

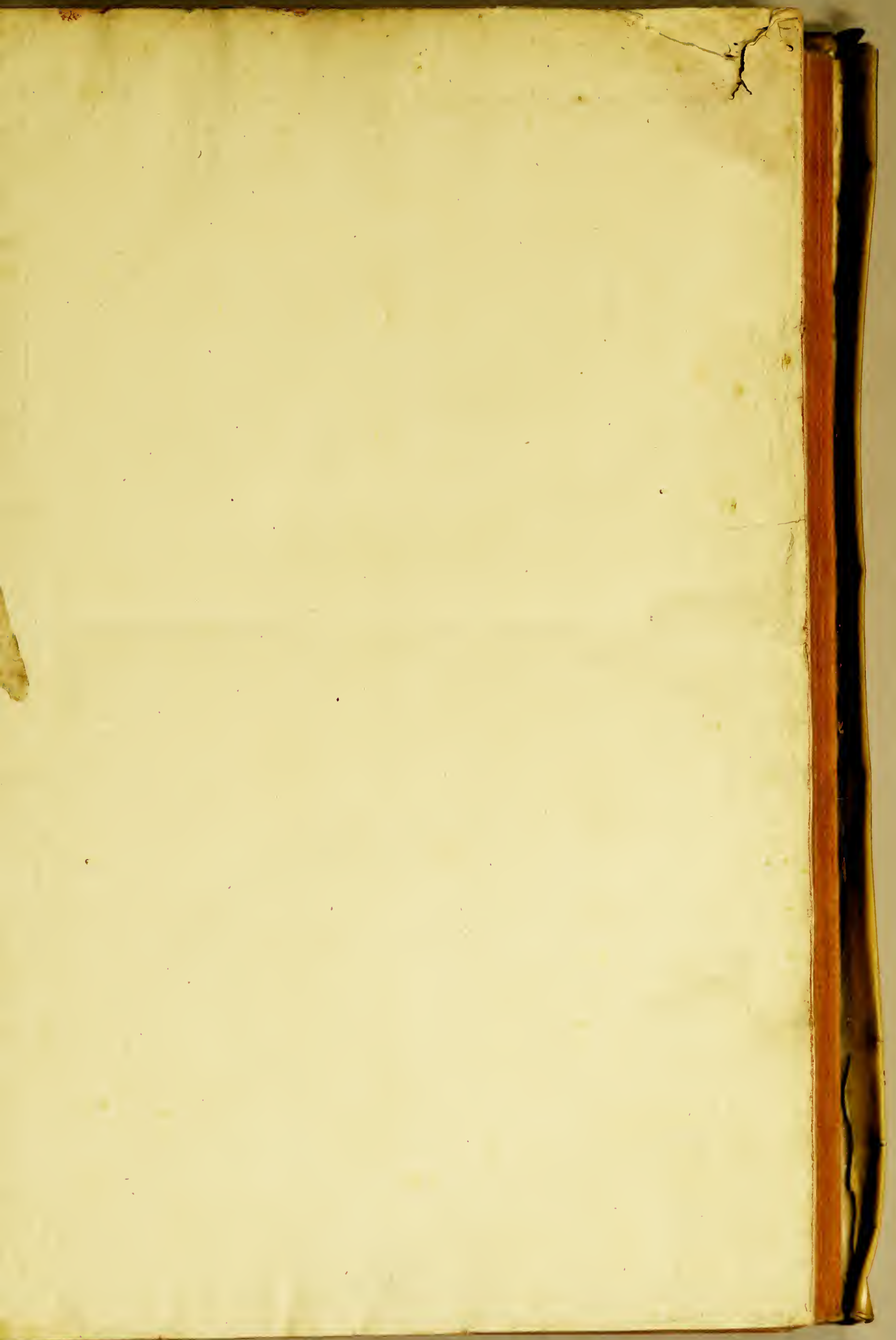

55, Fleet Street

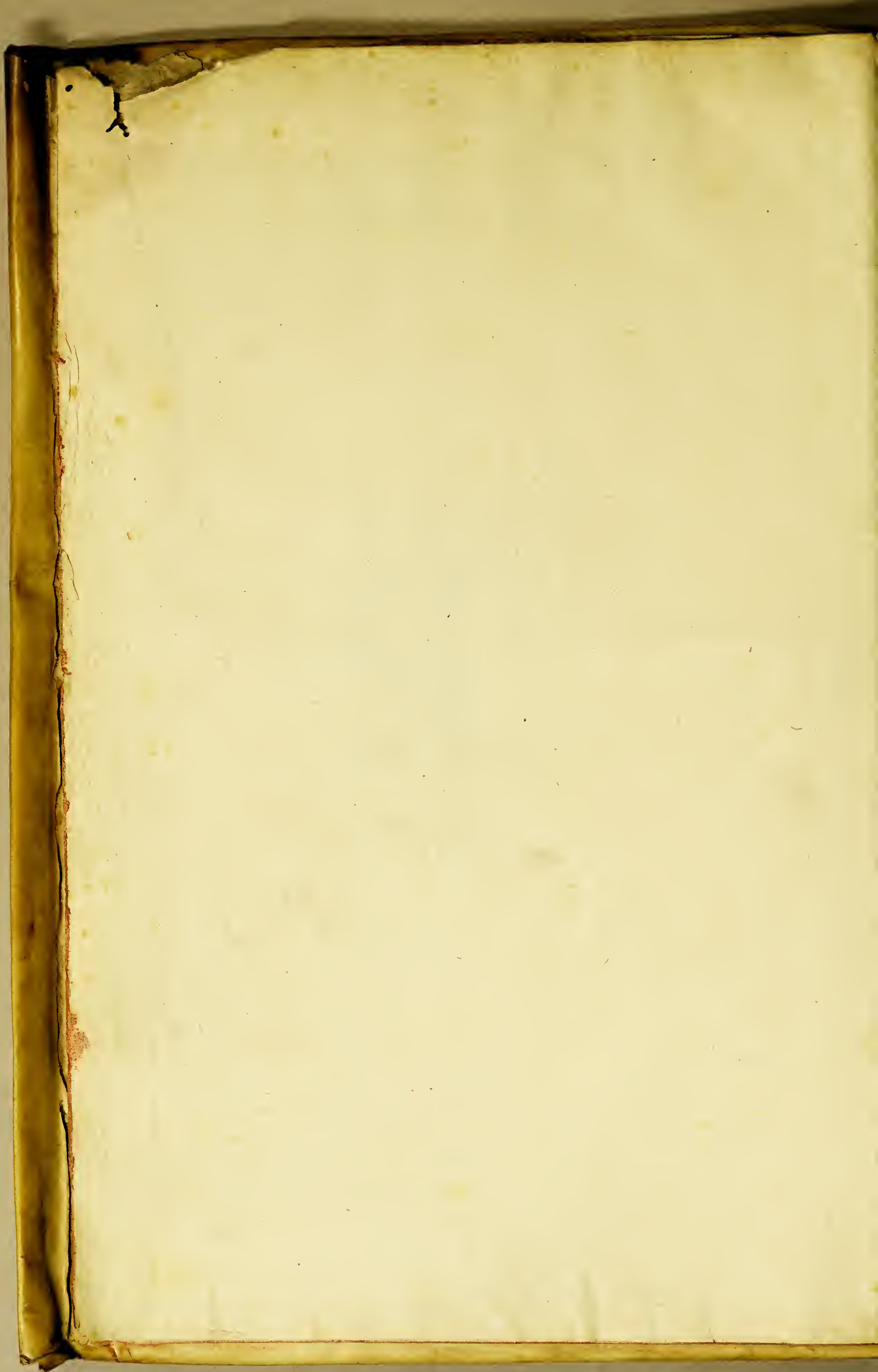

John Carter Brown.

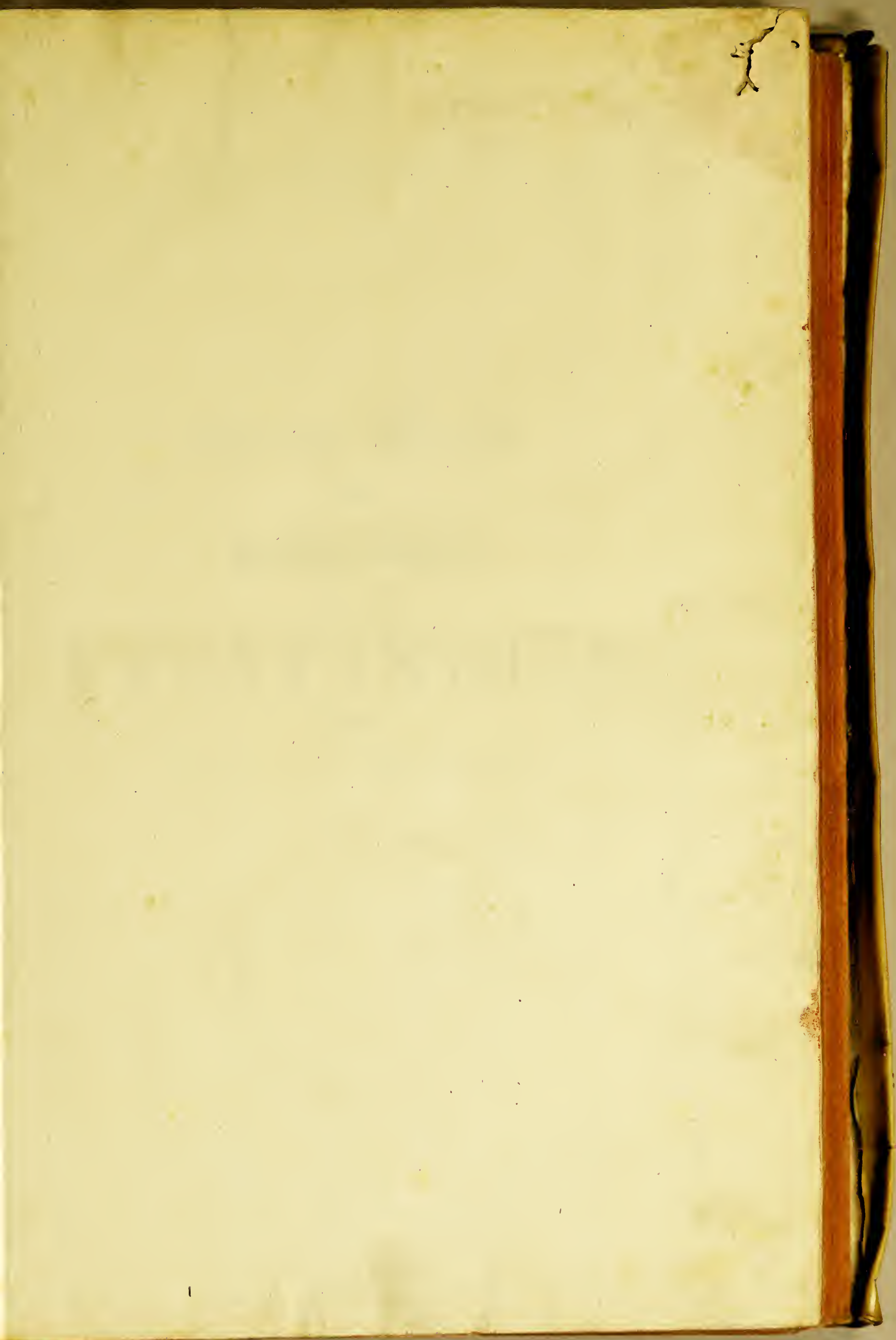

Quarta Parte

W. Carter

Nieuuwe Wereldt

Ofte

Beschrijvinghe

VAN

VVEST-INDIEN.

Door

IOANNES de LAET.

Handwritten scribble

Nieuwe Wereld

de

Gezondheids

1772

VWESTINDIEN

1772

1772

Handwritten mark

Beschrijvinghe
van
WEST-INDIEN
door
IOANNES DE LAET.

Tweede druck:

*In ontallicke plaetsen ver-
betert, vermeerdert, met eenige
nieuwe Caerten, beelden van
verscheyden dieren ende
planten verciert.*

DE GENERAEL PIETER PIETEN.

DE GENERAEL HENDRICK CLONCKE.

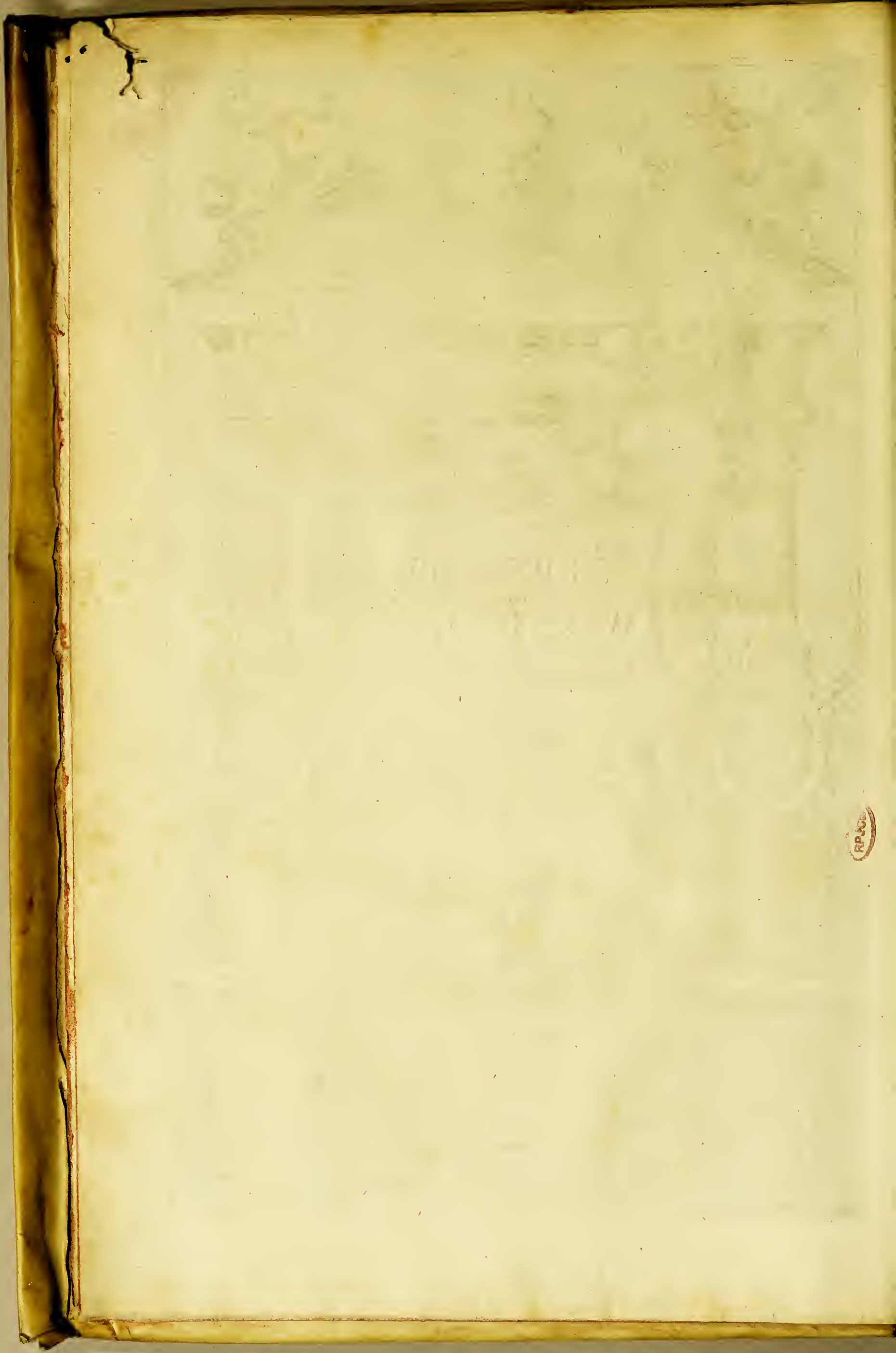
MATANCA.

OLINDA.

Tot Leyden, bij de ELZEVIERS. A. 1030

Privilegie.

R.P. 100

Aen de Doorluchtighe ende Hoogh-moghende
Heeren, mijn Heeren

D E

S T A T E N
G E N E R A E L

der vereenighde Nederlanden.

MIIN HEEREN,

Aer dat uvve Doorluchtig-
heden het lange gevvensch-
te Oetroye van de West-
Indische Compagnie had-
den ghebracht tot een vast
ende bondich besluyt, soo
vvas het nu tijdt dat alle ghetrouvve Lief-heb-
bers des Vaderlandts, haer uyterste beste sou-
den doen, om te vervorderen de middelen die
noodigh zijn tot uyt-voeringe van so grooten
ende ghevchtigen vverck; vvelcke middelen
alsoo sy bestaen in tvveedeelen, te vveten, in
t op-brengen van een groot Capitael, tot uyt-
rustinghe van een aensienlijk getal van Sche-
pen, hoogh-noodigh tot het bevaren ende
besoecken van soo vele ende vviydt-versprey-
de Landen, als in den voorschreven Oetroye

Handwritten red text:
Mogelijke
Hoor II

begrepen zijn; en ten anderen, in goede kennis van de voorschreven Landen ende Luyden, tot onderrechtinghe van de gene die de directie van dese West-Indische Compagnie bevolen is, als mede die, de welcke de resolutien hier te Lande genomen, sullen gaen uitvoeren: Tot vervorderinghe van beyde dese middelen, hebbe ick naer mijn schuldighe plicht ende geringh vermoghen, getracht soo vele toe te brengen als ick konde, ende insonderheyt tot het tweede, alvaer ick als noch het meeste ghebreck speurde. Ick hadde al voor vele jaren, uyt een sonderlinghen lust, by een vergadert alles 't ghene by diversche natien in druck was uyt-ghegheven van de Landen van West-Indien; oock eenighe geschreven Journalen van eenighe Stier-lieden van onse natie; ende daer uyt seeckere korte aen-teeckeninghen ghetrocken: Uyt de welcke ick, door aen-poringhe van verscheiden Heeren ende vrienden, dese Beschrijvinghe van West-Indien hebbe by een ghesteldt, welck nu onder de bescherminghe van uven Doorluchtigen naem voort-komt. Sy en konde noch en behoorde by my niemant anders toe-gheeyghent te vvorden, als uve Doorluchtigheden, als vvessende
Vaders

Vaders van 't Vaderlandt, ende Aenlegghe-
rende Voorstanders van het groote vverck, om
vvelckes vville dese Beschrijvinghe is vervee-
richt. Wat arbeydt ende moeyte by my in dit
vverck te vervoorderen is genomen, sullen die
lichtelijck oordeelen die de vvijsdrufticheyt
van dese Landen, ende diversiteyt van Au-
theuren, uyt de vvelcke dit vverck is ghenomen,
sullen aen sien: Alle de vergeldinghe die
ick daer voor vervvachte, is, dat uvve Door-
luchtigheden gelieven desen mijnen arbeydt
met een goede ooghe aen te schouven, ende
te aenveerden als een ghetuygenis van mijnen
vwillighen dienst ende schuldige danckbaer-
heyt. Den Almogenden Godt ende ghenadi-
gen beschermmer van ons lieve Vaderlandt, ge-
ve uvve Doorluchtigheden een gheluckighe
ende langhduerighe regeringe, overvinnin-
ghe van syne vyanden, tot voorstandt van sy-
ne Kercke ende vvelstandt van alle trouw-
hertighe ingesetene van dese Landen, gelijk
't selve gheduerlijck door vyerige ghebeden
vvordt verfocht door my

Vvve Doorluchtigheden ootmoedighen Dienaer

I O A N N E S de L A E T.

Vyt Leyden desen 15. November Anno 1624.

P R I.

PRIVILEGIE.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, hebben gheconsenteert ende gheoetroyeert, consenteeren ende oetroyeeren midts-desen Iohan de Laet, vvoonende tot Leyden, dat hy voor den tijdt van tvaelf Iaren naest-komende, alleen in de vereenichde Provincien sal moghen doen Drucken, ende wyt-gheven, in diversche talen, seecker Boeck, ghenaeamt Nieuwe VVereldt, ofte Beschrijvinghe van VWest-Indien, verciert met diversche Kaerten, tot onderrechtinghe van het selve Boeck, ofte Historie. Verbiedende allen, ende een yeghelycken Ingesetenen van dese Landen, 't voors. Boeck binnen den voors. tijdt van tvaelf Iaren, directelijc, of indirectelijc, in 't geheel, ofte ten deele, in 't groot, ofte in 't kleyn, in eenigerley tale te doen na-drucken ende wyt-gheven, oft elders naer-ghedruet in de vereenichde Provincien te brenghen, om verkoft, ofte wyt-ghegeven te vworden; ofte ooc eenighe Kaerten in 't gheheel ofte stuc-ghevvijcs, wyt het voors. Boec te nemen, om by andere Boecken wyt-ghegeven te vworden, sonder consent van den voornoemden Iohan de Laet, by verbeurte van de selve na-ghedruete exemplaren ofte Boecken, daer in sodanige Kaerten in 't gheheel, ofte deel, gevonden mochten vverden, ende daer-en-boven een somme van ses hondert guldens; t' appliceeren een derdendeel daer van tot behoef van den Officier die de calangie doen sal, het tveede derdendeel tot behoef van den armen; ende het resterende derdendeel tot behoef van den voorsz. Iohan de Laet. Verbiedende voorts ghelijcke materie voortaan te Drucken, ofte wyt te gheven, sonder dat d'Originalen van dien eerst by ons gevisiteert, ende daer toe consent ghegeven zy, op pene by onse voorgaende Placcaten op 't stuck van de Druckeryen gheemaneert.

Gedaen ter vergaderinge van de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael, in 's Graven-Haghe op den xvii. Julii seshien hondert vier-en-tvintich.

I. MAGNVS V^c.

Ter Ordonnantie van de selve

I. van GOCH.

RPJCB

Septentrionalis

AMERICÆ
 sive
 INDIAE OCCIDENTALIS
 Tabula Generalis.

Americæ pars.

1712
12

a

RPJOB

Voor-reden ende Inleydinghe tot de volghende Beschrijvinghe.

De Landen die wy voor-ghe-nomen hebben te beschrijven / worden by vele America, ende van vele West-Indien, ende van andere oock anders ghe-naemt: mijn meyninge en is niet vele woorden te maken over den naem / te weten / oft die recht ghegeven is ofte niet; my sal ghenoech wesen / dat de Leser verstaet / dat mijn voornemen is te schrijven van dat vierde gedeelte des wereldts / welck wy hier voor in 't kleyne hebben afghe-beeldt / ende welck den Duderen onbekent is geweest / voor soo vele by haer schriften is blickende / (hoewel ick niet en ontkenne / dat eenighe lichte erkennenisse by eenighe gespeurt wordt / als 't selve te sien is by Iosephus de Acofta, die dese saecke verhandelt in syn Historie Naturael ende Morael van West-Indien:) ende sints den jare veerthien hondert twee-en-tueghentich door Don Christopher Colon ofte Columbus eerst is begonnen te ontdekken: hoewel Americus Vespucius die eenigen tijdt daernaer is gekomen / de eere heeft / dat dese Landen vele naer synen naem worden ghe-noemt. Den koningh van Spaeg-nien / ofte om eyghentlijcker te spreucken / van Castilien ende Leon, wil hebben dat men geloove alle dese Landen hem toe te behooren / uyt kracht van een gifte des Paus van Roomen / ende seeckere verdeelinghe ende afpalinghe daer op ghevolght tusschen hem ende den koningh van Portugal: door middel van welcke verdeelinghe de kroone van Portugal aen sich treckt het gantsche Landt van Brasil, welck wy mede in dese beschrijvinge verbat-ten. Ende op dat alle de wereldt mach sien het recht dat den koningh van Spaeg-nien in desen sich toe-eygent / soo sal ick hier van woorde tot woorde in-voeghen de aen-maeninge die de eerste ontdeckers van dese Landen / uyt den name van den koningh aen de in-gheboorne ende besitters van die Landen plachten te doen; gelijk den Historie-schrijver Antonio de Herrera daer van een voor-schrift steldt in syn eerste Decade in 't se-vende Boeck aen 't veerthiende Capittel / luydende aldus:

***

Jck

Jck N. N. dienaer van de alderhooghste ende machtighste Koninghen van Castilla ende Leon, overvwinners van de Barbarische natien, haren Ambassadeur ende Capiteyn, gheve u te kennen naer mijn best vermoghen, dat Godt onsen Heere, een ende eeuwigh, schiep den Hemel ende Aerde, ende een Man ende een Vrouwe, van welcke ghy ende vvy, ende alle menschen voort-ghebracht zijn, ende alle naer ons noch voort-komen sullen: doch door de menichte van de generatien die van de selve ghesproten zijn, sints vijf duysent ende meer jaren hervvaerts dat de vvereldt gheschapen is ghevveest, vvas het noodigh, dat de eene menschen in d'een, ende d'ander in d'ander ghedeelte souden vvoonen, ende verdeeldt vworden in vele Rijcken ende Provincien, om dat sy haer alle in een ghevveste niet en konden onderhouden. Van alle dese volckeren heeft de Heere onse Godt de sorghe ende last ghegheven aen eenen die ghenaemt vvas Petrus, op dat hy Heer ende Overste soude vvesen van alle de menschen des vverelts, datse alle hem souden ghehoorsamen, ende dat hy 't hoost soude zijn van 't gantsche menschelijck gheslacht, vvaer dat de selve oock vvoonden ofte leefden, ende van vvat vvet, gheloof, ofte sette sy oock vwaren: ende gaf de gantsche vvereldt tot synen dienste ende onder syn ghebiedt: ende hoervvel hy hem belaste syn Stoel te setten te Roomen, als vvesende de ghelegghenste plaetse om de gantsche vvereldt te regieren, soo liet hy hem niet te min vry in eenigh ander ghedeelte des vvereldts de selve te setten ende te houden; om te oordeelen ende te bedvvinghen alle volckeren, Christenen, Mooren, Ioden, Heydenen, ende van vvat sette ofte gheloof sy mochten vvesen. Dese noemde men Papa, vvelck is te segghen vvonderbaerlijcke Overste, Vader ende beschermer, door dien hy is een Vader ende Gouverneur van alle menschen. Dese heylighen Vader ghehoorsaemden, ende namen voor haren Heere, Koningh ende Overste van de gantsche vviyde vvereldt, alle de ghene die in dien tijdt leefden; van ghelijcke heeftmen oock ghehouden alle de andere die vervolghens verkoren zijn tot de Pau-selijcke vveerdigheyt; ende 't selve is soo vervolghet tot op heden, ende sal soo vervolghet vworden tot het eynde des vvereldts. Een van dese Hooge-priesters vvoorseydt, als Heere van de vverelt, schonck dese Eylanden ende vaste Landen in ende aen de Zee Oceanus ghelegghen, aen de Catholijcke Koninghen van Castilla, vvelck doen vwaren Don Ferdinando ende Donna Ysabel, hoogh-loffelijcker ghedachtenis, ende aen hare erfghenamen onse Heeren, met alles vvat daer in is; ghelijck 't selve begrepen is in seeckere schriften daer van gemaeckt, vvelck ghy meught sien soo ghy vvildt: Soo dat syn M^c is Koningh ende Heer van dese Eylanden ende vaste Landen wyt kracht van de vvoorschreven gifte; Ende eenighe Eylanden, ende by naer alle die dit is te kennen ghegheven, hebben reede syn M^c over sulcx voor Koningh ende Heere aen-ghenomen, hem ghehoorsaemt ende gedient, ende dienen hem noch als onderdanen schuldigh zijn, ende dat met ghemoede, ende sonder eenighen teghenstandt; daer naer sonder uyt-stel, mede onderricht zijnde als van 't voorgaende, ghehoorsaemden sy mede de Religieuse mannen, die by haer toe-sondt, om ons heylighe Gheloove door hen
te ver-

te verstaen, ende daer in ondervefen te vvorden; ende alle die wyt haren vrien
vville ende onbedvongen sonder giften ofte ander bespreck doen Christenen vvier-
den ende noch blijven, ontfingh syn Majesteit blydelijck ende mildelijck, ende
gheboodt dat mense soude handelen als syn andere onderdanen ende vafallen: ende
ghy-lieden zijt ghehouden mede alsoo te doen. Derhalven soo bidde ende versoecke
ick u soo veele my moghelijcken is, dat ghy vvilt aen-mercken 't ghene ick ghe-
seyt hebbe, ende dat ghy, om 't selve beter te verstaen, ende u daer op te beraden,
neemt seeckeren tijdt, als billijck is, ende dat ghy erkent de heylighe Kercke voor
Vrouwve ende Overste van de gantsche vvereldt, ende den oppersten Priester ge-
naemt Papa, in haren naem, ende syn Majesteit in syn plaetse als opperste Heer
ende Koningh van de Eylanden ende vafte landen, wyt kracht van de voorsz.
giste: ende dat ghy toe-laet dat dese Religieuse Vaders het boven-verhaelde u ver-
kondighen. Soo ghy soo doet, sult ghy vvvel doen, en 't ghene ghy aen syn Maje-
steit schuldigh zijt: ende ick in synen name sal u aen-vaerden in aller liefde, ende
sal u laten vvve vrouvven ende kinderen vry sonder slavernije, op dat ghy daer
mede vryelijck doet vvat u ghelieft ende goet vindt, ghelijck ghedaen hebben
de in-vvoonders van meest alle d' ander Eylanden: ende boven desen soo sal syn
Majesteit u gheven vele vryheden ende groote belooninghen. Maer indien ghy
het niet en doet, ende ter quader trouvven wyt-stel soeckt, soo laet ick u vvveten, dat
ick door de hulpe Godts met macht teghen u sal in-trecken, ende u oorloghe aen
doen van allen kanten naer dat ick best sal konnen, ende sal u brenghen onder het
jock ende ghehoorsaemheyt van de Kercke ende syn Majesteit, ende sal vvve
vvijven ende kinderen vvegh-nemen ende tot slaven maecken, verkoopen, ende
voorder daer mede handelen als syne Majesteit sal ghebieden; Ick sal vvve goe-
deren benemen, ende alle quaedt ende schade doen, die ick kan, als aen vafallen
die niet en vvillen ghehoorsaemen, ofte aen-nemen haren Heere, maer hem vvveder
spreken ende teghen-staen. Ende protesteere, dat de doot-slaghen ende schade daer
wyt te vvolgen, door vvve eyghen schuldt ontstaen, ende niet door syn Maje-
steit ofte my ende dese Cavalleros die met my zijn gekomen. Ende ick begeere dat
by den teghenvvvoordighen Notaris daer van gheseghelde ghetuyghenis my sal
vvorden ghegheven, dat ick u dit alles soo gheseght ende versocht hebbe. **Dus**
verre Herrera.

Wyt welcke insinuatie ende protestatie men kan sien het on-
ghetwijfelt (soo sy het noemen) recht van den Koningh van
Spaegnien op de Landen van West-Indien / ende waer op
ghegrondt zijn gheweest de schrickelijcke verstroyinghen / ver-
nielinghen ende verscheuringhen van de arme inghesetenen
van die landen / in-neminghe van hare plaetsen / beroovinghe
van alle hare goederen / ende toe-eygheninghe van alles 't gene
daer in die landen wordt ghevonden; doch laet ons weder-kee-
ren tot ons voorzighen segghen.

Ick hebbe vooz-ghenomen dat vierde ende nieuw ontdeckte gheedeelte des Wereldts te beschrijven / insonderheyt verooz-
laeckt zijnde door de aenstaende ghelegentheyt van de vaert
ende handel op de selve Landen onlangs by de onse vooz-ghenomen.
Vele hebben over langh ende noch onlangs stuck-
wijs haren arbeydt ende wetenschap daer in beskeedt; eenighe
dooz ghesichte ende eyghen ervarentheyt daer van onder-richt;
andere uyt hoorzen segghen ende aen-leydinghe van de geene
die dese Landen ghesien ende dooz-wandelt hebben: dan ghe-
lijck de eene neerstiger ende aendachter is om aen te mercken
't geene hem vooz-komt / als de andere; d' een bequamer om
te oordeelen / ende het ware van het waerschijnlijck ofte het on-
waer te onderscheyden / so speuren wy oock in de geene die tot
noch toe de beschrijvinghe van dese landen haer hebben onder-
wonden / een groote verscheydentheyt / ende in sommighe
oock groote mis-slaghen: onse ghenegentheyt is om 't ghe-
meyn ende de geene die hier aen-ghelegghen is / wel te onder-
richten / dooz onderlinghe verghelijkinghe van alles 't geene
van dese landen tot noch toe is beschreven ende tot onse han-
den ghekomen / des wegghen wy in desen tweeden druck reede
ontallijcke fouten hebben verbeteret; ende seer veel op nieuws
inghevoeght / ende op 't laetste noch by ghevoeght 't geene ons
is vooz-komen tot naerder verbeteringhe: soo wy noch yewers
dooz ghebreck van goede onderrichtinghe hebben ghemist / de
faute en behoort niet ons / maer de Schrijvers die wy gevolgt
hebben / toe-geschreven te worden: so wy ons oock vergripen
in 't onderscheyden / by gebreck van goet oordeel: 't geene wy in
ander verdragen sonder scherpe berispinge / verhoppen wy dat
in ons mede ten besten sal gheduydt worden: Van de geene
die het verbeteren konnen / willen wy altydts gaerne gheleert
ende vermaent worden. Ende op dat een yeder kennelijck sy
uyt wat schriften dese beschrijvinghe is by een gebracht / so sul-
len wy hier in voegghen een register van de Boecken die wy
voornamentlijcken hebben ghevolght.

Parte primera de la Chronica del Peru: Hecha por Pedro de Cieça de
Leon.

Historia general de los Hechos de los Castellanos en las Islas i Tierra
Firme del mar Oceano, escrita por Antonio de Herrera.

Descripcion de las Indias Occidentales de Antonio de Herrera.

Historia del descubriemento y conquista de la Provincia del Peru
&c. Augustin de Zarate.

Diego Fernandes Historia del Peru.

Histo-

Historia natural y moral de las Indias por el Padre Ioseph de Acoſta.
 Relacam Annal das couſas que fezeram os Padres da companhia de
 Ieſus nas partes da India Oriental & no Braſil, &c.
 Conqueſta de las Moluccas por Leonardo de Argenſola.
 Argentina por Martin del Barco.
 Araucana de Don Alonſo de Ercilla y Cuniga.
 Delle navigationi & viaggi raccolte da M. Gio Battista Ramuſio volu-
 me terzo, nel quale ſi contiene le Navigationi al mundo nuo-
 vo, &c.
 Iarriſci Theſaurus rerum Indicarum.
 Descriptionis Ptolomaicæ augmentum Cornelii Wijſſiet.
 Decades Oceanicæ Petri Martyris.
 La Historia de las Indias, par Franciſco Lopez de Gomara Clerigo.
 Popilliniere de trois mondes.
 Thevet France Antarticque.
 Hiſtoire de Braſil par Iean Lery.
 Les Voyages du Sieur Champlain.
 Hiſtoire de la Nouvelle France par Marc. Leſcarbot.
 Hiſtoire de la miſſion de Peres Capuchins en l'Iſle de Maragnan & ter-
 res circonvoifines par le R. P. Claude d'Abbeville.
 Traicté de la Navigation & des Voyages de decouverte & conqueſte
 modernes, & principalement des Francoiſ. Paris. 1629.
 The Third volume of the voyages, Navigations and discoveries of the
 Engliſh Nation, &c. collected by Richard Hackluydt.
 Purchas pelgrimage or Relations of the World, by Samuel Purchas.
 A map of Virginia with à deſcription of the countrey by Capiteyn
 Smith.
 A deſcription of New Engeland by Cap. Iohn Smith.
 A briefe Relation of the diſcouerye and plantation of New Engeland.
 New Englands trial by Cap. Iohn Smith.
 A Relation or Iournall of the beginning and proceedings of the En-
 gliſh plantation ſetled at Plimouth in New Engeland.
 A diſcourſ and diſcouery of New-found-land, written by Captain
 Richard. Whitbourne of Exmouth, &c.
 A Relation of à Voyage to Guiana, performed by Robert Harcourt.
 A map of the Sommer Eylands, once kalled the Bermudas.
 A Letter ſent in to England from the Summer Ilands.
 Ian Huyghen van Linſchoten Beſchrijvinghe van America, &c.
 Iournael van de voyage naer Rio de la Plata, ghedaen met het Schip de
 Silveren VVerelt, onder 't Admiraelſchap van Laurens Bicker, &c.
 Hiſtoriſch verhael van de voyage naer de Strate van Magallanes, onder
 den Admirael Mahu, &c. door Barent Ianſz. Chirurgijn.

Voyagie van Olivier van Noordt.
 Voyagie van Ioris van Spilberghen door de Strate.
 Journael van de wonderlijcke reyse ghedaen door Willem Cornelisz.
 Schouten van Hoorn, Anno 1615. 1616. &c.
 Toortse der Zee-vaerdts door Dirck Ruyters.
 Ende eyndelijck verscheyden Journalen ende aenteeckeninghen van
 de Schippers, Commisen, ende Stier-lieden die dese Landen on-
 langhs hebben bevaren door last van de Geoctroyeerde VVest-
 Indische Compagnie.

**Benekens verscheyden geschreven Journalen van verscheyden andere Schip-
 pers ende Stier-lieden/welcker namen wy hier ende daer in onse Beschryvinge
 hebben upt-ghedruckt.**

**Voorts om met goede ordze voorts te varen in 't vooz-ghenomen werck / soo
 hebbe ick goet ghevonden te maecten seckere verdeelinghe / daer ons de ghele-
 ghentheyt van dese Landen selvs schijnt toe te leyden ; ghelijckmen sien kan inde
 generale Kaerte van dese Landen / die op nieuws nekens andere dyp Kaerten die
 noch ontbraken / in desen druck is inghevoeght / op dat den Leser te beter soude
 konnen mercken hoe dese Landen aen een hanghen: Dese Landen dan bestaen
 in Eplanden ende 't vasse Landt: 't Vasse Landt schijnt van de nature selvs ver-
 deelt te wesen in twee deelen/waer van het eene streckt naer het noorden/ende het
 ander naer het zupden / wesende dese twee deelen ghelijck aen den anderen ghe-
 hecht dooz een smalle reep landts tusschen Puerto Belo ende Panama: Ick sal
 eerst vooz-nemen de groote ende klepne Eplanden die op hun selvs legghen; ende
 die heel naer aen 't vasse Landt legghen sal ick beschryven by de provincien daer
 sy ontrent legghen. De beschryvinghe van 't vasse Landt sal ick beginnen van
 de provincien die naer het noorden legghen; acht nemende vooz eerst op de ghele-
 ghentheyt ende ghestalte van elke groote ofte klepne provincie in 't ghemeyn/
 daer naer op de steden ende woon-plaetsen die daer hedendaeghs in bevonden
 worden/ende voorts op de Havenen en de Reeden. Mjn vooznemen en is niet te
 beschryven de conditie ende nature van de Volckeren die eertijds daer in hebben
 ghewoont/ende nu dooz de tyranie der Spaegniaerden gantsch upt-gheroept
 zyn / die lust heeft dat te weten / kan 't selve by de Spaensche Historie-schryvers
 sien: dan sal alleen de volckeren beschryven die noch heden in 't gheheel ofte ten
 deele overigh zyn. Ende op dat een peder in 't kort mach sien 't gheene in dese
 Boecken wordt verhandelt / soo sullen wy hier in voegghen het inhoudt van alle
 de Boecken ende Capittelen.**

Het eerste Boeck. Van de West-Indische Eylanden.

- Cap. 1. **V**An 't eylandt St Iuan de Puerto Rico in 't ghemeyn.
 2. Van de steden ende woon-plaetsen eertijds ende nu by de Spaeg-
 niaerden in dit eylandt bewoont.
 3. Van de havenen ende andere gheleghentheden van dit eylandt; ende van
 Mona.
 4. Van de gheleghentheyt van 't eylandt Hispaniola in 't ghemeyn.
 5. Van de provincien van dit eylandt.
 6. Van de steden der Spaegniaerden die eertijds in dit eylandt waren.
 7. Van de steden der Spaegniaerden die nu zyn in 't eylandt St Domingo.
 8. Van

8. Van de andere steden deses eylandts.
9. Van de rievieren van dit eylandt.
10. Van de kuste, havenen, reeden ende kapen van dit eylandt.
11. Van de kleyne eylandkens die rondtom Hispaniola legghen.
12. Van de ghelegentheyten van 't eylandt Cuba in 't ghemeyn.
13. Van de verscheyden provincien ende rievieren van Cuba.
14. Van de steden van 'teylandt Cuba.
15. Van de Havana.
16. Van de kuste, havenen ende punten van Cuba.
17. Naerder aen-teyckeninge van de noordt-kuste van Cuba ende de kleyne eylandkens legghende rondtom.
18. Beschrijvinghe van 't eylandt Iamaica.
19. Van de eylanden die men nu ghemeynlijk noemt Lucaios.
20. Van de eylanden die men noemt Canibales.
21. Van de restecrende eylanden diese noemen Canibales.
22. Vande Bermudez eylanden.
23. Van de colonien van de Engelschen op de Bermudez, ende voordere bysondere ghelegentheden van de eylandkens ende kuste.
24. Voorder verhael van de ghelegentheyten van de Bermudez.

Het tweede Boeck. Van Nova Francia.

- Cap. 1. **G**enerale beschrijvinghe van Terre-neuf, de ghelegentheyten van 't eylandt, gestalte van 't landt ende lucht, ende anders.
2. Van 't volck woonende op 't eylandt Terre-neuf, haer ghestalte ende manieren, haer wooninghen ende anders.
  3. Van de havenen rievieren, punten ende reeden van dit eylandt.
  4. Van de groote banck van Terre-neuf, ende voorts van Isle de Sable.
  5. Van de gelegentheden van de eylanden van cap Breton, syn havenen ende reeden, ende manieren van 't volck dat daer op woont.
  6. Van de kleyne eylanden by 't eylandt cap Breton ghelegghen, ende insonderheyten van 't eylandt Ramea, ende de Wal-russen die men daer vanght.
  7. Van 't vaste landt by noorden Terre-neuf, streckende naer de riviere van Canada, ende west-kuste van Terre-neuf, ende de aen-legghende eylanden.
  8. Voorder beschrijvinghe van de kuste aen de noordt-zijde van de Golfe St Laurens, ende de gelegentheden daer ontrent.
  9. Pertinente beschrijvinghe van de kuste rontom een goet deel van de Golfo Sant Laurens by Iean Alfonse.
  10. Van 't eylandt Natiscotec ofte Assumption, ende de rivier Chichedec.
  11. Beschrijvinghe van de haven van Tadoussac, ende de rivier Saguenay.
  12. Particuliere beschrijvinghe van het ghedeelte van de riviere van Canada tot het punt van Quebecq toe.
  13. Voorder beschrijvinghe van de rivier Canada, ende van Hochelaga uyt de tweede voyagie van Jaques Quartier.
  14. Beschrijvinghe van Quebecq, ende voorder ontdeckinghe van de groote rivier van Canada by Mr Champlain.
  15. Van de ghedaente ende manieren van leven van de Wilden in dit quartier.
  16. Beschrijvinghe van de zuydt-kuste van Nova Francia, ende eerst van Campseau, ende andere havenen tot cap de Sable toe.
  17. Voorder beschrijvinghe van de kuste van Accadie tot Port Real toe.

18. Beschrijvinghe van de plaetsen, havenen ende rievieren, ghelegghen in de groote baye Françoysse tot de rieviere Pentogouet toe.
19. Van de rieviere Pentogouet, welckschijnt te wesen Norumbega.
20. Vervolgh van de kust van Norumbegue, ende beschrijvinghe van de rieviere Quinibeque, uyt Mr Champlain.
21. Vervolgh van de kust van Quinibeque west-waerts, ende van de rieviere Chovacoet; de ghestalte van de Wilden die men noemt Almouchiquois.
22. Vervolgh van de kust naer 'tzuyden toe; van de haven Beauport ende Cap Sant Louis ende andere plaetsen; uyt Mr Champlain.
23. Een kort verhael van de procedueren der Françoysen in dit quartier van den jare 1534. tot 1544.
24. Voordere procedueren van de Françoysen in verscheyden andere quartierien van Nova Francia, ende insonderheyt te Sante Croix en Port Royal.
25. Procedueren van de Françoysen op de rieviere Canada.
Appendix. Van Nieuw Schotlandt.

Het derde Boeck. Van Virginia.

- Cap. 1. **D**E voyagie van Iehan de Verazzano.
2. De geleghentheit van het deel dat de Engelsche nu noemen Nieuw Engelandt, by Capiteyn Smith beschreven.
  3. Particuliere beschrijvinghe van 't selve quartier.
  4. Verhael van 't ghene eenighe jaren herwaerts by de Enghelsche is vorgeghenomen in 't selve quartier.
  5. Geleghentheit van Nieuw Engelandt, als het nu wordt ghenomen, uyt het relaes van die Compagnie.
  6. Beschrijvinghe van Nieuw Pleytmouth in Nieuw Engelandt gelegghen.
  7. Eerste ontdeckinghe ende generale beschrijvinghe van 't quartier, welck by de onse Nieu Nederlandt wordt ghehaemt.
  8. Geleghentheit van de Custe van Nieu Nederlandt van de Pyebaye af tot aen de groote rieviere de Montaignes.
  9. Van de groote Noordt rievier van Nieu Nederlandt.
  10. Van de ghestalte van 't landt ende manieren van 't volck aen de rievier.
  11. Voordere beschrijvinghe van de kust tot de andere groote Rievier, ende van daer vorder tot op de acht-en-dertich graden; ende 't ghene by de vrye Nederlanders daer is verricht.
  12. De gheleghentheit van Virginia daer de Engelsche nu woonen, beschreven door Capiteyn Iohn Smith.
  13. Beschrijvinghe van de bysondere rievieren ende volckeren van 't landt van Virginia daer de Engelschen nu woonen.
  14. Van de eyghen vruchten van Virginia die daer van selfs wassen.
  15. Beschrijvinghe van de bysondere vruchten die by de Wilden ghevonden worden; hoe sy die planten ende ghebruycken.
  16. Beschrijvinge van de dieren die men in dit quartier van Virginia vindt.
  17. Van 't volck van de lande, haer manieren, kleedinghe, vvooninghe, &c.
  18. Van de procedueren van de Engelsche sints den jare 1606.
  19. Bysondere ontdeckinghe van de baye Chesapeack by Capiteyn Smith.
  20. Kort verhael van de voordere procedueren sints den jare 1608.
  21. Voorder verhael van de procedueren tot den jare 1621.
  22. Beschrijvinge van Virginia door Sir Walther Raleigh eerst ontdeckt inden jare 1584. ende de vervolgende: vruchten ende dieren van 't landt.
  23. Van

23. Van de dinghen die daer te lande ghevonden worden, daer men eenighen handel kan mede drijven: ende de manieren van 't volck.
24. Verhael van de procedueren in dit quartier tot den jare 1586.
25. Voorder procedueren van de Engelsche tot den jare 1590.

Het vierde Boeck. Van Florida.

Cap. 1. **E** Erste ontdeckinghe van Florida.

2. Tweede ontdeckinghe van de landen van Florida by de Spaegniaerden.
3. Derde ontdeckinghe by de Spaegniaerden in den jare 1528.
4. Vierde ontdeckinghe van 't landt van Florida, onder 't beleyt van Hernando de Soto in den jare 1539.
5. Vervolgh van de vierde ontdeckinghe.
6. Voorder verhael van de vierde ontdeckinghe by Soto.
7. Vervolgh van de selve reyse by Hernando de Soto.
8. Vervolgh van den selven tocht naer de doot van Soto.
9. Deontdeckinghe van Florida by de Françoysen voor-ghehouden, onder het beleyt van Jean Ribault.
10. De tweede voyagie van de Françoysen naer Florida, onder het beleydt van Capiteyn Laudoniere.
11. De derde voyagie van de Françoysen naer Florida, onder Capiteyn Ribault.
12. De vierde voyagie onder het beleydt van Dominico Gourgues.
13. De limiten van Florida, als Herrera die beschrijft.
14. De natuere van 't landt; de gestalte ende manieren van 't volck ghelijck die by Laudoniere beschreven worden.
15. De regeringh ende politie van dese Indianen van Florida.
16. Beschrijvinghe van de twee sterckten die de Spaegniaerden teghenwoordigh hebben in Florida.
17. Beschrijvinghe van de kuste van Florida.
18. Andere beschrijvinghe van de selve kuste, uyt Ian Huyghen van Linschoten.

Het vijfde Boeck. Van Nova Hispania.

Cap. 1. **B** Beschrijvinghe van de provincie van Nova Hispania in 't ghemeyn; de gheleghentheydt van de verscheyden landen ende volckeren.

2. Beschrijvinghe van de boomen, kruyden ende ghewassen van Nova Hispania.
3. Van verscheyden hersten ende gummen die in Nova Hispania vallen, ende verdeelinghe van dese provincie.
4. Beschrijvinghe van de provincie van Mexico in 't bysonder, de verscheyden landen ende volckeren daer onder begrepen.
5. Van de groote stadt Mexico, Hooft-stadt van Nova Hispania.
6. Van de andere plaetsen ontrent Mexico gheleghen.
7. Beschrijvinghe van Acapulco de haven van Mexico aen de zuydt-zee.
8. De ghelegentheden van de provincie van Panuco, ende de steden in 't selve quartier gheleghen.
9. Van de manieren van de Mexicanen, hare taele ende regeringhe.
10. De ghelegentheydt vande provincie van Tlascala in 't ghemeyn.
11. Van 't Bisdom van Tlascala, ende de stadt daer in gheleghen, ghenaeamt Puebla de los Angeles, ende de woon-stede der Indianen.
12. Van de stadt Segura, ende de ghelegentheden van de provincie Tepeaca.

13. Van

13. Van de stadt Vera Cruz, ende de voornaemste haven van Nova Hispania, St Iuan de Vlua.
14. Beschrijvinghe van de kust van 't Bisdom van Tlascalca aen de noordt-zee, met de Eylanden daer onder gheleghen.
15. Particuliere beschrijvinghe van 't Bisdom van Guaxaca.
16. Bysondere beschrijvinghe van de provincie van Misteca ende andere provincien daer aen gheleghen, behoorende tot Guaxaca.
17. De steden der Spaegniaerden in de provincie Guaxaca.
18. Beschrijvinghe van de kust ende havenen van Guaxaca.
19. Beschrijvinghe van de provincie Mechoacan in 't ghemeyn.
20. Van de particuliere provincien begrepen onder dit Bisdom van Mechoacan, ende van de Chichimecas.
21. De steden by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie.
22. De havenen ende kust van dese provincie aen de zuydt-zee; ende noch eenighe steden ende vleckken.
23. Van de provincie van Yucatan in 't ghemeyn.
24. Van de particuliere provincien die onder Yucatan worden ghereeckent, ende by wie dese landen eerst zijn ontdeckt.
25. De steden by de Spaegniaerden bewoont in Yucatan.
26. De kust ende havenen van dese provincie.
27. Van de provincie van Tabasco in 't ghemeyn.
28. Van de stadt by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie, rievier ende zee-kust van Tabasco.

Het seste Boeck. Van Nova Galicia ofte Guadalaiara.

- Cap. 1. **B**eschrijvinghe van de provincie in 't ghemeyn.
2. Van het volck van de lande, ende de Spaegniaerden die daer woenen.
  3. Van de provincie van Guadalaiara in 't particulier, ende de steden die in dit deel by de Spaegniaerden worden bewoont.
  4. Bysondere beschrijvinghe van de provincie van Xalisco, ende de stadt daer in gheleghen, als mede van de provincie van Chiametla.
  5. Particuliere beschrijvinge van de provincie van Culuacan, ende haer eerste ontdeckinghe by Nunno de Guzman.
  6. Van de provincie van Cinaloa, ende haer eerste ontdeckinghe.
  7. Van de provincie Vxitipa, ende haer gheleghenthey.
  8. Particuliere beschrijvinghe van de provincie van de Zacatecas, ende verscheyden silver-mijnen daer in gheleghen.
  9. Particuliere beschrijvinghe van Nova Vizcaia, ende bysondere silver-mijnen daer in gheleghen.
  10. Beschrijvinghe van de landen van California, ende haer eerste ontdeckinghe by de schepen van Don Hernando Cortes, ende andere.
  11. De voyagie van Francisco de Ulloa.
  12. Vervolgh van de voyagie voornoemt.
  13. De reyse by landt van Fray Marcos de Niza.
  14. Verhael van de reyse by landt van Francisco Vasquez de Cornado, uyt bevel van den Vice-Roy Don Antonio de Mendoca.
  15. Oprechte beschrijvinghe van Cibola, Tontecac, Marata, Acus, ghelijck de selve is vervoordert by Cornado voornoemt.
  16. De voyagie van Hernando Alarcon by zee.
  17. Een ander voyagie voor den Vice-Roy op de kust van Nova Galicia ende California.

18. Extract uyt de voyagie van Francisco Gualle van Nova Hispania naer de Philippinas, ende China, &c.
19. Extract uyt de voyagie van Thomas Candish, voor soo veel sy de kuste van Nova Hispania ende California is betreffende.
20. Beschrijvinghe van Nova Albion uyt de voyagie van Sir Francis Draeck door de strate van Magallanes.
21. De eerste ontdeckinge van de landen van Novo Mexico, inden jare 1583. voor-ghenomen.
22. Vervolgh van deselve ontdeckinge by Antonio de Espeio.
23. Voorder verhael van de ghelegentheyten van dese Provincien van Neuvo Mexico, ende 't ghene de Spaegniaerden daer sghen.
24. Vervolgh van 'tselve verhael van Nieu Mexico.
25. Verhael van den tocht van Don Iuan de Onate naer Novo Mexico inden jare 1599.
26. Beschrijvinghe van de kuste van Nova Galicia op dezuydt. zee.

Het sevende Boeck. Van Guatemala.

- Cap. I. **B**eschrijvinghe van de audientie van Guatemala in 't ghemeyn.
2. Beschrijvinghe van de provincie van Chiapa in 't ghemeyn.
  3. Voorder beschrijvinge van Chiapa in 't particulier, ende de stadt Ciudad Real daer in gheleghen.
  4. Van de provincie van Soconusco ende Suchitepec.
  5. Particuliere beschrijvinghe van de provincie Verapaz, ende de woonplaetsen der Spaegniaerden daer in gheleghen.
  6. Voorder beschrijvinghe van Verapaz ende van Golfo Dulce.
  7. Bysondere beschrijvinghe van de provincie die eyghentlijck Guatemala wordt ghenaemt, ende hare eyghenschappen.
  8. Particuliere beschrijvinghe van de provincie van Yzalcos.
  9. Van de provincien San Salvador, San Miguel ende Chuluteca, ende hare bysondere ghelegheden.
  10. Beschrijvinghe van de stadt S. Iago de Guatemala.
  11. Van de andere steden van dese provincien, San Salvador, la Trinidad, San Miguel, ende Xerez de la Frontera.
  12. Havenen ende kuste aen de zuydt. zee van Guatemala.
  13. Beschrijvinghe van de provincie de Honduras in 't ghemeyn.
  14. Van de stadt Valladolid in Honduras, Garcias a Dios en San Pedro.
  15. Van puerto de Cavallos, Truxillo ende Sant Iorge.
  16. Kuste, havenen ende eylanden van Honduras.
  17. Van de provincie Nicaragua in 't ghemeyn.
  18. Van de steden van dit gouvernement.
  19. Kuste, ende havenen, van de provincie van Nicaragua.
  20. Beschrijvinghe van de provincie van Costa Rica.
  21. Van Veragua, haer eerste ontdeckinge ende ghelegentheyten.
  22. Beschrijvinghe van de steden ende vlekken die by de Spaegniaerden nu bewoont worden in de provincie van Veragua.

Het achtste Boeck. Van Terra Firma.

- Cap. I. **V**An de gheleghentheyten, palen ende gestaltenis van de provincie ofte audientie van Panama.
2. Van de stadt Panama.
  3. Pertinente beschrijvinge vande stadt Panama ende alle aenkomsten, door Iuan

Iuan Battista Antonelli Ingenieur, ghesonden aen den Koningh van Spagnien, ghelijck 't selve by Mr Hackluydt is uyt-ghegeven.

4. Van de Stadt Nombre de Dios.
5. Van de gheleghenthey van Puerto Belo, uyt 't raport van Antonelli.
6. Van de Nieuwe stadt by Puerto Belo gheleght, ende van de stadt Nata.
7. Van de Rievieren van dese Provincie.
8. Van de Rieviere Darien, ende de Provincie.
9. Van de steden die eertijds zijn gheweest in de Provincie Darien.
10. Van de kuste, havenen ende punten van de provincie Panama.
11. Van de Eylandekens ontrent dese kuste.
12. Van de voyagie van Ian Oxenham Engelsman.
13. Beschrijvinghe van de provincie van Cartagena in 't ghemeyn.
14. Van de stadt Cartagena.
15. Naerder beschrijvinghe van de stadt met haer aen-komsten, by Antonelli.
16. Van de andere steden van dese Provincie.
17. Van de Rievieren, havenen ende Punten van dese provincie.
18. Van de gheleghenthey van de provincie Santa Martha.
19. Van de stadt Santa Martha.
20. Van de andere steden ende plaetsen van dese provincie.
21. Van de rievieren, kaben, havenen ende kusten van dit gouvernement.
22. Van de stadt ende 't gouvernement van Rio de la Hacha.

Het neghende Boeck. Van Neuvo Reyno de Granada.

- Cap. 1. **D**E eerste ontdeckinghe van Neuvo Reyno, onder het beleyt van den Licenciaet Gonzalo Ximenez de Quesada in 't jaer 1536.
2. Beschrijvinghe van de gheleghenthey van dese Provincie in 't ghemeyn, ende de bysondere Provincien daer onder begrepen.
  3. Beschrijvinghe van de hooft-stadt Santa Fé de Bogota, de vleckte Sant Miguel, de stadt Tocayma, ende gheleghenthey van de landen daer ontrent.
  4. Bysondere beschrijvinghe van de provincien die by de volckeren bewoont vverden die men noemt Musos ende Colymas, de ghestalte van 't landt, &c.
  5. Gheleghenthey van de stadt la Trinidad ende la Palma.
  6. Beschrijvinge van de resteerende steden ende plaetsen van Neuvo Reyno de Granada; te weten, Tunia, Pamplona, Sant Christoval, Merida, Belez, Marequita, Ybague, la Vittoria, Sant Iuan de los Llanos.
  7. Beschrijvinghe van de gheleghenthey ende ghestaltenis van de provincie van Popaian in 't ghemeyn, ende de particuliere provincien daer onder begrepen.
  8. Vande Hooft-stadt van dese provincie Popaian.
  9. Particuliere beschrijvinghe van den oorsprongh van de groote rievier de Madalena, ende haren loop door verscheyden landen.
  10. Van de stadt Antiochia ende gheleghentheden daer ontrent: de wegh van dese stadt naer Anzerma, ende van de stadt Caramanta.
  11. Vervolgh van de wegh van Antiochia naer Anzerma toe, ende beschrijvinghe van de stadt Santa Ana de Anzerma.
  12. De wegh van de stadt Antiochia naer Arma toe, de gelegenthey van de provincien tusschen beyden gheleghen zijnde: ende oock van de stadt Arma.
  13. Van de Provincie van Carrapa ende die van Quymbaia, tot de Stadt van Cartago toe, ende van de stadt Cartago.

14. Beschrijvinghe van de stadt Cali ende de Landen daer ontrent ghelegghen, als mede van de Haven Bonaventura.
15. De wegh van de stadt Cali naer de stadt Popaian.
16. De wegh van de stadt Popaian naer de stadt Pasto, ende de bysondere gheleghentheyte van dat quartier: ende van de stadt Pasto selfs.
17. Van de andere steden onder het Gouvernement van Popaian, ende eerst van de stadt Timana ende Guadalaiara de Buga.
18. Van de resteerende steden van dese provincie, Sant Sebastian de la Plata, Almaguer, Truxillo, Madrigal ende Agreda.
19. Van de havenen, reeden, punten, rievieren ende Eylanden op de kustte van dese provincie aen de zuydt-zee ghelegghen.

Het thiende Boeck. Van Peru.

- Cap. 1. **G**enerale beschrijvinghe van 't Koninghrijck van Peru, synghestalte ende eyghenschappen in 't ghemeyn, ende verdeelinghe van dien: als mede de ghemeyne manieren van 't volck.
2. Van eenighe planten ende vruchten, als mede gedierten die dese landen van Peru door-gaensghelijck eyghen zijn.
  3. Verdeelinghe van 't landt van Peru in verscheyden provincien: ende beschrijvinghe van Quito in het ghemeyn: de ghestalte van de landen, &c.
  4. De wegh van de stadt Pasto naer Sant Francisco del Quito toe, ende de ghelegentheyte van de landen tusschen beyden ghelegen.
  5. Beschrijvinghe van de hoofst-stadt Sant Francisco del Quito.
  6. De wegh van Sant Francisco del Quito naer Rhiobamba toe, ende de ghestalte van de landen ende volckeren tusschen beyden ghelegen.
  7. Van 't kostelijck Palleys van Thomebamba; van de Cannaris, de ghestalte van haer provincie ende haer manieren.
  8. Beschrijvinge vande wegh van de provincie van Quito naer de kustte van de zuydt-zee, ende de ghelegentheyte vande landen daer ontrent ghelegghen.
  9. Beschrijvinghe van de stadt Puerto Veio, ende de stadt S. Iago de Guaiquil, ende Castro, in de provincie van Bunigando.
  10. Vervolgh van de Koninghlijcke wegh van Thomebamba af tot de stadt Loxa toe, ende de ghelegentheydt van de Landen daer ontrent, van Loxa ende Cuença.
  11. Van de stadt Zamora ende Iaen, ende ghelegentheyte van de landen daer omher ghelegghen; ende van Chuquimaio.
  12. Beschrijvinghe van de playnen van Peru tot de stadt Sant Miguel toe; van de valleye van Tumbes; van de stadt San Miguel, ende de haven Paita.
  13. Van de binnenlandtsche provincie de los Quixos ende la Canela, behorende tot het ghedeelte van Quito.
  14. Van de provincie van de Bracomoros, ende steden daer in ghelegen; ende van Yguarsongo ofte Iuan de Salinas.
  15. Aenteeckeninghe van de gheleghentheyte ende streckinghe van de kustte van de provincie van Quito op de zuydt-zee, hare havenen, rievieren en punten.
  16. Groote ende ghelegentheyte van de audientie van Lima: de wegh van St Miguel naer de stadt Truxillo toe.
  17. Van de vleckte Miraflores, ende de stadt Truxillo: ende vleckte Santa ofte Parilla: oock Arnedo.

***

18. Van

18. Van de valleyen die voorder zijn ghelegen van Truxillo af, tot de hoofstadt Lima toe; ende haer bysondere ghelegentheden.
19. De gelegentheydt van de stadt los Reyes ofte Lima.
20. Van de valleye Pachacama, ende vervolghende valleyen langhs de kust van de zuydt-zee, ende haer ghestalte tot Guarco toe; van de vleck Cannette.
21. Vervolgh van de playnen van Peru langhs de kust van Guarco af, tot Tarapaca toe, ende van de vleck Valuerde ende stadt Arequipa.
22. Vervolgh van de binnenlandtsche provincien; langhs de koninghlijcke wegh over 't gheberghte van Guancabamba, van de Chachapoyas ende Moyobamba.
23. Vervolgh van de binnenlandtsche provincien van Caxamalca tot Guanuco toe, ende van de stadt Leon de Guanuco.
24. Van de binnenlandtsche provincien van Guanuco af, tot die van Guamanga, daer de stadt la Vittoria is gheleghen.
25. Vervolgh van de binnenlandtsche provincien langhs de wegh van de Ingas, van Guamanga af, tot de stadt Cusco toe.
26. Beschrijvinghe van de groote stadt Cusco, ende de gelegentheydt van de Landen daer ontrent gheleghen: van San Francisco de la Vittoria, ende San Iuan del Oro, in de provincie van Carabaya.
27. Van de havenen, kaben, punten ende rievieren langhs de kust van Peru, in 't begrijp van de audientie van Lima, ende de streckinge van de kust.
28. Beschrijvinge van de derde audientie van Peru, welck sy noemen los Charcas, in 't ghemeyn, te weten, hare palen ende anders.
29. De wegh ende de gelegentheydt van de provincien ghelegghen tusschen beyden de stadt Cusco, ende de stadt la Paz: van Collao.
30. Van 't groote meyr Titicaca, in 't midden van Collao ghelegghen.
31. Voorder beschrijvinghe van de landen ende volckeren ghelegen langhs den toe-wegh van Cusco, tot la Paz: van Chiquito ende de stadt nuestra Sennora de la Paz, in de provincie Chuquiabo.
32. Vervolgh van de koninghlijcke wegh tot de stadt la Plata.
33. Van de stadt Potosi, ende rijcke silver-mijnen aldaer: van Porco.
34. Van de havenen, reeden, kaben ende rievieren op de zee-kuste van los Charcas, ende de streckinge van de selve kust.
35. Van de binnenlandtsche provincie, ende de stadt Santa Cruz de la Sierra.

Het elfste Boeck. Van Chile.

- Cap. 1. **D**E generale beschrijvinghe van de provincie van Chile.
2. Vande Wœestijne van Atacama ende de wegghen over landt van 't Koninghrijck van Peru naer de provincien van Chile toe.
  3. Van de valleyen Copiapo, Guasco ende Chile.
  4. Beschrijvinghe van de Steden la Serena ende Sant Iago.
  5. Van de stadt Concepcion, ende van 't eylandt Santa Maria.
  6. Van de Provincien van Arauco, Tucapel ende Puren.
  7. Van het eylandt la Mocha, ende die van Iuan Fernandez.
  8. Van de stadt de los Confines ofte Villa Neuva de los Infantes, ende van de stadt Imperial.
  9. Van de stadt Villa Rica; de stadt Valdivia, ende de gelegentheydt daer ontrent.
  10. Van de stadt Osorno ende Chilue ofte Castro, ende de provincie Chucuito.

11. Beschrij-

11. Beschrijvinghe van de zee-kuste van Chile, havenen, reeden, caben, bayen ende rievieren van de 26 graden af, tot de 33 graden toe.
12. Vervolgh van de kuste van Chile van Valparayso af, tot op de hooghte van wat meer als twee-en-veertich graden.
13. Beschrijvinghe van de binnenlandtsche provincie Tucuman, ende de principaelste stadt St Iago del Estero.
14. Van de steden San Miguel, nostra Sennora de Talavera ende Cordua.
15. Van noch eenighe andere steden ende gheleghentheden van Tucuman.

Het twaelfste Boeck. Van Magallanica.

Cap. 1. **B**eschrijvinghe van de provincien van de Strate van Magallanes in het ghemeyn.

2. Kort verhael van de voyagie van Pedro Sarmiento van de zuydt-zee door de Strate van Magallanes naer Hispanien.
3. Beschrijvinghe van de kuste van Chile af tot aen de Strate.
4. Gheleghentheyte van de Strate Magallanes selfs by de Spaegniaerden.
5. Voorder beschrijvinghe van de Strate selfs by de Spaegniaerden.
6. Beschrijvinghe van de Strate als die by de Engelsche is bevonden.
7. Beschrijvinge van de Strate uyt de voyagie van Thomas Candish.
8. De voyagie van Sir Richard Hawkins door de Strate.
9. Beschrijvinghe van de Strate ghelijck die by de Nederlanders is bevonden in den jaere 1598.
10. Voorder beschrijvinghe naer de bevindinghe van de Nederlanders.
11. Beschrijvinghe van de nieuwe Strate van le Maire.
12. Voyagie van de Spaegniaerden door de Strate le Maire.
13. Voyagie van den Heer Admirael Jaques L'hermite door de Strate le Maire.
14. Verhael van de voyagie van Diego Flores, ende 't bouwen van eenighe steden by de Spaegniaerden in de Strate van Magallanes.

Het derthiende Boeck. Van Rio de la Plata.

Cap. 1. **B**eschrijvinghe van de landen ende zee-kuste gheleghen tusschen de Strate van Magallanes, ende Rio de la Plata, by de Spaegniaerden.

2. Beschrijvinghe van de selve landen naer bevindinghe der Engelschen.
3. Beschrijvinghe van 't selve quartier naer de bevindinghe der Nederlanders.
4. Generale beschrijvinghe van de gheleghentheden van de provincien die onder Rio de la Plata worden ghereeckent.
5. Beschrijvinghe van de rievier in 't gros, met haer eerste ontdeckinghe.
6. Beschrijvinghe van de rievier by Martin del Barco in syn Argentina.
7. Particuliere beschrijvinghe van de rievier by andere Spaegniaerden.
8. Beschrijvinghe van de rievier naer bevindinghe der Nederlanders.
9. Van diversche natien van Wilden die ontrent dese rievier wonen.
10. Van de steden in dese provincie gheleghen, ende eerst van Buenos Ayrés.
11. Van de stadt Assumcion ende de gheleghentheyte daer ontrent.
12. Beschrijvinghe van de andere steden ende plaetsen van dese provincie, te weten Santa Fé, San Salvador ende andere.
13. Van de havenen, Eylanden ende punten op de kuste van dese provincie.
14. Beschrijvinghe van de kuste ghelijck die by Figueredo in syn Roteiro ende by Dirck Ruyters is uyt-ghegeven.

Het veerthiende Boeck. Van Brasil.

- Cap. I. **G**enerale beschrijvinghe van 't landt van Brasil, zijn eerste ontdeckinghe ende andere gheleghentheden.
2. Van de vier-voetighe ghedierten van dese provincie.
  3. Van 't ghevogelte ende kruypende ghedierde van dese provincie.
  4. Van de boomen, vruchten ende gewassen.
  5. De kruyden, wortelen en ander gewassen.
  6. Ghelegentheyte van de in-gheboorne van Brasil in 't ghemeyn.
  7. Van de Capitania St Vincent ende steden der Spaegniaerden.
  8. Van Rio de Ienero ende de gheleghentheden daer ontrent.
  9. Van de Capitania by de Portugeesen ghe-naemt Spiritu Santo.
  10. Van de Capitania Porto Seguro ende de woon-plaetsen der Portugeesen.
  11. Van de Capitania van los Ilos, ende de gheleghentheyte van dien.
  12. Beschrijvinghe van de Bahia de todos los Santos.
  13. Van de Capitania van Pernambuco, ende de gheleghentheyde daer ontrent.
  14. Van de Capitania Tamaraca, ende die van Paraiva.
  15. Beschrijvinghe van de kustte van Sant Vincent af, tot de Bahia de todos los Santos.
  16. Voorder beschrijvinghe van de kustte van de Bahia, tot Rio Grande ofte Poteingi.
  17. Vervolgh van de kustte van R. Grande tot de Marannon.
  18. Eenighe ghenerale aen-merckinghe op de provincien van Marannon ende de rechte ghelegentheyte der selver.
  19. Beschrijvinghe van de Eylanden van Fernand de Norohna, ghelijck die by de Françoysen worden beschreven.
  20. Beschrijvinghe van 't Eylandt Maragnan by de Françoysen.
  21. Ghestalte van de lucht ende vruchtbaerheyte van 't Eylandt Maragnan.
  22. Beschrijvinghe van de fruyt-boomen die daer wassen.
  23. Beschrijvinghe van eenighe sonderlinghe kruyden ende aerdt-vruchten die op dit Eylandt groeyen; ende van 't ghevogelte.
  24. Beschrijvinghe van de visschen die in de zee ende rievieren worden ghevonden by 't Eylandt Maragnan ende daer ontrent.
  25. Beschrijvinghe van de vier-voetighe dieren die op het Eylandt Maragnan ende 't vaste landt worden ghevonden.
  26. Beschrijvinghe van 't volck van de lande, haer af-komste, ghestalte ende manieren, ende andere qualiteyten.
  27. De gheleghentheyte van Topouytapere ende Comma aen 't vaste landt.
  28. Kort verhael van 't gheene eenighe jaren gheduerende by de Françoysen is voor-ghenomen in dit quartier, ende van den bergh Ibouypap.

Het vijfthiende Boeck. Van de Wilde Custe ofte Guaiana.

- Cap. I. **G**heleghentheyte van de kustte van Marannon af, tot aen de groote rivier de St Iuan de las Amazonas.
2. Beschrijvinghe van de riviere, ende haer eerste ontdeckinghe.
  3. De tweede voyagie van Orellana, ende voorder gheleghentheyte van de rivier.
  4. Ontdeckinghe van de riviere Tobo ofte de las Amazonas by onse Nederlanders, ende eerst de gheleghentheyte van de oost-zijde.

5. Voor-

5. Voorder beschrijvinghe van de groote rievier de las Amazonas, ende de gheleghenthey van de selve.
6. Vervolgh van de rievieren ende landen van Rio de las Amazonas af, tot den hoeck van de baye van Wiapoco.
7. Beschrijvinghe van de baye ende rievier van Wiapoco, ende andere.
8. Voordere aen-merckinghe op de rievier Wiapoco, uyt de onder-vindinghen van onse Nederlanders.
9. Beschrijvinghe van de rievieren Apurwaca, Couwo ende Wia.
10. Beschrijvinghe van de rievier Caiane, ende de gheleghentheden van de landen ende volckeren die daer ontrent wonen.
11. Van de ghestalte des luchts ende 't weder, ende volck van de lande.
12. Van de lijf-tocht van 't landt tot onderhoudt van des menschen leven.
13. Van de koopmanschappen die in 't landt worden ghevonden.
14. Vervolgh van de kuste ende verscheyden rievieren.
15. Van de rievier Orenoque in 't ghemeyn, volgens het ghene de Spaegniaerden daer van hebben uyt-geheven.
16. Voorder ontdeckinghe van de rievier ghenaemt Viapari by Geronymo de Ortal.
17. Vervolgh van de ontdeckinghe van dit gheweste by Don Gonzalo Ximenes de Quesada; ende Antonio de Berreo.
18. De eerste voyagie van Sir Walter Raleigh op den Orenoque, 1595.
19. Voorder verhael van den tocht van Sir Walther Raleigh, ende de gheleghentheden van de rievier Orenoque.
20. De tweede voyagie van de Engelschen naer Guiana, onder het beleyt van Laurens Keymis in den jare 1596. Ende de derde beschreven by Thomas Masham; ende de leste van Sir Walther Raleigh selfs.
21. Gheleghentheden van de rievier Orenoque, naer de bevindinghe van onse Nederlanders.
22. Beschrijvinghe van 't Eylandt la Trinidad, als mede 't Eylandt Tabago.

Het sestiende Boeck. Van Nova Andalusia.

- Cap. 1. **B**eschrijvinghe van 't vermaerde Eylandt Margarita.
2. Van de Eylanden Cubagua ende Coche.
  3. Van Punta de Araya daer de vermaerde zout-pannen zijn, ende de gheleghenthey van 't landt daer ontrent.
  4. Beschrijvinghe van de provincie van Cumana, ende de gheleghenthey van de landen ende volckeren daer ontrent.
  5. Kort verhael van 't ghene by de Spaegniaerden in dit quartier van Cumana in voor-tijden is aen-gherecht.
  6. Voorder verhael van 't ghene by Ortal ende Sedenno is voor-ghenomen.
  7. Vervolgh van den tocht van Sedenno in dit gheweste.
  8. Beschrijvinghe van 't Gouvernement ende de provincie van Venezuela in het ghemeyn, ende de verdeelinghe van dien.
  9. Van de eerste ontdeckinghe van het landt van Venezuela by de Hooghduytschen, ende het ghene eenighe jaeren gheduerende is voor-gevallen.
  10. Beschrijvinghe van de stadt Coro, ende de gheleghenthey daer ontrent; nostra Sennora de Carvalleda, Sant Iago de Leon, Nova Valencia, ende Nova Xerez.
  11. Beschrijvinghe van de stadt Nieu Segovia, ende de gheleghentheden daer om-her.

12. Beschrijvinghe van de Stadt Tucuyo, Truxillo, Laguna, ende de gheleghentheynt daer ontrent.
  13. Beschrijvinghe van 't groote lack Maracaybo; ende van Maracapaná op de uysterste limiten van dit Gouvernement naer 't oosten.
  14. Beschrijvinghe van de eylanden die voor dese kuste ligghen, te weten I. Blanca, Tortuga, Orchilla, Rocca, I. de Aves.
  15. Beschrijvinghe van de Eylanden Bonayre, Curacao ende Aruba.
  16. Beschrijvinghe van de havenen, kaben, rievieren van dit Gouvernement van Venezuela.
- By-hanghsel om by te voeghen aen de voorgaende boecken.

Eyndelijck/ alsoo de beschrijvinghen van Landen sonder Geographische kaerten niet wel en konnen verstaen worden/ soo hebben wy naer ons vermoghen ghetracht de selve te doen maecken soo naer de waere gheleghentheynt ende ghestalte der landen / als ons moghelijcken is gheweest / uyt de waerste ende beste beschrijvinghen/ als oock mede uyt de kaerten vooz desen by anderen uyt-ghegheven; de welcke wy in veelen deelen hebben ghesocht te verbeteren / ghelijck wy verhoopen de gheene die verstandt hebben van dese materie / sullen bevinden: hoe-wel wy niet en twijffelen oft daer zijn noch veel mistellinghen over-ghebleven door ghebreck van beter onder-richtinghe / die wy metter tijdt van de onse hopen te bekomen; daer-en-tusschen sullen dese ghenoech zijn tot verstandt van de volghende beschrijvinghe / alsoo sy daer naer ghericht zijn; waer toe ons sonderlingh behulpsaem is gheweest de industrie ende ervarentheynt van Hessel Gerritsz die de kaerten meest ontworpen ende ghestelt heeft.

Regi-

Register van de Kaerten, de welcke moeten in-
ghevoeght worden als volght.

- ✓ De Genaerele Kaerte vooz dese Inlepdinghe.
- ✓ De Kaerte van de West-Indische Eylanden vooz pag. 1.
- ✓ De Kaerte van Nova Francia vooz pag. 45.
- ✓ De Kaerte van Nova Anglia, Novum Belgium &c. vooz pag. 89.
- ✓ De Kaerte van Florida vooz pag. 137.
- ✓ De Kaerte van Nova Hispania, Nova Galicia ende Guatemala vooz pag. 169.
- ✓ De Kaerte van Terra Firma, Neuvo Reyno de Granada ende Popajan vooz pag. 301.
- ✓ De Kaerte van Peru vooz pag. 357.
- ✓ De Kaerte van Chile vooz pag. 425.
- ✓ De Kaerte van de Strate van Magallanes vooz pag. 449.
- ✓ De Kaerte van Rio de la Plata, Tucuman, ende Santa Cruz de la Sierra vooz pag. 477.
- ✓ De Kaerte van Brasil vooz pag. 501.
- ✓ De Kaerte van Guiana vooz pag. 552.
- ✓ De Kaerte van Venezuela vooz pag. 597.

E R R A T A.

Hoewel wy seer neerstigh op den druick hebben doen letten / so zijn nochtans
tweynighe druick-fauten dooz-gesloopen / van welcker wy eenighe hier sullen
aentwysen: Pag. 17. lin. 18. leest negenthien graden. pag. 31. lin. 42. leest Martyres
ende de Caios. pag. 35. lin. 28. leest van ontrent achthien graden. pag. 330. l. 32. leest
80. leg. in stede van 180. pag. 391. l. 21. leest Pariacaca in stede van Paviacacia. pag.
577. l. 15. leest Berbice in stede van Berbin. pag. 583. leest Macureguaray. pag. 599.
l. 27. leest Galera in stede van Calera. Soo der noch eenighe soude moghen we-
sen die sal den aendachtighen Leser licht by sich selfs konnen mercken.

RPJOB

W
E
S
T

DE
GROOTE ENDE KLEYNE
EYLANDEN
VAN
WEST-INDIEN

TROPICVS CANCRI

1 fche leguen 20. op een graedt
2 fche leguen 17½. op een graedt
3 fche mylen 15. op een graedt

T

PPCB

BESCHRIIVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het eerste Boeck.

Vande West-Indische Eylanden.

Inleydinghe.

Onder de West-Indische Landen presenteren sich voor eerst de Eylanden, soo groote, gelijk S^c Iuan, Hispaniola, Cuba, Iamaica; als kleene, de welcke de Spaegniaerden gemeenlijcken verdeelen in twee banden, noemende de eene de Sotavento, welcke ligghen by-zuyden de groote Eylanden ende naer't ofte aen't vaste landt van't zuydt-deel van America; de andere de Barlovento liggende noordt vvaerts naer't vaste lant van Florida toe, vvesende dese Eylanden de eerste die van Christophoro Columbo zijn ontdeckt. VVy sullen eerst beschrijven de groote, gelijcse op een rijc ligghen, beginnende van S^c Iuan de Puerto Rico, alsoo het 't Oostelijckste is; ende daer naer de kleyne, volghens de voorgaende reparticie.

VAN'T EYLANT S^c IUAN DE PUERTO RICO.

Het eerste Capittel.

Vande ghelegentheden van dit Eylandt in't ghemeyn.

Dit Eylandt wierdt eertijds by de inwoonderen ende gebueren in hare tale genoemt Borriquen; den Ammirand Columbus 'tselbe ontdeckende inden jare 1493. noemde het S^c Iuan Baptista: Is gelegen twaelf ofte vijftien * leguen naer't segghen van Herrera ende de gemeyne bevindinge van't Eylandt Hispaniola naer het oosten: en hondert sesendertigh van't punt van Paria, 3. ende n. als Linschoten schryft. De heele zuyd-kuste leyt op de hooghte van ontrent seventhien graden by noorden den Equinoctiael, ende de noordt-kuste leydt op de hooghte van achthien graden/min ofte meer: Figueredo in syn Roteiro stelt de noordt-zijde op achthien graden ende twintigh minuten: Is lanck oost ende west vijfenveertigh leguen ofte daer ontrent: breedt zuyden en noorden van twintigh tot dertigh leguen naer't seggen van Herrera, maer Enciso in syn Geographia schryft 'tselbe lanck te wesen o. ende w. dertigh leguen, ende breeet 3. ende n. twintigh leguen. Het is seer vruchtbaer van alle 't gene in Hispaniola groeyt/ als mede van Maiz ende Yuca. De gestalte des luchts is seer bequaem ende genoeghlaem eenparigh 'tgantsche jaer dooz/upt- genomen in Decemb. en Januar. het en is daer niet te heet / 'tregent daer veel van Maio tot September, hoewel niet alle jaren eben veel: in Augusto en September pleghender stormen te vallen diese noemen Huracanes, ontrent de conjunctie van de Nane/en zijn nu seer ordinaris/ doch de noorde winden doen de meeste schade aen 'tghelape. De weyden worden oock daer seer verdozven ende verwoest dooz

* Spaen-
schemij-
len.

Dec. 1. 1.

7. c. 4.

Her. d. 4.

1. 5. c. 3.

seker geboomte welck men noemt Guaiabos, welck seer voortset ende de oberhant neemt: desen boom gheeft vruchten als appels/ brypn van brypten en van binnen ghecoleurt/ vol grepnen/ van welcke het vee ende geboghelte eet / ende upt de gene die op de aerde vallen/ dooz'tmeest vande beesten / wassen nieuwe boomen / die de grondt soo bedecken / dat het vee hem daer onder verberghet / ende gantsch verwoildert/ oock en waest daer gheen gras onder het gheboomte. Thien leguen van de Stadt Puerto Rico, naer' toost-zuyd-oosten/lept een hoogh gebergte/ welck sy noemen la Sierra del Loquillo, van welck een verbolgh van berghen loopt dooz' het midden van 'tgantsche Eplandt / oost ende west tot aende zee ende by de Stadt S^c German. Hoewel dit Eplandt maer ontrent hondert ende twintigh leguen in't omgaen is / soo heeft het nochtans wel dzyentwintigh rievieren die inde zee loopen ende daer onder seben die water-rijc zyn/ te weten Bayamon, welck upt-komt inde bays van Puerto Rico, een halve myle vande Stadt: Toa: Guayane: Arezibo, by welckes mondt eenighe hupf-ghelinnen woonen rijck van vee: Guabiabo: Rio grande: Luisa d'agua, welck een bequame haven geeft dooz' schepen. Ouiedo noemt de principaelste rieviere van dit Eplandt Cairabon loopende inde zee aen de noort-zijde van t' Eplandt. Binnen s'landts zyn veel beken / in welke alle eertijds goudt wiert gebonden: daer zyn oock diverse mijnen van goudt (doch soo sijn niet als dat van Hispaniola,) meest aende noort-zijde van t' Eplandt als Ouiedo ghetupght: silber/ loot/ tin/ quicksilber/ ende Azul, daer de schilders hen van dienen. Daer zyn thien Ingenios ofte supcker-molens / welke jaerlicx upt-brenghen vyftthien dupsent Arroben, ende konden meerder upt-brenghen/indien daer volck genoeg waer om te arbeypden: den meesten rijckdom van t' Eplandt bestaet in supcker/ hupden/ gember/ die seer schoon valt. t' Verrijck is wonder vruchtbaer/ soo datter Cannafistola waest in overbloet/ ende alle vruchten van Cassilien (uptgesondert olijven/ welcker boomen daer wel wassen/ doch geven geen vruchten) ende allerhande krupden. Men vindt daer den boom Tabernaculo, (Ouiedo noemt de gumme ofte herst die daer van komt Tabunuco) welck upt-geeft sekeren witten herst ghelijck Anime, dienstigh om schepen mede te pecken / ende oock om mede te verlichten/ is oock goet om de verlijsthepdt der leden te verdyjben ende wonden te ghenelen: den boom Maga, die onberderlijck is / ende bequaem om inckt-kokers ende dierghelijcke dinghen van te maken/ brenghet een bloem voort als een roose. Daer valt oock veel Palo santo, welck men noemt Guaiacan, oock dienende om mede te verwen / dan Ouiedo segt dat den boom diese noemen Palo santo, vershepden is van Guaiacan: hoewel het hout van desen boom de selve kracht heeft om de spaensche pocken te ghenelen. De Higillo Pintado is soo heelsaem/ dat het sap vande bladeren in een versche wonde gedruet/ men daer niet meer en hoeft naer te sien: de selve kracht heeft oock een ander kleen boomken/ welck sy noemen van Santa Maria; ende een ander genaemt Balsamo. Daer is een steekende krup / brenghende voort een witte bloeme als een violette/ doch wat langer/ welck sy noemen Quibey, wat dieren daer van eten/ die sterben: daer wassen ooc aende strandt gelijck klepne appel-boomen/ wie onder de schaduwe slaept/ die wordt verlemt/ ende de visch vande vruchte etende / werden hem de tanden swart: 'tis gebeurt dat de menschen van sulcken visch etende/ ghestorven zyn in vierentwintigh uren / ende ontkomende valt de lieden thapz upt. Men heeft daer oock een gheboomte / welck sy noemen Zeyba, extraordinaris groot/ hebbende somtijds de stam onder so dick / dat vyftthien mans handt aen handt die qualijck kunnen ombademen. Tmeereendeel van dit Eplandt zyn hooghe berghen/ waer van eenighe seer dicht met boomen zyn betwassen/ ende met schoon krupdt/ ghelijck in Hispaniola: heeft weynigh black landt / veel vallepen / met schoone rievierkens daer dooz' loopende. Daer onder waren eertijds twee seer goudt-rijcke rievierkens Manatuaban ende Cebuco, waer grooten rijckdom is uptgehaelt. Men hefter goede visch op de kuste ende in de bays naer het westen.

l.16.c.1.

Her. d.1.
l.7.c.4.

Het

Het tweede Capittel.

Vande Steden ende woon-plaetsen in dit Eylandt eertijds ende nu noch by de Spaegniaerden bevvoot.

Inden jare 1510. werdt Iuan Ponce de Leon vanden Koninck van Spae-^{Her. d. 1.}
gnien voorszien met het goubernement van dit Eplandt: de welke aende noort-^{l. 7. c. 13.}
zijde van 't Eplandt een woon-plaetse leyde die hy noemde Caparra, een legue
vande zee by de haven welck sy noemen Rico: desen wegh was berghachtich
ende seer dicht van boomen/ soo dat soo veel coste de probiande ende andere noot-
sakelijckheden vande haven te byenghen naer dese woon-plaetse/ als van Spae-
gnien te byenghen tot de haven / nochtans dooz de begheerte van 'tgoudt te ver-
gaderen/ bleef de plaetse bewoont vooz thien of twaelf jaren. Daer naer veran-
derden sy van plaetse / ende namen hare woon-plaets by naer aen 'thoofte van
't Eplandt in een vallepe op de selve noort-kuste ontrent daer nu St German legt
(daer wy hier naer van sullen spreken) ende noemden die Guanica, dooz dien sy
daer eenige goudt-rijcke rievieren bonden: ende weder eenighen tijdt daer naer
verlepden zy haer woon-plaetse vier leguen voozder / waer de Aguada legt / soo
ghenoemt om dat de schepen daer komen water halen / ende noemden die Soto
maior; ende keerden eyndelijck tot de vooz-gaende vallepe/ noemende de plaetse
St German. Herrera seght in syn Descrip. de las Indias, cap. 7. dat Guanica
was geleghen op de zuydt-kuste / ontrent daer nu is Puerto de Mosquitos, een
seer goede haven: El Aguada ende Soto maior op de west-kuste. ^{Her. d. 1.}
Inden jare 1514. ^{l. 10. c. 16}
wierdt by den Koninck geboden een kleyn Eplandeken liggende by de kuste met
een kalfje aen 'tgroote Eplandt te hechten / ende de officiers vanden Koninck
werdt belast haer residentie te houden tot Puerto Rico, welck het begin is ghe-
weest vande Stadt welck wy nu sullen beschryven.

St IUAN DE PORTO RICO.

De Stadt is geleghen aen 'tbegin vande noort-kuste van dit Eplandt naer ^{Her. de-}
het oosten toe / op de hooghte van weynigh meer als achthien graden; wort ^{script.}
ghenoemt Puerto rico om de uptnemenhepdt van de haven / wesende besloten
ende verlekert vooz de tempeesten: de Stadt is geleghen op een kleyn eplandeken / ^{Her. d. 4}
verscheyden van 'tgroote Eplandt / ende daerom en heeft het gheen versch watet dan ^{l. 5. c. 3.}
in cisternen / ende eene fonteyne bloedende uyt de zandt-berghen ontrent de zee /
een halve legue vande Stadt; men komt van de Stadt op 'teplandt over een kalfje/
welck ghenoeemt wert el puente de Aguilar. De fortreffe ligt op een hooghte /
welck sy noemen el morro empinado, aen 'tinkomen van de haven/ als een engte/
soo dat het vande zee is omcingelt / en men kan daer niet inkomen / dan dooz een
seer nauwen wegh / over sulcx is het seer sterck / insonderhepdt sints het selve dooz
bevel vanden Koninck in 'tjaer 1590. op nieuws is gefortificeert / ende verlekert. ^{Derde}
Daer van den Gouverneur Don Diego Mendez de Valdes in 'tvoorszreven jaer ^{deel van}
aenden Raedt van Spaegnien dus schryft: Den Maestre del Campo Iuan de Texela, ^{de En-}
ende oppersten werck-meester Iuan Baptista Antonelli, zijn hier wel aengeko- ^{gelsche}
men, ende hebben de Stadt besichticht met alle de gelegtheden rondt-om, en- ^{voyage.}
de hebben uytgemerckt een plaetse tot opbouwinghe van een sterck Kasteel,
daer 'tlandt seer vvel mede te vreden is: het staet op een seer bequame plaets, te
vveten, een hooghen bergh aen 'tinkomen vande haven, ende reyckt over naer
het punt van 'tlandt, hebbende soo veel ruymte van binnen, datmen daer dry
duysent man soude kunnen logieren. 'tSal gebout vworden triangels vvijsse, reyc-
kende tot aen de baye, ende wy sullen der veertich goede stucken gheschuts mo-
ghen planten. Ick vervvachte vijf Canons uyt Spaegnien, met scherpe, pulver,
ende andere vvapenen, door dien hier van alles groot gebreck is. Syn Majesteit
heeft hier ghesonden tvvee hondert soldaten onder tvvee Capiteynen: Ick
monstere tvveemaal ter maendt alle het volck van 'tEylandt, ende beynde

seer naer vijftien hondert vveerbare mannen, ende tachtich te peerde. Als 'tfort sal vol-trocken zijn, sal't het sterckste zijn, dat syn Majesteit in gantsch Indien heeft. 'Tvolck slaept nu gherust, daer hier te voren de Enghelsche ons quamen braveren tot inde mondt vande haven. Dus verre den Gouberneur. Naer 'tverhael vande vopagie vanden Grave van Cumberland en bebindinge vande onse soo heeft de Stadt wijde ende schoone straten/ de huysen gebouwt op de Spaensche wijze; een fraepe kerck met twee rijen van pilaren/wepnighe ende klepne vensters/met kanefas bedeckt by gebreck van glas; beneffens het Casteel soo heeft sy noch een sterck huys aende west ten zuyden zijde vande Stadt welck sy noemen Fortaleza; de Stadt licht open ende de rest van't kleyn Eplandt is meest met boomen bewassen. In dese Stadt houden haer residentie den Bisschop van't Eplandt/welende Suffragaen van die van St Domingo: den Gouberneur ende andere Officieren des Konincks van Spaegnien. Sir Francis Draeck meynde dese plaetse te veroveren op sijn laetste tocht/dan miste; dit was inden jaere 1595. Den Grave van Cumberland, naer dat hy op de Rivier van Lisbona de Caraken hadde in ghehouden / inden jaere 1597. voer naer dese plaets/ ende veroverde de selve met diverse fortrellen/ brocht van daer wel tachtich stucken ghelchuts/ ende eenen rijcken buydt. Hy landen met sijn volck een groot stuck by oosten de Stadt/ende trock soo langhs een seer moepelijcken wegh/ door gebreck van goede leydtlieden tot aen de brugge; al waer hy twee fortsjens vondt liggen aende over-zijde vande kille; welcke hy beyde naer wepnigh ghebeghts veroverde/ende trock soo voortsonder eenigh belet naer de Stadt die hy meest verlaten vont/ 'tvolck hem in't Casteel geretireert hebbende: belegerde 't Casteel/en kreeg het by appointment. De Grave meynde 't Casteel ende de Stadt te beletten; dan daer quam sulcken sieckte onder sijn volck/ datter wel 400 sterven/ ende hy geen volck en konde sparen/soo dat hy de plaetse verlaetende weder-keerde naer Engelandt. Daer naer inden jaere 1625. is dese Stadt ingenomen by den Manhaftigen Generael van der West-Indische Compagnies Vloten Bouduwijn Hendricksz. van Edam/ die met een ongehoorde couragie in spijt van't Casteel door de enghete van't gat in-liep ende de Stadt veroverde ende eenighen tijdt in-hieldt: dan alsoo hy te swack van volck was om 't Casteel met maght aen te grijpen/ soo is hy weder de selve wegh upt-ghebaeren ende ghelucklijck daer door ghekomen/ met verlies alleen van een schip/welck door qualijck toelien van de Stuerlieden was vast gheraecht int upt-zeplen/ recht onder't Casteel.

Her. de-
script.

Purchas
Pelgrim.
l. 9. c. 13.

S^t G E R M A N.

Her. d. 4.
l. 5. c. 3.

Her. de-
script.

Dese Stadt/ welck eertijds wierdt ghenoeemt nuevo Salamanca, was gebouwt van de oberblijfselen van Guadianilla, welcke lagh naer't zuyden: is gelegen vier leguen vande zee/ dertigh ofte dypendertigh leguen van Porto Rico, naer't zuyd-westen: de Francoslen hebben daer diverse reysen aen gheweest ende de plaetse gheplondert: de Indianen die daer toe behooren/ sijn qualijck gelogeert op een bergh/ sonder blackte/ ende 'twater ber van daer te halen. Ouiedo schrijft/ datter in sijn tijdt waren ontrent de vijftigh huysen/ ende dat de haven niet goet en is door diense open licht/ daer de rivier Guaorabo in komt.

A R R E C I B O is de derde woon-plaetse van dit Eplandt/ende is gelegen dertigh leguen van Porto Rico naer het westen toe/ naer't segghen van Herrera.

Het derde Capittel.

Vande Havenen ende andere gheleghentheden van dit Eylandt; ende van Mona.

I n dit Eplandt van St Iuan de Puerto Rico sijn wepnich havenen/ door dien de gantsche kuste naer't noorden seer besmet is met ondiepten ende bancken; de havenen die daer sijn/ligghen naer't oosten van Porto Rico, ende is een rupghe kulle/

kuste/ als Ouiedo ghetuyghe/ door dien de noorde-wint daer op domineert: ende l. 16. c. 1.
aende oost-zijde heeft het diverse leege Eplandekens diese noemen las virgines;
welck zijn veel gebroken Eplandekens/ waer van't eene woert ghenaemt Blanca, Enghel-
daer hen menichte van gebogelte op hout: tusschen dese Eplandekens ende' toost- sche vo-
eynde van't Eplandt S^c Iuan licht een Canael/ welck sy noemen el passaiio, daer- yagie.
men in komt naer datmen dese Eplandekens zuyd-oost van hem heeft gebzacht.
De havenen zijn voorts / de Riebiere Luifa, ende diese noemen Canoba ende la
Cabeça, het oostelijckste punt vant het Eplandt by het gheberghte del Loquillo,
ende daer by een haven/welck sy noemen S^c Iago, dyp leguen voorder een ander/
die sy noemen Yabucoa, ende dyp leguen vande kuste een kleyn Eplandeken
welck sy noemen de Passaye: dese zijn al aende oost-zijde. Men't begin van de
zuyd-zijde licht een Eplandeken welck sy noemen Boyqui, ende wat voorder het
Eplandeken Santana, de haven Guayama, ende voorder de Riebieren Neabon
ende Xavia, ses leguen aen dese zijde vande haven Guadianilla, welck leght twee
leguen oostwaerts van Rio de Mosquitos, alwaer oock ghelegghen is de Riebiere
diese noemen Guanica, ende ses leguen voorder Cabo roxo, het westelijckste punt
vande zuyd-kuste van dit Eplant: by dese Cabo soude een bape zijn daer zout
te bekomen is/ naer't segghen van de Engellsche. Men't west-eynde van dit Ep- Enghel-
lant naer Hispaniola toe leght het Eplandt Mona, (daer wy terstont sullen van sche vo-
spreken) ende naer't noorden van't selve el Monico ende Zaccheo, twee kleyne yagie.
Eplandekens/ waer van Zaccheo is een ronde klippe ende onbewoont: voorts
is aende selve zijde van't Eplant S^c Iuan, de haven Puerto de Pinos, ende de Ma-
yaguez; oock de bape van S^c German el veio; ontrent welke bape een seer play-
sante ende vruchtbare contreye is/ daer ozaengien/ limoenen/ plantanos ende an-
dere vruchten in overbloet wassen. Voorder hebt ghy de mondt vande riebiere
Guanabo ofte la Aguada, ende noch voorder die van Guahataca. Men de selve
zijde licht mede de bape van S^c Francisco op de hooghe van achthien graden en
elf minuten; een schoone plaets om water te halen. Daer naer op de noort-kuste
van dit Eplant de riebiere Camay ende Cebuco, ende Toa, ontrent Puerto Rico:
ende in't midden vande zee naer't zuyden toe vier ofte vijf Eplandekens diese
noemen las Haberianas.

Mona is een kleyn Eplandeken; gelegen op de 18 graden ende 8 ofte 10 mi-
nuten by n. den Æquinoctiael; meest ter halver zee tusschen S^c Iuan ende Hispa-
niola: thien mijlen w. ten n. van Cabo roxo ofte west-hoek van S^c Iuan: heeft
reede aende w. ende 3. zijde: de w. zijde en is over een half mijle niet breedt/ ende is
vanden eenen hoek tot den anderen beset met een reciff/ ende tusschen beyden is
een kleyn binnen water/ soo dat als de zee een wepnigh schiet / daer niet is aen te
komen: aen de 3. zijde is over al zand-strand/ en beter om aen te komen: doch de
grond is rontom klippigh en buyl / soo datmen wel moet toe-sien waermen syn
anker laet vallen. Op dit Eplandt is geen versch-water te bekomen; daer en
woont geen volck / maer daer zijn hoorz-beesten op/ verckens ende bocken/ doch
quaet om krijgen/ om de dichte bosschagie wille: daer wassen seer schoone ozaenie
appelen: de grond van't Epland is siltigh en steenigh; en is in't gheheel geen vier
mijlen groot.

VAN TEYLANDT HISPANIOLA.

Het vierde Capittel.

Vande ghelegentheydt van dit Eylandt in't ghemeyn.

Het Eplandt twelck de Spaegniaerden de naem van Hispaniola hebben
ghegeven/ wierdt eertijds by de Indianen ghenoemt Ayci ende Quisqueia, Her. de-
is vande figure van een Castaneen bladt, licht tusschen de hooghte van achthien script. c.
tot twintigh graden by noorden de linie naer't segghen van Herrera, wepnigh 6. ende
dec. 1. l. 3.

meer ofte min; hebbende in syn om-loop by de vier hondert leguen; is lanck oost ende west hondert ende bystich leguen, breedt van dertich tot seltich leguen, waer het op syn breedste is. De ghestalte van de lucht is warm/ jae heet in exces/ doch meest des vooz-middaeghs: naer de middagh begintmen de koelte te gevoelen als de Virafon (dat is de windt upt de zee) op-komt. Het is seer vruchtbaer/ ende heeft seer schoone weyden vooz alderhande vee/ soo datter heden-daeghs zijn ontalliche troupen van peerden/ stieren/ koepen/ verckens/ ende honden/ jae in sulcke menichte dat het vee van stieren/ ossen/ende koepen gheen sekere epgenaers en heeft/ maer diese eerst op't velt ofte gheberghte kan kryghen ende dooden die isser epgenaer van. Welck vande inwoonderen wordt beneersticht om met de hupden haren handel te plegen/ latende tbleesch als onnut op't velt ligghe: waer dooz de honden soo vermenichfuldicht zijn / datse dooz't landt met menichten loopen als wolven/ ende doen groote schade onder het vee. Dese handel van de hupden is een vande beste van dit quartier. De selve honden hebben oock ghe-
 destrueert veel van de verckens/ die in dit Eplandt seer hebben toe-genomen dooz het delicaet voetsel van soete wortelen ende andere goede frupten / waer dooz sy oock seer delicaet syn. Eer de Spaegniaerden aen dit Eplandt quamen en waren daer gheen vier-boetige ghedierten/ als alleen de Hutia, Chemi, ende Cori van vershepden groote ende ghedaente/ doch alle seer ghelijckende onse conynen; ende sekere stomme hondkens van seer frape maecksel ende colour/ diese op de jaght ghebruykten: noch gheenighe venijnighe dieren om de menschen schade te doen/ hoewel daer anders gheen slanghen en adders en onbreken. Van daer was een seker gheboomte ghelijck de vlopen/ springende ende hem onderhouden- de int land ende stoff/ ghenaemt Nigua, de welcke inde voeten bijten/ ende weten haer in te dringhen tusschen vel ende vleesch ende de naghelen/ hebben haer neten/ ende vermenichfuldighen seer / soo datmen se qualijck kan vermeesteren dan met vper ende heete pserkens; eer dat de Spaegniaerden daer raet toe bonden/ wierden sy daer van soo ghequelt/ dat eenighe de teenen/ jae de voeten verloozen. Onder de visschen die daer werden ghevonden/ is aen merckens weerdigh/ diemen noemt Manati, welck hem houdt in de zee ende de rivieren/ van maecksel als een leeren wijn-sack/ met twee beenen vooz aen de schouderen/ daer sy mede swemt / van midden naer de steert loopt sy smal af; thoost is als een ossen hooft/ kleene ooghen/ grauto van berwe / de hupdt grauto met eenighe hapykens: daer wozdender ghevonden die twintigh voeten lanck zijn ende thien dick/ syn pooten zijn rondt met vier klauwen aen elck/ sy brenghen haer jonghen voozt als de koepen/ ende hebben twee borsten daerse die mede voeden; de smaek is meer dan van visch/ versch ghedoot zijnde / schijnt kalfs vleesch te wesen / ende ghesouten gelijck tonijn/ dan is beter ende conserveert hem langher: syn vet is goet ende en wert niet garst/ men vet het leder daer mede: heeft eenighe steenen in thoost groepende diemen seght goet te wesen tegen tgraveel ende steen. Tgheboomte van dit Eplandt is bynaer tselve als tgene top in't Eplandt S' Iuan hebben verhaelt; dan dat hier ghevonden werdt Bzeliie-hout / insonderhepdt inde Pzobincie van Yaquimo, van waer menichte eertijds is verboert. Daer valt oock een soorte van peper diese Axi noemen / van vershepden soorten / welck eertijds by de Indianen seer geacht was. Daer walt overbloedigh de wortel Yuca, van welke men de Cazabi maekkt / welck is het broodt van die quartier / beneffens andere delicate vruchten/ als een soorte van Platanen, welck sy Dominicos noemen/ kleen ende wit / ende de beste gheacht van die soorte. Doch de twee vruchten daer dit Eplandt meest syn profijt upt treckt / zijn daer van elders gebracht/ supcker ende gember. De gember is eerst upt Oost-Indien in dit Eplandt ghebracht/ ende in sulcken over-bloet aenghelwassen/ dat sy niet en weten wasse met soo veel gember doen sullen: Daer werden inde vlote van tjaer 1587. naer Sevilla gebracht tweentwintich dupsent ende dypenbystich quintalen gember. De supcker vrieden
 wierden

Acofta
1.2.c.13

Idem l.1.
c.21.

Her.d.2.
1.3.c.14.

Dec.1.1.
5.c.11.

Her. d.1.
1.3.c.13.

Acoft.l.
4.c.40.

Acoft.l.
4.c.20.

Acoft.l.
4.c.32.

wierden daer eerst ghebracht inden jare 1506. ende hebben allencxkens in ver-
 schepden plaetsen soo toegenomen / dat inde voorschreven blote van't jaer 1587.
 acht hondert ende achtentnegentich kisten over quamen van dit Eplandt. Daer
 wast oock seer veel cottoen / welck de Spaegniaerden daer hebben ghevonden;
 'tgroept aen groote ende kleene boomkens / meest in de vallepen. Daer en plagh
 geen Maiz ofte koozen te willen groeyen / dan eenige jaren herwaerts heeft het be-
 gonnen daer voort te komen op koele quartieren. Dit Eplandt is oock in som-
 mighe plaetsen besmet met de snoode boomen Guaiabos, daer wy hier vozen heb-
 ben van ghesproken. In dit Eplandt waren eertijds seer treffelijcke mijnen
 van goudt / ende namentlijk die van Cibao ende St Christoval, ende andere;
 soo dat jaerlicx daer gesmolten wierden by de Officiers vande Koninck vier hon-
 dert ende sestig dupsent Pezos; insghelijck was daer ende is noch groote quan-
 titeyt van goudt in diverse riebieren. Her. d. 1. 1.3. c. 3. Inden jare 1530. werde ontdeckt een
 goede mijne van silber ende verschepde mijnen van pser / welck alsoo goet wert
 bevonden als dat van Biscaia: is oock rijck van koper-mijnen / ende daer wierdt
 een sonderlinghe ontdeckt inden jare 1506. by Puerto Real. Doch de mijnen Acoft. 1. 4. c. 3.
 en worden van over lang niet meer gebeneficieert dooz ghebreck van werck-lie-
 den; soo datse in dit Eplandt koperen gelt gebuycken / welck daer alleen ganck-
 baer is. In somma / dit Eplandt is van soo goeden temperature / ende het aerdt-
 rijck geeft soo wel alderhanden noodtdruft / dat het magh vergeleken worden met
 de vruchtbaerste landen vande weereidt. Waerom de Spaegniaerden eertijds Her. d. 4. 1. 6. c. 16.
 wel hebben gheoordeelt / ende den Koninck aenghedient / dat dit Eplandt het al-
 der-ghelegenste was om alle de ander landen van Indien te mainteneeren tegen
 alle invasien van andere natien / indien den Koninck dit Eplandt maer wel met
 volck besette / ende alle de bloten belaste in't gaen ende keeren daer aen te loopen:
 doch dit advijs en is niet ghevolght gheweest / maer is ter contrarie 'tlandt eerst
 gantsch ontbloot van ingheboorne / die vergaen zijn ende t'eenemael gheconsu-
 meert / ghelijck 'tselbe te liden is inde clachte van Fr. Bartholomeo de las Casas; Her. d. 1. 1. 10. c. 12.
 ende dat in soo korten tijdt / dat daer in't jaer 1508. ghevonden wierden boven
 de sestig dupsent Indianen / inden jare 1514. daer gheen veertien dupsent
 meer en waren te vinden; soo datmen daer swarten heeft moeten brenghen: ten
 anderen zijn de Spaegniaerden oock veel van daer verrocken naer Peru ende
 Nova Hispania, ende andere landen / daermen met de arme ingheboorne te be-
 rooven lichter aen'tgoudt quam: soo dat / ten ware de koninckijcke Audientie
 hier ware ghelegt / 'tEplandt wel gantsch had moghen verlaten zijn gheweest.

Het vijfde Capittel.

Vande Provincien van dit Eylandt.

In dit Eplandt waren ten tijde als de Spaegniaerden het eerst ontdeckten /
 verschepden Provincien / die van hare bysondere Heeren / die splieden Casiques Her. d. 1. 1. 6. c. 8.
 noemden / gheregeert wierden: als namentlijk de Provincie van Hygney, lig-
 ghende op de zuydt-kuste van't Eplandt aent oostelijckste deel / teghen over het
 Eplandt St Iuan de porto rico, wesende een berghachtigh landt / doch de ber-
 ghen zijn black boven als tafels / soo datter beswaerlijck is op te komen: dese
 pleyen ofte tafelen zijn thien tot vijftien leguen langh ende breedt / al met seer
 scherpe steenen beleght / doch hebben ontallijcke putten vol van gecoleurde aer-
 de / die seer vruchtbaer is om de wortelen van Cazabi in te planten ende andere
 vruchten te winnen / insonderhepdt seer schoone Meloenen. Het Eplandt Sao-
 na leydt aen dese Provincie / daer wy hier naer sullen van handelen. Naest aen
 dese Provincie van Hygney was geleghen de Provincie Hycayagua: van daer Her. d. 1. 1. 6. c. 8.
 naer't noorden leydt de Provincie Samana, van welke de Golfo haren naem heeft. Her. d. 1. 1. 3.
 Aende zuydt-zijde van't Eplandt leydt de Provincie van Yaquimo by welken de
 stad

- Stadt St Domingo, waer veel Brasilie-hout valt/waer door den eersten Admirand
 Her.d.2. Columbus die eertijts noemde Puerto de Brasil. Ende daer aen vervolgens/is ge-
 l.5. c.1. legen de Provincie Baoruco in't geberghte/welck leght aende zuyt-zijde/ dertigh/
 Dec.5.1. veertigh/vijftigh en tseftigh leguen van St Domingo: dit geberghte streckt inde
 2. c.6. lengte(naer tseggen van Herrera) tseftigh leguen, ende is twintigh en meer breed/
 sonder water en ander voetsel voor de menschen: ende de peerden en kan men daer
 oock niet gebuycken: soo dat de Indianen die in dit geberghte geblught waren
 onder het beleydt van een Indiaen diese noemden Don Henrique, de Spaeg-
 niaerden veel wercks hebben gegeven eenighe jarengheduerende. Voorder was
 daer de Provincie Xaragua, gelegen aen den grooten inham/ welke dit Eplant
 ghelijck in twee verdeelt/ de eene zijde streckende tot Cabo St Nicolas, wese-
 l.3. c.5. meer als dertigh leguen, ende d'ander naer Cabo Tiburon, welck noch langher
 is; dese Provincie brenghet veel Cottoen voort. In dese Provincie (naer dat
 Ouiedo verhaelt) licht een lack/ twee leguen vande zee en niet verre vande Stadt
 Yaguana, streckende naer het oosten; ende is aen't begin d'p leguen wijdt ende
 boorts twee; brack als de zee/ met de welke het schijnt ghemeynschap te hebben
 door eenighe verborgen wegen; ende heeft by naer alle soorten van zee-visch; is
 ontrent de 18 leguen langh: Heeft aen sijn zuyt-zijde Baoruco daer top van
 hebben gesproken/ ende naer't noorden een ander Provincie/ by de Indianen ge-
 noemt Guahaba; ende naer't westen een ander Provincie/genaemt Haniguagya,
 Her. d.1. 1.6. c.4. alwaer de Stadt Zabana geleght wiert/waer de Provincie nader-hant de naem
 van heeft vercreghen: (Zabana is inde sprake vande Indianen te seggen black-
 te:) dese Provincie is black ende boort meeren-deel seer fraepe/ insonderheyt nae
 de zee toe; ende is ghelegen aen't eynde van dit Eplant naer Cuba toe. Twael-
 leguen van Xaragua was een ander Provincie by de Indianen genaemt Ca-
 hay, welckes inwoonders seer fraep volck was. Op de noort-kuste van dit Ep-
 landt na Cuba toe was de Provincie Marien (die andere oock noemen Darien)
 Her. d.1. 1.9. c.3. daer den Admirand Columbus eerst aengquam doen hy dit Eplandt ontdeckte: is
 leegh landt/ heeft goede habenen ende goet water: hier boude desen Admirand de
 Her. d.1. 1. c.4. Stadt Navidad, welck hy daer naer weder verliet. De principaelste binnen-
 Her. r.d. 1.2. c.10. lantche Provincie waren/ Cibao daer de rijcke Goudt-mijnen waren: is bergh-
 achtigh ende klippigh landt/hebbende ontallijcke riebieren ende beken/in welke
 alle men goudt vont; vol van seer hooghe Pijn-boomen; ghesondt landt ende
 Her. d.1. 1.2. c.14. goede lucht / ende seer goet water. tGoudt dat inde beken wordt ghebonden
 is in kleene greyntjens/ hoewel daer somtijds wel groote greynen worden ghe-
 bonden. Daer zijn oock Coper-mijnen ende weynigh Azul. Den eersten Ad-
 mirand boude hier een fortrellie die hy noemde St Thomas. Daer naer volghet
 de Provincie de la Vega real, welck is een slecht ende black veldt/ een vande
 wonderlijckste dingen vande werelt/ by de tachtigh leguen lanck / ende in som-
 mighe plaetsen twintigh tot dertigh leguen breedt / streckende van de eene zee tot
 de andere; is omringhelt met berghen / daer ontallijcke riebierkens van af-
 Her. d.1. 1.2. c.11. vallen. Voorder is binnen's landts ghelegen de Provincie Maguana tusschen
 twee machtige riebieren Neyba ende Yaqui, ofte Yaqué soo Ouiedo die noemt/
 Her. d.1. 1.6. c.4. de welke haer met Neyba vermenghende soo boorts in zee loopt. Eyndelijck
 de Provincie vande Ciguayos noordwaerts vande gran Vega real, berghach-
 tigh ende hardt landt. Daer zijn noch meer Provincien gheweest in dit Eplant/
 ende de voorschrevene worden by andere oock anders gheenoemt / dan ons heeft
 Her. d.1. 1.3. c.8. ghenoech ghedocht Herrera hier in te volghen.

Het seste Capittel.

Vande Steden der Spaegniaerden die eertijts in dit Eylandt waren.

DE Spaegniaerden hebben in dit Eplant veel woon-plaetsen ofte Steden
 ghehad/ die sy daer naer weder hebben verlaten / vande welke wy eerst
 sullen

sullen spreken om de ghelegentheden van het Eplandt volkomentlijcker te verstaen. De eerste woon-plaetse dooz Christophorus Columbus in syn eerste voyagie ende ontdeckinghe in dit Eplandt gheleght / was Navidad, inde Provincie Marien daer doen ter tijt Guacanagari Cazique was; hadde een goede haven onder een kleen Eplandeken welck Columbus noemde St Thomas. Doch den Ammirand weder-keerende dooz de tweede reyse / ende 'twolck / 'twelck hy daer ghelaten hadde / doot bindende / heeft goet ghevonden hem elders neder te slaen; ende is van Navidad oost-waert aenghebaren dooz hy Monte Christo, ende heeft daer gheleght de Stadt Isabella, hy een groote rievier / met een goede haven / hoewel niet beschut dooz de noort-weste winden / acht ofte neghen leguen west-waerts van Puerto de Plata: vondt daer steen en kalck / ende andere ghereetschap tot timmeragien; 'tlandt isser wonder vruchtbaer ende ghelonde lucht. De Provincie van Cibao, daer 'tmeeste goudt viel / is maer twintigh leguen van daer; ende was naer ghelegghen hy de gran Vega real, daer wy hier bozen van hebben ghelproken. Dese plaetse is daer naer oock ghedepopuleert. In dit Eplandt was oock eertijds inde Provincie Xaragua, de Stadt Verapaz, welck den Gouverneur Nicolas de Obando daer dede bouwen / naer dat hy de Casique van deselve Provincie / met syn suster Anacoana ghenoeemt / en de voornaemste bande Indiaenen / seer schandelijck ende verraderlijck hadde doen ombrengghen. Ten selven tijde wierdt oock ghebouwt Salva terra de la Zabana, inde Provincie Haniguaiaga, daer wy van hebben gheroert in 't voorgaende Capittel: lagh twee leguen bande haven hy Cabo de Tiburon: oock dertigh leguen van Xaragua, ende insghelijcks dertigh leguen van St Domingo, tusschen de twee machtighe rievieren Neyba ende Yaqui, midden in 't Eplandt / een Stadt welck sy gaven den naem van St Iuan de la Maguana: dan is oock al verlaten / uptghenomen dat de kercke daer is blyben staen. Ten selven tijde wierdt oock een Stadt ghebout inde Provincie van Yaquimo, aende zuydt-zijde van 't Eplandt / hy een haven welck den Ammirand als bozen hadde genoemt Puerto de Brasil, met een forttresse aende haven / ende noemden dese Stadt Villa Neuva de Yaquimo: daer leght noch een vervallen forttjen soo de onse ghetuyghen. Oock el Bonao hy Cotuy, waer eerst hy Columbus een forttresse was ghelept tot bescherminghe van de mynen; lagh negentien oft twintigh leguen van St Domingo, aen een vruchtbaer ende lustich vlack veldt / soo dat het abundantie van Maiz ende Cafabi ende ander victualie upt-bracht. Daer was oock eertijds acht leguen noort-waerts van St Domingo een woon-plaetse / diese noemden Bonaventura aende rieviere Haina, daer 'tgoudt wiert ghesmolten bande oude ende nieuwe mynen. Van al van 'tjaer 1519. schypden de Officiers aen den Koninck / dat hoewel daer seer goede mynen overigh waren / daer even-wel gheen goudt meer en wierdt versamelt / soo datter niet anders daer ontrent en viel als wepnigh Cannafistola: waer dooz de plaetse oock eyndelijck is verlaten. In den jare 1504. doen Salva Leon werdt ghebout / wert mede te landt-waert in gheleght Santa crus de Aycayagua, tusschen welcke steden aldoen 'tlandt bande twee Provincien wierdt verdeelt.

Dat lebende Capittel.

Vande Steden der Spaegniaerden die nu zijn in dit Eylandt, ende eerst van St Domingo.

De principaelste Stadt niet alleen van dit Eplandt / maer van alle de Eplanden daer ontrent / is St Domingo, welck den eersten Ammirand Columbus noemde de nieuwe Isabella, (doch dese naem is niet gebleven.) Dese Stadt wiert ghebout hy den Adelantado Bartholomeus Columbus upt bevel ende dooz last van syn broeder den Ammirand, en de inwoonders bande Stadt Isabella werden derwaerts

Her. d. 1.
l. 1. c. 18.
ende 19.

Her. d. 1.
l. 2. c. 10.

Her. d. 1.
l. 6. c. 4.

Her. d. 1.
l. 6. c. 4.
d. 1. l. 8.
c. 3.

Her. de-
scr. delas
Ind.

Her. de-
scr.

Ouied.
l. 4. c. 8.

Her. d. 1.
l. 3. c. 13.

Her. d. 2.
l. 4. c. 3.

Her. d. 1.
l. 3. c. 5.

derwaerts gebzacht inden jare 1494. wiert geleght aen de kant bande rievriere Ozama, welck een schoone ende diepe rievriere is / soodatter schepen van drie hondert baten konnen op komen / ende heeft een seer goede haven; aen de zuydt-zijde van 't Eplandt / ende op de oost-zijde bande selver rievriere ende haven. Maer inden jare 1502. dese stadt door een grouwelijck tempeest gantsch ter neder ghe-woyden zijnde / heeft den Gouverneur Nicolas de Obando, de stadt verleght aen de west-zijde bande rievriere / door dese reden alleen / om dat de Spaegniaerden die doen in dit Eplandt haer woon-plaetsen meest westwaerts op hadden / komende naer dese stadt / niet ghenootsaect souden wesen de rievriere te passeeren: niet teghenstaende dat te vozen beter was ghelegghen aen d'ander zijde bande rievriere; want nu de Sonne op-gaende ende de dampen ende vapeuren op-rijsende / drijft de selve over de stadt; oock soo hadde de stadt te vozen aende oost-zijde een fonteyne van seer goet water; ende nu en heeftse maer putten van rauw ende grof water / ende de inwoonders en konnen niet dan met groote moeyte om water aende fonteyne ober-baren; moietende wachten naer de Barcke / ofte selfs een bekostighen; ende het ober-baren en is niet buypen perijckel als de rievriere waelt ofte tempeest in zee maect. *l. 3. c. 10.* 't Schijnt / naer 'tlegghen van Ouiedo, dat den Gouverneur Nicolas de Obando ghemeynt heeft de rievriere Hayna, dy leguen van daer loopende / in dese stadt te brenghen / 'twelck gheschiedende / so waer dit een bande alderbequaemste steden van 't Eplandt: want sy is ghelegghen op een effen vlacken grondt als een tafel / ende is bemuert sonder grachten: aende zuydt-zijde heeftse de zee / ende aende oost-zijde de rievriere: soo dat de helst bande stadt daer mede is om-cingelt / aen 'twesten ende noorden 'tplatte landt / daer de stadt haer upt-streckt met seer schoone straten / ende heeft aen die zijde een schoon upt-komen ende fraeye weyden. *Her. de script.* De Konincklycke Audienciers ende andere Officiers bande Konincks in-komsten houden daer hare residentie: daer is oock een Nunte; ende Kathedrale Kercke / wesende een Archl-bisdome / hebbende onder sich de Bisdommen van Conception ende la Vega; van St Iuan de Puerto Rico, Cuba, Venezuela, ende de Abdije van Iamaica: daer zyn inde stadt diverse kloosters van Dominicanen / Franciscanen ende de la mercede: oock twee Nonnen kloosters: een Collegie daermen de Grammatica leert / hebbende jaerlijcx vier dupsent pezos rente: een Hospitaal met twintigh dupsent pezos rente: daer is oock een kasteel. *Her. d. 2. l. 5. c. 3.* Dese stadt flozeerde eertijts seer door de veelheyt van schepen die daer quamen laden / huyden / Cannafistola, supcker / talck / ende andere koopmanschappen / alderhande victualie / peerden / verckens tot behoef van andere landen die daghelijcks ontdeckt wierden. Sommigh silber ende goudt / welck men plagh upt de hooge bergen / las minas vejas genaemt / in groote menichte te trecken / doen de Indianen van 'tlandt noch leefden / maer nu weynigh door ghebreck van slaeven; hoewel men meynt datter wel dertigh dupsent swarten in 't Eplandt zyn. Doch 'tselve heeft daer naer seer af-ghenomen / so dat een Engell-man Robert Thomson, die daer was inden jare 1555. ghetuyghet datter doen maer vijftich hondert familien van Spaegniaerden inde stadt waren / doch meerder Indianen in de vooz-steden: en de Spaegniaerden selfs schryben van ses hondert familien. Een Nederlander die daer was inden jare 1596. getuyghet dat de bozers ontrent twee dupsent sterck waren: waer van niet boven de vijft hondert Spaegniaerden waren / de reste Eplanders van Canarien / Portugelen ende andere natien / vele Westiken ende Mulatten. Dese stadt wiert by de Engellsche inghenomen onder het belepdt van Sir Francis Draeck, in 'tjaer 1586. in deser boeghen. Sy landen met haer pinackens / booten / ende bercken neghen oft thien Engellsche mijlen by wessen de stadt / wesende dupsent ofte twaelf hondert man sterck / ende marcheerden van daer ober landt naer de stadt / van smorghens ten acht uren tot een ure naer middagh: komende ontrent de stadt / ghemoeten haer hondert ofte hondert ende vijftich te peerde / doch dese Ruyters waren

waren ghedwonghen de Engellsche te laten passeren naer de twee poozten die naest de zee ligghen/ die de Spaensche met volck ende geschut hadden voorszien / als mede een embuscade gheleght by den hooghen wegh : de Engellsche verdeplden haer in twee troupen om beyde de poozten telfens te bespringhen ; ende een de charge van 't groff geschut upt-gestaen hebbende/ met wepnigh verlies van volck/ enterden sy met sulcken furie / datse haer vbandt gheen respijt en lieten 'tgeschut weder te laden/ maer vielen inde stadt / 'tvolck vande stadt ghenoegh te doen hebbende met haer selven te salveeren : sy trocken tot op de merckt/welende een schoone vier-kante plaetse / alwaer beyde de troupen malkanderen ghemoeten / ende haer beschantken/ de stadt te groot welende om heel te besetten vooz soo wepnigh ende vermoept volck : die van 't kasteel des nachts getwaer wordende dat de Engellsche poogden de poozte te vermeesteren/ zijn verlopen met bercken/overschepende naer d'ander zijde van de riviere : de Engellsche behielden de plaetse een gantsche maendt / ende naer datse een goet deel daer van verbrandt hadden ende gheruineert / soo vantsoeneerden sy de veste vooz vijftwintich dupsent ducaten van vijf schellinghen ende ses penninghen sterlinx 'tstuck : vonden daer gheen sonderlinghen rijkdom/ als alleen schoonen ende kostelijcken hupfraedt / doch wepnigh silberwercks naer de vermaertheyt van de plaetse.

Het achtste Capittel.

Van de andere Steden van dit Eylandt.

De stadt Salvaleon is geleghen aende zupdt-zijde van het Eplandt by de zee/ inde Provincie van Higuey, achtentwintich leguen oostwaerts van St Domingo : de Officiers schreven aen den Koninck int jaer 1519. dat / hoetwel dese Her.d.2. l.5.c.3. stadt lagh aen een ooydt daer gheen goudt wierdt ghevonden / datter waren begonnen eenighe Ingenios ofte supcker-meulens te maken / ende dat het vee daer meer toe-nam als aen eenigh ander ooydt van dit Eplandt.

De stadt Zeybo is ghelegghen twintich leguen van St Domingo, oostwaert naer het Eplandt Saona toe. Her. descrip. de las Ind. Ouied.1. 6.c.8.

De stadt Coruy is gelegghen selshien leguen noordtwaerts van St Domingo : by een riviere vanden selven name/ welck eertijds seer goudt-rijk is gheweest/ soo dat dit stedeken meest is bewoont gheworden by bergh-werckers ende mineurs die hier veel goudts hebben versamelt.

De stadt Azua is ghelegen op de zupdt-kuste van dit Eplandt vierentwintich leguen van St Domingo naer 'twelsten : daerom-her zijn veel supcker-meulens : de stadt wordt oock ghenoeemt Compostela, ende de plaetse daer de Indianen ende Swarten woonen/ Azua. Her. descrip.

De stadt Yaguana, welck oock werdt ghenaemt Santa Maria del Puerto, dooz diense een goede haven heeft aende zee / is ghelegghen aen 'twelst-eynde van 't Eplandt vijftich tot selstich leguen van St Domingo, ghelijck tuschen het noorden ende het westen; daer is groote apparentie van mijnen; ende daer valt seer veel Cananastola : ende daer is goede ghelegghentheyt van supcker Ingenios te maken : dese plaetse was inden jare 1591. verobert ende verbrandt by de Engellsche onder het beleydt van Mr Christophor Nevvport ; hadde dyp straten/ ende ontrent hondert vijftich huplen : lagh ontrent een legue binnen 'slandts. Her. d.2. l.5.c.3. Engelse voyage.

De stadt Conception de la vega, is ghelegghen inde heerlichappije van den Casique Guarinoex, werdt ghebout by den eersten Ammirand Columbus ; twintich leguen van St Domingo, naer 'tnoozt-oosten : Ouiedo seght dertich leguen : daer is een kathedrale Kercke / doch gheunieert met die van St Domingo ; ende een klooster van Minne-broeders. Her. descrip. l.3.c.10.

De stadt St Iago de los Caualecos, is ghelegghen thien leguen van Conception de la vega, recht noozt-oost/ende veertich leguen van St Domingo : is een seer gesonde ende vermakelijcke plaetse. Her. descrip. d.1.1.7.c. 10.

De stadt

Her. de-
scr.
1.4.c.8.
d.1.1.5.
c.4.

De Stadt Puerto de Plata, is ghelegen op de noort-kuste van dit Eplandt/ vijf-
enderlich ofte veertich leguen van St Domingo: Ouiedo seght vijfenveertich le-
guen: wert ghebout in den jare 1502. by den Gouverneur Nicolas de Obando,
tot beter ghelegentheydt vande commercien met de schepen komende upt Spaeg-
nien/ midtsdien maer thien leguen is van de gran Vega (die noch thien leguen
is van St Iago voornoemt) selthien leguen van Conception, ende twaelf leguen
vande rijcke mijnen van Cibao: leght op de hooghte van wepnigh meer als twint-
tigh graden by noorden de Linie. De haven van Puerto de Plata heeft de figure
van een hoef-pler/ ende leght onder eenen seer hogghen bergh daer veel sneubos
op lagh in Ianuario, doen Columbus die eerstmael ontdeckte. Men desen bergh
leght de Stadt/ ende op de haven aende water-kant leght een kasteel.

Her. de-
scr.
Ouied.
1.6.c.6.

De Stadt Monte Christo, is ghelegen op de noordt-kuste van 't Eplandt/ veer-
thien leguen westwaert van Puerto de Plata, heeft een goede haven ende daer by
een zout-panne: heeft eenen hogghen bergh vande ghedaente van een tente / vol
groenten sonder boomen. Ontrent dese plaetse loopt in zee de rievier Yaqui ofte
lache, welcke is een groote rievier/ ende daer by zijn seer goede zout-pannen. Die
hier eertijds upt dese landen hebben ghehandelt / ghetuyghen datter goede reede
is vooz jachten / ende datter goeden handel was van hupden ende lapis Azul
gherefineert.

Her. de-
scrip.

Dit zijn de thien plaetsen die noch betwoont zijn by de Spaegniaerden in dit
groot Eplandt/ welck eertijds soo flozeerde datter wel veerthien duplent Spaeg-
niaerden waren ende daer onder veel Edel-lieden / maer de ontdeckingen ende
populeringhen van andere landen daer naer ghevolght / hebben dit Eplandt seer
ontbloot van volck / dooz dien upt dit Eplandt ende upt Cuba 'tmeeste volck ge-
trocken is om ander quartieren te besetten.

Het neghende Capittel.

Vande Rievieren van dit Eylandt.

Her. d.1.
1.5.c.1.
Her. d.1.
1.6.c.16.
Her. d.5.
1.5.c.4.
Her. d.1.
1.2.c.1.
Ibid. c.
11.
Her. d.1.
1.2.c.10.

In dit Eplandt Hispaniola zijn veel schoone rievieren/ ende vooz eerst die in zee
loopen op de zuydt-kuste van 't Eplandt: de rievier Ozama daer St Domingo
aen leght/ van welcke wy hier vooren hebben ghelproken. De rievier Hayna by
de nieuwe mijnen acht ofte neghen leguen van St Domingo, oost-waerts. Ende
naer 'twesten van St Domingo de rievier Nizao, ontrent welcke 'teerste supcker-
riedt gheplant wierdt / in een plaetse ghenaemt Laguate. Daer naer de rievier
Neyba, dertigh leguen van St Domingo, welck is een maghtige rievier. Doozts
aen de selve zijde de rievier Yaquimo by Boaruco. Aende noordt-zijde van het
Eplandt hebt ghy de maghtighe rievier Yaqui, welck inde zee loopt inde haven
van Monte Christo, ende wierde by Columbus inde eerste ontdeckinghe genoemt
Rio de Oro, dooz dien het landt vande grondt als goudt glinsterde: ende in zijn
tweede voyagie noemde hy de selve Rio de las Cahnas, doch binnen 'slandts zijn-
de/ niet wetende dat het de selve rievier was. Binnen 'slandts naer de Probin-
cie van Cibao toe heeftmen de rievier Nicayagua, daer eenigh goudt in wert ge-
bonden; in dese rievier komen dyp andere beken / Buenicum die de Spaegni-
aerden noemen Rio Seco, ende Coatenicu, ende de derde Cibu; welck seer rijck
waren van goudt ende van 't alder-fijnste / soo dat het den principalen rijckdom
was van Cibao. Inde Provincie van Cibao was noch een ander rievier / diele
noemden Xanique, daer de fortesse St Thomas by was geleghen. Aende selve
noort-zijde heeftmen de rievier van Martin Alonso, vijf ofte ses leguen van Puer-
to de Plata, met een haven/ die Columbus noemde Puerto de Gracia: dyp leguen
west-waerts is noch een groote rievier met een haven / doch qualijck voozien te-
ghen de noord-weste winden/ daer de Stadt Isabella eertijds heeft ghelegghen.

Een

Een volkomen beschrijvinghe vande rivieren van dit Eplandt bevinden wy in de boecken van Ouiedo, die wy goet ghevonden hebben hier by te voeghen. 1.6.c.7.

De principale rivieren die in dit Eplandt bevonden worden/zijn de naer-bolghende. Dooz dien de stadt St Domingo de principaelste stadt en haven is van dit Eplandt/so is het reden dat wy beghinnen vande riviere die daer dooz loopt/ghenaemt Ozama; welck seer machtigh en diep is/soo dat de groote schepen ghesladen daer in komen/ende tot op acht oft thien passen van 'tlandt aboorden/soo datse over een plancke upt de schepen op 'tlandt gaen/ende de schepen laden ende ontladen. In den jare 1533. quam hier in het schip Imperiale, wesende een schip van acht hondert vaten den Keyser Carolus toekomende; brachter veel volcks en waren/en werdt hier weder vol-laden: welck is 't grootste schip dat hier opt quam/ende lagh even-wel maer 18. oft 20. passen van 'tlandt. Dese schepen konnen hier sonder dangier oock by nacht upt loopen; dooz dien de diepte van de rivier by naer altydts ghelijck blijft. Soo dat dese riviere ende syn haven seer goet is/ende wordt bevaeren met veel barcken ende canoen/soo tot ghebruyck van de vischerije die daer valt/als tot de hoven ende landt-huylen die aen beyde zijden van de riviere ligghen: ende binnen 'slandts ende inde haven werden carveelen ende schepen ghetimmerd/ dooz de goede gheleghentheydt die daer is om de selve te laten af-loopen. Water en is niet goet om te drincken/ dooz dien de haven ende stadt soo naer by de zee ligghen/maer wat meer als een legue hoogher is 'twater verschen goet/ende is visch-rijck. Dese riviere komt van 'tmoorden ende heeft syn upt-wateringhe in 'tzijden; heeft in 'tinkomen vier badem diepte ende meer/ende ghelijcke diepte oock aende stadt St Domingo.

Dit Eplandt heeft een andere maghtige riviere genaemt Neyba, welck loopt dooz 'tmidden van het Eplandt/ende komt vande noort-zijde af/ende loopt inde zee aende zuydt-zijde/ende passeert dicht by St Iuan de la Maguana, ende is diep inde mondt/maer een half mijle opwaerts ondiep ende onbewoont.

Nizao is een ander fraep rivier/ende komt insgelijcks in zee aende zuydt-zijde/en is wel soo groot niet/doch rijck van landt/huylen ende velden met supcker-riedt beplant/daer seer schoone Ingenios zijn ghebout; ende ontrent dese rivier zijn seer schoone weyden ende veel beestiaels.

Hayna is een ander rijcke riviere van supcker Ingenios ende andere ghelegentheden; heeft het beste water van alle de rivieren van dit Eplandt/loopt in zee als de voozgaende aende zuydt-zijde van het Eplandt/doch en loopt soo snel niet/noch en geeft soo veel waters niet als de andere; maer is dooz syn vruchtbaerheyt Oued. 1.3.c.10. wel een van de nuttelijckste van allen: komt ontrent d'p leguen by St Domingo.

Nigua is een ander seer rijcke riviere ende heeft syn naem van dat schadelijck ghedierte/daer wy hier vozen van hebben ghesproken: dit is wel een vande profitabelste rivieren dooz de menichte van bou-huylen ende supcker Ingenios, die op de selve ligghen; (Ouiedo verhaelt elders wei ses oft seven supcker Ingenios, 1.4.c.8. die aen dese riviere ligghen/sommighe vier/sommighe vijf/ses/leven ende acht leguen van St Domingo:) welck alleen een heerlijcke staet konnen onder houden. Dese riviere loopt inde zee aende zuydt-zijde van 'teplandt vier leguen ofte weynich meer van St Domingo.

Yuna is een vande snelste rivieren van dit Eplandt/loopt dooz de Provincie van Bonaio, ende inde zee aende noort-zijde van 'tEplandt/ende heeft op syn oevers veel schoone bou-huylen ende seer goede weyden.

Iache (ofte/als ander die noemen/Iaquin) is de naem van twee rivieren in dit Eplandt/waer van de eene haer voeght by Neyba, ende met de selve in zee loopt/haren naem verliende. D'ander is van meerder importantie/ende loopt in zee aende noort-zijde by Monte Christo, ende heeft op syn oevers seer goede lout-pannen: is een snel-loopende riviere/ende heeft ontrent haer goede weyden/ende schoone bou-huylen.

Hatibonico is een ander groote ende snel loopende rievier / welck in zee loopt aende west-zijde van dit Eplandt : ende heeft om her seer schoone weyden ende goet saep-landt / ende daer komen andere kleender rievieren in / ende is seer visch-rijck.

1.4.c.8. Ouiedo maect elders noch mentie van de rievieren: Cazui elf leguen van St Domingo, daer een fraep Ingenio van supcker aen is ghelegghen.

Sanate vier-en-twintich leguen van St Domingo in de Provincie van Hygucy. Chiabon insghelijck vier-en-twintich leguen van St Domingo.

1.4.c.8. Dewyl wy nu dickwils hebben ghesproken vande supcker Ingenios van dit Eplandt / en sal't niet buypen propoost zyn in 'tkorte hier by te boeghen de Ingenios die Ouiedo verhaelt in dit Eplandt te zyn gheweest ten tijde doen hy syn historie schreef / te weten / ghelegghen als volght:

Op de rievier Nigua een vijf leguen
 een seven leguen
 een ses leguen
 een vier en een half leguen
 een acht leguen
 een vier leguen

Op de rievier Luca een twee leguen

Op de rievier Haina een dyp leguen

Op de rievier Irabo een vier leguen

Op de rievier Nizao een acht leguen

een acht leguen

een neghen leguen

Op de rievier Ocoa een seschien leguen

Op de rievier Cepi een by Azua twintich leguen

Op de rievier Bia een by Azua dyp-en-twintich leguen

een by Azua vier-en-twintich leguen

een in Azua met een Kol-meulen.

een in de selve plaets Kol-meulen.

een in St Juan de la Maguana veertich leg.

een in de selve plaetse.

Op de rievier Cazui een elf leguen

Op de rievier Sanate een vier-en-twintich leguen

In Porto de Plata een vijf-en-veertich leguen

een inde selve stadt.

een inde selve plaetse Kol-meulen.

een ander Kol-meulen.

In Bonao een neghentien leguen

een thien leguen

Op de riev. Chiabon een vier-en-twintich leguen

Al dese supcker Ingenios waren in dit Eplandt inden jare 1535. ende zyn apparentlyck daer naer noch vermeerderd.

Het thiende Capittel.

Vande kuste, havenen, reeden, kapen van dit Eylandt Hispaniola.

Her. de-
 script. de
 las Ind. **D**E boornaemste havenen / reeden / ende kapen van dit Eplandt zyn op de zuydt-zijde / (beghinnende van de haven van St Domingo west-waerts aen) dese naer-volghende. De Cabo ofte 'tpunt van Nizao thien leguen van St Domingo : van de stadt St Domingo af tot hier toe is het al meest slecht landt ende niet hoogh: maer aen dit punt beghint het hoogh landt ende continueert so voort aen tot teghen ober 't Eplandt Beata. Naer Nizao volght op de selve streeck de haven

van St Domingo.

haben van Ocoa achtien leguen van St Domingo, welck is een inham ofte bave daer de bloten willende naer Nova Hispania ankeren/ ende haer verberfchen/ soo wanneer sy niet en ankeren inden inham van Zezepin, welck daer by licht/ ofte in een andere/ welck sy noemen Puerto Hermoso, twee leguen eer ghy te Ocoa komt: want Puerto Hermoso licht 16. leguen van St Domingo west-waert / ende wort oock ghenoeemt Puerto Escondido. De Spaensche coursen segghen / dat Puerto Hermoso licht 18. leguen van St Domingo. Ende Ouiedo getuyghet ^{d.1.1.5.} dat daer seer goede sout-pannen sijn daer de stadt van St Domingo ende 'meeste ^{c.2. ende c.5.} deel van 't Eplandt mede voozien worden. Dese haben van Ocoa was by de Engelsche in-ghenomen onder het belept van Mr Christopher Nevvpoort, inden ^{Engel-} ^{sche vo-} ^{yagie.} jare 1591. vonden daer een vleck van veertich oft vyftich huyfen een miyl bande kuste: daer was een supcker Ingenio ende abundantie van vee ende andere virtualie. Doozts heeftmen Azua, een haben ende woon-plaets vier-en-twintich ofte vyf-en-twintich leguen van St Domingo, naer 'tlegghen van Herrera: Enciso in sijn Geographia en stelt maer twintich leguen, de cours west. Daernaer la Calongia een langh punt teghen over de eplanden Beata ende Altovelo: dese ^{d.1.1.3.} ^{c.16.} punt naer 'tlegghen van onse stier-lieden / die het onlangs hebben bevaren/ is een grooten upt-stekenden hoeck / ende loopt wel vier ofte vyf mijlen met leegh bavelandt van het hooghe landt af: van het eynde van den hoeck leydt een eplandeken / waermen tusschen dooz magh loopen: by westen den hoeck heeft het landt soo diepen inbocht / datmen den hoeck boven komende geen landt en siet. Beata, naerde bevindinghe van onse stier-lieden/ licht van St Domingo zuydt-west ten westen dertich leguen, ende Altovelo ses mijlen van Beata naer 'twelken. Vier-en-dertich leguen voorder naer 'twelken heeftmen Yaquimo naer ^{Her. de-} ^{script.} ^{d.1.1.5.} ^{c.5.} 'tlegghen van Herrera: de welcke elders in sijn historien seght/ dat Yaquimo leght twintich leguen van St Domingo, ende twintich leguen van 't Eplandt Beata; welck rekeninghen seer qualijck upt-komen. Enciso in sijn Geographia stelt van ^{d.1.1.6.} ^{c.12.} St Domingo tot Beata veertich leguen, ende van Beata tot Yaquimo vyf-en-twintich leguen. De selve stelt naest Yaquimo, la Savana veertich leguen voorder/ van welck een Cabo in zee streckt naer het zuyden wel acht leguen, ende de kuste keert van daer naer het west-nooydt-westen: Herrera en maect van desen hoeck gheen vermaen / maer wel van het Eplandt Abaque, welck daer vooz-leght: welck in sommighe kaerten oock ghenoeemt wordt Isla Vacca; ende de Engelsche noemen het Isla Baque, daer top hier naer noch sullen van vermanen. De Spaensche coursen noemen dit punt Bacoa; ende segghen / datmen Beata passerende by de buyten-zijde/ stracks komt te sien Altovelo, ende van daer moetmen stieren west ten zuyden om te blijven vande eplandekens los Frailes, ende als men soo verre is als de Frailes, moetmen stieren west ten noorden / soo gaetmen recht naer Bacoa; dan eer-men daer komt / lietmen hooghe rotsen / ende in het af-komen van dien eenighe witte plaetsen / ghelijck groote lakens; dit gheberghte is ghenoeemt las Sierras de Donna Maria. Dit punt licht op de hooghte van seven-thien graden en een half. Onse stier-lieden / die onlanghs daer hebben gheweet / ghetuyghen/ datte ten halben vande twee hoercken hoogh landt saghen/ met eenen kennelijcken bergh met een sadel by westen/ welcken bergh het landt wat leegher is/ ende naer den hoeck van Isla de Vacca is het weder hoogh. Van dit Eplandt (naer het legghen vande selve stier-lieden) tot den upt-hoeck van St Domingo, streckt hem de wal west-nooyt-west/ ende oost-zuydt-oost/ en is mede hoogh-lant: naer haer gillinge en is dit eplandt van Cabo Tiburon maer vyfthien ofte selthien mijlen verscheyden / daer ordinaris inde kaerten wel twintich staen. Eenighe vande onse die de gheleghentheyt van dit quartier hebben aengheteeckent / stellen hier ontrent de reede van Congon, daer goede verberfinghe ende eenighen handel plagh te vallen; ende ses mijlen by westen Congon de Savana, daer eenighe huyden plachten te vallen; tusschen beyde dese twee plaetsen licht Isla Baque.

Van Savana tot Rio grande sijn 9. mijlen; dese rivier heeft seer goet versch water/ende komt van 'tgebergte wel 14. mijlen in 'tlandt; van R. grande tot C. Tiburon 15. mijlen w. n. w. welke rekeningh meerder distantie uptbrenght/soo dat de stroomen altemet de gissinghe moeten bedrieghen. De Cabo Tiburon is het westelijcke eynde van dit Eplandt/welende van het Eplandt Iamaica verschepden 20. leguen, na 'tlegghen van Herrera. Dese west-hoek van Hispaniola, is ver-af black/wel een half mijl van de wal niet boven vijftien ofte sestien vadem diep/ende schijnt schoone grondt. De Spaensche Courten legghen/dat dese Kaep leght dalende na de zee/makende een scherpe klippe als de snuyp van den visch Tiburon, ende op den top schijnen witte wegghen met sekere goten/welck 'twater des winters maect. Ontrent dese Kape is een reede in een bape diele noemen Aligato; in de welke de Enghelschen met hare schepen plachten te ligghen om op de Blote van St Domingo te passen. De bape van Cabo Tuberon, light op 18. graden 25. minuten: daer is goede ancker grondt/ende aen landt is goede verberlinghe ende versch water te halen. Tusschen Cabo Tiburon ende het Eplandt Iamaica, light een eplandeken Navaza, daer top hier naer van sullen spreken. Van Cabo Tiburon sijn 12. leguen tot Cabo Roio ofte Roxo naer 'tnoorden toe/als Herrera ghetupghet. Dese Cabo wordt oock ghenoeemt by de onse Cabo santa Maria, ende rekenen maer tusschen dese twee Kapen vijf mijlen; ende waer schouwen dat 7. mijlen van dese Kape ligghen sekere klippen die de Spaegniaerden noemen los Barraderos. Van daer keert de kuste naer het oosten/ghelijck Enciso seght in sijn Geographia, (die van Cabo Roxo gheen mentie en maect) tot Xaragua toe/welck van Cabo Tiburon seventigh leguen soude verschepden ligghen; ende 'tlandt van daer weder keeren naer het noort-west ten noorden tot Cabo St Nicolas, welke distantie soude wesen vijf-en-vijftigh leguen naer sijn legghen. Op de kuste van Cabo Tiburon oft Cabo Roxo, tot Xaragua toe ligghen los Roques ofte Hermanos, d'yn kleyn eplandekens: ende Caymito een ander kleyn eplandeken: ende 'tEplandt Guanabo acht leguen langh/ (de onse observeeren dattet maer d'yn mijlen/eenige oock maer twee mijlen/langh is/ende dat leght op 19. graden ende 30. minuten/) inde inham van la Yaguana, ende soo Herrera elders seght/acht leguen van 'tEplandt Hispaniola verschepden: aenden oostelijcken hoek van dit Eplandt sijn sekere drooghten noort-oost aen in zee streckende. In desen bocht plachten de onse veel hupden te handelen; daer sijn diverse reeden voozschepen ende jachten: als namentlyck inden bocht Goiave, welck een bequame haven is vooz groote schepen/daer water ende verberlinghe te bekomen is/ende oock hupden plachten te vallen. Wat voozder de haeben van la Yaguana, aende zupdt-zijde van desen inham; ende aen de noordzijde een hooghen hoek/welck sy noemen Alquehaya, waer reede is voozschepen/ende Cannafistola is te haelen: dese plaette/naer 'tlegghen van eenighe vande onse/leght 3. mijlen recht noorden van la Yaguana vooznoemt; daer is een blecken/waer handel placht te vallen/doch is een onbequame reede vooz groote schepen. Ick achte desen naem komt van Cahay, een Provincie eertijds soo ghenoeemt/hier ontrent ghelegen: voozder hebben de Franschen Pointe San Marc naer Guanabo toe/ver in zee uptstekende/ende daer aen een Grande Baye: daer aen volghet een rivier/die de onse noemen Artibonice, ende top upt Ouiedo hier voozen hebben ghenoeemt Hatibonico: hier is reede vooz jachten/ende hier plachten veel hupden te halen: voozder stellen de onse hier Guaniaves, welck een goede haven is om met schepen in te ankeren; plachten hier oock veel hupden te bekomen: de onse getuppen dat van 'tpunt St Marcó tot Guanives sijn 12. mijlen n. ten o. ende 3. ten w. ende dat Guanives light 16. mijlen 3. w. ten 3. ende n. o. ten n. van C. Maria, en van de Cabo St Nicolas 11. mijlen n. w. ten n. ende 3. o. ten 3. De Cabo St Nicolas is het westelijckste punt van het Eplandt Hispaniola naer 'tnoort-westen toe/is verschepden van den oostelijcksten hoek van Cuba 18. leguen naer

Her. d. 4.
l. c. 4.

d. i. l. i.
c. 15.

naer het seggen van Herrera; onse stier-lieden die daer onlanghs hebben getweest/
 segghen/ datmen in 'tmidden beyde de hoecken kan sien / ende rekenen maer 12.
 mijlen tusschen beyden: de Cabo St Nicolas is eenen leegen hoeck/ met een groote
 inham/daer goede haben is vooz schepen/hoe-wel daer vuple gront is vā steenen/
 dan het isser stercht water / dooz-dien daer gheen zee en kan gaen: 'tlandt is binnen
 hoogh/ ende met boomen beset / hoe-wel niet seer groot: de onse die daer onlanghs
 gheweest hebben/ verhaelen/ datse daer eerst komende veel beesten vonden / doch
 dat die meest al te landt-waert in verrocken/ so haest als sy 'tvolck getwaer wier-
 den/ soo datter wepnigh kost ghevanghen worden. Daer is goet water te be-
 komen vooz de schepen / hoe-wel eenighe klaghen / dat het wat verve is te haelen/
 te weten wel neghenthien hondert treden van strandt af / daer een af-wateringh
 is van een vallepe / doch komt niet beneden/ maer sinckt inde aerde wegh. Onse
 stier-lieden die laest hier hebben gheweest/ meppen de distantie tusschen Cabo de
 Tiburon ende Cabo St Nicolas soo groot niet te wesen als die ghemeynlyck woze
 ghestelt / dooz dien sy de selve spatie in 2. ofte 3. daeghen meest in stilte ofte met
 wepnigh koelte over-dzeven / ende oordeelen over-sulcks dat dese twee kapeen
 maer dertigh mijlen verscheyden ligghen / hoe-wel de kaerte daer wel veertich
 heeft. Enige stellen dese Cabo op de hooghte van twintich graden ende veertich
 minuten; om desen hoeck van St Nicolas keert de kuste naer het oosten/ende Her-
 rera stelt hier op dese noozt-kuste van Hispaniola, Puerto de Mosquitos; die de
 onse in haer op-doeninghen bande kuste oock erkennen. Daer aen stelt Herrera
 op de selve streeck de haben van Valparayso ofte de la Concepcion, welck hy seght
 te ligghen twintich leguen van Cabo St Nicolas: hier ofte naest Puerto de Mos-
 quitos stellen de onse in hare aen-tepckeninghen Port Parys ofte Pais: alwaer een
 rievierken van berch water soude ligghen. Dese haben/naer 'tsegghen van eeni-
 ghe/ soude maer ses mijlen by oosten St Nicolas ligghen: 3. ende n. met het weste-
 lykste eynde van 'tEplandt Tortuga; die in dese haben setten wil/ moet het setten
 dicht onder de oost-wal / dooz dien het een seer afgaende grondt is ende wel 40.
 bademen diep/ een gotelingh scheut bande wal: hier plaght goeden handel ende
 obervloedighe verbersinghe te vallen. Van dese haben tot Manzanilla rekenen
 sy 23. mijlen o. ten n. De haben van Valparayso soude noozdt ende zupden lig-
 ghen met het Eplandt Tortuga, als Herrera betuyght / welck met dese Port Paris
 over een komt. Hier naer stelt Herrera Puerto Real; maer tusschen beyden zyn
 noch meer havens ende reeden: als namentlyck tusschen het Eplandt Tortuga
 ende Hispaniola dooz-loopende/ hebt ghy Rio Caimanes, Porto de Palma, ende
 Puerto Santa Cruz, welke beyde goede habenen zyn vooz schepen / ende men
 haelde hier in vooz-tijden veel hupden: daer naer Ancon de Luis, alwaer een rie-
 vierken is om water te halen / ende een koper-bergh / soo eenige bande onse heb-
 ben aen-gemerckt: dese Ancon de Luis heeft een klepneplandeken int in-komen.
 Doozder Port Francois, waer goede reede is vooz schepen ende ghelegentheyt om
 water te halen: is naer 'tsegghen van eenighe van de onse / 8. mijlen 3. o. ten o.
 bande Tortuga, ende 4. mijlen by westen Manzanilla. Hier aen stellen andere
 port Real. Twaelf mijlen van port Real naer 'toosten stelt Herrera Monte Chri-
 sto; de onse stellen tusschen beyden porte Bonne ende Mansenille, welke naer de
 af-teeckeninghe een seer grooten inham is / ende naer 'tsegghen van eenighe van
 onse natie wel 8. mijlen wydt / daer diversche rievieren in komen. Monte Chri-
 sto, die onse stier-lieden noemen Monte Cruis, is eenen hooghen bergh / ende
 leght buyten het valle landt ghelijck als oft het een Eplandt ware. Twaelf ofte
 meer leguen doozder stelt Herrera la Yfabela (daer eertijds de stadt Isabella was
 ghebout / welck de onse in haer aen-teeckeninghen oock kennen:) ende insghe-
 lykks twaelf leguen doozder (elders leght hy negen) Puerto de Plata. Herrera
 schryft in syn historie bande eerste ontdeckinghe dooz Columbus ghedaen; dat hy
 wat doozder naer 'toosten van 'tEplandt Tortuga vont een klepneplandeken/

Dec. 1.
l. r. c. 16.

d.1.1.2. c.1. welck hy noemde St Thomas, ende quam in een haven / tusschen 't'oozschreven
 eylandeken ende een Cabo van 't'grote Eplandt / welck een goede haven was /
 ende boude daer een fortreffe / die hy noemde Navidad; ende de Cabo vier leguen
 van Navidad ghelegghen / noemde hy Santo: item dat Monte Christo legt achtien
 leguen van Santo, ende dat by Monte Christo een eylandt licht daer goede sout-
 pannen zijn: dat dertich leguen van Monte Christo naer 'toosten is ghelegghen
 Punta Roxa, ende een wepnigh van daer Rio de Gracia, welck daer naer behou-
 den heeft den naem van Martin Alonso: vier leguen voorder een Cabo, die hy
 noemden Belprado, van welck men konde sien Monte de la Plata, daer Puerto
 de Plata by licht. Voorts varende langs de kuste met het current ende frape we-
 der meer dan thien leguen vont hy heel veel caben / die hy noemde del angel, punta
 del Yerro, el redondo, el Frances, Cabo de bon tiempo, el Taiado, van welke
 Cabo Frances syn naem noch heeft behouden / ende is aen 'tom-keeren bande ku-
 ste naer 'tzijden ofte zuydt-oosten toe. Daer aen volghet de Cabo del Cabron, als
 Herrera stelt: ende voorder Golfo de Samana, welck vijf ofte ses leguen te lant-
 waert in-loopt tot daer de Stadt St Cruz eertijts was. De onse noemen hier de
 Her. de. Schootsche bapc / welck noorden ende zuyden in streckt. Den eersten Ammirand
 scrip. schijnt dese Golfo eerst ghenoeemt te hebben Golfo de las Flechas, dooz-dien hier
 de eerste hostiliteit wierdt ghepleeght tusschen de Spaegniaerden ende inwoon-
 d.1.1.2. deren van het Eplandt. Daer aen volghet Cabo del Enganno, het oostelijckste
 c.1. punt van dit Eplandt / welck Columbus eerst noemde St Raphael, (ghelijck hy
 Cabo Tiburon ooc noemde St Miguel in syn tweede vopagie:) dese Cabo is leegh
 landt / ende loopt verre upt gelijk een riss dat van 'tlandt af-loopt: van hier keert
 de kuste dooz 'tzijden naer het westen: op 'tbeginnel vande zuydt-kuste licht Sao-
 na, een Eplandt welck de vloten komen erkennen / als sy naer de Indien komen;
 ende wat meer naer St Domingo toe het Eplandeken Santa Katelina; welck naer
 'tleggen van onse Nederlanders / 16. mijlen licht vande rivier van St Domingo:
 ende aen 'tvalle landt van Hispaniola de Buffadores, welck zijn rotsen / die 'twa-
 ter ghelijck upt-spuyten; daer naer wat voorder 'tpunt Andresa; ende noch vooz-
 der 'tpunt Caufedo: tot hier toe streckt de kuste west ten noorden; Caufedo is vijf
 Spaen- leguen van de haven van St Domingo, ende 'tlandt streckt daer noozt-west / ende
 sche coursen. zuydt-oost: ende dit punt leght leegh by 'twater. De onse die ontrent dese kuste
 waren inden jare 1619. maecten mentie van de riviere St Pedro, die aen 'tvalle
 landt soude ligghen seven mijlen naer 'twesten van Saona, ende een mijle van
 'teplandeken Katalina.

Het elfde Capittel.

Vande kleyne Eylandekens die rondt-om H I S P A N I O L A ligghen.

V V hebben in 'tboozgaende Capittel mentie ghemaect van diverse ey-
 landekens / die langhs de kuste van Hispaniola liggen / ende eyghentlijck
 daer aen behooren; onder dese is het eerste ghenaemt Saona, welck is ghelegghen
 Her. d.1. aenden oostelijcksten hoeck van dit Eplandt Hispaniola op de hooghte van seven-
 1.2.c.15. thien graden ende vijftigh minuten / van het eylandeken Mona w. ten 3. ende o. ten
 Her. d.1. n. neghen mijlen; ende by de dertich leguen van de Stadt St Domingo, de welke
 1.5.c.4. eertijds van dit eylandeken haer Cazabi kregghen / so dat het gelijk haer koozen-
 schuere was. Dan inden jare 1502. sloeghen de Spaegniaerden meest al 'tvolck
 Her. d.1. doot / soo dat het eylandeken onbewoont bleef. Is vol gheboomte / ende seer dichte
 1.6.c.9. bosshagie / soo datmen niet ver van hem sien kan: ende is leegh landt / soo datmen
 upt der zee komende / de boomen eer te sien krijght als 'tlandt; streckt noozt-oost
 ende zuydt-west: aen 'tzuyd-west eynde verthoont hem een hooghe bancke van
 wit landt / diese noemen 'thoof van Sanoa; men magh daer wel ankeren / want
 de grondt is schoon / en van hier naer St Katalina is de cours noozt-west. Daer
 zijn veel beesten op 'teplandt / ende is seer wel ghelegghen om te passen op de bercken
 ende

ende carveelen die ordinaris tusschen St Domingo ende Porto Rico vaeren.

Van Saona voorts varende / soo hebt ghy Santa Katalina, een kleyn en leegh eplandeken / al vol rossen van 'twater af / heeft gheen boomen / ende licht anderhalf miyl van 't Eplandt Hispaniola, soo datmen het niet en komt te sien / ten zy men dicht onder de wal loopt: men seylt van hier naer de haven van St Domingo, ghelijck 'tlandt streckt west ten noorden seventhien mijlen.

Doorder op de zuydt-kuste van Hispaniola by wessen de haven van St Domingo is ghelegghen Beata, vande voorschreven stadt van St Domingo verscheyden vijf-en-twintich leguen naer 'tlegghen van Herrera: Ouiedo seght vijf-en-dertich leguen, de onse dertich: twee leguen van 'tlandt van Hispaniola; op de hooghte van seventhien graden ende veertigh minuten / als onlangs by de onse is onderbonden: twintich leguen van Yaquimo ofte Puerto de Brasil als Herrera ghetuyghet / (hoewel hy elders dese distantie veel grooter maect:) de onse seggen dat Puerto Yaquimo licht van Beata 13. mijlen w. n. w. Dit eplandeken is kleyn / ende naer de observatien van de onse die daer onlancks zijn geweest / maer een miyl groot: niet seer hoogh / maer vol gheboomte; naer 'tlegghen van Ouiedo in syn Sommario soo soude hier het beste pock houden wassen van heel Indien. Onse stier-lieden segghen dat tusschen het eplandeken ende 'tlandt van Hispaniola, een groote mijle wijt is / ende vyftien voet waters op 'tondiepste / hoe naerder het Eplandt hoe drooger / schoon landt-grondt / op de gront wit water / ende vande dumpyel diepte kort het af / welckmen klaer kan sien aende blauwhepdt van 'twater. Herrera merckt aen / dat het ghebeurt is / dat de schepen / komende van Terra firma naer St Domingo, ende komende te vervallen op dit Eplandt / in acht maenden niet en hebben weder kunnen op-komen naer St Domingo door de contrarieteyt vande brisen ende stroom.

Naelt het eplandeken Beata is ghelegghen Alrovelo, ses mijlen o. ende w. daer van verscheyden / ende vijf leguen vande kuste van Hispaniola: is een swart rondt eplandeken / ende 'toostelijckste deel is het hooghste.

Voorts heeftmen op de selve zuydt-kuste van Hispaniola, Isla Baque ofte Abaque, ofte oock Isla de Vacca; op de hooghte van 18. graden 20. minuten / dry-en-veertigh mijlen van Beata naer 'twelken; is twee mijlen langh / aen het west-eynde hooght ende breedst: is een schoon eplandeken / heeft goede grondt ende versh water / schoon gras / soo datter veel hoorn-beesten op syn en oock peerden.

Het Eplandt Navaza, leght dry-en-dertich leguen van Isla Baque naer het wessen: thien leguen in zee vande Cabo Tiburon oost ende west: Herrera seght elders dat het maer acht leguen is vande voorschreven Cape, doen Columbus besloten zijnde in 't Eplandt Iamaica, abontuerde twee van syn volck met twee groote Canoas ober te seyn den vant eene Eplandt tot het ander. Is maer een kleyn rondt eplandeken / al van klippen / ende vol leeghe boomkens ofte heesters. Om van dit Eplandt te zeplen naer Sierras de Cobre ofte koper-mijnen / op 'tzuydt-oost eynde van 'teplandt Cuba moetmen stieren Noort-west.

Inden bocht van Xaragua hebt ghy 't Eplandt Guanabo, met andere kleyne Eplandekens / daer wy hier bozen van hebben ghesproken inde beschryvinghe vande kuste van Hispaniola. Om den hoeck van Cabo St Nicolas naer 'toosten leght het Eplandt Tortuga, welck vijf leguen inde lenghte is naer het legghen van Herrera, dewelcke 'tselbe verscheyden leght te ligghe van Hispaniola thien leguen, waer in hy hem vergift / alsoo 't maer een mijle van daer leght. De onse die daer onlancks by zijn ghebaeren / ghetuyghen dat het by een lanck Eplandt is / hoogh met een effen gheberghte aen beyde zijden af-gaende / ende by verhael van andere verstaen te hebben / dat daer veel verckens op zijn / ende dat het een goede haven heeft ofte reede op een miyl aen 'toost-eynde: wordt van enighe ghestelt op de hooghte van twintich graden ende vyftich minuten: ende oock het verckens eplandt ghenoeemt.

Vande gheleghentheden van 'tEylandt CUBA in 'tghemeyn.

A En 'tEplant Hispaniola volghet het Eplandt Cuba, welck de Spaegniaerden eerst Iuana, daer naer Fernandina hebben gendemt/ doch is by den naem van Cuba heden best bekend. Tusschen den oostlycksten hoeck van dit Eplandt gheenaemt Cabo de Maizi, ende den westlycksten hoeck van Hispaniola, genaemt Cabo St Nicolas, zyn achtien leguen naer 'tlegghen van Herrera: maer naer 'tlegghen van Ouiedo twintich: ende naer dat Enciso schryft in syn Geographia veerthien leguen, welck best ober-een komt met de bebindinge vā onse stier-lieden. Naer het noorden heeft het 'tvasste landt van Florida, naer 'twesten de landen van Nova Hispania, ende syn westelycke punt is van het uiterste lant van Yucatan vyftich leguen verscheyden naer het legghen van Herrera: naer 'tzuden heeft het 'tEplandt van Iamaica, welck op eenighe plaetsen maer twintich leguen daer van af-leght. Dit Eplandt heeft in syn lenghte van de Cabo St Anton, welck is syn westelycksten hoeck tot punta de Maizi, welck is syn oostelyckste punt/ by de twee hondert ende dertich leguen, wel-verstaende ober-landt te rekenen/want by lucht ende 'twater te meten en is het soo lanck niet: inde breedte heeft het van Cabo de Cruz aende zupdt-zijde van 'tEplandt/ tot Puerto de Manati op de noort-zijde vyf-en-veertich leguen, ende dan begint het te smallen naer 'twesten toe/ende loopt van daer boorder tot het eynde toe op de breedte van twaelf leguen, wepnigh meer ofte min; ghelijck dan Herrera elders schryft dat het ontrent de Havana vyftien leguen breedt is. Ouiedo schryft op 'tverhael van de ghene die de beste kennis daer van behooren te hebben/ dat het dyp hondert leguen lanck is/ wepnigh meer oft min; ende op syn breedste vyf-en-estich leguen van 'tpunt de Iardines tot het punt van Lucanaca: hoe-wel dese plaetsen niet zupdt ende noort/ maer zupdt-west ende noort-oost van malkanderen ligghe. Enciso in syn Geographia en gheeft het maer twee hondert ende twintich leguen inde lenghte / ende vyftich leguen inde breedte by Cabo de Cruz. Het eplandt is seer berghachtigh/ van Cabo de Maizi eenighe dertich leguen lanck heeft het seer hooghe berghen/ ende weder naer 'twesten naer dat ghy de twee derde paerten van 'tEplandt ghepasseert zyt; oock heeft het in syn lenghte ober 'tmidden berghen / doch niet seer hoogh / upt welcke vele ende verscheyden rievieren voort-komen / ende beyde aende zupdt-zijde ende noort-zijde in zee loopen / vol van visch / insonderhepde de ghene welck de Spaegniaerden noemen Lizas, de Francoplen Mullets, int Latijn Capito ofte Cephalus; ende die de Spaegniaerden noemen Sabalos, ende de Francoplen Alozes, in 'tLatijn Alofa, ende in onse tale Elst / komende op uiter zee inde rievieren. 'tLandt is vol boschagien/ soo datmen 'tgantsche landt door kan reysen onder gheboomte van diverse soorten / als daer zyn Ceder-boomen/ die wel riecken ende groot ende dick van stammen zyn/ soo datmen daer seer groote Canoen upt kan maken/ daer wel vyftich tot estich menschen in moghen / van welcke daer eertijds seer veel waren in dat Eplandt. Ende voortz andere boomen van Storax, soo datmen des moorghens staende op eenighe hoogten/ als de sonne op-gaet/ende de vapeuren sich verspreyden / vande bieren die de Indianen des nachts ghewoon zyn te maken / den reuck daer van verneemt. Daer zyn noch ander boomen / diese daer noemen Xaguas, welck een vruchte geven soo groot/ende van fatsoen als een kalfs niere/ de welcke ghebroken ende vier daghen in 'twater ghelept / al zynse niet heel rijp ghepluckt / haer selfs openen van den honigh/ende zyn seer smakelijck als een soete peer. Men vindt daer veel wilde wyngaerden met dypben/ daermen wijn upt gheperst heeft / hoe-wel wat amper;

d.1.1.1.
c.15.

d.1.1.10.
c.8.
d.1.1.8.
c.5.
d.1.1.9.
c.4.

d.1.1.10.
c.8.
Ouied.
1.17.c.1.

amper; ende dooz diense ontallijck zyn dooz het gantsche Eplandt/plachten de
 Spaegniaerden van daer komende te vertellen/ datse een wyngaert hadden ghe-
 lien die hem twee hondert en dertich mijlen inde lenghte uyt-streckte. De stam-
 men zyn van sommighe soo dick als een man in syn middelt. Daer is een groote
 menichte van voghelen/ als King-dupben/ Cortel-dupben/ Perdzijlen / hoe-wel
 minder van sijf als die van Spaegnien / dewelcke in geen bande andere Eplan-
 den en worden ghebonden; daer zyn oock andere voghels/ van fatsoen als Kra-
 nen / die jonck zijnde / heel wit zyn van beeren / ende worden allencxkens van
 alderhande colouren; de Spaegniaerden noemen die nu Flamencos, indien de
 selbe ghebonden wierden in Nova Hispania; souden daer groot werck van maken
 om te gebzupcken tot haer plum-wercken: ende ghelijck sy altijt flamen roffen
 vijf hondert / ja duplent in een troupe / so schijnt het een kudde schaepen te welen
 met root gheteekent/daerse sitten; en blieghen dooz-gaens niet / maer sitten aen
 de zee-kant met de beenen in 'twater/ende dzincken zoudt water/so dat de India-
 nen de selbe op-houdende in hare huplen/ghenooflaeckt zyn zout in haer dzincken
 te doen. Men heeft oock in dit Eplandt ontallijcke Dapegaepen / die seer goet
 zyn om te eten van Maio boozwaerts als sy jongst syn: de Indianen vangen die
 op dese wijle: sy setten een jonghen van elf oft twaelf jaren in eenen boom/thooft
 bedeckt met krupdt ofte stroye / ende een levende Dapegape op de handt: desen
 jonghen die roert de Dapegape op 'thooft / soo dat die gheluydt gheeft als kla-
 ghende / stracks komter menichte van Dapegape toe-gheluyden / ende inden
 boom neder sitten; den jonghen die een rocken heeft met een strick aen 'teynde/
 weet met behendicheyt d'een Dapegape booz ende d'ander naer den strick om
 'thooft te werpen / ende soo naer hem te trecken/wynghende die den hals af/ende
 onder den boom latende vallen/dooz dese maniere vanghender sy soo vele als sy
 willen/ dooz dien de Dapegape niet wegh en blieghen uyt den boom/so langh
 de Dapegape die de jonghe op de handt heeft klagende geluyt geeft: de Spae-
 gniaerden gebzupcken nu de selve practijcke int vanghen bande King-dupben.
 Daer zyn noch andere voghelen die langhs der aerden blieghen/welcke de In-
 dianen noemen Bambiayas, ende vanghen die int loopen; gheloden zijnde / ghe-
 ven een sop van haer als oft ghelaffraent ware / zyn seer smakeijck ende worden
 in stede van spantanten ghehouden. Men heeft oock de Yguanas, welck zyn
 rechte serpentes / van fatsoen als de Hagedissen / met vier voeten/ van diversche
 groote; de Spaegniaerden eten die mede / soo hier als in ander ghewesten van
 Indien / ende segghen dat het seer goede spijle is. Veel visch valter op beyde de
 kusten: te weten Geepen die de Spaegniaerts noemen Aguias, ende andere
 diese noemen Moxavras, ende dierghelijcke bekende ende onbekende meer;
 ende ghelijck aende zuydt-zijde van dit Eplandt ligghen de ontallijcke eplande-
 kens diese noemen Jardin de la Reyna, vintmen daer ontelbare Schilt-padden/
 van sulcken groote/datter ghebonden zyn wiens vet ende vleesch hondert ponden
 woegh/ zyn goet ende ghelondt ghegeten / haer vet is als hoender sineer / soo geel
 als goudt/ is bequaem om de lazarije/schozste ende kratwagie te verdzijben / ende
 andere dierghelijcke siekten te ghenesen. Het Cazabi is het broodt van dese ep-
 landen / valt hier seer abundant/ende gheen van d'ander eplanden is soo over-
 bloedigh van victualie: want 'tghene wy van Hispaniola ghelept hebben / heeft
 hier oock plaetse/datter is ontallijcke bee van stieren/koepen/ende verckens; soo
 dat de principaelste traffijcke is het bee / welck sy daer dooden om de hupden /
 waer toe de Spaegniaerden veel Swarten employeren; de verckens mestenle/
 doodenle/ende snijdenle in riemen/welck sy by de sonne drooghen/ende verzoegen
 soo provisie booz de schepen die naer Spaegnien keeren. Daer wast oock veel
 cottoen int wilde / welcke de Indianen pleghen te bereyden en te spinnen. Daer
 zyn oock in dit Eplandt diversche koper-mijnen; men vindt daer oock goudt in
 vele riebieren ende beken/ende 'tfinste wert gebonden in de riebieren welcke daer
 komen

Her. de-
 scrip.
 Her. d. i.
 l. 10. c. 12.

komen inde haben van Xagua; welck lucht is ende seer gheestmeert by de goudt-smeden: het ander datter ghebonden wort is van slechter allope. In summa 'tlandt is seer bochtich ende vruchtbaer; een versche lucht ende beter ghetempert als die van Hispaniola. De Naturelen van dit Eplandt zijn al vooz vele jaren dooz de wyetheyt der Spaegniaerden om ghekomen / soo datter heel weynigh volcks is in dit groot eplandt.

Het derthiende Capittel.

Vande verscheyden Provincien ende rievieren van 't Eylandt C u B A.

De Provincien van dit eplandt Cuba waren in vooz-tijden vele / ende wierden by diverse Casiquen ghegouverneert: de naelt-ghelegghenste by 't Eplandt Hispaniola wierdt ghenaemt Mayci, daer de Cabo noch de naem heeft van behouden / welsende van Hispaniola verscheyden als voren verhaelt is / seer berghachtich landt ende vol gheboomte. De Provincie daer aen volghende was ghenaemt Bayamo, niet soo berghachtich ende seer playsant / was ghelegghen veertich oft vyftich leguen van Baracoa naer 'twelken. Naelt aen dese provincie was ghelegghen een ander Provincie by de Indianen in vooz-tijden ghenoemt Cueyba, dertich leguen van Bayamo, ende aende zuydt-zijde van 't Eplandt. Vervolgens was ghelegghen de Provincie van Camaguey, twintich leguen van Cueyba, een groote provincie / welck oock seer volck-rijck was eer dat de Spaegniaerden daer quamen; in dese Provincie is een wateringhe daer veel meulen-steenen in ghebonden werden. Het dese provincie confineert de Provincie van Macaca teghen ober 't Eplandt Iamaica, ende twintich leguen daer van verscheyden. Doozder de Provincie ghenaemt Xagua, waer de vermaerde haben is / daer wy hier naer van sullen spreken / ende daer naer de Provincie van Habana, die berghachtich is / ende hier en is 't eplandt maer vyftich leguen breedt naer 'tlegghen van Herrera: ende eyndelijck de Provincie Vhima aen 'twelckelijcke deel van dit Eplandt welck de Indianen eertijts noemden Haniguanica. De vooznaemste rieviere van dit Eplandt is / welck de Indianen noemen Cauto, vallende inde zee op de zuydt-zijde van 't Eplandt / by naer in 'tmidden van 'tselve / hebbende een seer vermaeckelijcken oever. In dese rievier / als mede in andere / zijn seer veel crocodillen / die se noemen Caimanes, soo dat het perijckelijck is ontrent de rieviere te vernachten / want sy komen op 'tlandt / ende voeren de menschen wegh die sy slapende konnen betrappen / ende versmozen die in 'twater / ende eten se op: dit gedierte en wort in d'ander Eplanden soo niet ghebonden. Noch heestmen een andere groote rieviere inde Provincie van Camaguey, dewelcke oock visch-rijck is. Als mede de rieviere Arimao, een legue bande haben van Xagua in zee vallende / welck is een schoone ende groote rievier / ende deselve op-barende / als mede daer ontrent zijn seer goede goudt-mijnen. Op de noort-kuste van dit Eplandt hebt ghy oock eenighe rievieren / als namentlijck eene welck den Ammirand Columbus noemde de la Luna, ende een ander / die hy noemde de Mares, waer de haben van Baracoa is / daer wy hier naer van sullen spreken.

Het veerthiende Capittel.

Van de steden van 't Eylandt C u B A.

In dit Eplandt Cuba zijn weynigh steden / naer zijn groote: de eerste geboude is ghenaemt S' Iago, welck wierdt dooz Diego Velasques begonnen inden jare 1514. op de zuydt-kuste van dit Eplandt / veertich leguen van Cabo de Tiburon in Hispaniola: twee leguen bande zee / neffens een haben die een bande beste is bande weereft / van sekerheydt ende groote: want ghelijck Ouiedo ghetuyght / is gheen rieviere / maer een inham bande zee / ende is binnen breedt in maniere van

van een Golfo met klepne eplandekens / daer tusschen beyden goede vissche herije is / ende de schepen konnen daer ligghe sonder ancker oft touw. Waer dooz dese stadt eertijts seer toe-nam datse wel twee dupsent burghers hadde: dan nu ten dage heeftse der wepnigh/ en naer een Engell-man met namen Iohn Chilton, Engel-sche voyagie. in schriftte heeft naer-ghelaten/ soo wertse maer by twee hondert Spaegniaerden ofte daer ontrent bewoont / heeft een Cathedrale kercke / suffragaen van St Domingo, ende een klooster van Minne-broeders/ende wort ghegouverneert by een Lieutenant-gouverneur: leght op de hooghte van twintich graden. Dyz leguen van dese stadt aen een bergh is een koper-mijne/ die seer goet koper upt-gheeft ende in groote abundantie / soo dat Ouiedo verhaelt / dat van vijf quintalen minerale aerde / twee supber koper zijn ghebleven. Naer dat ick van een van de onse/die diversche reysen die quartieren bevaren heeft/ verstaen; soo soude dit steden in den jare 1601. by eenen Capiteyn Clift met hondert en sestig man afghelooopen zijn ende ghebrandtschat vooz hondert dupsent stucken van achten / ende hadder syn schips-laedinghe van hupden ende supcker. Anders en pleegh hier vooz de onse niet te laden te wesen.

De stadt Baracoa is insghelijck in het eerste ghebout by Diego Velasques aen 'toostelpck deel van het Eplandt / aen 'tbegin op de nooyt-kulle / ligghe van St Iago sestig leguen naer 'tnooydt-oosten / naer 'tlegghen van Herrera, die hem hierin abuseert/want 't kan maer dertich wesen. Ontrent de stadt loopt de riviere Mares, dewelcke in 'tinkomen diep is ses ofte acht bademen / en binnen waerts vijf / hebbende aen de zupdt-oost zijde twee berghen / ende aende west-nooyt-west zijde een schoone blacke kaep/ die upt steeckt / makende de haven van dese plaetse. Hier ontrent valt veel ende seer schoon ebben hout; ende naer de onse ghetupghen oock brasilie hout; die vorder legghen dat het een goede haven is vooz tamelijcke schepen/ doch niet beschut vooz nooydelijcke ende nooyt-welle winden.

De stadt Bayamo ofte St Salvador, is mede ghebout by Diego Velasques; is ghelegghen twintich leguen naer 'tlegghen van Herrera; ofte dertich naer 'tlegghen van Ouiedo; van St Iago naer het nooyt-westen; is de ghesontste woonplaetse van 'tgantsche Eplandt/ open landt ende van seer goede ghestalte. In een riviere van den selven name ontrent dese stadt worden ghevonden ronde steenen van diversche groote ende maecksel / welck seer bequamelijck konnen ghebruyckt worden in stede van kogels vooz het grof gheschut/ ende men kan die vooz ballast ober-bryngghen. Ouiedo schrijft / dat dese steenen ghevonden worden in een vallepe wel dyz leguen lanck / ende dat ghelegghen is tusschen dese stadt ende St Iago, vijftien leguen van St Iago.

De stadt ende haven Puerto del Principe, is ghelegghen op de nooyt-kulle van dit Eplandt by de veertich leguen van de stadt St Iago, naer 'tnooyt-westen: ende heeft een seer goede haven. Ontrent dese haven is een fonteyne daer somtijts peck upt bloeyt / doch meesten tijdt wort het daer met stucken upt-ghehaelt/ ende is also bequaem om schepen mede te pecken / als ander peck ofte arpuys / naer dat Ouiedo daer van ghetupghet.

De stadt Santispiritus met haer haven is ghelegghen aen de zupdt-zijde van dit Eplandt tusschen Trinidad ende Caio de Basco Porcallo, by de vijftich leguen van St Iago, ende achthien leguen van Trinidad. Ick hebbe verstaen van een die hier ghetweest heeft eenighe wepnighe jaren gheleden / dat Villa Santispiritus maer een dorpe ofte vleske en is van veertich ofte vijftich huplen in een fraeye quartier; vijf ofte ses mijlen vande zee/ op een rivierken/ welck sy noemen Saaz, welckmen met sloepen op magh varen: daer vallen veel hupden/ ende legt inde wegh van St Iago, Trinidad ende Bayamo naer de Havana toe.

In dit Eplandt was oock eertijds de stadt Trinidad, gebout in den jare 1514. dooz Diego Velasques neghen ofe thien leguen van Puerto de Xagua naer 'toosten / dooz dien dat het wel gelegen was vooz 'tmeeste deel vande vlesken van de India-

Indianen: hadde een maniere van een haven/doch seer quaet/soo datter veel schepen zijn verongheluckt. Herrera seght/ dat dese plaetse was hondert leguen van St Iago, ende een legue bande zee; wert inden jare 1527. dooz een schickelijck tempeest gantsch gheruineert. De selve Diego Velasques ordineerde oock een woonplaets binnen/in 'tmidden tusschen beyde de zeen/ende noemde die Santispiritus. In booz-tijden lagh mede op de zuydt-zijde van dit Eplandt de Stadt St Christoval de Habana, welck daer na is verleght aen de noozdt-zijde by Puerto de Carenas, alwaer sy noch is gheleghen / bande welcke wy nu sullen spreken.

d. 4. l. 2.
c. 4.

Het vijftiende Capittel.

Vande H A V A N A.

De Stadt St Christoval de Havana is niet alleen de principaelste plaetse die den Koninck van Spaegniën heeft in dit Eplant Cuba, maer oock de booz-naemste haven ende vasticheydt die hy heeft in gantsch west-Indien. Is gheleghen op de noozdt-kuste van dit Eplandt Cuba, teghen over de provincie van Florida, op de hooghte van twee-en-twintich graden en een half by noozden de linie/ (naer 'tlegghen van Herrera: dan Figueredo in syn Roteiro stelt die op dry-en-twintich graden/welck wy in onse kaerte hebben ghevolght) alwaer den gouverneur ende andere konincks officieren haer ordinaire residentie zijn houdende. De haven is uptnemende van grootheid ende versekeringhe / insonderheyt naer dat de Koninck Philippus de tweede daer ghesonden heeft den velt-overken Juan de Texeda ende den Ingenieur Baptista Antonelli, om de selve op nieuws te fortificeren. Alle de bloten van Indien komen hier te samen om in een Admirael-schap naer Spaegniën te keeren: wierdt eerst ghenoomt Puerto de Carenas, om de goede geleghentheydt die de selve heeft om de schepen over te halen. John Chilton Enghellman beschryft de selve in den jare 1570. aldus. 't In-komen bande haven Avana is seer enghe / soo datter qualijck twee schepen tefens kunnen inbaren/hoe-wel het daer ses vadems diep is op 't nauwste: aen de noozt-zijde van 't in-komen leght een toorn/daer ghestadelijck een man op waeckt/om de schepen die upt der zee komen te ontdekken/ende soo veel zeplen als hy in 't gesichte krijght/soo vele banen steekt hy op den selven toorn / op dat 't volck bande Stadt (welck licht binnen de haven / een mijl vanden selven tooren verscheyden) magh daer dooz gewaerschout werden. Onder den toorn leght een sandt-strandt/daer men lichtelijck kan laden / ende neffens den toorn leght een bergh by de water-kant / welck met wepnich gheschuts daer op te planten / de haven ende de Stadt kan bedwingen. De haven is binnen soo wijt / datter duysent schepen kunnen herberghen sonder ancker ofte kabel / alsoo sy booz alle winden daer beschut ligghen. Daer woonen in de Stadt dry hondert Spaegniaerden ende ontrent sestig soldaten / die de Koninck van Spaegniën daer onder-houdt tot bewaringhe van seker kasteel / dat daer onlancks is ghemaect / waer twaelf stucken grof gheschuts op zijn gheplant / ende is om-ringht met een smalle gracht / daer men 't water kan in laten komen naer syn wil. Alle de schepen van west-Indien komen hier te samen dooz bevel des konincks om versche victualie / water en andere behoefden in te nemen. Maer de geleghentheydt is sints die tijt noch seer verandert / ghelijck wy kunnen vernemen upt een Spaenschen gheintercipieerden brief gheschreven in October des jaers 1590. welck aldus luydt: De haven van *Havana* is ghemaect in deser voeghen. Het in-komen is by een seer enghe Canael, vvelck duert de lenghte van een Geutelingh-scheut, ende van daer opent sy haer breeder ende breeder: aen 't inkomen zijn twee uyt-stekende punten landts, vvaer nieuvelijck zijn gheleghet twee stercke fortressen, daer veel gheschuts op is gheplant; beneffens een seer sterck ende vermaert kasteel aende Stadt, dat on-vvinbaer is. In dese dry forten ligghen by de duysent soldaten in garnisoen. Oock zijn hier twee galleyen

Her. de-
script.

Enghel-
sche vo-
yagie.
3. deel.

galleyen om de kuste te bevrijden. Hier worden in aller yl getimmert achthien schepen die men noemt Fregatten; zijn seer hechte schepen, ende sullen maer luttel diepte behoeven, soo datmen se tusschen de ondiepten vande Vlaemsche bancken sal kunnen gebruycken; sy werden te hooger op-geboeyt, om dat hier over-vloet is van seer goet ende onverderflijckhoudt. **W**een ander brief op de selve tijdt gheschreven by Iuan de Texeda vooz-noemt aen den Koninck/ blyckt dat het werck by ghebreck van Pioniers noch niet vol-tooghen was / ende dat een Fortrelle gheleghet wierdt op den bergh. t Schijnt mede dat een Coper-mijne daer ontrent was ontdeckt / dooz dien de voozschreven Texeda het volghende schryft: Aengaende het Coper; ick hebbe het noch tweemaal in't werck gheleghet, ende de proeve daer vanghenomen; waer in meer gelts is ghespendeert als ick wel wenschte, door dien daer gheen profijt van is ghekomen. Icken wete niet wat de oorsake is, als dat het niet ghedaen is naer behooren by de gene die t'werck daer van in handen hebben, &c. t Inkomen van de haven is ontrent twee musquet-schoten wijt: de w. zijde is heel leeg-land/ de o. zijde hoogh ende klip-pigh; op den oosthoeck licht een geweldig kasteel meest vierkand/ aen de waterzijde heeft het acht punten / heeft vier torens / die boven heel wit zijn van kalk/ soo datmen se ver in zee liet; beneden den steplen oever van tselve kasteel aen tinkommen vande haven zijn twee platte formen die vol geschuts staen/ om tinkommen te verhinderen: dit kasteel noemen sy Morro: tegen over op de west-hoek licht mede een groot kasteel / maer niet hoogh van mueren / meest gelijcks water liggende. De haven buyghet binnen om naert 3. o. ende op de omborchinge naest de Stadt licht noch een kasteel niet min sterck als de andere; alsinen de haven in is/ moetmen recht op dit kasteel aen zeplen. Dese dyp casteelen konnen malkanderen met een musquet beschietē: daer liggen ordinaris in garnisoen ontrent 400 soldaten; en inde Stadt woonen ontrent 800 Spaegniaerden/ behalven de Swarten en slaeven. In Maio kommen hier veel bercken van verscheyde plaetsen/ met hupden. In Junio bercken van de kuste van Iucatan met campeche-hout / conchennille/ ende cottoene kleedkens: In Julio de schepen van Honduras als mede in't leste van de maend de blote van Nova Hispania; ende in't begin van Augusti de blote van Terra Firma. Van dooz verscheyden occasien veranderen sy wel haer tijden / doch soo datse niet licht hier kommen naer tbegin van September.

Het lefthiende Capittel.

Van de Kuste, Havenen ende Punten van CUBA.

DE havenen ende kapen van dit Eplandt Cuba zijn de naer-volgende / ende de eerst op de zuydt-zijde / beginnende vande haven vande Stadt St Iago, welck naer tleggghen van Herrera is gheleghen op de hooghte van twintich graden; daer top hier vozen van hebben ghesproken: Maack du Verne die hier diverse reysen is gheweest / ende insonderheyt inden jare 1606. als wannet syn broeder Abraham du Varne ontrent de Cabo de Cruz, teghen de Spaensche Galleons byomelijck strijdende is gebleven; ghetuyghet van dese haven / datse is een nauw gat in't in-komen / en heeft aende oost-zijde een kleyn rift in zee streckende/ en aenden voozschreven oost-hoek opt landt staet een vper-toorn/ ende ontrent een mijle by oosten ligghen dyp platte berghen dicht by den oever/ die by de Spaegniaerden worden ghenaeamt Lestres Altares; hier ontrent is wel thoogste landt van tgant-sche Eplandt. De Spaensche kourlen stellen op dese kuste den hooghen bergh / diese noemen El Gran Tarquino, van Cabo de Cruz dertich leguen naer toosten verscheyden/ ende twaelf leguen vande vooz. Cabo stellen sy den kleynen Tarquino. Vijfentwintich leguen van St Iago voozder naer twesten naer tleggghen van Herrera is gheleghen de haven Santispiritus, ende twaelf leguen voozder Cabo de Cruz. De onse stellen tusschen St Iago ende Cabo de Cruz, twee have-

nen / Guama Seville ende Porto Portillie : welck een seer bequame plaetse soude wesen om de schepen te berghen vooz alle winden/hebbende int in-komen dyp vadem waters : daer soude men hem kunnen houden / alsoo daer goede lÿftocht is van beesten / visch / schilt-padden / ende de visschers van St Iago komen hier haer schilt-padden dzoogen / soo datmen van haer kan vernemen watter omgaet ? De hoogte van Cabo de Cruz wort seer verscheyden gheskelt ; Figueredo stelt die op neghentien graden ende veertich minuten : Ick hebbe een kaertjen by een Fransman seer curieuselijcken geteekent / die stelde op neghentien graden ende dertich minuten : een aentwÿsinghe van hooghden by M Hackluyd op twintich graden / daer Herrera schÿnt mede te accorderen / twelck wy volghen : is een leege kape vol strupcken met een af-lopenden hoeck waer van een rÿff af-streckt / en is ghenoech te kennen. Van desen hoeck voorts en sult ghy gheen landt sien / alsoo de distantie ende wydte van de bape tusschen dit punt ende los Iardines seer groot is / ende tlandt streckt hem van daer noozdt-oost ofte oost-noozdt-oost in. Alwaer vele Eplandekens onder-wegen liggen / eermen inden bocht van Bayamo komt / als namentlijk de Caios ofte Eplandekens van Zvages, wesende vijf in getal / de Caios Blancos ende andere. Alende kuste van tEplandt Cuba, beginnende van Cabo de Cruz zÿn diverse reeden / habenen ende rievieren / als Rio de Limones, ghelijck de onse die noemen; de Francoplen noemen die Rio à Citrons, daer goede reede is vooz jachten / ende inde riviere zÿn veel beesten. Rio de Maquaque : de reede van Cales ofte Calesito, daer onse Neer-lantsche schepen veel plachten te liggen om haven handel te dÿnven inde hupden / die daer vele waren te bekomen. Doozder de reede van Mansenille, daer een Eplant vooz-legt tot beschut van de selve reede tegen de winden : hier plachten de onse insgelijcks veel te liggen handelen; tot dat sy daer inden jare 1606, van seven Galeonen van Spagnien werden vernestelt / alwaer den Vice-Admiraal van de Spaensche en den Admiraal vande Dupsche daer Abraham du Verne op commandeerde / bepde aen een gheklamt zÿnde / op-geblagen en gesoncken zÿn / soo datter maer een man af en quam. Doozder zÿn inde bocht van Bayamo noch meer bequame plaetsen om te ankeren : als Iqueteo een kleyn rivierken / daer reede is vooz jachten / ende daer pleghen veel hupden te vallen : Boyc een haventjen daer een kleyn kveercken uptloopt / goede reede vooz jachten; dan daer leght een sant-plate. Rio de Caute, waer ebbe ende bloet gaet / en loopt tot ontrent twee mylen naer aen de stad van Bayamo; hier ontrent is het al leegh landt meest Zabanes ofte velden. Doozder westwaert aen ist al vol Eplandekens in zee / ende aen tlandt diverse rievierkens; onder dese eplandekens / welckmen Caios noemt / zÿn de bekendste Caios de Seville; dooz dien de selve inde passagie ligghen / als men de wal lancks loopt / en voorts Caio Romano, Caio Galere ende las Angoustouras, alwaermen binnen ende bupten dese Caios ankeren mach met groote ende kleyne schepen. Op de kuste van Cuba is Rio Tanne daer goede reede is vooz jachten ende placht handel te vallen in hupden. Rio Sivilie : Rio Hernando : Rio Guana : Sarfaguata : Rio de San Pedro; daer is al reede vooz jachten / ende pleegh handel te vallen in hupden. Santa Maria een bape met een Eplandeken vooz aende mondt / daer goede reede achter is / ende men vaert de bape voorts in met chaloepen / alsoo het daer ondiep is. Alle de resterende Eplandekens / die hier ligghen op de kuste van tEplandt Cuba, werden by de Spaensche van oudts genoemd los Iardines de la Reyna, liggen meest op de hoogte van 21 graden: zÿn ontallijcke eplandekens / ondiepten ende klippen / daer de zee met enge canalen tusschen loopt / soo dat het seer dangevus bar is. Doozder op de selve zuyt-kuste van Cuba west waerts hebt ghy de riviere Sasse, daer de vleckte Santispiritus op leght. Doozder de haven van Trinidad, op de hoochte van een-en-twintich graden by noorden de linie / by de dertich leguen van Cabo de Cruz: (Herrera seght elders in synhystorie / dat Trinidad leght hondert leguen van St Iago.) en thien leguen voozder naer het westen Golfo de Xagua een

een grooten in-wijck met eenighe Eplandekens int midden. De haven van Xagua (seght Herrera) en heeft haers gelijk niet inde gantsche werelt/de schepen varen daer in dooz een enghete van een booch-scheut wijdtte/ende daer kommen in een wijdtte wel van thien leguen, met dyp Eplandekens/daer de schepen konnen aen vast gheleght worden aen staecken /sonder datse verroeren/ dooz dien alle de breedte van de haven besloten is met geberghete ghelijck oftse in een hups laghen. Doozder aen 'twelsten las dos Hermanas, twee Eplandekens/liggende aen 'beginnel van een groote blackte ofte ondiep van eplandekens ende klippen/welck de Spaegniaerden noemen Camarco, tusschen de kuste van het Eplant Cuba ende Isla de Pinos; van waer tot de Cabo de Corrientes, zijn twaelf leguen. De Cabo de Corrientes is een leeghe kaep/hoewel niet soo leegh als 'tander landt datter naest aen ghelegghen is; 'tpunt vande Cabo is al wit zandt /ende west-waert upt en sult ghy gheen landt sien/dooz dien 'teplandt Cuba daer een groote bape heeft. De onse segghen de selve te ligghe op een-en-twintich graden ende veertich minuten; ende datter versch water is te bekomen: dattet een leegh lant is met swarte steenen: twaelf leguen van Cabo de Corrientes licht de vermaerde Cabo St Anton; is leegh by der zee/ende al vol strupcken van boomen / ende binnen s'landts lietmen een lack van versch water; soo datmen by ghebreck daer water mach innemen. Op de noozt-zijde van de kaep sult ghy onder-scheyden een Palm-boom hoogher dan de resterende boomen/ende verthoont hem rondt boven inden top/ghelijck de merck van een schip/ende noozdt-waerts van dese Cabo zijn secker blackten/welck zijn twee ofte dyp leguen lanck. Men de zuydt-west zijde is een witte landt bape/daer dyp oft vier schepen haer water moghen bekomen: daer is een goede reede beschermt vooz de noozdt ende oostelijcke winden. Dese Cabo is het westelijcke punt van dit Eplandt Cuba: ende de kuste keert van hier eerst naer 'noozt-oosten. Hier ligghe langs de kuste verscheyden drooghten ende klippen verheben als orgel-pijpen/welcke sy daerom los Organos noemen; aen 'teynde van dese licht eerst Rio de Porcos, ende daer aen Bahia honda: daer naer keert de kuste recht naer 'toosten. Op dese noozdt-kuste streckende o. ende w. hebt ghy de vermaerde haven van Abana ofte Havana; de welcke naer het segghen van Herrera leght vijftich leguen, wepnigh min ofte meer van de Cabo St Anton. Tusschen dese haven van Havana ende de Cabo St Anton vooz-scheyden/ neghen mijlen naer 'flegghen van de onse west-waerts van de Havana leght een ander fraepe haven/diese noemen de Cavannas, hebbende in 'tgadt dyp en een half vadem waters met de bloedt/binnen zijnde hebt ghy 7. 8. 9. en 10. vadem / min oft meer/ende goede ancker grondt: ende bequaem om binnen dupsent schepen te berghen /de Spaegniaerden mesten hier veel verckens. Ende noch een ander ses mijlen by wisten de Havana die sy noemen Puerto de Marien naer een rievierken ende seer kennelijcken bergh diese noemen Meza de Marien: is in het in-komen (welck seer engh is) diep 6 oft 7 vadem; heeft van binnen twee groote in-wijcken/elck wel een half mijle langh/met goede diepte ende bequaem om vele schepen te berghen; dan daer is qualijck versch-water te krijghen/dooz dien het rievierken ver op brackisch is. Dertich leguen naer 'toosten van Havana, naer 'fleggen van Herrera, leght de haven de Matanças hoewel de selve elders seght /dat dese haven maer twintich leguen leght van Havana, (de onse hebben bevonden dat de distantie maer selthien mijlen is/of tenhoochsten twintich.) Dese haven is soo seker en so besloten niet als de Havana. Ontrent dese haven licht eenen bergh die de Spaegniaerden noemen el pan de Matanças: het is eenen ronden hoop staende op leegh landt/ende als ghy der noozdt ende zuydt af-leght/soo verthoont het hem als twee zadels/ende aen de west-zijde maect het een groot ghebroken landt/gelijck linc-kende naer de zee toe. Van hier voozt naer 'toosten is de kuste seer periculeus/weslende besmet met bancken ende klippen /ende te zee-waert is een groote blackte/soo dat het hier seer sozgelijck te varen is vooz groote schepen: welck by de Spaegniaerden

d.1.1.9.
c.4.

Spaefche
koursen.

Her. de-
script.
Spaen-
sche
cours.

d.1.1.7.
c.1.

Enghel-
sche vo-
yagie.

d.1.1.9.
c.4.

Spaefche
kours.

d. 1. l. 9.
c. 4.

gniaerden woort genoemt el Jardin del Rey, aen welcker hooft leght het Eplandt Obahava. van Puerto de Matanças tot puerto de Yucanaca stelt Herrera vijftich leguen: ende Ouiedo stelt punta de Yucanaca op 22 graden ende 30 minuten: en acht leguen meer naer 'toosten Puerto del principe: welck oock een goede haven is/ende leght by naer in 'tmidden van het Eplandt Cuba, naer 'flegghen van Herrera vier oft ses leguen voorder vande haven van Hernando Alonso, ende ses leguen bet naer 'toosten Cubana, welck een punt is. De haven van Baracoa is twintich leguen by westen van Cabo de Mayzi, welck is het oostelijste punt van 't Eplandt Cuba: (naer 'flegghen van Herrera, van de Spaensche kourlen leggen maer seven leguen, dat te grooten verschil is.) Tusschen Puerto del principe ende Baracoa worden by de onse aengeteekent/ las Novias, Puerto del padre, Rio Caiawan, Rio Kesive; ende van Baracoa tot het punt Mayzi, Bomes ende Mate. Een van de onse die dese kustte heeft bebaren rekent van punta de Mayzi tot punta de Frailes, ses mijlen o. 3. o. ende w. n. w. van daer tot de haven van Baracoa 4. mijlen o. en w. in welke distantie dyp andere haventjens liggen/ R. de Mares, Bomo, ende Mara, dan en zyn niet dan vooz chaloupen ofte jachten / en men kander met een n. windt qualijck upt. Van punta de Mayzi keert de kustte naer het zupden/ende daer hebt ghy Puerto ofte Golfo escondido, by Cabo Roio, by de twintich leguen van Puerto de Palomas, welck is gelegen by de thien leguen van St Iago; van waer wy hebben begost dese havenen ende caben van Cuba te vervolgen. Dese Puerto de Palomas is een groote bape; streckt 3. 3. w. en n. n. o. in/ende is inde mondt ontrent een half mijl wijdt; licht 2 oft 3 mijlen by oosten Cab. de Palma.

Het sebenthiende Capittel.

Naerder aenteekeninghe vande Noord-kuste van C v b A ende de kleyne Eylanden ligghende rondtom.

DE Spaensche kourlen geben ons particulierder openinge vande ghelegghentheden vande noozdt-zijde van dit Eplandt Cuba, welck wy goet ghevonden hebben hier aen te teekenen. Daer is een vaert van 't Eplandt St Iuan de porto Rico naer de Havana toe/langs de noozdt-kuste van 't Eplandt Hispaniola, welck wy noemen dooz 'roude Canael. Men komt recht op Baracoa aen in 't Eplandt Cuba ghelegghen / als vozen / passerende tusschen het Eplandt van Ynagua, ende 't Eplandt laico; ende men loopt van daer langhs de kustte zupdt-west ende noozdt-oost: tot datmen komt aen las Sierras de Cubana, ende hier beghint de bape van Caio Romano, ende van dese berghen tot Caio Romano zyn vijf-en-vertich leguen, ende men siert syn halven kours noozdt-west / ende d'ander helft noozdt-west ten westen/ om Caio Romano op syn bag-boozdt te krijghen. Caio Romano is een hoogh Eplandt / ende leght noozt-oost ende zupdt-west / ende is by de vier leguen lanck; daer aen komende noozdt-oost / ende zupdt-west / verthoont hem een ronden hoop / ende in 't midden ghelijck twee zadels / d'een aen d'eene / ende d'ander aen d'ander zijde; maer liggende met het selve noozt en zupden / verthoont hemeen zadel in 't midden. Van Caio Romano tot Caio de Cruz zyn dyp leguen, ende liggen noozdt ende zupden van den anderen. Van dese Caio de Cruz ses oft seven leguen is noch een ander Caio naert noozdt-oosten ten noozden / welck is groot ende wit ende aleffen: loopende langs de kustte (welck hier al streckt zupdt-west en noozt-oost) dooz 't canael naer de Mantança toe / lietmen sekere bergten wel achthien ofte twintich leguen langh / die alle als zadels thoonen / ende als ghy 't punt van de selve zupdt-west van u hebt ghebracht / soo zyt ghy in 't midden van 't canael ende eben verre van Caio Romano ende Matanças. Inghelijck van hier voozt-waerts naer de Havana toe lietmen seker gheberghen / welck schynen dyp berghen te wesen / streckende zupdt-west ende noozdt-oost; die aende zupdt-west-zijde is hooght: worden ghenoeemt las Sierras de Guana: ende

ende noort ende zupden daer af licht een blackte / welck is ghenoeint *Gaio de Nicola*, welck streckt twee leguen in zee / ende int midden van de selve drooghte is een kleyn *Eplandeken* van wit sandt: vande voorschreven bergen stiertmen naer *Cruz del Padre*, welck is een *Kape* al in stucken ghebroken / daer aen volght de *Baia de Conel* ende *Baia de Cayos*, welck is twintich leguen van 'tvoorschreven punt: ende van daer stiertmen west-noort-west om te gaen naer *puerto de Mantancas* ende de bergen van *Camoniaca*, welck ligghe noort west ende zupdt-oost / ende de zupdt-oost zijde is leegh ende effen landt: ende aende noort-oost zijde is het slecht lant / ende streckt naer de bape van *Mantancas*.

Onder de *Eplanden* liggende rondtom *Cuba* zijn eenighe aen-merckens weerdich / als vooz eerst *los Caimanes*, welck zijn dyp *Eplanden* / liggende tusschen *Cabo de Cruz* ende het *Eplandt de Pinos*. Het eerste ofte kleinste *Cayman* leght *sebenentwintich* leguen vande voorschreven *Cabo* verscheyden: ende naer een vande onse heeft bevonden / op de hooghte van negenthien graden ende ses en veertich minuten: west-zuyt-wester maen maect daer hoogh water: daer en is geen goet water opt *Eplant* / dan veel *Schilt-padden* / *Conijnen* / *Ganlen* ende *Epnt-vogels* op de noort-zijde dicht by de *w. hoek* is goede reede / doch vuple grond. Van de eerste tot de middelste *Caiman* zijn ses leguen, wordt ghenaemt *Braccas*, ende is leegh / ontrent vijf mijlen int ronde / men vint overbloet van *Schilt-padden* van 'tbegin van *April* tot tlaetste van *September*: licht ontrent dertich mijlen van *punta Negrillo* aen *Jamaica*. Van daer tot de groote *Caiman* zijn twaelf leguen. De *Engelsche* waren inden jare 1592. aende groote *Caiman* aen landt / dan vonden daer gheen volck / maer een groote rivier van versch water (soo sy seggen) ende menichte van groote *Schilt-padden* / soo dat sy der in korten tijt sechtich vongen. De groote *Cayman* licht op negenthien graden *sebenender* tich minuten / naer de bevindinge van de onse / is seer leegh land met doornen beset / streckt hem aende 3. zijde $2\frac{1}{2}$ mijlen o. ende w. dan $2\frac{1}{2}$ mijlen w. ten n. dan twee mijlen n. ten w. en in dese streckinge is de reede in een groote land-bay / van binnen meest moeras van sout-water daer veel *soutenelle walt*: daer is geen gediert op als *leguanen* / ende een vremdt gediert als een bosken / welc op *Schilt-pad* eperen leeft; van *May* tot *October* zijn hier ontalliche *Schildt-padden*: men vint hier oock veel *crocodilen*. Als men van *punta de Negrillo* aent *Eplandt* van *Jamaica* wil naer den oostelijcksten *Caiman*, soo moeten stieren noort-west een quart van een streck noordelijcker; de distantie is ses oft *sebenentwintich* leguen: van *Cabo de Cruz* streckt sy w. ten 3.

Het *Eplandt de Pinos* leght op de zupdt-zijde van 't *Eplant Cuba*, op de hooghte van *enenentwintich* graden by noorden de linie; is wel thien leguen <sup>Her. de-
scr.</sup> lanck ende *seben* breeet / licht acht en veertich leguen westwaerts vanden grooten *Caiman*, ende twaelf leguen oost-waerts van de *Cabo Corrientes*. Dit *Eplandt* streckt hem oost ende west, is vol van *heubeltjens* / ende daer by komende met het hooghe water schijnt dyp *Eplanden* te welen: is leegh land / met houdt <sup>Spaen-
sche.
cour-
sen.</sup> daer op / ende versch water naer 'twestelijckste punt toe. Daer zijn veel beesten op van stieren ende koepen; daer en wonen gheen ofte wepnigh *Spaegniaerden*; ende die komender maer somtijds om de beesten te dooden / ende huyden te maken. Leght inde wech vooz de *Schepen* die naer *Nova Hispania* ende oock naer de *Havana* loopen / soo dat men seer bequamelijck de selve daer ontrent kan onderscheppen.

De *Tortugas* zijn vijf oft ses kleyn *Eplanden* van wit lant / liggende seer leegh ende gelijcks de zee / upt-genomen een / welck eenigh geboomte heeft / liggen op de hooghte van *vyfentwintich* graden by noorden de linie. De bloten komende van *St Iuan de Vlva* naer de *Havana* komen die in haer *kours* erkennen; gelijck oock die van *porto Rico* naer *Havana* willen door het oudt *Canael*: ligghe vande *Havana* ses en dertich leguen, de kuste van *Florida* naest.

VAN 'TEYLANDT IAMAICA.

Het achtthiende Capittel.

Beschrijvinge van 'tEylandt ende syne gheleghentheden.

Doen den eersten Ammirand Columbus dit Eplandt eerst ondeckte / gaf hy 'tselbe den naem van St Iago; doch is nu by den naem Iamaica best bekend: het leght met het middenst van het Eplandt op de hoochte van seventhien graden en een half by noorden de linie equinoctiael: Ouiedo segt dat de zuyt-zijde light op seventhien graden ende de noort-zijde op achthien graden / twintich leguen van het Eplant Cuba naer 'tzijden / ende insgelijcks twintich leguen van 'tEplandt Hispaniola naer 'twesten. Hoewel Herrera elders in syn historie seght / dat het oostelijcke punt van Iamaica light vijf en twintich leguen van Hispaniola: welcke spatie van zee de Spaegniaerden over boeren in twee Canoas, doen den Ammirand Columbus syn schepen aen 'tEplant van Iamaica om hoogh had gheloopen / nemende haer cours op 'tEplandt Navaza. Dit Eplandt van Iamaica is hondert ende vijftich leguen int ronde; vijftich leguen lanck oost ende west / ende twintich leguen (ofte als Ouiedo ghetuyghet / vijf en twintich leguen) breed. Is geleghen van Cabo de Gracias à Dios hondert leguen naer 'tnoort-oosten / als Ouiedo schrijft / ende hondert en twintich leguen van Cartagena naer het noorden. Is een wonder schoon ende vruchtbaer Eplandt / meest effen velden / alsmen niet licht in andere deelen van Indien en vint; soo dat het abundant is van vijzes; men heeft er menichte van peerden / stieren / koepen ende verckens; het broot is van Cassavi, soo dat veele plaetsen van 'twaste landt van hier worden ghespijst. Daer valt 'tbeste cottoen van alle die quartieren / ende seer veel / soo datter vele cottoene lijnwaten werden ghemaect tot hemden ende anders: veel Hamacas, welck zijn de hanghende bedden / die in Indien ghebruycken: men heeft er oock eertijds een wepnigh goudts ghebonden: daer wassen seer fraeye fruyten; In somma die daer gheweest hebben geven het dese ghetuyghenis / dat het de plaetsantste ende ghesontste landoutoe is van gantsch Indien. De Spaegniaerden bonden daer veel volcks / welck al verstorven is ende gantsch tot niet ghekomen. Sy hebben daer teghenwoordigh dyp steden ofte woon-plaetsen / als namentlijck: Sevilla, by de noort-kuste van 'tEplandt naer het westelijcke deel toe / ontrent de zee: hier is de hooft-kercke van 'tgantsche Eplandt / met den tijtel van Abdije.

Melilla op de selve noort-kuste veerthien leguen van Sevilla voorszeyden naer het oosten toe.

Oristan op de zuydt-kuste op 'twestelijcke eynde veerthien leguen van Sevilla.

Van de stadt de la Vega, van welcke de Ammiranten als Heeren van dit Eplant / den tijtel van Hertoghen hebben ghevoert / als mede van twee andere woonplaetsen / die in eenighe kaerten noch staen gheteekent / en is nu gheen kennis meer. De Engelsche onder het beleydt van Sir Anthoni Sherly, inden jare 1596, veroverden de principale plaetsen van dit Eplandt / ende maecten haer ghenoechsaem meester daer van.

Het oostelijckste deel van dit Eplant is het punt Moranta, op de kuste naer 'tnoorden: thien leguen van daer naer het westen leght de haven Ianta, ende thien leguen voorder die van Melila: noch thien leguen voorder (andere segghen twintich) de haven van Sevilla, eer ghy komt aen punta del Negrillo; op de hoogde van achthien graden ende veerthien minuten: (welck punt naer de onse by gissinge ramen / soude twee en twintich mijlen zijn van Cabo de Cruz.) van waer de kuste haer keert naer Cabo de Falcon by Oristan, ende streckt naer 'tzijden tot de haven van Guayano toe. Ouiedo beschrijft de kuste van dit Eplandt in deser voeghen. 'tOostelijckste punt van dit Eplandt is ghenoemt Cabo de Maranta, van waer

waer om t'zupden varende langhs de kuste naer 'twesten hebt ghy Mainoa, ende ses leguen boozder de haben van laguabo: van daer kommen aen de Provincie van Aguaia, ende aen 'teynde is Punta de Negrillo; van daer om 'noorden kommen aen de stadt Sevilla, ende boozder een kleyn Eplandeken daer Melilla in leght: boozder naer 'toosten de haben Guaigata; ende van daer kommen boozder aende haben Anton, welck een bequame haben is. Vijf leguen van de zupdkuste deses Eplandts legghen las Hormigas, een seer dangereuse klippe: ende seven leguen vande boozschreven kuste las Vivas, welck zijn sekere klepne Eplandekensomvi ngtban klippen; ende naer 't'zupden van de selbe la Serrana, een Eplandeken omringht van blackten ende dzooghten/ met andere 4 ofte 5 daer om her: ende naer 't'noordt-westen la Serranilla, welck is ghelegen op de hooghte van vijf-^{Spaen-}thien graden ende een half / is leegh ende effen landt / streckende noordt-oost ende ^{Tche} zupdt-west / de zee bzeect daer rontom op / upt-ghenomen dat het aende zupdt-^{cours.}zijde heeft seker zandt-hoopen/ende aen de west-zijde een klepnen heubel/welck up-ter zee schijnt te wesen een schip onder zep; ende zijnde noordt-oost ende zupdt-west daer af / schaers een mijl vande dzooghten / komt van de west-zijde af een ander dzooghte / daer de zee altyt opbzeect. Naer 'twesten leght el Roncador, een andere seer ghebaerlycke dzooghte / ende naer het zupdt-westen Santandres mede een Eplandt omringht van dzooghten / legghende noordt ende zupden met Nombre de Dios, by de veertich leguen daer van vershepden/ende een ander Eplandt daer ontrent genaemt Santa Catalina. Naer 'twesten los Caimanes, daer wy hier horen van hebben gelyken: Van Cabo Tyburon, tot het noord-oosteynde van Iamaica is de kours w. ten 3. 24 a 25 mijlen; ende noord oost van 'tEplandt acht mijlen licht een dzooghte by gillinghe twee mijlen int ronde ende op de hooghte van 18 grad. ende 38 minuten diese noemen Abrecois, als men daer aen begint te kommen kanmen de grond wel sien ende isser 8 a 9 badem diepende eermen daer aen komt heeftmen groote rabelingh van water. Dooz al dese dzooghten moetmen wel om sien als men naer dit Eplandt wil.

VAN DE KLEYNE EYLANDEN VAN WEST-INDIEN.

Het neghenthiende Capittel.

Vande Eylanden die men nu ghemeenlijck noemt LUCAYOS.

Het ghetal van de klepne Eplanden ontrent dese groote ghelegghen / is seer groot ende onseker: sy worden ghemeenlijck verdeelt in twee deelen / te weten / los Lucayos, ende los Canibales. Los Lucayos worden ghenoemt alle de Eplandekens welcke zijn ghelegghen naer het noorden van de Eplanden Hispaniola ende Cuba. Worden ghenoemt Lucayos naer een Eplandt van dien naem / ^{Her. d. 1.} ^{l. 9. c. 12.} welck wel het noordelijckste is van hun allen: Dese Eplanden Lucayos zijn anders van dyp soorten: de eerste soorte zijn die van Bahama, welck de naem hebben ghegeven aen het vernaemt Canael van Bahama, welck so furieusen current heeft als wy hier naer sullen segghen/ende andere streckende naer het oosten. De tweede soorte bestaet in sekere andere Eplandekens / welck men ghemeenlijck noemt los Organes ende los martyros de Caios, welckom dat sy van landt zijn/van verre niet gelyken en werden/waer dooz veel schepen daer op komete berongelucken: de derde soorte zijn de Tortugas. Gheene van dese Eplanden worden heden-daegs betwoont / ende de in-geboorne Wilden zijn by de Spaegniaerden lang booz desen elders verboert/ende tot niet gebzecht. Om dese op een bequame ordze te beschrijven sullen wy volghen den A. B. C.

Abacoa is een Eplandt liggende int midden van de dzooghten/ welck sy noemen van Bimini, ende is twaelf leguen lanck / soo Herrera seght. ^{Her. d. 1.} ^{l. 9. c. 11.}

Achecambey is een ander Eplandeken niet verre ghelegghen van Abacoa, ende ontrent de selbe dzooghten/de groote onbekent.

Her. d. 1.
l. 9. c. 10.

Amaguaio een ander Eplandeken ghelegghen ontrent Yaguna.
Amana ofte Amaguana een kleyn Eplandeken ghelegghen by westen van de Caycos. Dit Eplandt ende twelfelijckste van de Caycos liggen meest n.n.w. ende 3. 3. 0. vanden anderen als by de onse is aengheteekent.

Her. de-
scrip.

Bahama is een Eplandt ghelegghen op de hooghte van ses en twintich graden ende een half naer 'tsegghen van Herrera, (die hem daer in misgriipt) dertien leguen lanck/ ende acht leguen breedt/ van welck de vermaerde strate van Bahama de naem heeft verkregen/ welck streckt tusschen 'twaeste landt van Florida ende de ondiepten/ die sy noemen los Mimbres, dooz welck so stercken current loopt naer het noorden/ dat hoewel de schepen vooz de wint hebben 'tselbe zupdt-waert aen qualijck konnen op-zeplen/ maer konnen 'tselbe oock teghen den wint/ noozdt-waert aen dooz-loopen/ dooz de snellichepdt van het voozschreven current. Het Canael van Bahama is selhien mijlen wijdt en vijf oft ses en veertigh mijlen langh/het rechte diep loopt n.n. o. ende 3. 3. w. hier gaet altyt stercke stroom noozdt-waert tot: streckt bande 25 graden van cap. de la florida af/ tot het Eplandt Bahama op 28 graden van dit Eplandt zupd-waert henen zijn al vlackten en drooghten ende by noorden daer van is de groote zee.

Her. d. 1.
l. 9. c. 11.

Bimini is een groot/ versch ende schoon Eplandt/ vol van versch water ende geboomte; leght int midden van de drooghten/ diese noemen los Baxos de Bimini, ende is vijf leguen lanck.

Caycos zijn diverse kleyne Eplanden/ oft gebroken landen/ liggende aen ende in een groote vlackte ofte ondiepte; waer van het principaelste werdt ghe-noemt Caycos, ende is ghelegghen op de hooghte van een en twintich graden naer het segghen van Herrera: (doch naer de bevindinge van de onse/ het zupdelijckste op een en twintich graden ende vijf en dertigh minuten; ende het noozdelijckste op vijf en veertigh minuten;) ende souden vijf leguen groot zijn. De onse die daer aen gheweest zijn in den jare 1623. om daer sout te soecken/ berklaren dat het selbe Eplandt is ghelegghen/ van Porto François aen 'twaeste landt van Hispaniola, ontrent dertich mijlen noozt ten oosten wel soo ootelijck/ ende het ghebroken landt ontrent dyp mijlen daer van noozdt-oost: sy quamen op de reede onder het voozschreven landt/ het is daer redelijck wel te legghen aen de noozdt-zijde van het Eplandt op thien ofte twaelf badem waters/ soo dicht aen de wal als men wil/ van weeghen het slechte water/ maer het en is daer niet te schoon/ want daer loopt een smalle stroock gronts/ waer op het niet boven seven/ acht/ ende thien badem diep is/ ende weynigh daer bupten en is gheen gront: waren int voozschreven Eplandt aen landt/ als mede metschupten aen 't gebroken landt/ doch en vonden daer gheen sout/ hoewel daer seer bequame pannen waren om sout in te groepen. De Enghelsche hebben vooz eenighe jaren daer mede aen gheweest op 'taen-gheben van een Portugees/ dan waren insgelijcks bedrogghen.

Cigateo is een groot Eplandt/ ende naer 'tsegghen van Herrera, van vijf-entwintich leguen, de welcke het stelt op ses tot seven en twintich graden by noorden de linie/ van Lucayoneque naer 'tzupd-oosten/ ende van Bahama naer het oosten.

Conciva is mede een Eplandeken/ ghelegen naer 't noorden van de Caycos, ende naer 'toosten van 't Eplandt Amana.

Curateo is een kleyn Eplandt ghelegen op de hooghte van ses-en-twintich graden/ neffens Cigateo naer 'tzupd-oosten; ende Guanima naer 't noozt-westen.

Her. d. 1.
l. 1. c. 12.

Guanahani 'teerste Eplandt welck den Ammirand Columbus ontdeckte van alle de Eplanden ende Landen van West-Indien/ ende noemde 'tselbe St Salvador, is vijfthien leguen lanck/ ende vol van boomen/ ende goet water int midden: heeft op de kuste naer 't noozdt-westen/ een seer bequame haven/ daer men

Her. d. 1.
l. 9. c. 10.

bequamelijck een Fort soude konnen legghen om de haven te bezijden: leght op

De

de hooghte van vijf-en-twintich graden ende twee derde naer 'tleggen van Herrera. Den Ammirand Columbus vont daer veel cottoen wassende.

d. i. l. 7.

Guanima is van Guanahani ghelegen naer 'noordt-westen / ende is vijftien leguen lanck / endethien breedt : schijnt het eplandt te wesen dat Columbus ontdeckte / seven leguen van Guanahani, ende dat hy noemde Sta Maria de la concecion : daer wies mede cottoen ghelijck op de andere Eplanden daer ontrent ghelegghen.

c. 13.

Guatao is een ander Eplandeken by het vooz-schreven eplandt Guanima ghelegghen.

d. i. l. 9.

c. 11.

Lucayoneque ofte oock Yucayoneque is het uiterste eplandt van dese eplanden naer 'noorden op de hooghte van meer als seven-en-twintich graden ; van welck men houdt dat alle dese eplandekens den naem van Lucayos hebben verkregen.

Manegua leght op de hooghte van vier-en-twintich graden ende een half by het Eplandt Amaguaio. Een van onse stier-lieden ghetuycht dat dit Eplandt licht van het oost-eynde van Tortuga (aende noort-zijde van Hispaniola gelegen) achtien mijlen 3. ende n. ende dat by gissinge langh is seven mijlen ; hoogh ende met bergskens beset.

d. i. l. 9.

c. 11.

Macarey is gantsch om-ringt van blackten ende ondiepten : syn seker hooghte en binde niet beschreven.

Sta Martha is een Eplandeken van een legue groot / ende ontrent de kuste van Florida, op de hooghte van seven-en-twintich graden ; men vint daer versch water.

d. i. l. 9.

c. 10.

Martyres is een verbolgh van Eplandekens ende klippen op de hooghte van ses (oft veel eer vijf) en-twintich graden ende vijftien minuten ; hebben haer naem om dat van verre schijnen menschen te wesen die aen staken staen : ende de naem komt oock wel over een met de daet / want daer verongheluckt menigh schip : dese Eplandekens ligghen oost ende west langhs de kuste van 'tuyt-siekende punt van Florida : ende de bloten van Havana naer Spaegnen keerende moeten daer vlijtich acht op nemen : het oostelijckste van de Eplandekens noemen de Stier-lieden Cabeza de los Martyres, welck zijn dyp hoopen van wit sandt / vol gheboomte / ende het middelste heeft in den top ghelijck een kroon van wit sandt / ende is hoogher ende grooter als de ander twee : Om te weten oftmen in 'trechte canael is ofte niet / moetmen wel acht nemen / hoe dese Cabeza de los Martyres van een light / want ligghende van een oost ende west / soo en is men noch niet int canael ; maer als men daer met leght noordt-oost ende zuydt-west / so is men in't canael.

Mayaguana is een Eplandt ghelegghen op de hooghte van dyp-en-twintich graden / en is twintich leguen lanck ende thien breef.

Mimbres is een eplandeken gelegen op den hoerck bande d'oochten van Bimini.

Miraporuos zijn dyp Eplandekens ligghende in een dyp hoerck / om-ringt van ondiepten / naer 'tuyden van Yumeto.

Pola is een Eplandeken ghelegghen op de hooghte van ses-en-twintich graden en een half by de kuste van Florida.

Her. d. i.

l. 9. c. 10.

Samana is een dyp-hoekigh Eplandt acht leguen lanck op de hooghte van vier-en-twintich graden / van Guanahani naer het zuydt-oosten.

Saomoto 't vierde Eplandt by Columbus gevonden in syn eerste ontdeckinge / welck hy noemde Isabella.

Tortugas zijn seven oft acht Eplandekens aen de west-zijde van Florida ; ses-en-dertich leguen van Havana, op de hooghte van vijf-en-twintich graden.

Spaen-

sche.

cour-

sen.

Veio een Eplandt op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een half / ontrent de ondiepten / diese noemen los Baxos de Babueca.

d. i. l. 9.

La Veia zijn eenighe klepne Eplandekens in de d'oochten van los Lucayos meer naer 'twesten / ende ligghen op de hooghte van acht-en-twintich graden.

c. 10.

d. i. l. 9.

c. 11.

Yabaque

Yabaque een Eplandt thien leguen groot / op de hooghte van twee-en-twintich graden en een half; noozdt-west van Maguana.

d. 1. l. 9. Yaguna een Eplandeken ontrent de Caycos, op de hooghte van vier-en-twintich graden.
c. 10.

Ynagua een Eplandt thien leguen groot / op de hooghte van twintich graden en een half; ofte veel eer twee-en-twintich graden: liggende noozdt-west van de Tortuga, (onder 't Eplant Hispaniola gheleghen) ende inde wegh van de ghene die dooz 'roude kanael loopen van Puerto Rico naer de Havana. Naer de bebindinghe van de onse / is dit Eplandt gheleghen ontrent op een-en-twintich graden ende thien minuten; int aensien ses of seven mijlen langh; wittachtich ende doet hem op als veel Eplandekens / hoe-welmaer een en is / int midden ist redelijck hoogh: het oost-eynde licht meest noozden van het west-eynde van Tortuga booz-noemt / versheypden ontrent twintich mijlen.

Yuma twintich leguen lanck ende acht breeet naer 'tsegghen van Herrera, op de hooghte van vier-en-twintich graden ende een half: zupdt-west van Guanima.

Yumeto vijftien leguen lanck / op de hooghte van dyp-en-twintich graden en een half naer het noozden van Hispaniola.

Het twintichste Capittel.

Vande Eylanden die men noemt C A N I B A L E S.

DE klepne Eplanden die van 't Eplandt St Iuan de Puerto Rico zijn gheleghen naer het oosten ende zupden totaen het vaste landt van America, worden ghenoomt Canibales, om de menichte van Caribes, die menschen vleesch eeten / welck in dese Eplanden werden gebonden: dese zijn oock seer veel in ghesal: de voornaemste sullen wy ghelijcker voegen beschrijven / als wy int voorgaende Capittel de Lucaios hebben beschreven: doch alleen de gheene die op haer selven verre van 't vaste landt zijn gheleghen / latende de andere / die dicht by het vaste landt ligghe / om die te beschrijven met de Provincien van 't vaste landt daer sy aen gheleghen zijn / ende onder resorteren.

Anegada leght naer het oosten van 't Eplandt St Iuan de porto Rico, ontrent op de hooghte van achthien graden ende dertich minuten; twaelf mijlen n. w. van Saba als by de onse laest is onderbonden: is seven mijlen langh ende gantsch met ondiepten ende blackten omringelt.

Anguilla licht op de hooghte van achthien graden en vier-en-twintich minuten / recht naer het oosten van 't Eplandt St Iuan; is een langh ende doz Eplandt / ende daer en is geen versch-water op. Daer is goede ancker grond aen de noozdt-zijde / dooz dien daer gheen slag van water is / wegghen seker riff welck van den oost-hoek af streckt. daer ligghe noch twee Eplandekens dicht by: daer is een sout-panne op ende een fraye bape om te laeden: dan daer en is in zijn tijt maer sout booz twee oft dyp schepen.

Antigua ofte Santa Maria el Antigua is gheleghen tusschen Barbada ende Desseada op de hooghte van selthien graden ende vijftich minuten: is ses oft seven mijlen langh ende twee breeet; rontom beset met dzooghten ende sanden: daer en is gheen versch water; woont gheen volck op: 't landt is moeralligh ende vol geboomte; is seer black aende zupdt ende west-kandt / soo datmen daer ontrent kommende 'tloodt niet en mach sparen.

Barbada is gheleghen naer de bebindinghe van de onse op de hooghte van selbentien graden ende dertich minuten: twaelf of dertien mijlen van Montserate naert n. o. is heel leegh ende doz landt / ende ontrent vier mijlen langh; aende zupdt-zijde ist verre black ende daer loopen eenighe reben af.

Barbados ofte Barbudos is een ander Eplandt / gheleghen van Dominica naer het zupdt-oosten / op de hooghte van dertien graden ende twintich ofte veertich minuten

minuten (want de obserbation die variëren in 'tghetal van de minuten:) is van ghedaente obael ende ontrent de vijftien oft seftien mijlen in 't omgaen; hoewel andere het onghelijck grooter maken / ende wel dertich mijlen in 't omgaen. Is lustigh in 't aensien / groen van geboomte / ober al dicht sonder open-velden: hoogh-land by naer als Engeland / doch hooght aen de nooyt-zijde; by de oost-kant om almeest in 't ronde met eenighe hoecckens / daer al visskens van af-seken / sommi- ghe een gotelingh scheut ende meer in zee. Aende zuyd-west kant is 't landt seer weelderigh met boomen bewassen / ende daer is een zandt-baey / daermen setten kan op 12 15 20 ende 30 bademen waters; het diepter hard aff / ende de grond en iser niet seer schoon. Heeft schoone reeden aende west-zijde. Aen de zuyd-zijde is een groote baey / waer in veel schepen kunnen ligghen; ende daer loopt een rie- viere in zee. Daer wassen op 't Epland sekere boomkens / welcker baey soo scherp is als gember (eenighe vande onse noemen die Coste) hebben bypn groene bla- deren / booy ront / ende draghen sekere klepne bloemkens / van binnen ozangie / met een geele grond / ende van buyten purper van couleur / hebben maer vijf klep- ne ende ronde bladerkens; groepen in troffen te gader als de vlier; den bast vande tronck is tamelijck gladt / ende 'thout gheheel hard en van binnen swartachtich: wassen meest ontrent de water-kandt. De onse die aen dit Eplandt geweest zijn 't booy-leden jaer 1628. verhalen hier gebonden te hebben by de ses hondert En- ghelschen (naer haer eyghen segghen) die haer hier hadden neder- gheslagen / ende een fortjen geleght aen de zuyt-west-zijde ontrent een mulquet scheut van strandt in 't bosch / alwaer sy veldt hadden gheopent ende Toback ghezaept; oock eenige ozangie ende limoen-boomen geplant / neffens andere vruchten: daer booy 'tfoyt is sechte reede op 25 bademen gheen mulquet scheut van de wal / vuple klippige grondt. Op 't Epland zijn verckens by menichten. De heele west-zijde van dit Eplandt en is niet seer bequaem om te ankeren / ten waer heel dicht onder de wal.

St Bartholome is ghelegghen op de hooghde van ontrent seventhien graden; Enghel- heeft het Epland Barbada naer het oosten / St Martin naer het n. w. Antigua naer s^che vo- het 3. o. ende St Christoffel naer het westen: daer ligghen klippen ende gebroken yagie. landt vantomme / ende tusschen dit Eplandt ende St Martin ligghen diverse klippen; is een tamelijck groot epland / en hoogh-land.

Bekia ofte Beke, is een Eplandt ghelegghen by / ofte soo andere segghen / vijff mijlen 3. 3. w. van St Vincent, en wel thien mijlen int om-gaen; heeft maer een baey die in 't inkomen twee mijlen wijdt is / daermen heel beschut kan ligghen; als men daer met schepen wil in komen / moetmen by den oost-hoecck om loeven / den hoecck een ofte twee kabel lenghte schoutwende / want daer een blinde klip ligt: inde baey komende moetmen recht oost aen loopen naer de sand-strandt / is daer ober al schoon en goet ancker grondt: 't landt is meest vol gheboomte: syn rechte hooghde is twaelf graden en vier-en twintich minuten. Daer is gheen volck op; gheen versh-water ofte eenighe sonderlinghe frupten: op de nooyt-west zijde is een sout-pan.

St Christoval oft St Christoffel als de onse seggen / is ghelegen tusschen de Ep- landen Nieves ende St Eustasio, op de hooghde van seventhien graden ende twintich tot dertich minuten: streckt hem inde lenghte tusschen het 3. o. ende het n. w. is ontrent ses mijlen langh: van breedte oneffen want op het nooyt-west eynde ist wel 2. mijlen ende meer breed / dan naer het zuyd-oost eynde loopt het smal af: is hoogh berghachtich lant / aende n. w. zijde hooght. Daer hebben noch onlancks Wilden op ghewoont / dan zijn vande Frankhe ende Enghelsche ten deele doot gheslaghen / ende ten deele verdruben / om datse al voren de Christenen qualijck hadden ghehandelt ende ghelocht te vermoorden. Op dit Epland soude pock-houdt te binden wesen; aen 't zuyd-oost eynde zijn eenighe sout-pannen / daer sout in te binden is van naer Martio tot in 't leste van Junio / soo eenighe seg- ghen.

gen. Ten is op de kuste van dit Eplandt niet seer schoon om te ankeren / doch wel 'tbeste vooz 'tsozt vande Engellsche liggende aende zuydt-zijde. Wepde de Fransche ende Engellsche hebben hier vooz eenighe jaeren begonnen haer neder te slaen / soodat al van inden jaere 1627. bepde natien daer redelijck sterck waren / ommers de Engellsche naer haer seggen wel by de duplendt sterck: woonen daer met den anderen in vrede / ende soo dat de Fransche haer ghelegentheyt hebben op de noozdt-zijde ende de Engellsche op de zuydt-zijde; gheneeren haer daer met Taback te planten / welck daer seer goet valt. De onse die daer waren in't jaer 1627. ende 1628. segghen dat van November tot 'tepnde van Januar. daer meest alle dage reghende doch meest s' nachts; ende dat sy wind continuerlijck hadden wt den o. ten 3. ende o. 3. o. met harde koelte.

Desseda is ghelegghen by oosten ofte veel eer o. n. o. van Guadelupe ontrent de thien mijlen / op de hooghde van selthien graden ende thien minuten / als by de onse seer neerstich is onderuonden; (daer het te voren op vijftchien graden ende dertich minuten was ghestelt inde ordinarie pal-kaerten:) van Marigalante n. o. ten n. 6 oft 7 mplen: heeft van hem w. 3. w. ontrent een mijle een kleyn Eplantjen.

Spaëfche
koursen. Dit was 'teerste Eplant / welck Columbus ontdeckte in syn tweede vopagie naer Indien: Naer dit Eplant setten de Vloten haer kours van datse de Eplanden van Canaria gepasseert zijn. Dit Eplant streckt oost- noozt-oost / ende west-zuyt-west: daer en is gheen gheboomte op / ende is in't aensien gheproportioneert als een gallepe / waer van het noozdt-oost epnde een leeghe snuyt maectt als die van een gallepe: tselve naerder komende ende passerende by het noozder epndt / sult ghy sien swart landt met witte ghebroken streken / als heubeltjens van landt met roode strepen daer in. Andere segghen dat alst Eplandt by noozden van u komt / dat het hem dan verthoont als een rondt broot; ende dat het daer rontom dupl ende rudlich is.

Spaëfche
kours. Dominica is ghelegghen op de hooghte van vijftchien graden ende dertich minuten; streckt hem noozdt-west ende zuydt-oost: op de noozdt-west zijde schijnt het hooger / ende als ghy daer by komt met het hooghe water / soo schijnen het twee Eplanden te wesen / maer naerder komende / lietmen dat het maer een is: aen de zuydt-oost zijde suldy sien een black ende lanck punt / ende daer op een rotte / als de Cabo Tiburon: aen de noozt-zijde een weynich van landt schijnt het een kleyn Eplandt / ende op den top daer af / ghelijck een hooghe toorn / ende op de noozt-zijde verthonen hem gelijk veel witte webben. Tland is heubelachtich met seer diepe vallepen / al over-wassen met hout / soo datter quaet is dooz te komen by de zee kant. Daer zijn seer goede reeden / hoewel datse dangerous zijn weghen de Cariben, die noch op dit Eplandt woonen; Dit volck loopt al naeckt / schilderen haer met sekere roode verwe; zijn vyant van de Spagniaerden / ende oock niet te betrouwen vooz andere: dragen al langh hay; soo wel mans als vrouwen: daer waert seer veel Taback, welck de Engellsche ende Fransche daer komen handelen / daer brenghende messen / bijlen / ende ander pfer-werck. In dit Eplandt zijn twee heete baden / welcker een licht aen de noozt-west-zijde by een schoone bape: ende aen de west-zijde heeft het een goede haven / welck sy noemen Aguada: daer de schepen komen versch water in-nemen upt een riebiecken / welck inde mondt twintich passen wydt is.

Ouied.
l. 6. c. 13.

St Eustasio is een kleyn Eplandt / ende is ghelegghen by het Eplandt St Christoval naer 't Eplandt St Martin toe / doch verre daer van / ende naerder by Saba, ende St Christoval, alsoo van dit laetste maer twee mijlen en een half verscheyden is: op de hooghte van seventhien graden ende veertich minuten / ghelijck als laetst by de onse is aengheteekent: verthoont hem met een ronden bergh ghelijck een supcker-broodt. Licht naer het noozdt-westen van St Christoffel.

Granada is ghelegghen op de hooghte van twaelf graden en vijftchien minuten (weynich)

(Wepnigh min ofte meer: want de obserbationen variëren inde minuten;) verscheyden van St Vincent 3. w. ten 3. ende n. o. ten n. ontrent de 18 mijlen. Is langh tusschen het n. n. o. ende 3. 3. w. 5 of 6 mijlen; ende aent zupdt-eynde niet over een half mijle breedt; licht meest in de gedaente van een halve mane; heeft een hoogen bergh boven andere upt-stekende: de grondt is schoon en goet: is seer vruchtbaer van allerhande fructen/insonderheyt veel Cassavi: dan 'tlandt is over al seer overwassen met boomen; 'tmeeste gedierte datter gebonden wordt zijn Cassimanes, die de Spagniaerden noemen Armadillos, goet om eten. Van Junio tot October komen daer menichte van schild-padden/en zee-koepen: so dattet een van de beste Eplanden is om te verberschen: aende west-zijde wat by zupden de zupdt-baye is een seer schoone haven om schepen te versien: aen 't zupd-eynde tegen over een kleyn Eplandeken is een groote panne/daer inde drooge maenden soo de Wilde seggen veel souts in te binden is. Het lant is wel goet om Tobac te planten/maer seer gequelt van sekere land-krabben; hoewel eenige willen sustineren datse maer ontrent den oever ende afwateringen worden ghebonden/ende dat 'tbinnen-landt daer geen noodt van en heeft. De beste reeden zijn aen de west-zijde/ de welcke nochtans niet soo goet worden geoordeelt by eenige/als die van St Vincent; de grondt en isser mede soo schoon niet / maer op veel plaetsen vuytende rudligh. Komende van St Vincent is de kours 3. 3. w. men set die by westen de Begos omme: dese Begos zijn kleyne Eplandekens ende klippen die op een rijen liggen tusschen St Vincent ende Granada, zijn schoon; men magh daer wel dicht by komen. De inwoonderen zijn Caribes van de selve slach als die vande by-liggende Eplanden/loopen naeckt beyde vrouwen endemans/ en zijn niet verder te vertroutwen als men die liet/seer waeck-gierich ende die niet en waerschoutwen vooz dattet aen is; hebben onlangs verscheyden acten van hostiliteyt ghepleeght teghen de onse / soo op haer eyghen Eplandt als op de naest gheleghene.

Guadelupe is gheleghen naer 'twesten van Deseada, op de hooghte van 16 graden ende 15 minuten by noorden de linie: is langh n. o. ende 3. w. 8 mijlen: is in twee ghedeelt / soo dat het water tusschen beyden dooz spoelt/ doch niet soo diep datmen daer dooz soude konnen seplen: aende oost-zijde maect het sekere tafelen / die ghenoeemt worden by de stier-lieden 'thooge deel van Guadelupe; ende op de 3. w. zijde verthoonen sich veel hooge berghen; ende aende selve zijde is diep water ende goede ancker grondt. De water-plaets is aen de west-zijde: daer zijn veel wilde verckens op 't Eplandt/ende Bananas-boomen by duplenden. Daer woonen Wilden gelijk op de andere Eplanden ende van ghelijcke conditie: zijn seer schout van vreedde. De Spaensche bloten komen hier sints eenighe jaeren herwaerts verberschen / haelen houdt ende water; ende berdeplen hier haer kourlen / welck sy in vooz-leden tijden plachten te doen inde haven van Ocoa, aen 't Eplandt Hispaniola.

Isla de Aves is gelegen een groot stuck by westen los Santos, op de hooghte van vyfthien graden ende acht-en-veertich minuten; is een seer sozghelijck Eplandt/ligghende by naer ghelijcks 'twater / pets daer op.

Het een-en-twintichste Capittel.

Van de resterende Eylanden diese noemen CANIBALES.

I Sleos Blancos zijn seker Eplandekens naer 'twesten van Virgin Gorda.

Sta Luzia is gelegen naer 't zupden van 't Eplandt Martinino, op de hooghte ^{Pelgrim.} van 13 graden ende 40 minuten by noorden de linie; heeft op de zupdt-west-zijde ^{l. 9. c. 3.} twee hooghe spitsse bergen (naer 'tlegghen van Dirck Ruyters) diemen 't gheheele landt over kan sien / ende de oostelijckste is de grootste. 't Volck van dit Eplandt loopt naeckt/heeft lanck swart hapy / lijfroot geberwet / met roode strepen vande

oozen tot de oogen als Mr Purchas getuygh; welck dit Epland stelt op de hoogte van twaelf grad. een Engelsch schip gedestineert naer de Guiana, sette hier 66 man aen landt / die gesonden waren om de Colonie in Wiapogo te suppleren / ende met het schips-volck oneenig waren geworden / welck volck meest vande Wilden werden doot geslagē. Vande grond van dit Epland wert verscheyden getuygt / een vā dese Engelsche die ontquā prijst die / wegen syn vryuchtbaerheyt: de onse die daer onlangs getweest zijn / daer en tegen seggen dat het heel doer en onvryuchtbaer is / ende dat derhalven de wilden daer af zijn getogen / ende datter nu niemant en woont.

Spac-
sche
cours.

Marigalante vijf leguen van Deseada, naer 'tzupden ende van de noort-hoek van Dominica n.o. ten n. vier mijlen ende een half; en van Todos os Santos o. ten n. ontrent vijf: op de hoogte van 15 graden ende 40 minuten by noorden de linie; is een srecht Eplant vol geboomte; verthoont hē als een Galley op haer verdeck; op de zuyt-oost zijde / ontrent een half legue daer af / sult ghy sien seker hoopen van swarte keenen / ende seker witte paden: maer aen de west-zijde verthoonen sich schoone witte sant-stranden ofte pleynen: ende daer is gheen ancker grondt: Dit Epland als het hem eerst op-doet / is ghelijck of de boomen in't water stonden / en een half mijle daer af in zee light een kleyn Eplandeken / alwaer sommige klippen van af-liggen. Daer zijn veel tijts Wilden op 't Epland / dan ofte daer wonen ofte datse daer komen van de naest gelegen Eplanden / is onseker.

St Martin is gelegen van 't Eplant St Christoffel n. ten w. wel soo westelijck 8 of 9 mijlen; van St Iuan de porto Rico naer het o.; van Anguilla naer het 3. o. ende naer het n. w. van St Bartholomé: op de hooghde van 18 graden ende 15 minuten; is vijf of ses mijlen langh ende ontrent de vier breedt. Vande 3. o. zijde streckt het lant o. 3. o. Van het o. eynde tot het w. eynde heeft het inde lengde ontrent dyp mijlen; aende 3. zijde zijn verscheyden bapen daer goede reede is ende beschut booz oostelijcke ende noordelijcke winden: de beste reede is op de w. zijde / op 9 of 10 vademem waters goede sandt grondt. Daer en is geen volck op / geen versch water ofte frupten: daer is een groote sout panne aen de eene zijde / ende twee klepne aen de andere zijde. By noorden dit Eplandt liggen veel leeghe Eplandekens / maer by zupden ende westen gheene / maer is daer schoon.

Martinino is gelegen op de hoogte van veerthien graden ende een half ofte tweederde naer 'tzupden van Dominica; is hooghde vol bergen / hebbende in't midden dyp heubels / waer van het hooghste hem verthoont gelijk de form van eenen hoet. Van wat zijde men aen dit Epland komt / soo lietmen althijs desen bergh. Vande noort-zijde ghelijckt het dyp Eplanden te wesen; Aen de selve zijde liggen dyp klippen / ende een kleyn rondt Eplandeken dicht aen 't landt / alwaer veel geboomte op staet. De Wilden die daer wonen is strijdt-baer volck ende dange-reus gelijk die van Dominica. Doch de onse die daer waren in't jaer 1627 getuygen daer geen volck gesien te hebben: daer is versch water ende licht te halen / in een bape die soo diep in gaet datmen geen zee en liet / aende west-zijde van 't Epland.

Monferrate is ghelegen op de hooghde van by naer 17 graden / als by de onse laetstmael is onderbonden; van den zuyd-hoek van Guadelupe n. n. w. wel soo westelijck ontrent elf mijlen; ende van Redonda 3. 3. o. by de vijf mijlen. Wort ge-oortdeelt langh te wesen n. w. ende 3. o. dyp mijlen / (eenige maecten het langh vijf mijlen) ende breedt tusschen de twee ende twee en een half mijlen. Heeft twee sand-bapen daer goede reede is / en in d'eene komt een riebierken van 'tgebergte af / doch wort dickwils vande singels toe ghelmeten. 't Eplandt is boorts rontomme buyl ende met klippen besmet / insonderheyt aen de n. zijde. Daer is seer goede grond / ende daer wassen veel goede boom-vryuchten / bequaem tot verberlinghe: segghen datter oock pock-houdt groept.

Las Nieves, welck by de onse veel tijds wort genoemt Mieves, is gelegen op de hoogte van 17 grad. ende 13 min. van Redonda n. w. ende n. w. ten w. dyp mijlen: van den 3. hoek van Monferrate n. w. 7. mijlen en een half / en vanden 3. o. hoek

hoeck van St Christoffel 3. ten o. en 3.3.0. anderhalf mijle; streckt hem 3. ten w. en n. ten o. ende is lang twee mijlen; in't midden heel hoog/met een bergh met een sadel: Als men upt het oostē komt/verthoont hem vol geboomte: daer is goet versch water op/dan men moet op zjn hoede welen vooz de Wilden van Dominica die daer kommen bp tijden. Aende w. 3. w. zijde op vier en een half vadem water is goede reede/een musquet scheut van lant. Heeft oock een goede bape aen de noozt-west-zijde. Daer komen inde tijdt veelschildt-padden. De Engelsche van St Christoffel zjn op dit Eplandt ghekomen in't jaer 1628.

Redonda is een ander Eplandt niet verre van las Nieves, ende van de selbe groote / rondt ende in 'tmidden hooght: is ghelegen op de hooghde van leben-thien graden ende thien minuten: west noozdt-west van 't Eplandt Monserrate dyp groote mijlen naer 'slegghen van Dirck Ruyters.

Saba is een Eplant liggende inde weghom te seplen naer 't Eplant van St Iuan de Puerto Rico: is kleyn ende rontom lietmen den gront / dan men behoeft daer vooz niet te schyomen/want daer en is geen perijckel dan 'tgeene men sien kan: en rontom verthoont hem als hoopen van wit land: ende op de zijde verthoont het hem als een schip dat onder zepl is. Light op de hooghde van 17 graden 37 minuten / is heel hoogh ende niet boven de twee mijlen groot.

Santa Cruz is ghelegghen van 't Eplant St Iuan de Puerto Rico o. 3. o. (naer Her. d. f. l. 7. c. 11. de bevindinge van de onse) twaelf mijlen weynigh meer of min: op de hoogde van 17 graden ende 25 minuten: verthoont hem seer gebroken/ de west-zijde hooght: is wel 8 mijlen langh/ streckende o. ende w. heeft hooge berghen ende diepe vallepen; daer is gheen ofte seer qualijck versch water te vinden. Den stiert van Montferrate naer dit Eplant w. n. w. naer Puerto Rico. Andere stellen dit Eplandt op de hoogte van 17 graden / ende oock op 17 graden ende 40 minuten / soo dat de hoogten seer variëren / dan bp de onse is bevonden dat de 3. w. zijde light op 17 graden ende 25 minuten. Dirck Ruyters seght dat het streckt o. ende w. ende datter een reede is op de west-zijde / daer men water ende hout mach halen: dat het is een leegh Eplant/ schijnende van verre gelijck oft veel Eplanden waren: op de nooztkulle is een dzoogte/ een kleyn mijle van 't landt af. De Engelsche waren aen dit Eplant in den jare 1587. daer wast een seker frupt/ als groen appelkens / 'tvolck datter van at / swol de tonge soo datse niet en konden spreken / dan verginck van selfs binnē de 24 uren: bonden daer upter-mate groote schilt-padden; geen versch water/ dan eē staende poel van seer quaat water/ soo dat de geene die 'taensicht daer mede wieschen eer dat de Son op was/ de oogen ende 'taensicht soo op- swol/ datse in eenighe daghen niet konden sien: naer langh soecken bonden sy noch een fonteyn van goet water. daer woont sonderlingh gheen volck op.

Sombbrero is een kleyn Eplandeken/ bp het Eplant Anegada, al omringt van blackten/ op de hooghte van 18 grad. ende 30 min. bp noozden de linie.

Todos Santos (ofte los Santos, als de koursen dat noemen) zjn 3 ofte 4 klepne Eplandekens/ liggende dicht bp den anderen/ bp de 3. zijde van 't Eplant Guadelupe: Van hier naer Puerto Rico stiert men n. w. tot aent Eplandt Saba.

St Vincente is gelegen op de hoogde van 13 graden (ende eenige minuten/ soo sommige leggen:) w. ende w. ten n. van het Eplant Barbados ontrent 15 of 16 mijlen (hoe wel eenige spreken van veel meer) ende naer het 3. w. van Santa Luzia. Is ses mijlen langh streckende meest o. ende w. is seer vruchtbaer ende heeft seer schoone bapen aen de w. ende 3. w. zijde/ daer men ankeren magh soo naer 't lant als men wil/ doch niet ver af/ dooz dien 't daer stepl is: de bequaemste bapen woorden bp de onse genoemt St Antonis bape; Kraeck bape; Kael-houcx ofte Cavvynen bape: Trompetters bape / etc. die al samen versche-water-loopen hebben ofte klepne rievierkens. Dit Eplant heeft seer goede grond; daer is weynigh gebierte. De inwoonders gaen heel naeck als op de andere Eplanden/ zjn niet seer groot van posture/ zjn luep en traegh / sozgen nieuwers vooz als vooz de kost/ schilderen haer

haer niet roode verwe / die hier heel goet valt / doch wilsen niet verkopen. Daer vallen veel hoenders: 'tland is mede gequelt vande land-krabben: 'tvolck vaert met haer canoen 35 en meer mijle over zee naer 'twaste land toe sonder eenige zee-instrumenten / ende weten de Eplanden weder te vinden / tot groote verwonderinge. Vande Eplandekens tusschen dit en Granada liggende / is hier vozen gelyken. Las Virgines zijn twee Eplandekens omringelt van ondiepten / ende andere 8 ofte 10 ligghe o. en w. vanden anderen op een rij / zijn kael sonder boomen / dooz dien het een sandige ende slechte grondt is. De beschryber van Sir Francis Draeck lesse vopagie getuyghet daer van als volgt. De Eplanden ghenaeemt las Virgines zijn geacht geweest dangeveus / maer wy vonden daer goede reede / al waert vooz 1000 zeplen geweest / op 14 / 12 ende 8 vadem water / schoon landt grondt / ende goet ankeren / hooghe Eplanden aen beyde zijden / maer daer en is gheen versich water dat wy konden vinden: daer is veel visch te vangen met hoecken ende netten / oock veel gheboghelte te vanghen: ligghe op de achthien graden by noozden de Linie.

Her. de-
script.Engel-
sche vo-
yagie.Spaësche
koursen.

Virgin Gorda is een hoog ende rondt Epland liggende aen't begin van las Virgines vooz 3. ende wort mede waer ghenomen van die naer Puerto Rico willen / naer datle Saba ghepasseert zijn / van welck het licht naer't n. w.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Van de BERMUDEZ Eylandeken.

Hoe wel het Epland Bermuda onder dese Eplanden niet kan werden gherekent / dooz dien het verre daer af leght / soo sullen wy het eventwel hier beschryben / dooz dien wy geen bequamer plaetse daer toe en vinden. Wert genoemt Bermudez naer de Pilot die het eerst heeft ontdeckt / ende oock la Garça naer de naem van syn schip: het ligt naer 'tleggen van de Engellsche op de 32 graden / ende 25 minuten; 1000 leguen van Castilien naer 'twesten volgens 'tleggen van Herrera; naer de Engellsche leggen / 3300 mijlen van Londen / naer't w. 3. westen: ende van Roanoack in Virginia o. 30. 500 mijlen. Om dat dit Epland soo bequaem lagh / op de kours die de bloten houden komende van Havana dooz de strate van Bahama naer Spaegnien toe / soo hadde den Koninck van Spaegnien al inden jare 1527. getracht daer eenigh volck te planten / ende een contract tot dien eynde gemaect met Hernando Camelo Portugees / om daer een Colonie van Spaegniaerden ofte Portugelen te brengen / met sonderlinge privilegien vooz de ghene die daer souden gaen woonen: doch is 'tselbe achter-gebleven. Inden jare 1593. verloor een Fransch Capiteyn genaemt Monsieur de la Barbotiere, syn schip by onberlicht op dit Epland / ende een Engellman Henry May, die met hem voer / beschryft dit Epland als volgt. Het Epland Bermudez is al verdeelt in gebroeken Eplanden / ende 't grootste stuck daer ick op was / is by de 4 oft 5 mijlen lanck / ende twee en een half mijle breedt / wesende al boschagie van cedar-boomen ende andere / doch cedars zijn de vooz-naemste. Aen't 3. eynde van dit Epland zijn verckens / doch soo mager datmense niet en kan eten / dooz dien het Epland soo bar ende onvruchtbaer is: maer het heeft menichte van visch / vogels / ende schilt-padden. Aen de o. zijde zijn seer goede havens / soo dat een schip van 200 baten daer kan rijden besloten binnen 'tants / sonder perijckel / ende diepte genoegh. Daer is soo goede peevle-visscherije als pewers in West-Indien (so hy meynde) dan dat de plaets seer subject is vuyt weder / donder / blixem / ende regen / doch in April ende May haddender schoon weder: sy vonden daer weynigh versich / ende dat regenwater: dan daer zijn veel fraepe bapen. Daer naer isser inden jare 1609. een Engellsch schip dat naer Virginia wilde / waer Capiteyn op was Sir George Sommers, aen dit selve Eplandt gestrandt / ende 'tvolck op't Eplandt geberghet; by welke dese beschryvinge is uyt ghegheven.

d. 4. l. 2.
c. 6.Engel-
sche vo-
yagie.

Dit Epland/ te weten 'tprincipael Epland met al de gebzoken Eplandekens daer aen liggende / heeft de foyme van een half maen / wepnich ronder / ende ver-
depl't in veel gebzoken Eplanden; daer zijn veel goede havens / maer wy konden
maer een bysonder plaets vinden om in te komen / welck niet al by en was van
dangier/daer is dyp badem waters aen't in-komen/en binnen 6.7. en 8. bademen;
daer men seker magh liggen ende besluten binnen 'tlandts / bupten alle perijckel
van windt ende weder/ ende maken de schepen vast aen de boomen: 'tIn-komen
is soo engh tusschen de klippen/ dat het met wepnich geschuts kan verlekert wor-
den. Daer is menichte van visch van diverse soorten/ seer vet ende smakelijck.
Daer zijn veel verckens / ende een soorte van vogels / soo groot als dupben / die
menichte van eperen leggen op 'tland/soo groot als hinnen eperen: een ander soor-
te van zee- vogels / welck haer houden in holen/ als konijns holen/ zijn goet en vet/
ende haer eperen wit/ soo datse qualijck van der hoenderen zijn te onderscheyden:
oock repgers met menichte / ende andere klepne vogelkens: men vint daer me-
nichte van schilt- padden / wonder groot / ende vol van eperen. 'tLandt geeft ver-
schepde vruchten/als gesprinkelde peeren/ die groen blijven op de boomen 'tgant-
sche jaer door: witte ende roode moer- belien ende veel sij- wormen daer op/ die wit-
te ende geele sijde geben. Men heeft oock Palmitos boomen / die seer soete- belien
geben / daer de verckens meest op boeden: ontalijcke cedar-boomen/ de schoonste
van de werelt / welcke een soete- belie dragen/ goet om te eten: men vint daer oock
peerlen seer schoon en rondt/ als mede eenigh Ambergris vande beste soorte: groote
walvisschen komender seer naer by de kust / soo dat men die lichtelijck soude kon-
nen vanghen: komender ghemeelijck in Januario / tot in Mey: de Engelsche
planten daer nu Tobacco.

Het dyp-en-twintichste Capittel.

Van de Colonien van de Engelschen op de B E R M V D E Z Eylanden.

Dese laetste schip- bzeucke van de Engelsche op dese Eplanden/ heeft oorsaeck
gegeven / dat sy getracht hebben om de selve met volck te beplanten: hebben-
de de selve gegeven den naem van Summer Eylandts, naer den by- naem van den
Ridder die daer schip- bzeuck hadde geleden: ende naer dat een nieuw Compagnie
was op- gerecht / ende octrope van den Koninck verwozven / soo zijn in den jare
1612. in een schip derwaerts gebzacht sessich personen om daer te wonen onder
een Gouverneur genaemt Mr Richard Moore; ende van tijdt tot tijdt iller meer
volcx gebzacht. Dese Gouverneur employeerde syn dyp jaren meest in't fortificeren
van sulcke plaetsen/ als noodig waren tot bescherminge van de Coloniers: bouw-
de tot dien eynde wel negen oft thien fortrecken / ende plante daer gheschut op:
Doch in die tijdt sondt de Heere een sware plaghe over het landt / een groote me-
nichte van ratten / welck eerst upt een schip aen landt gheraecht zijnde / in korten
tijdt 'tlandt soo hebben verbult / datse alle de vruchten schadeloos maecten; ende
hoewel 'tvolck alle vlijt dede om die te extirperen / soo wierden doch alle middelen
te vergeefs aenghewent: tot dat de selve eyndelijck weder om- ghekomen zijn/ ende
ghelijck verdwenen. Daer-en-tusschen heeft dese swaricheyt dese Colonien in't eer-
ste seer onder gehouden: Naer 3 jaren is in Mr Moore syn plaetse gekomen Cap.
Tucker, welck hem naerstelijck heeft gequeten in't planten van diverse boomen/
die sy dede halen upt de Eplanden van West- Indien/ ende bouwten van het aer-
trijck/ ende alles te besorgen dat dienstigh was tot onder- houdinge van't volck /
ende de commercien. In synen tijdt is mede een verdeelinghe van't landt ghe-
maect / op dat een peder vande Coloniers ende participanten in dese Compa-
gnie mocht weten syn contingent/ ende hem begheben tot bouwten van hupsen /
en verzoorgen 'tgene van noode was tot onder- houdt van syn familie. In den jare
1619. is daer als Gouverneur ghekomen Cap. Butter, met vier schepen ende
by de

by de 500 personen/also daer te boze niet over de 500 waren overig gebleven: sints
 die tijt is daer noch meerder getal gesonden/soo dat de Colonien bequamelijc van
 volck voorsien/ende alles in seer goede ordze is gebracht: gelijck 'tselve te sien is by
 diversche boeckens in Engelant gedrukt / ende insonderheyt by een kaerte daer
 van gesneden/ ende in't jaer 1623. uytgegeven met een wijt-lustige beschrijvinge
 om de kanten: by welcke dese eylanden gegeven zijn bysondere namē. Beginnen-
 de van't oostelijckste eyndt van de Bermudez, heeft men eerst een lanck-worpijgh
 Eylant / streckende by naer n. o. en 3. w. op welcke een woon-plaetse is geleght
 die sy noemen Warvvyck Fort; ende op de n. o. hoeck van 'tselve licht een Fortjen
 welck sy noemen Sandys Fort, ende op den 3. o. hoeck oock een Davers Fort ghe-
 naemt: tusschen dese twee heeft dit Eylanteken/welck sy by een bysonderen naem
 noemen St Georges Eylant / syn meeste breedte / ende loopt voort naer'twesten
 smaller ende smaller toe tot het westelijckste punt / welck sy noemen Burnt Point,
 ende is by naer in't midden gelijck dooz-gesneden van een kromme bape / die sy
 noemen Worshenholm bay, ende by Burnt Point op de n. zijde heeft het een ander
 klepne bape / diese noemen Whalebon bape: teghen ober den 3. o. hoeck legt een
 ander Eylanteken/ ende noch twee Fortjens/diese noemen Cavendish Fort ende
 Pagets Fort; ende tusschen beyden dese twee Eylanden is een dooz-tocht/ daer twee
 klepne Eylantekens in liggen: boozder naer't 3. o. legt een ander Eylant/ welck
 sy noemen St Davids, welck met syn noort-westelijckste punt streckt naer St Geor-
 ges Eylant / ende komt te responderen op Worshenholm bay, ende laet tusschen
 beyden een binnen-water / in't welcke licht een tamelijck Eylanteken / welck sy
 noemen Smits Eylant, ende twee ofte dry klepnder Eylantekens. Van hier om-
 keerende naer'tzuydt-westen heeft men een klepne Eylant/welck sy noemen Coo-
 pers Eylant; op den hoeck/ Gurnets Head genaemt/ leghet Pembrocks Fort: ende
 boozder naer het w. Nonfuch een klepne Eylanteken / ende Moores Eylant met
 een Fortjen. Hier aen volghet op de selve streck Charles Fort, op een klepne Eyl-
 anteken: ende wat noozdelijcker aen Kings Castle op een Eylanteken. beyde
 dese Forten legghen recht booz het oostelijckste punt van 't grootste Eylant: ende
 dese voorszreven Eylantekens besluypen een groot binnen-water / Southham-
 ton Harbour, in't binnenste van welcke haven dicht by St Georges Eylant noch
 een lanck ende smal Eylanteken legt/ Long Bird Eylant; ende tusschen Burnt Point
 ende het noort-oostelijckste punt van't grootste Eylant/ Cony Eylant. Het prin-
 cipaelste Eylant streckt hem in de lengte by naer o. ende w. ende heeft diversche
 uytstekende hoecken / kromten ende binnen-wateren: het oostelijckste deel
 heeft een punt teghen ober Cony Eylant, streckende by naer recht n. / ende een
 ander punt aen'tzuyt-oostelijckste deel/welck met Kings Kastel ende Charles Fort
 ober een komt/ ende op syn oostelijcke kuste twee bapen/Walsingham Baye naer't
 noozden toe / ende Stokes Bay naer'tzuyden / beyde binnen Southhamtons Baye;
 ende by Stokes Bay een vleckke Tuckers Tovvne. Dit oostelijckste deel van't Eyl-
 ant heeft een groot binnen-water / Harington Sound, in'twelck men komt dooz
 een seer enge kille/welck sy noemen The Flatts, streckende by naer n. w. ende 3. o.
 van de boozschreven kille tot aen de groote zee; ende booz aen legt een klepne Eyl-
 anteken. Van dese Flattes heeft men boozder op de noort-kuste van dit Eylant
 by naer in't midden tusschen de boozschreven Flattes ende een uyt-stekende punt/
 (Spanisch Point) een plaetse genaemt Brakisch Pond, daer een doorp by leghet; ende
 boozts naer by het boozs. punt Abbots Bay: dit punt ende de Flattes liggen wat
 meer als 4 mijlen verscheyden / ende tusschen dese spatie is 't Eylant op syn breed-
 te wel/ende wat meer als anderhalf mijle ober dwars. Van dit Spanisch point
 keert hem de kuste van dit grootste Eylant naer't 3. o. de lengte van dry mijlen/en
 maect een groote intwijck / welck sy noemen Pagets Port; met een heel deel klepne
 Eylantekens inden mont: van't binnenste punt van dese intwijck loopt de noort-
 zijde van't Eylant weder westelijck op ontrent les mijlen; ende keert dan n. w.

om met

om met een kromte tot het westelijckste punt van 't Eplandt/ welck sy noemen Flemisch Wreck. Tegen over dit point naer't n. o. legt een klepnder Eplandt/ streckende by naer 3. ende n. welck sy noemen Summerfeth Eyland, met eenighe heel klepne Eplandekens daer rontom: ende voorts op de selve streeck Walford Eylandt; ende daer aen Gates Eylandt; ende eyndelijck een lanck ende smal Eplandt/ genaemt Irelant: van de 3. kuste van dit smal Eplandt tot aen't Spanish Point zijn ontrent twee mijlen / ende tusschen beyden eenige klepne Eplandekens/ ende voorts klippen ende drooghten / de welcke een tamelijcke groote binnen-lantsche zee besluypen / welck sy noemen The great Sound, in het welck oock eenige klepne Eplandekens besloten liggen/ welck sy noemen Pearle Eyland, Elisabeth Eyland, Dorrel Eyland, Brothers Eylanden, ende diergelijcke: ende daer zijn noch twee bapen / waer van de eene by naer in't midden van die streeck leght/ genaemt Whithearne Bay; ende d'ander by naer aen't eynde van de kromte George bay: dese Eplandekens leggen binnen/ende dese twee bapen aende 3. ende w. zijde van great Sound. Op de zuyt-kuste van dit grootste Eplandt/ van Charles Fort af/ heeft men eerst Harrelles bay met eenige huplen daer ontrent / van'twoorszeyben Fort verscheyden by naer vijf mijlen; dyp mijlen voorder leght een ander bape/ Elbow bay; ende noch twee mijlen voorder naer'twesten Great Turckle bay; ende noch twee mijlen voorder Port Royal; hier ist landt seer smal tusschen de open zee/ ende de great Sound, ende 'tlant buygt hem dooz'twesten om by naer als een halve mane tot aen het Flemisch Wreck. De 3. w. hoeck is hoogh en slecht als de Lyfart, dan wat hooger / naer dat bebonden is by eender die in't jaer 1621. met een storm daer by naer op soude verballen hebben. Doozts soo is 'tlant binnē verdeelt in ander smaller gedeelten/ die by hier sullen dooz by gaen. Waer by dan blijkt dat de Bermudes eertijts/ ende nu by de Engellsche de Sommer Eylands genaemt/ veel Eplanden ende ghebroken landen onder sich verbatten/ die alle niet veel gronds upt en brenghen.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Voorder verhael van de ghestalte van't Landt ende de Lucht.

DEse Eplanden van Bermudes zijn gantsch in't ronde om-cingelt van klippē/ welck haer n. waert / w. waert ende 3. w. waert veerder upt-strecken als tot noch toe is ondersocht: waer over dit lant van naturen seer sterck is; want daer zijn maer twee plaetsen / (ende dat noch vooz de gene die de gelegentheyt heel wel bekent is) daer de schepen sonder dangier konnen in-komen: by de Engellsche nu sterck gemaect ende beset. De klippen liggen op de meeste quartieren boven met het leegh water; ende met hoogh water en zijn sy niet seer bedeckt/ dooz dien 'twater daer niet over 5 voet en waft ofte valt. De strandt selfs is oock al meest rudlig/ en steenigh so verhard van de Son ende winden/ dat het slaen van de zee daer weynigh vattē op heeft. De bozdere gront is van diversche couleur/ en is eygentlijc noch klep noch landt/maer een substantie tusschen beyde: de roode grondt is de slimste; de bleecke gelijkende landt/ ende de swarte gelijkende klep/ is goet; dan de bypne tusschen dese beyde is wel de beste. Twee ofte dyp voet diep/ ende oock wel minder/ vint men een witte ende harde substantie/ daer'tgeboomte zijn wortelen meest in vastet/ ende oock apparentelijck syn voetsel upt-treect. Ten is niet wel soo hart als steen / ende nochtans harder als steen-kalck; spongieus ende vol hollicheden als de pupm-steen / soo dattet veel vochticheyt vat ende lang behoudt: Daer iller oock welck harder ende vaster is/ te weten/ onder de roode grond/ welck op een legt als dicke schalien. Men heeft in dese Eplanden goet versch water in putten die sy graben/ somtijds geen 4 oft 5 passien van de zee-strandt; soo dat de meesten deel van dien bloepen ende ebben / gelijk de zee selfs. De lucht is dooz-gaens klaer / seer getempert / vochtigh ende matelijck warm / seer gelont ende bequaem tot het voozt-brenghen ende opqueken van allerley dingen; soo datter by naer geen dinck van

van herwaerts ober daer wordt ghebracht/ oft het neemt daer wonderlijcken toe. Niet te min door dien daer geen groote hitte en is/soo en wordender vele vruchten niet volkomen rijp: ende hoewel de boomen haer bladeren vallen/ soo blijven sy gelijcke-wel noch groen. 't kooyn dat sy daer hebben is het Maiz. Van dit kooyn setten sy daer twee-maels 'sjaers (als oock veel andere zaden) eens in Maert/ welck sy vergaderen in July/ ende de tweede-mael in August/ welck sy vergaderen in December. Men wort daer qualijck immermeer eenige sneuto oft vorst gewaer; noch oock eenighe extraordinaire hitte: want daer waepen meesten tijdt frissche winden upt der zee. Den meesten tijdt van't jaer wilt daer wel donderen ende blixemen/ ende oock schrickelijcker als hier in dese landen/ doch en worden de menschen oft het vee daer door niet beschadicht/ soo veel men noch heeft konnen onderbinden. Daer en wordt gheen venijnigh ghedierte in't landt gebonden: de gheele spin/welck haer webbe maect oft sijde waer/ en wordt niet venijnigh gebonden. Niet te min soo isser een seker plante welcke om ende op de boomen klimt ghelijck de veyl/ ende heeft de bladeren by naer ghelijck als wijngaerd-bladeren/ welck schijnt wat venijnigh te wesen/ doch van klepnder kracht. 't Landt/ doen de Enghelsche daer eerst neder-sloeghen/ was al ober-groepet van boomen ende alderley planten/ soo bekende als onbekende: ende nu zijn daer alderley soorten van fruyt-boomen ende kruyt ghebracht ende geplant/ welck daer uptter-maten wel toe-nemen. In de wateren ende de zee daer rondt om/ her is grooten oberbloet van alderhande visch/doch meest onbekent; insgelijck ist van 't gheboghelte. Men heeft daer oock opt vooz-jaer ende een ghedeelte van de somer seer veel schildt-padden/ welck de Enghelsche noemen Turckles. Naer dat de Enghelsche schryven/ soo soude men in dese Eplanden oock binden de plante welck men in West-Indien Nuchtly ende oock Tuna noemt/ daer de Couchenille in Nova Hispania ende elders van vergadert wordt/ hoewel hier aen dese plante op die Eplandt gheen en wordt ghebonden: maer wel seker vruchte welck de Enghelsche noemen the prickelt Peare: dese plante wast daer meest tusschen de rodfien ende aen de zee-kant/ ghelijck als oft het sout-water haer dienstigh ware. Om een eynde te maken met de beschryvinghe van dese Eplanden/ soo sullen wy hier een dingh tot beslypt verhalen dat seer wonderbaer is: namentlijck dat in den jare 1616. vijf personen in't midden van de somer schepden van dit Eplandt met een open boot van ontrent dry tonnen/ en quamen in seven weken sonder eenigh ongheluck in 't landt te lande/ welck een groot stuck weeghs is/ ende ober een holle ende onstuytmige zee/ soo dat het onghelooelijck schijnt te wesen/ insonderheyt vooz de ghene die de afgrijpselijcke tempeesten/ storminghen ende woepen van wateren in die zee hebben upt-ghestaen: nochtans wort het selve als een waerachtighe ende ghedenck-weerdighe geschiedenis aen-ghetepkent inde groote Enghelsche caerte hier vozen by ons aen-gheroert. Dooz het ghebaer dat ontrent dese Eplanden is vooz de schepen/ ghelijck upt het voozgaende ghenoech is af te meten/ soo hebben de Stier-lieden vooz vele jaren getracht middelen te vinden om haer koursen soo aen te legghen/ dat sy in't weder-keeren van West-Indien de selve mochten mijden; ende des niet teghen staende soo komen sy noch dickwils op dese Eplanden te pericliteren/ ende somtijds oock wel schip-breuck te lijden: Inghelijcks die naer Virginia ofte Nieuw Neder-landt ofte die quartieren willen/ moeten al mede neerstigh toe sien om dese Eplanden te mijden/ alsoo sy de goede wint/ die sy de passagie-wint noemen/ al seer hooghe/ ende wel op de achthien graden/ ende de meer gaen soecken: Wy souden hier konnen by brenghen wat koursen soo de Spaegniaerden als andere natien hebben beraemt om dit perijckel te mijden ende te ontgaen/ dan alsoo de sake wijdt-lustigh is/ ende van een verre ander bezijf als 't ghene wy tegenwoordigh vooz-hebben/soo sullen wy 't selve vooz als nu hier by laten berusten.

RPJCS

NOVA FR
et
REGIONES AD

PROVINCIAS
ADYACENTES.

RPJCS

BESCHRIIVINGHE

Van

WEST-INDIEN

Het tweede Boeck.

NOVA FRANCIA.

Inleydinghe.

WT hebben in't voor-gaende Boeck beschreven de Groote ende Kleyne Eylanden van West-Indien, de welcke by naer in't midden ende tusschen beyden de twee gedeelten van dese nieuww ghevonden vverelt inliggen: soo dat vvy nu volghens de repartitie hier vooren gemaect, sullen voortvaren tot de beschrijvinge van het noorder-ghedeelte van West-Indien, welck in sich vervat eenighe vvel bekende, doch meest noch onbekende ofte ten minsten vveynigh besochte Landen: vvant uyt-genomen het landt van Nova Hispania, ende de dependentien van dien, van de noordt-zee tot de Golfo van California toe, ende de Landen welcke in de lengte van Nova Hispania naer Panama toe strecken, welcke alle redelijcken bekend ende door-socht zijn; soo is dereste van dit groot quartier alleen op de kuste, ende hier ende daer een vveynigh te landt-vvaert in, by diversche natien van Christendom besocht gevveest: VVy sullen onse beschrijvinghe beghinnen van 't noorden, ende soo komen naer 't zuyden, doch niet soo hooge, dat vvy daer in souden trecken de landen aen den Pool ghelegghen, ofte de diversche Straten ende in-vvijken, door de welcke de Engelsche ende andere natien hebben ghetracht een uyt-komste ofte door-ganck te vinden in de zuydt-zee, de welcke men tot noch toe niet en heeft kunnen vinden; maer sullen beginnen van de Landen die op de hoogte van vier ofte vijf-en-vijftigh graden zijn ghelegghen, de welcke men ghemeynlijck Nova Francia noemt; niet om dat dit Landt eyghentlijck by de Françoisen eerst ontdeckt is, vvant soo vvy de eerste ontdeckinghe van dit Landt vwillen naer speuren, sullen vvy bevinden dat eenighe jaren voor dat die van Britagnien ende Normandien in dese quartieren hebben beghonnen te varen, een deel van dese kuste bevaren is by Sebastiaen Cabota Venetiaen door bevel ende op de kosten van den Koningh van Enghelandt Henrick de vii. ende vveynigh daer naer inden jare 1500 breeder is ontdeckt ende bevaren by Gaspar Cortereal Portugees, uyt last van den Koningh van Portugal. Doch is den naem van Nova Francia dit quartier ghebleven, door dien 't selve vele jaren by de Françoysen is gefrequeenteert, neerstig onder-socht ende op diversche tijden met volck is beset geweest. Nova Francia dan is dat ghedeelte van het noorder quartier van West-Indien, (naer 't segghen van

Ⓒ

de Fran-

Nova Francia.

de Françoisen) welck tusschen den veertichsten ende vijf-en-veertichsten graed noorder breedte begrepen is; hoe veel het eenig hetot den sestigsten graed extenderen; syn lenghte is onbekent naer't vesten; ende hoe verre de Françoisen tot diversche tijden zijn ghekomen, sullen vvy hier naer verhalen: Ramusio heeft in syn derde deel een kort verhael van een François (gheschreven naer't blijkt in den jare 1539.) de welcke seght dat Cap de Raz, vestende de oostelijckste van 'tEylandt Terreneuf, leght op de lengte van veertich graden vestelijcker lenghte, beghinnende de graden te rekenen van den meridiaen van de Eylanden van Cabo Verde: ende dat van Dieppe in Vranckrijck tot de voorschreven Cabo zijn seven hondert ende sestig leguen, streckende meest oost ende vest van den anderen. Dan eer vvy komen tot voorder beschrijvinghe van Nova Francia, sal't van noode vvesen dat vvy al vooren spreken van de Eylanden die daer voor ghelegghen zijn, welcke met een ghemeyne naem ordinaerlijck vworden ghenoomt Terra Nova ofte Terreneuf, dat is, nieu-gevonden Landt; hoe veel eenighe van de selve Eylanden oock haer besondere naemen hebben.

T E R R A N O V A.

Het eerste Capittel.

Generale beschrijvinge van Terreneuf, de gheleghentheydt van 'tEylandt, ghestalte van't Landt ende de Lucht, ende anders.

Erra Nova ofte Terreneuf, (welck de Enghelsche noemen Neuvv-fond-land) is een Eylandt verscheyden van 'twaste landt van West-Indien/ghelijck als Engelandt is verscheyden van 'tlandt van Vranckrijck/ is ghelegghen vooz de Golfo van St Laurens, ende de groote Riviere van Canada, tusschen de ses-en-veertich graden / ende de dyp-en-veertich graden noordelijcker breedte; ende op de lenghte hier voozen ver-

haelt. De gheleghentheydt ende nature van't landt wordt by diversche verscheydelijck beschreven. Stephanus Parmenius Budæus, die daer was inden jare 1583/ met Sir Humfrey Gilbert, schijft daer van in deser boegen den selsten Augustus des jaers voozschreven. Ick soude u de gheleghentheydt van 'tlandt/ ende volck verhalen / dan en sien niet dan wildernissen: hier is menichte van visch daer men profijt upt soude konnen trecken: 't gheheele landt is berghachtich ende vol boschagie; meest pijn-boomen/een deel gantsch oudt/ende een deel op't nieuwt voozkomende / daer legghender oock menighe van ouderdom ter neder / soo dat sy ons het ghesicht van de grondt beletten / ende de wegen toe-stoppen dat men qualijck ergkens kan gaen: het krupdt wast daer seer weeldigh / doch verschildt wepnigh van 'tkrupt van onse landen: 'tschijnt dat de grondt van naturen gheneghen is om graen voozt te brenghen / want ick heb daer looff ende halmen ghevonden de Rogghe niet onghelijck / soo dat het vooz arbeyt ende industrie wel konde tot nut ghebouwt worden. Daer komen altemet beeyen ontrent de hupsen / die by de onse worden ghedoot / ende hebben witte bellen; doch zijn klepnder als de onse soo veel ick heb konnen mercken. 'Tis onseker ofter volck in't landt woont / ende heb noch niemant 'tselbe hoorzen ghetupghen: is insghelijcks onseker oft daer eenighe metalen oft mineralen zijn in't gheberghte / vooz dien men om redenen voozschreven daer qualijck by kan komen om 'tselbe te ondersoecken: hoewel in't aensien schijnt datter wel mineralen mochten wesen. Het is hier teghenwoordich soo

Engel-
sche vo-
yagie
derde
decl.

heet!

heet/ dat de visch die hier gedroocht wordt / versengen soude indien men die niet dickwils en keerde : hoe koudt het hier is in den winter / hebben de groote schollen ijs in zee drijvende ons gheleert / etc. Andere schryven / dat sy bevonden hebben / dat het Eplandt seer subject is den nevel ende mist ; de gront rotsich / ende datter veel vueren boomen / oock eenighe roode / wassen. Maer Richard Withbourn die onlanghs een relaes van dit Eplandt heeft uyt-ghegeven / getuyghet daer heel anders van / ende seght dat by experientie bevonden is / dat het Eplandt seer ghesondt is / soo wel inden somer als in den winter ; ende dat de grondt seer vruchtbaer is in de vallepen ende aen de voeten van de bergen / soo dat in den somer daer van selfs voorts komen menichte van groene erten ende bitlen / soo rondt / bol ende schoon / oock soo gesondt als in Engelandt : Insgelijck seer veel ende schoone aert-besien bepde wit ende root / oock stekel-besien ende andere dierghelijcke. Dat daer oock ghebonden worden diverse kruyt-boomen / als kleyn peeren ende seer fraeye krieken / ende groote hael-noten / ende dierghelijcke. Als mede diverse krupden om saladen ende moes te maken / namentlijk petersele / groote eppes ofte petersele van Macedonien / surkel / etc. Oock bloemen / als roode ende witte roosen / ende andere van seer fraeye colouren ende reuck. Ende eyndelijck krupden ende wortelen van verscheden krachten ende gebuyck in de Medicijne / gelijckmen vaneenighe al reede by experientie soude bevonden hebben / naer syn seggen. Wyt welckes alles ghenoechsaem is af te nemen de vruchtbaerheyt van de gront ; beneffens dat eenighe die haer hier over winter hebben onthouden / ende kozen gezaept / bevonden hebben 't selve daer wel te willen groeyen / ende seer veel ende goet zaet te geven. De selve verhaelt mede datter in't lant veel wilts is / als haelen / veel boschen / eekhoentjens / bevers / wolven ende beeren / ende andere dieren / daer men onderhoudt ende profijt uyt kan trecken. Van gebogelte is daer oock groten overbloet / bepde van water-gebogelte / als oock van 't gene hem op 't lant geneert / als patrijfen ende dierghelijcke ; nachtegalen / ende groote ende kleyne valcken ; duiven / gansen ende eyndt-vogels ; oock penguins soo groot als gansen ; ende andere menigherley voghelkens. Men heeft seer goet versich water / ende menichte van fonteynen. De boschen hebben menichte van vueren-boomen / seer bequaem om masten vooz schepen te maken ; pijn boomen ende bercken soo schoon als men soude kunnen wenschen / ende andere dierghelijcken ; soo datter houtts ghenoech te bekomen is / bepde vooz brandt-houdt / ende alle andere ghebuycken. De rivieren ende havenen sijn vooz gaens voozlien van seer excellente visch / als salm / ael / haringh / makereel / both / trupten / soo schoon / vet ende soet / als men pebers elders soude kunnen vinden / ende dierghelijcke ; beneffens kreeften / mosselen ende dierghelijcke schelp-visch. De selve is van gheboelen dat de koude inde winter ende op 't vooz-jaer meest komt by de ijs schollen die herwaerts aen vooz de stroom worden gedreven ; ende insonderhepdt dat de koude ende de misten die dit landt seer onder-worpen is / meest daer van her-komen / dat de grondt soo ober-wassen is van boomen ende heesters / soo dat de Sonne gheen reflexie op de grondt kan hebben ; ende dat over sulcks 't selve licht soude kunnen ghebeteret worden met het wegh nemen van 't geboomte in verscheden plaetsen / ende openen van de gront ; welck wel waer-schijnlijck is. Dit Eplandt is (naer 't seggen van den Franschman by Rhamusio, hier voren aen-ghevoet) eerst bevaren op de kuste / welck daer streck oost ende west van Cabo de Raz naer Cap Breton, by de Bretons ende Normans in den jare 1504. ende op de kuste welck streckt vanden ende noorden van Cabo de Raz tot Cabo de Bona Vista by de Portugeesen ; ende van Cabo de Bona Vista tot Golfo de Chasteaux, by de selve Bretons ende Normans. Hoewel de Engelsche haer laten vooz-staen / dat sy de eerste sijn gheweest die dit landt bevaren hebben. Vele jaren herwaerts heeft dit Eplandt vooz meest alle natien die haer by de zee ende visscherij geneeren / ghedient vooz een ghemeyne plaetse om haer visch te drooghen die sy vanghen op de groote banck / daer wy

hier naer van sullen spreken: Also sy daer resorteren tot diverse havenen/ alwaer sy vinden diverse logien ende staken ende andere ghereetschap/ die den eerst-komenden hem toe-eygent ende ghebuyckt; beneffen andere costumen ende observatien die de schepen van diverse natien daer onder malkanderen onderhouden; die wy hier sullen vooz by gaen / als weynich dienende tot ons propoost. Alleen sullen wy als 'tnoodichste hier by voeghen/ dat hoewel de Francosen derwaerts varen om te visschen op de banck by naer in alle tijden ende sapsoenen des jaers / even-wel de bequaemste tijdt om derwaerts af te varen is ontrent het lesse van Martio, als wanneer 'tquaedt weder ende de stormen ter zee beginnen te celsen: want vele die byvoegher / ende op onbequame tijden derwaerts zijn ghezeylt/ hebben schip ende volck verlozen / ende andere groote schade gheleden; soo dat het een goede waerschouwinge is vooz andere. De Engellsche hebben gewaerschout/ by experientie bevonden te hebben / dat de wint naer Jun meest waeyt upt den westen in die quartieren van Neuw-fond-land, weynich meer als een streeck te noorden ofte te zuden varierende/ soo dat naer Jun het een lange ende moepelijcke reyse valt: daer in Martio, April, en May, men upt Engelandt daer ghezeylt heeft in twee-en-twintich daghen.

Engel-
sche vo-
yagie.

Het tweede Capittel.

Van 'tvolck woonende op't Eylandt Terreneuf, haer ghestalte ende manieren, haer wooninghen ende anders.

Alle de ghene/ die dese landen gefrequeenteert hebben/ ghetuygen een-stemmigh datter geen volck en woont op de oost ende zuydt-zijde van dit Eplandt/maer dat alle 'tvolck dat daer wordt gebonden/ hem onthoudt aen de west ende nooydt-zijde. Mr Whitborn in een boeckken welck hy in 't Engellsch heeft uptghegheven schryft daer van in volgende maniere. De natuerlijcke inwoonders van dit landt/ gelijk sy weynich zijn in getal/ soo zijn sy een rouw ende wildt volck/ welck geen kennis en heeft van God oft eenigh burgherlijck gouvernement van leven. In haer kleedinge ende manieren van leven zijn sy ober een komende met de Wilden van 'tbeste landt/ van waer sy (als ghedocht wordt/) komen op dit Eplandt woenen. Sy houden haer al 'tflamen aen de nooydt ende west-zijde van 'tlandt/ welck weynich by de Engellsche besocht wordt: maer de Fransche ende Wiscapers (die daer jaerlijcks varen op den walvissch ende cabeljauto banck) raporteren dat het een goet ende tractabel volck is/ als men die bequamelijck handelt: ende seer gereet om dienst te doen aen de Christenen die daer komen met grooten arbeidt en lijdschaemhepdt in 't dooden/ snijden ende sieden van de walvisschen ende traen-olie te maken/ sonder andere vergeldinge daer vooz te gemeten/ als alleen een weynich broodts ofte diergelijcke klepne huere. Mr Purchas verhaelt in syn boeck welck hy in 't Engellsch heeft uptgegeven onder de naem van Purchas Pelgrimagie; dat de Engellschen die op dit Eplandt in den jare 1612. ober-winterden/ vonden de hupsen vande Wilden/ welck niet anders en waren als sekere staken/ in 't ronde gesteken in de grondt/ ende in den top 'tflamen gebrocht/ thien voeten wijt/ met de bperplaetse in 't midden/ en gedeckt met de hupden van de wilde dieren. Waren van een middelbare stature ofte lengte / sonder baerden/ ende van conditien seer gelijk de Wilden/ de welcke Martin Forbischer vondt in syn ondeckinge van de strate/ die syn naem is voerende; breedt van aensichte en groote oogen / haer hupdt en kleedren geberwet met roodt oker: haer booten gemaect van basten van boomen ofte schoylen / ghelijck in Canada, twintich voeten lanck ende vijfdehalf breedt / niet ober een hondert pondt swaer/ ende ghemaect als een nieuwe Hane; daer sy vier man in konnen voeren / ende draghen die met haer in alle plaetsen / daer sy haer neder slaen; want houden gheen vaste woon-plaetse/ maer veranderen veel tijds van plaets tot plaetse / naer dat haer de ghelegghentheydt daer toe noodicht / ofte de noodt

l.8.c.4.

de noot toe d'ringhet: ende is wel waerschijnlijck dat dit volck eertijds gewoont heeft aen 'tzuydt-eynde van dit Eplandt / alsoo daer veel beter wonen is als nooyt-waerts / dan dat sy van daer zijn verrocken om de Christenen die daer dagelijcks komen te schoutwen: want den Frans-man by Rhamusio hier voren aengheroert / ghetuyghet dat tusschen Capo de Raz ende Cap Briton woonde een wyet ende wyebelich volck / daer niet met om te gaen en is; groot van lichaem / met robben vellen ghekleet / ende van andere wilde dieren / te samen ghebonden / het aensicht gebzant met sekere streken / bypn van couleur naer het swart treckende / lanck van hant boven op 't hooft toe-geblecht: haer wapenen zijn bogen ende pijlen met scherp van steentjens ofte visch-graten / daer sy seer secker mede konden schieten: dat van Cabo de Raz tot Golfo de Chasteaux volck woonde dat beter was om met om te gaen / doch minder in ghetal als op 't vooz-gaende quartier / ende op beyde dese strecken en wert nu gheen volck ghevonden.

Het derde Capittel.

Van de Havenen, Rievieren, Punten ende Reeden van dit Eylandt van Terreneuf.

Rondt om dit Eplandt zijn seer veel fraeye bapen / ende in wijcken / welke bere te landt-waert in strecken: ende de bequacmste ende seckerste havenen maken die men soude kunnen wenschen / wy sullen de selve particulierlijck hier verhalen / beghinnende van Cap de Raze, eerst nooyt-waert / ende daer naer west-waert op. Cap Raze welck is het zuydelijckste punt van dit Eplandt / is gelegen naer de obserbatie van de Engelsche op de hoochte van ses-en-veertich graden ende vyf-en-twintich minuten nooydelijcker breedte: Het is leegh landt sonder bergen / ende ontrent en half legue in zee rijst een klippe recht tegē over het punt van de cape / by welke het gekent wort. Ses leguen van dese cape nooyt-waerts aen is gelegen de haven van Renouze, ofte Roigneuse, als de Francospen die noemen / daer met het leegh water niet over 18 voet waters is / sijne landt-grondt. In 't binnenste van dese haven is een kleyn Eplandeken van steen / ende het ebt ende bloeyt aen beyde zijden van 'tselbe Eplandeken ses voet waters elck ghetijde / ende 'tselbe tijde loopt een half mijle boven 'tselbe Eplandt / daer breeet ende diep water is / ende diverse schepen komen jaerlijcx haer visch souten en drogen boven dit Eplandt. De Portugese kourlen seggen / dat Rannosa heeft black landt / ende dicht aen zee 2 gelijcke bergen / welck sy noemen los dos Hermanos. By Engelsche mijlen voozder naer 't nooyden is een ander haven ghenoeemt Formosa, de welke een seer bequame haven is vooz schepen / hoe groot die oock mochten zijn / ende streckt naer 't westen van de mont af tot by naer vier mijlen in 't landt. De Portugese kourlen stellen die op ses-en-veertich graden ende d'p quart. Een kleyn mijl meer nooyt-waert legt de haven Agua Forte, welck een naeu in-komen heeft / ende 't landt aen beyde zijden hoogh; en soude naer dat Dirck Ruyters schijft in syn Toorse der zee-vaert, legghen op de hoochte van seven-en-veertich graden. De Portugese kourlen stellen op 47 grad. Punta da Faritham twee leguen naert n. van Agua Forte: van Faritham tot Abra een halve legue, en van Abra tot Sierra das Brigas twee leguen voozder Rio das Inguias, ende een legue van 't landt Ilheo do Ferro, ende by w. 'tselbe aen 't vaste landt Abra Arnado: 't Eplandt Columbrina ende daer by w. aen Terreneuf Abra dos Portugeses: Ilheo das galiotas ende by nooyden Abra Augoada. Dese d'p Eplandekens liggen n. ende z. ende worden by Figueredo genoemt tres Ilheos de Esphera: Voozder aen 't groot Eplandt Piriabra, ende twee leguen voozder Cap de Esphera, en twee leguen voozder Sr Iean. Achthien oft neghentien leguen van Cap de Raz op seven-en-veertich graden nooydelijcker breedte leght Cap d'Espere, soo de Engelsche die noemen; Champlain in syn kaerte noemt die Cap de Sr Frefaye.

Vijf-en-twintich leguen van Cap Raz voornoemt naer't noorden leght de haven
 ende bape St Iehan op de seven en-beertich graden ende veertich minuten noorde-
 lijcker breedte / welck is een van de beste havenen van dit quartier. De Portugese
 kourlen segghen dat Abra de St Iuan heeft by zuyden een inham ghenaemt Balicy-
 ra: tlandt van St Iuan is hoogh ende een wepnich naer het noorden heeft het een
 heubel daer de zee aen slaet/welck sy noemen Monte Louro, en aende voet een kleyn
 rivierken / welck sy noemen Remedios, ende wat vozder naer't noorden Morro
 Espineto/ ende noch een legue vozder Morro de Estancia. Van dese bape van S^t
 Iehan tot Cabo St François zijn ontrent vijf leguen meer naer't noorden. de Por-
 tugeesen kourlen stellen dese Cabo op 48 graden/ende Enseade Grande op 47 gra-
 den 45 minuten: dan andere segghen dat by zuyden dese Cape leght een grooten
 bocht / die de Portugeseen noemen Enseade Grande, ende de Engellsche Thorn-
 baye, op de hooghte van acht-en-beertich graden ende thien minuten / ende de
 Cabo de St Francisco, welck is een black af-gaende punt met sommighe kleyne
 Eplandekens op de hooghte van acht-en-beertich graden ende vijftien minuten:
 Van dese Cabo tot Isle de Baccalaos zijn andere vijf leguen; ende tusschen beyden
 is een groote bape/welck ghemeenlijck wordt ghenoemt Bahia de la conception;
 ende by de Engellsche de Baye of Trinity, is ghelegghen by naer op negen-en-veer-
 tich graden noordelijcker breedte; daer komen dyp armen van rivieren in / soo
 datter menichte van schepen seer bequamelijck konnen havenen; de bodem van
 dese bape streckt naer't zuydt-westen wel soo zuydelijck/ vier leguen, soo dat niet
 verre en komt van de Baye Trepassez daer wy hier naer van sullen spreken. De
 Portugese kourlen stellen twee leguen nooydt van Cabo St Francisco, Abra
 Frade, ende daer naest een groote bape wel vijf leguen wijt/ende daer binnen Abra
 de Trinidad, de Graza, da Perguiza, op 48 graden 45 minuten; dos Patos, dos
 Omiziados, ende by noorden een half legue in zee Ilheo dos Baccalaos op 49
 graden. Voorts Cabo de Bonavista op 43 graden 15 minuten: ende Abra S^t Ca-
 tharina op 49 grad. 20 minuten; hier ontrent en voorts naer't noorden op't eynde
 van Terra Nova zijn veel Wilden/ is quaet volck. Het Epland Baccalaos, welck
 sy naem heeft van de visch die daer ghebanghen wordt / leght by de twee mijlen
 van't groot Eplandt verscheppen. Mr Withborn beschrijft de ghelegentheid van
 dese contreyen wat particulierder / welke beschrijvinghe wy hier sullen in boegen.
 Cap de bona Vista (legt by) is het hooft-lant aen de nooydt-zijde van't in-komen
 van de bape van Trinite, ende daer is een redelijcke goede haven ghenaemt de
 haven van Bona Vista, met eenighe kleyne Eplandekens daer ontrent / daer jaer-
 lijckx veel zee-vogels op broeyen; van de haven Bona Vista, met een kleyn havent-
 jen ghenaemt Sta Catelina aen de nooyt-zijde van Trinite bape zijn by naer ses le-
 guen west-zuydt-west in: ende van daer tot aen een reede vooz schepen / welck men
 noemt Englich Harbour, zijn twee leguen naer het nooydt-westen / ende een half
 legue verder op de selve streck / is een ander haven ghelegen / welck de Engellsche
 noemen Salmon Coue, daer eenighe jaren wel thien schepen haer ladingh hebben
 bekomen: een legue van daer naer't westen legt een goede ree / die sy noemen Ro-
 bin Hoods bape; een half legue voozder naer't westen is de haven van Trinity,
 de beste van't gantsche landt: twee leguen voozder naer't westen leght de haven
 van Bonaventura, ende twee leguen voozder naer't westen is een rivier ofte in-
 wijck / daer eenighe schepen konnen in-zeplen streckende naer't noorden / soo dat
 ghedacht wordt datse komt tot aen de Baye de Flores, welck leght naer't noorden
 van de haven Trinity; vier leguen voozder west aen legt een haven genaemt Hart-
 seafe; (ende tusschen beyden is noch een goede haven streckende na't noorden over
 de ses leguen, genaemt Hayleford haven, daer de schepen niet en gaen om te vis-
 schen / om dat daer geen bequaem plaets en is om te droogen) ende van dese plaetse
 tot het westelijckste deel van Trinitie Baye is niet minder dan twaelf leguen. De
 bape van Trinity is op haer smalste / welck is recht over de voozscheyden haven
 van

van Hartsease, ober de vijf leguen breedte / ende daer zijn seer veel schoone ende vruchtbaer Eplandekens / die op 'tverste al een legue van 't groot Eplandt ver-
 scheyden zijn. Cabo de buena Vista (op dat wy daer weder beginnen) wort by la-
 ques Quartier ghestelt op de 48. graden ende een half noorder breedte: Van de
 Portugese kourlen als vozen stellen die op 49 graden 15 minuten. Van Bona
 vista tot punta dos Ilheos de F. Luis rekenen sy thien leguen, ende stellen Ilheos
 de F. Luis op 49 graden ende 30 minuten: van dese Ilheos tot Isla das aves reke-
 nen sy thien leguen ende stellen dat op 50 graden 15 minuten; ende leggen dat van
 Isla das aves de kuste van Terreneuf streckt n. n. w. ende 3. 3. o. ende heeft veel
 droochten / ende Eplanden van sneuw / 'tisser koudt / ende daer en is geen vissche-
 rye / naer 'tuyt-wijzen van de kaerte van Champlain ende schryben van Quartier
 ende andere soo is naest Cabo de bona Vista ghelegen de baye ghenaemt Frelaye
 of Foriland, als Mr Withborn die noemt; ofte Farillon, ghelijck andere die noe-
 men. Daer na een punt landts / ende by noorden 'tselbe eenighe klepne Eplande-
 kens genaemt Isles de Fouques legghende in een groote ende wijde bape; verbol-
 ghens Cabo St Jehan; ende daer tegen ober veerthien leguen in zee een Eplandt /
 welck Champlain in syn kaerte noemt Isle aux gros yeux; by noorden de Cabo,
 baye Blanche, ende voorts baye Dorge, Coneh; ende Cabo Rouge, ende eyn-
 delijck Cabo de grat, welck is den noorderlijcksten hoek van dit Eplandt. De
 Engelsche maken mentie vaneen klepne Eplandt welck sy noemen Penguin Ey-
 landt, op de een-en vijftich graden noorder breedte en schijnt het selfde te wesen
 welck Quartier in syn eerste vopagie noemden Isle des Oiseaux, om dat daer soo
 ongheloofelijcke menichte van ghevogelte op ende ontrent het Eplandt hem ont-
 hout / die van ghestalte / naer dat hy die beschrijft / ende oock andere ghetuyghen /
 met de Penguins ober een komen; doch de Wilden noemen die Aporath. Dit Ep-
 landt leght op de 49 graden 40 minuten noorderlijcker breedte. Quartier
 stelt by zuden de Cabo de Grat, een haven die hy noemt Carpunt, vijf-en-twin-
 tich leguen van Cap Razo naer 't noorden: achte het Cap Rouge moet wesen:
 want Cap de Raz ende Carpunt legghen meer dan hondert leguen van den an-
 deren: doch de gheleghentheyt van dit quartier sal hier naer eenichlins verstaen
 kunnen worden upt de vopagie van Jaques Quartier, welck wy hier naer sullen
 in voeghen. Wy keeren nu weder naer Cap de Raze om / de kuste van dit Ep-
 landt streckende naer 'twelken / te verbolghen: Twee leguen naer 'tlegghen vande
 Portugese kourlen ofte ses Engellsche mijlen naer het westen legt de haven Tre-
 passez op de hooghte van ses-en-veertich graden noorderlijcker breedte naer 'tleg-
 ghen Mr Withborn; welck is een seer bequame haven / een supbere kuste sonder
 klippen ofte sanden. Twee leguen vorder licht R. Cincheta, ende ses leguen vord-
 der Abra S^a Maria, welckes mondt is vier leguen breedt / ende binnen ligt een Ep-
 landt welck sy noemen Culuneta. Voorder hebt ghy Cabo de St Marie, welck
 leght neghentien leguen van Cabo de Raz noordt-west aen; ende is gheleghen
 aen de oost-zijde van 't in-komen vande groote Baye Plaicentia, oft Planfance;
 op de ses-en-veertich graden ende dyp quart noorder breedte / naer 't legghen van
 Champlain: hier is aen de oost-zijde van de selve bape een haven welck sy noemen
 Pesmarck, daer goede geleghentheyt is om visch te drooghen. Aen dese Cape is
 mede een bequame haven. Van hier volghen op de selve kuste eenighe klepne ghe-
 broken Eplandekens die sy noemen Martyres. Voorts hebt ghy de Eplanden
 van St Pedro, al waer mede een seer goede haven is / ende op 't Eplandt walt al
 soo schoonen houdt als op 't Eplandt Terreneuf: Champlain in syn kaerte stelt by
 dese Eplanden Port au Basques: dese Eplanden legghen aen de mondt van de
 strate die men door-baert naer de Golfo van St Laurence, de kours is west-noort-
 west. De Portugese kourlen leggen dat Islas de S. Pedro zijn vijf / en liggen thien
 oft twaelf leguen van Landt naer 'tzuden / 'tmiddelste is 't grootste. Stellen die
 mede thien leguen van 't Eplandt St Lorenzo. Twee-en-veertich mijlen van
 daer

daer is ghelegghen Cap de Raye, naer de rekeningh van de Engelschen; Tusschen beyde zynnoch eenige bayen ende havenen/als namentlyck de Baya St Clara, soo Champlain die noemt / ende andere daer de ghelegghentheyt ons als noch van onbekent is. Tusschen Cap de Raye ende Cap Briton set het current upt naer het oost-zuydt-oosten. Van Cape de Raye tot Cabo de Anguille zyn 12 ofte 13 leguen de kours noord-noord-west. Van Cabo de Anguille tot de baye St George zyn 18 ofte 19 leguen, de kours noordt-oost/ ende by oost. In dese bay komen de Biscaperys visschen; en de Wilden van 't Epland hebben hier haer wooningen/ ende haer hupskens gemaect van staecken boven toe ghebracht/als ronde dupshupfen / ghedeckt met schoyssen van bueren-boomen. Dese baye is 9 oft 10 leguen breedt / tot het noordelyckste punt; van waer tot het oostelyckste punt van 't Eplandt Natiscotec zyn 44 leguen. De voordere kuste van Nieu-fond-landt en vint de ick niet beschreven / soo dat ick het hier by sal laten berusten.

Het vierde Capittel.

Vande groote banck voor Terreneuf, ende voorts van Isle de Sable.

DE groote ende vermaerde banck van Terreneuf is wel aen-merckens waerdich/doord de groote visscherije die op de selve wordtgepleeght by diverse natiën van Europa, ende voornamentlyck by de Françoysen, Spagniaerden ende Portugesen: dese bancke is een rylende grond in de zee/gelyck als ofte daer een rye van bergen ware/de welcke haer upt den grondt van de zee verheffen tot op de dertich/ ses-en-dertich ende veertich vademen van 't opperste water van de zee; eer men aen de selve banck komt / soo en heeft men geen grondt met een lyn van hondert en vyftich ofte twee hondert vademen; insghelyck als men daer ober is tusschen de voorschreven banck/ende het Epland van Terreneuf. Dese banck streckt hem in de lenghte voorn eenige hondert leguen, beginnende van ontrent de 52 oft 53 graden noordelycker breedte / ende soo naer 'tzuyden ofte zuydt-westen toe; is op d'een plaetse breeder als op d'ander/ want sy loopt op beyde de eynden smal af/ soo dat ontrent het noordelyckste eynde by de thien leguen ende minder breedt is; dan op andere plaetsen is sy achthien / oock vier-en-twintich ende meer leguen breedt. Wat de diepte belangt/ deselve is oock verscheypden/want hoe meer noordt hoe meerder diepte tot 50/ 60 ende 70 vadem toe; ende hoe meerder na 'tzuyden/ hoe minder diepte/ soo dat daer aen 'teynde oock klippen boven water leggen. Leght van de zuydelyckste Cape van Terreneuf verscheypden by de vyf-en-twintich leguen. Op dese banck wort een ontallijcke visch gevangen jaerlijcx/ beginnende van April tot het eynde van Iulius: dese visch wort al gelouten / doordien daer geen plaetsen soo naer gelegghen en zyn om de selve te dzoogen: de Françoysen noemen die Morue Verte. Daer komt jaerlijcks een groot getal schepen van diverse havenen om te visschen. In de tijt dat men vischt / soo wort men de bancke gewaer aen de menichte van gevogelte/welck hem daer ober ende ontrent onthoudt / hem geneerende op 't ingewantende andere af-bal van den visch die by de visschers in zee wort geworpen. Dese banck is insghelycks vyf-en-twintich leguen van de haven Roineuse naer't oosten. Benessens dese groote bancke zyn naederhandt noch andere klepnder ontdeckt / daer oock seer goede visscherije valt; als eene ghelegen voorn de zuydt-kuste van Terreneuf, streckende noordt-west van een weynigh by oosten Cabo de Raze tot by de Eplanden van St Pedro, ende een andere by het Eplandt Isle de Sable; welck sy noemen le Bancquereau; ende le Bancq Iaquet, oft/soo Champlain stelt in syn kaerte/le Bancq vert. By de onse is geobserveert dat op de hoogte van 43 graden ende 23 minuten noordt-breedte/ op dese banck het ordinaris compass selthien graden noordt-westert: andere segghen dat de variatie wel twintich graden beloopt. Naer'tghemeyn segghen van de Stier-lieden soo eyndicht de groote bancke by Isle de Sable: welck van

van 't Eplandt van Cap Breton noort ende zuden verscheyden is dertich leguen, ende begriypt ontrent de vyftthien leguen, smal/maer lanck/ op de hooghte van vier-en-beertich graden/ noortder breedte; by naer onbzychtaer/ dan dat daer eenighe beesten op zyn/ als stieren/ koepen/ ende berckens/ welck daer ober veel jaren ghebracht zyn by de Portugeesen; de welcke seer wel quaemen vooz eenighe Francoplen die daer ghebracht waren om haer woon-plaetse daer te houden by den Marquis de la Roche; ende weder van daer zyn ghehaelt naer dat sy daer vijf jaren hadden hups ghehouden/ ende haer selven onder-houden met de visscherije, ende voozscheyben beesten; Sy hadden middelertijt veel schoone swarte vossen ghevanghen/ ende zee-robber met welcker vellen sy haer kleeden.

Het vijfde Capittel.

Van de gheleghentheden van 'tEylandt van Cap Breton, syn havenen ende reeden, ende manieren van 'tvolck dat daer op woont.

Het naest gheleghen Eplandt aen Terreneuf, ofte veel eer veel gebroken Eplanden te samen legghende/ tusschen Terreneuf ende het baste landt van Nova Francia, en heeft geen eygentlycken naem (ten waer van St Laurenzo gelijk de Portugeese kourlen 'tselbe schynen te noemen) maer werdt ghemeenlyck naer syn oostelyckste punt/ 'tEplandt van Cap Breton genoemt. De zudt-zijde van dit Eplandt is ghelegen op de vijf-en-beertich graden/ ende vijf-en-beertich minuten/naer 'tleggen van Champlain: syn westelyckste punt is gelegen acht leguen van de hawe aen 'tbeste landt gheleghen/ die sy noemen Campseau; 'tordinaire compas varieert daer van het rechte compas beertich grad. ende vyftich minuten/ naer dat de voozscheyben Champlain seght geobserveert te hebben: ende het oostelyckste punt welck genoemt wort Cap Breton is van Cabo de Raze, het zudelyckste punt van Terreneuf, verscheyden seven-en-tachtich leguen. Tusschen dese twee kappen van dit Eplandt zyn vijf-en-twintich leguen ende tusschen beyden Campseau ende de west-kape is een groote bawe/ de welcke wel 9 oft 10 leguen in 't landt streckt/ ende maect een passagie tusschen het Epland ende 'tbeste land/ upt-komende in de groote Golfo van St Laurens, soo dat men daer vooz kan vare na Gaspé ende Ile Parcee twee plaetsen daer visscherije valt. Doch dese passagie is wat engh/ soo dat de groote schepen niet gewoon zyn daer vooz te loopen/ (hoewel daer waters ghenoech is) vooz de harde stroomen ende veranderingh van getijen die men daer gemoet: soo dat de Francoplen hier om de selve genoemt hebben le passage Courant: is gelegen op de 45 graden/ ende dyp quart noordelycker breedte. Het Eplandt selfs is van de gestalte van een dyp-hoeck/ ende sal ongevaer 80 leguen in 't om-gaen zyn; meesten deel berghachtich landt/ hoewel in diversche plaetsen seer aengenaem en vermaeckelyck: in 't midden van 'tselbe is gelijk een lack/ daer de zee in komt van 't noort-noort-westen/ ende zudt een quart van 'tzudt-oosten; ende daer zyn menichte van Eplandekens die al vol wildt zyn/ en schelp-vilch van diversche soorten/ als onder andere oesters/ doch niet goet van smaek. Naer 'tleggen van Champlain (upt wiens schrift 'tboozgaende meest genomen is) soo zyn in dit Eplandt 2 havenen daer men komt visschen; te weten Port aux Anglois twee oft dyp leguen van Cap Breton, ende de hawe ghenoemt Ninganis 18 oft 20 leguen van Cap Breton naer 't noorden een quart van 't noort-westen. De Portugeesen/ segt sy/ hebbē eertijts dese plaetse met volck willen bekleeden/ sy bleven daer een winter ober; dan vooz dien sy de koude ende quaed weder niet en konden verdragen/ soo scheyden sy daer weder upt. De Engelsche spreken noch van andere havenen die aen dit Epland zyn/ als namentlyck een die de Wilde van 't Epland noemen Cibo, al waer soo groote menichte van zee-krabben is dat het te verwonderen is; acht leguen van Cibo is een ander redelycke goede hawe achter een Epland welck de Engelsche noemen Newport, dyp leguen van de

Engelsche

Enghelsche haven oft port aux Anglois verscheyden. De noordelijckste Cap van dit Eplandt wort genaemt Cap St Laurens, ende daer by leght een Eplandt/welck sy noemen Isle de St Paul, welc verscheyden is van Cap St Marie aen 't Eplandt van Terreneuf dyp-en-tachtich mijlen naer de obserbation van Mr Champlain. Tusschen de Cap St Laurens ende Cap de Raye zijn achthien leguen naer 'tlegghen van l'Escarbot. De welcke van Cape St Laurens keerende naer 't west-zuydt-westen stelt eerst de Cap St Pierre, ende daer aen Cap Dauphin, Cap St Jehan, Cap Royal, ende Golfo St Iulian. op dit Eplandt woonen Wilden/aen diverse quartieren / is een volck ghelijck dat van 't Eplandt Terreneuf, dragen lanck swart haer tot over de schouderen / zijn seer snel ende licht in't loopen / gaen meest naeck / alleen een vel voor haer schamelheyt / uptghenomen haer opperste / de welcke een mantel van vellen dragen. Dit Epland is vol van schoone boomen / eycken ende bueren boomen / ende een soorte van boomen welck de Engelsche de naem gaben van Quickbeame, oock kerse-boomen / ende andere die ons onbekent zijn: daer groepen menichte van aerd-besien ende andere dierghelijcke vruchten: het gras dat daer wast is seer lanck ende ranck ofte mager. In't landt en in de bosschen vintmen diverse wilde dieren / als herten / swarte vossen / otters: oock veel gebogelte / insonderheyt sekere groote vogels met roode beenen: Penguins ende andere dierghelijcke. 't Volck van den lande heeft oock sekere swarte honden / niet wel soo groot als onse hale-winden. De Engelsche bevonden vier leguen by zuyden Cap Briton op seltich bademen grondt swart-walich sant: ende thien leguen van de strandt west-waert hadden sy grondt op vier-en-twintich bademen / roodt sandt met klepne witte steentjens ghemenght.

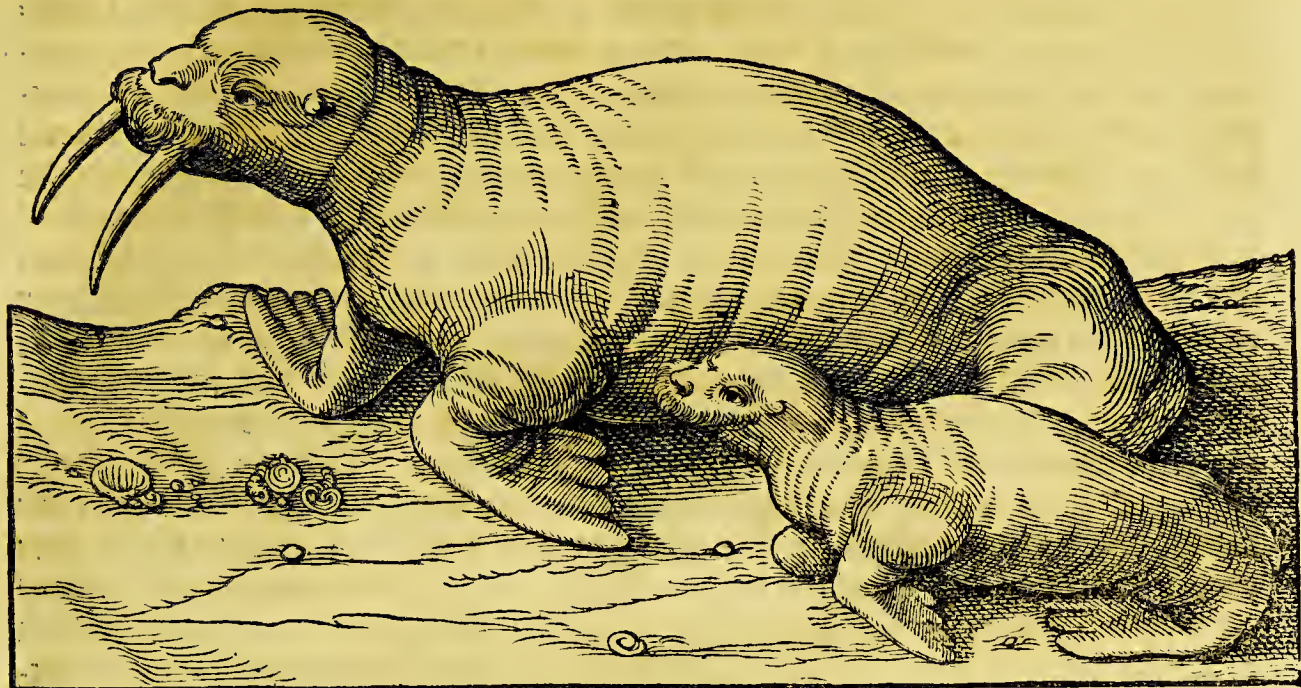
Het selste Capittel.

Van de kleyne Eylanden by 't Eyland van Cap Breton gelegen, ende insonderheyt van 't Eylandt Ramea, ende de Walrussen die daer gevangen worden.

Bij het Eplandt van Cap Breton zijn geleghen diverse klepnder Eplanden / Ende voor eerst een welck genaemt wort Menego; onder het n.o. eynde: van 't selve is tamelijck goede ancker gront en 16 badem waters; alwaer menichte van cabelijau is te visschen / welck grooter ende beter zijn als die gebangen worden onder Terreneuf, en laten haer seer wel vangen. Dyp-en-twintich leguen van daer leggen 2 klepne Eplanden / die de Francosjen noemen Isles des Oiseaux, en de Engelsche the Islands of Birds, door dien daer ongeloofelijcke menichte van vogelen wert gebonden. Aen't kleynste van dese twee Eplanden zijn mede groote menichte van Walrussen ofte zee-koepen / die haer daer komen onthouden op de klippen; dan zijn niet wel te vangen / door dien het seer selle dieren zijn / die wel dorben tegen een sloepe aen-komen / soo dat men genoegh te doen heeft om sich daer van te redden. Vijf leguen naer het westen van dese Isles des Oiseaux is gelegen het Epland Brion ofte Bryans. Ontrent welck Eplandt mede veel cabelijaus is te vangen / soo dat de Engelsche getuygen / dat sy in een ure tijts met twee hoecken daer wel 250 vongen. Sy bonden hier oock groote terbotten / haddender die wel een elle lanck ende breedt was boven 't water / dan den houck en konde die niet houden / soo dat sy haer ontsom. Sy bonden de grondt van dit Eplandt seer bequaem voor zaep-landt / ende oock voor weyden; daer wast veel hout / doch leegh ende kleyn van ghewas / meest kreupelbosch. Daer was geen fonteyn-water te vinden / ofte eenig versch water / als alleen eenige poelen van regen-water. Quartier in syn eerste vopagie was mede aen dit Eplandt / welcke sy noemde Isle de Brion, ende ghetuyght dat 't selve was vijf leguen van Isles de Margaux, welcke de selve sullen wesen die wy hier vooren ghenoeint hebben Isles des Oiseaux, want alle de merck-teecken accorderen: leght voorder dat Isle de Brion is twee leguen breedt / ende twee lanck / omringht van landen / doch dat daer goede reede is op les ende leven badem diepte: vont de gront van dit Epland veel beter te wesen / als die van Terreneuf,

Terreneuve, alsoo sy daer bonden schoone weyden en velden vol erten die schoon gebloeyt stonden; oock veel wijngaerden / aerd-besien / roosen ende andere krupden van seer goeden reucke: om ende ontrent het Epland bonden sy veel zee-ossen met tanden als oliphanten; dit zijn de Walruschen booz-noemt: ende zijn bande ghedaente als volght:

Van dewijl hy op de selve plaetse spreekt van seer hooge boomen die op dit Eplandt souden groeyen / soo twijfele ick seer ofte hy niet en spreekt van de Eplanden de Ramees ofte Ramea, daer wy hier naer van sullen spreken: want andere die nu onlangs getweest zijn in die quartier / getuppen dat het Eplandt welck men nu ghemeenlyck Brion noemt / maer een legue lanck is ende ontrent d'p leguen in't ronde; ende dat daer veel bueren-boomen wassen / ende dat de gront sandigh ende vruchtbaer is. Hier ontrent leght noch een Eplandeken / welck sy noemen Isle Blanche, het welck wat klepnder is als Brions Eplandt / doch van ghelycke grondt ende gestalte; daer is goede reede. Dese boozschyben Eplanden worden by andere oock anders ghenoomt / soo dat op de gheleghentheden wel is te letten om niet d'een booz d'ander te nemen; want Isles des Oiseaux worden oock ghenoomt Isles de Aponath by andere; ende Champlain in syn kaerte stelt vier kleyn Eplandekens die hy Ramees noemt / ende een groot Eplandt by westen de selve / welck hy noemt Brion, hoewel men uyt het naerboigende sal konnen mercken dat Brion, soo men het heden-daegs noemt / moet by oosten Ramea legghen. Dit Eplandt Ramea is begonnen te bebaren ontrent het jaer 1590. Een schip van S' Malo welck derwaerts voer inden jare 1591. wert in't weder-komen van de Engellsche ghenomen; syn vopagie heeft M' Hackluydt in syn Engellsche vopagien in gheboeght / welck wy hier in't korte sullen verhalen / booz-by-gaende tge-
ne tot kennis van dit Eplandt niet en behoort. Sy quamen met haer schip den selsten May aen Cap de Ray; ende den lebenden aen de Eplanden van Aponath, welck maer acht leguen was van de haven die sy sochten / sy werden dooz storm te rugghe ghehouden / ende hielen wel elf dagen af ende aen; doch quamen eynde-lyck aen't Eplandt Ramea, ende liepen 'tselbe om aen de noozdt-west-zijde tot het ghedeelte van't Eplandt / welck zuydt-oost streckt / ende gheen landt siende na 'twesten / liepen 'tselbe om naer 'toosten een quart na 'noorden ten minsten vijftien leguen, ende bonden wel acht leguen van de wal vijftien vadem waters / ende passeerden tusschen het Eplandt Duoron ende 't Eplandt Ramea, tusschen welke twee Eplanden een canael gaet by de d'p leguen breedt / ende in't midden heeft men seven / acht ende neghen vadem waters. Het leeghe punt van 't Eplandt

Ramea

Ramea ende 't Eplandt Duoron leggen noozdt-noozdt-oost ende zuyt-zuyt-west; men moet het leegh punt van Ramea niet te na komen / want een groote legue daer van af is maer dyp vadem waters. De haven van 't Eplandt Ramea leght noozt-oost ende zuyd-west / een quart na 'toosten en westen; ende om daer in te loopen / moet mé hem een legue van de wal houden; en om de haven te beter te kennen / staet te noteren dat naer 'toost-noozt-oosten seker hooge landen leggen die in't aen-komen schijnen van verre al Eplanden te welen / ende komende aen de zuyd-west-zijde liet men een bergh in dypen verdeelt / welck is recht binnen de haven gelegen : oock sult ghy tot meerder teecken een Eplandt sien van ghedaente als een lelie / welck ten minsten ses leguen is van de haven; ende dit Eplandt ende de haven / legghen noozdt-oost ende zuyd-west een quart tot de noozdt ende zuyd van den anderen; op dit Eplandeken is goede Dupin-steen om visch op te droogen : maer naer 'twesten is een seer frape landbouw; ende daer is een banck daer niet over een vadem waters op is / welck daer vooz leght de lenghte van een cabel; van't vooz-scheyben Eplandt aen 't vaste landt streckt de kustte oost ende west / ende sult een fozeest ofte bollschagie sien / welck oost-waerts streckt : de oost Cape is groot ende roodt aen de zee / ende wort ghenoeemt Cape du Chapt. Al dese kustte moet met booten ende niet met schepen bevaren worden / dooz dien het daer soo droogh is / want by naer anderhalf legue van Cape du Chapt en is niet over twee vadem waters. Van Isle Blanche streckt de kustte dyp leguen naer 'twesten / tot een rivier / daer in 'tsaeploen / welck is in April, May ende Junio, menichte van Walrussen zijn te vanghen : van daer loopt de kustte west een quart van't noozdt-westen; tot het Eplandt Hup ghenoeemt / welck is twintich leguen in't om-gaen / ende is als 'tscherp van een mes / daer is noch hout noch gras op / de Walrussen komen daer op / dan zijn daer quaet om te vangen. Van daer keert de kustte naer't noozt-westen ende noozt-noozt-westen. Dit Epland naer't leggen van dese Francoplen leght op de hooghte van 47 graden achter het Eplandt van Terreneuf ontrent vyftich leguen van de Grand Baye : ende is over de twintich leguen in't ronde / ende een ghedeelte daer van is niet van blacke landen / ende drooghten / daer de Walrussen op komen om te genereren : de Wilden die aen 't vaste landt woonen noemen dit Epland Menquit. De Engellsche op't rapoort van dese Francoplen hebben daer naer twee ofte dyp vopagien derwaerts ghedaen / doch met klepne voozspoet ; noemen de principaelste haven Halabolina ; ende daer is een andere noch dicht by. Dus veel van dit Eplandt Ramea.

Het lebende Capittel.

Van't vaste landt by noorden Terreneuf, streckende naer de Rivier van Canada : ende west-Kuste van Terreneuf, ende de aen-legghende Eylanden.

In't derde Capittel hebben wy de kustte van 't Eplandt Terreneuf, van Cape de Raze vervolght langhs de kustte siende naer 'toosten / tot aen Cape de grat welck is 't noozdelijckste punt van't Epland : Om nu de kustte van't vaste landt by noorden 'tselbe Eplandt ghelegen aen de Golfo van St Laurens mede te beschryven / en vinden wy gheen beter leydt-man als Jaques Quartier, die de selve eerst heeft bevaren ende ontdeckt in den jare 1534. upt welckes vopagie wy hier vervolgens sullen nemen 't gene tot ons propoost is dienende. 'Tis wel soo dat daer dooz sal aen-gheroert worden de west-zijde van Terreneuf, ende de ander Eplanden / doch dewyl hy die ander namen by wijlen geeft / als daer die nu by bekend zijn / soo en sal't niet ondienstich zijn 'tselve hier te ghedencken. Tusschen Cape du grad, aen't Eplandt van Terreneuf, en 't vaste landt (als ghedocht wort) van America, leght een Strate ofte dooz-tocht / die sy noemen Golfo de Chasteaux, ende oock Baye de Chasteaux : Scheydende van Cape du grat ende de Golfo inbarende

barende w. ende by n. aen / heeft men aen de rechter handt 2 Eplanden/d'een 3 en d'ander 7 (min oft meer) leguen verscheyden van 'tpunt voorschreven; is black ende leegh landt/ende schijnt veel eer een gedeelte te wesen van 'twaeste landt; Quartier noemde het Isle Sr Catherine, naer't oosten ist een quart van een mijl droogh ende duple grondt: Dit Eplandt en Port de Chasteaux leggen n.n.o. ende 3.3.w. 15 leguen van den anderen: Van port de Chasteaux tot port de Gouttes, welck is aen de noort-zijde van de Golfo, welck streckt o. n. o. ende w. 3. w. zijn 12 leguen en een half; ende van daer tot port de Balances twee leguen; van port de Balances tot blanc Sablon zijn 25 leguen w. 3. w. aen de 3. w. zijde van Blanc Sablon d'yn leguen af / leght een sandt boven water / als een boot / daer men hem vooz moet wachten. Blanc Sablon is een plaetse daer geen beschut en is vooz de 3. noch 3. o. wint. Daer naer't 3. w. van de selve reede leggen twee Eplandekens / waer van het eene wordt ghenamt Brest, ende d'ander Isle des Oyseaux, daer menichte van gebogelt op is/onder andere ravens die een roode beck ende roode beenen hebben / ende maken haer neuten onder d'aerde als de conynen. Daer aen volght een punt landts ontrent een legue van Blanc Sablon, vooz by 't selve is een haven ende passagie diese noemen les Ilettes, die beter is als blanc Sablon: ende hier valt goede visscherije. Van dese haven tot de haven port de Brest zijn 10 leguen (l'Escarbot leght 18) ende is gelegen op de hooghte van 51 graden / ende 65 minuten: Tusschen beyden dese plaetsen zijn seer veel Eplanden ende de haven Brest is selfs in een Eplandt/ende daer liggen noch meer Eplandekens by westen Port de Brest, wel 10 leguen geduerende. Aen't eynde van dese Eplandekens leght een goede haven / die by noemde Port Sr Anthoine, ende een oft twee leguen voozder aen de 3. w. kuste is een rievier daer goede haven is / die sy noemden Port Sr Servain, ende een legue voozder naer't 3. w. van dese haven ende rievier is een kleyn Eplandekens rondt als een oven / om ringt van andere kleynder Eplandekens. Twee leguen voozder is een ander rievier / daer veel salms is te vanghen / noemde die Fleuve de Sr Iaques. Een legue voozder naer't w. is een haven / welck sy noemden Port de Iaques Quartier, is een van de beste havens van de werelt / soo Quartier getuyghet: maer van't landt leght by dat het gantsch niet en deucht/en niet en is dari klippen/en een rechte wildernisse al de noord-kuste langs. Van de haven van Brest naer 'tzupden tot Cap double zijn 20 leguen, ende 'tlandt streckt n. o. ende 3. w. van daer varende langhs de kuste 3. w. een quart naer't zupden ontrent 35 leguen van de Cape voorschreven / lietmen seer hooghe berghen / welck by noemde les Montagnes de Cabannes; de berghen zijn ghehackelt ende ghebroken / ende naer zee toe legghender noch andere die leegher zijn: daer aen volght Cap Pointu, welck een kape is die boven plat is / ende naer zee toe eyndicht sy met een scherp punt; aende noozdt-zijde van dese kape leght een black Eplandeken. Ontrent 37 leguen (l'Escarbot leght 30) van daer naer't 3. w. leggen eenighe ronde Eplandekens als dupf-huylen / de welcke by daerom noemde les Colombaires: Dese Eplanden leggen in een bape/diese noemen Golfo Sr Iulian: 7 leguen naer het zupden ten westen is ghelegen Cap Royal; ende naer't west-zupdt-westen van Cap Royal is noch een ander kape onder al ghebroken / ende boven rondt / welck sy noemen Cap du Laiet; een half mijle van daer naer't noorden leght een leegh Eplandt. Twee leguen van Cap Royal heeft men grondt op 20 badem / ende daer is een extraordinary goede rabeljauto-banck. Tusschen dese twee kafen legghen seer leeghe landen / ende daer is een diepe zee / ende eenighe kleyne Eplanden daer in; dese Golfo leght op de 48 graden ende een half noozder breedte. Vijf en dertich leguen van Cap Royal naer't zupdt-westen / is ghelegghen Cape Sr Iehan. Van dese kafen zepden sy noozdt-west ten westen ontrent seven leguen, ende daer naer zupdt-oost ontrent vijftien leguen, ende quamen aen d'yn Eplandekens die soo stepl waren als mueren; door de menichte van gheboghelte die daer op was / noemden sy die Isles de Margaux. Vijf leguen van de selve Eplanden west

west aen leght het Eplandt Brion: Ende vier leguen naer't west-zuydt-westen leght het vaste landt/welck schijnt een Eplandt te wesen om-ringt met klepne Eplandekens van swart landt: (is in der daet een Eplandt/welck top hier vozen hebben ghenoeemt 't Eplandt van Cap Breton: oft wel 't Eplandt van Ramea, soo dat de volghende plaetsen by Quartier gheobserveert / schijnen te behooren tot de nooydt-zijde van een van die twee voorsz. Eplanden) daer is een fraye kape/ diese noemden Cap Dauphin: van dese kape tot een ander kape/diese noemden Cap de St Pierre, streckt het landt meest west-zuydt-west/ende is al leegh landt/ende daer leght gheleijck een kade vooz van wit landt/ ende daer ober liet men moerassen en poelen / ende tusschen beyden leght noch een ander kape van roodt landt/ ende hackeligh / van welcke kape naer't zuydt-westen vijf leguen een ander Eplandt leght seer hoogh en puntigh/welck sy noemen Alezay. Van Cap de St Pierre tot het vaste landt zijn ontrent veertich leguen; 't vaste landt streckt daer zuydt-zuydt-oost/ende nooydt-nooydt-west / tot een fraye kape ghenaeemt Cap d'Orleans: 't landt is black ende leegh / seer schoon om aen-lien; vol van boomen ende weyden: dan daer en zijn gheen goede habenen / dooz de blackten ende sanden: vonden daer een rievierken/welck sy noemden Fleuve des Barques, dooz dien sy daer van verre eenighe Wilden met barcken saghen ober setten: voorts hebt ghy aen deselbe kuste Cap de Sauvages, seiven leguen van Cap d'Orleans naer't nooydt ten oosten: aende nooydt-zijde van dese kape ontrent een half legue af leght een rif van steen dat seer periculeus is; eenighe neghen ofte thien mylen in't ronde is al leegh landt ende een blacke kuste/tot een kape naer't nooyden/ende sy noemden die Golfe St Lunaire; ontrent die kape naer't nooyden is het soo black dat wel een legue van't landt gheen badem waters en is; naer't nooydt-oosten van de voornemde kape ontrent seiven oft acht leguen is een ander kape/tusschen welcke beyde is een Golfe hebbende de forme van een Triangel; dese Golfe is omringt van sanden ende blackten vooz thien leguen, ende daer en is maer twee badem waters; van dese kape tot de bancke van de andere/zijn vijfthien leguen. Van dese kape nooyder leght een ander landt: welck streckt nooydt ten oosten / ende tusschen dit hoogher landt ende 't leeghe landt voorsz. is een Golfo wel 15 leguen breedt / ende op plaetsen 55 bademen diep / streckende oost-nooyd-oost ende west-zuydt-west. 't landt dat aen de zuydt-zijde leght is black: ende heeft seer goeden bodem / vol schoone boomen: aen de nooydt-zijde is het berghachtich ende hoogh landt / al vol boschagie. 't midden van dese bape leght op seiven-en-beertich graden en een half / nooyder breedte: De zuydt-kape noemden sy Cap d'esperance: aen de nooydt-zijde is een kleyn haven ghenaeemt St Martin, daer gheen beschut en is teghen de zuyde wint: Quartier noemde dese bape Golfe de Chaleur. Van St Martin tot Cap du Pre zijn ontrent achtthien leguen oostwaert; ontrent dese kape is seer diep water: Vijf oft ses leguen van Cap du Pre is een rievier diep te landtwaert in loopende / daer veel Wilden plachten te woonen: een arm volcrken / hoewel het seer goet ende vruchtbaer landt is daer sy in woonen: binnen de rievier is een haven: van de mondt van de rievier heeft het landt een bocht als een halfmaen: ende streckt zuydt-oost ende nooydt-west tot een ander kape / ende van daer keert de kuste haer naer't oosten by de sefthien leguen, ende van daer weder nooydtwaert op: Is al black ende open landt met wepnich gheboomte. De kape is ghenaeemt St Louis op de negen-en-beertich graden en een half nooydelijcker breedte. Van Cap St Louis, tot Cape Montmorenci zijn vijfthien leguen meest zuydt ende nooydt; ende van Cape Montmorenci keert de kuste naer't nooydt-westen; ontrent d'vijf leguen van de kape en heeft men gheen grondt met een lijn van 150. bademen. Dese gheleghentheydt van landen is ghenomen uyt de eerste vopagie van Jaques Quartier.

Het achtste Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de kuste aen de noordt-zijde van de Golfe St Laurens, ende de gheleghentheden daer ontrent.

In't voor-gaende Capittel hebben wy de gheleghentheyt van de kuste ende landen ghelegghen aen de oost / zuydt / ende west-zijde van de Golfe St Laurens beschreven upt de eerste vopagie van Jacques Quartier; wy sullen nu insghelycks de kuste by noorden de selve Golfo, upt syn tweede vopagie beschryben. Van Golfo de Chasteaux tot twee Eplanden die sy noemden Isles St Guillaume, ontrent twintich leguen verscheyden van de haven van Brest, streckt de kuste oost ende west / nooydt-oost ende zuydt-west / ende tusschen beyde zijn eenighe barre Eplandekens / meest steen / sonder eenigh gheboomte. Twalf leguen ende een half voorder naer 'twesten legghen de Eplanden van Sainte Marthe, ende tusschen beyden is een groote bape naer 'tnooyden streckende / al vol klepne Eplandekens ende habenen; van dese Eplanden van St Marthe een legue ende een half in zee leght een dangereuse drooghte met dyp ofte vier scherpe klippen in 't midden; vijftien leguen voorder legghen Isles St Germain, van welcke ontrent dyp leguen naer 'tzuydt-oosten leght een ander seer periculeuse drooghte: ende tusschen beyde de Eplanden van St Marthe ende St Germain legt een bancke by de 2 leguen lanck daer maer 4 badem waters op en is. Van de kape van de Eplanden van St Germain voortwaert streckt de kuste oost ende west / een weynigh zuydelijck ende nooydelijck / ende is al vol Eplandekens / landen ende drooghten / een seer dangereuse kuste / ende is by de seventhien leguen en een half lanck van de voorz. Eplanden af tot een seker schoon leegh landt / vol boomen / al landt-strandt sonder habenen / tot by Cape Tiennot, ontrent seven leguen van de leste Eplanden naer 'tnooydt-westen: Seven leguen en een half voorder naer 'twest-nooydt-westen is een klepne / doch goede haven / die sy noemden le Havre St Nicolas. Twintich leguen van dese haven naer 't zuydt-zuydt-westen leght de Cape de Rabast. Ontrent thien leguen van dese kape naer 't nooyden is een schoone groote bape vol Eplandekens / goet in-komen / ende een bequame reede / beschut meest voor alle winden: is te kennen by een groot Eplandt / welck als een hooft-landt upt-steeckt boven d'ander Eplanden / ende ober 'tlandt lietmen een bergh die de figuere heeft van een koren-talch / sy noemden dese Baye St Laurens. Van dese bape ontrent 25 leguen leght het Eplandt / welck sy noemde Isle de l'Assumption; ende de strate tusschen het Eplandt / ende de zuydt-kuste van 't vaste landt noemden sy Destroit de St Pierre; dyp leguen van 't Eplandt is het wel hondert bademen diep: de kuste van de bape St Laurens voortwaerts streckt zuydt-zuydt-west ende nooyd-nooyd-oost / en is seer hoogh landt; ende by de selve legghen 7 seer hooghe Eplanden / die sy noemden les sept Isles rondes, ontrent dyp oft vier leguen van de kuste / ende van daer voort hebt ghy leegh landt vol van schoone boomen / ende een fraep riebier / dan daer is een blacke kuste besmet met landen ende ondiepten.

Het neghende Capittel.

Pertinente beschrijvinghe van de kuste rondtom een goet deel van de Golfo St Laurens, by JEAN ALFONSE die Stier-man was van Mr de ROBERVAL op syn voyagie.

Belles Isles legghen op de een-en-vijftich graden ende twee derde nooyder breedte / thien leguen van Carpunt verscheyden nooydt-nooydt-west ende zuydt-zuydt-oost. Carpunt leght op twee-en-vijftich graden. Van Belle Ile tot de Grand bay is seven leguen n. o. ende 3. w. het middenste van de Grand bay legt op twee-en-vijftich grad. ende een half / ende aen de nooydt-zijde is een klippe /

ende een half legue van 't Eplandt recht over Carpunt naer 't oosten een kleyn
 black Eplandeken/ ende aen de noozdt-zijde een platte rodtse / welck ghy upt de
 haven van Carpunt komende aen stier-boort moet laten/ ende twee ofte dyp Ep-
 landekens aen bagh-boort; ende upt-komende by de noozdt-oost-zijde/ ende
 loopende langhs de wal west-waert aen / hebt ghy een blackte aen u stier-boort
 zijde: soo dat best is de noozdt-zijde te houden/ om seker klippen te mijden die wel
 twee tot dyp mijlen in zee strecken. De Grand Baye is in 't inkomen seben leguen
 breed/ tot over Baye de Chasteaux, van waer boortwaerts maer vijf leguen breed-
 te en is. Van Bell Isle in de mondt van Grand Baye tot Blanc Sablon binnen
 in de bape by de noozdt-kuste zyn dertich leguen n. o. ende 3. w. by Blanc Sablon
 is de bape acht leguen wydt: ende 't landt aen de zuyt-zijde is allegh landt; maer
 aen de noozdt-zijde ist redelyck hoogh. Blanc Sablon leght op een-en-vijftich grad.
 ende twee derde: dit Eplandt ende de Eplanden de la Damoiselle leggen o. n. o.
 ende w. 3. w. verschepden ses-en-dertich leguen; dese Eplanden legghen op de 50
 graden ende dyp vierde: hier is een goede haven/ daer men in komt nevens een
 hooghe kape die naer 't noozdt-oosten streckt/ ende men mach daer ankeren in 10
 bademen waters/ ontrent twee kabels lengte achter den hoeck. Van dese Eplan-
 den tot Terra nova en is de zee niet over de 36 leg. breed/ door dien Terra nova tot
 Cap Breton toe/ maer n. n. o. en 3. 3. w. en streckt. Tusschen beyden Blanc Sablon
 ende de Eplanden de la Damoiselle zyn meer eplanden ende goede havenen: Isles
 de Damoiselle ende Cape Tiennot zyn o. n. o. wel soo noozd-oostlyck/ en w. 3. w.
 van den anderen verschepden achthien leguen. Cape Tiennot legt op 50 graden
 ende een quart: daer is de zee op haer breedste/ te weten tot Cape Breton sebentich
 leguen. Tusschen beyden Isla de la Damoiselle ende Cape Tiennot zyn noch ses
 oft seben eplandekens; ende ontrent vijf oft ses leguen van Cape Tiennot legt een
 gefoncken eplandt in zee/ welck periculeus is voor schepen; dese kape ende 't mid-
 den van Isle d'Ascension zyn n. n. o. ende 3. 3. w. verschepden 22 leg. ende van dese
 kape tot het noozdt-west eynde van Isle d'Ascension zyn o. ten n. ende w. ten 3. 34
 leg. Sept Isles liggen op 50 graden ende een half noozder breedte/ aen de noozdt-
 zijde/ 24 leguen van 't Eplandt Ascension o. 3. o. ende w. n. w. en 35 leguen van
 Cap de Ognedoc (ofte Hongnedo, als andere die noemen) n. n. w. ende 3. 3. o.
 Van Sept Isles tot Cape de monts de nostre Dame zyn 25 leguen 3. ende n. / van
 hier begint het water nauwer te worden. Sept Isles ende punt d'Ongear leggen 15
 leguen n. o. ende 3. w. van den anderen; ende tusschen beyden zyn eenighe klepne
 Eplanden: van punte d'Ongear tot monts de nostre Dame, welck zyn aen de
 over-zijde/ is thien leguen wydt 3. ende n. 't punt van Ongear en de rievriere de
 Caen zyn o. ende w. twaelf leguen verschepden. 't punt d'Ongear leght op ne-
 ghen-en-veertich graden en een vierendeel. Rievriere de Caen ende Isle de la Ra-
 quelle leggen n. o. ende 3. w. twaelf leguen van den anderen. Dit Eplandt is ge-
 legen op acht-en-veertich graden ende twee derde: is een leegh eplandt/ ende leght
 naer aen de zuydt-kuste dicht by een hooghe kape / welck wort ghenoemt Cape de
 Marbre; daer en is gheen perijckel/ ende de schepen mogen tusschen beyden door
 zeplen: 'tis daer een legue breed van 't Eplandt tot de zuyt-kuste/ ende ontrent vier
 leguen tot de noozdt-kuste. Van Isle de Raquelle tot het begin van Saguenay op
 acht-en-veertich graden ende een derde/ zyn veerthien leguen o. n. o. ende w. 3. w.
 ende tusschen beyden legghen twee klepne Eplandekens dicht by de noozdt-wal.
 't in-komen van Saguenay en Isle de Lievres zyn vijf leguen verschepden n. n. o.
 ende 3. 3. w. Van hier van sullen wy hier na breeder sprecken: ende nu hier alleen
 by voegen tot voltreckinghe van de kuste van 't vaste landt ghelegghen rondtom de
 Golfo van St Laurens. In de voozgaende Capittelen hebben wy de kuste van
 't vaste lant/ leggende by westen de Golfo beschreyd tot Golfo de Chaleur, daer aen
 volgende is een wel-bekende haven/ die sy noemen Gaspé ofte Gachepé, welck is
 een bape by de seben oft acht leguen lanck/ vier leguen breed in 't inkomen/ met een
 rievriere

rieviere die wel dertich leguen in't landt loopt; op de hooghte van acht-en-veertich graden / ende twee derde noozder breedte; versheypden van Cape St Laurens se-
 ventich ofte vijf-en-sebentich leguen. Van Gachepé komt men aen baye des Mo-
 rues, welck by de dyp leguen lanck is / ende oock soo veel leguen breedt in't in-ko-
 men; daer aen volght Isle Percee, welck is ghelijck een rodde van beyde zijden
 seer hoogh verheben / ende daer is een gat / doo; welck men by het hooge water kan
 varen met sloopen / ende by leegh water gaet men van't Eplandt aen 't vaste landt
 ober 't dooghe / alsoo't maer vier oft vijf hondert passen daer van versheypden is:
 daer aen volght baye de Chaleur, daer wy hier vozen van ghesproken hebben on-
 der den naem van Golfo de Chaleur, streckt west-zupdt. west wel tachtentich le-
 guen binnen 't landts / ende is in't in-komen wel vijftien leguen breedt.

^{l'Escar-}
^{bot.}
^{l.3.c.9.}

Het thiende Capittel.

Van 'tEylandt NATISCOTEC ofte ghelijck het nu ghenoeemt wordt
 ASSUMTION; en de rieviere CHICHEDEC.

EEr wy boozder komen tot de beschryvinghe van de groote rieviere van Cana-
 da, soo sullen wy al vozen hier aen roeren het Eplandt legghende aen't in-ko-
 men van de selve rieviere / welck de Wilden noemden Natiscotec, ofte als l'Escar-
 bot daer van schryft / Anticosti; ende Jaques Quartier heeft het gegeven den naem
 van Isle d' Assumption, hoewel Jean Alfonse hier vozen verhaelt / tselve noemt d' Af-
 cension; hy beschryft het in volghende maniere. Het Eplandt van Ascension is
 straep / en heeft een schoone blacke gront / (sonder eenige bergen) staende op witte
 klippen van albaeter / gantsch bedect met boomen van alderley slach tot de zee-
 strandt toe; daer houden hen veel wilde dieren / als beezen / lossen / ptere verckens.
 Van't zupdt-oost-eynde van dit Eplandt / tot aen de in-komste van de Golfo by
 Cape Breton, zijn maer 50 leguen. Het noozdt-west-eynde van 't Eplandt ende
 Cape de monts de nostre Dame, welck is gelegen aen't vaste landt naer 't zupden /
 legghen o. n. o. ende w. z. w. 15 leguen van den anderen: ende 't zupdt-oost-eynde
 van 't Eplandt / ende dese kapen legghen oost ende west van den anderen 15 le-
 guen. De seven Eplanden / welck sy noemen les sept Isles gelegen aen de noozdt-
 zijde van 't vaste landt / legghen o. z. o. ende w. n. w. 24 leguen van dit Eplandt.
 Van de bape St George aen 't Eplandt van Terra nova, naer de obserbatie van
 de Engelsche tot aen 't oostelijckste eynde van dit Eplandt zijn ontrent vier-en-
 veertich leguen: ende dit eynde is gelegen op de hooghte van 49. graden by nooz-
 den de linie. Daer is goet ankeren in achthien badem waters / schoon wit landt;
 ende daer werdt seer groote ende schoone cabellau ghebanghen: men houdt dat de
 walvisschen die doodelijck getwondt zijn onder de west-kulle van Terra nova her-
 waerts haer retraitte nemen / ende hier dickwils doot werden gebonden. De En-
 gelschen die hier aen landt waren in den jare 1594. ghetuyghen mede dat daer op't
 landt seer schoone bueren-boomen wassen / ende dat daer menichte is van ghebo-
 gelte / soo van dat hem op't landt houdt / als water-bogelen / ende dat sy veel voet-
 slappen van dieren in't landt gewaer werden. Twaelf leguen naer't zupden van
 het oostelijckste eynde van dit Eplandt leght het Eplandt Penguin. Tegen ober
 het Epland de Assumption, ofte het westelijcke gedeelte van 't selve aen 't vaste landt /
 op de noozdt-kulle van 't selve landt is gelegen een rieviere / de welcke Jaques Quar-
 tier ontdeckte in syn tweede voyagie / welcke rieviere daer naer de naem heeft be-
 houden van Cheschedech: de selve Quartier getuygt dat van de seven Eplanden /
 welck hy noemde les sept Isles, begint een leegh landt / vol van schoon gheboom-
 te / van welck in zee af-strecken diverse bancken van landt / de sommighe wel
 twee leguen van 't landt / die seer dangereus zijn / ende met leegh water doogh
 loopen; dese landen strecken by de thien leguen, ende daer aen naer het oosten is de
 rieviere / welck is van versch water soo sterck af-loopende in zee / dat men

het versich water wel een legue van 'tlandt ghewaer wordt / soo soet als fonteyn-water: Quartier voer in de selve rievier met barcken / ende bevondt in de mond wel ander-half badem waters: in de selve rievier is menichte van zee-peerden die men noemt Hippopotamos, hebben de ghelijckenis van een peerdt / komen des nachts aen landt / ende daeghs loopense in zee. Aen de selve noozdt-zijde van 'twaste landt heeft men een in-ham op een-en-vijftich graden/ende ettelijcke minuten / welck een quade reede heeft dooz de bancken ende klippen / die daer zyn: van daer komt men langhs de selve kuste aen Rievier de S^c Marguerite, daer met 'thooge water dyp badem waters is / ende met 'tleege ander-half / streckt tamelijck verre in 't landt / ende aen 't in-komen leght een sandt-banck / daer met leegh water een half badem waters op blijft. Naer dat men sien kan / soo heeft dese rievier naer 't oosten een val wel vijftich oft seltich badem hoogh / daer 'tmeeste water van her-komt. Al dese kuste naer 't oosten is dyft-zandt / ende ontrent een halve legue van de rievier voozschreven is een punt / welck een halve legue in zee streckt / ende aen de west-zijde leght een kleyn Eplandeken. Dese gelegentheit is op de hooghte van vijftich graden. Alle 'tlandt is seer slecht ende vol bueren-boomen; een wepnich verheven / doch niet soo hoogh als 'tland dat aen de ober-zijde vande rievier leght. Dyp leguen voozder is een ander rievier die meest van klippen besloten is / schijnt anders een groote rievier te wesen: acht leguen voozder is een punt landts welck ander-half legue upt-steeckt / ende men heeft maer ander-half badem waters: maer vier leguen voozder is noch een ander punt daer waters genoegh is: al die kuste is leegh landt ende sandt strandt. Vier leguen voozder is een ander in-ham / daer een rievier in komt / daer veel schepen in moghen komen / vande west-zijde heeft een leegh punt / welck wel een legue in zee streckt; dit is wel de beste haven die men aen dese gantsche noozdt-kuste vindt; doch het is ghebaerlijck langhs dese kuste te zeplen om de blackten ende sandt-bancken / die wel twee leguen dooz gaens in zee steecken. Ses leguen voozder naer 'twesten is een bape daer een sandt-Eplandt leght; dese bape barnt seer / upt-ghenomen aen de oost-zijde / daer by de vier badem waters magh wesen. Vijf leguen van daer is weder een punt / dat een halve legue upt-steeckt / ende daer aen dyp leguen voozder een ander punt / ende tusschen beyden een in-ham / daer 't seer barnt ende wepnich waters is. Twee leguen verder is een strandt ofte reede daer een goede haven is / ende een kleyn rievierken / met dyp Eplandekens / daer de schepen haer konnen berghen. Dyp leguen van daer is een sandt-punt / welck ontrent een legue upt-steeckt / ende aen 't eynde leght een kleyn Eplandeken. Doozts varende naer Lesquemin ghemoet men twee leeghe Eplandekens / ende aen 't landt een kleyn rodse. Dese Eplandekens ligghen ontrent een halve legue van Lesquemin, welck een seer quade haven is / met klippen om-ringht / ende droogh by het leeghe water / ende men loopt daer in achter een kleyn punt van rodtsen / daer maer een schip teffens in magh: een wepnich hoogher is een rievier die wat te landt-waert in loopt; dit is een plaetse daer de Basques komen walvisch vanghen; dan de haven en deucht gantsch niet; ende van daer komt men te Tadoussac. Alle het boven-gheschreven landt is black aen de kuste / ende binnen s'landts ist seer hoogh; en is nergkens naer soo plaplant ofte vruchtbaer als 'tlandt aen de ober-zijde vande rievier / hoewel het veel leegher is.

C A N A D A.

Het elfde Capittel.

Beschrijvinghe vande Haven van Tadoussac, ende de groote Rievier van S A G V E N A Y.

In 't verbolgh van de noozdt-kuste van 'twaste landt zyn wy gekomen in 't voozgaende Capittel tot de haven van Tadoussac, de welcke Mr Champlain beschrijft als volght. Den derden Junij arriveerden wy vooz Tadoussac, van Gaspe tachten

l'Escarbot.

Voyage de Champl.

achtentich oft neghentich leguen verſchepden / ende lieten 'tancker vallen op de reede van de boorz. haven/ een legue daer van/welck is ghelijck een in bocht aen't begin van de rievriere Saguenay, daer een vzeemt ghetje valt om ſyn ſnellighhepdt/ende daer vallen ſeer ſtercke winden/welcke groote koude ende vzoit by wijlen veroorzaken. De haven is kleyn / ſoo dat daer niet ober de 20 ſchepen konnen rijden; daer is anders waters ghenoech/ ende is beſchut van de rievriere Saguenay, ende een kleyn Eplandeken van klippen by naer af-ghelmeden van de zee; de reſte zijn ſeer hooghe bergen / daer weynigh aerde op is / meest rodſen ende ſanden met gheboomte bekleedt van bueren houdt; ontrent de haven is een klepne poel / omringht van bergghen die vol gheboomte ſtaen. Aen't in-komen van de haven zijn twee punten landts/het eene aen de zupdt-weſt-zijde / by naer een legue in zee ſtreckende/welck men noemt Point St Matthieu, ofte oock anders Point aux Allovettes; d'ander aen de noozdt-oost-zijde een quart van een legue uptſtekende / welck ſy noemen Point de toutes les Diabes, dooz het groot ghebaer welck daer is. De zupdt-zupdt-ooste wint waept black in de haven / doch en is niet te vzeelen; maer wel die van Saguenay af komt. Bepde deſe punten loopen droogh met het leegh water: binnen in de haven is thien / twaelf ende oock achthien ende twintich badem waters; in't binnenſte van de haven komt een beke upt de boorzſchreven poel ofte lack: welck noch een ander upt-wateringhe ofte loſinghe heeft in de rievriere Saguenay; deſe twee uptwateringhen ſnijden ghelijck een Eplandt af van 'twaſte landt / op't welcke de Wilde ghewoon zijn haer hutten op te ſlaen / wanneer ſy van binnen s'landts af-komen om met de ſchepen in pelte-rije te handelen.

De rievriere Saguenay is een ſeer ſchoone rievriere/ende van onge'ooſſijcke diepte/hebbende in ſommighe plaecten hondert-en-vijftich tot twee-hondert bademen waters; by de vijftich leguen de rievriere op naer't noozdt-noozdt weſten is een groote af-val ende ſtoztinge van water/vallende van een ſeer hooge plaecte met een groote ſnellichept. In de rievriere legghen ſekere woelſte Eplandekens / welende niet dan klippen met bueren-boomen ende heesters bekleedt; de rievriere is in't in-komen een vierendeel van een legue breedt / en binnenwaerts op ſommige ſtreken een half legue, ende daer komt ſoo harden ſtroom af / dat het water wel d'p vierde parten ghewaffen is / datter noch ebbe af komt. Al'tlandt daer om her en zijn niet dan bergghen ende rodſen / de meelſten deel met boomen bewaffen / een ſeer onaenghenaem landt/ſoo wel aen d'een zijde van de rievriere als aen d'andere; in der daet niet dan wilderniſſen / daer men niet en vint dan klepne vogelkens/ende inde ſomer eenigh water-gheboghelte; upt oorſaeck dat het daer doozgaens ſeer koudt is. Deſe rievriere komt upt het noozdt-weſten. De Wilden die te Tadouſſac komen handelen / verhalen veel wonders van deſe rievriere / ende dat men de ſelbe eenige dagh-reylen op varende / ende diverse van die vallen ende lacken paſſerende / eynelijck komt aen een plaecte / daer men de groote noozdt-zee in't ghelichte krijght / dan alſoo dierghelijcke verhalen van de Wilden ghemeynlijck onleker gaen / ende deſes rievriers ghelegghentheidt boorder op niet naerder en is onder vonden / ſoo ſullen wy het hier by laten beruſten / ende boort-baren tot de beſchryvinghe van de groote rievriere van Canada, ende andere klepnder die daer in vallen.

Het twaelfde Capittel.

Particuliere beſchrijvinghe van het ghedeelte van de groote Rievriere van

St LAURENS, ofte van CANADA tot het punt van

QUEBECQ toe.

DEſe groote ende vermaerde rievriere wordt by diverse ſchrybers verſchepden namen ghegeven: eenighe noemen die Rievriere de Canada, eenighe R. de Hochelaga, andere Rievriere de St Laurens: deſe is eerſt ontdeckt gheweelt by

Iaques Quartier op syn tweede voyagie in den jare 1535. Sy neemt haer eynde by westen 't Eplandt Anticosti oft de l'Assumption tusschen 'thooghe gheberghte van Hongnedo, ende de seven Eplanden daer wy booz desen van hebben ghesproken; al waer sy 35 oft 40 leguen breed is naert schryven van Quartier; ende is in't midden wel 200 bademen diep: de meeste diepte en sekerste vaert is langs de zuydt-kuste. Aen beyde zijden van de riviere is seer fraey ende vruchtbaer landt; ende verre over'tleghe landt siet men eenighe bergghen / van de welke vele rivierkens blieten in de groote riviere: al dat landt is bedeckt met gheboomte van alderley soorten / ende seer veel wilde wijngaerden. Dese riviere is seer visch-rijck van alderley visschen / soo dat het te verwonderen is / want van't beggin van de riviere tot den eynde toe / vint men op diverse lapsoenen by naer alle soorten van zee ende rivier-visschen. Iaques Quartier beschryft een sonderlinghe visch / die hy daer vondt; was van de groote van een byrn-visch / doch soo wit als sneeuw / hebbende 'thoofte ghelijck een hase; de Wilden noemen die Adhothuys; daer is groote menichte van dese visschen een wepnig by westen de riviere Saguenay; al waer'twater begint verscht te worden. Op dese riviere leggen veel klepne Eplanden / en daer zijn veel havenen ende baven: Ses leguen van de haven van Tadoussac, (by de welke wy het in't booz-gaende Capittel hebben gelaten) leghe een Eplandeken welck sy noemen Isle aux Lievres, om dat soo veel van die visschen haer daer ontrent houden / die 'thoofte hebben als een hase; legt 2 leguen van de nooydt-wal / ende by naer vier leguen van de zuydt-wal: by 't Eplandt is goede ancker-grondt in achthien badem waters. Daer by aen'twalte landt is een rivierken welck alle ghetjen droogh loopt; welck Champlain noemde Riviere aux Salmons, om dat sy daer eenige Salmonen bonghen. Dye leguen boozder op de selve nooydt-kuste streckt een punt uyt / welck sy den naem hebben ghegeven van Cap Dauphin: ende acht leguen boozder is een ander punt / welck sy noemen Cap a l'Aigle, ende tusschen beyden is een groote in-ham / in't binnenste van de welke een klepne rivierken is dat droogh loopt met een ebbe: een legue boozder legt Isle aux Coudres, soogenoemt by Iaques Quartier om dat sy daer veel hase-laren vonden: naer'tleggen van Quartier soo soude dit Eplandt dyp leguen lanck zijn / ende twee breedt; dan Champlain segt dat het maer anderhalf legue lanck is; loopt aen beyde de eynden wat smal af: aen de west-hoeck heeft het weyden / ende eenighe punten van rotsen die wat af-steken in de riviere; aen de zuydt-west-zijde bant het seer; 't Eplandt is even wel seer playlant / van wegen'tgeboomte dat daer walt / ende leght verscheden van de nooydt-wal een halbe legue, alwaer een klepne rivier is / welck by al verre in't landt streckt; welke Champlain noemt Riviere du Goufre, dooz dien het tusschen'tlandt ende't Eplandt geweldigh diep is / ende men daer een continuele rabelingh van getije heeft / oock alst stil is; anders is het rivierken black / ende heeft eenige klippen in de mondt ende rondtom. Dye leguen boozder heeft men aen de selve zijde Cap de tourmente, welck Champlain soo noemde om dat met wepnigh wints daer seer hol-water gaet. Het water van de riviere begint hier heel verscht te wesen. Twee leguen boozder is gelegen Isle d'Orleans (welck Iaques Quartier in syn tweede voyagie noemde Isle de Bacchus, om dat hy daer wijngaerden vondt.) Aende zuydt-zijde van'twelcke legghen vele Eplandekens / die black zijn / seer lustich met boomen bekleet / ende vol schoone weyden / daer veel wildts is / van dese Eplandekens zijn eenighe wel twee leguen groot / de andere een wepnigh grooter ofte klepnder. Kontom de selve zijn veel rotsen ende gebaerlijcke droogten / ontrent twee leguen van'twalte landt naer'tzuyden. De gantsche kuste van beyde zijden van Tadoussac af tot Isle d'Orleans, is seer bergich landt ende slechte grondt / daer niet dan bueren en ander boomen en groeyen / ende daer zijn veel klippen / soo dat men daer boozsichtelijck moet baren. Dit Epland legt van de kuste van'twalte landt by zuyden ander-half legue, ende van de nooyt-kuste een halbe legue; is by de ses leguen lanck / ende een legue, ende oock ander-

ander-half legue breedt op sommige plaetsen. Men de noordt-zijde is het Eplandt seer lustich van wegen de fraepe weyden ende de boomen/ die daer groepen/ in aer het is seer gebaerlijck daer dooz te varen om de groote menichte van punten ende klippen/ die daer legghen tusschen het vaste landt ende het Eplandt. Van dese plaetse begint het goet landt aen dese rivier ghelegghen ende van de mondt van de selve rivier tot hier toe reket men hondert en twintich leguen naer tlegghen van Champlain. Men't eynde van't Eplandt op de noordt-kuste van't vaste landt is een beke / komende upt een lack / welck wel thien leguen in't landt leght/ ende valt van een hoogte welck wel vyf-en-twintich roeden hoog is/ ende boven is het black ende schoon landt / hoewel men binnen tlandts eenighe hooghe berghen siet wel vyfthien tot twintich leguen verre. Van dit Eplandt tot een plaetse / die sy noemen Quebecq heeft men een legue. Alle tlandt aen de noordt-zijde van Tadoussac tot by Quebecq, noemen de francoslen Nouvelle Bisquaye, ende de booz-noemde beke vallende upt het lack / noemen sy le grand Saut de Montmorency. Wy hebben tot hier toe meest beschreven de kuste van de noordt-wal van't vaste landt / en sullen hier in't kort mede aen-roeren de zuydt-kuste; aen Gaspe ofte Gachepé vervolgt een kape / die sy noemen Cape de Boutonniers, ende boozder naer twesten Cap l'Evesque ende Cap de Chate, waer achter sich verthoont t'hooghe gheberghte / welck sy noemen les monts de nostre Dame; ende daer aen volgt een riviere / die sy noemen Mantanne, welck is een kleyn rivierken by de achthien leguen te landtwaert in streckende; is by de sestich leguen versheyden van Gaspe: dan de Wilden die daer opwoonen / ghekomen zijnde met haer Canoes tot den oorspronck van de selve riviere / draghen haer Canoes een weynigh meer als een legue over landt / ende komen aen een ander rivier / die haer afbreyght in de baye de Chaleur, ende druyben soo haven handel. Twintich mijlen van de riviere Mantanne leght een plaetse / die sy noemen le Pic, van waer tot Tadoussac dwers over de riviere sijn vyfthien leguen, tusschen beyden de Pic ende Mantanne, leght t'Eplandt St Barnabe de zuydt-wal naest. Doozder de riviere op / aen de selve zuydt-kuste stelt Champlain in syn kaerte Riviere de Moy; doch alsoo wy de particuliere ghelegghentheden van dese riviere / als mede van de andere plaetsen niet en vinden beschreven / soo sullen wy het hier by laten.

Het derthiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Riviere van CANADA ende van HOCHELAGA uyt de tweede voyagie van Jaques Quartier.

Er wy boozts varen tot de beschrijvinghe van Quebecq ende de riviere opwaerts naer de bebindinghe van Champlain, soo sal't niet ondienstigh sijn hier in te voegen upt de voyagie van Jaques Quartier de ontdekkinghe van de riviere ende de Provincie van Hochelaga. Jaques Quartier ghekomen zijnde tot het Eplandt / welck men noemt Ile d'Orleans, boer van't west-eynde van't selve Eplandt de riviere op / ende vondt daer een bequame haven om syn schepen te berghen / de welcke sy noemde St Croix: (Champlain is van gheboelen dat het de selve plaetse is welck men nu noemt Quebecq) ende daer was in die tijdt een woon-plaetse van Wilden / welck sy noemden Stadaca ofte Stadacona; ende Quartier die maecte hier een hups om in te over-winteren: ende gheduerende syn verblijven in die plaetse dede sy een voyagie de riviere op / de welcke wy hier vervolgens sullen in voegen. Sy maecten zep den neghenthienden Septemb. 1535. ende bonden in't op varen / tlandt aen beyde zijden van de riviere seer schoon / vol fraepe boomen van alderley soorten / oock wyngaerden daer druyben aen waren / doch kleyn om datse niet ghehavent en worden: oock menichte van wooninghen langhs de rivieren daer de Wilden haer in onthouden / ende leven meest by de visscherije: ontrent vyf-en-twintich leguen van St Croix, de riviere op is een enghete /

enghte / welck de Wilden noemden Achelaci ofte Hochelay, daer een harde stroom is / ende het iser seer ghebaerlijck van wegghen de groote steenen die daer op de gront legghen. Van hier voortz noch neghen daghen op ghebaren zijnde / quamen sy aen een groot lack midden in de rievriere / ontrent vijf oft les leguen breedt ende twaelf leguen lanck; daer was dooz-gaens wepnigh meer oft min als twee badem waters / ende aen't eynde maer anderhalf: daer komen in dit lack wel vier oft vijf rievieren loopen / de welcke sekere Eplanden maken; ende ontrent vijftien leguen hoogher de rievriere op komen sy wederom in een. Van hier tot Hochelaga zijn vijf-en-beertich leguen; de rievriere is hier seer ondiep / soo dat men daer niet en kan baren dan met barcken. De stadt Hochelaga lagh tusschen de 6 en 7 leguen van de rievriere af in een seer schoone ende wel ghecultiveerde contrepe / alwaer de schoonste epcken-boomen wieslen die men soude konnen sien / ende veel koozn-belden van 'tkoozn van die landen / welck men ordinaris noemt Turcks ofte Byzilisch koozn. De stadt was gheleght in't ronde / ende met houdt om-walt / hebbende maer een poozte / welck met houten staken wordt ghesloten; de houte-wal is boven plat / ende in maniere van een rampart / daer men met leeren aen-klom / ende was booz-sien van steenen ende kepen tot defensie teghen de gheene die se van buyten souden willen bespyngghen. In de stadt waren vijftich huplen / oft daer ontrent / mede van hout ghetimmert / lanck by de vijftich passen / ende vijftien wijdt / ghedeckt met schozen van de boomen; binnen de huplen waren veel kamers / ende in't midden een buyz-stede; 'volck leefden in't gemeyn; haer broodt was van seker koozn / als bozen / ghemaect / welck sy noemden Caraconny; daer is oock abundantie van erten ende boonen / meloenen ende comcommers: haer provisie booz de winter was gedrooghde visch / die sy in booz-raet maken te hebben: sy sliepen op de grondt op sekere plancken met beesten hupden beleght: in welke hupden sy haer oock kleeden. 'Kostelijckste dat sy hadden was Esurgny; welck is soo wit als sneeuw; sy binden het in de rievriere in maniere als volghet: als yemant de doot verdient heeft / oft dat sy yemandt in de oorloghe ghevanghen hebben / soo dooden sy die / snyden langhe sneden ober al de ghebleefde partjen van 't lichaem; ende woypen 't lichaem in't water daer dese Esurgny valt / ende laten het daer thien oft twaelf uren in legghen / ende halen het dan weder upt / ende binden dan 't boozsz. Esurgny in de sneden / daer sy pater-nosters van maken / ende houden het daer booz dat het de kracht heeft om bloet te stelpen. Dit volcxken sozghde nieuwers booz als booz de kost / en kenden gheen rijckdom / noch en trachten daer niet naer / bleven in haer landt sonder wijdts ende zijdts te wandelen / als andere Wilden van die ghewesten doen. Sy hadden onder haer een koninck die sy noemden Agouhanna; ende droegghen die op haer schouderen: sitende op een groote harten-hupdt. Ontrent een legue van de stadt leght eenen hoogen berg / welcke Jaques Quartier noemde Mont Royal, van welckes top men 't landt rondtom kan besichtighen veel leguen in't ronde. Quartier verhaelt noch veel dinghen van dit quartier op't raport van de Wilden / die wy hier sullen booz by gaen / dooz dient al onsekere dinghen zijn / te meer om dat sy der Wilden tale niet en verstonden. Quartier besocht noch eenighe andere plaetsen / ende in den jare 1542. quam in die quartierien als Lieutenant van de Koninck van Franckrijck de Heer van Roberval, die daer volck brocht ende een Colonie stichte; doch alles wierdt weder verlaten / ende quam tot niet / als wy hier naer noch sullen verhalen.

Het veertziende Capittel.

Beschrijvinghe van Q V E B E C Q, ende voordere ontdeckinghe van de groote Rievriere van C A N A D A by Mr Champlain.

In't twaelfde Capittel hebben wy de groote rievriere van Canada ofte St Laurens verholghet tot Quebecq, welck is een punt landts / welck vol note-boomen stont /

Rondt ten tijde dat Champlain daer quam/ de welke daer een woon-plaetse boot-
 de vooz syn volck: dese plaetse is ghelegghen op de hooghte van les-en-beertich gra-
 den ende een derde. 't Landt daer ontrent is seer plaplandt / ende brenghet voozt
 alle soozten van granen; men vint daer by naer alle soozten van boomen/ die men
 heeft in de bosschen van Franckryck / oock veelderley vruchten / doch wilder als
 de onse / om dat sy niet ghehabent en worden/ als noten/ kersten/ pypmen / wijn-
 gaerden/ framboisen/ aerdt-bespen/ende andere klepne fruchten / die redelyck goet
 vallen: oock zyn der veel goede krupden ende wortelen. In de rieviere valt veel
 visch; ende te lande veel wildts. Van de maent van April tot half December heeft
 men daer een ghelonde lucht / maer Ianuarius, Februarius ende Martius, zyn on-
 ghelondt / ende dan is men daer van 'tscheur-buyck seer ghequelt: de winter duert
 ghemeynlyck tot in April. Van Quebecq voozder de rieviere op / is de rieviere
 somtijds een legue somtijds anderhalf legue breedt / ende de landoutwe wordt
 al schoonder ende schoonder: doch de rieviere is wat ghebaerlyck aen sommighe
 sozden/ van weghen de bancken ende klippen die daer in zyn / soo dat men daer
 wel voorszichtelyck moet baren/ ende dickwils moet diepen. Vyftthien leguen van
 Quebecq is een punt welck sy noemen St Croix, al waer eenighe ghelooven dat
 Quartier syn winter-plaetse soude gehadt hebben: is een landt-punt een wepnigh
 opt-stekende / gantsch open vooz de noozdt-weste wint: daer legghen eenighe
 weyden / die met hoogh water alle ghetjden onder-loopen: 'tis een dangereuse
 passagie van weghen de rodfen die in de rieviere legghen / ende hoewel daer een
 diep canael is / soo loopt daer een harde stroom / soo dat men syn ghetje wel moet
 waer nemen om dese plaetse te passeren. Neghen leguen voozder komt men aen
 een fraepe rievier / die sy noemen Rieviere St Marie; ende anderhalf legue van
 dese rieviere legt een kleyn Eplandt/welck sy noemen Isle St Esloy, ende noch on-
 trent 5 leg. voozder komt men aen een grooter rieviere/die sy noemen les trois Rie-
 vieres; aen welckes in-komen les klepne Eplandekens leggen / die seer vermake-
 lyck zyn/ende daer dicht by een lack/welck sy noemen Lac de St Pierre op de hooghte
 van by na 46 graden. Het lack is by de acht leguen lanck ende vier breedt/en daer
 is dyp ende vier badem waters; aen de noozdt-zijde is een rievier die by de twintich
 leguen in't landt loopt / die sy noemen Rieviere de St Susanne; ende aen de zuyd-
 zijde zyn der noch twee / d'een ghenoeemt Rieviere du Point, ende d'ander de Gen-
 nes, welke beyde schoone rievieren zyn / ende loopen dooz seer schoone landoutwe.
 't Lack is by naer staende water/ende seer visch-ryck. Aen de noozdt-zijde liet men
 wel twaelf oft vyftthien leguen binnen 'slands hoogh ende bergich landt. Van
 dit lack komt men voozder aen een deel Eplandekens die seer lustigh zyn/vol boo-
 men/wijnngaerden ende wildt. Van daer komt men aen de Rieviere de Yroquois,
 welck naer 't zuyden streckt / ende is de mondt vier oft vyf hondert passen breedt /
 op de hooghte van vyf-en-beertich graden / ende by de dyp-en-twintich leguen
 van les trois Rievieres vooz-noemt. Dese rieviere is van haer beghin tot de eerste
 af-bal (welck zyn vyftthien leguen) al black ende aen beyde zijden met boomen
 bekleet; ende tusschen beyden zyn neghen oft thien schoone Eplandekens; de rie-
 vier is op sommighe plaetsen wel een half legue breedt / ende vol visch: men vint
 daer niet minder als vier boet waters. 't Begin van de af-bal is ghelyck een lack/
 daer is wepnigh waters / dan eben wel loopt het seer snel af / soo datter gheen mid-
 del en is om met een sloupe op te baren; dan met groote moeyte weten de Wilden
 die te passeren met hare canoen: ende soo komt men eyndelyck aen een seer groot
 lack daer veel schoone Eplanden in legghen: hier vanght men menichte van be-
 bers: dit lack is naer 'tlegghen van Champlain wel tachtich oft hondert leguen
 groot / ende daer zyn vier Eplanden die 10 / 12 ende 15 leguen lanck zyn; op
 den oever van 't lack wassen veel schoone boomen/ ende onder andere castanien-
 boomen/ die men elders op de rieviere van Canada niet en heeft: daer is veel visch
 in't lack/ ende onder andere een soozte/ die sy noemen Chaoufaron, welcker eeni-
 ghe

ghe wel thien boeten lanck zijn: hebben een lanck bachups met een dobbel rje van seer scherpe tanden; is van de ghedaente als een snoeck / met soo harde schobben / dat men daer qualijck met een dagghe kan dooz-steken / grijs van colour; verslinden alle andere visschen / die in 't lack zijn / ende de rievieren; ende weten de voghels met een sonderlinghe aerdicheyt te verrasschen; begeeft hem tusschen de bieten / ende triedt dat aen de kanten wast / ende houdt syn beck boven 't water heel stil / soo dat de voghels daer op komen sitten ghelijck op een strupck / ende hy weet se dan soo te vatten by de beenen / ende onder 't water te trecken. Rontom het selve lack liet men seer hooghe berghen / waer van die aen de oost-zijde ghelegghen meest met sneeuw bedeckt zijn / ende aen die zijde woonen de Wilden / die sy noemen de Yroquois, in seer schoone vallepen / daer schoon koozn wast. Aen de zuydt-zijde zijn mede hooghe berghen / doch sonder sneeuw / daer mede van die selve natie van volckeren woonen / by een ander klepnder lack / welck ontrent de kulle van Norrenbegue komt te vallen. 't Groote lack woꝝdt de naem ghegheven van Lac de Champlain. Weder-komende in de groote rievier / soo komt men aen een val waters / welck sy noemen le grand Sault St Louis, is dertich leguen van les trois Rieviers: dese val is ghelijck een lack / ende daer zijn dꝝp ofte vier klepne Eplandekens / ende aen de kant van de rievier seer schoone weyden. Dese val ofte Sault St Louis is bestwaerlijck te passeren / soo dat men ghenootsaeckt is de canoes overlandt te draghen / tot het eynde des selves; twee leguen boꝝder de rievier op is weder een lack by de twaelf leguen groot / daer dꝝp rievieren in komen: de eene van 't westen / daer de volckeren woonen / die men noemt Ochataiguins, welck van dese Grand Sault St Louis, wel hondert en vijftich leguen de rievier op woonen: d'ander van 't zuyden upt de Provincie van de Yroquois, de derde van 't noorden / waer de Algoumequins, ende Nebicerini woonen. In dit lack zijn seer veel schoone Eplandekens; ende 't landt daer om her is vol boschagien: dese plaetse leght op de vijf-en-veertich graden en achtien minuten. Champlain voer de rievier op die naer 't noorden sreckt dooz 't valsch aengeben van eenen Fransman / die hem wijs maecte / dat hy dooz dien wegh tot aen de noꝝdt-zee toe hadde geweest / ende daer het wozack van een Engelsch schip ghelien: hy bevondt dese rievier seer moeylijck ende ghebaerlijck om op te vareh dooz de menichte van ballen ende blinde klippen die in de rievier leggen; quam by diverse natien van Wilden / te weten / die men noemt Quenongebin, ende de Ouescharini; de Algoingequins, Marou-Owescharini; ende voer op met groot onghemack dooz diverse lacken tot op de seven-en-veertich graden; al waer hy by de Wilden onder-recht wierdt / hoe dat hy by synen leydt-man schandelijck bedꝝgghen wierdt (de welke oock eyndelijck syn valschedt bekende) ende keerde van daer te rugghe naer Quebecq. Ende dit is 't ghene wy vinden van de uyterste ontdeckinghe van dese groote rievier van Canada, ende andere die daer in komen / met de aen-legghende lacken ende anders.

Het vijftiende Capittel.

Van de ghedaente ende manieren van leven van de Wilden die in dese quartieren woonen in 't ghemeyn.

Er wy van dit quartier schepden / en salt niet buypen propoost wesen hier by te boegen den aerdt ende manieren van de Wilden die in dese quartieren woonen. 't Escarbot ghetuyghet daer van / dat sy dooz den bandt vrolijck van humeur zijn / ende de meesten tijdt lacchen / doch dat sy eben-wel wat saturnijn zijn. Sy spreken seer verlancklaem / ghelijck ofte garen wel verstaen waren / ende houden op van sprecken / haer bedenckende een wiyl / ende vervolghen dan weder haer reden. Sy hebben een ghewoonte / naer dat Champlain verhaelt / van half September tot half October haer te begheven tot het visschen van sekere aelen / die ontrent

trent die tijdt by menichten in de riebierre ghevanghen worden; sy onder-houden haer daer mede/ende dzooghen de selve vooz provisie teghen den winter / als wanneer sy op de jacht trecken om bebers te vanghen; want daer valt in die tijdt seer veel sneeuw / soo dat die wel twee ende d'p voeten dick op het landt leght: sy maken dan sekere raketten/die sy aen de voeten binden/om niet te sincken in't sneeuw. Als haer gedzooghde aelen op zijn/soo behelpen sy haer met de jacht van Elandts ende andere wilde-beesten/die sy weten te vanghen. Als haer dese bepde mislichen/soo zijn sy genootsaect haer seer armelijck te behelpen/ende lijden dickwils groot ghebreck ende swarten hongher; eten seckere scerckens / dooden ende eten haer honden/jac somtijts etense de bellen daer sy haer ghewoon zijn in te kleeden; ende daer en is niet soo vuyt ofte sy slaen het in/ tot vuyt sinckende kringen toe: ghelijck dan Mr de Champlain notabele exempelen daer van verjaelt. Sy hebben onder andere twee groote ghebreken: de eene/dat sy seer wraeck-gierich zijn/ende handelen haer vbanden als sy die konnen verrasschen onmenschelijcken wreedt: de andere is/dat sy seer leughenachtich ende bedrieghelijck zijn / soo dat men haer niet en mach vertroutwen / maer altydts wel op syn hoede zijn. Den meesten deel en hebben sy gantsch gheen wetten ofte andere costummen onder haer / maer leven als wilde-beesten / sonder eenighe kennis van Godt ofte Gods dienst. Jaques Quartier seght dat sy een Godt eerden die sy noemden Cudruagny. Sy hebben onder haer eenighe waer-segghers diese noemen Pillotois, ende sy ghelooven dat de selve met den Dupbel familiaerlijck sprecken/ de welke haer ghebidt wat sy te doen hebben in haer oozloghen: zijn seer ghenegen om te ghelooven haer eyghen dzoomen/ welck niet en zijn dan bedriegherijen van den Dupbel. Dit volck is anders van lichaem wel gheproportioneert /sonder eenighe mis-maectheyt / ende dispoost; so wel de mans als de vrouwen zijn van couleur bruyt/ ofte als een olijbe; dooz sekere olpen ende vertwen / daer sy tlichaem ghewoon zijn mede te besmeeren: kleeden haer in bellen van diverse beesten/ in de somer loopen sy half naect/ dan in de winter zijn sy heel wel bedeckt met elandts-huyden/robber-bellen/bebers ende bezen-huyden/ ende ander bont. Wat haer houtwelijcken belangt/ van dat de dochters veerthien oft vijftien jaren oudt zijn/ conberleren sy met alle die haer goet duncken; ende dan't eynde van vijf oft ses jaren/nemen sy een tot haer man die sy willen / ende leven daer voozts kupschelijck mede; doch indien sy gheen kinderen te samen en teelen/ soo staet het de man vuyt die te verlaten/ende een ander te nemen: De mans zijn seer jaloers over haer vrouwen; ende geven ghelichencken aen de ouders van de dochters/die sy tot vrouwen ghenomen hebben. Man ofte vrou ghestorven zijnde/makense een kuyt/ende legghen daer alles in wat haer-lieden toe-behoort/ als ketels/bijlen/booghen en pijlen/kleederen/etc. ende legghen het doode lichaem daer by / beberghe't met aerde / ende werpen daer groote stucken houdts op/ende een plancke daer over/welck sy roodt schilderen. Sy ghelooven de onsterffelijckheyt van de zielen / ende legghen / dat sy haer/naer dat sy vuyt den lichame ghelicheyden zijn/ gaen vermeyden in een ander landt by haer vrienden die te voren ghestorven zijn. Sy zijn seer vreesachtigh/ende altydts beducht vooz haer vbanden / soo dat sy weynigh rusten / maer dickwils vuyt den slaep ontwaecken/ende haer te weer stellen/ als oft de vbandt haer op't lijf ware. In somma het is een arm ende miserabel volck; doch dit en is niet te verstaen van alle de Wilden die ontrent ende in de riebierre woonen/ maer van die/welcke aen de eerste beginfelen van de riebierre/en by naer tot de Sault Sr Louis woonen/die sy noemen Montaignets, Canadiens, ende Souriquois; want de andere / als daer zijn de Algoumequins, Ochaistaguins, ende Yroquois, de welke meer in-waert dese groote riebierre woonen/hoe wel sy van conditie ende manieren by naer zijn als de andere /soo hebben sy een beter leven / dooz dien sy tlandt houten ende vruchten winnen / daer sy haer mede onder-houden / ende selden ghebreck lijden / ten ware als sy haer reeckeningh qualijck maken/ want alle dese

nationen en verzorgen niet verder als voor een winter/ ende dat soo nauw/ dat sy niet en hebben te sparen ofte andere met te deelen. Van de tael van de Wilden die in Hochelaga woonden vinde ick dit weynighe aen-geteekent by Jacques Quartier: de ghelaten beteekenen sy aldus:

een	Secada.	ses	Indahir.
twee	Tignem.	seven	Aiaga.
dry	Hafche.	acht	Addiguc.
bier	Hannaion.	neghen	Madellon.
vijf	Ouiscon.	thien	Assem.

Welck de andere Wilden die aen de kandt van de groote rievier Canada woenen/ alsoo upt-drukken/ naer dat l'Escarbot schryft:

een	Begou.	ses	Coutavachin.
twee	Nichou.	seven	Neovachin.
dry	Nichtoa.	acht	Nistovachin.
bier	Rau.	neghen	Pescovadet.
vijf	Apateta.	thien	Metren.

De selve Quartier teekent mede aen/ op wat wijze die van Hochelaga de ghe-deelten des lichaems noemen:

Hooft	Aggonzi.	Armen	Aiayascon.
Door-hooft	Hergeniascon.	Bupck	Eschehenda.
Oogen	Higata.	Maghe	Aggruascon.
Ooren	Abontascon.	Knpen	Agochinegodascon.
Mondt	Esahe.	Open	Hetnegradascon.
Tanden	Esgongai.	Beenen	Agougenehonde.
Tonghe	Osnache.	Doeten	Onchidascon.
Baerd	Hebelin.	Handen	Aignoascon.
Zenlicht	Hegovascon.	Dingeren	Agenoga.
Harz	Agoniscon.	Naghels	Agedascon.
Hals	Agonhon.		

En man noemen sy Aguehum, ende een vrouwe Agruaste. Doch ghelijck dese Wilden dickwils van plaetse veranderen/ soo veranderen sy oock dickmaels van tael/ ende die vele met de Christenen omme-gaen/ die leeren allenskens veel woorden van de tael der selver/ soo nochtans/ datse de selve door de upt-sprake soo verstellen/ dattet qualijck de selve woorden schijnen te welen.

C A D I E ofte A C C A D I E.

Het ses-thiende Capittel.

Beschrijvinghe vande Zuydt-kuste van N O V A F R A N C I A, ende eerst van C A M P S E A U, ende andere havenen en Eylanden op de kuste van A C C A D I E ofte C A D I E, ghelegent tot C A P D E S A B L E toe.

Tot hier toe hebben wy beschreven de gheleghentheden van de groote rievier St Laurens ofte Canada; om nu voort te komen tot de resterende deelen van dit quartier/ soo sullen wy weder beginnen van daer wy het ghelaten hebben/ te weten van't vaste landt/ welck gheleghen is by 't Eylandt van Cap Breton; welke contreye nu by de Francoslen ghemeenlijck wordt gheuoemt Cadie ofte Accadie; welck is een streeck lants legghende in de lenghte aende zee/ van Campseau af tot Cap Forchu; ende van beyde zijden loopt het smal toe in de forme van een trianghel; soo dat het ontrent aen't eynde van de baye Françoise op syn smalste is/ ende niet verre van't innerste van de baye de Chaleur, welck leghet aen de oost-zijde van dit landt op de Golfo St Laurens, als hier voer is verhaelt.

berhaelt. Men't oost-eynde / ende begin van dese kuste leght de haven van Campseau, welck is een plaetse ghelegghen tusschen twee eplanden / daer seer qualijck is aen te komen / dan met heel schoon weder / dooz de klippen ende barninghen die daer zyn ; is ghelegghen op de vijf-en-beertich graden / ende een derde noozdelijcker breedte : acht leguen van 't Eplandt van Cap Breton, ende vijf-en-twintich leguen van Cap Breton self : tusschen dese haven van Campseau, ende dit Eplandt is een groote dooz-tocht / die negghen of thien leguen tusschen 't landt streckt / ende een passagie maect inde groote baye oft Golfo St Laurens, dooz de welcke men vaert naer Gaspé ende Isle Percee : is een enighe passagie / ende de groote schepen en varender niet dooz / hoe wel daer waters ghenoech is / uyt oozlaecke van de harde stroom / ende rabelingh van de ghetiden ; soo dat het daerom oock ghenoeemt wordt le Passage Courant, op de hoochte van vijf-en-beertich graden ende vijf-en-beertich minuten. Van Campseau voozder naer het westen tot een haven toe / die sy noemen port de Savalette, zyn ses leguen, en tusschen beyden zyn seer veel klepne eplandekens langhs de kuste liggghende. Van port de Savalette tot les Isles Rangees zyn vier leguen, dit zyn vele Eplandekens liggghende op een rye in een in-ham ; van waer tot Isle Verte zyn ses oft seven leguen ; alwaer een rievier is / welck ghenoeemt wordt la Riviere de l'Isle Verte, dooz dient dit groen Eplandeken aen de mondt leght van de selve rievier ; ende is op de 45 graden ende een quart noozder-breedte. Van dese rievier tot baye de routes Isles zyn ses leguen, ende tusschen beyden zyn al klippen die by naer een legue in zee stecken / ende het barnt daer seer. Van dese baeye tot port St Helaine zyn veerthien oft vijfthien leguen, daer oock groot ghebaer is van wegen de bancken / dzooghten ende barningen ; is al slecht landt. Port St Elaine heeft in't in-komen een Eplandt van't welck men met het leegh-water kan gaen tot aen't vaste landt ; heeft een tamelijcke goede haven vooz schepen van hondert / en hondert en twintich baten / ende is ghelegen op de hoochte van vier-en-beertich graden / ende beertich minuten / wepnigh meer of min. Van port St Helaine tot Sefambre zyn acht leg., ende tusschen beyden leght een baeye / die sy noemen baye Saine om dat sy seer fraep ende gelont is / ende by de seven leguen groot ; alwaer gheen Eplanden en zyn dan in't binnenste by een klepne rievierken / ende van wepnigh waters. Sefambre is een Eplandt so genoemt by die van St Malo : van waer tot Riviere de Ste Marguerite zyn seven leguen, dese rievier leght achter een klepne Eplandt / toelende een van seer veel klepne eplandekens die hier leggen langhs de kuste in diverse baven ende in-hammen ; de welcke alle by de Francoplen worden genoemt les Martyres, om dat daer eertijds eenighe Francoplen vande Wilden zyn verrast ende doot-gelagen : dese rievier leght op vier-en-beertich graden ende vijf-en-twintich minuten noozder-breedte : alle de Eplanden zyn vol pijn-boomen / ende ander slecht hout ; dan daer is goede visscherije ende voghel-banck. Van dese rievier tot Cape de la Heve zyn acht leguen ; soo dat van Sefambre tot dese kape zyn vijfthien leguen. Dese kape is ghelegen op de vier-en-beertich graden ende vijf minuten noozder-breedte / vijf-en-tachtich leguen van Cap Breton ; de naelde varieert daer selthien graden ende vijfthien minuten : hier is een goede haven / welck sy noemen port de la Heve, daer goet ankeren is in vijf / ses / seven ende acht badem waters ; voozts aen't in-komen van de haven legt een langh ende smal eplandeken / ende daer achter by oosten vande selve haven een baeye / met veel klepne eplandekens met boomen bekleet / ende in't binnenste van de baeye een rievier die wepnigh waters heeft ; in de haven komt mede een klepne rievierken ofte kreecke welck dzoogh loopt met het leegh-water. Vijf leguen voozder is een andere haven / welck men nu noemt port du Rossignol ; op de hoochte van vier-en-beertich graden ende vijfthien minuten. Daer leght een klepne eplandt vooz de haven ; ende men heeft in de selve van ses tot twaelf badem waters / ende buyten veerthien ende vijfthien : daer komt een rievier in van den noozdt-westen / welcke by de vijf-en-twintich leguen uyt 't landt komt.

Seben leguen boorder naer't westen is ghelegen port au Mouton, op de hooch^e te van vier-en-beertich graden noorder breedte. Dit is een besloten haven / by naer ront; boorder selve leght een kleyn eplandeken vol boomen / aen de noorderzijde van welcke maer twee badem waters is / dan aen de zuydt-zijde / alwaer't in-komen van de haven is / tusschen 'tboorder schreven Eplandt / ende een lanck ende smal punt landts / is dyp ende vier badem waters / ende binnen inde haven ses ende acht badem; in't midden legghen ses kleyne eplandekens / daer komen twee rievierkens in; eene van't noorder-westen / die heel ondiep is; ende d'ander van't zuydt-westen / welck komt uyt een staende poel: tlandt aen de strandt is vol van kreupel-bosch ende heesters: alwaer een menichte van Harten is boorder de poelen ende wateren die daer zijn. Ses leguen boorder is een seer goede haven / welck Champlain noemt port du Cap Negré; van weghen sekere klippe / die de ghelijckenis heeft van een Swarte / liggende in zee by een Cape die sy noemen Cap Negré, verschepden van de boorder-noemde haven vier leguen, ende thien van Port au Mouton. Dese kape is seer ghebaerlijck van weghen de klippen ende rotsen die verre in zee strecken; de kuste tot daer toe is seer leegh ende met kreupel-bosch bewassen; ende de eplandekens zijn al vol wildts. Aen Port du Cap Negré volght een ander haven welck Champlain noemt baye de Sable, daer de schepen kunnen ankeren sonder eenich perijckel. Twee leguen boorder is Cap de Sable, welck mede ghebaerlijck is van weghen seckerere klippen die wel een legue in zee steken. Alle de kuste van Campseau af tot dese Cape de Sable, is tamelijck hoogh-landt ende rotsigh / ende meest al met kleyne eplanden ende ghebaerlijcke barninghen beset / doch daer zijn even-wel eenige goede havenen ende reeden als vozen verhaelt / 'tis slecht landt ende onlustich / ten sy by eenighe rievieren ofte beken / daer tamelijcke goede grondt is; daer en is gheen twijfel aen ofte de winter moet hier seer koudt zijn / ende ses ofte seven maenden dueren.

Het seven-thiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de kuste ACCADIE, van CAPE DE SABLE af tot PORT REAL: Beschrijvinghe van PORT REAL.

VAn Cape de Sable (daer top in't boorder-gaende Capittel van hebben ghesproken) tot een Eplandt nu ghenoeemt Ile aux Cormorans is een legue; dit eplandt wort soo genoemt van wegen de groote menichte die daer is van dat gheboogelte. Daer aen volght een bape die naer't noorden streckt twee ofte dyp leguen in't lant / welck sy noemen la Baye Courante, twee leguen van Cap Forchu; ontrent de welcke veel eplandekens leggen twee ende dyp mijlen in zee / waer van eenige twee / d'ander dyp leguen groot zijn: seer ghebaerlijck om met groote schepen aen te doen van weghen de stercke stroomen ende klippen die onder water ligghe: staen vol boomen: een weynigh boorder legghen noch vier eplanden; in welke een seer groote menichte van boghelen haer onthoudt / welck sy noemen Tangeuz, ende op de andere groote menichte van alderhande boghelen: d'eerste noemen sy Ile aux Tangeux, welck is een half legue van Cap Forchu; en d'ander les Isles aux Loups Marins; leggen op de dyp-en-beertich graden ende een half noorder breedte / ende van 'tvalte landt vier oft vijf leguen. Van dese Eplanden tot Cap Forchu (soo ghenoeemt naer syn ghedaente) alwaer een haven is / die sy noemen Port Forchu, zijn vijf oft ses leguen: dese haven is tamelijck goet aen't in-komen / dan achter in loopt sy meest droogh met het leegh-water / uyt-ghenomen een kille van een rievierken / omringt van schoone weyden / welck dese plaetse seer aenghenaem maerken. Van hier keert de kuste naer't noorden / ende in thien oft twaelf leguen en zijn daer gheen bequame havens boorder groote schepen / dan wel eenighe in-wijcken ende fraepe stranden / ende een supbere kuste sonder eplandekens / klippen ofte drooghten.

drooghten. Van daer komt men aen Isle longue, streckende nooydt-oost ende
 zuydt-west/ende ghelegghen aen het begin vande baye Françoise; dit Eplandt
 is ses leguen lanck/ende in eenighe plaetsen een legue breedt: staet vol boomen:
 alle de kuste is besmet met klippen/soo datter met schepen niet en is aen te komen;
 daer gaet een harde ghetje / insonderhepdt in een smallen dooz-ganck tusschen
 'tEplandt ende 'twaste landt/welck sy daerom noemen le passage Courant, soo
 datter gheen vaedt en is met schepen daer dooz te varen. Tusschen dit Eplandt
 ende 'twaste landt leght een bape/ welck sy noemen Ste Marie, daer goede reede is
 voozschepen: heeft dyp leguen in't in-komen: aen de zuydt-oost-zijde is een seer
 goede haven ghenamnt port Ste Marguerite op de hoochte van vijf-en-veertich
 graden ende een half / ende 'tcompas varieert daer seuen-thien graden ende ses-
 thien minuten; aen't in-komen legt een banck/daer met leegh-water maer ander-
 half badem waters is / dan binnen heeft men dyp bademen/ ende goede grondt:
 'twater valt daerwel dyp bademen: daer is seer fraey landt by ghelegen; ende aen
 de gantsche zuydt-oost-zijde vande bape ist leegh-landt/ende seer goet. Aen d'an-
 der zijde komende van Isle longue nooydt-oost aen twee leguen, vintmen een in-
 wijck van een vieren-deel van een legue in't om-gaen/daer wasighe grondt is/
 alwaer sy segghen aen't landt een Silber-mijne te welen. Eenighe leguen vooz-
 der is een rievierken / welck sy noemen Boulay, in welckes mondt een schip van
 hondert vaten byselijck mach anckeren; een quart van een legue voozder is een
 goede haven voozschepen; ende daer is een pfer-mijne: ende dyp leguen voozder
 nooyt-oost noch een ander pfer-mijne/niet verre van een rieviere daer seer schoone
 weyden aen legghen: de grondt van 'tlandt daer om-her is roodt als bloedt. In't
 binnenste van de bape is noch een rievierken/welck niet verre en komt van Port
 Royal. Ses leguen om de kape / dooz de passagie van Isle longue; nooydt-oost
 aen/is een in-ham/daer de schepen moghen anckeren op vier / vijf / ses ende seuen
 badem waters / zand-gront/is maer een reede. Twee leguen verder op de selve
 streck leght Port Royal, welck een seer schoone ende wijde haven is/daer wel dyp-
 sent schepen sekerlijck souden kunnen leggen. Tin-komen is acht hondert treden
 wijdt/ende de haven is binnen twee leguen lanck / ende een legue breedt; daer
 komen dyp rievieren in / welcker eene taemelijck groot is / komende van't oo-
 sten/die sy noemen Riviere de l'Equille, naer seker vischkens die daer ghevangen
 worden by menichten: dese rieviere is in de mondt by naer een vieren-deel van
 een legue wijdt; alwaer een Eplandeken leght een half legue groot/vol boomen/
 (gelijck oock de landen daer ontrent) ende maectt dat de rieviere twee in-komsten
 heeft by nooyden ende by zuyden 'tEplandt; doch dat by nooyden is 'tbeste / daer
 is vijf ende ses bademen waters / oock seuen ende acht / dan men dient het kanael
 eerst wel te erkennen/dooz dien daer sozghelijcke drooghten zijn/so aen de zijde van
 'twaste landt/als van 'tEplandt: men kan de rieviere by de vijftien leguen op-va-
 ren/daer sy noch seltich treden wijdt is/ende ander-half badem diep. Aen de rie-
 viere wassen veel buecken ende eschen-boomen. Aen de zuydt-zijde van de haven
 is een ander rieviere/daer mede een eplandeken voozlegt/twee leguen van't vooz-
 gaende versheypden/die sy noemen Rieviere St Antoine; 'tlandt is hier tusschen
 Port Royal, ende 'tbinnenste van de bape St Marie, by de vier leguen ober dwers
 dooz dicke bosschen:de derde rieviere aen deselve zuyt-zijde gelegen/is vol klippen/
 soo dat daer niet in te komen en is/noement le Ruisseau de la Roche. Dese haven
 leght op de hoochte van 45 graden nooyder-breedte;ende 'tcompas nooydt-westert
 daer seuen-thien graden ende acht minuten. De Francoslen hadden hier een
 woon-plaetse inden jare 1605. onder 'tbelept van le St de Monts, van welcke men
 de ghelegghenthepdt kan sien in de vopagien van Champlain, ende de gantsche
 hystorie lesen by l'Escarbot in't vierde boeck van syn Histoire de la Nouvelle Fran-
 ce. 'Tvolck welck ontrent dit quartier woont/worden ghenommt Souriquois, by
 de welke niet te binden en is dan bevers bellen/ en andere diergelijcke pelsterjen.

Dit volck is middelbaer van stature / bypn van colour ghelijck de andere Wilden: hebben meest swart hapy: de Obersten hebben alleen baerden/de andere trecken de hapyen upt: haer kleedinghe ende manier van leven verschilt weynigh vande andere Wilden: en hebben gheen Religie ofte eenighe Gods-dienst; dan hebben haere Waer-segghers ende Toobenaers / daer sy seer op vertrouwen; welck sy noemen Autmoins, ende maecten daer soo grooten werck af / dat haer Koninghen dat ampt veel tijts bedienen: de selve zyn oock hare Medicynen ende Chirurghs: ghebruycken seer vzeemde manieren van waer-segghen / ende den Dupbel op te manen: ende haer principale kueren in't gheneesen der siecken/ bestaet in't bloedt laten/ende upt te supghen. Haer tale is meest verscheyden van der anderen Wilden tale: de ghetalen worden by haer upt-gedrukt als volcht:

een	Negont.	ses	Kamachin.
twee	Tabo.	seven	Eroeguenick.
dry	Chicht.	acht	Meguemorchin.
vier	Neon.	neghen	Egkkonadeck.
vijf	Nan.	thien	Metren.

De jaren tellen sy by de Sonnen / Cach Metren Achteck, zyn hondert jaren: de maenden by Manen / Knich Metren Kaminau, zyn thien Manen ofte maenden. De ghedeelten van smenschen lichaem worden by haer aldus ghenaemt:

Hooft	Menougi.	Baerdt	Migidion.
Hapy	Monzabon.	Hals	Chitegan.
Ozen	Seckdoaga.	Arm	Pisquechan.
Door-hooft	Tegoiea.	Handt	Nepeden.
Oogen	Nepiguigour.	Vingeren	Troeguen.
Neus	Chichkon.	Bupck	Migedi.
Mondt	Meton.	Nabel	Niri.
Lippen	Nekovi.	Knien	Cagiguen.
Tanden	Nebidie.	Beenen	Mecat.
Tonghe	Nirnou.	Voeten	Nechit.

Sy noemen			
De Man	Metabouiou ofte Kessona.	Steen	Knoudou.
een Vrouw	Mebouiou.	Berch	Pamdemour.
Vader	Nouchich.	Water	Orenpeoc.
Moeder	Nekich.	den Hemel	Ovaieck.
Broeder	Skinetch.	de Sonne	Achtek.
Suster	Nekicht.	de Mane	Knichkaminau.
Sone	Nekovis.	een Sterre	Kerkooth.
Dochter	Netouch of Pecenemouch.	een Booghe	Tabi.
't Vier	Boucktow.	een Pyl	Pomio.
de Aerde	Megamingo.	een Mes	Howagan.

Sy hebben hare ghesangen die sy op hare keesten ende vrylick-tijden ghebruycken / inde welck l'Escarbot ghetuyght ghehoort te hebben het woordt Alleluya, welck seer te verwonderen soude zyn/in dien het soo ware: meyne dat hy het hem heeft laten vooz-staen. Dus vele van dese Wilden.

Het achthiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de plaetsen, Havenen ende Rievieren ghelegghen in de groote BAYE FRANCOISE, ende daer buyten tot de Rievier P E M T E G O U E T toc.

VAn Port Royal varende langhs de kuste van't valte landt / welck daer streckt noozdt-oost ende zuydt-west acht oft thien leguen, komt men aen een punt lants / welck sy noemen Cap de deux bayes, door dien het een smallen reep lants is /

is / tusschen twee bapen / streckende oostwaerts in tusschen het vaste landt; een legue in zee van dese kape leght een Eplandt een legue groot / gantsch omringht van hooghe rodtsen / upt-ghenomen in een plaetse / daer een bzeucke is / ende daer by een poel van sout water: 't Eplandt is boven plat / ende met boomen betwafsen / alwaer een springh is van goet water; ende hier is een koper-mijne. Aen de kape die by zupden de boozs. kape leght is een ander upt-stekende punt / welck sy noemen Cap de Poutrincourt, op de hooghte van vijf-en-beertich graden ende twee derde noozder breedte. Dese kape is ontrent twintich leguen in't om-gaen / ende in't binnenste is een riebierken van wepnigh waters: daer zyn noch andere klepne beken; 'twater wast daer by de vijf badem. Daer is noch een ander haven welck met 'tleghe water droogh loopt / welck sy noemen Port aux Mines, door dien daer een koper-mijne is / doch loopt twee-maels daeghs onder met de bloedt: dese haven is ander-half mijl verscheyden van't Eplandt dat wy booz desen hebben aen-gheroert: is een kape by een legue langh / ende anderhalf breedt; men komt daer in door een canael / daer aen beyde zijden landen legghen / tusschen twee smal upt-stekende reepen landts / die de kape by oosten besluypen; ende binnen in zyn twee klepne beken van wepnigh waters. De baye Françoise loopt van hier noch vijftien leguen binnen 'tlandts; d'andere kape by noozden Cap de deux bayes, wordt by Champlain in syn kaerte gheuoemt baye de Genes; daer komen twee riebieren in / de eene van het oosten naer Cap Breton toe / ende d'ander van het noozden naer Gaspé toe: dese kape is in het in-komen vijf oft ses leguen wijdt. Aen de zupdt-kuste van het vaste landt / stelt Champlain Rievier St Louis, de welke sy nochtans niet en noemt in syn bopagie / dan spreekt daer van een klepne rievier / met een leghe kaep aen het in-komen; ende een hooghen berghe binnen 'tlandts / hebbende de ghelijckenis van een Cardinaels hoedt: alwaer een pfer-mijne is; dan daer en is gheen reede dan booz chaloupen. Vier leguen boozder west-zupdt-west is een rif van klippen een wepnigh in zee streckende / daer een seer hardt tje gaet / welck oock seer ghevaerlijck is; neffens dit punt is een in-ham / een half legue groot / daer oock een pfer-mijne is. Vier leguen boozder is een schoone kape / in de welke d'yn Eplandekens legghen / ende een rodtsle: de twee zyn een legue van de Cap Rouge naer't westen / ende het derde aen de mondt van een schoone rievier / welck sy nu noemen Rievier St Jean, ende de Wilden noemen die Ouygoudy. Dese rievier is ghevaerlijck / indien men niet goede acht en neemt op sekere punten ende rodtsen / die aen beyde zijden legghen: sy is engh in de mondt / ende daer is derthien / veerthien ende selthien bademen waters; daer na wortse wijder tot aen een upt-stekende punt daerle weder nauwer werdt / ende heeft daer ghelijck een val tusschen twee hooghe klippen / daer 'twater seer snel af-loopt: doch met het hoog water ist daer wel te passeren; ende wert daer wel een legue breedt: tin-komen van de rievier leght op vijf-en-beertich graden ende twee derde / ende daer is een pfer-mijne: de Wilden van 'tlandt legghen datse dese rievier op varen naer Tadoussac, ende maer wepnich weeghs ober lant en hoeven te reysen: in de rievier wordt veel Salm ghevanghen: Booz de west-hoek van de rievier / welck sy noemen Cap de St Ichan; leght een Eplandeken / welck sy van weghen de ghelijckenis noemen la Nef. Van daer komt men aen vier Eplanden / die vol boghelen zyn; ende meer west-waerts aen ander Eplanden / onder ander aen een / welck welses leguen groot is / by de Wilden genoemt Manchane; ende naer't zupden van't selve Eplandt zyn diverse goede havens tusschen de Eplanden in. Van daer komt men aen een rievier / welck men na de natie van de Wilden die daer ontrent woonen / noemt Rievier des Estechemins: men baert door ontallijcke Eplanden die ghelijck in een sack legghen / eenighe meer ofte min als een legue groot. Champlain noemt die in syn kaerte Isles Jumelles. Midden door dese Eplanden komt men in een rievier / in't midden van de welke leght Isle S^c Croix, daer de Francoslen een woon-plaetse hebben

gehadt / welke sy daer naer weder verlaten hebben / als te sien is by Champlain ende l'Escarbot. Dit Eplandt is ghelegghen op vijf-en-beertich graden ende een derde noorder-breedte / ende 'tcompas nooydt westert daer seventhien graden ende twee en-dertich minuten; van dit Eplandt komt men in een bape / daer d'yp rievieren in komen d'een van't oosten / de andere van't noorden / de derde van't westen / welck is die top voren hebben genoemt Rievire des Estechemins, ende twee leguen de rievire op is een groote val / soo dat de Wilden haer canoen wel vijf hondert passen ober landt draghen. Op dese rievire worden in de maent van May ende Jun seer veel haringhen ghevanghen: 'tis een seer goeden bodem / ende daer 'tkoozn seer wel wassen soude / indien de boomen wegh ghehoutwen waren / want het gantsche landt is meest vol gheboomte / ende op't Eplandt ende daer ontrent en ontbreken gheen molquiten. Om van dese rievire de S^c Croix te varen naer de rievire van Pentogoüet ofte Norembeguc, passeert men dooz seer veel klepne Eplanden / klippen ende sanden: ende het Eplandt / welck de Wilden selfs noemen Menane, leght d'yp leguen van 'twaste landt. De klepne Eplanden continueren langhs de kuste wel vijf-en-twintich leguen, de welke met een ghemeyne naem by Champlain worden gheuoemt les Isles Rangees; van welke eenighe wel vier leguen legghen van't waste landt af: ende zijn meest met boomen van slecht houdt beset: ende tusschen beyden zijn veel goede havenen / doch onlustigh om te bewoonen. Eenighe van dese zijn by de Francoplen oock besondere namen ghegheben / als Isle Grauee, Isle aux Corneilles, dooz de menichte van exters die men daer vindt: la Heronnerie, ende dierghelijcke. Ten eynde van dese Eplandekens komt men aen een Eplandt / welck wel vier oft vijf leguen langh is / ende en leght maer wepnigh weeghs van de kuste van 'twaste landt; is een seer hoogh Eplandt / met diverse breucken / welck in zee zijnde / sich vertoonen als seven oft acht berghen op een rye legghende / zijn kael op den top / ende niet dan rodtsen; Champlain noemt het Isle de Monts deserts, is ghelegghen op de hooghte van vier-en-beertich graden ende dertich minuten noorder-breedte / ende aende mondt van de rievire Pentogoüet; daer wy nu boorder sullen van spreken.

N O R V M B E G A.

Het neghent-hiende Capittel.

Van de Rievire by de Wilden gheuoemt P E M T O G O Ü E T, welck schijnt te wesen de Rievire ende Contreye die men noemde N O R V M B E G A.

VEle Schrybers van vooz-gaende tijden hebben wonder gheschreven van de groote rievire ende de stadt Norumbegua, de welke op dese rievier soude ligghen / betwoont van seer bequaem volck / die onder anderen cottoen souden hebben ende cottoene gaeren ende dierghelijcke; 'twelck nu soo niet en wordt bevonden / noch en is oock niet waer-schijnlijck / dat daer opt in dat quartier sulcks pets gheweest is; naer alle de circumstantien van de hooghte ende anders / soo schijnt het dese rievier te wesen / daer wy nu hebben van te spreken; welck van de Wilden naer 'tleggen van de Francoplen wordt gheuoemt Pemtegoüet: Dese rievire wordt / naer ick kan mercken / by de Engellsche Pennobscot gheuoemt; ende wordt by Mr Champlain in syn vopagien naer Nova Francia beschreven in voeghen als volgt. In't in-komen van de rievire leggen seer veel Eplanden / thien ende twaelf mylen verscheyden van 'twaste landt / ende op de hooghte van vier-en-beertich graden: 'tcompas varieert daer achthien graden ende beertich minuten: Het Eplandt genoemt Isle de Monts Deserts, maect een van de punten van't in-komen naer't oosten toe / ende d'ander point is een leegh-landt / welck de Wilden noemen Bedabedec, leggende aen de west-zijde / ende zijn dese twee punten van den anderen verschey-

verscheyden neghen oft thien mijlen; ende by naer in't midden 't zee-waert leght een seer hoogh Eplandt/ ende een goet merck-teken/ welck de Franschen noemen Ile Haute. Voorts rondtom zijn ontallijcke andere van diversche groote ende breedte/maer 't Eplandt welck sy noemen des Monts deserts is 'tgrootste. Daer is seer goede visscherije van diversche soorten van visch/ ende goede jacht. Twes ofte dyp mijlen van't punt Bedabedec, loopende lancks 't landt naer't noorden/ legghen seer hooghe landen/ welck men niet weder wel twaelf ende vijftien mijlen in zee kan sien. Komende aen't zupden van Ile Haute, ende daer een viere-deel van een mijl af-houdende (daer eenighe dzochten legghen boven water/) ende stellende de kouers west/ tot dat hem alle de berghen openen die nooydt van't selve Eplandt legghen/ ende dat ghy dan komt te sien de acht oft neghen breucken van Ile de Monts deserts, ende die van Bedabedec, soo hebt ghy de rievier open booz u: ende om daer in te loopen/ soo moet men de Cape noorden van sich brengen/ welck is boven de hoogste bergen van Bedabedec; ende en sult geen Eplanden booz u sien/ ende moogt dan sonder sozge in loopen/want daer is waters ghenoegh/ hoewel ghy veel barninghen liet/ ende Eplanden/ ende rodelen oost ende west van u: men moet neerstigh diepen tot meerder sekerhepdt: Champlain meynt dat daer gheen ander in-komen is als dit/ booz groote schepen/ dan wel booz klepnder ofte chaloupen; want als vozen daer legghen soo veel Eplandekens/ klippen/ bancken/ ende barninghen/ dat het te verwonderen is. Dese rievier en streckt niet seer verre in't landt; Champlain was die vijf-en-twintich mijlen op oft weynigh meer/ ende vondt dat de rievier daer een val hadde. Hy getuyghet dat daer seer goet landt is/ ende schoone boomen/ meest epcken; vonden daer gheen steden/ noch gheen apparentie van opt gheweest te hebben/ maer wel eenighe hutten van Wilden/ die ghemaect waren op de wijze van ander Wilden/ met schozen van boomen ghedeckt: oock woont daer weynigh volcks/ die naer syn legghen Etechemins worden genoemt: 'tis volck dat gheen vaste woon-plaetse en houdt/ maer veranderen naer de ghelegenthep van de jacht. 't volck dat doen daer was hadt booz Over-hoof een ghenaemt Bessabez; ende noch andere Wilden/ eenen ghenaemt Cabahis; die beyde by Champlain quamen/ ende hem vrientschap bechoonden naer hare wijze. 't schijnt dat de Wilden veel-tijds naer de naem van haer Oversten haer laten noemen/ waer door de namen dickwoils veranderen/ ende by differente schryvers seer diversch worden ghestelt: want Capiteyn Smith noemt de volckeren/ die aen dese rieviere woonen/ Tarentins; hoewel hy oock mentie maect van Bessabez, ghebende den naem van den obersten aen de heele natie. Anders komt de beschryvinghe van de ghelegenthepdt van de rieviere tamelijck over een. 't volck dat ontrent dese rieviere woont is van de selve ghestalte ende maniere van leven als de Canadiens ende Souriquois, ende klededen haer in bevers ende andere vellen.

Het twintichste Capittel.

Vervolgh van de kuste van NORVMBEGVE, en de beschrijvinghe van de Rievier QUINIBEQVY, ende de plaetsen daer ontrent ghelegghen, uyt M' Champlain.

VAn twelftelijckste punt van de rievier Pentougouet, welck als vozen ghenaemt wordt Bedabedec, tot de rievier Quinibequi ofte Kinnibequi, rekent M' de Champlain vijf-en-twintich mijlen/ en tusschen beyden leggen seer veel Eplanden ende klippen; ende aen't vaste land by naer in't midden van beyde dese rievieren leght een groote in-wyck/ ofte bape/ al vol klepne ende groote Eplanden/ welck de boozs. Champlain in son kaerte noemt Baye de S' Luc. Recht ober de rievier Quinibequi leght een tamelijck hoogh Eplandt/ welck de Francoslen hebben ghenoemt la Tortue, ende de onse noemen het insghelijck de Schildpadde;

padde; tusschen dit Eplandt ende het vaste landt legghen hier ende daer eenighe klippen / die met het hoogh water bedeckt zijn / doch men liet het water daer op barnen. Dit Eplandt la Tortue leght met de rivier Quinibequy zupd-zupd-oost ende noozdt-noozdt-west; ende op de hooghte van vier-en-beertich graden by noozden de linie; t'compas varieert daer neghentien graden ende twaelf minuten volghens de obserbatie van Champlain. Men't in-komen van de riviere legghen twee klepne Eplandekens / d'een aen de eene zijde / ende d'ander aen d'andere; 't grootste is een lanck ende smal Eplandt / legghende aen de oost-zijde van het in-komen van de riviere / ende dicht daer onder is vier / vijf / ses / ende oock seven bademen waters; eenighe dyp hondert passen meer inwaerts legghen twee rodtsen / daer gheen houdt op en is / maer alleen wepnigh groente: teghen ober het grootste Eplandt vooz-noemt steeckt het vaste landt met een punt uyt / hebbende aen de oost-zijde een in-wijck die black is / ende aen de west-zijde een beke ofte kreecken / daer de chaloupen half bloedt kunnen in komen. Doozts soo legghen aen de oost zijde van de riviere meer inwaerts / vier langhe ende smalle Eplandekens; ende aen de west-zijde is een in-wijck / welck west-waert in streckt / ende dan naer het zupden keert / soo dat het by naer een Eplandt van't vaste landt afsnijdt / op 'twelcke de Wilden ghewoon zijn hare hutten neder te slaen / als sy hier komen om te visschen; daer is een panne van versch water: al dese in-wijck is ondiep / soo dat met het hooghe water barcken van selich vaten daer qualijck moghen bloten. Champlain in syn vopagien gheeft dese ghetupghenis van dese riviere: De riviere van Quinibequy (leght by) is seer gevaerlijck vooz de schepen als ghy daer een halve legue binnen zijt / dooz dien daer soo wepnigh waters is / ende een heet tje gaet / ende soo veel klippen en blackten zijn / soo wel buypen als binnen. Nochtans is daer sonder twyfel een goet kanael / alst maer wel ondersocht ware. Soo wepnigh landts als ick ghesien hebbe aen de kant van de riviere is seer slechte grondt / niet dan rodtsen aen alle kanten. Daer wassen menichte van leeghe epcken / ende daer is seer wepnigh landts dat bequaem is om te bezaepen. Men heeft daer menichte van visch / ghelijck in alle andere rivieren daer ontrent. 't volck van het landt leeft meest gelijck de andere Wilden van dat quartier / ende verhaelden ons dat 't volck / welck ghewoon is Maiz te zaepen / seer verre te landt-waert in woont / ende dat sy naer ghelaten hebben te zaepen soo naer aen de kust / uyt oorlake van de oorloghen die sy hebben met andere / die haer ghezaep dan quamen verderben ende berooven. Hy verhaelt doozder hoe dat sy met de chaloupe eenighe mijlen de rivier op voeren / ende verspraken daer een van de Oberste van de Wilden / die sy noemden Manthoumermer, die haer van twee andere Obersten vermaende Marchim ende Sazinou, die wel de vooz-naemste waren op dese riviere: in het op varen passeerden sy vooz by een Eplandt wel vier mijlen langh / ende dooz eenighe enghen / daer seer schoone weyden ontrent eenighe beken laghen: In't weder af-komen gheleypden haer de Wilden een anderen wegh / dooz seker Eplandekens / ende vooz-by een uyt-stekenden hoeck / daer een val van water was seer moeplijck om te passeren / dooz dien daer twee diversche stroommen malkanderen ghemoeten: quamen daer naer in een lack dyp ofte vier mijlen langh / daer eenighe klepne Eplandekens in legghen / ende daer komen twee rivieren in / namentlijck die van Quinibequy, welck van het noozdt-noozdt-oosten af-komt / ende een ander welck komt van't noozdt-westen. Naer't raport van de Wilden / soo kan men langhs dese riviere komen tot aen de groote rivier van St Laurens ofte Canada: mits dese riviere eenige vijftich mijlen op-varende / en dan by de twee mijlen ober landt treckenden / komt men aen een ander riviere die in de groote riviere komt niet verre van Quebecq. De Engelsche noemen dese riviere Sagadahoc, gelijck by hier naer breeder sullen verhalen in't volgende boeck: sullen nu verbolghen de ontdeckinghe ende beschrijvinghe van dit quartier by de Francoplen / om soo een epnde te maken van Nova Francia.

Het een-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de kuste van *QUINIBEQUI* Westwaerts, ende van de rievier *CHOVACOET*, ende de gheleghentheydt van de plaetsen daer ontrent; de ghestalte ende manieren van de Wilden die men noemt *ALMOUCHIQUOIS*.

VAn de rievier *Quinibequi* voortsvarende langhs de kuste naer't westen/gemoet men een bape ofte in-wijck daer seer veel *Eplanden* in legghen / ende men liet daer seer hooghe berghen naer't westen toe. Dese bape is van de rievier voortsv. vier mijlen. Noech acht mijlen voortsv. is de rievier *Chovacoet*, welck in't in-komen heeft eenighe klepne *Eplandekens*; onder andere een welck de *Francoplen* den naem hebben ghegheven van *Ile de Bacchus*, door dien sy daer op wijngaerden bonden / de welcke sy in dat gantsche quartier noch niet ghebonden en hadden; de onse noemen't om de selve oorsake *Wijngaerden Eylandt*, ende de bape welck aen't in-komen van dese rievier is / *Graef Willems baye*: naer't legghen van *Champlain* soo is dit een seer vermakelijck *Eplandeken* / daer seer schoon gheboomte op waelt van epcken ende noote-boomen / ende fraep landt op is om te bezaepen: is ontrent twee mijlen van de rievier. Dese rievier van *Chovacoet* is maer een klepne rievier / ende heeft een barre in't in-komen / alwaer met'tleeghe water maer een half vadem waters is / ende met'thooghe ander-half vadem / ende met een spynck-bloet twee; daer binnen zijnde vint men / dyp / vier / vijf / ende ses vademen. Sy is seer visch-rijck / ende leght op de hooghte van dyp-en-beertich graden ende dyp quart by noorden de linie. 't Landt ontrent dit rievierken is seer lustigh ende vruchtbaer / vol schoon gheboomte van epcken / bueckken / ende olmen. 't Volck dat daer woont is een ander natie als de voortsv. gaende / daer wy hier te vooren van gesproken hebben / ende van een andere tale / worden ghenoemt / soo *Champlain* schrijft / *Almouchiquois*; Dese Wilden scheeren haer haren gantsch voortsv. af tot wijdt boven aen de krupne / ende dragen achter'tselve seer langh / ende blechten dat seer lustigh / ende steken daer diverse veeren in. Sy verwen haer aensichten roodt / ende swart ghelijck de andere Wilden; zyn wel ghestelt van leden / sonder eenighe mis-maektheydt; haer wapenen zyn pijcken / knodsen / boghen / ende pijlen / daer sy de steert van seker visch ghenamt *Signoc*, voortsv. scherp aen gebuycken. Sy bouwen het landt / welck de Wilden / van de quartier van hier oost-waert ghelegghen / niet en doen: ende planten daer *Maiz* ende *Besilische boontjens* van diverse colouren onder den anderen / soo dat de struycken van het *Maiz* de boontjens ghelijck voortsv. staken dienen: zyn seer kurieus om haer velden / welck sy thuynsche-wijse om-hegghen / wel te wijen; haren tijdt van zaepen is in *May*, ende van snijden in *September*. Men heeft daer schoone note-boomen / doch de vrucht valt kleyn / ende is verdeelt in veel quartier; fraepe wijngaerden / daer de *Francoulen* in de maent van *Iulius* schoone dypben aen bonden / ende verjups van maecten; winnen daer oock *taboerden* ende diergelijcke vruchten en *Tabacco*. Dit volck heeft een vaste woon-plaets / ende en ver-treckt soo niet van de eene plaets naer d'andere / ghelijck de andere Wilden: hebben hare hutten met schoelen van epcken-boomen bedeckt / ende met een sterke palissade van dicke boomen om-ringht / waer mede sy haer teghen haer vanden verweeren. In somme het is een seer vermakelijcke plaets / ende aen de rievier legghen veel schoone weyden. Aen de mondt van de rievier leght een kleyn *Eplandeken* welck seer bequaem is om een fortrese op te legghen / om soo verlekert te wesen teghen alle aen-vallen. Weynich verder buyten de rievier legghen noch twee *Eplandekens* / daer deschepen moghen ankeren beschut voortsv. de winden / ende daer is goede ancker-grondt. Van *Quinibequi* af tot voortsv. by dese rievier heeft men meest sandt-stranden. Twee ofte dyp mijlen voortsv. op de selve kuste is een

een kape/ende daer by een haven die goet is vooꝝ schepen van hondert baten/welc Champlain noemt Port aux Isles, dooꝝ dien daer dꝝp Eplandekens legghen die de selve haven maken. Dese plaetse is ghelegghen op de hooghte van dꝝp-en-veertich graden ende vijf-en-twintich minuten by nooꝝden de linie. Weynigh vooꝝder vooꝝ-by de kape/ als men de selve nooꝝdt-oost ten nooꝝden heeft ghebracht/ komt men in een ander haven tusschen Eplanden/die maer een in-komen en heeft/daer legghen eenighe klippen daer 'twater seer op breekt: op dese Eplandekens walsen uptermaten veel roode aerdt-bespen/soo dat men daer by naer anders niet en siet. De kuste is vooꝝder aen meest black ende sandigh. Daer naer komt men aen een ander kape/welck Champlain noemt le Cap aux Isles; ende tusschen beyden is een in-wijck/welcke streckt naer't westen; ende daer legghen twee oft dꝝp Eplanden die tamelijcken hoogh zyn; By de kape sels legghen dꝝp Eplanden dicht by 'tbeste landt/vol van alderhande gheboomte; ende een ander plat Eplandt welck wat verder in zee streckt/daer't seer barnt/daer geen houdt op en wast. Champlain verhaelt hoe dat hy daer aen landt was/ende eenighe Wilden versprack by teekenen; dat daer veel wijngaerden waren/ende veel note-boomen/doch de noten niet grooter als een musquet-loodt. 'Tvolck zaepdt ende plant als de vooꝝ-gaende. Dese plaetse is ghelegghen op de hooghte van dꝝp-en-veertich graden ende eenighe minuten by nooꝝden de linie. Wordt by de onse ghenoomt den Ghebroken hoeck. Een half mijle vooꝝder is een ander punt van rotsen/welck de Francopsen daerom hebben ghenoomt Cap de Rocher. Tusschen beyden is veel kael landts/daer veel velden zyn daer de Wilden haer Maiz planten; 'tis seer schoon ende vermakelijck landt/daer schoon gheboomte tusschen beyden wast. 'Tvolck dat daer woondt heeft haer canoen ghemaect van een houdt/welck seer licht om slaen/ten zy men die vooꝝsichtelijck weet te stieren. De Wilden maken die van seer groote boomen/welck sy weten te vellen met bijlen van kegels gemaect/ende oock wel plere bijlen (die sy ruplen van de Wilden die op de kuste van Accadie wonen;) ende naer dat sy de schoꝝse daer van hebben gedaen/soo weten sy die upt te hollen/de selve eerst in-brandende met vper/ende daer naer upt-schrabbende met seker schelpen ende anders/tot dat sy die een bequame hollichepdt ghegheven hebben.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de kuste naer't zuyden toe: ende van de haven B E A V P O R T, ende C A P S' L O U I S, ende andere plaetsen daer ontrent ghelegghen; ghelijck Mr Champlain die beschrijft.

Onde vooꝝ-schreben Cap de Rocher leght een schoone bave die vooꝝ een goede haven kan dienen/ende derhalven by de Francopsen om die oorsaeck ghenoomt werdt Beauport, ende by onse Schoone haven, ghelegen op de hooghte van dꝝp-en-veertich graden. Dese bave streckt nooꝝdt-waert in/ende zupdt-waert upt; aen de oost-zijde loopt een smalle streeck landts vol van boomen: in't in-komen van de bave heeft men in't midden seven/acht/ende thien badem waters/ende naerder de wal dꝝp ende vier bademen waters/het isser tusschen dese smalle streeck landts/ende'tander vast landt vier-en-twintich hondert roeden breekt: daer is goet ankeren achter een kleyn Eplandeken/welck by naer half weghen de bave leght/alwaer men beschut kan legghen vooꝝ de winden. Daer woont veel volcks in dit quartier/zynde van de selve ghestalte ende conditie als de vooꝝ-gaende hebben veel landts dat bequaem is om te bezaepen: ende als sy ander meer bequaem willen maken/soo houtwen sy de boomen maer af tot by naer dꝝp voeten boven de grondt/ende steken den brandt in de tacken/ende maken soo een klaren bodem. In dese baven komen eenighe kleyne beeyckens blieten/daer schoone weyden ontrent legghen. Den obersten van dit quartier was ten tijde van Champlain ghenoomt

ghenoemt Quiouhamenec. 't Landt bynght de selbe vruchten voorts als de voorsz. gaende. Acht mijlen van Cap aux Isles naer't zupden leght een ander kape die Champlain noemt Cap St Louis, de onse noemen die Wijngaerts hoeck; dan een mijle by noorden dese kape is noch een bape/daer veel klepne huttekens aen landt staen/by de welcke de Wilden haer kooym-belden hebben ende in't binnenste van de bape is een tamelijcke wijde rievier / die naer de gissinghe verre te landt-waert in loopt/ ende veelicht tot in het sack van de Iroquois, daer wy hier bozen van hebben ghesproken; dese rievier noemt Champlain, la Rievier du Gaz; ende de onse noemen die de Sandt-rievier, ende dese bape/ de Witte-baye. De Cape St Louis is leegh landt / ende leght op de hooghte van twee-en-beertich graden ende vijf-en-beertich minuten. Twee mijlen voorder langhs de kuste/welck een sandt-strandt is / heeft men een klepne besloten bape / welck Champlain noemt port du Cap St Louis, ende leght by naer op de selve hooghten / streckt west in / ende oost uyt; aen de noordt-zijde van't in-komen is een uyt-stekende reep landts / voorsz. rondt ende vol gheboomte; ende op de kuste naer zee toe legghen eenighe sandt-duppen; aen de zupdt-zijde van't in-komen is een hooft-landt tamelijck hoogh / soo dat men het wel dyp oft vier mijlen verre sien kan: binnen de bape zijn twee klepne Eplandekens / die men niet ghetwaer wordt voorsz. dat men in de bape is; ende verder is een kille die wat dieper in't landt loopt / doch te drooghe om met barcken in te baren. Van daer komt men aen een andere Cap, die Champlain noemt Cap Blanc; de Engellsche noemen die Cap Cod, ende de onse noemen die Staten-hoeck; ende oock wel somtijds de Witten-hoeck: van welcke wy hier naer in't naeste boeck byeeder sullen spreken; tusschen beyde dese hoecken is een grootte bape ofte veel eer diversche bapen/ alsoo die naer't seggen van Champlain wel 18 oft 19 mijlen in't omgaen is / en beyde dese kape wel 10 mijlen van den anderen. Van dese kape voorder naer't zupden is een slimme haven / welck de Franschen desgalven de name hebben ghegeven van Malebarre, ende leght op de hooghte van twee-en-beertich graden/ende 'tcompas varieert daer achthien graden ende beertich minuten; is een ruyme bape wel dyp oft vier mijlen groot; rondtom beset met huttekens van Wilden; die daer soo veel lants om beplanten als sy van noode hebben tot haer onder-houdt: daer komt een rievierken in van seer schoon water: is anders seer ondiep in de bape / ende barnt daer seer aen alle kanten. 't Landt is vol boschagie van schoone epcken / ende oock cypres-boomen / die seer wel riecken / ende roodt houdt hebben. Daer wordt Taback ghezaepdt by de Wilden / ende hebben seker wortelen die de smaek hebben van artichoquen / mepne het de selve zijn die hier te lande ende elders ghebracht zijn gheweest ende genoemt worden artichoquen onder d'aerde: setten gheweldigh voorts / soo dat by naer voorsz. onkrupdt mach gherekent worden; ende worden nu weynigh gheacht door dien men ghelooft de selve van quaet boedtsel ende onghelondt te wesen. De wooningen van dit volck zijn rondt/ met groove matten gedeckt / ende in het midden een gadt om den roock uyt te trecken. Tot dese haven van Malebarre waren de Francoslen in den jare 1605 ende keerden van daer weder naer St Croix, van waer sy ghekomen waren: Champlain beschrijft ons de kours ende distantien in deser boeghen: van port de Malebarre, was de kours tot Cap Blanc noordt-oost ses mijlen; van Cap Blanc tot Cap aux Isles noordt-oost vijf-thien mijlen; van Cap aux Isles tot Chouacoet oost-noordt-oost selthien mijlen; van Chouacoet tot Quinibequi noordt-oost ten oosten vijfthien; van daer tot Isle Haute oost-zupdt-oost twintich mijlen; van daer tot Cap Corneille oost twintich mijlen/en van daer tot St Croix noordt-oost seven mijlen. 't Jaer daer naer her-namen sy de reyle om dese kuste voorder te ontdecken. Van Malebarre zupdt-waert aen is al black zee-strandt / welck seer dangereus met schepen te ghenaken is / ende niet goet met chaloupen te landen. Twaelf oft dertien mijlen van daer leght Cap Batturier by Champlain also genoemt om dat het daer soo ondiep is/en geweldigh barnt; want

wel ander-half mijle van de kuste en is maer dyp ende vier bademen waters/ende dzoocht hardt op tot twee ende minder badem waters. Dese Cape is een sandt-punt welck wel dyp mijlen in zee streckt zuydt-zuydt-oost aen / een ghevaerlijcke plaetse. Op welken dese Cape bonden de Francospen een haven/ welck sy noemden Port fortuné, dooz dien sy daer eenigh volck aen landt verlozen / welck van de Wilden verrast wierdt ende doot ghelaghen. Dese haven en is niet bequaem dan vooz klepne schepen / ende is ghevaerlijck om in te komen / upt oorlake van de dzooghten ende sanden / insonderheyt een sandt bancke die recht vooz tin-komen leght / achter de welcke een smal canael leght / daer met het hooghe water maer twee badem diepte is / ende met het leeghe een. In't midden van dese haven / welck maer een bape is / leght een Eplandt / ende aen de oost-zijde van 't selve streckt de bape noozdt-waerdt in / welck van de zee wordt af-ghelchepden by een smallen riem landts / welck niet dan sandt-duppen en zyn. Ontrent dese haven woonen veel Wilden / van welcker gheleghentheydt wy hier naer sullen spreken. Dese plaetse leght op de hooghte van een-en-beertich graden ende een derde. Van daer voeren sy ses oft seven mijlen tot aen een Eplandt / welck sy noemden la Soupconneuse, dooz dien sy in twijfel waren gheweest van verre oft het een Eplandt was ofte vast landt. Van hier voorts voeren sy langhs de kuste naer't zuydt-welken eenighe twaelf mijlen / ende ontdecken een rievier / de welcke kleyn was / ende quaet om aen te komen van weghen de blackten ende klippen / die daer vooz ligghen / welck sy noemden Rievier de Champlain, ende keerden van daer naer PortFortuné. Dit is het uytterste daer de Francospen als doen quamé in haer ontdeckinge; en keerden weder naer Port Royal. Wy hebben dit dus verre vervolgt / om hier mede te schepden van de landen by de Francospen besocht / hoe wel een deel van dien behoort tot de beschrybinge wy die in't naeste boeck sullen her-batte.

Het dyp-en-twintichste Capittel.

Een kort verhael van de proceduren by de Françoysen in dese quartieren ghehouden; als namentlijk by Jaques Quartier ende andere van den jare 1534. tot den jare 1544.

EEr wy van dit quartier schepden / soo en salt niet ondienstigh zyn hier kortelijck aen te voeren / wat by de Francospen dooz publicque authoziteyt eertijds in dese landen is verricht. In den jare 1534. sondt de Koninck van Franckrijck derwaert Jaques Quartier met twee schepen / elck van seltich baten; de welcke vertrocken in April, ende naer dat sy de Golfo van St Laurens aen alle zijden hadden aenghesocht / ende ontdeckt tot aen't Eplant Natiscotec, welck leght in de monde van de groote rievier van Canada, keerden sy weder naer hups / ende arriveerden te Ste Malo den vijfden September des selven jaers. De tweede reyse wierdt by den selven Jaques Quartier upt gelijcke last vooz-genomen met dyp schepen (waer van 't kleynste maer was van veertich baten) in't leste van May des jaers 1535. in welcke vopagie hy de groote rievier van Canada voozder ontdeckte tot Hochelaga toe; over-winterde op de selve rievier in een plaetse / welc hy noemde Ste Croix, alwaer een onbekende siecte quam onder syn volck (is nu ghenoegh bekend / ende werdt het scheur-buyck ghenamt) soo datter vele van stozben; ende de reste werden ghenesen dooz 't ghebryuck van de schoyle ende bladeren van sekeren boom / die de Wilden haer aen-welen / ende als doen noemden Annedda: Wat dit vooz een boom zy gheweest is nu niet bekendt. Ende naer dat hy in de selve plaetse een groot kruys hadt op-gherecht / ende de wapen van Franckrijck daer aen ghanghen met dit op-schrift: FRANCISCVS PRIMVS DEI GRATIA FRANCORVM REX REGNAT: soo nam hy met listicheydt den principalen Heere van dit quartier met namen Donnacona, ende noch eenighe andere ghebanghen / ende boerde die teghen haren danck met hem naer Franckrijck / alwaer hy weder

der quam den selfen Julij des jaers 1536. Daer naer in den jare 1540 naer dat de Wilden / welck Iaques Quartier als vozen hadde met ghebracht / meest al in Franckrijck ober-leden waren / soo maecte de Koninck syn Lieutenant Generael in dese ghewesten Messire Jehan François de la Roque, Heere van Roberval, ende de voorsz. Iaques Quartier opperste Piloot in de landen van Canada ende Hochelaga, tot Saguenay toe. Waer op Iaques Quartier syn derde voyagie voornam in den jare 1541 ende arriveerden in de haven van St Croix in de maendt van August, ende alsoo hy een bequamer leggh-plaets voer de schepen vondt vier mijlen hoogher / soo troock hy derwaerts met d'yn van syn schepen / ende sondt de twee resterende weder naer Franckrijck: hy maecte daer een kleyn forstjen / welck sy noemden Charles bourg Royal, daer hy met syn resterende volck doen overwinterde. Den Heere van Roberval en verdroock niet upt Franckrijck voer den jare 1542. ende komende met syn blote / welck was van d'yn schepen / in de haven van St Iean aen't Eplandt van Terra Nova, ghemoete hem daer de voer-noemde Iaques Quartier weder-keerende naer Franckrijck / doer dien hy naer syn segghen / met soo weynigh volcks de Wilden van de lande niet en konde onder bedwanck houden: De Heere van Roberval te vergeefs ghetracht hebbende Iaques Quartier weder met te krijghen / voer voorts / ende quam inde maent van Julius vier mijlen boven Isle d'Orleans, alwaer hy een fort maecte welck sy noemden France Roy op de hooghte (naer dat Iean Alfonse verklaert) van 47 graden: ende naer syn seggen / als het te Rochell middach is / soo en is het te France Roy maer een half upre ober neghenen. De Heere van Roberval bleef in dese plaetsen een rupme tijdt / ende dede diverse tochten naer diverse ghewesten / ende namentlic een op de rievier Saguenay; dan wanneer hy epgentlic van daer is geschepden / en binde ick niet beschreven; naer't segghen van l'Escarbot soo soude hy van den Koninck van Franckrijck thups ontboden zijn / de welcke de continuele groote kosten / sonder profijt daer van te trecken / verbelende / dit werck heeft laten steken / ende is veel jaren soo verbleven / tot dat het weder is herbat in den jare vijf-thien hondert ende acht-en-neghentich by den Marquis de la Roche, doch met alsoo slechte uptkomst ghelijck wy hier vozen hebben aengheroert inde beschrijvinghe van Isle de Sable, alwaer den voorsz. Marquis syn volck hadde gheplant.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Voordere proceduren vande Francoysen in verscheyden andere quartieren van NOVA FRANCIA, ende insonderheyt op dezuydkuste te St CROIX ende PORT ROYAL.

DE voer gaende voyagien op dese quartieren soo onbuchtbaerlijck af-ghelopen zijnde / soo en is even-wel de sake daer by niet ghebleven / maer inden jare selfhien hondert ende d'yn heeft Pierre du Gua Sr de Monts een nieuwt octroy verkregen van den Koninck van Franckrijck; by het welcke hy Lieutenant Generael werdt ghesteldt ober de landen ghelegghen tusschen de veertich ende ses en veertich graden by noorden de linie; ende aen hem alleen toe-gestaen den handel in pelterijen te d'ynben in de landen (naer dat de woorden van octroye luyden) van la Cadie, Terre, en Cap Breton, Bayes de St Cler ende de Chaleur, Isle Percee, Gachepe, Chichedec, Mesamichi, Lesquemin, Tadoussac, ende aen beyde de zijden van de rievier van Canada. Hier op maecte de voorsz. Sr de Monts twee schepen upt / en nam met hem hondert ende twintich hups-lieden; hy schepde van Franckrijck den 7 April 1604 ende syn reple verboroderende voer by Isle de Sable ende de kuste van Cadie ofte Accadie, nam zijn eerste woon-plaetse in port au Mouton: welcke hy kort daer naer weder verliet / ende naer dat hy de baye Ste Marie hadde besocht / sloech hem neder op het Eplandt Ste Croix ghelegghen aen de mondt van de rievier van de Etechemins op de hooghte van

bijf-en-beertich graden ende een derde; alwaer hy met syn volck ober-winterde / ende van neghen-en-seventich perſoonen vijf-en-dertich verloze by diverschen ſiecten: In Junio des jaers 1605. quam hem verſch volck toe upt **V**anckrijck/ende naer dat sy bequamer plaetſe om te woonen hadden gheſocht/(want bevonden het hier des winters onghelijck kouder als in **V**anckrijck) naer 'tzupden/ende gheweest waren tot in port de Malebarre, en niet ghebonden naer haer ghenoeghen/ſoo verlietenſe deſe wooninghe van S^c Croix ende transfereerden die naer port Royal; alwaer hy vijf-en-dertich man in beſettinghe liet ende keerde ſelſs naer **V**anckrijck. Van deſe vijf-en-dertich ſtozvender dien winter twaelf. Anden jare 1606. ſoo voer derwaerts Monsr de Poutrincourt met booznemen om daer te woonen/ ende inde maendt van Julius komende by Champſeau, ſondt hy een bercke langhs de kuſte/ welke daer by gheval ghemoete het oberigh volck van port Royal, die de plaetſe verlaten hadden ende vaſt de gheleghentheydt ſochten om weder naer **V**anckrijck te keeren; nam de ſelbe met hem te rugghe naer port Royal. De winter en was ſoo hardt niet dit jaer als het voozleden/ en waren oock ſoo ſeer niet ghequelt van 'tſchew-bupck: opt vooz-jaer dedenſe een nieuwe tocht naer 't zupden om bequamer woon-plaetſe te ſoecken/ ende waren weynich verder als Malebarre tot een haven dieſe noemden Port fortuné, ende keerden van daer weder naer port Royal: alwaerſe dien winter tamelijck goet weder hadden/ ende gheen excellibe koude. Daerentuſſchen ſoo wierdt in **V**anckrijck 't **O**ctrope als bozen aen Monsr de Monts ghegeven op ſeker pretenſien weder in-getrocken/ ende den handel in de pelterijen aen een peder wederom open gheſteldt/waer ober dat hy gheen middel ſiende om de behoefſten vande **C**olonie langher te verballen/ 'twolck welck hy in port Royal gelaten had weder 'thups ontboodt; ſoo dat port Royal weder verlaten werdt in den jare 1607. Van Monsr de Poutrincourt heeft dit werck weder herbat inden jare 1610. ende een deel volcks verſamelt hebbende/ brycht die te port Royal, alwaer sy haer boozgaende wooninghe noch ſtaende vonden (upt-ghenomen de daecken) ende alle de meublen die daer ghelaten waren/ noch op haer oude plaetſe: Naer dat Monsr de Poutrincourt 'tlandt hadde doen bezaepen ende alles wat tot onderhoudt vande **C**olonie behoude verſozghen/ſoo dede hy (naer boozgaende onderwijſinghe inde **C**hriſtelijcke **R**eligie) eenige vande **W**ilde doopen en onder andere den booznaemſten Heere van dat quartier met naemen Membertou (weſende naer haer ſeggheneen man ober de hondert jaren oudt) welc ter eeren van de **K**oninck doen regerende wierdt genaemt **H**enri: **D**e **S**one van Mr de Poutrincourt keerde dit ſelbe jaer weder naer **V**anckrijck/ende verhaelde aen de **K**oninginne **M**oeder 'tghene te port Royal was gheſchiedt in't doopen van de **W**ilde. **D**e **J**eſuyten die in't **H**off waren deſe occasie waer-nemende verſochten aen de **K**oninginne dat eenighe van den haren derwaerts mochten worden gheſonden met een penſioen van twee dupſent ponden/ booz-ghebende dat den oberleden ende laetſt vermoorden **K**oninck booz deſen ſulckx hadde aen haer-lieden beloof: ende verkreghen hebbende 'tghene sy verſochten/ koſen daer toe twee upt den haren met namen Pierre Biard ende Euemond Maſſé; die haer naer **D**iepe begaben/ alwaer twee **K**oop-lieden/ de welke met Mr de Poutrincourt in compagnie waren ghetreden/en ſchip veerdich hadden. Als deſe kooplieden ghewaer wierden dat deſe **J**eſuyten met haer bagagie ſcheep wilden gaen om mede ober te varen/ ſoo en wilden sy 'tſelbe niet liden/ ſegghende dat de moordt van de **K**oninck noch te verſch was/ dat sy lieden niet van ſin en waren haer middelen te hanghen aen een **C**olonie/ die te ſtaen hadt tot debotie van den **S**paegniaerd/ ende dat sy haer goederen niet verlekert en hielden in't gheſelſchap van dit volckken; te vreden zijnde eenighe andere **R**eligieuſe van wat ordze sy oock mochten weſen ober te voeren; maer gheen **J**eſuyten/ ten waer het de **K**oninginne gheliefde de **J**eſuyten die in **V**anckrijck woonen alle te ſamen derwaerts te ſchicken; dat sy anders haer upt-gheleghde penninghen begheer-

begheerden weder te hebben/ende daer upt-schepden. Naer veel doens/de koop-
 lieden vast staende op haer stuck; werden daer twee duplent kroonen by de Ko-
 ninginne gheordonneert/ om dese twee koop-lieden upt te koopen ende van we-
 gen haer vershot te voldoen: de Jesuyten deden hier op een collecte onder hare
 vrienden/ende kregghen seer veel ghegheben; kochten de koop-lieden upt/ende tra-
 den in compagnie vooz de helst met de Sone van Poutrincourt, upt-wylende
 secker contract welck in de historie van l'Escarbot is te lesen. Dooz desen twist
 werdt de reple naer port Royal eenighe maenden verachttert/so dat de Sone van
 Poutrincourt met de Jesuyten eerst van Diepe tzepl ginck in Ianuario 1611. ende
 arriveerde te port Royal op Dincxter-dach daer na: Dese voyagie dooz haer lang-
 wijlicheyt en konde niet dan schade gheben; ende de Jesuyten daer ghekomen
 zijnde/thoonden strax haren aert/ende begonnen haer met vele dinghen te be-
 moepen die buyten haer beroep waren; ende in haer beroep selfs/droeghen sy haer
 seer ondiscretelijck/ in t regard van de Wilde ende anders/soo dat daer groot mil-
 noeghen viel tusschen Monsr de Poutrincourt ende haer. Hier op keerde Monsr
 de Poutrincourt selfs naer Vrancryck/ ende liet aen syn Sone t'gouvernement
 in syn plaeste; daer de Jesuyten pimmers soqualijck met accordeerden: Monsr de
 Poutrincourt nu in Vrancryck zijnde/ende dooz soo veel onbzychtbare voyagien
 wepnigh middelen hebbende om op een nieu te equiperen/so hebben de Jesuyten
 dooz den interest die sy hadden in desen handel/hem loofelijcken geraden/ de Mar-
 quise de Guercheville mede in te laten in den handel/vooz een sekere somme gelts;
 soeckende dooz dese middel hem te berooven van t meeste deel van die landen/
 ende hem alleen te laten behouden port Royal. Een van de Jesuyten met namen
 Gilbert du Thet werdt van de Marquise derwaerts ghelonden om van haven
 t'wege den handel te helpen drijven; ende Monsr de Poutrincourt bleef noch in
 Vrancryck. Dese Jesuyt te port Royal op t spoedichste aen-ghekomen zijnde/
 hielp de sake voozts gantsch verwerpen; soo dat de Jesuyten den jongen Gouver-
 neur excommunicerden/ende den dienst gantsch op-schozten vooz ettelijcke maen-
 den; welck daer naer dooz een ghebepnsden vrede weder her-steldt wierdt: ende
 Gilbert du Thet te rugghe ghelonden naer Vrancryck; de welck daer komende/
 de saken van Monsr de Poutrincourt op nieuws in t verwert stelde/soo dat het
 noodigh secours de Colonie van port Royal niet in tijdts en werdt toe-gelonden/
 waer dooz t'volck welck daer ghelaten was / de winter met swaer onghemack
 ende ghebreck van vivres dooz-brochten. Daerentusschen soo deden de Jesuyten
 haer beste om desen Heere gantsch upt te schoppen/ende selfs possessie te nemen
 van alle die landen/doch alles onder den naem van de Marquise de Guercheville
 vooznoemt: verkreghen van de Koninginne vier tenten ofte pabillioenen van de
 Koninck/met veel amunitie ende anders: insghelijcx oock van andere goede lie-
 den seer groote giften: soo datte in Martio 1613 een deel volcks ober-boerden; na-
 men eerst possessie vooz de Marquise aen Cap de la Heve: ende quamen voozt te
 port Royal, daer sy maer en bonden de twee Jesuyten ende noch twee andere; haer
 Jesuyten namen sy met / naer de Riviere Pemtegouet ofte Norumbegue, al-
 waer sy vooz hadden haer selven neder te slaen ende te fortificeren; daer vielen eeni-
 ghe contestatien tusschen haer ende t'volck van den lande: de welke kortz daer
 naer de Engelsche van Virginia (die met een schip op die kuste waren ghekomen
 onder tbelepdt van Capiteyn Argall) waerschouwden van t'gheene daer passeer-
 de/ende by dese Jesuyten wierdt vooz-ghenomen; waer op dese op t'spoedichste
 daer na toe quamen/om te vernemen wat volck het was: den Jesuyt du Thet,
 t'Engelsch schip ghewaer wordende/riep alarme/ende dede t'ghelchut op de En-
 gelsche lossen; de welke de Francospen soo dapper met ghelijcke munte betael-
 den/dat sy daer dyp doodt schooten/ende onder anderen desen du Thet, ende vijf
 quetten; ende haer meester maecten van der Jesuyten schip/nemende de twee
 vesterende Jesuyten ghebanghen/ende t'meeftendeel van t'volck/upt-ghenomen

eenighe die gheblucht waren met de sloepe: Capiteyn Argal nam de Jesupten ende eenige handt-wercks-lieden ghebanchelijck met naer Virginia; doch quam kortz daer naer weder / de Jesupten noch by hem houdende / ende destrueerde de fortificatien die dese Jesupten te Pemtegoüet hadden begonnen / ende in plaetse van 't Krups 'twelck sy daer hadden gheplant / rechten hy een pilaer op / ende sloegh daer aen de wapenen van den Koninck van Groot-Bytannien. Van ghelijcke dede hy te S^c Croix, ende stack van daer ober naer port Royal, al-waer sy niemant vonden / door dien Monsr de Biencourt sone van Poutrincourt op een tocht was / soo datse alles roofden wat sy daer ontrent vonden / byaken alles / ende staken de reste aen byandt; de namen van Monsr de Monts ende Poutrincourt die in een steen ghehouwen waren / hieuwen sy upt / ende destruerden de gantsche plaetse. Monsr de Poutrincourt quam daer in den jare 1614, ende bondt alles ghedestruert / ende keerde weder naer Franckrijck / al-waer hy in dienste van den Koninck doot bleef. Dus verre heeft l'Escarbot ons dese Historie beschreven / ende upt-ghegheben in den jare 1618.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Verhael van de proceduren van de Françoysen op de groote Rievier van CANADA.

In't voorgaende Capittel hebben wy verbolghens verhaelt 'tgeene by de Francoplen is booz-genomen aen de zuyd-zijde van dit landt van Nova Francia: sulen nu boozder sommierlijck verhalen 'tgeene by haer is ghedaen in't Noozder-quartier. In den jare 1608 veranderde de Marquis de Monts syn desseing / ende latende Mr de Poutrincourt ghewerden met port Royal, ende de omleggende plaetsen; verkreegh op nieus octrop booz een jaer / om alleen te mogen handelen in de pelterijen op de groote rievier van Canada: maecte Monsr de Champlain syn Lieutenant / die derwaerts trock in den jare booznoemt: ende naer eenige contentien met de schepen van S^c Malo die hy bondt in de haven van Tadousac, boer de rievier boozts hooger op / ende nam syn woon-plaetse aen't punct van Quebecq; van waer hy een tocht ofte twee dede de rievier op / ende ontdeckte diverse lacken ende rievieren daer wy te bozen van hebben ghesproken. In den jare 1609 keerde Champlain weder naer Franckrijck / ende liet eenigh volck in de wooninge te Quebecq onder het gebiedt van den Capiteyn Chauvain. Quam daer weder booz de tweede reple in den jare 1610, ende bondt noch alle 'tvolck 'twelc hy daer het boozleden jaer hadde ghelaten. Dede met de Wilden van dat quartier een tocht tegen een ander natie / welcke sy noemen Yroquois, ende sloegender veel doot / ende de Wilden mis-handelden de gebangenen deerlijck / ghelijck sy gewoon zijn; ende hy keerde 'tselbe jaer weder naer Franckrijck / latende in de wooninge blijven alleen seventhien man; welcke hy het jaer 1611, booz de derde reple weder-komende / kloeck ende ghelondt bondt: ginck een ander woon-plaetse soecken / ende koos daer toe een goede ghelegentheyt by le grand Sault, daer wy hier bozen van hebben ghesproken / maecte daer een stuck muers / om te sien hoe het hem houden soude tegen 'tmaeste jaer; ende quam soo weder naer Franckrijck. De Francoplen boeren daeren-tusschen derwaerts ober hoop / soo dat sy malkanderen ruinerden / ende den handel van pelterijen gantsch bedorven. Om dit booz te komen / so byocht Champlain de saecke eyndelijck daer toe / dat eerst de Grabe van Soissons, ende daer naer de Prince van Condé by den Koninck gemaect wierdt proteckteur van dese enterprijzen / ende hy Champlain syn Lieutenant. Soo dat hy weder booz de vierde mael de reple booz-nam naer dit quartier den 10 April, ende quam te Quebecq den 7 May; al-waer hy al 'tvolck 'twelc hy daer gelaten hadde / noch kloeck ende ghelondt bondt; ende op 't raport van eenen met namen Nicolaus de Vigneau, (de welcke verklaerde 'tboozleden jaer 1612 ghetweest te hebben tot aen de Noozdt-zee / ende

ende aldaer ghesien te hebben het wyack van een Engelsch schip/ ende diergelijcke dinghen meer) nam hy een vopagie voren/ om een deur-tocht naer China te vinden/ dan naer langhe moeyte ende veel tijds verloozen/ soo werdt hy de vallscheyt van desen leughenaer ghewaer/ die noyt sulcx ghesien hadde als hy vooz-gaf/ nochte soo verre gheweest: Soo dat hy in syn vooz-nemen bedroghen zijnde/ wederom keerde van waer hy gekomen was: ende van daer weder naer Wanc-rjck. Wat voozts bekomen is van dese woon-plaetse op de groote riebriere/ ende of de selve daer noch continueert/ en vinde niet lekers van te segghen: alleenlijck dat een van de onse/ die eenighe jaren herwaerts gheweest is in Nieu-Nederlant/ ghetuyghet dat daer Wilden quamen aen 't foyt by de onse ghemaect/ daer wy hier naer sullen van spreken/ die eenighe lappen ende stucken van kleederen met brochten/ die op syn fransk gestelt waren/ ende verklaerden te komen van Quebecq, ende eenighe Francopsen in haer gheselschap ghehadt te hebben/ die onderweghen ghestorven waren: Dat is seker dat de Francopsen noch jaerlijcx haren handel op die quartieren drijben/ dan of sy daer eenighe ordinaire woon-plaetsen hebben/ is my onbekent. Wt dese proceduren kan een yeder mercken dat het te vergeefs is/ volck ergens te brengen daer gheen vooz-raedt en is tot behooylijck onder-houdt van de lieden/ ten sy men daer in van tijdt tot tijdt vooz-sie: ofte op 'tspoedichste de saken daer naer stieret/ dat de lieden daer selfs haer provisie moghen ghe winnen/ dooz t'bouwten ende belaeven van 't landt: Oock dat het niet ghenoech en is een sake te beginnen/ dan dat daer middelen moeten zyn ghereedt/ om 't begonnen werck te verborzderen/ oft apparent vpt 't landt selfs te trecken/ want alle dese Colonien zyn tot niet gheloopen by ghebreck van middelen/ ende verbolgh/ ende dooz quade ordze: soo dat andere haer daer aen mogen spiegelen.

A P P E N D I X

Van Nieuw Schotland.

NMer dat dit boeck vooz de eerste reyse in druck was vpt-ghegeven/ is my ter handt ghekomen den grooten boeck van Mr Purchas, by hem in 't Engelsch vpt-ghegeven in den jare 1625 in welckes vierde ghedeelte wordt verhaelt hoe dat den machtigen Koninck van Groot-Britannien in den jare 1621 by Octrope aen den Heere William Alexander Ridder/ ende een van syn Majestepts Secreten Raedt/ heeft vpt-ghegeven onder den naem van Nieuw Schotlandt, de Landen welcke wy hier voren naer den stijl van de Francopsen ghenoemt hebben Cadie ofte Accadie; beginnende van Cap de Sable, ende soo naer 'twesten streckende over de bape St Marie ende de riebriere S^tc Croix, dooz een rechte linie. tot in de riebriere van Canada ofte St Laurens; ende van daer naer 't oosten langs den oever van de selve riebriere tot aen Gaspé ofte Gachepe; ende van daer naer 'tzuydt-oosten tot Cap Breton; latende de Golfo van St Laurens ende Terreneuf aen de sincker-handt legghen; ende weder-keerende naer 'twesten tot Cap de Sable voozschreven; met beertich leguen verre in zee naer 'tzuyden ende zuydt-oosten/ daer in begriypende Isle de Sable ontrent dertich leguen van Cap Briton ghelegghen naer 't 3.3.0. als 'tselbe breezer te sien is by des voozschreven Konincks open brieven. Waer op de voozschreven Heere William Alexander in den jare 1622 een schip vpt-sondt/ welck aen 't Eplandt Terreneuf in St Ians haven over-winterde/ ende in den jare 1623 voeren sy naer Nieuw Schotland, ende quamen eerst in de haven by de Francopsen genaemt port au mouton, daer sy dyp fraepe havenen ontdeckten/ ende ginghen aen de eene te lande/ welck sy noemden Lukes bay, ende bonden daer een schoone riebriere welende dyp badem diep met leegh water/ ende hebbende aen beyde oevers seer fraepe weyden/ daer

Daer roode ende witte roosen groepden/ ende een soorte van witte belpen die seer sterck roken. Twee leguen voorder is noch een haven/ daer sy noch een schoonder rivier vonden/ vier badem diep met leegh water/ met schoone weyden daer aen legghende als voozen; ende oordeelden dit een seer bequame plaetse om volck te planten / dooz dien de plaetse van natueren sterck was / ende de grondt tusschen beyde de rivieren seer vet ende vruchtbaer/ ende sonder boomen; daer groepden van selfs/ menichte van aerd- belpen; voorts/ stekel- belpen/ hinne- belpen/ ende dierghelijcke: oock een soorte van eerten; ende soo sy schryven in haer Journael/ eenighe apzen van tartwe ende gerst. Sy noemden dese riviere/ port Lolly; ende voeren van hier langs de kustte naer port Negro, twaelf leguen voorder/ bevindende 't landt van de selve ghestalte als voozen. Sy vonden mede in de rivieren veel kreeften ende mosselen / ende andere klepne visch; als mede veel water- ghebooghelte/ niet alleen in de rivieren / maer oock op de kustte / te weten / veelderhande soorten van wilde eynd- voghels ende gansen; oock sneppen / dupben / rypgers / ende andere onbekende voghelen. In zee is menichte van cabelfau/ ende andere soorten van zee- visch. In 't landt is veel gheboomte / doch meest eysken ende denne- boomen/ bercken / ende dierghelijcke / dan staen niet seer dicht by den anderen: quamen van daer weder te rugghe naer Terreneuf. Wat voorder hier is ghepasseert/ en bevindtmen noch niet beschreven: alleen soo sien wy de Kaerte die Mr Purchas in syn boeck heeft in- gheboeght/ dat de baye Françoise daer ghenoeemt wordt Argals baye; ende de Provincie van Cadie, The province of Caledonia; ende het noordelijcke ghedeelte aen de groote riviere van Canada, The province of Alexandria; ende datte de riviere van Ste Croix ofte des Etechemins, noemen Twede; ende die van Ste Jehan, Clyde; ende de baye de Chaleur binnen de golfo van Ste Laurens, Forthe.

De Engellschen hebben insgelijcks begonnen haer neder te slaen op 't Eplant van Terreneuf, in den jare 1610, op 't lant welck legt aen de bape van Concepcion, ende elders/ ende zyn daer in de volgende jaren voorts gebaren; want bevinde wy Mr Purchas boecken/ dat in den jare 1622 daer volck was ghebracht op de kosten van den Heere George Caluert, Ridder/ ende principael Secretaris vanden Koningh van Groot- Britannien; de welcke landen aen Farryland, in de Provincie van Avalon, soo sy die noemen. Den Gouverneur van dit volck Eduard Winne, schryft in August des selven jaers/ dat haer ghewas van tartwe/ gerst/ haver ende boonen seer schoon stont: ende dat het s' winters daer niet soo koudt en was als menghemeynt hadde; dat sy middel hadden ghebonden om daer seer goet sout te maken; ende dat alle zaden/ boomen/ wijngaerden/ ende andere planten daer ghebracht/ seer wel toe- namen. Een ander verhaelt dat de bosschen aen brandt waren ghesleken/ ende hadden 't gheboomte wech ghebrandt wel thien mijlen in 't ronde. Wy hebben goet gebonden dit in 't korte hier by te voeghen/ tot dat voorder beschreven wordt 't ghene de Engellschen hier sullen verrichten.

RPJCB

8

RPJCB

BESCHRIIVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het derde Boeck.

VIRGINIA.

Inleydinghe.

AEn Nova Francia paelt het landt; vvelck nu eenighe volghende daer in de ghemeyne stijl, ende de directie vande Enghelsche (die dit quartier eenige jaren herwaerts sterck hebben bevaren, ende oock ten deele hebben ontdeckt,) in't gemeyn noemen Virginia; bepaelt zijnde tusschen de hoochte van vier-en-dertich ende vier-en-veertich graden by noorden de linie: hebbende aen de oost-zijde de groote zee; aen de zuydt-zijde de Provincie van Florida; ende aen de noordt-zijde de Provincien van Nova Francia; aen de vvest-zijde de limiten noch open ende onbekent. Dan om eyghentlijck te spreken, soo en streckt sich den naem van Virginia soo verre niet, maer is een verre kleynder ghedeelte, confinerende met Florida aen de zuydt-zijde, ende voorts voor dry ofte vier graden, streckende naer t noorden; te vveten dat quartier, vvelck door Sir Walter Raleigh in den jare 1584 is aen-gevangen te ontdecken, ende met een ofte meer Colonien van Engelsche te beslaen, als vvy hier naer sullen verhalen; doch door dien dat de selve ontdeckinghen eenighe jaren stil gestaen hebbende, daer naer vveder zijn her-vat by de Enghelsche Virginiaensche Compagnie ontrent den jare 1606, in een quartier meer naer t noorden streckende, (te vveten op de hooghte van seven-en-dertich graden) so is het, dat men dit deel nu ordinaris Virginia noemt, ofte vvel beyde dese deelen, te vveten van dry oft vier-en-dertich graden af, tot de negen-en-dertich, vvelck vvy hier naer particulierlijck sullen beschrijven; ende het voorder deel van dit quartier tot de limiten van Nova Francia toe, hebben onse Nederlanders voor een seker ghedeelte ghenoeemt Nieu-Nederlandt, door dien t selve by de onse eerst ontdeckt ende bevaren, ende oock beervoont is geweest; ende t noordelijckste ghedeelte hebben de Engelsche nu eenighe jaren her-vvaerts Neuvv-Engelandt begonnen te noemen. Ende hoe-vvel vvy dit laetste ghedeelte in't voorgaende Boeck ten deele hebben beschreven, volghens t gheene de Françoisen daer van in druck hebben uyt-gegeven, soo sullen vvy niet te min hier by voeghen een naerder beschrijvinge, gelijk als deselve by Capiteyn Iohn Smith is uyt-ghegeven; doch eer vvy daer toe komen, soo en hebben vvy niet vwillen voor by gaen de ontdeckinghe van dese quartieren, eertijds ghedaen by Iean de Verazzano Florentijn, door bevelende op de kosten vanden Coninck van Vranc-riick, vvelcke vvy hier vervolghens sullen in-voeghen.

Het eerste Capittel.

De voyagie van Ichan de Verazzano.

ICHAN Verazzano een Florentijn / scheyde met last ende commissie van Francops de eerste koninck van Franck-rijck / den 17 Januar. 1524 van de Eplanden van Canarien; ende nam syn kours West-waerts met een schoonen oosten windt / ende boeren in de tydt van vyf-en-twintich daghen by gissingh wel vyf hondert mylen; daer naer stelden sy haer kours west ten noorden / soo datse naer andere vyf-en-twintich dagen seplens / een nieuwt-landt ontdeckten / dat leegh by de water lagh / ende by de viere die sy daer saghen / oordeelden sy dat het bewoont moest wesen; ende streckte naer 't zupden toe; seplden wel vyftich mylen langhs de kuste om een bequame haven te vinden / dan die zupdt-waerts upt niet bindende keerden sy naer 't noorden / daerse oock gheen havenen vonden / soo dat sy het setten by de kuste / en haer boodt aen landt seyndende / vonden sy daer veel volcks aen strandt / die de blucht namen / ende somtijds met verwonderingh op de Christenen bleven staen gapen; dan eyndelijck door teekenen verlekert zijnde dat haer niets en soude misschieden / soo wesen sy haer een goede plaets om te landen / ende presenteerden hun oock van haer victualie. Cholck ginck naeckt / upt-ghenomen datse haer schamelhepdt deckten met secker velkens / waren byyn van couleur; swart hant / anders fraep van farloen ende wel ghepropotioneert. Strandt was bedeckt met sijn landt / welck rijst in secker kleyn heubeltjens; ende daer achter was seer fraepe hooghe grondt ende veel gheboomte. Dit landt dat sy eerst ondeckte was op de hooghte van vier-en-dertich graden by noorden de linie / in een goede ende ghelonde lucht; sy vonden dat daer in de Somer meest noordt-weste ende weste winden regneerden / met klaer ende helder weder ende weynich reghens; ende hoewel het een blacke strandt was / soo en vonden sy het daer niet quaet ligghen met de schepen / door dien de kuste supber is van klippen. Schepden van hier / houdende langhs de kuste / welck sy bevonden te strecken naer het oosten / en saghen daer continuelijck veel viere aen het landt. Daer naer bevondtmen het landt te strecken naer het noorden / ende dat hem veel schoonder ende plaplanter op dede. Waren daer aen landt ende vonden het volck by naer ghelijck als het boozgaende; saghender veel wijngaerden die aen de boomen op klommen / de welcke haer bedunckens wel goede vruchten souden gheven / in diense wel gecultiveert waren gheweest. Boeren soo al voort langhs de kuste naer haer gissinghe wel hondert mylen / daerse een fraep riviere vonden; daer streckte de kuste weder oost-waerts aen / de welke sy voort volghden by de vyftich mylen / ende ontdeckten doen een Eplandt welck hadde de forme van een triangel / ligghende thien mylen van het vaste landt / vol van berghen die dicht met boomen begroepet waren; ende wel bewoont / welck sy noemden Claudia. Vyftien mylen verder vonden sy een goede haven / daer sy seer goet ende tractabel volck vonden / die een koningh onder haer hadden / welck ghekleedt was met een Hertens vel / konstelijck ghevrocht / vonden onder haer veel roodt koper / daer dese Wilde groot werck van maecten. Dit landt was ghelegghen op de hooghte van een-en-beertich graden ende twee derde / ende streckte oost ende west; de mondt van de haven lagh open naer het zupden een half myle breedt / dan binnen in strecktese oost ten noorden twaelf mylen / ende werdt daer breeder ende breeder / en maecter een golfo die wel twintich mylen groot is / daer vyf kleyn Eplanden in laghen die seer schoon en vruchtbaer waren. In het midden van het in-komen van dese haven is een rodde van steen / bequaem om een fort ofte kasteel te maken om de haven mede te beschermen. Schepden van daer

daer den vijfden May, ende liepen voort langhs de kuste wel hondert ende vijftich mijlen / vindende 't landt al by naer 'tselbe/ dan dat het wat hoogher was met eenighe berghen; de kuste streckte by de vijftich mijlen oost-waerts / ende daer na weder nooydt-waert aen / bonden 'tvolck daer seer different van het voort-gaende/ want ghelijck het voort-gaende seer gentiel ende courtois scheen te wesen / soo was dit heel wildt ende woest / seer routt volck ende barbaris / soo datse dooyt gheen middelen eenighe onder-handelingh met haer-lieden konden bekomen. Spwaren ghekleedt met beeren-hupden / otters ende zee-robber / ende andere vellen: haelden haer voetsel / soo verre sy konden mercken / by visschen ende jaghen / ende secker wortelen die het aertrijck daer vanselvs is voort-brynghende. Sy en hadden gheenderley graen / ende en bouwden de aerde oock niet / oock en scheen het landt niet bequaem te wesen / om eenighe vruchten voort te brynghen. Als sy yets wilden manghelen / soo quamen sy op de klippen ende lieten aff 't gheen sy wilden / ende eplchten daer voort messen / visch-haken / ende dierghelijcke dinghen / ende en wilden 'tvolck niet laten te lande komen / wat courtesie men haer oock presenteerde. Waren in spijt van haer wel eenighe mijlen in 't landt / doch schooten met pijlen naer 'tvolck / ende bluchten dan in de bosschen. Sy en bonden in 't landt niets van eenighe weerde / als seer dichte bosschen ende sekere woeste berghen / die wel eenich minerael schenen in sich te hebben / want 'tvolck hadt eenighe kopere teekenen in de ooyen hanghende. Schepden van daer haven kours nooydt-oost aen-stellende / langhs de kuste / welck sy plantanter bonden / ende met blacke grondt sonder boomen / met hooge bergen binnen 'tlandts; sy ondeckten wel 32 Eplanden / al dicht by het vaste-landt ghelegen / zijnde kleyn / met veel kromten / makende veel goede havenen en canalen tusschen beyden de Eplanden in / en soo voortseplende nooydt-oost-waert aen / quamen naer hondert ende vijftich mijlen seplens aen het landt dat te vooren by de Byzitonen ondeckt was gheweest / op de hooghte van vijftich graden by nooyden de linie. Van waer sy resolbeerden weder te keeren naer Franckrijck / ende arriveerden te Diepe in Julij des voorsz. jaers 1524. In dit verhael van Verazzanos voyagie vinden wy de ghelegentheyt van dese gantsche kuste / in 't gros beschreven / want het landt hier in sulcker manieren upt en in streckt / als wy ten deele reede hebben ghehoort / ende nu voeder sullen horen: Van ghelijck sy in weynigh plaetsen te lande was / soo en heeft sy de ghelegentheyt van de landen ende volckeren niet naerder konnen ondersoecken. Laet ons nu voeder sien wat de Engellsche / ende de onse daer van hebben onder-bonden / ende in 't licht ghebrycht.

N I E U W - E N G E L A N D T.

Het tweede Capittel.

De ghelegentheydt van dit deel van AMERICA welck de Enghelsche nu noemen NEW-ENGLAND, by Capteyn Smith beschreven.

T Ghedeelte (seght sy) welck wy noemen Nevv-England, is ghelegen tusschen den een-en-beertichsten grade / ende den vijf en-beertichsten by nooyden de linie; doch het deel daer dit discours van spreekt / streckt sich van Pennobscot tot Cabe Cod, eenighe vijf-en-sebentich spaensche mijlen / by een rechte linie d'een van d'ander verschepden; tusschen welcke palen ick ghesien hebbe ten minsten beertich differente woon-plaetsen op de zee kuste / ende by de vijf-en-twintich seer goede havenen ghediept. In welcker veele daer ankeringh is voort vijf hondert seplen van eenighe lasten; ende in sommighe oock wel voort vijf duplent; ende meer dan twee hondert Eplanden / ober-wassen zijnde met goet houdt / welcke veel meer goede havenen gheben / als ick doen tijdt hadde om

Confereert die met het 11 ende 12 cap. van't voort-gaende boeck.

Alfoo de
volcke-
ren veel
haer
noemen
nahare
overste.
fooen is
niet te
vervó-
deré dat
de namé
dick-
vvils
verande-
ren.

wel te onderzoeken. De principaelste wooninghe nooydt-waerdt daer by aen waren / was Pennobscot : zuydt-waerts langhs de kuste / ende op de riebieren bonden by Macadacut, Segocket, Pemmaquid, Nusconcus, Kenebeck, Sagadahock, ende Aumoughcavvgen; ende tot dese contrepen behooren de volckeren van Segotago, Pagkhuntanuck, Pocopassum, Taughtanakagnet, Wabigganus, Nassaque, Mashecosqueck, Wavvrigvveck; Moshouen, Wakcogo, Passharack, &c. Met dese zijn gheallieert de contrepen van Aucoisco, Accominticus, Passataquack, Aggavvom, ende Naemkeck : al dese soo veel ick kónde speuren differeren luttel in tale / manieren ende goubernement; hoe wel 'tmeest heerschappien op haer selfs zijn / nochtans houden sy de Bashabes van Pennobscot de voornaemste onder haer. De naeste die ick kan gedencké by name zijn de Mattahunts, twee plaplante Eplanden van hoben ende koozn-velden / een myl in zee van 't vaste landt af-liggende: dan Totant, Massachusset, Pocapauvmet, Quonahassit, Sagoquas, Nahapassumkeck, Topeent, Seccafauv, Totheet, Nascocomacak, Accomak, Chavvum. De andze zijn al ghenaeemt Massachussets, van een ander tael / humeur ende conditie / aen-langende haeren handel ende koopmanschap; tot elck van haer wooninghen behooren diverse doypen ende volckeren / ende by haer relatien ende beschryvinghen / meer dan twintich diverse woonplaelten ende riebieren / die verre te landt-waert in strecken / selfs tot diverse groote lacken / daerse de meest van haer bebers ende otters vanghen en dooden. Van Pennobscot tot Sagadahock is dese kuste al bergich / veel Eplanden ende groote rodtsen / doch bewassen van alle soorten van fraey hout / tot den bouw van hupfen / booten ende schepen; met een onghelooffelycke menichte van visch / gheboghelte / ende sonderlinghe goede vruchten tot behoef van de menschen. Tusschen Sagadahock ende Sowocatuck, zijn maer dry oft vier sandt-bapen / maer tusschen dat ende Cabe Cod seer veel; insonderheyt de kuste van de Massachussets, is soo diverscheelijck ghemengelt met hooghe / klepighe ende sandighe heubels in een plaetse; ende dan lange treeten van diverse soorten van grondt / ende vier-kanten van steen op ander plaetsen / soo vzeemdelijck verdeelt met aderen ofte veynen van diverse kouleuren als hert-steen tot timmeragie / schalien boortichels / moztwe steenen om fornapfen ende smilten van te maken / om glas en pfer in te smilten; soo datse seer ghelijck zijn de kuste van Devonshire; ende men souder naer mijn meyningh sulcke lym-steen konnen maken; oft soo sy niet en zijn van gelijcke qualiteyt / soo komen sy seer na by: ende dit alles boven de andere advantageuse ghelegentheden die ick daer geobserveert hebbe / dat in dien het minerael soo goet pfer ende staal wort bebonden / als ick weete 't selve te wesen / binnen de palen van het landt: soo doyst ick mijn hooft te pande stellen (hebbende maer volck die wetenschap hadden om de Simplicia die daer groepen te beneficieren) te binden daer alles wat noodich is tot maken en uyt-reeden van goede schepen / ende goede waren tot haer vrucht / in 't compass van thien ofte veertien mylen. Doozwaer dese sandighe ende steenige heubelen / soo wel beplandt met hoben ende koozn-velden / ende soo wel bewoont by een fraey / sterck ende wel geproportioneert volck / de groote van de boomen die daer wassen / en insonderheyt de ghetempertheyt van de lucht wel aengemerckt zijnde / soo en kan men niet anders oordeelen oft het is een uyt-nemende landt beyde van gesondtheyt ende vruchtbaerheyt. De principaelste stapel daer men vooreerst rekeningh soude konnen op maken / is visch. Hier is oock alsoo goede grondt als eenich mach ligghen op de hooghte van een twee en dry-en-veertich graden; ende soo vruchtbaer / dat hy sonder questie eenighe soorte van graen wil voort-bringhen / doch d'een beter als d'ander: hoe wel de somer hier niet soo heet en is / ende de winter kouder aen de zee-kant / als sy zijn in Europa ende Asia op de selve hooghten: des niet teghenstaende / plante ick een thupn / aen de top van een klippich Eplandt op de hooghte van dry-en-veertich graden en een half / vier mylen van 't vaste landt / in Majo, welck soo toenam /

nam/dat het ons in Junij ende Julij diende van salaet krupden; ende al soorten van
 vee konnen hier op de Eplanden oft half-Eplanden wel ende sekerlijck ghe-
 boedt worden. Wat de visschingh belanght; in Mart, April, May, en half Jun
 is hier abundantie van cabelsauro; in May, Jun, Julij, ende August van steur/
 welcker rogghen de Cauiar ende Potargo gheben; en van haringh is daer een on-
 uyt-sprekelijcke menichte op de kuste. In't eyndt van August, September, Octo-
 ber ende November hebdt weder cabelsauro. Soo datmen hier in alle sapsoenen
 hem kan dienen van visch. 'Tis bupten twijfel dat daer ghenoech souls sal kon-
 nen werden ghemaect / ende wijl men de pannen practiseert / kan men hem die-
 nen van 't gheene daer reede is. Van sekerre besien diemen noemt Alkermes, we-
 sende thien schellinghen 'tpontt weerdich (doch is wel vooz dertich ende veertich
 schellinghen 'tpontt verkocht) kan jaerlijcks een goede quantiteyt versamelt wor-
 den. Inghelijck van de muscus ratten kan sonderlingh ghewin ghetrocken wor-
 den by de gheene die haer moepte daer aen willen besteden. Van bebers / otters/
 marters / swarte vossen ende andere kostelijcke voeperingh kan men jaerlijcks ses
 oft seven dupsent hebben: ende meer indien men de Francoplen haren handel
 konde stoppen; vijf-en-twintich dupsent warendt in het jaer 1616 uyt dese
 noozder quartieren in Franckrijck ghebracht. Wat Wijnen daer metter tijt
 louden konnen ghevonden worden / moet den tijdt leeren; de apparentie is seer
 groot.

De wateren zijn seer supber / komende voozts uyt het innerste van de rodtli-
 ghe berghen.

De krupden ende vruchten zijn van diuersche soorten; als Alkermes, cozzenten
 oft een vrucht als cozzenten / moer-bespen / wijngaerden / hinne-bespen / crup-
 bespen / prupmen / wal-noten / hale-noten / etc. Pompoenen / aert-bespen / booz-
 nen / eerten / ende Mayz; een soorte ofte twee van blasch / daerse haer netten van
 maken / ende linnen om te visschen.

Veelderhande gheboghelte: veel soorten van visch; ende veelderhande vier-
 voetighe dieren.

Het derde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van 't selve quartier.

T Noozdelijckste deel (seght de selve) daer ick was / is de Bay van Pennobscot, Champl. noemtse Pentecogüet.
 welck is oost ende west / noozdt ende zuden meer als thien mijlen; dan mijn
 ghelegghentheyt was sulcks / dat ick my most laten ghenoeghen met het verhael
 van de gheene die ick daer inde bay vondt; als te weten dat die rievier seer ver te
 landt waert in liep / en wel beboondt was by veel volcks / dan datse van hups
 waren / ofte om te visschen tusschen beyden de Eplanden / oft te jagghen in de lac-
 ken ende bosschen. De baye is vol van groote Eplanden / van een / twee / ses /
 acht ende thien mijlen in de lenghde / welcke die verdeelen in seer veel fraepe habe-
 nen. Men't oosten van dese baye woonen de Tarentines, doot vanden van't
 volck dat top spraken: daer woonen de Fransche. Noozdt-west van Pennobscot
 is Mecaddacut, aen de voet van een hooghen bergh / in maniere van een fortrell
 teghen de Tarrantins, ghelegghen aen de hooghe berghen van Pennobscot, daer de
 zee teghen slaet; welck men hoven alle verghindering wel sefthien oft achthien mij-
 len mach sien. Segochet is de naeste / dan Nusconcus, Pemmakid ende Sagada-
 hoc: De rievier op (daer de Westersche colonie eertijts was ghelegt) zijn de An-
 muckcavvgen, Kinnebeck, ende andere meer / daer eenighe velden met koozn be-
 plantt zijn. Langhs dese rievier 40 oft 50 mijlen en sagh ick niet dan hooghe
 dupnen van rodtsen met houdt ober-groepet; maer daer de Wilde woonen /
 is de grondt seer vet / ende vruchtbaer. West-waert van dese rievier is de con-
 trepe van Aucocisco, in den bodem van een bzeede ende diepe baye / vol van veel

Champl. noemt de rievier Quinnebequy.

Champl.
noemt
de rie-
vier
Chova-
coet.

groote Eplanden welck seer goede havenen gheben. So wocotuck is naest op een smal punt van een bzeede sandt-baye / welck veel klippen en Eplanden heeft / maer weynich goede havens / als vooz bercken. Maer al dese kuste tot Pennobscot, en soo verre als ick sien konde oost-waert aen / is niet dan sulcke hackelighe kliffs ende rotten en steenighe Eplanden / dat te verwonderen is hoe soo groote boomen daer konnen wassen. 'Tis een landt om eer van te verschrieken / als op te verlusten; nochtans is de zee daer soo visch-rijck / als pebers licht te vinden is; ende dese bar Eplanden soo versien van goedt houdt / fonteynen / vruchten / visch en gheboghelte / dat wel te ghelooven is / hoe wel de kuste soo onghesien is / dat de valleyen / playnen ende 'tbinnenste van 'tlandt / wel moghen vruchtbaer zyn. Als ghy de kuste vervolght naer 'twesten / Accominticus ende Passataquack zyn twee bequame havens vooz klepne bercken / ende goedt landt binnen de kliffen: Angoam is de naeste; dese plaetse soude pemant die curieus ware / konnen contenteeren / doch daer zyn veel sanden aen 'tin-komen van de haven / ende de baye is wat te verre van de diepe zee. Hier zyn veel rijlende heubelen / ende daer aen ende op veel koozn-belden. Aen't oosten is een Eplandt twee oft dyp mylen langh; d'een helft van goet gras / bequaem tot weyden / met veel schoone reecken van moer-besie-boomen / ende andere / seer bequaem om daer een wooningh te hebben / dooz dien de haven seer secker is. Naimkeck hoe wel het rotligher grondt is / (want Angoam is sandich) is niet gheringher / soo veel de haven / oft yet anders belanght / maer het volck upt-ghenomen. Van hier streckt sich in zee 't schoon hooft-landt Tragabigzanda, met dyp Eplanden daer vooz / diele noemden de dyp Curry-hoofden; naer't noozden van dese / loopt een groote baye in / daer top sommighe wooninghen en koozn-belden bonden; sy segghen dat hier een groote rievier is / ende by de dertich dorpen / dan om dat de Francoplen hier haren handel hadden / soo en hebben wy niet naerder ondersocht. De Eplanden van de Mattahunts zyn aen de west-zijde van dese baye / daer veel Eplanden zyn / ende sonder questie veel havens; dan volght 'tlandt van de Massachusets, welck is 'tparadijs van dit heel landt; want hier zyn veel Eplanden al met koozn beplant; moer-bespe-boomen ende wilde thupnen / ende goede havens / ende de kuste is meesten-deel hooge klepighe ende sandighe heubelen. De zee kuste in't vooz by baren / verthoondt al langhs henen groote koozn-belden / en veel wel gheproportioneert volck: maer de Fransche die hier wel ses weken waren ghebleven / en hadden ons niet ober gheslaten om de Wilde ober te examineeren; te weten / ofter wel dyp menschen op dese Eplanden waren; ende de rieviere veel dach-reysen te landt-waert in loopt. Wy bevonden 'tvolck van dit quartier seer vriendelijck; maer in haer furie oock seer valjant. Want op occasie van twist die wy met eener kregghen / voer de selve met dyp meer ober de haven van Quonahassit op seker klippen daer wy moesten passeren / ende schoten daer met pijlen soo langh naer ons als sy mochten. Van komt ghy te Accomack, een seer goede haven en goedt landt / ende niets ghebrekende dan industrieus volck. Maer veel vrientchap / op een kleyn oozlaeck / bochten wy met veertich oft vyftich van 'tvolck; ende hoe wel daer eenighe doot bleven / ende eenighe ghequetst / soo wierden wy ober een upz tijts weder vrienten. Cap Cod is 'tmaeste dat hem presenteert; welck alleen een hooft-landt is van hooghe sandighe berghen / ober wassen met strupcken van pijn-boomen en dier-ghelijck / een excellente haven vooz alle winden; dese kape wordt ghemaectt van de zee aen d'een zijde / ende een groote bay aen d'ander zijde in forme van een sikkel; daer op woont 'tvolck van Pawmet, ende inden bodem van de bay 'tvolck van Chawum. (De groote baye die desen hoeck maectt / met het vaste landt wordt by de onse ghenoeemt de Staten Baye, ende de klepne die van de kromte van den hoeck selfs werdt ghemaectt Fuyc Bay.) Binnen dese bay is een supre kuste / dan black / soo dat men wel een myl daer van dient te blijven; Champlain met syn bercke was daer op acht voet waters wel een myle van strandt; bonden daer een

Champl.
noemt
het Cap
S.Louis,
ende de
onse
vrijn-
gaerts
hoeck.
by zuy-
den de-
sen hoe-
stellen
de onse
Graef
Hen-
dricx
bay, en-
de de
Vosha-
ven.

Wort by
de onse
ghe-
noemt
de Crae-
bay.
De Fran-
sche
noemen
die Cap
blanc.

een goede haven welck sy noemden port aux Huïstres op de hooghte van twee- en-beertich graden / vijf mijlen van Cap Blanc, welcke kape van dese haven leght noozdt-noozdt-oost: naer't zuydt ende zuydt-westen van de kape is ghebonden een dangereuse drooghte van sanden ende klippen. Maer soo verre als ick het selve om-boer (seght Smith) bondt ick dertich vadem diepte dicht onder strandt en een stercke stroom; welck my doet ghelooven dat daer een canael moet wesen om dese drooghte / daer de grootste ende beste visch is te bekomen winter ende somer / van 'tgantsche landt. De Wilde segghen dat daer gheen canael en is / maer dat de drooghten aen't vasse landt beginnen by Pawmet tot het Eplandt van Nausit, ende soo hem upt-strecken bupten haer kennis ver in de zee. Daer aen is ghelegen Capavvack, ende die overbloedige landen van koper/kozen/bolck/ende minerals; die ick tlaetste jaer ginck ontdecken; dan miste mijn wegh. Sy verhalen dat de Massachusets somtijds oozloghen met de Bashabes van Pennobscot; en zijn oock niet altydts vrienden met die van Chawum ende haer gheallieerde: dan nu zijnse alle vrienden / ende handelen met den anderen / op peders frontieren; want en maken gheen bopagien als van Pennobscot tot Cabe Cod, selden tot Massachewset. In't noozder quartier begonden sy koozn te planten/daer die van 'tzuyder quartier sulcken abundantie van hebben / dat sy daer booz krijgen van die van 't noozder quartier wat sy willen; ende in de winter meer abundantie van visch ende voghels; doch beyde winter ende somer hebben sy in sommige quartieren van beydts; wesen de het getemperste landt / tusschen koude en hitte / welck is tusschen de linie ende de pool; maer de pelterje is noozdt-waert beter / en abundanter als zuydt-waerts.

De principaelste Eplanden ende berghen booz landt-marcken zijn dese; het hoochste Eplandt van Sorico in de bape van Pennobscot: maer de dyp eplanden en een klip van Mattinnack zijn boozder in zee; Metinicus is insghelijcks dyp blacke eplanden ende een rodise; tusschen Mattinnack ende Monahigan: welck is een rondt hoogh eplandt / ende dicht by het selve Monanis, tusschen welck is een klepne haven daer wy ankeren. Inde eplanden van Damerils is noch een sulcke: Sagadahok woordt bekend by Satquin, ende vier ofte vijf eplanden in de mondt. Smyths eplanden zijn een hoop te samen / gheen meer daer ontrent teghen ober Accominticus. De dyp Turcks-hoofden zijn dypeplanden / die men verre ter zee-waert in liet / in regard van het hooft-landt. De principale hooft-landen zijn alleen Cape Tragabizanda ende Cap Cod. De principale berghen zijn Pennobscot, ende den bergh van Aucocisco; den grooten bergh van Safanou, ende den hoochsten bergh Massachusit.

De Fran-
coysse Ile
hautc.

Het vierde Capittel.

Verhael van't ghene eenighe jaren herwaerts by de Enghelsche is voor-ghenomen in dit quartier.

DE Enghelschen hebben hier begonnen met oorde te handelen van den jaere 1606 af; Als wanneer patenten by den Koningh wierden ghegheben om 'tzuydt ende noozder quartier van Virginia te populieren / met expres bevel / dat sy binnen de hondert mijlen niet by een en souden komen; Die van de noozdt-zijde sonden daer eerst Capiteyn Henry Chalons, dan dese wierdt ghenomen by de Spaegniaerden. Ontrent de selve tijdt sondt Sir Iohn Popham, Lord Chiefe Iustice van Enghelandt/een schip/waer ober commandeerde Capiteyn Thomas Haman, welck zeylde naer de riebier van Sagadahok; tot assistentie van den booz-schreben Chalons; dan den selven daer niet bindende / ontdeckte de kulle ende havenen / ende quam soo weder thups. In den jaere 1607 was een woon-plaetse ghelegt op de riebier van Sagadahok, ende hondert landt-lieden derwaerts ghesonden in twee schepen dooz de booz-schreben; Sy kolen haer woon-plaets by

Discour.
of Nevv
England

Purchas
Pelgrim.

de mondt van de riebier in een Peninsula, ofte half Eplandt / ende houden daer een fozt: Sepden de riebier op om die te besoecken / ende 't landt daer om her / en ghemoeten een Eplant daer een groote val van wateren was / daer sy haren boot met een tout moesten over-trecken / en quamen voort tot een ander stortingh / daer niet over was te komen. Vonden 't landt vol van duppen wit ende roodt / goede hoppe / ajupn / loock / epcken / wal-noten / ende goede gront. Thoof van de riebier leght op vyf-en-beertich graden ende ettelijcke minuten; Cape Sineamis op dyp-en-beertichen een half / een goede plaetse om te fortificeren. Fozt hiet Sr George; daer blebender vyf-en-beertich; Capiteyn George Popham was haer President / Raleigh Gilbert Admirael. Volck scheen lust te hebben in ons volcx devotie / ende seiden dat de Koningh James een goet Koningh was / en syn God een goede Godt / ende Tanto hoos: soo noemense een hoosen Geest / die haer elcke maent hanteert / ende doet hem van haer dienen upt vrese. Dit volck sprack van eenighe Canibals ontrent Sagadahock, met tanden dyp dupmen langh / maer sagense niet. In de riebier van Tamescot bonden sy oesters neghen dupmen langh / ende haer wiert gheseyt / datter aen d'ander zijde wel eens soo groote waren. In Februario stozt haer President; ende in Engelandt Sir John Popham mede overleden zijnde; soo brack de colonie weder op / ende quamen met de schepen die daer naeste jaer ghelonden waren / weder te rugghe / hebbende in de tydt datse daer ghewoont hadden een stercke barcke ghetimmer / die haer in't weder-keeren wel te passe quam. Dit discouragieerde de participanten soo / dat daer inlangh geen sprack en was van daer weder volck te planten. De Fransche namen hier dooz occasie om haer te planten in de limiten van de Enghelsche; doch die van Virginia londen Sir Samuel Argal, welcke de fozten van de Francoplen surpreneerde / diese gheboudt hadden by Mount Mansel, Ste Croix, ende Port Real: nam haer geschut wegh / ende brocht haer schip / provisie / ende alles naer Virginia toe. De Engelsche daer naer weder nieu cowagie ghekregghen hebbende / londen daer op een nieuws Capiteyn Hobson en andere / met twee Wilden van dat quartier: dan dese schepen daer aen-komende / bonden dat een Enghell-man met namen Hunt, naer dat hy syn handel met de Wilde hadde ghedreven / de arme Wilden onder 't decksel van vrientschap scheep hadt ghelockt / ende vier-en-twintich wegh gheboert / ende in de strate van Gribaltar booz slaven verkocht; welcke daer de Enghelsche soo hatigh maecte by dit volck / dat sy dese reple mede te vergeefs deden. Daer naer wierdt daer ghelonden Capiteyn John Smith, in den jare 1614, welck arriveerde aen het Eplandt Monahiggan op de hooghte van dyp-en-beertich graden ende een half by Noorden de Linie; was daer gelonden op de Wal-bilch-banck / ende een goudt en koper-mijne te besoecken; dan bevonden het de rechte Wal-bilchen niet te wesen / daer men den traen van maect; de mijne was maer een ydel booz-geben van de schipper om een reple te maken; soo datse maer eenighe drooghe-bilch / ende eenighe pelterij thups brochten. De selve boer weder derwaerts 't naeste jaer / dan met quaet succes / want hy wierdt van de Fransche roovers genomen. Daer naer wierdt in Terreneuf ghevonden een van de Wilde die by dien Hunt waren wegh gheboert met namen Tasquantum, waer van kennis gegeven zijnde aen de Compagnie by Capiteyn Darmer, met verfoeck van hulp tot syn booz-nemen; sondt de compagnie derwaerts Capiteyn Rocraft; dan alsoo Darmer daer-en-tusschen goet gebonden hadt selfs naer Engelandt te komen / Rocraft daer aen-komende / ende hem niet vindende / was van syn steck; nam een Fransche bercke die daer in een kreecke ghevilcht ende ghehandelt hadde / welck hy met syn schip naer Engelandt sondt / wende een Frans-man van de Religie; Rocraft boer boozt met de bercke / ende dooz conspiratie van syn volck was by naer om hals / doch sette de verraders aen landt / ende quam selfs in Virginia om hulp / daer hy vermoordt wierdt / ende de bercke verlozen. Soo dat syn booz-nemen oock tot niet quam; ende Darmer van Engelandt daer komende / ende desen Rocraft met syn

Siet de
historie
van l'Es-
carbot.

Descr. of
Neuvv
England
by
Smith.

syn bercke niet bindende/was insghelijcks ghefrusteert in syn booz-nemen; ende gheresolbeert zijnde weder naer Enghelandt te keeren / ontmoete hy secker Hol-
lantische schepen/ die eenighen handel al booz die tijdt ghehadt hadden in Hudsons
riebier/ daer hy sulcken belcheet van bequam van de ghelegentheyt van 't landt/ dat
hy boort voer in syn ontdeckinge/ ende ontdeckte veel fraye riebieren/ ende vrucht-
bare kusten/ ende Eplanden/ de spatie van tachtentich mijlen oost ende west/want
soo streckt de kuste van Hudsons riebier tot Cape James. Hier op wiert goet ge-
bonden een nieuwo octrop van den Koningh te verkrigen/ dooz dien die van 't zup-
der quartier van Virginia een nieuwo octrop reede hadde bekomen/ ende haer limi-
ten soo versekert/ dat de dese ghenoeghlaem upt-ghesloten / ende verlaten waren.
Daer viel eenigh debat op/ soo dat wel twee jaer aen liep eer dese nieuwe Com-
pagnie konde gheformeert worden/welck nu eenighe Colonies heeft begonnen te
planten/ als wy hier volghens sullen verhalen; doch eerst verhalen de ghelegent-
heyt van 't landt / als die Compagnie selve in druck heeft upt-ghegheben in het
jaer 1622.

Het vijfde Capittel.

Ghelegentheyt van NEVV. ENGELAND (als het nu vvort genomen)
uyt het relaes van die Compagnie.

In 't planten van nieu Colonien in vreemde landen is sonderlingh te letten op
de lucht om de ghelondthepts wille van die daer sullen wonen; op de grondt
ende vruchtbaerhepdt/ om te moghen winnen koozn/ende bec aen te queecken; op
de zee / om de bequaemheyt van den handel met de selbe plaetsen. Wat de quali-
tept van de lucht belangt / het is kennelijck dat de selbe boort komt ofte upt de ge-
neraele dispositie van 't Climaet/ ofte van de particuliere ghelegenthepdt van de
plaetse. Wat het Climaet belangt/ dit landt is niet alleen ghelegen inde getem-
perde Zone/maer by naer in 't midden van de selbe/dooz dien 't middelste deel van
dese contreye heeft ontrent d'phonderd ende thien graden lenghte; ende is gelegen
op de hooghte van vier ende vijf-en-beertich graden van noordelijcke breedte; dat
is twintich graden van de Tropicus Cancrī, ende oock so veel van Circulo Arcti-
co, ofte het vriesende quartier; tusschen de limiten van 't vijfde ende selste Climaet;
daer Brancvriek ende Italien mede onder legghen. Wat de constitutie van de
plaetse belangt (welck is by de twee-en-tsestich graden by zee van ons vasse landt
naer 't westen) de plaetsen aen de zee ghelegen zijn wat kouder/ als de natuere van
'tclimaet anders mede brengh; dooz dien de stralen van de sonne verflapt worden/
eensteels dooz de onghestadighe beweginge van de zee/ als mede dooz de menich-
voudighe dampen die op-trecken upt de selbe. Ende hier dooz is de kuste altydts
kouder als 't binnen-landt. Ende de oostelijcke kuste / welck 't op-gaen van de
son gheniet/ is insghelijck kouder dan de westelijcke deelen / die de dalinghe van de
son ghenieten; ghelijck dan de morggen-luchten (by exempel) selks in de somer
koudt en fris zijn/ daer de avondt-luchten seer bangh zijn. Ende dit maeckt dat
dese quartierē veel beter oer een komen met de natuere van ons volck/ die geen
contentement en vinden in kouder luchten/ noch ghelontheyt in heeter. Soo dat
dit climaet/welck so getempert is / seer bequaem wort bevonden vooz onse natien.
De grondt is insghelijcks goet/ eenighe quartierē daer af / ghebende wonderlijc-
ken aen-was van koozn/soo wel 'tghene de Wilden ghelwoon zijn te gebruycken/
als 't ghene by de onse daer is ghebracht: met ontallijcke varieteyt van voetsame
wortelen/ ende ander krupden ende vruchten/ die ons vreemt zijn. Daer beneffens
soo heeft de kuste seer veel bequame habens / vol van sonderlinghe Eplanden/ be-
quaem om volck op te planten; verbult van alderhande boomen/ als epcken/ ce-
dren/ bueren/ pijn-boomen/ wal-noten/castanien/ Sassafras, prupm-boomen/Ca-
lamus Aromaticus, &c. Het volck is tractabel (somense niet en abuseert) om met
te han-

te handelen ende draghen goet respect. De zee is wel voorzien van alderhande visch/en op veel plaetsen is goede ghelegentheid om zoudt te maken: heeft groote abundantie van gheboghelte binnen 'tlandts / als calcoenen / patrijfen / swanen / cranen / wilde gansen van twee soorten / wilde eyndt-voghels van dyp soorten / veel dupben / insonderheyt als de aert-bespen rijp zijn. Daer zijn diverse soorten van wildt in dese quartieren / ende eenighe die twee / dyp ende vier jonghen tefens voort-brenghen / een teeken van vruchtbaerheyt van 'tlandt ende ghetempertheyt van de lucht. Daer is oock een secker dier welck de in-gheboorne noemen Mosse, is soo groot van lijf als een os / thoofst als een bock met een breede hoozn/welck hy alle jaer verandert als de bocken / den neck als een hert / met korte manen / loopende langhs den rugghe / thapz lanck als een elandt / doch beter geacht voor t ghebypck van sadel-makers / heeft insgelijcx een groote hult hangende onder syn stroot / heeft lange beenen / ende voeten soo groot als ossen voeten / langer steert als die van de bocken: syn huyt maect seer goet buffels / en syn vleesch is seer goet eten / welck de Wilden zijn ghewoon ghedrooght te bewaren. Men heeft een groote menichte van dese beesten gelien op een groot Eplandt by de kust ghenaemt by de Engelsche Mount Mansell, daer de Wilden op sekere tijden trecken om dese dierente jagen; in deser manieren: sy maken diverse bieren / en besetten 'tlandt met volck / om dese beesten in de zee te drijven / daer sy toe ghenegen zijn van naturen / andere van 't volck passen daer op in hare booten met boghen ende ander wapenen / daerle die met dooden ende vanghen naer haer wil. 'Tis te ghelooven dat dit dier met industrie sal konnen ghezacht worden om ordinaire dienste te doen. De bekende koop-manschappen van dit landt zijn / visch van diverse soorten / rijcke voeperinge / als bebers / otters / marters / swarte vossen / sabels / etc. Daer zijn oock wijngaerden in abundantie / van dyp soorten / en aengenaem van smaek / doch d'een beter als d'ander. Daer valt hennep / vlasch / sijde-grasse / diverse mijnen van yser-steen / gelegentheid om peck en teer te maken; delen van alle soorten / sparren / masten tot schepen van alle lasten; In somma daer en komt niet uyt Dancryck / Dupsch-landt oft de Sondt / oft men kan 't selve hier bekomen met tamelijcke industrie en arbeidt. Aengaende de zee / daer is seer goede visschingh: ende de navigatie is seer gereedt / daer zijn goede reeden ende havens bequaem voor alle ghebypcken. Men heeft daer eenighe monsteren van peerlen ghedonden / ende ambregrees; ende in de zee menichten van walvisschen ende dierghelijcke dinghen meer om handel mede te drijven.

Het selste Capittel.

Beschrijvinghe van N I E W - P L E Y M O U T H een stadt ofte vleck in N E W - E N G L A N D gheleggen.

T Volck gedestineert om te gaen woonen in New-England schepden van Plymouth in Engelandt / den 6 September des jaers 1620. den 9 November saghen sy 'tlandt by Cabe Cod, setten haer kours zupdt-zupdt-west / meynende te varen naer een rievier thien mijlen naer 't zupden van de kape / dan den wint te ghen krijgende waren genootslaecht weder te keeren / ende quamen den elfden aen ancker in de bape van Cabe Cod, welck is een goede haven ende plaplante bape / rondt als een cirkel / uytghenomen het in-komen / welck is vier mijlen wijt / tot aen de zee toe al betwassen met boomen / eycken / pijn-boomen / juniper / cassastras / ende ander houdt; daer souden in de haven dupsent schepen konnen legghen. Men kan op dyp quart van een mijl met de schepen niet ontrent het strandt komen / door dien't black is: 'tlandt ontrent de kape zijn sandt-berghen / seer gelijk de Hollandtsche dupnen / dan veel beter / want hebben wel een spit diep seer goede swarte aerde / al met boomen begroeyt / doch sonder onder-ghewas / soo dat men tusschen 'tgeboomte by magh gaen ende rijden. Daer legghende deden eenighe tochten te

te lande / om een bequame woon-plaetse upt te soecken / vonden eenighe huplen / doch sonder volck; ende oock eenigh koren van de lande inde grondt begraven in een mande; daer naer varende aen d'ander zijde / wierden se subjtelyck by de Wilden bespronghen / doch deden se haest vluchten. Vonden daer naer een ander haven welck waert van Cape Cod, daer sy naer toe zeyden den 16 December. Dese haven is een bape grooter als die van Caba Cod, omringht van seker fraep landt / ende binnen de bape twee fraepe Eplanden onbewoont / daer niet op is als boomen; daer is in de bape ontallijck ghebogelt / en excellente visch in syn saeploen; is van fatsoen als een sicken ofte visch haeck. Sy vonden daer gheen volck / maer plaetsten daer scheen dat wel eertijds ghezaepdt was gheweest; vonden gheen navigabel rievieren; maer eenige klepne beerckens die in zee liepen van seer soet ende versch water. De grondt is een spit diep seer excellent vet landt; daer is oock sandt / grabeel / ende seer goede klep om potten van te backen; ende daer is fraep geboomte / ende beelderley krupden als bozen in ghenere is verhaelt. In dit quartier aen't vaste landt is geleght Nieuw-Pleymouth, op een hooghe grondt / daer veel landts gesecht is / ende ontbloot van boomen / ende vooz desen wel schijnt koozn gezaept is gheweest; in de leeghte loopt een seer schoone beke / ende daer zyn veel excellente springhen van water; dese beke is bequaem om de chaloupen ende booten te berghen / ende heeft oock visch in syn saeploen. Die hier haer selven eerst neder-sloeghen / wierden in alles ghereducceert tot negentien familien / de een-loopighe ghesellen haer tot d'een ofte d'ander boeghende; maecten twee rjen van huplen om meerder sekerhepdt. Den tertienden Martij quam by haer een van de Wilden / die wat ghebroken Engelsch hadt gheleert van de Engelsche die aen't Eplandt van Monchiggon komen visschen; dese vertelde haer alle de gelegenthepdt van't landt / ende dat de plaetse daer sy het begrepen hadden ghenamt was Patuxet, ende dat ontrent vier jaren gheleden alle de inwoonders waren gestorben van een extrao:dinaire plaghe / sonder dat daer pemandt was over-ghebleven; dat het naeste ghelegghen volck waren de Masasoits, welck waren eenighe seltich man sterck; de Nautites zyn mede naer't zupdt-oosten van haer / ende hondert man sterck / dit volck is seer ghebeten op de Engelschen / om't seyt van dien Hunt hier bozen verhaelt. Sy wierden al dick-wijlder van de Wilden besocht als haer wel lief was; ende desen eersten ghenamt Samoset brocht noch een met namen Squanto, oft Tisquantum, gheboortigh van die plaetse / ende eertijds dooz Hunt wegh ghevoert. Dese bepde brochten tijdingh dat haer grootste Sagamos (soo noemen sy haer Heeren) Masasoit vooz-handen was met syn broeder Quadequina, ende al haer volck. Quamen by de Engelschen / ende maecten een verbondt met haer. Daer naer is dese colonie noch aen-ghewassen met niuto toe-voer van volck. ende naer de lieden daer woonende schryben / soo bevinden sy haer hier wel. Daer is een briez ghedruckt (vooz een sermoen ghehouden in dit Pleymouth;) gheschreven den twaelfden December 1621 upt dese plaetse; als mede een verhael van dagh tot dagh van't gheene ghepalleert is in't begin ende voozt-ganck van dese colonie / welck hier te langh waer te verhalen; die curieus is om't selve te weten / kan het boeccken selfs bekomen / is ghedruckt tot Londen in't jaer 1622 gheintituleert; A Relation or Journall of the beginning and proceeding of the Englissh Plantation Setled at Plimouth in New-England, &c. Wy hebben oock eenighe brieven ghesien van daer gheschreven / doch al staende op't voozt-gaende by ons verhaelt. Eschijndt daer eenighe andere colonien noch zyn gheplant / dan dooz dien wy daer gheen particuliere kennis van en hebben / soo sullen wy het hier by laten.

N I E U W - N E D E R L A N D T.

Het zevende Capittel.

Eerste ontdeckinghe ende ghegeneralc beschrijvinghe van't quartier welck by de onse N I E U W - N E D E R L A N D T wordt ghenoecht.

In de voorgaende Capittelen hebben wy ghesproken van dat ghedeelte van West-Indien legghende naer't noorden/welck de Francoplen over eenighe jaren / als wy in't voorgaende boeck hebben verhaelt / hebben naerder ontdeckt ende ondersocht; ende welcke de Engelsche weynigh jaren herwaerts de naem van Neuvv-England hebben begonnen te gheben: ende zijn alsoo ghekomen tot Cap Cod, als de Engelsche die noemen; ende in't voorgaende boeck tot Cap Malabarre, ende Port fortuné, volgens de ontdeckinghe van de Francoplen: Van hier voort heeft het vaste landt ghelyck een groote in-wyck ofte bocht / welck by naer oost ende west streckt tot aen een groote rievier / van waer de kustte dan weder zuydt west ofte daer ontrent streckt tot het eynde van Florida toe: dese kustte streckende als vozen / met eenighe Eplanden ende twee seer groote rievieren / van welcke de zuydtlyckste ghelegghen is op de acht-en-dertich graden ende inde vyftich minuten / ende de noordelyckste op veertich graden ende een half / ende seer verre naer't noorden te landt-waert is in-loopende: Dit quartier van West-Indien (legghe ick) noemen de onse Nieuwv-Nederlandt, dooz dien't selve op de kysten van onse Neder-landers eerst naerder is ontdeckt / ende eenighe jaren achter den anderen bebaren / ende met een fortjen ende woon-plaetse van de Nederlanders vooz-sien / met speciael octrope en onder de auctoriteit van de Ho. Mog. Heeren Staten Generael van dese vereenighde Provincien. Wat de eerste ontdeckinghe belanght / in den jare 1609 sonden de Bewindt-hebbers van de gheoctropeerde Oost-Indische compagnie het jacht de halve mane / daer vooz schipper ende koop-man op voer Hendrick Hudson, om in't noordt-oosten een dooz-ganc naer China te soecken: dan sy veranderden van cours / ende staken over naer Nova Francia, ende de banck van Terreneuf ghepasseert hebbende op de 43 graden ende 23 minuten ghenaeckten't landt met een w. n. w. ende n. w. cours op de 44 graden ende 15 minuten / ende landen daer by sekere Wilden / by de welke / soo sy verstonden / de Francoplen jaerlijckx komen handelen: van hier keerden sy zuydt-waert op tot datte met een 3. 3. w. ende 3. w. ten 3. gangh weder't landt ghe-waer wierden op de 41 graden ende 43 minuten/welck sy meynden een Eplandt te wesen / ende gavent den naem van Nieuwv-Hollandt, dan bevonden daer naer dat het Cap Cod was / ende dat het naer haer besteck wel vyf-en-sebentich mylen westelijcker leght als in alle kaerten ghestelt wordt. Van hier verbielen sy tot de 37 graden ende 15 minuten / alwaer sy weder landt saghen / ende streckte hem 3. ende n. Is een blacke kustte / ende daer streckt een banck langhs de kustte henen / waer binnen het 8. 9. 10. 11. 7 ende 6½ badem diep is landt-grondt: Sy noemden dese plaetse de drooghe Caep. Daer naer noordt-waert aen loopende / ghenaeckten sy weder't landt op acht-en-dertich graden en neghen minuten / ende was een wit sandt-strandt / ende binnen vol groene boomen / streckte daer n. n. o. ende 3. 3. w. ontrent acht mylen / ende dan 3. ende n. seben mylen / ende voort 3. o. ende n. w. vijf mylen: zeyden al langhs de wal noorden aen / tot dat sy aen een punt quamen / ende't landt streckte doen w. n. w. ende was een bape daer eenighe rievieren in quamen / van desen hoek sagen sy landt naer't o. n. o. welck sy meynden een Eplandt te wesen / dan bevonden het vaste landt / ende den tweeden hoek van die bape / op de hooghte van 38 graden ende 54 minuten: ende alsoo sy haer cours n. w. ten n. aen stelden / bonden sy haer selven in een bape versept / ende ghemoeten veel barninghen / soo dat sy 3. 3. o. weder uyt-stonden: sy vermoeden datter

datter een groote rievier moſt upt-loopen / dooz de groote ſtroom die daer upt-ſette / ende deſe landen ende dzoogten verdozſaecte: hielent van hier boozts langs de wal / was wit ſandt-ſtrandt / ende binnen al verdzoncken landt / ende 't binnen landt al vol boomen / ſtreckte n. o. ten n. ende 3. w. ten 3. daer naer ſtreckte n. ten o. ende was hoogher landt als ſy noch gheſien hadden / tot aen eenen hooghen hoeck / achter de welcke een bape leght / alwaer ſy op de veeden liepen / achter een leeghen ſandt-hoeck / op de veertich graden ende achtien minuten; daer quamen twee Wilden by haer in elandts vellen gekleet / die haer alle teekenen van vrientschap bethoonden / bonden daer aen 't landt menichte van blauto pruymen / en de ſchoonſte eycken van lenghte ende dichte die men ſien konde / poplieren / lonen / ende alderhande houdt dat van noode is tot de ſcheyen te bouwen; boeren van hier n. ten o. aen / ende de rievieren op / tot by de 43 graden by noozden de linie / alwaer de rievier heel nauw werdt ende ondiep / ſoo dat ſy te rugghe keerden. Naer alle 't gene ſy konden oozdeelen ende bebinden / ſoo en waren in dit quartier noch noyt eenige ſcheyen ofte Chriſtenen geweest / ſoo dat ſy de eerſte waren die deſe rievier ontdekten / ende ſoo hooghe op boeren. Hendrick Hudſon met dit raport weder ghekeert zijnde 't Amſterdam / ſoo hebben eenighe koop-lieden in den jare 1610 weder een ſchip derwaerts gefonden / te weten naer deſe tweede rievier / de welcke ſy den naem gaven van Manhattes; naer de naem van de Wilden die aen 't begin van deſe rieviere woonen: ende in de volghende jaren hebben de Ho. Hog. Heeren Staten Generael aen deſe koop-lieden octroy verleent om alleen op deſe rieviere te mogen varen ende den handel te dzyben: waer ober in den jare 1615 boven op de vooznoemde rieviere een redoute ofte fortjen wierdt geleght met een kleyn beſettinghe / daer wy hier naer noch ſullen van ſpreken; ende is deſe vaert by de onſe ſints jaerlycks ghecontinueert / ende dooz-gaens van ons volck daer blyben legghen om den handel met de Wilden te dzyben; waer dooz dit quartier ten rechten den naem van NIEUW-NEDERLANDT heeft verkregen.

Het achste Capittel.

Gheleghentheydt van de kuſte van NIEUW-NEDERLANDT, van de PYEBAYE aftot aen de groote rieviere DE MONTAINES.

O de gheleghentheydt van de kuſte als mede de gheſtaltenis van deſe landen wat beter te verſtaen / ſoo ſullen wy die wat hoogher naer 't noozden beginnen / als wel de limiten haer zyn upt-ſtreckende: namentlyck van de Pyebaye, ſoo by eenighe van onſe ſchippers genoemt; ghelegen op de hooghte van twee-en-veertich graden ende dertich minuten van de welcke (naer de bebindinge ende beſteck van ſchipper Adriaen Block) tot de lenghte van Uſlard zyn les hondert ende negentich mylen / ofte daer ontrent: om den hoeck van deſe bape is de grondt waligh ſandt: daer woont ſeer veel volcks / welck ſeer aerdigh is van weſen / doch ſeer ſchreumende en ſchou booz de Chriſtenen / ſoo dat ſy dooz bequame handelingen dienen aenghelockt te werden. Van hier tot een punt (welck Adriaen Block vooz-noemt / den naem heeft ghegheben van kaep Bevechier, dooz dienſe ſoo goede gelijckenis heeft met Bevechier, weſende klebigh landt / ende niet ſeer hoogh) dwers ober de Wyckbay (een ander bape by de onſe ſoo ghenoeemt / de welcke zuydt-oolt op ſtreckt) zyn twaelf mylen / ende de kours is noozdt-weſt ten weſten ende zuydt-oolt ten oolten. Van deſe kape af ſtreckt de kuſte eerſt n. w. ende 3. o. vijf mylen / ende boozts tot een ander ſandt punt noozdt ten oolten ende zuydt ten weſten les mylen: Van waer tot kape Malebarre zyn neghen mylen / ende de ſtreckinghe is n. o. ten n. ende 3. w. ten 3. Deſe kape wordt by de onſe oock ghenoeemt de Blackhoeck: het brandt ſeer aen den hoeck van deſe kape / eventwel ſoo heftmen op 't dzooghſte dyp badem waters / ſoo dat het een oberval is van ſtroomen / ende breeſelijck om dooz te zeplen booz de ghene die het niet en weten: Onſe Neder-landtſche
k
ſchippers

Schippers en zijn niet wel eens ober de landen die hier ontrent souden legghen; want naer 't legghen van eenighe/ soo souden daer landen oft een riff 't zee-waerts in-strecken wel dertich mijlen naer 't zupden op/ niet dat het soo verre dzoogh soude zijn/ maer dat men soo verre van landt noch grondt werpt/ ende wel acht oft ne ghen mijlen van lant/ ende buypen 't ghelichte van de selve dzooghte heeft/ ende seer oneffen gront/ soo dat men somwijlen dertich badem heeft met d'een werp/ ende d'ander maer seven ofte acht; maer andere ter contrarie legghen datter gheen landen ofte riff by zupden dese kape soo verre in zee en leght/ maer wel oost-waert van de bape ofte Port de Malebarre; wy sullen dit dooz naerder bevindinghe onder de schippers laten sichten. Dyz mijlen by westen dese Cap Malebarre leght een Eplandt ontrent twee mijlen af/ ende een mijle groot ofte daer ontrent; dan als men daer wat verre af is/ soude men meynen dat het gheen Eplandt en waer; woort by eenighe/ soo ick gisse/ Petockenock ghenoemt; de streckinghe van 't vaste landt in dit quartier/ en vinde by de onse niet geteekent vooz soo vele my noch ter handt is ghekomen; daer legghen noch eenighe Eplanden vooz dese kuste/ als namentlijck een welck by onse Neder-landelche schippers ghemeynlijcken woort ghenaemt Texel, ende by andere Cape Ack; dit is een groot Eplandt/ ende doet hem wit ende klebich op/ naer het legghen van schipper Cornelis Iacobsz. May, ende ander-half mijle van den zupdt-west hoeck van dit Eplandt Texel, leght een ander Eplandeken welck by de onse woort ghenoemt Hendrick Christiaensz. Eplandt/ ende by de Engellsche Marthaes Vyneard; de welke legghen dat het vijf mijlen groot is: ghelegghen op de hooghte van een-en-beertich graden ende een quart; vol boomen/ wijngaerden/ en verscheyden ghewassen: daer is menighe van ghebogelte op; ende daerom her is goede cabeljauto-vangh: hier ontrent leght oock seker kleyn Eplandeken welck sy noemen Elisabeths Eplandt/ welck men komende van de riebiere ofte bape van Nassouwen aen stierboort ghemoedt; ende om buypen Hendrick Christiaensz. Eplandt om te loopen/ moet de kours zupdt-oost werden ghehouden. Bartholomeus Gosnol Engell-man schryft/ dat van Marthaes Vyneard tot een ander kleyn Eplandeken by hem ghenaemt Dover Cliffe is een half legue, en van daer tot Elisabeths Epland een mijle; ende dat 't selve licht vier mijlen van 't vaste landt op de hooghte van een-en-beertich graden ende thien minuten: De Engellsche hebben op dit Eplandt een kleyn fortien ghehad/ welck sy weder hebben verlaten. Hier buypen af leght mede een Eplandt welck de onse den naem gheben van Blocks Eplandt/ naer den naem van schipper Adriaen Block: dit Eplandt ende het vooznoemt Eplandt Texel legghen oost ten noorden ende west ten zupden van malkanderen/ ende de distantie is sulckx dat ghyse beyde van beneden sien kont als ghy ten halben tusschen beyden zyt. By noorden dese Eplanden ende aen 't vaste landt leght eerst de riebiere ofte bape van Nassouwen, welck van Blocks Eplandt vooznoemt streckt noordt-oost ten oosten ende zupdt-west ten westen. Dese bape ofte riebiere van Nassouwen, is seer groot ende wijt om in te sien/ ende is naer 't legghen van schipper Adriaen Block wel twee mijlen wijt/ ende heeft in 't midden eenige Eplandekens daer men aen beyde zijden om mach zeplen/ streckt o. n. o. in ontrent acht mijlen/ dan is achter niet ober twee geutelingh scheuten wijdt/ ende daer is meest seven/ acht/ neghen/ vijf ende vier badem waters/ uyt-gelondert in 't achterste daer een dzooghte is van negen voet water/ opeen geutelincck scheut na by een Eplandeken welck men daer ghemoet: daer ober heeft men weder dyp badem ende een half; het is daer om her seer schoon landt ende seer kloeck volck van leden/ ende tamelijck groot/ dan zijn wat schoutv dooz dien sy noch gheen handel met vreemde ghewoon zijn; anders zijn daer mede vellen van hebers/ bossen/ ende anders te bekomen/ gelijk in dese plaetsen daer ontrent: Van 't westelijckste gat van dese bape van Nassouwen, tot aen het zupdt-oostelijckste gat van de Anker-baye, zijn seven mijlen naer de rekeninghe van onse schippers/ ende de kours oost

oost ten zuyden ende west ten noorden: dese baje heeft by de onse twee naemen dooz dienste een Eplandt in 't midden heeft / ende met twee monden in zee komt / waer van het oostelijckste gat ghenoemt wordt de Ancker-baye, ende het westelijckste de Sloep-baye: de zuydt-oost-wal van dese baje streckt hem n. o. ten n. ende n. n. o. inden bodem van de baje wonen de Wapenocks een natie van de Wilden als de reste; schipper Adriaen Block noemt het volck welck aen de westzijde van dese baje woont Nahicans, en haren Sagimos Nathattou; ende een anderen Cachaquant; aen de nooydt-west-zijde leght een landt punt / ende een Eplandeken n. ten w. in den bocht met een schoone landt baje; op de steert van 't landt punt is maer twee badem waters / dan daer vooz by weder dyp ende dypen een half badem steeck-grondt / ende daer leght een rodflich Eplandeken dicht by. Van de Sloep-baye ofte het westelijckste gat van desen in-wijck tot aen de groote baje/zijn acht mijlen; dese groote baje is ghelegen tusschen het vasse landt / ende seker ghebroken landt ofte Eplanden die haer strecken tot in de baje welck leght aen de mont van de groote rievier: In dese groote baje legghen vele ende verschepden Eplanden soo groot als kleyn de welcke gheen sonderlinge namen en hebben vooz soo vele ons noch bekent is / alleen sien dat in een kaerte vooz eenige jaren van dese quartieren gemaect eenige kleyne Eplandekens in de mondt van dese groote baje/liggende by den hoeck van de visschers, daer wy hier naer sullen van spreken/genaemt worden de Gefellen. Ende een Eplandt welck over dwars vooz de baje leght / 't lange Eylandt, om 't welcke te myden men komende om de Visschers-hoeck om naer 't Vriesch-rievierken te loopen men n.w. moet laten ingaen. Aen 't vasse landt recht binnen de baje leght een krom punt / achter 't welck een kleyn rievierken ofte in-wijck is/welck by de onse wort genoemt 't Ooster-rievierken dooz dien 't oost-waert op streckt. Daer aen volght op de selve kuste meer naer 'tweelen een ander kleyn rievier/welck by de onse naer de naem van de Sagimos ofte Sacmos werdt geheten Rievier van Siccanamos: daer is goede veede achter een landt punt ontrent een half mijl in/aen de west-wal op twee ende een half badem waters: De rievier streckt meest nooydt ten oosten op / ende is tot sommige plaetsen seer ondiep/maer negen-voet water / ende daer weynigh stroom / ende tot sommige plaetsen ses-voet: dan daer zijn kuplen daer wel vijf-badem waters is/en is niet bebaerlijck met schepen hoogher dan vijf oft ses mijlen: daer wort Salm gevangen: 't volck dat op dese rievier woont soude naer 'tleggen van de onse genoemt worden Pequatoos, ende byanden zijn van de Wapanoos. Van dese rievier naer het zuydt-west ten zuyden/ghelijck de kuste daer streckt / leght een kleyn Eplandeken; by het west-eynde van 't selve maect een nooydt-west ten westen maen leegh-water. Men heeft aen 't vasse landt noch een rievierken welck de onse noemen 't Vriesche-rievierken, al waer oock eenighen handel valt met de Wilde / die men noemt Morhicans. Daer aen volght op de selve zuydt-kust / een rievier welck by de onse wordt genoemt de Versche-rievier: ende is droogh vooz aen de mondt: De rievier streckt tusschen het nooydt ten oosten ende west ten noorden in / dan naer gillinghe d'een dooz d'ander nooydt-nooydt-west; ende is tot sommige plaetsen seer droogh / soo dat by de vijfthien mijlen de rievier op niet veel meer als vijf voet waters en is: vooz aen de rievier woont weynigh volckx / dan ontrent de vijfthien mijlen op/vint men veel volcks / is een natie die sich noemt Sequins; van hier voozt-waerts streckt hem de rievier vooz thien mijlen meest noorden op / dan is seer krom / de racken strecken van het oost naer het noorden om / tot het zuydt-west ten zuyden toe / soo dat men met een vooz-windt alle racken niet zeplen en kan / ende is meest al diep acht / neghen / oock thien ende twaelf voet waters / oock somtijds wel plaetsen van vier ende vijf badem diep; dan meest al acht ende neghen voet: de Wilden saepen daer Maiz; ende hadden daer in den jare 1614 een woon-plaetse ghelijck een schanse / teghen den aen-loop van haer byanden; de natie van Wilden die daer woont

worden ghenaemt Nawaas, ende haven Sagimos was doen geheten Morahieck: Sy noemen in haer tale het broodt van Maiz ghebacken Leganick: dese plaetse is ghelegghen op de hooghte van een-en-beertich graden ende acht-en-beertich minuten; men kan deriehier niet ober de twee mijlen hoogher op zeplen met jachten / want wordt daer seer ondiep ende steenighe grondt. Binnen in het landt woondt een ander natie van Wilden / welck sy noemen Horikans, die dese rievier af-komen met canoen van basten ghemaect. Dese rievier loopt altyt af / soo dat de stroom in 't op zeplen niet en kan helpen / maer men moet de goede windt waernemen. Van de Versche rieviere tot een ander / welck sy noemen Rievier van den Royenberch, zijn acht mijlen west ten noorden ende oost ten zuden; dit rievierken streckt hem oost-noordt-oost in / ende is ontrent een boogh-scheut wydt / ende daer is met hoogh water dyp badem ende een half; wast ende valt ontrent een badem op ende neer; een zupdt-oost ten zuden maen maect vooz dit rievierken hoogh water. De Wilden die aen dese rieviere wonen worden ghenoemt Quirepeys. Hier worden veel bevers ghevanghen / dan 't volck moet den handel eerst ghewoon worden / anders zijn te leup om de bevers te gaen jaghen. Vier mijlen voozder naer 'twesten leght een kleyn Eplandt daer goet water te binden is; ende noch andere vier mijlen voozder komt men aen seer veel Eplanden / soo dat schipper Adriaen Block de selve den naem heeft ghegeven van Archipelagus: de groote bap is daer ontrent vier mijlen wydt. Aen de kuste van 'twaeste landt is een kleyn rievierken / welck niet boven een half mijl op streckt / ende is daer heel droogh. De Wilde die hier wonen worden ghenoemt Siwanois, ende hebben haer woon-plaetsen tot acht mijlen na het Helle-gat toe. Vooz dese bape / als wy hier voren gheleght hebben / leght al ghebroken landt ofte verscheyden Eplanden / op de welcke een natie van Wilden woondt welck men noemt Matou wax, gheneeren haer met visschen binnen de bape / waerom den oostelijcksten hoeck van dit landt ghenoemt wordt by de onse de Visschers-hoeck ende oock Cape de Baye; desen hoeck ende Blocks Eylandt legghen van malkanderen oost ten noordē ende west ten zuden ontrent vier mijlen. Het Helle-gat by den onsen ghenoemt is een ander rievier naer het legghen van schipper Adriaen Block, welck in de groote rieviere komt van de groote Baye, ende de bloedt komt daer ontrent seven-en-dertich mijlen naer syn legghen by oosten de groote rievier / ende beyde de bloeden van de groote rievier ende dit Helle-gat ghemoeten malkanderen by het Noten Eylandt; komende van de groote rievier naer de bape toe / soo strecken de racken oost ten noorden ende oost-noordt-oost ende oock oost-zupdt-oost / zijn meest al Eplanden; ende de Wilden brenghen de schepen oesters / eckshorentjens / ende eyndt-bogels. Wy zijn nu ghekomen tot de groote rieviere van de welcke wy vervolghens sullen spreken.

Het neghende Capittel.

Van de groote noordt-rievier van NIEUW-NEDERLANDT,
ende gheleghentheden van de selve.

DE groote noordt-rievier van Nieuw-Nederlandt wordt by eenighe ghenoemt de Manhattes rieviere naer de volckeren die by naer aen 't begin ofte de mondt van de rieviere wonen; by andere ock Rio de Montaigne; doch by de onse wordt meest ghenoemt de noordt-rievier: Aen de mondt ofte 't in-komen heeftse eerst een groote bape / welck eertijds by onse schippers wierdt ghenoemt porto May: heeft aen 't in-komen een sandt punt nu bekent by de naem van Godijns punt, ende vooz de oost-hoeck van de rieviere streckt een riff af welck seer steyl is / want als men twaelf bademen ghetworpen heeft / soo heeft men d'ander woyp vijf oft ses / ende dan wel ander-half ofte vast. Ontrent ander-half mijle binnen den hoeck van de rievier den oost-wal naest / leght een Eplandeken dat niet veel

veel meerder als een halff mijle groot is / ende wordt by de onse gheuoemt het Noten-Eylandt, dooz dien daer seer veel schoone note-boomen op wassen. Men de oost-zijde op het vaste landt woonen de Manatthans, een quade natie van Wilden / die haer althijds seer wezveligh ende vbandelijck teghens de onse hebben aen-ghesteldt; aen de west-zijde woont de natie van de Sanhikans, dewelcke doodt vbanden zijn van de Manatthans vooz-schreben / ende een ver beter volck: dese als mede de Aquamachuques, woonen binnen de sandt-hoeck / ende al langhs de bape/ende oock te landt-waert in. Het in-komen van de rievier leght op de hooghte van veertich graden ende acht-en-twintich ofte dertich minuten: teghen ober het Noten-Eylandt dicht by de west-wal legghen vier andere klepne eplanden; de rievier is aen het in-komen beertien ende vijftien bademen diep / ende continueert soo op die diepte in 't rechte canael; de rievier is meest wel een musquet-scheut wijdt / ende op sommighe plaetsen wat nauwer ende oock wel wijder / streckt hem tusschen het noozdt-oosten ende noozdt-noozdt-westen in/naer dat de racken loopen; binnen het eerste rack aen de west-wal leght het laghe-landt / al-waer een natie van Wilden woont / dewelcke gheuoemt worden Tappaans: de rievier is in 't midden drooghste / ende bepde de zijden diep-water; de stroom valt zuden ende noozden vut het noozder-gadt / een zupdt-ooste ende noozdt-weste maen maect het hooghle water; ontrent een mijle inne waerds is een bape vooz alle winden beschut / onghewaerlijck ses mijlen ende een halff in 't ronde; daer gaet een stercke bloedt ende ebbe / dan valt niet boven de vier voeten / dooz de menichte van 't water welck van boven komt; waer dooz ghemeynlijck op 't vooz-jaer de leeghe landen overbloepen: het tweede rack streckt hem noozdt-west op / tot een enghte welcke de onse noemen Haver-stroo; daer aen volghet het Seyl-makers-rack by de onse gheuoemt: voozseen krom rack / de forme van een half-mane / by de onse het Kocks-rack gheuoemt; daer naer het Hooge-rack; ende het Vossen-rack tot aen de Klinc-kers-bergh; ende voozts het Visschers-rack; alwaer aen den oost-wal van de rievier een natie van Wilden woont die sy noemen Pachami: dit rack streckt hem tot een ander enghte alwaer aen de west-zijde een scharp vut-stekende punt is met eenighe sanden / ende teghen ober een blacken bocht / aen de welcke een ander natie van Wilden woont / die men noemt Waoranecs, ende de plaetse Esopus. Een wepnigh meer op-waerts aen de west-zijde van de rievier woonen de Waranavvankougs, daer een kille is / ende de rievier is hier niet soo diep als voren / ende daer legghen eenighe Eplandekens: Daer aen volghet een ander rack welck sy noemen het Kleve-rack, waer meerder diepte is onder de west-wal; aen de oost-zijde legghen eenighe sanden. Voozts soo volghet daer aen het Backer-rack ende Ian Playfiers-rack; het Vaste-rack tot aen den Hinnen-hoeck: alle dese racken zijn seer besmet met sanden ende ondiepten / soo aen de oost-wal / als mede in 't midden van de rievier. Volghet het Herten-rack tot aen de Kinder-hoeck, hier ende van hier voozts en is de rievier op 't diepste maer vijft badem diep / ende meest twee ende dyp badem; vooz by de Kinder-hoeck leggen eenige Eplandekens in de rievier waer van het eene wort genoemt 't Beeren-Eylandt; ende dan komt men aen een in-wijcken welck sy noemen de Ouvve-Rec; ende noch vorder leght de Steur-hoeck ende de Visschers-hoeck: Tegen ober de welcke aen de oost-zijde van de rievier de Mahikans woonen. Men de selve oost-zijde leght een lanck gebroken Eplandt / (daer veel killen dooz loopen / soo dattet veel Eplanden zijn) hem streckende tot by naer aen het Eplandt daer het Fortien op was gheleght / op de hooghte van 43 graden; ende tot hier toe komt de bloet dese rievier op; ende tot hier toe kunnen de schepen op komen / dan vorder op waert is de rievier droogh / so dat daer qualijck sloepen kunnen baren / ende men siet van verre seker hoogh gheberghte daer 't meeste water van dese rievier af-komt: naer alle apparentie soo komt dese rievier tot aen de groote rievier van St Laurens ofte Canada, want

Op de
hooghte
van 41.
graden
15 minu-
ten vout
Hudson
9. grad.
noordt-
veeste-
ringh.

onle schippers ghetupgen/dat hier tot aen het fortjen Wilden komen van de voorsz noemde rievier / ende van Quebecq ende Tadoussac. 'tfortjen was hier gheleght inden jare seftchien hondert ende veertchien / op een Eplandeken aen de westwal van de rievier / daer een natie van Wilden woont diele noemen Mackvvaes, de welcke vbande zijn van de Mahikans; gelijk by naer alle de volckeren die aen de west-zijde woonen / vbanden zijn van de gheene die aen de oost-wal woonen / ende meerder ghemeynschap ende vzienschap houden met de onse als die van de oost-zijde. Dit fortjen was ghemaect in forme van een redoute / met een gracht van achtchien voeten wijdt omcinghelt; daer laghen twee gotelinghen op / ende elf steen stucken / ende thien oft twaelf man in besettinghe; daer commandeerde eerst Henderick Christiaenz. ende in syn absentie Jaques Elckens, van weghen de Compagnie die het octrop inden jare 1614 voorsz noemt van de Ho. Ho. Heeren Staten Generael hadden verkregghen: dit fortjen heeft voorsz dyp jaren ghestadigh beset ghetweest / ende is daer naer ten deele verballen. Op dese rievier valt grooten handel van bebers-bellen / otters / vossen / beerenhupden / mincken / cattelossen ende dierghelijcke; ende het is een schoon ende aenghenaem landt / vol van seer schoon gheboomte ende oock wijngaerden / daer en ghebreekt niet dan den arbeydt ende industrie van menschen / om een van de schoonste ende vruchtbaerste landen te wesen van dat quartier: dan de Wilden die daer om her woonen / en zijn gantsch niet arbeydslaem: ende eenighe van haer zijn seer snoode dieben / ende quaet volck.

Het thiende Capittel.

Van de ghestalte van 't landt ende manieren van 't volck aen de groote rievier de MONTAINES.

Hendrick Hudson die dese rievier eerst heeft ontdeckt / ende alle die naerderhandt daer hebben ghetweest / weten wonder te segghen van de schoone boomen die hier wassen: de selve beschrijft ons de manieren ende ghestalte van 't volck / welck hy strax binnen de bape bondt aldus: Als ick aen 't landt quam / stonde alle de Swarten en songhen op hare wijze; haer kleederen syn bellen van vossen ende andere beesten die sy bereyden / ende maken kleederen van bellen / van allerhande soxyeringhen / haer eten is Turcsche tartwe / daer sy koecken van backen / ende is goet eeten; quamen al temet aen boozdt d'een voorsz d'ander naer / met haer prauwen van een heel houdt gemaect; haer geweer is bogen ende pijlen met scharpe steentjens voorsz aen / die sy daer aen vast maken met spiegel harst; hadden daer geen huplen / liepen al onder den blaewen hemel / sommige op mattjens aen malkanderen ghewrocht van bielen / sommighe op bladeren van boomen / draagen althijts al haer goet met heur datse hebben / als eten ende groenen toback welck sterck is ende goet om nemen; schijnt vziendelijck volck te zijn / dan is seer gheneghen tot stelen / ende subtiel om wegh te halen alles 't gheene haer aenstaet. Op de hooghte van veertich graden ende acht-en-veertich minuten / al waer de Wilde seer schoone oesters aen syn schip brachten / ghetuycht de voorsz noemde Hudson van 't landt aldus: Is soo schoonen landt als men met voeten betreden mach / oberbloedigh van alderhande houdt / om schepen te bouwten / ende om groote vaten van te maken; 't volck hadde daer koperen toback pijpen / waer upt ick vermoede dat daer koper moet zijn / als oock pfer naer der Wilden beduydinghe / dan sy en hebben gheen wetenschap om 'tselbe te bereyden. De selve ghetuyght mede dat sy op de rievier allerhande rievier-vilch met de segghen vonghen / oock jonghe salm ende steur. Op de hooghte van twee-en-veertich graden ende achtchien minuten was dito Hudson aen landt; Ick voer (seght hy) met een van haer prauwen aen landt / met een oudt man die daer oberste was / van veertich mans ende seventhien vrouwen / die ick daer sagh; in een hups van batten

bollen van eycken-boomen wel ghemaect / ende rondtom soo gelijck of het een
 verwelst hadde gheweest / was overbloedigh van Maiz en boonen van 't booz-
 gaende jaer / ende daer lagh by het huys wel soo veel te drooghen / als d'p schepen
 mochten voeren / sonder dat noch stont en wies; by het huys komende werden
 twee matjens ghesprept om op te sitten / ende terstont eenighe gherichten boort
 ghebracht / in roode houten-backen wel ghemaect / ende sonden terstont twee
 mannen upt met booghen om wildt te schieten / brochten twee Dupben die sy wel
 haest gheschooten hadden / sloeghen terstont oock eenen betten-hondt / ende kre-
 ghen het vel af metter haest met schelpen die sy upt het water krijghen / meenden
 dat ick die nacht by haer blijven soude / dan ginck terstont weder naer het
 schip; 'tis het schoonste landt om te bouwen / als ick opt mijn leven met voeten
 betradt / ende oock van alderhande boomen; ende is seer goet volck / want doen sy
 saghen dat ick niet blijven en wilde / meenden dat ick van haer boghen verbaert
 was / namen de pijlen / braken die aen stucken ende woopen die int vier / etc. Sy
 bonden daer oock wijngaerden ende d'ruppen / pompoenen ende andere vrucht-
 ten. **W**t welckes alles ghenoechlaem is af te nemen dat het een seer schoon ende
 vruchtbaer quartier is / ende goet volck / als het maer wel ghehandelt wordt; doch
 seer veranderlijck / ende van den selven aerdt als alle het volck van die noorder
 quartieren: en hebben gantsch gheen religie / oft eenighen Godts-dienst; maer
 dienen den Dupbel / doch niet met sulcke ceremonien als de Africanen; sy noemen
 hem Menutto; ende alles wat wonder ende vreemt is oft het menschelijck verstant
 te boben gaet dat noemen sy al mede Menutto: veel minder hebben sy eenige po-
 litique regeringhe / alleen datte haer oversten hebben welck sy Sackmos ofte Sagi-
 mos noemen. **O**p diverse occasien zijn eenighe van ons volck van de Wilden
 over-ballen en doodt-gheslaghen / want het is een waeck-gierich volck ende seer
 suspicieux; ende door dien sy veel oorloghen onder den anderen hebben soo zijnse
 seer schreumigh ende verbaert. **V**an met sachte ende bequame handelinge / ende
 insonderhepdt door bywooninghe van Christenen waer dit volck wel te tem-
 men / ende tot beter ordre te brengen insonderhepdt als daer gheschickt ende se-
 dich volck wierdt ghebrocht / ende goede ordre wierdt ghehouden. **D**it volck is
 anders seer ghedienstich / ende laet hem om een klepne loon ghebruycken tot veele
 dinghen / oock om verre dach-reysen te doen / in het welcke sy meerder ghetrou-
 wichept thoonen als wel van sulcken natie konde vereyscht worden. **W**at de ghe-
 stalte des lichts / ende de saploenen des jaers belanght / de selve komen met de onse
 niet qualijck over een; want het is daer by wat kouder als het climaet wel be-
 hoorde te wesen; het vriest ende sneeuw daer des winters dapper; soo dat daer
 dickwils in de vier eenen stercken ys-ganck gaet / doch het een jaer meer als
 d'ander / ghelijck by ons: men heeft daer oock de selve verscheydenheyt van win-
 den: ende des somers blicem ende donder ende gheweldighe stort-blaghen. **I**n
 somma het is een landt dat seer bequaem is om by onse natie / door ghelijckhepdt
 van de ghestalte des lichts ende weder / bewoont te worden: insonderhepdt de-
 wijl daer niets en schijnt te ontbrecken dat tot onderhoudt van des menschen
 leven van noode is / dan tam vee welck daer licht waer te brengen / ende voort
 d'een ende d'ander / daer onse landen van herwaerts over selfs behoeflich van zijn:
 ende de wijn soude door industrie hier wel konnen ghewonnen worden / dewijle
 men de wijngaerden daer reede vindt / die niet dan culture en ontbreckt. **W**p
 hebben hier booren oock ghehoort hoe dat hier sulcken overbloedt is van houdt
 om schepen te bouwen; 't selve is by de onse boort desen besocht / de welke hier di-
 verse sloepen ende tamelijcke jachten hebben ghetimmerd / ende insonderhepdt
 inden jare selthien hondert ende veerthien verbrande Schipper Adriaen Block
 syn schip by ongheluck / ende sy timmerde hier een jacht / welck acht-en-dertich
 voet lanck was langhs de kiel / ende vier-en-veertich en een half voet over de
 steven / ende elf en een half voet wijdt; daer sy mede zeilde door 't Helle-gat in de

groote bape ende besocht alle de plaetsen daer ontrent / ende voer daer mede tot aen Cape Cod, van waer hy met 't schip van Hendrick Christiaensz. naer hys guam / ende liet de jacht daer op de kuste om bozder te handelen.

Het elfde Capittel.

Vordere beschrijvinghe van de kuste tot de andere groote rievier; ende van daer vorder tot op de acht-en-dertich graden: ende 't gheene by de vrije Nederlanders aldaer is verricht.

In 't upt-komen van de bape welck booz de groote rievier de Montaignes leght / heeft men een tamelijck diep kanael / als men de rievier ofte den mondt der-selven noozdt ten oosten van hem heeft / ende den upt-hoek van 't hooge landt van de bape zupdt ten oosten van hem: van de sandt-hoek van de bape ofte port May tot den hoek van de Visschers ofte 't oost eynde van 't gebroken landt daer de Matouwacks woonen / streckt hem 't landt oost ende oost ten noozden / ende de distantie is naer 't segghen van eenighe leben-en-twintich ofte acht-en-twintich mijlen; maer naer 't segghen van Cornelis Iacopsz. May maer vijf-en-twintich mijlen. Als men bupten den voorszeyden hoek is van port May, ende naer 't zupden toe wilt / soo streckt de kuste al zupdt-zupdt-west ende noozdt-noozdt-oost / ende men siet daer dubbelt landt; voorsz streckt de kuste zupdt-west ten zupden ende noozdt-oost ten noozden / en is een schoone ende diepe kuste / ende tamelijcke hooghe dupnen / ende 't binnen-landt aen 't vooz-landt valt; dan wat verder by zupden wort het landt leger / ende is maer een boet strandt / daer men het binnen water ober heen sien kan / ende hier en daer een dupntjen: wat bozder gemoet men een gat ofte in-bzeucke: ende wat bozder noch een ander gat op de hoogte van ontrent neghen-en-dertich graden ende vijftien minuten / welck by de onse werdt genoemt de Eyer-haven, ofte oock de Baye-haven, is een kleyn rievierken ofte kille / en binnen al ghebroken landt / en binnen de bape leggen diversche klepne Eplandekens. Wat bozder op de selve streck legt op een slecht vooz-landt een fraep hoog bosch; ende dan een slecht sandt-strandt met heel klepne ende leege dupntjens / ende daer by zupden een heubeligh bosch / ende hier ende daer soo een droommeltjen. Van hier tot Cape May, streckt de kuste meest aloost-noozd-oost ende west-zupdt-west / en men siet op de kuste veel gaten ofte in-bzeucken / soo dat schijnt / alle kleyn mijltjens / by naer een gat in het vooz-landt; dan men en dient de kuste niet seer te naken / dooz dien men polders ghemoet die geweldich branden / ende 't droogter sijf op / soo dat men d' een woyp wel seven badem heeft / ende d' ander maer vijf / ende de derde maer dyp en minder. Wat naerder Cape May streckt de kuste west-zupdt-west ende oost-noozdt-oost / ende 't zee-waerts wel dyp of vier mijlen af leght een banck daer maer vier badem en een half-waters op is / doch wat meer naer 't land toe heeft men weder seven badem en meer. De tweede rievier legt binnen een groote bape / welck by de onse genoemt wort Nieuw port May; dese bape heeft twee kaperen ofte hooft-landen / de noozdelijckste wort ghenoomt Cape May, ende de zupdelijckste Cape Cornelius; ofte mede Cap Hinlopen, ende beyde dese kaperen legghen oost-noozd-oost wel soo noozdelijck ende west-zupdt-west wel soo zupdelijck vanden anderen / soo verre als men pas ober ooghen mach: de noozdelijckste kape light op de acht-en-dertich graden ende vijf-en-vijftich minuten. Van Cape May streecken eenighe bancken af zupdt-west ober naer Cape Cornelius wel half wegen tot het zupdt-zupdt-oosten toe: de bape binnen is vol sanden ende drooghten / soo nochtans datter diversche killen ende kanalen zijn / dan men dient daer niet te komen / ten sy men daer wel bekend is / want is een ghebaerlijcke bape. Binnē dese bape legt de andere groote rievier die de onse noemen de zupd-rievier / daer wy in 't lebende Capittel van vermaent hebben / en noch eenighe klepnder rievieren / die inde groote rievier upt-komen / die wy laeten te beschrijven / upt oozlake

voorsake dat ons de rechte streckinge ende vorder geleghentheyt noch niet en is ter handt ghekomen; dan is anders aen eenighe van onse schippers ghenoech bekend die dese riebieren al over eenighe jaren hebben ontdeckt ende bevaren. Op dese zuydt-riebier woonen diverse naticn van Wilden/als namentlijk de Sawanoos, Naraticons, Ermomex, Sankicans.

De Minquaas, Capitanasses, Gacheos, Sennecaas, Canomakers, Konekotays, Matanackoufes, Armeomecks, ende diergelijcke/ woonen verder in't landt en op een ander riebier; is noch onseker oft dese mede komt inde zuydt-riebier / oft dat sy valt inde groote in-wyck van Chesapeake: want de zuydt-riebier naer datse met haer bape een stuck weeghs nooydt-west op is geloopen/soo keert sy met een boght naer het nooydt-oosten toe/ ende komt seer naer by de bape van de nooydt-riebier / ontrent de woninghen vande Sankikans ende Matovancons. By naer al van een gestalte ende conditie als de gheene daer top hier vozen van gesproken hebben; besaepen 't landt ende hebben veel Maiz ende oock boontjens/ende voozts 't gheene de andere Wilden hebben. De zuydtlijckste kape die top Cap Cornelius noemen / heeft een wijdt blencken / ende daer loopt een riff af zuydt-zuydt-oost in zee: leght op de acht-en-dertich graden ende vier-en-vijftich minuten. Vier mijlen van dese kaep leght een ander kape welck de onse noemen Cape Hinlopen; ende de streckinge is nooydt-oost ten oosten / ende zuydt-west ten westen. Van hier streckt de kuste eerst meest zuyden ende nooyden/ ende dan voozts zuydt-west / ende nooydt-nooydt-oost / ende oock zuydt ten westen / ende nooydt ten oosten; men magh wel langs de wal henen loopen in ses ende seven badem waters/ ende is al schoone grondt / dan op twee ofte dyp streken heeft men dyp badem waters; van hier tot op de hooghte van acht-en-dertich graden ende achthien minuten streckt hem 't landt zuydt-west welsoo zuydelijck / ende nooydt-oost welsoo nooydelijck / met gheweldigh smal vooz-landt / ende binnen wijdt-water / ende leegh ghebroken landt / dese streckinge duert eenige acht mijlen: By zuyden de voozshooghte streckt het landt meest nooydt-oost ten oosten / ende zuydt-west ten westen / en is seer onessen grondt / somtijds ses / seven / ende dan weder vijf badem waters.

In Nieuw-Nederlandt ende op beyde dese riebieren by ons inde voozgaende Capittelen beschreven / zijn by de Betwindt-hebberen van de Geoctropeerde West-Indische Compagnie eenighe Colonien ghebracht / al van den aen-vangh van de selve Compagnie / te weten vanden jare 1623 / om de possessie van dese quartieren te continueren / ende den handel van pelterijen te onder-houden. Sy hebben daer in 't binnenste van de nooydt-riebier ende op de hooghte van dyp-en-beertich graden ofte daer ontrent een fortjen welck de onse noemen 't fort van Oragnien, ende daer om her hebben sich neder-gheslaghen verscheyden coloniers onder 't beleydt van de vooz-noemde Compagnie. Ende weder een ander fort van meerder importantie aen de mondt van de selve nooydt-riebier / op een Eylandt / welck sy noemen Manhattes ofte Manhatans Eylandt / dooz dien 't selve dese natie van Wilden heeft toe-ghekomen ende by haer aen de Compagnie is verkocht. Hier hebben de onse ghelijck haer hooft quartier ofte principale Colonie ghemaect / ende noemen die Nieuwv-Amsterdam; de schepen die jaerlijcks derwaerts worden ghelonden / habenen hier ende dnyben voozts haeren handel met jachten ende sloepen hoogher op de nooydt-riebier / in de zuydt-riebier ende in alle de andere riebieren ende bapen hier vozen by ons beschreven.

V I R G I N I A.

Het twaelfde Capittel.

De gheleghentheydt van VIRGINIA daer de Engelsche nu vvoonen,
beschreven by Capiteyn Smith.

DE gheleghentheydt van Virginia, welck nu by de Engellschen wordt be-
woondt / is by Capiteyn Smith beschreven in manieren als volgt. Virginia
welck by onse Engellsche is beplandt met volck inden jare 1606, is ghelegghen op
de hooghte van seven-en-dertich graden / tot de hooghte van neghen-en-dertich
graden by noorden de linie. De somer is daer soo heet als in Spaegnen / ende
de winter soo koudt als in Franckrijck / ofte Engelandt. De meeste hitte is in
Junio, Julio, ende Augusto, maer gemeynlijcken soo wort de hitte door het wapen
van de koele byles ofte winden upt der zee / wat gebroken. De principaellie koude
hebt ghy daer van December tot half Martio. De koude is upter-maten scherp /
dochen duert niet langhe. In't jaer 1607 was een extraordinaire vorst in't meeste
deel van Europa, welck oock also extreem was in Virginia, maer 't naeste jaer daer
aen teghen acht oft thien dagen duyl-weder / hadde men daer weder wel veertien
daghen ghelijck als somer daghen. De winden sijn hier variabel; ende sulcken
donder ende blixem / om de lucht te supberen / en is in Europa niet te sien. Upt den
zuydt-westen quamen de grootste slach-reghenen met donder en hitte. De nooyt-
westen windt daer en tegen is koel / ende brenghet schoon-weder mede. Van't nooyt-
den komt de grootste koude ende van't oosten / ende zuydt-oosten (ghelijck van de
Bermudas af) komt mist ende reghen. Somtijds isser groote drooghte ende som-
tijds veel reghens / doch van beyde en lydt men gheen schade / soo dat door dese
reden wy niet en sien / ofte alle noodige vruchten van Europa mogen hier in groote
abundantie ghetwonnen worden by de industrie van menschen / als blijkt by de
ghene die wy hier alreede geplant hebben. Daer en is maer een aen-komste by zee
tot dit landt / ende dese is by de mondt van een seer schoone bape / welck by de ach-
thien ende twintich mijlen wydt is. De kape aen de zuydt-zijde is genaemt Cape
Henry, ter eeren van onsen alder-edelsten Prince. De verthooninghe van't landt
is hier wit dupnigh landt / ghelijck de dupnen / ende langhs de strandt waelt groote
menichte van pijn ende bueren-boomen. De nooyt-kape is genaemt Cape Char-
les, ter eeren van den Hertoch van Yorck. Binnen leght een landt dat de prero-
gative magh hebben van de plaplandtste plaetsen in Europa, Asia, Africa ende
America, van weghen de wijde ende schoone nabigable riebieren; hemel en aerde
en conspireerden noyt beter om een plaetse bequaem te maken tot de betwooninghe
voor lichamen van onser complexie / indient ten vollen bearbeydt ende betwoont
ware by industrius volck. Hier sijn berghen / heubelen / plapnen / vallepen / rie-
bieren / en broecken / alle seer lustich loopende in een schoone bape / omringht aen de
mondt met vruchtbaer ende plaplandt landt. In de bape ende in de riebieren sijn
veel Eplanden soo groot als kleyn / eenighe volgheboomte / ende eenige kael / meest
leegh ende onbetwoont. Dese bape streckt nooyt ende zuyden / in de welcke het wa-
ter vloeyt by naer twee hondert engellsche mijlen verre / en heeft een canael wel hon-
dert ende veertich mijlen verre / van diepte tusschen de seven ende vyftthien badems /
houdende in de breedte voor het meesten-deel thien ende veertien mijlen. Aen't
hooft van de bape naer't nooyden ist landt berghachtigh / ende verbolghet in gelijcke
manier van daer naer't zuydt-westen toe by een rechte linie; soo dat hoe ghy meer
zuydt-waert komt / dese bergen te verder af legghen van de bape; van dese bergen
komen diverse beken af / welck ten laesten tot vyf principale ende nabigable rie-
bieren worden. Dese loopen van het nooyt-westen naer't zuyden / ende soo in de
west-zijde van de bape / alwaer de mondt van elke riebier tusschen de twintich en
vyftthien mijlen van den anderen is ghelegghen. De berghen sijn van diverse
ghestalte;

ghestalte; want aen't hooft van de bape zijn't rodfen ghelijck meulen-steenen; eenighe van Harber/ etc. Wy bonden veel stucken van cristal / welke by de wateren van't gheberghte waren neder-ghespoelt: want dese bergghen zijn in den winter met sneeuw bedeckt / ende als dat smelt / soo valt het water neder-waerts met groot gheweldt/soo dat het groote inundatien causeert in de naekwe vallepen/dan komende in de rievieren wordt nauwelijcks ghemerckt. Dese wateren wasschen van de bergghen af sulcke glinsterende couleuren/ dat de grondt in eenighe plaetsen schijnt vergult te zijn/ soo dat beyde/de rodfen ende de aerde so glinstert in het aensien / dat men licht daer dooz soude konnen bewoghen worden te ghelooen / dat daer gheen klepne apparentie is van goudt. De bekleedinghe van de grondt geeft opentlijck te kennen/ dat de natuer van't landt lustich ende seer rijck is. De grondt bonden wy in veel plaetsen van couleur ghelijck den Bolus Armenus, Terra Siggillata ende Lemnia, volders-aerde ende merghel/ende dierghelijcke. Maer doozgaens is de grondt een swarte sandighe mullem/ in eenighe plaetsen vette slijmige klep/ en in sommighe plaetsen doz ende bar grabeel/ maer de beste grondt wordt erkent by het ghene daer in wast / als by de groote van de boomen ende abundantie van wiedz en anders. De contreye en is niet bergigh noch oock leegh/maer soo plaplante effen heubels ende vruchtbare vallepen / d'een d'ander krupfende/ ende bewatert met schoone beeykens ende cristallijne fonteynen / oftse by konste ghemaect waren. By de rievieren zijn veel leeghe effen velden van twintich/hondert/jae twee hondert ackers groot/ meer ofte min. Open plainen zijn daer weynich/upt-ghenomen daer de Wilden woonen; maer de grondt is al over-wassen met boomen ende wiedz / soo dat het een rechte wildernis is / ghelijck die eerst by Godt was gheschapen.

Het dertziende Capittel.

Beschrijvinghe van de bysondere rievieren ende volckeren van't landt van VIRGINIA, daer de Engelsche nu vvoonen.

A En de west-zijde van de bape hebben wy geseght vijf schoone ende nabigable rievieren te wesen / die wy nusullen beschrijven. De eerste ende naest ghelegene by de mondt van de bape heeft haer kours van't westen ende by noorden: wordt ghenoemt Pauwhatan, naer den naem van't principael landt dat daer aen paelt. De mondt van dese rievier is by naer dyp mijlen breedt / nochtans dooz de ondiepten is't canael soo engh/dat een sacker'tselve kan over-schieten. Dese rievier kan men by de hondert mijlen op-baren: heeft haer oorspronck upt een geberghte verre in het westen ghelegen / in't landt welck bewoont wordt by de Monacans. In de uiterste plaetsen / die by ons onder-socht zijn / heeftse ballen / rodfen ende ondiepten /welck verhinderen datse niet hoogher kan bebaren worden. Van daer neder-waerts wordtse verrijckt met seer schoone beken/ welck onder-houden worden van lustighe fonteynen. Van het zuiden valt in dese rievier; eerst de plaplante rievier van Apamatuck: daer naer meer nae het oosten komen in de selve twee rievieren van Quiyoughcohanock: een weynigh boozder is een bape/ in de welke vallen dyp ofte vier lustige kreecken /de welke de in-wonders van Waraskoyack half om-ringhelen: daer naer de rievier Nandsamund; ende ten laesten de broeck ofte kreecke van Chisapeack. Van de noozdt-zijde komt daer in de rievier van Chickahamania boven James Towne: ende noch een ander by het Cedar Eplandt daer wy thien weken leefden by de oesters; ende dan is daer een bequame haven booz visschers booten te Kecougta, welck hem bequamelijck wend ende draept in bapen ende kreecken / dat het de plaetse seer bequaem maect om te bewoonen/de koozn-velden daer in ghegozdt zijnde als Peninsuls. Heest alle dese rievieren zijn bewoont by diversche natien oft veel eer familien / die haer naem hebben van de rievieren; ende hebben in elcke plaetse haer Gouverneurs ghelijck

ghelijck als haer Koninghen / welck sy noemen Werovvances. In een Penin-
sula (dat is half Eplandt) aen de nooydt-zijde van dese rivier hebben de Engel-
schen een woon-plaetse / welck sy noemen James Tovvne, ter eeren van de Koningh
van Groot Britannien: aen welcke zijde veel volckeren woonen onder haer Wero-
vvances. De eerste ende naeste by de mondt van de riviere zijn de Kecougans,
welcke beneffens haer vrouwen ende kinderen gheen twintich strijdtbare mannen
en hebben. De Paspahages op welcker grondt de Engellsche colonie geleght is / by
de veertich mijlen van de groote baje / en hebbender niet over de veertich. De rie-
vier Chichahamania ghenaemt / niet over de twee hondert. De Weanocks hon-
dert. De Arrovhatocks dertich. De plaetse ghenoemt Povvhatan by de veer-
tich. Aen de zuydt-zijde van dese riviere de Apamatucks hebben sestig strijdtbare
mannen. De Quiyougcohanocks vijf-en-twintich. De Warras Royacks veer-
tich. De Nandsamunds twee hondert. De Chesapeacks en moghen gheen hon-
dert upt-maken. Van dese plaetse heeft de baje haer naem. In alle dese plaet-
sen hebben de Wilden een bysonder Commandeur ofte Werovvance, upt-ge-
nomen de Chickhamanians, welck ghegouverneert worden by de Dielers ende
haer assistenten / ghekozen upt de oudste ghenaemt Cavv-Caw walloughes. In
de somer en geeft gheen plaetse meer steur / ofte in de winter meer gebogeste als dese /
insonderheyt in de vorst. Daer wierden eens met eenen treck twee-en-vijftich steu-
ren gebangen / ende met een ander acht-en-sestig. Van 't eynde van May tot het
eynde van Jun worden wepnighe ghevangen / als jonghe / twee voet ofte een elle
lanck. Van half September twee ofte dyp ellen lanck / wepnigh meer. In de klep-
ne rivieren is al 't jaer dooz abundantie van klepne visch / soo dat men die met de
enghel ghenoech vanghen kan. Schipper Cornelis Iacobsz. May, die op dese
rivier was in den jare 1620 / ghetuyghet dat het eerste rack van dese rivier streckte
seer w. 3. w. op vier Engellsche mijlen; dan voort n. w. ten n. ontrent veerthien
gelijcke mijlen; dan noch vier mijlen n. n. w. ende dan acht mijlen n. ende dan we-
der 3. w. ten w. vijf mijlen / ende voorts noch dyp n. n. w. tot James Tovvne.

Veerthien mijlen nooydtwaert van Povvhatan, komt de tweede rivier upt /
welck sy noemen Pamauncke, die wel sestig oft seventich mijlen op kan wor-
den bevaren / ende met booten ofte klepne barcken noch dertich oft veertich mijlen
voort; daer de bloedt van 't zoudt-water ordinaire toe-komt / verdeeltse haer in
twee schoone armen. Aen de zuydt-zijde woonen de Yougranunds, welck by de
sestich strijdtbare mannen hebben. Aen de nooydt-arm de Mattapaments, welck
daer dertich hebben. Daer dese riviere haer verdeelt / wordt het landt ghenaemt
Pamauncke, ende voedt by naer dyp hondert bequame mannen. Ontrent vijf-en-
twintich mijlen leger aen de nooydt-zijde van dese rivier is Weravvocomoco,
daer haer groote Koningh hem onthieldt doen Capiteyn Smith tot hem gebanc-
kelijck wierdt ghebracht; nochtans en zijnder gheen veertich strijdtbare mannen.
Maer nu heeft de Koningh dat verlaten / ende woont te Orapakes by Youchtan-
nund in de wildernisse. Thien ofte twaelf mijlen leegher aen de zuydt-zijde van
dese riviere is Chiskiack, welck heeft by de veertich ofte vijftich man. Dese als
aloo Apematuck, Irrohatoock, ende Povvhatan, zijn haer groote Koninghs
principale domeynen ende woon-steden / de reste / als sy segghen / zijn syne con-
questen. Eer wy komen tot de derde riviere / welck upt het gheberghte valt / isser
een ander rivier / welck by de veertich mijlen kan bevaren worden / welck komt
van het in-landt / de riviere is ghenaemt Payankatanck, de in woonders konnen
by de veertich strijdtbare mannen upt-maken.

De derde navigable riviere wordt ghenaemt Toppahanock, dese kan hondert
en dertich mijlen bevaren worden. Aen 't opperste woonen de volckeren genaemt
Mannahoacks tusschen 't gheberghte. Aen de riviere op de nooydt-zijde woont
't volck ghenaemt Cuttavvomen, met dertich man. Hoogher op de rivier de
Moraugtacunds, met tachtentich man. Boven haer de Toppahanocks, met hon-
dert

dert man. Aen't zuyden/berre binnen de riebiere is Nantaughtacund, met hondert vijftich man.

De vierde riebiere is ghenaemt Patavvomeke, en is ses oft seven mijlen breedt/ ende kan hondert en veertich mijlen bevaren worden / ende wordt gheboedt als alle de andere van veel soete riebiere ende springen/welcke komen van de aenghelegghen berghskens. Dese zijn meest beplant / ende gheven alsoo groote abundantie ende varieteyt van vruchten / als de riebiere upt-munt van visch. Is aen beyde zijden bewoont; eerst aen de zuydt-zijde in't in-komen leght Wigcomoco, daer by de hondert en dertich man is; daer aen Sekacowone met dertich man/ende Onavvmanient met hondert. Van Patavvomeke met hondert ende seltich man. Hier verdeelt hem de riebiere in dyp ofte vier bequame riebiere / de grootste van welke is ghenaemt Quiyough, ende streckt nooydt-west / maer de riebiere selts keert sich vooyder nooydt-oost / en is noch al navigabel. Aen de west-zijde van desen bocht is Tauxenent met veertich man. Aen de nooydt-zijde van dese riebiere is Secovvocomoco, met veertich man: wat vooyder Potapaco met twintich. Aen de oost-zijde van den bocht van dese riebiere is Pamacacack, met seltich man; daer naer Moyovvances met hondert; ende lest Nacorchtancké met tachtich strydtbaer mannen. Thien mijlen boven dese plaetse neemt de riebiere haer passagie dooy een leeghe plapfante vallepe/over-schaduwet in veel plaetsen / met ontalijcke schoone ende plapfante waterkens die daer af blieten.

De vijfde riebiere is ghenaemt Pavvtuxunt, en is klepnder als de anderen/doch het canael is in sommighe plaetsen seltich ende achtien vademen diep. Hier is ongelijck meer visch als in de andere / ende van diverse soorten. Op dese riebiere woont het volck genaemt Acquintanacksnack, Pavvtuxunt, ende Mattapanient; die soo veel men mercken konde ten upstersten 200 man konden upt-bringen. Van wonen beter by een / ende niet soo verstroyt als de andere; ende worden de alder civielste bebonden / om pemandt te onthalen. Dertich mijlen vooyder is noch een riebiere / niet bewoont / doch navigabel / welck de Engellsche om dat de klep Bolus Armenus gelijck / genoemt hebben Bolus. Aen't eynde van de bape/waer; sy ses oft seven mijlen breedt is / komen noch vier klepne riebiere/welcker een (welck komt van 't nooyden dyp ofte vier dagh-reysen van 't eynde ofte hooft van de bape / en valt van roodtsen ende bergen /) is bewoont by een volck ghenoemt Sasqueshannock. Van sy wonen wel twee dagh-reysen hoogher als de bercke konde komen: (welc was van twee last/ende hadde twaelf man in:) Seltich oft daer ontrent van dit volck quamen by dese ontdeckers / met huyden / bogen / pijlen / schilden / swaerden en Tobacco vooy een present. Groot ende wel gheproporzioneer volck / want het geleken Keusen te wesen by de Engellsche ende haer gebueren / doch schenen te wesen van een eerbighe ende simple dispositie / konden qualijck achter ghehouden worden van de Engellsche ghelijck als Goden aen te bidden. Is het vreemste volck van alle dit quartier / in sprake ende kleedingh: spreken naer de propoztie van haer lichaem / ghelijck als oft in een holle welffel klonck. Haer kleedingh is van beysen en wolven huyden; sommighe hebben cassacken van beysen huyden / met hooft en al / soo dat haer hals gaet dooy des beysen hals / ende des beysen ooren zijn achter op de schouderen vast: de snuydt ende tanden hanghen op de boyst / ende daer aen een beysen-klaute; ende van ghelijcken op den armen tot den elleboghe toe. Een van haer hadt een wolfs-hooft hanghende aen een keten vooy een jutweel / syn Taback-pijp dyp-vierendeel van een elle lanck / fraep ghelmeden aen het opper eyndt / sterck ghenoech om pemandt de herlenen upt te smijten; hadden vooyts booghen / pijlen ende knodtsen naer haer propoztie. Dit volck is nauwelijcks bekent aen Povvhatan. Konnen ses hondert man upt-maken / haer doysen zijn met palissaden omcingelt tot haer bescherminghe teghen Massavvomekes, die haer doodlijcke vanden zijn.

Op hebben goet ghebonden hier in te voegen upt de kaerte vande Enghelische de af-beeldinghe van een deser Wilden; wiens kupten (soo sy segghen) waren dyp vierendeel van een gaerde dick/ende de rest van syn leden naer advenandt/ soo dat het een seer fraep man was om aen te sien. Syn hant was aen d'een zijde lanck/ aen d'ander dicht af-ghelchozen met een streeck over syn krupt als een hanenkam. Syn pihen waren vijf-vierendeel langh/ met scherp van steen een dupm breedt ende ander-half dupm langh; welcke hy in een wolfs-bel op den rugh droegh; syn booch in de eene/ ende syn knodde in de andere handt.

Aen de oost-zijde van de bape is de rievier Tockwogh, ende daer aen een volck welck hondert man kan upt maecken/ die seuen mijlen binnen de rievier woonen; daer sy een fort hebben wel belet met palissaden. Daer naest leght Ozinies met seltich man: meer naer 't zuden op de selve oost-zijde van de bape/ de rievier Rapahannock, daer de rievier Kuskaravvaock naest ghelegen is. Op welke rievier

een dorp ghelegen is met twee hondert man. Daer aen volght de rievier Tants Wichocomoco, ende een dorp van hondert man. 't volck van dese rievier is van klepne statuere/ ende hebben een ander tale/ ende zijn seer rouw. Daer die van de rievier Acohanock met beertich man/ende die van Accomack met tachtentich man/ zijn te verghelijcken met de landen van Povhatan, ende spreken oock de selve tale/ ende alle dese worden by de voorszeyde Povhatan als een koningh gheregeert. Daer naer 't zuden leght Chavvonock ende de Mangoags, daer het volck van Sir Walther Raleigh was: want van dese plaetsen af tot de vleeke van Chisapeack was het eertijds ontdeckt by Mr Heriots ende Sir Raph Lane. Onder dit volck zijn diversche natien ende talen; soo dat om-her Povhatans landt/ de Chawonocks, de Mangoags, de Monacans, de Mannahokes, de Masawomekes, de Alquanachukes, de Toghvvoghes ende de Kuskazavvaakes, d'een d'ander niet en verstaen dan by tolcken: welcker wooningh-plaetsen breeder te sien zijn by de kaerte.

Het veerthiende Capittel.

Van de eyghen vruchten van VIRGINIA, die daer van selfs vvasen.

Hoe-wel (seght de selve) dat Virginia voort-brenght veel fraepe soo levende als vegetabele creatueren/ soo isser luttel oft gheen gras/ als alleen een weynigh in leeghe ende moerallighe gronden; want al 't landt is over-groepet met boomen/ welcker continuelen drop 't gras tot wiedt maectt; dan dit waer licht met arbeydt te verbeteren. 't houdt dat daer meest ende ghemeyn is/ zijn eycken ende walnoten: veel van haer eycken zijn soo langh ende recht/ datse twee boeten een halff vier-kant

Vier-kandt sullen upt-bzenghen ende dat de lenghte van twintich graden; ende daer zijn twee ofte dypderley soorten. De Eeckelen vaneen soorte /welcker schoors wat witter is als van andere/ zijn soetachtigh/ ende een halven dagh ghesoden in verscheyden waters / gheben ten lesten een soete olie / die de Wilden bewaren om haer leden met te smeren. De bzuchte etenle tot broodt ghemaect / ende anders. Daer zijn oock olmen ende esschen daer sy de zeep-alschen van maken; soo de boomen groot zijn/ valt de alschen goet / ende snel tot groote brocken / maer soo sy kleyn zijn / soo wordt het maer pulber/ ende niet soo goet als 't andere. Daer zijn wal-noten van twee ofte dypderley soorten. Oock een soorte van boomen/ die wy noemden Cipres/ door de gelijkenis van 't hout ende bzuchte/ende bladeren/welcker sommighe ontrent de wortel wel dyp badem dick zijn/ ende vijftich/ seltich/ jaetachtentich voet hoogh sonder eenighe tacken: (dese geven een roodt ende seer wel-riekende hout.) Ontrent de woon-plaetsen van de Wilden zijn eenighe groote moer-bespen-boomen / ende elders vonden wy die mede wassen in goede ordze. Daer was een proebe ghenomen met de zijde-wormen/ welck seer wel toe namen/ tot dat de meester sieck wierdt/ wiens sieckte gheduerende / sy van de ratten wierden op-ghegeten. Sy vonden oock hasenoten in sommighe quartieren / welckers pit alsoo goet was/ als eenighe van Europa. Druymen van dyp soorten; de roode ende witte zijn als de druymen die op de heggen wassen; maer de andere welck sy noemen Puchamins, wassen soo hoogh als Palmiten, de bzucht is als een mispel/ eerst groen/ ende daer naer geel/ en roodt als sy ryp is/ alle niet ryp is/ soo salse een de mondt toe fronsen met groote pijn/ maer ryp zijnde is sy so delicaet als een apri-cock. Krieken soo groot als krookkens; weynigh appelkens/ ende die seer kleyn ende bitter. Wijnngaerden in abundantie/ welck klimmen tot in de hoogste boomen/ dan weynigh druymen: by de riebieren ende wooninghen van de Wilden/ daerle niet over-schaduwet en zijn/ hanghenle vol bzuchten/ hoe-wel sy niet ghesnoept ofte ghehavent en worden. Sy maecten van dese druymen seer naer twintich scoopen wijns / welck alsoo goet was als een Frans Wyttoens wijntjen; ende booz-leker soude daer goede wijn vallen / wierden de wijnngaerden ghehavent. Daer is een ander soort van druymen soo groot by naer als krieken/ diese noemen Messamines, zijn vet/ ende het sap dick/ en de smaek is niet seer goet alle gheperst zijn. Sy hebben oock een kleyn bzuchte / in hupkens als de hale-noten/ doch de bzucht seer ghelijck een eekele/ welck sy noemen Chechinquamins, ende houdent vooz-leckernye. Daer is oock een bespe ons stekel-bespen seer ghelijck in groote/ couleur/ ende smaek/ dese noemen sy Ravvocomenes, en eten die rauw/ ende ghesoden. Van dese bzuchten leven sy de meeste tijdt van 't jaer/ ende ghebzuymen die in deser boeghen; de wal-noten/ hale-noten/ eekelen ende Chechinquamins, worden ghedrooght om te bewaren. Als sy die van doen hebben/ soo bzenke die tusschen twee steenen / doch een part van de wal-not-schel blijft aen-hanghen: dan drooghen sy het weder op een mat legghende over een hurdel; stooten het voozts kleyn in een houten moztier; menghenle het met water dat de schellen moghen sincken: dit water wordt als melck/ welck sy noemen Pavvohiscora, en bewaren dat tot haer ghebzuymen. De Puchamins bewaren sy als druymen. Van de hasenoten ende Chechinquamins vier upzen ghesoden / makenle beyde sop ende broodt vooz haer Oberste/ ende op haer grootste feestten. Benessens dese fruyt-boomen is daer een witte populier/ en een ander diergelijck/ welck een wel-riekende gomme geeft als Terpentijn, soo dat eenighe het vooz Balsen nemen: daer zijn oock Ceders ende Saffras boomen: daer vallen oock een weynigh gommen. In de waterachtige vallepen walt een bespe / welck sy noemen Ocoughtanamins, de kappers seer ghelijck; dese drooghen sy in de somer: als sy die willen eten / soo sieden sy die by naer een halven dagh/ want anders verschillen sy weynigh van fenijn. Matroume walt in de weyden/ als onse pannick-gras; tzaedt is seer gelijk rogge/ doch kleyn-der; 'tbroodt daer van achten sy delicaet met 'tmeer van wildt ghegeten. In de

Somer heeft men daer / ofte aerdt-besien / welke rijpen in April, ofte moer-besien in May en Jun, ende een vruchte welck sy noemen Maracocks, welck een fraeye ghelonde vrucht is / seer ghelijck een limoen. Veel krupden zijnder in 't vooz-jaer dooz de bosschen versprept / goet vooz warmoes ende salaedt / als violetten / porceleyn / surick / etc. beneffens vele / diese ghebruyckten sonder den naem te weten. De principale wortel die sy hebben tot voedsel / is ghenaeamt Tockawouge, wast in leeghe modderighe plaetsen; een Wilde kan in een dagh vooz een weke vergaderen; zijn van de groote ende smaeck van de Potatoes. Sy decken een groote menichte met epcken bladeren ende bayzen / ende aerde daer over / in maniere van een kool-put / ende legghen daer goet vper aen beyde zijden / wel 24 uren langh / eerse die derben eten / want rauw is het niet beter als venijn; ende weskende ghebraden / ten sy het seer moer zy / ende de hitte benomen / ende ghescharft / ende ghedrooght / en eyndelijck met surick en meel ghemenghelt / prikelt de keel gheweldigh / nochtans ghebruycken sy dit ordinaris vooz broodt in de somer. Sy hebben een ander wortel / welck sy noemen Wighascan, daer sy haer wonden mede ghenesen / is een kleyn wortelken / welck sy byken / ende soo op de wonde legghen. Pocones is een kleyn wortelken dat op 't gheberghte wast / welck gedrooght ende ghebroken / roodt wort / ghebruyckent teghen gelwillen ende hooftpijn / Inmeerender haer ghebruycken / ende schilderen haer hoofden ende kleederen mede. Sy houden het seer kostelijck. Musquaspennes is een wortel soo groot als een vinger / ende bloedt-roodt; als men 't drooght / soo verwelcket by naer tot niet; ghebruyckent om haer matten / schilden / ende ander dinghen mede te verwen. Daer is oock Pyrethrum, Salsifrage / ende ander Simplicia die de Apothekers vergaderden / ende vooz seer goet hielden. In de markagiense plaetsen wassen veel ajupnen / dan kleyn / ende ghelijck als het bovenste lidt van een dupm.

Het vijfthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de bysondere vruchten, die by de Wilden van den Lande ghevonnen vorden; hoe sy die planten ende ghebruycken.

DE Virginiaens verdeplen haer jaer in vijf laeploenen; de winter noemen sommige Popanovv, 't vooz-jaer Cattapeuck, de somer Cohattayough, als haer koozn begint te apzen Nepinough, den herfst ende ballen van 't loof Taquitock. Van September tot midden van November hebben sy haer principale feesten en sacrificien. Van hebben sy abundantie van krupdt / soo wel gheplant als 't ghene daer van selfs wast / ghelijck als koozn / groen ende rijp / visch / voghels / ende seer vet wildt. De meeste moepte nemense in 't planten van het koozn / want 't landt is van natuer over-groeyt met houdt. Om de grondt te bereyden / soo bykense den bast van de boomen dicht by de grondt / ende versenghen de wortels om dat sy niet meer souden wassen. In naeste jaer halense de boomen upt met de wortels / en in die putten plantē sy haer koozn op dese wyse: Sy maken een puttjen in de gront met een stock / ende werpen daer vier greppen van koozn ende twee boonen in. Dese puttjens maken sy vier voeten van den anderen / de vrouwen ende kinderen onderhouden het gezaey continuelijcken met wieden / ende alst op-gelchoten is tot de helft / soo aerden sy dat aen. In April beginnen sy te planten / doch principelijck in Mey, en soo continuerense tot half Jun; wat sy planten in April, dat vergaderen sy in August; van May in Septemb. van Jun in Octob. Elke staec van haer koozn draeght gemeynlijck 2 oft 3 apzen / wel min ofte oock geen / maer selden meer; ende elck apz heeft van 200 tot 500 grainen: De staeck groen weskende heeft een soet sap / seer ghelijck het zupcker-riedt / welck is de reden / dat sy haer koozn groen vergaderen om de canen te supghen; want sy versamelen haer koozn groen / ende gaet het rijpe te boben. Planten oock erten / welck sy noemen Assentamens, en zijn als die de Italianen noemen Fagioli. Haer boonen zijn de selfde die de Turcken noemen

noemen Garuanfes, dese houdense vooz een delicatelle. Sp roosten haer koozn groen in de apze / ende bzeken het in een moztier / ende rollen het op in de bladeren van 't selbe koozn / ende sieden het soo vooz een leckernje. Ende het koozn dat te laet gheplant is / ende niet wil rijpen / roosten sy onder heete aschen / ende betwaren het soo / ende in de winter soo sieden sy het met de boonen / ende houden het vooz een delicatelle / ende noement Pausarowena. Haer oudt koozn wepcken sy ober nacht in heet water / ende stooten het in een moztier des morgens; gebypcken een fijn mandeken vooz een teems / ende weten de blomme daer dooz te krijghen. Temperen dese blomme met water / ende backen daer koecken af onder de aschen / welck sy wasschen met schoon water / ende drooght terstondt van syn eyghen hitte: ofte wallen het op met water / ende eten het soppe met broodt welck sy noemen Ponap. De grutten ende ober-blijfels van 't koozn ghetwannet in de windt / siedenle dyp oft vier uren in 't water; en is een ordinaire voetsel / welck sy noemen Vstatahamen. Haer eenighe branden het ober-blijfel van de apz tot pulber / welck sy noemen Pungnough, en menghelen het met haer meel / maer smaect niet wel noch in broodt / noch in soppen.

In de May planten sy oock onder haer koozn pompoenen / ende een bzucht / gelijk een musck-meloen / maer klepnder ende simmer / welck sy noemen Macocks. Dese wassen seer haest / ende rijpen in 't begin van Julius, ende dueren tot September. Sp planten oock Maracocks, een wilde bzucht als een limoen / die gheweldig aentwassen / beginnen te rijpen in September, ende dueren tot October. Als al haer bzuchten zijn ingesamelt / soo planten sy wepnigh anders; ende dit wordt al gedaen by de vrouwen ende kinderen; ende dit en streckt haer niet langh / want seer naer de dyp derde parten van 't jaer / observeren sy de tijden ende zaeploenen / ende leven by 't ghene het landt van selfs geeft / van de handt in de mondt; etc

Het sestiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Dieren, die men in dit quartier van VIRGINIA vindt; vier-voetighe Dieren, Voghelen, ende Visschen.

Van beesten zijn haer principaelste / herten wepnigh verschillende van de onse: in de wildernissen ontrent de hoofden van de rievieren zijnder veel / maer tusschen de rievieren wepnigh. Daer is een beest welck sy noemen Aroughcun, seer gelijk een bever / maer leeft op boomen gelijk als de eekhoorns: haer eekhoorns zijn by naer soo groot als onse klepnste soorte van wilde konijnen / sommige swartachtigh / oft swart en wit / maer meest zijn grauwo. Hebben een klepne beelie / welck sy noemen Assapanick, maer wy noemenle blieghende eekhoorns / dooz dien sy de beenen upt-streckende / ende 't vel soo upt-reckende / wel ghelien worden 30 oft 40 roeden verre te blieghen / van den eenen boom op den anderen.

Opassom heeft een hooft als een swijn / ende een steert als een rat / ende is van de groote als een kat: onder den bupck heeft sy een sack / daer sy haer jonghen in draeght / ende boedt. Mussacus is een beest van de ghedaente ende nature van een water-rat / maer veel rieckenle seer naer muscus. Haer halen en zijn niet grooter als onse konijnen / ende wepnigh te vinden. Haer beeyen zijn seer klepn in comparatie van die van Muscou ofte Tartaria. De bebers zijn soo groot als ordinaire water-honden / maer de beenen kort / de vooz-boeten als een hondt / ende de achterste ghelijck als van een swaen / de steert by naer als een racket / naect sonder hapy; de Wilden achten het vleesch een goet eten te wesen. Sp hebben oock veel otters / de welke sy ghelijck als de bebers vanghen met stricken / ende houden de bellen vooz een cieraet; ende al dese dieren eten sy / als sy die konnen vanghen. Daer is oock een dier / welck sy noemen Vetchunquoyes, van ghedaente als een wilde kat. Haer vossen zijn als silber-hapy konijnen / klepn ende niet rieckende als in Enghelant.

De honden van 't landt zijn als haer wolven/ en baffen niet/maer huplen/ en haer wolven en zijn niet veel grooter als de vollen. Harters ende wefels zijnder / dooz dien men de vellekens daer van liet/hoewel de beesten selden levendich. Een dingh is vzeemdt/ dat wy noyt en konden ghewaer worden/ dat haer ghedierte ons hin- nen/ eperen/ ofte kieckens beschadichde / ofte dat haer blieghen ofte slanghen scha- delijck waren/daer dese dieren in de zuydt-deelen van America altydts dange-reus ende doodelijck zijn.

Van gheboghelte zijn daer arenden / ende diverse soorten van valcken : ende patrijlen zijn daer wepnigh grooter als onse quackels : wilde calcoeten / soo groot als onse tamme. Daer zijn meerlen ofte sijsters met roode vlercken : troffels / ende diverse soorten van kleyn gheboghelte / eenighe roodt / eenighe blautw / qualijck soo groot als een konincxken/maer wepnigh in de somer. In de winter isser groo- te menichte van swanen / cranen grau ende wit met swarte vleughels / repghers / gansen/epnden/ papegapen/ende dupben. Van alle dese soorten groote menichte ende andere vzeemde soorten/ van welcke den naem ons onbekent is/maer in den somer zijnder wepnigh ofte gheen van alle dese te sien.

Wat visch belanght / hadden de beste kennis van steur / byupn-visch / zee-kalf / steeck-rogh / wiens steeck seer dange-reus is / byetten / meulenaers / witte Salm / truten/ tonghen/ pladijlen/ haringh/ rot-visch/ aelen/ lampzeppen/ kat-visch/ ellen/ baerlen van dyp soorten/krabben/kreeften/oesters/ en mollelen. Daer de vzeemste visch / is een kleyn vischken / soo ghelijck / als kan welen / de schilderje van S. Jozis Dzaeck / upt-ghenomen de voeten ende vleughels ; ende de padde-visch / welck in de lucht komende tot bersten toe op-swillet.

De Wilden zijn ghewoon haer vleesch ende visch/ oft heel moztw te sieden/ ofte ober 't vier soo langh op hozdels te roosten / oft op de spaensche maniere / aen een spit ghesteken/eerst aen d'een zijde/ dan aen de ander zijde soo langh te braden / dat het soo droogh wordt/ als het ossen vleesch in West-Indien wordt gedroogh/ dat men het een maent ende langer kan bewaren sonder verrotten. Clop van vleesch ende visch eten sp soo dooz-gaens als de visch ofte 't vleesch selfs.

Het lebenthiende Capittel.

Van 't volck van den lande, haer manieren ende gheleghentheden, kleedinghe, wooninghen, politie, ende superstitionen.

HEt landt en is niet volck-rijck/want de mans zijn wepnigh/ de meesten hoop zijn vrouwen ende kinderen. Ontrent James Towne inde seltich mijlen in 't ronde zijn ontrent leben dupsent lieden / maer van strydtbare mannen niet ober de vijftien hondert ofte twee dupsent. En zijn niet machtigh veel volcks 't sa- men te voeden / om datse haer landt soo wepnigh weten te beneficieren / al ist noch soo vruchtbaer ; Ses oft leben hondert by een / is 't meeste dat men ghelien heeft / doen sy haer verlamelden om Capiteyn Smith te Pamaunke te ober-ballen / hy maer vijftien man hebbende om haer te weder-staen. Het volck is seer different van stature ende tale / eenighe heel groot / als de Sesqueshamocken, ander heel kleyn / als de Whigcomocos ; maer dooz-gaens langh en ranck / wel ghepro- portioneert/ ende byupn als sy van eenighe jaren zijn/ doch worden wit ghebozen : haer hapy meest swart/ende wepnighe hebben baerden. De mans laten haer hooft half scheeren dooz haer vrouwen/ met twee schelpen/ d'ander helft draghenle lanck hapy. De vrouwen zijn differentelijck gheschozen naer haer jaren / maer altydts draghen sy langhe vlechten aen d'een ofte d'ander zijde. Sijn sterck van lichaem ende radt/konnende verdraghen in 't koudste van de winter by een vier te legghen op de grondt in de boschagien / ende inde somer in 't gras. Sijn veranderlijck van sinnen in alles/upt-ghenomen wat de vzeese haer dwinght te doen: slim/vzeef- achtich / en van snelle appzehenlie / ingenieus. Hebben meest lust tot koperen ron- dekens/

dekens / ende dierghelijcke snupsterie. Zijn tooznigh / ende soo waeck-gierigh / dat sy selden eenigh onghelijck vergeten; wachten haer van stelen / om dat sy vreesden dat haer tovenaers het sullen ontdecken. De vrouwen zijn selden onkupsch / ten zy met kennis van haer mans. Elke familie weet syn landt ende hoven / ende leven van haer eygen arbejdt. Tot kleederen gebuycken sy vellen van wilde beesten / des winters met het hant / ende des somers sonder die van middelen zijn / draaghen mantels van wilde vellen / ghelijck de Hysche mantels: maer de armen hebben qualijck anders om haer mede te decken als met bladeren van boomen / gras / ende dierghelijcke. Wy hebbender sommighe ghelien / die mantels hadden van calkoeten veeren / soo fraey by een ghebrocht ende ghenaept / dat men niet als de veeren konde sien: seer warm ende fraeye. De vrouwen zijn altydt bedeckt om de middelt / ende zijn beschaemt indien mense anders saghe. De vrouwen haer beenen / handen / borsten / ende aensicht is al ghepickelt met swarte stipkens / ende de figuren van diversche beesten ende serpentes in 't vel ghegraveert. Hebben gemeynlijck in elke ooyt dyp gaten: daer sy diversche snupsterp in hanghen; sommighe mans hanghen daer een kleyn groen ende geel slangelken in / by naer een half elle langh / welck hem om den hals slingherende / haer somtijds familiaerlijck de lippen kust. Ander draghen een dooderat by de steert vast ghemaect. Eenighe draghen op het hooft de vlerck van een voghel / oft een groote veder met een rattel; welck is by naer ghelijck den appel van een rapier / maer kleynder / welck sy nemen van de steert van sekere slanghe. Eenighe draghen het vel van een valck ofte ander vreedde voghel; oock een vreedde kopere plaet; eenighe oock wel de handt van haer vanden ghedrooght. Haer hooft ende schouwers zijn roodt ghelchildert met de wortel Pocone, gepulveriseert / ende met olie gemenght / welck sy houden in de somer vooz de hitte / ende in de winter vooz de koude haer te beschermen. In somme / sy is fraeyst ghelchildert / die alder-epselijckst is om aen te sien.

Haer wooninghen zijn meest by de rievieren / ofte ontrent een fonteyn. De huplen zijn ghetimmeret van jonghe spruyten van boomen / gheboghen / ende 't samen ghebonden / ende dicht met matten bedeckt / ofte basten van boomen / seer dicht / soo dat sy niet teghenstaende de windt / reghen ofte ontweer / soo warm zijn als oven / maer seer roockigh / hoewel sy hoven een gat hebben om den roock uyt te trecken. In dese huplen legghen sy rondtom het vper op rieten hurdels / bedeckt met een mat / op staken over haer legghende / een voet ofte meer van de grondt: van ses tot twintich in een hups: haer huplen staen meest in 't midden van haer hoven / welck kleyne stucken landts zijn / ende van dese legghen daer van twintich tot hondert ende meer somtijds by den anderen / alleen met smalle rijen van boomen van den anderen verdeeldt. Ontrent haer wooninghen hebt ghy meest kreupel-bolch / ofte oude boomen die op de grondt legghen / vooz haren brandt.

Sy hebben haer namen naer de fantaspe van de ouders. Ende legghen / dat haer vrouwen seer licht baren: doch hebben haer kinderen seer lief: welck sy soo wasschen aen de rievieren in de koude / ende soo smeeren / ende verwoen / dat sy een soo harde huydt bekomen / dat gheen weder haer kan beschadighen. De mans houden haer belich met visschen ende jaghen / krijghen ende dierghelijcke manelijcke exercitien / willen niet ghelien zijn eenigh ander werck te doen: soo dat veel leedich zijn: de vrouwen ende kinderen doen de rest van 't werck / als matten / koozen / potten / moztiers te maken / het koozen te breken / broodt te backen / het koozen te planten / ende te vergaderen / alle lasten te draghen / ende dierghelijcke.

Maken vier met een drooghe scharpe stock te draepen in een vier-kandt houdt / welck van selfs in brandt gheraect / ende bladeren / mosch ende andere drooghe stof aensteekt: haer bogen maken sy vooz 't schybben met een schelpe; ende haer pijlen van jonghe loten van boomen / daer sy vooz een scherpe been aen doen; oock van rieden / daer sy punten aen maken van scherpe steenen / spozen van

kalcoeten ofte becken van voghels die vast-bindende met de zenuwen van wildt: van de toppen van harts-hoornen sieden sy een ghelepe / welck een lijn geeft / dat in koudt-water niet af en wepckt; ghebruycken in den oorloghe oock ronde schilden / van schozen van boomen ghemaect / ende houte swaerden; ende dierghelijcke.

Haer booten daer sy met visschen / zijn upt een houdt ghemaect / welck sy met byanden / ende de kolen met schelpen upt te schrabben / hol maken als een troch. Sommighe zijn een elle diep / ende veertich ofte vijftich voeten langh / ende daer magh in sommighe wel veertich man baren; dan meest zijn sy klepnder / om thien tot twintich man in te laten; roeyen met haer berders ende stoccken soo rasch als de onse met riemen. De vrouwen zijn gewoon te spinnen basten van boomen / zenuwen van herten / ende seker gras welck sy noemen Pemmenauvv, daer sy seer effen draet van spinnen; die tot veel dinghen te pas komt / insonderhepdt tot netten / diese naer de groote soo fijn weten te bryeden als de onse.

De Religie van dit volck is / al aen te bidden wat haer quaedt kan doen / sonder dat sy het vooz-komen ofte verhinderen kunnen / als vper / water / blixem / donder / t canon ende busen / peerden / etc. doch haer principaelste Godt is den dupbel / diese noemen Oke, ende dienen die meer upt vzele / dan upt liefde: hebberender eyschelijcke beelden van in haer Tempelen / ende haer Priesters upt ghestreken als sulcken dienst betaemt; houden gheen ghelette keesten: hebben haer bestweerders; haer Outaren ofte steenen / die sy noemen Pavcorances, staende sommighe by haer huplen / and ere in't veldt / op plaetsen daer sy eenigh gheluck ofte groot ongheluck hebben ghehadt; daerse bloedt / heerten-smeer / ende Taback op offeren; als sy vanden krijgh oft jacht weder keeren. Wy verkorten dese dinghen / om datse te tedicus zijn om in't langh te verhalen.

Alleen sullen wy hier by voegghen de forme van haere regeringe. Hoe wel dit volck soo wildt ende barbaris is soo hebben sy nochtans eene regeringh onder haer / beter als men onder sulcken hoop soude kunnen verwachten. Sy hebben een ober-heer onder haer ghelijck een Monarch / welck ober veel andere Koninghen heerschet. Dese is Pouhatan ghenoemt naer syn vooz-naemste woon-plaetse; anders is syn eyghen naem Wahunsonacock. Eenighe syner landen / als Pouhatan, Arrohateck, Appamatucke, Pamauncke, Youchtanund, ende Mattapanient zijn syner erf-landen; de andere heeft hy met gheweldt aen andere afghenomen. Syn vooz-naemste woon-plaetse is Orapacks. Hy heeft soo veel vrouwen als hy wilt / van welcker een als hy op syn leggher licht / altydts sit aen syn hooft-eynde / ende een ander aen't voet-eynde: maer als hy op-sit / soo sit d'een aen syn rechter-handt ende d'ander aen syn linker. Als hy die moede is / soo geeft hy die ober aen de ghene die hem aenghenaemste zijn. Inde regeringe en volgen hier niet de kinderen ofte lonen / maer eerst des Koninghs broeders / ende daer naer syn susters / van de oudste tot de jongste. Sy en hebben gheen ghelette wetten / maer alleen seker gebryck: des Koninghs wil is haer wet. Die onder hem syn / worden Weroances ghenoemt / die ober haer volck volkomen macht hebben. Jeder weedt syn landt ende erf-gronden / oock plaetsen van visscherijen ende jachten; welck sy ghelijck in leen houden van den grooten Koningh / ende betalen hem schattinghe daer vooz in vellen ende andere dinghen. Hy ghebruyckt seer groote wreedthepdt in't straffen van die teghen hem mildoen / soo dat hy gheweldigh van alle't volck ghevzeest werdt. Somtijdts doet hy die handen ende voeten binden / ende rondtom haer vier legghen / ende bryedt die soo levendigh. Somtijdts doet hy haer hoofden legghen op een altaer-steen / ende doet haer de hersenen upt-kloppen met een knodse; somtijdts doet hy die aen een boom oft staerk vast binden ende levendigh billen; ende dierghelijcke onghewoone wreedthepden meer.

Het achtthiende Capittel.

Kort verhael van der Engelsche proceduren in dit quartier
van VIRGINIA, sints den jare 1606.

Die eerst dese quartieren van Virginia heeft vooz-ghenomen met volck te be-planten / is ghetweest Bartholomeus Gosnold, daer toe betweeght hebbende naer langh-wijlen verbolgh eenighe van syn vrienden / ende onder andere Capiteyn John Smith, ende dan noch een deel Edelen ende koop-lieden: ende van den Koningh van Groot Brittaniën verkregghen hebbende commissie om een raedt op te rechten in Engelandt ende oock in Virginia, dooz welcken alle saken ghedirigeert ende gheregeert mochten worden. **T**begin wierdt ghenomen met dyp schepen / een van hondert / een van veertigh / ende een van twintich last / ende het over-boeren van het volck vertrouwt aen Capiteyn Christopher Nevvport. **S**y schepden van de rivier van Londen den neghenthienden December 1606; doch dooz contrarie windt bleben sy noch wel ses weken onder Engelandt leggen; namen versch water in aen de Eplanden van Canarien; handelden met de Wilden van het Eplandt Dominica, ende waren dyp weken onder dese Eplanden besigh; daer naer haer kours verbolghende naer Virginia, wierden sy 't landt ontberliens ghetwaer: doen sy nu buyten haer rekeningh zijnde / eenighe van haer naer huys wilden weder keeren. **H**et eerste landt dat sy sagghen / noemden sy Cape Henry; alwaer sy aen landt zijnde / by vijf Wilden besprongghen wierden / ende twee van het volck ghequest. **H**ier wierdt de doose gheopent / de instructie gelesen / ende bekent ghemaect wie van den Raedt souden wesen; sochten een bequame plaetse om te wonen tot den 13 May: daer naer een President van den Raet ghekolen hebbende / viel een peder aen syn werck / eenighe om de huysen ende het fort te maken / ende d'ander om klap-hout ende anders te verlossen tot af-ladinge van de schepen. **D**yp en twintich mannen boeren de rivier op om 't landt te besichtighen / de welcke naer ses dagghen quamen aen een doyp ghenoemt Povvhatan, van ontrent twaelf huysen / seer lustigh legghende op een heubel / ende dyp fraepe Eplandekens / daer vooz ende rondtom de plaetse / veel van der Wilden koozn-belden; den Heer van de plaetse was gheheten Povvhatan, ende syn volck Povvhatans: tot hier toe is de riviere navigabel / dan een mijle hoogher / upt oorsake van de rodfen ende stortinghen van water / en isser geen passagie vooz een klepne boot. **D**ese ontdeckers wierden allenthalben wel onthaelt / dan die van James Tovvne (soo noemden sy haer eerste wooningh) hadden't soo ghemaect met het volck van de lande / dat het luttel scheelde datse niet al doot en wierden gheslagen: hier op wiert een palissade om 't oort ghemact / en 't oghelchut geplant: hadden mede eenigh onlust tusschen den anderen / doch wiert dooz de Predicant ter neder gelept: 100 personen bleben vooz die reple in Virginia wonen / ende de schepen vercrocken den 15 Jun. 1607 naer't vertreck van de schepen wierden sy meest al sieck / soo datter qualijck 10 waren die op haer beenen staen konden / ende dat om de slechte provisie van eten ende dzincken die sy hadden: tusschen May en Septemb. storbender 50 / de rest onder-hielen haer met steur ende zee-crabben: daer en ontbrack geen oneenichept onder haer / maer wel ten lesten alle provisie / doch de Wilden brochten haer van haer vruchten upt medogenthept. **J**ohn Smith de stieringe van saken aen-genomen hebbende / dede soo wel syn ampt / dat sy meest huysen kregghen om haer in te bergen: begon den handel met de Wilden / ende boer de rivier af naer Kecougta, en kreegh daer syn boot vol koozn / ende handelde in't weder-keeren met de Weraskoyks; daer en tusschen hadde die van de stadt de Wilden so verbult met haer waeren / dat sy die niet meer en achten: ende terwijl Cap. Smith de volckeren / die sy noemen Chichahamins, ontdeckte / daer sy veel koozns bequam / waren eenige ander van het volck doende om de pinas wegh te boeren / ende daer mede naer huys te keeren; dan dit dooz

door de boorz. Smith verhindert zijnde; toogh hy op een nieuwt uyt om de riebierre Chichamine te ontdekken; daer wierdt hy ghevanghen / ende syn boodt / door onachtzaamheyt van syn volck / van de Wilden ghenomen / doch een maent daer naer lieten de Wilden hem weder los; en sonden provisie voor het fort. Daer en tusschen werden uyt Engelandt ghelonden twee schepen met wel hondert man om dese eerste colonie te verstercken; Capitain Newport arriveerde daer wel met syn schip / maer het ander schip wiert verstercken / en moest naer de eplanden van West-Indien loopen; den handel met de Wilden wierdt by de Engelsche / door dien sy niet wel eens en waren / selfs bedorven. Capitain Newport (door dien dat Smith de Wilden wonder hadt wijs gemaect van syn grootheyt) ginck Povvhatan besoecken in syn hups te Weravvocomoco; welc haer-lieden soo wel ontfingh als hy konde; sittende op syn bedt van matten / met een pullout van leder naer haer wijse geborduert / met peerlen ende witte teekenen / gekleedt in vellen / aen syn hooft en boeten een sijne jonge deerne / ende aen elcke zijde van 't hups twintich van syn concubijnen / 't hooft ende de schouderen roodt gheschildert / met een groote keten van witte kralen om den hals; Cap. Newport gaf aen Povvhatan een jonghen / ende Povvhatan aen hem een van syn getrouwste dienaers genaemt Namontack; voor weynigh blaut kralen kreegh Smith van desen Povvhatan een groot deel koren; ende insgelijck van Spechanchynough de Koningh van Pamaunke; ende keerden weder tot haer fort. Naer dat de nieuwt-ghekomene daer mede haer logementen waren bestelt / geraeckten den brandt in de hupsen / soo dat sy meest al af branden / ende een goet deel van de palissaden / ende veel provisie. Dit gheschieden in den winter des jaers 1607. Het schip bleef daer veerthien weken legghen / en conlumeerden meest al de provisie / die de colonie hadt konnen dienen; dewyl men besich was om goudt te soecken / doch te vergeefs. Daer naer begonnen sy haer nieuwtstadt weder op te bouwen; het ander schip quam mede aen / ende hadt redelijcken veel victualie voor de colonie ghespaert; dit wilde men mede al met gouden dreck laden / liever dan met Cedar houdt / ende andere ghereede waren; doch wierde eyndelijck met Cedar houdt gheladen; daer en tusschen dede Povvhatan syn beste / soo veel wapenen te krijghen van de Engelsche / dat hy haer daer mede selfs mocht ombrengghen; doch wierdt door de wackerheyt van Smith verhindert. Dese tweede reyse quamender by de hondert en twintich man over om de colonie te verstercken. Daer naer nam Smith de ontdekkinghe van de groote bape van Chesapeack by der handt / ghelijck top nu verbolghens sullen verhalen.

Het neghenthiende Capittel.

Bysondere ontdekkinghe van de Baye van CHESAPEACK. by Capitain Smith voor ghenomen in den jare 1608.

Capitain Smith verghelischapt met veerthien andere schepden den tweeden Junij 1608 van James Town met een open barcke van twee lasten / ende krupte de bape van Cape Henry naer de oost-zijde / ende quam aen de Eplanden / die nu noemen Smiths Eylanden; 't eerste volck dat se saghen / waren twee Wilden op Cap Charles. die naer eenige strebelingh haer brochten tot Acawmake, de wooninghe van hare Weromans, die de Engelsche wel onthaelde; dese was een seer civiel man / ende syn landt is een vruchtbaer klep-grondt; spreken de tale van Povvhatan; van daer hielden sy het langhs de kulle / besoeckende elcke in-wijck ofte bape / en saghen veel Eplanden in 't midden van de bape / welck sy noemden Ruffels Eylands, ende hadden daer een groot ontwedder van windt / regen donder en blicem; van hier volghden sy het oostelijck canael / welck haer bracht tot de riebierre Wighcomoco, daer sy niet dan drabbigh water en vonden; de Eplanden ghespafteert zijnde / vielen sy op een hooft-landt / daer sy een groote pan vonden van versich water / doch soo heet / dat sy het een badt hielden te wesen; noemden de plaetse Point

Point Ployer, setten ober van 't vaste landt aen andere onbewoonde Eplanden/ daer sy twee daghen moesten vertoeven van wegen het quaedt weder/ ende noemden die Eplanden Limbo. Van hier keerende naer de oost-zijde van 't vaste landt/ quamen sy aen de schoone rievier Kuskaranaocke, by welck de volkeren van Soraphanigh, Nause, Arsec ende Nautaquack woonen / de welcke wonder wisten te segghen van een groote natie die se noemden Massavvomekes; om welcke natie te soecken sy weder keerden by Limbo, dan bindende dese kuste vlack / ende veel ghebooken Eplanden/ ende gheen versch water/ setten sy ober naer de west-kuste: de baje is hier soo breedt / dat men van de oost-zijde qualijck sien kan de groote hooghe klippen / die aen de west-zijde legghen / onder de welcke sy het setten/ ende noemden die Richards Cliffes; sy zepden dertich mijlen meer noordtwaert sonder volck te vinden; dese kuste heeft versch water ghenoech/ de bergen zijn seer bar/ dan de vallepen seer vruchtbaer / de bosschen wonder dick / ende vol wolven/ beveren / ende ander wilde beesten. De eerste in-ham / die sy vonden / noemden sy Bolus, om de ghelijckenis die de kley hadt met Bolus Armenus. Alsoo 't weer haer seer contrarie was / keerden sy weder; 't water was daer noch wel thien mijlen breedt/ ende neghen of thien badem diep. Den 16 Jun quamen se aen de rievier van Patavvomeck, welc wel negen mijlen breedt is / en konden daer geen volck sien wel dertich mijlen langh; doen werden sy by twee Wilden langs een kreecke gelepdt / naer Onavvament, daer eenighe honderden van Wilden in embuscade laghen / toe-ghemaect als dupbels / dan uyt vrees van de musquetten stelden haer weder heel vriendelijck aen / ende bekenden / dat Povvhatan ghemilcontenteert zijnde by die van 't fort haer-lieden hadt uyt-ghemaect om al 't volck doodt te slaen: ghelijck onthael hadden sy te Cecocavvone, ende elders / dan te Moyanes Nacochtant werden sy van 't volck wel onthaelt. De oorlake van dit onderloeck / was seker minerael / welck de Wilden seiden te hebben van Patavvomeck (welck Cap. Nevv-port wilde segghen half silber te wesen) ende om hoorder te sien de geleghentheit van 't landt. Sy vonden die mijne negen oft thien mijlen in 't landt / dan wiert bevonden niets weerdigh te wesen. Voorts vonden sy otters / bebers / marters / ende labels / ende sulcke abundantie van visch / dat te verwonderen was. Sy quamen voor by Toppahanock, daer sy meynen op te varen / dan geraeckten op de drooghten die in de mondt leggen / ende Smith wierdt daer ghesleken in den arm van een visch / de roccen niet ongelijck / doch met een seer benijnigen anghel op de steert; soo dat syn arm / handt / ende schouder ende een deel van 't lichaem soo swool / dat sy meynen dat sy sterben moeste / dan werdt weder genesen met een olie / die sy 't alle gheluck mede hadden: noemden de plaetse Stingeray Eylandt. Keerden soo weder voor by de rievieren Pyankatack ende Pamaunke naer Kekoughtan, ende den 21 Jul. tot James Tovvn, daer sy al 't volck sieck vonden / ende soo qualijck te vreden met haeren President / dat men hem af moest setten / ende Smith in syn plaetse kielen; die een ander in syn plaetse stelde / om syn ontdeckinghe van de baje te verholgen. Schepden weder van 't fort met twaelf man / en te Kecoughtan een dagh twee ofte d'yp op-gehouden zijnde door contrarie windt; quamen sy daer naer ten ancker onder Stingeray Eyland; ende maecten groote haest tot aen de rievier Bolus; een wepnigh vorder komende vonden sy dat de baje haer verdeelde in vier armen / welck sy ondersochten soo verre sy die op zeplen konden; op de twee en vonden sy gheen volck; dan naer de ander zijde ober-settende / ghemoeten sy seben oft acht canoas / vol van Massavvomecks, die eerst mine maecten de Engelsche te willen bespringhen / dan begaven haer daer naer te lande / ende bleven op 't zeplen van de barcke staen gapen / tot dat die recht ober haer ankerde. Sy lockten de Wilden aen boordt / die eerst twee van de haer sonden / daer naer quamen sy alle / ende beschoncken de Capiteyn met venisoen / visch / boghen / pijlen en knodsen ende bezen-huyden: gaven by teekenen te kennen / dat sy in ghebecht waren geweest met de Tockvogs; des nachts trocken sy wegh / ende en quamen niet weder.

Gheko-

Ghekomen zijnde in de rieviere Tockvvogh, maecten sy de Wilden wijs / dat sy die boghen ende pijlen van de Massavvomckes by gheweldt hadden bekomen / waer over sy van dese Wilden seer feestelijck wierden onthaelt. Vonden hier bijlen / messen ende stucken van pser ende koper / welck dit volck seyde te hebben van de Sasquesahanockes, die doodt-byanden zijn van de Massavvomckes; ende wonen op den vierden arm van de bape / wel vier dach-reysen hoogher als sy met haer barcke hadden konnen komen; sy noodichden by een boode dit volck / ende naer dyp oft vier daghen quamen daer wel seftich van dit volck / soo groot als Keusen / en brochten venisoen / taback-pijpen / schilden / booghen / pijlen / mandekens / ende daer quamen wel vijf van haer Weroances mede; ende dit volck baden de Engelsche seer om haer te willen wreecken over de Massawomckes, presenterende alles wat sy hadden; dan de Engelsche excuseerden haer tot het naeste jaer; dit volck wilst wonder te vertellen van Arquanahuck, ende ander volcken; ghebende te kennen datse haer bijlen ende ander instrumenten van de Francoplen handelden. Van hier keerde sy te rugghe om de rieviere Pauwtuxunt te ondersoecken / vonden daer veel bequamer volck als elders; met het volck van de rievier Tappahanock hadden eenig onlust / dooz dien't een viesnatie is / doch werden noch ten lesten tractabel. Ende quamen soo voort aen de rievier van Payankatack, ende eyndelijck de lebenden van Septemb. 1608 te James town. Vonden dat daer al een deel ghestorven waren / ende een part noch sieck; ende de provisie seer beschadicht vanden reghen.

Het twintichste Capittel.

Kort verhael van de vordere proceduren van de Engelsche in dit quartier van VIRGINIA sints den jare 1608.

Capiteyn Smith nu ghekozen wesende tot President den 10. Septemb. 1608. werden alle dinghen in beter ordze ghebracht / de kercke gherepareert / het proviandt-hups op nieuws ghedeckt / ende loghementen bereydt vooz't volck dat noch te komen hadt; ende't volck gheoeffent in de wapenen; ende de booten bereydtich ghemaect om te handelen met de Wilde; dese gemoeten in't uyt-baren Capiteyn Newport, welke quam met het tweede supplement van volck vooz de colonie; ende met een commissie van niet weder te keeren sonder een klomp goudts mede te brengen; ende sekerhepdt van de zupdt-zee / oft een van Sir Walter Ralegs volck; ende vooz Powhatan brocht hy een lampet met syn schootel / bedde kleederen ende andere kostelijckheden; eenighe Polen ende Hoogh-duytsche om peck / tar / glas / en zeep-assen te maken / en daer benessens noch seventich man; sonder de noodighe provisie tot haer onderhout; daer der als doen wepnigh ghenoech provisie was om hondert ende dertich / die daer reede waren / te onderhouden; doch men hadt de provisie van de Wilde konnen krijghen / indien den tijt wel waer-ghenomen hadt gheweest; dan Nieuw-port trock met hondert en twintich man Povvhatan te kronen / ende dese presenten te gheben; ende om gheen tijt te verliesen trock Smith met wepnighe om Povvhatan te versoeken dat hy te James Towne wilde komen / ende daer de presenten ontfanghen; dan Povvhatan was wel soo hooghmoedigh dat hy niet en wilde komen / legghende hy was mede een Koningh / ende hadde de Koningh van Engelandt hem presenten ghelonden / hy wilde die verwachten in syn hups acht dagen langh / ende dat Nevv-port behoozde tot hem te komen / ende niet hy tot Nevv-port. Vozder verklarende / dat vooz soo veel syn volck de Engelsche hadt wijs ghemaect dat over't gheberghte soudt water was / dat'tselve ontwarachtich was. Smith dese bootschap weder ghebracht hebbende / trock Nevv-port te lande derwaerts / ende kroonde Povvhatan met veel doens / alsoo dese Wilde hem tot'sulcke kleederen ende anders niet konde schicken: De vergeldinghe die sy kregghen was secht / ende brochten daer maer wepnigh

wepnigh koozns van. Newport hadt vooren het landt van de Monacans te ontdekken/ verlocht daer toe van Powhatan ghelepders; dan hy en wilde hem niemant gheben als alleen Namontack die met Nevyport weder upt Enghelant was ghekomen. Hier op trock Nevyport met al den Raedt ende hondert en twintich man naer het landt van de Monacans, latende den President in de Stadt met tachtentich man om de ladinghe van het schip te vordere; Nevyport ghekomen zijnde tot de stozinghen van water diese noemen The falles, trock noch veertich mijlen te lande/ ende vondt twee dorpen van de Monacans, van de welcke de Engellsche noch wel noch qualijck ghetraecteert en wierden: ondersochten in het weder keeren veel plaessen daer sy meynen mijnen te binden/ vielen aen het graben ende refinieren; ende den refineur seyde eenigh silber daer upt ghetrocken te hebben; ende keerden soo weder tot James Toyvn, sonder yet upt-gherecht te hebben/ dan moede leden ghehaeldt. Een deel volcks wierdt ghesteldt om boomen te bessen; de President dede een tocht naer Chickamina, welck volck met dzepphementen soo verre ghebrocht wierdt/ dat sy daer een goede partje koozns kregghen. Daer het scheeps volck met haren secreten handel dede groote schade/ de proviande aen het volck van de Stadt dier verkoopende; Capiteyn Nevyport verbrock eyndelijck met syn schip/ latende in de colonie twee hondert man/ met die hy ghebrocht hadde; waer onder een vrouwe was met haer maeght/ die kortz daer naer de eerste was die in Virginia troude. De President om de colonie wel te provideren/ haelde een deel koozns van Nansamund, ghenoeghsaem met ghevoeldt; ende daer naer een wepnigh van Appamatuck; met ghemoeye. Van dit alles niet ghenoegh zijnde/ nam Capiteyn Smith vooz/ hem van Povvhatan te versekeren/ waer toe wel te passe quam/ dat Povvhatan eenigh volck verlocht hadt om hem een hups te timmeren/ vijftich swaerden/ ende eenighe dinghen meer. Den neghenen-twintichsten December trock hy met acht-en-veertich man naer Weravvocomoco toe/ ende logeerden den eersten nacht te VVeraskoyack, daer sy haer wel provideerden/ ende wierden van dese VVeroyance ghewaerschout/ dat sy haer van Povvhatan wel souden wachten/ alsoo hy daer op upt was om haer den hals af te snijden. Van daer quamen sy te Kecougta, daer sy ses oft seven daghen van het quaedt weder wierden op-gehouden/ ende onder tusschen van de Wilden wel ghetraecteert. Den twaelfden Januar. quamen sy te VVeravvocomoco, daer de rivier wel een half mijl van strandt ghebrozen was/ soo datte met groot onghemack aen landt gheraecten; ende Povvhatan sondt haer provisie; dan des ander-daeghs begon hy te vraghen/ wanneer sy weder wilden vertrecken/ legghende datter gheen koozn en was/ doch dat hy haer vooz veertich swaerden veertich buschels (is een Engellsche mate) wilde gheben: hier op vielen diverse practiquen/ Povvhatan verloeckende dat de Engellsche haer gheweer te scheep souden laten: te meer om dat een van de Hoogh-Duytsche de Koningh het vooz-nemen van de Engellsche ontdeckte: dewyl sy den tijt over-brochten met discourses/ gaf Smith ordze om het ijs te breken/ op dat de pinasse naerder mocht komen/ ende het volck aen landt: Povvhatan syn volck nu veerdigh hebbende/ bluchte secretelijck wegh; ende besetten het hups/ dan Smith met syn acht man ontquamant/ soo dat de Koningh syn vertreck socht te excuseren/ ende sondt aen Smith een bracelet van peerlen/ ende sy kregghen een deel koozns/ welck de Wilden selfs scheep brochten. Soo haest de schepen vertrocken waren/ quam Povvhatan weder/ ende dooz hulp van de twee Duytschen/ die hy naer t fort sondt/ bequam hy een groot deel swaerden/ roers/ ende loodt/ende dierghelijcke dinghen. Capiteyn Smith arriveerden te Pamaunke, daer de Koningh Opechancanough haer socht te verrasschen met wel ses oft seven hondert Wilden; dan Smith de verraderije ghewaer wordende/ vatten de Koningh selfs met de pistool in de handt/ ende dwongh soo al de Wilden

de wapenen neder te legghen; doch meynden hem daer naer weder in het hups rustende te ober-ballen/ dan wierden weder staen / ende de peys ghemaect / ende sy kregghen hier al wat sy wilden. Middeler-tijdt gheschieden een ongheluck in het fort; Mr Scrivener ende eenighe meer boeren naer het Eplandt welck sy noemen Hogges Isle, om dat sy haer verckens daer houden; welcke alle met de boodt verdroncken; ende de tijdinghe hier van wierdt aen de President ghebrocht. Noch eens proefde Povvhatan de Engelsche te verrasschen / dan te vergeefs / soo dat sy weder een peerle keten sondt aen Capiteyn Smith, om de peys te maken. Sy haelden oock eenigh koozn upt de provincien van Yough-tanund ende Mattapannient, welck het volck haer gaf / hoe wel sy selfs het schaers ghenoech hadden: sy proefden Povvhatan te verseecken / dan sy hadt hem wegh ghemaect / by de Duptschen ghewaerschoudt zijnde / soo dat sy weder keerden naer James Towne. De fielterij van de hoogh-duptschen wierdt ontdeckt; ende de koningh ofte Weroance van Paspahigh; meynde de President Smith om te brengen / by hem ghevanghen; dan brack weder los; ende de Engelschen gheraecten in oorloghe met de Wilden / ende deden haer eenighe schade; maer de peys wierdt weder ghemaect / ende alles weder in stilte ghebracht.

Het een-en-twintichste Capittel.

Vorder verhael van de procedueren van de Engelsche in dit quartier tot in den jare 1612 ende voorts tot den jare 1621.

DE peys weder ghemaect zijnde met de Wilde / ginghen de saken van de colonie heel voozwaerts / soo dat in dyp maenden meer ghedaen werdt als in de voozgaende dyp jaren; sy maecten dyp oft vier last peck ende tarre; ende pot-alschen; maecten een bozn-put in het fort / ende timmerden wel twintich hupfen; van dyp seughen waren in een jaer wel selsich bigghen ghekomen / ende by naer vijf hondert kieckens hadden haer selfs voozt gheteeldt; de verckens werden ghebracht op Hogile, ende daer een block-hups ghemaect vooz het garnisoen welck daer lagh / om te waerschoutwen de komste van de schepen. Dan dit en duerde niet langh / daer quam een nieuwe swaericheyt over de stadt / de ratten aten haer koozn / ende daer en was in het landt gheen ander te krijghen / soo dat men het volck hier en daer most verdeplen om de kost te soecken; een partje leefde by oesters; een deel by seker belpen ende aeckers; seur gaf haer oock goet boedtsel; dan de meesten deel van 't volck en wilde niet een handt roeren om provisie vooz haer selfs te maken / tot dat Smith haer daer toe dwongh / soo dat van twee hondert man niet over acht oft negen van gebreck en storven. Sy sochten te Chawonock naer het volck van Walther Raleg; dan konden daer van haer niet hooren; noch oock by de Quiyoughquohanocks, daer de Mangoags haer gheleypden. Veel spels hadden sy met haer hoogh-duptschen / die met de Wilde aen spanden om de colonie te ruineren. Interim quam daer het schip van Capiteyn Argal by gheval / van welkes provisie sy haer dienden / mits hem contenterende. Den raedt in Enghelandt verstaen hebbende hoe weynigh het volck in Virginia onder den anderen accordeerde / vondt goedt het Goubernement te veranderen / ende gaven het selve aen den Baron de-la-Ware; die vooz syn ghedeputeerde sondt Sir Thomas Gates ende Sir George Sommers, met neghen schepen ende vijf hondert man; die van Enghelandt onder zepl ginghen in May maendt 1609. Den Admirael daer de twee Ridders in waren bleef op de Bermudas; d'ander schepen quamen wel over / dan die daer op waren vooz Capiteyns / gheleijck sy te voren vbanden waren gheweest van Smith, soo begonnen sy met haren ongheregelden hoop van jonghe witte-broodts kinderen (die de vrienden upt Enghelandt hadden wech ghelonden upt vreesse dat sy anders aen een galghe

ghe hadde moghen komen) al in roeren te stellen; tot dat de President siende dat de nieuwe Gouverneurs niet en quamen / syn tanden thoonde ende eenighe by de hielen sette; ende om meerder disorder te vermijden / soo liet hy eenighe weder naer Engelandt keeren; ende M^r VVest met hondert en twintich zijn woon plaetse nemen by de Falls; ende Mr Martin met oock soo veel te Nansamund. Die hem dooz syn couardise soo droegh / dat een deel van het volck by de Wilde werdt doodt gheslaghen / ende het koozn wech gheboerd. M^r VVest hadt syn plaetse soo inconsideratelijck ghenomen / dat sy niet alleen subjeckt was 't overloopen van de riebier / maer oock hondert andere inconbuenienten: Ende hoe wel Smith het gaerne hadt verbeterdt / en wilden hem niet hoozen; daer en boben mis-handelden sy de Wilden soo / dat de selve strackx naer het vertreck van Smith haer bespronghen ende eenighe doot sloeghen: waer over Smith weder-keerende haer leyde op een ghetwensichte plaetse / die hy noemde Non-such; dan trocken weder naer haer oude plaetse die sy noemden VVest fort, soo saen als hy wech was. De President Smith in het weder-keeren werdt by ongheluck van bus-poeder soo qualijck ghetracteert / dat hy ghenootsaeckt was naer Engelandt te keeren om hem daer beter te laten helpen. Hy liedt de colonie versien met dyp schepen / leven booten; veel waren om met te handelen / den herfst nieuw in-komen ende proibitie vooz thien weken / vier hondert ende tneeghentich persoonen / vier-en-twintich stucken gheschuts / dyp hondert musketten en roers / voozts piecken / swaerden ende alle noodighe ammunitie. Naer het vertreck van de schepen / leyden sy een ander woon-plaets by Point Comfort. Ende de probiande by naer op wesende / souden sy de Pinas om probiande te soecken / dit volck wierdt meest doodt gheslaghen by Pouvvhatan: ende de Wilde werden soo verbittert teghen de Engellsche / dat sy al doot sloeghen daer sy by konde komen; soo dat de vijf hondert / in ses maenden tijds gheconsumeert waren / tot op de seltich seer miserable lieden: middeler tijds quam daer aen Sir Thomas Gates ende Sir George Sommers van de Bermudas met hondert ende vijftich man; die daer gheberght waren / ende heur eenighen tijdt hadden onder-houden ende een schipken ghemaeckt om van daer te komen. Dese siende de miserie van het volck / souden de selve naer Engelandt gheboerd hebben / recht als den Baron de-la-VVare daer aen quam / met dyp schepen seer wel vooz-sien / dese dede 't volck weder-keeren naer James Tovvne den 9 Jun. 1610 sondt Sir George Sommers ende Capitayn Argal, om de Bermudas aen te soecken; ende Sir Thomas Gates naer Engelandt om meer volcks te vorderen, dan den Baron wierdt kortz daer naer sieck / ende was ghedronghen weder naer Engelandt te keeren. Hier-en-tusschen Argal de Bermudas niet vindende; ende Sir George Sommers verloozen hebbende op de zee / quam te verballen op de kuste van Sagadahock, daer hy een bequame visscherij vondt; ende keerde met visch naer James Tovvn; van waer de Gouverneur de-la-VVare hem sondt op de riebier van Paravvomeke, daer hy goedt koozn kreegh van de Wilde; ende de Gouverneur keerde met syn schip naer Engelandt; doch vooz syn vertreck arriveerde den 10 May 1611 Sir Thomas Dale met dyp schepen / volck ende bee ende al ander noodighe proibitie. Daer naer waren noch ghesonden ses groote schepen onder het ghebiedt van Sir Thomas Gates, met dyp hondert man ende hondert stucken groot bee / met ammunitie ende noodighe proibitie / die wel arriveerde aen James Tovvn den eersten Augusti. Doen werdt de colonie met noodighe Wetten ende goede ordze op alles wel versien / de selve bestaende upt leven hondert persoonen van alderhande konsten ende ambachten; een fort is gheleght by Cape Henry, onder het ghebiedt ende commandement van Capiteyn Davis; ende een ander woon-plaetse is gheleght tachtentich mijlen boben James Tovvn,

op een hooghe ende wel ghelegen plaetse ghenaemt Henrico, daerle bequaem hupfen hebben ghemaect/ de eerste verdiepingh van hardt-steen; daer is oock een Gast-hups ghemaect vooz de siecken ende krancken/ met tachtentich logementen van bedden ende anders wel vooz-sien: ende noch een andere plaetse diele noemen Bermuda, ontrent vijff mijlen onder Henrico, by landt te reekenen/ ende veerthien mijlen by water: soo dat de saccken van Virginia hier dooz ghebracht zijn in een seer goeden standt.

Tot voozderinghe van dese colonien wierdt mede in den jaere 1615 een looterij op-gheericht vooz Pauvvels kercke in Londen, al-waer verscheyden kleynen ende groote pijsen waren te winnen/ van hondert tot vier duysent ende meer kroonen weerde.

De groote Koningh Pouvvhatan stierf in den jaere 1618 ende in syn plaetse succedeerde syn broeder Itopatan. In den jaere 1619 werden daer by de Compagnie ghelonden acht schepen/ ende daer mede by de neghen hondert coloniers; ende ober de hondert beesten / behalven het volck dat by particuliere wierdt ghelonden. Dit selve jaer zijn verscheyden giften ghedaen by particuliere / tot voozderingh van het begonnen werck. Ende daer wierden veele particuliere octropen vergundt aen verscheyden perloonen. Daer naer zijnder noch meer schepen en volck ghelonden. Ende zijn eyndelijck de ghelegghentheden van Virginia soo bevoozdert / dat daer in het jaer 1621 ober de twintich schepen zijn ghelonden/ met wel dertien hondert personen / alleen by de Grabe van Suythampton endede Compagnie; beneffens andere die ghelonden zijn by particuliere/ naer dat den handel is gheopent vooz alle de subjecten van Enghelant. Doch inden jaere 1624 zijn wel dyp hondert ende leben-en-beertich/ soo mans/ vrouwen / als kinderen; die hier ende daer woonden sonder achter-dencken / seer deerlijck ende verraderlijck by de Wilden ober-ballen ende vermoozdt: ende souden noch meer quaedts ghedaen hebben/ en hadde haer quaedt vooz-nemen twelck sy hadden op de stadt James tovne, niet by een Wilde die Chyitten was ghewozden / ontdeckt waer gheweest: een goede waerschouwwingh datmen dese barbaren in't minste niet en moet vertrouwen / hoe schoonen ghelaet sy oock be-thoonen.

Wy hebben dese procedueren van de Enghelschen wat in't langhe verhaeldt/ dooz dien dat haer mis-slaghen een goede waerschouwwinghe; ende het gheene sy wel verbeteret hebben / een vooz-schryft mochte welen vooz de ghene die sulcx ofte des-ghelijcks in eenighe andere quartieren van West-Indien / souden willen vooz-nemen.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van VIRGINIA door Sir Walther Raleigh eerst ontdeckt in den laere 1584, ende vervolghende: eenighe vruchten van den Lande, ende ghedierten.

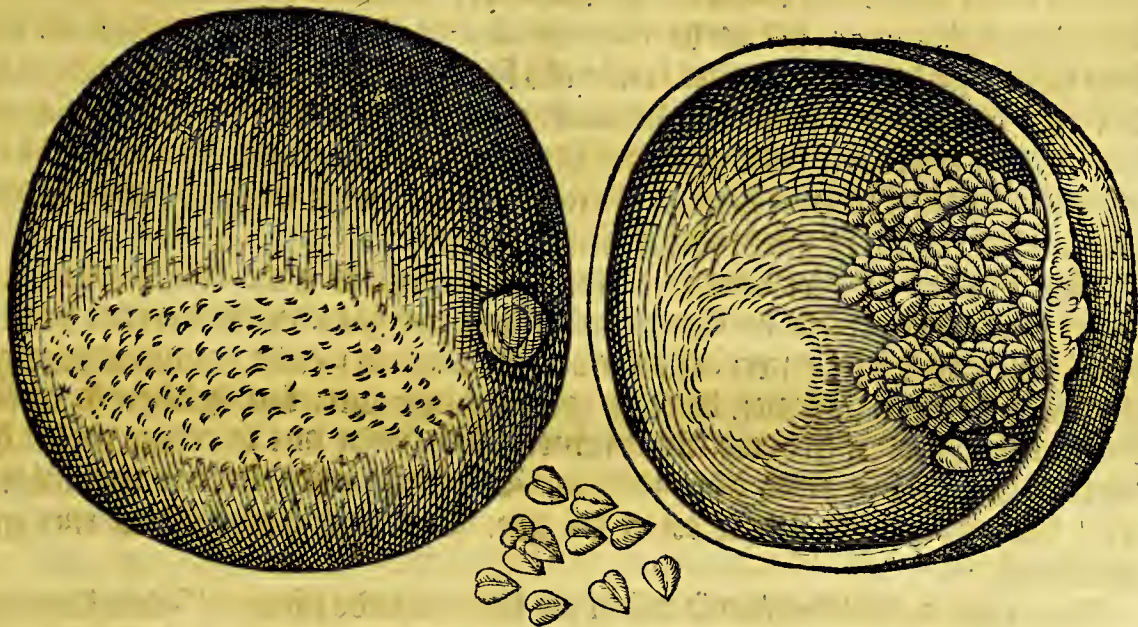
In de vooz-gaende Capittelen hebben wy ghelproken van dat ghedeelte van Virginia, welck de Enghelsche sedert den jaere 1606 met volck hebben begonnen te besetten; resteedt nu dat laetste ende zuydelijckste ghedeelte 't welck alder-eerst den naem van Virginia heeft ghehadt / ende meest op de kosten van Sir Walther Raleigh in den jaere 1584 ende verbolghende is ontdeckt; beginnende van den vier-en-dertichsten graedt by noozden de linie ende soo voozts naer 't noozden streckende. Welck landt van ghestalte ende van locht weynich differeert van 't ghene daer wy nu van ghelproocken hebben / dan ghelijck het meer naer 't zuyden streckt / soo is het daer wat warmer. Alsoo Mr Thomas Heroit,

Heroit, de ghelegghentheydt van dit landt wydt-luftigh in 't Engelsch heeft beschreven / soosullen wy hier in 't korte alleen aen-roeren / de dinghen die vooz lijff-tocht verstrecken / ende die tot koopmanschap kunnen dienen / ende sulcke dieren / voghelen ende visschen als sy verscheyden hebben van andere quartieren / van dit gheweste.

Wat de lijff-tocht aen-gaet ofte belanght / sy hebbender Maiz ghelijck in alle andere quartieren ofte ghedeelten van Indien / welck sy in haere taele noemen Pagatowr.

Een secker soorte van boontjens van diverse couleuren / ende 't looff weynigh different van de onse / welck sy noemen Okindgier. Inghelijcks hebbense een soorte van eerten welck sy heeten Wickonzour, pompoenen / meloenen ende cabwoerden van differente soorten ende van seer goeden smaeck / die sy noemen Macocquer. Doch andere zijn van gheboelen dat Macocquer een vrucht is op hem-selven ende by naer als die by de Brasilianen Tamaraca wordt ghenoomt; de selve is beschreven by den vermaerden Heere Carolus Clusius, ende doen uyt-drukken als hier onder:

Den Taback was daer groepende in goede abundantie / ende sy ghebruycken die dooz pypen / ende noemden dat selvighe krupdt Vppovvock. Benekens dese grainen ende krupden die sy daer ghewoon zijn te zaeyen ende te planten / gheeft de grondt noch van sich selven veele verscheyden wortels; als Openauck, welck is een ronde wortel / hebbende de grooste van een ocker-note ende oock wel grooter / welke in natte / vochtighe ende morassighe gronden worden ghebonden / veel by den anderen / ende ghelijck met een streng aen den anderen vast / de welke gheloden wesen / een goet eten zijn. Andere diese noemen Okeepenauck die rondt zijn ende wel soo groot als een mans-hoofst; dese worden in drooghe grondt ghebonden; dan zijn soo goet noch oock soo smaekelijck niet als de vooz-gaende / hoe-wel de Wilden die veel ghebruycken. Kaistucpenauck is een witte soorte van wortels / by naer de groote ende de ghedaente hebbende van een hinnen-eye / dan zijn niet soo goet van smaeck als de vooz-gaende. Thinavy seer ghelijck de radix China, wassende met kliften te samen / gheeft een seer hooghe stam; ende zijn seer goet om eten. Coscushauvv schijnt de selvighe wortel te wesen daer men in de Eplanden ende andere plaetsen van Indien de Cassavi van maect: want het wordt op de selve maniere ghebruyckt als de Yuca; dese wortelen wassen in modderige / natte ende vochte gronden. Habascon is een wortel by naer ghelijck als de pastinaken / dan is heet op de tonghe. Men

vin't daer oock loock weynigh verschillende van het onse / welck by de Wilden niet ghegheten en wordt. Van boom-vuchten heeft men daer castanien; walnoten van twee soorten / in sulcken menichte dat alle de bosschen daer van vol zijn. Een soorte van vuchten / die de Engellsche mispelen hebben ghe-noemt om datse niet goet ghegeten en zijn dan als sy rot zijn; anders is de selve vucht soo roodt als kersten / ende soet van smaecte. Mutaquesunauck, een fraey vucht by naer van maecksel als een peere / maer perfect roodt van buyten ende van binnen. Wast aen een boom welckes bladeren seer dick zijn / ende met steekers soo scharp als naelden: is de Tuna daer de Couchenille op werdt ghebonden niet onghelijck. Daer zijn druppen beyde kleyn ende groot / suet ende heel soet / van selfs in het wilde groepende. De aerdt-bespen zijn seer excellent. Hoer-bespen-boomen / appel-boomen / als hier te lande. Sy hebben een soorte van bespen / groepende te samen als cappers / dan grooter / op een secker plante in ondiepe wateren / welck sy noemen Sacquenumber; welck acht oft neghen upzen gheloden zijnde naer syn eysch / is heel gheloden kost; anders wil het groote sieckte ende frenesie cauieren. Men heeften oock vyfderley soorten van eekelen; de eerste ghenaeamt Sagatemener, de ander Olfamener, het derde Pummuckoner: welck sy drooghen op hurdels van riedt met vier daer onder / ende als sy die willen eten / soo wepcken sy die: upt dese dry soorten maecken sy oock olie. De vierde noemen sy Sapumner, welck gheloden ende gheperst smaectt als castanien. De vyfde Mangumenauck, welck is van haer eycken-boomen / welck de gheringher soorte van volck oock eet als sy ghedrooght zijn als bozen.

Zen-gaende de vier-boetighe dieren / beneffens haer wildt (welck weynigh verschilt van dat in Engelandt / dan dat het langher steerten heeft / ende de tacken van de hoozen achter ober-gheboghen) ende conijnen van grauw hant als de haren / welck daer in abundantie zijn; soo hebben sy daer twee soorten van dieren grooter als conijnen / seer goet om te eeten / welck sy noemen Saquenuckot ende Maquowoc. Daer zijn oock beeren met swarte bel-len / die niet quaedt om te eeten en zijn. Veel eek-hoozentjens met grauw vellekens.

Van gheboghelte hebbende calcoense-haenen ende hinnen / stock-duppen / patrijlen / cranen / ende abundantie van swanen ende gansen in de winter / beneffens noch een groot ghetal ander ghebogelte dat hem soo in het water als te lande gheneert. Van visch / hebt ghy daer in Feb. Mart. April, May abundantie van seuw; ende haringh veel grooter als de onse / ja somtijds twee voeten langh. Doozts trupten / bysn-bisschen / rochen / meulenaers / pladijlen / ende veel ander soorten van goede visch. Zee-crabben; oesters / rondt ende langh-werpijgh / mosselen en kreeften; ende een schelp-visch diese noemen Seekanauck, een voedt breeft met een steert met schelpen beset / veel voeten als een crabbe / ende de ooghen op den rugghe. Daer zijn oock schildt-padden beyde te lande ende ter zee / die goet om eeten zijn.

De Fran-
sche
noemen
Sinock.

Het dry-en-twintichste Capittel.

Van die dinghen welck daer te Lande ghevonden vworden, daer men eenighen handel met kan drijven: en de manieren van het volck.

Voor eerst soo heeft men hier een soorte van gras welck de Engellsche noemen Silke grasse, (dat is te segghen zijden gras /) heeft langhe smalle bladeren / op de welck een glisterende substantie wast als een velleken / welck daer af ghestroopt wert ende men maectter goede zijde af: wast wel twee voet ende

ende een half hoogh. De Engellsche ghetuyghen datse van dese stoffe goet zijden grof-grain hebben ghemaect: ende datse beneffens dit noch fraepe zijde-wormen in 't landt hebben ghebonden.

Doozts soo werdt daer blas ende hennep ghebonden / doch weynigh om datse niet ghecultiveert en worden.

Langhs de zee-kuste is een streeck van grondt / welck veel die het selve besocht hebben ghetuyghen goet alluyt te gheven. Wapeigh is een soorte van aerde by de in-gheboorene soo ghenoeit / seer ghelijck de Terra sigillata, ende oock by experientie van de selfde deuchden; want de Wilde de selve ghebruycken om wonden ende seeren te ghenelen. Daer zijn ontalliche boomen bequaem om peck / tarre / ende terpentijn van te maken. Sassafras welck de Wilde noemen Winauck, is een houdt van seer stercken / goeden ende soeten reuck / ende seer nut teghen diverse siekten; jaer nutter als het pock-houdt ofte Guaiacan. Cedar houdt is daer mede abundant van seer goeden reucke ende bequaem om eenigh dinghen van te maken. Wijn meynt men daer te konnen maken van de druyben die daer van selfs groeyen. De abundantie van walnoten is bequaem tot maken van olie. Langhs de gantsche kuste zijn seer veel otters / welcker vellen goet profijt konnen gheven: daer zijn oock apparent marters ende bebeten / hoe wel daer weynigh by de Engellsche ghesien waren. Menichte van herts-huyden konnen daer bekomen worden sonder eenighen hinder van het landt. De Engellsche segghen daer oock een civet-katte ghebonden te hebben. Daer is groote apparentie van pser-mijnen / ende insonderhepdt in twee plaetsen daer de Engellsche meynden een proeve van ghenomen te hebben; dooz de abundantie van houdt welck in het landt is / souden dese mijnen met abantagie konnen ghebeneficeert worden. Koper en silber soude daer mede te vinden wesen / doch diep in het landt. Peerlen hebben de Engellsche (naer haer segghen) onder de Wilde ghebonden; dan de plaette daerse souden vallen niet ontdeckt; upt-ghenomen eenighe vragghen in de oesters / die van geender weerde waren. Diverse gummen ende drooghen zijnder te vinden.

Deelderhande berwen als smack om swart te berwen: 't saedt van een kuydt welck sy noemen Wasebur, klepne dunne worteltjens ghenoeit Chappacor, ende den bast van een boom diese noemen Tangomockonominge: welcke al diverse roode berwen gheven.

't Volck van de lande gaet ghekleedt in losse mantels van vellen / van wildt ghemaect / ende vooz schooden van 't selfde om haer middel ghegozt: haer wapenen syn boghen ende pijlen van riedt / met schilden van schofen van boomen ende dierghelijcke onstercke wapenen. Haer dorpen zijn kleyn / ende maer weynigh ontrent de zee-kuste / sommighe van thien sommighe van twintich / ende de grootste van dertich huysen; ende alleen om ringhelt met een palissade / als die op het beste voozien zijn. Haer huysen zijn ghemaect van dunne staken / die booven rondt gheboghen zijn ende te samen ghebracht / ghedeckt met schofen van boomen / ende sommighe met matten van vies ghemaect / sommighe twaelf / sommighe sechthien tot vier-en-twintich roeden toe langh / ende half soo breedt. Haer overste die sy noemen Veroans hebben sommighe maer een / andere meer dorpen onder haer; de grootste daer de Engellsche mede handelden / en hadden maer achtien onder hem. De tale differeert van plaets tot plaette / ende hoe verder van den anderen ghelegghen hoe meerder verschil. Haer oorloghe ende ghevecht is meest by surpris / over-ballen d'een den anderen by nacht oft in 't breecken van den daghe-raedt; seldom bechten sy met den anderen in 't open veldt / ten ware in de bosschen daerse achter de bomen konnen schuylen. 't Volck ist amelijck goet van verstant; hebben eenighe forme van Religie / houdende dat

daer veel Goden zijn dieſe noemen Mantoac, van diuerſche qualiteyten ende graden/ doch maer een Godt boven al deſe/ welck van eeuwicheyt ghetweeft is: Eeren die inde ghedaente van menſchen; door dien ſy ghelooven dat de ſelue ſyn van de ſelue ghedaente; noemen de beelden Kevvaſovvock, ende Kevvas, ende ſetten die in hupſen daer toe gheapproprieert/ dieſe noemen Machicomuck. Sy ghelooven de onſterflichheyt der lielen/ ende dat naer dit leven/ etck naer ſyn doen/ oft in ruſte ende plaſſier ſal weſen/ ofte in een put branden/ die ſy noemen Popoguffo.

Het vier-en-twintichſte Capittel.

Kort verhael van de proceduren van de Engeliſche in dit quartier van VIRGINIA tot in den jare 1586.

DE eerste voyagie naer dit quartier werdt vooz-ghenomen op de koſten van Sir Walther Raleigh in den jare 1584 met twee barcken/ onder het belept van Mr Philips Amadas; ſcheyden van de weſt-kuſte van Enghelandt den 27 van April, ende quamen den thierenden May in de Eplanden van Canarien, ende ver-
bieten den thierenden Junij op de Eplanden van Weſt-Indien/ houdende een meer zupdt-ooſterlijcke kours dan noodigh was/ upt vzele van het current/ welck upt de Golfo van Mexico valt/ tuſſchen kape Florida ende de Havana: den tweeden Julij quamenſe in ondiep water/ ende kregghen den reuck van het landt/ welck ſeer aenghenaem was/ ende werden de kuſte ghewaer den vierden van de voozſcheyben maendt/ ende zeyden daer langhs heren wel hondert ende twintich Engheliſche mijlen/ eer ſy eenighe in-komſte vonden; welcke ghelovonden hebbende/ ankerden ſy onder het landt aen de ſincker-zijde van de in-komſte/ ende namen daer poſſeſſie ten behoebe van de kroone van Enghelandt; het landt daer ſy eerst landen was leegh ende ſandigh/ ende vonden daer wijn-
gaerden groepende/ tot aen het water toe/ ende voozts op de heubelen ende plai-
nen/ ende klimmende op de hooghſte Cedar boomen. Sy trocken van de zee-kandt tot op de toppen van de berghen naelt aen ghelegghen/ die niet ſeer
hoogh waren/ ende ontdeckten van de ſelue de zee aen beyde zijden naer het noorden ende zupden/ ſonder eyndt te ſien; dit landt ſtreckte hem weſt; ende
bevonden het daer na een Eplandt te zijn/ twintich mijlen langh ende niet bo-
ven ſes mijlen breedt. Dit was het Eplandt van Wokokon, vol ſchoone Ce-
dar boomen/ daer een ontallijcke menichte van kranen op bloogh meelt wit; ende deſe boſſchen waren vol wildts ende ghebogelte: Den derden dagh naer dat
ſy daer waren gheanckert ſaghen ſy dyp Wilde/ die by haer quamen/ ende haer
eenighe viſch bereerden dieſe daer ghevanghen hadden. Daeghs daer aen qua-
men daer ſeer vele booten met volck/ ende daer onder des Koninghs broeder;
welckes naem was Granganimeo; des Koninghs naem Wingina, ende het
landt ghenamt Wingandocoa, ende de Engeliſche noemden het Virginia. Ga-
ven de Koninghs broeder eenighe preſenten: ende eenighe dagen daer naer handel-
den ſy met het volck/ ende hadden van haer chamois/ buffels ende herten-bellen;
boven alle dinghen hadden ſy meelte luſt tot tinne-ſchotels/ ketels/ ende pſer-
werck. De Koninghs broeder brocht oock ſyn wijf ende kinderen ſcheep; ſyn
wijf hadt een ſnoer van wit koraal om het hooft/ ende in de ooren peerle-
ſnoerkens hanghende tot aen haer middelt: hy hadde mede dierghelijcke witte
koraal-ſnoerkens. D'ander vrouwen ende mans hadden pendants van kop-
per in de ooren hanghen; ende des Koninghs broeder hadt een plate van goudt
oft fijn koper op het hooft. Het volck is geel van kouleur/ ende ſwart van
hapz/ ende de vrouwen droegghen het ſelue langh/ hanghende aen beyde zijden/
ende

en de mans aen een zijde. Haer booten waren van een stuck-houdts / upt de stam van een boom upt-ghehoolt met branden. De Enghelsche voeren daer naer een rivièr op diele noemen Occam, ende quamen daer aen een Eplandt welck sy noemen Raonoack, seven mijlen van de haven daerle laghen / aen't noozdt-eynde van dit Eplandt lagh een dorpen van neghen huysen / met een palissade om-cinghelt / daer des Koninghs broeder woonde / welckes wijf / de Enghelsche heel wel onthaelde ende tracteerde naer haer vermoghen. Achter dit vooz-scheyben Eplandt leght het vaste-landt / ende teghen ober dit Eplandt is de groote rivièr Occam vooz-noemdt / waer het doyp Pomeiock leght / ende ontrent ses dach-reysen de rivièr op / leght haer grootste stadt Skicoack, hoe-wel de Wilden selfs daer niet en waren gheweest / maer spracken daer alleen af by'traport van haer vooz-ouders. In dese rivièr valt een ander rivièr ghenamt Cipo, alwaer groote mosselen / met peerlen daer in / werden ghebonden: oock noch een ander rivièr ghenomt Nomopano, aen welckes een zijde leght een groot doyp Chavvonook ghenomt / wiens Heere was ghenamt Pooneno, wesende een by-Heer op hem selfs; ende naer hem noch een ander Heer ghenamt Menatonon; ende dese dyp Koninghen Wingina, Pooneno ende Menatonon, waeren te samen in verbondt met den anderen. Vier dach-reysens naer het zuydt-westen leght het doyp Sequotan, wesende het zuyderlijkste doyp van Wingandocoa. Aen Sequotan volght een ander Provincie ghenamt Pomonick ofte Pananvaiock, de Koningh is ghenamt Piamacum: ende naer het westen paelt daer aen Newstock, op een fraepe rivièr ghenamt Nèus ghelegghen. Verder als Roanoack zijn veel lustighe eplanden ende dorpen / soo op de eplanden als op't vaste-landt. Want sy bevonden dat langhs de kuste veel eplanden legghen / wel de lenghde van twee hondert enghelsche mijlen; ende de zee die tusschen beyden leght is op sommighe plaetsen wel veertich enghelsche mijlen breedt. Sy keerden weder in Enghelandt den vijftienden September, ende brochten twee Wilden Wanchete ende Manleo ghenamt / met haer.

'Tjaer daer aen 1585 in April, werden vooz de tweede reyse derwaerts ghesonden seven zeplen / (van welcke het grootste was van ontrent hondert tonnen) onder het beleydt van Sir Richard Greenville, dooz Sir Walther Raleigh. Dese scheyden van Plymouth den neghenden April: ende den veerthienden waren in de canarien; ende den levenden May aen het Eplandt Dominica, ende den thierenden aen Cotefa een kleyn Eplandt by Porto Ricó: ende den twaelfden quamen te ancker in de bape de Mosquites in't selve Eplandt: landden daer / ende setten daer een nieuwt Pinas op: ende scheyden weder van daer den neghen-en-twintichsten May: ende naer datse aen Hispaniola, de Caycos, Guanima, Cygateo, waren aen gheweest / verbielen den twintichsten Junij op de kuste van Florida, ende den dyp-en-twintichsten ankerden sy achter een vooz-landt welck sy noemden Cape off Feare, (om de vrees van schip-breuck die sy daer hadden) ende quamen soo den ses-en-twintichsten te VVocokon, ende verlozen daer dooz onverschicht het schip van den Admirael: sonden aen VVingina te Roanoack; ende oock naer Croatan, daerle eenigh van haer volck bonden / dat daer by de hare was ghelaten eenighe daghen te voozen. Den elfften Julij voeren ober naer het vaste-landt / ende ontdeckten de dorpen van Pomeiock, Aquascogock ende Secotan, als mede't groote lack welck de Wilden noemen Paquipe, ende meer andere plaetsen; ende keerden soo weder in de vlote: hebbende al voozen die van Aquascogock haer koozn verbrandt / om datse een silveren kop ghestolen hadden / endeniet en wilden weder-gheven. Den een-en-twintichsten voeren sy van VVocokon naer Hatoraske, ende quamen daer des ander-daeghs aen ancker; ende den dach daer naer quam Grangino de broeder van

van Wingina aen boordt: Sy setten te Roanoack aen landt / ende lieten daer blijven wonen / hondert en seven man onder 't Goubernement van Mr Ralph Lane. Die daer bleven van den seven-thienden August 1585 tot den acht-thienden Junii 1586 ende wierden doen weder over ghebracht by Sir Francis Draeck, die daer quam by gheval. Gheduerende welcke tijdt sy 't landt ontdekten zuydt-waerts aen tot Secoran toe / wesende by haere gissingh tachtich mijlen van Roanoack: de vaert derwaerts wesende dooz een breede zondt / daer gheen landt was te bekennen aen beyde zijden / doch seer ondiep. Nooydt-waerts aen ontdekten sy tot de Chesepians, wesende van Raonoack ontrent de hondert ende dertich mijlen / dooz dierghelijck breedt ende ondiep water: Sy bevonden anders 't landt van Chesepiock, te wesen een fraep ende playplanten grondt insonderhepdt vijftien mijlen van strandt; daer diversche Weroances woonden / als de Mandoags, Tripanighs ende Opossians. Naer 't nooydt-westen was haere uiterste ontdekkinghe tot Chawanoock ontrent hondert ende dertich mijlen van Roanoack; de vaert derwaerts is dooz een breedt versch-water / hebbende een diep canael / doch black aen beyde zijden.

De dorpen liggende by de wegh / syn Passaquenocke, the Womans towne, (dat is der vrouwen doyp te segghen in 't Enghelsch) Chepanock, Weapomeyock, Muscamunge ende Metackwem; al onder het ghebiedt van den Koningh van Weapemeyock ghenaemt Okisco: van Muscamunge komt men in de rievier / ende ghebiedt van Chawanoock, ende de rievier begint van daer af te smallen tot het doyp van Chavvanock toe / daer sy dan noch soo breedt is als de rievier van Londen, tusschen VVest-munster ende Lambeth is. Tusschen Muscamunge ende Chavvanoock leght noch een ander doyp op seer schoon hoogh-landt / welck de Wilden noemen Ohanoack, ende 't selve heeft aen sich legghende / een schoon kooyn veldt. Chavvanoock, het welck is de principaelste plaetse / kan sevenhondert man upt maecken; en de Koningh was doen ghenaemt Menatonon, een man van goet verstandt / doch impotent van syrtleden. Sy deden noch eenen anderen tocht op de rievier Moratock (de welke komt vallen in de breede zondt van Weapomeyock, ende heeft een snelle loop komende van 't westen ende zuydt-westen) dooz seker advijs welck sy hadden bekomen van de Wilde / dat hoogh op die rievier secker metael was te vinden / van sacht koper / in een provincie ghenaemt Chaunis Temoatan; de welke was twintich daghen-replens te lande van de provincie van de Mangoaks, die men sepe groote quanteyt te hebben van dit minerael / dooz de onder-handelinghe met die van Chaunis Temoatan: ende de Mangoaks en ligghe maer een dach-replens by landt van Chavvanoock ende wel seven dach-replens by water: dan desen tocht was te vergheefs aen-ghelept / dooz ghebreck van victualie / de Wilden al gheblucht zijnde aen weder-zijden van de rievier / upt vreesse van de Enghelle soosy booz gaven. De Koningh VVingina die hem daer naer hadt laten noemen Pemisapan, upt secker mis-noeghen ofte mis-vertrouwen / meynde de Enghelsche al doodt te slaen / ende hadde alle syne ghebueren ende onder-laten daer toe op-ghemaect; dan de saecke tijdelijck ontdeckt zijnde / soo moeste sy het seifs bekoopen / ende werdt met veele van syne volck verflaghen / ende eenighe plaetsen oock gheruineert; Ende dit soo gheschiet zijnde schepden de Enghelschen van daer met de schepen van Capiteyn Sir Francis Draeck, ende verlieten die quartieren van Virginia booz die reple / den veertthienden Junii vijftien hondert ende ses-en-tachtentich.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Vordere procedueren van de Engelschen in dit quartier van

VIRGINIA, van den jare 1586 tot den jare 1590.

Sir Walther Raleigh hadt in den jare 1586 een schip upt-ghemaect om syne colonie in Virginia te verstercken/maer alsoo 't selve eerst naer Paesschen vertrock upt Engelandt/ soo quam 't jupst in Virginia naer dat het volck al weder was vertrocken met de schepen van Sir Francis Draeck, als booren verhaelt is/ ende keerden byucht-loos weder naer hups: Sir Richard Greenville eenighe daghen daer naer mede in Virginia arriveerende tot het selve eynde / keerden oock weder naer eenigh kout onder-soeck van 't landt; dan liet daer bystthien man op't Eplandt Roanoack om de belettinge te continueren/ende verslagh die met mondkosten booz twee jaeren. Daer naer in den jare 1587 sondt Sir V. Valther Raleigh weder dyp schepen/ met hondert ende vyftich man/ om een nieuwe colonie te leggen onder het beleydt van John V. Vite; dese schepden van Engelandt den leven-entwintichsten April, ende gheswaert hebbende deur de eplanden van West-Indien/ quamen den 16 Juli aen de kuste van Virginia, ende ankerden eyndelijck den twee-en-twintichsten der selver maendt booz Hatorask, van waer sy boeren met de sloepen naer Roanoak om de booz-schepen bystthien man te soecken; de welke sy niet en vonden / noch oock eenigh teecken van haer; maer sy vonden wel 't fort dat Ralfe Lane daer eertijds hadde geleght aen 't nooydt-eynde van 't Eplandt / gantsch gheraeseert / doch de hupsen noch staende / hoewel gantsch met wiedt ober-groepet / welke sy schoon maecten/ ende bouwden noch andere op nieuws daer by booz haer wooninghe: (Sir V. Valther Raleigh hadde haer wel by syne instructie belast / dat se souden gaen woonen in de bape van Chesepach, dan de schipper ende 't boots-volck en wilden niet vorder:) Sy boeren naer Croatoan, en verstonen doen daer hoe de bystthien mannen waren om-komen; 't welke de dese meynden te wrecken op die van Dasamonquepeuck, de welke de mooydt te last wierdt gheleght / sloeghen by mis-verstandt een deel van haer vrienden doodt / die aen dat feyt ontschuldigh waren. Op seckere oneenigheyt die onder 't volck was op-ghelesen / ober 't zeynden van twee upt den haren naer Engelandt / om de saecken van de colonie te verrichten / keerde de Gouverneur selfs op haer versoek naer Engelandt met de schepen; ende liedt daer om te woonen een-en-tweeghentich mans / leven-thien vrouwen ende elf kinderen ofte jonghers. Ick en vinde niet dat naer dese lieden vorder is ghetaelt gheweest / booz in den jare 1590 doen boer de booz-noemde John V. Vite weder dertwaerts in schepen die elders toe ghe-destineert waren / ende dooz fabeur van Sir Walther Raleigh ghedwonghen wierden om die kuste aen te doen / ende John V. Vite daer te landen: Dese schepden in Martio upt Engelandt / ende swarmden soo langhe dooz de eplanden van West-Indien / dat sy eerst in Augusto quamen op de kuste van Virginia, eerst by 't Eplandt V. Vokokon, op de hooghte van ontrent vier-en-dertich graden by nooyden de linie; ende daer naer dooz storm de zee ghekozen hebbende / weder aen de kuste op de hooghte van vijf-en-dertich graden / by een van de smalle sandighe Eplanden die by westen van V. Vokokon ligghen; ende eyndelijck quamen se ten ancker aen 't nooydt-oost-eynde van Croatoan: Vonden daer een dzooghte ofte barningh / streckende van het landt af wel twee mijlen / hebbende diversche diepten / doch het minste water is dyp bademen; welcker nooydt-oost-eynde van dit Eplandt leght op vijf-en-dertich graden ende een half. Den vyftienden Augusti quamen sy booz Hatorask, op de hooghte van ses-en-dertich graden ende een derde / ende setten 't daer in vijf bademen waters ontrent dyp mijlen van strandt. Sy trocken upt 't schip met de booten naer 't landt toe / om te Roanoack het volck van

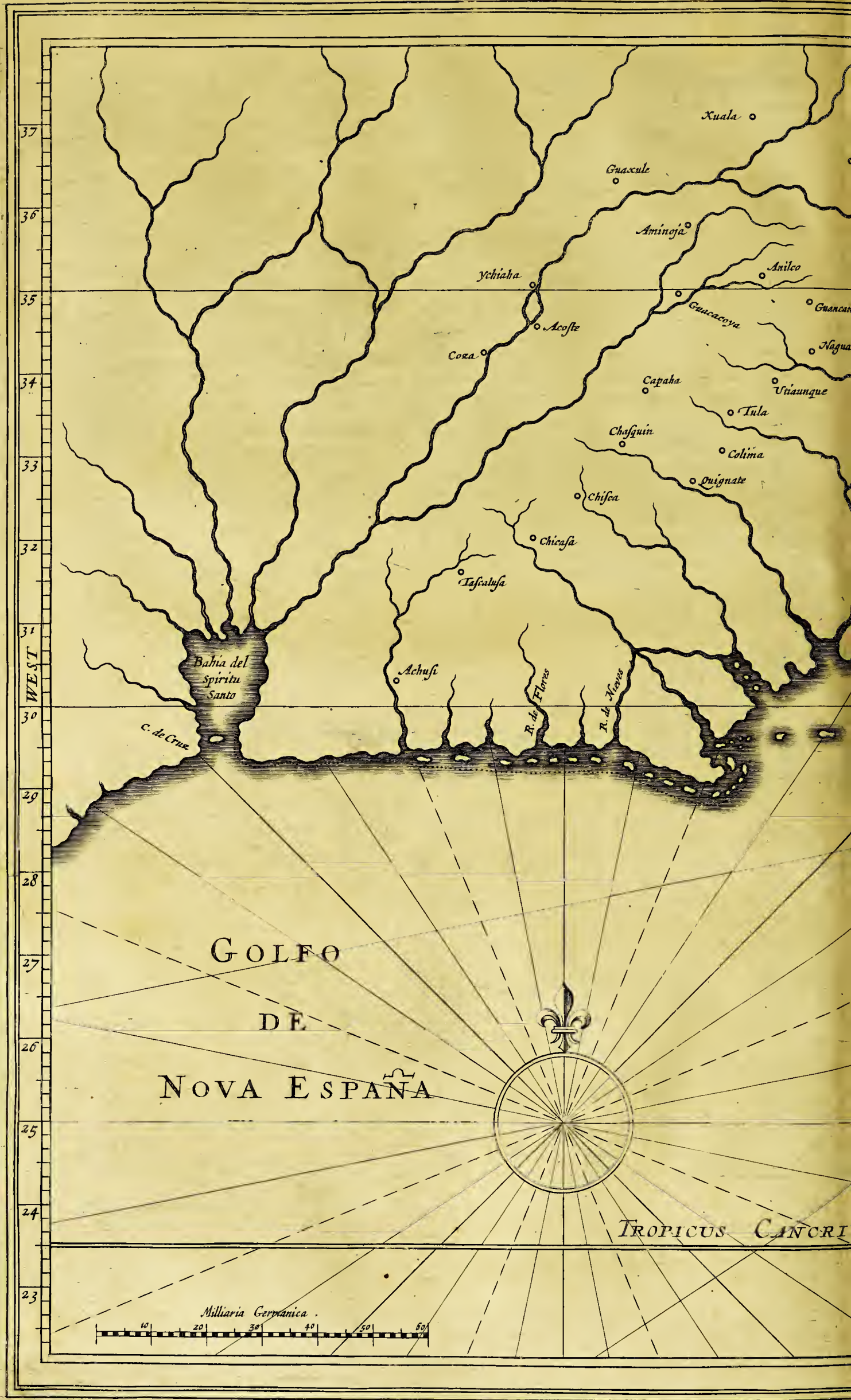
van de colonie te soecken: dan in't in-baren van de haven hadde d'een boot een ongheluck / wierdt van de holle zee om-gheslaghen / ende daer verdronckender leben / welck 't volck van de schepen onlustich maecte om langher naer het volck van de colonie te soecken: onder-sochten niet te min 't heele Eplandt daer het volck was ghelaten / vonden in eenen boom ghekerft in fraey romainsche letters CRO: ende aen't fort welckes huplen waren af-ghenomen / doch de fortificatie ende palissade staende / insghelijck CROATOAN; sonder een + daer boven. (Nu het was soo tusschen de Gouverneur ende 't volck besproken / dat in dien sy gheduerende syn af-twesen van plaetse veranderden / dat sy dan 't selve sy sulcke teekenen te kennen souden gheben / op dat men konde sien waer men haer te soecken hadde; ende 't krups boven de letters staende soude een teeken zyn / dat sy in noodt waren gheweest doen sy verrocken.) In't fort vonden sy veel pfer-staben / twee wegghen loodts / ende een pfer-stuck gheschuts / ende ander sware dinghen / hier ende daer verstroyt ende ober-groepdt met wiedt; het boots volck vondt oock op een ander plaets veel kisten die verborghen waren gheweest / ende op-gedaen ende alles upt-ghenomen / ende boorts alles vernielt daer de Wilden niets mede hadden weten upt te rechten. Dyt dese teekenen meynde Iohn Wite, dat 't volck verrocken ende hem was gaen neder-slaen te Croatoan; ende had gaerne dertwaerts gewest; dan het quaet weder dwongh de schepen de kuste van Virginia te verlaten / ende thups te keeren. Sints die tydt en vinde niet dat men naer dit volck meer ghetaelt heeft / booz dat de Enghelsche weder op nieuws in dat ander quartier van Virginia hebben begonnen volck te brenghen ende neder te slaen / ghelijck als wy hier bozen hebben verhaelt.

BESCHRIL-

RPJCS

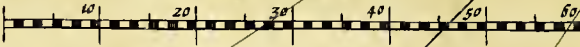

GOLFO
DE
NOVA ESPAÑA

TROPICUS CANCRI

Milliaria Germanica

37
36
35
34
33
32
31
30
29
28
27
26
25
24
23

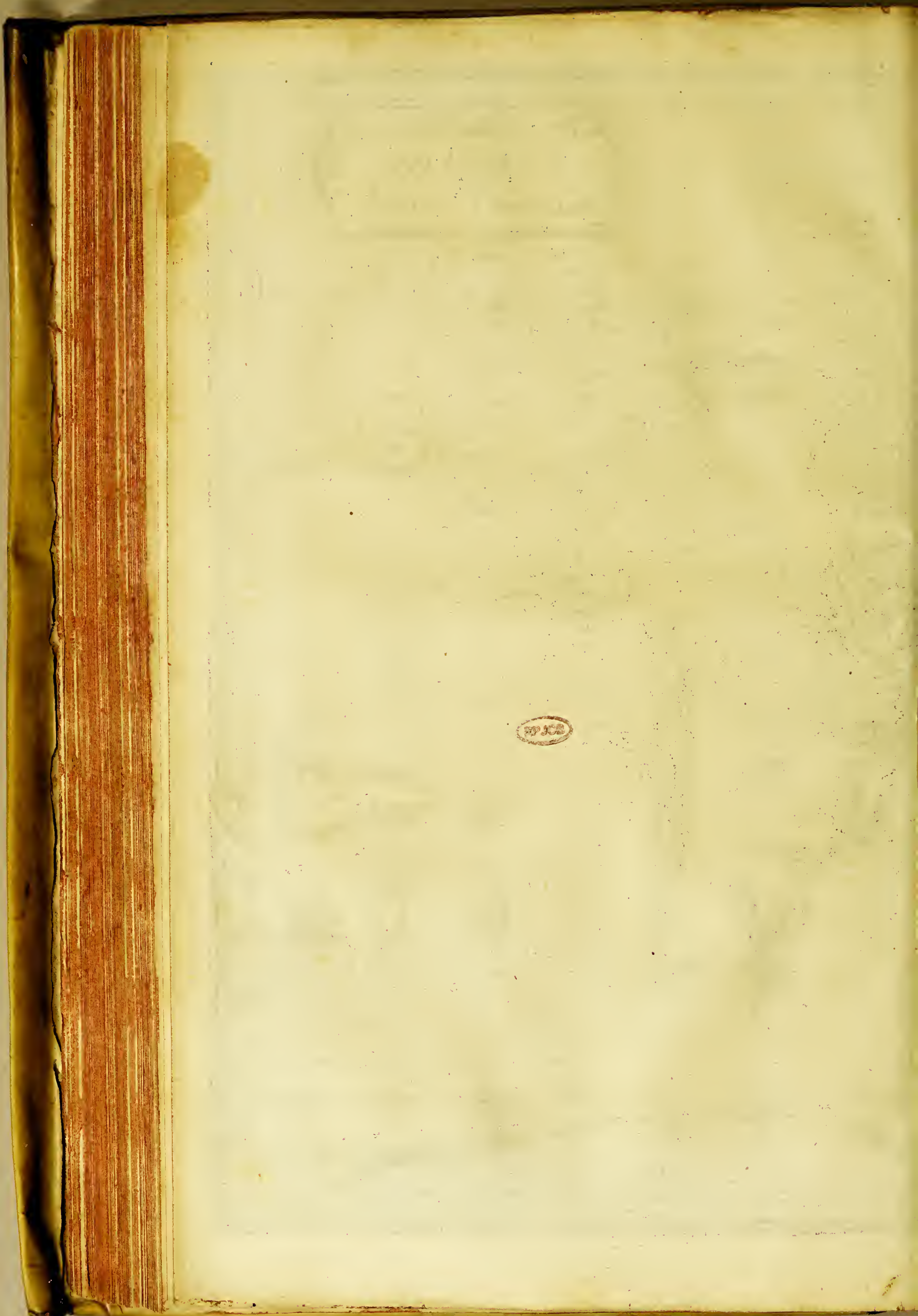
WEST

FLORIDA.
et
REGIONES VICINAE.

1732

BESCHRIJVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het vierde Boeck.

FLORIDA.

Het eerste Capittel.

De eerste ontdeckinghe van FLORIDA.

W syn nu ghekomen tot dat ghedeelte van het noorder quartier van America ofte West-Indien / welck men noemt Florida, om 't welcke te ontdecken de Spaegniaerden ende Francoplen sonderlinghe d'ijt hebben aen-ghewent. Tot beter verstandt van de ghelegentheyt van t' selve quartier soo op de kuste als binnens-landts / sullen wy hier in-boeghen de ontdeckinghen van beyde dese natien / eer wy komen tot een punctuele geographilche delineatie ende beschryvinghe van t' selve. De ontdeckinghen van de Spaegniaerden worden ons vervolgens beschreven op haer behoorzijcke tijden by Herrera in syn Historie (welck hy noemt Decades) van West-Indien; waer van de eerste is vooz-geballen inden jare 1512, ende werdt ons by de vooz-schreven Herrera beschreven in manieren als volght:

Iuan Ponce de Leon genegen zijnde om nieuwe landen te ontdecken / maecte dry schepen ghereet / ende versozghde die van noodighe victualie / ammunitien ende volck. Schepde van t' Eplandt van St Iuan de Porto rico den derden Martij des jaers 1512, te weten upt de haven van San German; ende was aen de Aguada om van daer syn kours te stellen; stack van daer in zee naer 't noozdt-noozdt-westen / en boer by de acht mijlen eer de sonne rees. Den achtsten dito quamen sy aen de drooghten die se noemden los Baxos de Babueca, op een Eplandt welck men noemt del Veio, gheleghen op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een half; des anderen daeghs quamen sy ten ancker aen een van de Eplanden van de Lucaios ghenaemt Caycos; ende strackx daer naer aen een ander ghenaemt Yaguna, op de hooghte van vier-en-twintich graden. Den elfsten quamen sy aen een ander Eplandt ghenaemt Amaguyao, en schuylden daer; boeren voozts aen 't Eplandt Manegua op de hooghte van vier-en-twintich graden en een half; den beerthienden arriveerden sy aen Guanahani, op de hooghte van 25 graden ende 40 minuten; dit is het Eplandt eerst by den Ammirante Columbus ondeckt / ende San Salvador ghenoeemt. Stelden van hier haer kours noozdt-west aen / ende den seven-en-twintichsten wesende Paesschen / welck sy noemen de Flores, saghen se een Eplandt / dat se niet en besochten; hielden noch twee daghen de selve kours; ende hadden daer naer quaet weder tot den tweeden April; stierden west-noozdt-west / het water minderende tot op neghen bademen / een mijle van 't landt / welck was gheleghen op de hooghte van dertich graden ende acht minuten / hielden het langhs de kuste / soeckende een haven / ende des nachts ankerden sy ontrent het landt in acht badem waters. Ende meynende dat dit landt een Eplandt was / noemden het la Florida, dooz dien het een

R

lustigh

lustigh aensien hadde van sehoone boomen / ende black effen landt : als mede om datse het ontdeckt hadden op Pascha Florida. Ginghen aen landt om volck te soecken ende possessie te nemen. Den achtten maecten sy weder zepl/ende zeplden de selve kours; ende s'ander-daeghs zuyt-zuyt-west/ ende soo aen-varende tot den twintichsten April, ontdeckten sy seker hutten van Indianen (diese noemen Bohios) en anckerden daer ontrent; s'ander-daechs houdende het op haer zee-boordt/ werden een current getwaer/ welck sy niet konden ober-zeplen/ hoe-wel sy de twint rupin hadden / maer ginghen veel eer ober-hier/ soo dat het current stercker was als de windt: de twee schepen die naest het landt waren / setten het / dan 't current was soo sterck dat de anckers dooz-slipten: en 't derde schip wesende een brigantin/ welck dieper in zee was/ verlozen sy upt ghesichte/ dooz dien het oft geen gront vont/ ofte de force van 't current niet en merckte. Iuan Ponce landen hier / van de Indianen ghewenckt zijnde; de welcke haer meester maecten van de barcke / riemen ende wapenen/welck men haer eerst al toe liet om gheen offensie te gheben/ maer siende sy een van het volck sloeghen met een houdt op 't hooft dat sy booz doodt daer neder viel / soo gheraecten sy aen den anderen / doch daer werden twee Spaegniaerden ghequetst van de pylen ende knodsen van de Indianen/ ende de Indianen leden luttel schaede / de nacht schepdense / ende 't volck quam met groote moeyte wederom scheep. Schepden van hier naer een rieviere daerse water en houdt in namen; daer quamen seckich Indianen om haer te beletten / van de welcke sy een kregghen ende behielden om booz een piloot te ghebruycken ende de tale te leeren; noemden dese rieviere Rio de la Cruz, ende stelden daer een steenen-kruys met schrift daer op/ dan namen hier gheen water om dat het brack was. Den achtten May doubleerden sy het hooft-landt van Florida, welck sy noemden Cabo de Corrientes, om het current welck daer stercker is als de windt / ende setten het achter de Cabo, by een doorp ghenaemt Abaioa. Alle die kuste van punta de Arrazifes tot dese Cabo de Corrientes streckt noordt en zuyden een streeck naer het zuydt-oosten / en is al supber ende ses bademen diep / ende de Cabo was naer haer gissingh ghelegghen op acht-en-twintich graden en vyftchien minuten: zeplden tot datse vonden twee Eplanden naer het zuyden op seven-en-twintich graden: d'een wesende een myle groot / noemden het Santa Marcha, altoer sy water haelden. Den derthienden maecten sy zepl / loopende langhs de kuste van een bancke ofte Arraziffe van Eplanden / tot op de reede van een Eplandt welck sy noemden Pola, op de hooghte van ses-en-twintich graden ende een half / ende tusschen de bancke ofte drooghte ende het vasse landt gaet een groote zee / in maniere van een Bahia. Den vyftchienden May liepense langhs de kuste van de Eplandekens thien leguen tot twee wite Eplandekens / ende aen dese gantsche recke van Eplandekens gaven sy den naem van los Martires, dooz dien de klippen die van verre ghesien worden / schijnen te welen menschen die aen staken staen / ende de naem is met de saecke wel ober een ghekomen / dooz dien daer naer-maels veel schepen en menschen zyn vergaen; laegghen naer haer gissingh op de hooghte van ses-en-twintich graden vyftchien minuten: Doeren somtijts noorden aen / ende somtijts noordt-oost tot den dyp-en-twintichsten May, ende den vier-en-twintichsten liepen sy langhs de kuste naer het zuyden (niet wetende dat het vass landt was/) tot seker Eplanden die bukten aen in zee legghen: dooz dien daer een in-komen was tusschen de selve ende het vasse landt / soo setten sy het daer tot den derden Junij, ende haelden d'een schip ober; ende in dien tijt quamen de Indianen in haer Canoas de Spaegniaerden belichtighen / ende de eerste reple de Indianen siende dat de Spaegniaerden niet en landen hoe-wel sy haer riepen / ende dat sy een ancker op haelden om het selve te repareren / mepnende dat sy wegh wilden baren / quamen met haer Canoas, ende sloegghen handen aen de kabel om het schip naer haer te trecken; waer om de barcke onder haer werdt

werdt ghesonden / en namen van haer vier vrouwen / ende braken haer twee Canoa's; daer naer en quamen sy niet meer tot verchten/dooz dien sy geen middel daer toe en saghen/maer mangelden huyden ende Guanines: De Spagniaerden hadden daer naer hier eenighe rescontres met de Indianen / ende sonder pets vorders van dit landt te ontdecken / keerden sy weder dooz diverse Eplanden van de Lucaios naer het Eplandt van St Iuan toe; Iuan Ponce was onder andere oorsaken oock tot dese voyagie bewoghen dooz het raport welck de Indianen gaben van de fonteyn van Bimini, ende een rievier aen het vaste landt waer dooz de oude-lieden weder jonck werden; soo dat sy in het weder-keeren het Eplandt Bimini aen-sochte / doch daer en wierdt niet sulcks ghevonden als de Indianen te kennen hadden ghegheven / soo dat Iuan Ponce in syn vooz-nemen bezoghen was.

Het tweede Capittel.

Tweede ontdeckinghe van de landen van FLORIDA
by de Spaegniaerden.

In den jare 1520 maecten den Licenciaet Lucas Vasquez de Ayllon neffens Landere/twee schepen upt van Puerto de Plata, in het Eplandt Hispaniola om ^{d.2.l.10.} wilden te halen tot het werck van de mijnen / de welcke (by gheval/ ofte met op- ^{c.6.} set / is onseker) zepende van de Eplanden naer 't noozden toe/ een landt ontdecken/ genaemt soo sy doen verstonde Chicora ende Gualdape, op de hooghte van 32 graden / welck sy nu noemen Cabo de Santa Elena, ende Rio Iordan. De Indianen de schepen siende / als een nieuw-dingh/ quamen met menichte aen strandt gheloopt / meynde dat het een monstreusen visch was / ende soo sy saghen dat ter volck upt quam met haerden/ ende gekleedt/bluchten sy; doch de Spaegniaerden onder-haelden een man ende een vrouw / diese op syn Spaensch kleeden/ende te eten gaben / ende wijn te drincken / en sonden se soo weder aen landt. De Koningh van 't landt so vzeemden gewaet siende sondt bystich man van syn volc met aller-hande eet-waren aen de schepen. Eenighe Spaegniaerden waren by hem/ en sy gaf haer leydel-lieden om 't landt te belien; volck van de lande gaffe te eten/ ende eenige presenten van goudt ende peerlen / ende oock eenige dingen van silver/ in de plaetsen waerse dooz passeerden. De Spaegniaerden ghesien hebbende de maniere van 't volck / ende 't ghene vorder te sien was / ende water ghehaeldt hebbende / nooden veel Indianen om de schepen te komen sien; welcke sonder achterdencken in de schepen ghekomen zijnde/ trocken sy de zeplen op / ende voerden die wegh. Van 't een schip verginck by de wegh/ ende de meeste Indianen van 't ander schip storven van droeffenis/ en dooz dien sy niet eten wilden; die overblevenen komende in Hispaniola, aten honden/elsels/ en andere carongnien. Dit was een snood daedt/ doch ginck al onghestraft heenen; ende den Licenciaet voer naer Spaeg- ^{d.3.l.8.} gnien om velaes te doen van syn ontdeckinghe. Daer naer wierdt de kuste van ^{c.8.} Florida noch by andere bezeylt / als mede by Estevan Gomes, die oock eenige slaven van daer brocht/ ende men wierdt gewaer dat het vast landt was. Ende Lucas Vasques, die octrop hadde berekregen/sondt weder derwaerts schepen in den jare 1524; die tijdinghe brochten van goet landt ontdeckt te hebben / ende monstren van goudt / silver / ende peerlen: waer dooz sy met dyp schepen daer selfs he- nen voer in den jare 1525 en quam aen Punta de Santa Elena, ende in de rieviere Iordan, daer sy spon een schip verloor; ende syn vooz-nemen verbolghende / sette twee hondert man aen landt / de welcke gheslaghen ende ghedoodt wierden van de Indianen dooz haer eyghen disordzen / ende de reste ghequetst/ ende qualijck ghetracteert zijnde / keerden naer Sant Domingo. De groote hope die men van dit landt hadde / quam dooz dit quaedt ghevolgh seer te verminderen / dooz dien dat het selve volck dat sy doen-maels daer saghen / scheen een seer

arm volck te wesen/sonder goudt oft silber/upt-ghenomen wepnighe peerlen/die in zee-schelpen wierden ghebonden/ welke sy aen't vier openen om de visch te eten; en 't goudt ende silber datse vonden/ en was van daer niet/maer wel seltich mijlen binnen 'slandts/naer 't segghen van de Wilden/naer 't noorden/van sekerre volckeren/ die sy noemden Otapales ende Olagatanos, in welcker landt men verstondt mijnen te wesen van goudt/ silber/ ende koper: oft ten minsten de wilde maecten sulcks de Spaegniaerden wijs/ dooz dien sy lagen datse sulcks sochten,

Het derde Capittel.

De derde ontdeckinghe van de Landen van FLORIDA by de Spagniaerden voor-ghenomen in den jare 1528.

In den jare 1526 handelde Panfilo Nervaes met de Keyser /ende verkreegh van hem octroy om te conquesteren de landen van Rio de Palmas af tot de Florida toe inclups: Hy begon syn vopagie in de maent van Martio des jaers 1528 met vier schepen ende een byzantin / ende daer op vier hondert man / ende tachtentich peerden/upt de haven van Xagua in Cuba; de piloot brochte dooz ondersicht op de drooghten/ diese noemen los baxios de Cammareo, soo dat sy vast laten/ dan quamen weder daer van. By Guaniguanigo hadden sy een storm/soo datse meyn- den te vergaen/ ende een ander aen Cabo de Corrientes: naer dyp daghen dou- bleerdense de Cabo St Anton, ende dooz contrarie wint arriveerdense op twaelf mijlen van de Havana, van waer een zupden windt haer ober-stack naer Flori- da, daer sy quamen den 12 April, ende setten het in een bape/ van waer sy eeni- ghe wooninghen van Indianen ontdeckten; kregghen van haer by mangelingh eenighe visch ende wildt; des anderen daeghs lande den Gouverneur met een deel volcks/ vondt de huplen leedigh/ en 't eene hups soo groot/ dat daer wel dyp hondert personen in mochten; vonden een belle van goudt onder de netten; ende den dagh daer aen nam de Gouverneur possessie van 'slandt booz den Koningh / ende dede meer volcks aen landt komen/ende de peerden die tot op 42 waren ghe- komen: de Indianen quamen by haer/ doch men konde die niet verstaen/ dan alleen datse schenen te drepghen/ ende te begeeren dat de Spaegniaerden vertrec- ken souden. De Gouverneur trock te landt-waert in/ ende vondt een groote bape/ die/soo't scheen/diep te landt-waert in-streckte: Sondt daer naer de piloot om een haven te soecken/ die hy seyde te kennen / dan was al reede bupten syn wegh en kennis; kregghen vier leguen te landt-waert in eenighe Indianen/ die haer Mayz thoonden; vonden daer eenige cassen van koopmanschappen/en in elck een doodt lichaem met hupden van wildt bedeckt ende gheschildert; vonden oock eenige lap- kens lijnwaet ende laken/ ende eenighe monsterkens van goudt. De Indianen seymen dat sy 'tselbe hadden van een plaetse verre van haer ghelegen/ ghenaemt Apalache, daer naer haer segghen veel goudts was. Daer naer resolbeerden de Gouverneur/teghen het advijs van Alvaro Nunnez Cabeça de Vaca Chyelozier/ ober landt te trecken / ende de schepen langhs de kulle te houden. Begonnen haer vopagie den 1 May, mede nemende peder twee pondt biscuit/ ende een half pondt speck; (waren 300 man/ende daer onder 40 te peerde:) trocken met dese booz-raet vijftien dagen/sonder in 't landt pets te vinden als Palmitos; sagghen gheen In- dianen huplen / ofte woon-plaetsen; quamen aen een riebier/ diese met swimmen ende op blotten passeerden; ende vonden aen d'ander zijde twee hondert India- nen / daer sy les van kregghen/ de welke haer brochten in haer huplen / alwaer sy abundantie van Maiz vonden. Den Gouverneur sondt volck om het strandt we- der aen te soecken/ die naer twee daghen weder quamen / ende rapozteerden een grooten in-ham ghebonden te hebben/ ende een blacke kulle sonder apparentie van haben. Trocken van hier boozts andere vijftien dagen sonder pemant te vinden: den 17 Jun. quam haer tegghen een Heer van de Indianen / ghedeckt met een

een ghelchildert harten-bel / met veel volcks / ende vooz hem eenighe fluyters; ga-
 ven hem dooz teekenen te kennen / datse naer Apalache wilden; en 't scheen dat
 hy antwoorde vbandt te wesen van dat landt. Gaben hem belkens ende an-
 dere inyfteringh. Daer naer quamen se aen een diepe en snel-loopende riebiere /
 soo datse een Canoa moesten maken om te passeeren; aen de blecke komende van
 dien Heer / kregghen sy daer Maiz. Naer groote travaille dooz de quade weeghen/
 quamen eyndelijck den vijf-en-twintichsten Junij in 't ghesichte van Apalache,
 welck sy onbersiens ober-vielen ende in-kregghen/en bonden daer veel Maiz, hup-
 den van wilt / mantels van draet / en moztiers om het Maiz in te stooten; de blec-
 ke was van veertich leeghe hupsen / in een plaetse die vooz de windt beschermt
 was / om de gheweldige stromen die daer vallen te myden / de hupsen van stropen /
 ende de plaetse om-ringht van dichte berghen ende moerasschen. Alle't landt van
 daer sy landen tot Apalache toe is black / sandighe grondt en vast landt / met veel
 groot gheboomte van note-boomen / laurieren / liquidambar / redzen / label-
 boomen / epcken / pijn-boomen en leeghe palmitos / ende diepe poelen swaer om
 te passeeren / bezijden dat de om-gheballen boomen groote verhindeeringe gheben.
 Saghen wildt van dypderley soorten / conijnen / halsen / beeren / lecutwen ende an-
 dere wilde dieren / ende onder dien een dat syn jonghen in een sack draeght :
 't Landt is koudt / met goede weyden vooz het vee. Werden tweemaal van de
 Wilde besponghen / die haer 't elckemaal salbeerden inde poelen ende moeral-
 schen. Binnen de vijf-en-twintich daghen die sy daer bleben / deden de Spae-
 gniaerden dyp tochten in 't landt / dan bonden maer arm volck en leer quade we-
 gghen; den Casique die sy ghevangen hielden / seide haer dat dit de grootste blecke
 was van al dat quartier / en dat vorder aen minder volck was ende sinner
 grondt. Dat naer 't zupden ende de zee toe / neghen dagh-reyden van daer / een
 blecke was ghenamnt Aute, daer van 't volck syn vrienden waren / ende datter
 veel victualie was / om dattet hy de zee lagh. De Spaigniaerden siende de ar-
 moede van dit landt / ende de schade die de Wilden haer deden met de peerden te
 dooden / accordeerden naer de zee toe te trecken. Wierden van de Indianen leer
 beschadicht / die haer in 't water salbeerden; was sterck volck / die gheweldigh scho-
 ten met groote boghen / ende liepen naeckt / en waren leer licht in 't loopen. Croc-
 ken soo acht daghen / ende den dagh doen sy tot Aute quamen / wierden se onber-
 siens van veel Indianen besponghen / ende daer bleben eenighe doot. Bonden
 in Aute, Maiz, calabassen / erten / ende ander probiande; Den Gouverneur sonde
 Cabeca de Vaca om de zee te besoeken / welck naer dyp daghen weder quam / en
 verhaelde landt ghebonden te hebben van quade gestalte / en in-hammen van de
 zee / die diep in quamen / en dat de kuste ver af lagh; 't volck was reede leer gemat-
 teert. Schepden van Aute met groote miserie / dooz dien de peerden niet bastant
 waren om de siecken te dragen; resolbeerden daer naer eenige barcken te maken /
 en maer groote moeyte / alsoo sy van alles gebreck hadden / maecten sy daer vijf /
 welck den twintichsten September ghereet vielen; maecten 't want van peert-
 steerten / de zeplen van haer hemden / ende soo voozts / haer behelpende met al dat
 sy bonden; konden qualijck soo veel steens binden om haer barcken mede te bal-
 lassen; haer dienden de hupsen van haer peerden om 't water in te dragen. De Wil-
 den schoten haer 10 man doot / sonder datmen se te hulpe konde komen; van de Ba-
 hia de Ste Cruz, daer se haven tocht hadden begost / tot hier toe bonden se twee hon-
 dert ende tachtich mylen getrocken te zyn; en hadden in al die wegh geen bergen
 gebonden. Den twee-en-twintichsten Sept. begaben sy haer in de barcken / ende
 voeren seven dagen in die in-hammen sonder de kuste gebraer te worden; daer naer
 bonden sy een Eplandt / ende kregghen daer vijf Canoas, en eenighe ghedrooghde
 visch; passeerden een strate die 't Eplandt met het landt maect / diese noemden
 San Miguel, ende voeren al langhs de kuste naer Rio de Palmas toe / grooten doot
 dooz gebreck van water lydende; bonden weynigh Indianen / visschers en leer

arm volck. Daer naer een punt van 't landt met groot perijckel te boben ghekomen zijnde/ende eenige geltozben van zoudt-water te drincken; quamen by volck/daerse versch water en gesoden visch kregen van de Cazique die haer in syn hupsen bracht; wierden des nachts van de Indianen bespronghen/ende de Gouverneur ghequetst in 't aensicht/de Cazique ontquamt/latende achter syn mantel van labels/die seer naer Ambar roock; geraeckten met groote moeyte wederom scheep; boeren dyp daghen; en verbielen weder in 't selve ghebreck van water. Vonden andere Indianen/ die haer wel water beloofden/dan onthielden twee van 't volck die met gingen/ hoe-wel sy twee daer tegen in ostagie hadden ghelaten. Quamen s'anderdaegs haer ostagiers boerden; dit volck was van beter stature als de voorgaende/ende onder haer waren vier oft vijf Heeren/ met mantels van marters/ met langh hup en los hangende. Dooz dien het hier dangereus legghen was met de barcken/boerense boort tot een rievier/daerse versch water vonden; daer naer schepden de barcken van den anderen/ende elck dede syn beste; de bercke van den Thesozier Cabeca de Vaca wiert op 't landt gedreven/daer het volck byer maecte/ende hem verquickte/dan gheklommen zijnde op een boom om 't landt te oversien/docht haer datse op een Eplandt waren; vonden eenighe hutten van Indianen/daerse een pot vonden ende weynigh ghedrooghde visch. De Indianen quamen wel 100 sterck om haer te bevechten/dan steldense met goede woorden ende eenige gittjens ter neder/soo datse de Spaegniaerden tot daverliche repfen van haer visch ende wortelen/die sy onder 't water visschen/brachten; verlozen daer na haer barcke/kleederen/wapenen/en al; doch de Indianen van 't Eplandt/welck sy noemden Malhado, hebbende met haer compassie/haelden 't volck in haer hupsen/ende onderhielense soo langh als sy selfs pets hadden; leden hier soo grooten hongher/datse malkanderen aten/ende van tachtentich man en wasser in korten tijdt maer vijftien overigh. Ende eyndelijck zijn vier die alleen overigh waren/ Cabeca de Vaca, Castillo, Orantes ende Estevanico; over landt gheraecht tot in Nova Galicia, ende soo boorts naer Mexico; van de Gouverneur Panfilo Narvaez en is noyt seker tijdinghe gheweest/waer hy om-komen is.

Het vierde Capittel.

Vierde ontdeckinghe van 'tlandt van FLORIDA, by de Spagniaerden, onder 't beleydt ende ghebiedt van Hernando de Soto in den jare 1539.

Dooz dit ongeluckigh succes van Panfilo Narvaes, bleef de conquiste van Florida wederom achter/tot in den jare 1538 als wanneer de selve van de Keyser verkregen wiert by Hernando de Soto; de welke daer beneffens oock verkreegh het Gouvernement van 't Eplandt Cuba. Hy schepde van St. Lucas in April des jaers boort, ende quam boortspoedelijck in Cuba, al waer hy vertoefde tot in April 1539, ende schepde van de Havana den 12 May, ghescheept hebbende dyp hondert en vijftich peerden/ende neghen hondert voet-knechten/sonder het bootvolck; den laetsten May setten sy het in de baye del Espiritu Santo; ende landen stracks dyp hondert soldaten/de welke haer tot ruste begaben sonder pemandt gesien te hebben/dan des morgens boort 't breken van den daghe wierdense bespronghen van ontallijcke Indianen/welck haer deden retireren naer de zee toe; dan wierden geseccoureert. Tgeheele leger lande/en trock twee mijlen te landtwaert in aen een doorp van de Cazique Hirriagua, die al geblucht was in 't geberghte/dooz dien hy eenigh volck van Narvaes qualijck getracteert hadt/en insonderheyt eenen Iuan Ortiz; die gheblucht was by de Cazique Mucozo; de welke hem wel gehandelt hadde/ende nu met 50 van syn volck sondt om brede met Soto te hebben. Hernando de Soto was ober 't binden van desen Ortiz seer blijde/hoe-wel hy weynigh upt hem konde verstaen/dooz dien hy niet verre te landt-waert in was gheweest;

d. 6. l. 7.
c. 9.

c. 10.

ghetweest; alleen wist hy te segghen / verstaen te hebben / dat het binnens landts een goede ende vruchtbaeren gront was. De Gouverneur seynt syn schepen wegh op vier naer / om 't volck de hope van 't vertreck te benemen / ende doet syn beste om Hirriagua te ziyende te hebben / dooz dien hy naest ghelegghen was aen de bape / dan vozderde niet. Sondt daer naer seltich te peerde ende seltich te voert naer den Cazique van Virribarracuxi ghelegen vozder aen van Mucozo, dan bonden het doyp verlaten / ende de Cazique met syn volck gheblucht in 't gheberghte / daer men hem met gheen schoone beloften konde van locken. Bonden in dat landt wilde wijngaerden / note-boomen / moer-bespen / kerse-boomen / pijn-boomen / epcken / en seer schoone velden. Gaven advijs hier van aen Hernando de Soto, de welck tot bewaringe vande resteerende schepen en victualie / daer liet de Capiteyn Calderon met veertich lancen / met ordze de Indianen gantsch niet te misdoen; trock boozts dooz 't landt van Mucozo, en ginck al noort-noort-oost aen / sonder 't landt te teekenen; daer hy een groote faute in begingh. Ghekomen zynde in 't landt van Virribarracuxi, dede hy veel om syn vrientschap te hebben / maer te vergeefs. Moesten passeeren dooz een moeralsch / welck een legue breedt was / daer se twee daghen mede doende waren: De Indianen quamen haer bespringhen / ende eenige van haer ghevanghen hebbende / presenteerden sy de wegh te wijlen / dan bedrogen de Spaegniaerden / ende sochten se te leyden / daer sy niet upten souden konnen / de welcke het selve ghelwaer wordende / de Indianen booz de honden smeten / soo dat een ander dit siende / haer lieden op een goede pas brocht: passeerden daer naer een ander moeralsch over een houtte brugge / en quamen in de provincie van Acuera, welcker Cazique den vrede aen-gheboden zynde / antwoorde: dat hy liever oozloghe als vrede hadde met bagabonden. In twintich daghen / dat se hier bleven / dooden de Indianen veertich Spaegniaerden / die sy al 'thooft af sneden / ende van de Indianen blebender ontrent vyftich. 't Legher trock van Acuera sonder 't landt beschadicht te hebben / den wegh nemende noozdt-waerts een weynigh buyghende naer 't noozdt-oosten / naer Ocali toe / bonden hier gheen moeralsch / en 't landt was vruchtbaer. Twintich mylen ghetrocken hebbende / quamen se te Ocali, een plaetse van ses hondert hupsen / met abundantie van Maiz, erweten / aeckeren / noten; de Cazique ende 't volck hadden haer gheretireert in 't geberghte; de Cazique quam eyndelyck met vrese by den Adelantado; doch met hem ghegaen zynde om een rievier te besichtighen / ende daer een brugge te maken / quamen wel vyf hondert Indianen van d'ander zyde op hem schieten met pijlen: de Cazique daer over gevraeght zynde / waerom hy toe stont dat syn volck sulckx dede in syn presentie / klaeghde dat syn volck hem niet gehoorlaemde / om dat hy vrientschap hadde ghemaect met de Spaegniaerden; waer over den Adelantado hem liet gaen; ende hoe-wel hy beloofde weder te komen / en dede het niet: een brugge ghelegt hebbende / passeeren de rievier / en krijgen andere leytl-lieden / die haer seltich leguen leyden dooz goet landt / tot de provincie van Vitacucho, welck wel vyftich leguen groot was / ende verdeelt onder dyp ghebroeders. In haer wegh lagh een blecke genoemt Ochile, diese onversiens over-vielen / ende naer eenighe resistentie de Cazique met gemak in handen kregen: tracteerden hem wel / ende hy trock met haer tot een valleje / die wel bewoont was / hoe-wel de hupsen hier en daer verstroyt laghen: dese Cazique sont woort aen syn broeders / dat se de Spaegniaerden souden laten passeeren / alsoo sy gheen quaet en deden / maer alleen probiande begeerden; den eenen broeder gaf goede antwoort; maer Vitacucho, die de oudste ende principaelste was / antwoorde seer trots / dat hy de Spaegniaerden / soosy in syn landt quamen / lieden ende braden wilde. Doch daer na hem bedenckende / quam hy de Spaegniaerden met vyf hondert Indianen; ende de Spaegniaerden trocken in Vitacucho (want de plaetsen hebben al haer naem naer de Caziquen) welck hadde by de twee hondert hupsen / ende veel hier en daer verstroyt; Vitacucho meynden de Spaegniaerden onversiens te over-vallen ende doodt te slaen /

Naen/dan den Adelantado van de tolcken ghewaerschout zijnde/prebenieerde het
 perijckel/sloegh een groote menichte van de Wilden/ ende nam de Cazique met
 wel duplent van de syne ghevanghen. Vitacucho, hoe-wel men hem wel tracteer-
 de /socht ander-werf den Adelantado ende de syne te verrasschen/maer wierdt selfs
 met alle de syne doodt-gheslaghen. 't Legher vertrock van hier naer Ofachile,
 maeckende met groote moeyte een byugh ober een ander rievier/ ende ghepasseert
 zijnde/vonden eenighe hutten/ende velden van Maiz, daer de Wilden met pylen
 upt-schoten. Komende te Ofachile vonden sy de plaetse verlaten/ende de Cazique
 ende wilde noyt te vooz-schijn komen; dooz dien de Spaegniaerden veel hoor-
 den van Apalache, bleven sy te Ofachile maer twee dagen/want het nu tijdt was om
 na een winter-leger te dencken. Crocken 12 leguen dooz een wildernis/en vonden
 een moerasch van een halve mijle breedt/daerse met verlies van eenigh volck dooz-
 quamen/aen een dicht betwassen gheberghte/daerse met groote moeyte dooz-qua-
 men/ende weder op 'tblack veldt; ende logeerden haer aen 't begin van de Maiz-
 velden/die tot Apalache behoorden. Crocken allenskens voozts met groote moey-
 te/ende continuele assaulten van de Indianen/tot dat sy quamen op twee leguen
 naer by daer de Capasi, Heer van Apalache, haer met veel volcks verwachtte; doch
 de Spaegniaerden ghewaer wordende/nam de vluchte; ende en konden hem niet
 bekomen. Apalache was een vleck van twee hondert en vijftich huysen/beneffens
 veel hutten hier en daer in 't velt verstroyt. De tempze van de Provincie is lustigh/
 ende 't landt byuchtbaer van Maiz, erweten/fruyten/smaeckelijcke visch/ende het
 volck strydtbaer. Naer dat sy eenighe daghen gherust hadden/sondt den Adelan-
 tado om 't landt te belichtighen. Twee Capiteynen/die naer het noorden toe wa-
 ren gheweest/keerden weder/segghende: dat sy goet landt hadden ghebonden/wel
 bewoont/sonder berghen ofte moerasschen/ende dat haer niets en was bejeghent.
 Een ander/die naer 't zuiden was gheweest/rappozteerde ghebonden te hebben
 routwende moeyelijck landt/welck is daer Cabeca de Vaca passeerde. Den Ade-
 lantado resolueerde te ober-winteren in Apalache, dooz dien het nu October was/
 verlamelde viyses/ende fortificeerde een plaetse; dan Capasi en wilde gheen vrede
 maken/hoe-wel daer toe verlocht zijnde. Den Adelantado sondt Annasco met 30
 peerden/om d'ander peerde-volck/welck hy by de schepen hadt ghelaten/te halen.
 Interim soo dede hy syn beste om de Cazique te bekomen/ende forceerde hem in
 een seer stercke plaetse/ende kreegh hem soo in syn macht; doch hy ontliep weder/
 ende retireerde hem in sulcken quartier/dat de Spaegniaerden hem niet weder en
 konden binden. Annasco met syn volck was elf daghen by de wegh/doende groo-
 te dach-reysen/ende hy quam met groote moeyte/ende met het verlies van een man/
 by den Capiteyn Calderon, die by de schepen ghebleven was. Eer dat sy vertro-
 ken naer den Adelantado, lieten se in bewaringhe van Mucozo veel ghereetschap
 ende provisie;ende twee van de brigantins voeren langhs de kuste naer de Baia van
 Aute, die Annasco ontdeekt ende ghemerckt hadde/doen hy van den Adelantado
 ghesonden was om 't landt naer 't zuiden te belichtighen. Annasco ginck selfs met
 de brigantins/ende Calderon met 70 ruyters ende 50 voet-knechten te lande naer
 Apalache: passeerden hondert en vijf-en-dertich leguen tot aen het moerasch van
 Apalache, sonder eenighe resistentie; dan van daer voozts tot Apalache toe wier-
 den sy by de Indianen soo ghetrabailleert/datter wel thien oft twaelf doodt bleven/
 ende veel ghequett. De brigantins quamen sonder ongheluck te Aute, ende den
 Adelantado sondt twee compagnien peerden ende voet-volck om hem seckerlijck
 te Apalache te brengen. Daer naer sondt den Adelantado Capiteyn Diego Mal-
 donado, om de kuste te besoeken met de brigantins/dy hondert leguen naer's
 westen/ende dat hy binnen twee maenden soude weder-keeren met relaes van alle
 de havenen en punten die hy soude binden; welck by hem ghedaen zijnde/verhaelde
 een fraeye haven ghelaten te hebben sestich leguen van Aute, ghenaemt Achusi, en
 brocht twee Indianen van daer mede: daer naer sondt hy hem naer Cuba, om de
 tydinghe

rijdinghe aen syn hupf-vrouwe te brengen/ ende de bindinge van dese haben wijdt ende breedte te verspreyden / om 't volck te verwecken om daer te komen woonen. Alle den tijdt dat den Adelantado verwinterde in Apalache, informeerde hy hem van de ghelegentheyt van 't landt/ dat west-waert aen lagh; ende verstonde onder ander van een jongh-man die de Indiaense koop-lieden diende/ dat derthien oft veerthien dagh-reysen dien wegh upt/welck hy den Adelantado thoonde/ghelegen was een provincie genaemt Cofachiqui, daer goudt/silber ende peerlen waren/ so dat 't legher seer verlanghe om derwaerts te moghen trecken.

Het vijfde Capittel.

Vervolgh van de vierde ontdeckinghe van 't landt van FLORIDA
onder het beleydt van Hernando de Soto.

DEN Adelantado Hernando de Soto, ober-wintert hebbende in Apalache, nam syn wegh eerst naer het noorden/al dooz de selve provincie/en bondt naer dyp dagh-reysen een stercke plaetse aen een moerasch; ende eenigh van syn volck wierdt nu en dan doot-gheschoten/ van dese stoute ende strydtbaere Indianen. Quamen naer twee dach-reysen in de provincie van Atalpaha, en bonden de eerste plaetse verlaten/ dan maecten daer naer vrede met de Indianen / ende wierden hier wel onthaelt. Van daer trocken sy thien dach-reysen noordt ende zupdt een rievier op/ langhs den oever / dooz vrychtbaer landt/ende vreedsaem volck: Quamen in de provincie van Achalaqui, arm/ onvrychtbaer / ende qualijck bewoont/ wepnigh jonghe-lieden / de oude meest blindt; soo datse haer van hier haesten / en quamen te Cofachi; den Adelantado liet te Achalaqui en elders verckens / om booyts te teelen/ de welke daer seer vermeynighfuldicht zijn. Daer naer quamen se aen de provincie van Cofa ende Cofaqui, twee ghebroeders / ende wierden van beyde feestelijck ontfanghen. Ende Cofaqui bestelde vier dupsent Indianen/ om de bagagie te dragen / ende noch soo veel krijgh-lieden / en victualie om de Spaegniaerden te brengen dooz een wildernis van seben dach-reysen naer de provincie van Cofachiqui. Den derden dagh naer datse ghelchepden waren van Cofaqui, quamen se aen de woestijne/ende trocken ses daghen seer bequamselijck/ en passeerden twee groote ende snelle rievieren. Den sevendenden dagh vonden sy haer seer confus/dooz dien de breedte wegh hier eyndighde / die sy ghenomen hadden / ende sy niet en wisten werwaerts gaen / ende de Indianen selfs waren upt haer wegh en kennis. Quamen aen een groote rievier daerse gheen wedde en vonden / welck haer noch meer belwaerde. Den Adelantado sondt vier diverse troupen upt om te bespien; waer van de dyp niets en bonden; de vierde onder den Capiteyn Annasco, daer de Generael van de Indianen met upt was met dupsent Indianen/ trock de rievier op / en bondt aen den oever van de zijde daerse waren een blecke / ende veel warenden booyts de rievier op / soo dat hy daer van woordt sondt aen den Adelantado; daer-en-tusschen hielden de Indianen die met hem waren ellendich hups met 't volck van dat doorp/welck was van de provincie van Cofachiqui, sloegen al de Wilden doot/ende namen haer bekenneelen/berooften haer kerckhof/daerse de dooden begroeben: den Adelantado siende de woedetheydt / die syn Indianen bedreben in dese provincie/sont de selve naer hups/om dat hy liever met goetheyt wilde handelen met de provincien booz-waerts upt. Booyts treckende bonden de plaetsen al ledigh/ dooz dien als bozen de Indianen van Cofaqui 't volck doot-gheslaghen hadden. Annasco weder booz upt-treckende / naer dat hy wat meer als twee leguen ghetogen was/ bondt een blecke/doch lagh aen d'ander zijde van de rievier; den Adelantado ghekomen zijnde teghen over de plaetse/wenckte eenige Indianen over te komen/daer quamender ses booz-nemen lieden: de welke verstaen hebbende/dat de Spaegniaerden vreedelijck quamen / ende niet dafi victualie begeerden; namen sy aen de bootschap te doen aen haer oberste / welck was

was een jonghe ongetroude maeght; dese quam ober / en beschonck den Adelantado met een snoer peerlen / ende hy haer met een robijn rinck; klaeghde dat de vuyzes seer schaers waren / dan dat sy hem de helst wilde gheben van haer voozvaedt. Hier op passeerde 't leger de rieviere / ende vondt het een seer schoon en vruchtbaer landt te wesen. De moeder van dese maecht was twaelf leguen van daer gereireert om haer weduwelchap wil / ende ontboden zijnde van haer dochter / en wengherde niet alleen te komen / maer bestrafte oock haer dochter / datse soo lichtelijck dit vzeemdt volck in haer landt hadde ghelaten. Sy en bondender geen goud / dan koper van soo hoogen couleur / dat het goudt scheen te wesen / en stucken van Margagita die seer licht waren / ende in de handen ghenomen / van een vielen als aerde: doch de peerlen bondense in groote menichte / ende de Landts-vrouwte gaf licentie datse soo veel peerlen souden nemen upt een plaetse / daer haer vooz-saten begraven waren / als sy wilden; de officiers van den Koningh die woeghen in korten tijdt twintich arroben peerlen; den Adelantado hadde gaerne ghesien / dat men maer twee arroben hadde ghenomen / ende naer de Havana gelonden / dan de officiers van den Koningh wildense al met packen; daer waren peerlen soo groot als Gravances, ofte ertweten. Quamen aen een ander blecke / genaemt Tolomeco, daerse in ghelijcks groote menichte van peerlen vonden in een begravingh-plaetse / ende veel sijn lynthwaets / ende rondtom veel pijcken met kopere punten / dewelcke scheenen goudt te wesen; de officiers hadden gaerne des Koninghs Quinto ghenomen / dan den Adelantado meynde 't was beter daer ghelaten in bewaringh. Ghelsheden zijnde van dese Vrouwte van Cafachiqui, verdeedense haer legher om de schaersheyt van vuyzes in twee deelen / waer van den Adelantado een leyde / ende 't ander Balthasar de Gallegos; ende haven wegh nemende naer de provincie van Chalaque, quam daer soo grouwelijcken storm van winden en blixem / en ghel-steenen soo groot als hinnen-eyeren / soo datter veel souden vergaen hebben / hadden de boomen niet beschudt. Den sesten dagh quamense aen de vallepe Xuala naer 't noozdt-noozdt-oosten / welck was goet landt. Sprekende van de groote rieviere van Cofachiqui, meynden 't varende volck / dat het de selfde was die inde noozd-zee upt quam / en Santa Elena daer wort genoemt; ende naer de reeckeningh van vier leguen vooz een dach-reyse / bonden sy / datse van Apalache tot Xuala ghetrocken waren twee hondert en seltich leguen, waer by gheboeght die hondert en vijftich van Baia del Espiritu Santo, tot Apalache maect vier hondert en thien leguen. Men vondt in de provincie van Cofachiqui veel vzeemde slaven / diese verminckten om datse niet wech souden loopen. Sochten seer de weduwte te binden / dooz diender geleght wiert / datse groote quantiteyt van ongegaette peerlen hadde; want de gegaette hadden haer glants verlozen / dooz dien sy die met gloepende kopere priemen boozden. Dit relaes / en tghene noch volcht (seght Herrera) was by een minne-brueder ghepresenteert aen den oppersten raedt van Indien / die 't selve leyde te hebben van Mexico bekomen / van een Capiteyn die in dese ontdeckinghe was gheweest.

Het selste Capittel.

Voorder verhael van de vierde ontdeckinge van 't landt van FLORIDA, onder het beleydt van Hernando de Soto.

d. 7. l. 2.
c. 1.

Het legher van de Spaegniaerden verberchte hem 15 dagen in de vallepe van Xuala (welck behoort tot de heerlijcheyt van Cofachiqui) om de peerden daer te betten dooz de abundantie van 't landt. Daer na trock het legher een dagh dooz goet landt / en vijfdaghen ober een onbewoont gheberghe / doch fraep / met veel gheboomte / wateren / ende weyden / welck 20 leguen breedt was; de Vrouwte van Cofachiqui sondt vier van haer Heeren met / aen de Heere van Guaxale, om hem te bootschappen / dat hy de Spaegniaerden wel soude tracteren / oft dat sy hem anders

anders de oorloghe souden aen segghen; een met namen Iuan Teron bondt een saccken met groote ongegaette peerlen/ dan smeele wegh/ en andere sameden die op; waren soo groot datse in Spaegniën wel 6000 ducaten weerd souden geweest hebben. T leger bleef vier daghen te Guaxale; en in vijf daghen quamen se te Ychiahâ; een vleckte ghelegen op een Eplandt meer als vijf leguen langh/welck by een rievier om-ringht was. Ychiahâ seyde haer/ dat dertich leguen van daer waren mijnen van een geel metael/ daer den Adelantado Iuan de Villalobos naer toelondt; deselve Cazique gaf den Adelantado een snoer van groote peerlen/ die veel weerd souden gheweest hebben/ hadden se niet met byer ghegaet gheweest; ende seyde dat inde begraffenisse van syn vooz- laten groot menichte was/ daer se soo veel konden nemen als sy wilden. Wachten veel peerle- oesters/ dan om datse die met byer openden/ verlozen de peerlen haer luster. Die na de mijnen waren gelonden/ brachten tijdinghe dat het koper- mijnen waren/ en dat het vruchtbaer landt was/ en dat sy daer wel ghetracteer waren gheweest. De Spaegniaerden schepden van Ychiahâ; en quamen te Acolte; de Indianen thoonden eerst quaet semblant/ dan wierden daer naer spreekklamer: passeerden de rivier/ en quamen in de provincie van Coza; daer se vzedelijck wierden ontfanghen/ en trocken daer door ontrent de hondert leguen, wel vooz- sien en geherberghht. Ghekomen zijnde te Coza, ghemoette haer de Cazique met 1000 Indianen met plupmagien verciert/ ende mantels van rijcke voeperinghe. De vleckte was van 500 huplen by den oever van een riviere; de Cazique badt haer datse daer souden over-winterven/ ende haer woon-plaette kiesen/ want het was beter landt/ als sy noch ghepasseert hadden. Den Adelantado bedanckte hem/ segghende/ dat syn vooz-nemen was naerder aen de zee te komen/ om de onder-handelinghe wil/ en was van meyninge syn tocht te doen in forme van een halve maen/ ende de haven van Achuli aen te soecken. Trocken van daer vijf dagh-reysen tot Talisse, een vleckte die ghefortificeert was met treckheer van hout ende aerde/ op de frontieren van den Heer van Tascaluza, byandt zijnde van Coza, de welcke met de Spaegniaerden tot daer trock/ om den anderen te verbaren. Daer ontmoette haer een soon van Tascaluza, van achthien jaren/ soo lanck/ dat gheen van de Spaegniaerden hem quam tot aen de borste/ ende presenteerde vrede upt syn vaders naem. Tascaluza ontfinc den Adelantado met groote magnificentie/ sittende in syn stoel tot dat den Adelantado selfs quam/ was noch langher als syn soon/ soo dat hy een reuse scheen te wesen; t leger wierdt hier wel onthaelt ende gheherberghht: De Cazique gaf haer voorts ghelept: Quamen aen een plaette die ghefortificeert was/ ende passeerden een riviere met moeyte door gebreck van blotten. Wisten hier Iuan de Villalobos, en een ander Spaegniaert/ soo datse vermoeden/ datse doot waren gheslagen/ te meer om dat de Wilden naer haer ghebraght zijnde/ stouteelijck antwoorden/ oft men se haer te bewaren hadt gegeven; den Adelantado sondt eenighe naer Mavila ander-half legue van daer/ om na haer te zien/ want de Cazique hadt daer volck laten vergaren/ om t leger soo hy vooz-gaf beter te tracteren; dese brachten tijdinge dat Mavila een alsoo stercke plaette was/ als sy noch in Florida hadden ghesien. Den Adelantado gekomen zijnde aen de plaette/ vont daer 80 huplen/ soo groot/ dat in elck wel duplent man konde logeren; lagh op een plain/ om-cingelt met palissaden/ en tusschen beyden met aerde ghevult/ soo dat het een muer scheen te wesen/ ende elcke 80 passen was een toorn/ daer acht man konde verweeren; daer waren twee poozten/ en in t midden een plaette: de Cazique ordineerde den Adelantado hier syn loghement. De Cazique was van meyninge alle de Spaegniaerden hier doot te slaen/ hebbende tot dien eynde veel volcks vergadert. Ende op syn onverschens wierden de Spaegniaerden wel van leven duplent Indianen over-ballen/ soo datse de Spaegniaerden upt de sterckte dzeben; dan de Spaegniaerden wierdender weder meester af met geweld/ ende slaeken den byandt in de huplen/ en sloeghen veel volcks doot; den Adelantado wiert selfs

selfs gequetst / syn bagagie verbrande meest in de sterckte / en daer bleven soo in de
 bataille / als nader-handt van de wonden 83 Spaegniaerden / ende 45 peerden.
 Van de Indianen bleven wel naer gillingh elf dupsent / want bupten de plaetse
 wierden wel 4000 dooden gebonden / ende daer onder den soon van Tascaluza,
 't lichaem van Tascaluza selfs en wierdt niet gebonden / en men houdt dat 't selve
 verbrandt was. Hernando de Soto was van meyninghe een stadt te bouwen in
 Achusi; ende een ander twintich leguen te landtwaert in; dan syn volck en wilde
 niet / segghende datse te wepnigh waren om soo belliceuken volck te bedwinghen/
 ende datse gheen mijnen hadden gebonden in soo veel landts alle dooz-getogen
 waren: derhalven hy qualijck te moede zijnde (want hadt meest zyn middelen in
 desen tocht verquist) ende vzelende dat het volck hem soude verlaten / indien hy het
 ontrent de zee vzocht; soo nam hy een ander kours/en trock van Mavila dyp dagh-
 replen dooz goet landt tot de provincie van Chioza, daer de Wilden gheen vrede
 en wilden hebben / dan beletten hem de passagie van een riebier / die seer diep
 was / ende hooghe oeberen hadde / soo datse genootsaecht waren twee groote pon-
 ten te maken / daerle eyndelijck met groote moepte mede over quamen; naer vier
 dagh-replen van daer quamen sy te Chicoza, een wel ghelegghen plaetse tusschen
 beken ende veel frupt-boomen / daer sy den winter voozts over meynden te blij-
 ven / hebbende soo veel victualie by den anderen ghekreghen als sy konden.
 Twee maenden wierden sy hier van de Indianen met vrede ghelaten / dan
 daer naer begonden de Wilden haer by nacht den alarm te gheben / ende eynde-
 lijck besprongen sy de Spaegniaerden / ende schoten 't vyer in de huplen die met
 stroo gedeckt waren. De Spaegniaerden naer twee uren gevechts verjoegen de
 Wilden; doch verlozen veertich man ende vijftich peerden / de twintich daer van
 verbranden / haer verckens verbranden upt-ghenomen eenige die tusschen het sta-
 ketfel dooz geraecten. Den Adelantado veranderde syn logement naer Chica-
 colla, een legue van daer / om dat 't landt beter was vooz de peerden / en vzochten
 de rest van de winter daer over met groot ongemack / dooz diense van kleeren qua-
 lijck voozlien waren / ende de winter seer koudt was; ende boven dien wierdense
 daghelijcks by de Indianen besprongen: bleven daer tot 't leste van Martio; vier
 leguen voozt-ghetrocken hebbende / wierden sy van haer vooz-loopers ghewaer-
 schout / datter een foztrelle lagh / daer by de vier dupsent Wilden in laghen; welck
 was ghenoeemt Alibamo; den Adelantado nam 't selve in met ghetwelt / soo datter
 wel 2000 Wilden doodt bleven; ende wepnigh Spaegniaerden. Het zout begon-
 de haer hier te ontvrecken / soo dat eenighe de kooztle kregen / en die daer van vooz-
 ven stoncken op staende voet soo / dat mender niet by en doost komen / dan leerden
 van de Indianen seker krupdt vanden / ende met de asschen looghe maken / diele
 ghebrypckten vooz pekkel. Hadden groote moepte om de Indianen te verstaen.
 Van Alibamo schepdende quamen sy naer dyp dagh-replen naer 't noozden toe /
 te Chisca, neffens een riebier diele noemden el Grande, om dat het de grootste
 was die sy noch ghelien hadden / ober-vielen de plaetse onberliens / soo datse veel
 volcks ghevanghen kregghen / ende de reste salbeerde hen in 't hups van de Cazi-
 que, welck lagh op een hooghte / soo dat daer qualijck was aen te komen; doch
 maecten naer eenighe onder-handelinghe peys met de Wilden / die het legher
 van victualie vooz-laghen. Trocken vier daghen langhs de riebier / om passa-
 gie te vinden / want sy was met hooghe berghen beset; De Cazique in wiens
 provincie sy waren / boodt haer vrede aen / om dattet nu in haven oest was; maec-
 ten twee groote ponten / met de welcke sy passeerden / onaenghelien dat de In-
 dianen van d'ander zijde haer ober-komste sochten te verhinderen. Naer datse
 de riebier ober waren / ende vier dagh-replens hadden ghetrocken / ontdeck-
 ten sy op seker hooghe berghen een blecke van wel vier hondert huplen / op den
 oever van een riebier / met groote velden Maiz, ende oock diverse frupten:
 des Caziques naem was Casquin, ende hy onthaelde de Spaegniaerden wel
 soo

soo dat sy daer ses daghen bleven / en trocken de rievriere op / bindende oberbloedigh landt / ende wel betwoont. Van hier trock de Cazique met haer ; hebbende by hem vijf duplent Wilden ; om dat de naest-legghende Cazique syn byandt was / docht sy goet hem van dese occasie te dienen ; naer datse dyp daghen ghetrocken hadden passeerden sy een moerasch / ende dyp daghen daer nae quamen sy in het ghesichte van Capahâ, welck ghefortificeert was met een grachte / wel thien vademen diep ende veertich breedt / daer het water in quam van de rievriere / ende omringhde de dyp zijden / de vierde was met een stercke palissade boozsien. De Cazique van Capahâ siende dat sy verrast was / salbeerden hem met een canoa op een Eplandt legghende in de groote rievriere / het welcke sy ghefortificeert hadde : Die van Casquin sloeghen hier het volck booz de handt doodt / ende bedreben groote wreedthepdt eer den Adelantado aen quam ; de welke de Cazique van Capahâ byede aen boodt / dan sy en wilde die niet aenbeerden. Soo dat die van Casquin daer canoas brochten / ende de Spaegniaerden wonnen den in-ganck van het Eplandt / dan daer naer van die van Casquin verlaten zijnde / (die upt vzeese met veertich canoen weegh liepen) maecten sy byede met Capahâ ; ende den Adelantado bezedichde de twee Caziquen mede / soo datse vrienden wierden met den anderen.

Het sevendende Capittel.

Vervolgh van de selvereyse van Hernando de Soto, door de landen van FLORIDA.

T Ghebreck van zout was groot in 't leger / ende alsoo eenighe Indianen boozgaven / dat veertich leguen van daer veel zouts was / ende oock goudt / sondt den Adelantado twee Spaegniaerden derwaerts met de Indianen quamen weder den elfsten dagh / ende brochten soo veel zouts als ses man draghen konden / welck was als steen ofte cristal ; ende sijn koper / soo veel als een man draghen mocht ; ende sepden dat het landt daerse dooz waren ghepasseert / onbruchtbaer ende qualijck betwoont was. Den Adelantado keerden naer Casquin, om weder naer 't westen toe te trecken / want van Mavila hadt sy altydt noozden aen ghetrocken / om van de zee te zyn. Van Casquin trockense vijf dagh-replen de rievriere af tot de provincie van Quiguate ; den sevendenden dagh schepdende upt Quiguate, ende den vijftden dagh daer aen/quamense te Colima, altydts de rievriere af/daerse wel wierden onthaelt / en bonden een ander rievriere / daerse zout maecten / waerom sy die provincie noemden de la Sal. In vier dagen quamense te Tula dooz wildernissen ; ende in een dooz gekomen zijnde / hadden een harden strjdt met de Indianen / daerse veel van dooden. Wonden daer ossen-huyden die wel bereydt waren / ende oock ander huyden / dan de Indianen en wilden noyt leggen waer sy die van daen hadden : bespronghen de Spaegniaerden onverliens by nachte / soo datse in grooten anghst waren / doch verstopden de Indianen eyndelijck / ende sloeghender veel van doodt. In twee daghen quam 't legher aen een ander provincie ghenoeit Vitangue ; bonden de vleeke verlaten / ende de Indianen vielen haer continuelijck moepelijck ; dooz dien de winter hardt aen-quam / ende dese plaetse wel ghelegen ende beschut was / ende daer provisie was booz menschen en peerden / resolbeerde den Adelantado hier te ober-winteren ; dit was in den jare 1541. De Indianen en wilde geen byede hebben / dan schoten naer de Spaegniaerden met pylen / als sy op de konijnen jacht ginghen / die daer seer veel ende goedt vallen. Het sneeuwde seer dien winter / ende evenwel dooz de abundantie van hout ende victualie en waren noyt beter gelogeert. De Cazique socht seer bligtigh gelegentheyt om de Spaegniaerden te ober-ballen / doch te vergeefs / dooz de vigilantie van den Adelantado. Sy dede een tocht in de provincie van Naguatex, ende brocht veel volcks ghevanghen. In April trock 't legher op van Vitangue, en in

⓪

leben

seven daghen quamen aen het principale doorp van Naguatex, dooz vuchtbaer landt / sonder teghen-weer / ende bleven daer lessien dagen met abundantie van viyses. Dewyl sy daer bleven / verliet Diego de Guzman het legheer dooz liefde van een Indiaensche dochter van de Cazique, ende wilde niet weder-komen / wat den Adelantado hem oock beloofde. Maer datse vijf dagh-reysen verrocken waren van Naguatex quamen in het landt van Guacané, daer woonde woest ende strydtbaer volck / die geen vrede met de Spaegniaerden en begeerden / vonden in alle hupsen crupsen van hout/welck daer waren gebleven sints dat Cabeca de Vaca daer was geweest. Hernando de Soto was seer begeerigh om een woon-plaetse te leggen / ende hem verdoot seer 't selve niet eer gedaen te hebben / alsoo hy nu meer als de helft van syn volck miste; en socht weder naer Rio grande, berou hebbende dat hy in Achusi gheen woon-plaetse gheleghet en hadde / considererende dat alle syn onkosten souden verlozen zyn / indien hy quam te sterben / ende was daerom van meyninge aen Rio grande een stadt te bouwen / ende twee brigantins te maken / ende de rivier af in zee te sepnden / om kondtschap te geben aen alle provincien / van de groote landen by hem ontdeckt. Treckende derhalven groote dagh-reysen / travereerde hy seve groote provincien / sonder te vertoeben / van de welke eenige seer vuchtbaer waren: ende quamen eyndelijck in de provincie van Anilco, ende 30 leguen daer dooz getogen hebbende / vonden een vleeke van 400 hupsen / met een groote plaetse daer het palais van de Cazique lagh op een bergh by een rivier / die soo groot was als die van Sevilla: de Cazique retireerde hem over de riviere / blijvende eenigh van 't volck in de macht van de Spaegniaerden / ende hoe-wel sy de Cazique seer noodighden / en wilde niet weder komen. Clegerde de riviere gepasseert hebbende sonder teghen-stant / trock dooz een wildernis van hooghe bergen / ende quam in de provincie van Guachacoya, ende de eerste plaetse daer aen quamen / was de vooz-naemste / op den oever van de groote rivier / gelegghen op seker heubelen: verrastten de plaetse / ende de Cazique vluchte over de riviere / met hem nemende al wat hy konde. Hy hadde oorlogh met die van Anilco, ende verstaende / dat Anilco de Spaensche quajck hadt bejeghent / socht met den Adelantado te handelen / ende quam by hem; ende betweeghde hem Anilco te bestryden / leverde daer toe veel canoas / en trocken soo met veel Indianen naer Anilco, welck sy over-vielen / ende de Wilden van Guachacoya bedreben hier groote wreethed / sonder dat de Spaegniaerden 't selve konden beletten. Den Adelantado stelde hier ordze om de brigantins te maken / van meyninge zynde de riviere te passerren naer een ander provincie / ghenamnt Quigaultaugi, die seer vuchtbaer ende wel betwoont was / ende daer een vleeke was van vijf hondert hupsen; hoe-wel de Cazique gheen peys en begeerde / maer de Spaegniaerden seer dreyghde / niet teghen-staende den Adelantado hem socht met alle bequame middelen te vriende te krijghen. Hernando de Soto wierdt hier sieck van een koozse / ende in syn plaetse ghestelt hebbende Luis de Moscoso de Alvarado, ende alle 't volck op 't hooghste gerecommandeert hebbende den vrede en eenigheyt onder den anderen / sterf oudt zynde 42 jaren / ende wierdt in een kiste gesoncken in de riviere / die wel negenthien vademen diep was / en een quart van een legue breeet.

Het achtste Capittel.

Vervolgh van desen tocht door de landen van FLORIDA naer de doot van Hernando de Soto, onder 't beleydt van Luis de Moscoso de Alvarado.

MEt de doot van den Adelantado veranderden de genegentheden van 't volck / ende siende haer onsterck teghen soo belliceusen natien / resolbeerden 't lant te verlaten: ende trocken naer 't westen / wel 100 leguen met groote dagh-reysen dooz provincien die noch vuchtbaer / noch wel betwoont en waren. Quamen naer de hondert

hondert leguen aen de provincie genaemt Auché; de Cazique ontfinckte wel/ende gaffe een leydt-man/ diese dooz de woestijne soude gheleyden; naer datse acht dagen getrocken hadden/ bondense dat desen leydt-man haer mis-leyde; waer ober sy hem booz de honden werpende/ bekende sy sulcks gedaen te hebben upt last van syn Heere/ op datse daer moghten om-komen/ ende presenteerde haer binnen dyp daghen weder op de rechte wegh te brengen/ doch lieten hem van de honden ver-sinden/ waerom sy haer daer naer seer confus bonden: trocken boozts dyp dagen naer 't westen/ etende de krupden/ en bonden doen lant/in 't welck/hoewel het on-bzuchtbaer was/ nochtans volck woonde/ ende daer waren eenighe vitzes/ ende onder ander ossen-bleesch/ ende hupden/ hoe-wel de Indianen de ossen en koepen noyt en wilden thoonen; noemden dese provincie de los Vaqueros. Meer dan der-tich leguen dooz dese provincie getrocken zijnde/ontdeckten sy naer 't westen groo-te bergen/ ende verstonde/ dat het onbzuchtbaere ende onbewoonde landen wa-ren/ derhalven keerden sy de sincker-handt om naer 't zuden; wierden van de Wilden aen 't eynde van de provincie de los Vaqueros een wepnigh beschadicht. Twintich dagen trocken sy dooz noch andere provincien/ ende alsoo haer dochte/ datse te seer verbielen van Guachacoya, daerse weder lochten te keeren/ rechten sy haren wegh naer 't oosten/ met booz-nemen allenskens nooyt-oost aen te gaen/ende quamen so de wegh te kruppen/diese gegaen waren/hoe-wel sy die niet en kenden; 't was nu half Sept. eer sy aen dien pas quamen/ende hadden dyp maenden belich geweest sinte datse van Guachacoya schepden; ende hoe-wel sy geen gevechten en hadden gehad met de Indianen/ soo wierden sy nochtans van de selve continue-lijcken seer beschadicht/ ende veel storven van siekten ende onghemack/want wa-ren van kleederen armelijck versien/ ende hadden van alles groot ghebreck. Met dese armoede quamen sy den lesten Novemb. aen Rio Grande, hebbende in't gaen ende komen getrocken dyp hondert en vijftich leguen, ende verlozen hondert man ende tachtentich peerden/sonder de Indianen tot haren dienste behoorende. Men de rievier bonden sy twee dorpen by den anderen van twee hondert huppen/ ende hoe-wel sy maer dyp hondert en twintich te voet ende seventich te peerde waren/ wonnen dese plaetsen seer couragieuselijck/ alsoo de in-woonders die verlieten/ ende wegh liepen; bonden daer veel victualie/ en eventwel storven daer veel van 't bozen geleden ongemack; sy fortificeerden haer in de eene plaetse: de provincie was genaemt Aminoya, ende was gelegen 16 leguen hooger op de rievier als Guacha-coya, daer sy naer toe wilden keeren. In 't leste van Ianuarius begonden sy 't hout te prepareren tot de brigantins; een ouden Indiaen waershoude haer dat de rie-vier alle 14 jaren ober-liep/ende dat het nu dat jaer was; doch sy en geloofden hem niet. De Caziquen van Anilco, ende Guachacoya deden beyde alles wat sy kon-den om de Spaegniaerden te vriende te hebben/ insonderheyt die van Anilco, die haer verslagh van mantels tegen de koude; welcke gemaect wierden van krupdt als malbe/ hebbende draepen als blas: daer sy oock haer wandt van maecten. Men de ander zijde van de rievier lagh een groote provincie/ diese noemden Quiqualtanqui, wiens Cazique secretelijck hem berepde om de Spaegniaer-den doodt te slaen/ ende verbont sich met andere syn na-bueren; daer toe oock ver-soeckende Anilco, die het selve aen Moscoso openbaerde: de Spaegniaerden dus beligh zijnde met haer barcken te maken/ ende de Indianen met heymelijc-ke preparatien tot den oorlogh/ begon de rievier te wassen den thierenden Martij, soo datse den achthenden ter poozten in-quam van de plaetse daer de Spaeg-niaerden woonden/ ende het landt liep wel twintich leguen wijdt ende zijds onder/ dat men daer niet canoas ober voer. Den lesten April begon het water te vallen/ dan soo verlanghsaem dat den twintichsten May men de weghen noch niet ghebruycken konde om 't sijcks wille: den lesten May was de rievier weder ghekeert in haer plaetse; ende de Indianen begonden haer bozighe des-seinghs weder te boozderen; waer van Luys de Moscoso dooz Anilco wierdt ver-witticht/

Witticht / die hem syn landt ende volck presenteerde ; dan sy en dorsten Anilco niet te veel vertrouwen. De Indianen die hen teghen de Spaegniaerden verbonden hadden / sonden haer Ambassadeurs om te belpieden ; dan de Spaensche namen die ghevanghen / ende sloeghender dertich de handen af / waer dooz dese conspiratie cesserde. De Wilden namen vooz de Spaegniaerden in 't wegh varen met canoas te volgen / ende te bestrijden ; de Spaegniaerden merckende dat haer behoudenisse daer in gelegen was / datse haer haest van hier maecten / stelden haer sevenschepen toe ten besten dat sy konden ; dooden haer verckens / upt-ghe-nomen achthien ; ende gaben aen beyde de Caziquen elck een paer om voozt te teelen : provideerden canoas om 33 peerden / die sy noch oberigh hadden in te voeren ; ende de Caziquen van Anilco ende Guachacoya bebruedicht hebbende / embarqueerden sy in dese leven barcken tot dyp hondert en vijftich Spaegniaerden / en in elcke by de dertich soo vrouwen als mannen van Indianen / die by haer wilden blijven : begonnen haere reple op St Pieters-dagh / met zeplen ende roepen : des anderen daeghs wierden sy getwaer een blote van wel duplent canoas / die tegen haer quamen / ende eenighe soo groot datse aen elcke zijde vijf-en-twintich riemen hadden / ende vol volcks / die gheweldigh in 't aen-komen op de Spaegniaerden met pijlen schoten / soo datter veel ghequetst wierden / volghde soo de Spaegniaerden thien daghen langh. Daer naer hielden sy een weynigh op / en de Spaegniaerden setten 100 man met 8 peerden aen landt om vijzes te halen aen een kleyn dorp / de Wilden verlieten dat plaetken / soo dat de Spaegniaerden hier veel victualie vonden / ende veel Chamosen, wit ende van alderhande couleuren / veel mantels / ende een lijste van sijne marters / al met kleyne peerlen ghegarniceert : doch de Indianen quamen weder soo subitelyck aen / dat sy haer moesten 't scheep begeben / ende de peerden aen landt laten / welcke by de Wilden ontzadelt ende doodt geschoten wierden. De blote van de Wilden quam haer oock weder op 't lijf / ende ontwel-dighde haer een van haer canoas diese achter de barcken sleepten. Den 16 dagh van haer vopagie verlozen sy dooz de temeriteyt van een Spaegniaert (die hem met vijf andere in syn canoa teghen de blote van de Wilden woude stellen / ende alsoo de Generael eenighe sondt om hem op te halen / gingendr veel meer als wel noodigh was) 48 man / die de Wilden omcingelden / ende haer canoas in de gront roepende / met riemen doot sloegen. Hier verlieten de Wilden de Spaegniaerden / hebbende nu naer gissinge wel 400 leguen gebolgt. De rieviere was hier soo breedt datse qualijck landt konden sien / ende in 't aen-sien wel 15 leguen, soo datse mepnden by de zee setwelen ; dan voeren noch tot den negenthienden / en quamen doen aen zee / ende een Eplandt daer volck op woonde / daerse vooz-namen eenige dagen te rusten : maecten haer gissingh dat sy dese rieviere wel 800 leguen af-ghe-komen waren. Van daer namense haer kours naer Nova Hispania toe / west-waert aen / hebbende Florida op de rechterhandt. Den vijftienden dagh bonden sy eenighe Eplandekens die vol zee-voghelen waren / ende daer aen een frisch strandt vol gheboomten / ende bonden hier seker betumen als peck / daer sy haer bercken met calefaten / saghen maer acht Indianen diese niet eens en braeghden waer sy waren. Den dyp-en-vijftichsten dagh naer datse van de rievier waren gheschepden / verhief hem een stercke noorde-wint / dat de barcken van een ver-stropden ; de twee die van de windt in zee waren ghedreven / wierden landt ghe-waer daer sy op aen-hielden / ende setten beyde de barcken op droogh / en gheraecten op 't landt : sonden twee man noch des nachts om de andere vijf barcken te soecken ; ende te landt-waert in treckende / bonden scherben van aerde schotels als in Spaegniën ghemaectt worden / ende daer naer een Indiaen die spaensch verstondt / welcke haer versekerde datse waren in de provincie van Panuco : waer sy epndelijck al te samen quamen / ende van daer te Mexico. De Capiteynen Diego Maldonado ende Gomes Arias, hadden met haer schepen dyp diverse reple op de kuste van Florida geweest om den Generael te ontmoeten ; ende dit jaer 1543,

booz de vierde repse / van 't begin van 't jaer tot in October: ende quamen doen in de haven van Vera Cruz, en verston den de doodt van Hernando de Soto, ende 't ghene daer bozder ghepasseert was.

Op hebben dese historie soo wat in 't langhe verhaelt / hoe-wel sommighe dingen soo wat blaetw komen / als insonderheyt de groote menichte van peerlen / soo datte vzeelen is / ghelijck dese beschrijvinghe van een Gummick komt / dat het al van Fra Marco de Niza sprit streken moght wesen: een peder kan het gelooven met discretie. De beschrijvinghe soude van meerder importantie wesen / in dien de hooghten ende andere ghelegghentheden van de plaetfen wat beter waren aengheteekent / nu isser qualijck recht bescheptd upt te rapen.

Het neghende Capittel.

De ontdeckinghe van FLORIDA by de Françoysen voor-ghenomen, onder het beleyt van Iean Ribault.

In de booz-gaende Capittelen hebben wy verhaelt het succes van den tocht van Hernando de Soto in de provincie van Florida, welck meest is ghevallen binnen de Golfo van Mexico. Dese tocht soo ongeluckelijck upt-ghetallen zijnde / hebben de Spaegniaerden booz eenighe jaren dit quartier met vreden ghelaten. Die van Franckrijck daer-en-teghen hebben de ooghe daer op gheslaghen / ende insonderheyt den Heere van Chastillon Admirael van Franckrijck / goeder ghe-dachtenis / de welcke in den jare 1562, onder 't beleyt van de Capiteyn Iean Ribault dertwaerts heeft gedestineert twee van des Koninghs schepen / seer wel booz-sien van volck / (waer onder veel Edel-lieden waren) ammunitie en andere noot-saeckelijckheden. Dese zeplden upt Franckrijck in Februarij, ende naer twee maenden zeplens sonder de ghewoonlijcke kours van de Spaegniaerden te houden / quamen sy aen de kuste van Florida, aen een kape welck sy noemden Cape Françoys, op de hooghte van dertich graden by noorden de linie; welck gheen hoogh landt en is / dooz dien de kuste al black is / maer verheft hem dooz de hooge boomen die daer op zijn; loopende van hier langhs de kuste noozdt-waert aen / ontdeckte sy een schoone ende groote rievier / daer sy van het volck wel onthaelt wierden / ende de Franche setten hier een pilaer op met de wapenen van Franckrijck. Men de andere zijde van de rievier werden sy insghelijcks by de Indianen wel ontfanghen; vonden daer veel moerbelp-boomen roodt en wit / ende veel zijdt-wormen op de toppen. Noemden dese rievier / Rievier de May, om dat sy die op May-dagh ontdeckt hadden. Kortz daer aen boozts zeplende / vonden sy een ander rievier diele noemden Seine; ende noch boozts naer 't noorden zeplende / ghemoeten een ander rievier diele noemden Somme; ende ses mijlen bozder een diele noemden Loire; ende noch vijf verbolghende diele noemden Charente, Garonne, Gironde, Belle, ende de vijfde Grande. Soo datte in de spatie van minder als seltich mijlen vonden neghen rievieren / ende veel andere vzeemdicheden. Doeren al boozt noozdt-waert aen om de rievier Jordan te soecken; ende naer dat sy soo wat stormz hadden upt-ghestaen / vonden sy een rievier diele noemden Belle a veoir; de pinassen die wat van de schepen berdwaelt waren geweest / quamen weder by haer / ende raporteerden een rievier ghevonden te hebben noch grooter ende schoonder als de booz-gaende / daerle naer toe hielen / ende ankerden in de selve op thien badem waters / noemden dese rievier Port Royal, ghelegen op de hooghte van twee-en-dertich graden. 't Landt daer rondt-om is wonder plaplant / vol van groote boomen / soo eycken als cedar-boomen / ende lentiscus onder aen de grondt / ghebende een seer goeden reuck van hen: in dese boschagie waren menichte van calcoensche-haenen / ende hoenderen / patrijfen ende ander ghevogelte; ende veel wilde dieren: in de rievier wierdt seer goede visch ghevanghen / ende insonderheyt een soorte diele noemden Sallicoques, welcke

welcke soo groot zijn als kreeften. De rievier is in de mondt van kape tot kape dyp fransche mijlen breedt; ende is verdeelt in twee armen / waer van den eenen loopt naer 't westen / ende d'ander naer 't noorden / ende in 't midden legt een Eplandt daer vzeemde dieren op zijn; voeren dyp mijlen binnen in de rievier ende ankerden daer. Daer naer soo voer de Capiteyn ende eenigh volck met de pinassen noch boerder op / ende by de twaelf mijlen op ghelept zijnde / bonden sy volck welck boer haer bluchten / ende lieten een jongen otter aen de spit liggen braden; waerom de plaetse genoemt wiert Cape Lucerne; bonden een ander arm van de rievier die naer 't oosten liep / welck sy in voeren / ende bonden daer lieden / die eerst schouten van haer waren / dan quamen daer naer by haer ende gaben haer chamois vellen / ende mandekens van palm-bladzen gemaect / en een wepnigh peerlen. Bonden noch een ander kleyn rievier diese noemden Liborne, welck een fraey Eplandt maecte / waerse mede een pilaer stelden met de wapenen van Franckryck / ende bonden noch een Eplandt welck sy noemden Ile de Cedars, om de schoone boomen die daer op stonden. Kregen op dese rievier / met consent van de Koningh van dat quartier / twee Indianen om met te nemen / die eerst seer onwilligh waren / maer bleven daer na geerne by de Fransche. Dese wilsen wonder te segghen van een groot Heere die naer 't noorden woonde / die sy noemden Chiquola, ende een ober groote stadt die daer was: ende sy onthiepen noch ten laesten met de boot. Capiteyn Ribault gaf hier aen het volck te verstaen / den dienst die de Koningh soude geschieden / indien eenige hier wilden blijen woonen: ende eenighe daer toe willigh zijnde / tot het ghetal van 26 / maecte sy boer haer een kleyn forten van 16 roeden lanck ende 13 breedt / op den noordt-arm van de rievier / ende liet dit volck daer onder 't commandement van Capiteyn Albert; sy noemden 't fort Charles Fort, ende de rievier Chenonceau. Van dese Port Royal schepdende / zeilden sy naer 't noorden / ende naer vijftien mijlen zeplens / bonden een rievier die sy noemden Basse, om datse maer een half badem waters en hadt in 't in-komen. Ende insghelijck en bonden sy niet ober vijf oft ses badem waters / wel ses mijlen van strandt; ende daer na maer dyp badem / welck haer dede om-sien / ende resolveren weder te keeren naer Franckryck / waer sy arriveerden sonder teghenspoet den 20 Julij 1562.

Capiteyn Albert gebleven zijnde in Charles Fort, verkreegh door een Indiaen kennis van de provincien daer ontrent / ende van haren Koningh Audusta, welck sy ginck besoecken / als mede ander kleyn Koningkens van Touppa, Maion, Hoya ende Stalame, van welcke alle sy wel onthaelt wiert; en de vrientschap tusschen Audusta ende de Fransche was seer groot. Interim begonde haer de victualie te ontbreken / ende de naest gelegen Indianen hadden wepnigh te sparen / want moesten selfs haer nauten behelpen met wortelen / ende andere dierghelijcke dinghen. Derhalven soo gaben de Wilden aen de Francoplen te kennen dat de Koningh Covexis, ende syn broeder Ovade, die naer het zuiden toe woonden / groote abundantie van victualie hadden. Waer op de Fransche resolbeerden derwaert te zeplen / ende naer eenighe tijdt zeplens quamen aen het landt van Ovade, welck is gheleghen aen de rievier Belle. Sy wierden van Ovade wel onthaelt / bonden syn hups wel behangen met tapijt van beeren die geberwet waren: kregen haer pinasse vol van Maiz ende boontjens / ende keerden soo weder naer haer fort / welck was van daer by de vijf-en-twintich mijlen. Van hier naer over-biel haer door onachtsaemheyt den brandt / waer door haer hups gantsch verbrande / soo datse niet en konden salveren als een wepnigh victualie: de Wilden timmerden haer in een dagh weder een ander hups; ende alsoo haer victualie kort upt quam / voeren sy weder naer Ovade, die haer weder provideerde van Maiz ende boonen / ende beneffens dat gaf noch eenighe schoone peerlen / twee sijne steenen van cristal / ende secker minerael van silber / welck sy seide dat wel thien dagh-replen van daer ghevonden wiert aen secker gheberghe. Dese weder gheko-

ghekomen zijnde te Charles Fort, quam daer een mutinatie onder 't volck door de hardicheydt van de Capiteyn/soo datle hem doodt. Hoeghen/ende kosen een ander Capiteyn met naeme Nicolas Barre, die hem seer wel queet in syn charge: dan also haer gheen secours toe en quam upt Franckrijck/ soo maecten sy een schipken om daer mede naer Franckrijck te keeren; dan begonnen haer reyse met soo luttel provisie/ datle door kalmitte verhindert wesende/ eyndelijck daer toe quamen datle een van haer eyghen volck by lotinghe aten/ ende naer groote ellende quamen noch eyndelijcken in Franckrijck te lande.

Het thiende Capittel.

De tweede voyagie van de Françoysen naer FLORIDA onder het beleyt van de Capiteyn Laudoniere.

Capiteyn Ribault weder-gekomen zijnde te Diepe, bondt de in-landtsche oorzaken ontsteken in Franckrijck/welcke oorzaeck waren dat het volck in Florida ghelaten/niet in tijds ghesecourert en werdt; de peys ghemaectt zijnde begonde men weder op haer te dencken/ende door toe-doen van den Admirael boorschepen/wierden dry schepen/ een van 120, een van 100, ende een van 60 tonnen derwaerts gelonden/onder 't beleyt van Capiteyn Laudoniere, welck den 22 April des jaers 1564 't zepl ginch/ende quamen den 5 Mey aen 't Eplant van Teneriffe, daerse water in namen/ ende boeren in 15 daghen van daer tot aen 't Eplandt van Mattinino, ende daer na aen Dominica; de Wilden quamen aen boordt met Canoas, ende brochten haer excellente vruchten/ insonderheyt Ananas. Singhen hier aen landt by een hooghe rots/ daer een verschrieviercken upt liep; ende door dien 't volck ondiscretelijck liep in de hoben van de Wilden/ ende haer vruchten pluckte/ soo stonden de Wilden teghen haer op/en hoeghen een doodt/ ende verjoeghen de reyse. Zeyden van hier deur de ander Eplanden by de Spaegniaerden gheconquesteert/als S. Christophoro, Santos, Montferrate, la Redonda, Anguilla ende Anegada, ende quamen den 22 Jun, en landten in Florida aen een kleyn riviere gheleghen op dertich graden by noorden de linie (soo de voyagie seght) ende thien mijlen boven Cape Françoys; diepten de riviere/en bonden die seer ondiep; spraken met het volck van 't lande/welck haer seer vriendelijck onthaelde/ noemden dese riviere de Dolphins. Twee daghen daer naer quamen sy in de riviere de May; de Paracouffy (dat is de oberste van de Indianen) quam met groote blijchap tot haer/ met twee lustighe jonge-lieden syne soons/ ende veel ander volck; thoonden haer de pilaer by Ribault op-ghericht/ diese met laurieren ghekroont hadden; de Paracouffy syn naem was Saturiova, ende syn outste soons naem Athore; welck aen Laudoniere gaf een wegge van silver. Doeren de riviere op om die te ontdekken/de Wilde continuelijck roepende Ami, Ami. Quamen by een ander Paracouffy die seer oudt was/ ende by giffingh wel twee hondert ende vijftich jaren/ daer veel kinderen van waren komen wel tot de vijfde generatie. Vonden hier een seer playlantten bergh/ al vol cedars/ palm ende laurier-boomen; veel wijngaerden; ende heeft een open-ghelicht op de zee. Weder-keerende by Saturiova, verstonden van hem dat het silver quam upt het landt van Timogoa, de riviere verre op-waerts/ welckes volck syn vanden waren/ soo dat de Francoysen hem beloofden te helpen met alle haer macht desen Timogoa bespringhen. Doeren van hier vier mijlen naer de riviere Seine, ende seg mijlen voorder tot de riviere Somme, daerse wel van de Paracouffy wierden onthaelt/ welck syn vrouwe by hem hadde/ ende vijf dochters/ al seer fraepe vrouwen. De vrouwe gaf aen Laudoniere secker silveren bollekens. Dan ghevolbeert hebbende haer neder te slaen ontrent Riviere de May, om dat daer abundantie van victualie was/ende so goeden apparentie om hier naer silver ende gout te vinden/keerden sy weder/ende quamen daer den 29 Jun. Maecten hier de

riebier opwaerts een fort / welck sy noemden Caroline, de foyme van een trian-
 ghel / de west-zijde naer 't landt toe was ghemaect van snoode-aerde / neghen
 voeten hoogh / naer de riebier toe was 't met palissaden van plancken / aen de zyd-
 zijde was 't op gemaect met mutlaerd ende landt. Men magh hier gheen hoo-
 ghe hupsen maken / dooz dien 't landt soo veel storm-winden onder-woyden is.
 Den oben maectenle buyten 't fort / om het dangier van brandt te myden. Daer
 naer sondt Laudoniere syn Lieutenant Ottigni de riebier op / om te soecken de-
 sen Thimogoa, daer hem Saturiova soo veel van ghelegh hadde; naer twintich
 mijlen weeghs / bonden sy eenige van dese Thimogoas, daerse in onder-handelingh
 met quamen: welck gebraecht zijnde naer silber en gout / zeyden nu geen te hebben /
 dan datse wel vermant van 't volck wilden leyden daer het te binden was: daer ginc
 een soldaet met haer / dan alsoo hy wat langher vertoefde / voer Ottigni noch thien
 mijlen hooger / en bondt daer syn man / die weynigh gouts hadde / ende leyde
 datse hem noch dyp dagh-reylen voorder hadden willen brenghen / by een ko-
 ningh genaemt Mayrra die rijk van gout en silber was / lieten daer desen fran-
 sman / ende voeren te rugghe naer het fort. Dyt thien daghen daer naer soo sondt
 Laudoniere Capiteyn Vasseur, ende andere weder te landt-waert in / om den
 franskman te halen die daer ghelaten was; ende naer twee daghen zeydens / soo
 bonden sy eenighe Indianen die haer zeyden / dat den franskman was in het
 hups van Mollova, (die Wassael was van den grooten koningh Olata ova Vti-
 na) ghelijck sy dan hem daer bonden / ende van Mollova wel onthaeldt wierden:
 desen franskman hadt wel vijf of ses pondt silbers ghemanghelt van de Wilde:
 Mollova verhaelde dat Olata wel veertich koninghen onder hem hadde / van
 welcke hy eenighe noemde / te weten / Cadecha, Chilibi, Eclanou, Enacappe, Ca-
 lany, Anachataqua, Omittaqua, Aequiea ende Moquoso: ende onder de vpan-
 den van Olata noemde hy Saturiova, die ontrent de riebier May syn ghebiedt
 hadt / ende wel dertich Paracouffy onder hem / hy noemde noch Potanou als
 vbandt van Olata, alsmede Onatheaqua ende Houstaqua, van welcke Onathea-
 qua dicht by 't groot ghebergh woonde; ende dat de Wassalen van Olata veel
 gouts en silbers hadden. Naer 't fort keerende / warense by een ander Paracou-
 ffy ghenaemt Mollona, daerse wel onthaelt wierden / ende quamen soo weder aen
 het fort. Deschepen vertrocken weder naer Franckrijk; den acht-en-twintich-
 sten Julij. Laudoniere daer te lande blyvende wiert van Saturiova versocht / dat
 hy volghens syn belofte hem soude assisteren / tegen syn vbanden de Thimagoas;
 dan Laudoniere excuserde hem / soo dat Saturiova alleen met syn Wilden trock /
 ende versloegh veel van de vbanden / ende broght eenige gebangenen 't hups. Lau-
 doniere epschte twee van de ghebanghens / dan wierden hem ghewepghert;
 waer op hy met twintich soldaten trock in 't hups van Saturiova, ende dede de
 ghebanghens in spijt van Saturiova voer hem brenghen / ende nam die mede naer
 syn fort. De Paracouffy hier dooz grootelijcks gheoffenseert zijnde / socht alle mid-
 del om hem te rebengeren / hoe-wel hy dissimuleerde / ende dooz-gaens presenten
 sondt aen de francopsen; Laudoniere liet hem weten dat hy vast syn best de-
 de / om hem met die van Thimagoa te bezedighen / op dat hy daer dooz beter
 middel moght hebben om syn voorder gheleghen vbanden te bestrijden: sondt
 de ghebanghenen met Mr de Arlac ende eenighe van syn volck aen Olata ova
 Vtina. Arlac schepde van het fort den thierenden van September, ende voer de
 riebier soo berre op / dat hy quam aen een plaetse ghenaemt Maiarqua ontrent de
 tachtich mijlen van haer fort / daerse wel ghetracteert wierden / en by Vtina ghe-
 bracht: die Arlac betwillighde hem te assisteren in de oorloghe teghen Potanou,
 wiens plaetse sy ober-bielen / vele doodt sloeghen ende eenighe gebangen kregen:
 ende Arlac quam daer naer thups / ende broght eenigh silber / weynigh gouts /
 ende andere dinghen mede / die Vtina voer presenten sondt aen Laudoniere.
 Daer naer soo complotteerde een met namen Genre teghens Laudoniere, doch
 wierdt

wierdt ontdeckt. Daer arriveerde den 4 Sept. een schip upt Franckryck; ende ver-
 trock weder met eenigh volck / dat Laudoniere niet en dorst betrouwen. De
 boots-lieden die hy hadde selfs upt Franckryck gebracht/ende eenige die 't leste schip
 daer hadde gelaten / stalen hem synene barcke; ende de timmer-lieden die dit leste
 schip daer mede hadt ghelaten / syn ander barcke; ende liet den boot drijven / soo
 dat hy hem vondt sonder barck oft boot; dit volck ginck hier met rooven ontrent
 Cuba, ende quamen eyndeleijk in de Havana. Laudoniere liet weder twee nieu-
 we barcken maken / van vijf-en-dertich voet lanck op de kiel: dan dese wierden
 hem by open ghetwelt ende seditie af-handigh ghemaect by syn eyghen volck / die
 daer mede op den roof trocken den achtsten December, ende d'een gheraecte tot
 in Iamaica, dan wierdt dooz de industrie van eenighe weder ghebracht op de kuste
 van Florida, ende soo naer 't fort / daer de principaelste mutins ghestraft werden/
 ander tot een exempel. Dewyl dit volck wegh was / hiel hem Laudoniere besich
 met 't fort wel te booz-sien / ende een ander barcke te maken / die in achthien da-
 ghen ghereet viel. Daer naer soo kreegh hy nieuws van twee Wilden / ghesonden
 by de Koningh van Marracou, die by de veertich mijlen van 't fort woonde naer
 't zuden / dat daer twee ghebaerde waren / een by de Koningh van Onathaqua,
 ende d'ander by de Koningh van Mathiaca, welck hy by hem maecte te krijgen/
 waren twee Spaegniaerden / die vijftien jaren geleden neffens andere gesalveert
 waren / upt d'z schepen die op de Martyres bleven tegen over Calos, verhaelden
 wonder van de macht van den Koningh van Calos; die de goederen van dese
 schepen meest gheberght hadde. De plaetse van Calos is ghelegghen op een riebiere
 booz by de Cape van Florida, veertich oft vijftich mijlen naer 't zuden-westen toe /
 ende Onathaqua is aen dese zijde de Cape naer 't noorden / in een plaetse die in de
 kaerten werdt ghenoemt Cannaveral, op de hooghte van acht-en-twintich gra-
 den: dese plaetsen liggghen van den anderen vier oft vijf dagh-repen: in 't midden
 is een Eplandt liggghende in een lack versch waters / ghenaemt Sarrope, by de vijf
 mijlen groot / abundant van fructen / insonderheyt Dayen. Laudoniere sondt
 oock syn barcke naer 't noorden toe / tot de Koningh Audusta daer 't volck in 't jaer
 1562 gewoont hadt / ende Audusta sondt hem de barcke te rugh / vol Maiz en boon-
 tjens ende eenige hupden / versoekende dat hy in syn quartier soude komen woo-
 nen. Hy sondt insgelijck tot de weduwe van Hiocaia, die twaelf mijlen van 't fort
 noord-waert woonde / wiens land wel het abundantste ende plaplantste was van
 al dat quartier / ende kreegh daer oock syn barcken vol Maiz. Daer naer sondt
 hy de barcken de riebiere op / die soo ver op voeren dat sy waren dertich mijlen
 boven Mathiaca, daer een lack was soo groot dat men geen landt aen d'ander
 zijde en sagh: in 't weder-keeren waren sy aen het Eplandt Edelano; midden in
 de riebiere ontrent d'z mijlen lanck is de plaplantste plaetse van de werelt. Van
 daer quamen sy naer Eneguape, daer aen te Chilily, van daer te Patica, ende ten
 lesten te Coya, van daer gingen sy te lande Vtina besoeken / ende daer bleven
 eenighe op syn versoek by hem. Dese verhaelden ghetweest te zijn in het landt
 van de Koningh Hostaqua die seer machtigh was / ende naest ghelegghen aen de
 berghen van Apalatci, aen welcker voet een stroom upt-komt / daer de Wilde sil-
 vere ende kopere greyntjens vinden / soo dat men meynt dat in 't gheberghte seer
 rijcke mijnen moeten wesen: alsoo desen bergh maer vijf oft ses dagen meer naer 't
 noordt-westen was ghelegen / soo meynde Laudoniere, syn wooningh wat meer
 naer 't noorden te nemen / soo haest daer meer volcks quam upt Franckryck. Ante-
 rim verbielen sy in groot ghebreck van victualie / welck haer by bleef van 't begin
 van May tot half Junius. Soo datse resolbeerden twee schepen veerdich te maken
 om naer Franckryck te keeren. De meeste zorghe was om victualie te bekomen/
 waer op sy resolbeerden haer te versekeren van de persoon van Vtina, ghelijck sy
 dan deden / dan voeren daerom niet te beter / dan wierden van de subjecten van
 Vtina hardt bestreden / bequamen eyndeleijk suffisante provisie van Maiz, met
 hier

hier ende daer te leynden/ende insonderheyt in de rievier by de Wilden genaemt Iracana, ende by de Francoslen Somme; soo datte de huylen buyten het fozt begonnen af te byken / als mede de palissade aen de water zijde: dus doende zijnde/ontdeckten sy vier zeplen den 3 Augusti 1565, welck waren Engelsche onder 't beleyt van Iohn Hawkins; van welcke Laudoniere een schip kocht ende voorts veel victualie/ende ander noodighe dinghen bequam/ende maecte hem soo ghereet om naer Vranckrijck te keeren.

Het elfde Capittel.

De derde voyagie van de Françoysen naer FLORIDA, onder 't beleyt van Capiteyn Iean Ribauld.

Alloo dooz diversche quaet-willige die met de schepen vooz desen naer Vranckrijck waren ghekeert/veel klachten ober Laudoniere waren gedaen/so wierd Capiteyn Iean Ribauld naer Florida ghelonden / om daer in syn plaetse te commanderen/ende hem naer hups te leynden. Dese arriveerde daer den 28 Augusti des jaers 1565, effen als Laudoniere veerdich was om naer Vranckrijck te keeren. De Koninghen Homoloa, Seravatri, Almacani, Malica ende Casti, quamen Ribauld besoecken/ende brochten hem diverscheschenckagien; ende presenteerden hem te brengen aen de bergen van Apalacij, daer sy leyden een root metael wierdt gebonden welck sy noemen Sieroa Pira, ende wierdt by Affay bebonden sijn gout te wesen. Daer-en-tusschen quamen de dyp kleynste schepen die Ribauld hadt mede ghebrocht/ de rievier op; ende ses groote spaensche schepen quamen aen de mondt van de rievier/ende setten 't neffens de vier groote schepen van Ribauld, haer alle brientchap toe-seggende/wilten alle de Fransche Capiteynen te noemen: de vier Fransche schepen haer te swack bindende teghen de Spaensche / maecten zepl/ende kapten haer kabels af/ende de Spaegniaerden haer naer/ op haer schietende met haer grof ghelchut/dan siende dat de Fransche haer te kloeck waren in 't zeplen/keerden weder naer de kustte /ende setten het in de rievier / by de Wilden ghe-noemt Seloy, ende by de Fransche de Dolphins, acht oft neghen mijlen van 't fozt Caroline; ende dyp van de franskhe schepen naer datte ghelet hadden op het doen van de Spaegniaerden / keerden weder op de rievier May, rapposteerende dat dyp van de spaensche schepen in de rievier de Dolphins haer volck ende munitie hadden ghelandt/ ende dat d'ander dyp buyten op de reede laghen; verstonden voozder by de Koningh Emola, dat de Spaegniaerden haer sterckten ende trenchen op-wierpen. Waer op van Ribauld niet tegen-staende de contradictien van Laudoniere, ende veel andere / resolbeerden de Spaegniaerden met al syn schepen ende gantsche macht te gaen bespringhen; te meer om dat onder den brief van den Admirael van Vranckrijck post datum stontd ghelchreven: Capiteyn Iean Ribauld, soo ick desen soude sluyten/ ontfangh ick secker advijs dat Don Pedro de Melendes vertreckt upt Spaegniën naer de kustte van Nova Francia; liet toe dat hy u geen voozdeel af en liet. Ribauld dan nam al 'tvolck met hem/selvs 't beste volck van Laudoniere: ende schepde van de rievier den thierenden September; den selfden dach rees daer sulcken tempeest op/ dat de Wilde leyden noyt sulcks ghesien te hebben. Laudoniere vreesende vooz ongheluck begon 't fozt weder te fortificeren ten besten hy konde: hem en waren by Ribauld niet ghelaten/dan vijf-en-tachtich zielen/soo mans / vrouwen ende jonghers/ende daer onder seer wepnich weerbaer: Niet-te-min soo was hy soo wel op syn hoede als hy pntmers konde: tot den nacht tusschen den negenthien en twintichsten Septemb. wanneer een la Vigne de wacht hebbende/ also het den gantschen nacht geregent hadde/hem retireerde naer syn logement / sonder de centinelle te besetten (niet vreesende dat de Spaegniaerden komen soudin in sulcken weder:) maer een van 't volck ende den trompeter pets te doen hebbende buyten 't fozt / wierden een troepe van Spaegniaer.

Spaegniaerden ghetwaer / die van een bergh af quamen / ende gaben 't alarm aen die van 't fort / welck subhtelijck by de Spaegniaerden wierdt ober-ballen ende in-ghenomen. Laudoniere ende eenighe meer salbeerden haer in de boschen / ende met 't upterste dangier gheraecten sy aen de schepen die booz deriebiere laghen / daer salbeerden haer ontrent twintich / welcke met de schepen weder keerden in Franckryck. Wat Iean Ribauld belanght / die verloor syn schepen op de kuste / ende selfs met een deel volck ontkomen zijnde aen landt / wierdt van de Spaegniaerden ghevanghen / ende seer deerlijcken met syn volck omghebracht.

Het twaelfde Capittel.

De vierde voyagie van de Françoysen naer FLORIDA onder het beleyt van Dominico Gourgues.

In den jare 1567 nam de Capiteyn Gourgues een mannelijcke resolutie om syn natie te rebengeren teghens de Spaegniaerden; maecte dyp schepen upt / ende hondert en vyftich Soldaten / neffens tachtentich Boot-ghelellen / onder de Capiteyn Cazenove syn Lieutenant / ende Françoys Bourdelois syn Schipper; zepden upt Franckryck den 22 Augusti, ende naer dat hy aen de Cabo St Anton in Cuba was ghetweest / quam in korten tijdt op de kuste van Florida; waer de Spaensche meynende dat hy een van den haven was / hem met eenighe eer-scheuten van grof gheschudt wel-komden / ende hy haer reciproquelijck om beter te abuleren; boer voort tot een plaetse vyftien mijlen van 't fort in de mondt van de riebiere / by de Indianen ghenoeemt Tacadocouru, ende by de Francoplen Seyne. Sondt syn trompeter aen landt / die daer te bozen ghetweest was met Laudoniere, welck syn bootchap soo wel dede / dat hy van Saturiova eenige verberschingh brocht / ende belofte van alle vrientchap ende hulpe. De Wilden vrocken al dansende naer huys / beloobende s' ander daeghs weder by een te komen / om een verbondt met de Francoplen te maken: ghelijckle s' ander daeghs niet en faelgeerden te komen / de grootste Paracouffi Saturiova ende Tacadocouru, Halmacanir, Athore, Herpaha, Helmacapé, Helicopile, Mollova, ende meer andere / met haer ghewoonlijcke wapenen: welck sy reciproquelijck af-lepden / om met meerder assurantie met den anderen te handelen. Saturiova ghemoetende Capiteyn Gourges, dede hem sitten aen syn rechter-handt / ende nam het woort hem af / ende begon hem te verhalen de onghelooffelijcke onghelijcken ende outragien die alle de Wilden daghelijcks leden van de Spaegniaerden / ende de lust diele hadden om haer te rebengeren als men haer maer en wilde helpen; waer op Gourges syn woort ghebende / ende een alliantie ghemaect zijnde / gaf haer diverse presenten / ende ontfingh weder van haer belofte / datle alles secreet souden houden / ende op de selbe plaetse veel volcks brenghen ghetwapent naer haere wijle. Daer-en-tusschen examineerde Gourgues eenen Pierre du Bré, welck een jonghen zijnde / upt de handen van de Spaegniaerden ontkomen was / doense 't fort van de Francoplen veroverden / ende alles vermoorden / ende sints by Saturiova was op-ghebracht / ende volghens het advijs van desen / sondt Capiteyn Gourgues eenighe van syn volck om de forten van de Spaegniaerden te bespion / onder het ghelept van Olotacara de cousijn van Saturiova. Den aen-slach nugearrestteert zijnde / ende de rendezvous by de Wilde besteecken aen d'ander zijde van de riebiere Salinacani (die de Fransche noemen Somme, doch de voyagie van Laudoniere noemt Somme in 't Indiaens Iracana,) droncken sy alle met groote solemniteyt der Wilden dranck / ghenaeemt Cassine, die ghemaect wordt van 't sap van seckere krupden / welck dese Wilden ghewoon zijn te drincken als sy gaen op eenighe dangereuse reple ofte aen-slach. Sy bonden eenighe swaricheden ende veranderinghen by de wegh door den reghen die daer gheballen was: ende

ende verftonden dat de Spaegniaerden vier hondert man sterck waren / in d'p
 Forten op de rieviere May : (want beneffens 't fort Caroline haddenſer noch twee
 ghemaectop de mondt van de rieviere aen beyde zyden / daer hondert en twintich
 man in lagh met ghelchudt ende noodighe ammunitie.) Gourgues naer by gheko-
 men zynde was gheresolveert 't fort te beſpringhen in 't breecken van den dach / dan
 konde niet in tijds komen dooz de quade weggen : de Paracouſſi Helycopile
 fiende dat hy ongherufft was / beloofde hem dooz een beter / hoe wel langher wegh
 te bzinghen / dooz 't bolch / ghelijck hy dede / tot in 't ghesicht van 't fort / daer hy
 ſpeurde een quartier dat noch niet op-ghemaect en was : ſondeerden de klepne
 rieviere die daer ontrent loopt / en trocken daer dooz in April 1568, ende ſurpren-
 neerden 't fort in ſulcker voeghen / dat ſy ſtracks meeſter daer van wierden / ende
 van ſeltich Spaegniaerden die daer in laghen en namen ſy der maer vijftien ghe-
 vanghen / om met die te doen ghelijck de Spaegniaerden met de Francoplen had-
 den ghedaen. Dit ghedaen zynde vielen ſy met ghelijcke couragie op tweede fort ;
 Gourgues paſſeerde tachtentich mulquettiers met de barcke die wel a propos ghe-
 komen was ; ende de Indianen ſwommen meeſt ober ; ſoo datſe dit tweede fort
 oock in korten tijdt meeſter wierden ; ende transporteerden alles wat haer dien-
 ſtighe was / van 't tweede fort naer het eerſte toe. Nu reſteerde noch het grootſte
 fort / dat ontrent een myle weeghs van daer lagh / al-waer hy verſtondt dat d'p
 hondert Spaegniaerden in laghen / onder eenen kloecken Gouverneur die het
 wel ſoude upt-houden ende ſecours verwachten. Gourgues upt een Sargeant
 die hy ghevanghen hadde / verſtaen hebbende al de ghelegghentheydt van het fort ;
 ende upt een ſpie die in de ghedaente van een Wilde upt-ghelonden was / vernom-
 men hebbende dat de Spaegniaerden meyndden dat daer wel ober de twee duplent
 Francoplen waren / bondt goet om ſyn victorie te verbolghen terwyl de Spae-
 gniaerden noch verbaelt waren / en liet acht goede ladders daer toe ghereet maec-
 ken : ſoo haelt als de Francoplen quamen in 't ghesichte van 't fort / ſchooten de
 Spaenſche gheweldich met haer canon / ſoo dat de Franſche haer in het bolch
 moſten begheben / ghedenckende eerſt des mozzhens daer aen 't fort by eſcalade
 aen te grijpen : maer de Gouverneur van 't fort ſondt ſeltich van ſyn volck upt/
 om 't ghetal van de Franſche te beſichtigghen / de welcke (alſoo haer by Cazenove
 de wegh af-ghelmeden was / ſoo datſe niet wederom naer 't fort en konden ko-
 men) alle doodt bleven. Waer dooz die van 't fort ſoo verſchrickten datſe alle de
 blucht namen in het bolch daer ontrent ghelegghen / al-waerder veele van de Wil-
 den doodt-ghelmeden ende om-gebracht wierden. Het fort ſoo verobert zynde /
 bonden ſy daer in fraep ghelchudt / ende veel ammunitie ende wapenen ; welcke
 Gourgues al dede laden in ſyn barcke : hy dede de ghevanghene Spaegniaerden
 op-hanghen / aen de ſelbe boomen daer ſy de Francoplen aen ghehanghen had-
 den : ende ghelijck als Don Pedro Melendez een ghelchzift boven de Francoplen
 hadde doen hanghen ; Ick en doe dit niet als aen Françoysen , maer als aen Lu-
 theranen : ſoo dede Gourgues boven de Spaegniaerden ſtellen ; Ick en doe die
 niet als tot Spaegniaerden , maer als tot verraders , dieven ende moordenaers.
 Vindende hem al te ſwack van volck om de fortin inne te houden / dede hy die
 gantſch demolieren / ende trock doen weder naer ſyn ſchepen / ende af-ſchept ghe-
 nomen hebbende van de Wilden / keerden hy weder naer Franckrijck : al-waer
 hy in ſtede van recompense vooz ſulcken mannelijcke daedt / in groot perijckel liep
 van ſyn leven te verliſen / dooz de vrede die Franckrijck doen met Spaegniën
 ghemaect hadde. Sints die tijdt hebben de Francoplen naer dit quartier wep-
 nigh ghetael / ſoo dat de Spaegniaerden heur daer weder op nieuws hebben ghe-
 fortificeert ende verſterckt.

Het dertziende Capittel.

De limiten ende gheleghentheyt van FLORIDA, ghelijck als Herrera die beschrijft.

DE Provincie ende 't Goubernement van la Florida, welck is een aenhanghel van de Audientia van Hispaniola, volghens de limiten die by den Koningh van Spaegnen geoctropeert waren aen Don Pedro Melendez, begrijpt in sich alle 't landt welck zijn beginsel neemt van Rio de las Palmas, (confineerende met 't Goubernement van Panuco in Nova Hispania; ende belangende tot de Audientia van Mexico,) welcke is gelegen by den Tropicus van Cancer, op de hooghte van 22 graden by noorden de linie Equinoctiael / ende eyndicht aen 't punt van Baccalaos, welck gelegen is op de hooghte van acht-en-veertich graden ende een half by noorden de linie; in welcke limiten begrepen zijn / duplent twee hondert ende acht-en-vijftich leguen langhs de kuste / ende van daer tot op de hooghte van dyp-en-sebentich graden by noorden den Equinoctiael / langhs de kuste ende te landt-waert in / alles wes daer noch soude mogen ontdeckt worden. Van welcke alles langhs de kuste by de Spaegniaerden ontdeckt zijn / de landen van Rio de Palmas af / tot aen Punta de Santa Helena inclups / ende derievier Jordan, welck zijn by de ses hondert spaensche mijlen. Is vast landt / in een goet climaet / vruchtbaer ende in vele deelen wel bewoont / ghelijck 't selve bevonden werdt by de ghene die daer dooz-ghetogen hebben met Don Hernando de Soto, in den jare 1536 ende eenighe naer-volghende jaren; ghelijck als wy hier vozen particuliere lijcken hebben verhaelt; ende een Spaegniaert met namen Iuan Pardo, ghebooren van Cuenca in Spaegnen / reysde te lande van la Florida af / tot in Nova Hispania in minder als in twee jaren. Dit landt is van alle de landen ende provincien van West-Indien naest ghelegen aen Europa; ende is van gelijcken ontdeckt van de Bahia de San Iusepe af / tot aen Terra Nova: wesende dese bape van San Iusepe, ghelegen van Panuco tachtentich spaensche mijlen. Van particuliere lijck ende eyghentlijck ghenomen / is la Florida, dat punt oft die streck landts / welck in zee streckt noorden ende zuden / met het Eplandt van Cuba, wesende in de lenghte by de hondert mijlen noort ende zuden / ende in de breedte oost ende west vijf-en-twintich mijlen / ende op syn breedste dertich spaensche mijlen. Dit landt (als wy vozen hebben verhaelt) wierdt eerst ontdeckt by Iuan Ponce de Leon, in den jare vijftien hondert ende twaelf / welcke het de naem gaf van la Florida, om de redenen vozen verhaelt: de selve keerde daer wederom in den jare vijftien hondert ende een-en-twintich / en quam te rugge in 't Eplandt Cuba, alwaer hy stoz van een quetsuere; hebbende dooz-gegeven dat hy socht die fonteyne ofte rievier / die naer het uyt-geven van de Indianen / de oude-lieden jongh maeckte / met hem selven in 't water van die fonteyne ofte rievier te wasschen ende baden. Dese provincie van la Florida eyghentlijck soo ghenoemt / is van tempre ghelijck Castilla in Spaegnen / ende men heeft daer ghelijcke vruchten ghevonden / ende de grondt is bequaem gheacht tot het boeden van vee / ende tot tarwefaelapen: Daer en valt gheen gout / en ten schijnt oock niet dat de in-gheboorne dit metael kenden / nochte oock het silber / want men heeft bevonden dat daer kassen van silber in barren / ende oock ghemunt silber op de kuste is blijven legghen / van de spaensche schepen die daer schip-breeck hebben gheleden / sonder dat de Indianen daer eenigh werck van maeckten; als nader-handt / soo het schijnt / de werde daer van gheleert ende verstaen hebbende by de Christenen; hoe-wel Hernando de Soto binnen in het landt in de rievier die hy noemde Rio Grande, ghevonden schijnt te hebben upter-maten groote menichte van peerlen; als wy hier vozen in het langhe hebben verhaelt / volghende het relaes / dat Herrera in syn histozen heeft in-ghevoeght; soo en vindtmen daer nu gheene.

Het veertziende Capittel.

De natuere van 't landt; de gheftalte ende manieren van 't volck van FLORIDA, ghelijck die by Laudoniere beschreven worden.

Capiteyn René Laudoniere die dit landt ten besten bekendt was / beschryft ons de qualitepten van dit landt aldus.

De Cape van dit landt is ghelijck een lanck hooft landts / streckende recht in de zee een hondert mijlen / ende loopt directelijck naer het zuyden; het heeft recht ober hem vijf-en-twintich mijlen verscheyden / het Eplandt van Cuba, naer het oosten toe de Eplanden van Bahama ende de Lucaios, ende naer het westen de Baye van Mexico. 't Landt is black en verdeypt door veele rivieren / ende daerom vochtich / ende sandich naer de zee-kandt toe. Daer wassen in dit quartier veel pijn-boomen / welcke geen keernen en hebben in haer appels welck sy draghen. Haer boschen zijn vol van epcken / walnoten / swarte kerfen / moer-besien / lentiscus ende castanien / die wilder zijn als die van Franckrijck. Men heeft daer groote menighe van cedren / cypressen / lauriers / palm-boomen ende wilde wijngaerden die in de boomen klimmen / ende goede drupven draghen. Daer valt een soorte van mispelen / de vruchte beter ende grooter als in Franckrijck. Drupin-boomen die schoone vruchten draghen dan niet seer goet / (maer onder de boomen munt upt / die de Wilden Parame ende de Francoplen Sassafras noemen: dit is een grooten boom hebbende bladeren ghesneden in dyp deelen; ende een seer sterck rieckenden bast / treckende op het rosse: is heet ende drooghende by naer inden denden graedt; ende is dienstigh teghen de colike; ende een sonderlingh remedie tegen het op-houden van wateren / ende gebreken van de nieren de welcke spruyten upt koude oozlaecken: is mede dienstigh teghen de aem-bozstighheyt ende ander ghebreken van de bozste / spruytende upt ghelijcke oozlaecken: is goet voor de maghe / ende helpt de onvruchtbaerheyt van de moeder wegh-nemen; is sonderlingh goet teghen de catharren: ende eyndelijck een goede remedie teghen de pocken. Een spaensche Nonninch schryft dat 't hout van Sassafras in sout-water geleght 't selve soet ende drinckelijck maect / by syn eyghen bebindinghe.) Daer zijn hinnebespen / en een klepnder bespe die wy noemen Blues, seer goet om te eeten. Daer wast een secker wortel / welck sy noemen in haer tale Halez, daerse by noot haer broodt van maken. Men heeft daer oock een boom ghenoeint Esquine, die seer goet is teghen de pocken / ende andere contagiouse siekten. De beesten die best bekendt zijn in dit landt / syn harten en hinden / gepten / dier / luypaerden / oncen / otters / ende diversche soorten van wolven / wilde honden / haren / conijnen / en een secker beeste die weynigh verschilt van de leeuw van Africa. 't Ghevogelte zijn calcoenen / patrysen / papegaven / dupven / turtel-dupven / lijsters / kraepen / valcken / repgers / kranen / opebaers / wilde gansen / eenden / ende een ontallijck ghetal van andere wilde voghelen. Men vindt daer sulcke menighe van crocodilen / dat de lieden swemmende daer door verrast worden; daer zijn slanghen ende serpentes van veelderley soorten. Onder de Wilde werdt goede quantitept van goudt ende silber ghebonden / welck werdt bekomen upt de schepen die op de kuste veronghelucken / als ick van de Wilde selfs hebbe verstaen: Sy trafikerer daer mede onder den anderen. Ende 't ghene my 't selve te eer doet gheloven / is / dat men meer daer van vindt naer de Cape toe / daer de schepen ghemeynlijck blijven / dan verder naer 't noorden toe; des niet tegenstaenden / soo segghen sy dat in het gheberghte van Apalacij mynen syn van koper / welck ick suspicere goudt te wesen. Daer is mede in dit landt menighe van granen ende krupden / van de welcke men goede vertwen soude kunnen maken / van diversche couleuren. Ende om de waerheyt te segghen / de Indianen die

lust nemen in 't verwen van haer huyden / weten de selve seer wel te ghebyupcken. Het manne-volck is van olyf-verwich couleur / groot van stature / schoon sonder eenige deformiteyt / en wel ghepropotioneert / sy decken haer schamelheyt met een harten huydt die wel bereypt is; de meestendeel hebben haer lichamen/armen ende dyen gheschildert met fraepe debilen / welck nimmermeer en vergaen / dooz diense in 't vel in ghegrabeert zyn; hebben seer swart huyt / welck hanght tot haer heu- pen / hoe-wel sy het op schoorten in een maniere die haer niet qualijck en staet. Zyn groote dissimulateurs ende verraders / valiant ende willen wel bechten / en hebben geen ander wapens als haer boghen ende pylen: maken de pelen van haer boghen van de darmen van de harten / ofte haer huydt / welck sy soo wel weten te bereyden / als pemandt in Franckryck / en met soo veelderhande coupleuren. Ma- ken de punten aen haer pylen van tanden van visschen ende steenen / diese fraep weten te accommoderen. Sy oefenen haer jonghe-lieden om wel te loopen / en maken een wedt-spel / welck ghewonnen werdt by die de langhsten adem heeft. Oefenen haer oock seer in het schieten / nemen groote ghenoechte in te visschen ende te jaghen. De vrouwen zyn insghelijck wel ghepropotioneert ende langh / en van 't selve couleur / ende oock soo gheschildert als de mans; hoe-wel sy wel een wepnigh titter zyn als sy eerst ghebozen worden; want de principaelste ooz- saeck datse van dit couleur syn / komt van dat sy haer strycken met olie die onder haer ghebyupckelijck is; ende doen dat om seekere ceremonie / die ick van haer niet heb konnen leeren; ende om dat de sonne soo heet schijnt op haer naeckte vel. De raddicheyt van de vrouwen is soo groot / datse over de rievieren konnen swemmen / draghende haer kinderen op haren eenen arm; klimmen oock seer beerdigh op de hooghste boomen die in 't landt zyn; de vrouwen doen al 't werck binnens hups. Daer zyn in alle dese landen veel Hermaphroditen / dat is mans ende vrouwen teffens / die de meeste lasten draghen / ende de virtualie naer voeren als sy te stryde gaen. Sy saepen haer Maiz tweemaal s' jaers / in Martio ende in Junio, ende al in de selve grondt: 't selve Maiz en is gemeynlijck maer dyp maen- den in 't wasken; laten de grondt de andere ses maenden rusten. Hebben oock seer schoone pompoenen en seer goede boonen. Sy en melten haer landt nim- mermeer / dan als sy het belaeven willen / soo steken sy het wiedz aen brandt welck daer die ses maenden op ghegroepet is / ende verbranden het al. Sy breecken de grondt met een houten instrument / ghelijck als daer men in Franck- ryck de wyngaerden mede houtwet / ende setten twee greppen Maiz te samen. Als het zaep-tijdt is / soo ghebiedt de Koningh een van syn volck om de lie- den alle daegh te werck te stellen / welcken tijt gheduerende sy goede vooz-raet maect van Cassine. Wanneer het Maiz versamelt wordt / soo brenghen sy het al in een gemeyn hups / daer het dan verdeylt wordt aen een peder naer syn quali- teyt. En saepen niet meer als sy meynen van doen te hebben vooz ses maenden / ende dat schaers genoegh. Want de winter geduerende / retireeren sy haer vooz dyp oft vier maenden in de bosschen / daerse klepne huttekens maken van palm-tac- ken / ende onderhouden haer daer met Masten, ende visch welck sy vanghen / met oesters / harten / calcoenen / ende andere dieren diese weten te attrapperen. Sy eten al haer kost op kolen ende in den roock ghekoockt / welck sy in haer tale noe- men Boucaned. Eten geern het vleesch van crocodilen / het welck vooz-waer schoon en wit is / ende ten ware het soo seer naer muscus roock / wy souden daer dicwils van ghegeten hebben. Sy hebben een ghewoonte als sy sieck syn / datse daer wy ons doen bloet laten / haer laten by haer Mederijns soo langhe sup- ghen / tot dat het bloet daer op volghet.

Het vijftiende Capittel.

De Regeringh ende Politie van dese Indianen van FLORIDA, ghelijck die by den voorschreven Laudoniere wordt verhaelt.

De Koninghen van dese landen voeren groote oorloghen / d'een teghen den anderen / doch en bechten niet dan by surpris / en malkanderen te verrasschen; slaen al 't man-bolck doodt daerse by konnen komen; ende snyden de hoofden af om 't hupz te hebben / welck sy naer hups voeren / om haer triumphe daer mede te houden: sy verschoonen de vrouwen ende kinderen / ende onderhouden die / ende brenghen die by haer op. Thups ghekomen zijnde van den krijch / versamelen sy al haer subiecten / ende maken d'yp dagen en d'yp nachten goede chiere / singen ende danssen / ende de oudste vrouwen danssen met / houden 't hupz van de vanden op in haer handen; en segghen al danssende lof tot de sonne / hem haer victorie toeschryvende. Sy en hebben gheen kennis van Godt ofte eenighe religie / eeren niet dan wat sy sien / als de sonne ende mane. Sy hebben haer Priesters die sy groot credyt gheben / dooz dien het groote tovenaers ende waer-segghers zijn / ende den dupbel weten op te manen. Dese Priesters dienen haer oock booz medecijns ende chirurgijns; draghen altdits by haer een sack vol krupden ende drooghen / om de siecken te ghenesen / die meest sieck zijn van de pocken / want sy seer gheneghen zijn tot vrouwen; ende een deel zijn oock sodomiten: sy vrouwen / en elck heeft een wijf / dan de Koningh heeft twee oft d'yp / doch de eerste is alleen booz Koninginne erkent / en haer kinderen succederen alleen. Sy en houden gheen hups met de vrouwen achter datse groot gaen; noch en willen niet eten het gheene de vrouwen hebben aengheroert dewyl sy haer stonden hebben. De victualie die se met nemen ten oorloghe gaende / is broot / honich ende meel van Maiz ghemaect / dat by het vier ghebozzen is; draghen oock somtijts visch mede in den roock ghedoocht: by noodt soo eten sy duplentderlep dinghen / selks kolen / en sandt in haer pottagie van meel. Als sy ten oorloghe gaen / soo treckt de Koningh booz / met een knodde in de een handt / ende boogh in de ander / met syn koocker vol pijlen / ende al 't volck volghet hem / welck insghelijck hebben haer bogen ende pijlen: in het bechten makense groot ghelchreut. En nemen niet booz sonder haren raedt daer dickwils op te bergaderen. Komen alle mozghen te samen in een groot gemeyn hups / daer de Koningh komt / ende set hem neder op een stoel / hoogher als de stoelen van de andere / daer alle de andere / d'een booz d'ander naer / hem komen groeten / beginnende van de oudste; lichten haer handen boven haer hooft / segghende ha, he, ya, ende de reste antwoort ha, ha. Dit ghesdaen zijnde set een peder hem neder op de stoelen die rondtom 't hups zijn; soo daer wat swaers te verhandelen is / soo roept de Koningh de lawas, dat is te segghen / haer Priesters / ende de oudste-lieden / ende vraecht heur advijs. Daer naer ghebidt sy datmen Cassine sal vrouwen / welck is een sekeren dranck van bladeren eenes booms; welcken dranck sy seer heet dzincken: de Koningh dzinckt eerst / ende dan werdt een peder op syn order upt de selve kop te dzincken ghegheven: desen dranck heeft sulcke kracht dat als sy die ghedroncken hebben / soo gheraecten sy heel in een sweet / welck ober zijnde soo neemt het den hongher ende dozst wegh booz vier-en-twintich uren daer naer. Den boom daer dese bladeren aen wassen en wozt ons niet eygentlyck by de Spaegniaerden beschreven / alleen seggen sy dat geen vruchten en draeght. Dande bladeren van den boom / wozt de Cassine ofte Cacina gemaect op deser wyse: doen de bladeren groen in een grooten aerden vat / ende houden daer een brandende hout over ende voeren de bladeren met de handt / soo langh tot datse alle verwelckeren ende van groen roodt worden / dan gieten sy der verlanghsaem water op / tot dat het vat by naer vol werdt; trecken dan 't nat af / welck is van couleur als claret-wijn / ende schupmt als

als de Chocalate: desen drank d'yncken de Wilden heel warm/ 't welc de Spaegniaerden hebben begonnen naer te doen; ende zijn daer seer op versot: schryben den drank wonderlijcke kracht toe/ om de grabeel ende steen te ghenelen/ ghelijck dan 't selve in velen hebben bevonden: want desen drank doet 't water gheweldig loosen/ jae soo dat sy verhalen van sommighe die naer datse een goede quantiept van desen drank hadden ghedroncken (ghelijck sy dan een seer groote quantiept daer van ghewoon syn des morghens ende des abonts te d'yncken) een upz ofte soo daer naer/ een heele upze continuelijcken hebben water gemaect: het ware te wenschen men dese bladeren hier te lande konde over-brenghen. Als de Koningh sterft soo begravense hem seer solemneelijck/ ende op het graf settense de kop daer hy ghewoon was upt te d'yncken: ende rondtom het graf steckense menighe van pijlen/ en huplen/ en vasten d'yn daghen naer den anderen; al de Koningen die syn vrienden waren doen van gelijcke/ ende om te thoonen hoe lief sy hem hadden/ snijden sy by naer de helft van haer hupz af soo wel mans als vrouwen. Alle de goederen van de Koningh/ werden in syn hups ghedaen/ welck sy daer naer in brandt stecken/ soo dat daer niet meer van te sien en is.

Het sesziende Capittel.

Beschrijvinghe van de twee sterckten, die de Spaegniaerden teghenwoordigh noch hebben in FLORIDA.

DE Spaegniaerden en hebben in dese provincie maer twee sterckten met volck Her. de-
script. in garnisoen liggheende/ die alle beyde ghelegghen zijn aen de kuste die naer het oosten toe liet: het eene ghenaeamt San Mattheo, aen het punt van Santa Elena, by de hondert leguen van de Havana; ende het ander Sant Augustin; welck het principaelste is/ dooz dien het een seer goede haven heeft/ ende dat het selve naerder ghelegghen is aen de strate van Bahama; is ghelegghen vijftich leguen van los Martyres. Dit leste fort wierdt van Sir Francis Draeck in den jare 1585, soo hy quam van het in-nemen van San Domingo ende Cartagena, bevoert in deser voeghen. Komende zeplen langhs de kuste van Florida, saghense op het landt een hooghe stellinghe in forme van een baecke/ op de hooghte van dertich graden ofte daer ontrent; waer op sy de pinassen manden/ ende aen landt voeren om te sien wat daer was; aen landt zijnde togghen sy langhs de kant van de riebier op/ by naer een mijle; ende wierden ghewaer aen d'ander zijde een fort/ dat nieuwelijcks by de Spaensche ghemaect was; ende noch een mijl hooger was een kleyn vleckje sonder wallen ende met houten huplen: de Engellsche schooten daer twee schooten op met grof ghelchut dooz den avondt: ende alsoo de Lieutenant-ghenerael/ ende wepnigh volck met een hoodtken over-voer om de plaetse te belichtighen/ soo wierden de Spaegniaerden hem ghewaer/ ende breefende dat de heele macht van de Engellsche haer op den hals quam/ namen se de vlucht/ ende verlieten het fort naer datse eens haer ghelchut op de Engellsche hadden ghelost: De Engellsche keerden weder in haer quartier/ niet wetende dat de Spaensche ghevlucht waren/ tot dat een Frans-man die by de Spaensche ghevanghen hadt gheweest/ over quam in een bootjen spelende op syn pype/ den toon van het liedeken van den Prince van Oraegnen. Hier op voeren de Engellsche over met al haer macht; eenighe van de Spaensche die noch ghebleven waren schooten een scheut ofte twee/ dan verliepen oock/ soo datse 't fort voorts kregghen sonder eenighe teghen-weer: Vonden 't fort al van houdt ghemaect/ de wallen niet anders wesen als masten ofte boomen te samen gheboeght/ in een manier van een palissade/ sonder dat daer noch een gracht was ghemaect/ want hadden daer maer d'yn oft vier maenden met doende gheweest/ ende derhalven en was de plaetse

plaetse niet houtbaer. De platte forms daer het gheschudt op lagh / waren ghemaeckt van pijn-boomen over dwers gheleght / met wepnigh aerde tusschen bedden / daer waren thien oft veerthien groote metale stucken; ende een kist was daer ghebonden met ontrent de twintich dupsent guldens / om de soldaten die daer laghen / hondert en vijftich sterck / mede te betalen: r' fozt was ghenaeint St Ian. Crocken van daer de riebierre op met haer chalopen / naer het doorp welck sy noemen St Augustin, ghelijck oock de riebierre; welck sy mede in-kreghen met klepne resistentie de Gouverneur Pedro Melendez een van de eerste vluchtende. De Engelsche verstonden hier dat de Spaegniaerden / by de twaelf mylen meer naer 't noorden / noch een ander plaetse hadden by Santa Helena, daer oock hondert ende vijftich soldaten laghen. Haer vooz-nemen was de selbe plaetse mede te verraschen / dan bindende in 't derwaerts zeplen / de kuste soo black ende dangereus / soo lieten sy het dooz-staen naer de kuste van Virginia toe.

Het seven-thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van FLORIDA.

Her. de-
script. **O**p de kuste van Florida zijn van sonderlinghe consideratie de Eplandekens de welke sy noemen los Martyres, welck zijn veel Eplandekens / betwoont van volck/ende ghelegen dicht by Punta de la Florida, daerle het Eplandt Cuba alder-naest is ghelegen; een legue ende ander-half / ende oock minder d'een van d'ander ligghende / met een verbolgh van doochten met openinghen ofte monden / vooz dyp ofte vier-en-twintich leguen dat dese Eplandekens in de lenghde strecken; welcker beginsel naer het westen toe / wordt ghenaeint Punta de los Martyres; ende naer het oosten toe / Cabeça de los Martyres, ende daer is ghelegghen een Eplandt / welck veerthien leguen lanck is / en leer smal. 't punt van het vaste landt naer het oosten / is ghelegen op de hooghte van vier-en-twintich graden ende een half / daer eertijts een woon-plaetse van Spaegniaerden was gheleght / doch en is niet ghebleven; voozts hebt ghy by naer recht naer 't noorden de riebierre Ays, ende meer naer 't noorden op de hooghte van acht-en-twintich graden Punta del Cannaveral, welck andere stellen op acht-en-twintich graden en een derde ofte ooc een halve graet / ende noch vozder Rio de Mosquitos, eer ghy komt aen Rio de la Matança, de welke so genaemt wort / van wegen de slachter die Pedro Melendez hier dede aen Capiteyn Ribauld ende de Francoplen: (welck wy hier vozen hebben verhaelt.) Daer naer la Punta de St Augustin, op de hooghte van neghen-en-twintich graden ende dyp quart: de Barra van St Augustin licht op dertich graden schaers / ende streckt noozdt-west in / ende zupdt-oost upt: ende thien leguen vozder de riebierre St Mattheo, van waer de kuste haer wendt naer het noozdt-noozdt-oosten / alle met Eplanden daer aen legghende ende diverse bapen tot aen de Cabo ofte Punta de Sta Helena, welck is ghelegen op de hooghte van twee-en-dertich graden en een half. Dese hooghden zijn by Herrera meest al qualijck ghestelt: want de Spaensche kourlen reekenen van Barra de St Mattheo tot B. de St Pedro op de hooghte van 31 graden acht leguen, ende van daer tot Barra de Balenas vijf leguen, de kust streckende noozdt-noozdt-oost / ende ander-half legue vozder Alacaniy ofte Qualaquiniy: van daer tot Saon noozdt-noozdt-oost vijf leguen, ende een klepne legue vozder Barra Despoge; van daer tot Capala dyp leguen, ende twee vozder Cofonuso op de een-en-dertich graden ende een derde; dyp leguen vozder Barra de Afopo; van daer tot Bahia della Cruz derde-half legue, tot Bahia dos Baxos dyp; tot St Elena vijf / op de hooghte van twee-en-dertich graden en een half: van hier tot Oristan ses leguen; tot Barra de Ostano vier leguen: tot Cayagua acht / de kuste streckt oost-noozdt-oost ende west-zupdt-west / licht op de twee-en-dertich graden en vijftich minuten: ende Rio Jordan op dyp-en-dertich; Cabo St Roman op vier-en-dertich graden thien minuten / ende thien leguen

leguen voorder Rio de Barachadare; de kuste streckt nooydt- nooydt-oost: Cabo de Tros-falgar op vijf-en-dertich graden: Bahia de St Madalena op ses-en-dertich graden ruym: van hier streckt de kuste nooydt-nooydt-west tot Bahia de St Iago acht leguen, ende van daer tot Xacan oft Bahia de Madre de Dios op de hooghte van leven-en-dertich graden / leven oft acht leguen nooyden ende zuyden.

Op dese kuste van Florida welck naer het westen toe liet / zijn de Tortugas ghelegghen / leven oft acht Eplandekens by den anderen; ende naer 't nooyden van Punta de los Martyres, aen het vaste landt la Muspa, ende derthien leguen meer nooydt-waert de Bahia de Carlos, anders ghenoemt de Iuan Ponce de Leon; ende noch soo veel leguen voorder de Bahia de Tampa, dyp-en-dertich leguen van Tocobaga, die men anders noemt del Espiritu Santo, ofte de Meruelo, op de hooghte van neghen-en-twintich graden en een half / daer het begin is van het ghene men eyghentlijck noemt Florida. Alle de resterende kuste tot Panuco toe west-waert aen / welck wel dyp hondert leguen zijn / wordt ghenoemt Golfo de Nova Espanna, daer gheen woon-plaetsen en zijn van Spaegniaerden / hoe-wel het in Goubernement was ghegheben aen Panfilo de Nervaes, ende Hernando de Soto, ende noch te vooren aen Francisco de Garay: ende van syn volck insonderheyt verstonctmen / dat het een arm landt is / van veyres gualijck booy-sien / ende miserabel volck / soo dat men daer weynigh wercks van maecte / hoe-wel daer veel riebieren ende habenen zijn / doch niet seer bekend by ghebreck van ondersoekinghe / om dat de Spaegniaerden hier meer teghenstandts bonden in de Wilden als wel in andere quartieren ghe woon waren / ende weynigh bonden te rooven. Dese Golfo heeft gelyck twee poozten / om soo te leggen / eene dooz de welke het current seer furieuselijcken in-komt / tusschen Yucatan ende het Eplandt Cuba, ende dooz de andere loopt het met meerder force uptwaert tusschen 't selbe Eplandt van Cuba ende het punt de la Florida, ende maect daer met syn kours het vermaerde canael van Bahama welck syn naem heeft van dat Eplandt Bahama, daer wy elders van hebben ghesproken.

Het achtthiende Capittel.

Andere beschrijvinghe van de selve Custe, uyt Ian Huyghens van Linschoten.

VAn Santa Helena tot Rio Secco, rekentmen veertich Spaensche mijlen / welcker seventhien en een half een graedt maecten / ende dese riebriere leght op de hooghte van een-en-dertich graden. Van Rio Secco zijn twintich mijlen tot Sta Croce, ende van daer tot het punt van Cannaveral (het welck leght op acht-en-twintich graden) zijn veertich mijlen. Naer de rekeninghe van de Francoslen die dit landt als vooren / naerder ontdeckt hebben / zijn van Sta Elena zuyden opvarende / vier Fransche mijlen tot de riebriere Grande; daer naer Guade, ende voorder Belle, van daer tot Gironde, wyder tot Garumna, ende voorts tot Charente, van Charente tot de Loire, ses mijlen; van de Loire tot Axona, in welcker riebieren mondt een Eplandt leght / ende wordt in de kaerte van Linschoten Rio de San Pedro ghenoemt. Van Axona tot de Seyne zijn ses mijlen / ende alle dese neghen riebieren legghen in de spacie van sestig Fransche mijlen. De Seyne verlatende / ende zuydt-waert aen de strandt volghende / passeertmen sekere kleyne riebieren / als Ay, Serravahi, ende daer naer komtmen aen de groote riebriere Majus. Van dese riebriere komtmen aen een Golfo, die wat te landt-waert instreckt / alwaer Laudoniere eerst uyt Franckrijck aen-quam / ende sagh daer in zee veel meer-swijnen ofte dolphijnen / by de mondt van een riebriere / welck sy naer dese visschen noemden Riebriere de Dolphins. Aen de zuydt-zijde van die Golfo leght het Fransche hooft ontrent dertich graden by nooyden de linie. Van dese Cabe de François komtmen aen Cannaveral een andere kape vijf-en-dertich mijlen

mijlen van d'ander ghelegghen. De Spaensche kaerten laten eenighe van dese klepne riebieren achter / ende de groote gheben so andere namen / want die van May, noemense de Matança; de Seine, St Augustin: de Garumne, St Mattheo, ende de Grande, St Pedro. Van Cannaveral tot Cabo de la Florida heeft men veertich mijlen / ende tusschen dese twee kappen leggen veel blackten / die Cabo leght op vijf-en-twintich graden ende twaelf ofte vijftien minuten / als onlanghs is bebonden: booz die Cabo legghen veel blackten ende klippen / diese los Martyres noemen / welck zijn veel blacke Eplanden / van welck het uiterste ghenaeamt Cabeça de los Martyres leght op vijf-en-twintich graden: ende aen d'ander zijde naer den bocht van Nova Hispania toe de Tortugas Eplandekens / liggende op weynigh minder als vijf-en-twintich graden / zijn leegh aender zee / ende sommige met boomen beset. De punt van Florida heeft in de breedte twintich mijlen / ende van daer tot Ancon Baxo, zijn hondert mijlen / welck is ghelegghen vijftich mijlen oost ende west met Rio Secco, welck de grootste breedte is van Florida. Van Ancon Baxo tot Rio de Nicues, zijn hondert mijlen. Van daer tot Rio de Flores, twintich mijlen ofte wat meer. Van Rio de Flores tot Bahia del Espiritu Santo, zijn seventich mijlen / diemen oock anders noemt la Culata, ende is in 't in-komen dertich mijlen breedt. Van dese Bahia (welck leght op de hooghte van neghen-en-twintich graden) zijn seventich mijlen tot Rio de Pescadores (welck leght op acht-en-twintich graden en een half /) van Rio de Pescadores zijn hondert mijlen tot Rio de Palmas, al-waer ontrent den Tropicus van Cancer heenen streckt. Van Rio de Palmas tot de riebier van Panuco zijn dertich mijlen. Al-waer dese provincie / ende 't goubenement van Florida epridicht.

PRICE

GOLFO DE NUEVA

ESPAÑA

Tropicus Canceri

GOLFO DE HONDURAS

DEL ZVR

30
29
28
27
26
25
24
23
22
21
20
00
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8

RPJCB

BESCHRIIVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het vijfde Boeck.

NOVA HISPANIA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van NOVA HISPANIA in 't ghemeyn, de gheleghentheydt van de verscheyden landen ende volckeren.

NOVA HISPANIA, welck het principaelste deel is van het noozder quartier van West-Indien/ begrypt in sich vele ende groote provincien / ende syn limiten zyn naer het oosten de provincie van Yucatan, ende naer 't westen de provincien van Colifornia ende Nova Vizcaia, ende andere; naer 't zupden de zupd-see / ende naer 't noozden vele ende groote landen / die noch niet te degghen bekent ofte ontdeckt en zyn / soo dat haer limiten aen

dese zijde noch meest open legghen. Maer ghelyck de provincien nu verdeelt zyn by de Spaegniaerden in Audientien / is sy veel kleinder; begrypende nu de Audientie van Nova Hispania, ten deele 't ghene ephentlijck gheen Nova Hispania en is / als de provincie van Yucatan, ende ten deele daer buyten sluytende / het ghene booz Nova Hispania eertijds is ghehouden gheweest / namentlijck de provincie van Neuva Galicia, ofte Guadalaiara. Soo dat dese Audientie van Nova Hispania ghelijck als sy nu ghenomen wordt / heeft in de lenghde van 't oosten tot het westen / by de vier hondert leguen, van het oostelijckste deel van Yucatan, tot daer de provincie van Mechoacan haer afschepdt van de limiten van Neuva Galicia; ende in de breedte van het noozden naer het zupden by de twee hondert leguen; van het noozdt-eynde van het Gubernement van Panuco, tot aen de zupd-see / blyvende syn limiten niet te min open naer het noozden toe als vozen gheleghet is. Aengaende de natuere van 't landt / daer van schryft Acosta aldus: In weyden soo heeft het landt van Nova Hispania groot boozdeel boven alle andere landen van West-Indien / want men heeft daer ontelbare gheteelten / soo van peerden / koepen / schapen / als van alle andere beesten / is van ghelijcken seer overbloedigh van vuchten / ende niet minder van zaep-landen ende ackeren van alle greppen / soo dat het in effect is 't vuchtbaerste / ende abundantste landt van gantsch West-Indien: Van het landt van Peru heeft in een dingh abantagie / te weten in de wijnen: want hoe-wel men in Nova Hispania wijngaerden heeft / soo en komen even-wel de dzyppen tot geen perfectie oft volkomen rijpte / ghelijck als wel bereyscht wordt / om wijnen te maken. De oorsake hier van is / dat het aldaer in Julio ende Augusto reghent / 't welck is den tijt dat de dzyppen rijp behooren te worden / waerom sy niet tot volkomen rijpte en geraken / ende soo men daer met kracht ende met veel neersticheyt eenighe wijn wilde maken / soo soude die zyn als de Genoelsche / ende die van Lombardijen / die seer slap ende van stercke smaek is / soo datte van geen dzyppen en schijnt ghemaect te wesen. Den selven Acosta obserbeert booz een ghegeneralen regel / aengaende alle de landen die naer het noorden van de linie Equinoctiael ghelegghen zyn / ende over sulcks soo past het selve mede op de landen van Nova Hispania,

Q

daer

d. 4. l. 9.
c. 16.

daer wy nu van handelen / datse ghenietende zyn van 't beginfel van November af tot April toe een klaren ende helderen hemel; de oorsake is dat de son als dan passerende de linie Equinoctiael / na den Tropicum Capricorni toe / van dese contrayen meer is af-wyckende als te vooren: ende ter contrarie / soo komen in dese landen gheweldige op-wateren / ende over-vloedige regenen / als de son daer weder naer toe-komt / ende alder naest by is / 't welck is van Junio tot September toe. Van desen ghemeynen reghel heeft diverse exceptien / die wy op hare plaetsen sullen aen-wylen. In gantsch Nieu Spaegnen versamelt men 't koozn twee-mael s' jaers / doo; dien't van 't beginfel van April tot het eynde van Septemb. re-gent / (als vooren geleght is:) op de drooge bergen zaepen sy het koozn in de maent van April ende May, ende ghelijck het s' abonts reghent / ende des nachts schoon weder maect / ende de son van smorghens tot s' abonts schijnt / wasser seer goede tarwe / ende werdt versamelt in de maendt van November, ende oock begint men die te versamelen in October, ende soo men versumpet die in te halen tot het eynde van November op de koude gheberghten / soo verbiest het koozn in de ap-ren / en wordt swart / ende qualijck gedaen / ende 't broodt dat men daer van backt en wilt niet wel backen in den oven / soo dat de tarwe niet en deught. Ende alsoo het op de vochtighe landen / ofte die ghewatert worden / niet en reghent van Oc-tober af tot in Martio, soo zaepet men daer in de maent van October ende No-vember de tarwe / ende met het wateren waest het / en wordt in May versamelt; soo dat men op d'een natuere van 't landt zaepende / op het ander maepet. Waer qualijck te verhalen / hoe veel differente talen in Nova Hispania worden ghespro-ken / doch de voornaemste ende fraepste is de Mexicaensche / de welcke ghelijck de Slavoensche dient doo; gantsch Levanten / en de Latijnsche doo; heer Christen-dom / soo dient de selve wijdt ende breedt doo; gantsch Nieuw Spaegnen / ende in alle plaetsen hebt ghy tolcken van dese tale / diese noemen Naguatlatos. De waren ende koopmanschappen die upt dese landen werden ghebracht / sullen best te passe komen by de particuliere landen ende plaetsen daerse ontrent vallen; als mede de metalen ende mineralen.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de boomen, kruyden ende ghewassen van
NOVA HISPANIA.

l. 4. c. 23.

Daer zyn eenighe vzeemde boomen / die meest in Nova Hispania alleen wor-den ghevonden / die wy derhalven hier sullen beschryben: Den boom van wonderen (seght Acofta) daer de nieuwe Scribenten ofte Chapctonen (ghelijck die in Indien ghenoeemt worden) miraculen pleghen van te schryben / te weten / hoe datse voort-brenght / water / wijn / olie / alijn / honigh / spzooop / garen / nael-den / ende andere dupsent dinghen / is de Maguey; (welck soo Herrera seght in't mexicaens wordt genoemt Metl.) welck eenen boom is die van de Indianen van Nova Hispania seer geacht wort / ende hebbender gemeynlijcken altoos eenige van soodanighe soorten by haer wooninghen tot behulp van haer leven: wassen in't veldt / alwaer se gheplant ende gehavent worden / hebben vzeede ende dickach-tige bladeren / de punten ofte eynden der selven scherpende stijf upt-gaende / 't welck dienende is om met te vatten / ofte te hechten / gelijk met spelden / ofte om te naepen / want dit zyn de naelden; upt de bladeren trecken sy een secker harrigh tuppgh / 't welck het gaern is; de strupck ofte stam (welck dick is) als sy noch mo;w is / snij-den sy op / waer doo; daer een groote hollichept in blijft / daer de substantie des wor-tels in op-trect / welc een liqueur ofte nat is / dat men drinct gelijk als water / want 't is versh ende soet; dit selve op-geloden / komt te wesen gelijk als wijn / ende soo men 't selve laet versupzen / verandert in azijn / ende soo 't selve noch meer by 't vier gesupbert werdt / soo wordt het gelijk als honigh / ende half op-geloden wese / is dat

dat ghelijck als spzooop/zijnde van een goede smaeck / ende ghesondt; ende is naer mijn duncken (legt hy) beter dan spzooop van dzupben. Op dese maniere so woꝝden daer dese ende andere verscheydenheden van 't selve nat ghesoden / 't welck in groote menichte voort komt / want krijghen by wijlen ettelijcke kannen vol des daeghs daer van. 't hout van desen boom is hol ende spongieus / ende dient om 't vper te onder-houden / ghelijck als lont / ende duert langhen tijdt. Dus verre Acoſta. Van van desen boom soo Francisco Hernandez schrijft/zijn verscheyden sooyten; de eene die sy Metl noemen / hebbende groote bladeren als Semperviva, steckeligh aen beyden zijden ende voort heel scherp; draeght een geele bloem / langh-achtigh ende boven gesterret; ende daer naer zaedt als de Asphodelus. De andere welck sy noemen Metl Coztli ofte Coztic Metl, heeft bladeren klepnder als de voort-gaende / ende met minder dooznen belet / die swart zijn / ende de bladeren aen de kanten upt den geelen; syn bloem hemels-blaeuwt treckende op 't rolle. De derde Mexcal Metl, welck noch klepnder bladeren heeft doch heel steckeligh ende doncker-groen. Ende noch andere meer hier te langh te verhaelen. Van is te noteren dat Francisco Hernandez ende Francisco Ximenes dese planten geen boomen en noemen / maer onder de krupden beschrijven / hoe wel sy legghen dat de eerste sooyte wel op-schijdt tot de hooghte van een tamelijcken boom. De Tuna is een anderen vermaerden boom van Nieuw-Spaegnen / soo men het een boom mach heeten / een bos bladeren ofte looten die d'een boven d'ander upt-komen/waer in hy 't vzeemste fatsoen van alle andere boomen heeft/want daer wast eerst een bladt / upt het welcke komt een ander / ende van dat weder een ander / ende also voorts tot het eyndt toe / uptgesondert dat so gelijck als de bladen boven ofte bezijden beginnen upt te komen/also beginnen de benedenste te verdicken/komende by naer 't fatsoen van de bladeren te verliesen / en makende een manier van een strupck en tacken / die gantsch dijstelijch / rouwt / ende leelijck worden / waer door sy op sommige plaetsen kaerden geheeten worden. Daer zijn ooc wilde kaerden ofte Tunalen. dese en geben geen vruchte / ofte so sy die hebben / zijn seer dijstelijch en van geender weerden. Daer zijn goede Tunalen, die een vruchte geben/welc in Indien seer geestimeert woꝝt/genaemt Tunas, zijn wat grooter als monnicks-kerlen / ende ooc so glat / men doet daer de schel (die dic is) af/heeft binnen in 't frupt/en kozkens gelijck als vijgen / 't welck van seer goede smaeck ende soet is / nainelijcken de witte / die oock een lieflijcken reuck hebben / de roode en zijn gemeynlijcken so goet niet. Daer zijn noch ander Tunalen, die alhoewel sy de voortz. vruchte niet en geben / nochtans meer geacht zijn/en worden met groote sozghbuldigheyt waer-genomen en gehabent; want van dese Tunas komt 't greyn ofte Cochenille; (de Mexicanen noemen dese Nocheztlī nopalli ofte nopal Nocheztlī) daer groepen onder in de bladen van desen boom alle wel gehabent is / sekere woꝝmkens / die daer aen gekleeft / en met een seker dun blietken bedeckt zijn / de welck de Indianen daer seer behendigh weten af te nemen / ende dit is dat so vermaerde Cochinilla van Indien/daer de sijne greynen met geberwet worden; sy laten die droogen/ende droogh welende woꝝdt het naer Spaegnen geboert; is een groote ende kostelijcke koopmanschappe. In de bloot van 't jaer 87 quamen daer 5677 aroben Cochinilla, welck beliepen 283750 Pezos, ofte Realen van achten. Dese Tunalen wassen in ghetemperde landen / die wat naer 't koude trecken. Herrera beschrijft 't selve in 't

d. 4. l. 8.

c. II.

komt van een vlietken / welck komt van de woym selfs / en is wit / ende brenghet die zaedt voort / welck seer menighfuldigh is / en verbult een hof van hondert planten in een jaer / soo dat men twee oft dymaels vruchten daer van samelt / wel verstaende van 't ghene ghecultiveert wordt; en wordt niet verplant in vochtich noch koudt weder; de boomen worden in order geset als de wijngaerden / ende werden ghehavent ende schoon gehouden; hoe de boomen verscher zijn hoe 't greyn beter is ende meerder; den boom moet bewaert worden voer diverse onghedierte / die hem contrarie zijn / ende van de hoenderen / datse 't greyn niet en eten: houden die schoon ordinaerlyck met de vossen-steerten om dat sy sacht zijn: wordt in syn sapsoen versamelt met groote voer-sicht / dat niet wech come / om die te droogen ende te dooden. De nieuwe Waren daer van voort ghekomen zijnde / worden de boomen gesnoept / de moeders komen her voort / ende worden ghedoot met kouw water / ende worden upt-ghespreyt in de schaduwte / ende droogh zijnde in nieuwe potten ghedaen / daerse die twee ende dyp jaren in bewaren: oock dooden sy die met asschen daer over-ghelropt / ende daer naer met water besproept; daer zijn noch ander manieren van dooden / dan en geeft soo goeden greyn niet; daer is veel bezoghs in / want sy verbaeschen de Cochinilla in veelderley manieren. In de provincie van Tlascala wordtse 't heele jaer voer versamelt / ende is de alder-fijnste: daer wordt het carmesijn ghemaect voer de schilders ende voer de vrouwen; ende de in-ghewoone en willen 't secreet niet ontdekken / hoe datse dat hardt maken: werdt oock vergadert in Cholula, Guaxozingo, Calpan, Tranguyz, Manalas, ende leegh ende hoogh Mesteca, ende in de dorpen ontrent Guaxaca, Tecamachalco, doch in Tlascala valt meer / als in alle de voer-noemde plaetsen. Daer zijn vier soorten / een die geen goede vertwe en geeft welck wildt is; d'ander die sonder habenen wast / ende is swartachtigh en wildt; ende een berghachtigh / diese den naem geben van de Chichimecas; ende voer dese dyp gemenght met de goede / plegen sy de koop-lieden te bedrieghen. Dese boomen ofte Tunalen brenghen een roode vruchte voort / die gegeten wordt / ende vertweckt de pisse / in voegen / die 't niet en weten / meynen dat men bloedt pit / en soo zijn eenige medecijnen bezogen geweest / die 't secreet niet en wisten. De Indianen van Nova Hispania zijn seer grote vrienden van bloemen / ende dat meer als eenige andere natien ter werelt / ende alsoo hebbense voer een ghebruyck verscheyden rupkerkens ende krankens van bloemen te maken / de welcke sy daer Suchielles heeten / ende maken die seer aerdigh ende fraeye: boven de bloemen die daer van Spaegnen zijn ghebracht / hebben sy daer van veelderhande soorten / en duplenderley verscheydenheden: ende daer onder eenighe van excellenten reuck / als daer zijn die van een boom voortkomen / die van sommighe Floripondio ghenomt wordt / die anders geen vruchten heeft als alleen de voer-s. b'oellemen / die grooter zijn als lelien / ende wassen op de maniere als de klokckens / gantsch wit / en hebben van binnen draepkens als de lelien: bloeyen 't gheheele jaer voer sonder op-houden / heeft een wonderdelicaten reuck in de koelte van de morgen-stondt. Oock soo houden de Indianen in grooter weerden een bloem diese heeten Iolofuchil oft Yolloxochitl, dat's te seggen / hert-bloem: om datse die ghedaente heeft / en van groote niet veel minder is: 't binnenste van de bloeme gelyckt een hart / ende is om-ringht van veel bladerkens / die van binnen wit zijn treckende op 't rosse / ende klebigh / zijn van seer goeden reucke; soo datse ghemenght worden by de spysen / als mede inden dranck van Chocolate. In 't ghehele welck sy noemen Cacaloxochitl, de welcke wast aen een grooten boom / ende is van verscheyden koleuren / sommighe wit / sommighe carmesijn-roodt / ende meer vertwen; alle van een seer lieflycken reuck ende sonderlinghe kracht.

Acoft.
1.4. c.27.

Het derde Capittel.

Van verscheyden Hersten ende Gummen die in Nova Hispania vallen;
ende verdeelinghe van dese Provincie.

Daer en is by naer geen ghedeelte van West-Indien daer meer ende kostelijcker hersten ende gummen vallen als in Nova Hispania, soo dat het de pijn weerd sal syn eenighe hier te ghedencken: De Mexicanen noemen alle welriekende hersten ende gummen met eenen ghemeynen naem Copal, ende naer de verscheydenheit der boomen die de selve voort-brengen/soo doen sy daer een bynaem toe om die te onderscheyden: doch den herst die voornementijck Copal wert ghenoemt ende die over-al nu bekend is gheworden / komt van eenen boom diese noemen Copal quahuil; desen herst is wit ende dooslichtigh: ende den boom daer hy upt-bloeyt / heeft bladeren der eycken bladeren niet ongelijck dan datse groeter syn en langher: den herst komt somtijts van selfs voort/somtijts upt de reten die in den bast worden ghesneden: is warm by naer inden derden graedt/ ende heeft eenighe verdooghende kracht ende wat toe-treckende: synen roock versterckt de hersten; ende is een sonderlinghe remedie teghen alle quaelen die upt koude voort-kommen. Beneffens dese vindtmen hier andere boomen die mede den naem voeren van Copal quahuil met eenigh by-boeghsel: welcker bladeren verschillen in groote ofte lenghte van den voort-gaenden: als die sy noemen Copal quahuil patlatmac; om dat die breeder bladeren heeft; ende synen herst is swartachtigh/ende wordt by de Spaegniaerden ghenoemt Incienso de las Indias, dat is wierroock van Indien/ dooz de ghelijcknis die het heeft met den rechten wierroock: een anderen boom diese noemen Copal quahxiotl die langher ende klepnder bladeren heeft ende eenen lossen bast; dese geeft seer weynigh herst: een derde diese noemen Tepecopalli om datse op de berghen groepen/ dese draeght een vruchte by naer als een reekele / met een pit die bedeckt is met een herstigher vruchtheit / ende verscheyden siekten gheneest; syn herst is mede den wierroock gelijk: een vierde diese noemen Cuitlacopalli, hebbende klepne ronde bladeren/ ende vruchten die de vruchten van de doorn-boomen niet onghelijck en sijn; welcken boom een seer herden ende wel-riekenden herst upt geeft: een vijfde ghe-naemt Tecopal quahuil pitzahuac, wiens bladeren klepne syn ende subtiel; draeghende een klepne ronde vruchte by naer als peper; syn herst treckt op 't swarte: een sesste Xochicopalli, wiens herst by naer orangie is; ende een reuck heeft seer ghelijck de limoenen: ende eyndelijck Mizquixochicopalli, wiens bladeren de oragnie-boomen ghelijcken / ende syn houdt is met een schoone bedeckt die witte stipkens heeft; syn herst is hoogh-roodt / oft van een brandende kouleur.

Daer is een andere soete van herst die de Indianen noemen Holli, ende de Spaegniaerden Vle; welck voort-komt van eenen boom diese noemen Holquahuil, van desen boom vindtmen daer twee soorten: eene die seer groote bladeren heeft / ende de stronck gladt / ros van verwe / ende van binnen pittigh ende spme-righ / ende brenght een vruchte voort aen de tacken die rondt is / met een pit den hale-noten ghelijck / met een bitter / geel velleken bedeckt: des anders bladeren sijn de oragnie-appelen bladeren niet onghelijck / maer groeter; den bast van beyde dese boomen is seer bitter op de tonghe: den herst als hy eerst voort-komt is als melck / wort daer naer ros / ende eyndelijck swart; samelen die in ronde ballen; in welcker stede sy die mede ghebruycken in 't kaetsen: desen herst heeft seer groote kracht teghen verscheyden siekten / der nieren / ende de moeder / ende ghe-neest den bloedighen loop. De Wilden nemen die in met Axin / (welck is een vet van seker woymen die hier aen boomen worden ghevonden) ende legghen dat de leden daer radt van worden / ende dat de beenen selfs saght worden / soo dat mense buyghen ende dwoinghen kan waertwerts men wil.

De derde soorte van herst is de Tecomahaca, welc voort-komt van eenen boom die sy meest Tecoma hiyac noemen / ende oock Copal hyac ofte Memeyalquahuitl, welck is eenen grooten boom met ronde ende ghekertelde bladeren: den herst is wel bekendt ende heeft de selve krachten als de boogaende; insonderheyt soo werdt syn roock seer ghepysen teghen de opstijginghe van de moeder / als men die doot de neuse in-treect: gheneest anders alle qualen ende pynen die van koude ende vochtighe oorsaecken voort-komen.

De vierde soorte is de Caranna, welck bloeyt upt een boom diese noemen Tlahuibillocan; welckers bladeren zyn ghelijck de olyf-boomen / krups wijs aende tacken staende; syn bast is wel-riekende ende scherp op de tonghe; desen herst wordt geleght noch krachtiger te wesen als de Tecomahaca, hoe-wel niet soo veel ghebesicht en wordt.

Spndelijck soo valt hier een herst welc genaemt wort Liquidambar, bloepende upt een grooten boom van bladeren den corken-boom niet onghelijck; de Indianen noemen desen herst Xochi ocozotl, ende is van soetigheyt van reuck de Storax seer ghelijck; ende heeft seer upt-nemende krachten / die by de medicynen wijdtluftigh worden beschreven.

Daer vallen noch verscheyden andere hersten ende olpen; als een witten herst voort-kommende van een boom die sy noemen Quauhcopaltic xixio, de welke by de Indianen seer groot werdt gheacht / ende ghebruyckt teghen den rooden loop met sonderlinghe bate: de olie welke sy noemen de Avicto, om datte wordt ghetrocken upt het houdt met kracht van vier / van eenen boom de denne-boom gantsch ghelijck: dese is mede nu seer bekendt / ende wort by de medicynen ghebruyckt / als mede by de schilders tot seker vernis.

Van de menichte van 't groote bee / als stieren ende koepen / sullen wy by andere occasie spreken / dan de menichte is hier licht by af te nemen / dat Acosta verhaelt / dat in den jare 87 daer 64000 en ettelijcke hupden in de blote van Nova Hispania wierden ghescheept. Voorts soo heeft men in Nova Hispania menichte van vogelen van excellente beeren ofte plupmen / welcker sijnicheyt in Europa niet gebonden wordt; ghelijck men sien mach aen de beeldkens die van plupmen gemaect zyn / die van daer ghebruycht worden / ende een verwonderingh by een peder veroorsaken / dat men met vogel-beeren een soo delicates werck maken kan / dat het gantsch ende gaer met het penceel schijnt ghetrocken te wesen.

In summa / Nova Hispania is een van de beste provincien vande Nieuwe-wereldt / ende bequaemste om te bewoonen / in goede tempze / abundantie ende vruchtbaerheyt van tarwe / Maiz ende bee / ende andere dingen die tot het menschen leven noodigh zyn / upt-genomen olie ende wijnende hoe-wel daer in vele plaetsen gout ghebonden wordt / soo is nochtans 't silber daer het ordinairt / van welke veel goede mijnen worden ghebonden. De provincien van Nova Hispania, ghelijck als het een Audientie is / werden by de Spaegniaerden verdeelt in het Artz-bisdom van Mexico, de Bisdommen van Mechoacan, ende van los Angeles, ofte Tlascala; van Guaxaca ende van Chiapa, ende de Gubernementen van Panuco ende Yucatan, met de provincie van Tabasco: welke verdeelingh wy oock in onse beschrijvinghe sullen volghen; ende eerst spreken van de provincie van Mexico.

M E X I C O.

Het vierde Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van Mexico in 't bysonder, de verscheyden landen ende volckeren daer onder begrepen.

d. 4. l. 9.
c. 5.

DE provincie van Mexico, welck is 't ghene het Artz-bisdom van de selve stad begriipt / wesende de hooft-stadt van heel Nova Hispania, beslypt in syn diocese alle de vleckken ende plaetsen van het lack (welck de Spaegniaerden noemen la

men la Laguna,) ſcheyt ſyn limiten van het Biſdom van Tlaſcala, op gaende dooꝝde provincie van Chalco, welck is ghelegen ſeven leguen van Tlaſcala, ende negen van Mexico, ende ſtreckt tot aen de Pico van de Sierra Nevada (t ſneew- gheberghte) die ſy noemen el Volcan. Soo dat het Artz-biſdom van Mexico komt te legghen tuſſchen het Biſdom van los Angeles ofte Tlaſcala, ende het Biſdom van Mechoacan; heeft in de lenghte noorden ende zupden hondert ende der- tich leguen, ende in de breedte van achthien leguen, (welcke breedte het langhs de kulte van de zupdt-zee heeft) tot ſelſich leguen (welcke breedte het binnen ſants heeft,) in t welcke zyn begrepen de provincien van Mexico, ende naer t noord- ooften van de ſelve Lateotlalpa, Mezquitlan, Xilopeteque ende Panuco, welck is de verſt ghelegghenſte; ende naer t welken Matalzingo, naelt ghelegghen by Mexi- co, ende Cultepeque, alder-verſt daer af ghelegghen: naer het ooften Tezcuco, naelt aen Mexico ghelegghen: naer het zupdt-ooften Chalco, mede aen Mexico; ende naer het zupden eerſt Suchimilco, ende daer aen Tlaluc, ende tuſſchen het zupden ende zupdt-welken Coyxca, ende Acapulco verſt af naer het zupden ghe- legghen. De Volcan hoer verhaelt / is een bergh bewaſſen met cypreſſen / cedren / pijn-boomen / ende een ſoorte van eycken / ſeer hoaghe boomen / ende van erquis hout. Ende de dorpen die aen de noordt-zijde van den Volcan vallen / behooren tot het Biſdom van Tlaſcala; ende die aen de zupdt-zijde vallen / tot het Artz- biſdom van Mexico; ende ſyn velden zyn ſeer vruchtbaer / dooꝝ dien daer tartwe waſt ende cottoen; t volck datter woont ſpreect de mexicaenſche tale / ende in Te- pexco valt ſeer goet alupn / wit ende criſtalyjn. Deſe plaette is ghelegen aen de voet van een bergh / van welke een pley n begint / welck loopt naer Chiautla, een doꝝp daer cottoen wordt verſamelt ende Maiz; is heet landt / ende het veghent daer weynigh in dat quartier / ende op t gheberghte zyn boomen daer den herſt van komt / welck men noemt Copal; wordt vergadert in de maendt van No- vemb. wanneer de reghen vooꝝ by is / lijden in de boomen / waer upt het diſtil- lerende hardt wordt. In Ocotlan, welck een doꝝp is die van Chautla onder- worpen / gheneeren ſy haer met het zoudt / dooꝝ een put dieſe daer hebben van zout- water / welck ſeer goet zout geeft: van hier gaet men naer de dorpen dieſe noemen Contecomapa, ende Gualtepeque; de in-woonderen ſpreken de Miſteſe tale / daer is een bergh die Iaspis geeft / die een ſeer excellent groen kouleur heeft / treckende naer het Porphyr; hebben ſeer veel Maiz, ghelijck die oock van Patonala, wel- kes volck is van de ſelfde tale: ende Tecomostla, ende Pucla, welck tot het Biſ- dom van Guaxaca behooren / daer Motezuma garniſoen onder-hieldt / ende den oorlogh voerde teghen Tutepeque, welck een groote provincie is van het vooꝝ- ſchreven Biſdom van Guaxaca, ende ſtreckt tot aen de zupdt-zee / ende het volck is van een ander tale. Van hier komt men te Caſtla ſelthien leguen, latende tuſ- ſchen bepden legghen de Amniscos, die tuſſchen deſe / ende die van Ometepal on- der-ſchepden; ende daer naer komt men te Tuculala twee leguen vorder / daer goudt mynen zyn / ende ſeer goede zaep-landen; ende hier beeft de aerde by naer tweemaels ter maendt / ſoo dat de Indianen hier geen huſen met mueren en houtwen / maer leven in hutten / dieſe noemen Boios, leegh ende met ſtrope ghe- deckt / ende van ſoden van aerde ghemaect / om meer beſchut te zyn teghen de aerdt-bedinghen / ghelijck de experientie gheleert heeft: is ſoo naer de zupdt-zee ghelegen / dat men het gherupſch van de zee daer hoorz / ende alle deſe wegh ſtreckt naer het zupdt-ooften van de Volcan van Mexico af tot Tuculala ende de zupdt- zee toe; ende hier ſcheyt ſich het Artz-biſdom van Mexico, van het Biſdom van Guaxaca. Van de ſtadt van Mexico keerende naer het zupden / zyn ghelegghen de blecken van Coautruaguacal, Acapiſtla, Gualtepeque ende Autepeque, die den Marquis del Valle toe behooren / elf leguen van Mexico gelegen / ſeer goede plaet- ſen / in heet landt / ende ghetempert dooꝝ wateringhen / waer Maiz ende cottoen waſt; ende veel bloemen ende roolen ſeer wel-riekende van diversche ſoorten:

dese plaetfen zijn neffens den anderen ghelegen / en fchepden haer limiten van het zupden naer 't zupdt-oosten / tot aen de voet van den Volcan ; ende daer wordt het beste fupcker van gantsch Nova Hispania ghemaect / seer wit ende hardt in dyp ofte vier Ingenios die daer zijn : ende Tlapa heeft berghen ende dalen / ende veel broots ; daer zijn oock goudt-mijnen / die de Indianen bearbeyden / ende ghebender tribuyt van in stof. De provincie van Cuexco heeft veele ende goede dorpen / daer seer goeden hbnich / was / broodt ende cottoen valt ; ende daer onder leght de blecke van Zumpango met de rijke silver-mijnen van Martin de Yerbo , ende Gonçalo Cerezo ; dit landt loopt naer Acapulco toe / een haben van de zupdt-zee ; heeft veel vooz-name dorpen / welck al tot het Artz-bisdom ghehooren. Treckende van Mexico na Atlacubaia 't gheberghte op / komt men te Alapulco ende Xalataco seven leguen van de Stadt ; ende van daer komt men aen de provincie van Tlaxco , daer seer goede silver-mijnen zijn / ende een woon-plaetse ofte dorp van Spaegniaerden / die niet anders en doen / dan silver upt de mijnen te houwen / te smelten ende te refinieren / ende na Mexico te brenghen om daer ghequinteert te worden in 't smelt-hups ; oock zijnder goede aders van pfer / ende men rept daer dooz naert 't zupdt-westen tot de zupdt-zee / ende tusschen beyden zijn veel dorpen ende provincien / al tot het Artz-bisdom behoorende. Reysende van Mexico naer Atlacubaya , eer ghy komt te Xalataco , scheidt hem een andere wegh af naer 't westen / welck reyckt tot de vallepe van Matalzingo , daer de hooft-plaetse van genaemt wordt Toluca , is een groote vallepe / ende wel bewoondt van volck die de Otomise tale sprekent / neghen leguen van Mexico ; daer zijn seer goede weyden / met veel bouw-hupsen van bee / welck seer vermenichfuldicht is / ghelijck dan in de vallepe van Atzompan eenen Diego Munnoz de Camargo dooz syn industrie twee schapen in den tijdt van thien jaren heeft ghemultipliceert tot veertich duplent toe. In dese vallepe van Matalzingo wordt veel broodts ghebacken : Een andere wegh scheidt hem naer 't zupdt-westen / welck loopt tot een blecke welck werdt ghenaemt Tuxcalhitan , ende twaelf leguen verder tot Maltepeque : daer goede silver-mijnen zijn ontdeckt / ende worden dooz slaven bezocht als die van Tlaxco ; ende van hier treckt men naer de zupdt-zee dooz 't zupdt-westen / ende west-zupdt-westen ; ende tusschen beyden zijn veel dorpen ende provincien al tot het Artz-bisdom behoorende. Van de vallepe van Matalzingo komt men te Yxtalauaca , dooz 't westen ende te Taximaroa , welck is van de provincie van Mechoacan , dertich leguen van Mexico , daer valt veel Maiz ; ende daer zijn aderen van pfer ; ende hier scheidt sich het Artz-bisdom van het bisdom van Mechoacan ; men rept dooz dese wegh naer Zacatula ende Colima , passerende dooz alle de provincien van Mechoacan , die veel zijn / ende komt tot de provincie van Nova Galicia toe. Van Matalzingo keerende naer het west-noordt-westen / zijn ghelegghen de dorpen van Xiquipilco ende Chiapa , die met de Matalzingos confineren ende leven van Maiz ende Maguey. Treckende van Mexico naer het noordt-westen naer Escapuzalca ende Tenayuca , komt men vier leguen van Guatitlan , van waer men treckt op Atexepit ; daer de lieden by landt-bouwinghe leven ; ende van daer komt men aen de provincie van Xilotepeque , die scheidt met Xecotitlan ende Chiapa : De provincie van Xilotepec is meest bewoondt by de natie van de Otomis , welck een volck is van kleyn verstant / vileyn ende bloo ; en men kan haer de Religie qualijck in-planten ; oock hebben se een korte ende harde tale / die qualijck kan begrepen worden. 't volck is anders arbeydsamer als eenigh ander volck van Nova Hispania. Ende naer 't noordt-westen scheidt sich van de blecken tot de provincie van Mechoacan behorende ; dooz dien het veel dorpen heeft die subject zijn aen de hooft-stadt ; ende eenighe zijn ghetempert : keerende van Xilotepeque naer het noorden / is ghelegghen het dorp Tula , welck seer goet is / en sprekent al Otomis , en leven van zaep-landen / ende behooren al tot het Artz-bisdom. Treckende van Mexico naer

naer het noorden / komt men te Tepeaquilla, ende van daer te Ecatepeque ende Atotobilco, Tulanzingo ende de provincie van Metztilan, vijf-en-twintich leguen dooz het quartier van Xilotepeque: In Meztilan valt seer goet crista-lyjn-alupn / ghevonden dooz Bartholomeus de Zarate Kegeerder van Mexico: daer wordt seer goede stof van cottoen ghemaect; ende daer zyn pser-mijnen die ghebeneficeert worden; is ghetempert landt / ghesondt / met fraepe rievieren ende smaekelijcke visch: Van daer komt men aen de provincien van de Guaxatecas, daer veel dorpen zyn / tot dat men raecht aen de riviere van Panuco, ende de stadt van St Stevan del Porto; ende de inwoonders betalen haer tribuut in cot-toen ende Maiz, ende haer tale is different van die van Mexico. Naer het noordt-oosten leght Otumba ende Tepeapulco seer bequame dorpen / ende daer veel jaep-landen zyn / ende weyden: komen voorder aen de provincie van Guachivango, loopende naer de noordt-zee toe / daer mijnen zyn van silber / ende van daer komt men aen de provincien van Papautla ende Tuxpa, welck is de riviere Tuxpa, te-ghen ober het Eplandt de Lobos in de noordt-zee / onghelondt landt / dooz dien t heet is op de kust / ende leegh. Tusschen beyden zyn noch andere dorpen ende pro- vincien / welck daer zyn van t Artz bisdom: Van Mexico naer t oosten leght Tezcuco, ende van daer komt men te Gueytulpa ende te Zacatepec; ende keeren- de naer t oost noordt-oosten komt men ober seker gheberchte / naer t noorden toe tusschen de rivieren van Tuxpa, ende St Pedro ende St Paulo; ende tot hier toe komt het Artz bisdom van Mexico, ende scheidt syn limiten van t Bisdom van Tlascala, ende ontrent de wegh naer Veracruz toe scheidt het met Ategotepique, Her. de- script. welck behoort tot Tlascala, ende is van de Otomische sprake. In de limiten van dese Audientie zyn gelegen de mijnen van Pachuca, veertien leguen van Mexi- co, ende die van Tasco twee-en-twintich leguen; die van Ysmyquilpo, welck van loot zyn / twee-en-twintich leguen; die van Talpuiava vier-en-twintich: die van Temozcaltepeque achtien leguen: die van Cultepeque twee-en-twintich: die van Zacualpa twintich: die van Zupango veertich: die van Guanaxato seftich: die van Comania seven van Guanaxato: die van Achachica achtien van de stadt de los Angeles; die van Gautla ofte Zumarlan, ende St Luiz de la Paz; ende in alle dese sullen meer als 4000 Spaegniaerden zyn / die met industrie ende ar- beyt op dese mijnen passen / welcke alle zyn van silber / upt-ghenomen een / welck is van loot / als vooz-sept.

Het vijfde Capittel.

Beschrijvinghe van de groote stadt MEXICO, welck de hoof- stadt is van gantsch NOVA HISPANIA.

DE principale hoofst- stadt van gantsch Nova Hispania is de stadt Mexico, de Her. de- script. welcke eertijds by de Indianen wierdt genaemt Tenoxtitlan ofte Tenuch- titlan: welck andere veranderen in Themisthatan: Is ghelegghen op de hooghte van neghentien graden en een half by noorden de linie: (Herrera seght elders d.3.l.9. c.8. in syn histoze datte leght op de hooghte van twintich graden tot twintich ende een half /) ende dit komt met de kaerten ende distantien van andere best over een / ende heeft de lenghte van hondert ende dyp graden op den meridiaen van To- ledo, soo datte vershepden is van Toledo dooz een rechte lienie 1740 leguen, welck zyn acht upren by de son. De stadt is gantsch om-ringelt van soet-wa- ter (Cortes seght in syn tweede relatie aenden Kepler / dat de stadt is gelegen in het zout lack) hoe wel een weynigh drabbich / soo dat de in-woond is daer van niet en drincken / maer brenghen t water in de stadt van een mijle verre dooz seker riolen; ende oock brenghen so het water in canoas ende schuysens. Dooz dien de stadt in een lack leght / soo en heeftse maer dyp in-komsten over dyp cal- d.2.l.7. c.13. sjen. De eene komt van het westen / een half legue langh / de tweede van het noorden /

noorden / de lenghte van een legue; naer het oosten en is gheen callje / dan alleen canoen om daer aen te komen; naer't zuiden is de derde callje twee leguen langh / daer Cortes ende syn volck langhs in de stadt quamen. Ende is te weten / dat hoewel de Laguna daer Mexico in ghelegghen is / een schijnt te wesen / zyn noch- tans twee / ende seer verscheyden / want de eene is van zoudt ofte brackigh water / bitter ende quaet / ende daer niet en groepet / noch gheen visch ter werelddt in en valt; de andere is van soet water / welck visch voort-bzenght / hoe-wel kleyn: Het zoudt lack wast / ende mindert naer de windt die der waeyt: Het soet lack leght hoogher; soo dat syn water valt in het soude (ende niet ter contrarie / als sommighe meynen) door ses oft seben openinghen die in de callje zyn / daer bygghen over legghen van houdt seer sterck ende breedt. Het zoudt lack is op eenighe plaetsen vijf leguen breedt / ende acht oft thien langh / ende in den om-loop meer dan vijftien. Het soete lack is pimmers soo groot: ende zyn beyde in het om-gaen meer dan dertich leguen, hebben van binnen ende op den oever meer dan vijftich doypen / van welck sommighe wel vijf dupsent huplen hebben; ende eenighe tot thien dupsent; ende Tescuco was soo groot als Mexico; 't water welck valt naer de leeghe plaetsen / daer het lack is / komt van de berghen af-loopen / welck legghen in het ghesicht van de stadt ende daer rondtom; welck water door dien het komt op een salpeeterighe grondt / wordt zout / ende niet door ander oor- sake / als eenighe ghelooft hebben. Ontrent den oever van dit lack werdt veel zoudt ghemaect / welck een grooten handel geeft. Daer zyn ordinaris wel hondert dupsent canoen in / ofte barckens van een stuck / welck zyn van fatsoen als een webers spoel / die de Indianen noemen Acales; de Spaegniaerden uyt ghewoonte noemdenle canoas / als men die heet in de Eplanden. De stadt en heeft nu soo veel waters van binnen niet alle wel eertijds hadde / ten tijde dat noch heydens was / want de wateren en zyn niet weder geopent / hoe-wel de straten smal zyn gebleven ende seer lanck. In elcke open plaetse werdt by naer alle daghe marckt ghehouden van alderhande eet-waren / soo dat de in-woonders niet verre en behoeven te loopen om haer huplen te voor-lien: boven dese zyn daer dyp principale marckten / daer seker daghen in de weke groot ghetal van Indianen toc-oopt om te koopen / ende verkoopen. De Indianen noemen de marckten Tianguesty, ende de Spaegniaerden noemdenle Tianguetz, sonder den ouden naem te veranderen. De eene Tianguetz ofte marckt is in Tatlulco, welck een vier-kante plaetse is / aen de dyp zijden om-ringelt van gaelderijen ende tenten; in het midden van dese plaetse (welck is een van de grootste der werelt) staet het gericht / ende een seer schoone fonteyn die de Spaegniaerden hebben ghemaect: de andere leght binnen Mexico, en wordt heden-daeghs ghenoeemt el Tianguetz de St Iuan, welck oock een groote plaetse is; soo dat in dese twee plaetsen wel hondert dupsent menschen haer konnen laten met haer koopmanschappen. De derde marckt wordt ghenaemt el Tianguetz de St Hippolito, (welck de patroon is van de stadt) altoer woensdaeghs ende donderdaeghs marckt wordt gehouden; daer sulcken ontalijcken volck te marckt komt / dat men daer qualijck keeren oft wonden kan. Elck verkooper weet syn plaetse; ende elcke soorte van koopmanschapppe heeft syn quartier sonder veranderingh. Dinghen die van ghewicht ofte groote bestimmeringh zyn / latenle aen de kandt van 't water in de canoas. De andere dingen die op dese marckt te koop komen / waren hier te langh om te verhalen / want alles wat van aerde / hout / silber / ende goudt ghemaect kan worden / komt daer te koop / beneffens alle andere kostelijckheden / etc. In dese stadt zyn wel vier dupsent borghers van Spaegniaerden / ende wel dertich dupsent familien ofte meer Indianen: in de vier quartieren daer de stadt van oudts in verdeelt was / die heden-daeghs worden ghenoeemt Sant Iuan, Santa Maria la redonda, San Pablo, ende San Sebastiaen, ende Thatelulco, is het wel principaelste quartier / welck nu ghenoeemt wordt Sant Iago. De Koninghlijcke Audientie ende den

Her. de-
script.

Dice-Roy

Vice-Konink die daer in resideert / heeft in dese Stadt syn woon-plaetse; als mede de andere Officiers van den Koningh; en den stoel van den Artz-bisschop is hier / welck onder sich heeft vooꝝ Suffraganen de Bisdommen van Tlascala, Guaxaca, Mechoacan, Neuva Galicia, Chiapa, Yucatan, Guatemala, Verapaz, ende de Philippinas. De Cathedrale Kercke wierdt begonnen by Cortes, ende voorts op-ghehouwt by Don Sebastian Ramires de Feunleal.

In de Stadt van Mexico zijn diuersche cloosters van Dominicanen / Franciscanen / Augustijner / de compagnie van Iesus / Carmeliten / la Merced, Barboetse / etc. ende thien cloosters van Nonnen: Een Uniuersiteyt daer seer geleerdeijck alle vyfde konsten endescientien geleert worden: ende ander collegien ende hospitalen: boven desen zijnder noch wel dyp dupsent Spaegniaerden die in de om-liggende dorpen onder de Indianen woonen; ende in de voorschreven provincien sullen wel twee hondert en vijftich dorpen van Indianen wesen / ende in de selue / als mede in de landt-hupsen (die de Spaegniaerden Estancias noemen / ende wel ses dupsent zijn) meer dan vijft hondert dupsent Indianen die onder tribut sitten / ende meer dan hondert en vijftich cloosters van Nonnicken / en scholen van Papen / om de Indianen het Christenen ghelooft te leeren; behaluen de Padres van de Societeit van Iesus / ende andere huerlinghen: oock soo heeft de Inquisitie haer residentie hier. Mengaende de ghestalte van de lucht in dese Stadt / het reghent daer op de selue tijden en stonden als in andere quartieren van Nova Hispania, doch met de noorde-windt des abonts ende niet des morgens: maer van smorgens tot 's abonts ist daer helder ende klaer weder. Des abonts soo verheft hem aen't noorden op den bergh de Tepeaquilla een legue van de Stadt / een seer dupster wolcke / ende in korten tijdt met groote windt ende draepinghen komste te Mexico: ende om te sien oft het reghenen sal / en behoeft-men maer te mercken oft den bergh voorsch. gheladen is met wolcken / want het is dan seker dat het reghenen sal. Ten tijde dat het reghent / is het in Mexico lustigh ende ghesondt / maectt fraepe morgens-stonden / ende bochtighe abonden / ende de nachten ghestarret ende schoon weder. In de maenden van November, December, Ianuarius, Februarius ende Martius, tot dat den reghen komt / ghelijck het dan droogh weder maectt / ende niet en reghent / elcke dagh des abonts als het plagh te reghenen / soo verheft hem een draep-windt in Mexico, ende ghelijck het salpeetrich landt is / soo vlieggher soo dichten stof / ende soo dupster / dat men by wijlen malkanderen niet sien en kan / ende duert den gantschen abont ghelijck den reghen / soo dat in syn plaetse schijnt te komen; dan de nachten als bozen zijn seer helder. Dese stof is seer ongesondt / ende hoe men naerder aen Martio komt / ende het landt drogher is / hoe schadelijcker / want vliegghen te neuse ende te monde in / ende veroorsaken pijn in de zijde / ende veel steruen daer af; soo dat het dan goet is hupten Mexico te wesen: dese draep-winden ende stoffen zijn ghe-nerael dooꝝ gantsch Nova Hispania ter tijden van de drooghten / doch en zijn soo schadelijck niet als in Mexico: die in de Stadt op haer ghesonthepdt willen leben / en gaen des abonts niet uyt / maer slupten haer deuren ende vensters dicht toe / ende soo sy doch de abont-lucht willen genieten / soo gaen sy in haer hoben ende in't veldt.

d. 4. l. 9.
c. 6.

Het selste Capittel.

Beschrijvinghe van de andere plaetsen ontrent de Stadt Mexico ghelegghen.

Vooꝝ desen hebben wy aen-gheroert de menighe van plaetsen die ontrent de Stadt Mexico legghen / sullen nu eenige van de principaelste plaetsen beschrijuen / onder de welcke upt-munt Chulula, welcke een groote blecke was in voortijden / ende by naer soo groot als Mexico selfs; en was de voornaemste Heerschap-pije van Nova Hispania naer de Republijcke van Tlascala, ende de vermaelste van weghen haere supersticien ende afgoderijen onder alle de andere plaetsen van dit gantsch

d. 2. l. 7.
c. 2.

gantsch geweest. Was seer volck-ryck/ en gebout op een schoone pleyn/met ontrent
20000 hupfen en wel soo veel landt-hupfen daer om her/ (welcke de Spaegniaer-
den noemen Estancias,) met veel schoone toozns op de kercken ofte tempelen/welck
men seght wel soo veel geweest te hebben/ alker dagen in 't jaer zyn; soo datter naer
't segghen van vele/ wel ses dupsent kinderen van beyde sexen jaerlycks ghedoodt/
ende den Af-goden op-gheoffert wierden: wierdt ghegouverneert door een Capi-
teyn die by de Republique ghekozen wiert / door den raet ende met advijs van ses
Eduelen ende by-standt van haer Priesters: door dien sy niets voor en namen/
dan daerse haer eerst over beraden hadden in religieuwer wyse; waer door by die
natie dese stadt ghenaemt wierdt het heplighdom van alle haer Af-goden. Daer
valt in 't selve gheweste seer veel Cochinilla, ende de landen zyn seer vruchtbaer
tot alle ghezaepe/ ende oock tot het onder-houden van vee. De mannen ende vrou-
wen zyn van goet fatsoen: daer waren eertijts veel koop-lieden die wijt en breedt
haren handel dreven: het arm volck kleede sich met rocken van Nequen, welck is
het lincwaet dat ghemaect wordt van de Maguey, ende de rijke in rocken van
cottoen/met randen van plupmen ende oock van konijne vellekens. Daer viel seer
grooten handel met diverse dinghen die in dese vleske wierden ghemaect ende
ghevonden.

d.2.1.7.
c.4. Tezcucó was mede eertijds een groote plaetse wel tweemaal soo groot als Se-
villa in Spaegniën / hebbende wel geleghde straten ende schoone hupfen / is ghe-
legghen op een pleyn / aen de kant van 't zout-lack van Mexico, ende heeft niet te
min 't soet-water in alle plaetsen / welck daer gelept wort door diverse rioien van
't geberghte af: soo dat het een seer frische woon-plaetse is. Naer dat Don Hernan-
do Cortez seght in syn derde verhael / soo licht Tezcucó ses leguen van de stadt
Mexico langhs het lack.

Ibid. Quitlavaca is ghelijck de stadt van Venetien gantsch in 't water ghelegghen /
soo dat de Spaegniaerden het noemden Venezuela; een ghelonde plaetse ende
daer goede visscherije valt / men komt daer aen over een callje wel twintich boes-
ten breedt / ende wel een half legue langh; daer woonden in dese vleske eertijds
wel twee dupsent familien.

Yztacpalapa was een vleske wel van thien dupsent hupfen / half gheboudt in
het zout-lack / ende half op 't vaste landt; ende daer waren verscheden vivers
van soet water / met veel visch daer in; ende een fonteyne op den wegh naer Me-
xico toe van goet water / ende om-cingelt van seer hooghe boomen. Dese plaetse
leght twee leguen van de stadt Mexico, ende ses leguen van Tezcucó; ende men
treckt naer de stadt van Mexico langhs een callje / daer wel acht te peerde neffens
den anderen kunnen rijden; ende soo recht / dat men de poorte van Mexico soude
kunnen sien / ten ware een kromte die het van den beginne heeft. Men de zijden
van dese plaetse was ghelegghen Mexicalzingo, een dorp van vier dupsent hup-
fen / al in 't water; ende Cuyocan met wel ses dupsent hupfen / al op 't vaste landt
ghelegghen / seer vruchtbaer / ghelondt ende aenghenaem. (Cuyocan leght ander-
half legue van Yztacpalapa naer Mexico toe over de callje.) Ende Hiucilopucho
hadt wel vijf hondert hupfen. Dese dorp plaetsen hadden in tijden datse noch hep-
dens waren veel tempelen ende hooghe toozns / die van verre blinkten oft silber
hadde gheweest / welcke hedendaeghs tot kloosters zyn gheapproprieert. Daer
was grooten handel in 't zout / welck daer veel viel / hoe-wel niet seer wit noch
goet om te eten / dan wel om vlesch met te zouten: men maect het van de aerde/
welck al om daer ontrent sullich is; en is noch een vasten handel / door dien het
wijdt en breedt verboert wordt.

Guatitlan leght vier leguen van Mexico; ende Tenyauca twee leguen; Esca-
puzalco een legue, al aen den oever van 't lack. Tacuba dicht by Mexico.

d.3.1.2.
c.10. Suchimilco is een frappe plaetse ghelegghen in 't soete lack vier leguen van Me-
xico naer 't zupden; ende twee leguen van Cuyocan.

Queretaro is een plaetse gheleghen in de provincie van Xilotepec, daer een fonteyn is van soo heeten water / datse verschouwt 't gene daer by komt eerst uytbloepende / maer verkoelt zijnde / soo maect sy het bee vet / dooz diense gesont is: In de selve provincie is een fonteyne van seer goet water / welck vier jaren loopt / ende de vier jaren daer aen en geefse niet een drop waters / ende dan geefse weder water / ende alst veel reghent soo is sy droogh; ende alst heel droogh weder is soo geefse water. In dese provincie zijn veel silber-mijnen / en veel medecinale krupden / ende alle vruchten van Spaegnien wassender: 't is aenmerckens weerdigh / dat tusschen het doorp van S' Iuan, ende 't doorp Queretaro, welck zijn leben leguen, ende twee leguen vorder / ende soo vele over dwers / weyden meer als hondert dupsent koepen en ossen / ende twee hondert dupsent schapen / ende wel thien dupsent peerden / soo wonder vruchtbaer is dat gheweste.

Het lebende Capittel.

Beschrijvinghe van ACAPULCO, welck is de haven van de provincie van MEXICO, gheleghen aen de zuydt-zee.

Het Artz-bisdom van Mexico heeft syn havenen beyde aen de zuydt-zee ende de nooydt-zee: de haven aen de zuydt-zee werdt ghenomt Acapulco, gheleghen in de provincie van Acapulco, op de hooghte van lebenthiën graden by noorden de linie; naer 't legghen van Herrera: waer mede ober een komt een aertteekeningh van de kuste by den Generael Spilberghen in een spaens schip ghebonden. (Thomas Fuller stelde op de hooghte van lebenthiën graden en twintich minuten; Olivier van Noordt, op lebenthiën graden / dertich minuten.) Ses leguen van Rio de los Yopes, daer 't Artz-bisdom confineert met 't Bisdom van Tlascalala, ende acht leguen meer naer 't westen leght de rieviere Citala, ende noch vier leguen vorder die van Mitla. De beschrijvinge voornoemt steldt neffens de haven van Acapulco naer het westen la Playa de Citala, welck wel 24 leguen duert sonder heubels oft klippen aen het strandt: reket 9 leguen tot Boca de Mitla, ende 4 leguen tot Apuraualcos, van daer tot Petatlan stelde la Plaia de Tespa, vol kleyn gheboomte ende palmiten: van Petatlan tot de haven van Ciguatanajo 13 leguen, en van daer tot Rio de Zacatula 12 leguen. De haven van Acapulco heeft een groote mondt / wel een mijle wijdt / leggende 3. ende n. ende van binnen heeft se noch twee geulen / van welck de eene streckt naer het noorden / daer de schepen kunnen ankeren: de andere gaer het oosten / daer de schepen moghen beschut legghen vooz alle winden / loopende in de in-hammen die daer binnen zijn / ende men mach de schepen daer ober halen / ende verloerken. Soo dat dese haven een van de grootste / schoonste ende verlekerste havenen is van de Nieuwe Wereldt / ende ober sulcks altydt seer bebaren is gheweest; ende wordt noch heden-daeghs gefre-quentteert by de schepen van Nova Hispania, loopen naer de Philippinas, ende van daer weder-keeren naer Nova Hispania. Men de west-hoek van de baye light een hoogh ende routw Eplandeken dicht by 't landt / de baye gaet eerst noorden in / en dan west op / daer hem het stedeken laet sien met het fort / welck maer een lege boortweringh en hadde doen ons volck daer was met Spilberghen: de schepen konnen tot op een musquet-scheut by de huplen ende het fort kornen. Het stedeken aen dese haven gheleghen / is van Mexico tachtentich leguen, (naer 't legghen van Pedro Texeira die de selve bereyft heeft) een quaden ende seer periculeusen wegh ober hoogh geberghte / steyle klippen / ende ontallijcke rievieren van schoon ende excel- lent water; seer dichte bosschagien / ende een landt dat seer qualijck bewoont is / ende 't volck van den lande somber ende seer nederigh. Men passeert in desen wegh d'p rievieren van name: de rieviere del Papagayo, die seer machtich is / ende wordt met een ponte ghepasseert: de rievier de las Balsas, welck is als de Taio in Portugael / ende heeft een seer snellen loop / ende wordt ghepasseert met blotten van rieden

rieden by den anderen gheboeght / ende gheleght op drooghe calebassen / welck de Indianen met swemmen over-brenghen; ende aen beyde dese rivieren betaelt men syn passagie. De derde is de riviere van San Francisco, de welcke hoewel sy groot ende machtich is / heeft haer wedden in eenighe plaetsen: al desen wegh langhs is men seer gheplaeght van de Mosquitos datter qualijck gheen raedt toe en is / soo datse de menschen oock wel dooden met haer venijnigh stecken. Eermen te Mexico komt passeert men dooz het Marquisaetschap del Valle, daer den eersten conquesteur van Nova Hispania, Fernandus Cortesius de naem van boerde. Een Engell-man die daer was inden jare 1603 ghetupght dat sy van Acapulco naer Mexico toe haer wegh namen dooz Zumpango een doyp van Indianen dertich leguen van Acapulco, ende gheen doypen onder-weghen / ende datse van daer quamen te Quernavaca een doyp van 't Marquisaetschap daer Cortes den titel van heeft verkregghen / ende derthien leguen van Mexico ghelegghen.

Een Spaegniaerts gheintercipieerden brief schrijft van dese plaetse aldus in den jare 1590. Ick quam van *China*, ende de landen in *Acapulco*, seventich leguen van *Mexico*, welck is de haven daer de schepen legghen die naer *China* varen; alle koop-lieden van *Mexico* brengen haer koopmanschappen neerwaerts tot dese haven, om wegh te schepen als voren. Het is een van de beste havenen van alle de havenen van *Nova Hispania*, ende daer de schepen alder-seeckerste kunnen rijden sonder eenigerhande ghevaer; want sy leght onder een hoeck landts, ende een groot punt. Ende hier zijn vier groote schepen, te *Mexico* toebehoorende, van ses hondert ende acht hondert vaten 't stuck, die alleen dienen tot de vaert naer *China*, ende vvederom; ende gaen tvvee teffens naer *China*; vvelck is over de tvvee duysent mijlen, ende zijn ghemeynlijck derthien ofte veerthien maenden uyt; ende als die tvvee vveder-ghekomen zijn, soo loopen d'ander tvvee korts daer naer vvederom uyt, gaen nu seer sterck van soldaten voorsien. Een dingh kan ick u. 1. verseeckeren; dat tvvee hondert ducaten in Spaensche ende eenige Nederlandtsche vwaren die ick dervvaerts voerde, vveert maecte daer in 't landt veerthien hondert ducaten, ende maeck rekeningh dat de zijde-vwaren ende andere koopmanschappen die ick in plaetse heb mede ghebracht, my hier in *Mexico* sullen vveert zyn vijf-en-tvvintich hondert ducaten; soo dat hier groot ghelt te vvinnen is, als men behouden mach over komen.

Den Generael Spilberghen was hier in 't jaer 1615; ende accordeerde met den Gouverneur / hoe-wel de de selve 18 groote stucken hadde op syn casteel, doch soo qualijck ghemonteert / als men daer naer heeft verstaen; dat de onse de selve plaetse lichtelijck hadden kunnen importeren / indien sy gheweten hadden hoe het daer ghesteldt was; ende bequam van hem verscheyden eetbare-waren ende manghelde syne ghebanghenen.

De schepen varen ghemeynlijck van Acapulco naer *China*, ende de Eplanden Filippinas, in Martio ende daer ontrent; ende komen weder van *China* te vertrecken in Junio ofte daer ontrent.

Het achtste Capittel.

De ghelegghentheden van de provincie van PANUCO, ende de steden in 't selve quartier ghelegghen.

Her. de-
script. **D**E provincie van Panuco ghelegghen naer het noorden van Mexico, was eerst een Gubernement op hem selven / dan is nu gheincorporeert in het district van de audientie van Mexico, is by de vijftich leguen langh ende breedt. 't landt welck streckt naer Nova Hispania toe / is het beste; overbloedich van lijf-tocht / ende men vindt daer eenigh gout: maer het landt welck naer Florida toe streckt / is seer arm ende slecht: ende daer zijn wel vijf hondert leguen weeghs eer men komt

komt aen de limiten van Florida. Van Mexico komende hebt ghy eerst de provincie van Ayotuxtetlatan, welck eerstijts vol belliqueus volck was/ ende wierdt van Don Hernando Cortes geconquesteert in den jare 1522, met groote slachter van de in-woonders; van daer kommen te Chila vijf leguen van de nooydt-zee/ welckes volck oock belliqueus was/ ende qualijck te subjugeren/ upt oorsaecken van diversche lacken die in de selve provincie zijn; soo dat Cortes veel te doen hadde om die te over-winnen. De Spaegniaerden hebben nu in dit Gouvernement dyp woon-plaetsen/ te weten; Panuco welck by de Spaegniaerden wordt genoemt Villá de Santistevan del Puerto, ontrent Chila ende daer de rievier van Panuco in de zee loopt; ghebout by Don Hernando Cortes naer dat hy die van Panuco ende Chila hadde' tonder-gebracht/ende haer woon-plaetsen gedgestrueert; Dese stadt is ghelegghen op de hooghte van wat meer als dyp-en-twintich graden/ vijf-en-estich leguen van de stadt Mexico naer het nooydt-nooydt-oosten/ ende acht leguen van de zee/ neffens een rievier welcke het in-komen maect van de haven.

De tweede stadt is ghenoemt by de Spaegniaerden Santiago de los Valles, is ghelegghen binnen s' landts vijf-en-twintich leguen van Panuco naer het westen toe.

De derde is de stadt S' Luis de Tampice, acht leguen van Panuco naer't nooyt-oosten/ ghelegghen aen de zee-kuste/ van de Golfo van Mexico. Hoewel op de kuste van dit Gouvernement veel rievieren zijn/ ende diversche aen-komsten tot Rio de las Palmas toe/ soo en zijnse effen- wel niet seer bekend/ als alleen de rievier van Panuco, ende syn haven/ welck oock niet seer goet ofte secker en is.

In dese provincie waren eerstijts diversche groote woon-plaetsen van Indianen; als te weten; die de Spaegniaerden noemden las Caxas, ende een andere ghenaemt Yxicuyan; ende Nachapalan, ende Taquinitl, ende Tezetuco; al seer bewoont by Wilden/die eerstijts veel Spaegniaerden doodt-sloeghen van't volck ghekomen met Francisco de Garay, die dit landt meynde te conquesteeren/ dan was daer in vooz- ghekomen by Cortes.

In de provincie van Panuco, als Oviedo ghetuyghet/ wordt ghebonden een secker Bitumen, welck seer bequaem is om de schepen mede te pecken; welck men oock elders in Indien vindt.

Aen de nooyt-zijde van de rievier tegen over Panuco, hebben de Spaegniaerden eenige sout-pannen/ en de rievier is daer ontrent een half boogh- schoot breed; de Engellsche die aen landt wierden ghelet in de bocht van de Golfo van Nova Hispania; (zijn't volck van Iohn Hawkins) in den jaere 1568; quamen dooz veel miserien ende onghemacks hier aen/ ende werden by de Spaensche ghebracht naer de stadt Panuco; ghetuyghen dat het een wel-ghelegen plaetse was/ wel versien van alle soorten van fruyten; ende beneffens veel Indianen/ als doen bewoont by ontrent twee hondert Spaegniaerden/ behalven noch de Swarten. Doen haer meeste trafijcke met het zout/welck sy maken in seckere zout-pannen/ liggghende aen de west-zijde van de rievier/ ende een legue van de stadt. Dese Engellschen een/ghenaemt Miles Philips, verhaelt dat hy ende syn gheselschap van Panuco naer Mexico wierden gheboert/ welck van den anderen soude legghen neghentich spaensche mijlen/ende datse naer twee daghen reysens quamen aen een vleck welck de Indianen noemen Nohete; ende de Spaegniaerden Santa Maria, daer een klooster van Munnicken is; daer naer quamen se te Mestitlan beertich leguen van Mexico, daer een hups is van Graetw-munnicken/ ende daer woonden ontrent dyp hondert Spaegniaerden/soo mans/ vrouwen/ als kinderen. Een dagh-reysens voozder leght Puchuca een stedeken/ ende de mijnen van Puchuca legghen ontrent ses leguen van daer naer't nooyt-westen.

Tot naerder ontdeckinghe van dese provincie/ sullen wy hier by voegghen het verhael van Iohn Chilton, als't selve is upt-ghegeven by Mr Richard Hackluyt in syn

in syn Engellsche voyagien. In den jare vijftien hondert ende twee-en-sebentich / (legt hy) quam ick te Mexico, in 't geselschap van een Spaegniaerd / ende wy trocken te samen naer de provincie van Panuco, welck legt op de kuste van de noozdt-zee / ende naer d'p dagh-reylen quamen wy in een stadt ghenaemt Mesticalan, daer maer twaelf Spaegniaerts en woonden / ende de Indianen die daer woonden waren by de dertich dupsent. Dese plaetse legt op secker hooghe berghe / die seer dicht met bosschagie bewassen sijn / neffens eenighe dorpen die ghesont ende lustigh sijn / en vruchtbaer / hebbende schoone water-fonteynen die daer dooz-loopen. De hooghe weghe sijn al beplant met fruyt-boomen van verscheyden vruchten / seer lustigh in 't aen-schouwen; ende in elck dozp daer wy deurtrocken bereerden ons volck met allerhande eet-waren. Ontrent twintich leguen van dese plaetse is een ander vleck ghenaemt Cianchinoltepec, welck een Edelman toe behoort / alwaer ontrent de veertich dupsent Indianen woenen ende onder haer sijn acht oft negen Sunnicken van St Augustijns ordre / die daer een clooster hebben. D'p daghen daer naer scheyden wy van dese plaetse / ende quamen tot een vleck ghenaemt Guaxutla, daer een ander clooster is van de selve order; ende daer woenen ontrent twaelf Spaegniaerden. Van dese plaetse voortwaerts begint de provincie ghenaemt Guastecan, welck is black landt sonder eenigh gheberghe. De eerste vleck daer wy aen-quamen is ghenaemt Tancuy-labo, daer menichte van Indianen woenen / langh van statueren / ende 't lijf al gheschildert met blaew / ende draghen 't hant langh tot aen de knyen / gheblecht als de vrouwen ghewoon sijn haer hant te vlechtten met linten. Als sy upt haer huppen gaen / draghen se haer booghen ende pijlen met / zijnde goede schutters / ende meest naeckt gaende. In dese landen en nemen se noch goudt noch silver in mangelingh dooz eenighe dinghen / maer alleen zout / welck sy seer groot achten / ende gebruycken het als een sonderlingh medecijne teghen secker woymen die tusschen haer lippen groepen. Naer neghen dagh-reylen van dese plaetse / quamen wy tot een ltedeken ghenaemt Tampice, welck een haven-plaetse is op de zee / daer naer mijn gillingh veertich Christenen woenen / van welke de Wilde doen wy daer waren / veertien doot-sloeghen / dewyl sy besich waren om zout te vergaderen / welck al de koop-handel ende neeringhe is die sy hebben in dese plaetse; is ghelegghen aen 't in-komen van de rievier van Panuco, welck is een seer groote rievier / ende ten ware een zandt welck legt in de mondt van de selve / scheyden van vijf hondert tonnen soudense konnen op-baren by de 60 mijlen. Van hier trocken wy naer Panuco, veertien mijlen van Tampice, welck eertijts een fraepe stadt is gheweest / ende de Koningh van Spaegnen hadt daer een Gouverneur; maer dooz de verwoestinghen ende slachter die de Wilden doen / onder de Christenen / legt sy nu by naer woest / hebbende in sich niet over de thien Christenen met een Priester. Hier wiert ick seer sieck ende bleef hier leggen een-en-veertich dagen / hebbende gheen ander voetsel als fruyten ende water / daer ick noch ontrent ses mijlen verre in 't landt om moest leynden. Mijn mede-ghesel trock vorder ende weder gekomen zijnde / vondt my in eenen soberen staet; upt oorzaeck van de onghesondtheit van dese plaetse; ende niet teghen-staende mijn sieckte ende swackheyt liet ick my op een peerdt setten / met een Indiaen achter om my te houden / ende trocken soo voort tot s' abonts; s' ander-daeghs smorghens passeerden wy de rievier in een canoa / en welende aen d' ander zijde trock ick alleen dooz upt ende misten de weghe / soo dat ick reedt dooz een groot bosch ontrent 2 mijlen / en ten laetsten viel ick in handen van de Wilde van dit geweste / die daer woonden in secker hutjens van stroo gemaect; dese my siende quamen heur twintighen upt met haer boogen ende pijlen / ende spraken my aen in haer tale welck ick niet en verstont / ende ick gaf haer met teekenen te kennen dat se my van mijn peerdt soudent helpen (was in eer groot ghewar om van haer ghegeten te worden waer hy niet maget gheweest / waerom sy vreesden dat hy de pocken hadde) gaven my water

water te dꝛincken upt een beneets-glas dat vergult was. Waer van verwondert zijnde/bzaeghde ick hoe sy daer aen ghekomen waren: een mexicaensche deerne die sy by my hadden ghebracht/ antwoorde dat de Cazique van die Wilden /'tselbe ghebracht hadde van Skallapa een groote vlesche/dertich mijlen van dese plaetse in 't gheberghte daer eenighe Christenen woonden ende secker Augustijner-munnicken/ welck de Casique op een nacht verrast / ende 't volck doodt-gheslaghen hadde; ende 't klooster verbrandende / hadde dit glas onder ander dinghen gheberght. Hebbende nu eenighe upzen onder dit volck gheweest / dede de Casique bꝛaghen oft ick mijns weeghs wilde gaen; ick antwoorde / jae. De Casique liet twee van syn volck met my gaen om my te gheleypden / die naectt vooz my ginghen met haer booghen ende pijlen by de dꝛypmijlen/ tot datse my brochten op den hooghen wech/ende gaben my met teekenen te kennen dat ick haelt soude komen aen een stadt daer Christenen woonden / welck is ghenaeamt St Iago de los Valles, ghelegghen op blacke velden ende om-ringht met een aerde wal/ 'tgetal van de Christenen die daer woonden / en waren niet boden de vier oft vijf-entwintich/ die de Koningh van Spaegnen dorpen ende Indianen gheeft om het landt in syn subjectie te houden. Hier hebben de Christenen machtighe muplen/ diese bꝛenghen naer alle quartieren van Indien/ende Peru, alsoo sy al haer koopmanschappen op de selbe te lande voeren. Hier bondt ick mijn gheselschap weder / die bebreest waren gheweest dat ick vermoordt was; ende 't volck van de Stadt was seer verwondert dat ick ontkommen was upt de handen van die Indianen/dooz dien 'tselbe noypte vozen geschiet was; want zijn daer seer moedich op een Christen ghedoot te hebben/ende een stuck van syn vel te dꝛaghen daer eenigh hape aen is; wy bleven in dese stadt achthien dagen/ tot dat ick weder gesont wiert; ende onder-tusschen quam daer een Don Francisco de Page, welc den Vice-Kop Don Henrico Manriques had gelonden vooz Capiteyn-generael/ om te onder-soecken ende te openen sekeren wegh van de zee-kant af/tot de mijnen van de Sacatecas, welck zijn van dese plaetse 160 mijlen/ ten eynde sy haer koopmanschappen langhs dien wech mochten bꝛengen/latende de wegh van Mexico liggē/ de welcke ses oft seven weken reys is. Dese Capiteyn nam my ende mijn gheselschap mede/en de veste soldaten/ tot het getal van 40 toe/welck by met hem ghebracht hadde/ende 500 Indianen/ die wy namen upt twee dorpen van dese provincie/genaemt Tanchipa en Tamaclipa, alle goede schutters/ ende naecte lieden; wy trocken so naer Rio de las Palmas, welck seer groot is/ende schept het rijk van Nova Hispania ende Florida van den anderen; ende treckende langhs dese riebriere dꝛyp daghen langh om passagie te soecken / ende gheen bindende / waren wy ten lesten ghenootslaecht houdt af te houwen / ende een blot te maecten/ daer wy op ginghen sitten ende lieten ons by de Indianen al swemmende ober-sloten. Dꝛyp daghen daer naer reysende dooz bosschen / ober berghen ende heuvelen / quamen wy aen de mijnen van Sacatecas, welck de rijkste mijnen zijn van heel Indien/ ende van daer wordt het meeste silber ghehaelt; ende daer woenen boden de dꝛyp hondert Christenen/etc.

Het neghende Capittel.

Van de manieren van de Mexicanen, haere tale ende regeringhe.

ER wy van dese provincie van Mexico schepden/ soo sullen wy een wepnigh spreken van dit volck/ te meer om dat het 'teerste is/ daer wy eenighe forme van ghelette regeringhe onderbinden. Dit volck heeft een sonderlinghe bligt aen-ghewent om haer kinderen wel op te trecken naer hare wijse/ gelijk 'tselbe te sien is by haer gheschilderde boecken / by dewelcke wordt upt ghebeelt in wat voeghen sy haer kinderen naer den ouderdom van hare jaren hebben onder-welen / ende naer haer vernuft te wercke ghestelt/ ende de weder-spanninghe met sware straffen ghetemt:

ghetemt: want van jonghs bzochten sy de selve ofte by haer Priesters/ ofte by haer Krijghs-oberste/ om als sy tot jaeren souden komen in d'een ofte d'ander ordze opghenomen te worden. Ende daer-en-tusschen soo onderhielden sy die in haer huplen; gaeben haer eten naer haere jaren ende behoefte; stelden die te werck tot d'een oft d'ander hupl-werck; straffen die naer gelegentheyt van de misdaet met axi haer onder de neus te roocken; ofte met de scharpe doornen van Maguey te pwickelen/ ende dierghelijcke. Haer houtweljcken wierden op een sonderlinghe wyse ghemaeckt ende bevesticht; sekere bzoutwe die sy noemden Amantelan, schozten de bzupdt op haren rugghe/ ende vergheselschapt met veele andere bzoutwen van de bzupdts bloedt-berwanten ende naeste vzienden/bzochten die ten hupse van de ouders van den bzupdegom/ ende setten de bzupdt daer in hups neder op een matte neffens den bzupdegom/ende knoopten de kleederen van de bzupdt ende den bzupdegom aen den anderen; men offerde daer naer Copal aen de Af-goden/ ende men hielder een solemnele maeltjdt/ende men las de nieuwt-flamen-gheboeghde bozen de wetten van 't houtweljck; en soo wiert 't houtweljck daer naer voltrocken.

De politieke regeringhe was eertjds bestaende by veele oft Aristocratia: daer naer hebbense onder haer eenen Koningh aen-ghenomen; wiens successie niet en volghde by bloedt maer by verkielinghe; de keur staende by sekere ghelijck als keur-vorsten/ upt den adel van Mexico ende eenighe nae-burighe Koninghen; welcke onder desen staet behozen ende des grooten Koninghs van Mexico vassallen zijn: dese keur-vorsten noemden sy in hare tale Tlacohecalcatl, welcker hoogheyt de naeste was achter den Koningh. Dese volghde haer Krijghs-obersten die sy Tlacatecatl ende Ezuahuacatl noemden; ende epndelijck haere Priesters/ die sy noemden Tlillancalqui, dat is heeren van 't swarte hups/ naer seker swarte salve daer sy haer mede besmeerden. De Koningh hadde onder hem verscheppen dienaers soo om in recht te doen als krijgh-saecten te verrichten; insonderheyt sekere boden die sy noemden Telpuchli, meest jonghe ende radde lieden/ die sy sonden in alle de provincien die haer onderdaen waren/om acht te nemen op alles watter om gingh/ ende 't selve in een boeck/ van cottoene lynwaet/ gheschildert haer oer te brenghen/ alsoo sy geen maniere van letteren ofte schrift en hadden. Sy hadden in elcke provincie haere Gouverneurs die sy Petlacalcatl noemden/ende daer benebens haere Calpique, om de schattinghen vooz den Koningh in te borden. Hadde een gheschildert boeck/ in welke upt-ghedrukt stont naer 't leven alles wes elcke provincie hadde op te brenghen naer syn gelegentheyt/ d'een cottoene kleederen/ d'ander eenige eetbare ware/ d'ander eenige kostelijcke gummien en hersten/ de andere weder eenige vzeemde dieren oft vogelen/ende ten lasten oock eenige metalen/ ende soo voozts. Dooz dese selve wyse wisten sy alle dinghen bequameelijck upt te drukken; ghelijck 't selve te sien is by de gheschilderde boecken/ welcker eenighe dooz den hoogh-gheleerden Samuel Purchas, in 't Engelsch zijn upt-ghesheben. Sy hadden sekere teekenen daer sy de ghetallen mede upt-drukten/ doch van gheen minder ghetal/ dat ick heb konnen mercken/ als twintich/ welck sy upt-drukten met de ghelijckenis van een op-staende bijle ofte vaentjen; ende dat tot hondert ende twee hondert toe; soo dat dese by-staende figure betee-

kende hondert Vier hondert drukten sy upt

met het teeken welck hier verthoont staet boven een diepe schotel; dit teeken stelden sy soo dickwils tot dat het vier dupsent maecte:

om acht dupsent te beteecken ghebupckten sy dit by staende teeken: ghelijck 't selve te sien is by haer schat-boeck. De naemen van de ghetallen luden in haer taele aldus; 1 ce, 2 ome, 3 yei, 4 nahui, 5 macuilli, 6 chicuazen, 7 chicome, 8 chicuey, 9 chicunahui, 10 machtlactli, 20 zempohualli, 40 ompohualli, etc.

Sp begonnen haer jaer van onsen Maert, ende verdeelden haer jaer in achthien maenden (als Gomara schrijft) ende gaben elck maent een besondere naem meest ghenomen van haer feesten die elcke maendt omquam; ende elcke maendt verdeelen sp in twintich daghen / die oock haer besondere naemen hadden van beesten ende anders / met welcker beelden sp die upt druckten. In't op rekenen van jaeren ghebruycken sp een weke om soo te segghen van derthien jaeren / de welke sp upt-beelden als in de by staende figure / in de welke maer vier figueren van verscheyden dinghen worden ghebruyckt; te weten Tocheli, dat is een konijn; Acatl een riedt; Tecpatl een slijpsteentjen ofte mesken; ende Calli een hups; doch 'tghetal der jaren met soo veel o upt-ghedruckt; tot de vooz. derthien toe; ende dan weder op nieuws begonnen. Vier deser wecken maecte ghelijck een eutwe / de welke sp beteekenden met de by-staende figure; ende als dat 't jaer om quam soo vzeelden sp althjds vooz eenighe groote veranderingh / jae meynden dat de werelt in sulck jaer hadde te vergaen / soo dat sp des avondts te voozen alle haer potten verbzaken ende haer vier upt-bluste en waecten den geheelen nacht (soo de Spaegniaerden schryben) ende maecten derhalven groote feesten naer dat den eersten dagh van een nieuwe eutwe weder was in-ghegaen / offerden aen hare Af-goden / ende versaghen haer weder van potten ende nieuwen hupf-raedt / ende haelden vier by haer Priesters. Dese eutwe van 52 jaren schilderden sp altemet in 't ronde; trocken een cirkel ende schilderden de sonne in 't midden / ende verdeelden den cirkel in vier ghelijcke ghedeelten; ende elckes ghedeeltes om-loop verdeelden sp in derthien deelen als voozen; ende als daer wat sonderlinghs in d'een ofte d'ander jaer gebeurde dat beelden sp met figueren upt ten besten als sp konden / neffens de figure van 't jaer: somtijds schilderden sp de selve eutwe in 't vier-kandt; ende in 't midden de gheschiedenissen.

Desuccessie van hare Koninghen wordt wijdt-luftigh beschreven by Acosta, wiens boeck in peders handen is / soo dat 't niet van noode is 't selve hier in te voegen; alleen sullen wy dit segghen datter de gheschilderde Chronijcke by den vooz-noemden Purchas upt-geheven / veel van verschilt 't ghene Acosta verhaelt / soo in de namen van hare Koninghen als in 't ghetal vande jaeren haerder regheringhe; doch en sullen dat hier niet naerder onder-soecken; alsoo dat Koninghrijck nu dooz de Spaegniaerden ten eynde is ghebracht. Sullen nu voozt varen tot de andere provincien.

T L A S C A L A.

Het thiende Capittel.

De gheleghenthey van de provincie van T L A S C A L A in 't ghemeyn.

Er wy komen tot beschryben van het Wisdom van Tlascala, als het heden-daechs wordt ghenomen / soo salt de pijn weert wesen een weynich aen te roeren de oude gheleghentheden van dese provincie. Dese provincie was eertijts groot vijftich Spaensche mijlen; de Stadt van Tlascala was ghelegghen aen een stercke plaetse / op de hooghte van twintich graden by noorden de linie / in een ghebocken gheberghte van groote hooghte / ende groote klippen ende rodtsen / daer Tlaxcala de naem van hadde / tot dat de naem wierdt verandert in Tlascallan, welck is te segghen in haer tale / plaetse van broodt; dooz dien de landen vruchtbaer zijn van Maiz ende andere lijf-tochten; hebbende groote gheberghen in syn district / welck

d. 2. l. 64
c. 11.
& 12.

veel regens ende bochtichepts cauleren / waer dooz daer meest alijts goeden herft
 valt van koom; sy woonden meest op stercke ende hooghe plaetsen / die daerom
 oock kout waren. Van het quartier van Xicotencalt springht een vervolgh van
 bergghen / welcke beginnen van de oost-zijde / ende strecken naer het westen / ende
 maken een langen rugghe / dooz midden van welck passeert de rieviere Zahuatl,
 welck somtijts ober-loopt / ende boerdt de huplen ende ghelaepe wegh / ende in de
 dellinghen is ghelegghen de vleck van Ocotevilco, daer de Spaegniaerden haer
 eerst neder-voegghen / om beschut te worden van Maxicatzin die haer grootte
 byent was / ende oberste van dat hooft quartier; daer naer 't landt bezedicht zyn-
 de / om de in-gheboorene tot politie te byenghen / bouwden sy haer wooninghen
 op 't blacke / daerse noch heden-daechs woonen op de kandt van de rieviere Za-
 huatl, welck is te segghen schurft-water / dooz dien het de kinderen die daer in
 ghewallen worden / crawagie verweckt; hier hebben de Spaensche schoone hup-
 sen ende ander edificien ghebouwt naer de Spaensche wijse. De wooninghen
 van de Indianen waren gheleght in diverse quartieren / een steen-woyp van
 den anderen / ende veel huplen by den anderen met enge straetjens / met veel krom-
 ten ende keeren. De huplen van aerde ghemaect / ofte van houdt / eenighe oock
 van steen; meest leegh / met groote salen van byemt fatloen: dan nu timmeren de
 Indianen oock naer de Spaensche wijse. Dese stadt ende provincie wierdt ghe-
 gouverneert by forme van Republycque: spraken de mexicanaische tale; ende een
 andere tale die se noemen Otomitica; weghen een volck welck sich ontreckende de
 regeringh van Mexico, ende daer tegen rebellerende / van die van Tlascala wierdt
 aen-ghenomen. Dit volck van de Otomis is een arbeidt saem volck / groote
 Af-goden-dienaers / vup! / ende seer bytael in de politie / ende hardt om aen te
 nemen het Christen gheloove / ende woonen geern apart / contrarie als die van
 Mexico, die polijt zyn ende seer leerlaem. Hoewel de temperatuere van dit landt
 van Tlascala sulcks is / dat het volck ten deel naect gaet / ende die haer kleeden /
 gheen veranderingh en maken van kleederen in de somer / noch in de winter; soo
 heeft het nochtans een ghewest welck kouder is / hoogher op-ghelegghen naer het
 noorden toe; ende boven het ghetempert ghebergh / welck soo weynich duert
 dat qualijck vier leguen in de breedte heeft / ende thien in de lenghte; ende is
 overbloedigh landt / vruchtbaer van Maiz, ende andere vruchten van dat landt /
 ende van Spaegniën. Syn lenghte streckt van het oosten naer het westen met
 seer veel woon-plaetsen; ende van de blacke landen begint een ander ghestalte
 seer byemt / dooz secker gheberghte welck het landt heeft naer het noorden / we-
 sende een Cordillera ofte vervolgh van bergghen / welcke al de limiten van dese
 provincie dooz-snijden / ende zyn de hoogste van heel Nova Hispania, ende
 sommighe zyn van ghevoelen dat het de seifde Cordillera is / die dese heele nieuwe
 werelt dooz-loopt / dooz dien het eynde daer van noch te vinden is; ende is
 ontrent de acht leguen breedt / van seer hardt gheberghte / soo dat in sommighe
 plaetsen onmoghelijck is die te bewoonen ofte hanteren: ende is soo reghenach-
 tich en koudt / dat van twaelf maenden de dyp alleen ghebruyckelijck zyn / de reste
 zyn continuele dampen / misten ende reghenen / soo dat de sonne daer seldom
 verwarmt: ende dese bergghen scheidt het heet ende koudt landt van den ande-
 ren / in voegghen dat dese acht leguen ghepasseert zijnde men naer het noorden
 daelt / te weten zee-waert / ende na de heete landen toe. Men d'ander zijde van
 't gheberghte begint het koude landt / welck is goet ende ghesondt / ende de wa-
 teren loopen naer het zuiden van de toppen van het gheberghte af. Al het
 gheberghte is bekleedt met boomen / ende ombzagieus / ende daer zyn wilde
 dieren / van leulwen / tigren / wolven ende Adives (dat zyn wilde honden /)
 die dooz het kleyn vee seer schadelijck zyn / ende andere onbekende dieren:
 slanghen ende viperen groot ende kleyn; harten / ende ander wildt; ende me-
 nigherley gheboghelte / welck met groote troepen vlieght naer het noorden toe /
 soo

soo datmen 't selbe liet passeren ober de Havana. Daer is groote apparentie van silber-mijnen / dooz dien daer diverse metalen worden ghevonden / aderen ende andere dierghelijcke dinghen; men vindt daer oock alun ende koper-roodt: het gheboomte daer de berghen met bekleedt zijn / zijn pijn-boomen / epcken van diverse soorten / ende andere daer de Anime ende Liquidamber van komt; ende in eenighe plaetsen wordt Manna ghevonden / doch niet soo soet ofte bequaem om te purgeeren. Wesende een sake om te verwonderen / dat op dit geberghte seer lustige woon-plaetsen zijn / die van alle 't gheene noodigh is wel voorsien zijn / dooz dien sy ligghen in 't midden van twee extremiteten / hebbende aen d'een zijde heete landen / ende aen de andere seer koude / ende 't volck woondt op de toppen van de berghen. 't Gheberghte van Tlascala welcke by die van Nova Hispania genoemt wordt de las Faldes Azules, dooz dien het groot is ende van wonderbare dispositie; is in 't ronde om-ringelt van een seer schoonen bergh / ende dicht belet van groot ende grof geboomte / sonder dat daer pets open is als alleen 't hoogste des selves / welck is een seer scharp punt / welck 't meeste deel van 't jaer met sneeuw bedeckt is / ende van verre schijnt het een rots te wesen van Azul couleur / soo perfect ende ghelijck als de natuere die soude konnen maken; ende werdt ghenoeemt la Sierra de Tlascala, dooz dien vooz 't meeste deel valt in haer limiten. Is achtien leguen in 't ronde / ende daer werden seer veel wilde dieren ghegenerert / ende oock veel stieren ende koepen die die Spagniaerden daer hebben gebracht / ende nu wildt zijn gheworden. Van desen bergh komen voozt / de vochtigheden / lacken ende moerasschen van Tlascala, fonteynen ende seer goede wateren: ende in de tijt van regenen / welck zijn de ses vochtighe maenden van April tot 't eynde van October, soo komen alle de wateren / winden ende tempeesten van dit gheberghte voozts / is meer dan ses leguen langh. In dese provincie zijn veel baden voozt siecken. In de rivieren is ghebreck van visch / 't welck moet komen dooz de snelle loop ende stoztingen van wateren die daer zijn. In een lack welck seer diep is van soet water / ende anderhalf leguen in 't ronde / ontrent Topoyanco, is geen visch / als alleen een soorte van swarte haeghdiskens / van welck de grootste een palm langh zijn / ghesont om eten / ende worden seer gheestmeert. Is een seer aenghenaemt lack / ende is rondtom de kant bewoondt by de Indianen / met haer zaep-landen / ende vrucht-boomen / ende Cochinilla, daer heden-daechs werck van wordt ghemaeckt; ende komt dooz die middel jaerlijcks in Tlascala, wel twee hondert dupsent ducaten; want als wy hier vozen hebben verhaelt / soo valt hier de alderbeste Cochinilla van gantsch Nova Hispania. Van demanieren van dit volck in haer heydendom en sullen wy niet roeren / als alleen datse oock 't vleesch van hare vanden aten / naer datse die ghelacrificeert hadden aen haer Af-goden; ende allenskens daer toe waren ghekomen datse oock malkanderen aten / ende openbare slacht-hupfen hadden van menschen. Dese Republique van de Tlascaltecas is de eenighe middel ghetweest / waer dooz Cortes de stadt van Mexico soo licht heeft konnen 't onder-brenghen / waer dooz sy oock van den Keyser Carolus de vijfde verkreeghen heeft volkomen vryheyt / soo datse aen niemandt / naer de maniere van Indien en moghen gheincommandeert worden. Een Engellman met namen Iohn Chilton verhaelt; dat die van Tlascala, aen den Konigh van Spagnien jaerlijcks vooz tribut betaelen een handt vol tartwe elck mensch / welck beloopt tot derthien dupsent Haneguas in het jaer. Sel-en-dertigh van de Haneguas maecten een last Amsterdamsche mate.

Het elfste Capittel.

Van 't Bisdom van TLASCALA, ende de Stadt daer in gelegen genoemt Puebla de los Angeles. Ende van TLASCALA woon-plaetse van de Indianen.

Het Bisdom van Tlascala, ofte de los Angeles gelijkmen het anders noemt/ ghelegen tusschen het Artz-bisdom van Mexico, ende het Bisdom van Guaxaca, is hondert ende meer leguen langh/ van de zuydt-kuste tot de nooydt-kuste; breedt tusschen de limiten van het Artz-bisdom/ ende die van 't Bisdom van Guaxaca tachtentich leguen, ende soo veel mede op de kuste van de nooydt-zee; dan maer achthien leguen breedt op de kuste van de zuydt-zee. In welcke limiten benessens de provincie van Tlascala die ephentlijck dien naem heeft ghehadt/ eenighe andere provincien zijn begrepen; als die van Tepcaca welcke maer acht leguen en leght van Tlascala, van welcke top breeder sullen sprecken by de Stadt Segura; ende de provincie van Zempoala welck tamelijck groot is/ ende 't landt vruchtbaer / meest al black landt met goede weyden / ende jacht van alderley wildt; ende aen d'een zijde leght het gheberghte. 'Tvolck dat de Spaegniaerden daer bonden leefden politiquelijck/ ende droeghen groot respect tot haer overste / ginghen niet naeckt als de Indianen van de Eplanden; ende dese provincie leght op het naeste ander half legue van de nooydt-zee. Daer was een groote vlesse van den selven name gheboutot op een pleyn tusschen twee riebieren / met seer fraepe hupsen. 'Tvolck van de provincien daer ontrent wierden eertijds gheuoemt Tonaques, ende hadden haer ephentijck tale. Andere provincien meer zijnder in dit district daer top by ghelegghentheydt sullen van sprecken. In het Bisdom van Tlascala is ghelegghen de Stadt Puebla de los Angeles, twee-entwintich leguen van Mexico naer het oosten / een weynigh wijckende naer het zuyden; van vijftien hondert hups-ghesinnen / verdeelt in vier quartieren / die de Spaegniaerden noemen Barrios, dese Stadt is gheboutot in den jaere 1531 by den President Don Sebastian Ramirez, in de wegh van Veracruz naer Mexico toe / vijf leguen van Tlascala; op de limiten van Cholula, op een pleyn welck gheuoemt wierdt Cuextlacoapa, aen 't begin van de valeye van Atlisco, op de kant van een kleyn riebierken / welck vliet opt den Volcan, daer tartwe walt ende wijngaerden / ende alderhande vruchten van Spaegniën; supcker / vlas / ende alle moef-krupden / dooz dien 't een wel ghetempert landt is / meer heet als koudt / hoewel de tartwe van de om-ghelegghen landen / ende naest de Stadt ghelegghen / eenichsints verbijest. Robert Thomson Engell-man die daer was inden jaere 1555; ende de vervolgende jaren / leght dat dese Stadt leght van Veracruz dypen-beertich leguen, ende dat het een Stadt was van ses hondert familien / ghelegghen in een seer plapante landoutwe. Vijf leguen van dese Stadt de los Angeles, naer het noorden is ghelegen de oude Stadt Tlascala op de hooghte van meer als twintich graden / welcke meest by Indianen beuoont is / ende is een vye Stadt als wy hier vozen hebben verhaelt; hier was de Cathedrale kercke van dit Bisdom tot in den jaere 1550, als wanneer de selve is verandert ende gheleght in de Stadt de los Angeles; benessens de kercke zijn in de Stadt Puebla de los Angeles diverse kloosters van Dominicanen / Franciscanen ende Augustijner-Munnicken; ende een klooster van Nonnen; ende een collegie van meer als vijft hondert kinders van Indianen / om die te leeren: met een rente van thien duplent Pezos, ghesticht by de President Ramirez vooz-noemt: niet verre van Tlascala zijn de springhen ofte fonteynen van een riebier / welcke komende tusschen los Angeles ende Cholula machtigh wordt / ende sonder visch / passeert dooz de provincien van Mechoacan, ende loopt in de zuydt-zee dooz Zacatula, ende daer zijn soo vele Caimans ofte crocodilen in / datse eenighe plaetsen ghedepopuleert hebben. Dese steden hebben de valeye van Atlisco, welck

Herrer.
descript.

d.2.1.5.
c.8.

Herr. def.

d.4.1.9.
c.14.

welck ontrent anderhalf legue breedt is / daer het kooyn nimmermeer en verbyest / ende daer wordt boven de hondert dupsent Hanegas jaerlijcks gewonnen / ende daer zijn meer dan dupsent Spaegniaerden die haer daer mede geneeren. Ende seden leguen van de Stadt naer het oosten is ghelegghen de vallepe van Ocumba ofte Oztumba, welck haer beginnel heeft van de Venta, welck sy noemen Del Pinar, tot de Venta die sy noemen Del Perote, welcke twintich leguen lang is / ende thien ofte weynich min over dwars; hier in is mede gelegen het doyp Napaluca, welc syn beginnel heeft gehad van een Swarte / genaemt Iuan, die een landt-hups hadde in dese vallepe / daer hy verckens hielt / ende lockte tot sich seker Indianen / die op een hooghte woonden / soo dat hy in korten tijdt de plaetse populeerde met dupsent in-woonders: het vee is in dese quartieren soo seer vermenichfuldicht / dat het van noode is gheveest een raedt op te richten / welck de Spaegniaerden noemen Consejo de Mesta, met syn Alcaldes ende noodighe officieren / die alle jaer haer by een-komste houden te Napaluca, in de vallep van Oztumba.

Acht leguen van de Stadt van Tlascala is ghelegghen den bergh ghenaeamt Popocatepec, wiens top altyts roockt / ende dewyl de Spaegniaerden waren in Tlascala, ende oock daer naer / heeft meer vpers upt ghegheben alle placht / met groote verwonderinghe van de in-geboorne. De Castilianen hebben desen bergh ghenoeamt Volcan, om de ghelijckenis diele heeft met den Mongibelo van Sicilien. Is soo hoogh datmen dien van vele mijlen liet / ende het sneeu en gebreekt daer nimmermeer / ende daer om her is het landt meest bewoont / ende 't vruchtbaerste van gantsch Nova Hispania. De naest ghelegghene vleck is Guaxocingo, groot / vruchtbaer ende plaplant / welck is aen den voet van den selven bergh. Desen bergh was thien jaren sonder roock upt te gheben; ende in 't jaer 1540 keerde tot syn oude standt / met sulcken ghedruys ende roock / dat het alle die vier mijlen in 't ronde woonden verschrickte / ende het aschen welck hy upt-wierp / quam tot hy Guaxocingo, Quetlaxcopan, Tepeaca, Chulula ende Tlascala; verbyande de moes-krupden / 't gheboomte / ende dede andere schaden / daer de om-legghende volckeren soo van verschrickten / datse meyn den 't landt te rupmen. Den Capiteyn Diego de Ordas dooz een mannelijcke couragie / gingh dien besichtigen / ende quam tot boven op den bergh / ende belach de mondt welck scheen rondt te wesen / ende eenige mijlen in 't ronde. Daer naer inden jare 1522 trocken den selven bergh op Montanno ende Mesa; met noch eenige Spaegniaerden ende Indianen / met groot perijckel / ende leden groote koude: quamen aen de openinghe van den Volcan, ende lieten daer eene van den haven in / welck was Montanno, die in ses reysen daer upt-haelde ontrent acht arrobas van sulphur; ende een ander naer hem in ses reysen insghelijcks / haelde daer weynich meer als vier arrobas upt; met welcke sy weder naer beneden quamen / ende byochten dese sulphur by Cortez; welcke gherefineert zijnde / bleef thien arroben sijn sulphur; die haer wel te passe quam / om pulber van te maecten / daer de Spaegniaerden gebreck van hadden.

Der wyf schepden van Tlascala, moeten dit hier noch by boeghen / dat Don Sebastiaen Ramirez groote diligentie dede / dat de Cochinilla in dese quartieren wel mochte ghecultiveert worden; waer dooz / als mede dooz dien de provincie van Tlascala by was gebleven van tributen / ende datter een vrije marckt is / komt het volck derwaerts van diversche provincien / met wollen / schapen / verckens ende hinnen te koop / ende gheboegelte van alle soorten / haren ende konijnen: dese marckt werdt ghehouden van acht daghen tot acht daghen / ende 't is een wonder te sien / 't volck dat daer toe-loopt / soo van Spaegniaerden als Indianen; ende aen d'een zijde ghelet de lijf-tochten (wesende een seker dingh / dat in de Stadt alle jaer werden verbelicht veerthien ofte vijftien dupsent schapen / vier dupsent osen / twee dupsent verckens / ende dat inde publique vlesch-hupsen;) komen daer veel drooghen / veel Liquidambar, Cochinilla; in summa daer werdt soo grooten rijckdom in-ghebrocht / als qualijck te bedencken is / na-de-mael daer veel silver-

silber-smeden zyn/ ende goudt-smeden/ ende veel koopmanschappen; ende groote quantiteyt van spaensche wijnen/ hoewel men den in-gheboozne niet toe en laet wijn te drincken/ anders soude alle de wijn van Spaegnen niet ghenoech zyn/ om haer te versadighen.

Het twaelfste Capittel.

Van de stadt SEGURA, ende de gheleghentheden van de provincie TEPEACA, in de welcke dese stadt gheleghen is.

NMer dat Don Hernando Cortes met groot verlies van volck was ghejaeght uyt Mexico in den jaere 1519; ende weder ghekomen te Tlascala, soo heeft hy dooz raedt van de Republique van Tlascala hem machtich ghemaect van de provincie ende blecke van Tepeaca, welck gheleghen was acht leguen van Tlascala, ende heeft daer in den jaere 1520 een stadt gheboutt vooz de Spaegniaerden/ die hy noemden Segura de la Frontera, welcke gheleghen is op de hooghte van de neghentien graden min een derde by noozden de linie; is gheboutt in een goede gheleghentheid/ met seer bequame huysen ende goede straten/ daer te loozen de stadt van de Indianen gheleghen was op een hooghte/ daer als noch eenighe van de in-ghebozene zyn blijven woonen. De tempze van dit landt is van sulcke qualiteyt/ dat de son-schyn al 't jaer dooz haer somer is/ ende de schaduwte is haer winter/ hoewel men het kout landt noemt; de grondt is droogh/ dooz dien de stadt gheboutt is op steen/ sonder riebier/ ofte eenigh fonteyn-water/ soo datse haer niet reghen-water moeten behelpen; hoewel datse een half legue van de stadt een springh hebben van suer-water als die van Almagro in Castilien/ die uyt de klippen boozt-komt. Den reghen begint daer ghelijck in heel Nova Hispania, van April tot in September, ende in d'ander maenden is het daer kout/ ende de son en brandt soo seer niet/ ende dan waepet daer den noozden windt; ende by vochtich weder ende alst daer regent/waepet den windt zuden/ soo geweldich datse morpelycken valt. Van de juridictie van dese plaette zyn Temachalco, Tecalco ende Chacutlac, en Arazingo. Temachalco is gheleghen aen de voet van eenen bergh/ welck confineert met een andere (daer hy van ghedeykt is/ dooz een klepne bzencke) welck meer dan vier hondert leguen in de lenghde loopt tot Nicaragua toe/ ende verder naer de opinie van veelen: dooz de drooghte van dit landt hebben de Spaegniaerden 't water derwaerts gheleydt van seker water welck vliet van den bergh van Tlascala, ende hebben dooz sekeren buysen ghebracht/ tot op de markt van de stadt. Hoewel dese provincie onversien is van fonteyn-wateren ende van riebierkens/ heeft niet te min veele goede weyden/ dooz diense twintich leguen over-dwars heeft/ in veelen deelen black/ ende oock in veele plaetsen berghachtich. Verstandt ende inclinaten van 't volck van de lande is by naer al eens/ uyt-gesondert dat den Adel beter van verstant is ende courtopser in haer spreken/ ende kleeden haer diverselijck. De ghemeen sprake is de Mexicaensche, dan die 't volck doozgaens spreekt/ is different; welck sy noemen Popolucan. Oock sprecken eenighe de Otomische taele/ ende houden die dooz eyghen natuerlijcke tale. Op de limiten van Tecamachalco ende Chacutlac, by een dorpghe naemt Alyoxucan, op 't hooghte van eenen bergh/ is een lack welck van de hooghte tot daer 't water is wel hondert ende vijftich bademen heeft/ ende aen d'een zijde dooz een kleyn patien gaen de in-gebozene nedertwaerts om water te haelen/ ende 't vee om te drincken. Daer en groepet geen visch in/ of ander onghedierte/ en werdt niet hoogher met het winter-water/ noch mindert niet met de drooghte des somers: men heeft geen grondt ghebonden/ en men presumeert datter een riebier onder passeert/ die uyt komt thien leguen van daer in leegher landt/ welck sy noemen Aolizapan. Water is seer kout en blaent van couleur/ ende dooz dien 't water van die riebier van ghelijcke couleur is/ houdt men die presumtie vooz seker. Ende

d.2. l.10.
c.21.

In de selve limiten is een ander lack / d'p leguen van't booz-gaende op black land/welck sy noemen Tlachac, ende men kander om-gaen/ende de peerden daer upt te dzincken gheben. Is een legue in 't ronde/en is soo diep dat men daer geen grondt en bindt; daer genereren seecker witte vischkens soo groot als een vingerv/die seer smaackelijck zijn. Een mijle boozder is een ander lack ghelegghen / welck sy noemen Alchichican, welck is te seggen bitter water / leght op een playn/ende is twee leguen in 't om-gaen: het vee dzinckt daer af /ende wordt daer vet af; men vint gheen grondt/ende t'is seer klaer water / en genereert geen visch ofte ander dingh: met de windt verheffen hen de baren als een zee; ende en wast noch en mindert oock niet als het booz-gaende; daer ontrent zijn wel twaelf leguen black landts / met groote heubelen ende weyden boozschapen. Dooz de groote abundantie van bosschen ende berghen zijnder veelderley soorten van wilde boomen / de vrucht-boomen zijn kersten / ghelijck die van Spaegniën / upt-ghenomen dat de steel soo kozt is / datse vast aenden tack staen: de Tuna welck is een versche ende ghesonde vrucht; daer isser witte / geele / swarte ende incarnate; aen desen boom als vozen/komt de Couchinilla. Inghelijcks soo willen de vruchten van Spaegniën hier wel wassen. De inwoonders onder-houden haer met Maiz, ende andere zaden ende krupden. De tarwe wast daer oock seer wel; daer is in dese provincie een vallepe diese noemen de San Pablo, daer ontrent seltich Spaegniaerden woonen / (Herrera leght in syn Descripcion de las Indias, dat daer wel derthien hondert Spaegniaerden in dese vallepe woonen in diverse Estancias) die ontrent twee hondert ende vier hondert Hanegas zaepen/ende vergaderen ordinaris tachtentich dupsent Hanegas van goede ende seer sware tarwe. Daer wast gerste/boonen ende Gravances, zijde ende blas/ende daer wordt Couchinilla verlamelt. Daer worden veel schapen aen-gheteelt/ gepten en berckens. Queeckender peerden ende muylen. Op 't gheberghte van dese provincie / en insonderhepdt op de sneeuw-berghen / zijn twee dieren / als tigren / luppaerden / wolven diese in Nieu-Spaegniën noemen Adibes: daer zijn oock harten ende dierghelijck wildt seer abundant. Onder ander gheboghelte is een soorte van 't fatsoen van een Papillon ofte somer-bogeltjen met een langhen beek / en traep

ghekouleurde beerkens / die seer werden gheestimeert tot de wercken; en eten niet dan bloemen oft den dauw van dien als de bpen; als den regen op houdt ende de drooghte komt/soo hechten sy haer aen den boom met den beek / ende blijven daer doodt; ende 't naeste jaer met den regen werdense weder levende. Dit bogeltjen is van ghedaente als hier is upt-ge-

beeldt. Een legue van Tepeaca is een steen-rodde van jaspis ende marmoz / dat seer gheacht wordt. Daer en valt gheen sout noch cottoen / moet daer van elders ghebracht worden. In dese Provincie van Tepeaca zijn vijf kloosters van Minne-brueders / die de Sacramenten administreren / ende haer bemoepen met de Indianen te leeren. In elck een van de vijf vleckken van dese provincie is een hospitaal daer de arme in-gheboozene worden ghenesen. Dese Provincie is seer ghelegghen om de wech van Vera Cruz naer Mexico te verseecken/alsoo sy bepde de passen commandeert / waer van d'een wordt ghenoeemt Siculchima, daer de Spaegniaerden eerst dooz in 't landt quamen/ende de andere Ginochula ander-half legue van Tepeaca, daer de koninghlijcke wegh dooz komt van Villa Rica ofte Vera Cruz, ende alle andere deelen van de zee-kuste/naer Mexico toe.

Het derthiende Capittel.

Van de Stadt VERA CRUZ, ende de voornaemste haven van NOVA HISPANIA, welck ghenoeemt vwordt St IUAN de ULUA.

De Stadt Vera Cruz, die oock anders ghenoeemt wierdt Villa Rica, is ghelegghen op de hooghte van achthien graden een wepnigh meer/naer 'tlegghen van Herrera; maer de directie van kourlen by de Spaegniaerden upt-ghegheben/ ende by Mr Hackluyt vertaelt/ stellen Villa Rica op negenthien graden en een half/ende Vera Cruz een wepnigh naer het zupdt-oosten van Villa Rica verschepden / soo dat het twee verschepden plaetsen schijnen te wesen/ dan de plaetse die nu betwoont is/ wordt meest ghenaeamt Vera Cruz, en sal onghewaerlyck legghen op de hooghte van negenthien graden: ghelyck de selve by Linschoten oock ghelyck wordt. (Siet hier naer by St Iuan de Ulua.) Van Mexico, dooz den eenen wegh tselich leguen, ende dooz een anderen vijf-en-tselich/ verschepden; een vierendeel van een legue van de Zee; daer woonen meer dan twee hondert hups-ghelinnen van Spaegniaerden; daer is des koninghs kasse/ende een hups van contractatie. Doch naer andere verhalen/ woont daer meest Zeevarendt volck / ende die haer geneeren met goederen 'tscheep ende aen landt te brenghen: dooz dien dat hier alle de bloten plegghen te ontladen/ende waren vier oft vijf maenden daer mede belich/ dooz dien dese Stadt vijf leguen ghelegghen is van de haven St Iuan de Ulua (daer by hier naer van sullen sprecken;) nu worden de bloten meest ontladen in een plaetse ghenaeamt Buytron, die maer tachtentich passen en is van de boorschepen haven/ welck soo ghenoeemt wordt naer een herberghe die daer was / dan begint nu een fraepe plaetse te werden. **D**e Stadt Vera Cruz, ende alle de Zee-kuste is seer onghelont; de oorsaecke is/ dat het in heel Nova Hispania reghent van April af / tot het eyndt van September: ende te Vera Cruz, ende op de gantsche noozdt-kuste / reghent het met een ooste ende oost-zupdt-ooste windt/ende dat meest des avondts: ende ghelyck't van des morgens tot des avondts heet is/ende de Sonne sterck schijnt / ende van s'avondts tot s'nachts reghent; Vera Cruz ghebouwt zijnde op seer sijn sandt/ sonder dat daer eenighe loopende stroom is / ende al 'tregghen-water dringht in 't sandt/ ende wordt daer dooz de koude van de nacht besloten/ s'anderdaeghs soo treckt de heete Son de bochticheyt op/ende met een banghe hitte jaeght het dooz de neusgaten in de hersenen / soo dat schijnt de selve dooz-boozdt worden / ende gheeft heete koozlen daer veel van sterben; ende men siet klaerlyck dat die vaporen senighigh zyn/ dooz dien op de plaetse van de Stadt / daer in tijdt van den reghen een poel werdt ghemaect / groepen alle morgens ontelbare klepne paddekens/ met steerten ende voeten/ende in wepnigh daghen vallen haer de steerten af/ende zyn groote padden die s'nachts een schrickelijck gheluydt gheben; beneffens desen/ soo is daer by een rievier/ de welke hoe-wel het goet water is ende ghedroncken wordt/ is nochtans den heelen dagh warm; ende 'tvolck in de lucht komen: de om haer werck te doen/ dooz de quade vaporen ende warme wateren / worden sieck; ende 'tselbe ghebeurd op alle de kuste van de noozdt-zee van Panuco af tot Guazacoalco toe. In de maendt van November tot het eynde van Martio en reghent het niet een droppel / ende daer waepen stercke noozde-winden: het isser koudt/ ende dan is het aerdrick droogh/ ende 't is daer soo ghelont als in Mexico; ende die in dien tijdt daer aen-komen / en hebben gheen noodt van sieck te worden/ dan hebben weder noodt van met de noozde-winden teghen de wal om stucken ghedreven te worden met haer schepen. John Chilton verhaelt dat Vera Cruz leght by een rievier/ ende dat alle de facteurs daer woenen om de goederen die van Spaegniën komen/ te ontfanghen / ende de blote weder te laden. Zyn ontrent vier hondert in 't ghetal / doch en blyben daer niet langher

Her. de-
scr.

d. 4. 1. 9.
c. 6.

langher dan tot dat de bloote ontladen ende weder gheladen is/ welck is van het
 epnde van August tot het begin van April; ende dan schepdense van daer om de
 ghesontcheydt van dese plaetse. Seght mede dat gheen vrouwen hier van kindt
 verlossen/ dan datse soo haest sy ghetwaer worden groot te gaen / haer in het landt
 begheben om de gheinfecteerde lucht te mijden: hoe-wel sy ghetwoon zijn alle mo-
 gen wel twee dupsent stucken vees dooz de stadt te drijben om de quade vapeuren
 van 't aertrijck te bzecken. De zee-haven wordt ghenaemt St Iuan de Vlua, ende
 is ghelegghen by leguen van de rieviere van Vera Cruz (naer het zupdt-oosten /
 als Henry Hawks getupghet) tusschen de kuste ende een kleyn Eplandeken/welck
 ontrent een legue in 't om-gaen is/ omcingelt van klippen ende steenrodfen/ ende
 soo leegh dat de zee 't selve met de bloet somtijds bedeckt/ teghen ober de monde
 van de rieviere van Vera Cruz. Men komt in dese haven dooz twee cana-
 len; die meest ghebryckwt wordt / is die sy noemen de la Laxa: de andere noe-
 mense la Canal Gallega, welck seer diep is / ende daer worden de schepen met ka-
 bels vast ghetughet aen een mup; van meer als vier hondert voeten / aen kope-
 ren ringhen / ende als de noorde-windt sterck waepet / soo ligghense daer niet seer
 secker. Robert Thomson die daer was in den jare 1555. ende de volghende jaren/
 beschryft dese haven aldus.

Her. de-
script.Engel-
sche
voyag.

De haven van St Iuan de Vlua is een seer kleyn Eplandt leegh by de water-
 kandt / 't bzeedtste daer af niet ober een boogh-schoot ober/ende leght twee stadien
 van 't vaste landt; daer was in mijn tijdt maer een hups / en een kleyn capelleken
 om misse in te segghen / in al het Eplandt. De zijde naer 't landt toe is by men-
 schen handen ghemaect met harde steen ende graveel/en is vier badem diep recht
 op/waer dooz de schepen so naer 't lant liggen/dat ghy van de voorsteben op 't lant
 kondt gaen: sy zijn ghetwoon een groote keten te doen aen haer boepe-reepen/ende
 een ancker te landt-waert in te leggen/ende 't is al wepnigh genoegh om de schepen
 wel vast te legghen / teghen de noozdlijcke winden / welck komen van de kuste
 van Florida; ende de schepen dickwils teghen de wal aen drijben. De Koningh
 was ghetwoon hier twintich Swarten te houden / die anders niet en deden als
 het Eplandt te repareren / daer het quaet weder 't seifde beschadighde. Al 't landt
 daer ontrent is black / ende een legue van de strandt een groote wildernis / met
 veel wildts daer in / soo dat het booff-volck als het haer lust / daer heen trecken/
 ende 't wildt dooden/ende bzenghen 't scheep om haer broljck met te maken. Een
 ander Engellman Iohn Chilton die daer was in den jare 1568; ende de verbol-
 ghende jaren / seght dat de Koningh daer houdt vijftich soldaten met haer Capi-
 teyn om de forzen te bewaren / ende ontrent hondert ende vijftich Swarten die al
 't jaer langh belich zijn met steen te drazghen booz de timmeragiën ende ander ghe-
 bryck / ende om de schepen die daer in komen / met haer kabels vast te maken.
 Daer zijn twee boltwercken gheleght aen elck epnde van de mup; / welck mede is
 aen 't selve Eplandt / daer de schepen zijn ghetwoon te rijden / ende haer vast te ma-
 ken aen de mup; / soo naer / datse op 't landt konnen springhen.

Henry Havvks die daer was in den jare 1572 seght dat de Spaegniaerden naer
 dat Mr Iohn Hawkins daer gheweest was met syn schepen / een sterck fort op dese
 haven leyden / dooz dien het de beste haven is diese hier hebben. Dat dese haven
 heeft dyp canalen om in te komen / van welcke de noozdlijckste de beste is van
 allen / gaende langhs het vaste landt henen; ende aen beyde zijden van de canalen
 syn veel klepne klippen / so groot als klepne tonnen; soo dat een bedencken geeft/
 dan daer en is gheen vzele van te hebben.

Mr Iohn Hawkins was daer gheweest in den jare 1568; ende quam in dese
 haven den 16 September, ende vondt daer twaelf gheladen schepen ligghen / die
 wel weerd wt werden ghehouden twee hondert dupsent ponden sterlinghs in silver
 en gout: versocht alleen probiande booz syn schepen / ende dat booz waren: den
 17 quamen daer derhien schepen / van de bloote welck quam van Spaegniën/
 S 2 ende

ende daer op een nieuwe *Dice-Kop* / welende weert geestmeert wel ses millioenen; hoe-wel hy de selve hadt konnen buyten houden / (in welcken gheval die vloot hadt moeten verloozen gaen) soo liet hy die in-komen op secker beloften / dat hy alles soude hebben dat hy begeerde; dan wierdt hem qualijck ghehouden / soo dat hy daer veel volcks verloor / ende alle syn schepen op twee naer / met de welke hy ontquam / doch soo reddeloos en met soo wepnigh victualie / dat hy naer beerthien daghen in de uiterste miserie gheswermt te hebben in de zee / ghenootsaecht was 't landt aen te doen / ende in 't innerste van de Golfo van Mexico hondert van syn volck aen landt te setten / die naer veel miserien / ende eenige van de *Wilde doodt-gheslaghen* / ende alle naeckt upt-gheschut vielen in handen van de *Spaegniaerden* van Panuco, ende wierden boorts naer Mexico ghebracht / daerle wepnigh upt-ghehouden allenskens om-quamen.

Een half dagh-reple van Vera Cruz (seght Robert Thomson) naer Mexico toe / is een herbergh-plaetse van vijf oft ses huplen / genaemt la Rinconada, het is leege ende blacke gront tusschen beyden / ende oock onghesondt landt: maer een half dagh-reple boorder soo ghy begint te komen aen 't hooghe landt / sult ghy een schoon / goet ende aen-ghenaem landt vinden als eenigh in de werelt / ende hoe verder ghy komt hoe beter / tot dat ghy komt aen Puebla de los Angeles, welck is by de 43 leguen van Vera Cruz, ende tusschen beyden zijn veel dorpen van *Indianen* / en seer schoone velden ende ackers / riebieren van versch water / forresten ende groote bosschen seer fraep om te aen-schoutwen.

John Chilton beschrijft syn reple te lande aldus; Van Vera Cruz kommen te Xalapa, welck zijn selstien leguen, ende is een seer ghelonden bodem: van Xalapa seben leguen boorder leght Perota, daer seker hupskens zijn van stroo gemaect / die de *Spaegniaerden* noemen Ventas, daer *Spaegniaerden* in-woonen om de replende man te herbergen; is gelegen in een groot bosch van pijn ende cedar-boomen / 't lant welende seer kout / upt oorlake van de sneeu die daer al 'tjaer door leght op 't geberghte. Daer is ontallijck wilt / gelijk als groote muplen / en met geweldige groote hoozen. Neghen leguen van Perota liggen de Fuentes de Orzumba, welck zijn seker springen van water die upt de rotz-steenen boort komen in 't midden van den hooge wech / daer insgelijck secker hutten ende huplen zijn ten eynde boortz / ende acht leguen boorder is Puebla de los Angeles; ende vier leguen meer naer 't noorden Tlascalala, welck is beerthien leguen van Mexico. Daer is noch een ander vleck een legue van daer ghenaemt Chetula, daer wel selstich dupsent *Indianen* woonen / ende niet boven twaelf *Spaegniaerden*.

't Landt tusschen Vera Cruz ende Tlascalala, noemden de *Indianen* eertydts Cotafta, ende is ghelijck Andaluzia in *Spaegniën*.

Het beerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van 't Bisdom van T L A S C A L A aen de noordt-zee, met de Eylanden daer onder gheleggen.

Het Bisdom van Tlascalala heeft op de noordt-kuste de rievier Alvarado, daer syn limiten schepden van 't Bisdom van Guaxaca: dese rievier wierdt ontdeckt by Iuan de Gryalva die eerst Novam Hispaniam heeft ghevonden; de *Indianen* noemden de selve Papaloava, ende de *Spaegniaerden* Rio de Alvarado, om dat hy de eerste is gheweest die met syn schip daer in voer. Daer aen volght een andere rievier die de *Spaegniaerden* noemden Rio de Banderas, om datse in die eerste ontdeckinghe van de in-woonders ghelockt wierden met witte laeckens aen hooghe stocken vast ghemaect. Boorder aen leght een Eplandt / by het vaste landt / welck sy noemden Isla Blanca, door dien het wit landt heeft; een wepnigh verder is een ander Eplandt vier leguen van de kuste / welck sy noemden Isla Verde, door dien het vol van gheboomte is; een wepnigh boorder is noch een

een ander Eplandt anderhalf legue van het vaste landt / welck Gryalva noemde Isla de Sacrificios, dooz dien sy daer gelijk een altaer vonden / ende menschen die onlanghs geoffert waren / de borsten geopent / de armen ende beenen af-gesneden / ende de wandt al met bloet besprenght. Henry Hawks seght dat de Spaegniaerden in vooz-tijden haer goederen hier plegghen te ontladen / dan dat 't selve hebben naer-ghelaten / dooz dien sy segghen dat daer gheesten domineren; doch de noozde-windt is hier seer contrarie / ende destrueert veel schepen ende barcken. Tegen over dit Eplandt Isla de Sacrificios, is ghelegghen een rievier die Herrera in syn beschryvinghe noemt Rio de Almeria, ende seght dat daer in den jare 1522 gheleght was de stadt Medellin (naer de naem van Cortes vaderlycke d.3. l.3. stadt) dyp leguen van Vera Cruz; dan dese stadt wierdt weder te niet ghedaen c.16. in den jare 1525; dooz de officiers van de koningh / die in absentie van Cortes, upt een haet die sy op hem hadden / alles in disordze stelden. Dus stelt Herrera Almeria by oosten van Vera Cruz; daer andere / ende hy selfs op andere plaetsen seght / dat Almeria welck de Indianen in haer tale noemden Naothlan, gelegen is twaelf leguen van Vera Cruz naer Panuco toe; heeft haer oorspronck upt de Cordillera die over langhs loopt / dooz de provincien van de Totonagues ende Micantle, ende tusschen bergen dooz-loopende / komt upt in de noozdt-zee: de beschryvinghe van kourlen by Linschoten, noemt dese plaetse los Campos de Almeria, ende is een merck-teecken vooz de piloten / en is ghelegghen op twintich graden / ofte als Figueredo in syn Roteiro stelt op twintich graden en een half. Van eer ghy hier komt / hebt ghy naest Isla de Sacrificios het Eplandt van Sr Iuan de Vllua bozen verhaelt / ende de rievier van Vera Cruz; welck leght van 't Eplandt van Sr Iuan de Vllua naer 't noozdt-welken als bozen verhaelt; ende langhs dese rievier brenghen de goederen naer de zuyt-zee dooz de rievier van Tecoantepeque, welck is aen de vooz-scheyben zuydt-zee: naer het noozden van de rievier Vera Cruz is ghelegghen Rio de Zempoala; (Herrera schryft in syn historje dat de vleeke van Zempoala ghelegghen is vier leguen van Vera Cruz) ende noch voozder Rio de San Pedro ende San Pablo, welck mede haeren oorspronck heeft in de Cordillera van 't gheberghte daer wy hier bozen hebben van ghelproken; dese rievier is ghelegghen op de hooghte van een-en-twintich graden naer het legghen van Linschoten in de beschryvinghe van de kourlen. De Spaensche kourlen by Hackluydt upt-ghegeven stellen tusschen Zempoala ende Rio de San Pedro, ende San Pablo, Punta de Hidalgo ofte Punta Delgada, ende segghen dat de kulle tot daer toe streckt noozdt-oost ende zuydt-west / ende noch voozder Rio de los Cazones, ende daer aen Tuspa, ende eyndelijck Tamia-gua ontrent het Goubernement van Panuco. De Spaensche kourlen noemen Rio de los Cazones, Baya de los Cassones, ende segghen dat het is een diepe Bahia, daermen hem moet van wachten / ende dat daer eyndighen de berghen van Tuspa, welck zijn hooghe berghen legghende binnen s^r landts / ende streckende noozdt-oost ende zuydt-west.

Her. de-
script.

G U A X A C A.

Het vijftiende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van 't Bisdom van G V A X A C A,
ende ghelegghentheydt van dien.

Het Bisdom van Guaxaca, welck soo wordt ghenoeemt naer de principaelste provincie daer het in leght; ende Antiquera, naer de hooft-stadt van 't selve Bisdom: is ghelegen tusschen 't Bisdom de los Angeles, ende de Bisdommen van de Audientie van Guatemala; heeft de lenghte van hondert en twintich leguen van de eene zee tot de andere langhs de limiten van 't Bisdom van Tlascala, ende

Her. de-
script.

seltich leguen langhs de limiten van het Bisdom van Chiapa; heeft in de breedte
 100 leguen langhs de kuste van de zuydt-zee / ende vijftich leguen langhs de kuste
 van de noozdt-zee. In dit Bisdom zijn veel schoone provincien / doch de eerste ende
 booz-naemste is Guaxaca, welvende een vallepe daer den eersten conquesteur van
 Nova Hispania, Don Hernando Cortes den naem van kreegh el Marquis del
 Valle; dese vallepe begint van den bergh ghenoeemt Cocola, op de limiten van
 Guaxolotitlan; is seltichien leguen langh / met seer veel dorpen ende woon-plaetsen;
 op de hooghte van achthien graden / tachtentich leguen van Mexico naer het
 zuyden toe; hoe-wel het een landt is daer weynigh riebieren ofte fonteynen zijn /
 is nochtans seer vruchtbaer / ende daer is gheen gebreck van water; de in-woon-
 ders van dese vallepe spreken de tale van de Zapotecas. Daer vallen seer veel mi-
 neralen / daerse silber ende goudt upt fineren / cristal / koper-roodt; ende veel ge-
 steenten van differente couleuren / teghen 't grabeel ende bloeden / oock bezar-steen
 natureel ende perfect: daer valt veel sijde / tartwe / en Maiz. Daer soude wel wijn en
 olve groepen; daer valt oock Cochenilla ende Cannafistola. Alle vruchten/zaden
 ende andere krupden van Spaegnen willen wel daer boort-komen: en 'tvee van
 alderley soorten tiert daer seer wel. In 't gantsche Bisdom van Guaxaca en is niet
 een riebierre ofte daer en valt gout in / ende de Indianen en souden geen dingh ge-
 breck hebben / soo sy maer wilden wercken; dooz dien haer niets en gebreekt van
 eet-waren / ende om te kleden. Sy hebben het Cacao, welck is een vrucht als
 amandelen / die daer booz gelt dient. sy maken daer oock wijn af; ende ghebraden /
 zijn seer goet om eten; ende worden booz een goet voetsel ghehouden. Daer wast
 seer overbloedich een kruppemde heester / welck de Wilde noemen Huitzapocotl,
 met puntige bladeren: draeght kleyne roode blomkens op een trosken aen 't upter-
 ste van de tacrkens / upt de welcke een vruchte boort komt die van ghedaente
 ende groote de hasel-noten gelijk is / met dyp witte keernen; het brenghet syn bloep-
 sel ende vruchte boort 't gantsche jaer dooz. Vijf ofte seiven naer dat de siecke ofte
 perloon sterck is / 't vlietken daerse mede ghedeckt zijn af-ghenomen zijnde / zijn
 seer krachtigh om te purgeren alle flegmatijke ende gallige humeuren / bepde van
 boven ende van onder / sonder eenigh letsel ofte ghebaer / dooz dien de kracht
 terstondts vergaet almen daer eenighe spijse op in-neemt. Het zijn ghelonde
 ende frissche landen: De sijde wierdt daer eerst ghewonnen dooz de industrie
 van de Spaegniaerden van de moer-bespe boomen van 't landt / daer de India-
 nen waren ghewoon pampier te maken van den tweeden bast: maer nu hebben
 de Spaegniaerden daer soo veel moer-bespe-boomen gheplant / dat daer ontal-
 lijcke sijde werdt ghewonnen / ende soo de Indianen daer thiende van gaven / ende
 van andere dinghen / men soude daer vijf Bisschop-dommen konnen op-richten /
 dan nu en betalen de Spaegniaerden maer alleen thienden. Dit Bisdom begriipt
 in sich wel dyp hondert en vijftich blecken van Indianen / ende in de selve (nemens
 wel dyp hondert Estancias ofte landt-huylen) meer dan twee hondert en vijftich
 duplent Indianen die tribuyt betalen: heeft wel hondert en twintich kloosters
 van Dominicanen / en noch meer schoolen van Priesters. In dese provincien wo-
 den wel 13 differente talen ghelsproken / doch de generale is die van Mexico. Nes-
 lens de provincie van Guaxaca, daer wy nu van hebben ghelsproken / soo zijnder
 noch onder dit Bisdom vele andere provincien / ende insonderheyt de rijcke pro-
 vincie van Misteca, Tutatepec, ende andere daer wy nu verbolghens van sullen
 spreken. Sullen alleen dit noch in 't generael segghen / dat hoe-wel 't gantsch lant /
 upt-genomen de vallepe van Guaxaca ende andere / seer bergachtigh ende wyeet
 landt is; soo is het lant booz de meestendeel vruchtbaer: ende daer wassen veel boo-
 men ende krupden / soo ghelonde ende heylsame / als berggiftighe; insonderheyt soo
 is in dese vallepe Guaxaca een krupdt van sulcken sonderlinge kracht / dat soo men
 begeert een mensch te dooden binnen 8 jaers / soo geeft men hem dat te drincken
 dat een jaer ghepluckt is / ende soo men in een dagh begeert te doen sterben / dat
 welck

d.3.l.3.
c.12.

Herrer.
descript.

d.3.l.3.
c.14.

d.3.l.3.
c.12.

welck een dagh ghepuckt is. 'C landt pleeght veel te liden van de aert-bebingen ter wijlen de Indianen noch hepdens waren / dan houdt nu wat op / welck de Spaegniaerden toe-schrijven den heplighen Marcialis, die de kercke van Antequera voor haren Advocaet heeft.

Het selthiende Capittel.

Besondere beschrijvinghe van de Provincie van MISTECA, ende andere Provincien daer aen ghelegghen; behoorende tot de Provincie van GVAXACA.

DE provincie van Misteca wordt ghedeelt in twee deelen / waer van de eerste wordt ghenoemt Misteca Alta, ende de ander Misteca Baxa, ende in beyde spraken de lieden haer differente talen. Misteca Alta is ghelegghen tusschen Mexico ende Guaxaca, heertich leguen van Antequera naer 't westen. Misteca Baxa leght meer naer de zuydt-zee toe. In dese provincien hebben meest alle de riebieren ende beken goud; ende de Indianen trecken met vrouwen kinderen naer een beke die haer naest ghelegghen is / met probiande voor thien oft twaelf daghen / en vergaderen met gemak soo veel gouts als sy konnen / welcke sy in pulber in sekere schachten van hoenderen bewaren / ende trecken daer mede op de marckten daer men stoffen ende vuyzes verkoopt / ende mangelen daer tegen 't goudt wat sy van doen hebben / ende keeren naer haer wooninghen / ende en vallen niet eer weder aen 't wercken voor dat haer probiande op is / en willen niet zaepen / oft pets ter handen trecken / dan eten ende drincken / ende slapen; versamelen insghelycks 't goudt datse voor tribuyt moeten gheben / sonder datmense elders kan toe bewegen / want willen anders niet doen / legghende dat haer kinderen moghen doen als sy ghedaen hebben. In de vleeke van Cuatrithlan waest groote menichte van de wortelen die men noemt Mechoacan.

In de Jurisdicte van de vleecken van Cuertlavaca ende Tequicistepeca is een seer hooghen bergh / daer een speloncke in is / die door een Dominicaner monnick met eenighe Indianen is besocht: hy vondt de mondt seer engh / soo datter maer een tefkens in en mocht: wat inwaerts is een vierkante plaetse van ontrent vijftich voeten; dan zijnder sekere putten / met trappen / ende daer begint een wegh met veel kromten in maniere van een Labrynth / daerle een upze langh door ginghen / maeckende een koozde vast om niet te verdwalen; quamen aen een groote plaets / in 't midden van welcke is een fonteyne van goet water; ende langhs de eenie zijde passeert een riebierken / ende gaende voor der door de speloncke / eride gheen eynde vindende / keerden weder / haer behelpende met de koozde. In de selve jurisdicte op sekere hooghe berghen / welck sy noemen de St Antonio, woonen eenighe Indianen in sekere putten tusschen de klippen / welck van thien tot twintich voeten langh ende breedt zijn / ende deser holle-putten isser meer dan hondert / daer sy met vrouwen ende kinderen in woonen / ende men kan die met geen middel van dese maniere van leven dixerteren. Daer zijn oock twee hooghe berghen / die seer wijt van den anderen beneden-waerts zijn / ende de toppen komen soo naer boben by den anderen / dat men met den eenen voet op d'een / ende den anderen voet op d'ander kan staen.

Aen de provincie van Misteca confineren sekere woon-plaetsen by de Spaegniaerden genaemt Pennoles, welcke zijn ses / ghelegen d'een naer den anderen / ende streckende nooydt ende zuyden; waer van de eerste was ghenaemt Ytzquin-tepec, ses leguen van de stadt Antequera; in dese plaetsen hadden de Koninghen van Mexico eertijts haer garnisoenen. Ende ontrent dese Pennoles ofte rodtsen is groote apparentie van goudt ende mynen van loot / ende een wortel die bequaemelijck voor zeepe kan ghebruyckt worden. In de vleeke van Totomachiapa is een wonder groote speloncke / welck een groote openingh heeft naer het zuyden /

en streckt in naer 't noorden; men heeft daer wel een half mijle inghegaen / maer niet verder / dooz 't water datter in is. Naer 't zuydt-westen van Guaxaca leght de provincie van Tutepeque, welck veel woon-plaetsen heeft langhs de kuste / ende is meer als seltich leguen langh; ende de provincie van Rio de Alvarado, tusschen 't noorden ende nooyt-oosten; de provincie van de Zapotecas naer 't nooyt-oosten van Antequera; ende Guazacoalco, op de limiten van Tabasco; alles hardt lant / soo datter om die oorsake weynigh goudt versamelt wordt / hoe-wel daer veel mijnen van goudt in 't selve landt zyn.

d. 3. l. 3.
c. 14.

De provincie van Zapotecas is al berghachtigh ende klippigh / ende soo groot van begryp als de provincie van Misteca; daer wast by naer alles 't ghene wast in de andere provincien: Volck van de lande was een eysselijck volck / haer oberste woonden te Teozapotlan, ende hadden continuele oorloghe met de Mixes, welck een volck was dat in het gheberghte woonde. De Zapotecas ginghen eertijds meest met vellen om-gort / dan nu kleden sy haer / korten haer hayz / ende draghen meest hoeden.

Onder de provincie van Tecoantepec, (welck is te segghen bergh van de tigran) sozterden de volckeren die men noemt Mixes, die van diverse talen waren: dese provincie leght op de hooghte van seltien graden / seltich leguen van Sonusco: In die provincie wordt Liquidambar ghevonden. Van de provincie van de Miges sullen wy hier naer spreken / by de Stadt van San Ilfonso.

In de provincie van Guazacoalco ende Yluta, als mede in de provincie van Cueztxatla hadde 't volck veel Joodsche ceremonien / ende besneden haer / segghende datse sulcks voor een oudt ghebruyck hadden; desghelijck men niet siet in andere quartieren van West-Indien en heeft ghevonden.

Het leven-thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Steden der Spaegniaerden in dese provincie van GUAXACA.

Her. de-
script.

De eerste ende vooz-naemste Stadt van dit Bisdom is Antequera, welck is ghelegghen tachtentich leguen van Mexico naer het zuydt-oosten / op de Koninghlijcke wegh van Chiapa ende Guatemala; in de fraeye vallepe van Guaxaca. De rievier van dese Stadt spruyt van onder de aerde / teghen ober Cimatlan, ende neemt haren loop naer 't gheberghte van Coatlan twee leguen van daer / ende oock twee leguen van Guaxaca. Een half mijle van de Stadt / teghen ober eenen bergh / welck siet naer het noorden / leght een punt van een berghken / ende daer loopt een vallepe af die heel black is / ende wel acht leguen langh; welck is de voozschreven playplante vallepe van Guaxaca, ghetempert ende van seer ghesonde lucht / daer overbloedelijck alle dinghen vooz-komen / ende insonderhepdt seer goede vruchten van Spaegniën daer ghebruycht ende gheplant. De Stadt heeft een schoone Cathedrale kercke / welckes pilaren al van marber zyn / upt een stuck gehouwen / seer groot ende dick: Daer souden naer 't segghen van Herrera in dese Stadt vier hondert huyl-gesinnen van Spaegniaerden woonen. Van Iohn Chilton die daer was in den jare 1570, verhaelt datter maer vijftich Spaegniaerden en woonden in dese Stadt / ende menichten van Indianen. Dat alle de Indianen van dese provincie haer tribuyt betalen in mantels van cottoen ende Cochinilla, welck seer abundant groepet in dit gantsch quartier.

Her. de-
script.

De tweede Stadt wordt ghenamemt St Ilfonso de los Zapotecas, twintich leguen van Antequera naer het nooyt-oosten; men handelt daer met goudt / cottoen ende Maiz, ende daer zyn meer dan dertich duysent Indianen die onder tribuyt sitten.

Dese Stadt is ghelegghen op 't gheberghte / in de provincie van een secker volck / die men noemt Miges; welck is een volck van goede stature / met langhe haerden /

een

een dinck dat seltsaem is in die landen / ende haer tale is seer grof in 't spreken / gelyck die van de Hooch-duytschen; is woedt ende strydtbaer volck / ende seer ghe-
neghen tot menschen vleesch te eeten; ginghen eertijds naect / alleen een harten-
vel om de heupen ghegozt / welck vel seer wit is / ende wel bereydt met menschen
herlenen. Men heeft dit volck moeten t' onder-brenghen met de honden / dooz
dien men daer te peerde niet by en mach; In de stadt van Ite fonso en woonden
eertijds niet meer dan 30 Spaegniaerden in hutten van stroo; de welke het daer
swaerlyck souden hebben kunnen houden / ten ware dat haer honden haer van de
Indianen hadden beschermt; ende de vrees van de honden heeft dit woedt ende
quaet volck eyndelijck tot stilte ghebracht.

De derde stadt is ghenoeemt Sta Iago de Nexapa, ghelegghen in de vallepe
van Nexapa, twintich leguen van Antiquera naer het oosten / in de wegh naer
Chiapa ende Guatemale. John Chilton die daer dooz reysde in den jaere 1570.
seght dat dese stadt van Nexapa leght op seer hooghe bergghen in de provincie van
Zapotecas, ende datter ontrent de twintich Spaegniaerden woonen / die daer
legghen upt bevel van den koningh van Spaegniën / om het landt daer on-
trent in vrede te houden; want de Indianen zijn seer rebelligh; ende daer-
om soo gheeft de koningh de steden ende dorpen van dit landt aen dese Spae-
gniaerden.

De vierde stadt van dese provincie is la Villa del Espiritu Santo, in de provin-
cie van Guazacoalco, op de kuste van de noordt-zee / op de limiten van Tabas-
co, neghentich leguen van de stadt Antequera; is ghebout in den jaere 1522;
by Gonçalo de Sandoval; heeft onder sich by de bystich dorpen ofte woon-
plaetsen van Indianen / ende is ghelegghen aen de kandt van de riebierre / naer
het gheweste van Chiapa toe / dry leguen van de zee: Don Hernando Cortes
gaf aen de eerste borghers van dese stadt veel vrecken van Indianen en Enco-
mienda als de Spaegniaerden het noemen / ende insonderhepdt Guecollan,
Cuiatlan ende Quezaltepec; welke volckeren veel moeyten hebben ghekost om
te bezydighen ende onder de slaverny der Spaegniaerden te brengen dooz
dien 't een hardt ende strydtbaer volck was; doch hebben eyndelijck oock onder
't jock moeten bygghen.

Het achtthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste ende havenen van G V A X A C A, beyde
op de noordt-zee, ende op de zuydt-zee ghelegghen.

De kuste van dit Bisdom van Guaxaca aen de noordt-zee begint aen Rio de
Alvarado, welck haer oorspronck heeft in het gheberghte van de provincie
der Zapotecas; ende onder andere provincien / komt ghelooopen dooz de pro-
vincie van Chinantla; ende keerende van daer ober dwers dooz de selve bergghen
daerle eerst upt ghekomen is / neemtse haren loop in de noordt-zee tusschen Rio
de Guazacoalco ende Sta Iuan de Vlva. De riebierre Guazacoalco is een seer
grootte riebierre; Don Hernando Cortes sondt in den jare 1520, Diego de Ordas
om dese riebierre te besoecken; hy diepte de mondt van dese riebierre / ende vondt
ruym dry bademen waters in 't in-komen van de riebierre / ende hoe men meer de
riebierre op-quam / hoe hy de selve dieper vondt; waer dooz / als mede om haer
grootte / de piloten die daer met waren / opineerden dat het een strate ofte dooz-
ganck konde wesen tot de andere zee. Landt daer ontrent is goet ende bequaem
om bee te boeden / ende de haben wel ghelegghen booz de commercien met de
Ey-landen van Hispaniola, Cuba ende andere / hoe-wel wel hondert ende twintich
leguen vercheypden is van Mexico. Herrera seght elders dat het hondert ende
dertich leguen is van Mexico. Linschoten die seght in syn beschrijvinghe van
West-Indien dat de riebierre van Alvarado ende Guazacoalco van malkan-
deren

d.3.l.6.
c.12. deren legghen vijftich leguen. Oock soo heeft dese provincie op de kuste van de noozdt-zee de rieviere / welck Herrera in syn Descripcion de las Indias noemt Agualulco, ende elders in syn historie Aquivilco, welck een half myle van de zee hondert ende neghentich passen breedt is / soo datse dienen kan vooz een haven.

Engel-
sche
voyag. Voorts hebt ghy aen dese kuste Roca Partida, welck is een punt van 't land / van 't gheberghte van St Martin af-loopende / welck een vermaert gheberghte is / dooz dien daer eenighe schepen ontrent vergaen zyn / op een rye van blinde klippen / die langhs de kuste teghen ober het selve gheberghte legghen / welck geberghte soo is ghenaeamt by den eersten ontdecker Iuan de Gyalva in den jare 1518. Dit gheberghte is een sonderlingh merck-teecken vooz de ghene die dese quartieren willen bezepelen: de beschjvinghe van koursen by Linschoten, seght dat het twee hooghe berghen zyn / maeckende in 't midden een groot scheptel. De koursen by de Engelsche upt-ghegeven legghen dat dese berghen strecken noozdt-west ende zupdt-oost / ende datse een schepdt in 't midden hebben / ende aen 't noozdt-westen hoogste zyn; aen de zupdt-oost zijde binnen s' landis liet men hooghachtigh land / welck wordt ghenoeamt Pan de Minsapa, welck is als een ronde bol broodts / niet seer hoogh. De berghen van St Martin legghen op de hooghte van achthien graden min een vijfde part. Gyalva in syn eerste ontdeckinghe stelt hier noch een ander rieviere / welck de Indianen noemden Tonalá, ende de Spaegniaerden gabenle de naem van St Anthon.

Herrer.
descript. Op de kuste van de zupdt-zee heeft dit Wisdom van Guaxaca de haben van Guatulco (welck andere oock noemen Aguatulco) op de hooghte van vijftien graden en een half naer het legghen van Herrera; ende naer het legghen van de vopagie van Thomas Candish, op de hooghte van vijftien graden ende veertich minuten. Het is een seer groote ende goede haben / ende die veel ghefrequentteert wordt. Sir Francis Draeck doende syn vopagie om de weerdit in den jare 1577, quam in 't jaer 78 in dese haben van Guatulco, ende nam het stedeken in / ende plonderde 't selve / ende trock weder wegh. Daer naer wierdt dese plaetse wederom in ghenomen by Candish in den jare 1587; ende verbrandt met de kercke ende tol-hups: ende daer waren naer 't schjyven van de Engelsche by de hondert hupsen. Daer Iohn Chilton die daer was in den jare 1570, seght dat in dese plaetse niet over vier oft vijf Spaegniaerden en wonen / ende een deel Swarten / die de Koningh daer onderhoudt; ende dat hier alle de goederen worden gheladen die naer Peru ende naer de Honduras worden ghevoert.

Her. de-
script. Op de selve kuste is mede gheleghen de haben van Tecoantepeque, welck een reedelijcke goede haben is / ende de blecke daer aen gheleghen is groot / ende daer is een groote visscherije van kreeften ende andere visschen / diese naer Guaxaca voeren; (op den hooghe wegh te Cuyztata, is een mijne van cristal-beril.) Tecoantepeque is gheleghen vijf-en-veertich mylen van Antequera; men neemt syn wegh dooz de Chontales, Nixapa, ende Mexalpeque, tot welcker termijn dit Wisdom streckt / ende heeft seer veel woon-plaetsen ende dorpen onder syn subjectie langhs de kuste van de zee. Den Marquis del Valle Don Hernando Cortes heeft een plaetse aen dese haben ghehadt die hem toe-behoorde / hondert en twintich leguen van Mexico.

Candish steldt op dese kuste de rieviere Copalita twee leguen van Guatulco, daer hy ankerde in thien badem waters.

In dese Engelsche vopagien dooz Mr Hackluyt upt-ghegeven / binde een pertinente beschjvinghe van de haben van Tecuanapa ende de rieviere Ometepec, met de orn-liggende dorpen / welck de provincien Guaxaca ende Tlascala van den anderen schept: Is by een Spaegniaert / woonende in dat quartier / in-gestelt / ende aen de Vice-Kop van Nova Hispania ghesonden; soo dat ick oozbooz heb gheacht de selve hier in te voeghen / ende luydt als volghet.

De haven ende smalle reede van Tecuānāpa heeft in 't drooghste van de somer met leegh water wepnigh minder als een vadem waters / ende met hoogh water anderhalf: In den tijdt van reghenen dyp bademen ende meer. Leght naer 't westen daer de Bisdommen van Guaxaca ende Tlascala van den anderen schepden: twee mijlen van daer/naer Punta de Intla oft Dordaci toe is een bape/daer de schepen by noodt rijden konnen/ hoe-wel 't geen sonderlinghe reede en is. Dese bape maectt aen de rechter-handt naer 't noorden toe/ een lack wat breedt en diep ontrent de kil / insonderheyt aen de zijde van Cuahintla, anders ondiep aen beyde zijden: passerende tusschen de zee ende seker bosch van ozaengie-boomen/ ende andere die langhs de kuste wassen / welck niet seer breedt is / verthoont hem 't landt seer open: hoe-wel aen de zijden van Cuahintla de berghen veel klepne kreecken gheven / ende een klep lack ghenaeemt Tulaningo, ende men kan daer niet repelen / dan tusschen de zee / ende 't eynde van dit lack / welende ontrent twee mijlen sandighen grondt. Aen de noort-zijde is een ander klepne kreeck / ende gaende langhs 't landt een quartier van een myl / komt ghy aen de wegh die naer Quacapotla leydt / een vleck van Intla.

De rieviere van Ometepec, welck de vooz-naemste is die in dese haven komt/ heeft haer beghin in de berghen van Xicayan de Tovar, ontrent vier-en-twintich leguen van dese haven / upt seker poelen die van het gheberghte van Cacatepec voort-komen / ende haer beneden een doyp Suchistlavaca in een voeghen / van welcke plaets men met lichters ende canoes tot in zee toe kan komen. Men soude hoogher op konnen varen / ten ware een snelle stroom die tusschen twee groote rodfen komt vallen/ als ghy komt van Cocahulapā naer Yanguitle, beyde plaetsen op de rievier Ometepec ghelegghen; dan van de voorzepde plaette is de rievier navigabel / ende ontrent anderhalf legue van de water-zijde hebt ghy seer bequaem hout tot maken van schepen / welck bequamelijck aen 't water kan worden ghebrocht dooz hulp van 't volck dat in de dorpen daer ontrent woont. Aen het hooft van dese voorzehenen poelen / daer de rievier begint / is ghelegghen 't doyp Xicayan, toe-behoozende de erfghenamen van Francis de Tovar ende de Guillea, daer by de dyp hondert en vyftich Indianen woonen van routwe sprake ende wepnigh policie / legghende ontrent de vier-en-twintich leguen van de zee. De plaette is selfs heet / hoe-wel 't gheberghte rondtom koudt is. Vier leguen van Xicayan, ende twintich van de zee / leght het doyp Aioanapa, toe-behoozende de erfghenamen van Perez Gommez, van ontrent dyp hondert Indianen van de selve spraeck ende qualiteyt. Ses leguen nedertwaert naer 't zuden is de vleck Suchistlavaca, 't landt ende het volck van een conditie als vozen / toe-behoozende Gonzalvo Fernādes, daer woonen ontrent hondert en vyftich Indianen / ende is vyftien leguen van de zee. Van dit doyp tot Ometepec zyn ses leguen, negen leguen van de zee: dese plaets is seer heet: tusschen sekere berghen ghelegghen een myle van de rieviere / daer woonen by de seven hondert Indianen die de tale van Ayacastecan, Amusgan ende Niciecan spreken. Twee groote mijlen voorder is ghelegen 't doyp Ihualapa, de erf-ghenamen van Laurens de Castro toe-behozende / dyp leguen van de rieviere / ende thien van zee. Dit zyn de voornaemste plaetsen van traficke: de Indianen zyn ryck van Cacao ende vixes; die van Niciecan komen hier handelen / ende de voornaemste Alguazil van de provincie resideert hier den meesten tijdt van 't jaer. Noch leggher beneden de rievier van Tlacolula, anderhalf legue van 't doyp Ometepec, leght het doyp Pio (eertijds frontier teghen die van Mexico) vier leguen van Ihualapa, ende ses van de zee: heeft ontrent vyftich Indianen / toe-behozende Gravielde Chavez bozgher van Mexico. Ontrent een myl naerder de zee leght het doyp Huehuatlān, een myl van de rievier op seker berghen / heeft wepnigh in-woonders. Een myle voorder leght Cuahuapota, anderhalf myle van de rievier / ende vier van de zee / behoort tot Intla, ende daer woonen ontrent vyftien Indische familien.

Aen 't

Aen 't beghin van de andere poelen daer de rievier upt-spruyt is het doorp Cacatepec ghelegghen / van het Goubernement van Raphael de Trejo, daer ontrent seiven hondert Indianen woonen van de Niciecan tale / twee-en-twintich leguen van zee.

De rieviere van Tlacamama spruyt upt de berghen van Atoyaque ende Amusgos, seventhien leguen van de zee. Daer maect het een volkomen rieviere die met canoas ende lichters bevaren kan worden tot de zee toe; te weten / van een wep-nigh onder Tolistlahuaca. Sp is bebaerlijck acht maenden in 't jaer / ende vier niet / dooz dien 't sandt het water in drijckt. Dicht by 't gheberghte Atoyaque, Cacatepec, ende Amusgos, ende daer ontrent valt abundantie van hout / welck licht kan af-ghebrocht worden na Tecuanapa. Dese rieviere heeft mede veel dorpen daer aen soeterende / eerst aen de boet van de berghen het doorp Atoyaque, den Koningh ende de erven van Pronetto toe-behoorende / vijftien leguen van de zee; daer woonen ontrent twee hondert Indianen die Niciecan spreken; is heet landt ende civiel volck. Een mijl naerder de zee / ende anderhalf mijl van de rievier leght Xicaian, met dyp hondert Indianen; de booz-gaende toe-behoorende / ende van ghelijcke conditien. Een mijl van dit doorp / ende veerthien van zee / is ghelegghen Pinotespan subject aen Tutepec. Twee leguen van dit doorp / ende een van Xicayan, ende derthien van Tecuanapa, ende dyp van de rievier / is ghelegghen de vleck Tlacamama, daer seer civiel volck woont / ontrent hondert Indianen / die de Koningh toe-behooren. Meer naer 't zupden / vijf leguen van de rievier / ende veerthien van de zee leght 't doorp Pinotespan del Rey; van hondert Indianen / de booz-gaende seer ghelijck / doch van traghe sprake. Sp halen grooten rijckdom upt een lack daer zoudt in groept. Dese rievier heeft oock 't doorp van Amusgos, achthien leguen van Tecuanapa; heet landt / op de hooghe wegh komende van Nicieca, heeft ontrent vier hondert Indianen.

Ontrent dese rieviere zijn oock twee hof-steden / d'een toe-behoorende Pedro Bravo; ende d'ander den Autheur van dit relaes; ontrent acht oft neghen leguen van de zee / aleffen grondt; ende hier is maer een doorp ghenaemt Quésala, welck eertijds seer groot is gheweest / dan heeft nu maer dyp familien van Indianen. De hof-steden van Don Mattheo is meer naer 't zupden / ghelegen in een bergigh ende woest quartier / oberbloedigh van vee / dyp leguen van de rieviere. Wat leegher ontrent vier leguen van dese hof-stede / ende seiven van de zee / is den hof ghelegghen van Alonso Pedraza daer veel Cacao groept. Twee leguen van desen hof / ende ses van de zee / leght het doorp van Cuahintlan, de Koningh toe-behoorende / van neghentien familien / die seer rijck zijn om de menichte van Cacao, die daer valt; dese plaetse heeft de zee aen d'een zijde maer een half mijl af. Al dese kuste van Cuahintlan tot Tecuanapa, ende de kuste die naer Huatulco loopt / is peerl-rijck / ende de Indianen vischten daer eertijds veel: Ende twee mijlen van Cuahintlan ende vier van Tecuanapa, is den hof van Cacao van Francisco Maldonado ghenaemt Cacahu-Atoyaque. Dit is het ghene gedenckens weerdigh is op de rievier van Tlacamama, welck in Ometepec loopt vijf leguen boven Tecuanapa. De rieviere van Tlacolula heeft haren oorspronck by Chilsiztlavaca, daer veel geberghte ontrent is / ende is ontrent twee leguen nabigabel eer sp komt in Ometepec, vijf leguen boven Tecuanapa ofte van de zee. Dicht aen leght het doorp Tlacolula, ende dyp leguen daer af Azoyoque; behoorende tot de provincie van Tlapa, welck wel dyp hondert Indianen heeft / daer Chilsiztlahuaca maer dyp en heeft. Alsoo dese haben seer bequaem werdt bebonden om de schepen te timmeren / soo konnen de provincien van Tlapa, (welck dicht leght by de rieviere van Tlacolula,) ende van Tututepec (welck raect aen de rieviere Tlacamama) haer seer dienstigh zijn / om provisie van vizes upt de selve te doen.

M E C H O A C A N.

Het neghen-thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Provincie M E C H O A C A N in't ghemeyn.

Het **W**ildom van Mechoacan, welck is een provincie tusschen het **A**rtz-bis-^{Her. def.} dom van Mexico, ende de provincie van Neuva Galicia; heeft in de breedte langhs de kuste van de zuydt-zee by de tachtentich leguen, ende sestig leguen te landt-waert in; met open limiten naer de noordelycke quartieren / alwaer het hem verre upt-streckt onder de volckeren die men noemt de Chichimecos; ende Mechoacan is in de mexicaensche tale soo veel te segghen als een landt daer veel visch valt. In het rijk van Mechoacan spreeckt men vier verscheyden talen / de Chichimeca, de Otomische (dooz dien die generatie van de Indianen daer in groot ghetal is /) de Mexicaensche, die ghemeyn is in gheheel Nova Hispania, ende die men noemt Tarasca, welck is de epghen tale / ende de ghemeynste in dat landt / seer gentil ende kozt; de Spaegniaerden hebben desen naem ghegheben aen dese taale / dooz dien de Indianen / als de Spaegniaerden daer eerst in 't landt quamen / haere dochters aen de Spaegniaerden gaben / ende Tarascue is soo veel by haer te segghen als schoonsone / ende daer van heeft het volck de naem behouden van Tarascos, ende de tale Tarasca. De tempze van het landt is seer verscheyden naer de verscheydenheyt van de ghewesten / de eene meer koudt / ende de andere meerder ghetempert / ende eenighe oock seer heet; doch alle seer ghesondt ende van een goede lucht / soo dat daer groote toe-loop is van alle quartieren / om daer van diversche siekten ghenesen te worden: Daer is groote abundantie van lacken ofte poelen / ende riebieren / ende fonteynen van soet water / klaer ende ghesondt / daer het bee seer vet van wordt; ende oock eenighe fonteynen ende baden van water / welck de een meer / de ander min heet zijn: Dooz dese goede ghestaltenis des lichts / is dit landt upter-maten vruchtbaer / met seer groote blacke velden tot weyden vooz ves van alderley soozten; ende berghen die seer dicht bewassen zijn met seer hoogh gheboomte; hier wast insonderheyt de vermaerde purgerende wortel die men ghemeynelijck naer de naem van dese provincie noemt Mechoacan, dan de Wilde van dit gheweste noemen die Tachuache; ende de Mexicanen Tlatlanla quacuitlapilli, ende eenighe andere natien Pusqua. Van dese plante vindt men hier ende elders dyp soozten; de eene heeft een dicken ende langhen wortel / klimmende tackens / blaeders die kleyn spn van de ghedaente van een hardt / langhe ende roode bloemkens / een vruchte van groote ende maecksel als een pompoentjen / met witte schoyse ende vol van kleyn breedt ende wit zaedt. Sommighe houden dat het een soozte is van Scamonea: van dese zijnder twee soozten / te weten manneken ende wijfken / die seer weynigh vanden anderen verschillen. De derde soozte heeft een dunner wortel ende wast in steenachtighe plaetsen / dese purgeert veel sachter. Van de eerste soozte wortter oock eene ghebonden die vooz fenijn wordt ghehouden / soo datter nauw acht moet werden op-ghenomen. Daer is noch een andere soozte die sy noemen Xalapa, naer de plaetse daer se eerst is ontdeckt / de welcke veel krachtigher is van werkinghe als de vooz-gaende / ende wordt deshalven in Nova Hispania nu meest ghebruyckt. Sy maecken dit onderscheydt tusschen de wortelen; de grootste wortel noemen sy Matlalitztic; de naeste Mechoacan; de kleynere is de benijnighe / ende de alder-kleynste doch langhste de Xalapa. De wortel is warm ende drooghende in den vierden graedt / naer dat de Spaegniaerden nu schryben. Daer wast mede seer overbloedigh een plante welck sy noemen Pehuame de Aristolochia niet onghelijck / met kleyne bladeren / hebbende de ghedaente van

een hardt/ purpure bloemkens / een langhen ende groben wortel met een rooden bast ; welck sy pimmers soo groote krachten toe-schryven als de Radix Chinæ ofte Sarzaparilla , in 't ghenelen van alle siekten ende ghebrecken daer de voozlepde toe ghebruyckt worden/ende insonderheyt teghen de siekte van de pocken. Het landt is overbloedigh van alderley noodtdruft / ende insonderheyt van tarwe/ gerste/ ende andere graenen ende zaden van Spaegnien ; in sulcker boeghen / dat het ghebeurt is / dat een Spaegniaert van vier hanegas die hy daer ghezaepdt hadde/ weder ghelamelt heeft ses hondert van dierghelycke hanegas. Daeren ghebreckt niet een fruyt-boom van Spaegnien / gheen soorte van hof-kruyden / ende de druyben zyn daer seer excellent : De Spaegniaerden hebben daer oock moer-bespe-boomen ghebruycht ende gheplant / waer dooz daer seer goede syde valt ; ende abundantie van Annil om mede te verwen : men heeft daer een vruchte als caroben/ dienende vooz smacke / ende het kruydt tot glas. Naer het quartier van de Chichimecas toe/ (daer wy hier naer van sul-len sprecken) wast Cochinilla. Het ghetal van groot ende kleyn vee isser wonderlyck groot ; ende daer zyn oock seer veel goede peerden / welcke de Indianen nu ter tydt tot haren dienst ghebruycken om de lasten te draghen/ ende haer selven niet meer op den rugghe te laten belasten als beesten : daer zyn veel geyten ende berckens van Spaegnien / daerder oock veel by troupen van in 't wilde loopen dooz de bosschen ; ontalliche hoenderen van Spaengien / ende ringhdruyben zynder seer dooz 't heele ryck gemultipliceert. Daer worden ghevonden leeuwende wolden / die 't vee verblinden /welcke de Spaensche noemen Adibes : de tigren naer datse eens het menschen vleesch hebben gheproeft / soo komen de menschen soecken in de huplen / sopense wegh / ende eten se ; dan de Spaegniaerden hebben die met haer roers ende voet-boghen seer vermindert ; de eekhoornen destrueren de huplen sonder remedie / met datse de selve ondergraven ; de vossen (ofte veeler een dierken de vossen niet onghelyck / welck de Wilde noemen Yzquiepatli,) verderben de huplen met de stanck van haer water ofte pisse /welck wel heertich daghen blyft dueren /ende de kleederen daer het op komt zyn soo verdozven / datse nergens toe meer dienstigh en zyn / want het is een onlydelijcke stanck die dese pisse van haer gheeft : anders en is het dier niet schadelijck vooz de menschen / maer wel vooz de hoenderen. De voghelen weleke by de andere Wilden werden genaemt Cozcaquauhli ende by de Mexicanen Aura, zyn soo groot als de hoenderen van Creta , haer beeren zyn treckende op 't swarte/ upt-ghenomen den hals ende de borst die op 't groene trecken/ haer vleughelen zyn meest swart/ende de slach-beeren van alch-vertwich couleur/ en van binnen purpurachtich : haren beck is op het upterste roodachtigh/ van maer sel de papegaven niet onghelyck ; swarte ooghen ende roode ooghschelen ; boven den beck zynse roodt met fronlen ende lellekens by naer als de kalcoersehanen/ de welcke sy in ghelycke manieren op-richten / voozts het hooft ende den hals hapzigh / seer eysselijck om te aen-schouwen / vliegghen seer hoogh / ende eten niet dan slanghen/ ratten/ dreck ende stinckende krenghen/ diese van verre weten te riecken : vliegghen machtigh teghen de wind op : en worden niet ghegeten. Daer wordt mede ghevonden een ander voghel diemen ghemeenlijcken Aura noemt/ doch de Mexicanen noemen die Tzopilotl, welck soo groot is als een middelbaeren arendt/ ofte een rade / daer het een soorte van schijnt te welen/ heeft swarte ende kromme klauwen/ bruyne beenen / den beck als een papegave/ gheen beeren op 't hooft maer seckere hapzen als van de swarte ; leeft mede van krenghen ende huplijcheyt als de vooz-gaende. Men heeft tot noch toe niet konnen vernemen waer sy haer eperen legghen ofte jonghen voozt-teelen. Daer zyn seer veel andere voghelen / die daer naer al wegh trecken naer het noorden toe / ende komen op haer tijden wederom. Men vindt daer veelderhande soorten van roof-voghelen ; als mede slanghen / haghedissen/ ende verscheyden andere venijnighe onghedierten meer/

meer / doch niet soo veel als in ander quartieren. De berckens van het landt zijn veel / die haer op het gheberghte houden; ende ander wildt / ende oock de dieren daer men seght dat den Bezar van komt. Dese steenen worden in dese landen van Nova Hispania ghevonden in verscheyden dieren / als namentlyck in een dier de bergh-gepten niet onghelyck welck sy noemen Theotlalmazame, die ros van wolle zijn / doch wit onder den bupck / hebben byede hoorzen: ende in een ander dier welck sy noemen Mazaltchihileic ofte Themamazame, welck wonderlycke groote hoorzen op 't hooft heeft; ende andere seer wilde geptiens. Men vindt de selve mede in meest alle soorten van harten die de wilde met eenen ghemeynen naem Mamazas noemen / doch alle en zijn niet krachtigh ofte en hebben die faculteyten niet die men in het ghemeyn dese steenen toe-schryft / dan alleen die welcke ghenomen worden upt dieren die op eenighe medicinale ende krachtighe krupden weyden; soo dat het onderscheydt groot is ende swaer om upt te binden.

Men heeft haeren / konijnen / perdyssen / faisanen / toytel-dupben / ende ander ghevogelte veel; ende eenighe die fraey zijn om op te sluyten / die heel wel ende seer fraey singhen.

Cholck van de lande gaet nu al ghekleedt in cottoen ende wolle-laecken en van Spaegnien / ende veel op syn Spaensch / draghen al hoeden; ende in veel deelen sprecken de vrouwen ende mans de Spaensche taele. Hebben vele konsten ende ambachten gheleerd / ende upt oorsaecke van het sijn bysilie-houdt / ende andere / zynse fraeye schyn-werckers / maecken kassen / kisten / schryf-laden / tafelen ende andere dierghelycke wercken / die seer upt-nemende zijn. Zyn fraeye schilders / kleer-maekers / schoen-maekers / ende wonderlycke subtyle sboot-maekers; ende van een myne van koper welck sy weten te beneficeren / maekense veel dinghen; als de beste ketels van de weereldt / ende sy behelpen haer daer mede / oock om het landt te bouwten in stede van pser / dooz dien het selve smjdt als stael. Begheben haer om de zyde te winnen / ende fruyt-boomen ende andere vruchten van Spaegnien te cultiveren. Doeden schapen / koeven / ende verscheyden ander vee / oock peerden: maecken veel wercks van de spaensche honden / om datse haer hupsen wel souden bewaden / dan alsoo sy de honden schaers te eeten gaben / zynder veel naer het gheberghte ghebloden / om het vee te verslinden / ende zyn daer voort-gheteelt ende seer vermenichfuldicht / ende verwildert / die sy noemen in haer tale Cimarrones. Ten tyde datse noch hepdens waren leefdense ghelonder / dooz dien sy minder aten / ende continuelyck beligh ghehouden wierden van haer Caziques: Tot noch toe en heeft men haer gantsch niet konnen af-raden het baden in 't koudt-water / welck haer pijn causeert in de zyde / ende veel tijds de doodt; want soo haest sy de koutse ghevoelen / soo springhen sy naect in het koudt-water / ende soo gheneesender seer weynighe van dese sieckte: hebben wonder veel krupden ende wortelen daer sy haer selfs met cureren / die van sonderlinghe kracht zijn / ende zyn wel belocht; ende andere oock die vergiftigh zijn / insonderhepdt een als veyl / welck wast aen de kant van de riebieren / ende soo pemandt daer quam syn water op te maecken / doet de schamelhepdt op swellen.

Dit Rijk van Mechoacan, is nu tot een Bilsdom ghemaect / ende daer zijn wel hondert ende dertich blecken / waer van de vier-en-tneghentich haere schoolen hebben / ende daer zijn wel vyftich prochien met haer Priesters ende Kercken / die expert zijn in de tale van de lande / de welcken predicken / biechten / ende het volck leeren in hare taelen / upt-ghenomen in de Otomische tale / die te hardt ende te kout is ende te swaer om te leeren; daer zijn oock wel soo veel kloosters van Franciscaner ende Augustijner monnicken / die haer met het booz-schreven beligh houden; ende daer en is gheen hooft-plaetse / ofte daer is

een hospitael / ende oock wel twee / om de Indianen in te civeren; door dien al het volck van dit Bisdom hem wonder wel begheven heeft tot de Christen Religie; insonderhepdt de Tarascos, welck een broom volck is ende leerlaem / ende dat gheneghen is om aelmoessen te doen. In dit landt zyn diverse mijnen daer wy hier naer van sullen sprecken.

1.4. c.37. Om dit Capittel te besluyten sullen wy hier by voeghen het ghene Acofta verhaelt: De beste plupm-beeldkens (seght hy) worden ghemaectt in de provincie van Mechoacan, in de blecke van Pascaro: de maniere daer van is / met een nyp-tanghsken de plupmkens te batten / die alsoo upt de doode vogelkens treckende / ende als dan met een delicaet lijnken (welck sy daer toe-hebben) in den anderen te voeghen met groote raddichepdt ende perfectie / nemen dese sooklepne ende perfecte beerkens van de vogelkens dese in Peru noemen Tome-neios, ende andere dierghelijcke / de welcke een upt-nemende kouleur in haer beeren hebben. Dit vogeltjen hebt ghy hier vooren in 't twaelfde Capittel.

Het tuintichste Capittel.

Van de particuliere provincien begrepen onder dit Bisdom van ME-
CHOACAN, ende van de CHICHIMECAS.

T Bisdom welck nu den naem voert van Mechoacan, begrijpt onder sich beneffens de provincie van Mechoacan, die epghentlijck van oudts de naem heeft ghevoert / noch ander provincien / daer wy een wepnigh hier sullen van aen-roeren.

d.3.1.3. c.3. De provincie van Mechoacan begint van een plaesse ghenaemt Taximaroa, (ghelegghen van Mexico dertigh leguen naer het westen ghelijck wy in 't tweede Capittel hebben aen-gheroert) daer de Spaegniaerden naer het beroveren van de stadt Mexico eerst aen-quamen / ende wel onthaelt wierden: dese plaesse was doen ter tijdt wel ghefortificeert met houten palen / diese t' elcke reple vernieuwden door de oorloghe diese voerden met die van Mexico.

Dit Bisdom begrijpt voorder in sich de provincien van Zacatula ende Colima, welcke beyde legghen op de kulle van de zuydt-zee. Als mede de provincie van Chilchora, in de welcke woont (soo de Spaegniaerden seggen) een volck dat gantsch gheen werck en maectt van valsche eeden te sweeren.

d.3.1.6. c.14. Wy hebben in het vooz-gaende Capittel gheleght dat dese provincie naer het noorden confineert met de Chichimecas, derhalven sal het van noode zyn een wepnigh van dit volck ende de landen diese besitten / aen te roeren. De beginselen van de provincien ende landen / diese noemen Chichimecas, zyn verscheyden van de stadt van Mexico dertigh leguen naer het westen toe / ende confineren met Queutaro, Acanoaro, Yurirapundaro ende Sichu. De provincien van dese Chichimecas strecken nooydt ende zuyden: naer het zuyden zyn de landen by de Spaegniaerden bewoont; ende naer het noorden streckt hem wijdt ende breedt dit vooz-schreven volck: naer het westen streckt het niet wijdt / om de groote in-wijck van de zee by de Californias; onder den naem van Chichimecas worden begrepen vele natien die different zyn van tale / als daer zyn de Panues, Capuzes, Samues, Zancas, Maiolias, Guamares, Guachichiles ende andere / al verscheyden volckeren / doch by naer van eenderley manieren. Al het ghene de Spaegniaerden hebben ghevonden van dese provincien / soo naer 't westen als naer het noorden van de steden van San Miguel ende San Felipe af / zyn meer dan twee hondert leguen, al seer vruchtbare grondt / ende van goede ghetemperthepdt / meer koudt als heet / ende meer droogh als vochtigh / waer door het daer seer ghelondt wonen is. De Spaegniaerden hebben allen-thalven ghevonden tecken van groote woonplaecten /

plaetsen / ende dat het landt eertijds seer is ghecultiveert gheweelt; soo dat te ghelooven is / dat daer eertijds volck ghewoont heeft / dat gheneghen was om te arbeiden / ende het landt te bouwten / ende hupfen te timmeren; welck alles dese Chichimecas ontbreect / want en hebben gheen hupfen / noch en wercken niet / ten ware seer weynigh in eenighe quartieren: (eenighe sijn van dat ghevoelen dat de Mexicanen eertijds ghekomen zijn van 't nooydt-westen / ende dat sy haer hier hebben neder-gheslaghen / ende soo voorts zijn ghetrocken metter tijdt naer 't lack van Mexico, ende daer verbleven.) Dit volck en heeft gheen Religie nochte Policie / dan leven in 't wildt als de beesten. Hebben groote schade ghedaen aen de provincien van Nova Hispania, die nu by de Spaegniaerden bewoont zijn / met wegh halen van koepen ende ander vee / ende doot-flaen van de in-woonders; soo datse de Spaegniaerden veel wercks hebben ghegheven / ende noch daghelijcks gheven; ghelijck wy daer een merckelijck exempel van hebben verhaelt in de beschrijvinghe van Panuco, welcke provincie sy seer naer komen / ende ten deele aen-paelen van verscheyden zijden.

Het een-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de steden by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie van MECHOACAN.

De Stadt van Mechoacan ofte Pascuaro, is ghelegghen op de hooghte van neghentien graden / ende thien minuten (behoort twintich ende thien minuten te wesen) want alle de kaerten stellen dese Stadt soo hoogh / ofte hoogher als Mexico) ende leven-en-dertich leguen van Mexico, langhs een effen wegh. In Guayangareo, welck de Spaegniaerden noemen Vallodolid, is de Cathedrale kercke van het Bisdom / met twee kloosters van Minne-broeders ende Augustijner. Is ghelegghen leven leguen van Mechoacan, nae het oosten; ende vijf-en-twintich van Guadalaiaara, naer het segghen van Herrera, die seer varieert in 't stellen van dese plaetsen / soo dat de distantien die sy steldt qualijck zijn over een te brengen. De Cathedrale kercke was eerst te Zinzontza, daer de Koningh van Mechoacan sijn residentie placht te houden / ende is in den jare 1544 ghetranspoteert; ende het is leven leguen van Mechoacan nae het oosten. Een quart van een mijle van de Stadt heeft men een lack / welck eenighe segghen groo-ter te wesen als dat van Mexico; daer veel canoas in baren / ende oock eenighe groote barcken / dooz dien sich de baren by tijden gheweldigh verheffen ghelijck in de zee: men vanghter veel ende differente visch / ende insonderhepdt een kleyn vischken / welck sy by de son drooghen / ende daer groot profijt upt-trecken / dooz dien men het daer van vele quartieren komt halen.

De Stadt St Miguel is ghelegghen 35 leguen van Pascuaro (Herrera seght elders dat St Miguel leght 30 mijlen van de Stadt Mechoacan, ende 23 van die van Guayangareo;) naer 't nooydt-oosten / ende 40 leguen van Mexico naer het westen / op de wegh van Zacatecas, in black landt / ende is wel betwoont / ende voorsien van veel hout-hupfen vooz beesten; het is daer goet reysen tot by seker keeven / die in de hooghe wegh legghen / dan ist voorts ghebaerlijcker van weghen de roovers / welck daer veel neer-laghen hebben ghedaen / ende rooverijen / dooz dien het een dwers-wegh is / daerse dooz quamen / komen van haer landt / ende 't gheberghte af / welcke men noemt del Vizocho. d.8.l.10.
c.22.

De Stadt St Felipe is ghelegghen dijstich leguen van de Stadt Mechoacan nae het nooyden / ende twee-en-tsestich leguen van de Stadt Mexico, naer het nooydt-westen / in een onbzuchtbaer ende koudt landt. Bepde dese steden zijn expresselijck hier gheleght by den Vice-Kop Don Luys de Velasco, tot bevyndinghe van de Indianen welck men noemt Otomics, die in dat quartier wonen / ende 't landt van Xilotepeque, ende de Tarascos; welck al seer ghequelt wierden van

de Chichimecas, wierden berooft van haer goederen / ende 't volck wech geboert van desen wilden hoop. Hoewel 't landt daer ontrent seer bequaem is vooz alderhande vee / soo ist nochtans bequaemst vooz stieren ende koepen; want dit vee / welck wonderlijck vermenichfuldicht is / sints dat de Spaegniaerden 'tselve daer hebben ghebracht / weet hem in den tijdt van de drooghten te retireven in de bosschen van de Tunas die daer zijn; ende soo haest het begint te reghenen / soo komt het weder naer het black landt / om de goede weyde weder te ghenieten.

Her. def. De stadt Concecion de Salaia, ghelegghen acht leguen van San Miguel, ende vyf-en-dertich leguen van de hooft-stadt Mexico, ende seventhien leguen Valledolid; van wiert gheboubt in den jaere 1570, dooz 't bevel van den Vice-Kop Don Martin Enriquez, om insghelijcks den wegh ende passagie te bevyden vooz de Chichimecas.

d. 4. l. 3. c. 9. De stadt Leon meer dan seltich leguen van Mexico ghelegghen / ende vier-entwintich van Valledolid; in welckers limiten groote aders ofte beeten zijn ghevonden / van metael / ende insonderhepdt van silver / dese stadt is mede gheboubt ten selven eynde als de vooz-gaende / om de wegh te verseecken / die naer de Zacatecas leydt.

De stadt Zamora derthien leguen van Puzcuaro ghelegghen.

Villa de Lagos dertich leguen van Valledolid verscheyden.

d. 3. l. 3. c. 9. De mijnen van Guanaxuato zijn ghelegghen acht-en-twintich leguen van Mechoacan (ofte Valledolid, als Herrera elders seght) naer het noorden / ende de Zacatecas toe / alwaer wel ses hondert Spaegniaerden sullen wesen in twee legghers / welck sy daer hebben / om de mijnen te bewercken.

De mijnen van Talpuiagua zijn ghelegghen ontrent vier-en-twintich leguen van de hooft-stadt Mexico.

Beneffens dese vooz 3. steden ende vlecken / soo zijnder meer dan dertich Estancias ghelijck de Spaegniaerden die noemen / daer alderhande vee woedt ghequeect / ende eenighe supcker Ingenios.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinge vande havenen ende kuste van dese provincie van MECHOACAN, aen de zuydt-zee ghelegen: ende noch eenighe steden ende vlecken.

d. 3. l. 3. c. ult. DE provincie ende de stadt van Zacatula, op de kuste van de zuydt-zee / is gelegen op de hooghte van meer als achthien graden / beertich leguen van Valledolid de Mechoacan, naer het zuydt-westen / ende neghentich leguen, weynich meer oft min van Mexico; de stadt woert ghenoemt Concecion; is gheboubt aen de kant van een groote rievriere / ander-half mijle van de zee / daer dese rievriere in loopt dooz twee monden.

De provincie ende de stadt van Colima op de selve kuste van de zuydt-zee / op de hooghte van wat meer als achthien graden by noorden de linie / (naer 't seggen van Herrera, dan naer 't strecken van de kuste en de aenwijlinge van caerten licht boven de negenthien graden) op de limiten van de provincie van Neuva Galicia, vijftich leguen van Mechoacan naer 't zuydt-westen; is ghelegghen in heet landt / ende vruchtbaer van Cacao ende Cannafistola, met gout-mijnen / ende wel geconditioneert volck. Deden in 't eerste groote resistentie aen de Spaegniaerden nefens die van Ympilzingo, dan wierden eyndelijck 't onder-ghebracht; ende dese stadt wiert daer ghebout in den jare 1522, licht thien mijlen binnen 's landts by oosten een Volcan.

Beneffens dese twee provincien ende plaetfen ghelegen aen de zuydt-zee / heeft dese provincie op de selve kuste noch veel rievieren / ende in 't westelijckste quartier van dese provincie / by naer op 't scheptfel van Neuva Galicia, is ghelegghen de haven van Navidad, op de hooghte van neghentien graden / welck is een goede haven

haben/ende die veel ghebruyckt wordt/ende men vaert van daer naer de Filippinas; ende niet verre van dese naer het oosten toe/de haben van St Iago de Buena Esperanca, welck insgelijck is in de provincie van Coliman. Thomas Fuller seght/ dat San Iago leght op achtien graden ende vijftich minuten / seven mijlen van Navidad, van welck het streckt oost ende west. Candish was daer op de reede/ ende syn voick vischten daer weynigh peerlen: dese syn voyagie beschreven heeft/ seght contrarie van Fuller; dat de bape van St Iago leght op neghentien graden ende achtien minuten/ 't welck een abups is/ alsoo de selve schryber de haben Navidad maer op neghentien graden en stelt. In dat quartier zijn seer goede mijnen van koper/ daer de Wilde wonderbaere vaten van maecten / door dien het sacht is; ende ander isser soo hardt/ datser de aerde mede bouwen in stede van pfler: welck sy niet en wisten eer het haer de Spaegniaerden thoonden. Candish was in de haben van Natividad, verbranden de hupsen die daer stonden/ ende twee nieuwe schepen/ die vast ghetimmeret wierden/ elck van twee hondert tonnen. Hy voer van daer in de bape van Malacca, een mijle west-waerts van Natividad, daer een goede reede is; twee mijlen binnen 's landts leght een dorp van Indianen ghenaeamt Acatlan, daer sy ontrent de dertich hupsen bonden/ ende een kercken.

Van de haben van Zacatula naer Acapulco toe / streckt de kustte zuydt-oost ende nooydt west vijf-en-dertich leguen, ende dan voorts oost ende west/ ende is al hoogh landt / ende binnen 's landt gheberghete dicht met boomen beset / ende daer zijn veel in-hammen ende bapen: ten eynde van de vijf-en-dertich leguen is een grof punt als oft een Eplandt waer daer de zee seer op breeckt/ ende van daer loopt de kustte oost ende west/ ende men reeckent van dit punt tot Acapulco achtien leguen.

De aenteekeninghe van de kustte van Nova Hispania vozen aengheroert stelt van Rio Zacatula west-waerts een middelbaer hoogh strand/ ghenaeamt los Motines, welck sy eynde neemt aen Punta de Marnata; ende daer aen volghende een effen landt vol landt-hupsen welck sy noemen el valle de Maquile; dan punta de Suchiffi, ende twee leguen booyder Rio Alima; ende dan een binnen-water welck sy noemen las Pesquerias de Colima; ende daer aen St Iago ende Salagua ende vier leguen booyder Natividad.

Fuller in syn Memorial stelt van Acapulco tot de haben van St Iago tachtentich leguen west ten nooyden/ ende van St Iago tot Natividad seven leguen oost ende west.

Y U C A T A N.

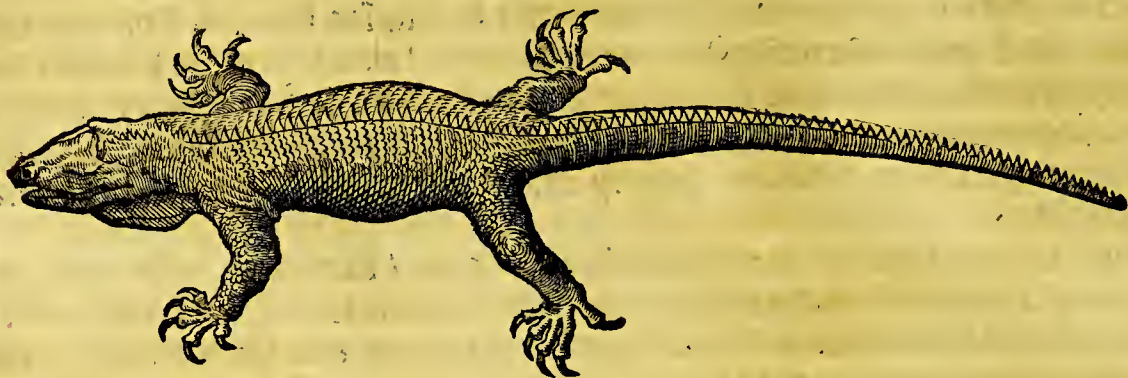
Het dyp-en-twintichste Capittel.

Van de Provincie van YUCATAN in 't ghemeyn.

DE provincie ende 't Goubernement van Yucatan, so ghenoeemt by Capiteyn Francisco Hernandez in syn eerste ontdeckinge in den jare 1517, wiert van de eerste ontdeckers booy een eplandt ghehouden/ door dien 't by na van de zee om-ringht wordt/ in boeghen/ dat het met recht een Peninsula mach genoemt worden / is meer dan twee hondert en vijftich leguen inden om-ganck; heeft in de lenghte daer het hem verste upt-streckt oost ende west hondert leguen; ende insghelijcks hondert leguen in de breedte/ nooydt ende zuyden/ van de kustte welcke liet naer het nooyden/ tot daer dese provincie confineert met de provincien van Guatemala, alwaerse over dwoers heeft by de vijf-en-twintich leguen. Haer limiten zijn naer het zuyden de rievriere van Tayza ende 't gheberghete van Lacando, ende tusschen het zuyden en westen valt de provincie van Chiapa: naer het westen paelte aen Xicalango ende Tabasco; (welck is een provincie;) ende tusschen dese

ende Yucatan legghen de twee baepen / die de zee breeckt in de kust; van welcke de grootste heeft een openinghe van een groote myle/ van het een punt tot het ander; ende 't water van de zee / welck daer in loopt/ is soo veel/ dat het een groot lack maect vol van eplandekens / soo dat de Indianen teekenen maecten aen de boomen / om de wegh niet te missen / ende te verdoolen / als sy daer door baren naer Tabasco toe: die eplandekens ende stranden zyn soo vol van zee-voghelen van soo differenten ghestalte / dat het een wonder is om sien; als oock mede de jaght die daer is van konynnen / wildt / verckens / ende apen die daer zyn; ende daerom komen de Indianen van andere quartieren om daer te jaghen; daer zyn ontallicke menichte van Yguanas, welck ghedierte wy elders hebben beschreven/ ende sullen nu hier 't af-beelsel in-voeghen.

De tempze van dit landt is seer heet ende vöchtigh/ ende hoe-wel daer gheen rievieren/ ofte eenighe andere loopende wateren en zyn in de gantsche provincie/ soo hebbenle 't water naer by om putten te maecten/ ende men vindt daer soo veel zee-schelpkens onder de steenen/ dat dit selve/ als mede om dat de kust soo ondiep is/ oorsaeck heeft ghegeven te vermoeden / dat dit landt wel eertijds zee is geweest/ ofte van de selve somtijds over-loopen. De winter begint hier van St Franciscus dagh (welck is in October) wanneer de noorde-winden in-komen/ welke koudt zyn / ende de in-gheboorne seer ontsletten; welke door dien sy aen de hitte ghewent zyn/ ende wepnigh ghekleedt gaen / kryghen daer swaere catharren af/ ende oock cozlen. Dese winter-tijdt duert tot het eynde van Martio, ende in Ianuario ende Februario hebbenle een somerken van stercke sonne-schijn/ ende dan en reghent het daer niet / dan met het in-komen van de nieuwe Mane. De Sommer is den tijdt van reghenen / welke beginnen te vallen in de maendt van April, ende dueren tot het eynde van September. Die tijdt gheduerende / werdt daer ghezaepdt ende ghemaepdt/ ende den herft valt wel upt / door dien het landt seer vruchtbaer is. De koude van de winter is wepnigh/ ende wordt qualijck ghevoelt/ upt-ghenomen als de noorde-winden waepen / de welke seer penetreeren.

Her. def. **T**gantsche landt is besloten van berghen/ daer en wast gheen tarwe ofte ander grain van Castilien: daer en is gheen goudt ofte eenighe ander metael te vinden; soo dat daer upt licht is af te nemen het erreur van de ghene die hebben gheschreven/ dat de Spaegniaerden doen speerlt hier quamen / daer vonden crupcen van latoen; welck metael men noyt in eenighe provincien van Indien en heeft ghevonden.

d. 4. l. 10.
c. 2. **D**eel Indianen van discretie / legghen van haer vooz-saten ghehoort te hebben / dat dit landt ghepopuleert was by secker volck/ komende van het oosten / welck Godt verlost hadde van andere volckeren / haer de wegh openende door de zee. Het is een saecke seer aen-merckens weerdigh / dat de Spaegniaerden alleen in dese provincie gebonden hebben een maniere van Doop; noemden die met een woort in haere tale betepckende vooz de tweede reple gebozen te worden; hadden die in sulcken weerde ende eerbiedinghe / dat niemant van haer naer en liet dien te ontfanghen; lieten haer vooz-staen / datle daer door ontfinghen een vol-komen

bol-komen goede dispositie ende gheneghentheidt om deughtlaem te wesen/ ende niet verdoemt te worden van de dubbels; ontfinghen dien van dyp jaren ouderdoms op-waerts tot twaelf toe; ende sonder dien ontfanghen te hebben en troude niemandt; kosen daer een dagh toe die niet ongheluckigh en waer / ende de ouders die vassen dyp daghen te boozen/ ende onthielden haer van de vrouwen. De Spaegniaerden verhaelen boozts veel van de manieren ende coustumpen van dit volck / dewyl sy noch heydens waren/ dan alsoo 't selbe nu al verandert is / soo sullen wy 't selbe hier booz-by gaen / ende die begeerigh zijn het selve volkomentlijcker te wesen / verseynden aen de historien van Herrera ende andere Spaegniaerden. De tale van dit booz-schreben volck was al eens / hoe-wel de gheene die op de kuste woonden/haer beste deden om met meerder curiositeyt te spreken.

In alle dese provincien van Yucatan heeft men ghebonden seer groote ghebouwen van steen / dat het te verwonderen was / soo dat daer van licht is af te nemen dat het landt is gheweest van sonderlinghe luster; en is te verwonderen hoele soo grooten ghebouwen hebben kunnen maecten / aenghesien men daer gheen soorte van metael en heeft ghebonden/ende 't schijnt dat dese gebouwen zijn gheweest Templen/want haer huplen anders van houdt waren ghemaect/ende met strope ghedeckt.

Het landt is seer overbloedigh van jacht/ insonderheidt van wilde-verckens/ ende harten; daer zijn nu seer veel hoenderen/ ende daer wordt veel cottoen ghe-^{Her. def.} wonnen/ ende oock Annil; ende 't volck vermenichfuldicht seer / ende leeft langh; hebben nu alderhande vee van Castilien/ ende goede peerden.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de particuliere Provincien die onder YUCATAN vverden gerekent; hoe, ende by wie dese landen eerst zijn ontdeckt geweest.

Door de gantsche provincie van Yucatan loopt een kleyn gheberghte van den ^{d. 4. l. 3.} eenen hoeck tot den anderen/ 't welck begint van by Champoton, ende ver-^{c. 4.} volght tot aen de stadt van Salamanca, welck is den contrarien hoeck van Champoton; Dit gheberghte berdeypt dese landen in twee deelen; het deel naer het zuyden/welck leghet naer Lacando toe / ende Tayza was woest ende onbewoont geweest/ ende was altyts soo ghebleven door ghebreck van water/welck daer niet en is dan van den reghen. Het ander deel naer 't noorden was bewoont; Het is heet landt/ende daer de Son seer byant/ van datse rijst tot datse weder daelt; doch daer en ghebreect gheen versche lucht / door de Brisas ende oostelijcke winden; ende des avondts de Virazon ofte de lucht upt der zee / die de hitte seer tempert. Dit gheberghte welck dese provincie door-loopt / is seer ghelont / ende de lieden die daer wonen leven seer langh; oock soo/ dat een minne-broeder/ weerdigh om ghelooft te worden/ verklaert in syn wegh daer hy ginck predicken / een man ghebonden te hebben / die naer de reeckenschap welck hy ende andere gaven van syn jaren/ wel dyp hondert jaren moest oudt wesen; gingh soo krom / dat de mondt hem by naer aen de knyen quam/ende also hy altyts naeckt hadt ghegaen/so was het vel hem so rouw gheworden/dat het visch-schobben schenen te wesen; dan door dien hy gantsch kindts was/en konde men van hem niet bysonders verstaen; veel andere oude lieden bindt men in 't selve quartier.

Dit landt wiert eerst ontdeckt door Francisco Hernandez de Cordua, welck ^{d. 2. l. 2.} met syn schip aen-quam aen een punt van 't landt / welck sy noemden Cotoche; ^{c. 17.} door dien de Cazique van dit quartier de Spaegniaerden aen landt lockende/ dickmaels seyde Conez Cotoche, welck in syn taele soo veel te segghen was/ als komt herwaerts naer mijn huys; dan also sy daer verradelijck wierden bespronghen (als mede in een ander quartier/welck de Indianen noemden Quimpech,

ende de Spaensche heden-daeghs noemen Campeche) soo keerden hy met syn volck weder naer 't Eplandt Cuba, daer sy van komen waren om landt te gaen ontdecken. Daer naer was aen dit selve landt Iuan de Gryalva te weten aen de zijde van 't Eplandt Cozumel, daer wy hier naer van sullen spreken: dese vondt daer aen landt in secker adozatozien ofte tempelen / krupten van steen ende van houdt; welck in gheen ander deelen van Indien opt zijn ghevonden ghe worden; ende wordt verhaelt by de Spaegniaerden: dat dese Wilden onder haer hebben ghehadt een Propheet met namen Chilam Cambal, die haer soude voorspdyt hebben de komste van een vzeemdt volck upt de quartieren daer de sonne op-gaet die een krups souden op-richten / ghelijck hy haer thoonde / daer hare Goden niet teghen op en souden moghen; ende dat dese dat landt soude vermeesteren / ende het volck van de Af-goden brengen tot den dienst van maer eenen waren Godt / ende dierghelijcke dinghen meer; ende dat dit de oorsaeck is / waerom men hier dese krupten vondt / ende waerom het volck van de lande de Spaegniaerden in 't aen-kommen vzaeghden of sy quamen van het quartier daer de sonne op gaet. Hy abordeerde in een plaetse gheuoemt Potonchan, daer het volck van de lande hem qualijck onthaelde. Soo dat hy van daer boer na Tabasco, ende in dese provincie van Yucatan niet voorder ontdeckte. Naer hem quam Don Hernando Cortes mede te Cozumel, ende gheraecte daer aen den tolck Geronimo de Aguilar, die hem grooten dienst dede in het ontdecken ende conquesteren van Nova Hispania; dan boer voorder naer Tabasco ende de riebier Grialva.

d. 4. l. 2.
c. 3.

Soo dat dit landt niet naerder wierdt onder-socht voer in den jare 1527, als wanneer Francisco de Montejo ghecontracteert hebbende met den Koningh ober de ontdeckinge ende conqueste van Cozumel ende Yucatan, daer aen quam / namentlijck eerst aen 't Eplandt Cozumel, ende daer naer aen een doorp genaemt Xamanzal: ende hoe-wel het volck van 't landt / welck strjdt-baer is / hem veel te doen gaf / soo trock hy even-wel voorts langhs de kuste tot een plaetse ghenaemt Conil, alwaer hy hem quamen de regeerders van een provincie ghenaemt Chua-ca; ende naer neerstlich onder-soeck verstandt hy dat de principaelste plaetse van dese provincie was ghenaemt Tirroh, daer seckere Heeren gouberneerden / ghenaemt Cheles. Hier was eertijds noch een andere fraepe blecke / ghenaemt Cilam, ghelegghen veertich mijlen van Campeche. Trock voorts naer een andere provincie ghenaemt Aarrinchel, welck oock ghenoemt wordt Yzamal, daer hy wepnigh teghen-standts vondt; ende de provincie van Tutulxin, welckes hooft-plaetse was Mini, veerthien leguen van daer nu Merida is ghebout; dit volck ontfingh hem vreedelijck om van hem gheholpen te zijn teghen de Cocomes; welcke een ander natie was / ende vbandt van de voer-gaende.

d. 2. l. 3.
c. 1.

Voorts is in Yucatan de provincie van Chetema, daer Salamanca nu leght; ende eertijds was gheleght Villareal, welck weder wiert verlaten; Campeche ende Champoton, daer oock een stadt van Spaegniaerden is gheleght. Daer naer de provincie van Cochuaque, daer een woon-plaetse van Indianen was ghenaemt Tulma, al berghen ende steen-rodtsigh landt: ende een blecke ghenaemt Chable, daer de Spaegniaerden eertijds meynden goudt te vinden / doch te vergeefs. Hier aen paelt de provincie Guayamil.

Volck welck te Chicheniza woonde / waren ghenaemt Yzaes, welcke noch een ander stadt houden / diese noemden Mayapan, daer nu de stadt Merida ghelegghen is.

En ander volck / welck ghenaemt wordt Cocomes, woonden in de provincie die ghenoemt wordt Zututa.

De provincie van Canul was betwoont by secker volck welck ghekomen was van Tabasco, ende mexicaens waren.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de steden by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie van YUCATAN.

DE principaellste stadt vande provincie is Merida, ghelegghen op de hooght^{Her. descript.} te van twintich graden by noorden de linie / by naer in het midden van de provincie / doch wat meer naer de zyde van de noordt-kuste toe / twaelf leguen binnen s' landts. Hier was eertijds een blecke van Indianen / diele noemden Mayapan, daer veel groote ende oude edificien waren van steen ghemaeckt / in de welke ghehouwen waren figueren van naeckte menschen / upt welke te gissen is / dat het tempelen moesten zijn gheweest; ende is de stadt by de Spaegniaerden ghenoeemt Merida, dooz de ghelijckenis diele heeft met Merida in Castilien. Den Gouberneur van dese provincie heeft hier syn residentie / neffens de Officiers van des Konings in-komsten / ende kasse; daer is mede de Cathedrale kercke / welke suffragaen is van het Artz-bisdum van Mexico. Iohn Chilton die daer was ontrent den jare 1570, leght dat in dese stadt den Bisschop woont / ende by de hondert Spaegniaerden.

De tweede stadt is ghenoeemt Valledolid, is ghelegghen een-en-dertich leguen^{Her. descript.} van Merida, naer het zupdt-oosten / heeft een seer sumptueus klooster van Minne-broeders / ende onder syn ghebiedt wel vijftien duplent Indianen die onder tribuut sitten.

De derde stadt is St Francisco de Campeche, welck is ghelegghen op de hooght te van twintich graden / (naer het legghen van Herrera, dan Figueredo steldt die op neghentien) op de kuste welck liet naer Nova Hispania; by de vijftich leguen van Merida naer het westen / een wepnigh declinerende naer het zupden; heeft een redelijcke haven / hoe-wel van wepnigh diepte / dooz dien het een bape is. Van hier wordt gheladen het campeche-houdt / daer men mede verwet. Dit houdt wordt eyghentlijck gheladen aen een plaetse die Figueredo noemt Segeba; ende is apparentlijck de selve die de Engellschen noemen Sebo. De Engellsche verraechten dese plaetse in den jaere 1596; onder het belepdt van William Parker; in deser manieren. Ick sette mijn kours (leght hy in de beschrijvinghe van syn voyagie) naer de Cape de Cotoche, welck leght aen de oost-zyde van Yucatan, van waer ick liep langhs de noordt-kuste van de booz-schreven Cabo van Yucatan, tot dat ick quam by Cabo Desconoscido, daer sette ick ses-en-vijftich van mijn volck in een Pyriagua, ofte langhe Indiaensche canoa; latende mijn schip ses mylen van de stadt van Campeche; ende landten ten dyp up en smorghens dicht by het klooster van St Francisco, ende nam de booz-schreven stadt in / ende de Capiteyn / ende de Alcalde ghevanghen; bindende daer in vijf hondert Spaegniaerden / ende in twee dorpen daer ontrent ghelegghen / wel acht duplent Indianen. De Spaegniaerden de welke ghebloden waren op mijn eerste aen-komste / ontrent ten thien up en in den morgghen weder haer macht by een versamelende / deden een stercken aen-val op my ende mijn compagnie; waer by ick ses man verloor / ende werdt selfs ghelchooten met een loot onder mijn sincke-boort / welck loot noch is legghende in mijn rugghe-been. Zynde soo subytelijck ober-ballen / bedochten wy een nieuw stratagema; want hebbende diversche van het volck van de stadt ghevanghen / bonden die arm aen arm / ende stelden die soo voor als een bariade teghen het schieten van de vbandt; ende trocken soo met vliegghende vendel / ons ses dooden met nemende / in goede ordze naer de haven; daer wy een frigat namen / welck daer op ancker lagh / al gheladen met des Konings tribuut soo in silver ende andere koopmanschappen (de weerde van vijf duplent ponden

ponden sterlinckx) om naer San Iuan de Vlua gheboert te worden; wy brachten de frigatte met de Pyriagua naer mijn schip / welck lagh in twee vadem waters / ontrent ses mijlen van de stadt / dooz dien wy niet naerder konden komen van wegghen de drooghte ende ondiepte van de kulle. Recht ober de plaetse daer mijn schip lagh / is een doorp van Indianen ghelegghen / ghenaemt Sebo, daer tusschen de dyp ende vier hondert Indianen woonen / welck wy mede veroverden / ende vonden daer campeche-houdt / wasse ende honich. Dit ghedaen zijnde / keerden wy weder naer 't punt van Cotoche, alle middagh ankerende om de Brisas wille / etc.

De laetste stadt is Salamanca, gelegen in de provincien van Bacalar ende Chemal, seventich leguen van de stadt Merida, zuydt ende noozden / hellende naer 't westen; ende insgelijcks seventich leguen van de stadt Valledolid, ontrent de kulle van de Golfo de Honduras.

Het ses-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de kulle ende havenen van dese Provincie
van YUCATAN.

Her. dcf. d. 3. l. 4.
c. 4. **D**e kulle van dese provincie is soo black / dat men in wepnigh plaetsen naerder met deschepen kan aen-komen als vier ofte vijf leguen van het landt; ende derhalven en is daer niet een haven dan vooz klepne schepen ende barcken / ende de zee die ebt ende bloept hier meer dan in eenigh ander deel van Nova Hispania. Niet alleen is dese kulle black / maer oock het strandt slecht ende sonder berghen / soo dat men 't selve upt de zee komende niet en siet / vooz dat men daer heel dicht by is / upt-ghenomen tusschen Campeche ende Champoton, daer men eenighe berghskens ontdeckt / ende insonderhepdt een bergh diese noemen Morro de los Diablos. De grooter schepen houden van 't landt af / dooz dien de kulle besmet is (boven de vooz-scheyben blackte) met klippen ende harde rodfen / die de kabels van de schepen seer sijten: dan hoe-wel de schepen daer komen om hooghte loopen / soo blijft daer wepnigh volcks / dooz dien daer veel modderighe grondt is: daer valt sulcken gheweldighen ebbe / insonderhepdt in de baeye van Campeche, dat het dickwils ghebeurt datter een half legue wijde van de selve baeye droogh blijft legghen; ende met dese ebbe pleegh daer veel visch in 't slyck ende zee-gras te blijven hanghen.

Naer het noozden van Yucatan is ghelegghen het Eplandt Cuba, welck wel seventich leguen van dese provincie verscheyden is. Naer 't oosten heeft het de provincie van de Honduras, ende tusschen die provincie ende de dese maectt de zee een grooten in-ham / de welcke den Capiteyn Gryalva noemde Bahia del Ascension, is groot / ende vol van klepne eplandekens; hier zijn veel schepen verongheluckt: insonderhepdt van de handelaers tusschen Yucatan ende de Honduras.

Dan beginnende de kulle aen de zijde daerle paelt aen Tabasco, soo hebt ghy daer de havenen van Cicla ende Telichaque, Cical ende Cauquil, welcke een riviere is met twee monden / ende de haven van Campeche op de kulle naer Nova Hispania toe-liende; ende voort Cabo Delgado, van waer de kulle sich begint te keeren naer 't oosten toe; recht by het punt leght een eplandeken / welck sy noemen la Desconocida, gantsch om-cingelt van drooghten / ende naer 't westen van 't selve by de achthien leguen een ander eplandeken / welck sy noemen la Zarza, en voorts el Triangulo, welck zijn dyp klepne eplandekens aeneen ander eplandt gehecht / ende al van drooghten om-cingelt. Noch seftien leguen van Cabo Delgado, de eplanden diese noemen Islas de Arenas, ende het eplandt la Bermeya, ende een ander eplandt dertich leguen van de voorsz. Cabo naer 't noozden: Ende los Negrillos zijn dyp eplandekens / om-cingelt van drooghten / naer het oosten van

van la Bermeia vooz-schreven/ by de vijf-en-dertich Spaensche mijlen. Los Alacranes, twintich leguen van de kuste/ noozdt ende zupden/ met de stadt Merida: Ontrent dese eplanden zijn veel klippen/ daer men hem van moet wachten; ende men neemt syn kours van Cabo Sant Anton naer Nova Hispania, buyten ofte binnen dese eplanden van Los Alacranes, als by de directie van kourlen te sien is.

By oosten Cabo Delgado licht de haben Sifal, al-waer de goederen worden ontladen die naer Merida willen/ van dese haben naer 'tlegghen van Figueredo ligghen de dzooghten welck sy noemen los Baxos de Sifal, noozden ende zupden/ op de hooghte van een-en-twintich graden ende veertich minuten / zijn ontrent dyp mijlen langh/ streckende noozdt-west ende zupdt-oost. De Alacranes naer 'tlegghen van Ouiedo ligghen op twee-en-twintich graden / hondert ende ses leguen van de Cabo St Anton, ende hondert vijf-en-vijftich leguen van Villarica naer 't oosten: zijn dyp heel klepne eplandekens ende voozts al klippen ende dzooghten wel twaelf leguen in't ronde / ghelijck 't selve is onder-bonden / insonderheyt door de schip-breucke vanden Licenciaet Zuaso, die daer seer wonderbaerlijcken van ontquam / ghelijck 't selve wordt verhaelt by Ouiedo vooznoemt in syn twintichste boeck / 't laetste cap.

Cabo de Cotoche is het oostelijckste punt van Yucatan: Ouiedo seght dat Cotoche licht op een-en-twintich graden; Figueredo seght op een-en-twintich graden ende twintich minuten: by de vooz. Cabo soude een doyp ligghen van Indianen met een kercken ghenaemt Igreja de Icao. Van dese Cabo legghen vier eplandekens / welck sy noemen de Muges, langhs de kuste / ende by naer daer aen ghehecht.

Daer aen licht het Eplandt Cozumel soo ghenaemt / naer een fameus adozatorie ofte tempel / van een afgoden-beeldt 't welck daer was / daer alle de natien daer ontrent in bevaert ginghen; dit eplandt is ghelegghen vier mijlen in de zee / aen het begin van de Golfo de Honduras, by naer noozdt ende zupden / met Valladolid; is vijftien leguen langh / ende vijf leguen breedt; 't volck is van de selve tale / ende coustummen als 't andere volck van Yucatan; is ghelegghen op de hooghte van twintich graden; ofte als andere hebben onderbonden / het noozderlijckste deel leght op de hooghte van neghentien graden / ende een derde; alwaer mede leght een doyp van Indianen / daer men by ghebreck syn noodtdruft ende verberchinghe kan krijghen. Naer de obserbatie van eenighe streckt dit eplandt in syn lenghte zupdt ten westen / ende noozdt ten oosten / ende is al sleght landt. Ouiedo seght dat Cozumel licht vijf-en-twintich leguen by zupden de Cabo de Cotoche. Tusschen dit eplandt ende 't vaste landt / is een canael met een sterck current / daer men tusschen beyden door kan zeplen / noozdt-oost aen / ende 't water wil eenen faboziseeren / om die kours aen te gaen / tot dat men komt op de hooghte van vier-en-twintich graden / daer men de diepinghen krijght van de Tortugas.

Mer inne-waerts in de Golfo de Honduras, legghen dyp eplandekens met ondiepten om-ringht / (die Herrera in syn kaerte noemt Triangulo door dien die in een dyp-hoek ligghen /) by naer in 't quartier van het lack van Bacalal, welck binnen 's landts leght dertich leguen van het lack van Chetemal; de kuste is al bekleedt met eplandekens tot Salamanca toe; waer van het eerste werdt genaemt Pantoia, neffens een ondiepte welck sy noemen Quitasuenno, welck is soo veel te legghen als Slaept niet / maer liet vooz u; het tweede is ghenaemt Zaratan; ende een ander Lamanay; ende ten lesten Ylbob in 't innerste van de Golfo vooz-schreven.

T A B A S C O.

Het seven-en-twintichste Capittel.

Van de provincie van T A B A S C O in't ghemeyn.

Her. de-
script.d. 3. l. 7.
c. 3.

De provincie van Tabasco, welke ghereeckent wordt onder het Gouvernement van Yucatan, is ghelegghen op de kust van de nooydt-zee ofte de Golfo van Nova Hispania; heeft in de lenghte oost ende west by de veertich leguen, van de limiten van Yucatan, tot die van Gozacoalco, met welck Tabasco confineert naer het westen toe; ende heeft oock soo veel leguen in de breedte nooydt ende zuyden / van de kust van de nooydt-zee tot de upterste palen van Chiapa. Is al black landt / vol van moerasschen / lacken / ende poelen / daer men ober vaert met kanoen ende barcken / ende daer veel groote visch wordt ghebanghen / als Manatis, ende andere dierghelycke soorten / Tortugas ende Yguanas. 't Landt is leegh ende vol brasilie-boomen / cedren ende andere boomen / dooz dien het meest al bosschagie is. Daer is een heete ende vochtighe lucht / soo datter veel Mosquites zijn: van de twaelf maenden des jaers reghent het daer wel neghen. In de bosschen is groote abundantie van de vruchten van het landt / ghelyck als Mameyes, Zapotes, Aguacates, Guajabos, ende andere wel-riekende ende smaekelijcke vruchten. Dooz de vochtighepdt ende hitte des landts is dit landt seer vruchtbaer en bequaem vooz weyden van groot vee; tot Maiz ende Cacao, welck is den grootsten ryckdom van 't landt; hier in betalen sy haren tribuydt / ende gheven jaerlijcks twee duplent Xiquipiles van Cacao; elke Xiquipil is acht duplent amandelen; want naer dat de Spaensche aen de Wilden hebben ghewelen die te cultiveren / soo vergaderen sy jaerlijcks meer quantiteyt dan sy plegghen; ende het volck heeft hem seer begheven tot weyden van groot vee / ende het planten van de Spaensche vruchten: waer dooz daer groote menichte is van wyngaerden / vyghe-boomen / lymen / limoenen / ende ozaegnie-appelen. Daer wass veel Maiz, ende werdt dyp ofte vier replen des jaers versamelt; ende ten minsten twee maels: oock soo wass het rjys daer wel / ende hirs / ende alderhande hof-krupden van Spaegnen. Oock heeftmen daer groote diversiteyt van medicinale krupden daer de in-gheboorne haer selven met ghenesen; ende de woormen dooden / ende daerse het bloedt mede stoppen: als daer is Picicel, anders ghenoomt Tabaco, welck de pyne wech neemt die dooz koude ghecauleert is / ende in roock ghenomen / is dienstigh teghen de catharren / den hoest ende benautde boyst; de Indianen ende Swarten draghent in pulber / ende met kalck ghemenght in de mondt / om de moedichepdt niet te gheboelen; op dese maniere wordt het seer menighfuldigh ghebruyckt dooz heel Nova Hispania, komt daer op alle marckten te koop / in de bladeren van het Maiz op-gheholt. In dese provincie zijn veel tigren / leeuwten / deynen / wilde swijnen / hoewel kleyn; konijnen / armadillen / meer-katten / harten; Tecyzyquintes van fatsoen als een biggesken / ende gecouleurd als de bucken ofte deymen: men vint daer veel groote schildt-padden als rondassen / Yguanas, ende ander onghedierte: saylanten / paeuwen ende papegaven van veelderley soorten / quackelen ende alderhande groot ende kleyn ghevogelte van differente couleuren: veel hoenderen van Castilien; ringh-dupben ende toytel-dupben. Men en versamelt daer gheen cottoen hoe-wel het daer oock wass / brenghent daer van Yucatan, als mede andere stoffen om in te kleeden / dooz dien 't volck de cottoen niet en kan beneficieren / belich zijnde met koepen ende verckens te hoeden / daerse groot nut upt trecken; ende naer het Cacao te sien; want noch op de boomen staende / soo komen de apen ende eek-hoozntjens ende ander ghedierte het selve

selve eeten eer 't rijp is. De Mosquitos zijn in dit landt soo overbloedigh ende soo moepelijck / datmen daer niet kan slapen sonder pavillon. Daer was eer-rijdts veel volcks in dese provincie / welck dooz diverse sieckten ende pestilen- tien heeft af-ghenomen / te meer om dat dit volck ghewendt is in het water te baden / wat sieckten sy oock hebben; ende alsoo haer by de wetten van het Christen gheloobe niet werdt toe-ghelaten meer dan een vrouwe te hebben / soo en kan het volck soo niet meer vermienighfuldighen. Sy aten seer weynigh / en droncken veel / insonderhepdt den dranck van Cacao ghemaect / ende met deech ghemenght / welck is een groot voetsel by haer / ende gheloden Maiz, daerse een anderen dranck van maken die wat amper is / ende derhalven seer versch om in de hitte te drincken. Sints datse de policie van Spaegnen hebben be- gonnen aen te nemen / levense te gader by dorpen / en eeten op haer bestemde tijden ossen- vleesch / verckens ende ghevogelte / ende drincken seckeren ghelon- den dranck van Cacao, Maiz ende specerije van het landt ghemaect / welck sy noemen Zocolate. Men spreekt in dese provincie van Tabasco dyp talen; eene die men noemt Chontal, overbloedigh van woorden / ende ghebruycke- lijk onder het meeste deel van 't volck: de tweede die by de Zoques wordt ghelproocken / in de provincie van het gheberghie / veertich leguen van de stadt Vittoria; dese provincie werdt ghenoeemt la Sierra, om datse confineert met de berghen van Chiapa, daer de selve tale werdt ghelprooken: want daer loopt een rye berghen welck Tabasco ende Chiapa van den anderen schepdt. De derde tale is de Mexicana, welck hier is in gheboert dooz het volck legghende in de twee fortreffen die Motezuma in dese provincie hieldt / Zimatlan ende Xi- calango: teghenwoordigh soo spreekt het volck meest al mexicaens / eensdeels om dat het een politer tale is / ende ghemeyn dooz gantsch Nova Hispania; doch meest om dat de religieusen veel Gecstelijcke liedekens hebben ghemaect / daer het volck van de lande seer toe ghelint is ende ghenucht in heeft. Dese pro- vincie van Tabasco is ghelegghen van Mexico hondert ende seltich leguen te lande / ende te water langhs Vera Cruz hondert ende veertich: Van Merida daer de Gouverneur van Iucatan ende dese provincie hem houdt / is van dese provincie verscheppen tachtentich leguen. Van Campeche, langhs de zee vijftich leguen.

Het acht-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie; ende van de rieviere, ende zee-kuste van dese pro- vincie van T A B A S C O.

In dese provincie is alleen een woon-plaetse van Spaegniaerden welck is Ta- basco, anders oock ghenaemt la Villa de Nuestra Sennora de la Vittoria, om des victories wille welck Cortes hier hadde teghen de Indianen doen hy de eerste reple dede naer Nova Hispania. Dese plaetse leght seventich leguen van Ciudad Real de Chiapa, ende men vaert naer Chiapa de rieviere Gryalva op veertich leguen, ende de resterende dertich leguen reple men ober hardt ghebergh- te / daer veel rievieren zijn / ende koudt landt. De rieviere van Gryalva welck in den jare 1516 de naem kreegh van Iuan de Gryalva, is machtigh / en van groote diepte / want binnen de barre heeftse wel acht badem waters; dan in de mondt is sy ondiep / ende dooz de strydt die daer is tusschen de golven van de zee / ende het current van de rieviere / is de in-komste periculeus. Daer vallen in de selve vijf andere belondere rievieren benessens veel ander poelen ende kree- ken: heeft twee monden / de grootste is een vierendeel van een mijle breedt / ende streckt noozdt ende zupdt / want dese heele kuste loopt meest oost ende west: de andere

andere mont komt men in van't noozdt-oosten naer 't zupdt-westen. Dyl leguen van de booz-schreven stadt loopt een ander machtighe riebier in zee / ende twee kreecken welcke sy noemen de armen / de eene loopt een wepnigh verder in de riebier van Gryalva, ende komt in een kromte ofte in-wyck / van waer het wederkeert / ende daer leght het doorp Tabasquillo, welck een reliquie is van de blecke Pontonchan; daer Marina de tolcke aen Cortes wierdt ghepresenteert. Teghen ober dese blecke / aen d'ander zyde van de riebier Gryalva is een ander kreecke / die ghenoeemt woerd Tacanis, welck dooz secker lack loopt op 't hooghe / legghende naer de riebier van San Pedro ende San Pablo, welcke riebier machtigh is / en heeft een enghe barre; men komt daer in noozdt ende zupden / ende is seer diep ende van goet water / daer is abundantie van houdt / ende visch / ende goede jaght van alderley wildt. Dooz de booz-schreven kreecke plach men te baren naer Xicalango, welck was de frontier-plaetse van de mexicanen: de Spaegniaerden noemden dit oock El Lago de Xicalango, ende Puerto Real, welck groot ende spacieus is / ende heeft twee Eplandekens in de mondt. Ende noch verder op komt daer in de riebier Yztapa, die seer groot is / die naer het zupdt-oosten streckt / ende langhs dese riebier vaert men in canoen tot de blecke Xonutla toe / als men boozsrepsen wil naer Yucatan. Op de kuste van dese provincie regneren de noozdelijcke / noozdt-weste ende noozdt-ooste winden die op de wal zyn / ende seer dangereus booz de varende lieden; ende dueren van September af tot het beginsel van April toe; de restterende maenden van 't jaer waepen daer oostelijcke ende zupdt-oostelijcke winden / ende somtijds zupden-winden / die ongesont zyn / ende causeren pijn in 't hooft.

BESCHRIJVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het selste Boeck.

Nova Galicia, ofte Guadalaiara.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie in 't ghemeyn.

De provincie van Nova Galicia, welck oock ghe-
noemt wordt Guadalaiara, naer de principaelste hooft-stadt; ende Her. de-
scr. oock de Xalisco naer een booz-nemen provincie onder de selte re-
soyterende; is by de verdelinghe van de Spaegniaerden een Au-
dientie soo sy dat noemen op hem selfs; scheidt syn limiten van de
limiten van de Audientie van Nova Hispania, ontrent de haven
van Navidad, ende het lack van Chiapala; reysende naer 't nooydt-

oosten / alwaer als mede naer het nooyden / ende oock ten deelen naer het westen /
(welck niet volkomentlyck ontdeckt en is) sy haer limiten heeft open legghende /
ende de reste naer 't westen is al zee: 't ghene daer bewoont is aen d'een kant / ende
aen d'ander / sal eenighe hondert leguen wesen / waer in begrepen sijn de particu-
liere provincien van Guadalaiara, Xalisco, los Zacatecas, Chiametla, Culucan,
La Neuva Bizcaia ende Cynaloo; ende booz aen-gelegen provincien worden ghe-
veeckent de nieuwt ontdeckinghen van Neuvo Mexico, Cibola ende Quibira. d. 4. l. 9.
c. 12.
Dese provincie heeft langhs de kust van de zuydt-zee / van Puerto de Navidad
af / tot Culucan toe / wel d'yn hondert leguen in de lenghte. De ghestaltenis van
de lucht is meer ghetempert als koudt / het reghent ende dondert daer veel in de
maenden van Iunius, Julius ende Augustus; men heeft daer groote aerdt-bevin-
ghen / ende hoe de edificien grooter ende stercker gheboutwt sijn / hoe meer ghebaer-
lyck die sijn / ende hoe meerder schade die lijden. De lucht is klaer / ende 't aertrijck
d'roogh / soo datmen den reghen op houdende daer gheen sijck en heeft; ontrent
kerkmis placht het een weynigh te vrielen met seer groote rijn. De winden sijn
sterck ende grof / ende de zuyde-windt wapet daer meest; den Hemel en is hier
nimmermeer langh met wolcken besloten / maer soo haest als het op hout van re-
genen / soo heeftmen een helder ende klare lucht; het dautwt daer geweldich s' mo-
gens / en somtijts een kleyn tecken van bozst / welck weder stracks ontdoepet. Het
reghent daer altydts sterck ende grof water / ende meest met blaghen; 't heele quar-
tier is seer ghesondt landt / soo datmen daer vele oude lieden vindt / soo van de in-
gheboorne / als van Spaegniaerden; men weet van gheen pestilentie te spreec-
ken; Daer sijn veel Mosquitos; weech-lupsen soo groot als boonen / welck schen-
dich bijten en bulten maecten als noten; als de schoypioenen bijten duert de pijn
vier-en-twintich uren / slap van queen is daer een goede remedie tegen / ende men
en sterft van die beten niet. 't Landt is meer hoogh ende bergich / als effen ofte
recht. Vier leguen van Guadalaiara is een seer hooghen bergh / in de wegh naer
de Zacatecas toe / welck een legue in het op-klimmen is / ende van ghelijck een
legue in 't af-komen / soo datmen daer te peerde niet en kan reysen; ende boozts
het gheberchte in al dat quartier is seer hardt / met groote boomen beset / als
pijn-boomen eycken ende andere; daer menichte van wolven in loopen die
't volck groote schade doen: booz het meeste deel is 't sandighe grondt en magher /
ende

ende in weynigh plaetsen is het klepe; veel steen-klippen: ten schijnt niet dat daer marmoer-steenen vallen/ oft eenigh andere steenen van weerde; men ghebruyckt de steenen oock niet die daer zijn tot edificien/ dooz diense haer huplen maken van leem ofte aerde-werck. Tgantche lant is vol van metalen/silber ende koper: daer en valt geen cristal/ pfer oft stael; alle de metalen zijn loodtachtich; ende in de mijnen van de Zacatecas, ende in meest alle de plaetsen ende ghelegghentheden van dit landt raecht men aen de margaliten/ende aen de mineralen die men noemt Chalchivites. Men vindt daer eenighe groene steenen / welke seer goet zijn teghen de pijn van 't grabeel; daer en zijn gheen mijnen van goudt ontdeckt: het zoudt wordt daer ghemaect van 't reghen water / ende woorter verlamelt / ende op hoopen ghebracht. Daer is allen-thalven veel salpeters; veel gheboomte van Tunas, welck geeft een wonderlijcke goede vruchte/ ende veel Cochinilla, hoe-wel die niet ghebeneficieert en wordt: ende van de vruchten onder-houden haer den meesten tijt van het jaer de Indianen die men noemt Chichimecas ende Guachichiles. T landt is dooz-gaens seer ghebreklich van water / in het begriip van meer als seltich leguen blacke grondt. De grootste rievier is diese noemen de Barrania, welck haer oorspronck heeft upt het lack van Mechoacan, ende haer upt-wa-teringh in de zuydt-zee loopende van 't westen naer het nooydt-westen / ende heeft een val ofte stoztinge vier leguen van de stadt Guadalaiaara wel van thien slagien; dese rievier en heeft nergheens gheen wedden / wordt altydts met perijckel ghepaf-seert / de peerden daer over swemmende / ende 't volck ende kleederen op blotten van calebassen/daer de Indianen op sitten/om de selve te houden vooz 'tom-slaen. Ontrent 't landt van Ycatlan, is een meyz ofte lack welck twintich leguen is in het om-gaen/ende een ander Zacualco, dat twaelf leguen is in het om-gaen/ende rontom zijn seer goede weyden vooz de peerden. In alle de vallepen van dit landt wast de Mezquite, welck is een soorte van caroben/met welckes vruchten de In-dianen haer onder-houden / ende een andere vrucht ghenaemt Guamoche, welck de caroben in vrucht ghelijck is: ende andere groote boomen / doch de grootste is diese noemen El Zeybo; men heeft daer oock den boom van Maguey. De quee-appelen ende peeren / granaten / vijghen / apzicocos / persen / melocotons / ende in somma alle vruchten van Spaegnien wassen daer heel goet ende perfect / ja beter naer 't segghen van vele als in Spaegnien sels. Men heeft daer gheen krieken nochte kerken / dooz dien 't landt soo vruchtbaer is / dat die boomen soo weelderich loof ende tacken maken / datse gheen vruchten konnen voort-bren-ghen; de olijven en willen daer oock niet wel wassen / dooz dien de mieren die bes- Schadighen. Het aertrijck is seer overbloedich van weyden vooz alderhande bee: ende daer is een wortel diese noemen Castannuela, welck de verckens alsoo vet maect als de aekkers doen in Spaegnien. Men wint daer veel tarwe/ende het ghebeurt in eenighe quartieren dat men tachtentich Hanegas krijcht vooz een/ende van Maiz wel twee hondert ende meer. De peulen ende andere moel-krup-den van Spaegnien wassen daer seer wel; ende tot allen tijden heeft men daer veel ozagnie-blommen; ende in allen deelen vindt men veel Axi, welck is 't peper van die landen; veel soorten van boontjens/wit/roodt/swart en ghebigareert veel Calabassen; daer is een krupdt welck sy noemen Cevadilla, welck sy krupdt ende apze heeft; de Spaegniaerden dienen haer daer van om de wonden van de peerden te ghenesen. De gerste ende rogghe wil daer oock wel wassen / dan maken daer gheen werck af / dooz diense die niet van doen en hebben. De mieren is een ghegenerale plaghe in het gantche landt vooz het ghesape. De kraepen zijn swart / ende aen de bleughelen wit ende roodt; ende de exters ghelijck als musschen / zijn ontallijck / vallen met een heele bende in de tarwe / ende slaenle gantsch ter neder / dooz diense op de apzen gaen sitten alle ghegraint zijn / ende hoe-wel 't volck ghebaer maect en vrachten daer niet naer. De woerde dieren zijn de selve die men vindt in ander quartieren van Indien / insghelijck het wildt

Wilt tot de jacht: de berckens/ schapen ende gepten genereren als in Spaegnen/ ende met minder moepte/ ende daer is groote menichte/ als mede peerden/ stieren en koepen. De riebieren gheben veel visch; de Yguanas hoe-wel eyfelijck om aen te sien/ zijn goet om te eeten. In 't gantsche landt zijn byen/ doch seer kleyn/ en stecken niet/ maken haer honich in de holte van de boomen.

Het tweede Capittel.

Van t' volck van de lande, ende de Spaegniaerden die daer woonen.

DEn meesten-deel van de Spaegniaerden die haer in dese landen onthouden/ d. 4. l. 9.
 leven eensdeels by contractatien ofte koop-handel/ ander-deels by 't benefice- e. 13.
 ren van de mijnen/ ende ten derden by het voeden ende voort teelen van vee/ ende
 houten van het landt. Men wint daer gheen supcker/ hoe-wel de rieden daer
 seer wel groepen; daer en is gheen visscherije: daer en worden gheen wercken van
 beeren ghemaect als alleen waepers om de blieghen te verdrjyben: daer is een
 Tunal ofte bosch van Tunas boomen/ wel in de vyftich leguen langh/ daer men
 alle jaer wel thien dupsent arroben Cochinilla soude konnen vergaderen. Sp
 ghebruycken waghens ende karren/ met ossen/ muylen ende peerden/ die door
 't gantsche landt trecken; ende in alles wort de selve mate ende ghewichte ghe-
 bruyckt als in Spaegnen. Daer en is in het gantsche landt gheen vreesse van on-
 rust/ als alleen van de Wilde de welcke men met eenigh ghebouw van delen ende
 sparren kan teghenstandt doen; haer wapenen zijn boghen en pylen/ Macanas,
 sijnghers ende schilden; de Spaegniaerden ghebruycken Escapiles van cottoen/
 daer de pylen niet deur en moghen/ ende soo sy daer deur komen/ soo en is de
 wonde niet groot; hebben goede schilden van leder/ ende helmen van het selve;
 alle de Spaegniaerden zijn meesters om haer wapenen selfs te vooz-sien/ ende
 haer peerden. De Indianen zijn seer lichtveerdich ende om een klepne sake verla-
 tense haer woon-plaetse in d'een dorp oft d'ander/ ende slaen haer weder neder
 daerle eenighe ghereetschap binden om haer hutten te maken; ja loopen in de wil-
 dernissen om vryheyt te hebben tot het gebruyck van haer grouwelen. De statuere
 van het volck van dit landt is wat grooter als die van Mexico: nemen de Chri-
 sten leere tamelijck wel aen; zijn van groot verstandt: dan leuy en ledich/ en wil-
 len niet wercken/ ten sy men haer daer toe huert: kleeden haer met hemden van
 cottoen/ ende vierkante mantels/ met twee knoppen op de schouderen van cot-
 toen ofte Maguey, welck is haer oude kleedingh; draghen onder-broecken; schoe-
 nen met solen; haer bedden zijn matten van bielen/ ende deeckens van cottoen
 ofte wolle: haer cieraet zijn groene steenen/ stecken-huyckens om de beenen ende
 armen/ ende om den hals ghebonden: haer principael ghenucht is den gantschen
 dach te dansen/ met een tamboriel welck is een hol houdt/ ghebende een grof ghe-
 luydt/ singende/ en haer schilderende/ ende haer traep makende met veel pluyma-
 gien/ ende dat alom droncken te drincken; men speurt in haer gheen genegentheyt
 om erf-goederen te hebben/ ofte om veel te saeyen; al haer inclinatie is tot den
 boom Maguey om daer wijn upt te maken. Sp ghebruycken krupcken en pot-
 ten/ ende middelbare tinnagien/ ende secker vaten diese noemen Thecomares,
 daer ghemeynlijck een Acumbre (welck is een spaensche mate/ houdende dyp van
 onse potten) in mach: dit zijn vruchten ghelijck als catwoerden/ sommighe ront
 sommighe langh-worpigh; wassen aen groote boomen die de bladeren hebben
 als moer-belpen boomen/ ende wordt by de Spaegniaerden Higuero ghenoemt;
 haer voetsel is meest vleesch wanneer sy het hebben konnen; voeden veel hoen-
 deren op/ om datse weynigh moepte hebben; eeten Maiz tot broodt ghebac-
 ken/ ende oock gheroost; drincken de wijn van Maguey, ende van Cacao, ende de
 Cacao met het meel van gheroostet Maiz vermenght/ is oock haer spijse; de
 ordinarie prijs van het Cacao is hondert amandelen voor een real: oock
 D 2 menghense

menghenle de Cacao met peper/ende 't samen ghemalen met het Maiz, bzeckenle 't selve in water ende dzyckent soo; dese menghelingh van Cacao, Maiz ende peper/draghenle in ledere sacckens als sy ober wech replen/ vooz haer pziobiande. In alle de plaetsen van dit landt weten sy cottoen / wol ende plupmen te weben; ende 't landt is bequaem om cottoen voozt te bzenghen / maer sy en willen haer daer toe niet begheben / om den arbeyt te schoutwen. De instrumenten daerse de gront mede bearbeyden / waren palen van eycken-houdt / vooz bzeedt als een handt / welck sy nu met pser beslaen. Elck doorp heeft syn Cazique, Alcalde ende Alguazil van Indianen selfs / gheseldt by de Koninghlycke Audientie ofte opperste Alcaldes van dat quartier; ende hebben haer tafereel daer de pryken in staen begroot van de eerbare waren; de Caziquen worden by successie ghenomen. De meeste affronte die men haer doen kan / is datmenle scheert; ende haer meeste bzeught is datmenle vooz strydtbaer houdt: sy komen wel te kercke om haer ghebeden te segghen/ende by ghebreck van Pziesters/leert haer een Indiaen / want de pzienciaelle Indianen leynden haer kinderen naer de kercke om te leeren/ende vooz Nonnincckens te dienen. Tot het jaer twee-en-tachtich toe / waren daer wepnighe Mestizos in 't landt; de Swarte zyn fraep te peerde/ende goede wercklieden; daer in 't landt ghebozen wesende zyn subtylder ende beter van conditien als de ghene die daer van Guinea worden ghebracht. Daer is in dit landt een natie diele noemen Cazcanes, de welcke woonen op de limiten van de Zacatecas: daer zyn insghelijcks de Guachichiles ende Guamares, welck een belliqueus volck is: de Cazcanes spzecken een differente tale van de Mexicanen, hoe-wel die tale van Mexico daer oock verstaen wordt / ende dat daer allent-halve tolcken van zyn: Guachichil is oock different van het mericaens / ende de tale van Guamara is heel kozt / ende zyn al leer swaer om te leeren; waer dorpen ende vleckken zyn / daer leben de Indianen in beter ordze; die daer buyten woonen / en hebben geen lust om haer daer toe te boeghen / op datle te beter het vee souden konnen steelen / daerse leer toe gheneghen zyn.

Het derde Capittel.

Van de provincie G V A D A L A I A R A in 't particulier, ende de steden die in dit deel by de Spaegniaerden nu worden bewoondt.

DE pzienciaelle pziobincie van 't rijk van Nova Galicia, is die van Guadalaiara, alwaer de lucht leer ghetempert is / ende de grondt vruchtbaer van tartwe ende Maiz, ende andere zaden van Castilien / ende daer zyn veel silber-mineralen; ende de naer-volgende plaetsen by de Spaegniaerden als nu betwoondt.

Her. de-
script.

De stadt Guadalaiara, welck is de hooft-stadt van dit rijk / ghebouwt by Nunno de Guzman in den jare vijftich hondert ende een-en-dertich / is ghelegen op de hooghste van twintich graden en een derde by noorden de linie / naer 't segghen van Herrera (de kaerten stellen die meest op een-en-twintich en een half graden / ende naer de streckinghe van Mexico behoort wel soo te welen) ende de lenghte van hondert en ses graden en een half op den Meridiaen van Toledo, van de welcke sy dooz een rechte wech ghelegghen is 1780 spaensche mylen; is verscheyden van de stadt Mexico leven-en-tachtich leguen, tusschen het noorden ende westen / meer west-waerts; haer limiten strecken sich tot het Goubernement toe / welck sy noemen de Francisco de Yuarra, van welcke het hem af-schept naer het noorden; ende naer 't zuiden schepdt het syn limiten van Nova Hispania, tusschen welckes limiten ende dese stadt zyn beerthien leguen; ende tusschen dese stadt ende Culuacan twee hondert ende vijftich leguen; ende tot de mynen van de Zacatecas zyn vier-en-twintich leguen; (Herrera seght elders veertich / welck recht is) tot Xalisco zyn twaelf leguen. De ghelegghenthept daer dese stadt is ghelegghet / was eertijds ghenoeemt Molino: is ghelegghen op een plapn / ontrent een vieriere / met

d. 4. l. 9.
c. 12.

met goede fonteynen / wateren ende weyden / ende goede zaep-landen / ende gheberghte om hout te bekomen / ende goede materialen tot de edificien; de gestalte van de locht is goet / dooz dien de hitte gheen bekommeringhen gheeft noch oock de koude / ende daer en gheneereert gheen onghedierte; de tarwe van Castilien wast daer wel; ende alderhande frupten; de Koninghlycke Audientie hout hier haer woon-plaetse / ende de Officiers van des Koninghs in-komen / ende de Cathedrale kercke wesende suffragaen van het Artz-bisdom van Mexico, sinte den jare 1570; welck eerst was gheordineert te legghen in de Stadt Compostella: daer is een klooster van Sinne-broeders / ende een ander van Augustijner monnicken.

Daer is noch een ander Stadt in dese provincie / by den selven Nunno de Guzman ghebout / ende ghenaemt Villa del Espiritu Santo; ghelegghen in de provincie van Tepique. Her. de-
script.

Dooz de Stadt Santa Maria de los Lagos, dooz de selve Nunno de Guzman ghebout / dertich leguen van Guadalaiara naer 't zuydt-oosten / daer een Alcalde Major resideert; dese Stadt wierdt hier gheleght om sich te verseecken teghen de Chichimecas, welck wonen in die landen tusschen het noorden ende oosten / een barbarisch volck / welck hem verstroyt over 't veldt / sonder eenighe mensche-lyckheyt ofte policie / levende in cabernen / ende in de bosschagien als wilde beesten / ende haer onder-houdende van de jacht / ende alderhande wilde vruchten / en hebben gheen kennis van eenighen rijkdom / maer loopen meest naect / ende oock wel eenighe met beesten-bellen bedeckt; haer wapenen zijn boghen ende pijlen; zijn anders fraep van lichaem / groote vzaten ende dzonckaerts / maken dzanck van seeckere wortelen / daerse haer vol in suppen.

Het vierde Capittel.

Besondere beschrijvinghe van de provincie van XALISCO, ende de Stadt daer in ghelegghen, als mede van de provincie CHIAMETLA.

DE tweede provincie van dit rijk is ghenaemt Xalisco, welcke veel vruchtbaerder is van Maiz, als van schapen ofte van peerden; in dese provincie en is maer een Stadt / van Spaegniaerden ghenaemt Compostella, ghelegen ontrent de zee-kuste / op de hooghte van een-en-twintich graden (naer 't legghen van de Engelsche vopagien / doch de kaerten legghen die sommighe op de selfde hooghte van Guadalaiara, sommighe hoogher / en by de twee-en-twintich graden) dyp-en-dertich leguen van Guadalaiara naer het westen: is ghebout by Nunno de Guzman in den jare vijftien hondert ende een-en-dertich / op een plajn / ontrent een riviere: Sy en heeft gheen goede weyden booz de schapen / en daer is seer weynigh zaep-lands / noch goet voeder booz de peerden; noch materialen tot den bouw van huysen; ende dooz dien sy ontrent de zee leght / is seer heet landt / ende brenghet veel onghedierte boozt: oock is het daer seer vochtich / ende daer vallen schizckelijcke tempeesten / soo dat om dese ende dierghelijcke oorsaken dese Stadt seer qualck is gheleght. Dooz is daer het doorp la Purificacion ontrent de haven van Navidad, op de upterste limiten van het district van dese Audientie ende die van Mexico, in een seer heete conrepe ende onghelondt. De kuste van Xalisco is ghelegghen op de hooghte van wat meer als twee-en-twintich graden by noorden de linie: naer 't legghen van Herrera. d.4.1.9.
c.11.

Men de provincie van Xalisco confineert de provincie van Chiametla, twintich leguen langh en breedt / op de kuste van de zuydt-zee ghelegghen by de veertich spaensche mijlen van Xalisco; is een groote provincie; ende daer woonde eertijds veel volcks / welck bocht met pijlen / knodsen ende schilden / ende een Indiaen boerde al dese wapenen teffens. De schilden waren ghemaect van stocckens te samen ghewrocht met draepen / droegghen die onder den arm vast ghemaect met een d.4.1.8.
c.2.

d. 4. l. 9.
c. 11.

koozde / ende als sy haer daer van wilden dienen / soo lieten se de koozde los / ende diende haer vooz een schildt / ende waren daer mede bedeckt ; ende als sy van een man te peerde verbolght werden / soo legghen sy haer neder op de grondt ende decken haer daer mede ; het moet een stercke lancie zyn die de selve passeren soude / want de stocckens zyn van seer hardt houdt : in dit landt zyn veel mynen van silber. In dese provincie van Chiametla ; waren de vrouwen schoon / ende ginghen tot de voeten toe ghekleedt ; ende de mans droeghen korte mantels ; ende hadden schoenen van harten-bellen ; draghen de last aen stocken / dooz dien sy haer schamen die onder den arm te draghen : als sy gheen oozloghe en hebben / soo volghen sy de jacht : 't landt is vruchtbaer ende rijk van silber / was / ende honigh ; sy eerden eertijds de afgoden-beelden / aten menschen-bleesch / ende hadden veel andere abominable ghebrecken / de welcke sy nu dooz Godts ghenade hebben afgheleghet ende verlaten. In dese provincie is gheleghen St Sebastian , een dorp van Spaegniaerden / welck eertijds behoozde tot de Audientie van Mexico , ende is gelegen op de hooghte van meer als twee-en-twintich graden. Dese plaetse was gheleghet by de Capiteyn Francisco de Yuarra inden jare 1554 , ende daer naer zyn der veel silber-mijnen ghebonden / endetwee Reales ghesticht met haer noodighe Ingenios van molens / ende smelt-obens ; ende daer wozt groote quantitept van silber ghebeneficieert.

Het vyfde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de provincie van C V L V A C A N , ende haer eerste ontdeckinghe by Nunno de Guzman.

d. 4. l. 9.
c. 9.

DE provincien van Xalisco ende Chiametla legghen verbolghens aen de kuste van de zuydt-zee / soo sullen wy dan die andere daer aen volghende voorts beschryben / eer wy keeren tot de andere die te landt-waert in legghen ; verbolght dan op dese streeck de provincie van Culuacan ; doch om de ghelegenthept daer van beter te verstaen / soo sullen wy in 't korte aen-roeren de eerste ontdeckinghe van dit quartier by Nunno de Guzman bericht in den jare 1531. Van Chiametla quamen sy aen de provincie van Piaztala , diese gantsch destrueerden : daer na aen een andere ghenaemt Zapuatan , daerse meer vrouwen vonden als mans / waer upt eenighe ontwetende besloten dat daer niet als vrouwen en woonden ; vonden voozder een groote rievier diese noemden Rio de la Sal , daer veel volcks ontrent woonde ; dit was black landt / doch rondtom met berghen besloten : loogerden voorts in een plaetse ghenaemt Piaftla , niet verre van de zee / legghende aen een rievier van de selve naem. In dese provincie waren de huplen van de Wilde van een gantsch ander fatsoen / als in andere plaetsen : vonden in eenighe van de huplen veel slanghen / welck in de donckere hoecken laghen in een gherolt als een klood / soo dat d'een het hooft boven / d'ander in het midden / d'ander beneden upt-black / ende deden de becken 't samen open / dat het verbaerlijck was om sien / doch deden anders gheen quaedt ; de Indianen namen se in haer handen / en aten se / ende hadden die insonderlinge respect / dooz dien den dupbel haer in sulcken ghelaet verscheen : 't volck ginck wel ghekleedt / dooz de menighe van cottoen diese hebben / ende daer was fraep vrowwe volck. Van 't volck van Nunno de Guzman destrueerden al 't landt. Crocken van daer naer Bayla , ende quamen voozder aen een groote rievier diese noemden Rio de Mugeses , om dat sy daer niet dan vrouwen en saghen : 't landt daer ontrent is vol geboomte ende seer dichte bosschagien ; sochten weder aen de zee te komen / dan gheen passagie vindende trocken de rievier op naer 't gheberghte / ende vonden een vleck ghenaemt Quinola , die seer groot was en vol volcks / welck sich naer eenigh ghebecht salbeerde in de bosschagie : passerden soo voorts dooz 't gheberghte / ende een vleck van vier quartier / daer een plaspante rievier midden dooz liep / welck sy noemden Quatro-

Quatrobarrios, om de vier quartieren wil; ghelijcke een ander noemden Leon, om datser een leeuw vonden. Dit landt was vol woon-plaetsen / ende seer vruchtbaer / dan alles wierdt ghestruceert by dit volck. Quamen voorder aen een dichte bosschagie daer veel woon-plaetsen binnen laghen; enterden de selve / ende wierden die meester met verlies van eenich volck: trocken al dieper in het gheberghte sonder uyt-komste te binden / soo datse grooten hongher leden / ende waren epntlijck ghedronghen te keeren naer Culuacan. De provincie van Culuacan is een Gubernement ghelegghen op de kuste van de zuydt-zee / naer t westen van Chiametla: het is vruchtbaer landt van alle nootdrift; ende daer zijn goede teekenen van silber-mijnen. Nunno de Guzman bouwde hier een woon-plaetse van Spaegniaerden / aen de rieviere van Orala, om de commoditeyt van de naest ghelegghen rievieren Rio de Sal ende Rio de Piaftla, ende noemde de selve San Miguel; ende is ghelegghen op de hooghte van vier-en-dertich graden by noorden de linie / naer t segghen van Herrera, die hem hier verabuseert / want kan niet boven vijfen-twintich zijn / dicht aen Rio de las Mugerres; dan dese stadt is daer naer verlegt vijf leguen nederwaerts / ende twee leguen van de zee / in de vallepe van Horaba, om dat daer beter ghelegghentheyt is van zaep-landen / frupten / ende anders; daer wort veel visch ghevangen door dien de bloet op-koimt tot aen de stadt / welck gheeft een sonderlingh onder-houdt voor t volck: de rieviere van de stadt St Miguel, wordt oock by Herrera ghenoeemt Ciguatlan in syn Descripcion de las Indias. Dese stadt is verscheppen van Compostela 80 leguen, ende van Guadalaiaara 103 leguen. Alle t landt tusschen de rieviere Piaftla, ende de rieviere Culuacan, is seer overbloedigh van virtualie / met veelderley frupten van diversche soorten: seer abundant van visch: de huppen waren met kroo gedeckt / seer konstich / ende op de boben-dorpel van de deuren eenige inventien ghelchildert / insonderheyt mans en vrouwen die tlamen lagen / en oock evidente merck-teekenen van sodomie. Hielden haer marckten ende handelinghen / hoe-wel sy gheen goudt en kenden; maer van silber ende turquopfen haddense eenighe kleynodien. Daer zijn in dit quartier silber-mijnen / daer de Spaegniaerden haer ontrent hebben gheset om die te beneficieren / welck sy noemen Real; dese mijnen worden ghenoeemt de las Virgines.

Her. de-
script.

d.4.l.9:
c.11. en-
de s.c.8.

Her. de-
script.

Het selste Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van CINALOA, ende haer eerste ontdeckinghe by Nunno de Guzman.

Nest de provincie van Culuacan is ghelegen de provincie van Cinaloa, welck is de selste ende noordelijckste van Neuva Galicia, twee-en-beertich leguen van Culuacan, ende hondert en vijftich van Guadalaiaara, naer het noorden / hondert leguen van Chiametla. De ontdeckinghe van Nunno de Guzman dient hier vervolght tot meerder verstandt van de ghelegghentheyt van dese provincien. Nunno de Guzman trock in den jare 1532 van Culuacan voorder aen / ende quam voort aen de rieviere Petatlan, welck zijn vijftich leguen weeghs; noemden dese provincie soo / om dat de huppen waren ghedeckt met sekere matten / die de Indianen in haer tale noemden Petat; daer woonde niet veel volcks / noch en hadden gheen laecken / kleeden haer met berepde vellen van harten / aen den anderen ghenaept ende onder de armen door-gebracht / ende de vrouwen deckten recht haer schamelheden / ende ginghen voort naeck: baden de sonne aen / sonder ander sacrificien / aten menschen-bleesch / was wel gheproportioneert volck van lichamen / ende grauto van verwe / schoten met pijlen / ende als die verschoten waren / haddense seker knodisen / diese ghebonden aen den arm droeghen / van het harde houdt van Guaiacan ghemaect / diese voorwaerden ghebruyckten. Twintich leguen voorder is een ander rieviere ghenoeemt Tamochala, tusschen beyden zijn

Her. de-
script.

d.5.l.1.
c.7.

dichte bosschen van brasilie-houdt/doch niet fijn; ende meest onbewoonde wildernisse: aen de kandt van de rievriere waren diverse redelijke dorpen / naer de wijze van Petatlan. Van 't beginsel van de provincie van Tamochala tot aen de zuydt-zee zijn ses leguen, waer van de vijf bewoont zijn. Van hier trockenlanghs de rievriere dertich leguen, dooz de lucht diese kregghen van dat daer veel woon-plaetsen ende goet landt was ende quamen aen de provincie van Cinaloa, daer wel vijf-en-twintich dorpen in waren/ elck van wel dyp hondert inwoonders. De Spaegniaerden vertoefden hier wel twee-en-veertich daghen / dooz dien 't seer reghende/ende wierden al die tijdt wel booz-sien dooz de Wilde / van halen/ toztel-duppen ende ander gheboghelte: dan de Wilden gingen ten laetsten dooz: ende de Spaegniaerden passeerden de rievriere / ende togghen dertich dagghen dooz onbewoont landt/ treckende naer 't zuyden / sonder te vinden eenighe fonteynen ofte beken / dooz dien 't landt black is/heet ende seer droogh/ en drooncken alleen uyt seker plassen van reghen-water. Sy ontdeckten een ander rievriere/doch soo wel niet bewoont als die van Cinaloa; ende 't volck van de selve manieren / ghewaect/ende tale als die van Cinaloa. De rievriere ghepasseert zijnde op blotten/verstonden sy dat acht dagh-reysen boozder aen/ veel ende strijdtbaer volck woonde/ wiens handen sy niet en souden konnen ontgaen; namen een guide met/ ende reysden seven dagghen sonder woon-plaetsen te vinden / vijf en ses leguen daeghs / ende vonden eyndelijck de rievriere ghenoeemt Yaquimi; 't ghebreck van water was soo groot in dese woestijne / datter veel Indianen van doost Dorpen/ ende daer soudender meer ghestoeben hebben/ten ware sy gebonden hadden seker kardoenen van het fatsoen van de Tunas, welcke af-ghehackt zijnde/ soo veel laps gaben/dat 't volck hem daer mede verquicke: passeerden de rievriere sonder eenigh belet / en vonden een verlaten dorp van 't welck een breede weegh liep de rievier neder-waerts; de welcke een wepnigh af-getrocken zijnde/ vonden volck in de wapenen / welck bereyt was om resistentie te doen; dan om dat het black landt was daer de Spaegniaerden met haer peerden avantajie hadden/ soo wierden sy naer een harde scharmutselingh verstroyt. Aen den gantschen oever van dese rievriere zijn veel dorpen/ ende 't volck van tael ende maniere als de boozgaende. Langhs de kandt van dese rievriere loopt een Cordillera van berghen/ welcke haer oorspronck heeft van de principale Cordillera, ende streckt veel mijlen in zee: ende van dit gheberghte af loopt de kromte ofte in-wijck / welck duert tot Xalisco toe/welck zijn meer dan twee hondert leguen; ende om dat dit point soo diep in zee loopt / heeft men eertijts ghemeynt dat het een Eplandt was. De Spaegniaerden keerden van hier weder naer Culuacan. In 't gantsche landt tusschen de twee rievieren Petatlan ende Yaquimi is 't volck al van een ghestalte; en hebben geen fruyten/ noch Batatas, noch dierghelijcke dinghen/ als alleen secker meloenen/ Maiz, boontjens ende ander kleyn zaet daer sy broodt van maken/ en drincken gheen Chicha, noch en hebben gheen Maguey, zijn strijdtbaer/ende en maecten geen gheschreeu als de andere Wilden/ konnen wel arbeijt verdraghen/ dooz dien sy continuelijck belich zijn met jaghen. Aen de rievriere Yaquimi zijn eenighe stieren/ en koepen / ende seer groote harten; sy maecten haren dranck van secker kleyne Carobes, die aen de boomen wassen die sy noemen Mezquites, geskooten in moztieren / ende met water ghemenght: Eenighe vrouwen zijn met gloeyent yser ghemerckt in het aensicht als de Swarten / ende de mans die kerken 't aensicht met scherp / ende schilderent. 't Landt is meest black/ droogh ende seer ghesondt; van de zee af tot aen de principale Cordillera zijn vier-en-dertich leguen, ende de rievieren zijn seer visch-rijck. In dese provincie was eertijds een woon-plaetse van Spaegniaerden gheleght / diese noemden San Iuan de Cinaloa, dan en hebben die niet wel konnen houden / hoe-wel dat Francisco de Ybarra dese plaetse op nieuws van volck versach / ende alles daer liet brenghen van Culuacan af/welck tot onder-houdinghe van 't volck noodigh was; ende de

Minne broeders hebben groote neersticheyt ghedaen om 't volck van de lande te bekeeren. Vnde een naerder beschryvinge van dese provincie in eenen brief van Martin Perez Jeluijt/ gheschreven in den jare 1591, lydende aldus: De provincie van Cinaloa is 300 leguen van Mexico, ende streckt haer naer 't noorden: aen de rechter-handt heeft sy het hoogh ende moepelijck geberghte van Tepesman, ende aen de sincker de Golfo van California: naer 't westen de provincie van Cibola; naer 't noorden Neuvo Mexico, welck maer twee dagh-reysen licht van de uiterste rievier van dese provincie: wordt verdeelt by acht rievieren/ op welcker oevers alle de dorpen ende woon-plaetsen van de Indianen ghelegghen zijn om de visscherije wille. De grondt is vet ende draeghslaem/ ende daer wast licht alles wes daer ghelaept wordt: daer is een heldre ende ghelonde lucht. Hebben overbloedt van cottoen/ daer sy haer kleeren ende mantels van maken; de welcke sy draghen op de mexicaensche wijle: beyde mans ende vrouwen draghen langh hant/ de vrouwen tot over de schouwders/ de mans op-geknoopt: zijn langh van statuere ende by naer een handt breedt langher als de Spaegniaerden; sterck ende strydtbaer: haer wapenen zijn boghen ende vergiftighe pijlen/ knodtsen van hardt houdt; ende korte pijcken van roodt houdt: de Spaegniaerden hadden veel te doen/ eerse dit volck tot stilte konde brenghen. De selve maect ghewach van het stedeken St Filippo ende Iago, ghelegen aen de tweede rievier/ 42 leguen van Culucan; ende van de groote voort-plantinghe van 't Christen gheloobe in dit quartier door toe-doen van de Jesuiten.

Het sevende Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie U X I T I P A, ende hare ghelegghentheydt.

Tot noch toe hebben wy vervolght de particuliere provincien van Neuva Galicia, welck ligghen aen ende langhs de kuste van de zuydt-zee; ende sullen nu komen tot de ghene die binnen s' landts zijn ghelegghen; beginnende van een provincie die naer 't Goubernement van Panuco toe ghelegghen is. Ten tijde doen Nunno de Guzman van Mexico verreyde naer de ontdeckinghe van de provincien die nu Neuva Galicia werden ghenoemt/ welck was in 't jaer 1529, d. 4. l. 9. c. 12. liet hy in het Goubernement van Panuco daer hy eyghentlijck Gouberneur van was/ door syn Lieutenant Lope de Mendocça, met expresse ordre/ dat hy een tocht soude doen te landt-waert in/ naer 't quartier van Vxitipa, om 't landt te ontdekken/ ende volck te planten/ soo wanneer hy bequaemheydt van plaetse ende andere nootlaeckelijckheden daer toe soude vinden. Lope de Mendocça dede als hem van den Gouberneur belast was/ ende naer eenigh onder-soeck populeerden sy in de valleyn van Vxitipa, gelegen twintich leguen van de Stadt Panuco, een Stadt welck hy noemde San Luyz, te landt-waert in/ naer de provincie van Xalisco toe/ onder welckes Goubernement het is ghebleven/ oock naer dat de Koningh van Spaegnen 't Goubernement van Panuco, welck eerst op hem selven was/ onder de jurisdictie van Mexico heeft ghetrocken: ende van Vxitipa, tot Xalisco rekent men hondert ende twee leguen. De ghestalte ende manieren van 't volck van desen lande zijn ghelijck die van Mexico, hoe-wel de tale verscheyden is; haer tempelen zijn hoogh/ van aerde soden ghemaect met haer trappen: kleeden haer met mantels als die van Mexico; hebben hare soorten van ghemaecte wijnen om op haer feestten te drincken. 't Landt is wonder overbloedigh van frupten/ ende van sacht van harten ende andere wilde dieren: veel hoenderen wordender nu ghebonden/ quackelen/ perdyssen/ toxtelduppen ende andere ghebogelte/ ende in somma alderhande lijf-tocht in overbloet. Vyt dese provincie spruyt een groote rievier/ welck door Panuco passeert ende daer ontrent in zee loopt: 't Landt is seer oneffen ende hitfigh; als de Indianen haer droncken ghelagen hielden/ soo besloedden sy haer selfs met veel abominable sonden/ ende datse door de mondt niet

niet konden in-drincken/ lietenſe haer met ſpuſten van onder in-gieten. Hadden haer manieren van ſluſten / trompetten / cornetten / ende andere muſyck-inſtrumenten: Van ſints datſe van de Spaegniaerden zijn t' onder-ghebracht / ſoo zijn deſe grooſte faute wat ghebetert.

Het achtſte Capittel.

Particuliere beſchrijvinghe van de provincie van de Z A C A T E C A S, ende de verſcheyden ſilver-mijnen in de ſelve gheleghen.

DE provincie dieſe noemen de los Zacatecas is ſeer rijk van ſilver-mijnen / doch ghebreckigh van water / tarwe / ende Maiz : daer zijn dyp ſteden van Spaegniaerden / ende vier andere booz-nemen gheleghentheden van mijnen; van welke mijnen de principaelſte zijn die men noemt de los Zacatecas, veertich ſpaenſche mijlen naer het noorden van Guadalaiaara, ende tachtich mijlen van de ſtadt Mexico, alwaer haer ordinaerlijk houden meer dan vijf hondert Spaegniaerden / vijf hondert ſlaven / hondert peerden ende muſen / ende een klooster van Minne-broeders / ende daer is continuelijck een van de Koninghlijcke officiers van Guadalaiaara. Oock ſoo zijn in deſe provincie ghelegen de mijnen van Avinno, op de limiten van de Zacatecas. Deſe wierden ontdeckt de wijl Don Luys de Velasco Vice-Kop was van Nova Hispania, dooz het beleydt van Francisco de Ybarra, in den jare 1554: welke ſchepdende van de mijnen van Zacatecas met een goet ghetal ſoldaten / wel verſien met wapenen / peerden / ſlaven ende ſwarten / biſcuyt / vleech ende andere noordruſt; ontdeckte eerſt de mijnen van St Martin, welck zijn ghelegen ſeven-en-twintich leguen van los Zacatecas, naer t' noordt-weſten / daer hem by de vier hondert Spaegniaerden pleghen te onthouden: Daer naer ontdeckte hy de mijnen van San Lucas; ende die van Avinno booz-noemt / ende andere meer daer ontrent / daer groote quantiteyt van ſilver is upt-ghehaelt; ende beneffens deſe wierden mede ontdeckt in de juridiſctie van St Martin, de mijnen dieſe noemen del Sombrerete; ontrent de welke gheleghet is de ſtadt del Erena, vijf-en-twintich leguen van los Zacatecas naer t' noordt-weſten toe. Doozts de mijnen de los Ranchos ende de los Chalchuites, ende die de las Nieves, daer veel metaels in is / ende zijn ſoo goet / dat indien de mineurs abundantie van quickſilver konden krijghen tot een redelijcke prijs / daer ſoude noch onghelijck meer ſilvers upt-ghetrocken worden als het nu wel doet: ſoo haelt als deſe mijnen ontdeckt waren / gaf den Vice-Kop boozſz. laſt / dat men daer woon-plaetſen ſoude legghen / ende volck planten / dooz dien de Indianen daer om her vpan den zijn / om haer ſoo in toom te houden / ende t' landt boozder te ontdecken. Doozts wierden ghebonden de mijnen dieſe noemen del Fresnillo, die oock een groote quantiteyt ſilvers hebben upt-ghegheben / ende noch upt-gheben. Naer dat de mijnen van San Martin met volck beſet waren / ende de in-gheboozne tot ſtilte ggebracht / quamen daer ſeker religieuſen van de ordje van St Franciscus, met commiſſie van den Vice-Kop / om te landt-waert in te trecken / t' volck van de lande te beſoecken / ende haer het Evangelium te prediken; Francisco de Ybarra hem latende boozſtaen / dat deſe Monicken perijckel ſoude loopen / wilde met haer trecken met goede compagnie van ſoldaten / ende ſy ontdeckten die reple de vallepe van St Iuan, ende de rieviere de las Nacas, ende ten ſelven tijden rebelleerden de volkeren die op de frontieren woonden / ende hy ſtelde die weder te vreden / ende brachten ſoo weder tot ſtilte: ende hy populeerde de vleck van Nombre de Dios; welck is gheleghen acht-en-ſeltich leguen van de ſtadt Guadalaiaara, ende thien leguen van de mijnen van San Martin naer het noorden; daer is een klooster van Minne-broeders; het landt is oberbloedigh van Maiz ende van tarwe / ende daer zijn ſeer goede ſilver-mijnen. Om deſe ſtadt beter te maintineren ſoo kocht Ybarra, naer dat hy t' Gubernement van deſe neutolijcks by hem gheron-

Her. de-
ſcr.

d. 8. l. 10.
c. 23.

Her. de-
ſcript.

Herrer.
deſcript.

gheronguesteerde landen hadde verkregen/ seker mijnen in Avinno, ende gaf soo
 wel de Indianen als Spaegniaerden vrydom om daer soo veel silbers upt te ha-
 len als sy konden / waer dooz dese plaetse seer wel betwoont is gheworden / ende
 't volck van de lande in vrede ghehouden / ende de vanden wederstaen / ende de
 Quinto van den Koningh is daer dooz seer verbeteret. Dit soo wel ghesuccedeert
 zijnde/ sondt Ybarra upt boozder last van den Vice-Roy den capiteyn Alonso Pa-
 checo, om te gaen populieren de Stadt Durango in de vallepe van Guadiana, ende
 gaf hem mede een groot ghetal van koepen ende stieren / peerden / schapen / Maiz,
 ende alderhande ammunitien / ende dyp maenden daer naer trock hy daer selfs/
 ende vol-trock de bouwvingh van dese Stadt. Durango is ghelegghen op de limiten <sup>Her. de-
 sct.</sup>
 van de mijnen van San Martin ende de vallepe van San Salvador; acht leguen
 van de blecke Nombre de Dios; is een ghelonde ghelegenthept/ daer zijn veel rie-
 bieren om de landen mede te wateren/ die seer vruchtbaer zijn van tarwe / Maiz;
 ende andere vryzes; ende in haer limiten zijn de mijnen van San Lucas, ende seer
 goede zout-pannen: men heeft seer veel Estancias ofte bou-huysen booz groot ende
 kleyn vee/ dooz de menighe van de riebierkens ende wateren/berghen ende wep-
 den; waer dooz de om-leggende vanden haer hebben begonnen te stillen / ende
 de in-gheboozene haer te voegghen tot burgherlycke manieren ende zeden / haer te
 kleeden/ ende de Chyisten religie aen te nemen.

In de provincie de los Zacatecas, is nocheen ander plaetse by de Spaegniaer- <sup>Her. de-
 sript.</sup>
 den betwoont/ ghenaemt Xerez de la Frontera, dertich leguen van Guadalaia-
 ra, naer het noorden/ ende thien leguen van de mijnen de los Zacatecas, ende op
 de wegh die derwaerts loopt. De Indianen van dit quartier waren langh in
 oorloghe in vele plaetsen / ende de Chichimecas ende Guachachiles deden groote
 schade op de wegh tusschen Guadalaiaara ende los Zacatecas; dit heeft een koste-
 lycke ende seer moepelycke oorloghe gheballen booz de Spaegniaerden/ ende
 wierdt epndelyck ten eynde ghebracht / doen den Marquis de Villamanrique Vi-
 ce-Roy was van Nova Hispania. Soo dat de Indianen van dese contreye nu
 gherepartteert zijn in hondert en vier Repartiementos, als de Spaegniaerden die
 noemen. In dese provincie van los Zacatecas sneubt het somtijts ontrent Ker-
 mis / dan blijft niet langh legghen. In 't booz-gaende boeck / spreekende van
 Panuco, hebben wy verhaeldt de nieuwe wegh die se hebben ghelocht om van de
 noozdt-zee aen dese mijnen te komen. Anders om van dese mijnen van Zacate-
 cas naer Mexico te komen/ neemt men syn wegh (naer 't verhael van Iohn Chil-
 ton die daer heeft gherepft) op St Miguel; ende van daer naer Pueblo Novo; ende
 dan dooz de provincie van Mechoacan, ende soo boozts naer Mexico toe.

NOVA VIZCAYA.

Het neghende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van dese provincie, ende de bysondere
 silver-mijnen daer in ghelegghen.

DE provincie die sy nu noemen Neuva Vizcaya, is ghelegghen by na noozdt- <sup>Herrer.
 descript.</sup>
 westwaerts van de provincie de los Zacatecas, ende vijftich leguen van haer
 berchepden: is een landt daer abundantie is van vryzes/ ende veel vee ende goe-
 de mijnen van silver; ende sy begriypt oock onder haer de provincie Topia; dese
 provincien zijn mede ontdeckt gheweest by Francisco de Ybarra; welcke ontdec-
 kinghe Herrera ons beschryft in manieren als volght.

Francisco de Ybarra, hem bevindende met hondert en dertich soldaten / naer <sup>d.8.1.10.
 c.24.</sup>
 dat hy de Stadt Durango hadde van volck wel booz-sien / is op-ghetrocken om
 't landt boozder te ontdecken; hy vondt in dien tocht de mijnen van Endeche ende
 die van St Iuan; dan dooz dien de winter hem op den hals quam / dede hy syn
 leger

legger stil-houden / ende trock alleen metter haest met dertich soldaten om te sander-soecken seker groote woon-plaetsen / die hem gheleght waren te wesen in het gheberghete dat voorder aen lagh / ende hy ontdeckte de landen die nu worden gheuoemt Topia; leedt op desen tocht groot onghemack van hongher ende ander ghebaer; want waren ghenootsaectt eenighe peerden te slachten om die te eten; ende van daer ghekeert zijnde / sondt hy de Capiteyn Rodrigo del Rio, om de mynen van Endehe met volck te besetten / de welcke seer rijck ende voorderlijck zijn upt-gheballen; insghelijcks dede hy volck legghen aen de mynen van Sta Barbara ende St Iuan, de welcke legghen in het Goubernement van Neuva Biscaya, d'yn leguen d'een van d'ander; ende twintich leguen van die van Endehe, welck de upterste zijn van het ghene tot nu by de Spaegniaerden is bewoont in dat quartier te landt-waert in; dese metalen zijn seer rijck/ende benessens de menighe van silver/is daer veel loots gebonden/welck seer dienstigh is geweest om de andere silver-mynen te beneficieren. Ende upt dese ontdeckinghe is groote nutticheydt ghelproten vooz 't rijck van Neuva Galicia, ende vooz Nova Hispania in 't generael / om den grooten handel die daer upt is ontstaen / dooz dien de mynen veel zijn / seer rijck / ende van seer fijne metalen. Doen Francisco de Ybarra keerde naer de valley van St Iuan, om daer te ober-winteren / maecte hy een sterck hups / in 't welcke hy veel viyses vergaderde / daer hy seer wel aen dede; want de in-geboorne van de lande/sonder haer de minste oorlaeck daer toe te gheben/rebelleerden/ende sloegen wel vier hondert peerden ende muplen doodt: ende des niet teghen-staende den rechten tijdt ghekomen zijnde / trock hy eventwel op om de provincie Topia te soecken/ende toogh ober een seer hardt gheberghete / daerse altemael groote armoede leden / openende de weegh met haer handen dooz rodtsen / ende onbewoonbare berghen / benessens 't gheweldigh sneeuw ende koude / welck haer seer moepelijck viel; want haer wel veertich peerden doodt vrosen: ende 't ghebeurde / dat de peerden van de koude ghenepen zijnde / af-lieten te weyden / ende quamen loopen in de byeren die de Spaegniaerden hadden ghemaectt / ende slozben daer; ende daer bezooos een peerdt / datse vijftien daghen daer nae noch staende bonden / sonder datter pets aen vermindert was. Ghekomen zijnde in de provincie van Topia, hoe-wel hy in 't eerste eenighe wederstandt vondt / soo bezedichde hy niet-te-min het volck van de lande met sachte handelinghe; ende quam van daer in de provincie van Cinaloa. Iuan Gonzalez in syn historie van China seght dat de mynen van Sta Barbara legghen hondert en sestich leguen van Mexico; ende dat seventich leguen van dese mynen voorder / legghen de steden / die de Spaegniaerden noemen las quatro Cienegas: daer wy gheen voorder bescheydt als noch van hebben ontder-bonden.

C A L I F O R N I A.

Het thijnde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de landen van CALIFORNIA, ende haer eerste ontdeckinghe by de schepen van Don Hernando Cortes, ende andere.

Herr. descript. **C**alifornia is een groot punt landts upt-steeckende in de zee in 't westelijckste deel van Nova Hispania, op de hooghte van twee-en-twintich graden by noorden de linie; van waer het hem in de lenghte upt-streckt naer het noordwesten by de twee hondert spaensche mijlen/hoe-wel van het selve geen volkomen kennis en is / (als by de topagien die wy hier naer sullen in-boeghen tot meerder kennis van dit quartier) nochte van de havenen ende Eplanden van de binnenlandtsche zee / diese noemen Golfo de California, welck daer is tusschen het voorsz. scheyden

schreuen punt/ ende de landen van Nova Hispania, ende haer streckt naer het nooydt-westen; in de welcke zijn veel riebieren/caben/ punten/ ende plaecten daer men landen mach/ daer men gheen sonderlinghe kennis van heeft/ dooz diense wepnigh besocht worden. Men 't beginsel ende in-komen van dese Golfo leght een seer langh Eplandt ende smal/ langhs de kuste/ en seer naer daer; aen gelegen/ ghenaemt Guayaval, welcke komt van de riebier diele noemen Rio de nuestra Sennora, ofte oock de Sebastiaen de Bora, tot de riebier Pascua toe in de provin-
 rie van Culuacan: want dit Eplandt ofte syn haben is ontrent de achthien mij-
 len van St Miguel de Culuacan. Van om beter te verstaen de ghelegentheid
 van de kuste van Nova Galicia ende California, soo sullen wy hier in-boeghen de
 navigatien op de selve kuste ghedaen/ soo dooz ordze van den Marquis del Valle,
 als mede van den Vice-Kop Mendoza. Don Hernando Cortes sondt in den jare
 1534 twee schepen om in de zuydt-zee landen te ontdecken/ waer van den Admi-
 rael van het ander verdwaelde/ ende om-quam: ende het schip St Lazaro, welck
 het tweede was/ ghelopen zijnde upt de haben van St Iago, in de provincie van
 Coliman, hielt meest syn kours zuydt-zuydt-west/ tot op de hooghte van der-
 thien graden en een half; ende daer naer west-nooydt-west tot op de hooghte van
 selthien graden, ende daer naer voorts nooydt-nooydt-west ende nooydt-west tot
 op de hooghte van selthien graden en een half; veranderden daer naer haer kours/
 ende ginghen oost-zuydt-oost aen tot op de hooghte van selthien graden; daer
 naer met een oost-nooydt-ooste windt nooydt-nooydt-west ende nooydt-west aen/
 van de twintich graden tot de dyp-en-twintich graden en een half; ende soo voorts
 west-nooydt-west ende west; bonden daer naer een Eplandt/ welck sy noemden
 Santo Thomas, ghelegen op de hooghte van twintich graden en een derde/ heb-
 bende in 't om-gaen by de vijf-en-twintich leguen, vol gheboomte; aen de zuydt-
 zijde heeft het een seer hoogen bergh/en daer is goet ankeren/ een mulquet-scheut
 van landt in vijf-en-twintich badem waters/ wit ende swart zandt/ ende het
 strandt is hackelich/ ende daer en is gantsch gheen water: doch bonden een wep-
 nigh reghen-waters tusschen de klippen in/ dat noch half brack was. Stelden
 van dit Eplandt haer kours oost-nooydt-oost aen/ ende daer naer nooydt-oost/
 om 't landt van Nova Hispania te bezeplen/ blijvende al meest op de hooghte van
 ontrent twintich graden/ op welcke hooghte sy oock het landt ghewaer wierden/
 ende quamen aen ancker dyp oft vier leguen van Ciguatlan, op de hooghte van
 twintich graden ende een derde/ aen de oost-zijde van een Eplandt/ een boogh-
 scheut van 't vaste landt verschepden; quamen daer naer in de haben van Xuclu-
 can, op de hooghte van twintich graden en een derde/ ses leguen by oosten van Ci-
 guatlan. Van daer schepdende/ stelden haer kours zuydt-oost/ ende de heele kuste
 is hoogh-landt/ ende binnen 's landts berghen vol gheboomte/ ende daer naer
 liepen sy oost-zuydt-oost tot Zacatula toe/ naer 't zuydt-oosten vijf-en-dertich le-
 guen, tot dat sy quamen op de kuste die oost ende west streckt; wesende al seer hoogh-
 landt/ met veel in-hammen ende bapen/ ende eer sy quamen op de boorz. oost
 ende west kuste/ bonden sy een grof punt/ de maniere van een Eplandt/ daer
 de zee op breeckt; ende van dit punt tot Acapulco, zijn achthien leguen oost ende
 west. Den Admirael die wy hier booren hebben verhaelt van dit schip ver-
 dwaelt te wesen/ quam in de Baya van St Cruz, alwaer 't volck van de lande
 den meesten-deel van 't volck van dit schip (dat te lande was ghegaen) doodt
 smet/ ende wepnighe die over-bleven/ 't schip niet konnende regeeren/ verloozen
 't selve op de kuste van Nova Galicia. Den Marquis del Valle hier van verwitticht
 zijnde her-nam de bopagie met dyp schepen/ selfs in persoon; ende 't scheep gegaen
 zijnde/ daer syn vooz-genoemt schip ghebleven was/ quam eerst aen seckere hooge
 berghen die hy noemde de St Felipe, ende aen een Eplandt dyp leguen van 't vaste
 landt/ dat hy noemde St Iago; ende op krups-dagh in May quam hy in de bape
 daer syn volck was doodt ghelaghen/ ende noemden se Baya de Santa Cruz,
 ¶ welck

d. 5. l. 8.
 c. 9.

welck is een goede haven / beschut vooꝛ alle winden / op de hooghte van dꝛꝛ-en-twintich graden en een half by noozden de linie; meynende de bape ober te krupf-
 sen / ober viel haer sulcken storm dat sy upt haer kours gheraecten / ende voeren
 de bape op tot aen de twee riebieren van St Pedro ende St Pablo, ende vertoefden
 daer eenighe daghen; leden daer groot ghebreck van vitzes / want in het landt en
 is gheen vooꝛ-raedt / dooꝛ dien het een wildt volck is welck gheen hupfen en heeft /
 noch zaep-landen / ende leeft alleen op frupten ende krupden van 't veldt / ende van
 't wildt datse dooden met haer pijlen; ende om te visschen in de zee / hebben sy haer
 blotten van vijf stucken houdts / waer van het middelste het breedste is. Den
 Marquis daer naer met het kleynste schip (dat alleen by hem was ghebleven) loo-
 pende wel vijftich leguen langhs de kuste van Nova Hispania, bondt hem op een
 moꝛghen tusschen klippen ende drooghten daer sy niet wisten upt te komen / soo
 datse met het loodt diepende / 't landt naeckten by een in-wijck / ende wierden ghe-
 waer een ander schip dat ontrent twee leguen van daer vast lagh / welck een van
 syn ander twee schepen was / ende de piloot van 't selve schip brocht hem binnen /
 doch soo / dat het schip stiet ende soo leck wierdt / dat sy qualijck tijdt hadden om
 haer lijf ende goederen te salveren. Dese plaetse ofte haven was ghenoeit Gua-
 yabal; ende St Miguel de Culucan leght van hier achtien leguen naer 't westen.
 De schepen hier wat vermaeckt hebbende / verbolghden sy haer vopagie naer de
 vooꝛ-noemde Baya de St Cruz, daer den Marquis eenigh volck ghelaten hadde;
 ende liepen eerst bukten om 't Eplandt van Sant Iago, en daer naer tusschen 't Ep-
 landt ende 't vaste landt / tot datse weder quamen in de haven van St Cruz; de
 mont van 't kanael van dese haven is engh / dan binnen is 't kanael wel een mijle
 breedt. Den Marquis liet hier eenigh volck onder den Capiteyn Francisco de
 Vlloa met victualie vooꝛ een jaer. Van alsoo daer occasien vooꝛ-bielen / waer
 dooꝛ eenighe schepen moesten ghebruyckt worden tot secours van den Marquis
 Pizarro, soo en vindinge niet dat dese vopagie vooꝛ dien tijdt is verbolght; vooꝛ dat
 den Marquis del Valle naer Spaegniën keerde / ende een bloote sondt onder het
 beleydt van den vooꝛs, Francisco de Vlloa, wiens navigatie wy hier verbolghens
 punctuelijck sullen gaen beschryben / ghelijck wy die vindinge by hem selfs upt-
 ghegeven.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de voyagie van Francisco de Vlloa.

Sy gingen 't scheep in de haven van Acapulco den 8 Iulij in den jare 1539; ende
 zeyden langhs de kuste van Sacatula ende Motin (welck is loet ende plapfant
 dooꝛ de menighe van boomen die daer groeyen / ende de riebieren die dooꝛ het
 landt loopen) ende quamen soo tot de haven van St Iago in de provincie van Co-
 lima: waren tusschen beyden besich twintich daghen / en bleven daer seben-en-
 twintich daghen. Den dꝛꝛ-en-twintichsten Augusti schepden sy van daer / ende wes-
 sende dooꝛ een extreem tempeest op en neder ghedreven / liepen sy tot de rieviere van
 Guayaval in de provincie van Culucan. Ende dooꝛ dien de pinasse St Thomas
 van haer versteken was / soo krupften sy van daer ober naer de haven van Sta
 Cruz in de provincie van California, daer sy vooꝛ-sproken waren malkanderen
 te vinden. Gekomen zijnde in de haven van Sta Cruz, vertoefden daer vijf dagen /
 en namen versch water in; ende de pinas niet vernemende / maecten zeyl den 12
 Sept. ende zeylende langhs de kuste van de vooꝛschreven haven / lagen sy dꝛꝛ Ep-
 landen / daer sy gheen acht op en namen / denckende daer niets van weerde te
 vinden. Zeylende soo ober de Golfo van California, quamen in twee da-
 ghen en een half tot Rio de St Pedro ende St Pablo, ende vonden een kleyn Ep-
 landt vooꝛ de mondt van de rieviere / hier ofte vijf leguen van het vaste landt.
 Men beyde zijden van de rieviere saghen sy schoone ende groote playnen vol van
 groene

groene ende plapfante boomen / ende boozder te landt-waert in seer hooghe berghen vol van gheboomte / seer lustich om te aenschoutwen. Van dese riebieren zeyden sy boozts langhs de kuste vijftien leguen, ende bonden met die gangh twee andere groote riebieren / naer haer oozdeel soo groot ofte grooter als de rievier van Sevilla in Spaegnen. Al de kuste by dese riebieren is black ende vol boomen als de booz-gaende / ende binnen 's landts berghen dicht met boomen betwaffen / ende beneden op de plapnen verthoonden hem seckere poelen. Van dese riebieren zeyden sy achtien leguen, ende saghen seer plapfante plapnen ende lacken die haer openinghe hadden in de zee ; soo datse den boot upt-setten om die te besoecken oft daer eenighe goede habenen mochten ghebonden worden booz de schepen ; dan bonden de kuste black / ende de monden van de booz-scheyben lacken ondiep / soo datter niet op te achten en was / anders was het seer fraep landt : hier saghen sy eenighe Indianen aen 't landt / ende oock byeren. Dese twee riebieren legghen twee leguen van den anderen / ende zijn seer groot ; ghekomen zijnde aen de tweede / klommen sy in de marfch / ende sagen veel ende seer groote lacken daer sy vermoeden dese riebieren haer oozspronck upt te nemen / want saghen elckes kours by hem-selven met fraepe gheboomte al langhs de oevers van de booz-scheyben riebieren groepende. Het current van de riebieren konde dyp mylen in zee onderscheyden worden / ende aen de monden wierden secker staecken gheset om die te bekennen / ende 't strandt is black ende zandigh / ende 't landt lustigh. Dese dagh zeyden sy langhs de kuste selthien leguen ; ende in 't midden is een schoone bape van vier oft vijf leguen ; den nacht daer aen laghen sy aen ancker in twintich badem waters ; ende des anderen-daeghs volghden sy haer kours noozdt-waert aen / ende dyp oft vier leguen ghezept hebbende / saghen sy dyp openinghen van lacken welck te landt-waert in strecken / ende wierden daer staende poelen. Sy reden een myl van de booz-scheyben monden in ses badem waters / ende sonden den boot upt om te sien oft daer eenigh in-komen was booz haer schepen / want een half myle van 't landt en hadden sy niet boben een ofte twee badem waters. Hier sagh 't volck sefen oft acht Indianen / ende bonden verscheyden soorten van groene krupden / vershillende van die van Nova Hispania ; 't landt is black / dan verre binnen 's landts saghen sy groote ende klepne berghen die een groote wegh henen strecken / ende waren seer plapfant om aen te sien / den volghenden dagh zeyden sy al boozts in 't ghelicht van de blacke kuste naer 't noozdt-westen / in thien ende vijftien badem waters : ende ses goede leguen ghezept hebbende / bonden sy een bape te landt-waert in streckende by de vijf leguen wijt / van waer de kuste noozdt-west loopt / ende desen dagh zeyden sy by de selthien leguen. Al dese kuste is black / dan niet soo plapfant als boozen : Al den nacht ende 's anderen-daeghs tot den middagh liepen sy noozdt-west aen / doen quamen sy aen een kabe van wit zandt / ende bevonden haer op de hooghte van sefen-en-twintich graden ende dyp quarten ; noemdense Cabo Roxo. [Soo seght de Enghelsche Translatie : maer de Italiaensche by Ramusio ende Herrera in syn historie stellen Cabo Roxo op de hooghte van neghen-en-twintich graden ende dyp vierde ; welck seckerder schijnt / dooz dien dese bepde (waer van de eene van Herrera apparent upt het origineel is ghenomen) accorderen.] Al de kuste is black / schoon ende supber zandt / ende binnen 's landts weynigh gheboomte / ende niet hoogh / met seckere berghen ende gheboomte / dyp ofte vier leguen van de booz-scheyben kape ; ende hier verthoonde hem oock een mondt van een riebieren / hebbende een lack binnen 's landts / ende de riebieren scheen ondiep te wesen / dooz dien de zee daer seer barnde. Hier saghen sy in 't landt dyp oft vier riebieren. Dus zeyden sy al noozdt-waert aen / ende dooz dien sy geen goet weder en hadden / reden sy dien nacht in een groote haben die in haren wegh lagh / daer sy aen strandt secker pleynen saghen / ende binnen 's landts geberghte dat niet seer hoogh en was. Vervolghende haren kours noozdt-waert ontrent dyp leguen van dese haben / bonden sy een Eplandt

ontrent een mijle groot / legghende booz de mondt van de booz-noemde haben ; ende boozder zepende bonden noch een haben / welck twee monden heeft / zepden de noozdtlijckste mondt in / welck heeft thien oft twaelf badem waters / ende drooght op tot op vijf badem / daer sy ankerden in een poel welck de zee maect / welck is een vzeemt dinghen om sien ; want daer waren soo veel in-komsten en stroomen en habens / dat sy verwondert waren r selve tesien ; ende dese habens so bequaem / dat de natuere die niet beter soude konnen maken / ende bonden daer overbloet van visch. Hier ankerden sy / ende de Capiteyn ginck aen landt / ende nam possessie met de behoorlijcke ceremonien. Bonden hier netten om visch te vanghen / ende secker koten ende stucken van aerde potten seer wel ghemaect / als die van Spaegnen. Hier wiert een krups op-gherecht ; ende saghen het landt vol van groen gras / hoetwel verschepden van dat van Nova Hispania , ende binnen 's landts groote ende groene bergghen. Schepden van dese haben / ende ginghen aen noozdt-west met goet weder / ende van hier begonnen sy te sien aen de strandt hooghe bergghen met witte spotten / ende saghen daer veel ghebooghe / welck sy nesten hadde in secker hollen van de rodsken / ende zepden thien leguen booz der zonnen onder-ganck / ende waren des nachts bekalmt. S'ander daeghs volghden sy haer kours noozdt-west / ende van dien dagh af begonden sy te sien aen de west-kuste (daer de booz-schreben haben van Santa Cruz aen leght) secker Eplanden ofte hooghe landen ; ende ghemoeten een Eplandt twee leguen groot ; ende langhs de oost-kuste / houdende altydts 't vaste landt ende eplanden in 't gesichte / zepden sy vijfthien leguen tot 's avonts / vindende dooz-gaens dicht by strandt seer hooghe bergghen sonder boomen / 't landt al meer ende meer hem verthoonende aen de west-kuste ; waer dooz sy begonden verschepden van gheboelen te welen / eenighe meynende dat de kuste van Santa Cruz was vast landt / ende dat het paelde aen 't vaste landt van Nova Hispania ; andere gheloobende dat het maer eplanden en waren. Ende soo boeren sy boozt aen / hebbende 't landt aen beyde de zijden / soo verre dat sy al begonden te verwonderen ; desen dagh zepden sy vijfthien leguen , ende noemden de kabe / Cabo de las Plagas ofte Plaias. Den naesten dagh zepden sy wel twintich leguen ; 't strandt is al langhs henen vol klepne heubeltjens sonder gras oft boomen ; ende ankerden dien nacht in twintich badem waters ; des ander-daeghs begonden sy te komen in een strate noozt-west-waert / welck in de mondt twaelf leguen bzeedt was / ende hadt twee eplanden / vier mijlen van den anderen verschepden ; ende saghen dat het landt daer black was met seker berghskens / ende dat daer een water als een boecke dooz de plapn henen liep. Dese strate soo verre als sy sien konden / was seer diep / want sy en konden gheen grondt binden / ende saghen het landt strecken aen beyde zijden / ende de westelijcke zijde van Santa Cruz was hooger landt / ende seer kaele bergghen ; 's ander-daeghs verbolghden sy haren wegh noozdt-waerts / ende zepden vijfthien leguen , ende in 't midden van dese wegh bonden een in-wijck ofte bape / wel ses leguen in 't landt streckende met veel kreecken ; daeghs daer aen zepden sy thien leguen , de kuste was al hoogh gheberghte ende kael. 't is seer diep hardt by de strandt / ende dien nacht moellen sy stil legghen om de contrarie windt ; 's ander-daeghs liepen sy weder noozdt-west aen by de vijfthien leguen langhs de kuste / saghen fraepe gheberghte binnen 's landts / en veel blackten ende duppen / en wepnigh boomen ; de voet-strandt al sandigh : op het midden van den dagh bonden sy secker klepne klippen vier leguen van 't landt / al-waer 't landt een groote punt maect / daer sy bleben legghen / ende hadden dien nacht een gheweldighen reghen. Des ander-daeghs zepden sy al boozt / by de acht oft neghen leguen , ende lagen binnen 's landts wepnigh bergen sonder boomen / dan so veel sy sien konden / aen de west-zijde warender seer groote. Hier setten sy 't over nacht / dooz dien het daer ondiep was / ende 't water seer wit ghelijck kalck / soo dat sy haer daer over verwonderden. 's Ander-daeghs ginghen sy al weder noozdt-west aen

aen langhs de kuste/ende zeplden acht leguen, saghen doen een ander landt/welck streckte noozdt-west/vol van hooghe bergghen; ende soo voozts zeplende/sochten sy neerstelijck oft daer eenige deur-gangh was tusschen beyden de landen/want vooz vpt en saghen sy geen landt; bonden al ondieper water ende dick/swart ende moederigh/tot dat sy ten langhsten quamen in vijf badem waters/ende bebonden dat de zee met groote furie te landt-waert in liep/ ende met de ebbe insghelijcks weder keerde/ van ses upzen tot ses upzen. De Capiteyn ende piloot op de marfch gheklommen zijnde/saghen 't landt rondtom vollandts/ende dat het hem te samen voeghde/ ende 't was soo leegh/ datse maer een legue daer af zijnde/ het qualijck konden onder-schepden; ende 't scheen datter een in-laet was van seckere lacken/ daer de zee in en vpt liep. Siende dat daer gheen deur-gangh en was/ ofte eenigh volck woonde/ ginck de Capiteyn aen landt/ ende nam possessie daer van. Den selven dagh met de ebbe vielen sy naer de andere kuste toe; hoe-wel sy altydts in 't ghesicht hadden 't vaste landt aen d'een zijde/ ende de eplanden aen de sinckerhandt/ op de zijde van Santa Cruz, want aen die zijde legghender vele. Van hier keerden sy te rugghe/stellende haer kours langhs de kuste zupdt-west/ ende voozderden maer ontrent acht leguen in twee daghen door de kalnte; saghen 't landt vol van hooghe ende naeckte bergghen/ ende aen de sincker-zijde een black landt/ ende in de nacht eenighe vperen. Des anderen daeghs haer kours volghende/saghen sy een groote haven met een Eplandt in zee/ een boogh-scheut van landt/en saghen daer veel roocks/welck sy daer aen landt ghegaen zijnde/ bebonden te komen van secker putten in de bergghen van verbzande aerde. Op dit Eplandt waren menichte van zee-robber/ kregghen hier oock een Indiaen van leven oft acht diele daer ontrent bonden visschen/was heel naeckt/ ende gheijck het volck dat men Chichimecas noemt. Volghden voozts al de selve kuste/ ende passeerden tusschen een groot Eplandt vol van seer hooghe bergen; aen 't vaste landt sagen sy een groote haven daer sy in ankerden/ de Capiteyn ende eenighe van 't volck ginghen aen landt/ende bonden secker klepne koten met hope ghedeckt; 't landt was seer onbzuchtbaer; bonden daer een put/doch droogh/ende de Capiteyn nam possessie voozden Marquis del Valle in den naem vanden Koningh/ ende noemden dese haven Puerto de Sant Andres; saghen hier ontrent twee Indianen van seer groote stature. (De Enghelsche translacie stelt Ancon de Sant Andres, op de hooghte van twee-en-dertich graden.) Van de haven van Sant Andres namen sy haren wegh tusschen het vaste landt ende een groot eplandt/welck sy oozdeelden wel hondert ende tachtentich leguen groot te wesen/ ende lagh een ofte twee mijlen van 't vaste landt: dyp daghen zeplden sy met schaerle windt/ende het vaste landt scheen seer lieflijck ende playlant te wesen/ ende men sagh eenighe tecken van vperen; des sondaeghs/den twaelfden van October bonden sy haer ontrent het vaste landt/welck frisscher ende groender was als 't vooz-gaende/ ende 's nachts ontdekten sy eenighe wooninghen/ende in de mozghen-stondt saghen sy een canoa van rieden ghemaect naer 't schip toe komen/ende hoe-wel de Indianen spraecken/ soo en verstandmense doch niet/ soo datse weder-keerden; ende stracks quamender noch vijf canoas van 't landt/en quamen een steen-worp na by het schip/dan en wilden niet naerder komen/ ende alsoo weder wegh voeren/sont men haer de floupe naer die een van de canoas onderhaelde ende enterde/dan den Indiaen sprongh in 't water/ende als sy hem meynen te grijpen/soo dupckte sy; ende wat moeyte sy oock deden/en konden hem niet krijghen. Hebbende noch eenighe daghen ghelept/d'een reple met rupme/d'ander reys met schaerle winden/in 't ghelichte van 't selve landt/ontdeckten sy een ander landt/dat noch aenghenamer was/waer door eenighe riebieren in zee liepen. De Capiteyn gingh aen lant met ses man/ende bonden licteekenen van volck/ende veel frupt-boomen/en den seshienden October bonden sy haer ontrent een punt van hoogh geberchte/en voozts varende quamen weder in de haven van Sta Cruz

den achthienden October, ende bleven daer acht daghen/in-nemende water ende houdt/ende haer verberghende. De Capiteyn sondt twaelf man aen landt om eenighe Indianen te verrassen/welck haer verberghden in een plaetse diele noemen Pozo de Gryalva, dan en ontdeckten niemandt vooz datse weder t' scheep souden gaen/doen ontdeckten syder twee/die verborghen laghen in een riet-bosch/om de Spaegniaerden te verspieden/dan waren soo snel in 't loopen/datmense niet en konde achter-halen.

Het twaelfste Capittel.

Vervolgh van de Navigatie van Francisco de Villosa.

d.6.1.9.
c.9.

In 't boozighe Capittel hebben wy sommierlijcken verhaelt de vaert van Villosa in de Golfo van California, ende hem weder ghebracht aen de haven van Sta Cruz; sullen nu syn boozdere vopagie langhs de kuste verhalen. Den neghen-entwintichsten Octob. sochten sy weder van Sta Cruz tzeple te gaen/maer dooz dien de windt schaers was/geraecte het schip Trinidad op 't dzooghe/dan kregen het met groote moepte daer weder van/ende naer zee porrende met contrarie winden/reghen ende blixem/ende groote dupsternis/en konden in acht daghen niet upt-komen/ofte het punt doubleren/wesende in groot perijckel/om datse soo naer aen 't landt waren. Den sebenden Novemb. saemde het weder/ende sy zeyden langhs de kuste/ontdeckende seer vermaeckelijck landt/met schoone plainen/ende eenighe boschagie/ende snachts saghen sy vperen/soo dat het landt betwoont scheen te wesen/ende den thierenden November, de schoonhept des landts altydts verbolggende/bonden sy datse al vier-en-vijftich leguen waren van California, doozdeelende dat het landt wel betwoont was/ende al die kuste is stepl/dooz diense met vier-en-vijftich bademen gheen grondt en hadden/ende moest wel een sozghelijcke kuste wesen/ende een harde ebbe gaen/als wel te sien was aen het landt. Van den elfden Novemb. tot den vijftienden en zeyden sy maer thien leguen dooz de contrarie winden/ende hier wierdt het schip Trinidad van de andere verseken/soo datse het in dyp daghen niet en saghen/dan 't selve soeckende/bonden 't selve weder. Den selthienden Novemb. en konden sy niet varen om de noozdelijcke winden/ende 't landt welck sy sagen/waren blacke velden met veel groente/ende des nachts saghense weynighe vperen; Een Indiaen in syn canoa keeck haer vast aen/maer en wilde niet naerder aen 't schip komen; bonden haer doen te wesen sebentich leguen van Santa Cruz: gheen zepl konnende maken tot den ses-en-twintichsten/ende dooz dien de noozde windt sterck waeyde/(waer dooz sy 't boozschzeven schip Trinidad weder misten/doch twee mijlen van daer weder bonden/) leden sy groote koude. Quamen aen een punt landts om water in te nemen/dan de noozde windt meer op-steckende/moesten de zee kielen tot den neghen-en-twintichsten/doen bonden sy haer beschut van seckere berghen een half legue van 't landt/daer den opper-piloot Iuan Castellon met ses man aen voer/ende bondt daer vier Indianen seer groot van lichaem/welcke bluchten als harten; ende den tweeden Decemb. namen sy water in/ende de Capiteyn trock een stuck weeghs in 't landt/en was berghachtigh ende klippigh/met vele holen ofte putten. Twee upzen naer den middagh/bielen op de Chyistenen twee troupen van Wilden/so secretelijck ende snoodelijck/dat de sentinellen haer niet en saghen ofte ghewaer wierden/begonden te stryden met pijlen/steenende lansen met groote furie; quetsten den Capiteyn ende twee andere kloecke soldaten/ende debuyt daer soo ghebochten wierdt (dyp wyeede honden die het boots-volck met haer voerden/wonder verrichtende) haelde sy al water/ende dooz dien de Indianen al dansende ende schreeuwende/met steenen ende bogen versien op de Spaegniaerden aen-bielen/sepden Francisco Preciado, dat de Wilden trotsigh wierden/om datmense niet selfs harder aen en viel; ende de Capiteyn roepende Sant

Iago, en tot haer in / vielse met eenighe soldaten soo sterck aen / datse haer retireerden naer haer andere troupe / waer sy haer stilhielden / ende groote vperen maecten teghen de koude : de nacht ghekomen zijnde / namen de Indianen elck een brandende houdt in de handt / ende liepen haer 's weeghs / en de Spaegniaerden keerden naer de schepen / ende 's ander-daeghs namen sy de reste van 't water in ; ende den opper-piloot ginck onder-soecken de mondt van een lack / welck scheen wel dertich leguen groot te wesen / de mondt was wel een myle breedt / vonden daer van dyp tot thien vadem goede diepte ; ende de piloot een hutte van Wilden speurende / wilde die besoeken / dan daer quamen soo veel Indianen op hem upt / dat sy ghenootlaeckt was te retireren / ende weder scheep te gaen. Voeren voort met matelijcke windt / ende thien leguen boozder vonden de haven van San Abad, welck een goede haven is / ende goet landt daer ontrent ; tot den neghensten December ontdeckten sy al fraey landt / met schoone groente / lustighe berghen ende plapnen met rievieren die in zee liepen ; des mozhens haddense in de schepen groote boyst / ende den thienden stont daer sulcken tempeest op / dat de twee schepen haer zeplen scheurden / ende verlozen twee anckers / ende waren ghenootlaeckt te keeren in de haven van San Abad ; doen de windt af-nam / resolbeerdense water in te nemen / dan dooz dien daer soo veel Wilden op haer aequamen / ende op haer schoten / en konden sy het dien avondt niet ghedoen ; 's anderen daeghs spoeden sy haer seer / ende haer vaten ghebult hebbende / quamen der weder veel Indianen / diese onder-hielden met teekenen / ende mangelingh van koralen / die de Spaegniaerden gaben booz plupmagien ende zee-schelpen / ende hielden haer soo besigh tot datse haer water in hadden / ende weder 't scheep keerden. Dooz dien de Indianen meer dinghen epschten om te manghelen / ende men op haer niet en achten / maecten sy groot gheschreeuw / ende schoten veel pijlen naer het boot-volck die de anckers op haelden / waer dooz men belasten twee musquetten op haer te lossen / dooz welcker ghedruys / ende dooz diender een doot bleef / de Wilden haer in de vlucht begaben ; ende is te noteren dat dese Wilden den volck diese van California hadden met ghebracht / niet en verstonden. Den seven-thienden December van water verlien zijnde / quamen sy by Punta de la Trinidad, om dat de windt contrarie was ; ende dyp daghen vertoeft hebbende / begonden weder zepl te maecten / kregghen een frisschen booz-windt / ende tot den seven-en-twintichsten vonden de kuste al black ende schoon / ende gheberghten binnen 's landts ; voeren tot nieu-jaers-dagh des jaers 1540, beertich leguen langhs heubelen ende hooghe berghen / eenighe bloodt ende andere niet / en boozts zeplende tot den vijfden Januarii vonden 't landt hoogh / en voelden daer groote koude / soo datse merckten / dat de winter daer was ghelijck als in Spaegniën ; bevonden haer op de hooghte van dertich graden by noozden de linie. Den der-thienden waren sy aen landt / (welck was klippigh ende hardt) om water te halen / vonden boet-stappen van menschen / verwondert zijnde / datter volck woonde in soo quaden landt. Vervolghende haer cours tot den achtthienden / vonden sy beter landt ende veel canoas van Indianen / die de schepen met verwonderinghe quamen belichtighen ; ende kregghen doen een noozde-windt / die 't schip de Trinidad, van d'ander verstack / doch quamen 's avondts het selve weder te sien ; den twintichsten naecten sy het Eplandt de Cedros, (de Enghelsche translacie seght dat dit Eplandt is gheleghen op acht-en-twintich graden ende een vierde-part) ende hadden matelijcke boozt-ganck / dan dooz 't ghebreck van water moesten sy 't landt aen-soecken / ende den boot upt-ghelet hebbende / landen sy ; eenighe Indianen wierpen met steenen om 't selve te beletten / dan nae datse die ghedreghet hadden te schieten / bloden sy meest / ende de honden achter-haelden twee / die de Capiteyn eenighe snupsterhen gaf / ende weder liet loopen : water in-ghenomen hebbende en waren nautolijck 't scheep / ofte de wint komende van het noozden / dzeffe weder op 't eplant de Cedros, daerse vertoefden tot den achtsten Februarii,

door dien dese windt haer seer contrarie ende koudt was. In dit Eplandt de Cedros vonden sy goet water ende houdt/ ende eenighe visch/ ende goet beschut. Den twee-en-twintichsten van Februarius ginghen sy op de jacht ende bonghen een wildt ende eenighe konijnen. Daer naer hadden sy soo grooten ontweber ende stercke winden soo datse in groot perijckel tot diversche reflen waren van te vergaen; In dese perplexiteyten waren sy tot den vier-en-twintichsten Martij; doen begondense onder den anderen te handelen/ dat siende de schepen soo qualijck gestelt waren/ ende datse niet boorder en konden/ dat het beter was te keeren naer Nova Hispania; dan de Capiteyn Francisco de Vlloa en wilde daer niet naer hoozen/maecte het beste schip klaer/ ende verbolghde synen wegh/ het ander schip liet sy weder keeren/ welck naer veel ghebaers in Nova Hispania quam, van Vlloa seifs en heeft men noyt meer ghehoort.

Het dertziende Capittel.

De reyfe by landt, van Fray Marcos de Niza.

Er wy de andere vopagien ter zee op de kustte verhalen/sullen wy hier tusschen beyden boeghen de reyfe van een Minne-broeder Marcus de Niza, (hoe-wel vele dinghen by hem verhaelt/ daer naer soo niet en zijn ghevonden) om dat de selve by oorde van tijdt voor d'ander gaet/ ende oorsake heeft ghegheben tot de andere ontdeckinghen.

d.6.7.
c.7.

Fray Marcos de Niza schepde van San Miguel de Culucan den sebeden Martij 1539; hebbende in syn gheselschap een anderen Minne-broeder/ ende een Swarte met namen Estevanico, ende eenighe Indianen die de spaensche tale konden/ ende trock eerst naer Petatlan, werdende in de wegh seer wel ghetraectert van 't volck van de lande. tusschen San Miguel ende Petatlan zijn naer syn segghen seftich leguen; hier syn compagnion sieckelijck latende/ verbolghde sy syn wegh/ bindende allenthalven 't selve onthael/hoe-wel de viyses daer schaers waren/door dien de Indianen in d'p jaren niet veel ghezaeydt en hadden: in dertich leguen weeghs en vondt sy niet ghedenckens weerdigh/ upt-ghenomen dat eenighe Indianen by hem quamen van het Eplandt/welck door den Marquis del Valle ontdeckt was/ ende werdt by haer verleeckert/ dat het een Eplandt was/ door dien syse sagh ober-baren een halve mijle op blotten: oock quamen hem daer besoeken Indianen van een ander groot Eplandt dat boorder leght/ (van de welcke sy verstant datter noch dertich klepnder Eplanden laghen/ al bewoont by arm volck/) de welcke aen den hals droeghen peerle-moer schelpen/ ende seiden/ dat aen die Eplanden veelende groote peerlen waren te vinden/dochen hadden gheen peerlen om te thoonen. Sy verbolghde syn reyfe door een woestijne van vier dagh-reflen langh/ bergeselschap met veel Indianen die hem volghden; ende doen ghemoete sy ander Indianen/ die seer verwondert waren/ door dien sy noyt eenige Christenen en hadden ghelien/ noch met de andere Indianen en handelden/ om de woestijne die tusschen beyden leght. Dese gaven den Nonnick wel te eeten/roerden sy kleederen aen/en noemden hem Hayota, dat is te leggen/een Hemelsch-man. Ende sy predickte haer door tolcken de kennis van Godt ende den Keyser: sy verstant upt haer/dat vier dagh-reflen binnen s' landts/aen de voeten van 't geberghte/ een groot ende machtigh plain was/ daer 't volck ghekleedt gingh/ ende hadden vaten van goudt/ (welck sy haer thoonde om te vernemen ofter eenigh metael van goudt ende silver was te vinden) ende datse seker groene steenen droegen aen haer ooren ende neuf-gaten/ ende dat de wanden van haer tempelen al met goudt bedeckt waren: dan door dien syn instructie hieldt/ ontrent de kustte te blijven/ ende dit landt daer van af-lagh/ soo stelde sy de besoekinghe daer van upt tot syn weder-komste: sy trock vier dagen al door 't selve volck/ tot dat sy quam aen een woon-plaetse ghenaemt Vacapa, welck leght veertich leguen van de zee/ daer sy wel

hy wel onthaelt wierdt / ende hielt hem daer tot Paelschen toe; doch sondt syn Indianen dooz dyp diversche weghen naer de zee toe om dat quartier te ontdekken; ende de Swarte Estevanico sondt hy recht nooydt-waerts / hem belastende vijftich oft seltich leguen booyts te trecken tot dat hy pets van importantie bondt / welck hy dan hem soude laten weten / ghelijck hy dan dede vier daghen daer naer / verfoeckende aen Fray Marcos dat hy hem dadelijck soude volghen / dooz dien hy openinghe hadde ghekreghen van een seer groot landt / welck sy noemden Cibola, ende was dertich dagh-replen booyder van de plaetse daer de Swarte doen was / ende 't selve affirmeerde een Indiaen die hy sondt aen den Monnick. Den Indiaen seyde dat in 't booyt-scheyben landt waren seven groote steden / onderdaen aen eenen Heere / met steenen huppen van een ende twee verdiepinghen / in ordyne by den anderen gheboecht / ende de deuren verciert met turquoplen; dat het volck ghekleedt ginck. Den Monnick verwachtte syn ander boden die hy naer strandt toe-ghelonden hadt / de welke op Paelsch-dagh weder quamen / ende verhaelden datter vier-en-dertich Eplanden waren / ende vast 't selfde als booyen; ende met haer quamen eenighe van de Eplanders / die den Monnick presenteerden rondallen ofte schilden van ossen-leeder / wel bereydt / daer sy 't heele lichaem mede deckten. Den selven dagh quamen by hem dyp Indianen / die sy noemden Pintados, om datse haer armen ende booyten schilderen / welke wonen naer het oosten / ende kommen naer by de seven steden daer sy oock kennis van hadden. Naer dat hy 't volck van de Eplanden te rugghe hadde ghelonden / verbolghde hy met de dyp Pintados, ende twee van de Eplanders (die hem vooz eenighe daghen wilden accompagneren /) den wegh die Estevanico hielt / en ghemoete daer weder boden van hem / die hem baden te haesten / ende vast 't selve relaes gaben als de vooz-gaende; ende dyp daghen daer na weder andere / die hem wonder seiden van Cibola, welck soude de eerste stadt zyn van de seven; ende dat booyder aen noch dyp groote Koninghrjcken waren / die sy noemden Marata, Acus ende Tontec. Van dese Indianen wierdt de Monnick seer wel onthaelt / presenteerden hem veel eetens / brochten de siecken vooz hem / om van hem ghenesen te worden; gaben hem huppen van Cibola die heel wel bereydt waren; in een ander plaetse / (de Pintados hem altydts volghende) wierdt hy mede wel onthaelt / ende gaben hem kundtschap van Cibola, ende bondt een groot krups / welck Estevanico vooz een teecken hadde gheset / dat de mare van het goede landt dat vooz upt was / vermeerderde; ende 't volck seyde dat hy wooydt hadt ghelaten den Monnick te willen wachten aen de eerste woestijne; hy nam hier possessie van 't landt / ende trock vijf daghen booyder altydts volck bindende / ende goet onthael / veel turquoplen ende huppen. Ende hier vernam hy dat hy naer twee daghen soude komen aen een woestijne / de welke vier dagh-replen duerde / sonder eenighe lijf-tocht / soo dat sy daer vooz-raet van maecten; eer sy aen de woestijne quamen / bonden se een frissche plaetse / daer de zaep-landen met slootjens en greppen ghewatert wierden / ende veel mans en vrouwen quamen hem te ghemoet / ghekleet met cottoen / ende ossen-huppen / welck sy vooz fraepder kleedingh houden. Neffens 't selve volck quam hem oock te ghemoet den Heer van die plaetse / ende twee van syn broeders / wel ghekleedt in cottoenen stoffe / met hals-kraghen van turquoplen / ende presenteerden hem Xicaras, Maiz, ende turquoplen / neffens ander diversche dinghen / daer hy niets van en nam: roerden syn kleedinghen / ende seiden datmen van sulck ghewaet veel bondt in Tontec, ende datse 't selve maecten van 't hapy van seker klepne beesten / welck waren van 't fatloen als secker spaensche halse-winden / die Estevanico by hem hadde. Des anderen-daeghs soo trock den Monnick in de woestijne / ende naer vier daghen bondt hy bivres / ende hutten daer hy herberghde / en quam stracks daer aen in een vallepe daer veel volcks woonde / ende aen de eerste plaetse ghemoeten hem veel volcks / gekleet als booyen / met turquoplen om den hals / ende aen de neuf-gaten ende ooyen / ende hy bondt

soo grooten kennis van Cibola, als in Nova Hispania van Mexico, ende veel volcks dat daer gheweest hadde. Vondt daer oock relaes van 't wollen-laecken van Tontecac: ende dooz dien de kuste seer streckte naer 't noorden/ begeerde hy die te besien / ende vondt datse op de ses-en-dertich graden haer keerde naer het westen; hy volghde syn wegh dooz de boorz. vallepe vijf daghen/wesende by fraey volck betwoont / overbloedigh ende verlich / al betwatert / ende dat volck trock naer Cibola, om daer haer kost te winnen; hy vondt daer een ghebooren in de selve stadt / die den Gouverneur ontbloden was / welck den Heer van de seven steden daer ghestelt hadde / die syn residentie hielt in de stadt ghenaeamt Ahacus: was een man van goet verstandt / ende wilde met Fray Marcos gaen / op dat hy hem syn pardoen verbwierbe / ende gaf hem kondtschap van de ghelegentheyt van die stadt / ende dat de ander al van 't selve maecksel waren / ende de principaelste Ahacus, ende dat naer 't westen ghelegghen was 't Rijk van Marata, daer groote wooninghen pleghen te wesen / met hupsen van steen ende kalck / als die van Cibola, doch was vermindert dooz de oorloghen met de seven steden; dat het rijk van Tontecac rijcker was / ende beter betwoont / en dat sy laecken kleederen droeghen / ende 't volck wel ghepolicieert was; datter noch een ander Rijk was ghenaeamt Acus. In dese vallepe brachten sy hem een huydt / meer dan eens soo groot als die van een os / ende seiden dat het van een dier was welck-maer eenen hoozn hadde in 't booz-hoof / krom om gheboghen naer de borst toe / ende dat daer een rechten hoozn upt-quam / daer het dier groot gewelt mede konde doen / 't kouleur als een bock / ende 't hapy een vingher lanck: hier kreegh hy advijs van Estevanico, die hem bootschapte dat hy de Indianen noyt op leugens en hadt bebonden / sinte hy alleen replde / soo dat mense mocht ghelooven in 't ghene sy seiden / van de groote woon-plaetsen die booz upt lagen; ende de Honnick affirmeert insgelijcks / dat in hondert ende twaelf leguen die hy gherepelt hadde / van de plaetse daer hy het eerste nieuws kreegh van Cibola, hy altyts punctuelijcken soo had bebonden / als de Wilden hem te boozen seiden. Doozts nam hy possessie in dese vallepe / ende 't volck badt hem daer dyp daghen te willen verberschen / dooz dien van 't begin van de woestijne tot Cibola toe / vijftien langhe dagh-reysen waren; ende alsoo met Estevanico dyp hondert menschen trocken / om hem viyses te draghen dooz de woestijne / dat sy oock met hem wilden trecken om hem te dienen / vertrouwend dat sy rijk van daer souden keeren. Hy vertoefde daer dyp daghen / ende 't volck vaerdich zijnde dat met hem soude gaen / trock hy in de woestijne den neghenden May; den eersten dagh vondt hy een seer breed wegh / ende teekenen van veyren / die de ghene maecten die dooz desen wegh naer Cibola reysen; hy replde 12 daghen / altyts wel verlien van viyses / ende jacht van halsen / ende patrysen als die van Spaegnen / hoe-wel klepnder; en daer gemoete hy een Indiaen van 't geselschap van Estevanico, seer droebich en verlagen / de welke seide / dat een dagh-reyse eer sy te Cibola quamen / Estevanico syn calabasse booz upt-ghelonden hadde met boden / om van syn komste te waerschoutwen: (dese calabasse hadde in sich een snoer van bellekens / ende twee veeren / d'een wit en d'ander root) dat dese calabasse ter hant was gestelt / van den Gouverneur van Cibola, ende dat hy die siende / met groote gramtschap de selve van hem gheworpen had op d'aerde / leggende tot de boden dat hy sulck volck wel kende / dat sy wegh souden trecken / ende niet in Cibola komen / dat hyse anders al soude doot smijten; dan Estevanico dese boodtschap ontfanghen hebbende / seide aen syn compagnie dat op sulck seggen niet en was te passen; vervolgde syn reyse en quam te Cibola; dan die van de stadt en lieten hem niet binnen komen / setten hem in een groot hups / ende namen hem af al wat hy hadde / turquopsen ende anders; ende datse haer weder op de wegh hadden beggeben / ende in dagh ende nacht geen eeten en hadden konnen bekomen / soo dat desen Indiaen van dozst halven / hem begheben hebbende naer een riebiercken dat daer by was / hadde Estevanico sien vluchten / ende dat eenighe van syn geselschap wierdt

wierdt doodt-gheslaghen; dan hy verberghde hem/ende salbeerde hem de riebiere op-waerts: met dit nieuws begonden vele van de Indianen te weenen / dan de Monnick vertrooste haer/segghende/dat dit niet en was te ghelooen; dan siende dat sy daer by bleven dat den ghevluchten Indiaen de waerheydt seyde / naer dat hy syn ghebedt ghedaen hadde / opende hy de malen ende verdeelde de koopmanschappen onder de principaelste/ ende animeerde se voorder met hem te trecken: ende een dagh-reple van Cibola ghemoetten hy noch twee Indianen van 't gheselschap van Estevanico, die seer bebloedt ende ghequetst waren/waer dooz op nieuws een groot ghehuyl onder haer-lieden ontstont: Den Monnick wat tot hem-selven ghekomen zijnde / gheboodt dese twee dat se verhalen souden het gheene daer ghepasseert was; de welke verhaelden als de vooz-gaende/datter wel d'p hondert van den haren waren doodt-ghebleven / ende dat sy niet anders en wisten ofte Estevanico was mede doodt-gheschoten. De Monnick was seer confus / ende hoe-wel hy haer seyde dat die van Cibola dit niet souden vooz niet ghedaen hebben/soo en waren dese Indianen daer mede niet te stillen. Hy ginck wat ter zijden om te bidden/ende weder-komende/waerschoude hem een mericaen met namen Marcos, dat de Indianen vooz-genomen hadden hem te dooden/ dooz dien hy en Estevanico oozsaeck waren van het om-kommen van haer volck. Om dit te ontgaen soo deplde hy onder haer upt de resterende koopmanschappen / ende seyde haer dat sy wepnigh profijt souden doen met hem te dooden/ want de Christenen syn doodt souden koinen wreucken; met dese ende dierghelycke redenen stelde hy haer te vreden/ende wilde eenige sependen om naer Estevanico te gaen vernemen/dan niemant en wilde gaen: derhalven ginck hy selfs met twee van de principaelste/ ende voozts syn volck/tot in 't ghelichte van Cibola, de welke hy seght gelegen te wesen op een plain/ aen de voet van een ronden bergh/soo fraep in 't aensien als eenighe stadt in die quartieren/ met steenen huysen ende daecken/na dat hy konde sien van een bergh/ daer hy op klom om die te sien; ende dat de stadt grooter was als Mexico; verhaelt dat hy seer gheneghen was om daer in te gaen/dan vreesende soo hy doodt-gheslaghen wierdt/dat men gheen kennis en soude ghehadt hebben van dese machtighe groote stadt/soo hoopten hy daer eenighe steenen te samen/ende stelden daer een krups op/ ende nam possessie van die landen/ ten behoeve van den Koningh van Spaegnen: ende keerde weder dooz de woestijne ende de vallepe/ ende de tweede woestijne/ tot dat hy quam aen de openinghe van 't groote plain/ welcke veel dagh-repsen loopt naer 't oosten; en trock daer niet in/ om 't perijckel te schoutwen/ hoe-wel hy van daer af se ven tamelycke woon-plaetsen sagh in een seer fraepe vallepe/ende van goede grondt / ende verstondt dat de inwoonders veel gouts hadden; dan trock soo voozts naer San Miguel de Culucan ende Compostela, van waer hy 't relaes van syn reple sondt aen den Vice-Kop. Hoe-wel dese groote stadt Cibola noyt daer naer en is ghebonden/soo hebben wy eventwel dese reple van Fray Marcos hier goet ghebonden te verhalen / om dat men mach sien/wat gheloobe daer te gheven is aen relatien van Monnicken/ die 't gheene sy van de leughenachtighe Indianen van verre hoozen segghen / ende dickwils niet/ ofte qualijck verstaen/ verhalen al oft sy het ghesien hadden.

d.6.1.9.
c.8.

Het beerthiende Capittel.

Verhael van de Reyse by landt van Francisco Vasquez de Cornado, uyt bevel van den Vice-Roy Don Antonio de Mendoça.

FRancisco Vasquez de Cornado Gouverneur van Nova Galicia, dooz last van den Vice-Kop Don Antonio de Mendoça, by den anderen hebbende hondert en vijftich man te peerde/van welke veel twee peerden hadden/ende twee hondert voet-knechten wel gewapent met sullilante ammunitie/en eenige veldt-sturckens; groote provisie van verckens ende schapen/ neffens andere victualie; trock van Culucan,

d.6.1.9.
c.11.

Culuacan, in de maent van May 1539, ende vondt naer vier dagh-reysen de rievieren van Petatlan, en de inwoonders in ruste. Van daer quam hy in vier dagh-reysen te Cinaloa, van waer hy thien ruyters upt-sontd / om dooz dubbele dagh-reysen met der haest te trecken naer de Cedar-beke (Arroio de los Cedros) ende te landt-waert in te trecken / dooz een openinghe / welck het gheberghte daer heeft aen de rechter-handt van de wegh / ende te besien wat daer / ende daer in waerts ghelegghen is / ende dat hy haer aen de vooz-schreven beke soude in-wachten: Dese ruyters boozt-treckende en bonden niets van eenighe weerde / als allcen arme Indianen tot de beke de los Coracones toe (soo eertijds genaemt by Orantes ende Cabeza de Vacca, upt oozsaecke van eenigh in-ghebandt van wildt dat haer daer by de Indianen ghepresenteert was.) Is vijf dagh-reysen van de zee / als Cornado selvs schijft aen den Vice-Kon. In dat landt hebben de Indianen Maiz, erweten / ende calabassen vooz haer voetsel: van daer passerden sy naer de vallepe welck sy noemen de Sennora, welck is al 't selve landt: 't volck van dese vallepe hieldt hem eerst stille / dan daer naer riepen se volck van de om-legghende quartieren te hulpe / doodende eenighe Spaegniaerden met het venigh krupdt / welck sy ghebruycken. Dese ruyters weder-ghekeert zijnde met relaes van het ghene sy ghebonden hadden / begonde 't leggher boozt te marcheeren vooz eenighe dagh-reysen / passerende de woelnyen tot aen een becke / genaemt Nexpa, trocken de selve twee dagh-reysen neder / ende lieten die aen de rechter-handt leggen / aen de voet van een Cordillera, ofte vervolgh van hooghe bergen / twee daghen weeghs daer naer ober de Cordillera ghetrocken zijnde / quamen sy aen een ander beke / die seer diep was / ende met riet bewassen / bonden water ende gras vooz de peerden / ende quamen in dyp daghen aen Rio de San Iuan, welck sy soo noemden om datse op S' Ians-dagh daer waren ghekomen. In twee daghen daer naer quamen sy aen Rio de las Balsas, welck sy soo noemden om datse vloten moesten maken om die te passeren; s' ander-daghs waren se aen een beke genoemt del Pinar, hebende groot gebreck van victualie / soo dat 't volck hem moest behelpen met krupden / ende daer stovender dyp / dooz dien sy eenighe onbekende krupden ghegeten hadden. In andere twee daghen quamen se aen een beke (diese noemden Bermeio,) in de selve kours welck sy hielden / welck was weynigh minder als noort-oost / ende hier saghen sy twee Indianen de welke (ghelijck daer naer behonden wierdt) waren van de eerste woon-plaetse van Cibola. In weynighe dagen daer naer quamen sy aen de limiten van Cibola, daer Estevanico dootd-geslagen was / en in dese provincie lagen sy vijf vrecken die elck by de twee hondert familien hadden / ende hupfen met daecken van steen ende slyck. Is koudt landt / ghelijck haer hupfen upt-welen ende de stoven die sy hadden; 't scheen dat sy overbloet hadden van Maiz, erweten ende calabassen. Dese vrecken leggen in 't om-gaen van ses leguen, het landt is sandigh / ende niet seer met groente bekleedt / de berghen zijn met sabel-boom beset / 't volck kleedt hem met harten-hupden seer wel bereydt / ende oock ossen-hupden / ende bedecken haer daer mede in manieren van rocken op syn Wilsch / hebben oock mantels van cottoen / ende de vrouwen draghen die om de navel / ober den anderen ghegozt. Als Cibola van u is naer 't noort-oosten weynigh min als vijf dagh-reysen / is daer een ander provincie ghelegghen die sy noemen Tucuyan, welck heeft seven vrecken / overbloedigher als de vooz-gaende / het volck is ghekleedt op de selve wijse / welck wel mochten zijn de seven steden daer den Monnick van ghehoort hadde. Alle de wateren die sy bonden tot Cibola toe / liepen naer de zuydt-zee / ende van daer voorts naer de noort-zee. Trocken eenighe dagh-reysen dooz dit landt / en in de wegh bonden sy een vrecke op een stercke plaetse ghelegghen / ende alle dese lieden ontfinghen haer wel / upt-ghenomen die van de eerste vrecke van Cibola. Ghekomen zijnde aen Rio de Huex, hebt ghy langhs de selve in de distantie van twintich leguen, wel vijf-thien woon-plaetsen met steenen-hupfen ende met daecken; ende aen ander beken die

die daer in komen/ hebt ghy ander vleckten / die wel fraep zijn booz Indiaenſche vleckten/ met hupſen van twee verdiepten / met Maiz, erwteten ende calabaffen/ de kleedinghe als boozen/ ende ſecker pluym-werck daer ſy haer mede decken/ ende hebben haer ſtoben onder de aerde om haer te verwarmen / hoe-wel die niet ſeer net en zijn; hebben weynigh cottoens: ende deſe rievier loopt van 't noozdt-weſten gheijck naer het zuydt-weſten / uyt welck men af neemt (leght het relaes) datſe uyt komt in de noozdt-zee. Reysden noch vijf dagh-reysen naer het noozdt-ooſten/ en quamen in noch d'yn dagh-reysen aen de rievier Cicuyque, ende naer vijf dagh-reysen begonden ſy te komen in de playnen daer de koepen gaen/ ende ghevonden hebbende in d'yn dagh-reysen veel ſtieren / bonden ſy haer eyndelijck onder een excellief ghetal van ſtieren/koepen ende hockelinghen. Hier ſaghen ſy volck/welck ſyn hutten maect van ſtaecken boven aen een komende/ ende onder van den anderen/ met ſtieren hupden bedeckt/ welck al haer onder-houdt is/ want eeten die/ kleeden ende ſchoepen haer daer mede; houden groote honden / daer ſy haer hups-ſtof op laden als ſy van wooninghe veranderen. Tegher trock acht oft thien daghen dooz dit landt / ende de guide die hope hadde gegeven van groote rijckdommen/ 't ſy dooz eyghen / ofte dooz de malitie van andere/ brocht haer uyt den rechten wegh/op dat ſy en haer peerden by ghebreck van vizes mochten omkomen. Van het beliefde Godt/ dat een ander Indiaen in 't legher wiert gevonden/ die haer waerſhoude dat dit den rechten wegh niet was; naer datſe twintich daghen deſen wegh hadden ghevolght / quamen ſy aen een deel hutten van ander Indianen/ die leefden als de booz-gaende / ende bonden een ouden Indiaen die blindt ende ghebaert was/ welck met teekenen te kennen gaf/ dat hy eertijts vier Chriſtenen geſien hadde/welck men preſumeerde Orantes en ſyn companions gheweest te zijn. Cornado hem vindende in deſe confuſie / verſamelde de Capiteynen ende andere daer hy ghewoon was raedt met te plegghen/ ende men accordeerde dat het legher soude keeren van daer het ghekomen was/ ende dat dertich peerden ſouden dat rijcke landt gaen ſoecken/ daer den Indiaen van geſeght hadde / ende om 't welcke ſy ſoo veel dagh-reysen hadden te bergheefs ghedaen: Daer den Indiaen die haer hadde ghewaerſchout van het erreur/ preſenteerde haer te gheleyden/ mits datſe den anderen Indiaen daer ſouden houden/ om dat hy hem altydts teghen ſprack. Cornado wilde ſelf een van de dertich welen/ mits datter een ander Capiteyn 't legher met booz-licht gheleyde. Deſe dertich trocken dertich daghen noozdt-waerts/ hoe-wel klepne dagh-reysen / ſonder dat haer water ghebreck/ ende altydts dooz ſtieren ende koepen / ſoo datſe op Sint Pieter ende Paulus dagh quamen aen de rievier die ſy ſoo noemden. Den Indiaen die kendeſe / ende ſeyde dat het de rievier was die hy ſochte: die ghepaſſeert zijnde trocken de rievier af/ nemende haer cours naer het noozdt-ooſten / ende naer dat ſy d'yn daghen ghereysd hadden/ bondenſe Indianen die ſtieren jaeghden om naer haer vleckte te brengen; ende de Spaegniaerts ſiende/ namen ſy de vlucht met eenige vrouwen die ſy by haer hadden. De guide ſprack met haer ende ſtede die te vreden; ende vriendelijck handelende met de Indianen/ ende ſiende dat het goet landt was/ beneffens 't gheene den Indiaen verhaelde van een provincie die boozder lagh ghenamt Harae, ende oordeelende dat het onmoghelijck was / ofte daer moeſten eenighe Chriſtenen over-gheleben zijn van 't legher van Panfilo Narvaes, ſoo ſondt Cornado een brief dooz den ghetrouwen Indiaen. Trocken boozts om het bewoont landt te ſoecken / ende bonden fijne vleckten neffens goede beecken/ welck al loopen in de groote rievier die ſy ghepaſſeert waren: reysden vijf of ſes daghen dooz die vleckten / ende quamen ten leſten aen die van Quivira, ende bonden een rievier van meer waters; ende vraghende wat daer boozders was/ wierden onder-recht dat van Quivira boozder niet en was als Arae, ende dat 't ſelbe was van wooninghen ende ghelegghentheydt als 't gheene ſy ſaghen. Riepen den Heer tot haer / welck was een groot man ende van grove leden/ wel

gheproportioneert / hadde by hem twee hondert man / meest naeckt / met boghen en pijlen / ende plupmen op 't hooft. Siende 't ghene ghepasseert was / ende de klepne hope van pets anders vooz-waerts te binden / was het ghemeyn geboelen / dewyl het nu half Augustus was / ende dat dertich peerden te wepnigh waren om daer te blijven / dat het best was weder te keeren naer het legher / eer de sneeuw ende op-wateren van de riebiere haer de pas benam. Keerden soo weder vier daghen te rugghe / daer sy haer van Maiz ende anders versaghen ; stelden daer een krups met letteren dat Francisco Vasquez de Cornado daer gheweest was. Al dat landt van Quibira heeft beter apparentie als eenigh landt van Europa , dooz dien 't niet seer verheben is / dan plapnen ende schoone riebiere / ende goet vooz 't vee. Vonden daer kersten tusschen 't roodt ende groen / van goede smaeck / ende vonden daer oock seer goet vlas / welck de grondt van selfs voozt-bzenght ; ende aen de beken vonden se noch andere goede bzuchten / als moer-bespen / noten / etc. Cornado weder by 't legher ghekomen zijnde / hadt een val van syn peerde / waer upt hy occasie nam om weder te keeren. In 't henen trecken reysden sy wel dyp hondert ende dertich leguen , ende in 't weder-keeren / dooz dien sy een rechteren wegh quamen / maer twee hondert. Quibira leght op de hooghte van veertich graden ; twee hondert leguen van Cibola naer 't oosten. In de vopagien van Rhamusio, heefmen den bzief van Cornado selfs / van Cibola (welck hy noemt Nova Granada) gheschreven ; welck Hackluydt in syn Engelsche vopagien heeft in-gheloecht ; upt welck relaes van Cornado selfs aen-te-mercken is / dat de vallepe de Coracones, is vijf dagen van de west-zee ; ende dat hy van daer quam te Chichitricale, welck is thien dagh-reysen van de selve zee ; daer naer aen Rio del Lino, (van welck Herrera gheen mentie en maect) ende soo voozts te Cibola, welck hy met ghelwelt in-nam.

Her.def.

Het vijftiende Capittel.

Oprechte beschrijvinghe van CIBOLA, TONTEAC, MARATA, ACVS, ghelijck de selve is vervordert by Francisco Vasquez de Cornado selfs, nae dat hy die ontdeckt hadde.

In de vooz-gaende Capittelen hebben wy ghesien de diverse relatien van Cibola, ende omliggende landen ; sullen nu hier by-voeghen de beschrijvinghe van de selve / als den Capiteyn Francisco Vasquez de Cornado die ghelonden heeft aen den Vice-Konyn upt de plaetse selfs ; welck luydt als volght :

Het resteert nu dat ick V. E. notificere watter is van de seven steden / Koningsrijcken ende provincien / daer de Vader provinciael raport aen V. E. van heeft gedaen ; ende om kort te wesen / kan V. E. versekeren / dat hy gantsch gheen waerheyt en heeft gheraportteert / maer al is gantsch contrarie / upt-ghelondert de namen van de steden / ende groote huysen van steen : want hoe-wel sy niet en zijn verciert met turquoylen / noch van lijn ende bzicken ghemaect / nochtans zijn het seer schoone huysen / van dyp / vier ende vijf verdiepinghen hoogh / daer goede logementen in zijn / ende kamers met ladderen in stede van trappen / met seker kelders onder de gront wel gepaveert ende gemaect tegen de winter / in maniere van stoven : de ladders zijn al om af ende aen te leggen / ghemaect van twee houten ende sporten als de onse. De seven steden zijn seven klepne blecken / al van soodanighe huysen als gheseght is / ende leggen binnen de vier leguen te samen / worden al genaemt 't Rijk van Cibola, ende elck heeft syn particuliere naem. Ende in dese blecke / (welck ick een stadt noeme / ende gheten hebbe Granada, dooz dien 't eenichsints Granada in Spaegnen ghelijckt / ende ter memorie van ulwe Edelhepdt) waer wy ons nu onthouden / zijn by de twee hondert huysen / al met mueren omringelt / ende met de resterende die soo niet bewalt en zijn / moghen zijn ontrent de vijf hondert : Daer is een ander blecke by dese / oock een van de seven / welck wat

wat grooter is/en een ander welck so groot is als de eerste/d'ander vier wat kleyn-der; seynde die aen **D. E.** af-ghecontersept met ons vopagie; t'parchement daer dit op gheschildert is/was hier neffens andere meer ghebonden.

¶ Volck van dese plaetse schynen te wesen van reedelijcke statuere/en verstandich/nochtans en schynen niet te wesen als sy behoorden/om sulcke huplen te konnen timmeren. Want gaen den meesten-deel al naeckt/upt-ghenomen haer schamelheyt welck sy decken; ende hebben gheschilderde mantels/ als die ick **D. E.** seynde; daer en wast gheen kottoen/ dooz dien't landt koudt is/ nochtans zijn haer mantels daer van gemaect/ ende daer wert eenigh cottoenen-garen in hare huplen ghebonden: draghen t'hapzom't'hoofst als die van Mexico, en zijn wel gevoedt ende geconditioneert: Sy hebben turquoplen/ensoo ick achte goede quantitept/welck met de rest van haer goederen/upt-ghenomen kozen/al wegh was ghevoert eer ick daer aen quam: want en vonden daer gheen vrouwen/noch kinderen onder de vijftien jaren oudt/noch oude-lieden boven de sellich/upt-ghenomen twee ofte dyp/die daer waren ghebleven om de reste in de oo:loge te gouberneren. Daer waren ghebonden in secker papier twee punten van emerauden/ende seker kleyn ghebroken steentjens van couleur als granaten/doch slijmer/ende ander van cristal/die dooz mijn dienaer zijn verlozen. Wy vonden hier kalkoenen hanen/doch wepnigh. De Indianen van al dese leuen lieden segghen my datte die niet en eeten/maer bewaren om de bederen; welck ick niet en gheloobe/want zijn excellent goet/ende grooter als die van Mexico. De saploenen ende temperature van de lucht is ghelijck te Mexico, want somtijds is het heet/ende somtijds reghent het; hoe-wel dat ick het tot noch toe niet en heb sien regenen/als eens een blaghe met wint/als het gewoon is in Spaegnen. De sneeu ende koude placht groot te wesen/naer'tleggen van de in-gheboorne: ende't is wel apparent/in respect van de ghelegentheyt van't landt/ende't fatsoen van haer huplen/ende de voeperingh ende anders/welck't volck in vooz-raedt heeft teghen de koude. Daer en zijn gheen frupten/ ofte frupt-boomen: de gront is effen ende black/ende in geenen deelen berghachtigh/hoe-wel daer sommighe snoode ende berghachtige passagien zijn. Daer is wepnigh ghebogelte/om de koude wille/ende dat de berghen niet naerder en legghen: hebben niet veel bosch/dooz dien sy houts ghenoech vooz haer ghebruyck halen/upt een bosch vier leguen daer af/welck is van kleyne cedar-boomen. Daer is seer goet gras een quart van een mijle van hier/om onse peerden te weyden/ende oock hope te maken/welck ons wel te pas komt/alsoo ons peerden hier seer weeck ende af-geslaeft quamen. Haer victualie is Maiz, daer sy goede vooz-raedt van hebben/als oock kleyne witte erten/en venisoen/daer sy apparent van leuen/hoe-wel sy seggen neen; want vonden veel hupden van wildt/halen ende konynen. Eeten de beste koecken die ick opt sagh; hebben oock de bequaemste maniere om't koren te malen/als wy opt erghens saghen: ende een vrouwe van dit landt sal alsoo veel malen als vier vrouwen in Mexico. Hebben excellent zout in greppen/welck sy aen een lack halen/een dagh-reysens van hier. En hebben gheen kennis van de noozdt-zee/noch van de west-zee; en kan oock niet segghen welke zee sy naest leggen: maer in reden soude het schynen de west-zee naest te wesen; ende ten minsten zijn wy daer hondert en vijftich leguen af: ende van de noozdt-zee onghelijck verder; **D. E.** kan sien hoe breedt het landt hier is. Hier zijn diverse soorten van beesten/als beeyen/tigren/leulwen/plercberckens/ende seckere schapen die soo groot zijn als peerden/met seer groote hoornen/ende kleyne steerten; hebbe hoornen ghelien die soo groot waeren dat het te verwonderen is: hier zijn oock wilde geypen/ende wilde swijnen. Daer zijn oock groote harten. Sy reysen acht dagh-reysen tot secker plapnen naer de noozdt-zee toe. Men vindt hier hupden die wel bereydt zijn/ende sy bereyden ende schilderen die ter plaetse daer sy de stieren dooden/soo als sy segghen.

¶ Koninckrijck van Totonteac, welck de provinciael soo hoogh verheft / segghen de Indianen / dat maer een heet lack is / daer vijf oft ses hupfen by staen / ende daer warender eertijds meer / dan zyn dooz de oozloghen gheruincert.

¶ Koninckrijck van Marata en is niet bekend oft te vinden.

¶ Koninckrijck van Acus, is alleen een kleyn stedeken daer cottoen wordt vergadert / welck dese Indianen noemen Acucu.

Doorder aen zyn naer 't segghen van de Indianen noch eenighe vleckten dicht by een rievier / die ick heb ghesien / ende raport af bekomen by de Indianen. Oft Godt woude dat ick beter nieuws had om D. E. te schryven / dan moet de waerheyt schryven / etc.

Gomara seght dat Cibola leght op de hooghte van seven-en-dertich graden en een half / by noorden de linie; (soo de fransche ober-settinghe seght / maer in het spaensch is maer dertich graden en een half.) Die de bozder vopagie van Cornado beschryft / in manieren als volght :

De soldaten siende dat dit landt soo qualijck betwoont was / ende den rijckdom soo kleyn / en bedanckten de Monnicken niet / die 't landt soo seer hadden geprefen; en om niet met ydel handen naer Mexico te keeren / ende sonder pets te doen / resolveerden bozder te trecken / dooz dien men zeyde dat daer beter landt was : ende soo trocken sy naer Acuco, een hooghe ende stercke plaetse; ende Don Garzia Lopez de Cardenas met syn compagnie peerden trock van daer naer de zee toe; ende Francisco Vasquez met het resterende volck naer Tiguez, welck leght aen een groote rievier. Kregghen daer nieuws van Axa ende Quivira, daer men zeyde een Koningh was met namen Tatarax, een ghebaert man / wit ende rijck / die aen syn zijde droegh een byacamart / ende syn ghebeden dede in een kleyn kapelleken / aanbiddende een krups / ende de Koninginne des Hemels. Dit nieuws verheughde de heele compagnie seer / hoe-wel eenighe het hielden booz leughens ende upt-stecksel van Monnicken: resolveerden derwaerts te trecken / ende te ober-winteren in dat rijck lant. De Indianen liepen al wegh op eenen nacht / ende daer stozben wel dertich peerden / welck 't legher seer verschickte. In de wegh verbranden sy een vleck / ende besprongen een ander / daer eenige Spaegniaerden doot bleven / ende vijftich peerden ghequetst / ende Francisco Ovando wierdt in de stadt gheruckt / doodt oft ghewondt / om te eeten oft te offeren / ofte veel eer om beter te sien wat volck de Spaegniaerden waren; want men in al dat quartier gheen teekenen heeft gebonden van dat sy menschen souden offeren. De Spaegniaerden beleggherden de plaetse / dan konden die niet booz naer vijf-en-veertich daghen veroveren. De inwoonders dzoncken sneeu by foute van water / en siende datse verloozen waren / maecten een byer daer sy al haer mantels / turquopfen / ende anderen rijckdom in verbranden / ende deden een upt-bal / hebbende haer vrouwen ende kinderen in 't midden; maer wepnigh ontquamen de scherpte des swerds / ende de furie van de peerden / ende veel verdzoncken in de rievier die daer ontrent was; in dit ghevecht bleven seven Spaegniaerden doodt / ende tachtentich ghequetst / ende veel peerden; eenighe Indianen keerden weder in de stadt / ende verweerden haer soo langh tot dat de Spaensche daer 't byer in staecten. De rievier broos soo hardt toe / hoe-wel sy maer en is ghelegghen op seven-en-dertich graden / dat de peerden daer ober ginghen. ¶ Sneeuwen duert hier een half jaer: hier vallen goede meloenen / wit ende roodt / ende cottoen / daer sy mantels van maecten.

Van Tiguez trocken sy in vier dagh-reysen tot Cicuic, welck is een klepne plaetse / ende ontrent twaelf leguen van daer rencontreerden sy een nieuwe soorte van koepen / wildt ende wreedt / daer sy den eersten dagh tachtich van dooden / die 't legher seer wel quamen. Van Cicuic reysden sy naer haer rekeninge negen hondert Italiaensche mijlen tot Quivira, passereende groote plapnen en onbzychbare landen / daer sy noch steen / noch krupdt / noch boom en bonden; soo datse hooppen maecten van den dreck van de koepen / om haer wegh in 't weder-keeren niet

niet te missen. Wy hebben goet ghevonden het af-beeffel deser koepen hier in te voegen. Al dese plapnen zijn vol van dese ghebulte stieren en koepen/ghelijck la Serena in Spaegnien vol is van schapen/maer daer en is gheen volck datse hoedt: dese booz-schreben beesten waren groot secours boozden hongher/want en hadden gheen broodt meer. Daer viel

op een dagh haghel soo groot als citroenen/welck 't volck wel verschrickte/ ende veel beed. vaerden dede belooven. Ten langhsten quamen sy te Quivira, ende bonden Tatarax; die sy lochten/welck was een wit man/gantsch naeckt/hebbende aen den hals een plaetjen koper hanghen/welck was al syn rijckdom. De Spaegniaerden siende dat sy bedrogghen waren/keerden strax weder na Tiguez, sonder krups te sien ofte eenigh ander teecken van Christenhepdt/ ende quamen daer naer te Mexico in 't jaer 1542. Quivira is op veertich graden/ een getempert landt/ versien van goet water ende schoone weyden. Men vindt daer prupmen/ moer-bespen/noten/meloenen/ende druppen die wel rijp worden: daer en is geen cottoen/ ende daerom kleedt hem 't volck met gepten-bellen ende ossen-huyden. Ons volck sagh op den oever van de zee/schepen die de booz-schreben vergult ende versilbert hadden/ ende waren met koopmanschap gheladen; meynden dat sy van Cattay oft Sina waren/ dooz dien 't volck dat daer op was met teekenen te kennen gaben dat sy dertich daghen ghezeyt hadden. Boer Iuan de Padilla bleef te Tiguez, met een anderen monnick/ ende keerde naer Quivira met twaelf Indianen van Mechoacan, ende Andrea d'Ocampo portugees ginck mede. Hy nam mee met hem/ en peerden/ met probisie om te leven/ schapen ende hoenderen van Spaegnien/ ende mis-gewaedt. Daer die van Quivira dooden dese arme monnicken/ ende de portugees ontquamt met eenighe van Mechuacan; dan wierdt ghevanghen/ daer hy thien maenden booz slaef diende/ ende ontquamt daer naer met eenighe honden: hy quam aen 't landt van de Chichimecas, ende soo boozts te Panuco; dooz een houten krups/welck hy droegghende thoonde/ wierdt hy al-lent-halven wel onthjaelt.

Het selthiende Capittel.

De voyagie van Hernando de Alarcon by zee.

In de selve tijdt dat de Vice-Kon Don Antonio de Mendoca den Gouverneur Cornado sondt om de ontdeckinghe te doen by landt/sondt hy insgelijcks Hernando de Alarcon met twee schepen om te ontdecken langhs de kuste: de welke ghekomen zijnde tot de drooghten ende ondiepten van de Golfo, daer Villosa van weder-keerde/ boer de selve met groot perijckel tot op 't upterste toe inne-waerts; ^{d. 6. l. 9.} ^{c. 13.} alwaer hy een groote riebieer bondt die seer sterck liep/soo dat men die qualijck op zeplen konde. Doeren de selve op met twee booten/ die sy met lijnen op trocken/hebbende twintich man by hem; ende den eersten dagh/welck was den ses-entwintichsten August, trocken sy ontrent ses leguen op; des ander-daeghs ontdeckten sy eenighe cabanen van Wilden/welck in de vijftich sterck/ haer goedt bluchten naer 't gheberghete/ ende weder-keerende/wesen met dreyghementen de Christenen dat sy af souden houden; ende daer quamen al meer ende meer Indianen; doch Alarcon vont middel om haer ter neder te stellen met teekenen van brede/en d'een ende d'ander snupsterp met haer te manghelen/ soo dat sy ten laetsten hem

noodichden aen landt te komen/en victualie presenteerden: dit volck ginc naect ende gheschildert/ hadden op haer hooft een manier van helmen van harten-hupden/ met beederen: haer wapenen waren boghen ende houte sweerden; groot van lichaem ende membreus; hadden vrouwen ende jonghers by haer; hadden de neul-gaten dooz-boort/ ende daer wat aen-hangende; de armen met pfer gepickt/ 't hupz bozen ghekoort/ ende achter langh tot demiddelt; de vrouwen ginghen oock naect/upt-genomen datse de schamelhepdt booz en achter deckten met plupmen/ ende droeghen 't hupz als de mans. Daer quam daghelijcks veel volcks aen den oever van de rievier/ ende Alarcon maecte hem daer soo familiaer mede/ (leggende dat hy van de sonne quam/welck dit volck aen-badt/ ende haer ghebende d'een ende d'ander snupstert/ende insonderhepdt secker krupskens van pampier ende houdt ghemaect/ haer wijs-makende dat het Hemelsche dinghen waren;) dat sy de koozde aen-beerden om hem met kracht de rieviere op te trecken. Vonden daer naer een Indiaen die den tolck eenighints verstant die sy by haer hadden/ vraeghde veel dinghen; ende sy vraeghden desen Indiaen oft hy eenighe kennis had van Cibola ofte Totontec, dan hy antwoorde neen. Daeghs daer aen quam de principaelste van die Indianen by de booten/ ghenaemt Naguachato, welck verlocht dat sy aen landt wilden komen/ende gaf haer secker koecken van Maiz, ende calabassen; de Spaegniaerden richtten daer een krups op/ ende leerden het volck hoe sy 't selve souden eeren ende aen-bidden. Men d'ander zijde van de rievier was noch meer volcks/ die oock al victualie presenteerden te gheven; welck hy oock aen-beerde/ ende stelde daer mede een krups; den principalen Indiaen seyde/ dat sy boozder de rievier op/ volck souden binden/ welck den tolck verstant souden/ ende dat daer wel dyp-en-twintich diverse talen aen de rievier wierden ghesproken/ ende dat noch boozder een natie was die huppen hadden van steen/ ende kleeden haer met vellen/ ende quamen de rievier af om Maiz van haer te handelen. Wat hoogher de rievier op-komende/ bondt hy ander volck/ die van Cibola wisten te sprecken/ende seyden dat het daer een maendt replens van daer was: al boozts de rieviere op-varende/ quam hy aen een landt welck eenen Heere ghehoorzaemde; ende daer men hem wist te segghen/ dat den Heer van Cibola groene schotelen hadde/ als de Spaegniaerden/ ende een hondt als sy/ ende dat hy die bekomen hadde van een Swarte/ die hy hadde doen dooden. Vonden daer naer volck die cottoen hadden/ dan weesden daer niet van; ende bondt al weder volck die van Cibola ende de dinghen die daer ghepasseert waren/ wisten te sprecken; ende te segghen dat een Woestijne van thien dagh-replen ghepasseert zijnde/ Cibola niet seer verre en was; Eydelijck bondt hy een die seyde te Cibola gheweest te zijn/ ende daer Christenen ghelien te hebben/ die secker groote beesten by haer hadden; Alarcon hier upt conjecterende dat het Cornado met syn volck moest wesen/ hadt daer geern pemandt heenen ghelonden/ dan nemandt en doost het bestaen. Keerde daer naer weder naer de schepen toe/ komende in twee daghen af/ welck hy in vijftien daghen spaerlijck was op-ghelomen. Windende dat het noch wel was met de schepen/ resolveerde hy weder de rieviere met al de booten op te varen/ om te trachten by Cornado te komen; latende last aen die van de schepen/ een capelleken daer by te bouwen/ met de naem van Nuestra Sennora de buena Guia; ende noemde de rievier de buena Guia; ende de provincie/ Campaña de la Cruz. Weder-keerende de rieviere op/ quam hy naer eenighe daghen te Coano (oft soo Alarcon 't selve noemt in syn relaes/ Quicama, ten ware Coano is/ 't ghene de selve noemt Cumana;) daer hy feestelijck wierdt ontfanghen/ ende soo al boozt aen de rieviere op-varende/ ende niet bindende het ghene hy sochte/ keerde wederom naer de schepen/ de rieviere vijf-en-tachtentich leguen by gillinghe op gheweest hebbende. De schepen weder van daer keerende/ onder-sochten vele plaetsen/ ende bekenden de kuste ende andere gheleghentheden/ ende quamen soo te rugghe in Nova Hispania. Op hebben desen tocht in 't korte aen-ge-

aen-gheroert / upt welcke niet veel lights en is te scheppen / om dat wy de hooghten van de plaetsen ende streckingen van dien niet aen-gheteekent en vinden / noch in de relatie van Alarcon selfs / noch oock in de historie dooz Herrera daer van beschreben.

Het seventhiende Capittel.

Een ander Voyagie voor den Vice-Roy op de kuste van NOVA GALICIA ende CALIFORNIA.

DEN Vice-Roy Don Antonio de Mendocça dede weder twee andere schepen ghereet maecten / daer hy booz Capiteyn op sette een Portugees / met namen Iuan Rodriguez Cabrillo. Dese schepen liepen upt de haven van Navidad den 27 Jun. 1542 des middaeghs / ende waren des anderen daeghs smorghens aen de Cabo de Corrientes op de hooghte van twintich graden en een half / den dertichsten / houdende langhs de kuste / bebonden haer op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een derde. Sondaeghs den tweeden Julij op de hooghte van vier-en-twintich graden rupm / ende erkenden de haven van den Marquis del Valle, diele noemen de la Cruz, welck is de kuste van California. Den achtsten dito bonden sich op de hooghte van vijf-en-twintich graden / welcke is 't punt de la Trinidad. Den neghenthienden dito ontdeckten se een haven / die wel beschut is / die sy noemden de la Madalena, op de hooghte van seven-en-twintich graden / ende namen daer versch water in. Den 20 August. bonden se haer aen Cabo del Enganno, op de hooghte van 31 graden. Den 14 Sept. lagen sy op ancker / aen een Cabo die sy noemden de la Cruz, wesende stepl / hoogh ende kael landt / op de hooghte van dyp-en-dertich graden. Den thierenden October ontdeckten sy eenighe woon-plaetsen van seer tamme Indianen / daer sy mede handelden; ende noemden die los Pueblos de las Canoas, dooz dien sy veel canoas hadden: op de hooghte van 35 graden ende een derde; ende toepnigh boozt-ganck hebbende in een ighen daghen dooz de grooten kalnten / quamen sy den achtthienden dito aen een langh punt / welck een Cabo maect / ende dooz dien 't langh is als een galep / noemden sy het Cabo de Galera; op de hooghte van ses-en-dertich graden ende een half; ende dooz den kouden noozdt-westen windt / kosen sy de zee / ende ontdeckten twee Eplanden / 't eene van acht leguen langhs de kuste oost ende west / ende het ander vier: ontdeckten daer een klepne doch goede haven / ende bonden die wel bewoont: ende dat volck (ghelijck oock alle die op de kuste boozen verhaelt woenen) leeft van de visscherije; ende zijn gheleghen thien leguen van Cabo de Galera, west-noozdt-west aen. Wierden de acht daghen die sy daer bleven van 't volck wel ghetracteert / welck naect loopt / ende hebben de kaecken ghebertwet / in maniere als dam-stecken / noemden dese haven Puerto de la Possession. Den vijf-en-twintichsten dito schepden sy van dese haven met fraey weder ende zupdt-westen windt / ende s' ander-daeghs hadden sy de windt zupden ende zupdt-west / met vlaeghen ende misten / ende bonden haer in noodt / dooz dien de windt op de wal was / welck haer al te naer was / ende een seer rupge kuste. Dypdaeghs / laterdaeghs en sondaeghs hadden sy variable winden / ende voeren met ghebaer. Maendaeghs ende dijnldaeghs den lesten dito / hadden sy reghen met seer donckere lucht. Den eersten November hadden sy gheweldighe windt upt den noozdt-westen / soo dat sy gheen zepl konden voeren / ende keerden weder naer Cabo de Galera, welck goet beschut heeft teghen dien windt. Den tweeden waren sy aen Puerto de Sardinias, ende naerderden een quartier landts / welck booz beertich leguen wel bewoont is by seer goet volck; ende van een plaetse daer ontrent ghelegen / quamen eenighe van de principaelste in de schepen / ende dansten op den trommel-slach / ende sliepen sloop; ende daer-en-tusschen verlaeghen de schepen haer van water ende houdt; dese Wilden hadden groote huppen by de water-kandt / ende haer begravinghen met plancken rontom

belet. Sy noemden dese provincie Seyo: de Wilde eeten akers/hale-noten/ ende
 visch; gaben te kennen dat voozder aen gekleet volck woonde. Den elfften hielden
 sy langhs de kuste met een zuydt-ooste-wint/ soeckende naer Rio de nuestra Sen-
 nora, de welcke sy niet en konden vinden: dan haer ghemoete een verbolgh van
 seer hooghe bergghen/en vol gheboomte/die sy noemden las Sierras de San Martin,
 op de hooghte van seven-en-dertich graden ende een half/ ende aen de voet van de
 selve naer 't nooyt-westen maectt 't lant een Cabo, op de hooghte van acht-en-der-
 tich graden/ welck sy noemden Cabo de Martin; s' nachts te vier upzen begon de
 wint op te steken zuydt-zuydt-west ende zuydt-west/ met reghen ende dupsternis/
 ende soo hollen zee/ dat sy maer weynigh zepl konden voeren/ ende d' een schip ver-
 dwaelde van het ander/ ende dit ander schip setten over-booyt alles wat boven het
 verdeck was; ende die van den Admirael beloofden een bede-vaert: den dertchien-
 den wonden sy naer 't lant om 't ander schip te soecken/ ende s' nachts laghen sy op
 de lij/ om niets over te slaen/ ende eenigh beschut te soecken/ ende aen landt te gaen.
 Daer steekt een Cabo in zee/ met seer hooghe pijn-boomen bewassen/ welck sy
 noemden Cabo de Pinos, ende vonden haer op de hooghte van veertich graden
 ende meer/ naer 't nooydt-westen/ van waer sy meer als vyftthien leguen strandts
 konden bekennen; al hoogh landt/ ende de kuste streckende nooyt-west ende zuydt-
 oost. Den vyftthienden liepen sy langhs de kuste met een nooydt-weste windt/ ende
 't maectten soo grooten koude dat sy het niet en konden verdraghen/ ende saghen
 alle de bergen met sneeuw bedeckt/ endes' abondts vonden sy het ander schip/ welck
 in grooten noot was dooz dien het seer leck was geworden: Den seshienden qua-
 men sy aen een groote in-ham/ welck scheen een haven te wesen/ ende noemden se
 Baya de Pinos. Den achtthienden sochten sy haven/ ontdeckende seker besneeuw-
 de bergghen/ ende een Cabo die van het selve geberghte af-loopt in zee/ die sy noem-
 den Cabo de Nieve, op de hooghte van acht-en-dertich graden ende twee derde.
 't Landt ende de kuste is al van een ghesalte; want als de windt waeyt upt den
 nooydt-westen/ soo isser een gantsch klaere ende heldere lucht/ sonder eenigh be-
 decksel; ende vande seven-en-dertich graden en een half/ tot de veertich graden/
 streckt de kuste meest nooydt-west/ ende zuydt-oost; ende om dat sy gheen haven
 en vonden/ keerden sy weder te rugghe naer Puerto de Possession, welck is aen
 een vande Eplanden van San Lucas, ende quamen daer den dyp-en-twintichsten
 November, ende repareerden daer het kleyne schip/ ende haelden het om hooghe.
 Bleven hier tot het eynde van December, dooz het routw weder/ met groote kou-
 de ende sneeuw/ ende den windt seer sterck blijvende van den zuydt-westen/ maect-
 ten het hier soo hollen water/ dat sy/ hoe-wel sy in een besloten haven laghen/ in
 dyp tot vier daghen niet en konden aen landt komen. Eyndelijck den neghen-
 thienden Ianuarius des jaers 1543, quamen se met groote moeyte aen Puerto de
 Sardinias, van waer sy weder 't zepl ginghen den veerthienden Februarius, ende
 den ses-en-twintichsten dito waren sy aen een ander punt ofte Cabe, welck sy
 noemden Cabo de Fortunas, op de hooghte van een-en-veertich graden: van den
 ses-en-twintichsten Februarius, tot den eersten Martij, liepen sy groot perijckel
 ende meest s' nachts/ dooz dien het seer doncker was ende gheweldich stormde/
 ende bebonden haer den eersten Martij op de hooghte van vier-en-veertich gra-
 den/ met soo grooten koude dat sy by naer verzozen; ende den derden keerden sy
 weder naer Cabo de Pinos, ende dooz de stercke windt resolbeerden sy weder te
 keeren naer Puerto de Possession; quamen den vijften daer ontrent/ dan dooz de
 groote barninghen aen de mondt van de haven/ liepen sy onder 't beschut van Iba-
 de San Sebastiaen aen de zuydt-west zijde; ende s' nachts verzozen sy den Admi-
 rael upt 't ghesichte/ ende zeplden in vijf daghen twee hondert leguen, ende hadden
 niet meer te eeten als wat verrotte biscuyp/ daer elck een pont van kreegh vooz sy
 portie. Den achtsten dito schepden sy upt de haven van S' Sebastiaen om 't ander
 schip te soecken/ dan al 't volck verlocht datmen soude weder-keeren naer Nova

Hispania, dooz dien sy niet meer te eeten en hadden; 't welck (alsoo het reden was) ghevolght wierdt; Vonden 't ander schip den ses-en-twintichsten dito aen Isla de Cedros, ende den beerthienden April quamen sy weder in de haven van Navidad: naer dat Iuan Rodriguez Cabrillo onder-weghen ghestorven was. Dooz dese voyagie heeft men bevonden dat tot die vaert van noode waren groote ende sterke schepen/ wel versien van anckers ende touwen ende goede zeplen / ende dat sy het dan noch quaet ghenoech souden hebben.

Het achtthiende Capittel.

Een extract uyt de voyagie van Francisco Gualle, van NOVA HISPANIA naer de PHILIPPINAS ende CHINA, voor soo veele deselve dese quartieren is betreffende.

L Inschoten heeft ons (in syn boeck van de Oost-Indien) uyt-gegeven de voyagie van Francis Gualle van Nova Hispania naer de Philippinas ende China, ende wederom van daer naer Nova Hispania; uyt de welcke wy hier sullen in-boeghen syn weder-komste van Iapan naer Nova Hispania; vooz soo vele de selve tot onsen propooste is dienende/ende luyt van woort tot woort als volght: cap. 54. Loopende aldus onsen kours oost en oost ten noorden aen / tot op 300 mijlen van Iapan af/vonden wy een seer hol water/met de stroomen van uyt den noorden ende noordt-westen/als oock een rupme ende spacieuse zee/sonder eenige moeyten ofte swaricheden van eenighe veranderingh in de wegh te hebben / ende met wat windt dat daer waepden/ soo bleef de zee nochtans al in eenen doen met het selfde hol water ende stroomen/ tot dat wy over de seven hondert mijlen gezept hadden/ tot op twee hondert mijlen naer aen de kuste ende 't landt van Nieu-Spaegnen/ in welcke contreye begonsten die vooz-gaende stroomen ende holle zee gantsch en 't eenemaal te verlieden/ waer dooz ick sonder eenich twijffel vermoede ende vastelijck gheloove dat daer een canael/ dooz-gaende enchte ofte strate is / tusschen het vaste landt van Nieu-Spaegnen ende 't landt van Tartarien ofte Alien: van ghelijcken so vonden wy op alle dese wegh (van de vooz-sende 700 mijlen) groote menighthe van walvisschen / ende de visschen van de Spaegniaerden Atun ghe-noemt/ (die veel aen de kuste van Gibraltar in Spaegnen ghevangen worden) als mede Albacoras ende Bonitos, 't welck al visschen zijn die hen ghemeenlijck in de canalen/dooz-gaende enchten ende loepende wateren onthouden / om aldaer haer zaedt te schieten/ ten tijde datse in haer teelen zijn/ 't welck wy al-te-mael noch vastelijcker ende vooz ghewis doet ghelooven datter een dooz-gaende enchte/ ofte straet sonder eenigh twijffel moet wesen. Ghekomen zijnde op de selve kours by de kuste van Nieu-Spaegnen / op de hooghte van seven-en-dertich graden en een half / quamen wy by een hooghe ende seer fraepe landoutwe / met veel gheboomte verciert / gantsch ende al sonder sneeuw / ende men heeft daer vier mijlen van 't landt veel ghedryfts van wortelen / bladen van boomen / riedt / ende ander bladeren/ als van vijghe-boomen / welcker ghelijcken men veel in Iapan vindt/ die sy aldaer eeten; ende van die wy al-hier vonden/ liet icker etlijke nemen/ende met het vleesch koocken; hadden gheloden wesende een smaek ghelijck als kool. Men heeft al-hier oock groote menighthe van zee-wolven / die wy zeehonden noemen; waer dooz ghenoech te presumeren ende te gelooven is/ dat daer veel riebieren/baepen ende habens moeten wesen langhs al dese kuste heen / tot de haven van Acapulco toe. Van daer af liepen wy zuydt-oost/ ende zuydt-oost ten zuyden / ende by wijlen zuydt-oost ten oosten aen / naer dat wy de windt kregghen / tot den hoeck El Cabo de St Lucas toe/ (welck 't beginnel van 't landt van California is / te weten / aen de zijde van 't noordt-westen) gheleghen op twee-en-twintich graden / zijnde vijf hondert mijlen van Cabo Mendocino. Op dese wegh van de vooz-schreven vijfhondert mijlen heeft men langhs de kuste
heen

heen veel Eplanden leggen/al hoe-wel dat sy kleyn zijn/ eventwel soo is het sonder twijfel of men moet daer sommighe goede havens in hebben / als oock aen 't vaste landt/al-waer men dese naer-bolgende havens heeft/die als noch eerst bekend zijn; te weten / die van 't Eplandt St Augustin, ghelegen op de dertich graden ende dyp quart; ende 't Eplandt Isla de Cedros, op de hooghte van acht-en-twintich graden ende een quart schaers; ende 't Eplandt gelegghen beneden San Martin op dyp-en-twintich ende een half graden / alle dese kuste ende landouwe is mijns bedunkens bewoont / ende vertoont hem in 't schynsel een seer goet landt te wesen; want sagen daer altemet des nachts byeren/ende des daeghs roocken/ 't welck een gewis teecken is van bewoont te wesen. Van den hoeck ofte Cabo de St Lucas af / tot naer d'ander zijde van 't zuydt-oosten van California toe / deden onsen kours oost-zuyt-oost aen / tachtich mijlen weeghs / tot den hoeck genaemt el Cabo de las Corrientes toe / ghelegen op de hooghte van negenthien graden ende twee derde; loopende op dese kours ende weegh / lagen in 't noorden ontrent een mijl van ons af / dyp Eplanden legghen die men noemt las tres Marias. Op de voorseyde kours henen loopende / soo heeftmen vier mijlen van d'ander Eplanden verscheyden / noch ander Eplanden van twee ende dyp mijlen weeghs: men heeft van de voorseyde mondte ofte in-wijck van California af / al dese weegh van de tachtentich mijlen heen / groote stroomen die west-waert aen-loopen. Van den hoeck ofte Cabo de las Corrientes af / deden onsen kours zuydt-oost / ende by wijlen zuydt-oost ten oosten aen / hondert ende dertich mijlen weeghs tot in de haven van Acapulco, op desen weegh van de hondert ende dertich mijlen hadden wy / twintich mijlen ghelept hebbende / de haven ghenaemt de Navidad, ende ander acht mijlen verder de haven van St Iago, ende noch ses mijlen verder de zee-strandt ghenaemt la Playa de Colima. Alle dese kuste te weten van California af / tot de haven van Acapulco toe / is bewoont van volck die met de Spaegniaerden vrede ende alliancie hebben / zijn van conditie ende qualitept als 't volck van d'ander kuste van Nova Hispania, &c. Dese voyagie was vol-eyndt in den jare 1584.

Het neghen-thiende Capittel.

Extract uyt de Voyagie van Thomas Candisch, voorfoo vele de selve dese kuste van CALIFORNIA ende NOVA HISPANIA is betreffende.

Willullen hier noch by-boegen 't ghene dient tot onsen propooste / uyt de voyagie van Candisch, ghelijck de selve by de Engeilschen is uyt-geheben.

Den vier-en-twintichsten van Augustus 1587 voer onsen Generael met dertich man in de pinasse tot een haven ghenaemt Puerto de Navidad, daer wy verstaen hadden van Michael Sancius een pinasse te leggen; maer eer wy daer konden komen / was de pinasse verrocken twaelf mijlen voorder om peerlen te visschen / als wy verstonden uyt seker Indianen die wy daer bonden; wy kregghen een Mulatto ghevangen / welck wy op syn bedde verrachten / die ghesonden was langhs de kuste van Nova Galicia, om 't volck dat daer woont voer ons te waerschoutwen; wy dooden syn peerdt / ende namen syn brieven / ende lieten hem daer: Staecten 't byer in de huylen / ende verbyanden twee nieuwe schepen / van twee hondert tonnen elck / die daer ghetimmerd wierden / ende quamen weder aen ons schepen. Den ses-en-twintichsten quamen wy in de bape van St Iago, daer wy ons water in-namen uyt een versche rievier / langhs de welke veel Plantanos groepen / ende abundantie is van versche visch; daer waren oock eenige van de onse die naer peerlen sochten / ende vonden daer maer eenige wennighe. Den tweeden Septemb. verrocken wy van St Iago s'avonts te vier upzen. Dese bape van St Iago is gelegghen op de hooghte van negenthien graden ende achthien minuten by noorden de linie. Den derden dito ankerden wy in een kleyne bape / een mijlen west-waerts van Puerto de Navidad, gheheeten Malacca, is een goede reede: des middaeghs voer

boer onsen Generael aen landt met ontrent dertich man/ ende trock naer een van der Indianen doypen/ twee mylen van de reede ghenoemt Acatlan: daer ontrent twintich oft dertich hupfen stonden met een kercken / de welcke wy destrueerden/ ende quamen's avonts weder aen booydt. Al't volck was gheblucht dat wy het saghen. Den vierden dito schepden wy van Malacca; ende zeyden langhs de kuste. Den achtien quamen wy op de reede van Chaccalla, in welke bape twee klepne hupfens staen by de water-zijde; ende dese bape is achthien mylen van Cabo de Corrientes: (trocken op-waerts in't landt twee mylen/ daer sy eenighe lieden verraschten/ dooz welker middel sy eenighe verberchinghe bequamen.) Den twaelfden dito quamen wy aen een klepne eplandt ghenaemt Isla de Sant Andres, daer veel ghebooghelte op is ende houdt; ende wy soo veel ghebooghelte dzooghden ende zouten als ons goet docht: wy dooden oock vele zee-honden/ ende Yguanas. Wy laghen daer tot den seventhienden/ ende vertroocken doen. Den vier-en-twintichsten arriveerden wy op de reede van Massatlan, op de hooghte van dyp-en-twintich graden ende een half/ recht onder den Tropicus Cancri: binnen ist een groote rievier/ maer bescoten in den mondt/ ende op de nooydt-zijde van de barre is goet versche water; maer is quaet te halen / dooz dien dat het met't leeghe water een half myle van strandt dzoogh is. Daer is menichte van versche visch in de bape; ende goede fruyten te landt-waert in / daer wy eenighe van kregen/ doch niet sonder perijckel. Den 27 vertroocken wy upt de reede van Massatlan, ende liepen naer een eplandt een myle nooydt-waerts van daer / al-waer wy ons schepen kalkaten/ ende her-timmerden ons pinasse; ende daer is een Eplandt een quart van een myl van daer / waer veel zee-honden op zyn: hier vluchten een ghevangen Spaegniaert van ons / ende swoom wel een engelsche myle over / daer wy dertich oft veertich Spaegniaerden en Indianen hadden ghelien / wesen te peerde / ende aldaer wacht houdende; waren daer ghekomen van Chiametla, een vleeke elf mylen binnen's landts legghende / naer't seggen van Michael Sancius. Wy en vonden op dit eplandt gheen versche water / dan met graben in't zandt/ anders hadden wel 20 mylen te rugghe moeten keeren / ende ons pijnse versumpen. Wy vertoefden hier tot den neghenden October, ende vertroocken des avonts naer de kape van St Lucar, welck is aen de west-zijde van't punt van California. Den beerthienden vielen wy op de kape van St Lucar; welck seer ghelijck is de naelde by't eplandt van Wight; ende binnen de kape is een groote bape / by de Spaegniaerden genaemt Aguada Segura, in welke bape valt een schoone versche rievier/ daer veel Indianen haer ghewoon zyn te onthouden. Wy haelden water in de rievier / ende hielden af en aen van de vooz-schreven kape de St Lucar tot den vierden November, ende hadden den windt meest van de westelijcker handt. Dus den vierden November bepde de schepen af ende aen houdende van het vooz-landt van California, ghelegen op de hooghte van dyp-en-twintich graden ende twee derde / saghen wy een schip upt der zee komen / draghende naer de kape/ etc.

Hier volghet de veroveringh van't schip Santa Anna, welck wy vooz-by gaen.

Het twintichste Capittel.

Beschrijvinge van NOVA ALBION uyt de voyagie van Sir Francis Draeck door de Strate van Magellanes, gelijk de selve by de Engelsche is uyt-gegeven.

DEn vijftden dagh van Iunius (seght den Autheur van't journael) wesen op de hooghte van veertich graden by nooyden de linie/ komende upt een groote hitte/ bonden wy de lucht soo koudt/ dat ons volck daer van genepen zijnde/ over de extremitet des selves klaeghden/ ende hoe wy verder voeren/ hoe wy de koude scherper bonden / so dat wy best vonden't landt aen te soecken/ gelijk wy deden/ en vonden't selve niet berghachtich / maer effen grondt / ende voeren te rugghe sonder

sonder te landen / tot dat wy quamen op acht-en-dertich graden by noorden de linie. Op welcke hooghte het Godt gheliefde ons te brenghen in een schoone ende goede bape / met goede windt om daer in te loopen. Wy ankerden in dese bape den seventhienden Junij, ende 't volck van de lande hebbende haer huplen dicht by de water-kandt / verthoonden haer aen ons / ende sonden den Generael een present : wanneer sy tot ons quamen / verwonderden sy haer seer over de dinghen die wy brochten / ende onse Generael ontfinckle courttopselijcken / ende gaf haer liberalijcken om haer naeckthept te bedecken / soo datse meynden dat wy Goden waren / en konden niet ter contrarie gepersuadeert worden: de presenten die sy brochten / waren plupmen ende kraghen van net-werck. Haer huplen zijn rondtom begraven met aerde wallen / ende zijn niet houdt rondtom dicht toe-gehepdt tot de top toe / welck om de dichthept seer warm zijn. Haer bedden zijn vieslen op de grondt dick ghestropt / ende legghende rondtom in 't hups / hebben haer byeren in de midden. De mans gaen naeck / ende de byoutwen nemen vieslen / die sy weten te accommoderen als hennip / en maken daer haer kleedingen af / welke te samen gheknoopt om haer middel hanghen neder-waerts / tot over haer heupen / ende hebben insgelijck een hupdt van wildt om de schouderen / met 't haps daer op. Dese byoutwen zijn seer onderdaen ende ghedienstigh tot haer mans. Naer datse d'eerste reple van ons waren gegaen / quamen sy booz de tweede reple weder / en brochten presenten van plupmen / ende taback in lacken. Ende als sy quamen tot den top van den bergh daer onder wy ons tenten hadden op-gheslaghen / bleven daer stil staende / alwaer eener / daer toe by haer ghestelt / hem moede maecte met een langhe oratie / welck gheepndicht zijnde / leyden sy haer boghen af / ende quamen neder-waerts tot ons met haer presenten. Onder-tusschen soo tormenteerden de byoutwen / die op den bergh waren blijven staen / haer selven deerlijck / nypende het vleesch van haer wanghen / soo dat wy merckten / dat sy belijgh waren met een sacrificie. Onse Generael ende het volck deden interim haer ghebeden / daer dit volck met groote attentie op lette / ende scheenen daer over betweeght te zijn; maer tot ons ghekomen zijnde / soo gaven sy ons de dinghen die wy haer gheschoncken hadden / wederom. De mare van ons komste ghestropt zijnde dooz 't landt / quam het volck dat rondtom woonde tot ons af / ende onder hen de Koningh selfs / een man van fraep statuere ende ghebaer / ende veel langhe ende strijdbare mannen met hem: Dooz welckes komste twee Ambassadeurs wierden ghelonden tot onsen Generael / om des Koninghs komste te verwittighen / waer op sy weder een oratie deden wel een half upze langh. Dit ghedaen zijnde begeerden sy met tekenen / dat onsen Generael pets soude leynden tot haren Koningh / tot een teken dat hy in byede tot haer mocht komen; welck ghedaen zijnde by onsen Generael / keerden sy met blijde bootschap tot haren Koningh / welck boozt aen marcheerde met een princelijcke Majestept / 't volck schreuwende op haer manier / ende hoe sy naerder quamen / hoe sy meer haer best deden om tot ons te komen met bequaemhept. In de booz-tocht was een man van fraepe ghestalte die de scepter droegh booz de Koningh / waer aen honghen twee kroonen / een klepnder ende een grooter / met dyp ketens van groote lenghte: de kroonen waren ghemaect van veeren konstigh te samen ghevlocht: de ketens waren van seker been / ende weynighe onder haer mogen die dragen: (zijn ghelijck de ketens van Eurnoy in Canada ende Hochelaga) naest de scepter-dragher quam de Koningh selfs / met syn garde rondtom hem / ghekleet met konijnen ende andere dieren vellen: naer hem volghde het ghemeyn volck / gantsch naeck / hebbende 't aensicht ghebertwet / d'een wit / d'ander swart / ende andere kouleuren / ende 't een oft 't ander in de handen booz een present / niet soo veel als de kinders / die oock al wat brochten. Onder-tusschen versamelden den Generael syn volck by een / ende marcheerden tot haer in nachtoorden; de salutatie ghedaen zijnde / was daer een groote stilte. Doen dede de scepter-dragher / gheinformeert by een ander in 't secreet / weder een oratie overlupdt

luydt wel een half upze langh, dit gedaen zijnde naer een gemeyn toeftemmingh/
 quam de Koningh met de mans ende vrouwen (upt-ghenomen de kinderen) ne-
 der-waerts sonder wapenen / ende setten haer in ordje aen de voet van den bergh.
 Komende naer ons bolwercken ende tenten toe / begonde de scepter-draegher een
 ghelangh / houdende syn maten in 't dansen / ende dat met een statelijcke wesen /
 welck de Koningh ende syn guarde volchden / ende boorts elcke soorte van volck /
 songhen ende dansen / upt-ghenomen de vrouwen / welcke wel dansen / doch stil-
 swyghende. De Generael liet haer binnen de bolwercken komen / daer sy een
 wijl continueerden met singhen ende dansen. Als sy haer selfs vol-daen hadden /
 begeerden sy dat onsen Generael soude neder-sitten / tot welcke de Koningh ende
 andere diversche oratien deden / ofte wel eer supplicatien / dat hy haer provincie
 ende Koningh-rijck wilde in syn handen nemen / ende haer Koningh werden /
 maeckende teekenen dat sy haer landt ende tijtel aen hem wilden over-gheben /
 ende syn subjecten werden. Tot welcken eynde de Koningh ende de reste hem met
 groote reberentie dansende ende singhende de kroon op 't hooft setten / ende de ke-
 tens om den hals hinghen / ende veel ander dinghen presenteerden / hem vereeren-
 de met den naem van Hioh; welck onsen Generael niet en ontfepde / niet weten-
 de wat boordeel het in tijden en wijlen aen ons landt konde geven. Verhalven soo
 nam hy in de naem ende ten behoeve van haer Majesteit de scepter / de kroon /
 ende de digniteyt van dit landt in syn handen / wenschende dat den rijckdom soo
 wel konde naer haer landt ghetransporeert worden / als de selve wel in hem selven
 daer te vinden soude wesen. T ghemeyn volck latende de Koningh ende syn
 guarde by de Generael / verspreyde hem onder ons / nauw op een peder van ons
 lettende; ende sulcke als haer best behaegden (welck waren de jonghste) om-ringh-
 den sy ende presenteerden haer sacrificie met lamentabel krijten / ende 't bleesch van
 haer kaecken te rijpen / dat het bloet daer henen liep; maer wy thoonden haer met
 teekenen / dat ons sulcks mishaeghde / ende wesen haer op-waerts tot Godt / diese
 alleen behoorden te eeren. Sy thoonden ons haer wonden / ende verlochten hulpe /
 waer op wy haer plaesters ende salven gaben / biddende Godt haer te willen ge-
 nesen. Om den derden dagh brochten sy ons haer sacrificien / tot datle vernamen
 dat wy daer gheen behaghen in en hadden; niet teghen-staende besochten sy ons
 daghelijcks / tot dat wy vertrocken / ende waren over ons vertreck seer bedroeft-
 ende baden dat wy haerder wilden ghedencken. Onse noodighe besoignen geepn-
 dicht zijnde / trock onse Generael met syn compagnie in 't landt tot haer doypen /
 daer wy veel wildts vonden / tot dupsent by een / welck groot ende vet van lijf
 waren. Wy vonden dat het gantsch landt was als een warande van een vzeem-
 de soorte van konijnen / van de groote als de Barbarische konijnen / de hoofden
 als de onse / de voeten als mollen / ende steerten als ratten seer langh; onder de zij-
 den aen bepde zijden een sack / daer sy haer eeten in vergaderen / als sy den buyck
 in 't wilde ghebult hebben. T volck eet haer bleesch / ende maecten veel wercks
 van de vellen / want des Koninghs rock was daer af ghemaect. Onse Gene-
 rael noemde dit landt Nova Albion, om twee redenen / eerst om de witte bancken
 ende cliften die naer zee toe leggen; ten anderen / op dat het eenige affiniteyt mocht
 hebben met ons landt / dat eertijds Albion wierdt ghenoemt. Men kan qualijck
 hier eenighe aerde op nemen / of 't gheeft eenighe apparentie van goudt oft van
 silver. Op ons vertreck setten den Generael een ghedenck-teecken op / van dat
 wy daer gheweest waren / namentlijck een plate aen een post ghenaghelt met
 de wapenen van Enghelandt / ende des Koninginnes figure in een silbere
 sixpence; ende de naem van hem selven. T schijnt dat de Spaegniaerden noch
 noyt soo verre in dit quartier gheweest zijn. Dus verre de beschrijvinghe van
 de Engelsche.

N O V O M E X I C O.

Het een-en-twintichste Capittel.

De eerste ontdeckinghe van de landen van N O V O M E X I C O, voor-ghe-nomen in den jaere duysent vijf hondert ende dry-en-tachtentich.

E Er wylscheden van dit quartier/sal het de pijn weerdigh zijn hier by te boegen de ontdeckinghe van diverse provinciën / die de Spaegniaerden nu noemen Novo Mexico; gelijk de selve sommierlyck woordt verhaelt in de historie van China; beschreven by Fray Gonzalez de Mendoza, ende is ghedruckt te Madril in den jare 1586; ende lydēt in maniere als volght:

Een religieus van de orde van St Franciscus, met namen Fray Augustin Ruyz, hem onthoudende in de vallepe van St Bartholome, in den jaere 1581, verstaen hebbende door 't relaes van seker Indianen / die men noemt Conchos, (de welke communicatie hadden met sekere hare naburzen / genoemt Passaguates;) dat naer 't noorden toe (altijds over landt reysende) waren diverse groote woon-plaetsen / die by onse Spaegniaerden noyt bekent nochte ontdeckt waren / versocht (uyt eenen pber om de zielen te verlossen) consent aen Conde de Corunna, die doen Vice-Kop was van Nova Hispania, ende aen synen Obersten / derwaerts te mogen reysen / de tale te leeren / ende die gheleert hebbende / 't volck te doopen ende het heylige Evangelie te prediken. Daer toe verlof gekregen hebbende / nam de reyse voor / met hem nemende noch twee mede-ghesellen van syn orde / ende acht soldaten die hem ghewilligh vergesellschaftten. Naer wepnighe daghen quamen sy eerst aen de provincie de los Tiguas, wesele verschepden van de mijnen van S^a Barbara, (daer sy haer reyse van begonnen) twee hondert ende vijftich leguen naer 't noorden; in welke provincie de inwoonders een van syn twee met-ghesellen om sekere redenen doot-sloegen. Welck de soldaten siende / ende vreesende voor meerder swarigheyt die mochte volghen / resolbeerden met gemeyn accoort weder te keeren naer de mijnen daer sy van gekomen waren; voor al considerende dat sy te wepnigh volcks waren om weder-standt te kunnen doen / in 't gene daer mocht voorvallen / ende te verre van de Spaegniaerden / om by de selve in noodt geseccoureert te worden. De twee Nonnicken die over-gebleven waren / en wilden hier niet toe verstaen / dan bleven jaer met d'ij jongelingen van Indianen / ende een Mestizo, die sy niet hadden genomen / haer latende voorstaen / dat hoe wel sy alleen bleven / dat sy seker genoegh waren / siende de vriendelicheyt die de inwoonderen tegen haer gebuyckten. De acht soldaten weder-gekeert zijnde / sonden stracks relaes naer de stadt Mexico aen den Vice-Kop van 't ghene daer ghepasseert was / welck van de voorz. mijnen van Santa Barbara verschepden is hondert en seltich leguen. De Minne-broeders waren seer daer over bekommert / dat haer broeders daer in 't landt waren ghebleven / vreesende dat sy doot souden worden gheslaghen / ende begon den derhalven eenighe soldaten te betwoghen / om neffens noch een Religieus van de selve orde ghenaeemt Bernardino Beltran, weder te trecken naer de selve provincie / ende de voorz. noemde broeders van 't perijckel te verlossen / ende de begonnen sake te verborderen.

Ten selven tijde was op de voorz. mijnen om sekere affairen een burgher van Mexico, genaemt Antonio de Espeio, ghebozen te Cordoua, een man van groote middelen / couragie ende industrie / ende seer gheneghen tot den dienst van de Koningh Philips / de welke verstaende het voor-nemen van de voorz. noemde Nonnicken / ende de ghewichticheyt van de sake / presenteerde hem selfs tot dese voyagie om syn middelen ten deele daer in te reliqueren ende syn leven te waghen / als hem daer toe verlof ware ghegheven van pemandt die de persoon van syn Majestept representeerden / welck consent hem ghegheven wierdt / op het verloek van dese Religieusen door den Capiteyn Iuan de Ontiveros, (Alcalde Maior voor den Koningh

Koningh in de blecken / gheuoemt las quatro Cienagas, welck zijn ghelegen in 't Goubernement van Neuva Vizcaya, 70 leguen van de voorsz. mynen van S^c Barbara) soo vooz syn persoon/ als mede vooz 't volck ende soldaten/ welck hy soude konnen by een byenghen. Dese Antonio de Espejo nam de sake soo ter herten / dat hy in weynigh daghen by een brocht de soldaten ende probiande die tot den tocht noodigh waren / een goet deel van syn middelen daer aen te kost legghende: ende schepde met alles upt de valley van S^c Bartholome den 10 Novemb. 1582; met hem voerende 115 so peerden als muplen/ende veel wapenen/ammuntie van oozege/ bivres ende volck van dienste. Nam syn wegh recht naer 't noozden/ende naer twee dagen vont hy veel Indianen/ die men noemt Conchos, woonende in huttekens ende doypen: de welcke van syn komste van te boozen verwoitticht zijnde/ hem te ghemoet quamen/ om hem met blijchap te ontfanghen. Het onder-houdt van dese Conchos ende andere die in dese groote ende woeste provincie woenen/ zijn konijnen / halsen ende herten / welck daer zijn in groote abundantie: hebben oock veel Maiz, calabassen ende meloenen met menichte: daer zijn veel rievieren vol van goede visch van diverse soorten / 't volck gaet meest al naeck; haer wapenen zijn boghen en pijlen: leven onder het gebiedt van Caziques, als de mexicanen: en bonden daer gheen beelden/ noch en konden niet vernemen datse pet aenbaden; waer dooz sy lichtelijck toestonden dat de Christenen haer kruppen oprichten/ ende waren daer seer mede ghedient / naer datse van de onse verstaen hadden wat het te seggen was; 't welck geschiede dooz tolcken diese met haer voerden: dooz welcker middel sy kennis kregghen van andere woon-plaetsen / daer de selve Conchos haer gelepden/ haer vergelellschappende meer als 24 leguen, al bewoont by volck van haer natie / welck de Spaegniaerden vreedelijck ontfinghen / dooz 't advijs dat de Caziques sonden van d'een plaetse tot de andere. Naer dat sy dese 24 leguen waren voozt-ghetrocken/bonden sy een ander natie genaemt Passaguates, lebende op de selfde maniere als de Conchos haer nae-ghebuieren; de welcke de onse ghelepden op de selfde wijse vier dagh-reysen/ met advijs van de Caziquen, in maniere voorsz.: de onse bonden in desen wegh veel silber-mijnen/ naer 't geboelen van die daer verstandt af meynen te hebben / van veel ende seer rijck metael. Een dagh-reys voozder bonden sy een andere natie / ghenaemt los Tobosos, de welcke de onse ghewaer wordende / bloden naer het gheberghte / latende haer plaetsen ende huplen ledigh. Men verstandt nader-handt dat eenighe jaeren gheleden / eenighe soldaten daer gheweest waren / die naer mijnen lochten / ende eenighe van de in-woonders ghevancelijck hadden wegh gheboert / welck de dese nu verbaert ende schouw maecte. De Capiteyn gaf ordze datmenle soude gaen roepen / ende verseeckeren dat haer gheen leedt en soude gheschieden / ende maecten het soo wel dat daer vele quamen / die hy carelleerde ende giften gaf / haer dooz den tolck te verstaen ghevende / dat sy niet ghekomen waren om pe mandt quaedt te doen; waer dooz 't volck hem liet ter neder setten / ende consenterden dat daer kruppen souden op-gherecht werden / ende de meyninghe daer van verklaert / ende thoonden daer goedt ghenoeghen in te hebben / met dat sy de onse gingen accompagneren / als haer ghebuieren hadden ghedaen / tot dat sy haer brochten in een landt by een ander natie bewoont / van het haere versheypden by de twaelf leguen; dese Wilde ghebrupcken boghen ende pijlen / ende gaen voozts al naeck.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de selve ontdeckinghe van **NOVO MEXICO**,
by Antonio de Espejo.

DE natie daer de voorsz. Tobosos de Spaegniaerden ghelepden / wierden ghenaemt Iumanos, die men oock anders noemt Patarabueyes, besitten

een groote provincie / ende veel vlescken met seer veel volcks: de hupfen waren met
 daecken / ende van steen ghemaect / ende de vlescken gebout met goede ordze: alle
 de mans ende vrouwen hebben de aensichten ende de armen ende beenen geregelt
 oft gesneden; is copulent volck / ende van beter policie als die sy tot noch toe had-
 den ghebonden: hadden abundantie van vlyzes / ende veel jacht van beesten ende
 ghevogelten / met overbloedt van visch / dooz dien sy veel riebieren hebben die van
 't noorden komen / ende eens soo groot als Guadalquivir, die in de noordt-zee selfs
 loopt. Hebben veel lacken van zout-water / welck hardt woxt ende coaguleert cen-
 ge tijden van 't jaer / ende goet zout geeft. Is strydtbaer volck / ende gaven het wel
 te kennen / want den eersten nacht doen ons volck daer syn leggher neder-sloegh /
 schoten sy fel met pylen / dooden vyf peerden / ende quetstender noch soo vele / ende en
 souden niet een levendigh gelaten hebben / ten ware de wacht die hadde beschermt.
 Dit slecht onthael gedaen hebbende / verlieten sy haer plaetse / en liepen op een ge-
 berghte dat naer by was / werwaerts des mozzghens de Capiteyn trock met vyf
 wel gewapende soldaten / met een tolck genaemt Pedro, ende een Indiaen van de
 selfde natie / die met goede redenen haer te vreden stelde / doende haer weder af-ko-
 men naer haer vlescke ende hupfen / ende haer boozder betwegende advijs te willen
 geven aen haer gebueren / dat de Spaegniaerden een volck was die niemant quaet
 en deden / noch yemandts goet en berooven; welck sy lichtelijck haer wijs maek-
 te / midts ghevende aen de Caziques eenighe snoeren van glazen teecken / hoe-
 den ende andere beuseleerijen: hier dooz / ende dooz goet tractament dat men haer
 dede / trocken vele in 't gheselschap van de onse eenighe daghen / replende altydts
 langhs de riebier op-waerts / langhs de welcke seer vele woon-plaesten waren
 van de selve natie / welck duerde wel twaelf dagh-repsen / in welcke al de India-
 nen ghewaerschout zijnde van de Caziques, d' een naer d' ander upt-quamen om
 de onse te ontfanghen / sonder boghen oft pylen / ende brochten haer veel vlyzes
 ende andere giften / ende insonderhepdt wel-berepde hupden / ende soo goet als
 die van Neder-landt. 't volck is al ghekleet / ende vonden dat sy eenigh licht had-
 den van ons Gheloove / dooz dien sy naer den Hemel wesen / Godt beteecken-
 de / ende noemden die in haer tael Apalito, ende kennen hem booz Heere / van
 wiens milde handt ende ghenade sy bekennen het leven ontfanghen te hebben /
 ende de tijdelijcke goederen. Daer quamen veel van haer vrouwen ende kinde-
 ren / om van den Religieus gheheplicht te worden ende de benedictie te ontfan-
 ghen; de welcke haer vzaeghden van wien sy dese kennisse van Godt hadden
 ontfanghen; sy antwoorden van dyp Christenen en een Swarte / die daer dooz
 gherepft waren / ende eenighen tijdt daer waren ghebleven; welcke (naer men
 by de teecken konde verstaen) waren gheweest Alvar Nunnez Cabeza de Va-
 ca, Dorantes, Castillo Maldonado, ende een Swarte / die ontkomen waren
 van de armade daer Panfilo Nervaes mede trock in Florida; ende naer dat sy
 langhe slaven hadden gheweest / waren sy ghekomen tot dese woon-plaesten /
 ende Godt hadde veel miraklen ghedaen dooz haer / ghenelende alleen met
 het aen-roeren van haer handen vele siecken / waer dooz sy een groote naem
 hier hadden naer-ghelaten. De gantsche provincie bleef in vrede ende ruste / tot
 een tecken van welckes sy de onse gheselschaptten ende dienden eenighe daghen
 langh / dewyl sy langhs de riebier repden / daer wy nu van ghesproken heb-
 ben. Weynigh daghen daer naer quamen sy aen een groote woon-plaetse van
 Indianen / die haer quamen ontmoeten dooz het nieuws dat sy van haer ghe-
 bueren hadden ontfanghen / ende brochten haer veel curieuse dinghen van plup-
 men van diversche kouleuren / ende veel mantels van cottoen ghebigarveert
 met blaew ende wit / als de Chinesen draghen / om die te manghelen teghen
 ander dinghen. Singhen al / soo wel mans als vrouwen ende kinderen / ghe-
 kleedt met belacnen heel wel berepdt / ende noyt en konden de onse verstaen
 wat natie het was / (dooz ghebreck van tolcken die haer tael verstonden) hoe-
 wel

wel sy by teekenen met haer handelden: ende alsoo sy haer eenighe steenen toonden van ryck metael / ende haer vzaeghden ofter sulcke in haer landt ghebonden wierden; antwoorde sy dooz de selve teekenen / dat men die vondt byf dagh-reysen naer 't westen by groote menighden / ende dat sy bereypt waren de onse daer te gheleyden ende die te thoonen / ghelijck sy daer naer oock deden / ende vergheselschapten de onse wel twee-en-twintich leguen verre / al dooz landt bewoont by 't volck van haer natie: waer op immediatelijck volghde een ander provincie/noch beter bewoont als de vooz-gaende / ende de selve rievire op-waerts by volck van de welcke de Spaegniaerden wel onthaelt wierden / ende beschoncken met veel presenten / insonderhepdt visch die daer ontallijck was / upt oozlaeck van seckere lacken die daer ontrent waren. Bleven by dit volck dyp daghen / welcke veel dancken op haer manier aen-stelden dagh en nacht / met demonstratie van groote blijchap; men konde de naem van dese natie niet verstaen dooz ghebreck van tolcken / hoe-wel sy verstonden dat dese provincie seer verre upt-streckte. Vonden onder haer een Indiaen van de natie van de Conchos, die haer seyde en met teekenen te kennen gaf / dat byschien dagh-reysen van daer / na 't westen / een seer breet lack was / ende daer om-her vele woon-plaestlen ende huplen van dyp en vier verdiepinghen / ende 't volck wel ghekleet / ende 't landt overbloedigh van victualie; desen Indiaen presenteerde haer daer te gheleyden / dan sy lieten 't selve naer / om haer vooz-nemen te verbolghen / welck was noozdt-waerts aen te trecken tot ontfet van de Religieusen bozen verhaelt. Sy bevonden dat dese provincie van seer goede tempze was / ende een seer rycke grondt / en dat daer veel te jaghen en te vlicghen was / veel rycke metalen / ende andere sonderlinghe dinghen. Van dese provincie trocken sy voozts haren wegh byschien daghen sonder eenigh volck te vinden / dooz boschen van pijn-boomen gelijk als die van Castilien; ten eynde van welcke (hebbende naer haer gillinghe wel tachtentich leguen gherest) vonden sy een kleyn vlercken van hutten met wepigh volcks / en in haer hupskens die arm waren / ende van strop ghemaect / groote menighde van harten-hupden / soo wel bereypt als die van Neder-landt / veel wit en seer goet zout. De Wilde onthielden haer seer wel de twee dagen diese daer vertoefden / en accompagneerden haer nae by de twaelf daghen tot seker groote woon-plaestlen / altdits reysende langhs de rievire del Norte vooz; tot datse quamen aen 't landt welck sy nu noemen Neuvo Mexico. De gantsche oever van de rievire stont vol boschen van abecten / de welcke op sommighe quartieren wel vier leguen breet waren / ende insghelijck van vele note-boomen / ende wijngaerden als die van Castilien. Naedat sy twee daghen dooz dese boschagien gherockken hadden / vonden sy thien dorpen / ghelegghen aen de kandt van dese rievire aen beyde zyden (sonder andere die verder af laghen) in de welcke veel volcks scheen te woonen / ende de ghene die sy saghen passeerden de 10000 zielen. In dese provincien onthielden de Wilde de Spaegniaerden seer feestelijck / bryngende die in haer dorpen / alwaerse haer veel victualie gaben / hoenderen van 't landt ende andere dinghen / en dat met seer goede wil. Vonden hier huplen van vier verdiepinghen / wel ghetimmert / en met fraepe kameren / ende in meest van de selve waren stoven teghen de winter: 't volck ginck ghekleet in cottoen ende hupden van wildt / ende de kleedinghe / soo wel van vrouwen als mans / was nae de wijse van de Indianen van Mexico: ende 't ghene de Spaegniaerden meest dede verwonderen / was / te sien dat beyde mans en vrouwen ghelchoept waren met schoenen ende leerlen van goet leder / ende de solen van ossen-hupden / 't gene men elders noyt en hadde ghevonden. De vrouwen droeghen 't hup wel ghekemt / ende geleght / sonder pets anders op 't hooft te hebben. In alle vleckken waren Caziques die 't volc regeerden gelijk als de Indianen van Mexico, hebbende haer deur-waerders om haer gheboden upt te voeren / die dooz de vleckken gaen / ende de wil van de Caziques upt-roepen / ende in 't werck stellen. Vonden daer veel beelden die de Wilde aen-baden / ende hadden by naer in elck

hups een tempel booz den dupbel / daer sy hem ordinaerlyck eten en ander dingen droegen/en gelijck de Christenen by de wegen hebben kruppen/soo hebben sy eenige gelijck hooge kapellen (daerle seggen dat hem den dupbel daer onthout ende verlusticht als sy van 't een doyp naer 't ander trect) die seer verciert en geschildert waren. Men alle haer zaep-ackeren/die sy vele en seer groot hebben/hebben sy aen d'een zijde een poytael met vier pilaren/daer de arbeiders eten/ende haer middagh-slaep nemen/want 't volck is seer genegen tot de landt-houtw/ende zijn daer den meesten tijt mede belich: is berghachtigh landt/ende vol boschagie van pijn-boomen. Haer wapenen zijn seer stercke bogen/ende pijlen met punten van byer-steen/ daerle een rustingh mede dooz-jagen: houte swaerden / een halve spaensche elle langh / ende vol van scherpe keghels / bastant om een mensch overmidts te houtwen: hebben oock ghelijck schilden van onbereyde stieren-huyden ghemaect.

Het dyp-en-twintichste Capittel.

Voorder verhael van de gheleghentheyte van de provincie van Neuvo MEXICO, ende 't ghene de Spaegniaerden daer saghen.

NMer datle in de boorz. provincie vier dagen hadden vertoeft/ quamen sy naer weynigh weghs aen een ander die genaemt was de provincie de los Tiguas, in welke 16 vlekken waren; in welcker een/ genaemt Poala, bonden sy dat de twee Monnicken Francisco Lopez ende Fray Augustin, die sy sochten/ doodt-geslagen waren neffens de dyp jongers ende de Mestizo. Als het volck van dese plaetse ende de ghebueren de Spaegniaerden saghen / de consciencie haer-lieden wroeghende/ ende vzeelende datle quamen om haer-lieden te straffen / ende waecke te nemen over de doodt van de boorz. personen: en doozten sy die niet verbeypden; maer latende haer hupsen ledigh staen/ retireerden haer op 't gheberchte daer ontrent / van waer menle noyt en konde doen af komen / hoe-wel men 't selve in alle manieren besochte. Bonden in de doypen ende hupsen veel victualie/ende menichte van hoenderen van 't landt/ ende veel soozten van minerael/ ende oock eenighe die seer goet schenen te wesen: men konde niet seckerlyck verstaen wat volck daer was in die provincie/dooz dien sy al naer 't gheberchte waren gebloden. Nu dan ghevonden hebbende dat de lieden doodt waren die sy sochten/gingen sy te rade/ ofte sy weder souden keeren naer Neuva Viscaya, ofte dat sy boozder aen souden trecken: de opinien waren seer diversch; doch alsoo sy verstonden/ dat naer 't oosten van dese provincie/ende verre van daer noch groote ende rijcke vlekken waren/resolbeerde Antonio de Espejo met toe-stemminghe van Bernardino Beltran, ende 't meeste deel van de soldaten/met de ontdeckinghe boozt te varen/tot datle de upt-komste lagen/ ende alsoo aen syn Majestept sekerder en klaerder getupgenis konden geben van 't gene sy selfs gesien hadden: doch bonden geraden/ dat het leger soude blijbventer plaetse daer sy waren/ende de Capiteyn met twee andere soude gaen soecken 't gene sy begeerden/gelijck sy dan oock deden. Naer twee dagen reysens bonden sy een provincie daer sy elf vlekken lagen ende veel volcks/welck naer haer gissinghe wel veertich dupsent zielen passeerden; was vruchtbaer landt en wel gecultiveert/wiens limiten immediatelijck haer boegen met die van Cibola, daer veel stieren en koepen zijn/ met welcker huyden sy haer kleeden/ ende oock veel cottoen; volgende in haer goubernement de ordze van haer ghebueren: daer zijn teekenen van veel rijcke mijnen / en bonden in eenighe hupsen van de Indianen de metaelen: dit volck heeft beelden die sy aen-bidden; ontfinghen de Spaegniaerden vzedelijck / ende gavense te eeten. Dit ghesien hebbende/ende de dispositie van den grondt/keerden sy weder naer het legher / om haer ghesellen daer kennis van te gheben. Ghekomen zijnde in 't legher kregghen sy kennis van een ander provincie van volck ghenaemt los Quires, welck de riebiere del Norte op-waerts was gheleghen ses leguen boozder; ende soo sy derwaerts aen-trocken / ende op een myle van daer waren!

waren/ quamen haer veel Indianen te ghemoet / haer biddende in hare dorpen te komen/ 't welck doende/ wierden daer seer wel ghetraectert ende onthaelt. Sagen in die provincie alleen vijf woon-plaetsen daer veel volcks in was / ende die sy saghen passeerden de vijftien duysent zielen; hebben beelden die sy aen-bidden als haer ghebueren. Vonden in een van dese blecken een ertse in een kope / als men doet in Castilien / ende van die Tirafoles, als men upt China brenghet / met de son ende mane ende sterren daer op gheschildert. Nemende de hooghte / vonden haer op de 37 graden en een half. Scheyden weder upt dese provincie / houdende de selve kours: naer veertien leguen vonden sy een ander provincie van een volck ghenamt los Cunames, daer sy vijf blecken saghen / ende de grootste ende principaelste was ghenamt Cia, welck soo groot was / dat daer acht marckt-plaetsen waren; de huysen waren met kalck ghestreucken / ende geschildert met kouleuren / veel beter als sy noch elders ghesien hadden; haer dochte dat het volck welck sy saghen / passeerde de 20000 zielen: schoncken de Spaegniaerden veel curieuse mantels; ende 't eeten seer wel bereept ende geloden; soo dat sy oordeelden dat dit volck curieuser was / en beter gepoliceert als sy noch eenigh hadden gebonden: thoonden rijcke metalen / ende de bergen daer ontrent / upt de welcke sy die haelden. Hier kregen sy lucht van een ander provincie naer 't noort-westen toe gelegen / daer sy naer toe trocken; ende quamen daer aen na dat sy ses leguen gerepūt hadden / welcke provincie wort genaemt de los Ameies, hebbende seven groote blecken / en in de selve / naer haer verstant / wel 30000 zielen. Een van dese blecken was naer haer seggen seer groot ende schoon / dan lieten naer 't selve te gaen belien / soo om dat het achter een bergh lagh / als oock upt vreesse van eenigh ongebal / in dien sy haer verdepden. 't volck is als dat van de naebueringe provincie; ende van alsoo goeden goubernement. Vijftien leguen van dese provincie / treckende naer 't westen toe / vonden sy een groote blecke ghenamt Acoma; van meer als ses duysent zielen / ende was ghelegen op een hooge klippe die meer als vijftich stagen hoogh was / gheen ander aen-komste hebbende als een trap in de rodtse ghehouwen / een saecke die de Spaegniaerden seer dede verwonderen; al haer water was in cisternen. De principaelste quamen vreedelijck de Spaegniaerden besoecken / en brochten haer veel mantels / en besanen wel bereept / en veel vreesse: hebbende haer gezaep twee leguen van daer / ende leyden het water om de selve te begieten upt een klepne rievier daer ontrent / op welckes oever sy veel roselaren saghen als die van Spaegnen. Daer zijn veel berghen met teekenen van metael / hoe-wel sy die niet ginghen belichtighen / dooz dien de Indianen veel waren / ende een strydt-baer volck. Bleben daer dyp daghen / en op den eenen dagh hielden de Wilden een solemnelen dans / dansende met fraepe kleederen / ende seer ingenieuse spelen / daer sy haer in vermaecken. Vier-en-twintich leguen naer het westen / quamen sy aen een provincie die in de tale van de in-gheboorne wordt ghenamt Zuny; ende de Spaegniaerden noemden die Cibola; daer is veel volcks: Francisco Vasquez de Coronado was hier gheweest / ende hadde veel cruppen op-gherecht ghelaten / ende ander teekenen van Christendom / die noch te sien waren. Vonden oock dyp Indianen die Christenen waren / over-ghebleven van den selven tocht / met namen Andres de Cuyocan, Gaspar de Mexico, ende Antonio de Guadalaiara, die haer epgen taele by naer vergeten hadden / ende konden die van het landt seer wel spreucken / hoe-wel sy naer weynigh tijds malkanderen weder wel verstonden. Upt dese verstonden sy / dat seltich dagh-reysen van daer een seer groot lack oft meys was / op welckes oever veel ende goede blecken laghen / ende dat 't volck veel goudts hadde / dooz dien sy daer braceletten ende ooz-hanghers van droeghen: dat Coronado daer kennis van hebbende / derwaerts was ghetrocken / dan nae twaelf dagh-reysen het water hem ontbreckende / weder-ghekeert; met vooz-nemen ander-werf de reyse te herbatten / doch dat het selve dooz sy over-lyden was achter-ghebleven.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van 't selve verhael van NIEUW MEXICO.

Op 't nieuws van dese rijkdommen booren verhaelt/was Antonio de Espejo seer begeerich om derwaerts te trecken / ende hoe-wel eenighe van syn volck van 't selve advijs waren/ soo was den meesten-deel / ende de Monnick van contrarie gevoelen: leggende dat nu tijdt was weder te keeren na Neuva Vizcaia, ende rekenschap te geven van 't gene sy ghesien hadden: ghelijck dan naer weynighe dagen den meesten-deel deden/latende daer den Capiteyn met alleen neghen die hem wilden volghen. De welcke na dat hy hem wel geïnformiert hadde van den rijkdom van de provincie booren verhaelt / ende datter seer veel goede metalen waren/ schepde upt dese provincie met syn geselschap / ende trock recht west aen: naer dat sy 28 leguen getrocken hadden / bonden sy een ander groote provincie / in de welcke scheenen meer als 50000 zielen te woonen: De Wilde haer komste vernomen hebbende / souden boorschap / waerschouwende haer / soo sy niet wilden doot-ge-slagen wesen / datse haer souden wachten naerder aen haer blecken te komen: de Capiteyn gaf haer boor antwoorde dat hy niet en was gekomen om haer-lieden quaet te doen / ghelijck sy wel souden sien / ende dat sy derhalven van haer boor-nemen wilden af-staen / gebende eenighe dinghen die hy by sich hadde aen den bode / de welcke de herten der Indianen soo wilt te vermoeten ende ter neder te stellen / datse met goeden wille de Spaegniaerden lieten in-komen met 150 Indianen hare vrienden upt de boors provincie van Cibola; ende dyp mexicanaeische Indianen. Een legue van de eerste vleske quamen haer te ghemoet wel twee duplent Indianen geladen met victualie / die de Capiteyn eenige dingen gaf van kleyn-der weerde / welcke sy nochtans meer estimeerden als ofse van goudt waren ghe-weest. De vleske naerder komende / welck ghenamt wort Zaguato, quam haer menighe van Indianen onthalen / ende daer onder de Caziques, ghebende sulcke teekenen van bipschap / dat sy meel op de grondt stropden om dat de peerden daer ober souden treden; met dese feest deden sy haer in-tree; ende wierden seer wel geherberghet ende gespyst / welck de Capiteyn met hoeden ende glazen kralen ende andere dingen te gheven aen de principaelste van de plaetse weder verschuldighde. De Caziques waerschouwden de reste van de provincie van de komste van dese gasten / ende dat het courtops volck was die gheen quaet en deden; welck genoegh was om alle de reste te verwecken om toe te loopen met presenten / ende de Spaegniaerden tot haer plaetsen te noodighen; daer de Spaegniaerden oock ginghen / doch met om-sicht. De Capiteyn ghebruyckte hier een sonderlinghe listicheydt / ende maecte de Caziques wijs / dat door dien sy te booren ghedreyghet hadden de Spaegniaerden te dooden / de peerden haer wel mochten schade doen / ende dat derhalven van noode was een steenen fort te maecten om de peerden op te slupten. De Caziquen dit geloovende / deden in korten tijdt soo veel volcks by een komen / dat sy 't fort in korten tijdt op-maecten. Daer-en-boven doen de Capiteyn wilde vertrecken / brochten sy hem wel veertich duplent mantels van cottoen / soo wit als ghelchildert / ende veel ander dinghen / ende rijcke mineralen / onder andere cenige daer veel silbers in scheen te wesen. Bonden daer groote kennis van het meyz booren verhaelt / conform het raport van d'ander / belanghende den rijkdom ende abundantie van 't goudt. De Capiteyn hem vertrouwende op het goet hert van dese Indianen / resolbeerde naer eenighe daghen vijf van syn geselschap met de Indianen syn vrienden te rugghe te laten trecken met de bagagie naer de provincie van Zuny, ende selfs met vier ghesellen inder haest te trecken op de ontdekkinge van secker rijcke mijnen daer hy kundtschap van hadde; ende met syn guiden 45 leguen ghereyft hebbende naer 't westen / bondt hy de boors mine / haelden daer upt met syn eyghen handen seer rijcke metalen / daer veel silbers in was: de mijnen

m ijnen (welcke waren van een seer bzyede veete) waren ghelegghen op een bergh
 daer men licht konde op klimmen/dooz dien daer een open wegh lagh. Daer ont-
 trent laghen eenighe vleckken van Indianen / die in 't gheberghte woonden / die
 hem vzienschap thoonden en onthaelden hem met cruppen op 't hooft / ende ander
 teekenen van bzyede. Vonden daer by twee redelijcke riebieren / aen welcker oever
 veel wijngaerden waren met goede dzyuppen / ende groote boschen van note-boo-
 men : veel vlas als dat van Castilien ; ende de wilden gaben haer by teekenen te
 verstaen / dat daer een seer groote rievier ontrent was / die meer als acht leguen
 bzyedt was / dan de Spaegniaerden konden niet ghelooven dat sy soo naer by
 was / hoe wel de Wilde te kennen gaben dat sy in de noozdt-zee upt-liep / ende dat
 aen beyde de zyden veel woon-plaetsen waren soo groot / dat de dese daer maer
 buerten by en waren. Naer dat de Capiteyn van alles kennis hadde ghenomen /
 keerde hy weder naer de provincie van Zuny, daer hy syn gheselschap naer toe ghe-
 sonden hadde ; ende daer wel aen-ghekommen zijnde dooz een gemakelijcke wegh /
 vondt daer noch syn vyf ghelellen / ende den boorz. Vzoer Bernardino, met de sol-
 daten / die wel booz-ghenomen hadden te rugghe te trecken / dan noch ghebleven
 waren dooz sekere occasien ; de in woonders hadden haer wel getracteert / ende al-
 les wat sy noodigh hadden vol op verschafft ; deden van gelijcken aen de Capiteyn
 ende die met hem quamen ; welck sy met blijfchap onthaelden / ende gaben hen de
 vityes die sy van noode hadden tot verbolgh van haer booz-nemen / biddende datte
 haest weder wilden komen / ende veel Spaegniaerden met haer bzyngen / ende dat
 sy die al met eten souden booz-sien. Tot welcken eynde sy dat jaer meer hadden
 ghezeyt als eenighe booz-gaende jaren. Op die tijdt soo her-batten den Mon-
 nick ende de soldaten haer boozighe resolutie om weder te keeren van waer sy ko-
 men waren ; de welcke vertroocken zijnde ende de Capiteyn alleen over-gebleven
 met acht soldaten ; resolbeerde hy 't begonnen werck te verbolghen / ende de rie-
 viere del Norte op te trecken : ghetrocken zijnde ontrent de 60 leguen, tot aen de
 boorz. provincie de los Quires, vonden sy 12 leguen van daer na 't oosten de
 provincie de los Hubates, waer de Indianen haer bzydelijck ontfingen ende veel
 victualie gaben / ende noticie van een rijcke myne daer by / die sy oock vonden / en
 haelden daer seer goede ende blinkende metalen upt / met de welcke sy keerden na
 de vleckke daer sy upt-getogen waren. Oordeelden dat in dese provincie wel 25000
 zielen waren al wel ghekleedt met mantels van cottoen / gheschildert / ende belan-
 nen seer wel berepdt. Hebben veel berghen met pijn-boomen ende cedzen beledt /
 ende de huppen zijn van vier ende vyf vier-kanten hoogh. Kregen hier wetenschap
 van een ander provincie een dagh-replens van daer / die ghenoeemt wierdt de los
 Thamos, in welcke meer dan 40000 zielen waren ; dan soo sy daer quamen / en
 wilde 't volck van de lande haer niet 't eeten geben / noch haer in haer woon-plaets-
 sen laten komen ; waerom / als mede om dat eenige van haer sieck waren ghetwoz-
 den / ende wepnich in ghetale / resolbeerden sy weder te keeren naer de provincien
 by de Chyistenen bewoont : ghelijck sy dan deden in 't begin van Iulii des jaers
 1583, ende wierden ghelepydt by een Indiaen die met haer ginck / en bracht haer
 dooz een anderen wegh als sy ghekomen waren / te weten een rieviere al / welck sy
 noemden Rio de las Vacas, dooz dien daer sulcken menichte van dat vee aen bep-
 de de oevers was / langhs welcke sy hondert ende twintich leguen marcheerden /
 al dese wegh de stieren ende koepen ordinaris bindende. Van daer quamen sy aen
 de rieviere de los Conchos, waer dooz sy in-ghetrocken waren / ende aen de val-
 leye van St Bartholome van waer sy de ontdeckinghe eerst hadden begonnen ;
 ende als sy daer arriveerden / vonden dat Vzoer Bernardino Beltran met syn ge-
 sellschap daer veel daghen te boozen was aen-komen / ende van daer ghetrocken
 naer Guadiana. Den Capiteyn maecte hier een verhael van alle 't gheene hy ge-
 bonden hadde / ende sondt 't selbe aen den Vice-Koy / el Conde de Corunna ; ende
 de selve sondt het aen den Koningh ende den raedt van Indien / om te ordineren
 't ghene

't ghene haer goet soude duncken / ghelijck sy 't selve met sonderlinghe boozsicht reede hebben ghedaen. Dus verre Iuan Gonzalez de Mendoza.

En geintercipieerden briez van een Spaegniaert Bartholome Cano, geschreven upt Mexico den 30 May, 1590, seght als volght: Daer zijn vertrocken uyt Mexico ende eenighe steden hier ontrent, door bevel van den Vice-Roy, 500 Spaensche Soldaten, onder het gebiedt van *Rodrigo del Rio* Gouverneur van *Nueva Biscaya*, om te gaen vvinnen een groote stadt ghenaemt *Cibola*, vvelck is gelegen 400 leguen van *Mexico* naer het noordt-vesten, midden in 't landt: ende is by raport een seer groote stadt, so groot als *Mexico*, ende een seer rijck landt, beyde van silver ende goudt-mijnen, ende de Koningh van 't landt is een machtighe Prince, ende en vvil hem niet geven onder subjectie van den Koningh van Spaegnien. Daer vvaren eenighe Ambassadeurs van den Vice-Roy dervvaerts ghesonden, ende 't vvordt ghedacht dat sy daer doot zijn gheslagen, door dien men gheen nieuvs van haer en verneemt. Wat vozder in dese ontdeckinghe is boozghevallen / en hebbe tot noch toe niet konnen vernemen.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Verhael van den Tocht van Don Iuan de Onate, naer N o v o
M E X I C O in den jaere 1599.

EEr wy hier van schepden soo sullen wy hier in-voegen de tocht van Don Iuan de Onate gelijck wy die beschreven vinden in een briez van Ludovicus Tribaldus Toletus aen Mr Hackluydt, ende by Mr Purchas upt-gegeven in syn vierde stuck van syn groot werck.

Don Iuan de Onate schepde van Mexico in den jaere 1599 met een legher van 5000 personen soo Soldaten als andere/bzoutwen/songers ende kinderen; nam veel victualie met hem/ veel schapen ende gepten/offen ende peerden; veel wapenen ende ammunitien ende andere noodt-saekelijckheden tot sulcken tocht; ende replende by de vijf hondert leguen dooz verschepden provincien: vondt by de wegh verschepden volckeren ende natien / met veele wel ghetimmerde ende reedelijcke ghepolicieerde steden. Met de welcke hy vzienschap maecte wegen de Koningh van Spaegnien/ ende sy gaben hem daer publijcke bescheeden af / ende vaste beloften. Tot dat hy quam by een stercke stadt weghen de ghelegghentheidt van de plaetse / ghelegen op een hooghe rodse / al-waer hy by de in-woonders wel wierdt onthaelt / ende sy versagen hem met alderhande lijf-tocht / ende beloofden hem eer langh so veel te leveren als hy tot een vozderen tocht soude van noode hebben; den tijdt ghekomen zijnde soo sondt Onate syn suuers soon met eenighe wepnighe soldaten in de stadt / de welcke meest alle 't volck van de stadt vergadert vonden op de marckt; ende dewyl sy daer besich waren met koopen 't ghene sy noodich hadden / soo vielen de Wilde verraderlijck op haer / ende sloeghen den Capiteyn ende ses andere doot; de reste ontquamen te nauwer noodt / seer ghewondt. Onate dit verstaen hebbende trock op met syn beste soldaten / ende beleggherde de stadt / een wyl ende naer verschepden aen-vallen veroverde hy die met geweldt / ende vermoorde meest al 't volck / ende nam een deel ghevanghen ende raseerde de gantsche stadt tot den gronde. De stadt was ghenaemt *Acoma* op de hooghde van twee-en-dertich graden ende veertich minuten.

Hy trock met gemak boozts / tot dat hy quam aen een machtighe groote stadt de welcke hy dwongh met de om-legghende dorpen ghehoorsaemheidt te sweeren aen den Koningh van Spaegnien / niet gantsch onwilligh / also sy bezeeft waren dat haer mede mocht over-komen 't ghene te *Acoma* geschiet was. Van hier quam hy aen noch een grooter stadt die hy met vzienschap in kreegh / ende sont van hier een deel van syn volck om te gaen soecken de offen van *Cibola*, langh booz desen bekent gemaeckt dooz *Vasques de Coronado* ende andere. De welcke wel

wel een groote menichte van de selve vonden / dan kondender maer wepnighe bekomen dooz diense soo wildt zijn / de welcke sy by den Generael byochten tot groote verwonderingh van 't gantsche legheer. Daer naer gheraden bindende te bewaren 't gene sy ontdeckt hadden bouwden sy hier een stadt welck sy noemden St Jan, ende maecten groote vrientschap ende alliancie met 't volck welck sy laetst hadden ontdeckt: ende seeckere rijcke mijnen van goudt ende silber ghebonden hebbende / resolbeerden sy haer selven daer tot ruste te begheben ende haer neerstichepdt te doen om de Wilde tot de Christelijcke Religie te brenghen. Twee jaren daer naer nam Onate met een deel van syn volck een anderen tocht booz naer de vermaerde ende groote riebier del Norte welck hy eyndelingh bondt ende werd allenthalven by de in-woonders wel onthaelt: ende quam ten laetsten aen het lack Conibas, op welckes oever sy een stadt saghen by de leben leguen langh ende twee breedt: de huysen van dese stadt waren van malkanderen verscheyden / constelijck ghebouwt ende met schoon gheboomte ende fraepe hoben verciert / ende oock somtijds met water van den anderen verdeelt. Daer en verthoonde hem gheen volck; ende Onate niet versien zijnde van bequaeme macht / sondt alleen wepnighe rupters om de stadt te bespien / de welcke naer datse dooz verscheyden breede straten waren ghereden sonder volck te sien / quamen aen een groot ende schoon merckt-veldt / daer een ober groote menichte van volck sich beschant hadde; sy lieden haer te swack bindende om pets daer teghen te doen / keerden weder by 't legheer; 't welck mede naer huys keerde / upt-stellende den aen-tocht op soo grooten ende volck-rijcken stadt tot op een ander tijdt.

Het ses-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de kustte van NOVA GALICIA, ofte GUADALAJARA op de zuydt-zee ghelegen.

In de booz-gaende Capittelen hebben wy hier ende daer stuck-wijs aen-ghe-roert de gheleghentheydt van de kustte van dese provincie / sullen de selve nu by een verhalen naer 't ghene dat Thomas Fuller op de voyagie met Candisch, ende de voyagie oock selfs verhaelt. De haven van St Iago stelt hy op 18 graden 50 minuten; van waer tot de haven van Navidad zijn leven mijlen / ende de kours is oost en west. In de haven van Navidad is goet ankeren op 8 badem waters / en den zuydt-oosten windt is daer de quaetste: De aenteekeningh van de kustte stelt tusschen St Iago ende Navidad maer vier mijlen: ende seght dat Navidad een bape is / niet seer groot / in de mondt ontrent een mijle wijdt; de onse ghetuyghen mede / dat het een schoone bape is / daer wel versch-water is te bekomen ende ander versch-ingh als men daer vrient oft meester is. Een mijle west-waert leght de haven van Malacca, daer wy in 't booz-gaende van hebben geroert. Candisch quam oock in de haven van Chacalla, daer maer twee huyskens en stonden aen de water-zijde / ende was achthien mijlen van Cabo de los Corrientes. Fuller stelt tusschen Navidad ende de Cabo booz-noemt / de haven van de eplanden van Chiametla, van Navidad 10 mijlen / ende streckende oost ende west: dese eplanden zijn na syn legghen verscheyden van Cabo de los Corrientes 30 mijlen / ende de kours noozdt-west ten westen / ende zuydt-oost ten oosten / Cabo de los Corrientes stelt hy op 20 graden ende 30 minuten. Van waer tot de bape van Xalisco zijn 18 mijlen / dese bape legghende op de hooghte van 21 graden en een half / ende daer is goet ankeren in neghen badem waters; de west-zuydt-weste windt is daer de quaetste. De eplanden las tres Marias stelt hy op 21 graden ende 20 minuten / tot de welcke van Cabo de los Corrientes zijn 20 mijlen / ende de kours noozdt-west en zuydt-oost. Het eplandt van Sant Andreas stelt hy op 22 graden; welck is een kleyn eplandt / daer veel houdts ende gheboghelte is: oock zee-robber ende Iguanas. Aen de noozdt-west-zijde van het Eplandt is goet ankeren in seventhien badem

badem waters. Van het eplandt St Andres zepden sy naer de reede van Mafatlan, (soo de vopagie seght) ghelegen recht onder den Tropicus Cancri, ofte 23 graden en een half; Dit is een groote rievier binnen / dan met een barre aen de mondt: in de bape is veel versche visch; ende in 't landt goede frupten. Een mijl van daer is een eplandt noozdt-waerts; ende de stadt Chiamerla soude elf mijlen van daer te landt-waert in legghen: waerom Fuller dese plaetse noemt de Eplanden van Chiamerlan, ende steltse op de 23 graden ende 40 minuten / verscheyden van de bape van Xalisco 30 mijlen: hoe-wel sy oock distinctie maect tusschen de haven ofte bape van Chiamerla ende de eplanden. Van hier setten sy ober naer de Capo St Lucar, welck is aen de west-zijde van California; op de hooghte van 23 graden ende twee derde: ende binnen de kape is een bape ghenaemt Aguada Segura, door dien daer een seer goede versche rievier in loopt. Fuller noemt oock 't punt van California, Sta Clara, ende stelt het op 23 graden. Van Cabo de los Corrientes tot Cabo Sta Clara aen 't begin van California, sijn hondert ende acht mijlen/ende de kours is west-noozdt-west ende oost-zuydt-oost.

De aen-teeckeninge van de kuste by een Spaegniaert verbeerdicht/ende by den Generael Spilbergen ober-ghebracht verbolght de kuste aldus. Van Cabo de Corrientes op twintich graden en een half / thien mijlen naer 't noozden licht punta de Tintoque, ende tusschen beyden Valle de Banderas, daer een rievier uyt-komt welcke dese vallepe in twee deelt/ende aen beyde de oevers liggen veel hoven van Cacao behoorende tot de stadt Compostella. Thien leguen voorder leght Isla de Saltemba ofte Paltemba met een zand-strandt naer 't baste landt toe. Ontrent d'ij leguen voorder licht een haventjen ghenaemt Chacala acht leguen van de voorsz. stadt. Daer aen volght de vallepe Chila, ende wat voorder een punt van 't gheberghte af-schietende welck sy noemen punta de Santa Cruz, met een rievierken ende doorp van de selve naem; ende daer by het haventjen Mantachal; ofte soo Nunno de Guzman het noemt Mutochel: van welck d'ij leguen te landt-waert in naer 't noozdt-noozdt-oosten licht het doorp Metatlan; ende wat verder 't hooghte gheberghte datmen op dese kuste liet ghenaemt la Sierra de Xalisco. Wat voorder komt een groote rievier in zee/ genoemt Rio Esquitlan; ende woepnich meer als een legue voorder R. St Andreas; ende ontrent negen mijlen van 't baste landt 't eplant St Andreas. Van de rievier vooz-noemt voorder is 't landt leegh ende vol Manglares aen de zee-kant/ende binnen vol dorpen; noement de provincie van Singuipaque. Selt hien leguen van de voorsz. haben Mantachal licht Punta de Matarem, af-schietende vaneen groot gheberghte genaemt Guaynamota; ende van dit punt vooz-waerts is de kuste hoogh ende bergigh; noemen de provincie Acaponeta ende Chiamerla; ende ten eynde van dit hoogh-landt ligghen twee eplandekens welcke sy noemen Iilas de Mezatlan ende acht mijlen te landt-waert in licht de stadt St Sebastiaen. Van dese Eplanden loopt de kuste 34 leguen noozdt-west/ ende daer wordt eerst ghebonden een diepe rievier ghenaemt Rio de Navito. Acht mijlen voorder Barra de dato bequaem vooz barcken ende fregatten: ende noch negen leguen voorder een groter rievier/ welck sy noemen Barra de quameto: alle dese d'ij rievieren worden ghenaemt de rievieren van Culucan; ende twintich leguen voorder licht punta de Cinaloa; welck (seght sy) 't upterste landt is/ dat by de Spaegniaerden op dese kuste met vreden wordt bebaren/ende besocht.

BESCHRIJVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het zevende Boeck.

G V A T I M A L A.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de Audientie van G V A T E M A L A in't ghemeyn.

Nest de Audientie van Nova Hispania, daer wy in't vijfde boeck van hebben ghesproocken/ volght de Audientie van Guatemala, soo by de Spaegniaerden ghenaemt/ weeghen de principale provincie die daer onder begrepen is. Eer de selve Audientie haer secker ende ordinaire plaetse hadde in de Stadt van S' Iago de Guatemala, soo wierdse ghenaemt de los confines, ende begreep alleen onder sich de provincien van Nicaragua

d. 4. l. 3.
c. 8.

ende Guatemala; dan nu is haer begryp groeter/want begint van de uperste palen van Tecoantepec, ende neemt haer eynde aen de laetste palen van Costa rica; streckt in de lenghde langhs de kuste van de zuydt-zee/zuydt-oost ende nooyt-twelf/ d'p hondert leguen ende meer; dan naer een rechte linie te reekenen / is haer lenghde oost ende west twee hondert ende veertich leguen, ende op den meridiaen van Toledo, van de vier-en-tachtich graden/tot de acht-en-neghentich graden; ende in de breedte zuyden ende noorden hondert ende tachtich leguen, van de neghen ofte thien graden tot de achthien ofte neghentien graden by noorden de linie. Is verdeelt by de Spaegniaerden in derthien principale provincien / sonder andere klepnder / welcke sijn Chiapa, Soconusco, Suchitepec, Guatemala, Verapaz, Ycalcos, San Salvador, San Miguel, Honduras, Chuluteca, Nicaragua, Taguz galpa, ende Costa rica: In alle dese provincien spreekense differente taelen/ ende naer het segghen van de monnicken schijnt dit een vooz-stel ofte list gheboest te sijn van den dupvel/die dese d'berstept van taelen ghebruyckt heeft/ om de in-woonders in continuele oozloghen teghen den anderen te houden. Dooz de d'berstept ende veelhepdt van dese provincien/ en is in't ghemeyn daer niet bysonders van te segghen / maer sullen de eyghenschappen van't landt verhalen elck by syn provincie; alleenlyck dooz dien dat dese provincien dooz-gaens gheben dat vermaerde Cacao, soo sullen wy dit hier in't korte aen-roeren/ ghelyck Acosta daer van is schryvende. Al-hoe-wel (seght hy) de Platanus profijtelycker is/ soo is nochtans het Cacao in Mexico, ende de Coca in Peru, in meerder achttinghe; ende sijn beyde boomen van niet wepnighe superstitie. Het Cacao is een vruchte wat klepnder / doch dicker ende groover als de amandelen / de welcke gebraden zijnde gheen quade smaecten heeft. Dese vruchte is soo seer gheacht onder de Indianen/ als oock van ghelycken onder de Spaegniaerden / dat het een van derijckste ende grootste handelen gheeft / die men in Nova Hispania heeft: want ghelyck het een dooghe vrucht is/ soo werdt sy langhen tyd betwaert sonder verderben/ ende daer worden heele schepen vol van ghebracht upt de provincie van Guatemala: daer wierden 't vooz-leden jaer in de haven van Guatulco in Nova Hispania meer dan hondert dupsent balen verbrant van een engelsche zee-roober:

Her. de-
script.

l. 4. c. 22.

(dese was Thomas Candisch, die in syn Journael seght / dat hy vier hondert farken Cacao in de plaetse van Guatulco verbrande.) Is van ghelijcken dienende in de plaetse van munte / want met vijf Cacaos koopmen een dingh / ende soo voortsonder eenighe contradictie. Hebben van ghelijcke voort een ghebruyck dese Cacaos voort aelmoessen te gheven aen de hups-biddende armen. 't Principaelste daer dese Cacao toe ghebruyckt wordt / is / daer een drank van te maken die sy Chocolate noemen; ende is een sotternij / soo als 't selve daer in werden ghehouden wordt; hoe-wel 't sommige die het niet gewoon en zijn / een walginge maect / want heeft een schuym ende water-bellen boven op / ghelijck oft gist waer; is evenwel den precieusen drank daer de Spaegniaerden ende Indianen soo veel van maecten / ende de Spaensche vrouwen die daer in 't landt ghewendt zijn / en konnen sonder dit lieve Chocolate niet leven. Dit wordt op verscheyden manieren en met sonderlinghe temperatuere toe-ghemaect ende bereydt / te weten / heet / koudt ende getempert; doen daer oock specerije ende veel Chilos dat is Byzilische peper onder: maecten 't van ghelijcke in een paste / welck sy doen in doosen ende andere vaten om te bewaren / leggen dat het goet is voort de borst / voort de maghe / ende tegen den hoest. Dus verre Acosta. De Chocolate wordt op dese wijse ghebesicht / nemen water ende laten dat op de sode komen ende doen daer van de drooghe Chocolate in soo veel als haer goet dunckt; ende roeren dat met een seker houten meulentjen soo sy 't noemen / tot dat de Chocolate gantsch vermielt ende sich met het water vermenght / ende de bettigheyt ende grooffte materie boven drijft / de welcke sy afschupmen ende apart houden; ende by 't klaerste mengen sy Acolc dat is seker compositie van de blomme van het Maiz, ende als sy 't willen drincken / oft als het nu laetw geworden is / soo doen sy de bettigheyt wederom by. Den boom daer dese vrucht aen wast welck sy noemen Cacahuaquahuitl is van middelbare grootte / wel gefatoneert / ende heeft een schoone kroon ofte top van tacken; zijn bladeren zijn den oragnie-boom niet onghelijck doch veel grooter ende breeder: de vruchte is groot ende langh by naer als een groote pompoen / noemen die Cacahuaacintli, begrijpt in sich die amandelen daer wy voren van ghesproken hebben; der welcker smaek is een wepnigh bitter soet; ende zijn van temperament een wepnigh koudt ende bochtigh. Den boom is soo delicaet / dat sy daer alchts eenen anderen grooteren boom ghenaemt Atlynan, by setten / om van de son niet verbrant te worden / den welcken alleenlijcken dienende is / om hem schaduw te maken: waerom de selve genaemt wort de moeder van 't Cacao. Daer zijn hoven van dese boomen / daer sy op-gebracht ende waer-ghenomen worden / (ghelijck de wijngaerden ende olijf-boomen in Spaegniën) tot eenen handel ende koopmanschappe. Herrera seght / dat desen boom van 't Cacao heeft bladeren als een castanien-boom / hoe-wel grooter / brengende bloessen ende vruchten alle maenden.

d. 4. l. 8.
c. 9.

C H I A P A.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van CHIAPA, in 't ghemeyn.

DE provincie ende het Bisdom van Chiapa, welck syn naem heeft naer een plaetse ghenaemt Chiapa, welck de principaelste is van dese provincie; is een middelantsche provincie / tusschen de provincie van Soconusco, die ghelegen is aen de zuydt-zee naer 't zuyden / ende het laetste van Nova Hispania naer 't westen; naer het noorden ende oosten / tusschen Tabasco ende de provincie die sy noemen la Verapaz: heeft in de lenghte oost ende west by de veertich spaensche mijlen / ende wat minder in de breedte. Dese provincie is verdeelt in vier natien van volckeren / die different zijn van tale / te weten Chiapanecas, Zoques, Zeltales, ende Quelenes. Daer wassen seer hooghe pijn-boomen / ende soo goet als die van Castilien / hoe-wel

Her. de-
script.

d. 4. l. 10.
c. 11.

hoe-wel sy wepnighe pijn-appelen draeghen; daer zyn cypressen / cedren / epcken leer recht ende hoogh / ende de eekelen zyn soet; de lentilken zyn hier groote boomen; de Myrtus is een kleyn boomken ofte heester / minder als de spaensche / ende de vruchten grooter: de haegh-appel boomen zyn groot / ende de vruchten kleyn. De frucht-boomen van Spaegniën wassen daer seer wel: daer zyn oock note-boomen / soo wel van Spaegniën als van 't landt / de bergghen gantsch vol / hoe-wel wepnigh verschillende: 't houdt daer van dient tot duplent dingen / maer de noten zyn meer benepen als die van Europa: de dzyppen worden ryp op haer sapsoen / en in dien daer meer wyngaerden waren gheplant / souden wel prospereren; want daer zyn veel wilde wyngaerden. Alle de boomen die eenigh liqueur upt-gheben / zyn hier seer perfectt; daer het Liquidambar van komt / is een grooten ende groven boom: Tecomahaca is kleyn; eenige der hersten zyn wit / ander graeu als wieroc / ende ander die een hartst geben / welck soo murwo is als was / ende oock die het Copal geben. Daer is een anderen grooten boom ende seer getopt / die zyn vrucht geeft gelijck als peper / welck sy legghen te welen de Malagueta, die de Swarten in Guinea ghebruycken / welck wy noemen greyn / (dan zyn daer in bedrogen) ende gebruycken die voor peper / om dat sy de smaeck heeft / hoe-wel sy te samen oock de smaeck heeft van de nagelen: daer wast groote menighe van Cacao ende andere boomen / die de in-gebozene ende de Spaegniaerden ghebruycken tot drancken: daer is abundantie van Guayacan, welck is een grooten boom met wepnigh bladeren: Oock Cannafistola: ende in Copanavatzla is een boomken welck een roode blomme heeft / ende zyn bladeren gedrooght en gepulveriseert zyn goet om wonden te ghenelen / alwaren 't oock oude ende verkanckerde wonden; ende 't water daer de tarckens in gheloden zyn / is goet teghen 't blyten van biperen / de bladeren nat daer op leggende. In de selve contreye zyn veel palm-boomen / welcker vruchte rondt is / ende niet quaet om te eten / als sy rijpt soo wordt sy swart; andere palm-boomen die de Spaegniaerden hebben gheplant brenghen goede dappen voort / ende hebben in acht jaren vruchten ghegeben; men heeft hier oock onlanghs gebonden dyp boomen die een hartst gheben als Storaque, hoe-wel beter van kouleur: andere groote boomen die blommen draeghen als Azahar (dat zyn oragne-bloemen) ende die oock soo riecken / ghebruycken die in den dranck die sy van de Cacao maecten / ende binden die goet te welen voor de maghe: In Chicomuzelo zyn boomen van balleem. Daer zyn in dit landt jensken die 't gantsche jaer dueren / lelien / ende allerhande moel-krupden als in Castilien; de boonen eens ghesaeyt / dueren veel jaren / ende hebben 't gantsch jaer doot bloemen: Daer zyn sekere hooghe koolen onghesloten / die sy in Spaegniën noemen Ilantas, welke eens gheledt / nimmermeer en worden upt-gheroeyt / ende maecten een stam als een boom / ende zyn soo hoogh dat de voghelen daer in nestelen / ende men snijdt de spruyten af ende eetse: polepe ende andere goede krupden wassen daer in 't wilt. Daer is een ander krup welck witte blommen heeft / ende de wortel als saffraen / welck men ghebruyckt in de spijse: een ander met een witte wortel welck sachtjens purgeert: een ander welck seer kleyne bladeren heeft / welck als ghy het aen-roert verwelckert / ende als ghy daer af gaet weder verquickt. Men vinde in 't landt van de Quelenes den wortel welck men noemt Mechoacan. Wat het ghevogelte aengaet / men heester balcken van diverse soorten / insonderheyt een soorte welck den eenen poot heeft als een ganse / ende d'ander als een balck / gaen langhs de riebieren ende leven by de visch. Men heeft daer oock arenden / meest swart treckende naer het graeuwo / ende de grootste hebben een kroone: oock heeft men daer quackels ende ringh-dupben die wat kleynder zyn als die van Spaegniën / toytel-dupben / eenden / gansen / saplanten / ende veel ander ghevoghelte meer: ende insonderheyt een Voghel die sy noemen Totoqueztal, (doen sy noch hepdens waren was het op lijf-straffe verboden die te dooden) syn kleynder als ringh-dupben / met groene beeren als het heliotropium / ende die van

de steert seer langh/ die sy in haer bybaden ghebruycken / ende wierden daer verkocht als by ons de strups-vederen. Daer is menichte van papegaeyen/ en ander vogels die sy noemen Guacamayas, zyn roodt ende blaewt / van 't maeckel van een ganse van Peru. De peerden die daer vallen zyn soo goet datte de beulens van Mexico daer komen halen/ hoe wel het by naer twee hondert leguen weeghs is: Daer zyn stieren ende koepen / schapen / gepten / verckens / wildt / konynen / tigren / leeuwten die meer luyppaerts schynen te welen / katten die ghebigarreert zyn: wilde honden die als wolven zyn: klepne boskens ghelyck gheschildert met wit / swart ende graewt / die seer qualijck riecken: wilde verckens / ghelyck die van andere provincien van Indien / eenighe swart ende andere ros / met den nabel op den rugghe / welck qualijck rieckt / en hebben gheen steerten / ende loopen in troepen: daer zyn oock Armadillos; ende reckhozentjens van byderley soorten: men vindt daer een ander beestjen welck ghenaeamt wordt Tlaquatzin, is als een bigghelken / met een langhe snupt / heeft aen den buyck een sack daer 't syn jonghen in draeght tot leven ende acht toe; komt by nacht in de huppen als de vollen / om de hoenders te rooven; heeft een langhe steert sonder hay; welck voorderlijck is voor de vrouwen die in barens nootd zyn; ende wordt oock seer gheprezen teghen het grabeel ende steen; een draghine daer van in-nemende nuchteren zynde; want is seer af-drybende. Daer is een ander dier als een hale-wint / gantsch swart / thoofte ende hals wit / de Indianen noemen 't witten leewt / dooz dien 't saeght: een ander van fatsoen als een konijn / oft forme van een rat / brenghet by oft vier jonggen voort / ende als 't upt treckt om eeten te soecken / soo klimmen de jongen op syn rugghe / ende gaet soo gheladen met syn jongen: men vindt daer veel ander dieren te langh om te verhalen. In dit landt zyn seer veel slangen ende andere vergiftige dieren; ja sommige soo vergiftich / dat in dien ghy de selve aen-roert met een stock / 't benijn treckt langhs de selve op / ende doodet / doch soo men die doodt-slaet / ende sich met haer bloedt bestrijckt / soo en sterft men wel soo haest niet / maer men blijft queelen: daer zyn slanghen die wonder groot zyn; op een tijdt doodden de Indianen daer een die een-en-dertich jongen in den buyck hadde / elck soo langh als een vingher / ende kropen stracks voort; was meer dan twintich voeten langh; de Indianen koochten die / ende aten se: daer zyn andere slanghen root als karmezijn / met swarte boorden ende witte sprickelen / een badem langh / de Indianen noemen die de moeders van de mieren / ende nemense om haren hals als een juweeltjen: ontrent een doorp ghenaeamt Ecatepeque, van de spraecke van de Queleues, zyn twee klepne berghkens / soo vol van serpentes van diversche soorten / dat de Indianen daer niet en derben ontrent komen. Men vindt daer veel Yguanas, die oock zyn in alle quartieren van Nova Hispania.

Het derde Capittel.

Vorder beschrijvinghe van de provincie CHIAPA in 't particulier, ende de stadt CIUDAD REAL daer in gheleghen.

d. 4. l. 10.
c. II.

T Volck van de blecke Chiapa, welck een van de vier deelen is van dese provincie / is sonderlingh onder de volckeren van Nova Hispania; in zyn manieren ende inclination; weten de peerden voort te teelen / ende diete berijden; zyn musiciens in alle soorten van musique / en schilders / ende eenigh ambacht welck in konste bestaet / leeren sy seer wel: ghebruycken onder den anderen groote belesstheyt; ende respecteeren seer haer principaale: zyn eertijds gekomen wpt de provincie van Nicaragua, sloegen haer neder op een steenighen heubel / welck leght op de rieviere / een mijle leegher dan sy nu woonen; De Spaegniaerden hebben haer ghelegentheyt ghenomen in een seer bequame plaette / welck is een ronde valle / omringht met berghen / ende op 't langhste een legue langh / en heeft vier principaale woeghen; in 't midden is een hooghen bergh / aen welckes wort aen de oost-zijde de stadt

Her. dcf.

stadt is ghebouwt / welke de Spaegniaerden noemen Ciudad Real, seventich leguen van St Iago de Guatimala, naer 't nooyt-westen / ende insghelijck seventich leguen van Nuestra Sennora de la Vittoria, in de provincie van Tabasco; men neemt van Tabasco zijn wegh veertich mijlen de rivier Gryalva op / ende de rest over hoogh gheberghte / vol rivieren ende wateren: welck gheberghte Chiapa van Tabasco schepdt. ^{d.4.l.10.} ^{c.11.} Dese stadt wordt by sonderlinghe privilegie van den Koningh ghegouverneert door ordinarij Alcaldes; de Cathedrale kercke is daer / met een klooster van Dominicanen / met veel dorpen van Indianen in syn district / van welcken het principaelste werdt ghenaemt Chiapa. Dese valley is ghelegen in 't midden tusschen de twee zeeën op de hooghte van achtien graden en een half / (dan Herrera moet hem hier in abuseren / want ten kan niet accorderen met andere ghelegentheden die hy aen-wijst:) seltich leguen van elcke zee; is koudt ende droogh / ende de lucht ghelondt / hoe-wel seer subtyl / ende daerom en wassen de limoenen daer niet / noch de oragnien / maer wel peeren / appelen / queen ende persen / ende andere vruchten die in koude landen wassen; de kersten dragen wepnigh / ende de krieken en rypen niet wel; de tarwe groeyt daer wel / ende het Maiz insghelijcks / door de mest die daer valt; men heeft daer goede materialen om te timmeren. De provincie van de Zoques ofte Zoaques heeft vijf-en-twintich dorpen ofte blecken / ende het principaelste is Tecpatlan, daer de Dominicanen een klooster hebben ghebouwt: 't landt is meest heet ende vochtich / het reghent daer veel / ende zijn quade weggen; ende heeft veel rivieren / waer door het veel visch heeft. De Zeltales hebben derthien blecken / die een populaer gouvernement onder haer hebben: is vruchtbare grondt / ende seer abundant van Maiz, waer door sy veel verckens houden: hebben oock veel honighs / ende hoenderen van het landt / ende van Castilien; veel Cochinilla, hoe-wel sy die niet anders en beneficieren ofte haer profijt mede doen / dan om haer huplen te schilderen / ende haer rottoen te verwen; hebben oock eenigh Cacao: veel rivieren / doch niet groot; maer groote bergen: dese provincie confineert met den bodem van Lecandon, met de Zoques, ende Yucatan. De Quelenes hebben vijf-en-twintich dorpen / ende het principaelste is Copanavaztla, groot ende abundant van alles: daer is een klooster van Dominicanen; is heet van tempze ende droogh: in eenighe van de andere dorpen wast tarwe / ende alder-hande vruchten van Spaegnien; ende daer is veel bee / ende wordt excellente kaes ghemaect: dese provincie confineert met Guatimala ende Soconusco, met de woestijnen van Lecandon ende Chiapa. Ende hier is de Quebrada Rica niet verre van Chicomuzclo, daer eertijts veel gouts is upt-ghedaelt gheweest.

John Chilton stelt ter zijden de provincie van Chiapa naer Yucatan toe een provincie welck hy noemt Lacandona (welck onghetwijfelt is Lecandon nu meer-maels by ons aen-gheroert upt Herrera) ende seght dat de Indianen die daer wonen / by synen tijdt noch in oorloghe waren met de Spaegniaerden ende niet en konden vermeestert worden; door diense haer dorpen ende sterckten hebben in een meyzken welck leght boven in het gheberghte; die volck loopt meest naect / upt-ghenomen eenighe wepnighe die haer selfs in rottoene lijnwaedt kleden.

De riviere van Chiapa loopt naer 't noorden toe / dwers door de provincie van Copanavaztla, ende komt in de nooyt-zee upt / langhs Tabasco; daer komen veel rivieren in / ende veel hebben willen segghen dat sy in de aerde versinckt ontrent het dorp van Oztuca: In dese riviere van Chiapa zijn eenighe beesten ghelijck als groote apen / met een langhen steert / ghebigarreert als de tigren; blijven altydts onder het water / soo dat men se daer nimmermeer boven siet; ende de Indianen die daer passeeren door 't water / slaen sy de steert om de beenen / ende trecken die soo onder 't water / ende verlmoozen se; eenighe alsoo het groote swimmers zijn / zijn ontkomen met haer in de steert te houtwen / met bylen die sy met

Engel-
sche vo-
yagie.

haer draghen; hebben oock eenighe peerden versmoort/ doch en eeten niet wat sy dooden; men vindt dit dier nieuwers elders/ noch men hoozt daer oock elders niet van. De rieviere die sy daer noemen Rio blanco, bedeckt eenigh dingh dat langh in syn water leght/ met steen; ende de tacken van de boomen die aen den oever staen/ zyn met de selve steen bedeckt; nochtans is 't water klaer ende goet om d'rincken/ ende en doet gheen schade.

¶ **T** nobelste ende het fraepste dat in de provincie van Chiapa is/ zyn de fonteynen; anderhalf myle van Ciudad real, in Caza cualpa, is een van goet ende klaer water/ welck wast ende vermindert van les upzen tot les upzen; ende alsoo ophet hooghste van de provincie/ ende meer dan vyftich leguen van de zee leght/ en is niet te dencken dat de zee sulcken bloedt ende ebbe veroorzaect.

In Tafixa is een ander/ welck d'z jaren achter een/ hoe-wel het wepnigh reghent/loopt; ende andere d'z jaren/ al reghent het oock veel/ soo verd'zoochtse/ is van goet water: vijf leguen van de selve stadt is een ander/ welck in de somer veel waters geeft/ende in de winter gheen. Een half myle van een doorp/genaemt Cinacatan, is een klepne fonteyne/welck is goet om siekten te ghenesen die cozrasive oft brandende medecijnen verespichen; ende de vogels daer van d'rinckende/ sterben; als mede 't vee ende andere dieren. Daer zyn in dese provincie oock veel baden ende heete springhen. Daer de rievieren van de vallepe van Chiapa, aen de voet van een hooghen bergh in de aerde sincken/ makense een groote caberne daer wel twee hondert personen in souden mogen; ende aen den oorspronck van de eens van dese rievieren is een ander/ daer wel twee duplent in souden moghen. Ontrent het doorp van S' Bartholome, in de provincie van los Quelenes, is een openinghe in maniere van een bozn-put; men seght dat als men daer een steen in woyp so groot als een ozagnie-appel/ de selve een groot ghedruys maect/ ende stracks dondert het met groot ghewelt/ soo dat men 't selve niet verd'raghen kan; ende men hoozt de donderinge verre van daer. Ontrent 't doorp van Chicomucelo is een ander caberne/ op de maniere van een grotte/ende binnen de selve een groot plapn/ende aen d' een zijde een lack van so klaren water dat het de oogen bedrieght/ schijnende zandt te welen/ en heeft gheen beweginghe/ ende heeft aen de kant wel twee bademen diepte. Gaen noch andere vreemde putten/ die daer zyn/ booz-bp/ om gheen onlust den leser te causeren.

De provincie is leer rijck geweest/ en men soude daer tot op hedens-daeghs gout vinden/ soo de slaven niet en ontbraken: daer zyn oock metalen van silber/ loot/ thin/ quichsilber/ pfer/ ende koper; in de limiten van Tapalapa, van de tale van de Zoques, is een myne van Ambar, die men wercken soude konnen so als men wilde.

Engel-
sche vo-
yagie.

John Chilton die in dit landt was in de jaren 1570 ende 71; seght dat de principaelste stadt van Chiapa woedt ghenaemt Sacatlan, waer den Bisschop woont/ ende by de hondert Spaegniaerden. Dat daer groote menichte van cottoen valt/ daer de Indianen sijn linnen van maken/welck by de Spaensche wozt gekocht/ ende naer Nova Hispania ghebracht: soo dat dit volck al haer tribuyp in cottoen ende vederen betaelt: veerthien mijlen van daer/ seght hy/ is een ander stadt ghe-naemt Chiapa, daer de schoonste ginetten ballen van gantsch Indien. Hy voeght hier by/ dat sy van Chiapa af/ al ober berghen ende heubelen reple tot het eynde van dese provincie/ daer een bergh leght die sy noemen Ecatepec welck is soo veel te segghen/ als den bergh van windt/ door dien sy segghen dat het den hooghsten bergh is die opt ontdeckt is/want op den top kan men beyde de noox ende zupd-see sien/ men meynt dat sy wel neghen mijlen hoogh is: die daer begeeren ober te welen/ slaepen altydts aen de voet van de selve/ ende beginnen haer reple booz midder-nacht/ om des ander-daeghs op den top te welen booz dat de sonne rijst/ door dien de wint daer naer soo geweldich waeyt/ dat het onmogelijck is booz pe-mandt op te gaen; van de voet van desen bergh tot Tecoaatepec, de eerste plaetse in Nova Hispania zyn ontrent vyftien leguen.

SOCONUSCO ende SVCHITEPEC.

Het vierde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de provincie van SOCONUSCO
ende SVCHITEPEC.

DE provincie ende het Gouvernement van Soconusco, is in't westelijckste deel ^{Her. de-} ^{script.} van de Audientie van Guatemala, ghelegen op de kuste van de zuydt-zee ofte Mar del Zur, heeft in de langhte ende breedte vier-en-dertich Spaensche mijlen; is seer vruchtbaer van Cacao, waer met den principalen handel aldaer wert ghedreven; ende daer wort van alles ghelaept ende ghewonnen / upt-ghenomen tarwe; daer en is in dese gantsche provincie maer een vleckje by Spaegniaerden betwoont / welcke ghenaemt wort Guevetlan, eertijds ghebouwt by don Pedro de Alvarado, al waer den Gouverneur van dese provincie zijn woon-plaetse houdt.

John Chilton die in dese landen was in den jare 1570 seght in zijn vopagie van Mexico naer Guatemala toe / aldus: verlatende Tecoantepec, reysde ick al voorts ^{Engel-} ^{sche vo-} ^{yagie.} langhs de zuydt-zee / ontrent 150 mijlen in de woeste provincie van Soconusco, in welcke provincie het Cacao groept / welck de Christenen van daer boeren naer Nova Hispania, want het en wil in gheen koude landen groepen. De Indianen van dit landt betalen haer tribuut aen den Koningh in 't selve Cacao, ghevende hem vier hondert Cargas, ende elke Carga is vier-en-twintich duplent amandels / ende in Mexico is dese Carga weerdich dertich stucken realen silvers. 't volc is seer rijck ende met eenen oock seer trots; ende in alle dese provincien en woonen gheen twintich Spaegniaerden. De selve ghetupght mede dat het in dese provincie / van April tot September seer reghent / soo dat het water van de berghen vallende naer de leeghe landen / maect dat het in dien tijdt daer niet en is te replen / ende dat men derhalven komende van Nicaragua syn wegh elders moet nemen / die men anders neemt dooz Guatemala en voorts dooz dese provincie Soconusco.

Dese provincie heeft haer kuste aen de zuydt-zee / ende neemt haer begin leven leguen van de rievier die sy noemen Rio de Aiutla, naer 't westen; ende heeft daer aen de volghende rievieren / Coatlan, Capanercalte, Colatl, Haztatlan, Amaticuc, ende Quizatatlan. Van de welcke top als noch niet bysonders en hebben beschreven ghevondert / soo dat wy de distantien ende andere gheleghentheden niet kunnen aen-wylen.

Maest dese provincie is gheleghen de provincie van Suchitepeque, ende Guafacapan; in welcke beyde provincien seer weynigh volcks woont / de grootste vleckje niet boven de twee hondert Indianen hebbende; ende haer principaelste koopmanschap is Cacao; als de vooz-noemde John Chilton ghetupght. ^{Engel-} ^{sche vo-} ^{yagie.}

V E R A P A Z.

Het vyfde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de provincie VERAPAZ, ende de woon-plaetsen van de Spaegniaerden daer in gheleghen.

DE provincie van Verapaz (welck die naem is ghegheven by de Dominicaner monnicken / om datse de selve dooz de predicatie des Evangeliums hebben gheconquesteert / ende niet dooz eenighe wapenen) is mede een middelandtsche provincie / tusschen de limiten van de provincien van Soconusco, Chiapa, Yucatan, Honduras, ende Guatemala, is dertich leguen ober-dwers / ende soo veel leguen insgelijcks gelegen van de Stadt S' Iago de Guatemala: Dese provincie wordt gheschepden van die van Guatemala dooz de rievier van Xicalapa, van de ^{Her. def.} ^{welcke}

d.4.l.10.
c.13.

welcke het hem upt-streckt tot Golfo Dolce, welck is de haben van dit landt/ende
zijn by de acht-en-beertich leguen weeghs: op haer breedste mach sy hebben by
de ses-en-twintich leguen, welck is het ghene by de Indianen in brede wordt be-
seten / die nu al Christenen zijn; door dien daer veel meer landts ledich leght / upt
oorsaecke dat de Indianen vergadert zijn in wepnighe groote vleckten ende dor-
pen / om beter onder-wesen te moghen worden / ende niet teghen-staende zijn daer
noch veel ongheloobige ofte heydnenen / als daer zijn die volckeren die men noemt
los Lecandones, (daer wy in 't derde Capittel van hebben ghesproken) van de
provincie van Acala ende de Pochutecas, ende andere bekende natien. Is hoogh
ende dobbel landt met groote breucken / sonder plapnen / die een half myl breedt
souden moghen wesen / ende dichte bosschagien; in de helft van 't landt is het seer
ghetempert / sonder dat de hitte ofte koude eenighe moepelijckheyt gheeft; de an-
dere helft is hitlich / met Mosquitos van verschepden kouleuren ende meer andere
onghedierten ghequelt / die de heete landen pleghen onderhebbich te wesen; doch
heeft abundantie van fruyten / visch / ende andere noodighe dinghen meer; het
reghent in dat landt soo / dat het in de neghen maenden van het jaer qualijck
anders doet als reghenen / ende in de andere dyp maenden heeft men oock di-
versche blaeghen / soo dat men naeutelijcks de sonne siet; dan alsoo het landt
allengkens gheslecht wordt ende ghebroocken / ende met vee bekleedt / soo heeft
men daer wepnigher vapeuren / ende de ghestalte des lichts wordt seer verbeterd.
Men heeft daer groote berghen ende meest met gheboomte beledt / ende daer by
groote af-gronden / daer het water hem in verliest / ende ontallijcke rievieren.

Her. de-
script.d.4.l.10.
c.13.

Ontrent de vleckte van St Augustin, tusschen twee berghen / is een speloncke
daer men veel volcks in soude moghen berghen / is van steen / ende heeft een groote
mond / ende is doncker / ende plapn met in-wijcken ende hoecken aen allen oor-
den / ende door het continuele druppen van 't water / zijn daer ghemaect diversche
pilaren / bulten ende beelden van dinghen / soo wit of het albaester waer; ende is
soo koudt / dat de koude de beenen penetreert; ende van binnen hoor men groot
ghedruys van water / 't welcke upt-blietende door diversche oorden / twee spillen
lenghde leggher als de mond / maect een lack van een boogh-scheut weeghs / daer
hem om de diepte wille groote baren verheffen; upt het lack spruyt een groote rie-
viere / welck wepnigh weeghs van daer gheen wedden en heeft. Is bochtich landt /
ende daerom beter voor het Maiz, (welck daer twee-mael s' jaers voort-komt) //
dan voor tarwe; hoe-wel het Maiz door de groote bochticheyt wel somtijds ver-
rodt; men heeft daer groote storm-winden / aerdt-bedinghen / donder ende bli-
rens; daer zijn veel witte cedar-boomen / ende rossche / seer hoogh / daer seer goet
houdt van komt; alle de bosschen / door de menighe van aromatique boomen /
zijn altydts vol van seer goeden reuck. De Liquidambar, welck daer veel valt /
is grof houdt / hardt ende onbesnoept; de andere gheboomten van Indien bindt
men daer mede / ende zijn meest wonder hoogh / dan gheben gheen vruchten.
Men bindt daer balsam-boomen / welcker schoffe de Indianen ghebruycken om
den reuck / hoe-wel daer wepnigh zijn; veel boomen die sy noemen Copales, daer
het Anime van komt / ende Xuchicopales, welck gheplandt worden in heete ende
bochtighe landen / om het profijt; ende oock sijne Mastick-boomen / ende de boo-
men daer het Sanguis Draconis, ofte draecken-bloedt van komt. Men heeft daer
rieden die hondert voeten langh zijn / ende soo dick dat in elck schepdtsel een arroba
waters gaet; ende dienen in sommighe hupsen voor balcken; daer is ander houdt
soo hardt als stael / welck nimmermeer en verrodt; ende noch ander welck ghe-
laeght zijnde / dient om veel wercken van te maecten van diversche soorten ende
kouleuren. Alle vruchten van Spaegnien wassen daer / ende seer veel bloemen /
dienlich voor de byen die honigh maecten / ende van dien is daer een groots
verscheydenheyt / eenighe sonder angel / die seer klaren honigh gheben; andere
met angels als die van Spaegnien / andere soo kleyn als bliegen / die oock goeden
honigh

honigh gheben; andere wiens honigh de menschen de sinnen verstoort; ende eyn-
 delijck / ghene van dese en maecten vaeten / maer verberghen haer liqueur onder
 de aerde / in de boomen / ende in de wortelen der selve: den honigh is seer dun /
 ende treckt naer 't suere; ende insonderhepdt van de byen die ghelijck bliegen zijn:
 de Spaegniaerden koocken die / ende is dan gesonder / ende van redelijcke smaeck /
 want treckt naer de smaeck van siroop van ozagnien-sap ghemaect. 't grootste
 dier dat sy hebben is de Danta, welck is als een kalf / doch beknopter / leegh van
 beenen ende knipen / de ghewoichten leegh / ende by de voeten / als de olifanten; aen
 de voorste beenen heeft het vijf klaeuwen / d'yn voor / ende twee achter aen den ene-
 kel / aen de achterste beenen en heeft het maer vier; een langh hooft / ende 't voor-
 hooft smal / kleene ooghen; de snuydt hanght haer van boven een palm-breedt
 ober den mondt; recht hem op als het gram is / ende laet syn tanden sien / ende
 syn back-tanden / zijn als die van de berckens; heeft spitse ooren / den neck dicht
 aen de schouderen / korte steert met dunne boortelen / de huydt is wel ses vinghe-
 ren dick / men kan het qualijck batten met de handt / ende houdt teghen alle wape-
 nen in 't snijden; boedt op gras ende krupdt; de Indianen eeten 't vleesch / ende
 is soet. Men seght dat de menschen van dit dier geleert hebben haer te doen bloet-
 laeten / want als het hem overladen vindt van bloet / soo quetst het hem aen de bee-
 nen op de klippen / ende laet hem selven soo veel bloedts af / als het noodigh is.
 Daer zijn rossche leeuwen / doch en zijn niet woedt; slapen den gantschen dagh
 in holen oft op de boomen / ende komen 't sabonts te voor-schijn om te jaghen; zijn
 snel / ende bloodt / ende de Indianen schieten die van de boomen; hebben wit
 vleesch ende dick / ende de Indianen eeten die voor een delicatelle; bewaren 't smeer
 tot seckere mederijnen / ende de beenen tot haer danssen. De tigren zijn grooter /
 woeder / verraderlich / ende soo op 't vleesch verwoedt / dat sy de Indianen naeckt
 upt haer huyden wegh haelden; ende waer de Indianen die ghemoetten / vielen
 daer voor op haer knipen / die houdende voor Goden; ende baden dat sy haer doch
 niet en wilden op-eeten / ende werden niet te min van de tigers verscheurt. Want
 in gantsch Nova Hispania verscheen den dupbel in de ghedaente van een tiger /
 ende hielden die in groote eerbiedinghe / segghen dat sy vergift hebben tusschen
 haer klaeuwen / ende dat die daer mede ghewondt zijn / nimmermeer en heelen.
 Sints dat de Indianen Christenen zijn gheworden / en vreesen sy die soo niet
 meer / maer verwoeren haer daer teghen / ende doodense met haer pijlen / ende
 daerom en vindmen daer nu niet soo veel / door dien 't landt nu meer open is /
 doch de byer-roers zijn meest oorsaecke dat sy soo vermindert zijn. Daer zijn groote
 beeyen / met locken van zwarte wolle / haer steert van een palm breedt / voeten ende
 handen als menschen / hebben een plat backhups als een oude moziaen / sonder
 hars ende verfronselt. De Indianen verhalen dat daer een groot dier is als een
 peerdt / met een ronden hooft in 't voor-hooft. Inghelijcks zijn daer veel apen
 ende meer-katten van differente groote / kouleur / ende inclinatie. De wilde gepten
 zijn als die van Spaegniën / hoe-wel sy den hals hebben als harten; daer zijn groo-
 te berckens / van welker huydt de Indianen trommelen maken. Men vindt daer
 oock plere-berckens / wat different van die van Africa; ende Armadillos ende an-
 dere diergelijcke dieren. Van gebogelte zijn daer arenden / ende diergelijcke / veel-
 derley soorten van papegaven / ende andere voghelen met kostelijcke veeren. Men
 heeft hier oock slanghen ende serpente / ghelijck als in de provincie van Chiapa.
 Daer is soo veel waters in 't landt / dat het ghebeurt dat men dertich riebierkens
 heeft in d'yn leguen weeghs / ende fonteynen van delicaet versch ende klaer wa-
 ter / doch weynigh visch; dan de Dominicanen hebben in een lack gheset eenighe
 schildt-padden / die eperen krijghen / ende andere visch die daer toe-neemt. Daer
 zijn veel wateren ende baden die ghelont zijn; fonteyntjens van root / wit / ende
 blaew water / ende andere onaenghenaem van smaeck / door dien sy door plere-
 mijnen passereren; 't reghen-water is smaeckelijcker. De Indianen segghen van
 eenighe

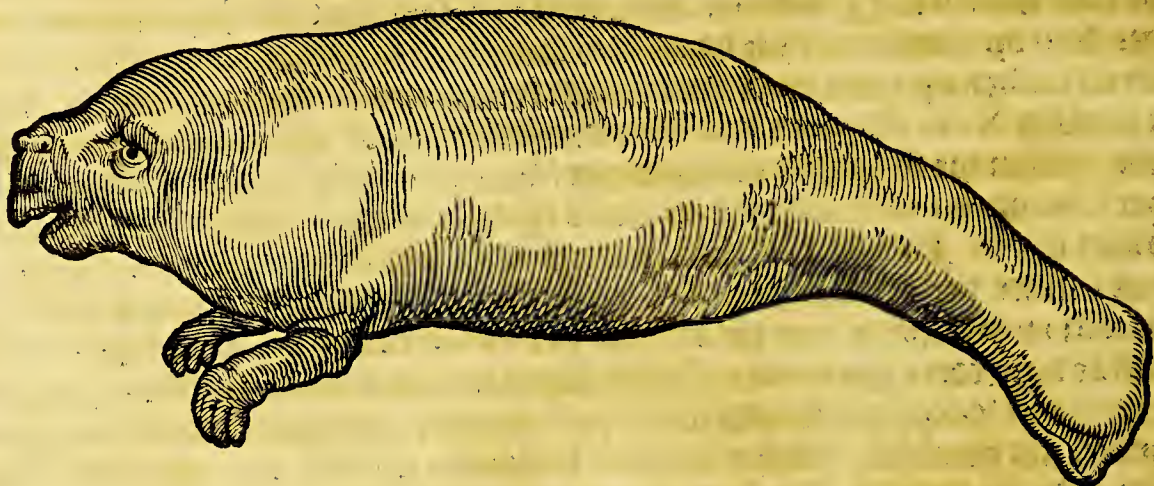

eenighe monsters van goudt/ silber/ ende andere metalen / dan menen bindt het niet met der waerheydt/ als men 't komt te onder-soecken. De berghen staen vol van Zarcaparilla, veel radix China, ende Mechoacan; ende sy legghen dat daer oock zepl-steen werdt ghevonden: daer zyn ontalijcke soorten van basten/wortelen/bladeren van boomen/ ende gommen teghen veelderley sieckten. Men heeft hier oock cottoen/ ende eenich Cacao.

Het sesste Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Provincie van VERAPAZ, ende GOLFODOLCE.

In dese provincie naer de Golfo toe/loopen diverse beecken/welck haer oorspronck hebben in 't gheberghen van 't koude landt/ ende werden neder-waerts ghebruyckelijck voorszepen/ ende loopen sonder ghedrups ofte gheweldt doorgantsch vruchtbare landen/sonder datmen daer een steentjen in bindt/ met groote ende dichte boomen/ de welke hoe-wel de rievieren breekt zyn/ schier met de tacken aen een raecken. Ende hier is veel visch/ ende ghevoghelte dat op de visch leeft; eenighe met schier den gantschen dagh te dupcken; andere met op de boomen haer slach te wachten / ende als sy de visch sien/ daer op te vallen; andere die met haer mest de visch verblinden/ ende dan vanghen; ende halen somtijts soo groote visch op/ dat sy qualijck blieghen kunnen. Alle dese rievieren wateren upt in Golfo Dolce, welck breedt en langh is/ ende heeft syn upt-wateringhe naer 't oosten; ende wordt soo ghenaemt om dat syn water soet is/ hoe-wel troebel ende swaer; daer zyn seer groote visschen in / soo dat eene ghenoech is voorszichtich menschen;

ende de Manati welck is een Zee-kalf/ die seer delicaetelijck swemt sonder groot ghedrups te maecten: ende dese zyn van maecksel als hier in dit af-beessel is upt-ghedruckt.

Her. def. d.4.l.10. c.14. Oock zyn in de selve Golfo Dolce ende in de rievieren/ Caimanes, dat is crocodilen. Men heeft ontrent dese Golfo ghevonden goede mijnen van goudt/ ende oock van sulpher. In dit landt is maer een klooster van Dominicanen, by een vleck van Indianen/ toelende een van de seventhien klepne dorpen die men daer heeft. Herrera seght elders/ dat daer veertien dorpen zyn van Indianen/ die eertijts diverse spracken hadden / maer de Dominicanen, om meer vrucht te doen met haer onder-wysinghe/ hebben haer gheraden een taele te ghebruycken/ waer dooz de Christen religie ende politie daer seer toe-neemt. 't volck is middelbaer van statuere / wel ghesatoneert / ende van minnelijcke conditie; hebben ghebreck van vrouwen / dooz dien de vrouwen korter leven als de mans; want 't ghebeurt datter wel dertich weduwenaers zyn / ende dertich jonghelingen/ ende gheen thien onghetroude vrouwen: het is arm volck dooz dien sy zoo weynigh

nigh cottoen hebben/ welck noch sommighe jaren verderft dooz de overbloedige vochticheydt; haer principaelen rijkdom zijn plupmen / ende die zijn weynigh ghenoech/ soo dat de in-gheboozene in continuele armoede leden. De vrouwen baren als gepten/dickwils alleen/ op de grondt upt-gestreckt; andere by de wegh/ ende gaen haer stracks wasschen aen de rieviere; van de manieren ende costumpen die sy hadden ten tijde van haer heydendom / en is niet over-ghebleven dan de dansen. Sy maecten seer fraepe wercken van plupmen; ende hebben haer nu begeben tot andere ambachten te leeren. Dese provincie en heeft geen Gouverneur/ als alleen heeft sy een Alcalde major, die daer gestelt wordt by de Audientie van Guatimala.

Ter top hier af-schepden / sal het goet welen te verhalen 't gheene Sir Anthoni Sherley, ende William Parker is weder-baren in 't onder-soecken van Rio Dolce. Engel-
sche vo-
yagie. Dese naer eenighe andere attentaten op de kust van Honduras, ende het veroveren van Puerto de Cavallos, namen booz te onder-soecken dese plaetsen van Rio Dolce, haer selven in-beeldende dat daer dese rieviere op / (welck valt in Golfo Dolce) een enghete was te binden van landt / waer over men licht soude konnen passeeren met volck/ ende een barcke in stucken mede voeren tot aen de zuydt-zee. Sepden met de grooteschepen tot aen Cabo de tres puntas in 't innerste van de bape/ ende lieten haer schepen daer legghen / ende voeren met booten naer Rio Dolce, welck dwers in het landt loopt. Doeren de selverieviere dooz diverse keeren ende kromten wel dertich mijlen ende meer op-waerts; bonden daer een sterck fort ghetimmer/ een dorp ende eenighe pack-huylen/ maer gheen gelt ofte koopmanschappen. Verstonden upt het arm ende miserabel volck dat sy daer ghevanghen kregghen / dat van het uiterste van dese rieviere / wel twintigh mijlen waren tot de zuydt-zee / ende bytich tot Guatemala, ende veertich tot Sonsonate, ende dertich tot Sacatocaluca, wesende alle plaetsen daer sy hoopten naer toe te trecken/ soo dat sy wel saghen datse in haer hope bedrogghen waren/ ende zijnde meest sieck gheworden dooz de onghesondtheit van de lucht/keerden wederom na haer schepen. Welck een goede waershouwinghe is booz andere/om niet in ghe-lijcke maniere bedrogghen upt te komen.

G V A T E M A L A.

Het sevende Capittel.

Bysondere beschrijvinghe van de Provincie, die eyghentlijck de naem voert van G V A T E M A L A, ende hare eygenschappen.

De provincie ende 't goubernement/ welcke eyghentlijck wert ghenoemt Gua- Her.def. temala, (ende by de Indianen Quautemallac, welck is soo veel te seggen als eenen verrotten boom;) is ghelegen op de kust van de zuydt-zee / op de lenghte van de selve / ende is by de seventich leguen langh / ende in de breedte noozdt ende zuyden heeft sy dertich leguen; 't landt is van goede temperatuere / vruchtbaer van Maiz ende cottoen; ende tarwe wast daer seer overbloedigh / ghelijck oock andere fruyten/ hoe-wel 't zaet hem niet wel van d'een jaer tot d'ander laet bewa- ren; het reghent daer weynigh / doch als het daer reghent/ soo reghent het daer seer heftigh/ te weten van April tot October, de winden die daer ordinaerlijc waepen/ zijn den noozden ende zuyden/ doch den noozden wint en duert maer bytthien oft twintich daghen / en is seer koudt ende furieus. 't landt heeft veel berghen ende d. 4. l. 3.
c. 8. wateren/ ende over sulcks goede jacht ende visscherije; veel fruyten van Castilien ende van 't landt/ met ozaegnien/ vijghen/ ende meloenen: daer wast veel Cacao; zijn gebreckich van zoudt/ want om 't zoudt te maecten/ backen sy de aerde daer 't zee-water heeft over-ghespoelt met de bloet/ met potten in obens/ dooz menichte van hout/ende trecken daer so de seltichept upt om 't zout van te maken/ met groote moeyte

moepste ende kost. In hare wateren is seer veel visch van diverse soorten / doch oock veel crocodilen van thien / twintich / jaer dertich / ende meer voeten langh. De kuste van dese provincie begint van Michatoya, ende eyndicht aen Aguachapa: heeft veel weyden ofte blacke velden/welc sy noemen Zabanas, daer veel Estancias (dat zijn hout-hupsen) zijn / van koepen ende ossen; 't landt is wat onderhevich vele siekten / ende dat dooz de hitte ende vochticheydt; daer zijn wel vier soorten van Mosquitos, die de menschen des daeghs seer quellen / ende des nachts niet laten rusten; veel blieghen ende welpen die oock benijnigh zijn: men heeft daer mede scorpioenen / ende woymen / die dick ende hapzich zijn / de welke soo benijnich zijn / dat sy met maer een wepnigh aen te roeren vergiften / ende oock dickwils dooden; ende andere die sy hondert-voeten noemen / die alsoo vergiftich zijn als de booz-gaende; men heeft daer slanghen / haeghdisschen / ende andere onghedierten. Men vindt daer witte byen die witten honigh ende was maecten / ende en stecken soo seer niet als de andere. Daer valt veel balsems; ende een secker liqueur als olie: (Gomara seght dat dit liqueur bliet upt een bergh:) daer is sulphur welck soo fijn is / dat men het niet en behoeft te refinieren om pulber van te maecten. De riviere van Michatoya hier vooren verhaelt / is eyghentlijck de loofinge ofte defaguadero (als de Spaegniaerts leggen) van 't lack Amititan, vier leguen van de stadt van Guatemala ghelegghen / ende om in de provincie te vallen / doet soo hooghen sprongh / dat men met een roer soo hoogh niet en soude kunnen op-schieten / ende maect een hollicheyt tusschen 't water ende de klippen / daer sy van valt / die seer groot is: daer hzoepen veel papegaepen van diverse soorten / ende veel vler-mupsen die groot ende seer schadelijcken zijn / soo dat sy achter een kalf geraeckende 't selve wel met bloet te laten / dooden; ende de menschen oock wel mede / soo sy die slapende binden: ende in dese caberne hanghen dese vler-mupsen d'een op den anderen / ende maecten turten grooter als een hoet / ende dooz de groote schade die sy doen aen de kalveren / heeft men de houtwerijen in eenighe quartieren hier ontrent / moeten verlaten.

d.3.1.5.
c.11.

d.4.1.8.
c.8.

In een plaetse van dese selve provincie / welck ghenaemt wort Nesticpaca, zijn seckere lacken welck schijnen haer oozspronck te hebben upt sulphur-mijnen / overmits haven swaren reuck / en aen haer kanten legghen oock stucken van sulphur te samen ghegroept dooz de dichte van water / ende over sulcks seer gheluybert; ende de weyden daer dit water zijn dooz-loop heeft / maecten de peerden vet / in sulcker voeghen / dat sy van swack ende magher / in korten tijdt vet ende gladt komen te worden. De Indianen van dese provincie zijn nederich: de mexicaertse tale heeft haer ganck onder haer-lieden / hoe-wel sy oock een particuliere spraecke hebben: Sy nemen meer toe als andere in de religie ende politieke conberlatie / doch met de minste naerlaticheyt van wel op haer te letten / soo verballen sy in haer boozighe blindtheyt. De vrouwen zijn groote spinsters ende wel ghelichickt: de mans zijn seer grof / ende goede schutters met den boghe.

Dese provincie was gheconquesteert by Pedro de Alvarado in den jare vijftien hondert ende vier-en-twintich / ende gheduyzende syn leven was sy seer weelderich; maer hedendaeghs (seght Gomara) is sy gantsch gheruineert / ende wepnigh Spaegniaerden die daer woenen: doch dese ghelegghentheyt is daer naer weder verandert / ghelijck die dinghen gaen.

d.3.1.7.
c.3.

Dese provincie (seght Herrera) en heeft maer de haven van Yztapa, ende die en is noch niet soo goet als sy wel behoorde te wesen. Herrera stelt elders R. Yztapa by de riviere Gryalva, ende seght datse streckt naer 't zuydt-oosten / ende datmen daer langhs vaert naer Yucatan: soo dat ick meyne dat Herrera heeft willen seggen dat dese provincie geen aen-komste en heeft aen de noort-zee als de haven van Yztapa; hoe-wel men nu ghebruyckt de ghelegghentheyt van Rio Dolce, om de goederen kommende van de noort-zee te brenghen naer dese provincie.

Y Z A L C O S.

Het achtste Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de Provincie van YZALCOS,
ghelijck de Spaegniaerden die noemen.

De provincie van los Yzalcos, begint aen de rieviere van Guachapa, ende ^{d.4.1.8.} ^{c.9.} opndicht aen Gueymaco ende de kuste van Tonalá, streckt langhs de selve kuste van de zupdt-zee achthien leguen, heeft by naer de selve qualiteyten van bodem ende lucht als die van Guazapan, ende oberbloedicheyt van de selve dinghen/ ende heeft veel Cacao, soo dat 't gheene naer Nova Hispania wordt ghebracht / ende 't gheene sy in haer eyghen hupsen verbelighen / in de vier plaetsen van los Yzalcos, alleen meer dan vyftich dupsent Cargas beloopt / (dat is soo veel als een man tefkens kan draghen / vyftich dupsent-maels:) dese plaetsen bestaen wel twee mijlen in 't vier-kant / soo dat men van sulcke hoven ende haer vruchten in de werelt niet en weet te sprecken. Sy tellen het Cacao by Contles, Xequipiles, en Cargas: een Contle is vier hondert amandelen; een Xequipil twee hondert Contles, dat is acht dupsent amandels; ende een Carga by Xequipiles; ende op die maniere tellen sy oock alle haer andere dinghen. Daer wast noch een anderen boom welck de Indianen in haere taele noemen Cochiz-tzapotl ende de Spaegniaerden Zapote, is een grooten boom / wiens bladeren de ozagnie-boomen bladeren niet onghelijck en sijn; draeght klepne geele blommekens / ende brenghet een vruchte boozts als een quae-appel ofte peere soo van maeckel als van groote; welck wel goet van smaek is / maer niet ghelondt / ende heeft een steen in / die niet beter als venijn is: dese vruchte ghegeten maect de menschen slaperigh / waerom de Spaegniaerden de selve noemen Zapote sonifero. Den hoogh-gheleerden Carolus Clusius maect in syn boecken van de uyt-heemtsche krupden ende vruchten / ghebrach van een vrucht die hem ghelonden was onder de naem van Coxo Cypote; welck wil schijnen de binnenste steen te sijn van dese vruchte.

In dese provincie is een Volcan die altydts roockt / welck de in-ghesetene van dese provincie ghetuyghen in vyftich jaeren herre-waerts meer als twintich stagen van sijn hooghte vermindert ende verloozen te hebben; ende op sommige jaeren heeft hy sulcken menichte van aschen uyt-ghetwoyden / dat hy het landt daer mede eenighe mijlen in 't ronde bedeckte; dede seer groote schade in de hoven van 't Cacao naer het zupden ghelegghen / daer het landt leeghste is; daer vallen van desen bergh veel verscheyden wateren af / welcker eenighe seer goet sijn / ander seer quaedt ende stinckende; daer is een beecke onder andere / die met steen bedeckt alles wat daer in valt; ende hier ontrent in een plaetse ghenaeemt Tupa, hebt ghy noch een dergelijcke / als mede een in de provincie van Chiapa. Van de Yzalcos klimt men by leguen tot een plaetse die sy noemen Apaneca, welck hoven maten koudt is: daer worden eben-wel granaden gewonnen / ende andere vruchten van Spaegnien / ende insonderheyt tarwe: een mijle van daer is een ander plaetse ghenaeemt Ataco, van de selve temperatuere ende uyt-maten wel booz-sien van alderhande jacht; in het gheberghte heeft men het ghedierte dat men seght den Bezoar boozt-brenghet: daer is oock een soorte van klepne dieren ghelijck beeyen / die gheen mondt en hebben / maer in plaetse van dien een gadt in het uytste van de snupdt / welck kleyn ende rondt is / met een langhe tonghe / van binnen hol / daer sy den honigh mede in supghen / ende halen die daer sy die binden konnen; ende als haer die ontbreect / soo gaen sy aen de mieren-nesten / ende strecken haere tonghe daer uyt als oft een riedt waer / ende locken de mieren so daer in. Daer sijn veel dainen van diverse couleuren / ende veel

differentien van vzeemde dierkens / ende oock eenighe schadelijcke dieren. Veel krupden ende boomen van sonderlinghe goede krachten tot de ghesondtheit der menschen / als van mastick / draecken-bloet / ende boomen van Anime, by groote menichten. Wat voorder van daer is Guacapa ghelegen / abundant als de voorgeaende / daer de vrouwen sonder eenighe instrumenten seer goede aerde vaten maken; ende in 't water van seckere beke / set hem secker substantie die roodt is als Cochinille, daer sy haer vaten mede vertwen / ende gheloooven dat het bolus armenus is / dooz dien het ghedroncken zijnde de bloedt-ganck stopt / ende andere pestilentielle siekten verdrijft / soo datmen gist dat het water dooz eenighe mynen van bolus armenus moet passeeren. Ende in een ander beke wordt swarte aerde ghebonden / daer sy fraep swart mede vertwen. Daer zijn andere springhen van warme wateren / die soo heet zijn datse der menschen leden verschouwen / ende zijn seer vershepden van kouleur ende oorspronck: de Indianen noemen dese plaetse de helle: 't water bobbelt upt wel een boogh-scheut weeghs op vele plaetsen / ende met different ghelupdt; in d'een plaetse komt het water drabbich / in d'ander klaer; in een ander roodt / in een ander geel; ende voorts van andere couleuren / naer dat de mineralen zijn daer dese wateren dooz passeeren; eyndelijck van de dampen die daer upt komen / komt secker betumen, van seer vershepden couleuren / welke soude kunnen dienen om mede te schilderen; de Indianen pleghen haer potten te setten ober dese springhen / om die te doen sieden. Van alle dese springhen komt voort deriebiere die de Spaegniaerden noemen Caliente, dat is heete / want als dit water wel een half legue ghelooopen heeft dooz de grondt / van dese plaetse af / soo verschoutot het noch wel de voeten van een peert. Naerder het gheberghte zijn noch andere sulcke gaten / ende daer is een steen vijf spaensche ellen langh / ende dyp breedt / dooz 't midden gheborsten / dooz welcker bzeucke veel roocks uptkomt; ende daer ontrent komende / hoorst men een schrickelijck ghelupdt / ende als het quaedt weeder maect / soo hoorst men wel een halff myle van daer seer schrickelijck ghedryps. Op dat gheberghte zijn grobe boomen / ende eycken die soo groote eekelen draeghen / datse van de doppen inckt-hoozens maecten / ende daer zijnder die de breedte van dyp vinghers dick zijn. Men vint daer schozpiosenen soo groot als konijnen / ende een soorte van padden wat minder als vosschen / die op de boomen springhen / ende haer daer onthouden ghelijck als voghelen / ende maecten in tijde van reghenen seer groot ghelchal. De mieren zijn daer wonder groot / ende de inwoonders eetense / ende verkoopen die op haere marckten.

SAN SALVADOR, SAN MIGUEL,
ende CHULUTECA.

Het neghende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de Provincien van SAN SALVADOR,
SAN MIGUEL ende CHULUTECA, ende hare
byfondere gheleghentheden.

d.4.18.
c.10.

De provincie van San Salvador, neemt haer begin aen de blecke van Atiquizaya, is van de selve vruchtbaerhepdt als de voorgeaende; sy maecten daer seckere masse van stinckende ende benijnighe woemen / welck een sonderlinghe remedie is teghen alle soorten van koude humeuren ende andere quaelen. Twee leguen van dese plaetse neemt sy oorspronck de riebiere van Guachapa, ende naer datse leven leguen weeghs ghelooopen heeft wordt sy seer groot; daer en is in gantsch Indien gheen die grooter wordt in soo kleynen distantie / want loopt maer derthien leguen, ende komt soo in de zupdt-zee. In de blecke van Santa Ana worden twee soorten van houdt ghebonden / met de eene vertwet men een couleur

kouleur welck sy noemen Leonada; ende het ander in 't water werpende/maeckt schoon blaewt. Men de voet van den Volcan in 't booz-gaende Capittel verhaelt / dicht by Coatan, is een lack ghelegghen dat heel diep is / vol van crocodilen / ende een Eplandeken in 't midden; de Indianen die sy noemen Pipeles, gheloofden dat gheen mensch en mocht sien watter op dit Eplandt was / dan dat hy sterben moest die daer op quam; de Spaegniaerden hebben haer haelt van dese domheyt ontlast / maecten blotten om daer aen te komen / ende seckere Swarten swommen daer naer toe / ende bonden op het Eplandt een groot beeldt van steen / de figure van een vrouwe / ende eenighe sacrificien; waer dooz de Indianen saghen dat het maer fabulen en waren. Op de limiten van de blecke welck sy noemen Guaymoco, zyn groote boomen van balsem (als mede op de gantsche kuste van Tonala) is grof hout ende swaer / ende in de kercke zyn pilaren van vijf-en-vijftich voeten hoogh; het liqueur wordt vergaderd in de somer / welck daer duert van de maendt November tot in May; de Indianen versenghen den boom op dat hy desen balsem upt-ghebe; maer de Spaegniaerden laeten den boom 't selve van selfs doen sonder kracht van vper. Den boom brenghet seckere vruchten boozts als amandelen / daer een nat in is soo geel als goudt: Men komt van daer naer de stadt St Salvador dooz een enghete / waer langhs men een riebriere passeert wel seven-en-seftich mael / tot aen de voet van een groote Volcan, die gheen vper meer upt en gheeft / dooz dien de materie die het selve veroorsaecte / schijnt gheconsumeert te wesen; ende maecten soo grooten mondt ten tijde datse brande / datse meer als een half myle in het ronde was / ende wonder diep; ende eer ghy beneden komt / soo heeftse twee plaetsen ghelijck als de kalck-obens; ende upt de diepste komt noch ordinaris roock die soo swaer rieckt / dat men ghesien heeft een Spaegniaert daer van te bestijmen / om dat hy daer te naer was ghekomen. Den bergh is van beneden tot boven vol van cedar-boomen / pijn-boomen / ende meer andere / oock ghedierte / ende verbzande stoffen van den brandt die daer pleegh te welen. Op leguen van het uiterste van desen Volcan is ghelegghen de blecke van Nixapa, daer een stuck is van eenen dorren bergh / die sy noemen el mal pays, bestaende upt steenen / ende verbzande aerde over-hoop legghende / ende is te verwonderen van waer dese aerde magh ghekomen zyn; dooz dien tusschen den booz-schzeven Volcan, ende dese plaetse gheen ander Volcan en is; soo dat men het daer booz hout / dat het komt van den boozsz. Volcan, te meer dooz dien een ander Volcan welck daer is in de vallepe van de stadt St Iago, van verre upt-smijt groote berghen van vper ende steenen; ende een anderen die upt-bozste ende begon te branden in Nicaragua, smeet met ghewelt een bergh van boven tot beneden over een seckere vallepe daer eenighe wooninghen waren van Indianen / die daer alle berginghen. Daer springhen van desen Volcan seer goede wateren / ende dicht by Nixapa wordense tot een riebriere; ende daer is een beke die loopt des nachts tot den leben oft acht upzen 's mozghens / ende dan versincke sy dicht by den bergh van St Iuan.

In de provincie van Chuluteca is een ander fonteyn / welcke vloeyt tot middaghen verdwijnt dan. Men de voet van desen Volcan is een ronden put die seer breedt is / die een Volcan schijnt geweest te zyn / ende langh gebzant te hebben / dooz dien de grondt daer ontrent seer verbzant is / nu spruyt daer een fonteyne van seer goet water / daer de blecke van Cuzcatan met booz-sien wordt / die by de kant van desen put is gelegen; ende daer by is oock ghelegen de stadt St Salvador.

Op dese kuste van de zuydt-zee tot de riebriere Lempa toe / palende aen de provincie van St Miguel; zyn plapnen ende oberbloedt van weyden / ende eenich vee: aen een zijde by de voet van een hooghe Volcan legghen vier vlecken van Indianen / daer soo veel Cacao walt als in de provincie van Ycalcos hier bozen verhaelt. Men de noozdt-zijde van desen Volcan legghet de blecke van

wel ses hondert in-woonders Spaegniaerden: de Officiers van den Koningh hebben daer haer residentie; daer is een smelt-hups / ende de Cathedrale kercke / welckes Bisschop is suffragaen van den Artz-bisschop van Mexico; daer is een klooster van Dominicanen / ende een ander van de orde de la Merced; ende een hospitaal; ende in haer limiten woonen wel vijf-en-twintich duysent Indianen die tribuyt betalen; de stadt is gheleghen in een seer vermaeckelijcke vallepe / ende heeft abundantie van frupten ende alderhande victualie. Dese stadt is gheleghen twee hondert en seventich leguen van Mexico; den wegh derwaerts van Mexico is dooz twee woestynen ofte onbewoonde contrepes / d' eerste van Guaxaca tot Tecoantepecque van vijf-en-beertich leguen; ende d' ander van daer langhs Soconusco, van seltich leguen; ende van half May tot half November en reys men niet / dooz dien het meest alle daghen reghent / ende men de rieieren en poelen niet en kan passeren. De aerde heeft hier soo gheweldigh by vlaghen / dat sy de hupsen om verre werpt.

Dese stadt is insghelijcks gheleghen twee hondert leguen van Guazacoalco aen de nooydt-zee (dese distantie en kan soo groot niet wesen / ten ware de wegh gheweldigh om-liep) van waer sy eertijds met groote travailie moesten halen het ghene sy van de nooydt-zee van doen hadden. Van hebben daer naer een naerderen wegh ghebonden dooz de vallepe van Naco in de provincie Honduras welck maer by de vijftich mylen is gheleghen van St Iago de Cavalleros ofte Guatemala.

Dese stadt wierdt in den jaere 1541 dooz een schickelijck tempeest by naer gantsch ghedestruert / welck syn oorspronck nam upt den Volcan, welck leght boven de stadt / van waer des nachts ten twee uyzen onversiens soo grooten water-bloedt (met hem boerende gheweldighe steenen / veel houdt ende gantsche boomen /) quam in de stadt met sulcken gheweldt / dat sy de mueren van de hupsen ter neder wierp / ende het volck deerlijcken versmoorde: dan de stadt is daer naer weder op-ghebout.

John Chilton die daer was in den jaere 1570 seght dat by synen tijdt in dese stadt maer woonden tachtentich Spaegniaerden; dat sy leght veertien mylen van de zee binnen 's landts; ende seer rijk is / van wegghen het goudt datse gaen halen van de kuste van Veragua. Doch gheloobe datter een goet deel van haeren rijkdom komt van den Indigo ofte Annil die wonder sijn is / so datse boven allen seer gheacht wordt.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de andere steden van dese provincien, te weten,
St SALVADOR, LA TRINIDAD, St MIGUEL, ende
XEREZ DE LA FRONTERA.

DE stadt St Salvador, de welke de Indianen in hare tale noemden Cuzcatlan ofte Cuzcatan; is gheleghen op de hooghte van wat meer als dertien graden by noorden de linie / in een ghetemperde lucht / ende op een vruchtbaeren grondt; beertich leguen van St Iago, vooz-schreven naer het zuydt-oosten; daer is een klooster van Dominicanen. Men heeft een lack daer ontrent welck vijf leguen in 't om-gaen is / met wepnigh visch daer in: de oude Indianen segghen dat daer eertijds in dit lack slanghen wierden ghebonden van extraordinaire groote. Herrera seght elders / dat Cuzcatan is gheleghen seltich leguen van Guatemala: Van het eerste komt beter met de gheleghentheydt van de steden over een.

John Chilton voozen verhaelt seght dat San Salvador de principaelste stadt is van Sonsonate, ende datse gheleghen is seltich leguen van Guatemala ende seben mylen van de zuydt-zee / ende een haven op de selve kuste / die ghenaemt

ghenaemt is Acaxutla, daer de schepen aen-komen met haer koopmanschappen die sy brenghen van Nova Hispania, ende van daer sy wederom haer vracht innemen van Cacao: ende dat daer in syntijdt seltich Spaegniaerden oft daer ontrent woonden.

De blecke la Trinidad, welck in de Indiaensche sprake wort genoemt Conzonate, is ghelegghen ses-en-twintich leguen van St Iago de Guatemala, ende vier leguen van de haven van Acaxutla naer 't zuydt-westen/ wort gheregeert by een Alcalde major, upt naem van syn Majesteit / daer is een klooster van dominicaner monniken: is gelegen in een quartier dat vruchtbaer is van Cacao, ende de Indianen zijn onder de jurisdictie van die van St Iago; in dese plaetse valt seer grooten handel/ ende de haven is de plaetse daer de schepen van Peru ende Nova Hispania komen ontladen: dese plaetse is meest bekend by de naem van Sonfonate, ende dooz dien daer den meesten handel valt/ soo wordt de gantsche provincie oock soo ghenoemt.

De blecke van Sant Miguel is ghelegen twee-en-seltich leguen van Sant Iago de Guatemala, ende twee-en-twintich van Sant Salvador naer 't zuydt-oosten/ (soo dat als hier voozen Sant Salvador maer veertigh leguen van Sant Iago moet ligghen;) twee leguen van de zee/ ende de bape van Fonseca, de welcke dese blecke dient vooz een haven/ ende in haer distrikt zijn wel tachtentich doypkens van Indianen.

De blecke Xerez de la Frontera in de spraecke der Indianen ghenaemt la Chuluteca; is ghelegen op de frontieren van Guatemala ende Nicaragua, tachtentich leguen van Sant Iago, ende twintich van Sant Miguel, naer 't zuydt-oosten van beyde dese plaetsen/ in een contrep die seer vruchtbaer is van cottoen ende van Maiz.

Het twaelfste Capittel.

De gheleghentheyte van de havenen ende kuste aen de zuydt-zee van dit gouvernement van G V A T E M A L A.

d. 5. l. 9.
c. 9.

DE havenen van dit gouvernement aen de zuydt-zee/ zijn boven de gheene die top in het vooz-by gaen hebben aen-gheroert: la Bahia de Fonseca dicht by de stadt Sant Miguel op de hooghte van twaelf graden en een half by noozden de linie; dese was ontdeckt in den jaere 1522, by Gil Gonzales Davila, ende soo by hem ghenaemt ter ghedachtenis van Iuan de Rodrigues de Fonseca, Bischop van Burgos ende president van den raedt van Indien; binnen in de bape leght een eplandt/ welck de selfde noemde Petronilla. De Spaegniaerden hebben eertijds vooz ghehad dooz de gheleghentheydt van dese bape/ den toe-voer van alder-hande koopmanschappen tusschen de noozdt-zee ende de zuydt-zee te onder-houden: hadden in den jaere 1535 een woon-plaetse ofte stedeken gheleght in de vallepe van Naco, welck sy noemden buena Esperance; ende gaben den koningh van Spaegnen by brieven te kennen / dat dit vooz-schreiben stedeken seer wel ghelegghen was tusschen Puerto de Cavallos ende de Bahia de Fonseca, die noozdt ende zuyden vanden anderen legghen / ende dat daer van de eene zee tot de andere onghebaerlijcken vijftich leguen weeghs mochte wesen/ ende meest goeden wegh / upt-ghenomen eenighe harde passagien die men soude kunnen slechten / ende de wegghen tusschen de dicht met boomen bewassen berghen openen. Dat oock den handel op Peru veel bequamer ende profitabelder konde ghedreven worden ober dese Bahia de Fonseca, als wel ober Panama; dooz dien het veel beter ende ghereeder varen was van dese bape naer Peru als van Panama; en ghereeder varen van Puerto de Cavallos na Spaegnen/ als van Nombre de Dios: dooz dien men van Puerto de Cavallos in twaelf tot veerthien daghen zeplen konde tot in de Havana. Ghetupghen oock dat dese Bahia de Fonseca

is een seer groote ende seckere haven / daer de haven van Panamo niet en is by te ghelijcken. Thomas Buller seght in syn obserbatiën op de vopagie van Candisch: <sup>Engel-
sche vo-
yagie.</sup> Dat in de Golfo van Fonseca (soo noemt hy die bape) legghen thien Eplandekens / waer van de vier bewoont zijn by Indianen / ende dat men daer kan bekomen water / hout ende zout. Dat aen de west-zijde van de Golfo is een dorp van Indianen / welck is ghenaemt Mapal, daer menichte van ossen is. Steit Rio Lexo op de hooghte van twaelf graden ende veertich minuten; ende seght dat de bape van Fonseca leght van Rio Lexo (achte hy mepnt Realeio in Nicaragua) veertien mijlen/ende dat de kours is west-nooydt-west ende oost-zuydt-oost. Dat van Rio Lexo tot de bape van Sonsonate de kours is oost ende west / ende de distantie sestich mijlen.

De tweede haven is Acaxutla by de blecke Trinidad ofte Conzonate, op de ^{Her. def.} hooghte van twaelf graden by nooyden de linie; (dan naer upt-wyzen van de pal-kaerten soude wel op derthien ligghen:) welck is de voornaemste haven van dit Goubernement booz de trafijcke op Nova Hispania ende Peru. De bape van Guatemala is twaelf leguen boozder naer het westen; ende Rio de Xicalapa noch se-ven leguen west-waert van de bape booz-noemt. Op de nooydt-zijde en heeft dese provincie gheen zee-kuste / alsoo sy tot aen de zee niet en raecht / op wel veertich leguen naer / by een landingh plaetse / welck sy noemen el Puerto de Golfo Dol-
ce, van waer de koopmanschappen (die van Spaegnien komen langhs de Gol-fo de Honduras) te lande worden ghevoert naer Guatemala, San Salvador ende la Trinidad; ende twaelf leguen van Guatemala, by den hooghe wegh van Me-xico leght het lack van Atitlan, welck thien leguen is in 't om-gaen/ ende vier le-guen breedt / sonder dat men daer grondt heeft konnen werpen.

H O N D U R A S.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie de HONDURAS in 't ghemeyn.

DE provincie ende het Goubernement de Honduras, schepdt syn limiten aen ^{d.4.1.8.} d'een zijde met de provincie van Guatemala langhs de steden van San Salva-^{c.3.} dor ende San Miguel, ende de blecke van Xerez de la Frontera: ende aen d'an-der zijde met de provincie van Nicaragua, naer de stadt Neuva Segovia toe; ende aen een ander zijde met de provincie van Taguzcalpa, die de Spaegniaer-den nu noemen la Neuva Estremadura, ende boozts leghte aen de nooydt-zee; <sup>Her. de-
script.</sup> langhs welcke kuste sy langh is oost ende west meer dan hondert en vijftich le-guen, ende in de breedte heeft sy van de zee af tot Nicaragua, ende tot de provin-cie van Guatemala in sommighe quartieren tachtentich leguen, ende in som-mighe plaetsen meer ofte min. 't landt heeft seer veel berghen / ende schoone en vruchtbare vallepen / die eertijds seer volck-rijck pleghen te wesen / dan zijn nu dooz de oorloghen die de Wilde onder den anderen hebben ghevoert / seer om-ghekommen ende vermindert. Daer zijn weynigh plapnen in regard van de groote ende hooghe berghen. Dese provincie is seer vruchtbaer van Maiz ende tartwe / ende alderhande vee; ende daer zijn eenighe mijnen van goudt ende silber; hoe-wel de in-gheboozne daer eertijds gheen werck van en hebben ghemaect / nochte de selve ghebeneficeert: 't lant is seer overbloedigh van dictualie; ende rijck van honigh ende walch. Daer wassen calabassen in groote abundantie / waer dooz de eerste ontdeckers van dese kuste / bindende in de zee veel van dese calabassen drijben / welcke men in 't Eplandt Hispaniola ofte Sant Domingo noemt Ybueras, dese zee noemden Golfo de las Ybueras, ende de provincie van gelijcke las Ybueras; hoe-wel daer na om de groote diepte die de stier-lieden vonden ontrent een Cabo van dese provincie / sy de naem gekregen ende behouden heeft de

Honduras. Heeft de rivier Haguaro naer 't quartier van Truxillo toe/ die groot ende schoon is/aen wiens oevers seer veel woon-plaetsen waren van Indianen/ ende veel landen wierden beboutt ende upt de riviere ghewatert. Daer zijn meer rivieren/ hoe-wel gheen soo groot als dese; ontrent de Stadt van San Pedro loopt een riviere dese noemen Chamalucon, welck haren loop neemt vooz-by Camayagua. De riviere Vlua heeft twintich leguen in de lenghde met seer schoone oevers/aen beyde zyden bewoont/tot dat sy in zee loopt: Ende elke riviere houdt in dese provincie haer ordinaire kours/ende verspreet by tijden syn wateren/ende watert ende verbercht alle de boomgaerden ende hoven/de selve groen maeckende ende de vruchten daer van voozderende; ende 't selve geschiet meest ontrent St Michiels-dagh ende St Franciscus-dach: dese provincie en heeft gheen ander fonteynen ofte wateringhen om hem van te dienen.

De waren daer de in-gheboorne haer-selven mede onder-houden/ ende haer tribuuten mede betaelen aen de Spaegniaerden/ zijn witte mantels van vier-draet; veel honigh welck sy vergaderen in groote holle boomen/ ende onder de aerde op-nemen/ dooz dien sy gheen andere bye-korven en hebben: sy hebben oock Chille ofte Axi ende Batatas; sy zaepen Maiz ende erwteten dypmael des jaers. Sproerden de aerde met seckere langhe paelen/ de welcke hebben twee kromme tacken/ een op-waerts ende d'ander neder-waerts om gheboghen/ om forse te doen beyde met de voet ende met den arm; sy zaepden wepnigh/ dooz dien sy seer luy ende ledigh zijn/ende leden den meesten tijdt van 't jaer hongher; aten oock diverse wortelen; ende voozts alderhande beesten/ sonder haer te mijden van verscheppen ongedierten; droncken in hare feesten seckere soorte van mede/ daer sy haer seer droncken in droncken; de Heeren gebuyckten alleen den dranck van het Cacao, nu drincken sy alle 't selve; dan alle die quade coustumpen neffens diverse abominatien die sy onder den anderen pleegghden/ zijn dooz de conbersatie van de Spaegniaerden seer verbeteret. Sy hadden onder haer differente taelen/maer de ghemeynste spraecke onder haer was die van de Chontales, welck een barbarisch volck was. Sy rekenden haer jaer by achthien maenden/ ende noemdent Ivalar, dat is te segghen een dinck dat vooz-by gaet; ende gaben elke maendt twintich daghen/ hoe-wel sy niet en rekenden dan by nachten/ende so stelden sy de nacht vooz den dagh. Haer jaer begonnen sy veertich dagen vooz het onse; soo dat den eersten dagh van haer derde maendt over een quam met den eersten Januarij naer onse rekeninghe.

Den Bisschop van Chiapa, Bartholomeo de las Casas beklaght hem aen den Keyser Carolus V, dat de Spaegniaerden in dese landen over de twee millioenen zielen in wepnighe jaren hebben vernielt/ende in de groote ende lustighe provincien by naer gheen volck over ghelaeten. Dese provincie heeft vier steden van Spaegniaerden ende twee blecken/te weten Valledolid, Gracias à Dios, San Pedro, puerto de Cavallos, Truxillo ende San Iorge de Olancho, welcke wy particulierlijcken sullen gaen beschrijven; dese provincie heeft oock een Bisschop; de welke suffragaen is van den Artz-bisschop van San Domingo in 't Eylande Hispaniola.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt VALLADOLID in HONDURAS, ende de Stadt GRACIAS A DIOS, ende St PEDRO.

Her.def. **D**e Stadt nieuwt Valladolid, welck de Indianen in haer taele noemen Comajagua, is ghelegen op de hooghte van meer als sefthien graden by noorden de linie; (naer 't segghen van Herrera, die hem hier in moet abuseren/na-demaal sy Puerto de Cavallos maer op vijftien graden stelt/ die nootlaeckelijck veel noozdelijcker moet ligghen) seftich leguen van Guatemala ofte de Stadt St Iago

St Iago naer het oosten toe / ende by de veertich leguen van de nooydt-zee. Is ghelegghen in een schoone ende seer lustighe vallepe / een fraepe ghelegghentheid van ghetemperde ende seer gelonde lucht: in haer velden heeft men menichte van bee / welck daer seer heeft toe-ghe-nomen; ende men heeft in haer distrikt oock goede silver-mijnen ontdeckt. Den Gouberneur houdt hier ghemeenlyck syn woon-plaetse / neffens de thesorie van den Koningh; ende daer is een smelt-hups dieneende vooz de mijnen vooz. Hier is oock de Cathedrale kercke ende Bisschop-schoel / sinte het jaer 1558, wanneer de selve daer ghetransporeert wierdt van Truxillo, daer sy te vooren was; ende daer is een klooster van Nonnicken de la Merced. In den jare 1539 sondt Don Francisco de Monteio, die doen Gouberneur was van de Honduras, syn Lieutenant Alonso de Caceres met eenigh volck / om een vleckte te houtwen tusschen beyde de zeen / de welcke de selve leyde ses-en-twintich leguen van de zuydt-zee / ende soo vele mylen insgelijcks van de nooydt-zee / daer een rievier is / die van Puerto de Cavallos af twaelf leguen te landt-waert in met canoas kan bevaren worden tot een doorp van Indianen / ende van dit doorp tot dese vleckte / welcke sy den naem gaben van Santa Maria de Comoyagua, zyn noch twaelf leguen, meest seer bequame wegh om met karren te ghebruycken. Soo dat de Capiteyn Caceres ende de inwoonders van dese vleckte / den Koningh te kennen gaben / dat dese plaetse een goede ghelegghentheid gaf tot de onderhandelinge van beyde de zeen; ende leyden dat men daer vooz soude kunnen excuseren de groote siekten ende sterften tusschen Panama ende Nombre de Dios vooz-vallende; affirmerende dat de navigatie die men soude legghen in een plaetse aen de zuydt-zee veel koyter ende bequamer was naer de stadt de los Reyes ofte Lima, als van Panama; ende verthoonden dat dit een ghelondt landt was / ende overbloedich van onder-hout vooz veel volcks dat daer te passeren had / vooz dien 't landt rijk was van goudt-mijnen; ende datter het koozn ende de wyngaerden wel groepden / neffens de fruyt-boomen van Castilien; ende dat het bee daer wel voozt wilde om de goede weyden / wateren / ende berghen; ende datter goede visch was in de rievieren. Sepden mede dat de vleckte ghelegghen was in een seer hermaeckelijcke vallepe / by de vier leguen langh / met veel vruchten van 't landt / ende goede jacht van harten ende konynen. Daer naer schijnt de stadt Valladolid in dit selve quartier gheleght te zyn tusschen beyde de twee zeen; de welcke van den anderen verscheyden zyn dry-en-hyftich leguen, van Puerto de Cavallos aen de nooydt-zee / tot de Bahia de Fonseca aen de zuydt-zee; ende vooz het aen-gheben vooren verhaelt / heeft den Koningh van Spaegnen vooz den Ingenieur Battista Antoneli desen wegh doen naerder belichtighen / om dat vele hardt dzeven dat dien wegh bequamer was vooz de onder-handelinge van beyde de zeen; maer hy bevondt dat daer veel inconvenienten in de wegh waren / die verhoorden upt te voeren 't ghene van de Spaegniaerden van dit gheweste nu meer maels den Koningh van Spaegnen was aen-ghedient.

De stadt Gracias a Dios is ghelegghen dertich leguen van de stadt Valladolid vooz-noemt by naer naer het westen; wierdt ghebout in den jaere 1350 vooz de Capiteyn Gabriel de Royas, om de mijnen van goudt te beneficiëren die in dat gheweste doen waren ontdeckt / ende had verscheyden sware rescontren teghens de Indianen / die hem dickwils bespronghen in een fort dat hy daer ghemaect hadde; maer alsoo hy van de Gouberneurs van Honduras ende Nicaragua niet behoozlijck en wierdt ghelecourteert / was hy ghenootsaeckt de plaetse weder te verlaten; doch in den jare 1536 wierdt de selve wederom herbout vooz Gonçalo de Alvarado. De stadt is gheleght op een hardt gheberghte / ende van gheen traffijcke: sy leven daer by 't zaepen van tarwe; hoe-wel 't landt om syn hardicheydt met moeyte ghebout wordt: daer worden seer veel muplen ghe-teelt / met de welcke sy de tarwe die daer waest voeren naer San Salvador ende daer ontrent / ende hebben oock goede peerden / die sy daer aen-teelen.

Her.def. De Stadt St Pedro is ghelegen dertich leguen van Valladolid de Comoyagua naer 't noorden / een weynigh streckende naer het westen / ende elf leguen van Puerto de Cavallos, daer de officiers van den Koningh haer onthouden / dooz dien dat Puerto de Cavallos, daer de despachen van de schepen vallen / een seer onghesonde plaetse is; Dan naer 't segghen van Herrera elders in syn historie / soo is de Stadt van San Pedro mede wat onghesondt / legghende in een hitlighe ende seer onghesonde lucht: pleegh wel de beste te wesen van dat quartier / ende daer den meesten handel was / dan dit is te niet ghekomen / naer dat Golfo Dolce is ontdeckt / van waer men de koopmanschappen te landt-waert in-boert met barcken.

d.6.13.
c.19.

Het bytthiende Capittel.

Beschrijvinge van de andere Steden in de Provincie van HONDURAS gheleghen, te weten PUERTO DE CAVALLOS, TRUXILLO ende St IORGE.

Her.def. **D**e blecke San Iuan de puerto de Cavallos is gheleghen op de hooghte van bytthien graden by noorden de linie (naer 't seggen van Herrera) elf leguen van San Pedro, ende veertich leguen van de Stadt Valladolid de Comoyagua; is bewoont by facteurs van de koop-lieden ende by swarten / om dat het een haven is die swack is / doch goet / hoe-wel het een bape is; (want Herrera seght elders dat het een excellent ghelegentheyt is vooz een groot ghetal van schepen / ende de beste haven / die in de weerelt is) wordt ghenaemt Puerto de Cavallos, om dat daer eenighe peerden over-boozdt wierden ghelet by een extra-ordinaire storm.

d.4.1.7.
c.3. De vallepe van Naco numeer-maels by ons aen-gheroert is van dese plaetse achtthien leguen, wiesende een rijke provincie van mynen / ende eertijds seer vol volcks: want naer 't segghen van Herrera, soo is dese vallepe het beste landt van dese provincie / black / vruchtbaer ende spacicus / met gheberghthe om-cinghelt / met bzeede weghen / met veel bloemen / vruchten / ende seer vermakelijcke groente / soo dat het ten deele ghelijckt de provincie van Valentia in Spaegniën. Dan om weder te keeren tot Puerto de Cavallos, dese plaetse is diverse reysen in-ghenomen ende gheplondert gheweest; ende insonderhepdt by de Enghelsche onder het beleydt van Sir Anthony Sherley, in den jaere 1596, welke ghetuycht dat het de armste ende miserabelste plaetse is van gantsch Indien: dan Christopher Newport die de selve plaetse in-nam in den jaere 1591 vondt daer goeden buyt / ende ghetuycht dat het een plaetse was van twee hondert hupsen / ende datter dat jaer wel vier rijke schepen waren af-ghhevaren. Waer dooz eyndelijck is ghebeurt / dat (siende dese haven weynigh seker was / ende sonder beschudt / ende derhalven open vooz de zee-roovers) de selve is verleght dooz Alonso Criado de Castilla president van de Audientie van Guatemala, ende den handel ghebraght op een ander plaetse / welck men noemt Amatique, achtthien leguen van de vooz-gaende puerto de Cavallos, ende is genaemt San Thomas de Castilla, welke blecke heeft alderhande ghelegentheden / ende de noodighe securiteyt tegen de vbanden: soo dat den Koningh dit vooz een sonderlinghen goeden dienst heeft gheacht / ende den vooz-noemden Don Alonso Criado in Spaegniën weder-ghekeert zijnde / daer over Raedts-Heer ghekozen in syn oppersten raedt van Indien.

Her.def. De Stadt Truxillo is gelegen seltigh leguen van de hooft-stadt Valladolid naer 't noozdt-oosten / ende veertich leguen van Puerto de Cavallos naer het oosten; een myle van de noozdt-zee; syn haven wordt ghenaemt Iuan Gil, is een goede haven / (hoe-wel het een bape is / die doodt is) ende van de windt beschut / daer de schepen eerst ontladen ofte aen-komen die voozts na Guatemala willen. De Stadt is gelegen tusschen twee rievieren van goet water ende visch-rijck / in een landt dat somers en 's winters wel getempert is; de conterepe is vruchtbaer van alderhande lijf-tocht.

d.3.18.
c.7.

lijf-tocht; daer valt veel honigh ende was / ende 't is daer vermenighbuldicht: ende de koepen zijn daer grooter als in Spaegnen; de wijngaerden draghen tweemaal's jaers / als oock het koozn: naer acht daghen dat de drupbe ghesneden is / soo snoept men de wijngaerden / ende loopen op een nieu upt / ende gheben weder drupben ontrent kerlmis: de limoenen ende ozagnien / ende in somme alle andere vruchten wassen daer wonder wel. Dese plaetse was by de Engellsche hervascht in den jare 1576. Dan daer na in den jare 1596 wierdt 't selve weder onderstaen by Sir Anthony Sherley ende William Parker, doch te vergeefs; want wierden van de wacht ontdeckt; sy ghetupghen dat de stadt ontwinbaer is by natuere van de plaetse / legghende opeen steplen bergh dicht by de zee / om-ringht met bosschagien die seer dicht zijn / soo datter gheen passagie en is dooz 't gheboomte / ende daer is oock maer een seer enge ende steple wegh naer de stadt toe-gaende / aen welckes eynde is een poorte die seer sterck is; soo dat daer niet te doen en is dan by 't verraschen van de schildt-wacht. ^{d.4.1.7.} ^{c.3.} Twaelf leguen van de stadt Truxillo leght de vallepe van Xuticalpa, daer eertijts in de beken veel goudts wierdt ghevonden / soo dat de Spaegniaerden daer een fortvresse hadden in den jare 1530; om de mijnen vooz aen-loop van de Wilde te beschutten.

De blecke Sr Iorge de Olancho is ghelegghen beertich leguen van de stadt Valladolid de Gomayagua, naer het oosten / (Herrera leght elders meer als dertich; liet hier naer) daer wonen eenighe beertich Spaegniaerden / ende in haer distrikt wel selhien dupsent Indianen die onder tribuut sitten / daer valt veel goudts / insonderheyt in de rievriere van Guayape, die twaelf leguen leght van dese blecke. ^{d.4.1.8.} ^{c.3.} Dese stadt ofte blecke leght van Valladolid wepnigh meer als dertich leguen, ende van Gracias à Dios dertich leguen meer; ende van Truxillo insghelijcks dertich leguen; soo dat de wegh wepnigh verschilt / ende dese stadt ende de steden Valladolid, Gracias a Dios, ende San Pedro legghen ghelijck in een trianggel; de gantsche provincie beknoopt / ende ghelijck in het ronde. De vallepe van Olancho daer dese blecke is in ghelegghen / is seer ghenoeghelijck ende profitabel / ^{Her. de-} ^{script.} men heeft daer seer veel goudts ghevonden / soo dat de Gouverneurs van Honduras ende Nicaragua daer grooten strijdt om hebben ghehadt / elck een die in sijn Gubernement betreckende / tot dat het verschil by den Koningh van Spaegnen is te neder gheleght.

Het selthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste, havenen, ende Eylanden van HONDURAS.

DE gantsche kuste van dese provincie is ghelegen aen de noozdt-zee in de Golfo die sy noemen de Honduras, welck is de gantsche zee-strandt tusschen dese provincie ende de provincie van Yucatan, tot daer sy aen de selve paelt / langhs de provincie van Verapaz, al waer het de naem heeft van Golfo de Guanaios weghen de Eylanden daer wy terstondt sullen van sprecken: Het eerste punt is / dat sy noemen Punta de Ybueras, welck is ghelegghen op de hooghte van selhien graden by noozden de linie (ofte naer upt wijlen van de kaerte op vijftien graden en vier-en-dertich minuten;) neffens Golfo Dolce, welck de haben is vooz de provincie van Guatemala; waer eertijts ghebout was een plaetse / ghenaemt San Gil de buena Vista, neffens de Cabo de tres puntas, naer 't oosten van Golfo Dolce. Meer naer 't oosten hebt ghy de rievriere Piche, ende Rio Baxo, ende de rievriere Vlua, die oock anders ghenaemt woordt in de Indiaensche tale Balahama, eer ghy komt aen puerto de Cavallos, welck is ghelegghen op de hooghte van vijftien graden. Figueredo stelt Rio de Lua by oosten puerto de Cavallos dicht by puerto de Sal. Linschoten steldt tusschen punta de Ybueras ende puerto de Cavallos dertich mijlen. Daer naer volghet de rievriere ende het punt de la Sal; ende daer by puerto de Sal, Figueredo in sijn Roteiro rekent van puerto de Sal tot puerto

puerto de Cavallos vijf leguen, ende steldt tusschen beyden Morro de Baibas, dyp leguen by oosten de haven van Cavallos, ende daer aen Triumpho de la Cruz, welc is een kabe met dyp punten/daer Christoval de Olid inden jare 1524 een blecke hadde gheleght/die hy soo noemde. Doorder leght Rio Hulma, ofte de Xagua, ende naer 't noorden van haren mondt het Eplandt de Vtila, ende naer 't nooydt-oosten de Eplanden Guyama, Helen ende Guanaia, ende San Francisco, nooydt ende zupden met punta de Truxillo (welck zyn de Eplanden de los Guanaios:) het boozschreven punt woordt oock anders ghenaeamt Cabo Delgado ofte de Honduras; Figueredo in syn Roceiro noemt het oock punta de Castilha: Linschoten steldt tusschen Triumpho de la Cruz, ende Cabo de Honduras dertich mijlen / ende van daer tot Cabo de Cameron twintich mijlen. By dese Cabo leght een seer leeghe kuste / ende vol gheboomte. Tusschen Cabo Delgado ende Cabo de Cameron, (naer welck men syn kours steldt van het Eplandt Iamaica af) zyn derthien rievieren / ende aen 't punt van de Cabo is een dzooghte die wel twintich mijlen in zee streckt / ende in het midden van de selbe dicht by de kuste een groot Eplandt / ofte eenighe ghebooken Eplanden / welck sy noemen de los Baxos, ende een ander naer het noorden ontrent de dzooghte / welck sy noemen San Milan; ende booz by de dzooghte hebt ghy de Bahia de Carthago, ende Bahia Honda, booz de Cabo de Gracias a Dios, welck is ghelegghen op de hooghte van veertien graden en een derde; ende naer het noorden van 't selve de dyp Eplandekens / welck sy noemen las Viciosas; ende van Quita Suenno, ende Roncador, twee seer ghevaerlijcke dzooghten: de Cabo boozschreven booz by zijnde hebt / ghy Golfo de Niquesa; ende de riviere Yarre op de hooghte van derthien graden by noorden de linie / altoer de Goubernementen van Honduras ende Nicaragua te samen komen.

d. 1. 1. 5.
c. 5. De Eplanden die men noemt los Guanaios, wierden ontdeckt by den eersten Ammirante Don Christoval Colon in den jaere 1502; want dooz tempeest ghezeven zijnde ontdeckte hy een kleyn Eplandt / welke de Indianen noemden Guanaia ofte Guanaxa, ende heeft naer by sich andere dyp ofte vier kleyn der Eplanden / die daer naer al te samen Guanaias by de Spaegniaerden zyn ghenoeamt / en waren eertijds wel bewoont by goet ende vreedsaem volck: den Ammirante noemde dit Eplandt Isla de Pinos, om dat daer veel pijn-boomen waren / ende leght van Cabo de Honduras naer 't segghen van eenighe / vijf mijlen zupdt ten westen ende nooydt ten oosten / ende van de stadt van Truxillo naer 't segghen van Herrera twaelf leguen, ende is van 't landt van Yucatan dertich leguen ofte wepnigh meer verschepten. Herrera seght elders; dat het tweede Eplandt welck Guayama woordt ghenoeamt / acht leguen in zee leght teghen ober Truxillo; ende dat het twee leguen groot is / daer excellente papegaepen vallen / ende veel berckens worden aen-geteelt. 't Derde leght nooydt-nooydt-west ende zupdt-zupdt-oost van Cabo de Honduras, ende vier mijlen van 't booz-noemde Eplandt van Guanaxa. Dirck Ruyters seght dat op dit Eplandt een dorp van Indianen leght daer verberfchinge genoegh is te bekomen; dat de Indianen van dat Eplandt heel goet-aerdigh zyn; maer dat daer ghemejnlijck twee ofte dyp Spaegniaerden onder haer woonen om de selve in toom te houden. Het derde Eplandt woort genaemt Utila, ende is grooter / ende leght 14 leguen van Puerto de Cavallos. Dirck Ruyters schijft / dat Vtila is een Eplandt ghelegen vijf groote mijlen van 't Eplandt Guayama, ende ontrent vijf mijlen groot / dan niet seer hoogh / vol geboomte gelijk het Eplandt van Saona onder Hispaniola ghelegen. Boven 't Eplandt la Guanaia is een ander Eplandt welck een bergh heeft van seer schoon cristal / soo Herrera ghetuycht. Daer leggen oock de Eplanden van Guaydua, Helen ende St Francisco; doch worden al te samen genaemt Guanaias, ende de zee daer ontrent woort daerom mede gheheeten Golfo de Guanaio, ofte Guanaxo. Figueredo seght in syn Roceiro, dat Guanaya, als men het eerst komt te sien upter zee / dyp Eplanden schijnt

schijnt te wesen/ende dat het ses ofte seven leguen verscheyden is van 't vaste landt/
 streckende met de Cabo de Honduras noozdt-noozdt-west ende zupdt-zupdt-oost:
 aen de oost-sijde is het al hoogh en effen/en daer by komende noozdt ende zupden/
 soo is 't aen de noozdt-sijde leegh ende in het midden hoogh / ende en heeft aen die
 sijde gheen haeben; maer twee habens aen de zupdt-sijde; alwaer het heeft een rjē
 van Cajos ende eenighe scharpe klippen die men moet myden. Op dit Eplandt
 heeft men berckens / hoenderen / papegaepen ende daer woonen ordinaris twee
 oft dyp Spaegniaerden onder de Wilde: aen de west-sijde heeft het een rif / welck
 een legue af-streekt in zee. Van dit Eplandt tot Guayava zijn dyp oft vier leguen,
 van Guayava tot Vtila zijn ses leguen, is ses oft seven leguen groot / al leegh ende
 vol boomen: aen de oost-sijde heeft het een ronden heubel als een broodt/ende naer
 't zupdt-westen een klepnen heubel/daer eenige palm-boomen op staen; en voorts
 een grooteren heubel met een punt/welck black is; ende twee leguen van daer een
 goede haeben/de welcke streckt noozdt-oost ende zupdt-west met den grooten heu-
 bel: dit Eplandt heeft aen de west-sijde ses ofte seven groote Caios vol gheboom-
 te/ende tusschen dese ende het Eplandt is 't al droogh; ende aen de zupdt-sijde on-
 trent twee leguen van 't west punt heeft het twee Caios ende een bancke daer 't op
 bant: het westelijckste punt streckt noozdt ende zupden met Menguilla aen 't vaste
 landt ghelegghen.

N I C A R A G V A.

Het seventhiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Provincie van N I C A R A G V A in 't ghemeyn.

DE provincie ende 't Gubernement van Nicaragua, welck de Gouverneur Her. def.
 Diego Lopez de Salzedo eerst noemde Neuvo Reyno de Leon, paelt naer het
 westen met de provincie van Guatemala, naer 't noorden met de provincie van
 Honduras, ende naer 't zupden met de provincie van Costa rica. Heeft in de lenghde
 oost ende west hondert en vijftich leguen (Herrera seght elders in syn historie vijf-
 tich leguen, 't welck meer met de waerhepdt schijnt ober een te komen) ende tacht-
 tentich leguen in de breedte noozdt ende zupden. Heeft verscheyden provincien in
 syn begriyp / als Nicoya, Nequecheri, Mabyte, Diria, Malaya, Managua, Caca-
 loaque, Ceveaco, een ghedeelte van de volckeren welck men noemt Chontales,
 ende los Micos ende Madera. 't gantsche landt is sonder riebieren / seer heet in de d. 4. l. 8.
 somer; modderigh ende sijckerigh/ende seer tempeestich in de winter: blacke gront / c. 7.
 soo dat men daer wel karrē kan ghezupcken: oberbloedigh van alderhande lijf-
 tocht / hoe-wel daer geen tarwe en balt / maer wordt van Peru met meel vooz-sien.
 Daer worden veel stieren ende koepen / ende berckens aen-ghequueckt / ende oock
 eenighe gepten; maer men en heeft daer gheen schapen. Daer is seer veel visch:
 sy maecten daer veel ende seer goet zout; daer en zijn gheen peerlen ofte ander
 kostelijcke ghescenten: (Herrera seght elders dat daer eenighe peerlen ballen / d. 3. l. 4.
 ende oock slecht goudt:) Men vergadert daer veel cottoens / Pita (welck is een c. 6.
 gewas daer men gaeren van spint welck uptermaten sterck is) veel honigh/Maiz,
 Chille ofte Axi, ertweten: sy betalen haer tribuyp aen de Spaegniaerden met
 mantels van cottoen/welck daer veel is; ende andere dinghen/die sy weben ende
 wercken: de vrouwen spinnen daer de Pita soo fijn als de hapyen van het hooft.
 Men heeft daer grooten aen-was van peerden / ende seer groote muplen / ende
 worden van hier geboert om in de Caravanas ghezupckt te worden die van Nom-
 bre de Dios trecken naer Panama om 't silver te haelen. Daer is veel boschagie in
 't landt/dooz dien 't gheboomte daer seer groept; insonderheyt den boom genaemt
 Zeyba, wordt daer somtijlen soo dick / dat vijftien mans die handt aen handt
 houdende niet en konnen om-banghen. Daer zijn boomen die sekere roode kerlen
 Cc draghen/

draghen/ daer sy wijn van maecten. De calebassen worden daer ryp in veertich daghen / ende is daer een groote koopmanschap / want den reysende-man niet een pas sal voozt-trecken sonder de selve met water mede te nemen om dat het daer in 't landt op seckere tijden niet veel en reghent. Daer plegghen ontrent die kuste walvisschen te zyn / ende visschen die monsters zyn / ende soo groot dat sy 't lijf boven het water brenghende / de schepen in hooghte passeerden.

¶ Volck van de lande heeft seer wel aen-ghenomen de Spaensche taele ende manieren / ende gaen nu al ghekleet / upt-ghenomen de Chontales, de welke in 't gheberghte woonende / blyben by haer oude manieren ende grobicheyt: De reste van 't volck zyn goede silber-smeden ende musiciens; en hebben geleert in walch te wercken / syn kleer-makers / smeden / hebben mede geleert alderhande touth-werck te maecten van de voozlepde Pita; ende in somme oeffenen nu veelderhande ambachten die sy van de Spaegniaerden hebben gheleert / dooz dien sy altydts seer tot haer zyn gheneghen gheweest. Op 't gheberghte wordt balsem verlamelt / Li-
 L. 19. c. 9. quidamber, ende wonderlijcke termentyn. Alle de victualien / Stoffen / hupden ende wandt / worden te koop gheboert naer Panama ende Nombre de Dios, ende elders / waer upt de in-woonders groot profijt trecken. Oviedo verhaelt mede dat op de kuste van dese provincie in de Golfo van Orotigna ende aen de Eplanden die daer ligghen / als Chira, Chara, Pocosí ende andere / welke ligghen by Cabo blanco, ghevonden wordt in seckere schelpen (doch verscheyden ende van ander maecksel als de peerl-oesters) een soorte van peerlen / die wel rondt zyn / doch byyn ofte geel ende doncker van luyster / die by de peerl-verkoopers ghemenght worden onder de sijne peerlen: dese schelpen zyn langh-wozpighe ende slupten op den anderen / ende hebben mede visch in als de oesters / ende worden insghelijcks by de Wilde ghegheten; de schelpen plachten sy te hegheten aen stocken ende daer mede de grondt te roeren in plaetse van schoppen en spaden. Onder andere ghelegghentheden van dese provincie is seer aen-merckens weerdigh het groote lack welck sy noemen Laguna de Nicaragua, dooz syn groote (want naer het segghen van 't volck van dese provincie / soude dit lack hondert ende dertich mijlen zyn in het om-gaen) ende de menichte van de woon-plaetsten die daer aen-ghelegghen waren: het heeft syn ebbe ende bloet ghelyck de zee; ende hoe-wel het tot op dyp ofte vier leguen komt by de zuydt-zee / soo heeft het effen wel syn upt-wateringhe in de nooydt-zee dooz de Desaguadero, daer wy hier naer sullen van sprecken.
 d. 6. l. 1. c. 8. Alonso Calera ende Diego Machuca de Zuaso zyn de ghene die eerst upt dit lack ghekomen zyn tot in de nooydt-zee / passerende met groote moeyte de stoztinghen van wateren die sy noemen los Raudales, soo dat sy dickwils ghenootsaectt waren haer barcken over-landt te trecken. In dit lack is veel visch / ende groote menichte van Caimans, welck zyn crocodilen / ende andere dier-ghelijcke dieren.

Het achthiende Capittel.

Van de steden van dit Gouvernement, LEON DE NICARAGUA, GRANADA, NEUVA SEGOVIA, IAEN ende de vleckte REALEIO.

DE eerste ende principaelste stadt van dit Gouvernement is Leon de Nicaragua; ghelegghen van St Iago de Guatemala hondert ende vier leguen by nae naer het zuydt-oosten / twaelf leguen van de zuydt-zee / dicht by het vooz-schreven groote lack van Nicaragua; in dese stadt houdt den Gouverneur syn residentie / ende andere officiers van den Koningh / ende hier is mede de Cathedrale kercke; wiens Bisschop suffragaan is van den Artz-bisschop van los Reyes ofte Lima in Peru: daer zyn vyf kloosteren van Nonnicken die sy noemen de la Merced, ende in haer distrikt zyn wel hondert en twintich dupsent Indianen die daer tribut betaelen aen de Spaegniaerden. Aen de
 d. 4. l. 8. c. 7. nooydt-

noordt-zijde van 't booz-schzeben lack / ende dyp leguen van dese stadt van Leon is ghelegghen een Volcan die wonderlijcken hoogh is en boven scherp / de welcke op den top een mondt heeft / welck des avondts ende des morgghens een seer dicken roock upt-gheeft / ende groote quantiteyt van sulpher-steenen upt-werpt; ende als men de aerde van desen Volcan vermenght met het water van Nacot, (welck is de vruchte van een boom van dit landt / welck mede wordt ghevonden in Nova Hispania, ende wordt daer ghenoeemt Xahuali; syn vruchte is by naer van ghedaente als de man-koppen; de Wilden drucken daer een nat upt daer sy haer met wasschen ende soo swart ende epffelijck maecken als mooren; dan dese swarte vertwe vergaet weder in beerthien daghen; eer en kanse niet af-ghewasschen worden / in gheender manieren:) maectt men daer seer fijnen inckt af; ende vier leguen voozder in de provincie van Masaya, is een klepnder lack / rondt / ende van 't bovenste van de grondt tot aen het water / is het wel duplent stagen hoogh / alle de Indianen dalen daer in om water te haelen / met krupcken daer wel twee aroben in gaen / ende het op ende af klimmen is soo recht ende stepl als een muer / al van harde klippe / daer zijn gaten in ghemaeckt daer sy de handen ende voeten in houden / en klimmen soo af ende weder op met haer krupcken / dat het een wonder om sien is; ende het is ghelegghen by naer aen de voet van den Volcan van Masaya, de welcke naer het segghen van Gomara thien leguen licht van Leon ende dyp van Granada. De stadt van Leon leght op een sandighe grondt / ende is gantsch omringht van een dichte bosschagie: (die de Spaegniaerden noemden Arcabuco,) In den jare 1527 gaven die van Nicaragua te kennen aen den Keyser Carolus V, dat tusschen de stadt Leon ende Cabo de Honduras, welck legghen supdt ende noordt van den anderen / waren seventich leguen weeghs / ende de vallepe van Vlanco in het midden; soo dat het een seekere wegh was / om den handel tusschen beyde de zeeen te onder-houden.

De stadt Granada de Nicaragua is ghelegghen seftien leguen van Leon, op de kant van 't booz-schzeben lack van Nicaragua; ende vier-en-twintich leguen van Realeio. De provincie daer dese stadt was ghebout / wierdt eertijts by de Indianen ghenoeemt Nequecheri: ende den Capiteyn Francisco Hernandes de Cordua maecte daer een fraepe kercke ende een foztrelle teghen de Indianen: de stadt is ghelegghen in een schoon ghewest / ende daer zijn eenighe supker-meulens. Behalven het groote lack heeft men hier noch een andere / te weten het lack van Lindiri; welck syn water-loosinghe heeft in het groote lack. Twee leguen van dit lack / ende seven van de stadt Granada leght den grooten Volcan van Munbacho, welck seer groote hooghte heeft ende is betwassen met veel frupt-boomen / van welcke de heele provincie seer wel vooz-sien is / ende de beste daer onder zijn Capotes, Platanos, ende Anones, welck zijn van maecksel ende groote als de meloenen / vol van klepne swarte keestjens; ende van smaek als Blanckmange, ofte als het de Spaegniaerden noemen Maniar blanco; doch en zijn niet seer ghelondt om te eeten / dooz diense veel winden vertwicken / ende slecht voedtsel gheben / de Mexicanen noemen desen boom Quauhtzapoti; maer de Spaegniaerden noemen die Annona. Voozts heeft men daer wonderlijcke meloenen / milpelen / ghelijck als supker-candilch / kerlen ende anders / die sy noemen Iacotes, daer de Indianen haeren wijn van maecken / ende de Spaensche goeden Azijn. Daer wassen oock dypben / queen / granaden / ozagnien / limoenen / citroenen / vijghen: daer is groote jacht van alderhande wildt.

De stadt Neuva Segovia leght dertich leguen van Leon naer 't noordten / ende oock soo veel mijlen van Granada bykants naer 't noordten: in haer distrikt wordt veel goudts verlamelt upt de mijnen.

De stadt Iacn leght dertich leguen van de noordt-zee / aen het eynde van 't groote

't groote lack / ontrent daer de upt-wateringhe welck sy noemen el Desaguadero begint; dooz welcke de koopmanschappen komende van Nombre de Dios (nu porto Belo) worden op-ghevoert naer andere plaetsen van dese provincie.

De vleecke van Realeio een legue van de haven de la Possession, welck men ghemeenlyck noemt del Realeio; is ghelegghen op de hooghte van elf graden ende een half; (Thomas Fuller in de vopagie van Candisch stelt op twaelf graden ende veertich minuten / indien het de plaetse is die hy noemt Rio Lexo) ende vier-en-twintich leguen van Granada vooz-noemt. Is maer een kleyn plaetsken / ende meest bewoont by varendt volck; de haven is van de beste ende seckerste habenen van alle die langhs de selve kuste worden ghebonden / ende daer worden goede schepen ghetimmerd / dooz de goede ghereetschap van bequaem houdt / welck men daer licht kan bekomen. In dit Gouvernement sijn veel dorpen van Indianen die den meesten-deel onder tribuut sitten.

Het neghen-thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste, punten ende havenen van de provincie van NICARAGUA.

Op de kuste van dese provincie aen de nooydt-zee / heeft men naer de riviere Yare, welck dese provincie scheidt van de provincie de Honduras, de riviere van Yarepa, eer ghy komt aen de riviere ende haven van St Iuan (welck sy noemen el Desaguadero, dooz dien het de water-losinghe is van het groote lack van Nicaragua) met een groot Eplandt in de mondt / ende daer naer noch eenighe rivieren die ghemeen sijn met de provincie van Costa Rica. Dewyl men soo doende was om een dooz-ganck ofte strate te vinden van de nooydt-zee tot de zuydt-zee / is oock sonderlinge acht genomen op dese water-losinghe oft Desaguadero, welck is een riviere soo groot als die van Sevilla, aen beyde de oeveren bewoont by verscheden natien / soo dat die van Nicaragua in den jare 1534 den Keyser te kennen gaven dat dit een goede ghelegghentheit was vooz de onderhandelinghe tusschen de twee zeen; te meer om dat dit een ghesont ghewest was / ende overvloedigh van alles dat noodigh is om de schepen wel te vooz sien. Op de kuste van Mare del Zur heeft dese provincie naer de haven van Realeio daer wy voren van hebben ghesproken; de haven van St Iago; ende daer naer de haven Chira, soo de Indianen die noemen: de Spaegniaerden noemden die eertijts San Lucar, ende nu heet men die Puerto de Nicoya, (welck is een particuliere provincie van Nicaragua, seer vruchtbaer ende plapfant) is een Golfo ofte bape wel twintich leguen wijdt vol van eplanden: daer is mede de haven Paro teghen ober Nicoya in de Golfo die sy noemen de Salinas eer ghy komt aen Punta de San Lazaro, ende Cabo de borica, van welcke naer het oosten ghelegghen sijn de Eplanden van Santa Maria ende Santa Martha, Cobaya ende Sebaco, op de limiten van Veragua, ende behooren oock tot de kuste van Costa Rica. Dese eplanden van Zebaco sijn wel dertich in ghetal / soo groot als kleyn / sestig leguen van Panama ghelegghen; daer was eertijds veel volcks op dese eplanden. Thomas Fuller in de vopagie van Candisch stelt aen dit getwelfte Cabo blanco op de hooghte van thien graden en thien minuten / ende de kours van Cabo blanco tot Puerto de veles zuydt-west ende nooydt-oost acht mijlen: van Puerto de veles tot de haven van San Iuan de kours nooydt-west ende zuyt-oost seventien mijlen: van de haven van St Iuan tot Rio Lexo, nooydt-west ende zuydt-oost veertich mijlen.

De vopagie van St Francis Draeck stelt het Eplandt Cano, op de hooghte van acht graden by noorden de linie / ende twee mijlen van 't vaste landt van Nicaragua: dit eplandt heeft een kleyn bape (als Nunno de Silva ghetuyghet) daer men in vijf vadem waters ankeren mach dicht onder het landt: de vooz-noemde

Sir Francis Draeck anckerden tusschen het selve eplandt ende 't vaste landt ontrent een rievier / by ontlade ende kiel-haelde syn schip / ende verlagh 'tselbe van water ende brandt-houdt / ende andere noodtdruft die daer te bekomen was. De schryber van syn reyse verhaelt : datter delwyle sy daer laghen soo schrickelijcken aerdt-bevinghe beviel / datse by naer een Enghelsche mijle van de wal gheanckert ligghende / de selbe ghewaer wierden in sulcker boeghen dat bepde syn schip ende pinas soo geweldigh gheschudt ende beweeght wierden ghelijck als ofse op drooghe hadden gheseten.

C O S T A R I C A.

Het twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de Provincie van C O S T A R I C A : ende de plaetsen der Spaegniaerden daer in ghelegen.

DE provincie ende 't gouvernement van Costa rica is een van de oostelijckste van dese Audientie van Guatemala, heeft in de lenghte oost ende west tneghentich leguen. (soo Herrera hem hier in niet en vergift) van de uyterste plaetsen van de provincie van Nicaragua, aen de welke het paelt langhs 't noorden ende 't westen / tot de limiten van de provincie van Veragua : Is tamelijck goet landt / ende men seght dat daer groote apparentie is van goudt-mynen ende oock van silver-mynen te vinden.

Daer sijn twee plaetsen bewoont by Spaegniaerden : d'een ghenaeamt Arani-vez, vijf leguen van 't landt by een natie van Indianen bewoont die men noemt Chomes, welke blecke behoort tot de jurisdictie van Nicoya. Ende de stadt Carthago, veertich leguen van Nicoya, ende twintich leguen van de zee / by naer in 't midden van de provincie / welck heeft haer haven ende ontladingh plaetse bepde aen de zuydt-zee ende aen de nooydt-zee ; op de welke eenighe rievieren legghen tusschen Nicaragua ende Veragua, die met dit Gouvernement ghemeyn sijn.

Op de limiten van 't gouvernement van Nicaragua ende van Costa rica licht mede Nicoya, acht-en-veertich leguen van Granada, op de kuste van Mar del Zur, is een Coregimiento (als de Spaegniaerden dat noemen) in 't welke / als mede in het eplandt Chira, (welck behoort tot syn jurisdictie ende is ghelegghen acht leguen af in de zee /) woenen seer veel Indianen die tribuyt betalen aen de Koninghlijcke kroone van Spaegniën / ende waren eertijds subject aen de Koninghlijcke Audientie van Panama, tot den jaere vijftien hondert ende dyp-en-seventich toe / ende sijn doe daer af-genomen ende de provincie van Costarica by-ghevoeght / welckes Gouverneur daer een lieutenant stelt / ende den Bisschop van Nicaragua stelt daer een Vicaris : daer is een tamelijcke goede haven. In dit geweste was eertijds mede een plaetse by de Spaegniaerden bewoont die sy noemen Brusselles. Doch is weder verlaten. Herrera stelt mede in syn kaerte onder dese provincie een stedeken ofte sterckte ghenaeamt Castro d'Austria, doch en vinde by hem gantsch gheen beschrijvinghe van dese plaets : noch oock eenigh ghewaggh van de selve in syne wijt-luftighe historie.

Lopes Vaz seght dat Costa rica is een verghachtighe ende desolate landdouwe / soo dat de naem met de saecke selfs qualijck soude over een komen. Op de kuste van de nooydt-zee heeft dit gouvernement de Bahia de San Gieronimo ende de Caribaco by de limiten van Veragua.

V E R A G U A .

Het een-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van V E R A G V A , haer eerste ontdeckinghe
ende gheleghenthey.

Her. def. **D**e provincie van Veragua welckes nooydt-zijde leght op wat meer als thien graden by nooyden de linie/ confineert met de provincie van Costa rica naer het westen/ ende met de provincie van Panama naer het oosten; heeft in de lenghte oost ende west vijftich Spaensche mijlen; ende in de breedte nooydt ende zuyden vijf-en-twintich; is seer berghachtigh landt/ ende dicht bewassen met strupcken ende gheboomte/ sonder weyden ofte vee; daer en waelt gheen tarwe oft garkte; heeft weynigh Maiz, ende weynigh hof ofte moes-krupden; doch is over-laeden met goudt/ van weghen soo veel rijcke mijnen/ ende men vindt daer oock goudt allent-halven in de rievieren ende bzeucken; 't volck is seer stout ende strydtbaer/ ende meest dooz-gaens in oozloghe met de Spaegniaerden; pmmers dzaghen het jock der Spaegniaerden seer ongaern. Den eersten Ammirante Columbus ontdeckte dit landt in den jare 1502, komende van Cabo de Gracias a Dios naer 't oosten toe; hy quam eerst aen een eplandt ghenamt Quibiri, ende een plaetse aen 't vasse landt ghenamt Cariari, daer sp 't beste volck ende soo goeden bodem vonden/ als sp noch opt ghesien hadden/ weghen de aenghenaemheyt van de bergen/ verlicheyt van de rievieren/ ende schooneyt van de boomen/ ende 't eplandeken was seer groen ende frisch/ vol van boschagie/ ende van Cariari een kleyn mijltjen verlicpden. De blecke van Cariari lagh neffens een groote rieviere/ ende daer was menichte van volck die met haer boghen en pijlen ende houte sweerden toeliepen om de aenkomste van de Spaegniaerden te verhinderen; dan lieten haer wel ghelegghen/ ende handelden daer naer vzedelijck met den anderen. Van daer voer hy meer naer 't oosten tot een plaetse ghenamt Caravaro, daer een bape was/ les mijlen langh/ ende meer dan dyp breedt/ met veel eplandekens daer vooz legghende/ ende vier gaten om met de schepen in ende upt te komen op alle tijden; ende de schepen varen tusschen de eplandekens/ ghelijck oft het straten waren: landden daer aen een van de Eplandekens/ ende vondender wel twintich Canoas, ende 't volck al naeckt/ upt-ghenomen de vzwouwen die de schamelheyt ghedeckt hadden; hadden eenigh tyngh van goudt om den hals/ welck sp teghen bellekens verrupden/ ende gaben de Spaegniaerden te kennen dat daer veel was van dien/ op 't vasse landt daer ontrent. In dese bape was veel visch/ ende op 't landt veel wilde dieren: Van hier quamen sp voozder aen een ander landt/ welck sp noemden Aburena, confineerende met 't vooz-gaende/ ende wofende van ghelycke gestalte. Van daer weder in zee gelooopen zijnde/ quamen sp naer twaelf leguen weeghs aen een rieviere daer veel volcks woonde/ met de welcke sp handelden/ ende eenich goudt van manghelden. Quamen van hier vooz-waerts aen een landt/ by de Wilde ghenamt Catiba, daer sp ankerden in een rieviere/ ende handelden hier den Koningh eenich goudt af. Van hier quamen sp te Huriran, daer sp naer 't segghen van Herrera tneghentich marck goudts bequamen vooz dyp dozijn bellekens. Crocken voozder tot een plaetse ghenamt Cubiga, daer de goudt handelinge een eynde nam/ hebbende aen-gehouden van Carivaro tot hier toe de lenghte van ontrent vijftich leguen langhs de kuste. Ende den Ammirand voer van hier voozts naer Puerto belo: ende voozder. Van dooz de oostelijcke winden genootsaeckt zijnde weder te keeren naer 't westen/ kregghen sp een westen ende contrarie windt/ (met soo grouwelijken tempeest/ dat sp al meynen te vergaen/) wel neghen daghen langh; ende naer weynigh kalmte/ hadden weder daghelijcks sulcken contrarikeyt van winden/ dat sp 't eynde van raedt waeren: waer dooz den

d. r. l. f.
c. 6. & 7.

den Ammirante dese kuste van Veragua noemde / Costa de los Contrastes. Den selken Januarii des jaers 1503, quamen sy in een rievier die de Indianen noemden Yebra, ende den Ammirante noemden Belen; ende noch vorder vondt hy een ander rievier die de in-gheboorene noemden Veragua. Hy dede bepde dese rievieren diepen: in Belen verstonen sy / dat de rechte goudt-mynen waren geleghen op de rievier Veragua; dan dooz dien de rievier Belen de diepste wierdt bebonden / resolbeerde den Ammirante daer in te baren. Sondt syn broeder de rievier Veragua op met barcken / de welcke quam tot aen de woon-plaetsen van de Indianen / welcker Casique was ghenaemt Quibia; wierden daer vziendes lijcken onthaelt ende kregghen veel goudts. Den vier-en-twintichsten der selver maendt / quam daer op syn onboorziens soo grooten opper-water / dat het groot gheluck was datse bepde de schepen niet en verloozen; het welcke moest voort-komen van een grooten slagh-regghen op 't gheberghte ghevallen / welck leght boven Veragua soo hoogh dat men het van twintich leguen verre sien kan / den Ammirante noemden dit gheberghte San Christoval. Sondt daer naer syn broeder weder de rievier Veragua op (welck een legue van Belen leght meer naer 't westen) de welcke by de leydtlieden dooz Quibia hem by-ghevoeght / ghezacht wierdt aen de mynen van Vvira; daer sy in korten tijdt veel goudts vergaderden / tusschen de wortelen van 't gheboomte / welck daer seer dicht in een ghewassen staet: de mynen van Veragua legghen naerder / ghelijck sy daer naer verstonen: de rievier Vvira leght ses oft seven leguen van Belen meer naer 't westen: daer ontrent was noch een ander woon-plaetse ghenaemt Dururi; ende een ander ghenaemt Zobraba, al-waer sy veel landts met Maiz besaepdt bonden. Den Ammirante hier dooz beweeght zijnde nam vooz onder 't beleydt van syn broeder in dit gheweste eenigh volck te planten / ende nam de ghelegghentheid neffens de rievier Belen, by naer aen 't in-komen / op secker hooghte; hier-en-tusschen dooz het droogh weder was het water van de rievier soo ghemindert / dat de schepen niet blotten en konden ober de barre van de rievier / soo datse ghenootsaect waren te vertoeben / tot dat den regghen de rievier weder soude doen wallen: de Spaegniaerden daer-en-tusschen droegghen haer soo tegghen 't volck van de lande / datse in twee-spalt ende oorloghe met de selve verbielen / ende naer haere ghewoonte de selve bongghen rantsoneerden / ende oock eenighe dooden: De Wilden daer en tegghen deden weder alles wes sy konden om haer te wyrecken / ende sloegghen mede eenighe Spaegniaerden doot / ende naemen haer de chaloupe: Soo dat de Spaegniaerden siende dat het hier gheen goet blyben en was / ghe-noeghlaem tegghen danck van haer overste de plaetse verlieten ende weder vertrocken.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de Steden ende Vlecken die by de Spaegniaerden nu bewoont worden in de Provincie van VERAGUA.

In dese provincie van Veragua, zijn de volghende plaetsen by de Spaegniaerden bewoont. De stadt la Concecion ghelegen veertich leguen van Nombre de Dios naer 't westen toe / daer den Gouverneur syn residentie heeft / ende d'ander officiers van den Koningh / de welcke daer ghestelt werden by de Audientie van Panama.

De blecke la Trinidad, ses leguen naer het oosten van la Concecion langhs de zee / dooz dien men te lande daer niet en kan replen / is ghelegghen neffens de rievier van Belen, dyp leguen van de zee verscheyden.

De stadt Sta Fé is ghelegen twaelf leguen van la Concecion naer het zupden / met een smelt-hups ende onder-officiers ofte lieutenanten van de officiers van den Koningh.

De Stadt Carlos is ghelegen op de kuste van de zuydt-zee / niet verre van de strandt ende ontrent de vijftigh leguen van de Stadt S^{ra} Fé vooz-noemt / naer het westen toe.

Alle de Indianen van dit goubement zijn in oorloghe met de Spaegniaerden / naer 't segghen van Herrera : want is een strydtbaer volck / ende dat 't jock niet wel wil draghen.

Daer en is gheen haven van eenighe sonderlinghe weerde op beyde de kusten van dit goubement : alleen op de kuste naer 't noozden heeft men Bahia de Carabaco, ofte van St Geronymo ; ende meer naer 't oosten / Rio de la Trinidad, ende de Rio de Concecion ende de Belen, daer den eersten Ammirante syn woonplaette had geleght als vooren is verhaelt / die niet bequaem en is voozschepen van eenighe groote : soo dat niet en vinde dat hier eenighe sonderlinge vaert valt.

Anton.
Galva-
no.

Op de kuste van de zuydt-zee hebt ghy Cabo de Santa Maria, ende Punta de Guerra; welcke punta eenighe stellen op de hooghte van wat meer als ses graden by noozden de linie / ende seventich leguen van Panama naer 't westen soo Gomara getuyght: ende meer naer 't westen Punta de Borica, op de hooghte van acht graden / ende hondert leguen van Punta de Guerra soo Gomara schryft : ende Cabo blanco, op de hooghte van acht graden ende een half / als Gomara seght: ende hondert leguen van Borica: welcke Cabo top in 't neghenthiende Capittel upt de observatien van Thomas Fuller hebben gestelt op thien graden ende thien minuten; doch als men soude oordeelen naer de ghelegentheidt ende streckinghe van 't landt / schijnt dese Cabo op acht graden ende een half te legghen.

Engel-
sche vo-
yagie.

Op dese kuste van dese provincie naer 't noozden / leght een Eplandt welck sy noemen Escudo, is ghelegghen ontrent dertich leguen van Nombre de Dios naer 't westen: St Francis Draeck was daer aen in syn laetste voyagie ; ankerden aen de zuydt-zijde in twaelf badem waters / schoone grondt ende goet ankeren: van 't oostelijcke punct steekt een riff van klippen af in de zee / dat men moet mijden met wat af te houden. Dit Eplandt leght neghen oft thien mijlen van 't vaste landt af / ende en is niet over twee leguen langh / staet vol geboomte / ende heeft seer goet versh water met oberbloet in by naer alle deelen van 't eplandt : dan 't climaet en is niet onghelondt / ende ghenegen tot veel reghens : St Francis Draeck wierde hier kranck / ende stierf kortz daer naer van den loop.

RPJCB

GOVERNACION
DE SANTA
MARTHA.

NVEVO REYNO DE
GRANADA

TIERRA FIRMA
met
NVEVO REYNO
DE GRANADA
ende
POPAYAN

Spaensche leguen 17½ in een graedt
 10 20 30 40 50 60 70
 Duytsche mylen 15 in een graedt
 10 20 30 40 50 60

VI NOCTIALIS

13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

RPICB

BESCHRIJVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het achtste Boeck.

TERRA FIRMA.

Inleydinghe.

DE vaste Landen van West-Indien dien wy hier voren verdeelt hebben, in die van 't noorden ende die naer 't zuyden, zijn aen den anderen ghelyck ghehecht door eenen smallen reep landts, op de welcke ghelegen zijn de twee vermaerde plaetsen, Panama, ende Porto Belo, ghelyck eertijds Nombre de Dios; eer wy dan komen tot de beschrijvinghe van het Zuyder ghedeelte van West-Indien, soo sal 't noodich wesen, dat wy al vooren sprecken van dese Provincie welck hedens-daeghs bekend is, by den naem van Panama; ofte oock by een gemeynen naem Terra Firma by de Spaegniaerden voort ghenamt: viert eertijds onder Castilla del Oro begrepen, doch Castilla del Oro heeft dickmaels van limiten verandert, soo dat 't selve eenige duysterheyt gheeft int lesen van de oude Schryvers: In den jaere 1508 viert het Gouvernement, ofte veel eer het veroveren van dit lande, ghegunt aen Diego de Niquesa, onder den naem van Castilla del Oro, ende de limiten ghestelt van de West-zijde van de riviere Darien in de Golfo de Vraba, tot Cabo de gracias a Dios by de Honduras: ende van de ander zijde van de riviere voorschreven naer 't oosten toe, tot Cabo de la Vela, voerde het vaste lande de naem van Nova Andaluzia. Doch dese bepalinghe van dese Provincien en is niet langhe soo ghebleven, maer de limiten van Castilla del Oro, zijn verlengt naer de oost-zijde ende verkort aen de West-zijde; ende eyndelijck soo is den naem van Castilla del Oro ghenoeghsaem uyt gebruyck ghekomen, ende de naem van Panama de over-handt ghekegen: welck wy hier aen roeren om dat ordinaerlijck in oude, ende oock heden daeghsche kaerten den naem van Castilla del Oro seer breed staet, sich uyt-breydende, oock over Provincien over de welcke sy noyt en was ghestelt, voor soo veel wy uyt de Spaensche Historien hebben kunnen bevinden; op dat ons niet tot onwetentheit en verde gherekent, van dese Provincie onder de naem van Castilla del Oro geen ghevachte maecten.

In de beschrijvinghe van dit zuyder ghedeelte van America, sullen wy als vooren gheseght is, beginnen van de Provincie van Panama, met 't ghene daer aen vast is, ende dan voorts vaeren langhs de kuste, welck naer 't noorden aen de noordt-zee is ghelegen, ende al-daer voor eerst beschrijven de Provincien van

D D

Carthagena,

Carthagena, ende Santa Martha, ende Rio de la Hacha; daer naer sullen vvy komen tot de binnenlandtsche Provincien, die paelen met Cartagena ende Santa Martha, te vveten het Landt dat ghenaeemt vvoort Neuvo Reyno, om soo te komen aen de zuydt-zee, al vvaer de rijke Landen van Peru ende Chile legghen, ende soo voorts vaeren door de Strate van Magallanes, ende langhs de oost-zijde van America, voor-by Rio de la Plata, Brasil, ende de Provincien van de Caribes, vveder-keeren tot Rio de la Hacha, daer vvy het met dit boeck laten sullen.

P A N A M A.

Het eerste Capittel.

Van de gheleghentheydt, palen, ende ghestaltenis van de Provincie ofte Audientie van P A N A M A.

Her. def.

l. j. c. 10.

Het begriip van de Provincie ofte Audientie (ge-
lijck de Spaegniaerden die noemen) van Panama is niet groot/
doo; dien de Audientie daer alleen haer onthoudt om de bloten
te dispacheren / ende recht te doen aen de koop-lieden die gaen
ende komen van Peru; heeft in de lenghte oost ende west by de
neghentich leguen, te reekenen van 't eynde van 't Gouverne-
ment van Cartagena ende Popayan, tot aen Castillo de Vera-
gua; in de breedte van de zuydt-zee tot de nooydt-zee / op haer breedste seltich leguen,
ende op het smalste tusschen Nombre de Dios ofte Puerto Belo, ende de stadt Pa-
nama, achthien leguen. Doch Acosta seght dat daer maer seiven leguen tusschen
beyde dese plaetken is / merende op eenen rechten draet / ende op 's Hemels breedte;
dan dat om de kromten ende om-wegghen die men moet loecken / doo; de onbe-
quaemheydt der wegghen / achthien leguen worden gereeckent. Is doo; den bant
meest routo ende bergachtich landt / vol van poelen ende moerasschen; waer doo;
de lucht daer veel tyds besloten is van vaporen / bochtich ende hitlich; ende der-
halven upter-maten ongesont / insonderheyt van May af tot November toe: doch
woydt de lucht eenichsints ghesupbert ende verbeteret doo; de winden / als sy upt de
zee komen / ende ter contrarie verslimt van de landt-winden. Die in dese landen
ghetwoont hebben / ghetuyghen dat het hier wintert ende seer byl ende mottich
weder maect van Julio tot November, doo; dien het daer al dien tydt meest re-
ghent / dondert / ende blixemt. 'T landt is niet seer vruchtbaer / ende ontbreect
veele dinghen / om dat daer niet en wast dan Maiz, ende dat wepnich: doch zyn
daer goede weyden voo; 't bee / (te weten stieren en koepen) soo dat 't selve daer seer
bermenichfuldicht. Eertijds was daer menichte van berckens / welck de in-ge-
boozene wisten te vanghen / met het aen-steecken van 't gras op 't veldt / jaghende
die alsoo in haere netten gemaect van secker krupdt welck sy noemden Nequen;
dan nu zyn der wepnighe / soo dat de Spaegniaerden klagen dat 't speck daer seer
dier is. Men heeft daer saplanten / tortel-dupben / ende ander ghevoghelte / tot
noodt-druft van de menschen; oock goede visch in de rievieren ende in de zee; in de
rievieren vint men oock de verblindende dieren / die de Indianen Caymanes, ende
de Spaegniaerden Lagartos noemen / welck zyn de rechte crocodilen. 'T ghe-
boomte houdt zyn bladeren meest het gantsche jaer doo; / met wepnigh vruch-
ten; op welck sich onthouden diversche soorten van wilde-katten; men heeft daer
oock van dat ghedierte welck sy jonghen in een sack aen het lijff draecht soo
langhe a's die kleyn zyn / loopende ende springhende daer mede / sonder dat sy
haer konnen ontvallen / ofte dat men se sien kan: dit ghedierte komt 's nachts in de
huplen

hupfen om de hoenderen te steelen. Onder dit ghebiedt worden veel klepne provincien begrepen. De eerste daer de Spaegniaerden begonnen 't profijt uyt te trecken/ ende daer sy vrientschap ende onthalinghe vonden/was die van Careta, dertich leguen van Darien: ende de provincien van Acla, vijf leguen boorder. 't Landt is daer berghachtigh ghelijck als dat van Darien, doch ghesonder; ende in veel ghewesten deser provincien wierdt veel goudts ghebonden. Naest de provincie van Acla, west-waert aen lagh Comagre, al-waer het black landt begint/ ende was van daer boort seer wel bewoont/ ende daer waren veel klepne heerlijcheden van twee leguen, tot twee leguen; de Spaegniaerden noemden dit gantsch quartier tot Peruquete toe/ Cueba; ende de aen-leggende landen (dooz dien daer gheen Heerschappjen en waren) noemden sy Behetrias: daer aen volghde de provincie van Chiame, ende Coyba, onder de welcke Pocosofa begrepen was/ waer eertijds by de Spaegniaerden een plaetse was gheleght die sy noemden Sta Cruz. By welken de stadt Panama was gelegen de provincie Chame, ende seven leguen boorder die van Chini; en acht leguen boorder die van Escoria, in welcke provincie groote ende schoone sout-pannen worden gebonden/ 't zout groept daer van 't zee-water/ welck met de springh-bloedt komt in seekere pannen ofte lacken/ ende verhart daer in zout dooz de hitte der sonnen. Noch seven oft acht leguen boorder is gelegen de provincie van Nata, ende boorder de provincien van Tobre ende Trota, welck zijn bergh-landen al-waer schoone eycke-boomen wassen/ die gheweldighe grobe aeckeren draghen: daer aen volghet naer 't westen toe de provincie Huyfia, ende Burica, op de palen van Nicaragua. Twaelf leguen van Nata naer 't west-noort-westen toe/ was de provincie van Paris, wiens Casique de Spaegniaerden veel spels maecte. Hoe-wel veel van dese namen niet meer gedacht worden/ (als wesen de meest ghegheven naer den naem van Casiquen die doen daer heerschten) soo hebbe die in 't boort-by gaen aen-gheroert / oft pewers toe te passe quam in 't toe-komende.

Tot beslypt van de generale beschrybinge van dit quartier staet aen te mercken/ dat de zuydt-zee hier ontrent alle ghetijden/ naer 't leggen van Acofta, wel twee leg. verre doogh valt / ende met springh-bloeden noch meer/ (doch andere schryben dat maer een half legue ordinaris doogh valt;) soo dat het een blacke kuste is. Gelijck dese provincie ofte audientie klep is/ soo zijn daer seer weynich steden ofte woon-plaetsen van Spaegniaerden: ende de in-geboorene van de lande zijn al langh dooz de tyranie van de Spaensche seer deerlijck om-komen ende vernielt: Daer zijn nu in als dyp steden by de Spaegniaerden bewoont/ Panama, Puerto Belo, ende Nata; van de welcke wy vervolghens sullen sprecken / ende eerst van Panama, als wesen de hooft-stadt.

Het tweede Capittel.

Van de stadt P A N A M A.

DE Stadt Panama daer dese provincie de naem van heeft / leght op de kuste van de zuydt-zee/ op de hooghte van negen graden by noorden den equinoctiael/ ende op de lenghde van twee-en-tachtich graden op den meridiaen van Toledo, naer 't legghen van Herrera. De stadt is klep van begrjpp / uyt oorsaecke van een lack welckle om-ringht aen eene zyde; ende dooz de dampen die daer uyt rijlen/ ende ober de stadt komen; wert boort seer onghesont ghehouden/ ende in der daet behonden: is oock qualijck gheboutwt / want de straten zijn meest gestreckt oost ende west / waer dooz de zonne op-klimmende / men ober de straten niet en kan gaen / dooz dien daer gheen schaduwte en is / ende de hitte treft soo gheweldich / dat sy veel siekten veroorsaeckt: ende hoe-wel men dickwils van meyninghe is gheweest om een andere ghelegghentheid te verkiezen / ende dese te verlaeten / soo en is het selve tot noch toe niet in 't werck ghestelt / dooz dien het

timmeren daer moepelijck ende kostelijck valt; ende dat de eerste aen-leggers van de plaetse langh doodt zijnde/ daer heden-daeghs niet en wonen dan koop-lieden/ die af ende aen varen/ ende daer niet langher en blijben dan tot dat sy haren handel hebben ghedaen/ ende rijckdom vergadert. Ontrent de stadt loopt een rievier welck haer oorspronck heeft upt de berghen/ ende daer komen veel klepne beecken in: aen dese rievier zijn veel landt-huplen ofte bouwvrijen gheleght (die de Spaegniaerden Estancias noemen) ende daer wordt veel grof vee gheweydet/ dooz dien de grondt daer toe seer bequaem is. Daer wassen veel vruchten van Spaegniën/ als ozaegnie-appelen/ citroenen/ ende andere; ende de vruchten van de lande vallen daer oock seer goet; als daer zijn wel-riekende Pinna's, Platanos, Guayavas, Caymitos, Aguacatos, ende dierghelijcke. De stadt is althijds wel vooz-sien van alderhande lijfsocht/ dooz de verberchinghe die daer wert ghebracht bepde upt de zupdt-zee ende van de noozdt-zee; daer en wast gheen koren ofte tarwe/ maer wel Maiz; het meel wordt daer dooz-gaens van Peru ende oock upt Spaegniën ghebracht; de rievieren gheben veel visch/ ende de zee heeft oock seer goede visch/ hoe-wel different van de gheene die by Spaegniën ofte dese quartieren valt; langhs de strandt tot dicht onder de huplen van de stadt/ vindt men een soozte van seer klepne zee-scerckens/ welcke sy noemen Chucha, ende men vindt daer van seer groote menichte; men ghelooft dat upt oorslaecke van dese scerckens de stadt eertijds aen dit quartier is gheleght/ dooz dien de Spaegniaerden haer verseckert hielden gheen hongher te lijden soo langhe sy dese scerckens hadden. Ontrent de palen van dese stadt/ is wepnich oft gheen volck van de in-gheboozne van de lande/ dooz dien die al dooz sieckte (so de Spaegniaerden seggen) ende anders zijn om-komen. Daer wordt eenen grooten ende seer rijcken handel ghedreven in dese stadt/ dooz dien daer van de kuste van Peru ende Chili, ende elders upt de zupdt-zee aen-komen de schepen ende barcken met goudt/ silber/ ende andere koopmanschappen; ende van de noozdt-zee worden daer ghebracht alderhande koopmanschappen van Europa, die upt Spaegniën met de blote op Terra Firma worden ghebracht te Puerto Belo, ende van daer te lande ofte langhs de rievier Chagre naer dese stadt/ om van hier naer Peru ende vele andere plaetsen aen de zupdt-zee ghelegghen/ af-ghescheept te worden. In dese stadt zijn ordinaris ses hondert burgers ofte daer ontrent/ (naer 't segghen van Herrera) den meestendeel handelaers ofte koop-lieden: neffens de Koninghlijcke Audientie/ relideren hier mede de ontfangers van des Koninghs tollē ende andere in-komsten: daer is een Cathedrale kercke/ wiens Bisschop suffragaen is van den Artz-bisschop van Los Reyes, ofte Lima: Daer zijn oock dyp kloosters van Nonnicken/ Dominicanen/ Franciscanen/ ende de la Mercede. De haven van dese stadt is redelijck/ hoe-wel de schepen met het leegh water op droogh blijben litten/ ende daerom soo blijben sy in de somer op 't black leggen/ en in de winter loopen sy in de haven Perico, welck twee leguen van de stadt leght. Men soude een bequamer ghelegentheyt/ gesonder ende beter ghestelde plaetse konden vinden tot de contractatie tusschen bepde de zeeen sonder verre te vertrecken van dese plaetse daer de stadt nu leght/ dan de redenen waerom dat het achter blijft/ hebben wy hier vozen verhaelt. Dit vooz-gaende hebben wy nu by een ghebracht upt Pedro de Cicca, ende Herrera.

Het derde Capittel.

Pertinente beschrijvinghe van de stadt *Panama*, ende alle aen-komsten; door *Iuan Baptista Antonelli* Ingenieur, ghesonden aen den Koningh van Spaegniën; ghelijck het selve by *Mr Richard Hakluydt* is ghesteldt in de Engelsche voyagien.

PAnama (leght by) is de principaelste stadt van dat ghebiedt; is ghelegghen achtien leguen van Nombre de Dios, aen de zupdt-zee / op de hooghte van neghen

neggen graden by noorden de linie. Daer zijn dyp kloosters van Nonnicken / ende een collegie van Jesuiten / ende de Koninghlycke Audientie wordt hier ghehouden. De stadt is ghelegghen dicht by de zee aen een zandt-baye; soo dat de eene zijde van de stadt om-ringht is by de zee selfs / ende aen d'ander zijde by een arm van de zee / welck by de duplent roeden te landt-waert in streckt. Heeft dyp hondert en vijftich huysen / al van hout ghetimmert; daer zijn ses hondert in-woonders / ende acht hondert soldaten met het volck van de stadt / ende vier hondert Swarten van Guinee, waer onder eenighe by-lieden zijn: daer is een ander stedeken ghenaemt Santa Cruz de la real van Swarten Simerons, die meest ghehuysct worden in V. M^s dienste / zijn hondert in ghetal / ende dit stedeken ofte vleckke leght een legue van dese stadt / op de kant van een groote rievier / een legue van de zee / ende recht tegen over de haven van Pericos. Maer daer en is gheen verkeninge ofte vertrouwen op dese Swarten te maken / maer moeten ons daer boozsichtelijck booz wachten / want zijn ons doodt-byanden. Daer zijn dyp bysondere wegen om aen dese stadt te komen / (bezijden de zee) dooz de welcke de byandt die kan bespyngghen. De eerste is langhs de byugghe / welck ghelepd is over de rievier; aen de eene zijde van de selve leght een kreek / soo dat dese zijde van de stadt heel sterck is / dooz dien 't al sachte ende modderige grondt is; daer men in gheender manieren op gaen en kan. Ende recht tegen over leght de rievier / welck is als een grachte / ende aen de ander zijde van de rievier leght een groot lack ofte pan / welck de gantsche winter ende een deel van de somer vol waters is / soo dat dit quartier van de stadt met weynigh soldaten ghenoech kan bewaert werden. Het meeste ghebaer van de stadt te over-ballen / is langhs de wegh welck komt van Nombre de Dios, want al dese wegh is slecht / ende gheen bosschagie; ende twee duplent roeden van de stadt leght noch een rievierken welck sy noemen Lavendera, daer de vrouwen ghewoon zijn het lijnwaedt te gaen wasschen. Dit rievierken loopt in de booz-schreven kreek / in sulcker boegghen als ick V. M^s hebbe verwitticht; ende de rievier ghepasseert zijnde / hebt ghy een rechte callepe-wegh. Den anderen wegh die naer de stadt loopt / is leegher naer de zee toe / by een steenen byugghe / legghende in de wegh die men daer gaet naer de haven van Perico. Dese twee wegghen en konnen niet bewaert werden / dooz dien het aldaer effen grondt is / ende weyden. Op de oost-zijde van dese stadt zijn V. M^s Koninghlycke huysen ghetimmert / op een rodde die dicht op de zee leght / ende hellen naer de zee toe / ghelijck 't landt. De Koninghlycke Audientie werdt in dese huysen ghehouden; de ghebanghenisse is daer mede; ende al V. M^s schat werdt hier oock bewaert. Daer wonen in dese huysen V. M^s Thesozier / den President / ende dyp Rechters / ende den Procureur; alle dese wonen in dese huysen / met de reste van V. M^s Dienaers; welck zijn ses huysen / behalven dat van den President; alle woon-huysen / ende neffens aen den anderen ghetimmert op de booz-schreven rodde; sy zijn alle van hout ende plancken ghemaect / ghelijck mede de andere huysen van de stadt. Ende alwaer de ghebanghenisse ende de groote hal staet / die plaetse kan seer wel ghesterckt werden / dooz dien sy daer soo wel naer legghen / als wesende ghebouwt naer de zee toe; ende dat daer sekere klepne klippen legghen / die met leegh water boven komen / ende droogh loopen; ende sommighe werden oock met het hoogh water ghesien. Recht over de booz-schreven huysen naer het oosten / leght een Eplandt ontrent vijf hondert roeden van de selve / hebbende de ghedaente ghelijck als een halve maen / ende in deser boegghen loopt het al langhs henen tot by het vaste landt: oock soo leght over dese huysen de haven daer alle de schepen zijn ghewoon op ancker te legghen / naer dat sy haer last hebben op-ghebrooken: Want als sy haer ladingh noch in hebben / soo en konnen hier niet dan klepne barcken in-kommen / ende met het leeghe water soo sitten alle de schepen op het drooghe; ende soo is al de spacie by de dertich roeden van dese huysen: ende recht daer teghen over

leght de Stadt. Doen de tijdinghe quam in dese Stadt van de Piraten, welck ghe-
 komen waren op dese kusten / soo ghebodt de President ende Rechters / dat daer
 een schanse soude worden ghemaect / rondtom met trenchen / al van houdt / tot
 bescherminghe van dese Stadt / ende tot bewaringhe van V. M^s schat. Oock soo
 dede V. M^s Officieren Venta de Cruzes fortificeren / insghelycks de Chagre, ende
 Quebrada, ende versterkten 't guarnisoen van Ballano; want dit zyn al plaet-
 sen daer de vbandt kan landen / ende by desen middel 't landt gantsch berooven.
 Daer zyn dyp sonderlinghe plaetsen / waer dooz de Stadt sonder swaricheydt by de
 zee-roovers kan verovert ende gheplondert werden. De eerste aen de nooydt-zee /
 in een seckere plaetse welck leght veerthien leguen van Nombre de Dios, naer het
 oosten / ghenacmt Acla, van waer eens booz desen sekere oozloghs-lieden gheko-
 men zyn in de zuydt-zee. De tweede plaetse is Nombre de Dios, hoe-wel dit een
 slimme plaetse is / en quade wegen / vol waters / ende een slyckerigen wegh; want
 dyp deelen van 't jaer repst het landt-volck dooz dese waterighe wegghen / ende dooz
 een anderen slimmen wegh / welck is ober sekere rodtsen ende berghen / die sy
 moeten op-klimmen / 't gheberghete van Capira ghenacmt / by de dyp quarten van
 een legue hoogh / soo dat wy met wepnigh volcks de vbandt hier konnen weder-
 staen: dan de in-woonders van dese quartieren seggen dat dese wegen in de somer
 wel gebuyckelijck zyn sonder slyck ofte water. De derde aen-komste is langhs de
 rievriere Chagre, welckes mondt leght achtthien leguen van de haven van Nombre
 de Dios naer 't westen toe / alwaer sy in de nooydt-zee loopt; dit is de plaetse welck
 de in-woonders van Panama meest vzeelen / want men kan de rievriere op-ko-
 men tot Venta de Cruzes toe / ende soo boozts trecken naer dese Stadt / welck zyn
 vyf leguen weeghs. Op dese rievriere varen booten ende barcken die het ghetwiche-
 te van dyp hondert ende vyftich quintalen konnen voeren; dese voeren de meeste
 koopmanschappen welck van Spaegniën werden ghebracht om naer Peru ver-
 boert te werden; van Venta de Cruzes werden sy gheboert naer Limaret, welck
 zyn dyp leguen, al seer goede wegh / naer het segghen van de in-woonders / ende
 soo eenigh oozloghs-man wil besoeken om te komen in dese zee / die kan lichte-
 lijck dese rievriere op komen tot Venta de Cruzes toe / ende van daer trecken naer
 dese Stadt; ende soo de vbandt wil / hy kan syn pinassen al ghemaect in stuc-
 ken mede byenghen / ende die daer aen een setten ende op-maecten / ghelijck daer
 geleght wordt dat Francis Draeck eens soude ghedaen hebben / ende kan ons soo
 bespringhen beyde te water ende te lande. Ende alsoo het meesten-deel van ons
 volck koop-lieden zyn / en willen sy niet vechten / maer haer selfs ende haer goe-
 deren berghen; ghelijck men booz desen in andere plaetsen van Indien wel ghe-
 waer is gheworden. Verhalven soo het V. M^s goedt vindt dat dese hupsen ghe-
 fortificeert werden / aen-ghelien sy staen in een bequaem ooydt / ende soo daer een
 subijte alarm mocht komen / konnen de in-woonders haer goederen hier in vluch-
 ten / ende soo de vzele booz de vbandt ontgaen; oock soo wil dit een seckere plaet-
 se zyn tot bewaringhe van de schatten die van Peru komen: want alle de zee-roo-
 vers ende rebellen / die hier in dese quattieren gherooft hebben / hebben altyds
 ghetracht dese passagie te stoppen / om dooz desen middel te beletten den handel
 met Spaegniën / ende volck hier te legghen om V. M^s thersooz te onder-scheppen
 ende te verhinderen datter gheen naer Spaegniën en mochte gheboert werden:
 daerom soo is het hoogh-noodich dat V. M^s dese plaetse sterck laet beletten. Dese
 plaetsen in deser voeghen ghefortificeert ende wel belet zynde / soo sal V. M^s het
 goudt ende silver dat van Peru komt / seckerlijck t' hups ghebracht konnen wer-
 den: ende alle koopmanschappen sonder eenigh ghebaer upt Spaegniën naer
 dese plaetse ghebracht werden. Ende indien moghelijck in dese quartieren eeni-
 ge rebellen teghen V. M^s souden komen op te staen / (welck Godt verhoede) ends
 hen te voeghen by de zee-roovers / soo en heeft V. M^s niet te vzeelen / als slechts
 dese plaetse ende Puerto Belo wel sterck belet is; want in dese haven zyn altyds
 thien

thien ofte twaelf barcken van vyftich oft seftich baten 't stuck / die in dese stadt toe-
 behooren. Soo dat indien eenighe van dese plaetsen souden mogen verrast wor-
 den / V. M^e gheen bequamer plaetse en heeft om syn soldaten te landen als dese /
 want sy en hebben dan maer achtchien leguen te marcheeren ober het landt / ende
 konnen dan datelijck 't scheep verboert worden naer de plaetsen daer sy van noo-
 de souden zijn. Op alle de kuste van Peru en is gheen haven daer soo veel sche-
 pen zijn als in dese / ende te Lima daer oock eenighe schepen ende barcken toe-
 behooren. De haven dus open blijvende sonder eenighe bescherminghe / soo kan
 eenigh oorlogh-schip hier licht komen tot dese plaetse dooz de strate van Magel-
 lanes, ende hier aen-komen recht in die tydt / wanneer de barcken van Peru hier
 komen met V. M^e goudt ende silber; want dese barcken brenghen somtijds
 wel vijf ofte ses millioenen; ende de vbandt kan komen ende nemen al dese schat/
 sonder dat sy een man soude konnen verliesen / want hier en is niemandt om
 weder-standt te doen; maer dese plaetse seer sterck ghemaectt zijnde / soo kan de
 schat in het fort gheberghet werden. Daer is een trenchee gheleght om V. M^e
 hupfen / welck al van houdt zijn ghemaectt / op de occasie vooren verhaelt; ende
 kan soo blijven tot dat V. M^e het anders ordineert; ende V. M^e volck kan met
 den vbandt vechten / legghende achter de selve trenchee; ende daer is oock ordre
 ghegheben om een platte foym te legghen op de eken grondt / ende dan daer
 soo veel gheschuts op te legghen / als tot verseeckeringh noodigh ende bequaem
 sal ghevonden werden. Soo het dan V. M^e gheliefde / men konde hier een schan-
 se ofte fort maecten aen de landt-zijde / met trencheen rondtom / ende metselen
 het op met steen / want hier is een plaetse alreede veerdigh / ende provisie van
 alles dat daer toe van doen is; ende soo konde dese stadt seeckerlyck bewaert
 zijn: want wat de zee belanght daer en is gheen dangier met allen / dooz dien
 het water wast ende valt twee-mael des daeghs / ende wanneer het water ghe-
 vallen is / soo is het al modderighe grondt ende rodfen / soo dat den vbandt in
 gheenderlep manieren daer ober en kan blotten met een leegh water / om aen
 de stadt te komen; ende het streckt hem van het Eplandt tot aen de brugge
 ghenaemt Païta. Twee leguen van dese stadt leght een ander haven ghenaemt
 Perico, west-waert aen; dit is een seer besloten haven / upt-oorlaecke van
 dyp Eplandekens die daer te samen komen / in forme van een halve maen;
 sy legghen wel een half legue van het vaste landt / ende besluyten soo de
 gantsche haven; het vaste landt is seer hoogh / ende de Eplandekens en zijn maer
 tamelijck hoogh / daer is abundantie van versch water; oock soo en is tot noch
 toe gheen schip vergaen in dese haven / want daer is seven vadem waters met
 het hoogh-water / ende dyp oft vier met het leeghe; daer is seer goede ancker-gront/
 ende als sy de schepen besoecken willen ende calefaten / soo konnen sy die om hoo-
 ghe halen. Alle de schepen ende bercken die met goudt ende silber van Peru ko-
 men / setten 't eerst in dese haven / ende soo sy contrarie windt hebben / en konnen in
 de haven van Panama niet komen: ende alsoo dese haven gantsch gheen beschut en
 heeft om dese bercken daer legghende te beschermen; soo soude een oorlogh-schip
 hier lichtelijck konnen in-komen / ende alle de bercken nemen ende berooben;
 want alle dese bercken die in de zuydt-zee varen / en voeren gheen gheschudt / noch
 en hebben niet soo veel als een rapier om haer selven daer mede te betweeren. Van
 dese plaetse tot Venta de Cruzes en zijn niet boven vijf leguen; soo dat indien ee-
 nighe pinasse daer soude komen te arriveeren / sy souden sonder twijffel al het thre-
 sooz dat in dese bercken is / konnen berooben / dooz dien sy van de strandt niet
 en konnen ontsedt werden / dooz dien het een eplandt is / ende toe-blucht van alle
 schepen ende bercken. Soo het V. M^e gheliefde / hier konde een fortien gheleght
 worden op 't middelste eplandeken / ende gheschudt gheplant / ende dit konde ghe-
 schieden met luttel kost / dooz dien op 't Eplandt ghevonden wordt alles wat daer
 toe noodich is / ende soo soude de stadt ende haven beyde heel wel verseeckert zijn.

Daer is noch een ander aen-komste om in de zuydt-zee te komen/ ghenaemt Rio de Francisca, welck leght aen dese zijde van Cabeça de Cativa, ende dese rieb iere komt in een ander ghenaemt Caracol, ende is vijf leguen van dese Stadt; de Simcrons hebben eens een Franf-man door desen wegh herwaerts ghebracht.

Het vierde Capittel.

Van de Stadt NOMBRE DE DIOS.

d.2.l.3.
c.4.

DE tweede Stadt van dese provincie was ghenaemt Nombre de Dios, ende hoewel de selve nu gheruineert is / ende verleght op Puerto Belo, soo sal het noodich zijn dat wy van de selve handelen om de havenen/ende de ghelegghentheyt van 't landt daer ontrent te verstaen: te meer om dat daer seer different wordt van ghelchreven; alle de Spaensche Schryvers seer klaghende over de onghelonthepdt van dese plaetse. Ende Herrera seght in syn historie / dat het volck welck daer ghestorven is / een ontelbaere menichte is / door dien de selve Stadt om-ringht is van seer leegh ende vochtich landt / ende is alleen dus langhe blijven staen om de goetheyt van de haven. Sir Francis Draeck nam dese Stadt in inden jaere vijftchien hondert ende vijf-en-tweghentich / den leven-en-twintichsten December. De beschryver van syn voyagie seght: De Stadt was groot/ende hadde breedde straten / seer hooghe huysen / al van houdt ghetimmert / ende een schoone ende groote kercke / in ghelijcks van houdt ghemaect. De Stadt is ghelegghen op een waterighe grondt / ende seer veel reghens onder-worpen / ende over-sulcks soo onghelont als eenighe plaetse in gantsch Indien: daer wassen veel oraegnen / Platanen, Cassavi wortelen / ende dierghelijcke vruchten; doch ghebaerlijck om te eeten / door dien sy sware siekten veroorsaeken. Boven de Stadt stondt een meulen; ende op den top van een ander berghken in de bosschagie was een kleyn wacht-huysken. Naer 't oosten van de Stadt binnen de bape loopt een versch riebierken van seer excellent water / met eenighe huysen ende boomgaerden ofte hoven daer by gelegen; een halve legue recht oost-waert te landt-waert in was een dorp van Indianen / welck de EngHELLsche mede in-namen / doch naer dat de Spaensche selfs 't byer daer in hadden ghesteecken / ende in de bosschen gheblucht waren. De reede van Nombre de Dios is seer goet / maer aen beyde zijden / soo ghy komt om voor de Stadt te ankeren / leght een riff van rodtsen / doch daer en is gheen ghebaer / door dien men die sien kan / ende magh ankeren tusschen beyden oft binnen 't riff in dyp oft vier badem waters / ofte buyten 't riff in acht oft thien badem / daer noch het casteel / noch 't fort u eenigh hinder soude konnen doen. De EngHELLschen verbranden de gantsche Stadt / met al de berckens ende fregatten die sy daer vonden.

Den Ingenieur Baptista Antoneli schryft van dese Stadt aen den Koningh van Spaegnen in den jaere 1587 aldus:

Nombre de Dios is ghebout aen een zandt-bay dicht by de zee; het is een stedeken van ontrent dertich familien: haer huysen zijn ghebout van hout / ende 't meeste volck dat ghy daer hebt zijn vzeemde / komende daer den eenen dach / ende den anderen weder wech treckende; 't isser vol gheboomte / ende eenighe plaetsen van 't landt zijn ghestadich over-deckt met water / upt reden van den gheduerigen reghen die op 't geberghte valt. 't is een slimme haven / ende daer en is gheen goet water; ende sy leght open voor noordelijcke ende oostelijcke winden / welcke ghe-duerigh op dese kuste waepen: veel van de groote schepen die aen dese plaetse komen / vzecken wel half haer last tusschen beyde de riffen / om dat daer maer weynich diepte is in de haven selfs; ende naer dat een schip zijn half last ghydt is / soo gaet het naer de tweede rodtsle / ghelijck by de teekeninghe te sien is / maer kleyneder schepen komen met al haer last / tot aen een ander klippe aen de west-zijde. In dien de windt komt noozdt ofte noozdt-west te loopen met een storm / soo zijn de

de grōote schepen die aldan op de reede legghen / ghenootsaecht ses anckers booz
upt te hebben / ende dat om dat sy de kabels niet en dorben ghenoech vieren / we-
ghen de zanden ende rodtsen die op beyde de plaetsen legghen: soo dat de schepen
gheweldighe arbeypden in dese haven / dooz dien daer een holle zee gaet / wanneer
het vuyt weder maect / ende dickwils breecken de kabels / ende de roers worden
uyt-gelicht / dooz dien daer soo wepnigh waters is / ende soo hollen zee. De stadt
is wel ghetimmert ende wel ghelegghen / dat de haven maer goet waer / legghende
aen de oost-zijde op een rodtsen / daer men een sterck fort soude kunnen legghen tot
bescherminghe van de haven; maer aen-ghelien het een slechte haven is / en on-
diep water; soo houde ick het noodeloos dat V. M^r eenighe kosten soude doen om
dese plaetse sterck te maken / maer dat daer alleen een trenchee werde ghemaect /
van aerde ofte klep / waer mede de in-woonders hun-selven moghen verweeren /
teghen dyp ofte vier schepen.

De stadt van Panama is achthien leguen van hier: de weghen derwaerts zijn
wonder quaet / nochtans wordt al 't silver dooz dese wegh ghebracht naer Nom-
bre de Dios, soo wel V. Mr Thesoor / als dat van particulieren: Inghelijcks
de meestendeel van de koopmanschappen die naer Peru werden ghevoert / wer-
den ghebracht naer de rievriere Chagre, welck is by de achthien leguen van dese
stadt / ende werden dese rievriere op-ghebracht tot een herberghe ofte loodge ghe-
naemt Venta de Cruzes, vijf leguen van Panama, ende soo boozts te lande met
muplen. Den hooghe wegh die van Nombre de Dios naer Panama gaet / kan
lichtelijck ghebetert worden met desen te stoppen / ende een anderen weder te leg-
ghen op de zijde van eenen bergh. Dese stadt leght op neghen graden ende een
derde. Indien V. M^r ghelieft ordze te gheben dat dese stadt werde af-ghebrooc-
ken ende opnieuos getimmert in Puerto Belo, soo moest daer een nieuwe wegh
gemaect worden dooz 't gebergh van Capira, dooz dien d'ander wegen gantsch
vuyt zijn / ende kunnen met wepnigh onkosten ghestopt ende op-ghebroken wor-
den / ende het kanael van dese haven kan ghevolt werden / met het sincken van de
oude schepen die jaerlijcks hier ghesleten worden / ende een deel steenen daer in te
werpen: dan hier is groot ghebreck van steenen / om de schepen mede te ballasten /
soo dat sy ghenootsaecht zijn te loopen aen een Eplandt ghenaemt Isla de los Ba-
stimentos, dit is een seer noodigh dingh in dese landen / als ick by experientie heb-
be bevonden.

Dese beschrijvinghen van de Engelsche ende Spaensche / loopen soo wat tegen
den anderen: doch 't schijnt desen Baptista Antoneli de stadt ende haven van Nom-
bre de Dios wat leelijcker heeft af-ghemaect / dooz dien by de Koningh wilde rae-
den de plaetse te verlaten / ende een ander te kieslen; 't welck naerder-handt is ghe-
schiet / als Herrera ghetupghet / legghende: Dese stadt (Nombre de Dios) is dooz ^{d.2.1.3.}
't bevel van den Koningh Philippus de tweede, (dewyl ick dit schijbe) met advijs ^{c.5.}
van de President ende Raden van Indien ghedepopuleert / ende verleght naer
Puerto Belo, dooz de industrie ende arbeypdt van den Ingenieur Baptista Anto-
neli; die het selve langhe hadde gheraden / ende de experientie begint te thoonen
dat men wel ghedaen heeft van plaetse te veranderen.

Het vijfde Capittel.

Van de ghelegghentheydt van PUERTO BELO, uyt het Rapport
van Baptista Antoneli.

PUerto Belo leght vijf leguen van Nombre Dios naer het westen toe: is een seer
bequame haven / waer seer veel schepen kunnen legghen / heeft goede ancker-
gront: want dicht by strandt sult ghy vinden vijf ofte ses badem waters / ende in 't
midden van de selve haven twaelf / seer goede ende supbere grondt ofte sandt / son-
der eenighe bancken ofte rodtsen: daer zijn twaelf klepne rievierkens ofte beken
die

die tot dese haven behooren/ ende al in een komen; soo dat de blote tot allen tijden haer van versch water kan versien/ soo wel als sy selfs willen. Oock soo is in dese plaets veel houts om schepen te timmeren/ ende steen om ballast in te nemen; oock soo en heeft sy gheen dangier in't in-komen/ als alleen wanneer de windt west is/ welck selden ghebeurt op dese kuste. De winden welck meest waepen op dese kuste zijn noordelijcke winden/ ende zijn ghebaertijcker ende schadelijcker als de oostelijcke winden. Binnen dese haven leght een kleyn kroke beschut dooz alle winden; dese kroke is ontrent vijf hondert roeden langh/ ende soo breedt/ ende het in-komen is ontrent dyp hondert roeden wydt/ ende vier badem ende een half diep/ dan meer inne-waert zijn ses badem waters/ al wasighe ende slijckerighe grondt/ soo dat de schepen/ al komense op de grondt te sitten/ geen schade en kunnen lijden/ ende het ebt ende bloept daer als ick V. M^e reede heb geschreven. Daer ontrent is oock een supbere kuste/ soo dat een schip tot eenige tijt het mach setten bukten de haven. Dese haven is om-ringelt van bosschagie/ ende aen't eynde van dese haven is secker verdroncken landt/ welck licht kan op-ghe-doocht/ ende een dijck daer om geleght worden/ ende wil dan seer bequaem zijn om beesten te weyden: want dat is de principaelste laecke welck een stad van doen heeft/ ende van weyden is by Nombre de Dios groot ghebreck/ soo dat daer gantsch gheen vee kan gheweypdet werden/ ende 't vleesch wordt daer meest ghebracht van Panama: oock soo is naer 't zuiden een seer goede plaetse/ daer de stadt konde gheboutwt werden op sekere effen grondt/ leggende aen de voet van sekere berghen die niet seer hooghen zijn; ende in dese plaetse loopen dyp rievierkens van seer goet ende versch water/ ende daer is goet zaep-landt om Maiz ende andere granen te winnen. Hier ontrent zijn oock groote steenen om leem van te maken/ hoe-wel wy noch niet besocht en hebben die te maecken. Men heeft hier alles wat noodich is tot het bouwen van een stadt/ daer twee Majestepts bloten konnen rijden sonder eenigh ghevaer; ende 't is een seer ghelondt quartier/ ende de grondt is al steenich daer de stadt soude gheleght worden: ende op dat het reghen-water/ welck valt van 't gheberghte gheen schade en doe aen de stadt/ soo soude men een groote pan maecken aen de voet van 't gheberghte/ om 't water te ontfanghen/ ende voorts naer zee te leyden. Soo het V. M^e gheliefde/ 't waer goet dat de stadt Nombre de Dios wierdt verleght in dese plaetse: ten kan niet kostelijck ballen dooz de in-woonders/ dooz dien de huplen al van hout zijn ghemaect/ welck sy weder konnen veroveren/ als mede de sichelen van haer huplen. Als V. M^e soude ghelieven dat de stadt Nombre de Dios verleght soude werden aen dese haven/ soo soude vooz eerst de hooghe wegh ghemaect moeten worden/ ende dan de kercke ende 't contractie-hups in Nombre de Dios af-ghebroocken/ ende hier van nieuws getimmert; ende dan diende V. M^e te gebieden/ dat alle de schepen ende bloten hier in Puerto Belo haer goederen souden komen lossen/ ende dat de koop-lieden ende facteurs die nu haer te Nombre de Dios onthouden/ hier op 't nieuws souden pack-huplen komen timmeren/ om de goederen in te ontfanghen: soo sal de plaetse in korten tijt van volck vooz-sien wesen. Op dat de selve haven ende stadt te beter be-waert zy/ sal 't noodigh wesen/ dat aen 't in-komen van de haven/ op den top van eenen bergh/ welck noozdt-waerts leght/ ghemaect werde een kleyn vier-kant fort/ daer men vier oft vijf stucken geschuts op kan legghen/ ende ses man daer op laten waken; dit bestelt zijnde/ en sal 't niet noodigh wesen eenige bozder beschuttinghe te maken/ dooz dien 't landt vol klippen is/ ende quade wegghen/ ende dat de haven rondt-om met boomen beset is. Inghelijck aen de ander zijde een kleyn toorn te maken op de wijse van een fort/ daer acht stucken op konden leggen/ ende vijf-en-twintich man om 't selve te bewaren; dit fort sal van meerder importantie wesen dooz dien 't geleght sal worden aen de zijde van de stadt. Aen de noozdt-zijde een wepnigh bozder van dese plaetse is een kroke daer goet ankeren is in acht badem waters; soo dat het fort gheleght zijnde in de vooz-noemde plaetse/ niet alleen

alleen de Stadt sal beschermen / maer oock de bypandt beschadighen; ende de kuste bebynden / beneffens een punct landts / welck oost ende west streckt / ende repckt tot het Eplandt Buenaventura. Ende ghenomen 't fort welck is ghetimmerd aen d'ander zijde / quame te verballen / ofte by de bypandt in-ghenomen te werden / soo kan men met dit tweede de Stadt even-wel ghenoech beschermen / want met twintich musquetiers te legghen op een bergh welck ober het fort leght / sal men een grooten hoop bypanden ghenoech af-keeren. Dese haven leght op neghen graden ende een derde. Men konde de wegh welck naer Capira loopt / stoppen; ghe-lyck oock de resterende weghen die van Nombre de Dios naer Venta de Cruzes loopen / want de swarten Simerons hebben my verklaert dat desen wegh niet seer moeyelijck sal wesen / want hoe-wel daer veel waters is in de winter / soo drooght het doch in de somer op; ende daer het niet op en drooght / daer konde men een strate legghen; daer is steen ende houdts ghenoech daer toe dienende; dese wegh konde ghemaect worden met het gheene V. M^t in Panama ende Nombre de Dios ontfanght booz tol / welck jaerlijcks twaelf oft veerthien dupsent Pezos bedzaeght / ende konde tot maecten ende onder-houden van dese weghen strecken.

Het seste Capittel.

Van de nieuwe Stadt by PUERTO BELLO gheleghet, ende hoe de selve is in-ghenomen gheweest by de Engelsche; ende van de Stadt NATA.

In 't booz-gaende Capittel hebben wy de gheleghentheid van Puerto Belo uyt het raport van Baptista Antoneli vernomen / ende wat hy daer ober den Koningh van Spaegnen was radende; Dese raedt is by den Koningh goet ghevonden / ende dooz bevel van den President ende raedt van Indien in 't werck gheleghet. Men heeft daer een Stadt beginnen te bouwen / die sy St Philippe hebben ghenamt / als Herrera ghetuyghet / ende den Ingenieur heeft daer een kasteel doen legghen / ende noch een ander af-ghesteken aen d'ander zijde van de haven / om de selve teghen alle invallen beter te versekeren. Naer dat Sir Francis Draeck, Nombre de Dios had in-ghenomen ende ghedestruert / quam hy met de blote mede in dese plaetse / ende stierf daer ontrent van sieckte. De Schryver van zyn vopagie ghetuyghet / dat het de beste haven was die sy noch hadden ghevonden langhs 't vaste landt / beyde booz groote ende klepne schepen; daer leght een kleyn Eplandt een sacker scheut van 't oostelijckste punt; tusschen welcke ende 't vaste landt by oft les vadem waters is; doch 't beste in-komen in de haven is tusschen beyden dat Eplandt ende een ander dat meer west-waert leght met een rif van klippen. Sy bonden daer doen maer acht ofte thien hupsen / beneffens een groot hups daer sy vast mede doende waren / booz den Gouverneur; daer was oock een sterck fort op de water-kandt begost te legghen met syn slangueringhen / ghemaect van groote balcken ende steenen / ende tusschen beyden met aerde ghebult; Soo dat naer apparentie dese plaetse seer bequaem ende sterck is ghemaect / te meer naer dat 't volck van Nombre de Dios, naer 't verbranden van haer Stadt by de Engelsche / derwaerts is ghebracht. De koopmanschappen werden van dese plaetse naer Panama ghevoert dooz twee weghen; den eenen by lande dooz een wegh die veel bequaem is als die van Nombre de Dios was / ende is achthien leguen weeghs; den anderen langhs de zee tot de rieviere Chagre, welck zyn dertien oft veerthien leguen west-waert aen; ende van de rieviere op tot Venta de Cruzes; ende van daer voort te lande naer Panama.

Dese Stadt wierdt in-ghenomen by de Engelsche inden jare 1601, onder het beleydt van Capiteyn William Parker die in syn blote hadde twee schepen ende een jacht ende wepnigh meer als twee hondert man: hy settent onder het Eplandt de Bastimentos, ende manden daer twee pinassen ende twee sloepen / die hy in stukken hadde

hadde met-ghebracht / sette daer op hondert en vijftich soldaten ende voer soo by nacht met een heldere maen de haven in ; komende voer 't groote fort St Felippe daer vijf-en-dertich stucken ende vijftich soldaten oplaghen / werden ghebracht van waer sy quamen / antwoorden van Cartagena, ende gheboden zijnde te setten / settent sy daer voer een upre tijds / doen voer de Generael met twee sloepen voorts / ende niet teghen-staende die van 't fort St Iago, liggende aende over-zijde van St Felippe, hem gheboden te strycken / voer voorts tot aen de voer-stadt ghenaeamt Triana, welck hy in-nam ende stelde die in brandt; ende trock voorts ober een broecke naer de Stadt selfs ende recht op de Chylozie van de Koningh aen / altoer hem bejegende een corpozaelschap soldaten met twee metalen veldstuckens / die sy bemaghtighden / ende setten voorts stoutelijck aen op de soldaten: daer-en-tusschen quamen de twee pinassen met hondert en twintich man oock aen: de Gouverneur Pedro Melendes seltich soldaten by een ghekreghen hebbende de socht haer te stutten aen een brugge / dan twee wonden ontfanghen hebbende maecte hem sterck in een hups / welck de Enghelsche in-kreghen naer dat sy de Gouverneur noch acht wonden hadden ghegheven / ende namen hem ghebanghen; daer naer veroverden sy des Koninghs Chylozie-hups ende naemen de Scrivano ghebanghen / ende wierden soo meester van de Stadt; vonden in de selbe Chylozie maer neghen ofte thien dupsent ducaten: alsoo daer maer seven daghen te vooren hondert en twintich dupsent ducaten waren af-ghelonden naer Cartagena in twee fregatten: Sy plonderden voorts de Stadt ende behielden die dien dagh in; ende des nachts retireerden haer weder naer de schepen / sonder de Stadt vorder te beschadighen / ofte in 't af-trekken eenighe sonderlinghe schade van de forten te lijden. Naer haer verklaringhe soo waren in de Stadt twee kercken vol-timmerd / ses ofte seven straeten met hupsen / daer aller-hande ambacht lieden ende koop-lieden in woonden: by klepne fortiens nebens de Stadt / beneffens het groote fort St Phelippe welck leght aen de oost-zijde; ghelijck dat van St Iago aen de west-zijde: daer zijn ghemeenlijck twee hondert ende vijftich soldaten in de Stadt ende een vaendel bozghers.

Van de Stadt Nata.

Sant Iago de Nata is een stedeken ofte blecke ghelegghen dertich ofte een-en-dertich leguen van de Stadt Panama naer 't westen / op de kuste van de zuydt-zee / in de provincie van Nata; welcke confineert met de provincie Escoria ende Chiru, van de welke top hier vooren hebben ghesproocken. 't Landt ontrent Nata is seer vruchtbaer / black ende seer aen-ghenaem / wordt besloten van achteren met 't gheberghe van Viraca ofte Veragua, welck altyds de naem heeft ghehad van seer goudt-rijck te wesen. Twaelf leguen van Nata naer 't oost-zuydt-oosten was de provincie van Paris, wiens Cazique met namen Cucacura, de Spaegniaerden eertijds veel spels heeft ghemaect.

Het zevende Capittel.

Van de Rivieren van dese Provincie.

DE principaelste Rivier van dese Provincie is die men noemt Chagre, ende oock eertijts by de Spaegniaerden Rio de los Lagartos: leght op de hooghte van neghen graden ende twintich minuten by noorden de linie / heeft haer uytwateringhe in de nooydt-zee / achthien leguen van Nombre de Dios, ende dertien leguen van Puerto Belo. Van de mont van de riviere tot Venta de Cruzes, zijn achthien leguen; al-waer de goederen ende koopmanschappen worden ontladen / ende voorts op muplen ghebracht naer Panama, welck van daer ver-scheyden is vijf leguen. Dese riviere heeft veel waters in den winter-tijdt. De bercken die tot dese riviere behooren / zijn door-gaens van seltien vaten / ende kunnen

konnen d'p hondert en twintich quintalen boeren: maer in de somer-tijdt is daer maer luttel waters/ soo dat de bercken ghenoech te doen hebben om op te komen/ ende zyn ghenootlaeckt in beele plaetsen een deel van haer goet te ontladen / ende worden met kracht van volck op-waerts ghetoghen; soo dat den Ingenieur Anroneli vooz-schreben de Koningh raedde / dat daer een kleyn kasteelken aen de mondt van dese rieviere soude gheleght worden / om de goederen komende van Puerto Belo daer in te berghen; ende kleyn der bercken te timmeren/ om in de somer-tijdt de goederen met op te boeren / latende de groote bercken vooz den winter-tijdt. Ende dat daer een wegh mochte gemaect worden aen d'een zijde van de rieviere/ langhs de welke men de bercken konde op trecken: de selve naer sijn segghen konde lichtelijck ghemaect worden/ dooz dien 't al effen ende slechte gront is/ dan de boomen die daer aen beyde zijden wassen / ende dickwils ober dwers hanghen ober de rieviere/ ende de passagie verhinderen/ moesten wech ghehouden worden. De mondt van dese rieviere is naer 't segghen van Herrera een steenwoep breet; daer is goede diepte/ ende eenigh beschut vooz de Brisas. Men vanght seer goede visch op dese rieviere / ende op het landt daerom her is oock seer goede jacht.

Men de zupdt-zee heeft men de rieviere Chiepo, bywelckes oorspronck eertijts veel goudts is gebonden. Daer leght noch een ander rievier by oosten Panama, die sijn noemen Rio de las Balsas, daer seer goet houdt valt om bercken ende schepen van te timmeren; want doen Basco Nunnez de Balboa de zupdt-zee eerst hadde ontdeckt / ende vooz-nam de landen daer aen legghende te besoeken / soo bereyde hy 'thout tot sijn Brigantins te Acla aen de noort-zee/ ende bracht het ober landt tot aen Rio de las Balsas, (welende het landt hier tusschen beyden van d'eene zee tot de andere maer twee-en-twintich leguen breedt/naer het seggen van Herrera) maer ^{d.2.l.2.} alsoo 't selve houdt seer haestelijck van de wormen wierdt ghegeten ende berginck / ^{c.13.} dooz dien het te naer by 't zout water was ghekozt / soo was hy ghenootlaeckt by dese rieviere de las Balsas op nieuws houdt te vellen; ghelijck hy dan 't selve oock geluckelijcken upt-boerde / ende maecte hier eenige Brigantins, daer hy de zupdt-zee eerst mede bezeylde. In dese rieviere komt by tijden soo grooten op-water / dat het landt daer ontrent gantsch onder-loopt / gelijck 't selve den vooz-schreben Basco Nunnez de Balboa gebeurde / soo dat 't volck hem moeste salveren op de boomen / ende konden haer noch qualijck ghenoech vooz 't water bezyden; welck een goede waerschouwvinghe is vooz de ghene die in toe-komende tijden op dese rieviere pets souden mogen attenteren. Daer zyn noch diverse andere rievieren aen de zupdt-zee ghelegghen tot dese provincie behoorende / van de welke wy tegenwoordigh niet bysonders en hebben konnen upt-binden / ende sullen derhalven die alleen aen-roeren als wy sullen sprecken van de kustte ende andere ghelegentheden van dese Provincie.

Het achtste Capittel.

Van de Rieviere DARIEN, ende de Provincie.

De Rieviere Darien leght in 't innerste van de Golfo die de Spaegniaerden noemen de Vraba, ende is het schept tusschen de provincie ofte audientie van Panama, en de provincie van Cartagena; is gelegen aen de west-zijde van de selve Golfo, ende aen de rechter-handt / so ghy die in-komt / is een groote rieviere ende van seer goet ende versch water. Van dese rievier heeft de provincie van Darien haren naem / welke provincie ons by Herrera wordt beschreben in volghende maniere. De ghetempertheit van de provincie Darien is wonderbaer / want de ^{d.1.l.10.} meloenen / comcommers / ende diergelijcke vruchten worden daer vol-komen rijp ^{c.9.} twintich daghen naer dat het zaedt in de aerde is gheworpen; ende insghelijcks alle andere moes-krupden. De wijngaerden ende boomen geben haer vruchten

alsoo spoedigh als in Hispaniola. 'T landt hadde veel aengename boom-vruchten / ghesondt ende aenghenaem om te eten; den boom Guarabana brenghet een vruchte voort gelijk de limoenen ofte citroenen / ende by naer van de selve smaek / seer aenghenaem om te eten: daer is een anderen boom die sy noemen Horios, welck een vruchte gheeft als Myrobalanos van seer goede smaek: Gomara in de beschryvinge van dese provincie noemt den boom Hovo, ende seght dat syn vrucht is geel ende van maeksel als een kerse / dat een groote steen heeft ende weynigh vleesch; datse gesont is om eten / dan quaedt voort de tanden om de steens wille; dat desen boom een water upt-gheeft dat seer aen-gheenaem en gesont is om drincken. Men heeft daer veel pijn-noten / ende daepen; doch de daepen en sijn niet goet om te eten / dooz dien sy een wilde smaek hebben. Petrus Martyr voeght hier by den boom Mameys ghenaemt / die een vrucht voort-brenghet als ozagnie-appelen / welcke de smaek hebben van de meloenen: Gomara ghedenckt mede de Mamay, ende seght dat het een schoonen welghetopten boom is / by naer als de noote-boom / ende dat syn vrucht groot ende rondt is / van smaek als de perlen; dan dat de keesten heel bitter sijn. De grondt brenghet oock van selfs voort seer goede Batatas, welck wortelen sijn dooz de beschryvinge van andere ghenoech bekent. In dese provincie worden veel leeuwen ghebonden / doch klepnder als die van barbarijen / ende niet soo stoutt ofte wreedt; lappaerds ghelijck die van Africa, seer sel / doch en bespringen de menschen niet als wel de tigren; ende wilde katten grooter als tigren / ende wel soo snel in 't loopen; men heeft daer harten als in Spaegnen / doch klepnder ende niet so snel in 't loopen; oock volcken / insgelijck klepnder ende van ander couleur; depnen soo groot als een middelbaer mup / sonder hoozen / konijnen ende hasen / klepnder als die van Spaegnen; simmen ende meer-katten van so veelderhande soorte dat het te verwonderen is; en meer vromde dieren / doch onder alle wort ons een by Petrus Martyr ende Herrera beschreven; is een beeste soo groot als een osse / hebbende een snabel als een oliphant / hant als een os / ende klauwen aen de voeten als een peert / ooren als een oliphant / doch niet so groot ende breet. In een van de rivieren welcke vallen in dese Golfo de Vraba, welck sy noemen Rio Grande, dooz dien sy wel twee leguen wijdt is / vindt men menichte van crocodilen; ende aen de kant van dese riviere / welck ober-loopende veel poelen ende moerasschen maect / vint men veel fapstanten ende paetwen van heel ander couleur als die van Castilien / ende ander gebogelte seer goet ende aengenaem om t'eten: men heeft daer oock papegaven van diversche couleuren: schoone arenden ende valcken / ende dierghelijcke vogelen meer. Doch daer is een schadelijck gebogelte van vler-mupsen / die de menschen in de theenen van de voeten / en bingeren / ende elders blyten / ende haren beet is seer fenijnigh / ende laet veel bloets; de remedie daer tegen gebonden / is 't bloet te stelpen met zee-water / ofte met heet allchen: men heeft daer oock seer veel slangen ende serpentes die seer fenijnigh sijn / ende dierghelijcke dieren meer. Om weder te keeren tot de riviere Darien selfs: Petrus Martyr getupghet dat het maer een smalle en ondiepe riviere is / so dat daer niet als canoas en konnen op varen: maer de riviere hier voren aen-geroert / die sy noemen Rio grande, ende St Iuan, is een machtige groote riviere / ende naer 't leguen van Martyr wel een legue breet ende seer diep / is gelegen in 't binnenste van de Golfo Vraba, ende watert daer upt dooz leven monden als Herrera getupghet; negen leguen van Rio Darien voort-schreven naer 't oosten; ende op de hooghte van ontrent ses graden; doch kan niet wesen dooz dien de Golfo soo verre niet in en streckt. Daer by is noch een ander ende klepnder riviere die de Spaegniaerden in haer eerste ontdeckinghe noemden Rio de las Redes: ende een derde / die sy noemden de la Trepadera; dese riviere voer Andreas de Garabito op in den jar 1514 tot aen 't hooghe geberghte / ende onder 't selve geberghte vondt hy een andere riviere welck syn loop hadde tot in de zuydt-zee. Oock soo was daer een andere riviere die sy noemden de las Anades, daer de Spaegniaerden wel eertijdt

d. 1. 1. 9.
c 6.

een woon-plaetse hadden begonnen te legghen ses oft seven leguen van Darien, in een vuchtbaer ende plaplant quartier / ontrent een provincie ghenaemt Cera-canà, daer doen een Cazique regeerde / genaemt Abraybe, ende de Wilden wonden daer in hupskens boven op de boomen. Herrera maect oock ghewagh van Rio de Corabari, welck ontrent Darien soude legghen / in een bequame plaetse ende ghelonde lucht / soo dat de siecken van de Stadt Darien derwaerts trocken om haer voorzighe ghelondthepdt te beter weder te bekomen.

Het neghende Capittel.

Van de steden die eertijds zijn gheweest in ende ontrent de provincie D A R I E N.

In 't voor-gaende Capittel hebben wy by gelegentheit van de rievriere Darien, gesproken van de provincie die de selve naem voerde: hoe-wel op de selve heden-daeghs by de Spaegniaerden geen acht meer en wordt ghenomen / ende daer nu geen steden ofte woon-plaetsen van Spaegniaerden en worden bevonden / soo sullen wy eben-wel hier verhalen 't ghene sich eertijds ontrent dese provincie heeft toe-gedragen. In de inlepinge van dit boeck hebbe ick aen-gewesen / hoe dat dit ghedeelte van Terra Firme eertijds was verdeelt in Castilla del Oro ende Nova Andaluzia: Van de welcke Castilla del Oro in sich begreep de eene zijde van dese rievriere Darien naer 't westen toe; ende Nova Andaluzia, de ander zijde naer het oosten toe. Dit gheweste soo Gomara schrijft was eerst ontdeckt by Rodrigo de Bastidas in den jare 1502, die daer over begifticht wierdt met een jaerlijcke rente van twee hondert ducaten. De border conquelte ende 't Goubernement van Nova Andaluzia wierdt in den jare 1508 van den Koningh ghegeven aen Alonso de Oieda. Dese Oieda met syn schepen ghekomen zijnde aen 't vaste landt ontrent daer nu Cartagena leght / ende een dappere neer-laghe geleden hebbende by de Wilden van dat gheweste / naer dat hy hem met hulpe van Niquefa daer over ghewroken hadde / is hy met syn schepen gelooopen in de Golfo de Vraba, om aldaer te soecken de rievriere Darien, die onder de Indianen den naem hadde van wonder goudt-rijck te wesen / doch en vondt de selve als doen niet / derhalven boude hy een Stadt aen de selve Golfo die hy noemde St Sebastiaen. Het landt daer om her is seer vuchtbaer ende abundant van vitzes naer 't legghen van Herrera. Dese plaetse van St Sebastian wierdt seer haest weder van de Spaegniaerden verlaten / ende een nieuwe woon-plaetse gheleght aen de west-zijde van de rievriere Darien, alwaer Enciso een Stadt boude in den jare 1510; ende gaffe den naem van Santa Maria el Antigua del Darien, welcke in korten tijdt seer toe-nam / soo dat daer een Bisdom wierdt op-gherecht in den jare 1514. Van naer dat de zuydt-zee van dese plaetse was ontdeckt dooz Vasco Nunnez Balboa, ende de hope van groote schatten in ende aen de selve zuydt-zee te ontdecken / vermeerderde / soo is dese Stadt dooz den Gouberneur Pedrarias d' Avila op-ghebroken ende verleght naer Panama, in 't jaer 1519, upt oorsake dat de plaetse daer de Stadt el Antigua was geleght / seer on-gelont wiert bevonden. Want ghelijck Petrus Martyr getuyghet / de Stadt was geleght op een leeghe gront by den oever van de rievriere / van alle kanten om-ringht van seer hooge bergen / waer dooz de lucht daer seer hitligh ende bochtigh was: be-neffens dien / soo hadde dese plaetse veel moerasschen ende staende poelen die een seer stinckende lucht van haer gaven. Daer was noch een ander onghelgentheit / dat dese Stadt wel dyp leguen van de zee lagh / soo dat het seer moepelijck was alles toe te voeren. Om dese redenen dan was dese Stadt onghelondt / al hoe-wel 't landt van Darien selfs alsoo ghelondt ende bequaem is als eenigh landt daer om-her / naer 't legghen van Herrera: dan Gomara getuyghet daer heel anders van / en leghet dat 't gheen goet landt is om te bezaepen / dooz dien daer soo maghtige slagh-rege-nen vallen; die groote op-wateren veroorzaken ende ober-lopen van de rievieren;

d.1.1.10.
c.15.
d.2.1.1.
c.2.
d.2.1.2.
c.1.

Her.def.

dattet daer mede seer dondert ende blixemt. Hy verhaelt mede dat de Spaegniaerden hier een heel geel kouleur bekomen / gelijk in meeste deelen van Terra Firma; het kan wesen (seggt hy) dat de groote goudt-sucht diese in't harte dragen / haer dit kouleur upt-laet ende de huydt van verwe doet veranderen. Een ander stad wierdt in dese contreye ghelecht by de Capiteyns van Pedrarias d'Avila, in de provincie van Pocorosa, by een rievier die sy noemden Sta Cruz, dan wierdt kortz daer na overrompelt ende gantsch gedestruert by de Indianen. Oock soo houde de selve Gouverneur in den jare 1515 een fortresse aen de haven van Acla twintich leguen van Darien (naer het segghen van Petrus Martyr) west-waert aen / welck 't jaer daer nae tot een stad wierdt ghemaect: lagh aen de nooyt-zee met een seer diepe haven / doch wat ghebaerlijck vooz de schepen om in ende upt te komen dooz de stercke stroom die daer loopt langhs de kust. 't landt daer ontrent is berghachtigh ghelijck dat van Darien, doch ghelonder / ende in veel quartieren wierdt goudt ghevonden. De stad was ghelegghen teghen over een Eplandt / welck sy noemden de Pinos; doch dese stad is al over langh mede verlaten / soo dat daer gheen meerder ghedachtenis van en is / dan dat Balco de Nunez Balboa, den eersten ontdecker van Mar del Zur, daer onthooft is. Ende sintz die tijdt is de gantsche west-zijde van de Golfo Vraba, ende de kust tot Nombre de Dios toe onbewoont ghebleven by de Spaegniaerden; van de oost-zijde sullen wy hier naer sprecken in de beschryvinghe van de provincie van Cartagena.

Het thiende Capittel.

Van de kust, havenen en punten van dese provincie van PANAMA.

O **P** de nooyt-zijde van dese provincie ende Audientie van Panama zyn de naer-volgende havenen ende kafen / beginnende van de rievier Chagre, daer wy hier vozen van ghesproken hebben: een legue naer 't oosten el Portetc, ende de haven de Lagostas, twaelf leguen van Nombre de Dios west-waerts; ende Puerto de Gallinas negen leguen van Nombre de Dios west-waert; en Puerto de Bonaventura ses leguen; ende Puerto Belo vyf leguen, al by westen Nombre de Dios vooz. Tegen over dese haven leggen Eplandekens die sy noemen las Miras, ende Isla de Bastimentos, welck zyn d'p Eplandekens so genaemt by den eersten Ammirand, om dat hy daer eenighe velden met Mayz ghezaept vondi doen hy die eerst ontdeckte. Twee leguen by oosten Nombre de Dios, leght de rievier Sardanilla, ende vier leguen die van Sardina; vooz Rio de Maiz ende de Cul-bras; ende acht leguen voozder Rio de Francisca, (welck is de rivier daer den Ingenieur Antoneli van spreect in 't leste van syn advijs over het fortificeren van de stad Panama:) aen 't begin van de Golfo van Vraba. Voozder het punt van 't Eplandt Cattiva, welck is een leegh Eplandt ende ghelijcks de zee / met sandt stranden en eenighe klippen / ende vol gheboomte; leght teghen over het geberghte aen 't vaste landt ghelegghen / welck sy noemen de Sta Blas: vooz de Eplanden van Comagre, welck zyn seer leegh ende ghelijcks 't water / soo datmen sich daer van moet wachten: ende de Pinos, teghen over 't welck eertijts aen 't vaste landt de stad Acla heeft ghelegghen; Isla de Pinos naer 't segghen van de kourlen is een rondt ende hoogh Eplandt / liggende een legue van 't vaste landt; soo datmen het niet gewaer wordt vooz datmen daer by komt; om dat 't vaste landt soo hoogh daer over hanght: 't zee-waert van dit Eplandt light Isla dos Passaros, kleyn / seegh ende ront-om buyl / soo datmen 't vooz dachtigh moet schouwen: ende in 't innerste van de Golfo de Vraba de haven van Nilcos, by de mondt van de rievier Darien, welck schept de provincie van Panama van die van Cartagena, en daer is de Culata de Vraba, alwaer Alonso Oieda eertijds ghelegh hadde de stad Sta Sebastian. De mondt ofte in-komste van dese Golfo leght op de hooghte van acht graden

graden by noorden de linie / ende streckt in de lenghte veertien leguen te landt-
waert in/ende heeft eerst de breedte van ses leguen, daer naer vijf / ende eyndelijck
vier leguen; vijf leguen van de mont ofte begin van dese Golfo naer 't zuyden was
de stadt Sta Maria el Antigua, gelegen/daer wy hier voer van hebben gesproken.

Tot naerder kennisse van dese kuste / soo sullen wy hier uyt de Spaensche
koutsen in-boeghen / wat kours men houdt om van Cartagena te loopen naer
Nombre de Dios. Willende naer Nombre de Dios varen van Cartagena af /
ten tijde dat de noordelijcke winden waepen/ soo moet men hem selfs brengen bo-
ven Sal de Medina, ende stieren dan voort west tot dat men nooyt ende zuyden
is met Cabeza de Cattiva, ende dan zuydt-west ten westen aen-gaen / om te val-
len op Rio de Francisca, welckes merck-tekenen sijn seker landt niet seer hoogh/
ende binnen s' landts eenighe hoogh berghen streckende oost ende west / ende aen
de west-zijde van Rio de Francisca siet men secker kliffen / welck sijn ses leguen
van Nombre de Dios. Soo men de boven-verhaelde kours houdende komt te
sien d'yposte vier Eplanden/leggende leegh by de water/ende streckende oost ende
west / mach men verlekert sijn dat het sijn Islas de Cattiva; ende dan west langhs
de kuste loopen; ende soo men dan komt een punt van leegh landt te sien/
mach men sijn rekeningh maecten / dat het is Punta de St Blas; ende men
sal daer op sien een rjye van rodtsighe berghen / welck sy noemen las Sierras de
Santa Cruz.

Aen de zuydt-zee hebt ghy van Panama west-waert aen Golfo de Parita ofte
Paris, alwaer de stadt Nata leght; Punta de Chame, 't landt van de Cazique
Chiapes, die Basco Nunnez soo behulpigh was in sijn ontdekkingen: By oosten
de stadt Panama hebt ghy de riviere Coquira ofte Chepo, ende voerder Rio de las
Balfas; voort noch zuydt-waert aen Golfo San Miguel, ende in 't binnenste van
dese Golfo, Rio de Congos; in dese Golfo gaet een seer hol water door de menighe
van Eplandekens / landen ende klippen die daer in legghen; het isser quaetst te
welen in de maenden van September, October, November, December, ghelijck
de Spaegniaerden 'tselbe hebben onder-bonden. Aen de zuydt-zijde van dese Gol-
fo leght Punta ofte Puerto de Pinna; welck van Panama vijftich leguen versche-
den is naer 't segghen van Herrera, ende twintich leguen over-dwers van Vra-
ba: 't Landt is vol berghen ende klippen; 't reghent daer den meesten tijt van het
jaer met gheweldighe stort-vlaghen / welck niet alleen op 't landt en vallen / maer
oock acht ende thien / jaer twintich leguen in zee; ende 't landt is soo dicht met boe-
men belet ende ober-groept / dat men daer niet gaen en kan; daer leght een rivier
ontrent die de Wilde noemden Biru, welck schijnt oorsaeck ghegheven te hebben
tot den naem van Peru. Dese haben leght op de hooghste van ses graden ende vijf-
thien minuten by noorden de linie. Daer aen volghet Puerto Quemado, dicht by
Cabo de Corrientes, op de hooghste van vijf graden: wordt oock anders ghe-
naemt Pueblo Quemado; is vijf-en-twintich leguen van puerto de Pinna,
't landt is vol gheboomte tot den oever toe / welck sy noemen Manglares, ende
soo onderhevigh den reghen ende blixem als het voort-gaende; in de eerste ont-
deckinghe van Peru heeft het volck van Pizarro veel gheleden in dit quartier/ende
daer is veel volcks van onghemack ende hongher om-ghekomen. Tot voerder
openinghe van de ghelegentheit van dese kuste aen de zuydt-zee sullen wy uyt
Pedro de Cieca hier in-boeghen de kours welck de schepen van Panama naer
Peru varende ghemeynlijck houden. Deschepen (leght hy) varende van Panama
gaen eerst erkennen las Islas de las Perlas, ghelegghen op acht graden schaers; van
daer loopen sy naer punta de Carachine, welck van dese Eplanden nooyt-west
ende zuydt-oost verscheden is thien leguen, dese Cabo is hoogh ende bergh-
achtigh / ende leght op de hooghste van seven graden ende twintich minuten
by noorden de linie: van dit punt tot Puerto de Pinna streckt de kuste zuydt-
west ten zuyden acht leguen; ende Puerto de Pinna leght op de hooghste van ses
graden

graden ende vijfthien minuten; is seer hoogh landt ende vol berghen; van daer loopt de kuste zuydt ten westen tot Cabo de Corrientes, welcke smal in zee loopt.

Het elfste Capittel.

Van de Eylandkens ontrent dese kuste.

Ontrent de kuste van dese provincie legghen diverse klepne Eylanden / soo wel aen de nooydt-zijde als aen de zuydt-zijde / de welke wy in 't booz-gaende Capittel in het booz-by gaen hebben aen-gheroert / ende sullen nu daer naerder van spreken. Op de nooydt-kuste legghen de Eylanden van Cattiva, welck zyn leeghe Eylanden / met witte sandt-stranden / ende staen vol gheboomte; men moet hem wachten de selve niet te naer te komen / want het isser vuple grondt ende met steen-klippen besmet; den hoeck die sy noemen Cabeza de Cattiva verthoort hem met een schooren hoeck; ende men liet stracks daer naer 't hooghe ghebergte op het vaste landt. De Eylanden van Comagre zyn insghelijcks leegh / ende legghen ghelijcks 't water / soo dat het ghevaerlijcken is de selve te naer te komen: Van dese Eylanden naer 't zuydt-oosten leght het Eylandt de Pinos, welck een hoogh ende ront Eylandt is / niet verre van 't vaste landt gelegen / soo dat men 't selve van het vaste landt niet en kan onder-scheyden / ten zy men dicht onder de wal loopt. Daer legghen noch meer klepne Eylandkens langhs dese kuste / doch alsoo die van klepnder werde zyn / gaen wy die booz-by.

Aen de zuydt-zijde van dese provincie / ende in de zuydt-zee leght het Eylandt welck sy noemen Taboga, vijf leguen van Panama. Twaelf leguen vorder legghen de Eylanden de las Perlas, welck naer 't seggen van Herrera zyn twee groote Eylanden / met vele klepne Eylandkens daer om / wel tot 't ghetal van 25 toe: van de twee groote / wordt het eene genaemt del Rio, ende het ander Tararequi: welck Gomara steldt op de hooghe van vijf graden by nooyden de linie: werden ghe-noemt Islas de las Perlas, dooz dien daer eertijds seer vele ende groote peerlen ontrent wierden ghevischt. Daer waren oock eertijds op dese Eylanden seer veel harten ende konijnen / ende ander wildt / insonderheyt op 't grootste Eylandt. De inwoonders ghebruycken Maiz ende Yuca booz haer broodt ende drack / als in andere deelen van Indien: dat groot Eylandt heeft sonderlinge goede fruyten / ende is seer overbloedigh van alderhande lijf-tocht / ende daer is goede visch in de zee daer om-her; daer wassen eenighe wel-riekende boomen / waer dooz in booz-tijden eenige ooydeelden / doch te vergeefs / dat de Eylanden daer de speterijen groepen niet verre van daer en moesten wesen. De peerlen die daer ontrent gevischt warden / zyn wel de grootste gheweest die men in al dat ghewest opt heeft ghebonden; want naer Oviedo verhaelt / soo zyn der peerlen soo ronde als pendanten ghevischt die 27 ende in de 30 caraten woeghen; seer schoon van maecksel ende glants: daer by Cubagua ende de Margarita selden grooter zyn ghebonden / als van ses / leven ende acht caraten; ende die noch selden rondt ende van goedt maecksel; ende de in-gheboozene van de Eylanden waren seer vernuftich in 't visschen van de selve / boeren met haer canoen in zee als 't kalm was / ende dupcten naer de grondt somtijts wel thien vadem diep / dooz dien de grootste oesters in 't diepste water worden ghebonden; zyn soo vast aen de klippen ende aen malkanderen ghegroeyt / dat men die met groot ghewelt daer moet af-rucken: de Indianen en hadden gheen wetenschap om de peerlen te gaten / soo dat syder vele dooz haer onwetenheyt bedozben. Herrera schryft seer different van de hooghe van dese Eylanden; dan Pedro de Cieca leght in syn Chronica del Peru aldus: De Eylanden de las Perlas legghen op acht graden f haers / ende zyn vijf-en-twintich oft dertich in 't ghetal / rondt om ern trelcke de grootste is van allen / pleghen seer betwoont te wesen van in-gheboozne Wilden / dan van de selve en is nu niemandt oberich: die nu Heeren zyn

zijn van dese Eplanden/ houden daer Swarten / ende Indianen van Nicaragua ende Cubagua, om't vee gade te slaen/ ende 't landt welck seer vruchtbaer is te bezaepen. De peerle-visscherije is daer nu gantsch ghedaen / soo dat gheen ofte seer wepnighe daer worden gebonden. Sir Richard Hawkins noemt een van dese Eplandekens la Pacheta dicht by 't vaste landt gheleghen acht oft thien leguen van Panama zupdt ten westen; het is een ronden heubel niet boven een legue in het om-gaen/ doch seer vruchtbaer; het behoort een particulier man toe die met syn neersticheydt ende den arbeydt van eenighe Swarten daer soo vele vruchten windt/ dat hy daer Panama seer mede verliet ende groote booz-deelen upt-treckt booz hem-selven.

Het twaelfste Capittel.

De voyagie van Ian Oxenham Engelsman.

Tot een besluyt van de beschrybinghe van dese provincie van Panama, soo is aen-merckens weerdigh het exploit van seker Enghell-man/ welck ons beschreven is by Lopes Vaz Portugees. Een ander Enghell-man (seght hy) ghe-naemt Iohn Oxenham ghehoort hebbende wat buyt Sir Francis Draeck in den jaere 1572, ghehaelt hadde op dese kuste / nam een voyagie booz om 't selve mede te onder-winden. Syn schip was van ontrent 120 vaten / ende had daer op se-ventich man; quam daer mede aen de noozdt-kuste van de provincie van Pana-ma, ende hadde onderlinghe conferentie met de swarten die in dese quartieren woonen/ welcke hem waerschouden/ dat het silber ende gout met soldaten gecon-vopeert wierdt/ soo dat hy booz-nam te doen 't ghene niemant booz hem had doz-ben bestaen; lande syn volck in een plaetse daer Capiteyn Draeck te voren was getweest/ brocht syn schip op 't drooghe/ ende bedeckte het met tacken van boomen/ ende begroef syn grof geschut; nam alle syn volck mede/ met twee velt-stuckens/ ende boozs roers/ victualie ende andere behoeften tot synen tocht; de swarten ge-lepden hem twaelf leguen te landtwaert in/ tot aen een rievier die in de zupdt-zee loopt; hier koypen hy houdt/ ende timmerde een pinasse die vijf-en-beertich voet lanck was by de kiel; voer daer mede de rievier af tot in de zupdt-zee/ met hem ne-mende ses swarten om de wegh te wijlen/ welck hem brochten aen een van de Ep-landen de las Perlas, welck in de zupdt-zee leggen recht in de vaert van Peru naer Panama toe; naer dat hy hier thien daghen hadde gewacht/ quam daer een klepne barcke van Peru, die hy nam/ ende vondt daer seltich dupsent Pezos goudts / veel wijns ende broots/ kozts daer naer veroverde hy noch een ander barcke komende van Lima, daer hy in vondt hondert dupsent Pezos in silbere baren; welck alles hy in syn pinasse over nam/ ende naer dat hy ghetracht hadde eenighe peerlen te bekomen van de swarten die op 't eplandt woonden/ stelden hy syn kours weder naer de rievier daer hy af ghekomen was/ ende liet de twee scheepkens die hy ge-nomen hadde ledigh wech baren. De swarten die op 't Eplant de las Perlas woo-nen/ voeren stracks naer syn vertreck met hare canoen naer Panama toe / om den Gouverneur te bootschappen 't ghene daer passerde. Waer op de Gouverneur twee dagen daer naer vier barcken sondt met hondert soldaten ende eenige swar-ten om die te roepen; den Capiteyn van dit volck ghenamt Iuan de Ortega voer eerst naer de Eplanden de las Perlas om te vernemen wat wegh den Engelsman hadde ghenomen / daer naer ghemoetende de twee barcken by den Enghellman berooft/ verstant hy dat de pinas de rievier was op-gebaren. Den Spaegniaert aen de rievier komende/ was in twyfel welcken arm van de dyp daer de rievier met in zee komt / hy op baren soude/ tot dat hy den kleynsten arm af sagh drijben hoender heeren die de Enghe'sche gepluckt hadden ende met groot onverschicht in't water ghetworpen: voer derhalven desen kleynsten arm van de rievier op/ ende vondt den vierden dagh de pinas van de Enghellsche op 't drooghe legghen/ alleen

betwaert by ses mannen / daer een van doodt bleef / ende byf namen de blucht te landtwaert in ; hy en vondt booyts in de pinasse niets dan victualie: soo dat hy resolbeerde met tachtentich man te landtwaert in te trecken om de Engellsche te soecken; een half legue van de rieviere komende/ vondt hy een hutte van tacken ghemaeckt/daer de Engellsche al de schat gebozgen hadden; welck den Spaegniaert weder naer syn barcken brocht/niet van meyninghe zijnde de Engellsche boorder te vervolghen. Maer den Engellschen Capiteyn van de gebuchte gewaerschoot zijnde/quam spoedelijck te rugge met syn volck/ende wel twee hondert Swarten/ende sette met groote furie op de Spaegniaerden;de welcke haer dienende van een boschken dat daer lagh/ de Engellsche soo bejegenden/ dat sy de blucht moesten nemen/achter latende elf dooden ende seiven ghevangenen. Dyt dese ghevangenen leerden de Spaegniaerden de reden waerom desen Engellschen Capiteyn daer soo langh met den buydt vertoeft hadde/te weten/dat hy ober de verdeplingh van den buydt met syn volck oneenigh was ghetworden / soo dat hy Swarten was gaen soecken om 't silber ende goudt naer syn schip te brenghen; bekenden mede hoe ende waer 't selve schip lagh. De vier barcken met dese onder-rechtinge weder gekeert zijnde by de Gouverneur van Panama, sondt de selve stracks naer Nombre de Dios, de welcke met der haest vier scheepen sonden naer de Golfo van Darien, ende haelden daer 't schip ende 't gheschut. Eenigen tijdt daer naer sont den Vice-Kop van Peru hondert en vijftich man om de resteerende Engellschen op te jaghen/ghelijck sy den meesten-deel der selver vonden besich zijnde met canoen te maecten/daer mede sy in de noozdt-zee d'een oft d'ander barcke mochten ver-rasschen/ende haer van daer maecten; wierden also meest ghevanghen ghebracht binnen Panama, ende al-daer ghedoodt/behalven eenighe jonghers alleen upt-ghe-nomen.

C A R T A G E N A.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinge van de Provincie van C A R T A G E N A, in 't ghemeyn.

A En de provincie van Panama paelt naer 't oosten de provincie ende 't goubement van Cartagena, welck de naem naer syn hooft-stadt heeft verkregen. Dese provincie leght op de kuste van de noozdt-zee/ hebbende in de lenghte oost ende west van Rio Grande, ofte de la Madalena tot aen de rieviere Darien in de Golfo de Vraba tachtentich leguen, ende oock soo veel in de breedte noozdt ende zuden / van de noozdt-zee af tot aen de palen van Neuvo Reyno de Granada; hoe-wel het meer leguen rephens is/naer dat eenige segghen. Het is hoogh ende berghachtich landt/ vol heubelen ende vallepen / al-waer seer groote ende hooghe boomen wassen; 't isser seer vochtich dooz den ghestadigen reghen; so dat de zaden van Spaegnien daer niet en willen wassen / nochte oock de tartwe rijp worden. Opeenighe bergen van dit goubement vallen veelderhande harsten ende aromatique gummien/ende ander liqueuren die sy upt de boomen weten te trecken: groote abundantie van draecken-bloedt / ende balsamen van seer excellenten reuck ende sonderlinghe kracht. Men heeft daer abundantie van visch/fruyten / ende van alderhande eetbaere Waren; daer valt oock langhe peper / veel scherper als den oost-Indischen/ende oock liefelijcker van reuck ende van smaeck als de ghemeyne bresilie-peper: weynigh goudts wordt daer ghebonden/ende alleen in eenighe doch weynighe plaetsen. In het landt onthouden haer veel tigren/ slanghen / ende andere wreede/ felle / verblindende ende schadelijcke dieren. De in-gheboorne van 't landt waren seer strydtbaer / ende ghebruyckten sijn aen haer pijlen/soo dat sy veel Spaegniaerden dooden/doch sijn ober langh meest al van de Spaegniaerden upt-gheroept ende vernielt. Dit goubement begrijpt

begríjpt onder sich eenighe particuliere p:ovincien; als namentlijk naer 't westen van de Stadt Cartagena de p:ovincie van Vraba, daer wy in 't vooz- by gaen vooz desen van hebben gesproken by occasie van Darien, daer 't met confincert: dese p:ovincie/ naer 't segghen van Pedro de Cieça, is seer v:uchtbaer/ende oberbloedigh van lijf-tocht/ dooz de menichte van wildt welck men op 't landt / ende vischen die men heeft in de riebieren / ende op de kuste. Van dese p:ovincie komt men aen 't gheberghte welck sy noemen Abibe, welck is een verbolgh ofte Cordillera, als de Spaensche die noemen/ van seer hooghe berghen/ streckende naer 't westen/ de lenghte is onbekent/ dan is op sommige plaetsen twintich leguen breed/ op sommige meer/ ende op eenige min; heeft seer quade wegghen / ende by naer onb:upckbaer vooz de peerden: op 't hovenste van 't gheberghte en woont gantsch geen volck; maer in de vallepen die seer veel ende groot zijn / woonden eertijds veel volcks/ seer rijk van goudt/ welck sy bonden in de riebieren ende beken die van 't hooghe gheberghte af wateren / ende haer kours west-waert aen-nemen. Het reghent den meesten tijdt van 't jaer in dit gheberghte / ende de boomen d:ruppen continuelijck van 't water datter op gheballen is/ welck verhindert dat daer geen gras en waest/ soo dat daer gheen boeder en is vooz de peerden: dooz dese groote vochticheydt ende gheduerighen regen valt het een seer moeplijcke reyse dooz dit gheberghte/ ende 't soude daer niet te reysen zijn/ ten waer men daer vondt seekere boomen/ de boucke-boomen niet onghelijck / welck seer sacht ende droogh houdt geben/welck lichtelijck b:ant/waer dooz de reysende lieden haer konnen droogen/ want 't ander hout dooz de natticheyt is onbequaem om byer te maken. Aen de boet van dit gheberghte als ghy die ober zijt ghetrocken naer 't zupden / leght de p:ovincie Tatabe, daer wel eertijds seer veel volcks woonde / dat rijk ende oock strijdtbaer was / ende dit volck besloeghet meesten deel van het landt van hier af tot aen de zupdt-zee. Aen de selve zijde van 't gheberghte leght de p:ovincie del Guaca, ontrent dertich leguen van de Stadt Antiochia, daer wy hier naer sullen van sprecken. Van om weder te keeren naer de kuste/ by de p:ovincie van Vraba hebt ghy de p:ovincie van Zenu, by naer van de selve ghelegentheyt ende ghestalte als die van Vraba; dese p:ovincie was eertijts als een gemeyne begraef-plaets/ daer veele natien / oock verre van daer woonende/ haer dooden b:ochten/ ende seer magnifijcklijck begroeben met alle haer gout ende andere kostelijcheden/ soo dat de Spaegniaerden in vooz-tijden seer veel gouts ende schatten upt dese begraeffenissen hebben gehaelt. Gomara verhaelt van dese p:ovincie Zenu 't gheene seer aen-merckens weerdigh is; dat de Spaegniaerden daer eerst-komende aen de Wilde predicten 't geloobe in een Godt schepper des hemels ende der aerden: ende hoe dat den Paus van Romen wesende Stadt-houder van Christus/ alle die landen ghegeven hadde aen den Koningh van Castilien; ende dat sy quamen om possessie daer van te nemen; doch dat sy wel te vreden waren haer daer te laeten woonen midts dat sy souden Christenen worden/ ende vasallen van soo maghtighen Koningh/ ende hem jaerlijcks tribuyt betalen. Waer op de Wilde souden gheantwoordt hebben/ dat sy wel konden ghelooven datter maer een Godt was/ dan datse des niet teghen-staende wilden blijven by haer religie: dat de Paus al te liberael was in 't gheben dat hem niet toe en quam; dat de Koningh moest arm zijn dewijl hy eyschte ofte bedelde / ende oock verwaent dewijl hy d:repghe die hy niet en kende. Naer Rio Grande toe/by oosten de Stadt Cartagena, heeft men de vallepe Zamba; ende voozder de p:ovincie van Mopox.

Het veerthiende Capittel.

Van de Stadt CARTAGENA.

Cartagena de hooft-stadt van dese p:ovincie heeft haren naem van de Stadt Cartagena in Spaegniën/ dooz dien daer groote ghelijckheyt is tusschen de habenen

habenen van beyde dese plaetsen: leght aen de nooydt-zee/ twee leguen van punta de la Canoa naer 't westen/op de hooghte van 10 graden by nooyden de linie/ende op de lenghte van 76 graden van den meridiaen van Toledo naer 't segghen van Herrera: de welcke seght dat daer wel 500 hupl-ghelinnen woonen/ ende daer onder wel 2000 vrouwen: den Gouberneur van de provincie woont daer/ benefens de andere officiers van den Koningh/ daer is een cathedrale kercke / wiens Bisschop suffragaen is van dien van Neuvo Reyno. Daer zijn kloosters van Dominicanen ende minne-broeders: leght op een blacke pleyn / welck by naer een eplandt is / hebbende aen de nooydt-zijde de zee met een blacke ende ondiepe kuste; ende naer de landt zijde een arm van de zee/repckende tot een moeralch ofte lack/ welck sy noemen Canapote, welcke byt ende vloeyt ghelijck de zee / ende op de selve upzen: men gaet van de stadt naer 't vaste landt ober een byugghe in maniere van een callje / by de 250 passen lanck: in dese callje zijn twee dooz-tochten dooz welcke 't water in ende upt-loopt met de ghetjden. De grondt daer de stadt op-gelegh is/is landt/ ende twee bademen diep grabende vint men versck water; ende hoe-wel dese plaetse somtijts ongesont is/dooz dien de luchten upt 't moeralch op-treckende/hooft-pijn causeren/ so en is sy nochtans nergens na so ongesont als Nombre de Dios,maer mach naer de gelegentheyt van die quartieren wel vooz gesont gherekent worden. De stadt is seer wel gebout/ heeft byt dooz-gaende straten van de haben /welcke aen 't west-eynde leght tot het nooyder quartier aen de zee/welckes strant tot by de huplen komt: elcke strate is by de 600 passen langh / hebbende seer bequame wooningen met haer plaetsen ende hoven:dooz de breedte van de stadt loopt een ander strate die de vooz-gaende dooz-snijt / beginnende aen den arm van de zee/ende upt-komende aen de wijde zee / ende is by naer eens so langh als de andere. Daer is een groote kercke/tol-hups van den Koningh/raedt-hups ende andere publijcque edificien.De haben is een van de beste van gantsch West-Indien/hoe-wel de groote schepen wat verre van de stadt aen ancker leggen: heeft aen het in-komen een eplandt / ghelijck dat van Escobreda by Cartagena in Spaegnen / doch grooter / welck eertijds ghenamert wierdt Codego, ende nu noemt men het Carex, is twee leguen lanck / ende weynich min als een halve breedt/pleegh bewoont te zijn by Indiaensche visschers/heeft gheen versck-water. Doen Sir Francis Draeck dese stadt in-nam (als wy hier naer sullen verhalen) vondt hy op dit eplandt een grooten bozn-put/upt de welcke hy syn schepen van water versck. De selve getuyght dat dit Eplandt is een seer genoeghijcke plaetse/welende gantsch beplant met alderley soozten van seer goede ende lieflijcke byuchten/ als oraegnie-boomen ende andere / seer ordentelijcken ghestelt tot wandelweghen van seer groote lenghde/ soo dat het gantsch eplandt eenen wel-ghelant boom-gaerdt schijnt te wesen. 't water 't welck men in de stadt met delben vindt is wat grof ende rauw; men soude daer seer goede reghen-backen konnen hebben/ want het reghent daer veel: De Stadt en kan niet oberrompelt worden dan langhs de haben / ofte langhs den arm van de zee; ofte langhs de kuste van de groote zee: soo dat met twee sozten te legghen/ ende wel van geschut ende volck te vooz-sien/ men die ghenoech soude konnen versckeren. Dese stadt was eerst gebout in den jare 1532, by Pedro de Heredia ghebooren van Madrid; welck met groote moeyte ende listicheyt een goet deel van 't landt bevedichde/ dooz dien de in-woonders seer stoudt ende strijdtbaer waren/ soo wel vrouwen als mans;ende men heeft gelien dat een vrou van achthien jaren wel acht Spaegniaerden doode met haer pijlen/ eermense konde vermeesteren. De stadt is seer op-gekomen ende de in-woonders rijck ghetworden dooz de grooteschip-baert die daer is op Spaegnen/ ende dooz dien de vlote van Terra Firma daer somtijds ober-wintert; doch sonderlingh dooz deschat die de groote rievier Madalena af komt upt Neuvo Reyno de Granada. In den jaere 1585 wiert dese stadt in-ghenomen by de Engelsche onder 't beleyt van Sir Francis Draeck, hoe-wel hy de selve wel vooz-sien/ ende

ende op haer hoede bondt / want waren wel een maent te boozen booz syn komste gewaerichout / soo dat sy alle de aen-komsten seer sterck met barricaden / trencheen ende gheschut ende volck hadden booz-sien; niet-te-min veroverde hy de selve met seer mannelijcken couragie / verbzande daer een deel van / ende rantsloeneerde de reste booz hondert ende thien dupsent ducaten; bonden een sterck kasteeltjen op de inner-haven legghen / de welke naeuw was / ende met plevre ketenen op-gheschut; oock een Abdije ofte Priorije / een vier-en-deel van een myle beneden de stadt aen de water-zijde van de haven / welsende met een steene mupz om-ringht.

Het vijftiende Capittel.

Naerder beschrijvinghe van de stadt met haer aen-komsten, by den Ingenieur Baptista Antoneli.

In 't booz-gaende Capittel hebben wy de stadt Cartagena beschreven volghens 't ghene Herrera daer van schrijft; maer alsoo den Ingenieur Antoneli die noch particulierder heeft beschreven in den jare 1587, soo sal 't de pijnne weert zyn het selve hier in te boeghen. Cartagena (legt hy) is een stadt ende principaelste plaetse van dat Bisdom sy leght 40 leguen van Santa Martha, op de hooghre van 10 graden schaers by noorden de linie; is ghelegen op een sandt-bancke ofte bape gelijck een Eplandt; heeft ontrent 450 familien; daer zyn schoone gebouwen ende de huysen meest van steen getimmert: daer zyn dyp kloosters / waer van de twee leggen binnen de stadt / ende d'ander leght buyten / ende om na 't selve te gaen / moet men gaen over een callije / en 't water aen beyde zijden: hier is seer grooten handel upt Spaegnien ende upt het nieu Kijck Granada, van Peru, upt de Eplanden / ende alle de kuste van Terre Firme; 't is een seer gelonde plaetse. Dese stadt heeft een seer goede haven / ende bequaem om veel schepen te herbergen; de haven heeft twee in-komsten / de eene een half legue van de stadt daer dooz alle schepen komen in dese haven / is beerthien hondert passen wijdt / ende diep water; d'ander wort genaemt la Boca Chica, een legue van de booz-gaende naer 't westen / en is 900 passen wijdt / ende heeft in 't midden een kanael 200 roeden wijt / ende 15 tot 20 bademen diep op sommige plaetsen / min ofte meer: om in de haven te komen moet men varen dooz dit kanael; 't landt schijckt in ende upt. In 't in-komen van de haven / na dat ghy 't kanael dooz zijt / moet ghy het houden naer het strandt toe / dicht by 't Eplandt Carex, ende sien hoe veel daer meer is als de boozsz. twee hondert roeden / de reste zyn al rissen van klippen / bedeckt op den top met twee ofte dyp boet waters / meer ofte min: Soo dat de schepen die hier willen in-komen / moeten goede lootslieden mede brenghen / die wel ervaren zyn; ende dit en is noch niet ghenoech / maer dienen 't boot booz upt te schicken met het loodt / om te diepen waer het meeste water van 't kanael leght om in te komen. Daer zyn dyp plaetsen ontrent dese stadt langhs de welke de vbandt kan attenteren te landen. D'eene is daer de vbandt in quam ende lande / welck is een sandt-bancke; aen de eene zijde is de zee / ende aen de ander zijde een groot lack / welck streckt naer de haven. De sandt-bancke is aen d'een zijde vijf hondert treden bzeedt / al sandighe grondt / sonder boomen; soo dat de vbandt aen-vallende van dese plaetse ghenootlaeckt is te trecken langhs dese sandt-bancke / gantsch bloot ende onbelchut dese vijf hondert passen / de welke repcken tot aen de trencheen / ende aen d'ander zijde oock noch vijf hondert passen tot aen de stadt: de booz-schreven sandt-bancke is hondert ende dertich treden bzeedt daer de trenchee gheleght is. Aen dese zijde is de stadt tot twee-mael toe by de vbandt in-ghenomen; daerom hebben wy hier in de grondt gheheydt een seer groote menichte van palen / welck loopen tot vijftich treden in zee / ende dit hebben wy ghedaen om dat het een dangereuse ende buyle kuste is. Ende beneden in den bodem van de vallepe hebben wy een klepne schanse gheleght / daer men dyp ofte vier stucken op kan planten; ende hebben

Hy
spreecke
van Sir
Francis
Draeck.

hebben een diepe gracht doen graben/welcke aen beyde zyden op de zee respondeert/ soo dat de stadt van dese zyde ghenoech verlekert is. De ander aen-komste is leger by de vooz-sepde landt-bancke / welck wordt genaemt la Cienaga, ofte 't moer del Koreado; dit is een ander plaetse aen de voozsz. landt-baye / dyp hondert passen breedt van d' een plaetse tot aen de zee-kant; ende aen d' ander zyde leght de Cienaga, welck is een stuck landts dat 't geheele jaer dooz onder water leght. Soo dat de vbandt die de stadt van dese zyde soude willen bespzinghen / moet komen trecken een groot stuck weeghs ober een landt-bancke / daer de zee leght aen de eene zyde/ende een boschken aen de ander zyde/ende ober een stuck lants daer water op staet/ doch niet heel bedeckt. Hier dan hebben wy een schanse gemaect met haer noodighe flankqueringhen / ende hebben daer een diepe gracht doen graben seltich voeten wydt / soo dat de zee komt tot aen dit verdroncken landt / ende hebben alsoo dese passagie ghestopt / dat de stadt ghelijck op een Eplandt leght. Daer zijn twee duplent ende ses hondert passen tusschen dese plaetse ende de ander trenchee daer Sir Francis Draeck laetst lande. Het in-komen van de haven is by de brugge ende callje / welck gaet van de stadt tot St Franciscus; dese callje is dyp hondert passen langh / ende twaelf breedt / ende 't water aen beyde zyden / soo dat dit de sterckste is van alle dyp de plaetsen; hebben hier een val-brugge doen maken / ende op den top een platte form om gheschut op te legghen / ende aen beyde zyden van de brugghen zijn trencheen ghemaect daer 't volck achter kan schuplen. Men 't punt van dit landt ghenaeamt Ycacos, welck is aen 't in-komen van de haven naer Sta Anna toe / hebben wy een fort ghemaect van hout / welck vier-kant is / ende dyp hondert voeten op elcke zyde / daer men vyftchien ofte seltchien stucken geschuts kan planten / ende houden vyftich man in guarnisoen; achter het hout ofte plancken leght een wal van aerde vier voeten dick/ende daer achter landt; dit fort sal grootelijcks dienen tot bescherminghe van de haven / dooz dien alle de schepen die in-komen / soo naer komen aen dese plaetse / dat men daer somtijds wel een steen soude kunnen in-werpen: ende wanneer eenigh oorlogh-schip soude attenteren in dese haven te komen / soo is de twee galepen belast upt te komen / ende te setten by het kasteel/met de snuyt naer zee toe/om soo des vbandts schepen van boven in te schieten/dewyl het fort die in de zyden schiet:de vbandt dan gerampaneert in-komende / sal ghenootsaeckt zijn op de sp te smijten / of anders verballen op de klippen die sy noemen Ismo, ofte andere blinde klippen die by 't Eplandt Carex legghen. Ende ghenomen dat wy dooz dese middel gheen goet en kunnen doen in dese plaetse / ende dat de vbandt soude onder-staen met langhe booten ofte pinassen te komen dooz de naeutwe mondt: soo dient men vier fregatten ghereet te hebben / om de galepen naer 't selve naeutwe kanael te roepen / dooz dien de in-komste soo ghebaerlijcken is / en sal daer gheen schip dien wegh in de haven kunnen komen / oft wy sullen 't in de grondt schieten. Belangende de bescherminghe van de haven selfs / hier moghen wy een sterck kasteel bouwen met vier bol-wercken / aen 't punt van Ycacos, welck leght aen de zyde daer de stadt is ghebout / dooz dien al de schepen die naer dese haven komen / moeten dicht onder dese wal komen als voozsept is; want varende aen d' ander zyde / loopen sy groot perijckel / ende verongelucken somtijds; oock soo worden sy dooz de windt daer toe ghenootsaeckt: Men d' ander zyde waer 't Eplandt Carex leght / soude men een vier-kanten toorn kunnen bouwen / ende vier oft vyf stucken op legghen / om te verhinderen dat daer gheen klepne schepen ofte barcken hier by nacht mochten in-sluppen om schade te doen / ofte de vloete hier legghende te verbranden: dan op beyde dese forten goede wacht houdende en kan hier gheen schip ofte barcke onghelien in-komen. Men de enghe mondt / vooz aen / aen de zyde van 't Eplandt Carex waer de kille dicht onder de wal leght / kan een ander kasteeltjen ghemaect worden / ende vier oft vyf stucken op gheleght / ende ses oft acht man om de wacht te houden. Al dit vooz-gaende ghedaen zynde / sal dese stadt wel ghesterckt zijn. V. Mⁱ is aen dese plaetse ten hooghten

hooghsten gelegen / want 't is de booz-naemste vasticheyt van alle dit landt. Dus verre Antonelli. Wiens raedt in 't fortificeren van dese stadt ghevolght is; want daer zijn twee kasteelen gheleght aen weder-zijden van 't in-komen van de haven; ende een derde op den zuydt-hoek onder welck de schepen ten ancker moeten komen; ende een vierde aen de ober-zijde op 't vaste landt naer de stadt toe.

Het tseftiende Capittel.

Van de andere steden van dese provincie.

In dese provincie van Cartagena zijn noch eenighe klepnder stedekens / als naemlijck 't stedeken van St Iago de Tolu, welck leght 12 leguen van Cartagena, naer 't zuyt-westen ten deele by zee/dooz dien men ober landt niet en kan reysen/en ten deele dooz moerasschen ende ober 't geberghte; leght 6 leguen van de zee: is gesont lant/so datter veel beesten worden gewepdt/ende veel landt bezaept; daer walsen seer goede vruchten van Spaegniën: Van dese plaetse komt den kostelijcken balssem/die sy noemen de Tolu, welck Monardes beschrijft in syn Historia Simplicium Medicamentorum in 10 cap. Daer wort nu (segt hy) uyt seker provincie van 't vaste lant / gelegen tusschen Cartagena ende Nombre de Dios, by de Indianen genoemt Tolu, ober-gebracht seker liqueur van balssem/ van seer groote kracht/en 't uyt-nemende medicament dat oyt uyt dese landen is ober-gebracht; de boomen daer 't van komt/zijn de leege pijn-boomen gelijck/ haer tacken herwaerts en derwaerts uyt-spreyende met bladren als de caroben/ende althits groen; de beste zijn die in de hoben worden onder-houden; de schorsen van dese boomen zijn dun / die worden gequetst ofte gelneden/ en placken onder de quetsure eenige lepeltjens van swart wasch gemaect/in de welcke sekerre betrichheit traent/die sy daer naer in andere bequame pottkens vergaren ende bewaren: dit moet geschieden als de sonne op 't heetste schijnt/want de koude verhindert datter niet uyt en bloeyt; uyt de weeren en knoopen van de strupc bloeyt oock eenighe bochticheyt/dan die druypt op d'aerde/ende gaet verlozen. Dese bochticheyt is root van berwe naer 't goudt treckende/niet heel dick noch heel dun/seer vast-houdende / soet en aen-genaem van smaeck/ende niet walgelijck als andere balssemen/seer lieflijck van reuck/ende de limoenen by naer gelijckende/soo dat sy niet verborgen blijft waer sy oock is/maer verbult de plaetse/daer sy is met haer lieflijcken reuck/ ende een wepnigh ghestreken in de palm van de handt / rieckt by naer als de bloemen van Iasmin. Die de krachten van desen balssem boozder begeeren te weten/ lesen boozder by Monardes; oft in 't krupdt-boeck van Dodoneus by D. Raphelengius vermeerdert.

Boozts is in dese provincie noch een plaetse die sy noemen la Villa de Maria, twee-en-dertich leguen van Cartagena ghelegghen naer 't zuyden.

Santa Cruz de Mopox leght seventich leguen van de stadt Cartagena, men reys derwaerts ten deele by de zee/ende boozts de rievriere Madalena op/aen welckes oever sy leght/ende van welcke sy by naer half om-ringht is/ een onghelonde plaetse dooz dien sy leght tusschen moerasschen; is anders wonder wel ghelegghen booz den koop-handel die op de groote rievriere wordt ghedreven; van daer tot Antioquia, (welck behoort tot 't Goubernement van Popayan) zijn hondert ende twintich leguen naer 't segghen van Pedro de Cieça.

La Baranca de Malambo is een tol-hups tot de jurisdictie van dese provincie behoorende / dertich leguen van de stadt / op den oever van de rievriere Madalena, ende twintich leguen van Sta Martha; ses leguen van de zee/daer worden de koopmanschappen ghelost die gheboert worden nae Neuva Reyno, ende worden van hier boozts de rievriere met canoen op-ghebrocht.

In de provincie van Vraba tot desen Goubernemente behoorende/was eertijts een stadt gheleght by Don Pedro de Heredia, welck hy noemde San Sebastian de buena vista, was ontrent een half legue van de zee ghelegghen op secker klepne

heubeltjens: 't Landt daer ontrent is vol geboomte/insonderheyt palm-boomen/ de welcke voort-brenghen upter-maten groote Palmitos, soo dat een man ghe- noech aen twee te draghen heeft; zijn twit/soet/ende van seer goet voetsel. 't Landt is seer vruchtbaer ende overbloedigh van lijf-tocht. Van dese stadt is nader- handt weder verlaten dooz de ontdeckinghe van Peru ende andere rijcke pro- vincien: Pedro de Cieça beschrijft ons de wegh die men plagh te nemen van dese plaetse naer Antioquia; men treckt (seght hy) langhs de kuste vijf leguen tot een kleyn rievierken welc sy noemen Rio Verde, van waer tot aen de stadt Antio- quia zijn acht-en-veertich leguen; van dit rievierken tot aen de hooghe berghe van Abibe zijn pleynen met secker heubelen/ dichte bosschagie ende veel rievier- kens: 't Landt is onbewoont ontrent de wegh/ dooz dien de Wilden haer ghe- retireert hebben naer plaetsen van de wegh af-ghelegghen: men reysst meest langhs de rievieren/ dooz dien daer gheen ander weghen en zijn van weghen de dichte bosschagie. Om daer sonder ghebaer te reysen moet men waer-nemen de maen- den van Ianuar. Februar. Mart. ende April, want daer naer reghent het seer/ende de rievieren wassen ende loopen sterck. Dese pleynen ghepasseert zijnde/ komt men aen 't hooghe gheberghte van Abibe, daer wy hier vooren van hebben ghe- spoken; ende over 't gheberghte komt men aen een schoone vallepe ende black landt/welck sy noemen del Guaca; daer aen volghen de vallepen van Nore daer de stadt Antioquia in ghelegghen is.

Het leventhiende Capittel.

Van de rievieren, havenen ende punten van dese provincie.

Onder Mopox valt de machtighe rieviere Cauca (welck haren oorspronck heeft boven Popayan) in de groote rieviere Madalena, en meer neder-waerts naer Cartagena toe leght een bergh die sy noemen el Morro Hermoso; welck de schepen komende van punta del Aguia, ende willende naer de stadt Cartagena maecken in 't ghesichte te krijghen/ stierende van de voorsz. Cabo west ten zup- den/ende daer komende teghen den avont/soo setten sy het ghemeynlijk achter Morro Hermoso, ende naer 't eerste quartier maken weder zep/ stierende upt west ten noozden om te mijden Isola de Arenas, welck leght twee leguen t' zee-waerts recht teghen ober Zamba: de merck-teekenen van Morro Hermoso zijn 't gesicht van een swart landt niet seer hoogh ende rondt. Het punt de Zamba heeft vooz een tecken de ghelijckenis van een gallepe die ghetakelt is: daer naer volghet op de selve kuste el Buhio del Gato, welck is hoogh landt met secker witte kliffen te zee-waerts/ ende meer naer 't westen leght punta de la Canoa, twee leguen van de stadt Cartagena, naer 't oosten toe; is leegh landt legghende ghelijcks de zee/ ende daer eyndet de kuste/ die oost ende west streckt. Voorder leght punta de los Ycacos aen 't in-komen van de haven van Cartagena, teghen ober het Eplandt Carex daer wy hier vooren van gesproken hebben; ende punta de la Nao, aen 't va- ste landt/ neffens de smaller in-komste van de haven/ ende ghelijck naer 't nooz- den een kleyn der Eplandeken/welck sy noemen Sardina. Op de kuste van Tolu legghen de Eplanden van Baru, welcke zijn ses naer 't legghen van Herrera; maer de Spaensche kourlen seggen dat maer dyp ofte vier Eplanden en zijn/ leegh ende vol boomen/ en daer en is geen goede diepte dan dicht onder 't landt; voorder aen het begin van de Golfo de Vraba, de Eplandekens die sy noemen de San Bernar- do, teghen ober de rieviere van Zenu, welck zijn ses in 't ghetal naer 't legghen van Herrera ende volghens de observatien van de Spaensche kourlen; vol van hooghe berghe met secker zandt-bapen naer zee toe/ ende hebben goede diepte twee ofte dyp leguen af/ welck sy noemen la Bacilla.

Her.d.2.
l.r.c.6.

De rieviere van Zenu, is groot ende diep/ daer de provincie de naem van heeft/ legghende dertich leguen van Darien naer het oosten. Doozts Isla Fuerte, een Eplandt

Eplandt twee leguen groot/daer veel zoudts valt/naer 't segghen van Oviedo: de ^{l.3.c.8.} Spaensche kourlen segghen dat Isla Fuerte is een groot ende hoogh Eplandt/vol berghen/hebbende aen de nooydt-zijde een rif van klippen twee leguen in zee streckende; men mach ankeren aen de west-zijde van het selve/ tusschen de voorsz. klippen en het valle landt in 15 badem waters/ ende is klep-grondt. Daer leght mede 't Eplandt Tortuga, welck is klep ende onbewoont. De haven van Zenu leght vijf-en-twintich leguen van Cartagena, is een groote bape die haer in-komen heeft van 't westen/ is seer leker/ ende daer wordt veel zouts ghemaecte.

Hoe-wel de rieviere die sy noemen Rio grande om haer grootheyt/en de Madalena, om dat haer mont aen de nooydt-zee op dien dagh ontdeckt wierdt/haer oorspronck heeft boven Popayan, ende derhalven daer by ons breeder daer van sal gesproken worden / sullen eben-wel hier een wepnigh van de selve aen-roeren / om dat de provincien van Cartagena en Sta Martha, (daer by vervolgens sullen van spreken) de meeste nutticheyt daer van genieten. Dese rieviere komt seer breeet ende machtigh in zee loopen / 26 leguen van de stadt Cartagena naer 'toosten toe / op de hooghte van 12 graden by nooyden de linie. Acofta schryft dat men de stroom van ^{l.2.c.6.} dese rievier wel 10 leguen in zee gewaer wordt / 2 leguen breeet: Soo dat de schepen daer booz-by varende pericliteren in dien sy te naer komen/dooz de ravelingh van de stroomen. Heeft een Eplandt in haer mont; wort meer dan 150 leguen op-ghebaren. Het Eplandt leggende in de mont van de rieviere/is 5 leguen langh/en een half legue breeet; de wijtste mont die men gemepnlijck op-vaert/ leght aen de zijde van Santa Martha; waerom oock dese rieviere by de Spaegniaerden dickwils Rio de Santa Martha wert genaemt: Alle de waeren die geboert werden naer Neuvo Reyno, werden dese rievier op-gebracht met geweld van roepen/ ende trecken met de lijn/ende men is belich om die 150 leguen op te varen ober de 2 maenden; daeren-tegen 't silver ende goudt komt de rieviere af in dyp weken. Het dondert / blixemt/ ende reghent gheweldigh op dese rieviere/ meest van midder-nacht tot smorghens. In de maendt van October ende soo voozts tot April, walt het water van ^{d.5.l.10.} dese rieviere seer / ende het op-water komt dan gheweldigh af / dooz den oberbloedighen ^{c.10.} reghen die dan valt op 't gheberghte / als Herrera ghetuyghet.

SANTA MARTHA.

Het achtthiende Capittel.

Van de gheleghentheyt van dese provincie.

De provincie ende 't Goubernement van Santa Martha leght vervolgens op de kuste van Terra Firma, heeft in de lenghte tusschen de upterste palen van 't Goubernement van Cartagena aen de west-zijde/en 't Goubernement van Rio de la Hacha, aen de oost-zijde 70 leguen ende oock soo veel leguen in de breedte.

De ghestalte des lichts van dese provincie is heet ontrent de zee-kuste; maer bin ^{Her.d.4.} nen 't landt koudt / dooz dien sy gheniet de koude van de sneeu-berghen / welke ^{l.10.c.8.} legghen twintich leguen van de principale stadt van dit Goubernement/ ende insonderheyt gheniet dese koelte de provincie van Tairona, welck is berghachtigh ende koudt landt: als daer gheen brises ofte oostelijcke ende nooydelijcke winden en waepen / soo ist excessif heet op de kuste ende de landen daer aen palende: 't reghent daer seer in de maenden van September ende October, in de andere maenden valt daer maer luttel waters / dooz dien daer dan ordinaris waepen oostelijcke ende nooydt-oostelijcke winden / die dzoogh zijn ende ghelondt; ende als het reghent / soo waepen daer vendavalen ofte winden van 't landt. Van de stadt Santa Martha af tot het beginsel van de berghen / welck zijn dyp leguen weeghs / is het black landt: 't gheberghte is seer steenachtigh / onbzychtaer vooz weyden / sonder bychten ofte boomen/ende daer vallen veel rievieren van 't gheberghte af; ende op de blacke velden verdzooght 't gras/ende 't gelaeye werdt verdorven wan-

neer de brifes te seer waepen/ waer dooz men dickwils schade ende ghebreck komt te lijden. De ozagnie-boomen/lijmen/limoenen/ granaten ende dzupben / willen daer tamelijck wel wassen: Men heeft daer Guayavas, Platanos, ende andere diergelijcke vruchten van de lande; ende van Castilien zijn daer gebracht latuwe/ radijfen / ende andere hof ende moes-krupden welck daer wel wassen / als mede meloenen/ pompoenen ende comcommeren. Daer zijn veel hoenderen van Castilien/dzupben/perdzijfen ende konijnen; men vindt daer oock tigren/ leutwen ende beeyen. 't Landt is vruchtbaer van Maiz ende Baratas wortelen. Gomara seght dat de Yuca die hier wast oock rauw magh ghegeten worden sonder gebaer/daerle in de Eplanden ende elders schadelijck ende niet beter als senijn wordt gehouden. In Buritaca leggende in de wegh van de stadt Santa Martha naer la Ramada toe/ zijn goudt-mijnen: Ende in Tairona vindtmen groote menichte van kostelijcke gesteenten die dienstich zijn tegen diverse gebreken in s' menschen lichaem / als tegen 't bloeden/ ende 't grabeel: oock marmozen/ jaspis ende porphyzen/ ende andere; ende eenighe goudt-mijnen. Ontrent een half legue van de stadt Santa Martha zijn veel gemaecte zout-pannen/daer de Indianen seer goet zout maken/ met welcke 't gantsche landt daer ontrent werdt voor-lijen. De in-ghebozene Indianen van dese contreve zijn dispoost/ende goet van verstant/hoe-wel quaet van aert/ ende seer hooch-moedigh: worden gegouverneert by haer Caziquen, stryden met bogen ende senijnige pijlen; sy kleeden haer met mantels van cottoen/geschildert met diverse kouleuren; daer is noch veel volcks / ende zijn met de Spaegniaerden noch meest in oorloge; waer dooz de Spaegniaerden geen vol-komen meesters en hebben konnen werden van de rijcke provincie van Tairona, hoe-wel 't menige het leven heeft ghekost. In de rivieren ende in de zee by dese provincie werdt veel visch gebangen van seer goede smaek. In dit Gubernement worden begrepen

Her.d.4. l.5.c.11. de naer-volgende minder provincien/Pozigueica, Betoma, Tairona, Chimila, Buritaca. De vallepe van Tairona leght ses oft seven leguen van de stadt van Santa Martha, ende is groot ende rijck: Herrera seght elders dat dese vallepe leght 18

d.5.l.9. c.5. leguen van Santa Martha voorz./ langhs de kuste naer Ramada toe/ ende ses leguen binnen s' landts: ende de vallepe Mongay paelt daer aen/ die mede seer rijck

d.4.l.5. c.11.d.4. l.7.c.7. is. Buritaca leght 14 leguen van de stadt Santa Martha naer la Ramada toe; de provincie van Bonda dzp leguen ende een half van de selve stadt; ende de vallepe Coto tusschen Pozigueica ende Santa Martha. Van de vallepe Eupari die mede tot dit Gubernement belanght / liet by de stadt de los Reyes, in dit boeck/ cap. 20.

In de provincie van Chimila is seer fraep vrouwen-volck / ende de mans zijn sterck ende seer strydtbaer. In dese provincie neemt zijn begin het seer hooghe gheberghte / welck de Spaegniaerden noemen las Sierras Nevadas, om dat daer althijds sneeuw op leght / welck boozts loopt dooz vele provincien / dooz Peru ende Chili, ende tot aen de strate van Magellanes toe. Dit gheberghte wordt wel dertich leguen in zee ghelien met syn sneeuw op de toppen; aen de voet van dit gheberghte leght de vallepe van Tairona voren verhaelt/ waer dooz het oock gemeynlijck 't hooghe gheberghte van Tairona werdt ghenaemt. In dese provincie hebben de Spaegniaerden vijf steden ofte woon-plaetsen / de in-woonders van de lande zijn noch velen / ende meest noch in oorloghe met de Spaegniaerden.

Het neghen-thiende Capittel.

Van de stadt SANTA MARTHA.

DE booz-naemste stadt/ende daer dit Gubernement den naem van voert/ is Santa Martha; leght op de hooghte van thien graden by noorden de linie/ende op de lenghte van vier-en-sebentich graden van den meridiaen van Toledo, naer 't leggen van Herrera: andere stellen die op thien graden ende een half: ende Petrus Martyr op de hooghte van elf graden. Is gheboutwt aen een seer ghesont quartier by den

by den oever van de zee; ende heeft een seer goede ende groote haven/wel beschut/en goede ancker-grondt/ oock sonderlingh fraeye ghelegentheyt om de schepen over te halen ende te behoeken: is een half legue breedt; teghen over de stadt heeft sy eenen grooten berghe/welck haer dient voer beschut; heeft goede diepte sonder klippen ofte drooghten; haer in-komen is naer 't westen/ met abundantie van versch water ende houdt. Daer pleeghe eertijds veel volcks te woonen/ dan is nu seer afghenomen/ ende by naer verlaten/door dien de bloten van Spaegnen daer niet meer aen en komen ghelijck sy pleghen te doen.

Twee leguen naer 't oosten eer ghy komt in dese haven leght een punct welck sy noemen Punta del Aguia, welc dangereus is om te doubleren: 24 leguen van dese stadt naer 't oosten leght Salamanca de la Ramada, ende 40 leguen naer 't zuden aen de riviere Madalena leght de stadt Teneriffe. Den Gouverneur woont in dese stadt neffens de andere koninghlijcke officiers: heeft een cathedrale kercke/wiens Bisschop suffragaen is van die van Neuvo Reyno de Granada.

Den Ingenieur Baptista Antoneli schryft in den jare 1587, van de stadt Santa Martha, aen den Koningh van Spaegnen aldus:

Santa Martha de principaelste stadt van het bisdom ofte diocese van de kust van Terra Firme, leght op thien graden ende een half/de stadt is gheleght op een zandt-baey by de zee; heeft by de dertich hups-houders ofte familien: de hupsen zijn gemaect van rieden/ ende zijn ghedeckt met de bladeren van palmiten/ ende sommighe oock met tichelen: sy en hebben met niemant handel/ als met de Indianen van 't selve quartier/welcke in de stadt te koop brengen aerden potten/ende andere aerde-werck/ende dekens van cottoen; sy handelen oock op Cartagena. 'Tis een landt dat maer wepnich bee heeft/door dien het seer bergachtich is/ende wepnich Spaegniaerden daer woonen. Daer is een goede haven/om-cingelt met seer hooge bergen ende groote klippen/die tot aen de zee-kant komen; welck hoogh-landt de haven seer beschut/ als mede twee eplandekens/welck by quart van een legue af-leggen aen de nooydt-zijde, so dat hoe-wel sy de oostelijcke winden subject zijn/ ende dat met storm/ de winden nochtans geen schade en doen aen die landen willen. Binnen de haven is een plaets genaemt la Chaldera (dat is/de ketel;) daer sy in voer-tijden gewoon waren de schepen over te halen ende te calfaten.

Wat de haven belanght / het en is niet noodich die te fortificeren / ofte daer sonderlingh acht op te nemen/door dien daer wepnich volck woont/welck noch dagelijcks vertreckt/ om dat sy alle daegh van de bypandt berooft werden. Daer so de Koningh wilde gebieden dat de blote gaende naer Nova Hispania, haer kours soude nemen op dese plaetse/ende hier water en verberchinge halen/(alle de piloten seggen dat de blote van hier bequamelijck kan voer-twaren/altijts door de windt seplende) ende so voer-twaren recht naer de Cabo St Anton, aen het eplant Cuba, ende voerder naer Nova Hispania: so soude by desen middel de blote niet behoeven te passeren so veel perijckelen/ als sy nu doet/wegen de Huricanos ende storm-winden die dicwils haer over-ballen op de kust van Hispaniola; waer door de schepen dickwils verongelucken/ende soudent langhs dese wegh in geen ghebaer met allen komen/ende bepde de bloten soudent 't lamen konnen vaten; en die naer Nova Hispania gedestineert/in dese haven aen-loopen/en die naer Terra Firme directelijck in de haven van Cartagena, gelijk sy nu doet. Dit ghelchiedende moest de haven gefortificeert werden in deser boegen: op den berghe aen 't in-komen van de haven/ moest een kleyn fort geleght werden/ ende eenich geschut daer op geplant; en dicht aen de zuydt-zijde een kleyn toorn/ende een andere schanse daer wat meer stukken op lagen. Want by dese middelen/konnen niet alleen de schepen hier sekerlijck op de reede leggen/maer sal oock een bescherminge zijn voer de in-woonders van de stadt. Om beter dit alles te verrichten/so is dicht by de stadt/steen/leem/zant en hout ghenoech te bekomen. Hoe-wel de blote willende naer Nova Hispania hier

niet aen-komt/soo is nochtans de haven van dese stadt op 'taen-geven soo 'tschijnt van desen Ingenieur taemelijcken versterckt; want daer is een Casteeltjen gelegd op een klippe ligghende tusschen 't punt van 't vaste landt ende een kleyn eplandeken datter voor-leght; ende een ander grooter Casteel teghen over dit eerste aenstrandt onder de stadt.

Dese stadt is seer dicktoils so by de Franchoplen als by de Engellsche in-gemen ende berooft; als namentlijck by Sir Francis Draeck in den jare 1595 in-genomen ende meest verbrandt; en wederom het jaer daer na by Sr Antoni Sherley.

Het twintichste Capittel.

Van de andere steden ende plaetsen in de provincie van SANTA MARTHA, by de Spaegniaerden bevoont.

Teneriffe is een ander stadt van dit Gubernement gelegen aen den oever van de groote rivier Madalena, 40 leguen van de stadt Santa Martha naer 't zuydwesten/de wegh derwaerts wort eensdeels by zee/en eensdeels te lande ghenomen.

Tamalameque ofte Villa de las Palmas, vijf-en-sebentich leguen van de stadt Sta Martha naer 't zuyden/en 20 leguen van Teneriffe voor-schreven/twee leguen van Rio grande ofte Madalena; op de hoochre van 8 graden by noorden de linie; is een seer heet geweste/ doo dien den meesten tijt van 't jaer de wint daer waept upt den zuyden/ende somtijds seer onlustighe Vendavalen; ende hoe-wel het steernachtich landt is ende hoogh/soo zijn daer niet te min groote plapnen/ende goede gelegentheyt om beesten te weyden/insonderheyt ossen ende koepen; op de selve plapnen is seer dichte ende besloten bosschagie / insonderheyt ontrent de riviere/wiens opperwateren op de blacke velden veel lacken ende staende poelen veroorzaken/op welker oevers de in-gebozene wonen/ende baren daer op met haer canoen / en vangen veel visch daer sy haer met onderhouden; daer zijn veel van de visschen diemen Manati noemt/ooch Caymans, ofte crocodilen. 't Landt en is niet vruchtbaer/noch-tans wassen daer soete ende suere ozaegnie-appelen/die daer ghebracht zijn van Spaegnen; ende veel Guayavas, welck een vrucht is van die landen. 't volck van de lande is kleyn van verstant/ traegh/seer genegen tot slapen/al sy niet besich en zijn met banqueteren ende droncken drincken/welck haer dagelijcks werck is.

Cuidad de los Reyes in de vallepe van Vpari, 50 leguen van de stadt Sta Martha naer 't zuydt-oosten/ende 30 leguen van Rio de la Hacha; 180 leguen van Sta Fe de Bogota; leght by een groote ende machtige riviere die sy noemen Guataporí: 't landt hier ontrent en is niet seer hitlich/doo dien in haren somer welc is; in de maenden van December, Ianuarius, Februarius, Martius, ende April, de brisas ofte oostelijcke winden veel waepen; maer in de winter alst daer veel regent/en doo de naerheyt van de bergen welck kout zijn/is men daer veel zieck van catharren en de quartaine: Van noorden naer 't zuyden is het volgeberghte/vol rivieren en beken: doch 't is seer vruchtbaer van gras en gelaepe: de heele provincie is vol Wilden / die tot geen gehoorzaamheyt by de Spaegniaerden en konnen gebracht werden/want sy strijckbaer zijn/ende een quaet volck/genegen tot allerley vitien/en die van de stadt en hebben geen macht genoegh om die te dwingen. Daer zijn veel wilde boomen die vruchten draghen/ als Platanen, Guayaven ende andere; ende den grooten boom Xagua, welck een vrucht voort-bringht als een boone / in syn hantwe een ander vrucht als een O, ende heeft de smaek van razijnen; de boonen houde men tot dat sy heel droogh zijn / ende ghemaelen zijnde baktmen daer broodt af/welck seer goet voedsel gheeft. Van de vruchten van Castilla hebt ghy daer druyben / vijghen / granaden / lijmen / ozaegnie / etc. alderley moes-krupden / veel Maiz ende cottoen; welck de Indianen van doen hebben tot hare kleedinghe. Sy dienen haer van de wortel van Scorzonera, als eenighe slangh ofte hagedis haer ghebeten heeft / eeten de wortel rauto / ende het krupdt legghen sy op de beete/

beete / ende ghenelen daer van; 't selve doen mede de Spaegniaerden; ende de Wilden in dien sp de slanghe bekomen konnen die haer gebeten heeft / eeten van de selve 't hooft ende de steert rauw in / ende houdent vooz een souberepne remedie. Gebuycken veel Tobac tegen de catharren ende pijn in 't hooft / ende trecken het in pulver de neuf-gaten in: d'yncken oock 't slap ende purgeren haer daer mede. In 't geberghte van dit lant zyn veel mijnen van koper ende loot; oock eenige monstren van silver / maer werden niet bearbept dooz 't onbermogen van de Spaegniaerden die daer woonen. De bozgers houdē veel beesten / als koepen en schapen / waer mede sp haer geneeren ende onder-houden: daer vallen goede peerden; daer soude wel supcker-riedt wasken / ende alles anders; als daer maer naer getracht wiert.

Ocanna welck eerst ghenaemt wiert Santa Ana, is een stedeken ende binnenlandtsche haven / tot dit goubenement behoorende / paelt aen Tamalameque, bozder en binde daer gheen bescheet af.

La Ramada, de welcke eertijds wiert genaemt Neuva Salamanca; was gelegen veertich leguen (naer 't seggen van Herrera) van de stadt Santa Martha naer 't oosten / ende acht leguen van Rio de la Hacha, aen de voet van de Sierras Nevadas, in de vallepe van Vpari; daer soo veel koper is / als steen; seght Herrera.

Het een-en-twintichste Capittel.

Van de Rievieren, Caben, Havenen ende Kusten van 't Gouvernement van SANTA MARTHA.

O de kuste van dit Goubenement seght eerst de rieviere Buhia, dicht by la Ramada; daer naer de rieviere Piras; ende die van Palomino, welck komt neder-vorten van de Sierras Nevadas, ofte sneeuw-bergen; loopt seer snel / en wast dicwils geweldigh dooz den grooten regen die op 't geberghte valt: heeft syn naem verkregen van een spaensch Capiteyn / de welcke die meynende met syn peerd over te swimmen / daer in verdronck. Doozts de rieviere de Don Diego, ende de Ancones van Buritaca; als men upt der zee komende zupdt ende noozdt is met de Ancones, soo liet men een wit zandt-strant zupdt-west van hem; op de geheele kuste en is geen meer dierghelijck / ende is aen de west-zijde van dese haven ofte reede: Daer aen volghet Cabo de Aguia, gelegen op 12 graden by noozden de linie / ofte als andere seggen / 11 graden ende 20 minuten. Dese Cabo is seer subject subijte winden / dooz dien 't seer hoogh lant is: binnen de Cabo seght een Eplandt / welck op 't west-noozdt-weste deel heeft een witte klippe. 't Landt ront om de Cabo ryst al in gheboken bergen ende heubelen; een mijl binnen-waerts naer 't zupdt-westen (want 't landt streckt daer soo) staet een wacht-hups boven opeen bergh ofte rodise; en wat meer inne-waerts een kleyn Eplandeken: men magh zeplen tusschen 't selve en het vaste landt / oft oock buyten om: ende dicht daer binnen is de reede ende stadt van Sta Martha. Aen dese Cabo de Aguia paelt 't geberghte van Bonda. Doozts by westen de stadt op de selve kuste hebt ghy de rieviere Gayra; van de welcke Petrus Martyr ghetuyghet / dat 't een groote rieviere is / daer groote schepen vermogen te anckeren: valt van een seer hoogen sneeuw-bergh. Daer ontrent is noch een rieviere van beter water / want naer 't seggen van de Wilde / so en is 't water van de rieviere Gayra niet ghesont om te d'yncken. Binnen s' landts is de rieviere Guatapori, by de welcke de stadt los Reyes is gheboort: is een koele rieviere / komt van de sneeuw-bergen af-loopen / ende ghedroncken zijnde / veroo-saect catharren ende stoel-ganck / welck men ghyneest met sekere specie van kaneel / gepulveriseert ende in water ghedroncken / waer dooz den stoel-ganck werdt ghestopt / al-waert dat de selve oock bloedigh ware. Sp noemen dien boom Carrapa, welck in die tale is te seggen / bitter: gelijc 't hout van den selven boom is. Dese rieviere Guatapori loopt in de rieviere Cesar, een legue van de booz-noemde stadt / ende de rieviere Cesar loopt naer 't zupden; de Wilde van de lande noemense Pompatao, welck is soo veel te seggen / als

Her. d. 8.
l. 7. c. 13.

als prince van alle riebieren/dooz dien daer vele riebieren in loopen; en insonderhept die sy noemen Badillo, welck seer diep is/en heeft haer oorspronck upt dyp laken; t water van dese riebier is groen van couleur/en de in-geboorne noemen die Socuigua, welck is te seggen/oberbloedich/dooz de menichte van visch die daer gevangen wort/met seker wortel daer in te werpen/ die de visch gelijk als droncken maect; dese riebier als bozen/loopt mede in de riebier Cesar, ende noch een ander die sy noemen de las Ayumas; loopt boozs dooz black landt/tot dat hy komt in de groote riebier Madalena; loopende 70 leguen na t westen; t landt aen de riebier Cesar gelegen is seer vruchtbaer. Twintich leguen van de stadt los Reyes zyn dyp groote water-putten/ leggende in een dyp-hoek tusschen sekeren steen-klippen/ al-waer de Indianen booz-seker houden/ een groot serpent sich te onthouden/ dat veel menschen heeft verslonden; ende hoe-wel de Spaegniaerden t selve hebben na gespeurt ende ghesocht/ hebben daer wel eenige voet-stappen van gewaer gewoorden/en groot gedruys in t water gehoozt/maer t serpent selfs en hebben niet konden te sien komen; de Wilde houden dit seker/ ende zyn daer soo van verbaert/dat niemant daer ontrent en dert woonen. Daer zyn noch andere putten daer ontrent/ daer secker peck ofte tar in wort gebonden/ welck so kleeft/ dat eenich gevogelte/ hoe groot het oock sy / daer aen vast blijft hanghen; de Indianen bestrijcken haer lijnen ende visch-tupch daer mede/ om de visschen daer mede te vangen.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Van de Stadt ende t Gouvernement van RIO DE LA HACHA.

De Stadt Rio de la Hacha, wiert eerst genaemt nostra Sennora de las Nieves, ende daer naer de los Remedios; leght aen de zee; 30 leguen van de Stadt Sta Martha naer t oosten/ ende 60 leguen van de Stadt Coro naer t westen; tusschen t gouvernement van Vençuela en van Sta Martha; 3 en n. met Cabo de la Vela. De Stadt is gelegen op een heubeltjen/ 1000 passen van de noord-zee; de haben legt gantsch onbescht booz de noordelijcke winden. Van Cabo de la Vela tot Rio de la Hacha zyn 18 leguen; secht landt en leegh/sonder steenen ofte water; syn palen strecken hem by de 8 leguen verre; is seer vruchtbaer-landt/daer alle vruchten van Spagnien wel groeuen; daer valt veel goudts/en gesteenten van diverse krachten; ende daer zyn goede zout-pannen. In t landt zyn veel tigren en bezen/ ende in de riebier veel crocodilen. De Stadt heeft by de 100 huysen/en was eertijts rijck dooz de peerl-visscherije die daer wiert gepleghet. De beschryber van de leste voyagie van Sir Francis Draeck, schryft daer van aldus: Rio de la Hacha is een Stadt 20 leguen na t westen van Cabo de la Vela, niet seer groot / dan leght in een seer vruchtbaer ende vermaeckelijck geweste. Ons volck nament in te 10 uppen in den nacht. Daer leght een myl naer t oosten een zandt ofte ondiepte/ daerom so moeten een half legue oft meer af-houden eer ghy recht ober de Stadt komt: wy ankerden daer in twee badem waters / maer de grooter schepen lagen boozder al/ in vijf ende ses badem waters. Daer legt een versch riebierken een booch-scheut oostwaert van de Stadt; daer ons pinassen qualijc in konden komen/ wegen een zantbancke die recht in de mont van het riebierken leght/ maer daer binnen is t nabigabel booz bercken van 20 oft 30 vaten/ses oft acht leguen op-waerts. Ses leguen naer t oosten leght een visschers dorpken/ welck sy noemen la Rancheria, daer de peerlen worden gebilcht. Vijf leguen langhs de kuste naer t westen / en by de vier leguen binnen s lants leght een ander dorpken genaemt Tapia, met eenige landt-huysen daer ontrent/noch een leg. bozder is een ander dorpken genaemt Salameca. De Gouverneur hadde booz rantloen van t stedecken belooft 24000 ducaten/welc hy presenteerde te betalen met peerlen/ tot soo hoogen prijs/dat de Engelschen die soo niet en wilden aen-nemen; derhalven soo verbranden sy het booz-schreiben stedecken ende alle booz-noemde plaetsen/ ende namen haer kours naer Sta Martha.

BESCHRIIVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het neghende Boeck.

Neuvo Reyno de Granada.

Het eerste Capittel.

De eerste ontdeckinghe van NEUVO REYNO DE GRANADA, onder het beleydt van den Licentiaet Gonzalo Ximenez de Quesada, in den laere 1536.

In 't voorgaende Boeck hebben wy de Noordkuste van 't vaste landt van America vervolght tot aen 't Gouvernement van Venecuela, sullen nu dooz de binnen-landtsche provincien komen aen de Zuydt-zee/om soo ons vooz-gestelde ordze te verbolghen; ende beginnen met de provincie die men hedensdaeghs noemt Neuvo Reyno de Granada; dan eer wy komen tot de particuliere beschryvinghe van 't selbe / soo sullen

wy in 't korte hier verhalen haer eerste ontdeckinghe / om dat 't selbe eenigh licht kan gheben tot de volghende beschryvinghe. In den jaere 1536, heeft den Adelantado Don Pedro Fernandes de Lugo, synen Lieutenant den Licentiaet Gonzalo Ximenez de Quesada, ghelonden om de landen op ende aen de riebier Rio Grande ofte de la Madalena legghende / te ontdecken; de welcke is op-ghetrocken langhs den oever van de selbe riebier / hebbende die aen de rechterhandt / met ontspreekelijcke moepte / dooz de dichtheyt van 't gheboomte / menichte van moerassen / beecken ende poelen; beneffens den daghelijckchen aenstoot van de Indianen die daer ontrent woonden / een woedt ende strijdtbaer volck: Tot dat hy eyndelijck is ghekomen aen een plaetse by de Indianen genaemt Tora, welck hy noemde pueblo de los bracos, dooz dien daer vier armen van vershepden riebieren te samen komen; ende was dese plaetse naer haer gissinghe wel 150 leguen van de zee ofte mondt van de groote riebier. Hier voeghden hy hem / 't volck dat met de brigantins de riebier op was gebaren; ende dooz dien 't water van de riebier gheweldigh wies / ende 't landt rondtom onder-liep / resolbeerde hy hier te over-winteren. Hy was onder-tusschen ghewaer gheworden datter zout in grepen van de kuste af tot wel 70 leguen de riebier op-waerts wert gheboert; ende dat tot daer toe weder ander zout van seer verre / in brooden / als supcker-brooden / de riebier wierdt af-ghetzacht by de Wilde; waer upt hy / niet hupten reden / besloot dat daer wel-bewoonde landen dien wegh upt-legghen maesten. Van hier gheraecten sy langhs een andere riebier tot aen 't gheberghe welck ghenaemt wert Opon, wel 50 leguen naer haer gissingh breedt / met seer hooge ende woeste berghen; dit gheberghe ghepascert hebbende / quam hy aen black ende wel bewoont landt / al-waer 't vooz-schreben zout in brooden / upt seckere zoute fonteynen wiert ghemaect: ende van hier quamen sy aen 't landt van een machtighe Cazique, welckes naem was Bogota; de welcke te vooren van de komste van een vreemt volck ghewaerschout zijnde / stelde hem te weer / doch wiert lichtelijck met

Her. d. 5.
l. 10. c. 17.

syn volck in de vlucht geflagen. Treckende voort door verſcheyden woon-plaet-
 ſen van de Indianen/ bonden allent-halven veel goudts ende elmerauden: Ende
 't landt rondtom beſoekende/quamen by een natie van Indianen genaemt Pan-
 ches, welck door een kleyn ghebergte van 't landt van den voortz. Bogota ver-
 ſcheyden/ ende met hem in continuele oorloghe waren. Treckende vorder aen/ om
 de mijne van de elmerauden te ſoeken/ quamen aen een vallepe die ſp daer naer
 den naem gaven van la trompeta; van waer noch 15 leguen zyn tot de mijne van
 de elmerauden/ welck leght boven op eenen hooghen ende kalen bergh. Terwyle
 ſp in deſe vallepe vertoefden/quamen daer ſeekere Wilden die haer preſenteerden
 den wegh te wijſen om een ander groot ende rijk Heer ghenaemt Tunia, onber-
 liens te over-vallen/ ghelijck ſp dan deden; ende de Spaegniaerden kregghen daer
 eenen grooten buyt/ ende brachten den voortſcheyden Tunia ghebanckelijck by ha-
 ren oberſten. Dyp dagh-reyſen van daer woonden noch twee Caziquen, Saga-
 moſa, ende Diutama; waer van den eenen ſtracks vluchte/ ende den anderen naer
 wepnigh wederſtands retireerde hem in een ſtercke plaetſe; kregghen hier mede
 ſeer veel buyts; ſoo dat ſp weder ghekeert zijnde naer 't landt van Tunia, bebonden
 dat ſp alreede hadden bekomen hondert ende een en negentich duplent twee hon-
 dert ende vier-en-tneghentich Pezos ſijn goudt; ende ſeven en dertich duplent twee
 hondert acht-en-tachtich Pezos ſlechter goudt; ende achtien duplent van 't ſlechſte
 welck ſp noemen Falonia; ende achtien hondert ſoo groote als klepne elmerau-
 den. Lieten haer bagagie met goede wacht in deſe vallepe/ ende keerden weder
 naer 't landt van Bogota, ende wel onder-recht zijnde van deſe plaetſe daer hy hem
 onthielt/ over-vielen hem voort den op-gangh der ſonnen/ ende hoe-wel hy het
 ontvluchte/ ſoo wierdt hy nochtans daer naer doot ghebonden op een bergh/ ge-
 ſtoven van een wonde die hy in 't vluchten van een Spaegniaerd hadde gekre-
 gen. In ſyn plaetſe ſuccedeerde een ander met namen Sagipa, die vrede maecte met
 de Spaegniaerden ende een verbondt om te ſamen de Panches te beſtrijden; ghe-
 lijck ſp deden/ ende verbranden twee van hare woon-plaetſen: Van deſe vrede en
 duerde niet langh/ door dien de gierighe Spaegniaerden deſen Sagipa af-epſchten
 de verborghen ſchatten van Bogota, ende alſoo hy de ſelbe niet te voort-ſchijn en
 bracht/ ſoo pijnighden ſp hem ſoo wreedelijck dat hy van pijn ſterf/ ſonder pets te
 ontdekken. Daer naer hebben ſp onderſtaen te beſoeken ſeeker black landt/ welck
 men van 't gebergte konde ſien/ ghenaemt Neyba, door dien de Indianen haer
 wijs maecten/ om deſe gaſten quijt te geraecken/ dat in dat landt ſeer grooten
 rijkdom was te halen: doch eenighe dagen derwaerts ghetrocken hebbende door
 een woelſijne/ keerden ſp weder naer 't landt van Bogota; namen haren wegh door
 de Panches, ende bevyedighden eenighe van die met ghemoet/ ende eenighe met ge-
 welt. Ximenez 't landt nu genoegh ontdeckt houdende/ gaf 't den naem van Neu-
 vo Reyno de Granada, door dien hy van Granada geboortich was/ ende boude
 daer een ſtadt die hy noemde Santa Fe. Epndelijck gheresolveert zijnde ſelvs naer
 Spaegniën te keeren om den Koningh recompente teepſchen voort ſyne dienſten:
 ende bebonden hebbende dat de groote rievier maer vijf-en-twintich leguen van
 daer liep/ nam hy voort die af te varen/ ſonder weder te trecken over dat moepelijck
 gebergte van Opon. Terwyl hy nu belich was om deſen wegh ende eenige ſneeu-
 berghen daer aen ghelegghen te onderſoeken/ wierdt hem gheboortſchapt dat
 daer aen d' ander zijde van de rievier Spaegniaerden waren/ welck was Seba-
 ſtian de Belalcazar, die derwaerts van Popayan met een deel volcks was ghe-
 ſackt/ om een wegh naer de noort-zee te ſoeken: ende kortz daer naer wiert daer
 noch ander volck ontdeckt/ welck quam van de ooft/ en was Nicolas Federman,
 met ſyn volck/ die van Venecucla af tot daer waren ghekomen. Alle deſe dyp
 pretendeerden op dit nieuwe ghevonden landt/ doch zyn epntlijck met den anderen
 over-komen haer gheſchil te laten by den Koningh decideren/ ende zyn ſoo t ſa-
 men met wepnigh volcks de rievier af ende voort naer Spaegniën ghevaren.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de gheleghentheyte van dese provincie van NEUVO REYNO DE GRANADA in't ghemeyn, ende de besondere provincien daer onder begrepen.

Het nieuwe rijk van Granada, neemt syn beginsel by zuden het gheberghte van Opon, is hoogh ende black landt / vol volcks; welck syn wooninghen heeft in de vallepen; is in't ronde gantsch om-ringelt van een natie van Indiaanen die sy noemen Panches, welck zyn menschen-eters / welck die van Neuvo Reyno niet en zyn. Het landt van de Panches is heet / ende dat van Bogota is koudt / ofte ten minsten seer getempert; ende gelijk die haer Panches noemen / soo noemen die van Bogota ende Tunia haer selven Moxas. Dit rijk is langh (naer 't segghen van eenige) 130 leguen weynigh min ofte meer; ende breedt 30 leguen, oock 20 in sommige plaetsen ende minder. Het leght op de hooghte van vijf / vier / ende dry graden by noorden de linie / naer 't seggen van Herrera. Is ghedeelt in twee principale provincien / Bogota ende Tunia; welck haer verscheyden Heeren hadden van dien naem / doen de Spaegniaerts daer eerst quamen. De provincie van Tunia is rijcker van gout ende esmerauden / als die van Bogota, hoe-wel dese oock seer rijck is. Alle 't volck van dese landen is van goede gestalte / ende 't vrouwen-volck besnedener van aensicht / ende niet soo bypn als in andere quartieren van dese nieuwe ghebonden landen: Sy kleeden haer met swarte / witte / ende ghe-kouleurde mantels om 't lijf gegort / van de borst tot de voeten / ende sommige oock wel van de schouderen neder-waerts; draghen op 't hooft krantsen van bloemen van cottoen ghemaect / van differente kouleuren; ende eenighe principale dragen bonnetjens van cottoen / ende sommige oock netjens. De koude en gheeft daer geen ongemack / soo datmen 't byer soude van doen hebben / dan houdt een eenparige boet 't gantsche jaer dooz / soo dat daer geen sonderlingh onderschept en werdt gespeurt tusschen winter ende somer; de daghen ende nachten zyn daer by na eben langh; dooz dien dese landen soo na onder de linie equinoctiael leggen. Landt is soo wyter-maten gesont / datmen niet licht dier-gelycken soude kunnen vinden; de huplen zyn dooz-gaens van plancken ghemaect / ende met langh stroo gedeckt. 't Volck eet daer Maiz, ende oock Cassavi, als mede sekere wortelen die sy noemen Yomas, ende sekere rapen die sy noemen Cubias; daer werdt veel zouts gemaeckt / waer mede de in-gheboozne haren handel dryben op veel ghevelten / insonderheyt op 't geberghte van Opon, ende na Rio Grande toe. 't Dieck dat sy eten / is wildt / daer sy groote menighe van hebben; ende Fricos, welck zyn konijnen / de welke die van Santa Martha noemen Curies; daer is weynigh ghevogelte / eenighe toffel-duppen; eyndt-voghelen tamelijcken veel / die in de lacken broeden; in welke lacken / als mede de rievieren veel visch werdt ghevangen van seer goeden smaek. 't Volck van de lande is seer gheneghen tot singhen ende dansen / zyn seer leughenachtigh als het meeste volck van Indien; hebben tamelijck verstandt om diverse handt-wercken ende konsten te leeren. Van de natie van Panches valt weynigh te segghen / aengaende haer maniere van leven / die seer beestelijck is. Hoe-wel 't meeste deel van dit quartier overbloedich is booz-lien van lijf-tocht / soo zyn daer oock ghevelten daer het seer armelijck dien aengaende is ghestelt; want in een provincie / neffens die van Tunia ghelegen / wierdt bevonden dat de Wilde haer onder-hielden met mieren / die sy daer toe expresselijcken aen-queecten. Daer wert dooz-gaens in dit rijk veel goudts gebonden / seer sijn van allope; ende daer zyn oock mynen van koper ende stael. Men heeft daer dooz-gaens seer schoone weyden booz 't bee; ende schoone zaep-landen daer koozn ende Maiz, ende andere vruchten van Spaegnen wassen. Daer zyn eenighe andere particuliere Provincien die onder Neuvo Reyno behooren / die sullen wy beschryven by de

Steden die daer in ghebout zijn. Dese provincie van Neuvo Reyno gelijk nu by de Audientie werdt ghegouverneet: heeft naer 't segghen van Herrera, maer veertien leguen in de lenghte oost ende west / ende in de breedte noozdt ende zupden tachtentich leguen: ende daer zijn by de Spaegniaerden ghebout de stadt Santa Fé de Bogota, de vleckke van St Miguel; de steden Tocayma, la Trinidad, Tunia, Pamplona, Merida, Belez, Marquita, Ybague, la Vittoria de los remedios; St Iuan de los Llanos, ende de vleckken van la Palma, ende San Christoval.

Het derde Capittel.

Beschrijvinghe van de hoofd-stadt SANTA FE DE BOGOTA, ende van de vleckke St MIGUEL, ende de stadt TOCAYMA, ende de gheleghenthey van de landen daer ontrent.

DE boornaemste stadt van dit Rijk ende Gubernement is genaemt Sta Fé de Bogota, welcke leght op de hooghte van vier graden by noozden de linie equinoctiael; ende op de lenghte van twee-en-sebentich graden ende een half van den Meridiaen van Toledo, na de rekeninge van Herrera. Is ghebout by Gonzalo Ximenes de Quesada, aen de voet van 't geberghte van Bogota, soo genaemt naer de naem van de Cazique die de Spaegniaerden daer vonden ten tijde van de ontdeckinghe: heeft meer dan ses hondert in-woonders; de Koninghlycke Audientie resideert aldaer / als mede de Officiers van de Koninghlycke in-komsten; daer is oock een smelt-hups / welck de Spaegniaerden noemen Casa de fundicion; heeft een Cathedrale ende Metropolitane kercke / de Bisschoppen van Cartagena, Sta Martha ende Popayan, zijn suffraganen van de selve / daer zijn twee kloosters / een van Dominicanen / ende een van Minne-broeders; in haer limiten woonen meer dan 5000 Indianen die jaerlijcks tribuyt betalen; 't lack van Guatavita leght niet verre van daer / alwaer de Indianen in booz-tijden haer af-goden p'egen te eeren / ende deel goudts ende anderen rijkdom op te offeren. Dese stadt is een seer gelonde plaetse / gelijk die getuppen die daer gewoont hebben / dan daer en valt nu geen gout meer / maer daer is grooten overbloet van alderhande lijftocht / als broodt / kaes / ossen ende vercken-bleesch / hoenderen en alderhande confitueren.

De vleckke welck sy noemen Villa de San Miguel is gheleghen twaelf leguen van de stadt Santa Fé de Bogota, naer het noozden toe / is daer gheleghen om den handel te drijven met de Panches, want dooz dien haer landt seer heet is / soo was het haer seer moepelijcken naer de stadt van Santa Fé te komen / al waert kouder is.

Her. d. 7.
l. 9. c. 4.

De stadt Tocayma leght vijftien leguen van de stadt Santa Fé naer 't westen / een wepnigh declinerende naer 't noozden; is ghebout aen den oeber van de groote rieviere Pati, die haren kours neemt in de groote rieviere Madalena: de gheleghenthey van dese stadt is droogh ende gelondt / ghenietende een lustighe ende klare lucht: daer en valt 's nachts geen Sereno, 't isser daeghs seer heet / dan de morgenstonden koel ende fris / ende 't selve duert het heele jaer dooz op een eenparighe voet. De in-ghewoone van dat gheweste / wese van de natie van de Panches, zijn dispoost / ende van leden wel gheproportioneert / dan dat sy leeghe booz-hoofden hebben / zijn bailjant ende seer van haer na-bueren ghebreest / plegghen menschen-bleesch te eeten / dan de Spaegniaerden hebben haer 't selve nu af-gewent / zijn liberael van conditie / ende deelen gaerne mede van 't gene dat sy hebben / wepnigh begeerigh naer goudt; seer wraeck-gierigh / snel in 't loopen / ende gheweldighe jagers: verwen haer tanden swart met de bladeren van seckeren boom te kaewen; gaen meest naeckt / de vrouwen hebben alleen een kleyn doercken booz haer schamelheyt; dvincken sterck van seckeren dranck die sy weten van Maiz te maerken. Ontrent de stadt zijn seckere sulphurighe fonteynen / ende de klepe van de grondt van 't water werdt seer dienstigh ghehouden om de schurftheyt / lazerte / ende

ende dier-ghelijcke siekten te ghenesen / met die daer op te strjcken / ende met het water af te wasschen : In de vallepen vindt men oock seckere springhen van zoudt-water / welck boven op 't krupdt daer het ober-bliedt / voort-brenght secken hart als peck / daer sy haer kanoen mede pecken : daer zijn oock seckere heete baden tusschen twee koude beken / daer men vele qualen dooz kan ghenesen. Op 't gheberghte welck seer hoogh ende stepl is / leght 't gantsche jaer dooz de sneeuw / sonder te smelten; ende daer is een Volcan die dickwoils upt-berst / ende zijn aschen verspreydt acht ende thien leguen verre : in de limiten van dese stadt zijn veel mijnen van goudt / silber / koper ende loodt. (Herrera seght in syn Descripcion de las Indias, dat dese plaetse gheen goudt en heeft.) Men heeft daer goede vruchten van de lande / als oock van Spaegnien / te weten / dypben / meloenen / vijghen ozagnien / citroenen / limoenen ende dypen; daer wast veel supcker-riedt / ende werdt oock supcker ghemaect; daer wast koozn op de hooghe ende koele landen / ende Maiz twee-mael 's jaers. Men heeft daer veel stieren / koepen / peerden / muplen / berckens ende gepten; de schapen willen daer niet wel aerden; de tigren / leeuwen ende beynen doen daer groote schaede aen 't vee. Daer wast veel pock-houdt / welck sy noemen Guaiacan. Men heeft daer veel houdts / dat seer bequaem is om huplen mede te timmeren / ende veel dat onder 't water noyt en vergaet; veel cedar-boomen / oock noote-boomen / dan de vruchten en hebben gheen pit in; 't krupdt daer den Annil van werdt ghemaect / wast daer van selfs / doch werdt niet verroovert. Den boom die sy noemen Zeyba, vallen syn bladeren alle twaelf upzen / ende groepen terstondt weder om aen : men vindt daer groote varieteyt van alderhande ghebogelte / ende andere ghedierte / hier te langh ende noodeloos te verhalen.

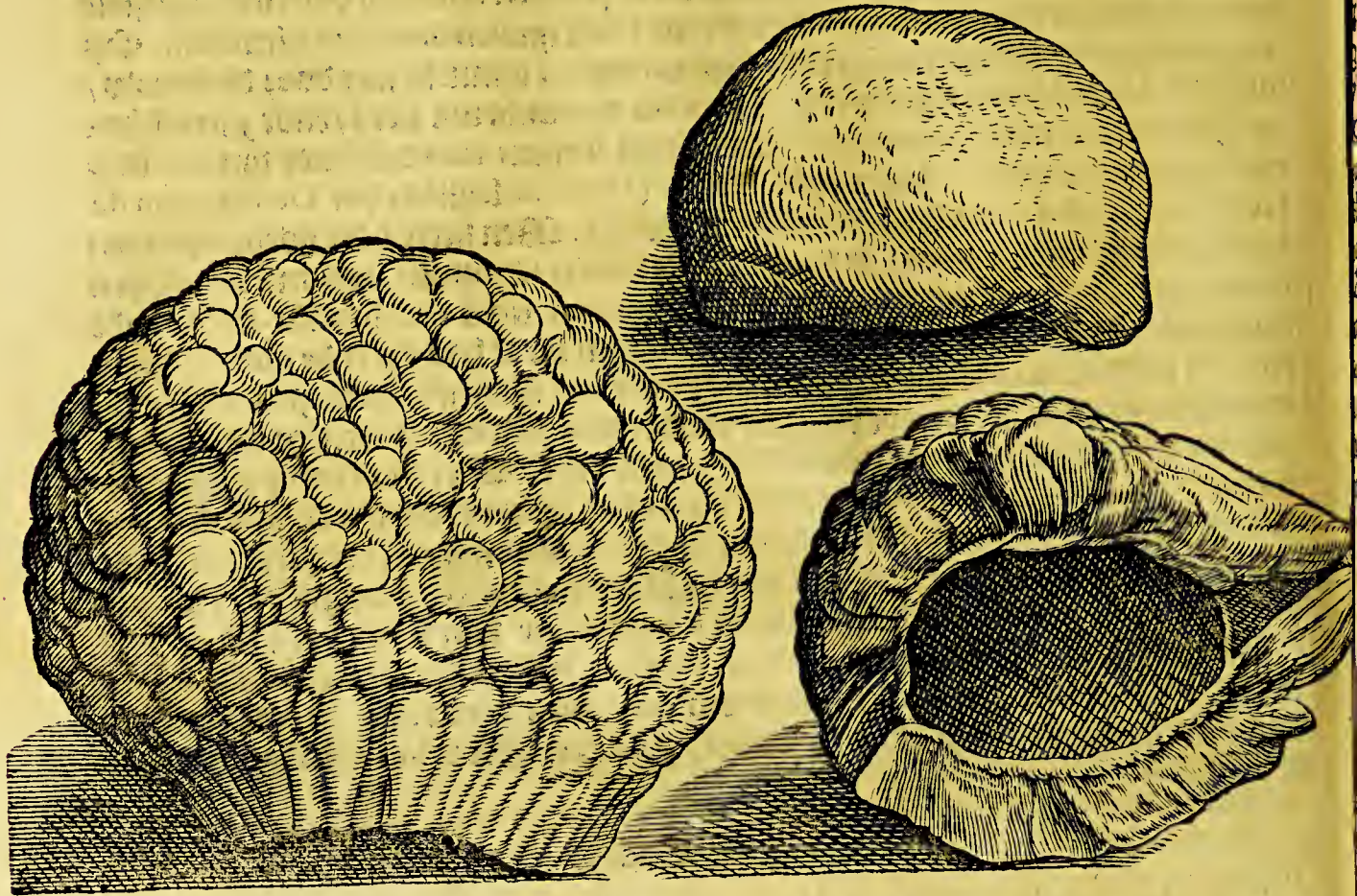
Het vierde Capittel.

Bysondere beschrijvinge van de provincien die by de Volckeren bewoont werden die sy noemen MVSOS ende COLYMAS; de ghesalte van 't landt, ende manieren van 't Volck.

A En de provincien van Bogota ende Tunia, confineren mede de provincien van secker volck die ghenaemt werden Musos ende Colymas; welck landt dooz-gaens heet ende bochtigh / en overbloedigh van wateren is; heeft 's jaers twee somers ende twee winters; d' een somer heeft syn beghin den eersten Decemb. en duert tot 't lesse van Februar. ende d' eerste winter van den eersten Martij tot het lesse van May; ende dan begint den tweeden somer / ende duert tot het eynde van September, ende soo voort den tweeden winter: niet dat het d' een tyt veel heeter oft kouder is / maer dat het in de winter seer reghent / ende des somers seer droogh weder maect: doch reghent ghemeynlyck des nachts / ende selden dooz den dagh: de schadelijckste winden zijn de Huracanen, welke waepen van 't noorden naer het zupden / ende van 't zupden naer het noorden / met gheweldighe donder ende blixem. 't Landt is seer berghachtich / met groote ende klepne rivieren dooz-toghen / ende eenighe staende poelen; wel voort-sien van lijf-tocht; doch weynigh weyden voort vee. 't Volck van de lande vermenighfuldicht seer / naer dat sy afghelaten hebben menschen-bleesch te eeten; zijn van weynigh bedryf; van middelbaer vernuft / van goede dispositie / ende wel gheproporzioneert; plegghen naeckt te loopen / nu hebben sy haer begoft te kleeden: zijn seer ghenegen tot dronckenschap / wyedt / ende seer begeerigh. Spreken al een tale / hebben altydts seer strjdtbaer gheweest / ghebryckende diversche listigheden om haer byanden te verrasschen: waren seer familiaer met den boosen / dan nemen nu het Christenen ghelooft seer wel aen / ende naer dat sy den doop hebben ontfanghen / en weten nu van den dubbel soo niet meer te sprecken. De principale boomen van dese provincie zijn seckere amandel-boomen / rondt als de pijn-boomen / ende de amandel is soo groot

groot als een schaeps-niere / ende de keerne wel een vingher langh / soo soet van
 smaeck als de amandels van Spaegnen. Ick gheloofte het de vrucht is die hier
 onder is upt-gebeelt / met syn schelle ende sonder schelle.

Daer is noch een ander boom die sy noemen Quaoque, brengende een eetbare
 vruchte voort / als een ganzen ey. Men heeft daer oock seer wel-riekende cedar-
 boomen: daer valt noch een ander boom die sy noemen Cariuri, van seer vast hout /
 sprekt syn tacken wijdt ende breedt upt. Daer valt oock Guaiacan ofte pock-hout /
 ende Xagua daer sy swart mede verwen / syn sap is wit als water. Dese boom so
 ick giffche wort in Nova Hispania genoemt Xahuali; seggen dat het een schoonen
 boom is / ende de bladeren by naer ghelijck onse elcken-boomen; heeft seer swaer
 houdt: ende draeght een vrucht by naer als de man-koppen / dan dat het gheen
 kroontjen en heeft; upt de welcke de Wilde een water trecken dateerst wit is / dan
 daer mede wassende soo wort het heel swart / ende duert dit kouleur voor veerthien
 daghen: de Wilde segghen dat sy 't selve ghebruycken om de leden die vermoeyt
 ende slap zijn te stijven ende verquicken. De vijghe-boomen gheben seer soeten vij-
 ghen / ende soo groot als oraegnie-appelen. Men vindt daer oock eenen boom
 die sy noemen Aguapa, welck van sulcken grooten kracht is / dat in dien pe-
 mandt daer onder komt te slaepen / sal seer op-swellen; ende in dien het een
 naeckte Indiaen waer / sy soude bersten. Hebben daer oock een boom / wiens
 bast dient als hennep om koorde van te draepen. Oock eenen anderen boom
 ghenaeemt Hobo, hoogh ende ronds / wiens schors ende spruyten seer dienstich
 zijn teghen alle gheswellen / ende wonden aen de beenen; ende de spruyten wer-
 den ghegeten om af-ganck te maecten: ende meer andere dierghelijcke vruchten
 ende boomen van den lande. De boomen ende vruchten van Spaegnen /
 als oraegnien / limoenen / vijghen ende drupben / die wassen daer nu ter tijdt
 oock seer wel; insghelijcks supcker-riedt. Haer principaële voedsel is Maiz, er-
 ten / ende Yuca, oock Batatas. De vier-voetighe ghedierten van dese provincie
 zijn graeculve verckens / die den navel op den rugghe hebben; oock zijnder ande-
 re klepnder / van kouleur als de wilde verckens; wepnigh tigen ende beynen:
 depnen

depnen ende harten ghelijck die van Spaegnen; Guatinajas, welck zyn als ha-
sen / etc. Men heeft daer veelderhande ghebogelte / perdzynen / quackels / toytel-
duppen / ende oock hoenderen van Castilien: de peerden / schapen ende gepten / wil-
len daer qualijck aerden / dooz seckeren worm die sy krijghen als sy eerst ghelwoz-
pen zyn. In dese provincien zyn mijnen van goudt te vinden / dan daer en is
gheen volck onterent gheplant / om dat het leeghe ende seer ongesonde plaetsen zyn;
't goudt dat daer upt-ghעהaelt is / was van een-en-twintich quilaten; ende men
verstaet dat daer oock siver-mijnen soudent te vinden zyn. Daer zyn oock mijnen
van koper ende pfer / ende oock van seckere swarte aerde daer de Indianen haer
kleederen mede vertwen. In 't gantsche landt zyn veel fonteynen van zout water /
waer van eenighe runnen ofte steynen / ende andere niet. Ses leguen van de Stadt
Trinidad, is een groote fonteyn welck sy noemen de Tupa, daer veel ende seer goet
zout balt: 't is te noteren / dat alle dese fonteynen van zout water werden ghebon-
den tusschen bzeucken van soet water. Dese provincien van de Musos ende Coly-
mas (welck oock by eenen naem ghenaemt werden Canapeys) zyn vijf-en-twin-
tich leguen langh / ende derthien leguen breedt / ende legghen van Bogota naer
't noozdt-westen: daer zyn twee woon-plaetsen van Spaegniaerden / de Stadt la
Trinidad, ende de blecke la Palma.

Het vijfde Capittel.

Gheleghentheyte van de Stadt LA TRINIDAD, ende LA PALMA;
welcke beyde zyn gheleghen in de provincien van
MUSOS, ende COLYMAS.

In de provincie van de Musos ende Colymas, was eerst een woon-plaetse van Her. d. 8.
l. 4. c. 5.
Spaegniaerden geleght / welck sy noemden Tudela, by de rievriere Zarbi; dan
om datse soo naer aen 'tgeberghte lagh / ende de Spaegniaerden by de Wilden soo
wierden ghequelt / dat sy qualijck haer noodtoezuft konden bekomen / soo wierdt de
plaetse weder verlaten; ende 't volck trock met Pedro de Orsua om el Dorado te
gaen soecken. Daer naer wierdt op de selve plaetse weder een Stadt gheboutwt ende
Trinidad genaemt; dan om de onghelgentheyte van de plaetse wederom verleght
aen 't gheweste daer sy nu noch leght / welck een heel goede ghelegentheyte is / hoe-
wel de Spaegniaerden in 'teerste seer veel onrusts hebben gehadt met de Wilden /
dooz dien sy soo dickwils rebelleerden. Dese Stadt zoude naer 't seggen van Herrera
ghelegen zyn op de hooghte van seben graden by noozden de linie / dan meyne dat
sy hem hier in vergift / ende dat sy vijf graden heeft willen segghen / want naer de
distantie tusschen dese plaetse ende Santa Fé en kan niet wel meer als vijf graden
wesen: seght boozder / dat men op alle 't gheberghte / bepde de wachters van 't nooz-
den / ende het krups aen zupdt-pool kan sien; ende dat men in 'teynde van Augusto
ende half Martio, geen schaduwe en heeft op den middagh. Leght 24 leguen van
Santa Fé de Bogota naer 't noozdt-westen; ses leguen van 't koude gheberghte van
Neuvo Reyno, welck gheberghte men noemt El Paramo, om sy groote hooghte
ende koude / ende maect het onder-schepdt tusschen 'theete ende 'tkoude landt van
dit geweste. Dit gheberghte leght naer 't oosten van de Stadt Trinidad, ende is het
selve dat van 't noozdt-oosten streckt naer 't zupdt-westen / ende naer de ghemeyne
opinie / soo loopt 't van Santa Martha af / tot Chili toe. De rievriere Zarbi leght
een legue van de Stadt; dese rievriere is groot / ende daer komen andere klepnder
in vallen; ende loopende naer het noozden / passeert tusschen twee hooghe berghen
dooz / welck twee tozens schijnen te wesen / sy noemden die Furatena, welck is soo
veel als vrouwe ende man te seggen; want Tena in die Indianen haer spraecke is
een man te segghen / ende Fura een vrouwe. Binnen de palen van dese Stadt
werden esmerauden ghebonden in seckere mijnen; daer oock cristallen in werden
ghevonden diamants ghelwys ghesoect / ende soo hardt als de esmerauden
selfs;

selfs; eenighe aderen van esmerauden werden daer oock ghebonden tusschen Calcedonic, welck is een witmarmer.

Uyt den bergh Ytoco, welck leght in de jurisdictie van dese stad / is grooten rijkdom van esmerauden ghehaelt; ende een legue ende ander-half legue van desen bergh zyn weder andere mynen ontdeckt: ende dyp leguen van Ytoco op een anderen bergh / die sy noemen Abipi: dan dese mynen en werden niet ghevolght om dat daer gheen water ontrent is. Daer zyn oock mynen van Beryllus, onder de welcke eenighe groote stucken van leer dooz-luchtich cristal werden ghebonden.

Her. def. De tweede plaetse van dese provincie van de Musos en Colymas, wert genaemt la Palma, welck eygentlyck is gelegen in de Colymas, 15 leguen van de stad Santa Fé, naer 't nooydt-westen: 't is daer eer heet als koudt; was gebout in den jare 1572.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe van de resterende steden ende plaetsen van NEUVO REYNO DE GRANADA, te weten, TUNIA, PAMPLONA, St CHRISTOVAL, MERIDA, BELEZ, MAREQVITA, YBAGVE, LA VITTORIA, ende St IUAN DE LOS LLANOS.

In de provincie van Tunia, welck leght nooyden van Bogota, ende is van eender gheleghentheyt ende ghestalte / is gebout de stad Tunia, twee-en-twintich leguen van de stad Santa Fé, by naer naer 't nooydt-oosten / op eenen hooghen bergh / om een sterckte te wesen teghen den aen-loop van de Wilde: dese plaetse kan wel twee hondert peerden upt-maecten / ende is de alder-beste booz-lien van alderhande lÿf-tocht / die in dat gantsch geweste is: daer wordt de grootste markt ghehouden van het gantsche Rÿck. Heeft een klooster van Dominicanen / ende een van Minne-broeders.

De stad Pamplona leght seltich leguen van Santa Fé de Bogota naer 't nooydt-oosten toe / daer wordt veel goudts ghebonden / ende daer is seer veel vee / ende een klooster van Dominicanen.

De blecke St Christoval leght dertien leguen van Pamplona booz-schreben / naer 't nooyden toe / by de provincie die sy noemen Grita, daer wordt seer wepnigh goudts ghebonden; dan daer is seer goede gheleghentheyt om de beesten te weyden ende boozts te teelen.

De stad Merida is gheleghen op de palen van de provincie van Venezuela, ende Neuvo Reyno, veertich leguen van Pamplona naer 't nooydt-oosten: 't landt heeft goudt-mynen / ende gheeft overbloedigh ghewas van koozn: Naer 't verhael van een Neder-lander die dit ghewest heeft bereyft / soo licht Merida achtien leguen by westen het lack Maracaybo ofte Venezuela; ende heeft aen 't selve lack een doypken daer de goederen van Merida worden ghebracht om af te scheppen / als meel / speck / toback ende anders.

De stad Belez dertich leguen van Santa Fé de Bogota, naer het nooyden / ende vyftien van Tunia; het blixemt ende weer-licht dapper in dat quartier; daer is oock een Volcan die veel steens upt-werpt; ende een klooster van Minne-broeders.

De stad Marequita, oock anders ghenaeamt San Sebastiaen del Oro, leght veertich leguen van Santa Fé de Bogota, naer 't nooydt-westen / volgens 't seggen van Herrera; is gebout op sekere blacke weyden aen de voet van 't gheberghte; het is seer heet. Een Spaegniaerdt schryft in den jare 1590 upt Santa Fé, dat in Marequita veel silbers wierdt ghebonden / ende dat apparent was dat hier seer rÿcke mynen souden ontdeckt worden. Dese stad leght wel twee hondert leguen van de stad Cartagena, ende het is seer upter-maten heet / daer het te Santa Fé, welck maer dertich leguen, naer 't segghen van desen Spaegniaerdt / van Marequita leght / tamelyck kout is.

De stadt Ybague leght op 't upterste by naer van de limiten van Neuvo Reyno ende Popayan, dertich leguen van Santa Fé de Bogota naer 't westen; daer is een klooster van Dominicanen.

De stadt la Vittoria de los remedios, vijftich leguen van Santa Fé de Bogota naer 't noozdt-westen / is seer rijk van mijnen.

De stadt St Iuan de los Llanos, vijftich leguen van de stadt Santa Fé naer het zupden / daer valt mede veel goudts.

Alle de goederen en koopmanschappen die gebracht worden naer alle de steden van Neuvo Reyno de Granada, worden de groote rievier Madalena op-gevoert met canoen/welck de Indianen altyts hebben ghebruyckt/dan worden nu ongelijk grooter gemaect; zijn 60 boeten langh ende 4 breedt/van een stuck/gemeynlyck cederen houdt / ende konnen 100 Botias en meer voeren / daer de Spaensche wijn in komt / ende 12 Indianen diese beroepen / met provisie voor 20 daghen / welck sy besich zijn om op te komen tot een seker binnen-landtsche haven / welck sy noemen del Angostura, niet verre van de stadt Marequita ghelegghen / 25 leguen van de stadt Santa Fé de Bogota : (soo Herrera schryft / dan naer hy in syn kaerte af-teeckent / ende de reden van de distantie tusschen Marequita ende Santa Fé, soude het verder moeten wesen;) dese plaetse wordt ghenaeamt del Angostura, om dat de groote rievier daer een enghte heeft / wordende gelijk beknepen tusschen eenen steplen bergh aen de eene zijde / ende een klepnder berghsken aen de ander zijde; tot hier toe kan men de rievier bequamelijck met canoen op-baren.

P O P A Y A N.

Het lebende Capittel.

Beschrijvinghe van de gheleghentheyte ende ghestaltenis van dese provincie P O P A Y A N in 't ghemeyn, ende de particuliere provincien daer onder begrepen.

O volgens de ordze van onse beschrijvinghe te komen aen de kuste van Mar del Zur, sullen wy nu handelen van de provincie ende 't Goubernement van Popayan, welck naest gelegen is naer 't westen aen de provincie van Neuvo Reyno de Granada, daer wy nu van hebben gesproken. De limiten van dese provincie naer 't seggen van Herrera in syn Historie/zijn dese; heeft in de lenghte noozdt ende zupden ghenomen 220 leguen; (Herrera seght in syn Descripcion de las Indias, d. 5. l. 10. c. 13. maer 120, welck seer veel verscheelt) van de upterste palen van de provincie van Quito tot aen de upterste palen van 't Goubernement van Cartagena; ende in de breedte ontrent de 100 leguen, van de palen van Neuvo Reyno de Granada tot aen de zupdt-zee. Pedro de Cieça die dese provincie selfs heeft dooz-wandelt / seght in syn Chronica del Peru, dat de provincie van Popayan langh is 200 leguen, weynigh meer ofte min / ende 30 ofte 40 leguen breedt; hebbende aen de eene zijde de zupdt-zee / ende sekere hooghe ende woeste berghen; ende aen de ander zijde de Cordillera van de Andes; van beyde welke gheberghen seer veel rievieren af-bloepen / ende seer breede vallepen dalen. 't is den meesten-deel rouw landt / ende het reghent daer veel / waer dooz daer weynigh Maiz wast / ende noch minder koozn; daer is oock weynigh bee; dan de provincie is seer rijk van goudt-mijnen. Dooz dien dit Goubernement veel ende diuersche provincien onder sich begrijpt / van de welke in 't gemeyn niet veel en kan geschreven worden / dooz dien sy soo verscheppen zijn van de gheleghentheyte ende ghestalte / soo hebben wy voor best ghevonden de particuliere provincien in 't bysonder te beschrijven by de steden ende woon-plaetsen die by de Spaegniaerden in de respective provincie zijn gheleght / ende sullen hier voor eerst spreken van de provincie van Popayan, daer dit gantsch Goubernement den naem van heeft verkregghen, Sebastian de Belalcazar ^{Her. d. 5. l. 10. c. 13.} die

Her. d. 5.
l. 10. c. 13.

die Gouverneur was van de Provincie van Quito, in den jare 1536 nu ten deele onderlocht hebbende de gelegentheit van de landen aen syn provincie van Quito gelegen naer de zuydt-zee toe/ was seer begeerigh om insgelijcks te ontdekken ende te besoeken de landen die aen syn provincie paelden naer 't noorden toe/ om alsoo den wegh te openen naer de nooydt-zee: te meer om dat tot syn kennis was gekomen/dat dien wegh upt twee ghebroeders ende Caziquen waren met namen Calambaz ende Popaian, die een groote provincie van goet landt ende rijk van gout belaten. Is dien volghens op-getrocken van Quito naer een plaetse ghenamert Orabalo, welck nu is het beginsel van 't Gubernement van Popayan; de Caziquen van de Provincien van los Pastos ende Patias dit ghewaer wordende/ruckten een deel volcks by den anderen ende stelden haer dapper te weer / ende deden groote teghen-standt aen de Spaegniaerden/ met haer daghelijcks te bespringen; beneffens dat de onbequaemheyt van de wegh dooz seer hoogh gheberghte/ende routen en woest landt / oock 't ghebreck ende schaersheyt van vitzes/ (dooz dien de Wilde die allent-halven upt de wegh hadden gebzacht) haer een groote verhinde-ringhe gaf. Dit alles niet tegen-staende is Belalcazar met syn volck voortz getogen/hoe-wel seer langhlaem/ tot dat hy ghekomen is aert de voornaemste plaetse van dese provincie/ daer de Cazique Popayan hem onthielt. Hier resolbeerde hy met syn volck te rusten; also hy in dit quartier bondt veel blacke velden/ ende daer op veel fraepe bouw-huysen van de Indianen (welck de Spaegniaerden noemen Estancias) tot aen een arm van de groote rievier/ wende by de 14 leguen, vol schoone velden/ende wel beplant met aengename frucht-boomen van die landen/ insonderheyt Aguacates, welck een seer smaeckelijcke vrucht voort-bringen: desen boom wordt in Nova Hispania ghenomt Ahuacaquahuitl, ende is een schoonen boom/ syn bladeren de ozaegnie-boom-bladeren niet onghelijck/ dan groender/ grooter ende routwer; dzaeght een vruchte van maecksel als een eye doch veel grooter; van buyten swart ofte seer doncker groen / van binnen upt den groenen ende seer vet gelijck oft boter ware; van smaek als versche noten; met keernen so groot als dupven eperen/ in twee verdeelt als de amandelen / met een rosse schelle/van smaek als bitter amandelen; waer dooz daer oock olve wert upt-geperst / die nut is tot alle de selve gebrypcken: desen boom houdt syn bladeren 'tgantsche jaer deur. Deele schoone rievierkens komen dooz dit schoone landt van de hooghe berghen van de Andes af-loopen/ van seer gelont ende klaer water / ende in sommige van dese wert seer sijn goudt ghevonden. Ende hoe-wel de Spaegniaerden in 't eerste van de Wilde upt de om-leggende landen/welcke alle menschen-eters waren/seer wierden gequelt/ende in haer vooz-nemen gestut/ so hebben sy allenskens haer selven meester gemaect van dese ende seer veel andere provincien daer ontrent; ende hebben daer metter tijdt gebout de naer-volgende steden ende vlercken: Popayan, Santa Fé de Antioquia, St Iago de Cali, Caramanta, St Iago de Arma, Santana de Anzerma, Guadalaiara de Buga, Timana, St Sebastian de la Plata, Almaguer, St Iuan de Truxillo, Madrigal ofte Chiapanchica, Agreda ofte Malaga, St Iuan de Paflo, St Sebastian de los Paezes: van de welke eenighe wepnige daer na weder zijn verlaten/dooz dien daer niet Spaegniaerde genoegh waren om dit woest en strijbaer volck te weder-staen en in toom te houden. Dese provincie wort nu geregeert by een Lieutenant gouverneur/dooz dien eenige van de steden resorteren onder de audientie van Quito, en eenige onder d'audientie van Neuvo Reyno de Granada.

Het achtste Capittel.

Van de Hooft-stadt van dese Provincie POPAYAN, haer ghelegentheit ende de ghestalte van de Landen daer ontrent ghelegen.

De principaelste stadt van dese provincie wordt ghenamert Popayan, naer de naem van de Casique die de Spaegniaerde in de eerste ontdekkinge daer bonden:

den: is gelegen op de hooghte van twee graden ende een half by noorden de linie/ ende op de lenghte van 78 graden ende een half van den Meridiaen van Toledo, naer de rekeninge van Herrera: In een wel-getemperde ende ghelonde contrep/ Her. d. 5. l. 10. c. 17. dooz dien het weder daer 't gantsche jaer dooz is ghelijck in Mey, sonder veranderinge: de daghen ende nachten seer naer eben langh / dooz dien dat het soo naer is by de linie: daer passeert een rievier dooz van goet water: alleen reghent het hier wat meer als wel op andere plaetsen / ende dondert ende blixemt daer seer veel. Het Maiz dat daer om-her groept / is wel 't beste van gantsch Indien. Cartwe wast daer tweemaels 's jaers; men heeft daer seer goet vleesch van ossen / schapen / gepten ende verckens / ende veel vruchten van de lande / ende van die upt Spaegnen daer gebracht zijn. De in-geboozne van dit quartier zijn verscheden van die van Peru, zijn beschedender ende ghebruycken beter reden / leven oock veel civielder. Dese stadt is gebout op een hooghe plaetse black als een tafel / in de beste ende ghe- Pedro de Cicca. lontste ghelegentheyt van gantsch Peru; daer zijn groote huysen / doch seer licht opghemaect. Heeft naer 't oosten de Cordillera van de Andes, ende naer 't westen een ander hoogh gheberghte / welck langhs de zuydt-zee heenen streckt. Naer het noorden toe / ende de wegh naer de stadt Cali heeft seer schoone velden ende weyden / daer menichte van bouwerijen leggen; daer de Spaegniaerden haer beesten houden; hoe-wel in andere plaetsen van dese provincie het Maiz tweemaal 's jaers wordt ghezaept / soo wordt het hier maer eens / ende rijpt in Maio ende in Junio; ende de tarwe wordt gesneden in Julio ende Augusto, gelijck in Spaegnen. Dooz dese blacke velden loopen veel rievierkens die van de Andes af-komen / van seer klaer ende soet water. In dese stadt woont den Lieutenant Gouverneur die ghebiet heeft over dese gantsche provincie; daer is een Cathedrale kercke; ende een klooster van Nonnicken die sy noemen de la Merced. De stadts limiten strecken haer wijt ende breedt upt / daer seer groote dorpen legghen; naer 't oosten leght de provincie Guambia, die vol volcks is; ende een ander die sy noemen Guançã; ende voorts Maluafa, Polindara, Palace, Tembío, Golaça, ende andere meer die al wel betwoont zijn. In dit quartier hadden sy meest slecht goudt van selshien quilaten; ende weynigh sijn. Naer de Cordillera van de Andes toe / zijn vele ballepen daer de Coconucos woonen / waer de groote rievier Madelena haer oorsprongh heeft; boven op 't gheberghte zijn eenighe Volcanen; ende oock springhen van heet water / daer sy zoudt upt maken. Naer 't zuyden van dese stadt leght de provincie Guana- ca; ende een dorp welck sy noemen las Barrancas, alwaer een kleyn rievierken dooz loopt van de selve naem; noch voorder de dorpen welck sy noemen las luntas, ende de los Capitanes; ende de groote provincie de los Mastelos; ende een blecke welck ghenaeamt wordt Patia, leggende in een schoone ballepe daer een rievierken dooz loopt. Naer 't westen van dese stadt leght de provincie van Bamba, alwaer een blecke van Spaegniaerden leght / welck sy noemen Chapanchita, daer wy hier naer sullen van sprecken.

Het neghende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van den oorsprongh van de groote rievier de MADALENA, ende haren loop door verscheden landen.

E Er wy voorder baren tot de beschrijvinghe van de andere steden van dese pro- Pedro de Cicca. vincie / soo sullen wy hier handelen van de groote rievier die sy noemen de Madalena, en oock wel de Santa Martha, dooz dien sy niet verre van de stadt Popayan haren eenen oorsprongh heeft; ofte veel eer om dat de groote rievier welck wat neder-waerts by de Indianen Cauca wordt genaemt / ende onder Mopox in de andere rievier komt / hier haer beginsel heeft: want dese twee rievieren die daer naer in een komen / hebben haer oorsprongh van den anderen by de 40 leg. verscheden: de eene heeft haren oorsprongh boven Popayan, in seker ballepen die van 't hooge gheberghte

geberghte van de Andes af-strecken/betwoont by seker natie van Indianen die sy noemen Coconucos, by een vleske van 't selve volck betwoont/welc sy noemen Cotara: van dit geberghte van de Coconucos liet men dese riebriere gelijck een klepne beke haeren loop nemen dooz de bzyede vallepe van Cali, alwaer sy verrijckt wort met veele beken en riebierkens die van beyde de zyden van 't hooge geberghte komen af-loopen/soo dat sy ontrent Cali koomende/alreede soo groot is ghetworden als de riebriere van Guadalquivir booz Sevilla in Spaegniën; ende naer datse noch boozder is gheloopen ende seer veel andere riebieren in-ghelaten / komende by Buritica, welck dicht is by de Stadt Sta Fé de Antioquia, is sy noch ongelijck groo-ter/ ende loopt soo boozts booz by Mopox (alwaer sy naer 't segghen van Pedro de Cieça eygentlijck den naem van Cauca boert) tot dat de twee riebieren in een kōmen. De andere riebier heeft haer oorspronck boven de Stadt van Timana (daer wy hier naer van sullen spreken) aen de oost-zyde van de Cordillera van de Andes, soo dat dese Cordillera ghelijck tusschen beyden leght van dese riebieren; dese tweede loopt neffens de provincien van Neuvo Reyno de Granada; ende gemoet de Cauca, als voren/negen leguen onder Mopox, naer 't seggen van Herrera. Tusschen beyden dese twee riebieren/ eer sy by den anderen komen/legghen seer groote landen/ ende daer woonde eertijts seer veel volcks. Ende naer dat dese riebieren te samen sijn ghekomen/soo maken sy veel Eplanden/waer van eenige oock betwoont sijn: ende men heeft daer veel crocodilen / ende van die visschen diele Manati noemen: Pedro de Cieça wil segghen dat van den eersten oorspronck van dese riebriere tot daer sy in zee loopt/ wel vier hondert leguen weeghs is.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt ANTIQCHIA, ende de gheleghentheden daer ontrent; de wegh van dese Stadt naer ANZERMA, ende van de Stadt CARAMANTA.

In 't beschryben van de Steden van de provincie Popayan, hebben wy begoft met de principale hooft- Stadt van den selven name/ om dat de distantien van de andere Steden ende vlescken meest op de selve wierden gepa: sullen nu beginnen van de Stadt Antioquia, welck de uiterste is van de provincie naer 't noorden/ ende de limiten van 't Goubernement van Cartagena naest ghelegen/soo dat de Gouverneurs van beyde dese provincien veel stryds weghen dese Stadt hebben ghehad/ welck eyndelijcken dooz autoriteyt van den Koningh is ten eynde ghebracht.

Ped. de
Ciec.

De Stadt Santa Fé de Antiochia (gelijck die eygentlijck by Herrera ende andere wort genaemt) is by de Spaegniaerden gebout in een van de vallepen die sy noemen Nore, tusschen twee soo vermaerde ende rijcke riebieren / del Darien ende Sta Martha ofte de Madalena; ende tusschen beyde de Cordilleras van bergen die daer langhs sienen loopen. De gelegentheyte van de Stadt is seer goet/wesende genomen op fraepe ende groote plepnen/beneffens een riebierken; daer-en-boven soo loopen daer ontrent noch veel riebierkens ende beken van seer goet water/ de welke hare oorspronck hebben in 't geberghte welck aen beyde zyden leght in den meesten deel van dese beeykens ende riebierkens vindt men seer veel goudts/welck seer sijn is/ ende de oevers sijn betwassen met alder-hande soorten van fruyt-boomen. Dese Stadt naer 't seggen van Pedro de Cieça, leght op de hooghte van seben graden by noorden de linie/ twaelf leguen van de groote riebriere Cauca; ende meer dan hondert leguen van de Stadt Popayan naer 't noordt-oosten / soo Herrera ghetuyghet. De welke seght dat de in-gheboorne van de lande daer ontrent heel goet volck is/ fraep van lichaem ende wit: dat de ghestalte van de lucht sulcks is / dat het volck 's nachts buyten haer huylen onder den blaewen Hemel slaept/ sonder eenigh hinder te lijden van den nacht-dauw. Men heeft daer seer veel schapen / veel fruyten / ende de riebieren ende staende poeien sijn seer visch-rijck.

Van

Van de Stadt Antiochia voorsz. loopen 2 wegen/den eenen naer de Stadt Anzerma toe/ende den anderen naer de Stadt van Cartago ende Arma: wy sullen hier eerst spreken van den wegh welck naer Anzerma loopt/om de gelegentheit van 't landt ende provincien dien wegh upt-gelegen/te verstaen: desen wegh wordt ons by Pedro de Cieça aldus beschreven in syn Chronica del Peru, in't 14 Cap. Treckende van de Stadt Antiochia de wegh na Anzerma toe/komt men eerst te sien den vermaerden ende rijcken bergh van Buritica, daer sulcken menichte van goudt in voorszeden tijden is upt-gehaelt. Tusschen de Stadt Antiochia ende de Stadt Anzerma zijn 70 leguen, ende is een seer moepelijcken wegh/ meest ober hooge ende kale bergen. Is meest al bewoont by Indianen/die haer hutten ende wooningen verre van den hooge wegh af hebben. Soo haest men gescapden is van de Stadt Antiochia, komt men aen enen kleynen bergh/ welck ghenaeamt wordt Corome, (Herrera noemt die Curume) gelegen aen sekere kleyne vallepkens/daer seer veel volcks placht te wonen/dan naer dat de Spaegniaerden daer gekomen zijn om 't landt in te nemen/soo is 't getal wonderlijck vermindert. Dit doorp heeft seer rijcke mijnen van goudt/ ende daer zijn vele beken daer 't selve upt-gehaelt wordt. Daer zijn heel wepnigh fruyt-boomen/ ende daer waest oock wepnigh Maiz. Van daer komt men aen een plaetse ghelegen beneffens een grooten ende hoogen bergh/ daer een groote blecke van veel hutten pleegh te leggen: daer veel mineurs plachten te wonen/dooz de menichte van 'tgout dat daer gebonden wierdt. Men hout voorszeker dat den meesten rijckdom van goudt die men eertijds heeft ghebonden in de begravnissen van Zenu ofte Cenu, al gekomen is van dit quartier. Van dit doorp welck is ghelegen aen desen bergh Buritica, heeft synen oorsprongheen kleyn rievierken/ ende maect een secker blackte in manieren van een vallepe; alwaer een blecke geleght is/ om de mijnen te benificeren/welck sy noemen Santa Fé, ende behoort tot de Stadt Antiochia; de mijnen daer ontrent zijn seer rijck gevallen/ende de groote rieviere van Santa Martha loopt daer ontrent. Dicht by de voorsz. blecke is een ander doorp ghelegghen/ welck sy noemen Xundabe, van de selve natien van Wilden/ende van gelijcke manieren als de voorz. gaende: besitten veel vallepen daer veel volcks woont/ende daer loopt een Cordillera ofte verbolgh van berghen midden dooz/ welck de wooningen van malkanderen schept. Wat voozder is een ander woon-plaetse gelegen/ die sy noemen Caramanta, ende de Cazique was in die tijden ghenaeamt Cauroma. 't volck van die provincie was wel gestelt volck ende strydtbaer/spyaken een ander tale als de voorz. gaende. Dese vallepe heeft rondt-om haer seer hooge ende woeste bergen/ende daer loopt een groote rievier dooz 't midden neffens veel andere beken ende fonteynen/van de welke de in-woonders veel zouts maken/ een lake om te verwonderen: ende insonderheit maken sy seer wit zoudt upt een kleyn lack welck in de selve vallepe leght. 't landt is seer vruchtbaer vooz het Maiz; ende de wortelen die de Indianen ghewoon zijn te planten: dan hebben seer wepnigh fruyt-boomen. Men d' ander zijde van 't geberghte naer 't oosten toe/ leght een ander provincie die sy noemen Cartama; 't volck is van de selve tale/ ende manieren als die van Caramanta: zijn seer rijck van goudt/ ende woonden in kleyne huyskens; ende ginghen meest naeckt/ upt-ghenomen dat sy haer schamelheden bedeckten met een kleyn stettien. Eer wy desen wegh verbolghen/ sullen wy hier in voegghen de beschryvinghe van Caramanta, ghelijck wy die vinden by Herrera in syn Descripcion de las Indias.

Caramanta is ghelegghen sestig oft seventich leguen van de Stadt Popayan naer 't noordt. oosten toe/ neffens de groote rieviere Cauca, behoort onder 't district van de Audientie van Neuvo Reyno de Granada, ende tot 't Gouvernement en Bil- dom van Popayan; is seer overbloedigh van Maiz ende ander ghezaepe: sonder tarwe; daer zijn wepnigh schapen oft ander vee/ dan veel verckens; men reys van hier in vijf oft ses upzen naer Antiochia, langhs de rieviere/ dooz dien sy soo snel af-loopt; hoe-wel het anders wel vijftich leguen weeghs is.

Het elfste Capittel.

Vervolgh van den wegh van ANTIOCHIA naer ANZERMA toe, ende beschrijvinghe van de stadt SANTA ANA DE ANZERMA.

Soo haest als men ghepasseert is de provincie van Caramanta, daer top in het vooz-gaende Capittel van hebben gesproken/soo komt men aen een seer hoogh geberghte/welck wel 7 leguen duert: is seer dicht met boomen bewassen / soo dat het upter-maten moeplijck was te passeren / ende doen de Spaegniaerden daer alder-eerst dooz-toghen / stovender vele van honger / ende waren den wegh ghenootsaeckt te openen met grooten arbeyt. Dit geberghte was by de Indianen genaemt Cima; daer over zynde/ komt men eerst aen een klepne blacke vallepe/daer wepnigh volcks woonde; maer een wepnigh voozder leght een schoone en groote vallepe/ de welke ten tijden dat de Spaegniaerden daer eerst quamen/vol volcks was/ die seer groote ende schoone huplen hadden/ en oberbloet van lijf-tocht/haer velden van Maiz, ende de wortelen die sy daer gebuycken; dan dooz den grooten overlact ende tyrannije van de Spaegniaerden minderden dit volck seer haest/en de relie ontliepent / ende verlieten haer woon-plaetsen/ ende gingen haer wooningen nemen in 't geberghte Cima vooz-noemt. Twee leguen ende een half voozder is noch een klepnder vallepe / welck streckt van de boet van 't gheberghte af/ op welck gheberghte de stadt Anzerma ghebout is.

De stadt Anzerma wiert eerst genaemt Santa Ana de los Cavalleros, is gebout tusschen 2 klepne rievieren/op een black verheven veldt/verciert met seer schoon geboomte/ende menichte van fruyt-boomen/soo wel van die van Castilien als van 't landt selks; ende andere aerdt-vruchten / die daer wonderlijck wel wassen. De stadt gebiet ghenoeghlaem alle 't landt daer om-her/dooz dien sy op 't hooge leght/soo dat daer van gheene weggen eenigh volck naer de stadt en kan komen / ofte kan terstondt by die van de stadt bespiet worden; rondt-om de stadt legghen seer vele ende groote dorpen van Indianen. De plaetse daer dese stadt ghelegh is / wierdt by de in-gheboozne van 't landt ghenaemt Vmbra; dan alsoo Sebastiaen de Belalcazar, doen hy dit landt eerst ontdeckte / gheen tolcken en hadde die dit volcks tale verstonde; ende hy ghewaer wierdt dat de Indianen van dit quartier het zout noemden Anzer, soo heeft hy dit landt ende de stadt den naem ghegheven van Anzerma, de welke haer ghebleven is.

Vier leguen van dese stadt naer 't westen leght een blecke die niet seer groot en is/doch wel bewoont by Indianen/die seer groote huplen hebben ende breecht lant; daer loopt een rievier dooz/ende leght maer een legue van de groote rievier Cauca. Dese Indianen spreken de selve tale van die van Caramanta, ende waren in vooz-tijden seer genegen tot menschen-bleesch. Opt sekeren bergh welc boven dese blecke leght/spruyten veel klepne rievieren/upt de welke veel gouts wordt gehaelt dooz de Indianen/en oock dooz de Swarten die daer by de Spaegniaerden zijn ghebracht. Wat voozder is gelegen de provincie Copia; ende dooz 't midden loopt een rievier daer veel gouts in wordt ghebonden/daer de Spaegniaerden eenighe landt-huplen hebben ghebout: confineert met de provincie van Cartama voozen verhaelt/ daer de groote rievier dooz passeert. Aen de andere zyde leght de provincie Pozo, met de welke sy grooten handel drijven.

Naer 't oosten van dese stadt Anzerma leggen veel groote dorpen van Indianen/ fraep volck/die niet so hitligh en waren op 't menschen-bleesch als de andere; hadden groote menichte van gout doen de Spaegniaerden daer eerst quamen/sy noemden den dupbel Xixarama, ende de Spaegniaerden Tamaraca. 't Landt daer dese Indianen woonen/is meest seer hooge bergen met seer wepnigh heubelen oft plepnen.

Def. de
las In-
dias.

Herrera leght dat dese stadt Santa Ana de Anzerma is gheleghen vijftich leguen van de stadt Popayan naer 't noozdt-oosten/op den oever van de rievier Cauca; en dat

dat sy gehoozt onder de Audientie van Neuvo Reyno de Granada, ende onder het Goubernement ende Bisdom van Popayan. Ende wat de gestalte des luchts aengaet (seght hy) dat daer een hitlighe lucht is/ende seer onderhevigh het weer-lichten ende blixemen; dat daer geen bee en is / ende oock geen tartwe en waal: dan dat in de limiten van dese stadt seer goede mijnen van goudt worden ghebonden.

Van dese stadt naer de zuydt-zee toe/ seght Pedro de Cieça, woonen seer veel Indianen in groote blecken ende dorpen / ende men houdt het daer voor / dat de groote rievier Darien daer ontrent haren oorsprongh heeft.

Het twaelfte Capittel.

De wegh van de stadt ANTIOCHIA na de stadt ARMA toe; de ghelegentheyten van de provincien tusschen beyden ghelegen; ende van de stadt ARMA.

O van de stadt Antiochia te reysen naer de stadt Arma, soo neemt men eerst syn wegh naer de groote rievier Cauca ofte Sta Martha (gelijck als Pedro de Cieça die noemt) welck zijn twaelf leguen weeghs: men passeert de rievier met barcken / die daer selden ontbrecken: op den oever van de rievier woont wepnigh volcks/ ende zijn klepne dorpkens/ door dien 't volck syn wooningh al verre van den hooghen wegh heeft af-gheleght. Naer eenighe dagh-reysen komt men aen een dorp welck eertijds seer groot was: ende wierdt genaemt Pueblo Llano: de in-gheboorne zijn klepne van lichaem / ende ginghen meest naect / upt-ghehouden dat de vrouwen een klepne kleetjen om de middelt droeghen; haer principalen handel is met zoudt; hoe-wel sy goet-rijcke rievierkens hebben/ende veel goudts daer upt-krigghen. Een wepnigh van de wegh af leght een ander dorp welck sy noemen Mugia; daer seer veel zouts valt. Van dit dorp voorder aen naer 't oosten is ghelegen de vallepe Aburra, ende om daer te komen/ moet men over de Andes passeren / welck daer in een dagh ende sonder groote moeyte kan gheschieden.

In de vallepe van Aburra zijn veel blacke landen / en is een vruchtbaeren gront / ende daer loopen diversche rievierkens door: 't volck dat hier eertijds woonde doen de Spaegniaerden daer quamen/hadden sulcken schyic van de Spaegniaerden / dat sy haer selven veel verhinghen / beyde mans ende vrouwen: van dese vallepe liep een hooghe wegh naer 't oosten toe / door de welke sy met verscheyde andere natien handelden. Wat voorder van Pueblo Llano voor-noemt / komt men aen een ander plaetse die sy noemen Cenufara; is een wel-ghestelde plaetse / ende men meynt dat daer seer rijcke graben te vinden zijn. Noch wat voorder leght een ander dorp / welck sy noemen Pueblo Blanco; om naer Arma toe te trecken / laet men de rievier van Sta Martha aen de rechter-handt legghen.

Alle dese landen en dorpen waren eerst onder de stadt Cartago tot aen de groote rievier toe/ maer daer naer is hier een stadt gebout; de welke eerst was geleght aen 't begin van de provincie van Arma, op eenen bergh; dan door dien de Spaegniaerden van de Wilde hier seer gequelt wierden/ende wepnigh bodems hadden om te bezaepen/ soo wiert de stadt verleght wepnigh meer als 2 leg. van de groote rievier: ende is nu gelegen 23 leguen van de stadt Cartago, ende 12 leguen van de stadt Anzerma, (ende naer 'tleggen van Herrera 50 leguen van de stadt Popayan, nooydt-oost ten oosten) ende een legue van de groote rievier / op een blacke tusschen twee klepne rievierkens gelegen/om-ringht van een palm-bosch/daer goede Palmitos upt-gehaelt worden. De ghelegentheyten van dese stadt wordt voor ongesondt ghehouden / dan den bodem is seer vruchtbaer / soo dat het Maiz daer tweemaels 's jaers wort geset / en seer grooten aen-was heeft. Daer zijn seer rijcke goudmijnen/insonderheyt aen de groote rievier welke maer een legue van daer loopt.

De provincie van Arma daer de stadt naer is ghenaemt / is seer groot ende wel bewoont/ende de rijckste van de provincien daer ontrent. De in-gheboornen hadden groote ronde huppen/die boven ront toe-loopen/en met strop gedeckt. Dese pro-

vincie is wel 10 leg. langh/ en 6 oft 7 breet: meest geberghte/ vol van alderley frucht-
boomen van de lande/ insonderheyt van een vruchte die sy noemen Pytahaya. Des-
se vruchte is van sulcken kracht/ dat men een daer van etende / water maect als
bloet. Van dese bergen bloepen eenige riebieren/ en insonderheyt een die de Spae-
gniaerden noemen Rio de Arma, welke sorgelijck is te passeren in de winter-tijt;
de reste en zijn niet soo groot. Hier viel veel gouts; ende meest van negenthien qui-
laten. Naer 't oosten van dese provincie leght 't hooghe gheberghte van de Andes.

De stadt Sant Iago de Arma (leght Herrera) heeft seer veel goudt-mijnen; is
ghelegghen vijftich leguen van de stadt Popayan naer 't nooydt-oosten / wat meer
oostelijcker/ behoort onder de Audientie van Neuvo Reyno de Granada, ende tot
het Goubernement ende Bisdom van Popayan; sonder tarwe ofte ander grain
van Castilien / maer overbloedigh van 't grain van de lande. De Wilden daer
om-her zijn upter-maten seer ghenegghen tot het menschen-bleesch te eeten / soo dat
Herrera ghetuyghet / dat sy noch wel acht dupsent Indianen ende veel Spae-
gniaerden ghegeten hebben sints dat de stadt aen dien oort is gheleght.

De groote provincie van Arma dooz-getrocken zijnde/ komt men strax aen een
ander/ welke sy noemen Paucura, welckes volck een ander tale sprack als die van
Arma, heeft een seer vruchtbaeren bodem om Maiz en ander zaet te zaepen: daer en
wort so veel gouts niet gebonden als in de voozgaende: daer loopt een riebierē dooz/
beneffens vele beken. Daer na komt men voozder aen een andere provincie/ die sy
noemen Pozo, 't volc was van de selve tale ende manieren als die van Arma. Dese
provincie van Pozo heeft aen d'eene zijde de groote riebierē Cauca, en aen d'ander
zijde de provincie van Carrapa, ende Picara. Te weten/ de provincie van Picara 2
leguen van daer: die van Paucura ander-half legue, ende die van Carrapa dyp le-
guen. Die van Pozo zijn seer rijck van goudt/ ende dicht by haer doorp zijn seer groo-
te mijnen van goudt/ aen den oever van de Rio Grande, de welke daer passeert.

Van de provincie Pozo naer 't oosten toe/ leght de provincie Picara, welke een
groote provincie is/ ende wel bewoont: 't volck spreeckt de tale van Paucura, streckt
haer upt tot seker gheberghte daer seer schoone riebieren van voozt-komen. Dese
provincie van Picara heeft het groote ende hooghe gheberghte van de Andes nae
't oosten: over welck gheberghte de provincie Arbi soude legghen naer 't legghen
van de Indianen/ want de Spaigniaerden en hadden daer noch gheen kennis
afdoen Pedro de Cieça syn boeck schreef.

Het dertziende Capittel.

Van de provincie van CARRAPA, ende die van QUYMBAlA, tot de stadt
CARTAGO toe, ende van de stadt CARTAGO.

Ped. de
Ciec.

De provincie van Carrapa leght noch 12 leguen van de stadt Cartago, ende is
hoogh en rouw landt/ sonder nochtans veel geberghte/ upt-genomen 't hooge
geberghte van de Andes, welc daer neffens heen loopt: daer zijn eenige ballepken
en pleyntjens/ daer veel riebierkens ende beeyckens dooz loopen: doch van so klaer
ende smakelijck water niet als in de voozgaende provincien; 't volck is grof van
lichaem ende langh van aensicht; hebben veel gouts eertijts ghehad. Van Car-
rapa komt men in de provincie van Quymbaia, daer de stadt Cartago in ghelegen
is/ 22 leg. van de stadt Arma. De provincie van Quymbaia is 10 leg. breet ende 15
leguen langh/ van de groote riebierē af tot aen 't hooge geberghte van de Andes: de
gantsche provincie is vol riet-boschen van seer dicke ende hooghe rieden / daer de
in-woonders hare huplen van maecten. De Sierra Nevada, welck is 't hooghe
geberghte van de Andes, leght van de dorpen van dese provincie 7 leguen. Op het
hooghste van dit gebergte is een Volcan, daer veel roocks upt-komt, en van dit ge-
berghte blieten veel riebieren; van welke de vooz-naemste zijn Rio de Tacurumbi,
ende de la Cegue, die nevens de stadt Cartago loopt; en meer andere / daer al veel
gouts

goudts in werdt ghevonden: onder dese rievierkens ende fonteynen zijn eenighe van zout water / welck een saeck is om te verwonderen. Daer wassen seer veel fruyten/soo wel die van Spaegnen daer zijn gebracht/ als die van de lande. De ghesalte van de lucht is in dese provincie seer ghesondt / niet te heet/ noch te koudt/ soo dat de Spaegniaerden die daer woonen wepnigh sieck zijn/ ende lange leven. Men vindt in dese provincie veel wilde byen/ die haer honigh maecten in de holte van de groote rieden ende boomen. Daer wast oock secker vruchte welck sy noemen Caymito, soo groot als een perse/ van binnen swart / hebbende seer klepne kerntjens/ ende secker sap welck soo vast kleeft dattet qualijck is af te wasschen: daer wassen mede Aguacates ende Guayanas, eenighe soo suer als limoenen/van seer goeden reuck ende smaeck. Tusschen dese dichte riedt-boschen onthouden haer veel dieren; oock groote leeuwen/ ende een ander vier-boetigh beestjen/welck sy noemen Chuca, welck sy jonghen met hem draecht in een sack: daer zijn veel harten ende konijnen/ ende veel Guadaquinaies, welck zijn grooter als haren/ende haer vleesch is goet van smaeck ende geeft goet voetsel: en diergelijcke beesten meer.

De Stadt Cartago is gelegen op een blacte/tusschen twee klepne beken/7 leg. van de rieviere Sta Martha, by een ander klepnder rievierken/ daer de Spaegniaerden van drinckē: de Stadt heeft aen alle zijden moepelijcke wegen/dooz dien't in de winter daer slijckerigh is: het regent daer den meesten tijdt van 't jaer; en 't blixemt daer somtijts/en 't weer-lichter veel tijts: 1 leg. oft wepnigh meer van de Stadt loopt een rievierken welck sy noemen Consota, en daer by is gelegen een klepne sack daer de inwoonders schoon zout maken upt een zoute fonteyne die daer is. De Stadt Cartago (seght Herr.) is gelegen 25 leg. van de Stadt Popayan na 't n. o. behoort tot de auctorite van Neuvo Reyno, en 't Goubernement en Bilsdom van Popayan. Daer en wast geen tarwe oft ander zaet van Castilien; is getempert landt/ende gesondt; men vint daer wepnigh gouts; daer en worden niet dan koepen ende peerden aengeteelt: daer is een klooster van minnebroeders. Om van dese Stadt te reysen naer Cali oft Popayan, trect men eerst dooz de boozs riet-boschen tot aen een rieviere die sy noemen de la Veja, welc in de winter-tijdt seer moepelijck is te passeren/is 4 leg. van dese Stadt: en dan komt men na 1 leg. weeghs aen de groote rieviere / ende als men die ober gebaren is met blotten ofte canoen/so loopen beyde de wegen in een/te weten die van de Stadt Cartago af-komt/en die van Anzerma af-komt. Ende van de Stadt Cartago tot de Stadt Cali, zijn wepnigh meer als vijf-en-beertich leg. ende van de Stadt Anzerma tot de Stadt Cali by de vijftich leguen.

Het beerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt CALI, ende de Landen daer ontrent gelegen; als mede van de haven BONAVENTURA.

DE Stadt van Cali (seght Herrera) is gelegen op de hooghte van 4 grad. by noozden de linie/22 leg. van de Stadt Popayan, ende 28 leguen van de zuydt-zee; is gebout in een blacke vallepe aen de voet van 't geberghte gelegen; daer is een seer heete lucht: den Gouberneur hout daer sy ordinaire woon-plaetse/ neffens de andere officiers van de Konings in-komsten; daer is een smelt-huyss; ende 2 kloosters/een van augustijner-monniken/en 't ander van de la Mercede. Cap. 27. Pedro de Cieça beschrijft dese Stadt noch pertinentter/ ende seght dat de Stadt Cali is gelegen 1 leg. van de groote rievier / neffens een klepnder rieviere van sonderlingh water/ welck haer oorsproung heeft in 't gebergte dat boven de Stadt legt. Men beyde de zijden van dese rievieren leggen veel schoone hoven/daer veel vruchten ende krupden in wassen. De Stadt is gebout op een effen pleyn/en ten ware het daer upter-maten heet waer / soude een van de bequaemste plaetsen zijn van heel Indien. Dese Stadt was eerst by Sebastiaen de Belalcazar geleght in een ander quartier onder een natie van Indianen/ die sy noemden Gorriones; dooz dien de Spaegniaerden die provincie eerst ontdeckende/ ende de tale van 't volck niet verstaende/ bemerkten

dat dese Indianen de visch noemden Gorrón; 't selve hebben wy hier bozen ooc gesien in Anzerma. Om de gelegentheit van dese provincie noch beter te verstaen/so sullen wy uyt Pedro de Cieça de sake van wat hooger aen-leggen: Van de stadt Popayan af begint hem tusschen beyden de Cordilleras van 'thooge geberghte een vallepe te sichten/ de welcke 12 leguen heeft in de breedte / op sommige plaetsen meer/ende op sommige min; op sommige werdt sy oock soo smal/ende loopt soo toe met de rievier die daer dooz-loopt/dat men dooz de groote enghte de vooz; rievier noch met barcken/noch met blotten/ noch andere middelen in dat quartier kan passeren:want heeft daer so snellen loop/ende maectt soo veel wielen ende draepingen dat het al te gronde gaet wat daer op komt. Dese gantsche vallepe van de stadt Cali af tot aen de enghte/was eertijts vol schoone dorpen/ende vol volcks:dan alle dese volcken zijn in korten tijt om-gekomen na dat de Spaegniaerden daer in het landt zijn neder-geslagen. 't volck dat daer oberigh is in dat quartier/woont op 't geberghte naer 't westen van de stadt/ daer wy hier naer sullen van spreken. Na 't noorden van dese vallepe leght een ander provincie/de welcke confineert met die van Anzerma; de in-geboorne worden genaemt Chancos, zijn van seer groote stature / soo datte klepne reusen schijnen te wesen/ langh van aensicht ende breedt van vooz-hoofte. In 't geberghte welck daer daelt van de Cordillera, van 't hooghe geberghte na 't westen toe ghelegen van dese vallepe; ende in de vallepen die dese bergen maken/woonde veel volcks welck sy noemden Gorrónes, als voozen; de welke wepnigh gouts hadden/ende dat heel slecht goudt: dit volck woonde 2, 3, 4 ende meer leguen van de vallepe en de rievier; ende quamen in de rievier ende de lacken op seker tijden visschen. Dese provincie is noch onder de jurisdictie van de stadt Cali; is seer vruchtbaer van Maiz en andere vruchten:men heeft daer veel harten/Guadquinaies, ende ander wilt/en veel gebogelte. De groote vallepe van Cali, hoe-wel sy seer vruchtbaer is/so leggen nochtans de velden ende pleyen woest/ende en dienen niet dan de wilde beesten / dooz dien de Christenen soo wepnigh zijn die daer woenen / dat haer niet moghelijck en is soo veel landts te beslaen ofte te oerberen.

Pedro de
Cieça.
c 17.

Om na de stadt Cali te komen/so passeert men een klepne rievier die sy noemen Rio Frio, daer seer dichte boschagie by leght/en men komt een dellinge af/ die wel 3 leg. duert:dit rievierken loopt snel/en is kout/(om dat van 't geberghte af komt/) loopt dooz een ghedeelte van de vallepe Cali, tot in de groote rievier/ende verliest daer syn naem. Als men over dit rievierken is/so komt men op groote blacke velden/daer de Spaegniaerden haer landt-hupsen hebben/ende haer volck die 't werc waer-nemen; ende 't landt is hier wel beplant met alder-hande frucht-boomen.

Naer 't westen van dese stadt naer 't geberghte toe zijn veel dorpen daer de Indianen woenen die de burgers van Cali onderdanigh zijn; is een slecht ende goet-aerdigh volck. Dijf leguen van de stadt leght een klepne vallepe/welck sy noemen Lile, daer seer veel Maiz groept/ende Yuca; veel frucht-boomen; en dooz 't midden loopt een rievier/langhs de welke seer goede vruchten wassen/ende onder andere een die seer smakelijck ende wel-riekende is/die sy noemen Granadillas. Voozder naer de zuydt-zee leght een ander provincie van volckeren die sy noemen los Timbas; dit volck woont in seker vallepen tusschen seer hooghe ende woeste berghen / ende hebben daer haer frucht-boomen ende velden daer sy haer Maiz ende ander zaedt winnen: hebben veel Spaegniaerden om hals ghebracht in vooz-tijden.

Behalven de provincien daer wy tot hier toe van hebben gesproken/so heeft dese stadt Cali onder haer veel ander Indianen / welke woenen tusschen seker hooghe ende woest geberghte/dat wel een van de woeste plaetsen is van de werelt/ in vallepen en dellingen/daer sy des niet tegen-staende overbloet hebben van alder-hande lijf-tocht:in 't geberghte onthouden haer veel wilde ende verblindende dieren/als by namen/tygren/die veel Indianen en oock Spaegniaerden verblinden/ als die van Cali naer de zee toe trecken / ofte van zee weder keeren naer Cali. Dyz dagh-reysen voozder over seer woeste bergen/vol van palm-boomen ende moerassen/leght

legt de haven die sy noemen Bonaventura, 30 leg. van de Stadt Cali, van de welke sy gantschelijc dependeert. Herrera stelt de haven van Bonaventura op de hoogte van d'p graden en een half by noorden de linie. Daer woonen eenighe wepnige familien om de koopmanschappen die van Nova Hispania ende ander quartieren daer aen-komen/om op-gheboert te worden naer Popayan ende elders/te lossen en voorts te bestellen. Is een vochtighe ende seer ongesonde plaetse. Dese haven van Bonaventura legt (naer 't leggen van Herrera) in een diepe bape/welck genaemt d.4.1.2. cap.8. wort Bahia de Bonaventura, ende soude ghelegen zijn naer 't leggen van Pedro de Cieça, op de hooghde van d'p graden ende twee derde by noorden de linie; al dat quartier legt tusschen seer steyle ende woeste bergghen ende klippen / ende daer loopen veel rievieren in zee/die al haer oorsprongh nemen in dit gebergte/daer 't meest althijs regent; ende dooz een van dese rievieren komt men in de haven van Bonaventura, dan 't gadt is qualijck te vinden vooz die uyt der zee komen/ten sy dat sy piloten hebben die wel erbaren zijn. Pedro de Cieça seght dat den eenighen middel om de goederen die hier ontladen worden/te brenghen naer Cali, is/de selve de Indianen op den hals te doen draghen; want dooz de hardicheyt van 't geberghte en is het niet wel mogelijck peerden oft muplen daer te gebuycken: hoe-wel nochtans daer een wegh is langhs de rieviere Dagua daer men peerden kan gebuycken/dan werden soo af-geslaeft/dat sy by naer niet woert zijn als sy te Cali komen: Dese Indianen dragen packen ende fardeelen van het ghewichte van d'p aroben ende meer; en oock een man oft een vrou op een stoeltjen sittende / ober berggh over dal/ende ober de rievieren; ende dat vooz wepnich nuts vooz haer selven/dan haer meesters de Spaegniaerden trecken den loon na haer.

Cap.29.

Het vijftiende Capittel.

De wegh van de Stadt CALI naer de Stadt POPAYAN, ende de gelegentheyt van de Landen tusschen beyden ghelegen.

Van de Stadt Cali (daer wy in 't vooz-gaende Capittel van hebben gesproken) tot de hooft-stadt van dit Gubernement Popayan, zijn gelijck wy geleght hebben/22 leg. al dooz seer bequame wegen/ober blacke velden/sonder bergen/hoewel daer eenige heubeltjens ende hooghten zijn/dan en zijn niet moepelijck om te passeren. Schepdende van de Stadt Cali, soo treckt men eerst ober sekere weyden en velden/daer eenige rievierkens dooz-loopen/tot dat men komt aen een welck niet seer groot en is/welck sy noemen Xamundi, daer althijs een brugge ober legt van de grootste rieden gemaect; ende de peerden leyt men dooz een wedde. Aen den oorsprongh van dit rievierken woonden eenighe Indianen/weelcker Casique hiet Xamundi, ende naer hem hebben de Spaegniaerden beyde 't volck en de rieviere/Xamundi genaemt. Dit volck dreef synen handel met 't volck van de provincie de los Timbas, daer wy hier vozen gewach van hebben gemaect; hadden veel goudts/wels haer meest van de Spaegniaerden is af-genomen/die sy in Encomienda (als sy dat noemen) waren gegeven. Van dese rieviere voorts langhs de selve wegh na Popayan toe/ ende 5 leguen van deser rieviere komt men aen de groote rieviere Santa Martha; daer zijn althijs blotten ende canoen gereet om de rieviere sonder gebaer te passeren/dooz hulpe van de Indianen die daer ontrent woonen. Dese rieviere tot aen de Stadt Cali toe/was eertijds wel bewoont by Indianen/de welke met der tijdt en de oozlogen met de Spaegniaerden gantsch vernielt zijn/hoe-wel het daer oock veel dooz gekomen is/datse so genegen zijn geweest om malkanderen te eten. Van dit volck zijn noch eenighe wepnige ober-gebleven die aen d'een ende d'andere zijde van de rieviere noch woonen/ende worden genaemt los Aguales. Dese dienen/ende zijn subject aen de in-woonders van de Stadt Cali. Als men de groote rieviere ober is/welck 14 leguen is gelegen van de Stadt van Popayan, soo passert men een moer; alch/welck wepnigh meer als een vierendeel van een legue duert; en dan heeft

men voorder een seer bequame wegh/tot datmen komt aen een ander rievier welc
 sp noemen de las Oveias; het is seer ghevaerlijck dese rievier te passeren in de win-
 ter-tijt/ dooz dien sp dan seer diep is/en syn wedde heeft dicht by de groote rievier/
 in de welc sp haer water looft; daer zijn veel Indianen ende oock Spaegniaerden
 verdroncken in 't passeren van dese rievier. Men reyst dan voorder ober een vlat-
 ke hooghte/welck 6 leg. duert/ ende is seer bequaem om te ghebypcken; ende aen
 't eynde van de selve passeert men noch een ander rievier / die sp noemen Pianda-
 mo. Ontrent dese rievier heeft eertijts veel volcks ghewoont/welck om de redenen
 voorsz. meest is om-gekomen/ende de ober-blijfelen zijn vertrocken in 't geberghe-
 te om haer selven daer te bevynden. Aen de oost-zijde van dese rievier leght de pro-
 vincie Guambia, ende veel dorpen. Daer naer passeert men noch een ander rievier
 die sp noemen Plaza, aen syn begin ende beyde zijden wel bewoont: ende noch
 voorder passeert men weder de groote rievier van Santa Martha, ober een wedde/
 dooz dien't daer niet ober een half badem diep is. De rievier gepasseert zijnde/soo
 is 't gantsche landt tot de stadt Popayan toe vol van schoone bouwerijen en land-
 huyfen by de Spaegniaerden ghebout/ daer sp haer koozn-velden ende weyden
 hebben vooz de besten. Vele rievieren die van de Andes af-loopen/ passeren dooz
 dese velden; ende men heeft in vooz-tijden daer eenigh goudt gebonden. Op dese
 velden ende pleynen woonde oock seer veel volcks/die alle subject waren de Cazi-
 que van Popayan, daer dese provincie ende stadt de naem heeft van behouden; dan
 daer zijn seer wepnighe van ober-ghebleven; alsoo meest dooz de wreethet van de
 Spaegniaerden/ ende dooz haer eyghen quade manieren van malkanderen te
 verflinden/ zijn om-gekomen. Dese wegh van Cali naer Popayan wordt seer
 veel ghefrequentert/ dooz dien naer 't segghen van Herrera daer gheen bequamer
 wegh en is om van Venecuela, ende alle de kusten van de noozdt-zee / ende van
 Novo Reyno selfs te komen naer Peru ende Chili, dan den desen.

Het selthiende Capittel.

De wegh van de stadt POPAYAN naer de stadt PASTO, ende de byson-
 dere gheleghentheyte van de landen ende volckeren daer
 ontrent gheleghen; ende van de stadt PASTO selfs.

Pedro de
 Cieça

O van de stadt Popayan te reysen naer Pasto, passeert men eerst dooz de lan-
 den van de Conconucos, daer wy hier bozen van hebben gesproken/ hande-
 lende van de limiten van de stadt Popayan. De selve ghepasseert zijnde / soo komt
 men dooz de selve wegh naer Pasto toe/by een dorp/welck in vooz-tijden seer groot
 ende wel bewoont was/ende daer woont noch tamelijck veel volcks; de vallepe
 van Patia, daer de groote rievier dooz-loopt / wordt hier heel smal; de Indianen
 hebben meest haer woon-plaetsen aen de west-zijde op 't hooge: De Spaegniaer-
 den noemen dit dorp Pueblo de la Sal: de in-woonders waren seer rijck / ende
 hebben veel sijn goudt ghegheben aen de Spaegniaerden / die sp ten deele waren
 ghevallen. Dat voorder als dit dorp / begint de provincie van de Indianen die
 sp noemen los Masteles; ende daer beneffens de provincie van de Abades; ende de
 dorpen van Yfancal ende Pangan, Zacampus; ende de provincie van de volckeren
 welck sp noemen los Chorros; ende Pichilimbuy. Te landt-waert in naer 't we-
 sten toe woont seer veel volcks/ tot aen de zuydt-zee toe; ende men meynt dat daer
 souden rijcke mijnen van goudt wesen.

De dorpen die daer ontrent ghelegen zijn / worden genoemt Asgual, Mallama,
 Tucurres, Capuys, Iles, Gualmatal, Funes, Chapal, Males ende Pyales, Pupiales,
 Turca ende Cumba. Al dese dorpen/ ende de Caziquen van dese plaetsen boerden
 den naem van Pastos, ende de stadt van dat quartier heeft den selven naem verkre-
 gen ende behouden. Oock soo palen aen de selve dorpen ende volckeren andere na-
 tien van Indianen / de welke sp noemen Quillacingas; die hare woon-plaetsen
 hebben

hebben naer 't oosten; de namen van de principaelste dorpen van dit volc zijn Mocondino ende Bexendino, Buizaco, Guaianzangua ende Mococonduque, Guaquanquez ende Macaxamata. Ende noch meer naer 't oosten leght noch een ander provincie die tamelijck groot ende seer vruchtbaer is/welck sy noemen Cibundoy. Oock soo is daer noch een ander dorp/welck genoemt wort Pastoco; ende een ander welck leght neffens een lack/dat op een van de hooghste bergen daer ontrent is gelegen/van seer kout water/soo dat daer gantsch geen visch ofte gebogelte in wort ghebonden/hoewel 't selbe lack acht leguen lanck is/ende wel vier leguen breedt; oock soo en brenghet het aerdt-rijck daer ontrent geen Maiz voort/ofte eenige boommen. In 't gantsche landt van dese Pastos wast wepnigh Maiz, maer daer worden veel beesten geweyt ende aen-geteelt/insonderheyt verckens by groote menichyten. Daer wast veel haver/oock Papas ende Xiquimas, ende seer smaeckelijcke Granadillas. In 't landt van de Quillacingas wast veel Maiz, ende andere vruchten. Tusschen de stadt Popayan ende de vleck van Pasto, (te weten 9 leguen van Pasto,) is een riviere ghelegen/welck sy noemen Rio Caliente, welck in de winter-tijdt seer moepelijck ende ghevaerlijck is om te passeren. Heeft anders het beste water dat in gantsch Indien wort gebonden: Als men dese riviere over is om naer Pasto toe te komen/soo gemoet men een seer hoogh geberghte welck wel d'p leguen heeft in 't op-gaen. Door dese landen van de Pastos loopt noch een riviere de welke sy noemen Angasmayo, welke riviere 't upterste was van 't gebiet van de Yngas van Peru, naer 't noorden/ghelijck de riviere Maule in 't Koninck-rijck van Chile 't upterste was van haer gebiet naer het zuden. De riviere die sy noemen Rio Caliente, gepasseert zijnde/ende 't geberghte door-noemt/soo treckt men over lekere blackten/ende een kleyn woestijne/daer men in 't door-trecken groote koude lijdt; ende men komt dan voord'er aen een seer hoogen bergh/op welckes top een Volcan is die door-gaens veel roocks upt-geeft: men laet desen Volcan, gelijc men komt van Popayan naer Pasto, aen de rechter-handt legghen.

De stadt St Iuan de Pasto (seght Herrera) is ghelegghen 50 leguen van de stadt Descr. de las Indias. Popayan (Pedro de Cieça seght maer 40 leguen, welck met de waerheyt beter schijnt over een te komen) ghelijck naer het zuden/westen/ende 50 leguen van de stadt Sant Francisco del Quito, by naer na 't noordt-oosten/ (Diego Fernandez seght 40 leguen van Quito) op de hooghte van een graed by noorden de linie/ende 40 leguen van de zuden-zee/naer 't segghen van Herrera. De stadt is ghebout in een seer schoone ende vermaeckelijcke vallepe; daer een rivier door-loopt/van seer Ped. de Cieça. smaeckelijck ende soet water/ende veel andere beecken ende fonteynen: dese vallepe wort ghenamt Attris. Daer woonden eertijds veel Indianen/die naer de komste van de Spaegniaerden haer in 't gheberghte geretireert hebben. Is omringht van hoogh-landt/waer van eenige zijn bergen/andere blackten. De Spaegniaerden hebben veel landt-hupfen de gantsche vallepe door/daer sy haer beesten weyden; ende de landen ontrent der riviere ghelegghen worden besaeyt met tarwe ende oock Maiz. Op de pleynen vanghtmen veel wildts/van harten/konijnen/perdijzen/saplanten/ende toztelduppen.

Landt van de Pastos is seer koudt/ende wel soo koudt in de somer als in den winter; ende 't selfde is mede so in de stadt daer de Spaegniaerden woonen. Herrera seght dat het een seer goet landt is/ende wel ghetemperde lucht/ende dat daer eenighe goudt-mijnen worden gebonden; ende oock supcker-Ingenios zijn ghesticht. De landen die by zuden dese stadt naer Quito toe zijn ghelegen/sullen wy hier naer verhalen in de beschryvinge van Peru. In de limiten van dese stadt/naer 't seggen van Herrera, woonen wel vier-en-twintich duysent Indianen/die den Spaegniaerden ten dienste zijn ghegeven/ende tribuyt betalen; en waren gheen menschen-eeters ghelijck als haer ghebueren/dan mis-maectt ende vuyt volck/ende kleyn van begriyp ofte verstandt.

Het seventhiende Capittel.

Beschrijvinghe van de andere Steden onder het Gouvernement van P O P A Y A N behoorende, ende eerst van de Stadt T I M A N A, ende G U A D A L A I A R A D E B U G A.

Her. de-
scr.

d. 6. l. 3.
c. 16.

DE Stadt van Timana leght 40 leguen van de Stadt Popayan, naer het zuydt-oosten toe/ende 60 leguen van Santa Fé de Bogota: aen't begin van de vallepe Neyva, (welcke vallepe leght aen de oost-zijde van de groote Cordillera van de Andes, die daer van Santa Martha af-komt ende dit gantsche lant dooz loopt/) in een seer heet getwest. De Provincie Timana werdt anders vooz seer ghesondt gehouden; men heeft daer goet water/ende een lustighe landbouw om alderhande vee te weyden. Hedens-daeghs is de meeste neeringe van de in-geboozenen ende in-woonders van 't lant daer om-her/ alderhande conserben te maken; dooz dien daer grooten oberbloedt van honich in de boomen werdt ghevonden/ende de goede frupten die daer wassen/insonderheyt seekere keernen gelijk als amandelen/daer sy zupcker-bropkens van maecten; die sy neffens andere constitueren te marckt dragen/ naer de mijnen van Almaguer ende elders. Sy hebben oock veel hoven daer de Coca groept/welck heeft een blad wat klepnder als de rooselaers: de Indianen geven groot gelt vooz dit krupdt/ende kautwen het selve gestadich in de mondt/ende seggen dat het selve haer seer versterckt ende verfraeyt / ghelijck wy op een ander plaetse breeider hebben aen-geroert. Sy weten oock een seer fynen draedt te spinnen van het krupdtwelck sy noemen Pita, welck seer werdt gheacht. De Stadt is sonderlingh gesondt/ende naer het seggen van de Spaegniaerden so leven de lieden daer seer langh. In dese Stadt woont de Lieutenant Gouverneur/ die mede tot synen laste heeft de Stadt San Sebastian de la Plata.

Ontrent dese Stadt leght eenen bergh daer men zepl-steen bindt: soo Herrera getuyght. Men dese Provincie palen de Indianen die sy noemen Yalcones, welck een strydtbare ende stoute natie is; ende onder haer leght de vallepe Aquirga: en daer aen volghet de Provincie van de Paezes. Dese volckeren sijn al van eenderley manieren ende conditien: hebben eertijds groote schade gedaen aen de Spaegniaerden die te Timana woonden; want om harent wille is de Stadt Neyva (de welke medeertijds in de vallepe Neyva was geleght) weder by de Spaegniaerden verlaten; lach twintich leguen van Timana vooz-noemt: ende insgelijcks soo sijn dooz de wreedtheyt van dese Paezes, Pixaos ende Manipos verlaten de Steden Sant Vincente, die geleght was in de Provincie van de Paezos, 60 leguen van Sant Iuan de los Llanos, op de frontieren van de Provincie van Popayan: ende Villa de los Angeles, 9 leguen van Neyva vooz-noemt/ende 22 van Tocayma.

De Stadt Guadalaiara de Buga, is gelegen 15 leguen van de Stadt Popayan naer het nooyt-oosten / (naer het segghen van Herrera) in de vallepe ghenaeemt Buga; welck naer't seggen van Pedro de Cieça, legt in 't opperste van de Cordillera van de Andes, welck de Provincie daer de Stadt Popayan leght/schept van de vallepe Neyva: Dese Stadt behoort tot de audientie van Quito, ende is van 't Gouvernement ende Bisdom van Popayan.

Het achtthiende Capittel.

Van de restteerende steden van dese Provincie St SEBASTIAN DE LA PLATA, ALMAGVEZ, TRVXILLO, MADRIGAL ende AGREDA.

DE Stadt Sant Sebastian de la Plata, is gelegen op de frontieren van 't Gouvernement van Popayan, vijf-en-dertich leguen van de hooft-stadt / ende 30 leguen van Santa Fé de Bogota naer 't zuydt-westen: In dese Provincie sijn seer veel silber-mijnen/ende daer sijn vier-en-twintich Repartimientos, (welck sijn verdeelingen

verdeelinghen van de in-geboozenen/die den Spaegniaerden ten dienste werden toe-ghelelt:) De Stadt leght dyp leguen van een binnen-lantsche haven/welck sy noemen Onda, aen de groote rievier van Magdalena; al-waer de bercken ontla-den/die op-komen van Cartagena en S^{ra} Martha naer dit Goubernement; (naer 't segghen van Herrera.) Is ghebout op een black veldt neffens de rievier die sy noemen Guali; is veel aert-bevingen onder-worpen/ende in de winter is het meer heet als koudt; de in-geboozene van de lande verminderen seer / dooz dien andere Indianen daer ontrent woonende/ die sy noemen del Rincon, die verflinden; ende houden daer publike slacht-hupfen / daer sy 't vleesch van dit volck verkoopen/ sonder dat men 't selve eenichsints tot noch toe heeft konnen vooz-komen.

De Stadt Almaguer is ghelegghen twintich leguen, van de hooft-stadt Popayan naer 't zuydt-oosten toe / op eenen blacken ende woesten bergh; de gestaltenis van de lucht is heel koel ende frisch; de in-gheboozne kleeden haer in cottoene-lynwaet: 't landt daer om-her is vruchtbaer van tarwe/ Maiz ende andere granen ende zaden; ende daer is menichte van vee; ende men heeft daer seer rijke goudt-mij-nen ghevonden in dat quartier / waer dooz daer een grooten toe-loop is van de plaetsen daer ontrent.

De Stadt Sant Iuan de Truxillo, welck oock in de Indiaensche tale werdt ghe-noemt Yscance, is ghelegghen dertich leguen van de hooft-stadt Popayan naer het zuydt-oosten: van haer voozdere ghelegghentheit en hebbe niets ghevonden.

De Stadt Madrigal, de welcke in de Indiaensche tale oock werdt genaemt Cha-panchipa, is ghelegen vyf-en-dertich leguen van de hooft-stadt Popayan, by naer naer 't zuyden; het is woedt ende steenachtigh landt/soo dat daer gheen tarwe en woert ghelaept / noch gheen vee ghewepdet / ofte op-ghequeect: dan het Maiz woert daer twee-maels 's jaers ghewonnen. De in-gheboozne van den lande zyn dooz de hardicheyt ende woestheit van 't landt qualijck te bedwinghen; men heeft daer ontrent oock goede mijnen van goudt ghevonden.

De Stadt Agreda, welck oock anders by de Spaegniaerden werdt ghenaemt Malaga, is ghelegghen vyf-en-beertich leguen van de hooft-stadt Popayan naer het zuydt-westen toe: hier zyn oock eenighe mijnen van goudt.

Het neghentiende Capittel.

Van de havenen, reeden, punten, rievieren, ende Eylanden op de kuste van dit Goubernement ghelegghen aen de zuydt-zee.

Op de kuste van dit Goubernement van Popayan aen de zuydt-zee ghelegen/ van Cabo de Corrientes af / welck leght op de hooghte van vyf graden by noozden de linie / heeft men eerst de rievier welck sy noemen Rio de Salinas, tus-schen de voozsz. Cabo de Corrientes, ende het Eplandt de las Palmas.

Het Eplandt de las Palmas woert soo ghenaemt van wegen de menichte van palm-boomen die daer op wassen; is wepnigh meer als ander-halve legue groot; men heeft daer eenighe rievierkens van goet ende versh watter / ende pleegh by Indianen betwoont te zyn; is ghelegen vyf-en-twintich leguen van Cabo de Cor-rientes, op de hooghte van vier graden ende een derde by noozden de linie; de ku-ste streckt hier zuydt ten westen tot aen de Bahia de Bonaventura; de welcke wep-nigh meer als dyp leguen van daer is ghelegghen: van dese bape ende de haven van Bonaventura hebben wy hier voozen ghesproken.

Van de bape de Bonaventura af / streckt de kuste oost ten zuyden tot aen het Eplandt Gorgona, welck zyn vyf-en-twintich leguen. De kuste is hier black ende ondiep/ende tot de voet-strandt bewassen van 't gheboomte welck sy noemen Mangles. Onder de vershepden rievieren die hier in zee loopen/is de grootste ende snelste die welck sy noemen Rio de Sant Iuan, met de welcke verre binnen 't landes respondeerde de Stadt Pasto; (naer 't seggen van Herrera) den oever van de rievier

is

d.4.l.2.
c.8.
Pedro de
Cieça.

bewoont by een barbarisch volck die haer wooninghen boben op de boomen hebben / dooz dien de rievier dickwils over-loopt ende 't landt onder water stelt : dan op seekere tijden komen sy beneden / zaepen ende versamelen haer boonen ende erten / ende vanghen visch / soo vele als sy noodich hebben / ende klimmen dan weder op haer boomen / om de water-bloedt te myden : dit volck is rijk van goudt / welck de rievieren af-bzenghen : ende haer landt is bzuchtbaer / hoe-wel oneffen ende vol staende poelen.

d. 3. l. 10.
c. 3. Ciec.

Teghen ober de mondt van dese rieviere Sant Iuan, leght het Eplandt Gorgona, op de hooghte van dyp graden by noorden de linie. Dit Eplandt wordt by de gene die daer op zyn getweest / by de helle vergheleken : want dooz de dichte bosschagien ende hooge bergen / is het daer vol Mosquiten, ende men heeft daer een wonderlijcke onghetemperthept van lucht / dooz dien het nimmermeer af en laet van reghenen / soo dat men de son daer nimmermeer en ziet. Men heeft daer vele Guadoquinaies, welck zyn dieren grooter als haesen. Daer wast oock een seekere bzucht ghelijck als de kastanien / die soo bequaem soude zyn om mede te purgeren als de Rhuybarbe ; oock klepne ende smakelijcke dzyfkens. Men vanght daer oock veel visch tusschen de klippen / die daer rondt-om legghen : ende veel gheboegelte op de boomen : van de berghen loopen eenighe versche rievierkens. Dit Eplandt is dyp leguen groot ; ende is vermaert dooz dien dat Francisco Pizarro, eer hy Peru ontdeckte / hem hier met derthien van syn volck een rupmen tijdt ont-hieldt.

Van 't Eplandt Gorgona loopt de kust boozts west-zuydt-west tot het Eplandt / welck sy noemen Isla del Gallo : is al black ende ondiep / ende daer komen veele rievieren in zee / als namentlijck Rio de Sant Lucar, Rio de Nicardo, ende Rio de Zedros : Het Eplandt del Gallo is een legue in 't ronde / ende leght op de hooghte van twee graden by noorden de linie.

Van het Eplandt del Gallo, keert haer de kust naer 't zuydt-westen / tot aen Punta de Manglares, welck leght op twee graden schaers / by noorden de linie : ende tusschen het boozschreven Eplandt ende dit punt zyn onghebaerlijck acht leguen weeghs / ende tusschen beyden heeftmen een haven welck sy noemen Puerto de Cruz : de gantsche kust is black / ende binnen berghachtigh / ende daer komen oock eenighe rievieren in zee / die bewoont zyn met de selve slag van volck ghelijck als de rieviere Sant Iuan.

Tot dese Punta de Manglares toe / verbolght de kust welcke tot het Goubernement van Popayan behoort : ende is het schepdt tusschen het Goubernement van Popayan ende Quito, ende van hier boozts begint het landt welck epghentlijck met den naem Peru wordt ghenaeamt / welck wy verbolghens in het naeste boeck sullen beschryben.

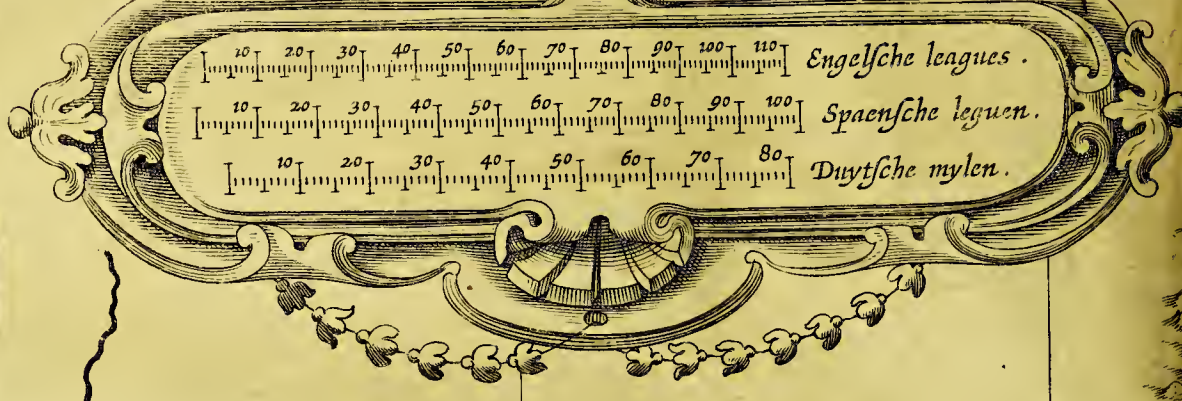
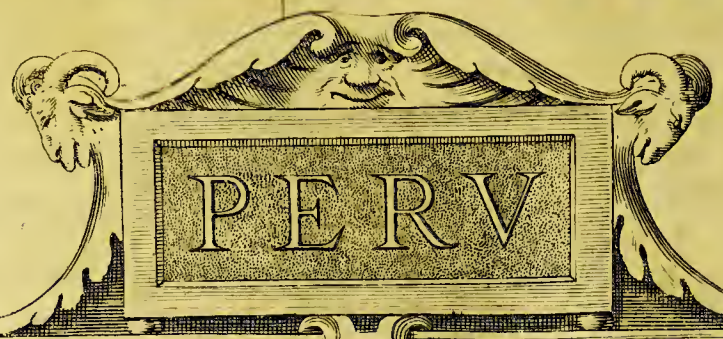

RPJCB

2 1 2 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

LINEA ÆQUINOCTIALIS

NOORD

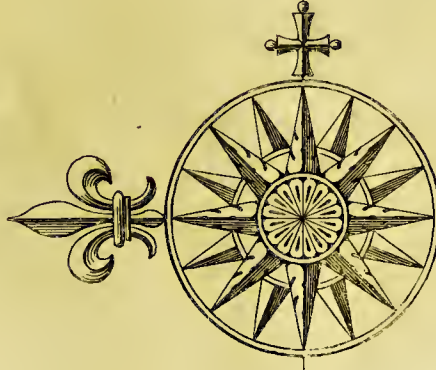

M A R R D

2 1 2 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26

L Z V R

TROPICVS CAERICORNI

13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26

RPJCB

BESCHRIIVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het tjtende Boeck.

P E R U.

Het eerste Capittel.

Generale beschrijvinghe van 't Koningh-rijck van P E R U, zijn ghestalte ende eyghenschappen in 't ghemeyn; ende de verdeelinghe van dien; als mede de ghemeyne manieren van het volck.

Dit voor-gaende Boeck hebben wy ghehandelt van de provincie van Popayan, de welcke ons weder-ghebracht heeft aen de zuydt-zee / ende op de frontieren van het vermaerde Koninghrijck van Peru, daer wy nu vervolgens van sullen spreken. Ende voor eerst / soo sullen wy hier in-boeghen een alghe-meyne beschrijvinghe van de eyghenschappen van dit ghetwelle / ghelijck wy de selve vinden by Acosta in syn Naturale ende Morale Historie van West-Indien. Dooz Peru (seght hy) en verstaen wy niet dat ^{l. 3. c. 10.} groot ghedeelte des werelts / welck men noemt America in 't gheheel / naer-de-mael onder het selve oock begrepen is Brasil, het rijck van Chile ende van Granada, welcker gheene Peru en is / maer alleen dat ghedeelte welck naer 't zuyden streckt / beginnende van het Rijck van Quito, welck is ghelegghen onder de linie equinoctiael / ende streckende in de lenghte tot het Rijck van Chile, welck buypen den Tropicus loopt / het welck mach wesen ses hondert leguen in de lenghte / ende in de breedte tot 't ghene de Andes beslaen / welck in 't ghemeyn mach wesen vijftich leguen, hoe-wel het aen eenighe ghetwelten / als namentlijck naer de Chachapoyas toe / meer is. Dit ghedeelte des werelts welck eyghentlijck Peru werdt genoemt / is van sonderlinghe aen-merckinghe / dooz dien het eenighe vreedende eyghenschappen heeft / ende die ghelijck een exceptie maecten van den ghemeynen regel der landen van Indien. Want voor het eerste soo en waeyt daer maer eenen windt op de gantsche kuste / ende dat niet dien windt / welck men ghemeynlijck vindt onder de Torrida Zona, maer zyn contrarie / te weten / de zuyden ende zuydt-westen windt. Ten tweeden: daer dese windt upt der natueren / de alder-onstuytmichste / swaermoedichste ende onghelondste is / werdt de selve aldaer lieflijck / gelont / en vermaeckelijck bebonden; soo dat hem alleen mach toe-gelchzeben werden dat de kuste betwoont werdt / de welcke anders dooz de hitte ende swaermoedicheyt qualijck soude te betwoonen wesen. Ten derden: soo en reghent / noch en dondert / noch en haghelt ofte sneewt het nimmermeer op dese gantsche kuste / welck een wonderlijckelake is. Ten vierden: niet seer verre van de selve kuste reghent het / ende sneewt het / ende dondert het schrickelijck. Ten vijfden: dat daer der twee reghelen van gheberghte eben-ghelijck loopen op een hooghte van de pool / op de eene groote menighte van boomen wozyt ghebonden / dat het daer den meesten tydt van 't jaer reghent / ende wonder heet is: ende dat de tweede ter contrarien gantsch kael zyn / seer koudt / hebbende het jaer verdeelt

verdeelt in somer ende winter/ reghen ende schoon weder. Op dat dit alles beter mochte gebadt worden/ staet te aen-mercken; dat Peru verdeelt is ghelijck in dyp langhe ende smalle riemen/ welck zijn blacke landen/ berghen ende Andes: de plapnen ofte blacke landen/ zijn de zee-kuste: de berghen zijn altemael heubelen/ met eenighe vallepen; de Andes zijn seer grobe ende dicke berghen. De plapnen hebben ontrent thien leguen in de breedte / in sommighe plaetsen minder/ ende in andere oock meerder; de berghen (welck sy noemen las Sierras, ende la Sierrania) moghender twintich hebben/ ende de Andes oock twintich/ in sommighe plaetsen meer ende sommighe min; loopen in de lenghde zuden ende noorden/ ende legghen in de breedte oost ende west. Soo dat het een wonderlijcke saecke is/ dat in soo weynich distantie als daer is/ 50 leguen eben verre van de linie/ ende eben verre vande pool ghelegghen / sulcken grooten verscheydenheyt is/ dat het in d' een plaetse by naer altydts/ in de ander nimmermeer / ende in de derde somtijdts reghent ende somtijdts niet. Op de kuste ofte 't blacke landt en reghent het nimmermeer/ hoe wel daer somtijdts een weynigh nadts valt/ welck sy daer noemen Garva, ende in Castilien wort het Mollina ghenamt/ welck wel by blaghen in eenighe druppeltjens water verandert/ welke vallen maer men heeft in der daet daer gheen daecken teghen van doen. De daecken die sy hebben zijn eenighe matten met een weynich aerde daer op/ ende dat is ghenoech. In de Andes reghent het by naer het gantsche jaer doo?/ hoe wel het op sommighe tijden daer klaerder weder maect als op andere. In de berghen/ de welke ghelijck tusschen bepden legghen van dese twee upt-nemende gewelken / reghent het op de selve tijden ghelijck als in Spaegnien / te weten van September af/ tot April; op den anderen tijdt heeft men daer helder ende schoon weder / welck gheschiet als de sonne daer beerst van af is; ende ter contrarie reghent het als de sonne daer naest by is. T'ghene men de Andes, ende 't ghene men 't gheberghte ofte Sierras noemt/ zijn twee Cordilleras; dat is regulen/ van seer hooghe berghen/ de welke by de dupsent leguen verre moghen loopen/ in 't ghesicht d' een van d' ander/ ende by naer op een eenparighe distantie. In het gheberghte onthouden haer ontelbaer kudden van Vicunnas, welke zijn soo radt ende lichtveerdich als wilde geypen. Inghelijcks soo onthouden daer ooc de dieren / die sy noemen Guanacos ende Pacos, welck zijn de schapen/ ende oock te samen de last-peerden van dit landt/ als wy hier naer sullen segghen. In de Andes onthouden haer apen/ en seer veel aerdighe meer-katjens/ en groote menichte van papegaeyen. Daer walt mede het krupdt ofte den boom/ welck sy noemen Coca, welck soo hoogh by de Indianen werdt gheacht/ en daer soo veel geldts woirdt in verhandelt. 't Ghene men 't gheberghte noemt/ heeft op diverse plaetsen daer het hem opent/ vallepen/ de welke de beste geleghentheyt om te bewoonen gheben van gantsch Peru, gelijk als de vallepe Xauxa, die van Andaguailas, ende die van Yucay. In dese ende dierghelijcke vallepen walt het Maiz, de tarwe/ ende ander vruchte/ in d' een meer/ en in d' ander min. Doo? by de stadt van Cusco (welck in booz-tijden was het hof van de Heeren van dese Koninkrijcken) schepden bepde dese Cordilleras haer verder van den anderen/ ende laten in 't midden een groote blackte/ welck sy noemen de provincie van Collao: daer wy op syn plaetse breeder van sullen spreken. Dus verre upt Acofta. Pedro de Cieça die syn Chronica del Peru heeft upt-gegeven in den Jare 1554, schryft van de selve geleghentheden van Peru in 't gemeyn / dat het gebiedt van de Ingas, Koninghen van Peru, hem verre upt-streckte; maer dat eygentlijck Peru werde ghenamt alle het landt welck gelegen is tusschen Quito, en Villa de la Plata: welck in de lenghte heeft eben hondert leguen, ende in de breedte hondert leguen, ende in sommighe plaetsen meer/ ende in sommighe oock min. Dat dit landt verdeelt is in dyp Cordilleras ofte reghelen van berghen / ende hooghe plaetsen; van welke het eene zijn de hooghe berghen van de Andes, vol van dichte boschagien / ende 't landt soo onghelont / dat daer gheen volck en kan woonen/ ofte

ofte opt gewoont heeft / ten 3° ober 't selve gheberghte. Het tweede zijn de bergen ofte la Serrania, welck de selfde lenghde heeft met de Andes voornoemt / ende zijn uptermaten koudt / ende de toppen van 't gheberghte altydts vol sneeuw leggende / welck daer nimmermeer op-houdt te vallen; welcke also wepnigh bequaem zijn om te bewoonen / dooz de groote koude ende menichte van sneeuw / als mede dooz de scherpe winden die daer doozgaens waepen. De derde Cordillera noemt hy de zandt-duppen / welcke van Tumbes af / tot Tarapaca toe dueren : daer men niet anders siet dan zandt / ende gheweldighe hitte van de sonne verneemt : sonder dat men daer water heeft / ofte krupdt / ofte boomen / nocht eenigh levende gedier- te / als gheboghelte; zoo dat om dese redenen dit groot rijk veel woestijnen heeft. Ende t' landt welck bewoont woordt / zijn de openinghen / welck de voorschreven Andes hebben / de welcke seer diepe vallepen maecten / ende tusschen 't gheberghte zijn seer groote plapnen ende blackten : ende t' sneeuw valt al op de hooghten / zoo dat de vallepen daer by van zijn / ende beschut zijnde vooz de scherpe winden ende koude / zijn seer vruchtbaer / ende alles wat men daer saept / wast wonderlijcken wel; ende daer is veel gheboomte / veel gheboghelte / ende menichte van dieren. Dooz dien dese landen zo voozderlijck zijn / zoo wonen daer veel Indianen; hebben daer hare doozen / ende huplen van steen / ende met stroo ghedeckt; leven daer seer ghelont ende vermaeckelijcken. De Andes ende de Sierra Nevada in deser voezghen haer openende / ende d'iversche blacke velden maeckende / zoo heeft men daer seer groote woon-plaetsen / daer veel volcks plagh te wonen / ende noch woondt; dooz dien upt dese vallepen veel riebieren voozt-komen / dewelcke al haer losinghe hebben in de zuydt-zee. De groote Cordillera van de Andes, is van de zuydt-zee verscheyden op eenighe plaetsen veertich leguen, op eenighe seltich / ende op andere meer ofte min; ende dooz dien 't gheberghte zoo hoogh is / ende op sommighe plaetsen zoo naer by de zee komt / zoo vallen de riebieren kleyn / dooz dien haren loop zoo kort is. Het tweede gheberghte welck sy noemen la Serrania, neemt zijn eynde aen de blacke landen / welck sy noemen los Llanos, op eenighe plaetsen maer d'yp leguen van de zee / ende op eenighe ghewesten oock acht ende thien leguen, meer ofte min.

De ghestalte van de lucht op dese plapnen is meer heet als koudt / dooz dien sy zoo leegh legghen ende by naer ghelijcks waters met de zee. Men heeft daer de meeste hitte als de son ober 't hooft is ghepasseert / ende tot aen den Tropicus Capricorni ghekomen / ende van daer weder-keert naer de linie. Van 't gheberghte / hoe-wel men daer eenige wel getemperde landen ende provincien heeft / magh men ter contrarie legghen / dat het meer koudt is als heet. Ende dit is 't ghene in 't ghemeyn is te legghen van de ghelegghentheyt ende ghestalte van dit landt van Peru.

Ghelijck de gewesten van de dese groote Provincie seer verscheyden zijn / soo zijn de volckeren die in de selve woonden oock seer verscheyden geweest in haer ghestalte ende manieren van leven. Want die op de plepen ofte blacke landen aen den oever van de zuydt-zee paelende woonden / leefden meest onder den blaetwen hemel / ofte onder de schadutwe van de boomen: het mannen-volck kleeden sich met seckere hemden tot aende knyen neder-hanghende / ende een los manteltjen ober de schouderen; der vrouwen ghewaet was langher tot op de hielen; beyde vlechtten het hanz op met seckere cattoene linten van verscheyden couleuren; waer dooz de volckeren ende maeghschappen onder-kendt wierden. Die in 't gheberghte (welck wy la Serrania noemen) woonden / waeren veel stercker van lichaem ende kloecker van verstandt als de voozgaende; hadden haere huplen ende ghewoonten boven met soden van aerde gedeckt; de mans kleeden sich in wollen-laecken / die sy maecten vande wolle van haer schapen / draghende losse roccken; maer der vrouwen ghewaet was engher ende met seckere banden inghetoghen ende sluptende aen het lijff; met een manteltjen om den hals ende ober de

schouderen / welck booren vast was ende toe-genepen met silberen ofte gouden spellen / naer een peders middelen ende ghelegghentheyt: noemden dese spellen in haer taele Topos: dit vrouwen-volck was blanck ende van goede manieren / seer ghedienslich ende onderdaen aen haere mannen; die sy in alle wercken ghetrouwelijck by-stonden; haer boornaemste geneucht ende oefeninge is het jagen; sy stellen somtijden heel solemnele jachten aen; vergaederen vier of vyf-duplent te saemen min ofte meer naer dat de provincien volck-rijck zyn ofte niet / en maecten een groote ronde / staende vanden anderen een taemelijck wijde / ende comen allenskens singhende ende dansende naerder by een / tot datse eyndelijck de handen te saemen boeghen; ende beslupten soo het wildt in 't midden van haer; ende maecten dan soo eysselijcken geluyt met roepen ende schreeuwen / dat de dieren daer door gelijk verdwelint haer met de handen laeten grijpen; ende dooden der soo veel als haer goet dunckt. Haer alder-gemeynste koozn is Maiz welck sy in haer tael noemen Zara: ende haer ordinarie kost 't bleesch van 't wildt: ende de gemeynste dranck Arica ofte Azua, welck sy van Maiz ende water maecten: beneffens dese hebben sy noch een anderen dranck die sy noemen Sora, die als bier van 't selve Maiz wort gheloden ende ghebrouwen; desen is hoofdigh ende maectt droncken / des-wegen die mede verboden wort veel te gebruycken: ende den derden dranck die ghemaectt wort upt den boom Molle, daer wy hier naer noch sullen van sprecken. **T** broodt noemen sy by een ghemeyne naem Tanta: ende 't Maiz met water op-geloden / welck sy als een pappe warm-suppen / Mote: 't selve tot meel ghebroocken ende seckere koerckens daer van ghebacken noemen in eenige provincien van dit rijck Arepas. Behalven het Maiz, so heeftmen hier oock Cassavi welck van de Yuca wert ghemaectt; ende de wortelen diese noemen Papas, welck sy inde sonne-schijn droghen ende breecken / ende noemen dat meel Chunno: metwelcke Chunno een grooten ende rijcken handel wordt ghedreven in dese landen / met de selve te verboeren naer de mijnen van Potosi ende naer andere ghewesten die schaers zyn van lijf-tocht. Dus veele vande manieren ende ghestalte des volcks in 't gemeyn; 't genesy besonders hebben / sullen wy op zyn plaetse verhaelen.

Het tweede Capittel.

Van eenighe planten ende vruchten, als mede ghedierten die dese landen van P E R U doorgaens ghelijck eyghen zyn.

Ons boornemen en is niet hier in 't langhe te beschryben; alle de vruchten ende krupden / ofte oock ghedierten die eyghentlijck in Peru werden ghevonden / 't selve is by Acofta ende andere oberbloedigh te binden: alleen en konnen wy niet boor-by gaen eenighe sonderlinghe vruchten hier aen te roeren / als mede eenighe heesten die van sonderlinghe aen-merckinge ende gebruyck zyn in dese landen. Ghelijck in de landen van Nova Hispania het Cacao een sonderlingh gebruyck ende misbruyck heeft / zo heeft de Coca mede in dese landen van Peru: Dese Coca wert ons by Acofta beschreven / in manieren als volght:

lib. 4. c. 21. De Coca is een kleyn groen bladeken / welck wast aen boomkens die ontrent een vadem lanck zyn; dese wassen in seer heete ende vochtighe landen / ende gheven haer bladeren alle vier maenden / welck sy daer noemen Tresmitas; wil in 't op-bzenghen wel besoght ende waer-ghenomen wesen / door dien 't seer teer is / ende noch meer naer dat het ghepluckt is / wordt het seer ordentelijck in langhe ende smalle mandekens ofte korven ghedaen / ende alsoo op de schapen van 't landt gheladen / die met dese koopmanschappe ober landt trecken in kudden / met duplent / twee ende dyp duplent van dese manden teffens. Het ordinarieste is / die te bzengen van de Andes, upt de vallepen daer het onberdraeghlijck heet is / ende den meesten tijdt van 't jaer regent; ende 't waer-nemen ende

beneficieren

beneficeren van dese Coca, kost de Indianen niet weynigh moeyte / ende oock wel 't leven / doo; dien sy van 't gheberghte ende koude climaten af-komen / om die te plucken ende te halen: Soo dat daer veel ghesprecks ende dierelche opinien zijn geweest onder de geleerde ende wijse van 't landt / oft niet geraden en waer alle de ackeren (welck sy noemen Chacaras) daer dese Coca wast / te berdelgen / ende te niet te doen; doch zijn tot noch toe verbleven. De Indianen die houden daer boven maten veel af / ende in de tijden van de Ingas, Koningen van Peru, en was het den gemeynen man niet geoorlooft dese Coca te geyupcken / sonder consent van den Koningh ofte syn Gouberneur. Te geyupck daer van is / die in de mondt te houden / te knaewen / ende 't sap daer uyt te supghen / sonder 't selve in te swelgen: segghen dat het haer een groote kracht gheeft / ende is voo; haer-lieden een sonderlinge leckernije: wo;dt van veele deftighe lieden voo; superstitionen ghehouden / ende een enckele imaginatie: maer om de waerheydt te segghen / en kan ick my niet in-beelden dat het een enckelde imaginatie soude zijn / maer laet my eer duncken dat het in der daet de Indianen kracht ende sterckte gheeft / doo; dien men in der daet effecten daer van speurt / die gheen in-beeldinghe en konnen toe-gheschreben wo;den; als daer is / met een handt-vol van dit krupdt dubbele dagh-reysen te doen / sonder by wijlen pets anders te eten / ende dierghelijcke wercken meer. De sause daer sy die mede nemen / is de spijle selfs ghelijck / want naer dat ick die gheproeft hebbe / soo smaect het als smacke; de Indianen die stooten ofte breecken die met allchen van gebranden ende gemalen beenderen / ofte met kalk / als andere seggen. Het smaect den Indianen seer wel / ende seggen dat het haer deught doet / ende geven daer geerne haer gelt voo; / ende mangelen daer mede ghelijck met gelt / al wat sy willen. Deselue Acofta verhaelt op de selve plaetse / dat den handel van dese Coca in Potosi alleen / jaerlijcks meer dan een half millioen Pezos beloopt; doo; dien daer wel tneghentich ende vijf-en-tneghentich duplent korben werden verbelicht / ende (gelijck in den jare duplent vijf hondert dyp-en-tachtentich) oock wel hondert duplent. Soo een korf Coca, is in Cusco weerd / van twee en een half tot dyp Pezos toe; ende in Potosi vier Pezos ende ses tomines, ende oock vijf geeslapeerde Pezos contant gelt: ende is 't gene daer by naer alle wisselinghen ofte koopen met gedaen werden / doo; dien het een koopmanschap is die stracks van der handt wil.

Dese landen hebben oock mede een sonderlinghen boom / die sy noemen Mollé, (hoe-wel de selve nu mede in Nova Hispania is gheplandt / ende wo;dt daer den boom van Peru ghenamt) is een schoonen boom / syn bladeren de oljff-boom bladeren seer gelijck / doch smaller ende dunner; de scho;se van de tacken treckt van het groen op 't purper; syn bloemkens zijn wit ende hangen in rooskens; de welke brengen een soorte van dypfkens voo; / ofte veel eer ghelijck de helsen van de haghe-doo; doch weynigh grooter / van smaect tusschen suer ende soet / daer de Indianen wijn van maken: uyt de bast komt sekeren herst die wel rieckt by naer als de Lentiscus.

In Peru wo;dt oock eenige vier-boetige ghedierten gebonden / die nergens elders en wo;den gebonden als alleen daer ende in Chile, welck daer aen paelt / dan wy sullen hier alleen spreken van de schapen van Peru, gelijck de Spaegniaerden die noemen / van de welcke Acofta voo;-noemt schijft / in manieren als volght: Peru en heeft geen dinck van meerder voo;-deel ofte rijckdom / als 't vee van den lande / welck de onse noemen schapen van Indien / ende de Indianen in de gemeyne tale noemen die Llama; want 'tis het voo;derlijckste / en onkostelijckste dier daer men van weet te spreken. Van dit vee krijgen sy kost ende kleederen / ghelijck in Europa van de schapen / ende daer beneffens soo dienen sy haer daer van / om alle lasten te draghen: ende is niet noodigh die met pfer te beslaen / ofte te sadelen / ofte toomen; veel minder haber te gheben: dienen haer meesters om niet / ende behelpen haer met de krupden die sy in 't veldt vinden. Dese schapen zijn van tweederley slag / de eene zijn Pacos ofte wollige schapen / de andere zijn kael en van weynighe

wolle/detwelcke beter zijn om lasten te dragen; zijn grooter als de grootste schapen/ ende klepnder als hockelinghen / (diese in Chile ghesien hebben / vergelijcken die in groote by de nooytsche peerdekens) hebben een langhen hals ghelijck als de kamelen; zijn van differente couleuren/ eenighe gantsch wit / eenighe gantsch swart/ ettelycke graewo/ ende sommighe gemenght van couleur/ die sy noemen Moromoro. **T** vleesch van dese schapen is goet/ hoe wel groff; doch dat van de lammeren is van de beste ende delicacste spysen diemen soude mogen eten: maer worden wepnich hier toe ghebruyckt/ doo; dien 't principael voo;deel is/ de wollen te gebruycken om stoffen van te maecten / en dese beeken om de lasten te dragen. De Indianen bereyden de wolle/ ende maecten daer laken af daer sy haer in kleeden; een soorte welcke grof ende ghemeyn is/ welck sy noemen Havalca, ende een die fijnder is welck sy noemen Cumbi. Van dit Cumbi maecten sy tafel-kleeden/ deeckens/ capijten/ ende meer andere laeckens van upt-ghelesen wercken die langhe moghen dueren/ ende hebben alsoo schoonen luyter of het half zijde ware; het voo;naemste is/ dat sy dese wolle so weten te weben/ met alle wercken daer op die sy willen/ dat het aen beyde zijden even schoon is/ sonder dat men den draet ofte het eynde daer van erghens kan sien. De Koninghen van Peru onder-hielden al-tijts seer groote meesters van webers/ om dese Cumbi te wercken/ ende de voo;naemste die woonden te Capachica, by de groote Laguna van Titicaca. Sy verwoen met seckere kripden dese wolle/ ende ghevense diverse couleuren/naer den eyfch van 'twerck. Mile de Indianen die in 't gheberghte woonen so wel voutwen als mans / hebben de wetenschap om 't grove werck te weben / ende oock 't fijne/ hebben daer weef-ghetoutwen toe in haer huplen/soo dat sy niets en hoeben te kooppen van 'tghene sy des-wegen in haer huplen van noode hebben. Van 't vleesch van dit vee maken sy gheroockt ofte ghesouten vleesch / welck langh mach dueren/ ende wort oock veel verbruyckt. Sy gebruycken groote kudden van dese schapen om de lasten te dragen; ende dickwils wel dyp hondert/ ja dupsent in een troupe / welck wijn/ Coca, Maiz, Chunno, ende quicksilver draghen/ ende eenige andere koopmanschappen; van welcke wel de voo;naemste is het silver/ welck sy in barren van Potosi naer Arica toedraghen/ welck zijn leventich leguen, ende plegen 't eertijds naer Arequipa te brengen/ welck zijn hondert ende 500 leguen. **T** heeft my dickwils verwondert te sien dat dese kudden van schapen over landt gingen met een ende twee dupsent barren silbers/ende ooc meer / welke meer als dyp hondert dupsent ducaten bedraghen/sonder ander wacht ofte beschut/ als alleen met wepnigh Indianen/ (om dese schapen alleen den wegh te wijzen / en te laden en ontladen) ende ten hoogsten een Spaegniaert; ende vernachten alle tijds in 't midden van het veldt onder den blaetwen hemel / sonder ander beschudt als voo;ren: Ende in dien langhen wegh en met soo wepnich wachts/ en ghebrack noyt pets aen de last van soo veel silbers; so vesplich ist in Peru te reysen. De last welck elck schaep doo; den bandt draeght/ is vier ofte oock wel ses arroben / ende doo; dien de wegh langh is/ soo en gaen sy elcken dagh maer twee/ ofte dyp/ ofte vier leguen ten hoogsten. Dese schaep-drybers hebben haer ghewoonlijcke ende bekende rust-p'aetsen/ daer wepde ende water is te binden: daer ontladen sy / ende slaen haer tentjens op/ maecten vier ende kost ghereedt / ende en hebben't niet quaet/ hoe-wel het een seer verlanghsame maniere van reysen is. Alser maer een dagh reple te doen en is/ soo sullen dese schapen wel acht arroben ende meer draghen/ ende in een dagh/ acht oft thien leguen weeghs af-legghen/ ghelijck de arme soldaten die doo; Peru reysen/ gewoon zijn te doen. Dit vee is vziendt van koude luchten/ ende daerom so sedt ende teelt het wel voo;rt in het gheberghte / ende sterft van de groote hitte op de plapnen: het ghebeurt oock wel dat dit ghedierte gantsch met hysel ende ijs bedeckt is / ende effen-wel ist wel te vreden ende ghesondt. De slecht-harighe ofte kale schapen / hebben een seer lodderlijck ghesichte / blyden somtijds wel staen by de wegh/ ende recken den hals upt/ ende blyben

blijven de lieden seer sterck aen sien/ ende blijven so een goet wyl staen kijcken/ sonder haer te roeren ofte eenigh teecken van vreesse ofte ghenoege te thoonen/ soo dat men moet lachen met haer staticheyt: hoe-wel sy oock somtijds soo haestigh verbaert werden / dat sy met haer last loopen tot op de alder-steplste klippen / soo dat het ghebeurt/ dooz dien men die niet kan volghen/ dat men die met een roer doodt moet schieten om 't silber welck sy draghen niet te verlieten. De Pacos werden oock somtijds soo grimmigh ende moepeloos ober de lasten/ dat sy haer met de selve ter neder-legghen/sonder dat daer middel is om de selve weder op te doen staen/ maer souden haer eer in duplent stucken laten houtwen/als haer dese moepelijckheyt ober-komt. Waer van het spreec-woordt is ghekomen / dat men seght een perloon gheempakeert te wesen / als hy soo vergramt is dat hy hem niet wil laten ghelegghen/ dooz dien de Pacos soo doen / als haer dese grimmigheyt ober-komt. De eenighe remedie die de Indianen dan ghebruycken is te rusten / ende hem neffens de Pacos neder te setten / die te streelen ende troetelen / tot dat haer grimmicheydt ober gaet / ende van selfs weder op staen; ende het ghebeurt wel / dat sy daer twee ofte dyp upzen naer moeten wachten / eer haer grimmicheyt ober gaet. Dese schapen krijghen seckere quale / ghelijck als een schurftheyt / welck sy daer noemen Carache, daer dit bee van sterft; de oude pleghen dese schapen die met dese Carache besmet waren/ lebendigh te begraven; op dat 't selve die andere niet aen en kleefde/ want het is een ghebreck dat seer voort-set. Soo wanneer dat een Indiaen / een ofte twee van dese schapen heeft / soo laet hy hem voort-staen dat hy een grooten rijckdom heeft. Een van dese schapen is daer tweerdigh ses ofte seven gheslapeerde Pezos, ende oock meer; naer de ghelegghentheyt van de tijden ende plaetsen. Daer zijn noch andere dieren / als de Vicunnas ende Torugas, die dese landen ghelijck eyghen zijn; dan alsoo die van soo grooten ghebruyck niet en zijn/ sullen daer niet breeder van sprecken.

QUITO.

Het derde Capittel.

Verdeelinghe van 't landt van PERU in verscheyden provincien, ende beschrijvinghe van QUITO in 't ghemeyn: de ghestalte van de landen, ende manieren van de in-gheboorne van de lande.

T Santische landt van Peru werdt ghegouverneert by een Vice-Kop / die de Koningh van Spaegniën derwaerts sendt; tot wiens Gubernement mede gehoozt 't Koninghryck van Chile, ende naer 't westen de Eylanden van Salomon; naer 't oosten de landen ende provincien van Rio de la Plata. 't Koninghryck van Peru werdt verdeelt in dyp deelen by de Spaegniaerden vervolgens de dyp Koninghlycke Audientien die daer te lande zijn op-gherecht/te weten/die van Quito, die van Los Reyes ofte Lima, ende die van los Charcas, die men oock noemt de la Plata. Wy sullen dese dyp gedeelten op haer ordze vervolgens beschrijven / beginnende van Quito, welck 't noordelijckste ghedeelte is van Peru. De Audientie van Quito begriypt onder sich Popayan, los Quixos, la Canela, Iuan de Salinas, Pacomoros ende Ygualsongo; van Popayan hebben wy reede gesproken; ende van de andere sullen wy hier naer sprecken.

De provincie die eygentlyck den naem van Quito toe komt/ heeft naer 't leggen van Herrera, in de lenghte van tachtentich leguen, van dicht onder de linie equinoctiael/ tot aen de limiten van de audientie van Lima: Pedro de Cieça geeft die maer seventich leguen in de lenghte/ ende vijf-en-twintich ofte dertich in de breedte. Begint naer 't leggen van Herrera op de zee-kuste van Punta de Manglares, by noorden de linie / ende streckt tot Punta del Agula, by zuden de linie / ende wat by noorden de haben van Paita. Binnen 's landts begintse van Carlufama naer het noorden toe ghelegghen / welck behoort tot het Gubernement van Popayan:

naer 't oosten streckte tot Bacza toe / welck is in 't Goubernement van los Quixos; naer 't westen tot Puerto Veio, ende wat leeger tot la Montanna, ende 't verzoncken landt aen de zuyt-zee; naer 't zuyden tot de limiten van de audientie van Lima. De ghestalte van de lucht is in dese provincie / doorgaens meer koudt als heet / zoo datmen in de winter wel somtijds het vper van doen heeft; men heeft daer een klare ende heldere lucht; de sonne rijst ende daelt daer seer lustich / ende is seiden met wolcken betogen / dan als het reghent / ofte hem stelt tot regenen; haren winter begint in October, ende duert tot in Martio, ende gheduerende dien tijdt / regent het veel / dan het sneeutot daer nimmermeer / als alleen op eenige besondere gewelken van de groote Cordillera van 't gheberchte; is een heel gesont geweste / ende de lieden leven daer veel langer als in Spaegniën. In den jare 1558. was daer een generale sterfte van de porckens / 't gantsche landt dooz; anders so sterben de Spaegniaerden ende Indianen meest van sinckinghen ende catharren / in 't begin ende in 't eynde van de somer: de alder-ghemepnste sieckte die men daer heeft zyn de pocken / dooz dien de Spaegniaerden niet en mïjden haer te vermengen met de vrouwen van de lande / dewelcke daer van de gheboorte af / mede besmet zyn; zoo dat sy die van haer ouders schijnen te erven: de alder-beste ende ghebruyckelijckste remedie daer teghen / is de Zarzapanilla, ende 't houdt Guaiacan. Men vindt in dese provincie seer venijnighe krupden / met de welcke de in-gheloozene ende in-ghelotene malkanderen seer lichtelijck ende om seer klepne oorzaken om het leven brenghen. In de Cordillera van 't gheberchte naer het westen toe gheleghen / werdt veel goudts upt-ghegraven / dan is epgentlijck onder 't Goubernement van Popayan begrepen. Inghelijcks in de rievier welck sy noemen de Sta Barbara, pleecht seer veel goudts versamelt te werden / 't welck nu booz een tijdt heeft op-gehouden / naer dat het by den koningh verboden is / de Indianen daer toe te gebruycken. Dooz de groote bochticheyt van de grondt werdt in veele deelen van dese provincie veel salpeter ghebonden / waer van sy seer goet bus-poeder maecten. Op 't heetste gedeelte van dese provincie / wast een sekerer vruchte / welck sy noemen Guaba, twee palmen lanck met een grauwe schoot / ende binnen vol wit merch / ende eenighe harde keernen / is seer soet ende verkoelende: Men heeft daer oock Guayabos, welck een vrucht boozt-brenghen gheelijck als appelen / dan hebben veel keernen / d' een roodt ende d' ander wit / is mede een gesonde vruchte / ende smaeckelijck: men vindt daer oock veel Platanos. De vruchten van Spaegniën / als perlen / ozaegniën / cidzen / vijghen / granaten / quee-appelen ende peeren / wassen daer wonder wel / dan de vruchten en houden haer niet langh / maer verrotten haest ende licht. De wijngaerden wassen in eenige gheluwelken wel / ende in andere qualijck; men heeft daer althijds gras / doch langer inde warmte als inde koelte. Daer werdt veel tarwe / gerste ende Maiz ghelaept. Men heeft daer seer veel vee / als stieren / ossen / koepen / peerden ende schapen / dooz dien de weyden ende de ghestalte des lichts daer seer bequaem toe valt: De schapen brenghen twee-maels lammeren boozt in 14 maenden tijds. Daer zyn soo veel toxtel-dupben ende andere voghelen / dat sy schade doen aen 't gelape: den bodem is soo dzaechlaem dat de tarwe wel 10 booz een gheeft / ende het Maiz 20 ende 40 booz een; de tarwe laet haer wel een jaer ende meer bewaren / doch best in 't stroo. Men heeft daer oock alder-hande aert-vruchten ende moel-krupden van Spaegniën / ende veelderhande ghebooghelte soo van 't ghene daer van outs is geweest / als 't ghene daer by de Spaegniaerden is gebracht / als namentlijcken hinnen ende calkoeten. Schapen van de lande zyn daer weynich / dooz dien de Indianen die te veel te last legghen. Men heeft daer weynich rievier visch / soo dat sy haer daer meest booz-lien van zee-visch / die aen strandt ghelouten wordt.

Op alle de weyghen die dooz dese provincie loopen / heeft men herberghen welck sy noemen Tambos, alle vijf ofte ses leguen weeghs / daer men van alles vindt tot een gheseten prijs / welck een groot ghemack is booz den replenden man.

De inghe-

De in-gheboorne van de lande leven verſcheyden in byſondere gebuerten/ende en verlaten niet licht de plaetſe van haer gheboorten / ten ware ſy daer toe ghe-
nootſaect worden / dooz het quaet tractement van haer Caziquen: zyn van fraep
ſtatueren / ende kloeck van verſtant / ſo dat ſy eenigh ambacht welck men haer leert /
lichtelijck aen-nemen; zyn tamelijck ſterck van lichaem/ende leven langh: doch zyn
ſeer leughenachtich / nieuws-gierigh / ſeer veranderlijck / ende ongheladigh van
zinnen / gheneghen tot dzonckſchap / ende konnen haer qualijck tot zedicheyt
ende goede politie begheben; upt-ghenomen eenighe dupſenden die ontrent de
ſtadt Sant Francisco del Quito woonen / die nu wat beter ghemanierd zyn: haer
ordinaire kleedinghe is een hemdt-rock ſonder mouwen / onder ende boven even
wijdt/ſoo dat ſy met de armen ende beenen naeckt gaen: dragen langh hapy/welck
ſy met een ſnoer op-binden / op dat het haer niet in de wegh en hanghe. Moeten
ghenoeghlaem ghedwonghen worden om 't Chriſten gheloobe aen te nemen / ſoo
dat ſy ghemepnijcken eerſt verſoecken ghedoopt te welen / als ſy op haer ſterven
legghen. Haer meeſte neeringhe ende hanteeringhe is cottoen te koopen / ende te
bereyden / daer mantels van te maken: de wollen te habenen / te ſpinnen / lake-
nen ende andere ſtoffen daer van te weben; welck ſy alles van de Spaegniaerden
gheleert hebben; betalen haer tribuyt aen de Spaegniaerden die ſy gheencom-
mendeert zyn / volghens ſekeren tary by de Koningh ſelfs daer op-ghelict. In
deſe provincie van Quito zyn eenighe particuliere provincien begrepen / van de
welcke wy hier naer ſullen ſpreken / by de ſteden die daer in ofte ontrent ghelegen
zyn. Daer zyn de naer-volghende ſteden ende blecken / Sant Francisco del Qui-
to, Rhiobamba, Cuenca, Loxa, Zamora, Jaen, Sant Miguel de Piura, Sant Iago
de Guayaquil, Puerto Veio. Van de welcke wy vervolghens ſullen ſpreken: ende
op dat de ghelegentheydt van de lande te beter mocht werden verſtaen / ſoo ſullen
wy beginnen van de wegh die van de ſtadt Paſto, daer wy in 't voor-gaende boeck
van hebben gheſproken / loopt tot Sant Francisco del Quito, de welcke de hoofd-
ſtadt is van deſe audientie ende provincie.

Het vierde Capittel.

De wegh van de ſtadt PASTO naer St FRANCISCO DEL QUITO toe, ende
de ghelegentheydt van de landen tuſſchen beyden gheleggen.

Scheydende van de ſtadt Paſto, om naer Quito toe te komen / komt men eerſt
aen een dorp / ghenaeamt Funes; ende dzy leguen voorder aen een ander / ghe-
naemt Iles; ende noch dzy leguen voorder komt men aen 't palleys Gualmatan; Ped. de
Cicc.
ende noch dzy leguen voorder aen een dorp / ghenaeamt Ipiales. Diego Fernandes
in ſyn Historia del Peru, ſeldt Ypiales beerthien leguen van Paſto. In alle deſe
dorpen waſt wepnigh ofte gheen Maiz; dooz dien 't landt ſeer koudt is / ende 't zaet
van het Maiz teer: maer daer waſt menighe van Papas ende ander wortelen / die
de in-gheboorne zaepen. Van Ipiales komt men aen een klepne provincie / welke
ſy noemen Guaca; ende eer men daer komt / ſoo ſiet men den hooghen wegh van
de Ingas, die ſoo vermaert is in die landen / als den wegh die Hannibal maecte
over de Alpes; ende den deſen behoort noch meerder gheacht te werden / om dat
daer ſoo veel ſchoone herberghen allent-halven aen deſen wegh werden ghebon-
den / ende dat deſen wegh met ſoo grooten moeyte over harde ende woelſte berg-
hen is ghetrocken / ſoo dat het een wonder is om ſien. Men komt oock aen een rieb-
re daer men de ober-blijſſelen ſiet van een ſterckte die de Ingas eertijds hadden ge-
maeckt om de Paſtos te beſtrijden. Over deſe riebriere leght een ſteenen brugge /
van de natuere daer ſoo gheleght / ghelijck oft ſy met handen waer ghemaeckt; is
een harde klippe welck onder aen de grondt een rondt gat heeft / daer 't water
met groot ghedruys dooz-loopt / ende boven gaet men daer over: werdt in de
Indiaenſche taele ghenaeamt Lumichaca, welck ſoo veel te legghen is als
ſteenen.

steenen-bugghe. In de meestendeel van dese dorpen daer top tot noch toe van gelyken hebben / heeft men een vruchte / welck sy noemen Mortunnos, is klepnder als een pypme van damast / ende swart; ende tusschen de selve sijn andere klepne dzyffkens / die haer seer ghelijcken; ende soo men daer wat veel van eet / soo woꝝdt men daer dzoncken af / ende veroꝝlaecken groote benautheyt / soo dat men een gantschen dagh in groot ghebaer is / ende ghelijck van hem-selven. Van Guaca komt men te Tuca, welck is 't laetste dorp van de Pastos; (twintich leguen van Quito naer 't segghen van Augustin de Zarate;) ende wat voꝝder aen een klepnen bergh daer men een fortrekke liet / eertijds by de Koninghen van Peru gemaect: ende van daer voꝝder aen Rio de Mira, daer het seer heet is / ende sonderlinghe vruchten groepen; veel tarwe ende gerst / ende oock Maiz woꝝdt ghewonnen / dooꝝ dien het een seer vruchtbaeren bodem is. Van daer daelt men naer de groote ende kostelijcke palleysen van Carangue; doch eer men daer by komt / liet men het lack welck de Indianen noemen Yaguarcocha, welck soo veel te segghen is als bloedt-zee / dooꝝ dien een van de Koninghen van Peru, met namen Guaynacapa, daer eertijds wel twintich duysent menschen die by hadde doen dooden / heeft in doen werpen. Dit palleys van Carangue, leght op een klepne blackte / ende is al van steen ghemaect / die dooꝝ sonderlinghe konste op den anderen sijn ghepast / sonder kalck ofte cement; ende hoe-wel het nu seer gheruineert is / soo kan men eben-wel noch sien dat het een groot ende kostelijck stuck wercks is gheweest. Van Carangue treckt men langhs de Koninghlycke wegh van de Ingas tot Otabalo toe / welck een ander palleys ofte Koninghlycke slot was / ende is noch een voꝝ-nemen plaetse; (twaelf leguen van Quito, als Zarate getuyghet;) ende daer legghen veel schoone dorpen ende woon-plaetsen van Indianen daer om-her. Naer 't westen leght Poritaco, Collaguaco, los Guancas ende Cayambes. Naer 't oosten Cotocoyambe, ende 't gheberghen van Yumbo, ende andere woon-plaetsen meer. De in-gheboorne van Otabalo ende Carangue, woꝝden ghenaemt Guamaraconas. Van Otabalo komt men te Cochesqui, welck is een ander palleys ofte Koninghlyck slot / ende om daer te komen / soo passeert men een sneewbergh; ende 't iser soo koudt in dat gheweste / dat het daer qualijck te wesen is. Van Cochesqui treckt men naer Guallabamba, (een groote rievier naer 't segghen van D. Fernandes) daer 't wat heet is / om dat het leegh landt is / ende by naer recht onder de linie ghelegghen; doch 't is eben-wel bewoondt / ende men vindt daer van alles overbloedigh / wat tot onder-houdt van 's menschen leven noodigh is. By de wegh sijn eenighe rievieren die haer buggen hebben / ende ghelegghentheden om bequamelijck daer over te komen. Van Guallamba, tot de stadt Quito, en sijn maer vier leguen; ende tusschen beyden sijn veel landthupsen ende bouw-hupsen die de Spaegniaerden daer hebben om het bee te weyden / tot dat men komt aen het veldt van Annaquito, daer in den jare 1546 den Vice-Kop van Peru, Blasco Nunnez Vela, van Gonçalo Pizarro wierdt gheslaghen; ende dan komt men terstondt aen de stadt Quito, daer top nu sullen van spreken.

Het vijfde Capittel.

Beschrijvinghe van de hooft-stadt van dese provincie St FRANCISCO DEL QUITO, ende de ghestalte van de landen daer om ghelegghen.

De hooft-stadt van dese provincie woꝝdt by de Spaegniaerden genaemt St Francisco del Quito; ende simpelijck Quito: de selve woꝝdt by Pedro de Cieza seer particulierlijcken beschreben / ghelijck als top hier sullen in-boegghen. De stadt is gheleght op de plaetse van sekere woon-plaetsen ofte Koninghlycke palleysen / die de Ingas daer eertijds hadden laten bouwen / de welcke de Indianen van outs noemden Quito. De stadt heeft weynigh ghelichts / dooꝝ dien sy geleght is op een

een klepne blackte/ofte in een dellinghe tusschen sekere hooghe bergghen/aen welke sy paelt / ende legghen van de selve Stadt tusschen 't noorden ende het westen: (Herrera seght dat dit gheberghte daer dese Stadt aen ghelegghen is/ eene Cordil-
 lera is/welck haer beginsel heeft by Puerto Veio, aen de zupdt-zee / ende loopt Descr.de las Ind.
 tot by Carragena, aen de nooydt-zee;) is ghelegghen naer 't legghen van Herrera op de hooghte van een halven graedt by zupden de linie/(Pedro de Cieça seght dat sy soo naer aen den equinoctiael leght / dat maer seven leguen van daer passeert) ende op de lenghte van twee-en-tachtentich graden van den meridiaen van Toledo. Naer 't westen heeft sy de steden Puerto Veio ende Guayaquil, sestig ende tachtentich leguen van haer verschepden; naer 't zupden de steden Loxa ende St Miguel, de eene hondert ende dertich / ende d'ander tachtentich leguen: Naer het oosten leght 't gheberghte; ende naer het noorden de provincie van Popayan. Herrera dec. 5. l. 10. c. 10, seght / dat de eyghentlijcke limiten van dese Stadt strecken naer 't noorden tot Carlusama, welck tot het Soubvernement van Popayan behoort; ende naer 't zupden tot Tiquizambi, naer de frontieren van Cuenca; naer 't oosten tot Baeza in de Quixos; naer 't westen tot Puerto Veio, ende noch segghet tot la Montanna verdroncken landt van de zupdt-zee. 't Landt daer om-her schijnt bar te wesen / doch is in der daer vruchtbaer / dooz dien daer alderhande vee wel voozt wil; ende alles wat voozder tot des menschen onder-houdt van noode is: 't is seer lustigh landt / ende ghelijck seer Spaegnien / van weghen 't gras ende het sacploen; want haer somer begint in April ende in Martio, ende duert tot November: ende 't isser eer koudt als heet: de tarwe wil daer seer wel wassen. De in-gheboozne van de landen daer ontrent zijn veel zedigher ende beter ghenegghen / als eenighe andere natien van Peru; zijn middelbaer van stature / ende arbeydslaem: men heeft daer oock veel heete vallepen daer veel frupdt-boomen groepen; ende oock wijngaerden; groote oragnie ende limoen-boomen; men heeft daer oock een specerije welck sy noemen Canela, die sy van 't gheberghte halen/welck naer 't oosten leght van de Stadt. Hebben menighe van cottoen/ daer sy laken van maken om mede te kleeden / ende betaelen haer tribuyt in cottoen; men vondt hier oock veel van de schapen van de lande / daer wy hier voozen van hebben ghelproken: oock veel harten / konynnen / perdyzsen / toztel ende ringhdupben / ende ander jacht. Benessens het Maiz, soo heeft men hier noch twee sonderlinghe vruchten dienstich tot onder-houdt van 's menschen leven: de eene noemen sy Papas, welck zijn als aerdt-aeckers / ende naer dat het gheloden is / soo ist soo mals van binnen als een gheloden kastanie; wast onder d'aerde / ende schiet een loof upt / min ofte meer als wilden heul die onder koozn wast. De andere noemen sy Quimba ofte Quinoa, welck loof heeft als het Turcks koozn / ende wast een mans lenghde hoogh / ende geeft een heel kleyn zadeken / sommighe wit / sommighe roodt. De Indianen maken daer dranck af / ende eetent oock in potspijzen / ghelijck als wy het rjys eeten. In de tijdt dat de Ingas heerlichten ober Peru, soo was daer een Koninghlycke wegh ghemaect / welck van dese Stadt repckte tot aen de Stadt Cusco; van waer weder alsoo groote ende treflycke wegh liep tot in Chile toe; welck van Quito af wel twaelf hondert leguen is. Op welke wegh alle dyp ofte vier leguen seer schoone ende kostelijcke palleysen waren ghebout / ende rijckelijcken van alles vooz sien. Dus verre upt Pedro de Cieça. d. 5. l. 10. c. 10.
 Op de Cordillera van 't geberghte / welck leght een legue van de Stadt naer 't westen toe / leght een Volcan, de welke veel roocks upt-gheeft / ende groot ghelupdt maect / ghelijck als oft donderde / ende pleegh oock veel aschen upt te woypen: ghelijck de selve dan in den jare vijftien hondert ende ses-en-sestig in October soo veel aschens upt-wierp / dat het aen 't landt ende vee seer groote schade dede / tot dat den reghen het weder van 't landt af-spoelde. De grondt daer de Stadt op d. 5. l. 10. c. 11.
 leght / is sandigh ende niet vochtigh; dooz 't midden passeert een beecke / daer bygghen ober zijn gheleght aen allen weghen. De Stadt heeft bzeede ende rechte straten /

Straten / ende vier groote open vier-kante plaetsen / vooz de groote kercke ende vooz de kloosters van St Domingo, en St Francisco; beneffens de groote ende cathedrale kercke / zijnder noch twee / de eene ghenaemt San Sebastian, ende d' andere San Blas: daer wonen wel vier oft vijf hondert familien van Spaegniaerden; eenighe Portugelen ende vzeemde. De facteur / thelozier / ende ander officiers van des Koninghs in-komsten houden daer haer ordinaire residentie; ende in 't district van dese stadt wonen wel vijftich dupsent Indianen die onder tribut sitten; ende zijn verdept in wel leven-en-tachtentich woon-plaetsen. De stadt is wel voozien van alderhande wapenen ende ammunitie; daer wordt ter plaetse selfs seer goet bus-poeder ghemaect. Ontrent de plaetse genaemt Mira, onder de Casique van Otabalo gehoozende / zijn seker zout-brunnen / daer graeu zout wordt ghemaect / ende bitter van smaeck / hoe-wel het by de Indianen seer gheacht wordt. Een halve legue van de stadt leght een lack welck een vierendeel van een legue groot is / daer hem veel gansen ende ander gheboghelte onthoudt. De andere proibicien van wijn / olie / specerijen ende alle andere koopmanschappen worden naer dese stadt ghebracht van de zupdt-zee / eerst een rievriere op / ende daer naer te lande met karren. De Indianen houden oock hare marckten / daer de Spaegniaerden haer vooz-sien van 'tghene sy ghebreck hebben / en hebben onder haer gheen ghelette mate ofte ghewicht / maer mangelen d' een teghen d' ander by 't gesichte. Den principalen handel van 'tlandt boven het ghezaep ende vee / bestaet meest in schapen-kaes ende koepen-kaes / ooc van gepten / kleetkens van cottoen / alderhande lakenen / hoeden / tou-werck vooz schepen / corduanen / cottoen / ende veel blas / hoetwel het wepnigh ghesponnen wordt; veel wolle: men heeft daer oock eenighe supcker-Ingenios, ende alderhande manufactueren.

Het selste Capittel.

De wegh van St FRANCISCO DEL QUITO naer RHIOBAMBA toe, ende de ghestalte ende gheghentheyt van de landen ende volkeren tusschen beyden.

VAn de stadt, St Francisco del Quito, tot de Koninghlijcke pallesen van Thomebamba zijn dyp en vijftich leguen; Herrera segt vijf-en-vijftich leguen, welck wy volghen om dat de reeckeningh beter upt-komt; ende men treckt dooz veel andere plaetsen die wy hier verbolghens upt Pedro de Cicca sullen aen-teekenen. Van Quito treckende dooz den ordinaire wegh / soo komt men eerst aen een plaetse genaemt Pançaleo; de in-geboorne van dit getwelf verschillen een wepnich van haer ghebueren / insonderhepdt in 't binden ende vblechten van 'thapz; by welcke de Indianen veel onderschepden worden: hadden haer eyghen tale / hoetwel sy oock spraken de tale van Cusco. Tusschen beyden dese plaetsen ende de stadt Quito legghen aen d' een ende d' ander zijde noch eenighe dorpen in seker gheberghte: aen de west-zijde legghen de vallepen van Vchillo ende Langazi; welck een seer ghetempert ende vruchtbaer quartier is; van hier beghint een wegh welck loopt naer 't geberghte van Yumbo; daer wat quader ende wyveliger volck woont / om dat sy in een hardt gheberghte wonen daer niet wel en is aen te komen. Daer loopt noch een anderen wegh naer 't oosten toe / welck gaet naer de Quixos, daer wy hier naer van sullen spreken. Dyp leguen voozder als Pançaleo, leght de herberghe ende 'tdorp van Mulahalo, alwaer eerthits goede herbergen en vooz-raedt was vooz den Inga, ende syn krijgs-volck / als hy daer quam / dan nu ist volck daer seer vermindert / ende is maer een kleyn dorp: aen de rechter handt van dit dorp leght een Volcan, die eerthits veel steens ende aschen placht upt te smijten. Een wepnigh voozder leght de blecke ende 'tgroote palles Tacunga, welc also treffelijck was in vooz-tijden als dat van Quito, ende vijftich leguen daer van geleghen naer het zupden als Diego Fernandes getuyghet / 'twelck noch wel

wel te sien is/hoe-wel 'tgebou nu seer is verballen; men liet noch perfect in de mueren de gaten daer de gouden beelden van schapen eertijts hebben gestaen; hadden hier een tempel daer sy de sonne aen-baden met haer maeghden welc sy noemden Mamaconas, om den dienst te doen. Dese plaetse was upter-maten wel booz-sien van alderhande lijf-tocht/want in d'een plaetse hielden sy menichte van konijnen/ in d'ander verckens/ in de derde hoenderen/ ende boozts runderen/ schapen/ ende lammeren/ ende geboghelte. De huplen zijn al van steen gemaect ende met stroo ghedeckt. 'tvolck is wat byupn/hoe-wel dat het vrouwe-volck seer minsaem is/ ende oock eenighe schoon. Van Tacunga komt men langhs den hooghe wegh van de Ingas te Mulambato, daer oock herberghen waren/ ende booz-raedt van lijf-tocht ende anders/ ende 't volck van de selve manieren ende conditien als die van Tacunga. Van Mulambato komt men aen de rievriere Ambato, daer oock eenighe herberghen waren als de booz-gaende. Dyp leguen boozder legghen de kostelijcke pallepsen Mocha, die seer groot waren ende wonder om sien/ hoewel sy nu ghelijck de andere geboutwen van de Ingas meest verballen zijn: ontrent Mocha woonen noch eenighe Indianen/ van manieren ende ghestalte als de booz-gaende. Naer 'twesten legghen eenighe dorpen van Indianen welck sy noemen Sichos; ende naer 'toosten die sy noemen los Pillatos; woonen in een byuchtbaerlandt/ soo dat sy altydts goeden booz-raedt hebben van alderhande nootduft; ende de Spaegniaerden houden hier veel beesten/ dooz die goede weyden die men daer heeft: hebben hier de beste verckens van gantsch Peru, ende maken also goede hammen als elders. Van Mocha komt men te Rhiobamba, daer alsoo kostelijcken palleps was als te Mocha; is gelegen in de provincie van de Purvaes, op seer schoone ende aengename velden/ die gantsch ober een kofmen met Spaegnien in de getemperthept van de lucht/krupden/ bloemen/ ende anders. De stadt van Quito was eertijds hier gheleght/ eer sy herleght werdt ter plaetse daer sy nu is. Dese plaetse is ghelegghen in een goedt quartier: ende 'tvolck is byeedtsaem/ ende gaengekleet als die van Quito: dragen seer langh hapy/ fraepkens op-gebleghet.

Herrera seght dat Rhiobamba leght vijf-en-twintich leguen van de stadt St Francisco del Quito naer 't supdt-westen toe; (Diego Fernandes maer twee-en-twintich leguen;) ende dat nu een woon-plaetse is van herders/ soo dat daer wel veertich dupsent koppen van bee zijn/ meest schapen.

Naer 'toosten van dese plaetse legghen veel dorpen ende woon-plaetsen van Indianen in 't gheberghte/welcke contineren met den oorsprongh van de rievriere Marannon, ghelijck Cieça ende Herrera die noemen: ende met het gheberghte van Tingaragua, daer oock veel dorpen om ligghen. Naer 'twesten leght een ander sneeu-geberghte/welck sy noemen Vrcolaço daer oock veel volcks woont/ ende ontrent desen bergh leght een wegh die naer Sant Iago de Guayaquil loopt.

Van Rhiobamba komt men te Cayambi, welck zijn andere herberghen: in een black ende koudt landt ghelegghen; ende van daer aen de Tambos ofte pallepsen van Teocaxas, de welcke liggen in 't midden van een woelstijne/daer het niet weynigh koudt is. Dyp leguen boozder legghen de heerlijcke pallepsen van Tiquicambi; de welcke aen de rechter-handt hebben Guayaquil, ende aen de sinckerhandt Pomollata, ende Quizna, ende Macas, neffens veel ander landen ende provincien die naer Rio grande toe strecken. Van hier daelt men naer de heberghe van Chanchan; in heet landt/ welck daerom ghelijck alle andere heete ghewesten/ by de in-ghebozene werden ghenoeemt Yungas. Van hier heeft men noch twintich leguen tot de magnifique pallepsen van Thomebamba, ende alle dese wegh is elcke twee / dyp / oft vier mijlen boozsien van Tambos ende herberghen/ onder de welcke twee principaale zijn / van welcke de eerste werdt ghenoeemt Cannaribamba, ende de andere Hatuncannari: van welcke de in-ghebozene van de lande de naem verkregghen hebben van Cannaris, welck sy noch behouden.

Het lebende Capittel.

Van 'tkostelijck Palleys van THOMEBAMBA; van de CANNARIS, de ghestalte van haer Provincie, ende hare manieren.

Onder de pallessen die de Koningen van Peru seer vele hadden gebout haer gantsche rijck dooz/ met hupsen daer by ende ontrent/ in de welcke in d' een alderhande wapenen dooz/ t krijghl-volck; in d' andere kleederen; in d' andere alderhande dooz-raedt van lijf-tocht wierde op-geleghende ende betwaert; was wel een van de upt-nemenste in rijckdom ende magnificentie het palless van Thomebamba, gheleghen in de provincie van de Cannaris: van 'twelcke de Indianen wonder weten te verhalen/ doch niet soo veel/ ofte men kan noch wel speuren aen de oberblijffelen ende ruynen dat het ongelijck meerder is gheweest als sy wel seggen: heeft aen de west-zijde de provincie van de Guancabilcas; ende naer 't oosten 'tgheberghende/ ende de volckeren die daer strecken naer den Marrannon toe. Dit palless is gheleghen aen een plaetse daer twee riebieren tesamen komen op een blacke campagne/ die wel twaelf leguen in 'tronde is. Is een koude contreppe/ daer veel jachts valt van harten/ conijnen/ perdyssen/ toztel-dupben/ ende ander gheboghelte. Daer was een tempel van de son seer aerdigh van steen gebout; van welcke steenen eenighe seer groot waren/ ende swart als toets-steen / ende eenighe ghelijck als jaspis. De portalen van veel plaetsen waren fraep ghelchildert/ en met kostelijck gheskeente ende elmerauden ingheleghende; ende de mueren van binnen in den tempel van de sonne/ en 't Koninghlijck hof/ waren al met sijn goudt bedeckt/ daer diverse figueren in waren ghelineden: de daecken waren van strop/ soo wel gheboeght ende geleghende/ dat het een lange tijdt sonder ongheluck van brandt konde dueren: Boven dese soo wierdt hier een onuytsprekelijcken schadt betwaert. 't Volck van dese provincie welcke de naem boeren van Cannaris, is fraep volck van lichaem ende aensicht/ dragen langh hape / ende 'tselbe in sulcker boeghen opgeblecht met een kroontjen op 'thoof / dat sy daer by van de om-leggende volckeren konnen onderschepden worden/ so wel mannen als vrouwen gaen gekleedt in wolle ende cottoen; ende draghen ghelijck leersen van de Cabicia ghemaect. 't Vrouw-volck is eenighsins schoon/ dan seer onkupsch ende hitligh op de Spaengiaerden; doen den meesten arbeydt/ want spitten 't landt/ ende zaepen 't graen/ en verlamelent weder; daer de meeste mans binnens hups sitten en spinnen ende weben/ ende ander vrouwen wercken bedrijven: sels als daer eenighe Spaensche troupen dooz-trecken/ verleenen sy haer vrouwen ende dochters om de bagagie te draghen ende sy blijven 'thups/ welck eenighe daer op steken/ dat daer onghelijck meer vrouwen als mans in 't landt zijn. Dit volc heeft het Christen geloobe van ober langh beginnen aen te nemen/ soo dat wy van haer oude manieren van afgoderije niet en sullen spreken. Dit Koninghlijcke palless van Thomebamba is gantsch verballen; is van de Stadt St Francisco del Quito vijf-en-vijftich leguen weeghs/ al langhs de Koninghlijcke wegh van de Ingas.

De provincie van de Cannaris is seer breet/ ende vol van riebieren/ in de welcke groote rijckdom wordt ghebonden. In den jare 1544 wierden daer soo groote ende rijcke mijnen ontdeckt/ dat de burghers ende inwoonders van Quito, daer wel acht hondert dupsent Pezos goudts upt haelden/ ende de menichte van 'tgout was soo groot/ dat sy by naer soo veel goudts als aerde tefens upt-haelden; gelijk 'tselbe dan op seekere wetenschap by Pedro de Cieca wordt verhaelt: In allen deelen van dese provincie daer tarwe wordt ghezaept/ wil sy wonder wel wassen/ als mede de garste; ende naer de ghestalte van 't landt ende de lucht/ so souden daer de wijngaerden ende andere vruchten wonderlijck wel voort-komen.

Van Thomebamba en leght geen gebuyckelijcken wegh naer de zee-kuste toe/ ten ware dooz de limiten van de Stadt San Miguel, daer wy hier naer van sullen spreken.

ſprecken, **E**er wy den Koninghlycken wegh van Thomebamba booyts verbolgen/sullen wy eerst verhalen de gelegentheyt van Puerto Veio, ende de landen daer ontrent naer de kuste van de zuydt-zee toe ghelegghen/ om niets ober te slaen.

Het achtste Capittel.

Beschrijvinghe van de wegh van de Provincie van Quito, naer de kuste van de zuydt-zee, ende de ghelegentheyt van de landen daer ontrent ghelegghen.

Op de palen van de provincie van Quito, ende niet seer verre van Rhiobamba, leght de provincie Chumbo; doch eer ghy daer aen komt / soo heeftmen noch veel dorpen daer veel ende seer bequaem volck woont/ welck al onderschepden werden by secker teekenen/ ghelijck gantsch Peru dooz gebuyckelijck is: in meest van dese plaetsen zijn nu al kercken daer misse werdt ghedaen/ ende de kinderen van de Indianen de gebedekens geleert. Van dese provincie Chumbo treckt men veerthien leguen dooz een moepelijcken ende swaren wegh/tot aen een rievier daer de in-gheboorne altydts blotten ghereet hebben om de reysende lieden langs de rieviere te voeren/ tot aen een plaetse die sy noemen el passo de Guaynacapa: daer wy hier naer noch sullen van roeren.

De eerste haven van 'tlandt van Peru is Passao, ende van daer als mede van Rio de Sant Iago, nam het Soubernement van Francisco Pizarro sy beginsel; want 'tgene meer naer 't noorden is gelegen/ behoort onder Rio St Iuan; de in-gheboorne van de provincie van St Iago de Puerto Veio, zijn van middelbare stature ende besitten een seer vruchtbaer landt/ dooz dien daer groote menichte van Maiz ende Luca wast/ als oock Batatas, ende andere wortelen bequaem tot onderhoudt van 'smenschen leven: oock heeftmen daer heel goede Guayavas van twee ofte dry soorten/ Guavas ende Aguacates, Tunas van twee soorten; Caymitos, ende een andere vrucht die sy noemen Cerezillas. Men heeft daer oock veel meloenen en ander vruchten van Spaegnen: veel verckens van de lande die de nabel op den rugge hebben/ ende verckens van Spaegnen; ende veel harten van alsoo sonderlinghe smaek als men in gantsch Indien vint. Weelderhande gebogelte/en onder ander een welck sy noemen Xuta, welck is van 'tmaecksel van een groote ganse/ die de Indianen in haer huplen op-voeden/ ende zijn seer tam ende goet om 't eten. Ende een ander welck sy noemen Maca, wat minder als een haen/ende heeft so schoon couleur van beeren dat het wonder is om sien; heeft een beck wat grooter als een vingher/ ende van twee coupleuren geel en roodt. Op 'tgheberghte ende inde delingen zijn groote ende dichte boomen van veelderley soorten / ende bequaem om huplen van te boutwen/ ende tot ander ghebuyck. 'tvolck van de lande vanght seer veel visch/ ende onder ander een soorte die sy noemen Bonitos, welck sechte visch is/ dooz dien sy de koxte ende ander qualen veroozlaeckt als men se eet. Op 't meeste deel van dese kuste krijghen de lieden seckere roode wyatten soo groot als noten/aen 'tbooz-hoofte/aen de neus/ ende andere deelen des lichaems; ende men houdt het daer booz/ dat het komt van secker visch te eeten. Op dese kuste ende in de landen ghelegghen ontrent Puerto Veio ende Guayaquil hebt ghy tweederley sachs van menschen; want van Cabo de Passao, en Rio de St Iago af/ tot het dorp van Zalango toe (welck naer 'tlegghen van Diego Fernandes licht tusschen Punta de Sant Helena ende Cabo Sant Lorenzo) zijn soo wel mans als vrowen in 't aensicht ghepickeert/ ende ghesneden van 't upterste van de oore af tot aende kinne: verciere haer met diverse cleynodien van goudt/ende seckere klepne kraeltjens die sy noemen Chaquira colorada; welck roodt Chaquira een seer hoogh gheacht dinghen is in alle dese quartieren. De principale dorpen daer dit volck woont/ zijn Passaos, Xaramicho, Pimpaguace, Peclausmeque ende de vallepe van Xagua, Pechonse, ende die van Monte Christo,

Apechigne, Silos, Canilloha, Manta, Zapil, Manavi, Xaraguaca, ende andere. Haer hupfen zijn van hout/ sommige groot/ sommige kleyn ende met stroo gedeckt. Dese vleske van Manta, ghelijck oock de andere dorpen/ leggen ontrent de kuste van de zuydt-zee/ ende de Indianen quamen in booz-tijden hier aen-bidden een seer groote esmeraude / ende haer offerhanden daer booz doen; ende men hout booz secker dat de mynen van de esmerauden daer ontrent te lant-waert in leggen/ ghelijck dan Acofta daer van ghetuyghet/ leggende; By Manta ende Puerto Veio worden seer veel Esmerauden ghebonden; daer is een plaetse te landtwaert in/ die sy noemen de las Esmeraldas, dooz de kennisse die men heeft dat daer veel souden wesen/ hoe wel dat 'tselbe landt noch niet gheconquesteert en is. Manta is nu een habentien daer by niet en woonen als Indianen die haer geneeren met toutwen ende kabels te maecten.

lib. 4. c.
14.

¶ Volck dat te landt-waert in woont/ is van een ander tale/ doch hebben de selve booz-raedt van lijf-tocht als die van de kuste; men meynt dat daer in de rievieren die van 'tgebergte af-loopen eenigh goudt ghebonden werdt.

De Caragues ende haer ghebueren is een ander slach van volck/ die soo niet ghesneden en zijn in 't aensicht / hoe wel sy van minder verstandt zijn als de booz-gaende. Eenige van dese volckeren/ insonderheyt die by noorden Colima woonen/ ginghen naeckt in booz-tijden eer de Spaegniaerden daer quamen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt PUERTO VEIO; ende de Stadt St IAGO DE GVAYAQUIL: Ende CASTRO in de Provincie van BYNIGANDO.

Herrer.
Descr. de
las Ind.

De Stadt Puerto Veio is (naer 'tlegghen van Herrera) gelegen op de hoogte van een graedt by zuyden de linie / tachtentich leguen van St Francisco del Quito naer 'twelken/ hoe wel dooz gheen open ende bequame wegh/ ende vijftich leguen van St Iago de Guayaquil, niet seer verre van de zuydt-zee. (Diego Fernandes seght dat de Stadt licht ses mylen vande haeben.) Dooz dien dit landt soo naer onder de linie leght/ meynen eenighe dat het heel onghelont moet wesen/ doch men heeft bevonden dat andere plaetsen immers soo naer onder de linie ghelegghen/ daerom niet en laten ghelont te wesen: wel is waer dat de Indianen van dit quartier niet langh en leven/ ende die quale van wozatten onderhevich zijn/ daer wy hier bozen van hebben ghesproocken/ dan 'tselbeschijnt van andere oorzaecken her te komen. Lopes Vaz seght dat dit stedeken wel eertijds een rijcke ende groote plaetse is geweest/maer dat het nu arm en kleyn is/ lints dat de esmerauden dooz haer menichte in kleyn achtinge zijn ghekomen. Naer 'tleggen van die onlangs daer zijn gheweest soo souden in dit stedeken ontrent 30 familien van Spaegniaerden woonen/ welcker rijckdom meer bestaet in beesten/ dan in geldt. Ontrent dese Stadt en werdt naer 'tlegghen van Herrera, geen tarwe gewonnen/dooz dien het daer by naer acht maenden van 'tjaer reghent/ beginnende van October af; dan daer is groote apparentie datter rijcke goudt-mynen souden te vinden wesen.

Her. de-
scr.

Lopes
Vaz.

De Stadt St Iago de Guayaquil, de welke oock anders ghenaemt werdt la Culata, is ghelegen seltich leguen van de Stadt St Francisco del Quito naer 't zuydt-welken; ende vijftien leguen van de zuydt-zee/ ende by de ses mylen van het oostpunt van 't eplandt Puna: aen een diepe inham van de zee/beertich leguen van de haben van Païta naer het noorden; ende aen 't begin van de inham ofte mondt van de rieviere leght een woon-plaetse van Indianen/welck sy noemen Tumbez. 't Landt daer ontrent is wonder vruchtbaer ende plaplant; ende daer werdt seer veel honighs gebonden in de holte van de boomen: 't water van de rieviere Guayaquil, daer de Stadt naer ghenaemt is/ welck van onder den equinoctiael komt/ wordt booz heel ghelont gehouden teghen de spaensche pocken/ ende diergelijcke lenten/

lemten/ soo datter veel volcks derwaerts komt om van die sieckte genelen te werden: het schijnt dat dit water dese kracht heeft/wegen de groote menichte van Zarzaparilla, die ontrent en aen dese rievriere groepet. Want daer wordt groote quantiteyt van dese Zarzaparilla van hier naer andere quartieren verboert. Men heeft in dit ghetweste seer veel houdts/ soo dat hier veel schepen werden getimmerd. Dit is de eerste stadt daer het reghent op de gantsche kuste van Peru, van Atacama af/ welck leght by Chile. Dese stadt werd by de onse inden jare 1624 ingenomen/ dan also sy te swack van volck waren/ en konden die niet in-houden ofte den buyt af-brenghen.

De rievriere (so Herrera seght) en is niet groot/gelijck by naer gheene die in de zuydt-zee loopen/ by gelijckenis van de rievieren die inde nooydt-zee upt-loopen/ dooz dien haven loop soo kort valt; dan loopen seer snel af/ ende zijn subijte opwateren onderwoypen/ dooz dien sy van 't geberghte af-komen: dese rievriere heeft haven oorsprongh in de provincie van Quito, upt het hooge gebergte/ welck naer 't oosten leght/ende onderweghen komen daer veel andere rievierkens toe loopen/ soo dat sy (naer 't segghen van Herrera op een ander plaetse) wel anderhalf legue ^{d. 5. l. 14.} ^{c. 11.} breecht is/ daer sy in de zuydt-zee loopt. De groote koningh van Peru Guaynacapa, hadde een callje doen maecten dwers dooz dese rievriere/ die niet voleyndt en is/ dan naer de ober-blijfselen die men daer noch van liet/ soo moet het een trots werck geweest zijn; noemen 't el passo de Guaynacapa: welck naer datse seggen (seght Cieça) twaelf leguen is van 't eylandt Puna. De koopmanschappen die upt de zee komen/ werden een stuck weeghs dese rievriere op ghebracht/ om naer St Francisco del Quito ghevoert te worden. De natie van Indianen welck sy noemen Guancabilcas, zijn de in-woonderen van dese stadt onderdaen; en benessens dese/ soo ghehooren tot dese stadt de dorpen van Yaqual, Colonche, Chinduy, Chongen, Daule ende Chonana, ende andere meer: alle dese volcken woonen in een vruchtbaer landt/ ende wel booz-sien van alderhande nootduft. In de limiten van dese stadt zijn seer wijde blacke velden/ ende oock eenighe bergen ende boschen seer dicht met boomen versien. 't Volck van de lande is al meest om-ghekomen/ ende de wepnige die daer overig zijn/ hebben meest het Christen-geloof aenghenomen. Herrera seght/ dat daer ontrent dese stadt een natie van Indianen woont die sy noemen Chonos, langhs de rievriere Daule; die met blotten de koopmanschappen de rievriere op-boeren naer Quito ende andere plaetsen/ ende dat sy anders niet bequaem en zijn om te lande te arbeypden.

Ter wy van dit quartier schepden/ soo sullen wy hier by voeghen de stadt Castro die inden jare vijftien hondert ende acht-en-estich/ by den Capitepu Contera geleght is in de vallepe Vili ghelegghen in de provincie van Bunigando, Imdinono ende Gualapa, welck sy noemen de provincie van de esmerauden; sy nam sy'n weg derwaerts van Guayaquil, ende ontdeckte de bozdere provincien van Palsao af/ tot de rievriere van St Iuan, daer wy hier boozen van hebben ghesproken.

Het thiende Capittel.

Vervolgh van de Koninghlijcke wegh van THOMEBAMBA af, tot de stadt LOXA toe; ende gheleghentheyte vande landen daer ontrent; vande Stadt LOXA en CUENÇA.

T Reckende van Thomebamba dooz de koninghlijcke wegh van de Ingas, welc ^{Cieç. 6.} ^{17.} naer Cusco toe loopt/ soo reyt men eerst dooz de gantsche provincie van de Cannaris, tot dat men komt te Cannaribamba, en andere pallepsen die voorwaerts upt-leggen: aen d'een ende d'ander zijde lietmen veel dorpen van de selve provincie/ ende een hoogh geberghte aen d' oost-zijde gelegghen/ welck by oosten oock al bewoont is/ ende streckt hem naer de rievriere Marannon, als sy die noemen. De provincie van de Cannaris gepasseert zijnde/ so komt men aen die van de Paltas;

in de welcke een **Palleps** was in vooz-tijden welck sy noemden de las Piedras; dooz dien men daer seer groote ende schoone steenen liet die de Ingas in haer tijdt daer hebben doen brenghen / dooz dien sy dese provincie groot achten / ende wel wilden versekeren. De stadt Puerto Veio daer wy vooz desen hebben van ghesproken / leght naer 't w. van dit palleps; en naer 't o. de provincie van de Bracomoros; waer groote landen ende provincien leggen / ende veel rievieren zyn / waer onder eenighe heel groot ende machtich zyn : ende is groote hope / dat men 20 oft 30 dagh-reysen vorder naer 't o. vruchtbaer ende rijk landt sal konnen ontdekken. De wilde van die quartieren by o. dit gheberghte / gaen al naeckt / ende en zyn van soo goeden verstandt niet als die van Peru, en waren oock noyt by de Ingas onder subjectie ghebracht. Van de provincie van de Cannaris tot de stadt Loxa zyn 17 leguen, seer moepelijcken wegh ende eenighe moerassen.

So haest als men scheidt van het palleps de Piedras, so begint daer een geberghte / welck wel niet seer hoogh en is / doch seer koudt / welck wepnich meer als thien leg. duert / aen welckes eynde een ander palleps leght welck sy noemen Tamboblanco, van waer de koninghlycke wegh loopt naer de riviere Catamayo. Aen de rechter-handt by de selve riviere is de stadt Loxa ghebouwt. Aen d'een ende de ander zijde van dese stadt zyn veel groote dorpen; de in woonders zyn van de selve conditie ende manieren als de voozgaende. De ghestalte van de lucht van dese provincien is goet ende ghesondt : de vallepen ende oebers van de rievieren zyn ghetemperder als 't gheberghte. 't ghene daer bewoont is van dit geberghte / is mede goet landt / hoe wel meer koudt als heet; dan de woestynen ende besneuwde klippen zyn extreem koudt. Ontrent de rievieren zyn veel boomen; en de Spaegniaerden hebben daer sints haer komste / veel frucht-boomen van Spaegnen geplandt / die heel wel toe-nemen. In de limiten van de stadt Loxa, worden veel verckens aen-gequceckt / als mede gepten / ende ander vee. Van Tamboblanco komt men aen de provincien van Calua ende Ayavaca, welck na het o. hebben de Andes, en na het w. de stadt St Miguël : daer in leght Caxas, daer een palleps en andere gebouwen waren van de Ingas; van Caxas komt men in de provincie van Guancabamba, daer groote gebouwen waren / als in de provincie Calua; vorder leggen ander provincien die ten deele onder Loxa behooren; dan eer wy vorder van dese stadt sprecken / soo moeten wy de stadt Cuença niet vooz-by gaen / die naerder Quito leght.

De stadt Cuença dewelcke oock ghenamt wordt Bamba, is ghelegghen 51 leg. van de stadt Sant Francisco del Quito naer het zupden; is een Corregimiento (gelijck als de Spaegniaerden dat noemen :) daer is een klooster van dominicanen / en een ander van minne-broeders. In de jurisdictie van dese stadt zyn rijcke mynen van gout / en eenige van silver; als mede van quicksilver / coper / pfer / en sulphur.

De stadt Loxa anders genaemt Zarça, is gelegen aen de koninghlycke wegh die na Culco toe loopt; 16 leg. van Cuença na 't zupden; (Her. seght elders 30 leg. welc beter soude passen op de distantie van Quito, als de wegh dooz een rechte linie soude worden genomen; eben-wel hebben om ander redenen die naerder Cuença geleght.) 80 leg. van St Francisco del Quito na 't zupden confineert sy met de stadt St Miguël : ende naer 't oosten met de stadt Zamora, waer een verbolgh van hooghe bergen leght gantsch onbewoont; na 't westen met de wegh die na de haven van Paita loopt. De stadt is gelegen tusschen twee rievieren van seer goet water / in een seer schoone ende lustighe vallepe / die sy noemen Cuxibamba, daer men gheen Mosquitos en vindt / noch eenigh ander venijnigh dier. Is een seer gesonde lucht / tlandt meer koudt als heet / op de hooghte van ses graden schaers by zupden de linie equinoctiael : ende hoe wel men daer dagen heeft dat de lucht betogen is van wolcken / so klaert het eben-wel licht weder op: het veyhent daer ordinaerlijck van de maendt Maert tot in Augusto; en sneewot daer nimmermeer; men vindt in dat gantsch quartier seer profitabel houdt / als cedren / ellen / willigen /

Her. de
scr. de las
Ind.

willighen / note-boomen / epcken / daer sy haer van kunnen dienen om hupfen ende solderen van te maken. Daer zijn seer veel springhen ende fonteynen van seer goet water ontrent de stadt. In de provincie van Caruma is een fonteyn van soo heeten water / dat geen lebendig dingh 't selve kan verdragen / dan is seer goet om in te baden lieden die swaerlijck gequetst zijn: is van quade smaeck / dooz dien 't dooz sulphur-mijnen passeert. Het Maiz wast hier hier soo overbloedelijck / dat het wel hondert booz een gheeft; daer wast oock tartwe ende gerste die wel dyp jaren kan betwaert worden. Daer is seer veel bee / soo wel van dat van Spaegniën / al van dat van de lande; veel gebogelte: ende in alle de riebieren veel visch van seer goede smaeck. Alle de in-woonders van dese stadt zijn wel booz-sien van wapenen ende peerden: hoe-wel sy anders niet seer rijck en zijn. 't volck van de lande neemt seer toe / dooz dien 't daer soo ghesont is / ende hebben 't Christen-ge- loof tamelijcken wel aen-ghenomen. Dese stadt heeft haer kercke / ende kloosters van Dominicanen ende Minne-broeders.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt ZAMORA, ende IAEN, ende de gheleghent- heyt van de landen daer om-her gheleggen; ende van CHUQUIMAIO.

De stadt Zamora (naer 't seggen van Herrera) is ghelegen op de hooghte van les graden by zupden de linie (dan schijnt hem in de hooghte te abuseren / Her. d. 2. l. 3. 6. 13. wop hebben die op vijf gheleght om de distantien van de plaetsen beter te vinden) 90 leguen van de stadt St Francisco del Quito, bykants naer 't zupdt-oosten toe / aen de oost-zijde van de Cordillera van de Andes; 20 leguen van de stadt Loxa, oost ende west: de plaetse daer dese stadt is gebout / wierdt by de Indianen ghenaemt Proauca; welck was soo veel te seggen / als volck dat in oozloge is; 70 leguen ber- schepden van de zup- zee; in een provincie welck wel 20 leguen groot is. De gestal- tenis van de lucht is heet ende bochtigh; de noozde wint waept daer den meesten tijt van 't jaer / ende en is niet onstupmigh ofte onghetempert: als het daer reghent / soo heeft men daer een seer heldere lucht; dan reghent daer veel. Men weet daer niet te spreken van eenighe besmettelijcke sieckten / ende teghen de ghemeyne sieck- ten ende qualen ghebruycken de in-gheboozne veel toback; ende noch een ander krupdt / welck sy noemen Aguacolla, welck sy by naer tot alle dinghen applice- ren; daer wast een seekere soorte van noten / de welcke rauw ghegeten / doodelijck zijn; maer gheloden ofte ghekoockt gheben heel bequaem voetsel. Het landt is op sommighe ghewellen effen ende black / ende op sommighe oozden berghachtigh; op 't hooghe wassen veel cedren / ende andere boomen van hardt ende onberderf- lijck houdt: In alle de limiten van dese stadt zijn veel rijcke goudt-mijnen ont- deckt / upt de welcke eenighe grapnen zijn ghegraven van onghewoorden groote; welcker een aen den koningh van Spaegniën Philippus de tweede ghepresen- teert is gheweest dat 18 pondt woegh: men en twijfelt niet / ofte daer souden oock mijnen te binden zijn van andere metalen / dan men en heeft daer niet naer getaelt / sints de goudt-mijnen zijn ghevonden. Men heeft daer eenighe boznen ende fon- teynen van zoudt-water / daer sy seer goet zoudt van maecken. Dyt het hooghe ge- berghte blieten dyp riebieren / die oost ende west loopen / ende werden met canoas bevaren; is smakelijck ende goet water; ende ghelijck 't upt de berghen komt loo- pen daer de goudt-mijnen zijn / soo brenghen sy oock grapnen goudts mede af. Daer wassen seer overbloedigh alderhande fruyt-boomen / soo wel de ghene die daer by de Spaegniaerden zijn gebzacht / als die daer van oudts waren: als mede alderhande aert-bzuchten ende krupden / upt- genomen tartwe ende gerste / die daer niet wel en willen boozt-komen. In 't landt ende op 't gheberghte zijn eenige woer- de dieren / als tigren / ende oock klepne leeuwten / doch woepnigh: men heeft daer de schapen van het landt / ofte Pacos; alderhande bee by de Spaegniaerden in

Indien ghebracht / als stieren / koepen / verckens ende gepten: In de riebieren werdt abundantie van seer goede visch ghevanghen: men heeft daer byen van de lande/die niet en steken/ende nochtans seer veel honighs gheven. De stadt is heel wel ghebout/ende de huysen zijn van hout ende steen: daer is een fraepe kercke/ende een klooster van Dominicanen. Den thesorier van de Koningh houdt daer zijn ordinaire residentie; ende de mijnen werden met goede ordie bearbeyt by de Swarten. De in-geboorne van de lande zijn van kleyn vernuft ende verstant/en gantsch niet genegen tot arbeyden; ende eer de Spaegniaerden daer quamen/leefden sy meest op den roof; bestolen malkanderen/ende sloegen malkanderen doodt: dan nu hebben sy begost beter manieren aen te nemen/ ende haer te kleeden.

d. 8. l. 5.
c. 12.

De stadt Iacn is (naer 't segghen van Herrera) 55 leguen van Loxa ghelegghen; 30 leguen van Chachapoyas, in een provincie welck ghenamt wordt Chacaynga, ende is eene bande provincien die onder Chuquimayo werden gherekent; het is berghachtigh ende hoogh landt / ende van ghetemperde lucht.

De provincien van Chuquimayo, daer de booz-gaende stadt in ghelegghen is/ werden soo genaemt naer de principale riebier die daer dooz loopt/welck genaemt is Chuquimayo: by zuden ende westen van de selve riebier leght een provincie welck sy noemen Chenchipe: de riebier Chuquimayo is een groote ende machtige riebier/welckes water seer snel af-loopt/ soo dat het seer gebaerlijck is de selve ober te swemmen booz Spaegniaerden ende ander natien / maer de Indianen van Chenchipe die groote swimmers zijn/ maken daer weynigh wercks af / soo dat de vrouwen selfs met haer kinderen die ober-swemmen. In dit quartier bindt men veel Maiz, welck daer wast ende rijp wordt van 4 maenden tot 4 maenden; veel Yuca ende andere wortelen/ ende ordinaire vruchten van Indien en Yaguas, daer sy haer soo swart met schilderen/ gelijk oft Swarten waren. Opt-genomen de vallepe daer de riebier dooz loopt / welck ontrent een half legue breedt mach wesen/ ende eenige velden ende in-wijcken die de riebier maect; zijn 't meeste hooghe bergen aen d'eenen d'ander zijde van de riebier: in de riebier is veel visch/ welck sy met seckere netten vanghen; ende in de vallepe zijn veel harten. Ober 't geberghte/welck aen d'ander zijde van de riebier leght dyp leguen, leght een ander provincie welck sy noemen Perico; de in-woonders vershillen in tale ende manieren van die by de riebier wonen: 't landt is wel bewoont/vruchtbaer en wel gebout/ ende 't iller niet koudt. Van dese provincie tot die van Cherinos, zijn 7 leguen: dese is mede vol volcks welck aen beyde de zijden van een machtige riebier woont/den bodem is vruchtbaer ende 't volck strijtbare/ ende sprecken haer eygen tale: in de riebier van Cherinos werdt veel goudts gebonden. Van Cherinos komt men in de provincie van Silla ende Chacaynga, daer de stadt Iacn als booren is gheleght/is bergigh landt/hoe-wel niet dubbelt/ende van goede tempze. De provincie van Copallen, is van de selve maniere: hebben veel schapen. Het volck woonende in de provincie van Llanque ofte Lanca, leeft naer de selve wijse/ als oock de volckeren die sy noemen de la Loma del Viento. De volckeren die sy noemen Tomependas, ende die daer wonen in de vallepe die sy noemen de Vagua, zijn Yungas, welck is te segghen dat sy om leeghe ende op 't blacke wonen; is sedigh volck: vruchtbaer ende overbloedigh landt; hebben veel honighs ende alderhande fruyten. Noch boozder leggen de provincien van Anta, Coanda, Tabancaras, Palanda, Xaroca, ende Cobibinbinanama, welck alle op 't geberghte leggen/ ende is niet te min vruchtbaer landt/ ende wel booz-sien van alderhande lijf-tocht; ende naer den ghemeynen roep/soo souden daer veel mijnen van goudt ende andere metalen wesen. Treckende boozts van Loxa langhs de wegh van de Ingas, komt men aen de provincien van Calua ende Ayauaca; van de welke de Andes ende de provincien van de Bracomoros naer 't oosten legghen/ ende de stadt San Miguel naer 't westen. Daer aen volght de provincie van Caxas, daer de Koninghen van Peru eertijds groote palleysen ende arsenalen hadden/ ende veel volcks onder-

Cieça
c. 57.

onder-hielden om de tribuften te innen van de om-legghende volckeren. (Diego Fernandes rekent tusschen Canas ende Chincachara neghen leguen, ende tusschen Chincachara ende Piura seven.) Van Caxas komt men aen de provincie van Guancabamba, daer noch grooter geboutwen waren/ende een seer stercke fortreffe/daer men noch eenighe overblijfselen van siet; want 't is anders gheruineert gheslyck alle d' ander geboutwen. Sommighe van dese plaetsen ghehooren nu tot de stadt Loxa, ende eenighe tot St Miguel.

Het twaelfste Capittel.

Beschrijvinghe van de playnen van PERU, tot de stadt SAN MIGUEL toe;
Van de valleje van TUMBEZ ende andere: van de stadt
SAN MIGUEL, ende haven PAITA.

W e hebben in de vooz-gaende Capittelen de binnen-landtsche provincien vervolght tot op de uiterste paelen van de Audientie van Lima: Om nu met goede ordze te sprecken van de playnen van Peru, soo sullen wy beginnen met de valleje van Tumbes, dooz de welcke een riebierre loopt van de selve naem/welck haer oorsprongh heeft in de provincie van de Paltas, ende lost haer water in de zuydt-zee. De provincie ende valleje van Tumbes is gheweldigh droogh ende barre /dooz dien het daer weynigh reghent/ ende dat noch dicht onder 't gheberghte/want dicht by de zee-kuste en reghent het nimmermeer. Dese valleje van Tumbes pleegh wel bewoont te wesen/ende ghecultibeert/vol van bequame sloten ende weteringhen die upt de riebierre dooz 't landt ghelepydt wierden; waer dooz sy 't landt over al waterden ende veel Maiz ende andere vruchten wonnen/ende dooz dien middel veel vooz-raedts van allerhande lijf-tocht versozghden. 't volck van de lande gingh ghekleedt/ ende was arbeydtsamer ende beter ghemaniert als het volck dat in 't gheberghte woont: het Maiz woordt daer tweemaels 's jaers ryp.

Van de valleje van Tumbes, kommen in twee dagh-reysens aen de valleje Solana, welck in vooz-tijden seer bewoont was/ende daer waren seer groote gheboutwen; den tweeden koninghlycken wegh van de Ingas loopt dooz dese vallejen tusschen gheboomte/ ende ander beschut teghen de hitte. Cap. 58.

Van Solana kommen aen de valleje van Pocheos (soo Cieça die noemt) ofte Poechos (soo Herrera die heet/) welcke valleje is ghelegghen aen de riebierre Poechos ofte Pocheos, hoe-wel eenighe die oock noemen Maycavilca (ofte soo Herrera die noemt Mayabilca) naer de naem van de Cazique die de Spaegniaerden daer vonden. (Augustin de Carate reekent van Tumbes tot Rio de Poechos dertich leguen. Dese valleje was uiter-maten wel bewoont/ ende moet een provincie gheweest zyn van grooter weerde/ aen-ghelien men daer soo treffelycke geboutwen heeft/ die nu meest verballen zyn.

Twee dagh-reysen van de valleje van Pocheos leght de valleje van Piura, al waer twee ofte dry riebieren te samen komen/ waer dooz de valleje soo breedt is. De stadt San Miguel (welcke de eerste is van de ghene die by de Spaegniaerden in 't koningh-ryck van Peru zyn gebout) is ghelegghen in de voorz. valleje van Piura; was eerst gheleghet op een plaetse die sy noemen Tangarala, dan dooz dien het een onghelonde plaetse was/ soo is sy nu verleght aen een ander ooydt/welck Herrera noemt Chila: tusschen twee blacke ende frissche vallejen/vol schoone boomen; op een drooghen ende harden bodem/ daer men het water qualijck kan brengen. Dese plaetse is mede niet seer ghelondt/ insonderheyt vooz de ooghen; dooz dien het daer soo stupft in de somer/ ende soo vochtigh is in de winter. De Indianen segghen/ dat het daer eertijds niet en reghende/ dan nu vallen daer somtijds sware slagh-reghenen. De valleje is ghelijck die van Tumbes, ende men heeft daer veel wijngaerden ende vijghe-boomen ende andere frucht-boomen van

van Spaegnen. Dese Stadt St Miguel is naer 't legghen van Herrera hondert en twintich leguen van de Stadt Sant Francisco del Quito, naer 't zuydt-westen toe. Ende naer 't legghen van die daer onlanghs waren / soo ist een open plaetse daer wepnigh handels valt.

Gicca
6.29.

Eer wy schepden van dese plapnen van Peru, soo is aen-merckens weerdigh 't ghene men seght / dat het hier niet en reghent: In 't gheberghte welck sy noemen las Sierras, begint de somer in April, ende duert tot het eynde van September, ende de winter in October, ende duert tot het eynde van Martio: maer op de plapnen die aen de kuste van de zuydt-zee legghen / is het gantsch contrarie / want als het somer is in 't gheberghte / soo is 't winter op de plapnen: want van October af/en reghent 't gantsch niet op de plapnen/en valt maer alleen wat dauws/welck het stof niet en beneemt: soo dat de in-woonders haer gantsch moeten behelpen met wateren; ende den meestendeel zyn boorts zanden ende drooghe steen-rodissen / op de welcke wepnighe boomen wassen die luttel groente draghen; ende gheen vruchten; ende veel distelen ende doornen. Het ghene sy winter noemen en is anders niet dan datse dan seer dicke wolcken vernemen / die gheweldige reghen schijnen te drepghen / ende daer-en-tusschen niet en gheben dan een kleyn stof-regenten / dat naeutwijcks het stof nat maect: Niet meer en reghent het dese ses maanden / hoe-wel de lucht dickwils boor eenighe daghen soo met wolcken betogen is / dat men gheen son en kan sien. 't schijnt dat het gheberghte door dien 't soo hoogh is / ende de plapnen soo leegh / de wolcken naer hem treckt / ende niet toe en laten dat daer water valt op de leeghten. In voeghen / dat als het meest reghent op 't gheberghte / het alderheetste is op de plapnen; ende als die kleyne stof-reghenen vallen op de plapnen / dat dan het alderhelderste weder is in 't gheberghte.

De Ingas, Koninghen van Peru, hebben door dese plapnen een wegh doen maken / welck vijftien voeten ofte daer ontrent breedt is / tusschen twee mueren die wel een badem hoogh zyn / ende de wegh al bequaemlijck gheleght; ende aen beyde zijden veel gheboomte; ende op diverse plaetsen waren pallessen ende andere gebouwen ghemaect / ghelijck wy hier booren verhaelt hebben / langhs den anderen Koninghlijcken wegh die door 't gheberghte loopt.

Vijf-en-twintich leguen van San Miguel, ende in haer jurisdictie / leght de haven Paica: op de hooghte van vijf graden by zuyden de linie / naer 't legghen van Herrera: de schijver van de vopagie van Candisch, stelt die op 5 graden ende 4 minuten. Welck is een groote haven en wel beschut; de schepen die van Guatemala naer Peru komen / zyn gewoon in dese haven te ontladen. Thomas Candisch quam hier op de reede in den jare 1587; ende lande met syn volck in spijt van de Spaegniaerden; bondt daer een kleyn stedeken / van ontrent 200 huysen met syn raedt-huys in 't midden; ende een fortreffe welck de Spaegniaerden hadden begoft te maken; 't volck van de Stadt bluchte op een bergh die ontrent een mijle lagh van de Stadt / daer de Engelschen haer af dzeven / ende ontrent 25 ponden silbers kregghen: verbranden daer naer de Stadt tot te grondt / ende trocken daer van. Daer naer in den jare 1615 is de selve plaetse wederom in-genomen by de onse / onder 't beleydt van den Generael Ioris Spilbergen, naer dat de in-woonderen daer wt ghevlucht waren / ende haer beste goederen wegh ghebracht naer 't gheberghte; ende is by de onse weder verbrandt; daer waren twee kercken ende een klooster / ende veel andere schoone gebouwen ende huysen.

Het derthiende Capittel.

Van de binnen-landtsche provincie DE LOS QUIXOS, ende LA CANELA; behoorende tot het ghedeelte van QUITO.

E Er wy komen tot de beschrijvinghe van de zee-kuste / om een eynde te maken met dese Audientie van Quito, soo sullen wy hier spreken van een ander provincie

vincie die wat dieper in 't landt leght/ welck de Spaegniaerden noemen los Quixos, welck eerst in den jare 1557 wierdt ontdeckt/ naer dat de stadt Cuença was ghebout/ ghelijck wy hier vooren hebben verhaelt. Dese provincie van los Quixos behoort onder de Audientie van St Francisco del Quito; ende leght by oosten van de stadt Quito; heeft naer 't zuyden het Goubernement van Yguarabongo, ofte ghelijck 't selve oock werdt genaemt de Iuan de Salinas; naer 't noorden de provincie van Popayan; ende naer 't oosten de provincien van El dorado: haer meeste hooghte en komt niet tot een graedt by zuyden den equinoctiael: heeft in de lenghte wepnigh minder als 40 leguen, ende in breedte minder als 20 leguen. 't gantsche landt van dese provincie is seer heet/ ende 't reghent daer geweldigh veel/ daer en wast gantsch geen tarwe/ maer alleen wepnigh Maiz: men heeft daer van de boomen die de specerije voort-brenghen/ die sy noemen Canela, om dat het gestooten zijnde/eenighe ghelijckenis heeft van 't kaneel: men vindt daer oock de ordinaire vruchten van Peru, ende insonderheyt soo heeft men hier soo goede Granadillas als in geene andere plaetsen van dat gantsche rijck: daer wassen oock nu ozagnien ende limoenen/ ende diverse moel-krupden van Spaegnen: men vergadert daer seer veel ende goede cottoen/ daer seer fijn laecken van wordt ghemaeckt: daer werdt oock eenigh goudt ghebonden. De provincie wordt gheregeert by een Gouberneur/ die daer werdt ghestelt by den Vice-Konink van Peru.

In dese provincie zijn vier steden die by de Spaegniaerden werden bewoont. De eerste ende voornaemste stadt van dese provincie de los Quixos wort genaemt Baeza, welck daer was gebout in den jare 1559 by Gil Ramirez Davalos: is gelegen achthien leguen van de stadt Sant Francisco del Quito, by naer naer 't zuydoosten: den Gouberneur van dese provincie houdt daer zijn woon-plaetse.

De stadt Archidona, leght twintich leguen booyder van Baeza.

De stadt Avila leght naer 't noorden van de stadt Archidona booy-noemt.

De vierde stadt wort ghenaeemt Sevilla del Oro; welckes ghelegentheyt ende distantie van de andere plaetsen Herrera niet aen en teekent/ noch en stelt die oock niet in zijne kaerte; maer leght in syn descriptie de las Indias, dat daer maer dyp steden van Spaegniaerden en zijn in dese provincie.

De heele provincie behoort tot het Bisdom van Quito, ende de in-geboorne nemen 't Christen-gheloobe wel aen/ hebben haer eygen tale/ ende sprecken oock de ghemeyne tale van Peru; waren de andere Indianen van dese landen ghelijck in kleedinghe/manieren/ende religie: 't volck is vry wat vermindert dooy sieckten ende oock dooy den oorloghe; want in 't eerste doen de Spaegniaerden daer quamen/ en konden haer niet wel tot ruste begheben/ dan thoonden haer dapperheyt/ ghelijck andere volckeren die over 't geberghte wonen; ende rebelleerden oock al te met/ dan nu hebben haer tot stilheyt begheben/ ende leven in vrede.

Naer 't oosten van dese provincie de los Quixos, leght een ander provincie die sy noemen la Canela, om dat de booyz. boomen daer by sulcken menighte warden ghebonden/ jae heele boschen/ die booy vele leguen dueren. Dese provincie hadt in booy-tijden de naem van seer rijck te wesen; dan Gonçalo Pizarro in synen tocht naer El dorado, daer dooy treckende/ vondt de saecke heel anders ghelegghen/ want upt-ghenomen dese boomen van Canela, (welck zijn als groote olyf-boomen/ ende draghen seckere groote knoppen met haer blom/ welck is de Canela, daer de in-geboorne haren handel met dzeben) die men in ander quartieren van Peru niet en vint/ en vondt hier niets dan een arm volck/ van kleyn vernuft; welck woonde in kleyn verfallen huttekens: gantsch gheen kennis hebbende dan van haer eyghen landt; die dooy desen Pizarro seer wyedelijcken wierden ghehandelt ende om-gebracht/ om dat sy hem de wegh naer de rijcke landen die sy socht/ niet en konden wijzen; wierp die booy de honden/ ende ghebruyckte andere wyetheiden meer/ om dese arme lieden te doen segghen welck sy niet en wisten.

Het veertziende Capittel.

Van de provincie van de BRACOMOROS, ende de steden daer in gheleg-
ghen; ende van YGVARSONGE, ofte IUAN DE SALINAS.

Tot de selve Audientie van San Francisco del Quito, behooren de provincien
van de Bracomores ofte Pacomores; ende Yguaríongo; ofte de provincie van
Iuan de Salinas; dese provincien hebben in de lenghte streckende naer 't oosten/wel
hondert leguen, beginnende van de groote Cordillera van de Andes, twintich
leguen by oosten van de Stadt Zamora; ende hebben oock by naer soo veel leguen
in de breedte/ zuden ende noorden/ naer 't seggen van Herrera. Is goet landt/
ende de ghestalte des lichts ende van 't aertrijck sulcks/ dat sy seer bequaem is om
tarwe ende ander zaeden te winnen; ende oock om veer te weyden. Men heeft daer
seer rijcke mijnen van goudt/ daer seer groote grainen zijn upt-getrocken: ende
de Spaegniaerden hebben groote nuttighepdt upt dese goudt-mijnen ghenoo-
ten. De Spaegniaerden hebben in dese provincien vier woon-plaetsen / die
daer alle gheleght zijn by Iuan de Salinas de Loyola, dewijl hy haer Gou-
verneur was.

d. 5. l. 10.
c. 14.

De eerste Stadt wordt ghenaemt Valladolid, de welcke naer 't segghen van Her-
rera soude ghelegghen zijn op de hooghte van seven graden by zuden de linie /
ende twintich leguen van de Stadt Loxa ober de Cordillera van de Andes: maer
't schijnt dat Herrera hem hier in moet mis-grijpen / dooz dien de Stadt Loxa maer
en leght op de hooghte van vijf graden min eenige wepnige minuten; ende de Stadt
Zamora op vijf graden ruyt/ twintich leguen van Loxa, naer 't oosten; soo dat
ick my in-beelde dat hy in stede van Loxa, Zamora heeft willen segghen.

De tweede Stadt wordt ghenaemt Loyola, ende in de Indiaensche tale Cumbi-
nâma, welcke leght twintich leguen van Valladolid naer het oosten.

De derde Stadt wordt ghenaemt Sant Iago de las Montannas, welck is gelegen
vijftich leguen van Loyola, bykants naer 't oosten toe: ende in de limien van
dese Stadt werdt meer goudts ghebonden als in eenighe andere plaetsen van dit
quartier/ ende 't goudt dat hier ghebonden werdt is seer hoogh van allop/hoe-wel
niet soo hoogh als dat van Carabaya in Peru, ofte dat van Valdivia in Chile,
welck goudt placht te halen dyp-en-twintich quilaten ende een half.

l. 4. c. 4.

De vierde plaetse en wordt by Herrera in syn Descripcion de las Indias, noch
in syn historie niet ghenoemt / dan Acofta in syn natuerale ende mozael historie
van West-Indien spreekt van de mijnen van Cartama, in het Gubernement
van Salinas, al-waer hy schijft ghesien te hebben / seer groote steenen die gantsch
met goudt waren dooz-trocken / ende oock eenighe die half goudt waren ende
half steen; want het is te weten (op dat top dit hier in 't booz by gaen upt Her-
rera aen-teekenen) dat het goudt in Indien werdt ghebonden op dypderlep
manieren.

De eerste soorte is in grepen / welck zijn heele stuckkens goudts sonder
eenighe vermenginghe van ander metael/ soo dat 't niet noodigh en is dat men die
dooz het byer upt-treckt ofte beneficieert / ende dese grepen zijn ordinaerlyck
van de groote van het zaet van een caleballe ofte pompoene / ende somtijds
oock wel grooter; van dit goudt wordt daer wepnigh ghebonden / in regard
van het ander.

De tweede soorte is in steen / welck is een ader van goudt welck in de selve
steen groept / ende dese steenen worden in 't Gubernement van Iuan de Salinas
booz-noemt / seer groot ghebonden / al van goudt dooz-toghen / ende eenighe die
half goudt zijn / als boozen; welck upt putten ende mijnen worden ghedolben /
ende zijn seer moepelijck ende hardt om te bearbeyden.

De derde soorte wort in stof gebonden/ende dit is wel de meeste ofte gemeynste/
ende

ende werdt ghebonden in de rievieren ofte plaetsen daer de rievieren hebben ober ofte dooz ghelopen: want de rieviere van Indien/ insonderheyt in 't Koningh-rijck van Chile, in de provincie van Quito, daer top nu van handelen/ in 't nieu-
we rijck van Granada, hebben veel van dit goudt; ende doen de Indien eerst wierden ontdeckt / bondt men vele goudt-rijcke rievieren in de Eplanden die sy noemen de Barlovento. Men kan breeder hier van lesen by Acosta in syn histo-
rie booz-noemt / in 't vierde Boeck ende vierde Capittel.

Het vijftiende Capittel.

Aen-teeckeninghe van de gheleghentheyte ende streckingen van de kuste van de provincie van QUITO op de zuydt-zee, haer havenen, rievieren ende punten.

Op de kuste van dese Audientie van San Francisco del Quito, zyn de naer-
volghende havenen/ punten/ende rievieren. Van Punta de Manglares, daer
top het in 't booz-gaende boeck hebben ghelaten/ tot Bahia de Sant Iago, streckt de
kuste zuydt-west / ende maect daer een grooten bocht ofte in-wijck / al-waer An-
con de Sardinias is ghelegen /welck is vijftien leguen verscheyden van de boozsz.
Punta de Manglares, welck is het uiterste van Popayan: ende hier loopt de groote
ende snel-loopende rieviere die sy noemen Rio de St Iago, in de zuydt-zee: het ghe-
beurt dat in de mont van dese rieviere de schepen achter vast sullen zitten/ende booz-
tachtentich badem diepte hebben; ende dat men van twee badem waters stracks
sal komen in tneghentich badem: 't ghene komt dooz de gheweldighe stroom die
de rieviere heeft /welck sulcken schueringh maect; ende hoe-wel men dese banc-
ken hier heeft / soo en zyn die ebenwel niet ghebaerlijck / noch de schepen en laten
daerom niet de rieviere in ende upt te loopen. Doorder aen hebt ghy de Bahia de
St Mattheo, op welke binnen-landts komt te vallen de stadt St Francisco del
Quito; (naer 't seggen van Herrera) dese bape leght op een graedt rupm by nooz-
den de linie. Naer 't seggen van Sir Richard Hawkins, soo is dese bape een seer
goede haven/ ende heeft een schoone rievier /de welke vijftien ofte sesghien voeten
wast / ende is een goet landt / ende vol volcks / die menichte van goudt ende es-
merauden hebben: de Spaegniaerden van Guayaquil hadden hier eenigh volck
gheplant / met wil van de in-woonders; de welke daer naer de ongheregeltheyt
van de Spaegniaerden niet konnende verdraegen/aen-spanden met een Mulato,
ende sloeghen alle de Christenen doodt/ op twee naer/ die met groote moeyte ont-
quamen naer Quito. 't Landt dat aen dese bape daer ontrent ghelegghen is/ is seer
vochtigh dooz dien het daer soo veel reghent. De booz-noemde Hawkins, steldt
tusschen dese bape ende de Cabo Sant Francisco, noch een andere bape / die hy
noemt Atacames, leven leguen van de booz-scheyden Cabo, hebbende aen
de west-zijde een heubel / welck een Eplandt schijnt te wesen / ende daer by in
een bocht is een groote rieviere / doch brack / upt-ghenomen met het leegh
water.

Van Bahia de St Mattheo, loopt men west-waerts aen naer de Cabo de Sant
Francisco: de distantie is thien leguen: dese kape leght aen een hoogh-landt/ende
vol boomen/ende daer benebens legghen eenighe bancken die haer roodt ende wit
verthoonen / ende is ghelegghen op een graedt by noorden de linie. Van hier loopt
de kuste zuydt-west tot Cabo de Passaos, welck leght recht onder de linie; tusschen
beyden dese twee kaben / loopen vier groote rievieren in zee / die sy noemen los
Quiximies. Diego Fernandes leght dat de Quiximies zyn seckere kreecken / die
wel thien mijlen te landt-waert in loopen /ende maecten het soo vochtigh ende
moeralligh datter qualijck is te reysen; by de Cabo de Passaos is een tamelijcke
haven / daer de schepen by noodt haer van water ende brandt-houdt konnen
booz-sien /welck by eenighe de naem werdt ghegheben van El Portete. De Cabo
en is

en is gheen seer leegh landt / ende wat binnen landts berthoont hem secker gheberghen welck sy noemen Quaque, ende streckt hem naer de provincie van Chimbo. Op dese plaetse en ontrent Quaque haelde Pizarro met syn volck een grooten buyt van goudt ende esmerauden; alsoo hy in de eerste ontdeckinghe van Peru, dese plaetse onderliens over-viel. Sr Richard Hawkins seght dat ontrent 80 leguen west-waert van Cabo de Passaos ligghe een deel Eplanden / welck de Spaegniaerden noemen Ilhas de los Gallopavos, wildt / bar / ende sonder vruchten.

Van Cabo de Passaos, streckt de kust zuydt ten westen tot Puerto Veio toe: dan tusschen beyden hebt ghy een in-wyck / welcken sy noemen Bahia de los Carques, daer de schepen sonder om-sien op de reede moghen setten / ende is seer bequaem om de schepen om hoogh te halen ende te versoeken / ende calefaten / al waeren 't noch soo groote schepen; is daer seer licht in ende upt te komen / upt-ghe-nomen dat daer een kleyn Eplandeken leght van klippen / doch daer en is geen ander dangier dan dat men sien kan.

Vijf leguen van Puerto Veio, op de selve kours / is ghelegghen de Cabo St Laurenço, op de hooghte van wat meer als een graedt by zuyden de linie; ende dyp leguen voozder naer 't zuydt-westen leght Isla de la Plata, welck is een kleyn Eplandeken / ende ontrent anderhalf legue in 'tom-gaen: daer was in vooz-tijden een tempel / welcken de Indianen noemden Guaca; daer se haer offerhanden en sacrificien plachten te doen / dooden daer veel schapen / ende oock jonghe kinderen / welckes bloedt sy den dupvel op-offerden / ende de steenen beelden die sy daer hielden; Francisco Pizarro in de eerste ontdeckinghe van Peru, vondt daer veel silbers ende goudts / ende andere juweelen; oock veel mantels ende hemden van wolle ende cottoen seer fraey ghekouleurt / die de Indianen daer hadden gheoffert; waer van dit Eplandt by de Spaegniaerden de naem van Isla de Plata (dat is van het silver) heeft behouden: is anders naer de bevindinghe van de onse die daer waren in den jaere 1599, een bar Eplandt daer niet anders op staet als een deel doze wilde boomen; ende leght zuydt-zuydt-west van den vooz-schreven hoeck / vijf ofte ses mijlen.

Van dese Cabo St Laurenço, vervolght de kust naer 't zuyden ten westen toe een punt landt / welck sy noemen Punta de Santa Helena; dan eer men komt aen 't vooz-schreven punt van St Helena; soo sijn daer tusschen beyden twee havenen / van welcke de eene wordt ghenaemt Callo, ende de ander Zalango, daer goede reede is vooz de schepen / ende moghen hier versch water ende brandt-houdt bekomen: van de Cabo de Sant Laurenço tot Punta de St Helena sijn vijf-thien leguen, ende dit punt is ghelegghen op de hooghte van twee graden ruyt by zuyden de linie: ende 't selve punt maect een in-ham naer 't noorden toe / al waer oock een goede haven is; ende een boogh-scheut van daer aen 't landt / een fonteyne ofte born-put daer secker betumen upt-bloepet ghelijck als peck. Aco-sta seght daer van; Op het punt ofte den hoeck van Santa Helena, staet een vloepende beecke ofte fonteyn van secker betumen / welck in Peru werdt ghe-naemt Copey; de zee-lieden ghebrypcken 't selve om haer wandt ende taeckels mede te teeren; want het is alsoo dienstigh ende bequaem als het peck. De ingheboorne verhaelen veel wonders van eenighe groote Reusen die ontrent dit punt souden ghewoont hebben ende dooz een jonghelingh van den hemel af-ghe-daelt in seckere vallepe al sijn omghebracht: Augustin de Zarate ghetuyght dat de Gouverneur van Porto Veio in den jaere dupsent vijf hondert ende dyp-en-beertich in de vooz-sepde vallepe heeft doen delven / ende daer ghebonden onghe-looslycke groote ribben / ende ander ghebeente van menschen; ende insonderheyt tanden; die dyp vingheren breedt waren / ende vier langh. Naer de bevindinghe van de onse / soo leght van dit punt te zee-waert in een kleyn Eplandeken vol ge-boomte / daer goet ancker-grondt is / twee-en-dertich badem steek-grondt.

Van het punt van St Helena vaert men naer de rievier van Tumbes, welck sijn

zijn vijf- en-twintich leguen, ende de kours is zupdt ten westen; ende tusschen bepden is een groote in-ham/daer de rieviere Guayaquil in komt. Naer de bebindinghe van onse stier-lieden/soo soude de streckinghe tusschen Punta St^a Helena, ende de rieviere van Tumbez zijn/zupdt ten oosten; 't welck wy in onse kaerten hebben gevolght. Herrera stelt de rieviere Tumbez op 4 graden/dan alsoo 't niet soo verre en kan wesen van Puna,soo hebben wy die op d'yn en een half ghebracht.

Twaelf leguen (naer 't seggen van Augustin de Zarate,) naer 't noozdt-oosten van de rieviere van Tumbez, is ghelegghen het Eplandt Puna, op de hooghte van twee graden vijftich minuten/ (naer dat Thomas Fuller heeft aen-gheteekent op de vopagie van Thomas Candisch:) Dit Eplandt Puna is naer het segghen van Pedro de Cieça meer dan thien leguen in 't ronde. (Herrera seght elders dat wel twintich leguen groot soude wesen/welck niet waerschyjnlyck en is/ende woardt anders bevonden:) Dit Eplandt wierdt in vooz-tijden seer groot gheacht van de Indianen/want beneffens dat de in-woonders groote handelaers waren/ende in haer Eplandt overbloet hadden van alles/dat tot onderhoudt van menschen leven noodigh is/soo wierden sy by hare na-bueren vooz kloeck ende strydtbaer ghehouden. Hebben in vooz-tijden met die van Tumbez ende andere hare na-bueren grooten oozloghe ghevoert/tot dat sy eyndelijck ghebracht wierden onder de slavernije van de Koninghen van Peru. 't volck van dit Eplandt is van middelbaer stature/wat swartachtigh/ginghen ghekleedt beyde mans ende vrouwen in cottoen lynthwaet/ende vercierden haer met ketenen van Chaquirra ende andere juweelen van goudt. Men vindt in dit Eplandt groote bosschagien/ende veel frupdt-boomen die seer delicate vruchten gheven. Daer wast veel Maiz ende Iuca, ende andere smaackelijcke wortelen; ende men heeft daer veel derley soorten van ghebooghelte/veel papegaepen/ende die sy noemen Guacamayas; veel meer-katten/vossen/ende ander ghedierte. In dit Eplandt wast seer weelderigh het krupdt welck sy noemen Zarzaparilla, dooz dien het de Zarza seer ghelijckt als 't eerst upt-syupdt; van welcke Zarzaparilla wy elders hebben ghesproken. Naer 't segghen van Herrera, soo en is op dit Eplandt gheen versch d.4.1.9.
water/dan in een boyn-put daer sy haer des somers mede behelpen/ende des winters gebruikken sy reghen-water;gaen saepen ende versch water halen aen 't vaste landt. Dit Eplandt heeft een supbere kust/ende een reede daer goet ancker-grondt c.1.
is. Leght op sommige quartieren soo naer aen 't vaste landt/datter maer een enge strate tusschen bepden en is;dan daer de haven oft reede leght/is twee leguen van 't vaste landt. De in-geboorne hebben nu 't Chyristen-geloobe wel aen-genomen/ende de Cazique is een goet Chyristen en onderdaen van den Koningh van Spaegnien/is een fraep zee-man ende grooten handelaer: Op dit Eplandt worden de vooznaemste schepen van de zupdt-zee getimmerd ende van de rieviere Guayaquil woardt meest al 't houdt ghebracht/daer de stadt Lima ende alle de vallepen mede werden vooz-lien. By het Eplandt wast ende valt het water ordinaris vijftien ende selthien voeten/ende insghelijcks op de voozdere kust naer Panama toe/minder oft meer naer dat de ghetjen loopen.

Dit Eplandt Puna werdt by de Engellschen oberrumpelt/onder het beleydt van Thomas Candisch, in den jare 1587; ghetuyghen daer van dat het een goede haven heeft: vonden daer een schip van 250 tonnen/welck daer lagh om over te halen/ende te vooz-lien/daer de plaetse seer bequaem toe is; de Cazique met syn hupl-vrouwte/(wesende een Spaensche vrouwte) ende den meesten-deel van het volck waren ghevlucht: syn hups/welck was een statelijck gebouw/met zijn galerijen/lagh dicht by de water-kandt; hadde een groot pack-hups vol van potten met peck/ende voozts basten om kabels van te maecken: want naer dat sy ghetuyghen/soo werden hier de beste ende meeste kabels gemaect van de gantsche zupdt-zee. De Schryjver van de selve vopagie ghetuyghet voozder: dat het een seer lustigh Eplandt is/vruchtbaer ende van alles wel vooz-lien/upt-genomen datter gheen

gheen mijnen van goudt oft silver en zijn: daer waren in't doyp ontrent des Cazi-ques palleys wel twee hondert huysen / ende noch wel soo veel in een doyp ofte twee op 't selve Eplandt / welck naer zijn segghen is wel soo groot als het Eplandt Wight. Daer zijn seer goede weyden op 't Eplandt: veel peerden / ossen ende stieren / ende seer schoone ende vette schapen / menichte van tamme gepten / die ghewoon zijn ghemelckt te worden: daer is menichte van dupben / kalkoeten ende end-vogelen die seer groot zijn. Ontrent het huys van de Cazique was een fraeye kerck ghetimmert / met eenighe klocckens in den toorn. De Engellschen verbranden ende destrueerden alles vooz haer vertreck; ende werden al voozen op haer onbersiens by hondert Spaegniaerden ende veel Indianen bespronghen / soo datter eenighe doodt bleven / ende dyp ghevanghen. Wat dieper in de zee leght noch een klepnder Eplandt welck sy noemen Santa Clara, daer niemant op en woont / doch daer en is noch water noch houdt; de in-woonders van 't Eplandt Puna pleghen het in vooz-tijden te ghebruycken om haer dooden daer te begraven.

De rieviere van Tumbes is wel bewoont / ende daer pleegh een fortreffe te legghen van seer fraey werck / die de Ingas, Koninghen van Peru daer hadden doen leggen: de mondt van dese rieviere leght op de hooghte van dyp graden en een half by zupden de linie. Van dese rieviere tot de Cabo Blanco streckt de kuste zupdt-zupdt-west / ende de distantie is vijftien leguen: dese Cabo leght by naer op de hooghte van vier graden naer 't segghen van Herrera; dan Pedro de Cieça stelt die op dyp graden ende een half by zupden de linie. Van Cabo Blanco streckt de kuste naer 't zupden tot het Eplandt de Lobos; In dit Eplandt zijn mede fonteynen van sulcke betumen / ghelijck als aen 't punt van St Helena, naer 't segghen van Acosta. Tusschen Cabo Blanco ende Isla de Lobos, leght een ander punt welck sy noemen Punta de Parina, ende streckt by naer soo verre in zee als 't vooz-gaende. Van dit punt keert de kuste weder naer 't zupdt-westen tot Payta toe / naer 't seggen van Herrera ende Pedro de Cieça: de welke Payta stellen op de hooghte van vijf graden by zupden de linie: Thomas Fuller vooz-noemt / stelt Payta op vijf graden ende vier minuten; (Sir Richard Hawkins op vijf graden;) ende seghe dat 't landt van de vierde graedt af tot de vijfde toe / streckt zupdt-oost ende noozdt-west; welck beter is aen te nemen vooz eppen bebindinge: de selve Fuller stelt Cabo Blanco op vier graden / en de Eplanden de Lobos op les graden / ende de streckinge tusschen den vijfden ende sessten graet / zupdt-oost ten oosten / ende noozdt-west ten westen: de welke wy in onse kaerte hebben gevolght. Pedro de Cieça leght dat de zee-kuste van Tumbes af naer 't zupden toe / wepnige ofte geen hooge bergen en heeft / dan alleen eenighe dupnen ende rodtsen / ende dat daer seer wepnige rievierkens in zee loopen. De haven van Payta is van de voozlepde Cabo verscheyden / wepnigh meer als acht leguen: is een schoone haven / en de vooznaemste aenkomste van ganisch Peru: de schepen die dertwaerts willen / komende van Isla de Lobos, loopen oost ende west tot aen de haven / welck zijn vier leguen: (tusschen Payta ende p^a de Aguia stelt Herrera noch twee havenen / Silla ende Tangora.) Van daer vervolght de kuste naer 't zupden tot punta del Aguia; ende tusschen beyden is een groote in-ham / daer goede reede is / beschut vooz de winden ende goede ghelegentheid om de schepen te repareren. Dit punt leght op de hooghte van les graden by zupden de linie; ende is hoogh-landt / ghelijck oock het binnen-landt. Men ziet van daer twee Eplandekens die men noemt de Lobos Marinos; legghende zupdt ende noozdt met het selve punt; het eene Eplandt leght vier leguen van 't vaste landt / ende de schepen konnen tusschen beyden vooz passeren; het ander leght wat verder in zee / ende thien leguen van 't eerste op de hooghte van seven graden schaers by zupden de linie; (Sir Richard Hawkins steldt die op les graden en een half;) op dese Eplanden en vindt men niet dan robben ende Pinguins, ende ander ghevoghelte / gheen boomen / noch gras ofte water; aen het grootste

grootste is een seer goede haven; 't vaste landt daer teghen ober is leegh aen de water-kandt. Dus verre streckt hem de kuste van de provincie ende Audientie van Quito.

L I M A ofte L O S R E Y E S.

Het selthiende Capittel.

Groote ende gheleghentheydt van de Audientie van L I M A; de vvegh van S A N M I G V E L naer de stadt van T R U X I L L O toe.

De tweede Audientie van Peru wordt genaemt Lima ofte Los Reyes; streckt haer nooydt ende zuyden van ontrent de hooghte van ses graden / tot de ses-thien oft seventhien graden al by zuyden de linie; welck zijn in de lenghte langhs de kuste twee hondert ende twintich leguen; hoe-wel eenighe het wel d'p hondert leguen weeghs segghen te wesen: van punta del Aguia af daer de Audientie van Quito eyndicht / tot vooz-by de stadt ende haven van Arequipa daer de Audientie van Los Charcos begint: oost ende west heeft dese Audientie / vooz soo veele sy bewoont is / hondert leguen weynigh meer oft min / ende haer limiten legghen open naer 'toosten toe / ende de landen van Brasil ende Rio de la Plata. Den Vice-Kop van Peru onthoudt hem meest hier; ende daer zijn in dese Audientie ende de provincien daer onder begrepen / de volghende steden ende vleckken van de Spaegniaerden: Ciudad de los Reyes ofte Lima, Arnedo, Santa ofte la Parilla, Truxillo, Miraflores, St Iuan de la Frontera, Sant Iago de los Valles, Leon de Guanuco, Guamanga, Cuzco, St Francisco de la Vittoria, Sant Iuan del Oro, Arequipa, Sant Miguel de la Ribera, Valuerde, Canette ofte Guarco, ende Oconna. Om de ghelegentheyt van de landen ende provincien beter te verstaen / soo sullen wy de beschryvinghe van dese Audientie beginnen met het verbolgh van de blacke landen ofte plapnen / ghelijck ons den wegh van de stadt San Miguel naer de stadt Truxillo, daer toe sal leyden. Augustin de Zarate seght dat de in-woonders van de plapnen zijn d'pderley; te weten Yungas, Tallanes ende Mochicas; al verscheyden vantage / doch dat die van Cusco mede konnen sprecken.

Van de stadt San Miguel tot de vallepe van Motupe zijn twee-en-twintich leguen; al sandighe ende seer moepelijcke wegh / insonderheyt daer die nu gheleght is; tusschen beyde de dypnen zijn eenighe vallepkens; ende hoe-wel daer eenighe riebieren van 't gheberghte af-loopen / soo en komen die evenwel niet tot daer toe / maer sincken veel eer in 't landt / ende verdwynen / soo dat men daer gheen nut van en heeft. Om desen wegh van twee-en-twintich leguen met meerder ghemack te gaen / soo scheidt men van San Miguel teghen den abondt / ende reysst den gantschen nacht / om met 't kriicken van den daghe te zijn aen een plaetse (Cieça seght unos Xagueyes) daer den reysenden man te d'yncken bindt; ende van daer voozts ghevoelt men de hitte van de sonne / maer weynigh. Ende die konnen / d'ragen haer calebassen met water / en oock fleskens met wijn van hier vooz-waerts. Komende aen de vallepe van Motupe, soo liet men terstondt de koninghlijcke wegh daer wy hier voozen hebben van ghelproken. Dit is een bzeede ende vruchtbare vallepe; ende hoe-wel hier mede een riebier van 't gheberghte af komt / die tamelijck groot is / soo en komt de selve niet tot aen de zee / maer verlinckt in 't landt ghelijck de vooz-gaende: niet te min soo groepen hier veel boomen / dooz de vochticheyt die sy onder in de gront vinden: ende 't volck dat in de dozpen in het leeghste van de vallepen woont / onder-houden haer met het water welck sy upt putten halen / die sy daer graben: hebben veel cottoen-boomen daer sy haer kleedinghe van maecten / ende handel met d'ynben.

Vier leguen van Motupe leght de schoone ende frissche vallepe van Xayanca, de welcke by de vier leguen bzeedt is; waer een schoone riebier door-loopt / daer de

inghelatene haer water upt-leyden/om de jaep-landen te waderen daer 't van noode is. Dese vallepe was in booz-tijden seer bewoont; ende de groote Heeren hadden hier haer pallessen ende schueren daer haer Kent-meesters op-licht op hadden/ghelijck in andere deelen van dit Rijk.

Van dese vallepe komt men aen Tuqueme, welck oock groot ende lustigh is/ ende vol van boschagie/ ende de verballen hupsen ende wooninghen die men daer noch siet/ gheben ghetuyghenis dat dese vallepe eertijds seer ghesloereert heeft.

Een kleyn dagh-reple boozder leght de schoone vallepe Cinto. De leser sal gelieven eens booz al te verstaen/dat tusschen beyden dese vallepen van d'een tot d'ander niet en sijn dan landt-duppen ende seer drooghe klippen/ daer men gheen lebendige creatueren en siet/noch boomen/noch krupden/dan alleen eenighe vogelen die daer over blieden. Men dient over dese plapnen niet te reple sonder goede leydslieden/ die den wegh dooz dese duppen weten te wijlen.

Van de vallepe Cinto komt men aen Collique, dooz de welcke een rievier loopt van de selve name: ende is soo diep dat daer gheen wedde en is/ ten zy als 't somer is op 't gheberghen/ ende winter op de plapnen. Is mede een bzeede vallepe ende vol gheboomte; dan daer is weynigh volcks oberigh/ dooz de oorloghen die de Spaegniaerden onder den anderen hebben gheboert. Augustin de Zarate seght dat Collique vallepe licht veertich leguen van St Miguel.

Van de vallepe Collique treckt men naer Zana, van ghelijcke ghestalte als de booz-gaende: ende boozts kommen in de vallepe Pascamayo, de welcke de vruchtbaerste ende volck-rijcke is van alle de booz-gaende: de in-gheboorne van dese vallepen waren in booz-tijden eer sy by de Ingas wierden t' onder-ghebracht/ seer machtigh ende groot gheacht by hare nae-bueren: hadden groote tempelen daer sy haer Af-goden offerden/ die al gheruineert sijn: daer woenen nu veel Papen ende Nonnicken die dit volck onder-rechten. Dooz dese vallepe loopt een heel schoone rievier/ waer upt de Indianen eenighe slooten ende wateringhen trecken om het landt te begieten/ welck sy bezaepen willen. Ende de Koninghlijcke wegh loopt hier dooz/ daer herberghen ende ander hupsen tot dienst van de selve aen-legghen. In dese vallepe wordt veel cottoene lijnwaet ghemaect; ende de koepen willen hier wel tieren/ ende noch beter de verckens ende gepten/ ende ander bee/ ende is een wel ghetemperde plaetle.

Oyt de vallepe van Pascamayo kommen aen die van Chacama, die pmmers soo groot ende vruchtbaer is/ hebbende boven dien veel supcker-rieden daer veel ende goet supcker van wordt ghemaect; ende andere vruchten: de Dominicanen hebben hier een klooster.

Vier leguen boozder leght de vallepe Chimo, die groot ende wijdt is/ daer de Stadt Truxillo is ghelegghen: de Koninghen van Peru naer dat sy meester waren gheworden van dese vallepe/ achten die seer veel/ ende deden daer eenighe pallessen ende lust-hoven booz haer bouwen; ende de Koninghlijcke wegh loopt daer dooz/ met syn mueren aen beyde zijden.

Het lebenthiende Capittel.

Van de vleckc MIRAFLORES, ende de stadt TRUXILLO: ende de vleckc SANTA ofte PARILLA; oock ARNEDO.

E Er wy boozt baren in 't beschryven van de ghelegghentheyt van dese vallepen/ soosal het noodigh sijn om niet booz-by te slaen/ te sprecken van eenighe steden die daer in legghen. De eerste Stadt langhs de kuste behoorende tot de Audientie van Lima, wordt ghenaemt Miraflores, is ghelegghen in de vallepe Zana, vijfen-tueghentich leguen van de Stadt de los Reyes naer 't noorden; vijf leguen van
de zee/

de zee/is een rijcke plaetse ende daer veel handels valt / dooz dien daer veel koozns wast / ende veel gepten worden gheteelt : syn haben wordt ghenaemt Cherepe , doch is niet wel beschut : ende tusschen dese haben ende de stadt licht veel boschga-
gie: hier valt eenighen Anil, doch slecht. Van Zana leydt een wegh aen de sincker-
handt naer Pueblo novo daer een klooster is van Augustiner-monniken ghe-
naemt Guadalupe.

De stadt Truxillo, ofte Trugillo, is ghelegghen in de vallepe Chimo boozen be-
schreben / nebens een groote ende schoone rievriere / upt de welcke de Spaegniaer-
den diversche slooten ende weteringhen leyden om haer hoben ende boomgaerden Cieça
c.69.
te wateren : ende byenghen 't water in alle de hupfen van de stadt : 't landt daer
dese stadt is gheleght / wordt booz seer ghesondt ghehouden ; ende is rondrom
vooz-sien van veel houtwerjen ofte landt-hupfen / daer de Spaegniaerden haer
beesten houden / ende 't landt bezaepen : ende allenthalven zyn veel wijngaerden
gheplant / veel granaten ende vijghe-boomen / oragnien ende andere byucht-boo-
men van Spaegniën ; ende veel tartwe wordt daer ghewonnen. Soo dat de in-
woonders van dese stadt grooten overbloet hebben van alderhande lijf-tocht /
ende dooz dien de zee maer een legue van daer en is / (naer 't segghen van Cieça)
soo en ghebyeeckt daer mede gheen goede visch. De stadt is ghebout op een black-
te / welck de vallepe maect / ontrent sekere berghskens van leer harde ende drooge
rodtsen : is wel bebout / met byeede straten ende een groote marckt. De Indianen
van 't gheberghte / komen af upt hare provincien / om de Spaegniaerden die in
dese stadt woonen / te dienen ; ende vooz-sien de stadt van sulcks als in haer ghe-
weste valt. Dese stadt naer 't segghen van Herrera, is ghelegghen op de hooghte
van seben graden ende dertich minuten by zupden de linie : tachtentich leguen
van de stadt los Reyes ofte Lima, ende twintich leguen van Zana ofte Miraflores.
't Supcker dat in dit quartier wordt ghemaect / wordt meest ghemaect in de
vallepe Chacama ofte Chicama, ghelijck Acofta 'tselbe ghetupght ; welck wel vier l.4.c.32.
leguen groot / is ende heeft seer byuchtbare velden. Van dese stadt worden schepen
af-gheladen met cottoene lijnwaeten / welck by de Indianen van dit quartier
worden ghemaect. Is een van de voornaemste steden van Peru, ende naer eeni-
ghe segghen / soo louden daer wel vijf hondert hupfen in dese stadt welen : daer zyn
wel vier kloosters van Monniken / Dominicanen / Minne-byoeders / ende Au-
gustijners : de Officiers van den Koningh hebben hier haer woon-plaetse / ende
worden daer gheset by den Vice-Kop. In haer limiten zyn naer 't segghen van
Herrera wel vijftich dupsent Indianen die tribuut betalen / verdeelt in twee-en-
veertich Repartiementos, ghelijck de Spaegniaerden dat noemen. De haben
van dese stadt welck sy noemen el Arrecife de Trugillo, leght twee leguen van
daer / in de bape die qualijck beschut is tegghen de windt / soo dat het een quaede ende
onleekere reede is.

De vleecke la Parilla, welck oock anders wordt ghenaemt Santa, naer de vallepe
daerle in is ghelegghen / is vijftien leguen van Truxillo booz-noemt naer 't zupden /
ende sebentich leguen van Lima naer 't noozden : op de hooghte van neghen gra-
den naer 't segghen van Herrera ; is ghelegghen by de zee neffens een schoone ende
groote rievriere / de welcke een goede haben gheeft ; de schepen die langhs de kuste
baren / komen hier op de reede om haer berberchinghe te haken. Dese rievriere is
een van de grootste die men vindt in dese plapnen ; ende wordt by de Indianen
ghepasseert dooz een sonderlinghe bondt ; hier wassen seekere calebassen soo groot
als schilden / ende aen beyde zijden plat / dese weten sy met koozden aen een te snoe-
ren / ende maken daer een langh ende smal blot af ; daer sy de goederen ende men-
schen op laeden / ende vier Indianen welcke upt-nemende swimmers zyn / stieren
die al swemmende : van d'eene oever tot d'ander. Dese rievriere ghelijck de andere
begint te vallen in 't beginsel van May. Dese stadt heeft een seer goede haben /
want tusschen de rievier ende de stadt is een diepe bape, daer de schepen wel beschut
ligghen.

ligghen. Daer ontrent wast seer goede tarwe; daer valt oock supcker / ende daer is veel bee; ende daer wassen seer schoone olijven: In de stadt zijn ontrent seventich hupfen van Spaegniaerden.

De vleecke Arnedo is ghelegghen in de vallepe van Chancay, thien leguen van Lima ofte los Reyes, een halve legue van de zupdt-zee / is rijck van wijngaerden / ende daer is een klooster van Dominicanen; ende dese stadt heeft ontrent hondert hupfen van Spaegniaerden / ende veel Indianen; daer is een rievierken ontrent.

Het achtthiende Capittel.

Van de valleyen die voorder zijn ghelegghen van TRUXILLO af, tot de hooft-stadt LIMA toe: ende haer bysondere gheleggheden.

VAn de stadt Truxillo tot Lima zijn tachtentich leguen / al dooz sandt-duppen ende vallepen: Dyt de vallepe Chimo daer de stadt Truxillo in leght / komt men in die van Guanape, seven leguen van Truxillo naer de stadt Lima toe; dese vallepe was in vooz-tijden alsoo vermaert onder de in-gheboozne van 't landt / wegghen den goeden dranck die daer wierdt ghemaect (welck sy noemen Chica) als Madrigal oft San Martin in Castilien / van wegghen de goede wijn; ende daer woonde eertijds veel volcks / dan zijn nu seer vermindert. Dese vallepe heeft een haven aen de zee / die seer bequaem is / want veele schepen die langhs de kuste van Panama naer Lima toe komen / hier haer verberchinghe komen halen.

Van Guanape komt men aen de vallepe van Santa; doch tusschen beyden leght noch een kleyn vallepen / daer gheen rieviere dooz en loopt / dan daer is een secker put / daer de replende lieden upt drincken. Santa is een van de grootste / langhste / ende breedste vallepen van alle de vooz-gaende / ende daer is de stadt Santa in ghelegghen daer wy hier voozen hebben van ghespoocken. Het volck van de lande gaet ghekleedt / ende hebben haere spanfels ende andere teecken / by de welke sy onder-schepden worden van haer ghebueren.

Twee dagh-replen van de vallepe Santa, leght de vallepe Guambacho, daer mede een rieviere dooz loopt / daer de in-woonders haer weten van te dienen als in de vooz-gaende vallepen: hier by leght Cazma met een haven daer fre-gatten komen laeden: want seven leguen van Cazma onder 't gheberghte wast veel wijns.

Anderhalf dagh-reple van Guambacho, ofte 12 mijlen weeghs dooz sandt-duppen / leght de vallepe Guarmey, daer oock in vorige tijden seer veel volcks woonde; dan nu meisten sy daer veel verckens / ende houden daer veel koepen ende peerden.

Den Generael Ioris Spilbergen was hier in den jare 1615, naer dat hy de bloete van Lima gheslaghen hadde; ghetuyghet dat de haven van Guarmey is ghelegghen op de hooghte van thien graden by zupden de linie: ende dat een schoone ende plapfante plaette is / met een groote ende wel-ghelegghene haven / daer men met veel schepen magh legghen; vonden daer een staende poel van versch water / daer sy haer van verslaghen. Het volck was al ghevlucht / soo dat sy de hupfen in het stedeken meest leedigh vonden: daer lagh een ghebroken ende verballen kasteeltjen.

Naest de vallepe van Guarmey volghet die van Parmonga; in de welke / hoe-wel sy alsoo vermaeckelijck is als eenighe vooz-gaende / gheen volck en schijnt ghewoont te hebben / dooz dien men daer niet en liet dan dichte ende woeste boschagien. Een saecke is daer in dese vallepe welck weerdigh is om te sien / te weten / een fraey ende wel-ghelegghde fortreffe / naer de wijze die sy daer houden in haer timmeragien: hadde seer bequame kamers ende schueren / ende de mueren waren al gheschildert met alderhande beesten ende voghelen / dan is nu meest verballen / ende in veele plaetsen onder-graven / om de schatten te soecken / die men meynt neffens de dooden in de graben gheleght te zijn.

Twee

Twee leguen van de vallepe Parmonga loopt de rievier Guaman, welck in de Spaensche tale soo veel te legghen is/als Rio del Halcon, rievier van de valcken; ende wordt ghemeynlijk ghenaemt la Barranca; dese vallepe is van de selve ghesalte als de vooz-gaende / ende soo wanneer als het veel reghent in 't gheberghte / soo is dese rievier seer ghevaerlijk/ende eenighe zyn in 't passeeren van dese rievier verdroncken. Een dagh-reple voozder leght de vallepe van Gaura, daer oock een woon-plaetse is van ontrent hondert hupsen van Spaegniaerden/ende meer van Indianen; daer zyn eenighe supcker Ingenios: van daer komt men aen de Salinas van Gaura, welck een van de wonderbaerlijkste sout pannen zyn van de werelt; want daer en komit gheen water ontrent / maer is een rodse die upt-ghehouwen wordt ende weder aen-waist: dit soudt wordt ghebrocht naer de haven van Gaura, ende voozts in barcken naer Lima; van daer loopen twee wegghen naer Chancay, daer Arnedo in light hier voozen verhaelt: van daer komt men aen de rievier van Chancay, daer een steenen brugghen ober leght: ober dese rievier komt men in de landt-duppen ende gheberghte/ welck duert vijf leguen; dit gheberghte af-dalende / komt men aen een in-ham van de zee daer veel visschers wonen / die visch voeren naer Lima: van hier komt men aen de velden van Caravaillo / ende de rievier van de selve naem/ welck men passeert dooz een wedde / twee leguen van Lima: aen de mondt van dese rievier plachten haer te onthouden Swarten die van haer Heeren wegh loopen / die sy noemen Simarones.

Het neghenthiende Capittel.

De gheleghentheyte van de stadt LOS REYES, ofte LIMA: ende de wegh van daer over 't gheberghte naer 't oosten.

De hooft-stadt van dese Audientie wordt genaemt Ciudad de los Reyes, ofte de Lima, naer den naem van de vallepe daer sy in ghelegghen is; welck wel een van de grootste ende breedste vallepen is / van alle de ghene die men heeft op dese plapnen van Peru van Tumbes af, leght op de hooghte van twaelf graden by zupden de linie / op de lenghte van twee-en-tachtentich graden van den meridiaen van Toledo, naer 't legghen van Herrera. Andere stellen die op de hooghte van elf graden ende vyftich minuten; ende andere op de hooghte van twaelf graden ende dertich minuten / ghelijck noch onlanghs by onse Nederlandische stierlieden is bevonden gheweet. Dese stadt is ghebout op een vlack veldt; twee leguen van de zupdt-zee / van boven de stadt naer 't oosten toe van de selve / komit een rievier af / de welke in de tijdt dat het somer is in 't gheberghte/wepnigh waters heeft / dan als het winter is in 't vooz, gheberghte / soo gheeft sy seer veel waters / ende loopt in de zupdt-zee / by westen van de stadt. De stadt is in sulcker voegghen gheleght dat de sonne nimmermeer ober dese rievier de stadt met haer stralen en treft: de rievier loopt dicht neffens de stadt / soo dat een sterck man van 't marckt-veldt tot aen de rievier met een steen machtigh is te worpen: Naest Cusco is het de grootste ende schoonste stadt van gantsch Peru; heeft veel schoone hupsen ende treffelijcke ghebouwen / met haer toozns / ende een wijde marckt / ende breede straten; welcke alle op de marckt upt-komen; de hupsen hebben meest maer een verdiepinghe; dooz dien 't houdt daer niet en deught / ende in een jaer dyp ofte vier van de woymen ghegheten wordt: de wanden zyn ghemaect van hout / ende tusschen beyden met aerde ghewult; de daecken van onbehoutwe ribben / diese met gheschilderde kleeden bedecken; welck ghenoech is / dewyl het hier niet en reghent; hoe-wel eenighe meynen dat het beter is hooghe hupsen te hebben / ende engher straten / dooz dien de sonne de straten dan minder beschijnt. Dooz de meesten-deel van de hupsen loopen riolen van goet water / daer de in-woonders haer hoven mede wateren; want hebben hier veel schoone ende lustighe hoven. Daer is teghentvoozdigh grooten handel ende excelliben rijckdom in dese stadt / dooz dien

Engel-
sche va-
yagie.
Olivier
van
Noordt.
d. 5. l. 6.
c. 12.

dien 't hof hier is / ende de Cancellarij van den Koningh hier wordt ghehouden; ende den meesten handel van Terra Firme op dese plaetse wordt ghezeven; waer dooz hier dooz-gaens grooten toe-loop van volck is/ende veel winckels ende tenten zijn op-gheslaghen van alderhande koopmanschappen. Daer wonen seer rijcke lieden / van welcke eenige wel hondert en vijftich duplent ducaten besitten; hier worden dickwils schepen naer Panama af-gheladen / die acht hondert duplent ducaten weerdigh zijn / ende oock wel somtijds een millioen ducaten: (seght Pedro de Cieça van synen tijdt.) Boven de stadt naer 't oosten toe / leght eenen hooghen bergh / daer een krups is op-gherecht. Ende op de velden rondtom de stadt zijn veel hoeven/daer alderhande vee wordt op-ghebracht; veel dupf-huplen; wijngaerden; ende boomgaerden / daer alderhande vruchten van Spaegniën wassen / welcke daer oock seer goet ende smaeckelijck vallen: Men kan van de vruchtbaerhepdt van dese landoutwe niet ghenoech segghen. In somma / men heeft daer gheen ghebreck van pets dat tot onder-houdt van des menschen leven noodigh is; men heeft daer gheen vreesse van peste: ten reghent / noch blixemt/noch en weer-licht daer nimmermeer/men heeft daer dooz-gaens een heldere ende klare lucht/sonder dat de hitte oft koude bestwaernisse geeft. Alleen in de 4 somer-maenden van Spaegniën (seght Augustin de Zarate,) soo valter naer 'tzupden toe een dautjen / welck niet schadelijck is vooz de gesontheyt/maer goet vooz die pijn in 't hooft hebben / daer mede wassende. De meeste hitte heestmen hier in December, Ianuario, Febrero, ende Martio; dits haeren somer. Den herft ende ghetwas komt hier in de maenden December ende Ianuarius; de dypben ripen ende worden ghesneden in April. Van May tot September ist hier winter. Den Vice-Kon van Peru houdt hier syn ordinaire residentie / die jaerlijcks treckt veertich duplent pezos vooz salaris / ende als hy reys naer Callao, dyp duplent elcke reys tot verval van syn onkosten: ende soo hy elders treckt in 't Rijk / gelijcke thien duplent pezos; de Capiteyn van syn guarde heeft dyp duplent pezos: ghelijck oock mede de Koninghlijcke Audientie; die ordinaris bestaet upt acht audieniers / die jaerlijcks trecken vooz salaris dyp duplent pezos: ende andere Officiers van des Konings in-komsten; ende de vier-schare van de Inquisitie wordt daer ghehouden: de welcke daer is gebrecht op de selve tijdt doen sy oock in Nova Hispania wierdt in-ghevoert. Daer is oock een Universiteyt op-gherecht / daer de vrye konsten worden gheleert/ende verscheiden talen van de Indianen / welck meest wordt beschickt dooz de Jesuiten. Hier is mede de stoel van het Artz-Bisdom / onder het welcke de Bisschoppen van Chile, Charchas, Quito, Cusco, Panama, Nicaragua ende Rio de la Plata resorteeren: daer zijn dyp parochien / ende vijf kloosters van de vier bedelende ordren/ende een collegie van Jesuiten/ ende twee Nonnekloosters. Andere segghen datter wel vijftien kloosters zijn.

De haven van dese Stadt wort genaemt Callao, is een groote/rupme ende seer goede haven / twee leguen van de stadt ghelegen: aen de welcke veel huplen zijn ghebout/naer eenighe segghen wel ses hondert/ende het tol-hups/ende een kercke/ ende een klooster van Dominicanen. Men heeft hier by experientie bevonden/dat het water van de zuydt-zee kracht heeft om de hitte te matighen; want de wijn in flesschen daer in gehangen/wordt de selve wijn wonder koudt. Sr Francis Draeck quam in dese haven in den jare vijftien hondert ende neghen-en-sebentich / ende vondt daer twaelf schepen aen ancker legghen; ende in 't eene een kist met veel silber ende veel zijden / ende linnen laecken / daer hy syn bekomste van nam / ende hieuto al de kabels van de schepen af/ende liefse drijben/ende verbolghde syn reys naer Paita toe. Sints die tijdt isser een fort ofte twee ghemaectt by de Spaegniarden tot bescherminghe van de haven / ende een retrenchement ghelegh om de huplen / ghelijck 't selve is bevonden by de Nassavise blote / in den jaere 1624. 't Landt streckt hier met een punt upt / van welck een rif af-streckt wel een legue in zee / naer een langh ende smal Eplandeken toe / welck ghenaemt wordt

Isla de Callao, ofte oock Isla de Lima, streckende in de lenghte nooydt-west ende zuydt-oost; met noch een kleynder Eplandeken naer het zuydt-oosten: de onse die daer waren met de Nassavise vlote/ retrencheerden haer op dit Eplandt, dan dooz de steenighe grondt en konden daer gheen water begraven; alleen vonden op een bergh menighe van groen krupdt/ welck seer dienstigh was teghen het scheurbuck; aen beyde zyde van het voorsz. punt verliest hem het landt/ ende maect twee in-hammen in forme van een halve mane/ waer van de eene streckt naer het nooydt-westen van de haven van Callao af/ tot aen secker Eplandekens ofte klippen/ welck sy noemen Islas de los Pescadores: ende de ander naer het zuydt-zuydt-oosten tot een ander upt-streckende hoeck; ende aen desen tweeden in-bocht is de vallepe van Pachacama ghelegghen/ daer wy nu van sullen sprecken.

Van Lima loopt een wegh naer 't oosten over het gheberghte; vier leguen van de stadt licht de vallepe Seneguilla; vijf leguen voorder leght Chontajo; een vruchtbare vallepe/ daer een rycke Cazique woondi/ ende veel Indianen; daer aen volght over een rievier Sificajo; thien leguen van Lima is een Corregimiento, aen de voet van 't gheberghte; van daer begint men te klimmen naer een dorp van Indianen genaemt Corillo, derthien leguen van Lima, daer 't seer reghent ende dondert; van hier komt men te Guadacheri, een rycke blecke van Indianen/ diese noemen Chapiyungas: is getempert landt/ tusschen koudt ende heet; van hier daelt men ende klimt weder op naer 't hooge geberghte van Paviacacia, daer den reysende-man ghelijck zee-zieck wordt: is twee-en-twintich leguen van Lima: dit gheberghte schijnt den hemel te raecten; van daer daelt men dooz een seer moepelijcke ende ghebaerlijcke wegh/ wegghen de rodfen naer Atunxanxa, daer wy elders van sprecken: ende hier treckt men over een rievier die haer loop heeft in de zuydt-zee; ende komt upt by Cannette.

Het twintichste Capittel.

Van de vallepe PACHACAMA, ende de vervolghende valleyen langhs de kust van de zuydt-zee, ende haer ghestalte, ende ghelegghentheyte tot GUARCO toe; ende van de vleckte CANNETTE.

Vier leguen van Ciudad de los Reyes; langhs de selve kust van de zuydt-zee/ leght de seer vermaerde vallepe van Pachacama; die seer vruchtbaer ende vermakelijck is: ende in dese vallepe was een van de kostelijckste tempelen van gantsch Peru, daer grooten ryckdom van goudt ende silver was: soo dat Hernando Pizarro daer wel neghen hondert duysent Castilianen upt-haelde/ sonder het ghene by de soldaten ghenomen wierdt: ende niet te min soo houdt men vooz secker/ dat de Priesters ende de Indianen eer Pizarro daer konde komen/ wel soo veel goudts ende silvers wegh ghebracht ende verstecken hadden/ als vier hondert man souden konnen draghen; het welcke noyt weder te vooz-schijn is ghebracht/ hoe seer dat men daer oock naer ghelocht heeft: ende de Indianen met pynighen ghedwonghen om 't selve te openbaren.

Van de vallepe Pachacama komt men aen die van Chilca; daer men een wonderbare saecke liet/ ende weerdigh om aen te mercken/ welck is/ dat het in dese vallepe nimmermeer en reghent/ noch daer en loopt oock geen rieviere ofte beke dooz/ ende nochtans soo is het meesten-deel van de vooz-sepde vallepe bezeyt met Maiz ende andere wortelen/ ende daer zyn oock veel fruct-boomen: ende op dat de zaden ende planten de noodige vochtigheyt mochten bekomen/ soo maecten hier de Indianen diepe ende wijde kuplen/ daer sy alle dinghen in zaeyen ende planten/ ende het belieft Godt de selve haer waldom te gheven dooz den dauwe die daer valt: doch eben-wel soo en soude het Maiz niet tot syn volkomen waldom komen/ ofte oock op-komen/ ten ware sy by het zaet een ofte twee hoofden van sardijnen leyden/

Cicça
c.72.

Cicça
c.73.

lepden / ende die te samen met aerde bedeckten : welcke sardijnen sy met haer netten in de zee vanghen. Het water welck de lieden van de lande d'yncken / halen sy uyt seer diepe putten. De Koninghen van Peru hadden in dese vallepen oock haer hoven ende plaetsen / daer alderhande booz-raedt was booz haer ende haer volck / als sy 't landt dooz-trocken.

1.4. c. 32. Dyz leguen boozder is de vallepe Mala ghelegghen / dooz de welcke een schoone rievriere loopt / vol dichte bosschagie : Acofta verhaelt een dingh dat aen-merckens weerdigh is van dese vallepe : In Mala, (seght sy) derthien leguen van de stadt de los Reyes, staet een vjghe-boom / de welcke aen sy en een zijde naer het zupden toe ende naer 't gheberghte / groen wordt / ende sy vzychten gheeft wanneer het somer is in 't gheberghte : ende d'ander zijde van den boom welck naer de plapnen ende zee-kandt toe staet / gheeft haer bladeren ende vzychten ter contrarie als het somer is op de plapnen.

Wepnigh meer als vijf leguen van de vallepe Mala, leght die van Guarco, een groote ende breede vallepe / ende vol gheboomte ; insonderhepdt is daer groote menighthe van wel-riekende ende smaekelijcke Guayavas, ende noch meerder Guavas. De tartwe ende 't Maiz wassen daer wel / gelijk oock meest alles wat sy zaepen ende planten. De Ingas van Peru hebben hier een seer treffelijcke ende schoone sterckte ghebouwt / op een berghsken aen een vallepe ghelegghen / op over-groote vier-kante steenen met wel gheworchte portalen / ende groote kamers. Van het bobenste van de booz-scheyven fortreffe ende koninghlyck palleps / daelde een trap van steen tot aen de zee toe / soo dat de golven daer segghen slaen met groot ghewelt / dat te verwonderen is / hoe dit eerstmael heeft konnen ghemaeckt worden. Dit palleps was eertijds met fraepe schilderije verciert / ende daer wierdt een groote schat van de Koningen van Peru betwaert : ende dat meest is te verwonderen / daer dit soo grooten ende swaren ghebouw is / ende van soo groote steenen ghemaect / dat men daer gheenkalk ofte cement aen en ziet / jaer qualijck de voeghen / daer de steenen zijn te samen gheleght : hoe-wel dese fortreffe meest verballen is / soo ist eben-wel een dingh om met groote verwonderingh aert te sien.

Her. def. In dese vallepe is nu een vleckes by de Spaegniaerden ghebout / welck sy noemen Villa de Cannette, ofte del Guarco, naer den naem van de vallepe ; is ghelegghen vijf-en-twintich leguen van de stadt de los Reyes, naer het zupden toe : ende anderhalf legue van de zee : daer woonen wel d'yz hondert Spaegniaerden / ende veel Indianen ende Swarten : het landt daer om-her geeft het beste broodt van gantsch Peru ; soo dat van dese plaette 't meeste meel wordt verboert naer Terra Firme ende andere ghewesten : heeft een schoone rievier af-komende van 't hooghe gheberghte van Pariacaca, vier leguen van Cannette.

Het een-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de beschrijvinghe van de playnen van Peru, langhs de kust van de zuydt-zee van GUARCO af, tot TARAPACA toe ; ende van de vlecko VALUERDE, CASTRO VIRREYNA, ende de stadt AREQUIPA.

1.4. c. 37. Twee leguen boozder naer 't zupden van Guarco, loopt een tamelijcke groote rievriere / welck sy noemen / ghelijck oock de vallepe daer sy dooz loopt / Luna-guana, van ghestalte als de booz-gaende : heeft haren naem (naer 't legghen van Acofta) van de guana, welck is de mest van de zee-voghelen / soo de Indianen die noemen / welcke men / varende langhs de kust van Peru, op seckere klepne Eplandekens met hoopen als klepne berghen liet legghen / die de Indianen van het vaste landt daer halen / om haer landt mede te mesten ; ende wordt een van de profitabelste mesten bevonden die men heeft : soo dat oock eenighe de vzychbaerhept van die vallepen dese mest zijn toe-schryvende.

Ses leguen van Lunaguana leght de groote ende schoone vallepe Chíncha, soo vermaert dooz gantsch Peru, dat doen Pizarro eerst 't landt ontdeckte/ de Indianen allenthalven veel van Chíncha wisten te segghen; soo dat Pizarro in syn contract met den koningh/booz limiten van syn Goubernement nam Tempulla ofte Rio de S' Iago, naer 't noozden/ ende Chíncha naer 't zupden/ hoe-wel hy soo verre noch niet gheweest en was. Is een van de grooeste vallepen van gantsch Peru, ende vol schoon gheboomte/ ende alderhande vruchten van de lande ende van Spaegniën: daer wast seer veel tarwe; ende oock wijngaerden/ die daer by de Spaegniaerden zyn gheplant. Men vindt daer vele ruinen van seer groote gebouwen; veel verlaten huysen ende sepultueren daer men de lichamen noch heel int vindt/ gantsch op-ghezooght/ ende daer nebens groote schatten begraven. Het volck van dese vallepe is seer vermindert dooz de oorloghen van Peru, soo dat daer maer wepnigh volcks en wordt ghebonden. Augustin de Zarate steldt Chíncha maer twintich leguen van Lima.

Van de vallepe Chíncha, reysende ober de plapnen komt men aen de frissche vallepe van Yca: daer loopt een fraye riebier dooz/ dan ten tyde dat het in 't gheberghte niet en regent/ soo heeft sy soo wepnigh waters/ dat de in-woonderen daer ghebreck by hebben: om welckes booz te komen/ sy eertijcs een groote weteringhe hadden getrocken van 't gheberghte af/ die nu verballen is: daer wassen veel schoone frupt-boomen: dese vallepe wordt by Acofta seer gepresen wegen de erquile wijngaerden die in de selbe nu worden bevonden/ daer veel wijns van wordt gheperst. l. 4. c. 32.

In de vallepe van Yca hebben de Spaegniaerden een blecke ofte stedeken/welc sy noemen Valuerde; 35 leguen van de Stadt de los Reyes, naer 't seggen van Herrera, naer andere 50; ende 10 leguen van de haven van Sangalla; 12 van Pisco; 't landt daer ontrent is seer vruchtbaer van tarwe/ende Maiz, ende andere frupten; ende daer wordt veel wijns gheperst. Dit stedeken van Yca heeft een Corregidor, ende wel 500 in-woonders Spaegniaerden/ ende dyp kloosters; syn haven wordt gheuoemt Porto Quemado; daer de wijn wordt af-gelscheept; die hier seer goet is. Die onlanghs dese landen hebben bereyft stellen in dit geweste Castro Virreyna, daer eenige silber-mijnen zyn; dese plaetse wordt van noodzucht versien upt de vallepe Yca, ende soude naer haer seggen 20 leguen verscheyden zyn van Guancavelica. Een die onlanghs dese landen heeft besocht/ seght dat Castro Virreyna ofte soo de Indianen die noemen Chocolococha, light 14 leguen van Guancavelica, naer 't zupden/ende 60 leguen van Lima, ende dat daer een mine is van silber/het fijnste dat men vindt in heel Peru: daer jaerlijcs van komen 900 barren/ die gequintert worden/ behalven veel silbers dat verdupstert wort: dese mijnen ligghen twee leguen van de Stadt op een kalen bergh/ daer altydts veel sneeuw valt: is seer ghelondt landt/ ende sonder eenigh onghedierte. Tusschen Sangalla ende de Stadt Cusco leght het hoogh gheberghte welck sy noemen Sierra de Guaytara; welck naer het segghen van Herrera komt tot op vier leguen aen de vallepe van Lima. d. 6. l. 4. c. 1.

Van de vallepe van Yca komt men aen de schoone vallepen ende riebieren van la Nasca, welck eertijdts oock seer betwoont waren; dan al dit arm volck is meest dooz de oorloghen van de Spaegniaerden onder den anderen om-ghekomen ende tot niet ghebracht: In een van de booznaemste vallepen van la Nasca (welck oock wierdt ghenaemt Caxamalca) hadden de Ingas groote gebouwen/ ende booz-raedt van alles. In eenighe van dese vallepen/ van weghen haer weelderighe grondt/ zyn veel supcker-rieden geplant/ daer veel supckers wordt gemaect; soo dat Acofta ghetupghet/ dat hier jaerlijcs wel booz 30000 realen van achten supckers wordt ghemaect. La Nasca is naer 't segghen van Augustin de Zarate, l. 4. c. 32. vijftich leguen van Lima. Vier leguen van la Nasca, light de vallepe Villacuri, daer de beste wijnen wassen van gantsch Peru; heeft een haven aen de zee/ welck gheuoemt wordt S' Nicolas, ende light achtchien leguen van de principaale plaetse.

Dooz dese vallepe / als mede dooz de boozgaende / loopt de Koninghlijke wegh van de Ingas; ende aen sommighe sandighe plaetsen bintmen als noch teekenen ende aen-wysinghe om van de wegh niet te dwaalen. Naest dese vallepe te landtwaert in naer de Stadt Cusco toe / woonen de Lucanes; ende van daer komt men in de provincie van Parinacocha; waer aen volghen booz eenige daghen Desplados ende sneeu-velden / tot de provincie van de Aymaraes: van de Aymaraes komt men te Totorá, ende van daer in de provincie van de Cumbibilcas; ende van daer te Cacha aen de riebier van Apurima, naer dat Herrera getupght.

d.6.1.4.
c.4.

Van la Nasca komtmen in de vallepe Hacari, (welck naer 't seggen van Diego Fernandes is seventich leguen van Lima) ende noch boozder aen die van Oconna ende Camana ende Quilca, daer groote riebieren dooz loopen; ende in alle dese vallepen woonde in booz-tijden veel volck / zyn seer vruchtbare vallepen / ende bequaem om bee te weyden. In de vallepe van Camana is een Stadt van Spaegniaerden gelegen / welck sy noemen S. Miguel de la Ribera, 113 leguen van de Stadt de los Reyes, naer 't zuden; ende 22 van Arequipa, naer 't noorden; behoort tot het Bisdom van Cusco. Lopes Vaz seght dat het een Stadt is van ontrent 200 huysen: ende dat daer wijn valt / vijgen ende roosjen.

Van Quilca border (welck is de haven van de Stadt Arequipa) leght de vallepe de Chuli, ende Tambopalla, ende die van Ylo; ende daer aen de rijke vallepen van Tarapaca. Ontrent dese vallepen langhs de kuste / legghen eenighe eplandekens daer veel zee-robber op zyn; ende de in-geboorne varen derwaerts op blotten / om 't voghel-mest te halen.

In de vallepen van Tarapaca zyn groote ende rijke mynen van Silber / seer wit en glinsterende; 't volck van de lande / welck wepnich is / geneert hen met visschen.

De Stadt Arequipa is gelegen van de Stadt de los Reyes ofte Lima, 120 leguen, na 't seggen van Pedro Cieça, ende Herrera in syn historie: (hoe-wel sy in syn Descript. de las Indias, stelt 130 leguen, ghelyck mede doet Augustin de Zarate:) is gebout in de vallepe van Quilca, 60 oft 70 leguen van de Stadt Cusco, 14 oft als andere seggen 12 leguen van de zupdt-zee / op een seer bequame ende frissche plaetse / soo dat het een van de lustichste ende gelondste plaetsen van Peru wort gehouden: is gelegen op de hooghte van wat meer als 16 graden naer 't seggen van Herrera; dan naer 't seggen van Pedro de Cieça op seventhien en een half / doch moet maer seventhien wesen / als wy hier naer sullen thoonen. Daer wast ontrent dese Stadt excellente tartwe / daer sy seer goet ende smakelyck broodt van backen; ende daer wordt oock veel wijns ghetwonnen: heeft syn haven aen 't in-komen van de riebier Chila, welck tot aen de Stadt komt; soo dat dese Stadt altyds wel boozsien is van alderhande verberchinge ende koopmanschappen van Spaegniën; ende 't meeste Silber van de Charcas placht hier te komen / om van hier naer Panama af-gescheept te worden / soo Cieça ghetupght: de mynen van Potosi zyn van dese plaetsen verschepten hondert ende vyftich leguen, als Acosta verhaelt / dewelcke seght boozder dat het Silber in synen tijdt niet meer herwaerts wierdt gebracht / maer naer Arica. Ontrent de Stadt leght een Volcan, daer sy wonder van vertellen. Dese Stadt is seer onderhevigh de aertbevinghen / ghelyck meest al dit gheveste van Indien / insonderhepdt ontrent de kuste van de zee; ende in den jaere 1582, viel dese Stadt by naer over-hoop dooz een schrickelycke aerdt-bevinghe. Ende wederom inden jaere 1600 wierp desen Volcan soo grooten menighe van steenen ende aschen upt / dat de selve hem verspreyden over een groot deel van Peru, soo dat de vruchten ende krupden soo met aschen beset waren / datmen dis qualijck konde bypcken; ende de Stadt was in groot ghebaer / ende de schepen en dorsten die niet naerderen: de wijngaerden en konden niet ghebypckt worden booz vele jaren; ende den Volcan maecten soo grooten ende schrickelycken ghezups datmen het hoozde op alle de plapnen van Peru als oft ghedondert hadde. Onder de jurisdictie van dese Stadt gehoozen de plepnen ende vallepen van Hacari

af tot Tarapaca toe; ende te landt-waert in / in de provincien die sy noemen de Condesuyo, zijn veel dorpen ende blecken die onder dese stadt behooren/ende daer de in-woonders van dese stadt haer Encomiendas hebben/gelijck de Spaegniaerden die noemen; als daer zijn los Hubinas, Chiquiguanita, Quinustaca, ende los Collaguas, daer eertijds veel volcks woonde / die veel van de schapen van Peru hadden; dan dit volck is dooz de oorloghe van de Spaegniaerden seer vermindert: hoe-wel dat Herrera seght / dat daer wel vijftich duysent Indianen die tribuut betalen/ onder dese stadt gehoozen. Inde wegh van dese stadt naer Chuquito toe/ leght de vallepe Moquegua, die seer lustigh ende vruchtbaer is.

Men de wegh van Arequipa naer Collao toe / legghen twee groote lacken / uyt 't eene van dese seght men dat de rievriere Apurima haer oorsprongh soude hebben.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincien, langhs de Koninghlijcke wegh over 't gheberghte van GUANCABAMBA; VOORTS VAN DE CHACHAPOYAS ende MOYOBAMBA.

Wij hebben in 't vooz-gaende vervolght de plapnen ende blacke landen van dese Audientie van Lima, dooz de vallepen aen de kulle van de zuydt-zee gele- Cieça 6-77
gen; ende sullen nu komen tot de binnen-landtsche provincien ende steden van de Spaegniaerden daer in ghelegen / beginnende van Guancabamba, daer wy het in 't vooz-gaende hebben ghelaten. Van Guancabamba tot Caxamalca, rekent men 50 leguen wepnigh meer ofte min. Dese wegh ende de provincien tusschen beyden gelegen/en worden by Cieça niet naerder beschreven / dan uyt den eersten tocht van Pizarro van St Miguel naer Caxamalca, konnen wy ten deele de ghelegentheyt af-meten: Herrera seght dat van St Miguel tot Caxamalca zijn twaelf groote dagh-repsen; ende dat Pizarro treckende van St Miguel over de rievier/eerst quam in 't landt van de Curaca Pavor, welck waren frische vallepen: dat Caxas twee dagh-repsen van daer is; ende Guancabamba een dagh-repse voozder / wese- lende een grooter ende schoonder plaetse als Caxas; tusschen beyden loopt een rievier daer veel bruggen over leggen; ende de groote wegh van de Ingas loopt daer dooz; Pizarro liet dese plaetsen legghen/ende trock van 't landt van Pavor dooz een woestijne tot een dorp ghenaeamt Motux; van hier trock hy twee daghen dooz vallepen die wel bewoont waren / die Herrera niet en noemt / ende weder een dagh-repse dooz woestijnen ende sandigh landt / tot aen een groote rievriere / die hy passeerde / ende naer dat hy d'z dagh-repsen hadde ghetrocken dooz wel bewoont landt/langhs de wegh die naer Chinca loopt/soo sloegh hy de sincker-hant af naer Caxamalca, ende trock derwaerts over 't gheberghte. Als ick dit wel in-sien/soo schijnt dat Pizarro de wegh heeft genomen langhs de plapnen van Peru, ende dat de plaetse die Herrera hier noemt Motux, wel mocht de selve zijn die wy uyt Cieça in 't 16 cap. hebben genoemt Motupe, want de stadt St Miguel lagh doe aen een ander oozt ende naerder de zee. Almagro insghelijcks komende van Caxamalca weder naer St Miguel, treckt mede dooz de vallepe van Xayanque, welck mede op de plapnen van Peru leght; soo dat de gelegentheyt van La Serrania moet verstaen worden uyt de beschrijvinge van Yaen ende Chuquimaio, welc tusschen de Serrania ende de Andes in leggen/ende komen te leggen tusschen Guancabamba en Caxamalca. Dese provincie van Caxamalca, is een seer groote ende rijcke provincie/en van outs seer geacht by de in-woonderen van Peru, ende sints dat de Spaegniaerden Peru hebben geconquesteert / is de selve noch meerder vermaert / dooz dien den Inga Atabalipa daer by Pizarro is gebangen ende omgebracht. De Koningen van Peru hadden hier een magnijck palleys / met een tempel ende andere kostelijcke ghebouwen / naer haere wijse; met haer baden ende andere ghelegentheden; dan dese kostelijcke ghebouwen zijn gantsch verballen / ende dese provincie is de

stadt van Truxillo toe-gheepghent: van de welcke sy twintich leguen leght naer 't oosten/ over 't gheberghte. De provincie van Caxamalca is wonder vruchtbaer/ want de tarwe wast daer soo wel als in Sicilien; ende daer wordt veel vee getweydet; oock soo heeft men daer overbloet van Maiz ende wortelen/ende voorts alderhande vruchten gheijck in ander gewesten van dit landt. De in-woonderen zijn van goede aerdt vreedtsaem/ende vernuftigh/maken van de wolle van haer schapen alsoo fraeyen tapisserijen/als in Neder-landt. Daer zijn oock in de limiten van dese provincie mynen van seer rijcke metalen. De vlescke Caxamalca, welck is de voornaemste van dese vallepe / is ghelegghen aen de voet van 't gheberghte / heeft ontrent een legue black landt/ daer twee riebierkens dooz-loopen/daer brugghen over legghen; ende daer lagh een stercke fortrese doen de Spaegniaerden daer eerst quamen; ende een schoonen tempel van de sonne/welcke tempels sy noemden Guancas. Stellen dese vallepe van Caxamalca, 90 leg. van Lima, ende so veel mede van Truxillo. Van Caxamalca treckende over 't gheberghte naer Lima, soo komt men eerst in provincie van Guaylas, welck een rijck corregiement is/doch daer wonen wepnigh Spaegniaerden; meest Indianen die veel vee hebben van welcker wolle sy veel bape ende laeckenen maecten.

Cicca
c.78.

Herr.

Mer men komt aen de provincie van Caxamalca, leght daer eenen anderen wegh die mede by de Ingas is versoght/welck loopt naer de Chachapoyas, van de welcke wy eer wy voort-gaen/hier sullen spreken. In de provincie van de Chachapoyas, is by de Spaegniaerden een stadt ghebout/welck sy noemen St Iuan de la Frontera; is gelegen 120 leguen van de stadt de Los Reyes ofte Lima, naer 't noort-oosten toe: was eertijts gheleght aen een onbequame plaetse genaemt Levanto. seer rouw ende oneffen grondt/soo dat men die met de spade moest effenen: dan wierde daer naer verleght in de provincie van de Guancas, om dat het een beter ende ghesonder quartier was / (dooz dien Herrera elders in stede van Guancas seght/ Guancacos; ende de Guancas by Xauxa wonen naer gemeyn oordeel van alle Schryvers; soo meyne dat hier in stede van Guancas, Guancacos behoorde te welen.) De heele provincie van de Chachapoyas, die van de Guancas ende Cascaynga belanght tot dese stadt; in eenige plaetsen zijn seer rijcke mynen van goudt; men heeft daer groote menighe van vee/ ende daer worden heel fyne wollen laeckenen ghemaeckt. 't landt is wonder vruchtbaer / daer wast veel tarwe/ gerste/ ende ander zaet; ende men heeft daer alderhande frupten van Spaegniën in overbloet. By oosten van dese stadt loopt de groote Cordillera van de Andes, ende over de selve legghen eenighe dorpen van volck/ welck van kleyn vernuft is/ ende naer de gemeyne opinie / is af-komstigh van de Chancas. In de jurisdictie van dese stadt wonen wel twintich dupsent Indianen/die tribuut betalen aen de Spaegniaerden; is witter volck/ ende van meerder vernuft ende aerdigheyt als 't ander volck van Indien; ende insonderheyt schoone vrouwen/ soo dat men die in voort-tijden de Ingas, Koninghen van Peru, toe-boerde. Met dese stadt confineren naer 't oosten de provincie van Longua, Charrasmal; ende de dorpen van Gomorâ, Coxcon; de provincien Hafallao; Toncho; Chillao.

1.4.c.26.

In de provincie van de Chachapoyas, wast een secker soorte van amandelen/ daer Acofta van schryft in de volgende maniere: In comparatie van amandelen/ als oock van eenighe andere vruchten/soo moghen alle de boomen by de amandelen van de Chachapoyas wel swijghen; noemensse amandelen om datse die gheen anderen naem en weten te gheben; is de lekkerste ende ghelontste vruchte van alle die ick opt in Indien hebbe ghegeten /jae dat meer is/ een gheleerd medecijn verklaert dat daer onder alle de vruchten van Indien ende Spaegniën / gheen en is die by de dese in goetheyt magh vergelecken worden/ zijn klepnder als die van de Andes, ende grooter ofte ten minsten groover als die van Spaegniën/seer tender ende moztwe om te eten / sappigh ende ghelijck als boterachtigh / ende lieflijcken soet

soet/wallen aen seer hooge ende wel-ghetackte boomen/ende soo fraep gekroont/
dat het een dinghen om sien is; de vuchte is wel betwaert / groepen in hupskens
ofte doppen / een wepnigh grooter ende scherper als de hupskens daer de Casta-
nien in groepen; de welcke droogh zijnde / seer lichtelijck werden gheopent.

In de provincie van Moyobamba leght mede een stadt van Spaegniaerden /
de welcke sy noemen St Iago, de los Valles, ofte oock Moyobamba; is meer dan ^{d. 6. t. 6. 7.}
hondert leguen van de stadt Lima naer 't nooyt-oosten toe/ende vijf-en-twintich ^{c. 10.}
leguen van St Iuan de la Frontera vooz-noemt/in een seer regenachtigh quartier/
doch men heeft daer overbloedigh bee. De provincie van Moyobamba is onghe-
sont door de veelheyt van de riebieren ende hooghe bergghen / ende seer dichte bos-
schagien. Tusschen de provincie van de Chachapoyas en de provincie Moyobam-
ba, leght een ander provincie welcke de Spaegniaerden de naem gaben van los
Motilones, daer veel riebieren door-loopen/ende de provincie is niet wel betwoont/
soo dat daer ghebreck is van lijf-tocht.

Het dyp-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincien van PERU, langhs den hoo-
ghen wegh van de INGAS, beginnende van de provincie van CAXA-
MALCA tot GUANUCO; ende van de stadt LEON DE GUANUCO.

V An de provincie van Caxamalca, daer wy het in 't vooz-gaende hebben gela- ^{Cieqa!}
ten/tot de schoone vallepe van Xauxa, rekent men wepnigh meer ofte min als ^{c. 81.}
achtentich leguen, (Herrera leght 70) al langhs de Koninghlycke wegh van
de Ingas. De provincien tusschen beyde ghelegghen zijn de naer-volghende. On-
trent de elf leguen voozder naer 't zuiden van Caxamalca, leght een ander groote
provincie die eertijds seer betwoont was / de welcke sy noemen Guamachuco: tus-
schen beyden ende by naer half-weeghs / leght een ander vallepe die seer schoon
ende luttigh is; de welcke / alsoo de hooghe bergghen de windt beschutten / seer heet
is; ende daer loopt een fraepe riebier door / op welckes oever veel tarwe wast /
wijngaerden ende vijghe-boomen / oragnien / limoenen / ende veel ander vuchten
die daer upt Spaegnen zijn ghebracht; de Ingas hadden hier vooz-tijds hare
pallepsen ende schueren/ende veel saep-landen om de noodighe vooz-raet te verzo-
ghen. De provincie van Guamachuco is die van Caxamalca in alles ghelijck /
ende de Indianen van ghelijcke tale ende ghestalte: de Koninghen van Peru had-
den hier insghelijcks hare pallepsen; dat volck van de lande is eenighen tijdt her-
waerts seer vermindert: de ghestalte van de lucht is eer koudt als heet: en 't landt seer
overbloedigh van alles dat tot onder-houdt van smenschen leven noodigh is. Eer
de Spaegniaerden hier quamen / soo waren in dese provincie veel van de schapen
van de lande / ende op 't gheberghte daer om-her veel Guanacos ende Vicunnas.
Van dese provincie van Guamachuco, loopt een Koninghlycke wegh na de Con-
chucos toe / welck in de provincie van Bombon weder-keerdt / en hem voeght met
de vooz-gaende wegh.

De provincie van de Conchucos is van die van Guamachuco, twee dagh-rep-
sen vershepden langhs den hooghe wegh / ende tusschen beyden waren pallepsen
ende schueren tot behoef van de Koningh / als sy door dese wegh repden naer de
provincien daer ontrent ghelegghen. In de provincie van de Conchucos, waren
dierghelijcke ghebouwen; ende 't volck van de lande is van middelbaer statuere;
ende daer zijn altyds goede mijnen van goudt ende silver ghelueest; dit volck is
oock veel by de Spaegniaerden om-ghebracht.

Seventhien leguen van de Conchucos leght een ander provincie welck sy noe-
men Piscobamba, daer mede een Tambo was vooz de Koningh van steen gemaect.
'T volck van dese provincie is wel ghemaniert / ende vrienden van de Christe-
nen: haer landt is seer vuchtbaer / ende wel vooz-sien van alderhande lijf-tocht.

Acht leguen noordder leght de provincie van Guaraz op een wreedt gheberghte/ soo dat het een dinghen om te sien is/ hoe dat de wsg hier gheleght is; 't volck van de lande is seer arbeydtsaem/ ende gheneghen om in de mynen te wercken/ daer sy eertjts haer tribuyp van betaelden aen de Koninghen van Peru: men liet daer een fortrelle die seer fraep in het vier-kandt van steen is ghemaect/ naer de wyse van dat landt.

Wat noordder leght de provincie van Pincos, daer een riebriere by loopt; ende de Indianen van dit quartier is fraep volck/ ende aensienlyck in haer manieren: ende wat noordder is ghelegghen het groot ende kostelyck palles van Guanuco, welck wel een van de voornaemste is gheweest naest Caxamalca; hier is nu een stadt van de Spaegniaerden gheleght/ daer wy nu sullen van sprecken.

Herr.

De stadt Leon de Guanuco is gelegen vyftich leguen van Lima, ofte los Reyes, naer 't noorden toe/ een wepnigh meer oostelyck/ neffens de Koninghlycke wegh van de Ingas; is ghebout in een goede ende ghelonde ghelegghenthepdt/ ende daer is groote overbloedt van alderhande lÿf tocht/ ende veel vee; men heeft daer oock mynen van silber/ hoe-wel arm; ende 't volck van de lande is vernuftigh; daer wordt veel tarwe ghewonnen/ naer dat de Indianen gheleert hebben van de Spaegniaerden 't landt wel te bouwen/ ende bevinden haer beter ghedient van de tarwe als van Maiz, dooz dien het Maiz soo goeden voedsel niet en gheeft/ maer is grober ende hitfigher/ ende maect veel bloedts: daer wassen oock veel wijngaerden/ vyghe-boomen/ ozagnie-boomen/ ende voorts alderhande fruyt-boomen van Spaegniende van de lande: stieren/koepen/gepten/ peerden worden daer met menighen aen-gheteelt: men heeft daer veel ghebogelte van patrijfen ende ander wildt: de natie van Conchucos boozen aen-gheroert/ de groote provincie van Guayalas, Tamara, ende Bombon, ende andere plaetsen meer/ belanghen tot de limiten van dese stadt. In veele quartieren van dese provincien worden silber-mijnen ghevonden. In dese stadt naer 't segghen van die daer onlanghs gheweest zyn/ woonen wel dyp hondert familien van Spaegniaerden: ende menighen van Indianen; ende soude als een aerdtich paradys wesen; waer de beste confitueren werden gemaect van de gantsche wereldd; ende insonderhep succaden van calabassen/ soo wit ende dooz-luchtigh als cristall. In 't gheberghte vindt men eenighe wreedde ende verblindende dieren/ als leeuwen ende groote beeren/ ende andere wilde dieren. 't landt welck nu onder dese stadt wordt gherekent/ belanghde eerst tot de stadt Lima, dan om redenen van staet/ is dese stadt ghebout gheweest/ niet sonder groot teghen-sprecken van de in-woonders van Lima, ghelyck als Cieça verhaelt. Onder de jurisdictie van dese stadt wordt mede ghereeckent de provincie van los Viticos, welck diep in de Andes leght/ soo dat de Inga Mango, naer dat de Spaegniaerden haer meesters ghemaect hadden van Peru, hem retireerde in dese provincie/ om sich beter dooz de ghelegghenthep van dese plaetse/ teghen de Spaegniaerden te verberghen.

d.7.1.4.
c.4.

Cap. 79.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincie van die van GUANUCO af, toe die van GUAMANGA, daer de stadt LA VITTORIA is ghelegghen.

Cieça
c.83.

Nest de provincie daer Leon de Guanuco in ghelegghen is/ volght de provincie Bombon, welck seer sterck is van natueren/ ende de ghelegghenthep van dese plaetse/ waer dooz de in-gheboorne seer strydtbaer waren. Augustin de Zarata leght dat het is 't hooghste ende blackste landt van heel Peru, waer deur het daer dooz-gaens hagelt ende sneeuw. In dit landt is een lack ghelegghen/ welck wel thien leguen in 't ronde heeft; ende 't landt selfs is black ende koudt; ende het gheberghte leght wat van het vooz-schreiben lack: de dorpen van de Indianen legghen daer rondtom; 't volck hadde eertjtds veel schapen van de lande/ ende hoe-wel

hoe-wel de selbe dooz de oozloghen seer zijn vermindert/ soo bindtmender noch tamelijck veel/ insonderhepdt van de wilde soozte/ die haer in 't gheberghte onthouden: dooz dien 't landt soo koudt is/ soo wast hier wepnigh Maiz; dan laten daerom niet te hebben andere wortelen die bequaem zijn tot onder-houdt van 's menschen leven. In dese Laguna legghen eenighe Eplandekens ende klippen; op de welcke wassen eenige bielen ende ander krupden daer de Indianen haer vee mede boeden: men houdt booz seker/ dat van 't water dat upt dit lack vliet/ de vermaerde rievriere van Rio de la Plata ten deele haren oozsprongh heeft; dooz dien 't dooz de vallepe van Xauxa loopende/ al-reede een groote rievriere maectt/ in de welcke daer naer noch komen loopen de rievieren Parcos, Bilcas, Abancay, Apurima, ende Yucay; ende loopende naer 't oosten/ komen daer noch meer rievieren in/ tot aen de Paraguay toe/welck een booz-nemen arm is van Rio de la Plata. Bombon soude vier-en-twintich leguen van Lima ligghen.

Thien leguen boozder leght de probincie van Tarama, welcke van beter tempere is/waer dooz daer meer tarwe ende Maiz, ende ander vruchten woorden ghewonnen als in de booz-gaende: hier waren oock eertijds groote ghebouwen van de Ingas.

Op dese probincien legghen noch andere; als namentlijck een die Herrera noemt los Atavillos; ende naer 't oosten over/ ofte in 't gheberghte/ de probincie ende rievieren de los Chupachos; langhs de welcke men oost-waert komt in de probincie van Mama; ende boozder aen en vindt men niet dan dichte bosschagien ende wildernissen.

Van Tarama komt men langhs de koninghlijcke wegh te Xauxa, welck een van de booznaemste was van gantsch Peru. Dooz de vallepe van Xauxa loopt de rievriere Xauxa, die upt de Laguna van Bombon boozt-komt/ als hier voren is verhaelt. Dese vallepe is wel 14 leguen langh/ ende vier ofte vijf leguen breedt. Was in booz-tijden seer bewoont/ soo dat men booz secker houdt/ dat ten tijden dat de Spaegniaerden daer eerst quamen/ daer wel dertich duplent Indianen waren; ende nu (seght Cieça van synen tijdt) twijfsele ick datter qualijck thien duplen woorden gebonden. Cieça c.48. **T** volck was verdeelt in dyp gedeelten/ hoe-wel sp al 't samen met een gemeynen naem Guancas wierden ghenoeemt. (Herrera noemtse oock Yaios.) Het eerste ghedeelte wierdt ghenaeemt Xauxa, daer dit gantsch quartier den naem van heeft; het tweede Maricabilca: ende het derde Laxapalanga: In alle dese deelen waren schoone palleysen van den koningh/ doch 't booznaemste ende kostelijckste in 't beghin van dit quartier/ in 't ghedeelte van Xauxa. De vallepe van Xauxa is om-cinghelt van 't geberghte daer sneeuw op leght. Herrera seght dat dese vallepe Xauxa is geleghen ses-en-dertich leguen van de Stadt Lima. d.7.1.3. c.6. Die daer onlanghs zijn gheweest legghen dat in dese vallepe zijn veertien woon-plaetsen van Indianen.

Van de vallepe Xauxa tot de Stadt la Vittoria de Guamanga, zijn 30 leguen; en replende langhs den hooghen wegh/ komt men aen secker hooghten/welcke leggen boven de vallepe/ daer men seker oude gebouwen siet/ die gantsch verballen zijn: ende boozts treckende komt men aen het doozp van Acos, welck neffens een moeralsch leght dat vol riedt-boschen leght; de Indianen van Acos wonen wat van de wegh af/op seker hart ende woest geberghte dat aen de oost-zijde legt. Van Acos loopt de wegh naer 't palleys van Pico, ende langhs een hooge blackte komt allencxkens neder-dalende na de rievriere/welck dooz Xauxa loopt/daer een brugge over leght: ende dese passagie wordt genaemt Angoyaco: aen dese passagie waren eenighe woningen booz de koningen gebout/ met een badt/welck daer van secker heete springhen wordt ghemaectt.

Van hier boozts treckende over een ander kleyn rievierken/ komt men aen het doozp Picoy, daer mede een brugge leght/ dooz dien 't rievierken in de winter-tijdt seer snel loopt.

Van Picoy kómtmen aen de pallepsen van Parcos, welck op een top van een bergh waren gebout: ende 't volck woonde tusschen seer harde ende hooge bergen/ die aen d'een zijde ende aen d'ander zijde legghen van dit Koninghlyck ghebouw. Eer ghy te Parcos komt / soo leght daer een klepne woestijne/ daer een plaetken leght/welck de Indianen noemen Pucara, (welck soo veel is te legghen/ als stercke plaetse) daer de Koningen eertijts een fort hadden/daer de om-leggende volckeren haer tribuvt quamen betalen. 't Volck hier ontrent woont meest al in 't geberghte/ daer meest dooz gaens veel sneeus op leght/doch sy zaepen ende planten in de vallepkens die beschut sijn booz de koude: ende men heeft daer veel silver-mijnen. Van Parcos daelt de Koninghlycke wegh over seker geberghte tot een rieviere die de selve naem boert/daer een brugge leght/op groote steenen bogen geleght. De rieviere van Parcos over zijnde/soo treckt men voort naer 't palleps/welck genaemt wort Affangaro; van waer men langhs de Koninghlycke wegh/ dooz de vallepe van Vinaque, welck schoon en lustigh is / komt te Guamanga. Van Parcos tot Guamanga sijn elf leguen, naer 't legghen van Herrera. Augustin de Zarate leght dat la Cuesta de Parcos, welck is een quade passagie/niet ver ghelegghen is van Guamanga, ende vijftich leguen van Cusco.

d. 8. 1. 9.
c. 8.

Herr.

De stadt Guamanga, ofte St Iuan de la Vittoria leght op de hooghte van 13 graden by zupden de linie/ 60 (oft als andere leggen 78) leg. van de stadt de los Reyes ofte Lima, naer 't zupdt-oosten aen de Koninghlycke wegh van de Ingas, op een blacke plapn/ontrent een Cordillera, ofte verbolgh van klepne bergen/legghende van de stadt naer 't zupden toe/en neffens de stadt loopt een beke van seer goet water: de huysen van de stadt sijn meest van steen gebout/ende met bricken ende tegelen gedeckt/de beite van gantsch Peru; men geniet daer een gelonde lucht: dooz dien noch de sonne/ noch de avont-dauwen eenighlints schadelijck sijn; rontom de stadt ende in 't belt sijn by de Spaegniaerden veel landt-huysen gebout/daer sy veel beesten weyden aen de rievierkens ende in de vallepen. De grootste rieviere die sy hier hebben/wordt genaemt Vinaque; ontrent de welcke gelien worden de ruynen van seker oude ghebouwen/die naer 't legghen van de Indianen/daer in ouden tijden souden gemaect sijn by een ander natie van volck; gelijk dan wel te gelooven is/ dooz dien sy van een gantsch ander maeckel sijn/ als de ghebouwen van de Ingas, Koningen van Peru. Aen dese rieviere Vinaque, ende andere ghelovten ontrent dese stadt gelegen/wordt alsoo goede tartoe gewonnen als in Spaegniën/ daer sy seer goet ende smakelijck broodt van backen. Daer is in de somer wat ghebrecks van gras booz de peerden / te meer om dat in Indien gheen hop ghewonnen en wordt dat de beesten willen eeten. De Cordillera van de Andes leght naer 't leggen van Herrera, 18 leguen van de stadt naer 't oosten. De in-geboorne van dese provincie sijn van middelbaer stature/wat byzupn/ van klepne vernuft/seer luyt ende leugenachtigh; hoe wel verstandigh ghenoech om haer epen boozdeel te soecken. Onder dese stadt sijn wel 30000 Indianen die onder tribuvt sitten. In de limieten van dese stadt wort veel Coca vergadert; daer valt seer goeden honigh/en men heeft daer depnen die soo goet sijn als kalveren. De rievierkens die van de Andes komen af-loopen/hebben goede visch/ende insonderheyt een soorte van kreeften; 't reghent daer veel in dit ghweste. Daer wassen veel ghelonde krupden; oock een heel fenijnigh/welck sy noemen Mio; 't veer sterft daer van als het 't selve eet. Men vindt daer oock een secker dier / welckes pisse soo pestilentialen reuck heeft/ dat men 't wel een musquet-schoot verre rieckt/ende daerle eens aen-geroert heeft/ en vergaet de stanck nimmermeer. Daer sijn diverse mijnen in dit quartier van goudt / silver / quick-silver / koper / yser / loodt / sulpher / ende sepl-steen. Daer sijn in de stadt (welck heeft een B^sschop ende Corregidor) dyp parochiekercken / diverse kloosters van Nonnicken / ende veel confrarijen soo wel van Indianen als van Spaegniaerden; ende oock een van Swarten/ oock een van de fraepste Hospitalen die in dat landt sijn.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincien langhs de wegh van de Ingas, van GUAMANGA af, tot CUSCO toe.

Van de provincie ende stadt van Guamanga af / tot de groote stadt Cusco, rekent men wepnigh meer oft min als seslich leguen, Augustin de Zarate seght tachtentich / dooz een harde ende onbequaeme wegh / wegghen 't gheberghte ende klippen; in desen wegh legghen de plapnen van Chupas: twee leguen van Guamanga naer 't legghen van Zarate. Elf leguen van Guamanga langhs de koninghlycke wegh / legghen de groote gheboutwen van Bilcas, daer de Indianen rekenen de rechte helst te welen van 't gantsche rijk van de koningen van Peru, dooz dien daer soo veel weeghs is van Quito tot Bilcas, als van Bilcas, tot Chile; ende eenighe Spaegniaerden die desen wegh hebben gherept / meyden dat het wepnigh sal verschillen. Dese pallesen van Bilcas waren wel de kostelijckste ende voornaemste van 't gantsche rijk / dan zyn nu gantsch verballen / soo dat daer niet by naer als de verballen steen-hoopen van te sien en zyn: Bilcas is nu een Corregiemento, welck veel aen-liggende dorpen onder sich heeft.

Seben leguen van Bilcas leght Vramarca, ende tusschen beyden loopt de wijde rievriere die sy noemen Bilcas, om datse naer by dese pallesen ghelegghen is: daer is een brugge ober gheleght die wel hondert ende ses-en-lichtich passen langh is. Aen den oorsprongh van dese rievier is de provincie van de Soras ghelegghen / een vruchtbare ende overbloedighe provincie / ende bewoont by strydtbaer volck; dese ende de Lucanes sprecken een taele / ende gaen in wollen-laecken en ghekleedt: in haer landt zyn rijcke mynen van silber ende goudt. De in-gheboorne van de provincie daer Vramarca in leght / worden ghenamt Chancas; ende de provincie Andabaylas, in het midden van de welke oock groote hupsen ende de schueren waren tot behoef van de Ingas van Peru. Is een groote ende langhe provincie daer veel tam vee is; daer wast veel tarwe / ende in eenighe heete vallepen wassen schoone frupten. 't volck is seer vermindert dooz de oorlogghen ende tyrannie van de Spaegniaerden / die 't volck deerlijcken hebben ghequeelt. Andaguaylas naer 't legghen van Herrera; is twintich leguen van de stadt Guamanga; ende is een rijk Corregiemento.

Negen leguen boorder van Andaguaylas, kommen aen de rievriere van Abancay, in welke rievriere stercke steenen pilaren zyn / daer een brugge is ober geleght naer de wijde van 't landt; niet verre van de rievieren waren koninghlycke gheboutwen / ghelijck als in andere quartieren booren verhaelt. Drie leguen by noorden de rievriere leght Cochacaxa; ende twee leguen ober de rievriere naer Cusco toe / leght Pueblo de Abancay, welck is twee-en-twintich leguen van Cusco, naer 't legghen van Herrera. Van Diego Fernandez seght dat de brugge Abancay maer twintich leguen is van Cusco; ghelijck mede schryft Augustin de Zarate, de welke twaelf leguen boven Puente de Abancay steidt de vallepe Corabamba.

Acht leguen van Abancay loopt de rievriere Apurima, welke wel de grootste is van alle die top van Caxamalca af / hebben beschreven; de koninghlycke wegh loopt heel wel gheslecht ober de berghen ende dalen / soo dat het grooten arbeydt ende moeyte moet ghekost hebben die soo te slechten / insonderheyt in 't af-dalen naer de rievier / al-waer seer hardt ende weedyt gheberghte is: In de rievriere staen twee groote steenen pilaren / om de brugge ober te legghen; de welke daer gheleght is op een sonderlinghe wijse / alsoo de rievriere wel hondert ende tachtentich passen wijdt is / ende alsoo diep dat men in 't midden gheen pilaren kan fonderen; daer is een Alcalde die de selve waer-neemt die jaerlijcks voer salaris heeft dupsent pezos: ende alle koopmanschappen die daer trecken / betalen een half ten hondert / tot reparatie van de brugge. Boven op dese rievriere wonen de Aymaraes,

maracs, in verscheyden doopen onder een Spaensche Corregidor, ende by noorden de selve rievier / licht Bilcabamba, daer mijnen zijn van silber / hoe-wel arm; niet te min wordender jaerlijcks 500 barren upt-ghehaelt.

Van de rieviere Apurima (welck is twaelf leguen van Cusco, naer't segghen van Diego Fernandez ende Augustin de Zarate) komt men aen de pallasen van Limatambo; daer men de ruijnen siet van veel kostelijcke ghebouwen; is 9 leguen van Cusco; ende treckende over 't gheberghte van Bilcaonga, komt men aen de vallepe van Xaquixaguana, welck is een vlackte die tusschen de bergen in leght / en is niet langh ofte breedt: De Koninghen van Peru hadden in dese vallepe groote schoone lust-hoven daer sy haer quamen vermaecken; van dese vallepe tot de Stadt Cusco, zijn vijf leguen; den Koninghlijcken wegh loopt daer door: 't Water van een rieviere welck haer oorsprongh heeft ontrent dese vallepe / maect hier een groot ende diep moerach / welck men seer qualijck soude komen passeeren / ten ware de Ingas hier een callje hadde doen maken met sterke mueren aen beyde zijden: een werck dat langh kan dueren: als men ober dese callje is / soo treckt men voorts naer Cusco ober sekere heubelen. In voort-tijden was dese vallepe van Xaquixaguana seer bewoont / ende vol zaep-landen ende ackeren die soo gheleght ende van den anderen verscheyden waren / dat het een ghenuecht was om sien. Daer wordt nu veel tarwe ghelaept / door dien sy daer soo wel wil wassen; ende de Spaegniaerden die te Cusco woonen / onder-houden daer veel vee. Eer top voorts vaeren tot de beschrijvinghe van de groote Stadt Cusco, soo moeten wy hier niet voort-by gaen de mijnen van quic-silber die te Guancavelica zijn.

Acht oft thien leguen van Guamanga hier vooren beschreven / bykants naer 't nooydt-westen / ende seltich leguen van Lima zijn ghelegghen de vermaerde mijnen van Guancavelica, die men ghemeynlijck noemt el Assiento de Oropesa, alwaer de wonderlijcke mijnen van quic-silber zijn ghelegghen. De Koninghen van Peru, ende de Indianen / en hebben in voort-tijden gheen acht ghenomen op dit metael / ofte eenighe kennis daer van ghehadt / dan sy ghebruyckten alleen het Minium ofte vermilioen / om haer lichamen mede te bestriicken ende verwen; noemden dit vermilioen in haer tale Limpi, ende dit verwen van haer lichamen embixar, hebben de selve ghewoonte als noch behouden / ende doen 't selve voort een fraepicheyt. Tot desen eynde (seght Acofta) soo maecten sy in de geberghten van Guancavilca, welck zijn in Peru, niet verre van Guamanga, bremde ondergravinghen van mijnen / al waer sy dit metael upt-trocken / ende zijn in sulcker boegen gemaect / dat so men noch hedensdaeghs in de selve holen ofte Socabones (als de Spaegniaerden die noemen) by de Indianen voort desen gemaect / komt te gaen / men daer in verdwaelt ende niet en weet hoe men daer weder upt sal komen. Doch sy-lieden en maecten van 't quicksilber gheen werck / welck van naturen in de selve materie ofte minerael van 't vermilioen besloten is / noch sy en wisten niet datter sulck metael in de weerdit was. Ende niet alleen de Indianen / maer oock de Spaegniaerden selfs en hebben gheen acht ghenomen op desen rijckdom / tot in den jare 1566 ende 67, aldoen zijn dese mijnen ontdeckt op de volghende wijse: Daer is in handen ghekomen van een verstandigh man ghe-naemt Henrique Garces een ghebooren Portugees / een stuck van dit roodt minerael / welck de Indianen noemden Limpi, ende 'tselbe wel besienende / wiert hy te ver-kennen dat het 'tselbe minerael was welc men in Spaegnen noemt Vermillions ende wetende dat het quic-silber ende vermilioen al upt een minerael worde ghetrocken / is derwaerts ghereyst / ende heeft de proeve daer van ghenomen / ende alsoo bevonden. De mijnen van Palcás in de limiten van Guamanga op dese wijse ontdeckt zijnde / zijn daer verscheyden Spaegniaerden naer toe-ghetrocken / ont 't quic-silber upt te trecken ende te bereyden / ende na Nova Hispania ofte Mexico te verboeren / al-waer 't silber door het quic-silber gebeneficieert ende bereydt wordde; door welcken middel / vele ober-grooten rijckdom hebben vergadert. Ende

de contreppe daer dese mijnen zijn / worden terstondt met vele wooninghen van Spaegniaerden ende Indianen beset / ghelijck dan daer daghelijcks noch meer by komen / om de mijnen die daer vele zijn ende seer profytelijck / te bearbeyden. Onder allen / soo is de mijne die sy noemen van Amador Cabrera, ofte oock anders / de los Santos, een seer heerlijck dingh; 't welck is een roddele ofte klippe van seer harden steen / zijnde gantsch ende al van quic-silber dooz-toghen / ende is van soodanighen groote / datse tachtentich Spaensche Varas ofte roeden in de lenghte is beslaende / en 40 in de breedte / zijnde dit heele vier-kant onder-graven tot in de diepte van 70 estados ofte mans-lenghten / ende daer konnen meer dan 300 mannen 't seffens ende gelijck in wercken. Dese mijnen wierden ontdeckt dooz een Indiaen / met namen Mavincopa; de voozlepde Cabrera toe-behoozende; diese opspenen naem dede registreeren / hoe-wel hy over sulcks moepte hadde met een fiscael / so werden de vruchten ende 't gebuyck van de selve / hem toe-gheboeght / om dat hy den eersten ontdecker was; verkocht de selve daer naer vooz 250000 ducaten; dan hem latende duncken dat hy de helft bekocht was / stack hy de koop weder in rechte; want men oordeelde dat dese mijne wel vijf hondert dupsent ducaten weerdigh was / jae wel een millioen; een selftsaem dingh datter mijnen souden ghebonden worden van soo excessive rijckdom. In den tijdt dat Don Francisco de Toledo Vice-Kop was van Peru, soo quam daer een met namen Pedro Fernandes de Velasco, die te Mexico hadde gheweest / ende daer ghesien hebbende / hoe dat men aldaer dooz 't quic-silber het silber upt-trock / heeft hem onderwonden 't selve mede te Potosi te doen. De proebe hier van ghenomen zijnde / ende bevonden dat het seer wel slaeghde / soo heeft men in den jare 1571 te Potosi, het silber dooz 't quic-silber begonnen upt te trecken; welck daer van Guancavilca werdt gebracht; ende is een van de vooz-naemste middelen gheworden om 't silber te beneficieren; want dooz dit quic-silber is daer een overbloedighe menighte van silber upt-getrocken / selfs upt de mineralen die verlooren gheworden waren / welck de Spaegniaerden noemen Desmontes; want het silber wordt dooz middel van 't quic-silber ghesuybert / al is het schoon magher ende van leegh alloy / welck dooz het smelten by 't byer niet en kan ghedaen worden. Den koningh van Spaegnien treckt van 't bearbeyden van dese quic-silber mijnen / sonder eenighe onkosten / by de vier hondert dupsent pezos de minas, van weynigh min als veertien realen 't stuk / beneffens 't gene noch daer-en-boven komt van 't beneficieren van de silber-mijnen van Potosi, welck noch eenen grooten schat geeft. Daer werden het eene jaer dooz 't ander / upt de mijnen van Guancavilca getrocken 8000 quintalen quic-silbers / en oock wel meer. Dit quic-silber wordt te water gebracht naer Arica, ende so vooz te lande naer Potosi. Dese stadt naer 't leggen van die daer onlanghs waren / heeft nu wel twee dupsent in-woonders Spaegniaerden en ongelijck meer Indianen.

By dese plaetse van Guancavilca is een fonteyn die heet water upt-gheeft / dat stracks in steen verandert; van dese steen worden by naer alle de hupsen daer ghemaeckt; is mozt ende sacht om te bearbeyden ende houtwen / ende wordt seer lichtelijck met pfer ghelijck als houdt behoutwen; is licht ende eventwel gheduerigh. Eenigh mensch ofte vee van dit water drinckende / moet daer van sterben / dooz dien het in 't lichaem in steen verandert.

Acosta
1.3.c.17.

Het ses-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de groote stadt Cusco, ende de gheleghentheyte van de landen daer ontrent gheleghen: ende van SAN FRANCISCO DE LA VITTORIA; ende S' IUAN DEL ORO, in de provincie van CARABAYA.

De groote stadt Cusco, welck in vooz-tijden was de koninghlijcke stoel van de Ingas, ende nu noch de hooft-stadt van 't selve rijck / is gelegen op de hooghte van

Cieça
c.92.

van 13 graden ende een half/by zupden de linie/ ende op de lenghte van 78 graden van den meridiaen van Toledo; 125 leguen van de Stadt de los Reyes naer t zuyt-oosten/ volgens t legghen van Herrera. Is ghebout op een seer harde grondt/ ende van alle zyden met berghen om-ringelt/ by twee klepne beken/ waer van de eene dooz t midden passeert; heeft een vallepe naer t oosten toe/ welck van de Stadt af begint/in voeghen dat t water van de beken die dooz de Stadt passeren/naer het westen toe-loopen. In dese vallepe dooz dien sp upter-maten kout is/ en is gantsch gheen gheboomte dat vruchten geeft/ upt-ghehouden eenighe Molles, welck zyn vruchten van de lande. Men de nooydt-zyde op een van de hoogste ende naeste berghen/ heeft dese Stadt een fortresse/ welck weghen syn groote ende sterckte/ een treffelijck gebout is ghetweest/ ende ist noch hedens-daeghs/ hoe-wel een deel daer van verballen ende af-ghebroken is; want heeft dyp mueren in t ronden/van soo groote steenen op-gelegh/ dat elcke muer maer dyp steenen en heeft in de hooghte/ende soo konstigh t samen ghebrocht/ sonder eenigh cement/ dat t wonder om sien is; toontjens en poozten zyn meest van eenen steen/wel thien vademen hoogh. Naer t oosten ende nooyden van dese Stadt/ legghen de provincien van Andafuyo, welck zyn de dichte boschagien ende hooghe berghen van de Andes, ende een groot deel van Chincasuy, dooz welck de landen naer Quito toe werden verstaen: Naer het zupden toe de provincien van Collao ende Condesuyo; van welcke die van Collao legghen tusschen t oosten ende het zupden; ende die van Condesuyo tusschen t zupden ende westen: Het eene ghedeelte van dese Stadt wierdt ghenaemt Hanancuzco, ende het andere OrenCUSCO, daer den principaelsten adel woonde/ende de oudste gheslachten van Peru. Men d'ander zyde legh den bergh van Carmenga, op de welcke een rye staet van seker klepne toontjens/ de welcke dienden om rekeningh te houden van de kours der sonnen/ daer de Indianen veel wercks van maecten. In t midden van de Stadt was een marckt-plaetse van goet maecksel: van welck upt-gaen vier koninghlijcke weghen; de eerste wordt genaemt Chincasuyo, dooz de welcke men reys naer de blacke landen/ende t ghebergh (la Serania) tot de provincien van Quito ende Pasto: langhs den tweeden/ Condesuyo gheheten/reysmen naer de provincien die onder dese Stadt ende die van Arequipa behooren: langhs den derden/ Andesuyo, treckt men nae de provincien die aen de voet van de Andes, ende oock eenighe die ober de Andes zyn gheleghen. De vierde ende laetste Collasuyo, treckt tot de provincien van Chile toe. De riebier die dooz dese Stadt loopt/ heeft haer bruggen om ober te gaen: Ende in gheen gedeelte van Peru en wierdt een plaetse ghebonden/ die soo de ghedaente hadde van een rechte Stadt als de dese; heeft groote doch enge straten/ ende de huplen van enkel steen gemaect/ ende soo bequamelijck na de groote van de steenen t samen gevoeght/ dat het wonder om sien is. Daer waren in dese Stadt veel koninghlijcke gebouten/ ende een seer magnifjcken ende solemnelen tempel van de son/ welck syn noemden Curichanche, welck wel de rijckste van goudt ende silber was van de gantsche werelt; is nu t klooster van Dominicanen/ syn mueren zyn een spietse hoogh/ van fraepe steenen/ seer konstigh by een ghevoeght/ met silber tusschen de boghen/ welck men eerst liet/ als men de steenen wat verbreekt. De Stadt selts was de rijckste van gantsch Peru, dooz dien daer van langen tyden groote schatten van allen deelen van t rijck waren gebracht; ende was verboden op lijf- straf eenigh goudt oft silber daer upt te boeren. Hoe-wel de ghestalte des lichts in dese Stadt koudt is/ is heel gelondt: ende is t best van alle steden van Peru, vooz-sien van lijf-torcht ende andere nootlaeckelijckheden/ ende de Spaegniaerden hebben hier de meeste encomiendas ober de Indianen. Heeft nu 4 parochie-kercken/ende 4 kloosters van de vier ozyden/ ende een collegie van Jesuyten. Daer woonen in de Stadt by de 3000 Spaegniaerden/ met wel 10000 Indianen. Wordt ghereghert dooz een Corregidor, daer ghelonden by den Vice-Kop/ welck altydts een vooznemen man is/ dooz dien syn ghebiedt seer groot is; is t grootste Wisdom van

Peru; ende hoe-wel veel daer van is af-ghe-nomen ende de Biffchoppen van Guamanga ende Arequipa toe-gheboeght / soo heeft noch jaerlijcks twintich duplent pezos in-komen. In de landen om Cusco ghelegghen / zijn veel schoone vallepen / met diversiteyt van kr upden ende bloemen / ende veel frupdt-boomen soo van de lande als van Spaegnen. Op de riebriere die dooz de stadt loopt / staen eenighe water-meulens tot dienste van de in-woonders: ende vier leguen van de stadt / leght de plaetse daer de steen werdt ghaelt daer sy mede timmeren / ende rondtom de stadt werden veel beesten gheweydet. In de stadt Cusco heeft men seckere plaetse daer een fonteyn springht / welckers water al vloepende / in upt-nemende wit ende goet zoudt verandert / welck op sommighe plaetsen geenen kleynen rijckdom en soude wesen / dan en heeft hier om de overbloedicheyt van 't zoudt niet veel te bedieden: In dese stadt zijn veel kelders ende ghewelffels onder de aerde / daer men veel rijckdoms in heeft ghebonden.

In de jurisdictie van dese stadt leght de vallepe Toyma, ende andere meer / daer groote menighte valt van Coca, die by de Indianen soo dier werdt ghekocht: ende groote monsters van mijnen / van goudt / silver ende quic-silver: ende in de hondert duplent Indianen die onder tribuyt sitten / naer 't legghen van Herrera.

Vier leguen van dese stadt weynigh meer ofte min (Herrera leght van ses leguen) leght een vallepe welck sy noemen Yucay, tusschen hooghe bergen ghelegen / in sulcker voeghen / dat sy dooz het beschudt van de selve seer ghelondt ende lustigh is; ende noch koudt noch heet / maer van een sonderlinge getempertheyt / soo dat de regeerders van Cusco dickwils in beraet zijn gheweest / de stadt hier te verlegghen. In dese vallepe zijn veel hoben ende boomgaerden / ende de Ingas hadden hier eertijds haer lust-hoben / ende groote ghehoutwen; daer men noch eenighe overblijfselen van siet; ende insonderheyt in een plaetse die sy noemen Tambo, dyp leguen beneden dese vallepe / tusschen twee hooghe berghen / neffens een dellinghe ofte bzeucke daer een beke dooz-loopt. Hoe-wel de vallepe selfs soo wel ghetempert is / soo zijn de berghen eben-wel den meesten tijdt van het jaer met sneeuw bedeckt.

In dese vallepe hadden de Koninghen van Peru een groote ende sterccke fortrese / ghelegghen tusschen ende op seckere rodtsen / soo dat weynigh volck die konde beschermen / tusschen dese rodtsen waren eenighe harde klippen / die de plaetse by-naer ontwinbaer maecten; ende beneden waren veel om-ganghen van de selve klippen / welcke schenen mueren te wesen / d'een hoogher als d'ander / tusschen de welke seckere zaep-ackeren waren / ende op dese klippen ghelijck als mueren / waren eenige figueren ghoutwen van leeuwen ende andere weede dieren / met verscheden wapenen in de klaeuten; ende in de ghehoutwen aen d'een zijde ghelegghen van 't Koninghlyck palaps / bondmen goudt ghemenght tusschen secker bitumen / daer de Indianen de steenen mede te samen binden.

Onder de provincien van Condesuyo, werden begrepen de volckeren die men noemt Chumbibilcas, de Vbinas, ende andere dierghelijcke meer; van de welke eenighe seer strydtbaer waren / gelijk oock in Pomatambo, hadden menighte van bee / welck daer wel toe-neemt: ende in de riebieren welke passeeren dooz de Aymeraes, heeft men veel goudts ghebonden. In Pomatambo ende andere plaetsen van Peru, wordt seer fraepe tapisserije ghemaect / dooz de sijnheyt van wolle ende de schoone berwen die daer worden ghebonden.

De stadt San Francisco de la Vittoria, is ghelegen in de vallepe van Vilcabamba, in 't quartier van Andesuyo, tusschen de Cordillera van de Andes, by na 20 leguen van de stadt Cusco naer 't oosten toe / heeft een Gouverneur die daer wordt ghestelt by de Vice-Kop van Peru, ende behoort tot het Bilsdom van Cusco; leght in een routo quartier / ende daer hooghe ende woeste berghen zijn: doch daer zijn mijnen van silver die niet rijck worden gehouden / effen-wel soo worden daer jaer upt jaer in / vijf hondert barras upt-ghehaelt.

De blecke van St Iuan del Oro, is ghelegen in de provincie van Carabaya, tachtentich leguen (andere segghen 40) van de Stadt Cusco naer 't oost-zuydt-oosten/ ende dertich leguen naer 't oosten van de Laguna van Collao; werdt ghenaemt del Oro, dooz de ober-groote menighe van sijn goudt welck in haer limiten wordt gebonden. Dit goudt van Carabaya is vermaert ober sijn groote sijnheyt onder alle de soorten van goudt die in Peru worden ghebonden / ghelijck 't selve by Acofta ende andere Spaensche schrybers werdt ghetupght; want haelt dyp-en-twintich Caraten ende een half; ende wordt daer seer abundant ghebonden: Wy souden hier nu by-voeghen de beschryvinghe van Collao, dan alsoo het meeste deel onder de Charcas behoort / sulien wy het tot daer upt-stellen.

Der wy schepden van dese audientie van Lima, soo salt 't noodich wesen dat wy hier beschryven de ghelegentheyt van de landen naer 't oosten toe van Cusco ghelegghen / al waer wy hier vooren hebben gheleght te legghen de groote Cordillera van de Andes; dit groot gheberghte heeft aen de oost-zijde seer veele groote provincien / van de welcke eenighe by de Spaegniaerden sijn ontdeckt: om tot de selve te komen / soo heeft men dooz de Cordillera van de Andes vier verscheyden weghen gebonden / gelijk Herrera getupght; de welcke tusschen Opotari, ende de vallepe van Cochabamba begrepen sijn / in de lenghte van 70 leguen noorden ende zuyden te rekenen. De eerste wegh langhs Opotari is gelegen op de hooghte van 13 graden by zuyden de linie / dooz de Andes van Tono, de riebier van Opotari af / ende 30 leguen van Cusco: Om van Cusco naer dese plaetse te komen / soo treckt men dooz de vallepe van Paqual, welck is 10 leguen van de selve Stadt / ende 5 van de Andes, ende soo voorts tot een plaetse in 't gheberghte welck sy noemen Tono, van waer men noch dyp leguen heeft tot Opotari voorsz. / al waer eertijts een groot doorp lagh seer wel betwoont: dan van daer voort ist een seer moepelijcke reyse / dooz de dichte boschagien / hooghe berghen ende steyle klippen die men ghemoet / tot dat men eyndelijcken komt in de provincie Abisca; welck sijn heete vallepen / ende wel voorsz-lien van lijf-tocht: ende voorts heeft men weder een dichte wildernisse daer het qualijck is dooz te komen.

De tweede wegh is dooz de limiten van Carabaya, langhs Sandia ende St Iuan del Oro, wepnigh meer als dertich leguen meer naer 't zuyden / van de eerste dooztocht in Opotari; dooz desen tweeden wegh hebben de Spaegniaerden ghetracht eenighe rijcke landen te ontdecken al van den jare 1538; Wanneer eenen Pedro Anzurez dooz Carabaya ghetrocken zijnde met groote moeyte tot in de provincie van Zama, vondt voorsz-waerts aen een wyedt gheberghte ende seer dichte boschagie ende wildernisse; dooz de welcke sy quamen in de provincie van Tacana; ende met groote moeyte ende arbeydt tot aen de riebier van de Omapalcas, welck haer oorsprongh heeft in de Moias, aen de oost-zijde van de Andes; ende loopt tot in de nooydt-zee / naer dat ghedacht wordt: ende voorts treckende dooz de provincie van de Cheriabonas, passeerden de riebier met blotten / teghen den danck van een ander volck welck aen de ober-zijde van de riebier woont / welck sy noemen Marquies, de welcke haer den pas met gheweldt sochten te beletten. Van ober de riebier zijnde / en bonden niet dan wildernissen / soo datse te rugghe keerden de riebier op / om soo dooz de Moios ende Cotabamba te komen in Chuquiabo; ende quamen naer dat daer veel volcks van honger ende onghemack ghestorven was / eyndelijck in de provincie van Tacama, ende soo voorts te Ayavire.

Den derden wegh is dooz Camata, achtien ofte twintich leguen meer naer het zuyden / als Sandia daer de tweede wegh dooz-loopt.

De vierde wegh is dooz Cochabamba, welck naer 't legghen van Herrera leght op de hooghte van seventhien graden / ende dyp-en-twintich leguen meer naer het zuyden als Camata; de Spaegniaerden noemen desen vierden wegh oock la entrada de los Moios.

Het seven-en-twintichste Capittel.

Van de havenen, kaben, punten ende rievieren, langhs de kuste van PERU, in 't begriyp van de audientie van LIMA, ende streckinghe van de kuste.

Op de kuste van Peru in 't begriyp van dese audientie / zyn de naer-volghende havenen / caben ende rievieren / ende de aen-ghelegen Eplanden / beginnende van Punta del Aguia, daer dese audientie haer schept van de audientie van Quito: Eerst de Eplanden de Lobos Marinos, op de hooghte van ontrent seven graden by zupden de linie / d' een vier leguen van de kuste ghelegghen / ende d'ander wat voorder af in zee. (Fuller steldtse op de hooghte van ses graden.) Een wepnigh voorder naer 't zupdt-oosten / leght het Eplandt San Roque, niet verre van Pascamayo. d.4.l.2.
c.8.

De onse die dese quartieren hebben bebaren in den jare 1599, ghetupghen dat sy ontrent de hooghte van ses graden ende dertich minuten by zupden de linie / een Eplandt vonden daer Penguins op waren / ende ontallijck ander ghevoghelte ende zee-robber; dooz dit Eplandt loopt een gat / dan vermoeden dat men daer met gheen schip mocht dooz-seplen: daer en stonden gheen boomen op / ofte eenighe andere groente; is binnen dupns grof zandt / ende buyten steenighe klippen: aen de zupdt-oost-zijde legghen twee klepne Eplandekens / ende aen de noozdt-west-zijde mede / men moet daer buyten om seplen; sy meynden aen de noozdt-zijde te ankeren / dan de windt ende stroom dreef haer daer af.

Volght op de kuste van 't vaste landt de haven Malabrigo, die qualijck beschut is tegen de winden / ende de schepen en komen daer niet in / dan by calmte. Sr Richard Hawkins steldt die op seven graden. Van de Punta del Aguia tot hier toe / streckt de kuste noozdt-west ende zupdt-oost / leght Herrera.

Pedro de Cieça leght dat de kuste van Punta del Aguia af-keert naer 't zupdt-zupdt-westen tot de haven van Cazma, (moet zupdt-zupdt-oost wesen / na de bebindinghe van de Engelsche ende de onse / die dese kuste hebben bebaren / de welke wy volghen in onse kaerte) ende dat men van 't eerste Eplandt de Lobos Marinos, loopt noozdt-west ende zupdt-oost tot Malabrigo.

Chien leguen voorder leght el Arricife, welck sy noemen de Truxillo, welck mede een qualijck beschutte reede is; ende twee leguen van dese haven te landt-waert in / leght de stadt Truxillo, op de hooghte van seven graden ende een half / ofte twee derde / by zupden de linie.

Seven leguen voorder leght de haven van Guanape, op acht graden ende 20 minuten / naer 't legghen van Pedro de Cieça: dan moet hem in de hooghte wat abuseren / ofte de distantie moet grooter zyn tusschen Truxillo en dese plaetse.

Noch voorder naer 't zupden leght de haven van Santa, op de hooghte van negghen graden by zupden de linie / daer de schepen zyn ghewoon in te loopen / ende daer neffens loopt een rieviere van seer smakelijck water: de kuste is hier al sonder berghen / doch zandt-stranden / ende eenighe rotsen ende klippen.

Dijf leguen van Santa, leght de haven van Ferrol, welck goedt is / doch daer en is noch water noch houdt vooz de schepen te bekomen.

Ses leguen voorder leght de haven Cazma, daer een rieviere is van versck water / ende daer is houdt te bekomen vooz de schepen / leght op de hooghte van 10 graden / soo Cieça leght / dan de hooghte en komt met de distantie niet ober een. Andere stellen 6 leguen van Santa, de valley Guambacho, ende stracke Cazma baxa, ende Casma la Alta, welke dyp woon-plaetsen zyn van Indianen: daer komen eenige barcken om te laden 't geene daer valt / vleesch / koozn en wijn / oock supcker.

Van Cazma streckt de kuste naer het zupden tot los Farallones, die sy noemen de Gaura; wat voorder leght Guarmey, acht oft twaelf leguen van Cazma, aen de mondt van een rieviere: Fuller in syn memozael leght upt eyghen

bebindinghe / dat het landt van den elfften graedt ende vijftich minuten / strecke nooydt ten westen / ende zuydt ten oosten : welck wy volghen.

Twintich (andere segghen 14) leguen meer naer 't zuyden / is ghelegen la Barranca. De vopagie van Olivier van Noort, stelt die op de hooghte van elf graden / (soo dat de distantie soo groot niet en soude wesen ; wy hebben dese hooghte ghevolght:) ende dat daer veel tartwe valt. Augustin de Zarate seldt la Barranca vier-en-twintich leguen van de stadt Lima.

Ses leguen voozder leght de haven van Gaura, daer wel hondert huysen staen van Spaegniaerden ende veel Indiaensche ; weynigh van daer ligghen de vermaerde Salinas, in een vallepe daer gheen water by en komt ; het zout wooydt daer ghevonden in seer groote ende harde stucken.

Vier leguen voozder leggen de Farallones vooznoemt / van welcke de upterste 8 leguen in zee leght van 't vaste landt af ; ende dese Farallones strecken van 't punt welck het vaste landt daer maect n. o. ende 3. w. van daer keert de kust naer 't 3. o. tot het Eplandt van Lima, aen 't in-komen van de haven Callao ; welck oock genaemt wooydt Isla del Callao ; tusschen beyden dese Farallones, ende 't Eplandt van Callao ; doch 't Eplandt van Callao naerder / leght een dzooghte welck ghenaeemt wooydt Salmerina, 9 ofte 10 leguen van 't landt legghende : ende wat meer als vijftig dupische mijlen van Callao naer 't nooyden liggen by 't landt eenige klippen diese noemen Islas de Pescadores ; achter de welcke een in-ham is / daermen met putten te graben aen strandt wel eenigh versch-water kan bekomen. 't Eplandt van Callao beschut de haven van Lima, ende leght op de hooghte van 12 graden ende een derde by zuyden de linie / naer 't segghen van Pedro de Cieça ; van de onse hebben 't op 12 graden ende een half bevonden / ghelijck wy voozen hebben verhaelt.

Neghen leguen van Lima naer 't zuyden light het eynde van Chilca, naer het segghen van Diego Fernandez.

Twintich leguen voozder naer 't zuyden leght het punt van Guarco, ende daer by een Eplandt de Lobos.

Vijftien leguen voozder / ende 25 van Lima, naer 't seggen van Pedro de Cieça, leght Puerto de Sangalla, ende de kours is zuyden van Lima af / naer syn segghen. Van na de bebindinge van Fuller, is de streckinge van 13 graden ende 30 minuten tot de 18 graden n. w. / ende 3. o. ; 'twelck de onse in den jare 1599 oock soo hebben bevonden / ende is by ons ghevolght. Dit is een seer bequame haven (soo dat men eertijts van meyninge is geweest de stadt Lima hier te legghen) op de hooghte van 14 graden schaers by zuyden de linie ; daer leght oock een Eplandeken de Lobos by : de kust van hier vooz-waerts is leegh / hoe-wel hier ende daer eenige rodfen zijn / ende voozts zandt-stranden : ontrent dit Eplandt de Lobos zijn noch 7 ofte 8 klepne Eplandekens in een dyp-hoecq leggende / die eenige hoogh en eenige leegh zijn / al onbewoont / sonder water ofte houdt / ofte groente : alleen houden haer daer zee-wolven ofte robben ; legghen wat meer als vier leguen van 't vaste landt. Noch voozder op de selve kours leght noch een ander Eplandt / welck mede de Lobos wooydt genaemt / op de hooghte van 14 graden ende een derde / by 3. de linie. Van daer volghet de kust 3. ten w. ; (de Engellsche ende de onse hebben heel anders bevonden / als voozen is aen-gheteekent :) ende twaelf leguen van dit Eplandt leght een cape die sy noemen la Nasca, op de hooghte van 14 graden ende 45 minuten ; daer is goet beschut vooz de schepen ; maer niet goet landen vooz sloepen ofte booten. Op de selve kours leght een ander Cabo, welck sy noemen de St Nicolas, op de hooghte van vijftien graden ende een derde.

Van dit punt tot Puerto de Hacari zijn 12 leguen ; in dese haven nemen de schepen victualie ende verberschinge in / welck valt in de vallepe van de selve naem / die ontrent de 5 leguen van de haven verscheyden is ; leght op de hooghte van selthien graden. Van hier komt men tot Rio de Oconna ; ende noch voozder tot Rio de Camana ; ende soo te Quilca ; ghelijck Pedro de Cieça dese kust vervolghet.

Herrera stelt Punta de Chincha op de hooghte van vijfthien graden by zupden de linie / ende daer by Punta de la Nasca. Olivier van Noordt seght dat la Nasca leght by Puerto St Nicolas, 't welck een goede haven soude zyn / betwoont by Spaegniaerden / ende dat daer de beste wijnen vallen van gantsch Peru.

Voortder leght het punt van St Laurenço in de vallepe van Quilca, ende benefens de rievier van Arequipa. Olivier van Noort seght dat de haven van Arequipa, is een seer naeuw killeken in 't in-komen / tusschen hooghe berghen: ende leght naer 't legghen van Pedro de Cieça, op seventhien en een half graden by zupden de linie: dan 't schijnt maer seventhien te moeten zyn: alsoo de selbe / Chuli ende Tambopalla op seventhien en een half stelt / die nochtans twaelf leguen meer naer 't zupden legghen / na zyn eyghen rekeninghe.

Van hier voortz varende langhs de kust / liet men vier leguen van 't vaste landt seker Eplanden / daer de Indianen den meesten tyd van 't vaste landt komen om te visschen: ende d'z leguen voortder leght een ander Eplandeken dicht by 't vaste landt / daer de schepen onder ten ancker komen; noemen het Chuli, ende is twaelf leguen by zupden Quilca: van hier tot de rievier Nombre de Dios, ofte Tambopalla, zyn twee leguen; dese rievier woort voort 't schepdt ghehouden van de provincien van Lima ende de los Charcas.

In de beschryvinghe van de vopagie van Thomas Candisch, ende memoeriael van son Schipper Thomas Fuller, woort op dese kust gestelt een baye op de hooghte van 13 graden ende 30 minuten / daer d'z klepne dorpen soudent legghen / Paracca, Chinca ende Pisca; van de welke Herrera gheen mentie en maect.

Olivier van Noort seght / dat Paracca ende Pisca zyn twee havens by den anderen / op de hooghte van 13 graden ende 20 minuten / ende dat 18 mijlen te landtwaert in / Yca is gelegen; daer de meeste wijn valt van gantsch Peru. Naer Sir Richard Hawkins seght dat Pisca leght op de hooghte van 15 graden ende 15 minuten; by noorden punta de Sangalla; ende de onse die daer waren in den jaere 1624, met vier schepen van de Nassavise blote / ghetuppen dat de plaetse nu met een mupz 15 voeten hoogh om-ringht is / bytten welke noch een aerden boort-weringh gemaect was; soo dat het nu een sterck stedeken is ghewoerden; ende heeft wel 400 inwoonders; is ghelegen 4 leguen van Valuerde, ende heeft een haven die versekerkt is voort stormen; de schepen liggen ontrent een half mijl van de wal; alleenlijck soo vallen hier somtijden des abondts sterke landt-winden / die sy noemen Paraccas. Van Pisca tot Castro Virreyna zyn 26 leguen.

Eyndelijck soo is by onse Stier-lieden in den jaere 1599, in haer journael aen-gheemerckt / dat het landt van Peru, van Arica af / tot op de hooghte van neghen oft thien graden / westelijcker streckt / als doorgaens in de kaerten woert gestelt; namentlijck noordt-west ten noorden naest / ende zupdt-oost ten zupden naest: welck by ten naesten-by hebben ghevolght.

L O S C H A R C A S.

Het acht-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de derde audientie van PERU, welck sy noemen LOS CHARCAS in 't ghemeyn; te weten, haer palen, ende anders.

Het derde deel van Peru, ende de audientie die daer in by de Spaegniaerden is op-gerecht / woort gemeynlijcken genaemt de los Charcas, ende oock wel de la Plata, naer de voornaemste stadt van dese provincien: dese audientie van los Charcas schept haer van de audientie van Lima, op de kust van de zupdt-zee / met de rievier Tambopalla ofte Nombre de Dios, op de hooghte van 17 graden ende 30 minuten / by zupden de linie; ende binnen 's landts met het begin ofte noordelijcke deel van Collao; heeft in de lenghte van de voortz. limiten ende frontieren

van de audientie van los Reyes tot de vallepe van Copiapo toe/welck is het beginfel van 't koninghrjck van Chili, op de hooghte van weynigh meer ofte min als 27 graden/300 leguen; hoe wel men naer de wegen te rekenen/wel by de 400 leguen weeghs soude vinden. Ende in de breedte oost ende west/ soo streckt dese provincie van de zuyt-zee af/tot aen de provincien van Rio de Plata. Alle de gront ende landbouw van dese audientie is meer koudt als heet. Begrijpt onder sich bysondere particuliere provincien/ als namentlycken de provincie van Santa Cruz de la Sierra de provincien van Tucuman, los Iurias, ende Dyagutas, ende veel andere meer/daer by hier naer in 't bysonder sullen van spreken. Dit is soo veel de audientie ende haer limiten belanght; dan om eygentlyck te spreken/ soo en is de provincie van los Charcas niet langher als hondert en vyftich leguen ofte daer ontrent/beginnende van de uiterste palen van de audientie van Lima, ofte los Reyes, tot een weynigh vooz-by de stadt ende rijke mijnen van Potosi. 't Landt van dese provincie en is niet seer vruchtbaer van koozn ofte ander ghezaep; dan-wel overbloedigh van vee/ insonderheyt in 't ghedeelte van Collao, ende om de groote Laguna Titicaca, die daer midden in leght. De somer ende de winter is hier by naer contrarie als in Europa; men heeft in dese provincie over-groote menichte van schapen die seer fijne wolle draghen. Ende hoe wel 't landt/ als bozen/ meestendeel kout is/ soo heeft men hier gelijcke wel verscheyden vallepen die heet en seer vruchtbaer zijn; ende oock seer wilde ende woeste geberghen/de welcke soo ghelweldighen schat ende rijckdom van mijnen in sich hebben/ dat daer op gheen plaetsen ter weerelt groeter ofte oock loodanighe opt ghevonden zijn gheweest. Men heeft in dese provincie een soorte van klepne honigh-byen/ die onder de aerde haer vergaderinghen houden; den honigh die sy maecken is suerachtigh van smaek/ ende bypn van couleur/ ende de honigh-raten (de welcke men in die landen noemt Lechiguanas) zijn oock graeuwachtich van verwe/ ende hebben seer weynigh vochticheyts/ende veel eer de gelijkenis van soet stroo als van honigh-raten. Dese provincie van los Charcas, wordt ghelijck de voorgeaende gegouverneert by den Vice-Kop van Peru; heeft in syn begryp twee Bisdommen/ende twee bysondere goubernementen/ doch op de bestellinghe van den Vice-Kop vooz-noemt/welck zijn los Charcas ende Tucuman;ende in de provincie van los Charcas, die eyghentlyck soo wordt ghenaemt/ zijn dese steden van Spaegniaerden/ la Ciudad de la Plata, neustra Sennora de la Paz, Oropesa, ende Potosi; ende eenighe vleckken. Om dese bequamelijcken te beschryven soo sullen wy ghelijck in 't voorgeaende/ de wegh van de Ingas volgen/naer dat ons die by Pedro de Cieça wordt vervolght; ende de beschryvinghe van de steden ende particuliere provincien op hare plaetsen in-boeghen.

Acofta
l.3. c.20.

Acofta
l.4. c.34.

Het neghen-en-twintichste Capittel.

De wegh endegheleghentheyte van de provincie gheleghen tusschen beyden de stadt Cusco ende de stadt DE LA PAZ. VAN COLLAO.

Cieça. **V**An de stadt Cusco tot de stadt de la Paz reket men 80 leguen weeghs/ weynigh meer ofte min; ende een grooten deel van de landen ende provincien die nu onder la Paz behooren/waren eertijds belanghende onder de jurisdictie van de stadt Cusco. Treckende van Cusco langhs den hooghe wegh van Collafuyo, rept men eerst tot aen een plaetse die sy noemen las Angosturas de Mohina; latende het palles van Quispichance aen de sincker-handt. Dese wegh is al van steen/ ende een harde calijte van Cusco af;en te Mohina daer een groot moerasc leght/is de selve van seer groote steenen ende cement ghemaect; hier waren in vooz-tijden groote ghebouwten die al verballen zijn; daer de Spaegniaerden doen sy eerst in Cusco quamen met Pizarro, grooten rijckdom vonden van silver en goudt/ ende kostelijcke kleeden. Wat voozder als Mohina, ende by de ses leguen van

van Cusco, leght de oude blecke van Vrcos, welcke is ghebout tot op eenen bergh/
daer oock een palleps was booz de koningh.

Van Vros tot Quiquixana zijn dyp leguen, al weedt ende hoogh gheberghte:
dooz 't midden komt de riebierre Yucaj af / daer een bygghe ober leght. Ontrent
dese plaetse woont een volck welck sy noemen Cavinaz, die haer wooninghen heb-
ben in 't gheberghte / ende haer huplen meest van steen ghemaect.

De Canches, volghen hier aen: welck is een natie van Indianen van goet ver-
nuft ende goeden aerdt / sonder arch oft list / de welcke altyds nut zijn gheweest om
tot den arbejdt te ghebypcken in de mijnen: ende hadden veel van de schapen van
de lande. In 't gantsche landt van dese Canches wast veel tarwe ende Maiz; men
heeft daer veel patrylen / ende de Indianen houden veel hoenderen / ende vanghen
daer veel visch in de riebieren.

Van de provincie van de Canches komt men in die van de Canas, welc een an- ^{d. 8. l. 9.}
der natie is: haer dorpen zijn Hatuncana, Chiquana, Horuro, Cacha, ende ande- ^{c. 19.}
re: in het doorp Cacha, was een groot koninghlyck palleps: in 't gantsche landt
van de Canches ende Canas ist koudt / is anders overbloedigh van lijf-tocht ende
beestiael: hebben de Andes naer 't oosten / ende de zupdt-zee naer 't westen. Herre-
ra schryft in syn historie / dat men schepdt van de koninghlycke wegh / om van
Quiquixana naer Hatuncana te trecken: ende dat Hatuncana is twee leguen van
Ayavire. Van Chiquana tot Ayavire reekent men vyfthien leguen, ende tus-
schen beyden legghen noch eenighe dorpen van de Canas. Ayavire was in vooz-
tyden (naer dat de Indianen daer van ghetupgen) een plaetse weerdigh om sien /
ende ist noch; insonderheyt om de menighe van de graben / onghelyck meerder
als de huplen; ontrent dese plaetse loopt een riebierre: 't volck is nu meest om-gher-
komen dooz de oorloghen van de Spaegniaerden.

Van Ayavire boort-waerts beginnen de Collas (welck een van de grootste en
best betwoonde quartieren is van gantsch Peru) ende strecken hen upt tot Caracol-
lo toe. Naer 't oosten hebben sy de Cordillera van de Andes, ende naer 't westen de
Sierras Nevadas. Welcke twee regulen van berghen / niet verre nan Cusco, haer
openen / ende van malkanderen schepden / ende tusschen beyden dese groote blackte
maecken / welck men noemt El Collao. Ontrent dit ghewest woonen de Yana-
guanas; ende Chumbibilcas. Benessens 't landt welck het volck bestaet met haer
dorpen ende zaep-ackeren / soo zijn daer groote woestijnen / welck vol wilde dieren
zijn. Tusschen Ayavire ende de plapnen van Peru, op de kuste van de zupdt-zee
ghelegghen / is een groote woestijne / welck sy noemen Parinacocha, wel 32 leguen
groot (naer 't segghen van Herrera;) koudt landt / daer veel sneeuw valt op 't ge- ^{d. 8. l. 9.}
berghte / ende de dalen zijn vol moerasschen / ende soo quade weghen / dat het seer ^{c. 19.}
moepelijck is om dooz te komen; men treckt dooz dese woestijne / ende dooz de Lu-
canes naer la Nasca. Van 't begin van dese woestijne tot de mijnen van Guallaripa
zijn seshien leguen, ende van daer tot Chuquina vier leguen, welck is een van de
sterckste plaetsen van natueren / die in gantsch Peru zijn; want heeft een aen-kom-
ste daer maer een man tessens kan gaen / welck wel dyp leguen duert; ende dan
een hoogh gheberghte aen de een zijde / ende de riebierre Abancay aen de andere /
met noch eenighe hooghe berghen. Om nu weder te keeren naer de koninghlyc-
ke wegh. 't gantsche landt van Collao is black / ende dooz veele deelen loopen
verschepden riebieren van goet water / ende tusschen beyden schoone ende wijde
wepden / daer seer veel gras is / doch dat in de somer gelijk als in Spaegnen ver-
doooght: haren winter begint in October ende duert tot April. Het is hier kouder
als in eenigh getweste van Peru, upt-ghenomen in 't sneu-gheberghte; welck daer
van her komt / dat het seer hoogh landt is / by-naer gelijk als de berghen. Als het
waept / is het seer moepelijck reysen in dit quartier; dan als het stil is / ende dat de
son schijnt / is het een ghenuchte de schoone ende wel betwoonde velden te sien; dan
dooz dien het soo koudt landt is / soo en wast daer gheen Maiz ofte gheboomte.

Daer zijn veel dorpen; de huysen van steen ghemaect/ ende dicht by den anderen geboecht. Het principael voetsel dat sy hebben/ zijn de Papas, die sy in de son droogen/ ende van tijt tot tijt bewaren: ende noemen die als sy drooge zijn/ Chuno; ende houden die in grooter weerde. Veel Spaegniaerden zijn rijck geworden met alleen dit Chuno te voeren naer Potosi. Hebben noch een ander kost / welck sy noemen Oca: ende een seker zaet/welck sy noemen Quinoa, by naer als het rijt: ende worden voorts van ander quartieren voorszien van Maiz, ende andere dingen; insonderheyt van honigh die wonder excellent valt in de Charcas. De Collas, is volck van goet verstandt / die naer veel dinghen ghevraecht zijnde / tamelijck goet onderrecht konnen gheben: hadden soek eenighe kennis al eer de Spaegniaerden daer quamen / van de loop der sonnen ende der mane; ende wisten de jaren ende maenden te reekenen; het jaer noemden sy Mari, ende de mane Alespaquexe, ende den dagh Auro.

Dier leguen van Ayavire, langhs den selven wegh / leght Pucara, (welck is te seggen in 't Indiaens/ stercke plaette) daer eertijts veel volcks woonde / dan nu schier geen: ende daer en is nu niet te sien dan verballen mueren van groote huysen / ende eenighe steenen beelden van menschen.

Van Pucara tot Hatuncolla, zijn vyftthien leguen, ende tusschen beyden leggen eenighe dorpen / als Nicasio, Xullaca, ende andere. Hatuncolla was in voorszijden de voornaemste plaette van gantsch Collao: want Hatun is in de Indiaensche tale te segghen / groot. Is nu gantsch verballen.

Van Ayavire af (daer wy vooren van hebben ghesproken) komt een andere wegh/ genaemt Omasyo, welck loopt langhs de eene zijde van 't lack / daer wy stracks sullen van spreken/de Cordillera van de Andes naest; men treckt door dese wegh naer de dorpen van Horuro, Assillo ende Assangaro, ende andere meer / die alle seer rijck zijn van bee/ ende overbloedigh van lijf-tocht. In de limiten van dit gheweste in 't geberghte is de vermaerde ende oberrijcke rievriere van Caravaya ghelegen/ daer soo grooten menighe van 't alderfijnste goudt in voorszijden is gevonden: ende noch daghelijcks wordt daer goudt uptghetrocken / doch met verlies van veel volcks / door dien de contreye onghelondt is.

Het dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van 't groote Meyr TITICACA, welck leght in 't midden van de provincie van B L C O L L A O.

Cicca
c.103.

In 't midden van el Collao leght een meyr ofte lack/welck wel het grootste ende breedste is van gantsch Indien/ neffens 't welke de meeste woon-plaetsen leggen van dese provincie; ende op de groote Eplanden die in 't selve leggen/hebben sy haer zaep-ackers/ ende bewaren daer haer beste goet/welck sy in de dorpen aen de wegh gelegen/ niet en dorven vertrouwen. In de bies-boschen van dit lack houdt hem veel ghebogelte van alderley soorten / ende groote gansen. Dit lack is soo groot / dat het 80 leguen heeft in 't om-gaen / ende soo diep dat men op sommighe plaetsen 70 ende 80 badem bindt; soo dat het hier door/ als door de golven die hem met de windt verheffen/ een in-ham van de zee schijnt te wesen. Gomara noemt het lack Tiquicoca, welck is soo veel te seggen als Eplandt van loodt: door dien op eenige van de Eplandekens loodt wordt ghevonden/welck sy noemen Tiqui. Hoe-wel in dit lack veel rievieren vallen van 't gheberghte / soo is het even-wel een wonder waer dit groote water van komt; want is wel sellich leguen van de zuydt-zee; dit meyr wordt oock ghenaemt Titicaca; ende wordt in 't bysonder beschreven by

1.2.c.6.

Acosta, welck wy hier sullen in-boeghen.

In dit lack (leght sy) loopen meer dan thien volkomen rievieren upt/ heeft alleen een door-tocht ofte loofinge van water/ doch niets te groot/ hoe-wel dat men seght/ dat sy seer diep is/ ober 't welke niet moghelijck en is een byugghe te maecten; noch en

en wordt oock met geen barcken ofte schuyten (naer sy leggen) gepasseert/dooz de gheveldige stroom: dan wordt gepasseert dooz een merckelijcke ende aerdige konge/ende eyghen Indiaenschen bondt/over een bygghe van stroo gemaectt/ ghelegghen op 't water / de welcke dooz de lichticheyt van de materie niet te gronde en gaet/ende geeft een lichte ende sekere passagie. Dese Laguna magh 35 leguen langh zyn/ ende op syn breedte 15 leguen : heeft Eplanden die eertijts bewoont zyn geweest/ ende bebout/ dan legghen nu woest: daer waest in 't lack een seker soorte van biesen/welck de Indianen noemen Totora, ende gebuycken die tot duplent dinghen; want is kost booz de berckens ende peerden/ ende booz de menschen selfs; maken daer hutten van/ ende bercken/ byanden die/ ende de Vros maken daer vast al af dat sy van noode hebben. Dese Vros is een gantsch bytael volckken/ soo dat sy haer selfs qualijc booz menschen houden:woonden op 't lack/en hadden daer gelijk heele dorpen op bosschen ende blotten van dese Totora gemaectt ende by den anderen gheboeght; met de welcke sy van plaets tot plaetse dzeven / ende soo haer wooningen veranderden. 't Water van dit lack en is niet heel bitter ofte byack/ge- Acosta
l. 3. c. 16.
lijck dat van de zee/ maer is soo dick ende troubel / dat het niet en deught om te dzycken. 't byenght twee soorten van visch boozt in grooter menichte/ waer van d'ene genaemt wort Suches, welcke vischen groot ende smakelijck zyn/maer flegmatijck ende onghelondt om te eeten. D' andere worden ghenaemt Bogas, die ghelonder zyn / hoe-wel klepnder ende seer graetigh: worden ghevangen/ende gedrooght / ende wijdt ende breeft te koop gebracht. Van water-bogelen / als gansen ende eendt-bogelen heeft men het gantsche lack over groote menichte. Wanneer de Indianen eenighe feestte ofte onthael willen gheben aen de ghene die dooz Chucuito ofte Omasuyo (welck de twee oeberen van 't lack zyn) haer passagie nemen / soo vergaderen sy een groote menichte van blotten / die sy noemen Balsas, ende slaen een ringh in 't ronde / ende besuyten ende vervolghen soo de gansen ende eendt-bogelen / tot dat sy die met der handt grijpen/ende soo veele vangen als sy hebben willen. Dese maniere van jacht noemen sy Chaco. Nae dat de waterloosinghe eenighe 50 leguen verre gheloopen heeft / soo maectte een minder lack / welck sy noemen Paria, ofte oock de Aulagas; in 't welcke oock veel Eplandekens legghen / ende men en weet niet dat het eenighe losinghe heeft; soo dat vele van geboelen zyn / dat het onder de aerde dooz-loopt/ende syn upt-wateringhe neemt in de zuydt-zee; nemen booz een argument / dat daer een seker arm van een riebier in zee loopt / daer men den oorsprongh niet van en kendt. Ontrent dit lack heeft men veel bee / insonderheyt van berckens / die daer sonderlingh wel tieren / dooz de booz-schzeven Totora, daer dit bee seer vet van wordt.

Het een-en-dertichste Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de landen ende volckeren ghelegghen langhs den hooghen wegh van Cusco a tot de stadt LA PAZ. Van CHIQUITO ende de stadt NUESTRA SENNORA DE LA PAZ in CHUQUIABO.

V An Hatuncolla, daer wy het in 't booz-gaende hebben ghelaten / treckt men langhs de selve hooghe wegh dooz Paucarcolla, ende andere woon-plaetsen van de Collas tot Chuquito toe; welck is een van de principaelste ende volkomenste woon-plaetsen die in dit groote gewest worden gebonden: en is de hooft-plaetse van alle de Indianen die den Spaegniaert heeft in dit quartier: de dorpen van dese provincie worden genaemt Xuli, daerse leggen wel 30000 Indianen wonen / Cieza
c. 104.
met 3 schoolen van Jesuyten: is een machtige rijcke plaetse: boozts Chilane, Acos, Pomata een machtige rijcke plaetse / ende Cepita; 't volck heeft veel bee / insonderheyt schapen/ende overbloet van lijf-tocht / ghelijck men in die landen heeft: in de meesten-deel van dese plaetsen zyn nu kercken by de Spaegniaerden ghelant: ende 't volck zyn nu veel Christenen gheworden / insonderheyt de Heeren.

Herrera

Herrera seght/ dat Chiquito is ghelegghen naer 't noozdt-oosten (moet noozdt-westen wesen) van de stadt la Plata meer dan hondert leguen, aen den oever van 't groote lack Titicaca, ende dat het een wooninghe is van Indianen onder eenen Spaenschen Lieutenant Gouverneur/ ofte Corregidor, gelijk sy die noemen: ghehoort tot het Bisdom van los Charcas: Naer 't leggen van die daer onlangs geweest zijn soo ist een stadt van Spagniaerden/ onder een Gouverneur die jaerlijcx vooz salaris geniet thien duplent ducaten; ende wel beertich duplent treckt van verscheyden toe-ballen.

Nessens het doyp Cepita loopt de Dessaguadero ofte water-loofinge van 't groote lack; de Ingas hadden in vooz-tijden hier haer officiers die tribuut ontfinghen van 't volck welck over de brugge passeerden/ die hier was geleght/ in voegen als wy in 't boozige capittel hebben verhaelt. Wat voozder van dese Doypen is Guaqui gelegghen/ daer de Koninghen van Peru haer palleys hadden/ daer nu een kercke is gesticht/ daer de jonge lieden in 't Chyisten-geloove worden onder-wesen.

Tiaguanaco en is gheen groote blecke/ doch is vermaert wegen de groote gebouwen die daer zijn/ welck een dingh om sien is: ontrent de principale huysen leght een heubel/ welck op stercke mueren is ghemaect: ende wat voozder staen twee steenen beelden van het maecksel van menschen / soo fraep ghehouden ende ghesatsoeneert dat sy wel by groote konstenaers schijnen ghemaect te wesen: zijn soo groot/ dat 't klepne reusen ghelijcken te wesen; ende hebben langhe kleederen/ van een gantsch ander maecksel als de Indianen ghewoon zijn te draghen / met haer vercierselen op 't hooft; ontrent dese beelden staet een ander seer oudt ghebouwt/ welck men by gebreck van onder-rechtinge niet en kan weten/ by wat volck 't selve soude mogen gemaect zijn; daer en is nu niet van oberigh als de mueren/ die wel sterck zijn/ en van so groote steenen op-geleght/ dat het wonder is om sien; met meer andere antiquiteyten die hier in dese plaetse te sien zijn / soo dat het een van de booznaemste ende oudste ghesichten is van gantsch Peru.

Seben leguen van Tiaguanaco, langhs de selve wegh leght het doyp van Viacha, ende men laet aen de slinker-handt legghen de doypen genaemt Cacayavire, Caquingora, Mallama, en ander dier-gelycke: ende daer ontrent leght een plapn welck sy noemen Guarina, vermaert door een slaghe die de Spagniaerden daer onder den anderen hebben gheslaghen. Om van hier te trecken naer Ciudad de la Paz, soo laet men de Koninghlycke wegh van de Ingas legghen/ ende gaet naer een doyp/ welck sy noemen Laxa, een dagh-reple van de selve stadt ghelegghen.

Herr. De stadt Nuestra Sennora de la Paz, ofte oock anders genaemt Pueblo novo, ende Chuquiabo, naer de provincie/ is ghelegghen in 't midden van Collao, hondere leguen van de stadt Cusco, naer 't leggen van Herrera, van Cieça stelt maer wepnigh meer ofte min als tachtentich; ende tachtentich leguen van de stadt la Plata; Cieça seght tneghentich; twee hondert ende twintich leguen van de stadt de los Reyes naer 't leggen van Herrera; ende tachtentich leguen van Potosi, ende 50 leg. van Oropesa, inde vallepe van Cochebamba. De stadt leght tusschen 't geberghte in een klepne vallepe/ daer goet water ende veel houts is te bekomen; de vallepe wordt ghenaemt Chuquiabo, ghelijck oock de gantsche provincie; daer zijn eenighe zaep-landen daer Maiz wast/ ende oock wepnigh fruyt-boomen; de boozdere behoefden van lijf-tocht ende anders/ worden toe-geboert upt de warme vallepen ende andere provincien daer ontrent. Daer loopt een klepne rievierken by de stadt van seer goet water. d. 8. l. 5. c. 3. De provincie van Chuquiabo (seght Herrera) welck in de Indiaensche sprake is te legghen erfnis van goudt / weghen seckere mynen die daer worden gebonden/ is koudt landt ende droogh; het begint daer te reghenen in December, ende duert tot in Martio; van April tot in Augusto ist daer seer koudt ende vrostigh/ soo dat de boomen ende krupden verdroogh; de maenden van September, October ende November, zijn seer getempert/ ende de boomen botten ende geven haer loof/ ghelijck sy in Spagnien doen in de lente; daer en waeyt gheen

gheen windt die bestwaerlijck is/ ende de lucht is altydts wel ghetempert/upt-ghe-
nomen in de tyd dat het daer koude maect / dan is men daer ghequelt met ca-
tharten ende pijn in de zijde. De stadt is ghebouwt in een diepe vallepe / een half
legue in 't om-gaen / black landt sonder heubelen / doch aen de voet van het ghe-
berghte om 't beschut van de winden : heeft veel fonteynen van goet water : veel
weyden vooz de schapen van de lande/ ende vee van Spaegnen / welck daer wel
toe-neemt : veel wijngaerden / vijghe-boomen / oragnien / limoenen / queen / pee-
ren/ appelen/ persen ende andere vruchten meer: oock veel supcker-riedt: de vruch-
ten beginnen te rijpen in Ianuario, ende de wijn wordt gheperst van half April tot
het eynde van May. De in-woonders zijn van kleyn vernuft/ende kleyn-hertigh/
leeren licht/ ende vergetent weder alsoo licht: gaen nu meest gekleedt/ende hebben
't Christen-gheloof tamelijck wel aen-ghe-nomen. Twaelf leguen van de stadt
naer 't noorden leght de groote Cordillera van de sneeu-berghen / welck passeert
dooz 't heele rijck van Peru, van Cartagena af / tot de strate van Magellanes toe.
Daer zijn seer goede goudt-mijnen; ende oock soudt-pannen daer 't gantsche landt
daer ontrent mede ghedient wordt.

Dier-en-twintich leguen van de stadt la Paz, is een woon-plaetse van India-
nen die ghenaeint wordt Copavacana, aen de zijde van de provincie van Chi-
quito, op een punt van het landt / welck hem streckt in 't lack / daer een beeldt van
onse lieve vrouwe is in een kercken; welck mirakel doet / naer het leggen van de
Spaegniaerden. In de vallepe van Caracato, welck is in dese provincie van
Chuquiabo, wassen onder andere de beste wijn-stocken van dit gantsche quar-
tier van Indien.

In den jare 1581 (seght Acoſta) geschieden in dese provincie een wonder dingh: 1.3. c.26.
een groot deel van een dorp ghenaeint Angoango, daer Indianen woonden die
vooz tovenaers vermaert waren/ storte over hoop / soo dat daer veel volcks on-
der vermoorde / ende de aerde die neder-storte / liep ghestadigh voozts wel ander-
half legue weeghs/ghelijck als oft 't water ofte ghelmolten was ware gheweest: in
sulcker boeghen dat het een kleyn meyzken ofte lack gantsch toe-stoyte / ende de
aerde bleef dese gantsche wegh langhs verstroyt.

Het twee-en-dertichste Capittel.

Vervolgh van de Koninghlijcke wegh tot de stadt LA PLATA; de
gheleghentheden van de selve stadt.

In 't vooz-gaende Capittel hebben wy den Koninghlijcken wegh een weynigh
laten legghen / om te komen tot de stadt la Paz, om nu weder de wegh te vervol-
ghen tot de stadt la Plata toe / sullen wy het herbatten aen de plaetse Viacha, daer
wy het ghelaten hebben.

Van Viacha komt men te Hayohayo, daer de Ingas een groot palleys hadden.

Van Hayohayo komt men te Siquifica, welck is het uyterste van de Collas.

Van Siquifica komt men aen het dorp van Caracollo, welck zijn elf leguen
weeghs: ende dit dorp Caracollo light op sekere groote blacke velden ontrent de
groote provincie van Paria, daer oock eenighe groote ghebouwen waren vooz de
Ingas, Koninghen van Peru. De dorpen van Paria legghen meest ontrent de wa-
terloolinghe van het lack / ende eenighe een weynigh daer van verscheyden / als
Coponata, ende andere meer. Wat voozder als Paria, legghen de dorpen van
Pocoata, Macha, Caracara, Moromoro; ende ontrent de Andes noch andere pro-
vincien ende volckeren.

De stadt la Plata is de vooznaemste van dese provincie; ghelegen op de hooghte
van neghentien graden by zupden de linie / naer 't legghen van Herrera; doch
alsoo Acoſta ende Herrera beyde elders getuygen / dat la Plata ende Potosi op een
hooghte leggen / so meyne dat Herrera hem hier in de hooghte abuseert; ende op de
lenghte

lenghte van twee-en-sebentich graden van den meridiaen van Toledo, hondert en vijf-en-sebentich leguen van de Stadt Cusco, naer 't zuyden toe. Diego Fernandes seght hondert en tachtentich; maer Augustin de Zarate seldt maer hondert ende vijftich. Is gheleghen in de provincie van Chuquisaca, (waerom de Stadt selfs oock wel Chuquisaca, wordt ghenaeamt) welke is een vruchtbare landbouw / ende seer bequaem om tarwe ende gerste / wijngaerden ende alderhande vruchten te winnen: daer is een ghetemperde lucht / naer dat Herrera upt Cieza ghetuyghet in syn historie; dan in syn Descripcion de las Indias seght hy gantsch contrarie dat het een extreem koudt landt is / daer 't eer behoorde warm te wesen; waer in hy hem selven vergeet; want Acofta die verhaelt vooz een saecke die aenmerckens weerdigh is; dat daer dese Stadt maer 18 leguen en leght van Potosi, en op een hooghde by 3. de linie / daer soo grooten onderschept is tusschen dese twee plaetsen / dat Potosi gantsch koud / onvruchtbaer en droogh is; ende de Stadt la Plata daer-en-teghen wel ghetempert / ende eer naer 't heet treckende; een seer ghe-noeghlijck / ende vruchtbaer gheweste. De Koninghlycke audientie van los Charcas houdt haer ordinaire residentie in dese Stadt. ende daer is een Cathedralekercke / ende eenighe kloosters van Dominicanen / Minne-broeders ende andere. De palen van de jurisdictie van dese Stadt strecken haer verre upt; ende daer loopen dooz dese provincie diverse rivieren van seer goet water: de volckeren die van oudts in dese provincie hebben ghewoont / worden ghenaeamt Charcas ende Carangues, ende waren strijdtbaere lieden. De Koninghen van Peru hebben hier van ouden tijden veel volcks beligh ghehouden om de silver-mijnen te ondergraben insonderheyt upt den bergh Parco ofte Porco; upt welke mijnen men ghe-looft het meeste silver ghetrocken is gheweest / dat men in de schatten van de Ingas heeft ghebonden / ten tijde doen de Spaegniaerden daer eerst in het landt quam. Benessens dien zijnder noch andere mijnen ontdeckt ontrent dese Stadt; ende men houdt dat dit gantsch quartier vol mijnen is / ende niet dan minerael van silver / waer van dese Stadt oock den naem heeft behouden: want de mijnen van Porco waren van groote apparentie; ende Hernando Pizarro hadde een mijne doen openen ende op-supberen / de welke in dien hy die behoorlijck hadde doen verbolghen / hem jaerlijcks hadt konnen upt-brenghen (naer de opinie van beelen) twee hondert dupsent ducaten / betaelende niet te min aen den Koningh syn behoorlijcke rechten. In de limiten van dese Stadt woenen naer 't segghen van Herrera, wel acht hondert Spaegniaerden op haer landt-hupfen ende bouwvrijen / welck sy daer te lande noemen Chacaras; ende wel sestich dupsent Indianen die tribuyt betaelen / verdeelt in neghen-en-twintich Repartimientos; ghelijck de Spaegniaerden dat noemen. Alle zaden van Spaegniën willen daer wel voort-komen / ende men bindt daer seer veel silver-mijnen van seer rijck metael; soo dat de borghers ende in-woonders van dese Stadt van de rijckste ende wel-barenste zijn van gantsch Peru.

Boven de dorpen ende plaetsen in het begin van dit Capittel verhaelt / soo behooren noch tot dese Stadt de dorpen van Totorá, Tapacari, Sipisipe, Cochabamba, los Carangues, Quillanca, Chayanta, Chaqui, ende los Chicas, ende andere meer / de welke alle seer rijck zijn; ende eenighe / als namentlijck Cochabamba, seer vruchtbaer ende bequaem om tarwe ende Maiz te zaepen / ende alderhande beee te weyden. Augustin de Zarate maectt mede ghewagh van Pocona, tachtentich leguen van Paria, ende veertich van la Plata.

In de vallepe van Cochabamba is een Stadt ghebouwt by den Vice-Kop van Peru, Don Francisco de Toledo, welck sy noemen Oropesa; is gheleghen van de Stadt la Plata twintich leguen; de in-woonders gheneeren haer met tarwe ende Maiz te zaepen; ende met beee te boeden.

Het dyp-en-dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt P O T O S I, ende de rijcke silver-mijnen die in den bergh van P O T O S I wierden ghevonden.

De Keyserlijcke stadt (als de Spaegniaerden die noemen) van Potosi is gheleggen op de hooghte van 21 graden ende twee derde by zuden de linie / gheleyck Acofta ghetuyghet; hoe-wel Herrera in syn Description de las Indias, steldt op de hooghte van 19 graden / 18 leguen van de stadt la Plata, ende 8 leguen van de Laguna, die sy noemen de Aulagas, naer 't oosten / aen de voet van 't geberghte van Potosi, welck van dese stadt leght naer 't noozdt-oosten. Daer woenen by de 500 (andere seggen wel soo veel duplende / hupf-gelinnen van Spaegniaerden / die haer werck maecten van de mijnen te doen bearbeyden / sonder de koop-lieden die gaen en komen om 't silver te verhandelen; ende wel by de 50000 Indianen die daer ordinaris resorteren: hoe-wel het een stadt op sich selfs is / soo en heeftse gheen Corregidor, als alleen die van de stadt la Plata; de Officiers van de Koningh woenen hier / ende syn schat-kiste wordt hier betwaert weghen dese provinzie / andere seggen datse een Corregidor op sich selfs heeft welcks in-komen jaerlijcks soude wesen thien duplent pesos.

Het vermaerde gheberghte van Potosi (seght Acofta) is ghelegen op de hooghte van 21 graden 40 minuten / soo dat het komt te legghen tusschen de Tropicos aen 't upterste van de Torrida Zona; ende des niet teghen-staende / soo ist boven maten koudt / jae kouder als oudt Castilien in Spaegnen / ofte oock Nederlandt / daer 't naer de hooghte des pools behoort de heet / ofte ten minsten ghetempert te wesen. 't Ghene het selve soo koudt maectt / is dat 't landt soo hoogh ende verheven is / ende 't eenemaal om-banghen van seer koude ende onstuypmige winden / insonderheyt van die sy daer noemen Tomahavi, die verholghen ende seer koudt valt / ende daer regneert in May, Iul, ende August. Den bodem daer ontrent is droogh / koudt ende seer onlustigh / gantsch barre / soo dat die geen vruchten voort brenghet / noch eenige graspen / noch krupdt; soo dat hy van natueren onbewoonlijck is / soo door de onghetempertheyt van de lucht / als de onvruchtbaerheyt van de grondt. Haer begeerlijckheyt van 't silver heeft ghemaectt / dat dese plaetse beter bewoont is als eenighe ander plaetsen van Peru, ende doet de selve soo overbloepen van alderhande nootdrift ende leckernijen / dat men niets en soude konnen wenschen / ofte men salt daer vinden; ende hoe-wel daer alles van buyten moet toe-gheboert worden / soo staen de marckten altydts vol fruyten / conserben / bancquet / upt-nemende wijnen / sijden / ende ander vercierselen / soo seer als in eenighe plaetsen ter weereit. Het kouleur van desen bergh treckt naer het doncker-ros / ende heeft een liefelijcke vertooninghe / ghelijck als een effen pavillioen / ofte suycker-broodt: steectt upt boven alle andere berghen die daer ontrent legghen. Is moepelijcken om op te klimmen / al hoe-wel men die te peerde kan op-rijden / komt boven punts ghewijs ende rondt toe / aen de voet is de selve wel een legue in 't omgaen / ende van den top tot aen de voet zijn selstien hondert ende vier-en-twintich ghemeyne roeden / de welcke ghereduceert naer de mate van de Spaensche mijlen / sulen een quart van een legue upt-brenghen; aen de voet van desen bergh leght een ander kleyn berghskan / welck van de groote voort-komt / daer in voort-tijden eenighe losse metaelen wierden ghevonden / die daer ghelijck in beursen wierden ghevonden / ende niet in vaste aderen / waren seer rijck / doch niet veel; noemden dit berghskan Guayna Potosi, welck is soo veel te legghen / als de jonge Potosi. Aen de voet van desen kleynen bergh beginnen de wooninghen van de Spaegniaerden ende Indianen / die ghekomen zijn om den rijckdom van Potosi te bearbeyden ende upt te trecken. Dese vleck magh by de twee leguen in het ronde hebben / ende hier is de grootste toe-loop van volck van gantsch Peru.

De mijnen van dit gheberghte en zijn niet bearbeyt gheveest ten tijde van de In-
gas Koninghen van Peru, eer de Spaegniaerden daer quamen / hoe-wel sy niet
verre van daer de mijnen van Porco hebben doen graben / welck maer ses leguen
van Potossi legghen: d'oorlake moest wesen / dat sy daer gheen kennis van en
hadden: nochte naer dat de Spaegniaerden daer ghekomen waren / en heeft men
daer gheen kennis van gehad / vooz dat sy daer by de 12 jaren in Peru waren ge-
weest. Dese mijnen wierden by gheval ghebonden door een Indiaen / ende quam
soo eyndelijck tot kennis van een Spaegniaert met namen Villaroel: die neffens
Guanca een Indiaen / de eerste twee mijnen vooz hem dede registreeren in den jare
1545: waer van de eerste wordt ghenamt la Rica, ende de andere Vera de Diego
Centeno. Niet langhe daer naer werdt daer noch een ader ontdeckt / welck sy
noemen del Estanno, van het tin / welck seer rijck is upt-gheballen / hoe-wel seer
moepelijck om te bearbeyden / om dat het metael soo hardt was als vier-steen;
daer naer in de maendt van Augustus des selven jaers vijftien hondert ende vijf-
en-beertich wierdt gheregistreert de ader die sy noemen Mendieta; dit zijn vier de
principaelste aderen ofte veeten van Potossi. Van de rijcke ader (welck de eerste
is die ontdeckt was) wordt ghesepdt / dat het metael de lenghte van een spietse in
de hooghte ober-eyndt stont / in de maniere van een rods-steen / van den bodem
des aerdt-rijcks verheven ghelijck als eenen hanen-kam / hebbende by hondere
voeten in de lenghte / ende derthien in de breedte; ende willen seggen / dat sy soo ont-
deckt ende ontbloedt is gebleven van de tijdt van de sundt-bloedt / hebbende als
een harde partje de kracht van 't water weder-staen: Ende 't metael was soo rijck /
dat het wel half silber was / ende heeft soo vervolgt in rijckdom tot de vijftich
ende sestich bademen diep / daer 't begon op te houden. In deser voeghen wierdt
Potossi eerst ontdeckt / de voozsieneicheyt Godes gheordonneert hebbende / dat des-
sen grooten rijckdom soo langh verborzen soude blijven / ende tot wel-standt ende
gheluck van Spaegniën eerst ontdeckt worden ten tijden dat de Keyser Carolus
de vijfde het Keyserdom ende de Koningh-rijcken van Spaegniën ende Indien
besat. De ontdeckinghe van de mijnen van Potossi door gantsch Peru, ruchtbaer
gheworden zijnde: soo zijn daer terstont veel Spaegniaerden naer toe ghetroc-
ken / ende by-naer alle de in-woonders van de Stadt la Plata, welck achtien leguen
van Potossi is ghelegen / om daer mijnen te verkrighen; ende daer was insghelijcks
een grooten toe-loop van Indianen upt alle provincien / ende insonderhepdt de
Guairadores van Porco, soo dat het in korten tijdt de bewoonste plaetse wierdt
van gantsch Peru. Den rijckdom van de rijckste silber-mijnen / daer men in vooz-
tijden heeft weten van te spreken / en is niet te vergelijcken by den rijckdom van
dese mijnen van Potossi; want naer dat blijckt by des Koninghs boecken ende re-
gisters van 't contractie-hups ober die plaetse / ende naer dat oude gheloof-weerdi-
ghe lieden verhalen / ten tijden dat den Licenciaet Polo daer gouberneerde / (het
welck al langhe jaren is gheveest naer de eerste ontdeckinghe) soo wierden daer
alle later-dagen aen-ghebracht om te quinteren (dat is / het recht van de Koningh /
ofte de vijfde penningh af te trecken) hondert ende vijftich / ende oock twee hon-
dert duplent Pezos, soo dat de vijfde penningh vooz de Koningh; alle weecke be-
liep dertich oft veertich duplent Pezos, ende alle jaer anderhalf millioen ofte wep-
nigh minder. In voeghen dat naer dese reeckeningh alle daegh upt dese mijnen
wierden ghetrocken dertich duplent pezos, ende ses duplent vooz den Koningh.
Daer is noch een ander saecke die by-ghebracht kan worden om den rijckdom
van Potossi te verstaen; dat dese rekeningh allcen is ghemaect van dat silber /
welck te vooz-schijn wordt ghebracht om ghemerckt ende ghequintert te worden
wesende een kennelijcke saecke in Peru, dat van ober lange tijden in dese Rijcken /
't silber welck sy noemen Corriente, ofte ganckbaer / niet ghemarckt ofte gequin-
teert en wordt / soo dat de ghene die de ghelegentheyt van dese mijnen wel kennen /
besupten / dat in die tijden den meesten deel van het silber / welck upt de mijnen
van

van Potosi wierdt ghetrocken / onghequinteert bleef / te weten / al 't Silber dat onder de Indianen ende Spaegniaerden ganckbaer was / ghelijck ick hebbe gelien 't selve als noch ghebruyckelijck te zyn in mijnen tijdt. Soo dat men licht gheloo- ven magh / dat wel een derde deel / ende moghelijck wel de helft van 't Silber niet te vooz-schijn en woꝝdt ghebꝝacht ofte ghequinteert.

Daer is noch een ander aen merckinghe / dat Plinius verhaelt van de mijne van Babelo, dat de selve wel vyftthien hondert passen wierdt bearbeydt / ende dat sy alle de spatie seer ghequelt wierden van 't water / welck een groot beletsel geeft. Daer dese mijnen van Potosi, hoe-wel der selver sommighe wel twee hondert bademen diep komen te gaen / en hebben noyt water vernomen / welck het grootste gheluck is van desen bergh; nademael de mijnen van Porco, welcke anders van ober rijk metael zyn / heden-daeghs worden naer-ghelaten te graben / dooꝝ het ongemack van 't water / daer aen-ghekomen zijnde; want de rodfen te houwen / ende het water upt te halen / zyn twee onberdraeghelijcke lasten / ende het eene is ghenoegh / jae te veel. In somma / de Koningh van Spaegnen krijght jaer vooꝝ jaer een millioen van de quintos alleen van 't Silber van Potosi, behalven noch de andere rijckdommen van het quic-silber / ende andere in-komsten van des Koninghs tollē / welck mede een grooten rijckdom is. Soo dat de reeckeninghe ghemaect zijnde dooꝝ ervaren lieden ten tijden van den Vice-Kop Don Francisco de Toledo, is bevonden dat tot den jare 1574 daer te Potosi waren ghequinteert ses-en-sebentich millioenen; ende sints die tijdt tot in den jare 1585 inclups / woꝝdt by des Koninghs registers bevonden dat daer noch vyf-en-dertich millioenen ghequinteert zyn. Ende sints die tijdt is daer noch meer rijckdoms upt-ghetrocken: want ghelijck de selve Acoſta verhaelt / in den jare 1587 quamender in beyde de vloten van Peru ende Mexico elf millioenen / waer van by-naer de helft den Koningh toe-guam / ende de twee derden waren wel upt Peru ghekomen. Wy souden hier upt Acoſta by-boeghen de maniere van 't Silber te bearbeyden / dan om niet te loopen byten de limiten van ons propoost / soo sullen wy den leser versenden tot Acoſta selfs.

Acoſta
l.4. c.13.

Alloo het minerael van 't Silber om het quic-silber te beter naer hem te nemen / ghemalen moet worden; ende in Potosi ghemeynlijck anders gheen water en is / dan dat van den reghen vooꝝt komt / ende dat vooꝝnemenlijcken in de maenden van December, Ianuarius ende Februarius, soo hebben sy daer secker lacken ofte staende poelen ghemaect / die ontrent sebenthiē hondert roeden in het om-gaen zyn; ende dꝝ badem diep; sulcke zijnder leben met haer verlaten ende slupen / die sy openen als sy willen malen / ende als dese lacken wel vol ghereghent zyn / soo duert het malen ses oft seven maenden. In de vallepe van Tarapaya, welck leght dꝝ oft vier leguen van Potosi, zyn noch ander water-molens / alsoo daer een rieviere dooꝝ-loopt. Men 't eynde van dese vallepe heeft men een lack / soo rondt oft met een passer getrocken waer; ende hoe-wel het landt daer 't upt-komt / seer koudt is / soo is des niet teghen-staende 't water van dit lack seer heet; plachten daer dicht aen de kanten te baden / want komende wat meer naer 't midden toe is de hitte onberdraeghlijck. In 't midden van dit lack maect het water een op-stijghende meulen / ende sient water / van meer dan twintich boeten in 't begryp / altoer den oorsprongh ende op-komste van 't selve lack is; ende hoe-wel sy op-komste soo groot is / soo en liet men nochtans 't selve lack nimmermer vermeerderen / ofte verminderen / hoe-wel men daer een canael heeft upt-ghetrocken / om secker wa- ter-molens tot het stampen van 't Silber te doen gaen.

l.3. c.16.

Ses leguen van de Stadt ende mijnen van Potosi, op den wegh naer de haven van Arica toe / is ghelegen den bergh Porco met de vermaerde Silber-mijnen / twee leguen van 't klepne lack / welck sy noemen des Aulagas ofte Paria, welck is een oude ghelegentheyt van Silber-mijnen die by de Koninghen van Peru van ouden tijden zyn onder-graben / ende upt de selve houdt men vooꝝ seker gehaelt te wesen

de groote menichte van Silber / die by de Spaegniaerden onder de Indianen ende in de schatten van de Ingas, ende insonderheyt in de tempelen van Cusco, ende elders is ghevonden: ende noch by de Spaegniaerden is upt de selve mijnen veel silbers ghetrocken / tot dat den grooten rijkdom van Potosi dese mijnen van Porco, ghelijck verdupstert heeft / ende minder doen achten.

Het vier-en-dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van de havenen, reeden, kaben, ende rievieren op de zee-kuste van LOS CHARCAS, ende de streckinghe van de selve kuste.

Engel-
sche vo-
yagie.

Op de kuste van de audientie de los Charcas, de welke begint aen de rieviere van Nombre de Dios, ofte Tambopalla, zyn de naer-volghende havenen / reeden / punten ende rievieren: Eerst 10 leguen naer 't zupden van de boorz. rieviere Tambopalla steert een punt in zee / wel een legue verder als 't ander land, waer op 3 klippen leggen; ende ontrent een legue by zupden 't selve punt heeft men een goede haven / de welke men noemt Puerto de Ylo, ofte Hilo, neffens een rieviere / op de hooghte van 18 graden ende 30 minuten; ofte 20 minuten / ghelijck als Pedro de Cieça die stelt: dan volghens syn epgen reeckeningh / kan maer 18 graden halen. De kuste streckt van hier noozdt-west ten westen ende zupdt-oost ten oosten / te weten van de hooghte van achthien graden tot de hooghte van achthien graden ende dertich minuten by zupden de linie / naer 't legghen ende bevindinghe van de Engelsche / ghelijck dan Pedro de Cieça boorz-noemt / mede seght dat sy van Puerto de Ylo boorz streckt zupdt-oost ten oosten.

Seven leguen van Puerto de Ylo, meer naer 't zupden leght een bergh welck de Spaegniaerden noemen El Morro de los Diabolos; welck is een ronden heuvel: ende vijf leguen boozder is een klepne rieviere van goet water; ende thien leguen boozder van dese rieviere zupdt-oost ten oosten leght een andere hoogen bergh / ende daer tegen ober een Eplandt; ende daer by leght de haven van Arica op de hooghte van 19 graden ende 20 minuten / als Herrera ende Pedro de Cieça die stellen; maer de beschryver van de voyagie van Sir Francis Draeck steldt Arica op de hooghte van 18 graden ende 30 minuten / ghelijck oock doet den schryver van Thomas Candisch voyagie / ende Thomas Fuller in syn memozael. Olivier van Noort steldt die op de hooghte van achthien graden ende veertich minuten; soo dat naer dese laetste bevindinghen dese haven op de hooghte van achthien graden ende een half / ofte weynigh minuten meer behoort ghestelt te worden.

De onse die daer geweest zyn in den jare 1599 getupgen dat Arica maer een inwijck is / gheen haven eygentlyck / maer wel een reede / die beschut is boozde zupdelijcke / oostelijcke ende noozdelijcke winden / maer niet boozde westelijcke; daer is schoon ancker-grondt / ende is licht te kennen; als ghy van by zupden komt / soo openbaert hem eenen hoogen witachtighen hoek; daer leght een kleyn Eplanden ofte klippe dicht by: dit is de zupdt-hoek van Arica, daer om-komende / liet men stracks 't steden: men heeft daer niet te schoutwen / dan dat men boven water liet / ende heeft een black strand: boozts hebt ghy aen de noozdt-zijde een black punt by 't water henen / ende leegh black landt dat streckt ontrent noozdt-west op / soo verre als men sien kan / boozts te landt-waert in van dit blacke landt komt hoogh landt / ende is leer kennelijck: sy waren met de sloep dicht onder Arica, ende sagen dat daer geschut lagh op dyp plaetsen / heel leegh neffens 't water / met 't welke sy leer verre konden toe-repcken. De plaetse en haven is 70 leguen van Potosi, naer dat Acosta ghetupght. Sir Francis Draeck wesende in de zupdt-zee / quam met syn

1.4. c. 41. schepen in dese haven / ende bondt daer dyp barcken leggen / sonder eenigh volc daer op / de welke hy plonderde / ende bondt in een van dese barcken 57 weggen silbers / die elck ontrent de 20 pondt woeghen; naer syn ghetupgenis / soo en waren in de stad maer twintich hupfen; dan andere segghen dat daer wel hondert hupfen zyn:

zijn: ghelijck wel te ghelooen is / siende den grooten handel die daer valt; want wordt ghehouden voer een van de beste havenen van de zuyd-zee/ende alle 'tsilver dat van Potosi komt / wordt hier gescheet om naer Lima geboert te worden: ende alle de koopmanschappen worden hier ontladen om over landt naer Potosi, ende die ghevelen ghebracht te worden.

Van Arica loopt de kust (naer 'tleggen van Pedro de Cieça) zuyd-zuyd-west 9 leguen, alwaer een rievier in zee loopt / die sy noemen Pizagua. De onse die hier waren inden jare 1599, stellen op de hooghte van negentien graden ende ettelijcke minuten een in-wyck achter eenen hoek / gelijk een halve circkel / seer hooghe ende steyle grondt / sonder voet-strandt: ende ontrent de twintich graden / een dorpen welck sy noemen Hickahick; waer al dor landt ontrent is met weynigh groente; ende soo voorts op de twintich graden ende derthien minuten / al seer hoogh landt streckende nooyt-nooyt-oost ende zuyd-zuyd-west / ende oock nooyt ten oosten ende zuyd ten westen; ende daer by een kael ende bar landigh Eplandt; daer niets open was. Olivier van Noort stelt Pizagua op twintich graden. Van Pizagua rekent men tot de haven van Tarapaca, op de selve kours / vijf-en-twintich leguen; ontrent dese haven leght een Eplandt ontrent een legue groot / ander-half legue van 'tvalte landt / welck een bape maect daer de haven is ghelegen / op de hooghte van een-en-twintich graden by zuyden de linie.

Van Tarapaca tot Punta de Tacama, zijn vijf leguen op deselve streck / ende seshien leguen voer Puerto de los Moxillones, op de hooghte van twee-en-twintich graden ende dertich minuten; al dese kust is seer hoogh landt. Tusschen beyden dese twee plaeten heeft men de rievier Pica; ende de rievier de la Hoya; de welcke Olivier van Noort, noemt Rio de Loa, ende stelde op de hooghte van twee-en-twintich graden / ende seght dat daer arm volcken woont / die niet en doen als visschen; ende voorts de rievier Montelo.

De onse die hier ware in den jare 1599, stellen hier ontrent op de hooghte van twee-en-twintich graden ende vijf-en-veertich minuten den hoek van Agama; ende om den hoek een schoone bape; 'tvalte landt is hier slecht ende effen. De selve stellen vijf mijlen voer zuyd ten westen ende zuyd-zuyd-west Morro Moreno, daer leght naer haer bebindinge een Eplandt recht voer een in-wyck / welck een schoone haven maect / besloten ende beschut voer alle winden / ende is diep in 't in-komen van by zuyden vijf-en-twintich badem goede gront; daer wel 100 schepen mogen in leggen; ende is goet om in te zeplen / doo dien daer niet te mijden en is / als 't gene men liet; dan daer en is noch versch water noch houdt te bekomen / want 't is een bar ende onbruchtbaer landt. Dese Morro Moreno wordt oock ghenaemt Punta de los Farallones: Candisch in syn vopagie / ende Fuller in syn memoeriael / als oock Olivier van Noort, stellen die op de hooghte van dyp-en-twintich graden ende dertich minuten / ende segghen dat het een goede haven is; daer leght een Eplandt voer / ende men kan langhs beyde de zijden van 't Eplandt in komen: daer woont seer arm ende slecht volcken / die seer miserabelijck leven / ende eten niet dan rauw visch, ende moeten daer van noch tribuyt betalen aen de Spaegniaerden / voer de welcke sy seer bezeest zijn. Sir Richard Hawkins seght dat dit volck van Morro Moreno 'tbeestelijcke volck is dat sy opt sagh / die niet menschelijck hebben dan de gestalte en sprake; zijn upter-maten goede swimmers doch als de water-honden / blijven langh onder water / ende halen 't zoud-water in / dat schier ongelooflijck is.

Naer naer 't zuyden / naer 't legghen van Herrera, leght la Quebrada, ende Punta Blanca ende Quebrada Honda; ende de rievier Santa Clara, welck is dertich leguen van Copiapo, daer dese kust eyndicht / ende die van Chile begint.

De onse / als voer / stellen twee mijlen van Morro Moreno een hoek; ende naer 't zuyd-zuyd-oosten een kleyn haventjen daer dyp ofte vier schepen soudent konnen leggen; heeft goede ancker-grondt; men leghet achter een Eplandeken / welck sy noemen Isla de Guana; daer is 15 ende 16 badem diepte / en daer legt zout hoogh in

't landt daer geen water van de zee by en komt/dan is moepelijck te halen; dit zoudt is recht als dat sy in Polen hebben; is bar landt/daer gras noch loof en wast; daer is een in wijck/streckende noozdt-noozdt-oost in/ tot sommighe plaetsen wel ander-half mijle wijt / ende oock een mijle / ten lesten rondt toe.

Doorts soo stellen sy een Eplandt de Lobos, ende daer by hoogh en stepl landt/sonder boet-strandt/daer sy gheen grondt en konden werpen; was al bar als het booz-gaende; noemen hier een hoek van Michel Diaz, ende dyp leguen boozder Cabo de Lopez: ende ghedencken dat 't landt boorts tot Chile toe/ een barre con-trepe is/daer loof noch gras en wast; doz/ klippigh landt / aen de water-kandt stepl/sonder boedt-strandt / ofte eenighe passagie om te gaen.

Het vijf-en-dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van de binnen-landtsche provincie, ende de stadt
SANTA CRUZ DE LA SIERRA.

O Men eynde te maecten met de beschrijvinghe van Peru, soo sullen wy hier noch by-voeghen de ghelegenthept van een binnen-landtsche provincie/welck aen dese landen van Peru wordt ghereeckent te behooren; welck naer de stadt die daer by de Spaegniaerden is gheleght / nu ordinaerlijck wordt ghenaeamt Santa Cruz de la Sierra.

Dese stadt Santa Cruz de la Sierra is ghelegghen / naer 't segghen van Herrera, hondert leguen van de provincie de los Charcas, nae 't oosten toe / in de wegh welck men neemt van de Charcas, naer de stadt Assumcion, in de provincie van Rio de la Plata; tusschen welcke men reeckent /naer des selfs segghen 300 leguen weeghs; heeft een Gouverneur op hem selven/de welcke daer ghestelt wordt dooz den Vice-Kon van Peru, ende behoort mede tot de Diocese van de provincien de los Charcas, ende daer is een klooster van Nonnicken/die sy noemen de la Mercede. Dese stadt is ghelegghen in een landoutwe / de welcke ghebreck heeft van water/hoe-wel sy daerom niet en laet vzychbaer te wesen van koozn / wijn ende Maiz. De stadt is ghebout aen de boedt van 't gheberghte / op een black veldt: ende van daer boorts beginnen de berghachtighe ende droghe plapnen; de huplen zijn ten deele ghedeckt met bladeren van de palm-boomen. Heeft een beke/welck boort-komt upt seckere rodtsen / ende loopt in een lack / welck vier leguen van de stadt is ghelegghen/daer veel visch upt op-komt naer de stadt toe/welck seer soete ende smaekelijcke visch is.

Daer wassen veel vzychten van die landen/gelijck daer zijn Platanos, Guayabas, Pinnas ende Granadillas, Ambabayas, Luiumas, Tucumay, welcke alle seer goede/soete en smakelijcke vzychten zijn. Daer wassen seker palm-bomen die vzychten geben/van de welcke oock seker meel wordt getrocken/ welck seer veel ende goet voetsel geeft; van de vzychten van Castilien heeft men daer dzyppen/meloenen en veel vijgen; dan de boomen en zijn niet durabel / ende de granaden ende queen en willen daer niet wel wassen; noch oock 't koozn/hoe-wel men geloof dat het beter soude wassen in 't landt van de Chiquitos, (welck een gedeelte is van dese provin-cie) dooz dien daer blacke velden zijn die tamelijc wel van water booz-sien zijn/en dat het daer koudt ende warm weder maect/naer de vershepden sapsoenen: Het Maiz wast daer wonderlijcken wel / ende gheeft gemeynlijcken hondert booz een.

Eertijds leefden de in-gheboozne van dese provincie in huplen van aerde ende sijck ghemaect / ende vergaderden het reghen-water in poelen ofte pannen / tot haren dyanck / ende slozben oock wel somtijts weghen ghebreck van water / ende sloeghen malkanderen oock doodt om 't waters wille.

Dese Indianen wierden seer ghequelt ende vervolght van een ander natie van Indianen / welck sy noemen Cheriguanacs, welcke haer ghebueren waren; ghe-lijck oock van de Titanes de welcke vijf-en-dertich leguen van Sta Cruz, wonen in

in een goede ende vruchtbare landbouw. In dit landt van de Titanes vindt men mijnen van koper / loot ende oock Silber.

De natie van Indianen welck men noemt Chiquitos, is een goet ende strjdt-^{d. 8. l. 5.} haer volck / ende arbeydtsaem; sy bergaderen veel Maiz, boontjens ende andere ^{c. 10. II.} dierghelijcke vruchten / ende versamelen oock veel cottoen; haer vrouwen gaen gekleedt; sy ghebruycken sennighe krupden om haer pijlen daer mede te vergiffigen; veele van dese Indianen / ghelijck oock mede van de Cheriguanaes, zijn met goetheyt daer toe gebracht / datse ontrent de Stadt Santa Cruz haer hebben komen neder-laen; dooz dien de Cheriguanaes die in 't gheberghte woonen / soo ghene-ghen zijn tot het menschen-bleesch te eeten / dat sy veel van dit volck verclinden.

De in-ghebooyne van de landen ontrent Santa Cruz, en hebben niet alleen veel cottoens / maer hebben oock veel verwen daer sy de cottoen mede verwen / als swart / geel / roodt / ende oock blaew; met seckere wortelen / ende oock met de bladeren van een kleyn boomken / welck sy weten te sieden ende te bereyden / ende maecten daer broykens af om mede te verwen / ende het vooz schreven boomken duert veele jaeren.

Acosta in syn vierde boeck van syn Historie Naturael ende Morael, in 't derde Capittel verhaelt / dat sy in dese provincie met ghebruydt ende gheweben cottoen handelen onder den anderen / ghelijck men elders doet met geldt.

In 't landt van de Indianen welck men noem Paicanos, de welcke wel twintich leguen woonen van de Stadt Santa Cruz de la Sierra, wassen seckere calabassen die seer schoon zijn om aen te sien / ende soo groot / dat sommighe wel een baetjen ende meer nats kunnen houden; sy ghebruycken die vooz kisten ofte kassen om haer ghewaedt ende anders daer in te bewaren. 't Landt is seer heet / ende oock seer koudt; de koude begint daer in Mayo, ende duert tot 't begin van Augustus, ende pleegh by wijlen ende op sommighe jaren soo extreem koudt te wesen / dat de cottoen-boomkens verbzielen / ende men heeft ghelien dat de boomen die sy noemen Ambaibas, tot de wortel toe verbzolen; dese schade liden sy meesten-tijdt by de zuyden-windt / die daer waept van half Junius, tot het eynde van Julius; de meeste hitte hebben sy ontrent kerstmis. 't Begint daer seer te reghenen ontrent St Franciscus-dagh; haeren principlen zaep-tijdt is ontrent Alder-heplighen / ende haren oogst in het eynde van Maert. In de tijdt van de reghenen / pleegh 't reysen aldaer ober landt belet te worden dooz het op-wateren van de riebieren; ende dooz dien de wegh welck dooz een bosch van palm-boomen (welck wel vier dagh-reysen duert) ghelegghen is / al moeralligh wordt / ende diep; dit palm-bosch heeft syn begin vijf-en-twintich leguen eer men aen de Stadt Santa Cruz komt; ende ter contrarie / soo en wordt dit landt niet bequamelijcken bereyft in de maendt van Junius tot in October toe / dooz 't ghebreck van water / soo dat daer veele in die tijt reysende van doozt zijn ghesozven; ende andere om die te ontgaen / draghen 't water met haer in calabassen.

Te Santa Cruz ende in de plaetsen daer ontrent / waest veel supcker-riedts / welck sy daer planten / ende kan veel jaren dueren; maecten daer goede syrope van / ende oock upter-maten goet supcker. In een dellinghe niet verre van de Stadt / is menichte van kleyn wildt; veel koepen / wilde berckens; menichte van perdzijlen / pautwen / faisanten / papegaepen / ende ander ghevogelte: daer zijn veel schildpadden ende dierghelijcke dieren; oock eenighe schadelijcke / als bezen / ende veel wreedde tigren; oock slanghen / ende andere sennighe dieren. Daer waest oock seer schoone ende groote Cannafistola: Caroben in abundantie; Guaiacan ende andere medicinale boomen.

Alle 't volck van dese contreyen zijn nederigh ende dom / ende gantsch niet loos: waren eertijds af-goden dienaers / dan sy hebben nu 't Chyisten-gheloove wel beginnen aen te nemen: spreken de Diaguiten tale / de welcke ghemeyn onder haer-lieden is / hoe-wel sy noch vier bysondere eyghen talen onder haer-lieden hebben:

Sp

Sp kleeden haer te bozen met de beeren van de Strups-boghelen / die sy daer veel hebben ; dan sints de Spaegniaerden haer gheleert hebben de cottoen te habenen / soo ghebruycken sy die nu tot haer kleedinghen ; ende zyn groote handelaers / doch al by manghelinghe.

Dooz dese p̄vincien is eerst ontdeckt de onderhandelinghe tusschen de landen van Peru, ende die van Rio de la Plata, in den jare vijftien hondert ende acht-en-beertich / dooz een Spaegniaerd met namen Nuffo de Chaves ; 't volck van die contreyen werdt by hem ghenamet Taguamacis.

Vertich leguen van dese stadt naer het oosten toe / leght de p̄vincie van Ytatin, daer veel mynen worden ghebonden van diverse metalen.

Ontrent Santa Cruz zyn noch eenige andere p̄vincien ende volckeren gheleghen / ghelijck als daer zyn de Chivichicocis, los Moxos, Cheriguanaes, Tipiones ; ende de Spaegniaerden hebben eertijds hier noch ghehadt een stadt die sy noemden la nova Rioia, ende een blecke / welck sy noemden la Barranca, de welcke by de Wilde van dat quartier / ende namentlyck de Cheriguanaes, gantsch gheestruereert zyn / ten tijde dat Conde de Neyva, Vice-Kon was in Peru ; ghelijck oock de voorszeyden Nuffo de Chaves, die 't goubement van die p̄vincien in recompense van synen dienst in 't binden van desen wegh / hadde bekomen ; van een Cheriguanaes seer verraderlyck is doot-gheslaghen gheweest. De vordere gheleghenthept van dit gheweste / sal oock aen-gheroert werden in de beschrybinghe van 't goubement van Rio de la Plata, also dese landen met den anderen confineren / ende de p̄vincien van Santa Cruz de la Sierra een dooz-tocht gheben / aen de ghene die upt de p̄vincien aen de Paraguay ende Parana gheleghen / willen naer Potosi ofte eenighe andere quartieren van los Charcas.

BESCRHIL-

RPJCB

26 27 28 29 30 31 32 33 34 00 35 S

NOORDI

M A R D E C

26 27 28 29 30 31 32 33 34 WE 3

37 38 39 40 41 42 43 44 45 46

1. P^{ta} de Talcaguana
2. I. Quiriquina
3. R. Biobio
4. R. Llandalien
5. R. de la Laxa

ZVYDI

L I

37 38 39 40 41 42 43 44 45 46

PJCB

BESCHRIJVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het elfste Boeck.

CHILE.

Het eerste Capittel.

De generale beschrijvinghe van de provincie van CHILE.

Et Gouvernement van Chile, absolutelijck ghe-
nomen/ streckt sich (naer 't seggen van Herrera) van de upterste
frontieren van het Koninghrijck van Peru, tot aen de strate van
Magallanes, en heeft in de lenghte van het noorden tot 't zupden/
beginnende van de vallepe van Copiapo, welck leght op de
hooghe van 26 graden by zupden de linie equinoctiael / 500

leguen, ende in de breedte oost ende west/van de zupdt-zee af tot de
noordt-zee toe/van 400 tot 500 leguen, al meest landt dat noch te bebruedigen ende
te conquesteren is/wordende allenskens smaller ende smaller naer de voorsz. strate
toe/al waer het maer 90 ofte 100 leguen breedt is: Maer de provincie van Chile
strictelijck ende epghenelijck ghenomen/vooz soo veel daer woon-plaetsen by de
Spaegniaerden zijn gheleght/en heeft maer in de lenghte langhs de kuste van de
zupdt-zee by de dyp hondert leguen, ende in de breedte twintich/ ende oock wel
minder/van de selbe kuste af tot aen de Cordillera van het hooghe gheberghe-
te/welck sy noemen de Andes; welck zijn eynde neemt aen de voorsz. schreben
strate van Magallanes, ende loopt langhs ende dooz dese provincie van Chile,
seer hoogh/ ende by-naer altydts met veel sneewts bedeckt. Augustin de Za-
rate seght dat Chile in de Peruaensche tale beteekent koudt/ende dat dese provin-
cien de naem daer van hebben om dat men derwaerts treckt dooz een seer kou-
de wegh.

Het landt van Chile is meest black/ immers sonder merckelijcke hooghte/ upt-
ghenomen daer 't geberghe van Peru af-komende/welck sy noemen la Serrania,
dooz passeert: welck hier maer 2 ende 3 leguen van de zee-kuste en loopt; en op som-
mige plaetsen oock wel tot aen de zee toe. De temperatuere van de lucht/dooz dien
dit landt gelegen is byten den Tropicus Capricorni, is wat verscheyden/naer de
verscheyden hooghten van den Polus Antarcticus; ende alsoo 't gelegen is by-naer
op de selbe hooghte van den zupdt-pool/ghelijck als Spaegniën ghelegen is van
den noordt-pool/soo heeft het syn somer als 't winter is in Spaegniën/ende ter
contrarie syn winter als het somer is in de landen van Spaegniën: In voeghen
dat in de voorsz. provincie van Chile, de wateren ende den reghen seer ober-
vloedelijcken met de koude aen-komen/ ten tijde dat de son van dese quartieren
begint af te wijcken/ 't welck gheschiedt van het eerste van April, tot upt-gaende
September; ende de warmte ende drooghten komen weder/ wanneer de sonne
haer weder komt te genaecken. Dyt welcke oorzaecke 't selbe landt/soo wel in de
vuchten van de lande/ als mede in de vernuften van de in-geboozne/ veel naerder
ober een komt met de conditien van de landen ende volckeren van Europa, als
wel eenighe andere landen ende volckeren van Indien doen. Welende een landt
dat van sich selven vuchtbaer ende frisch is/ ende daer alle vuchten ghelijck in
Spaegniën

Spaegnen wel voort-komen; welck koozn ende wijn geeft in oberbloet/ en oock veel schoone weyden ende vee heeft. Is een gesont ende wel getempert climaet/tusschen heet ende kout/hebbende natuerlijcken somer ende winter. Haer lente begint in September, haer somer in December, den herbst in Martio, ende de winter in Junio; den langhsten dagh is die van St Lucie, ende de kortste van St Barnabas. Doch so is de warmte in Chile grooter als de koude; ten blijemt ofte dondert daer niet veel: in eenighe vallepen valt op sekeren tijt soo machtigen dauw/ dat de selve stijft ende vergadert wort als sucker/ende wort seer gesondt gehouden gelijck als de Manna. De bochticheyt van dit ghetweste is sulcks/ dat het gras 't gantsche jaer dooz groen blijft/ ende de boomen die in 't gheberghte staen/ behouden haer bladeren: de weyden/ de jacht/ ende de visscherije in de zee ende de rievieren zijn gemeyn/ dooz toe-latinge van den Koningh van Spaegnen; ende men geeft daer den respensende-man van d'een betwoont quartier tot 't ander de kost om niets. In 't gantsche rijck van Chile vindt men een soorte van tamme ende oock wilde schapen/ van maecksel by-naer als de camelen/ upt-genomen datse geen bult en hebben op den rugge/ veel grooter als de schapen van Spaegnen/ ende oock hoogher/hebbende 't lijf ghemeynlijck een Vara ofte Spaensche elle langh/ en den hals dyp vierendesel van gelijcke elle/den oppersten muyl ghespleten/dooz welke klöbe sy haer schupm upt-smijten tegen de gene daer sy op vergrammen: haer vleesch is wat drooger als dat van de Spaensche schapen; haer voedsel is gras/ ende zijn dooz gaens wit ofte swart van kouleur/ ende oock eenige asch-gracu. De wilde ofte bergh schapen zijn rofsachtigh van kouleur/ byandigh ende glinsterende root; sachte/ lange ende blinckende wolle/ ende van onghelijck meerder werde als de wolle van de Spaensche schapen: want de vacht geldt wel een ducaten/ ende 't schaep 4 ofte 5 ducaten/ daer de Spaensche schapen maer en gelden 12 realen/ ende de vacht een reael. Daer wozen den van de wolle van de selve schapen/ lakenen ghemaect/ die een supster hebben als de kamelotten; men leydt dese schapen by de oozen/ in de welke sy een gat hebben daer men een koozde dooz-steekt/ ende daer by treckende/ leydt men de selve daer men wildt; anders los zijnde/ soo loopen se seer/ insonderheyt de wilde/ die soo snel ofte snelder loopen als een peerd. St Richard Hawkins vermaent ooc een ander dierken genaemt Chinchilla, grooter als een eekhoorentjen/ met een graevuvelleken; ende soo sacht van hapz dat het al ander bondt te boven gaet.

Beneffens de tarwe/ gerste/ ende Maiz, waelt in dit rijck noch een ander graen/ welck sy in haer tale noemen Teca, 't is het alderbroeghste dat by de Indianen wort gesaeyt/ want sy saeyen dat in Febrero ende Martio, ende wort in November gesneden dooz de gerste. 't Krupdt en is de gerste niet onghelijck/ waelt een halbe Vara ofte Spaensche elle hoogh/by-naer als de haver/ zijn koozn is gelijck de rogge/ doch wat minder: sy snijden ende vergaderen het eer 't droogh is/ ende laten 't in de schooven droghen by de sonne. ende naer dat sy 't ghedorscht hebben/ soo byaden sy het in heet zandt/ ende byrecken het op een vier-kanten platten steen/ met een Reenen rolle van de lenghte ende dichte van een mans arm; waer mede sy 't in korten tijt byrecken; ende voeren het meel met haer als sy ergens reysen; ende een muddeken van dit meel is bequaem om een man te voeden dooz acht daghen; het dient haer dooz kost ende dranck; want sy drincken het met veel waters vermenght; ende met weynigh waters ghetempert/ eeten sy het selve.

Men vindt hier noch een ander bysondere byuchte/wassende aen wilde bomen/ van de 36 graden op-waerts/ welck dooz-gaens by de inwoonderen wort ghegheten/ ende noemen die in haer tale Vnni, ende de Spaegniaerden noemen die Murtilla, is rootachtigh van kouleur/ ende gelijck een klepne drupbe/ wat grooter als een erwete/ van maecksel ende kouleur by-naer als de grapnen van de granaten/ van smaek tusschen 't soet ende suer/ de druppen seer naer-komende/ in werkinge heet ende droogende; daer wort wijn van gheperst/ die wel de beste is naest die van de druppen; is de tonghe ende maghe seer aen-ghenaem/ verteert de ober-

overtollighe humeuren van 't hooft: ende verweckt den appetijt / sonder eenighe pijn aen 't hooft ofte maghe te veroorzaken: men magh daer wel eens soo veel waters by doen als by de wijn: is seer klaer ende subtyl / ende werckt van selfs sonder dat men 't byer daer toe behoeft te besighen. Men maectt daer oock azijn af / welck beter van reuck ende smaect is als den wijn-azijn. 't Dooynaemste dat dese provincie van Chile soo vermaert maectt / zyn de rycke goudt-mynen / daer soo veel goudts is upt-gehaelt. 't Volck van de lande is wit / dan hebben de booz-hoofden seer hazygh / 't welck schijnt boozt te komen van de bochticheyt van het landt: hebben haer seer veel verbeterd sints de komste van de Spaegniaerden / ende ginghen eerst meest naectt; ende nu hebben sy veel vees / daer sy 't vleesch van eten / ende de wolle ghebruycken sy tot haer kleedinghe: zyn seer ghenegen tot tusschen / ende betalen wel. 't Landt is in velen deelen qualijck bewoont dooz de continuele oorloghen van die van Arauco, ende haer geconfedereerde teghen de Spaegniaerden: want daer en is gheen ghedeelte van Indien / dat Spaegnen meer volcks gekost heeft / als dit Chile, ende daer sy noch tot heden toe onseckerder wonen / ghelijck hier naer noch particulierder sal aen-gheroert worden.

Het tweede Capittel.

Van de Woestijne van ATACAMA, ende de wegen over landt van 't Koninghrijck van PERU naer de Provincien van CHILE toe.

De woestijne van Atacama, schepdt de audientie van los Charcas, ende het Koninkrijck van Peru, van de provincie van Chile; ende men reysst van het voorsz. schreven Koninkrijck van Peru, te lande na Chile toe / dooz twee verscheden wegen; de ene dooz de woestijne Atacama, en den anderen dooz 't geberghte. De woestijne van Atacama is 90 ofte 100 leguen langh / den Tropicus van Capricornus passeert daer midden over; is by naer gantsch droogh ende sonder water / ende in de winter en kan men daer niet reysen dooz de menichte van sneeuw / waer dooz de reysende-lieden vergaen / en verzielen; men vindt daer oock gantsch geen groente / noch loof / noch gras; als alleenlijcken in vier ofte vyf plaetsen / daer men weynighe wilde schapen vindt / welke sy daer noemen Guanacos, de welke niet seer toe en nemen / weghen het ghebreck van water ende voedsel.

By naer recht in 't midden van dese woestijne is ghelegen de becke ofte riviere die sy noemen de la Sal, op de hooghde van 23 graden ende 45 minuten / komt upt het oosten van de berghen af / ende loopt na 't westen in de zuydt-zee / dooz een seer diepe vallepe / 22 leguen van de Xaguyes, welck zyn sekere boyn-putten van versch water / want in die 22 leg. weeghs en heeft men geen ander versch water als dese putten. Dese beke ofte riviere / is van alsoo souden water / dat het in de handen ofte in eenigh vadt stracks in zoudt verandert / ende de oevers legghen vol van het voorsz. zoudt.

Den tweeden wegh over het geberghte is noch langer ende gevaerlijcker / want men passeert over de Cordillera nevada, ofte sneeuw-geberghte / met groot gevaer / wegen de koude winden ende menichte van sneeuw / waer dooz de menschen gedoot worden / wanneer sy desen wegh nemen buyten syn rechte saploen / upt oorz. laecke van de subtyle winden / die de menschen tot in het binnenste van het lichaem penetreeren. Daer waept (seght Acofta) een kleyn ende slap windeken / welck in sulcker voegen dooz-dringht ende dooz-slijdt / dat daer de lieden doot ter aerden van vallen sonder by na pets te gheboelen. Gelijck het selve gebeurt is in de eerste ontdeckinge van Chile, by de Spaegniaerden dooz desen wegh booz-genomen / als wanneer daer een grooten hoop menschen doot is blijven legghen / welcker lichaemen men lange jaren daer na heeft vinden leggen / sonder eenigen quaden reuc ofte verderf van sich te geben. Verscheden bzeemde exempelen zyn daer van te lesen by Acofta, in de plaette bozen aen-geroert / die top om korthepts wille hier over-slaen.

d. 5. 1. 10.
c. r.

Don Diego Almagro die dese provincie van Chile eerst besochte ende ontdeckte in den jare 1536, nam synen wegh dooz de Charcas, op een plaetse genaemt Topisa, in de provincie van de Chicas gelegen / en van daer naer de provincie van de Xuxuyes, weseende een srytbare natie van Indianen en menschen-eeters / van de welke wy hier naer noch sullen spreken : ende soo voorts naer een ander provincie welck sy noemen Chaquana; ende van daer voorts dooz een woest ende moepelijck landt van salpeterige grondt / ende gantsch onbruchtbaer / tot aen 't hooghe gheberghte / welck hy vol sneeu bondt leggen: geen andere upt-komste siende / so passeerde hy dit gheberghte met onuytspreekelijcke moeyte / ende groot verlies van menschen ende pcerden / ende quam soo eyndelijck in de vallepe Copiapo, welck is by de 12 leguen van 't hoogste van dit sneeu-geberghte. Dooz de groote onghelentheyt van dese twee weggen te lande / soo reyst men nu meest te water ende langhs de zupdt-zee van Peru naer Chile toe; ende by wijlen oock wel langhs de kuste dooz de woestijne van Atacama, hoe-wel het een moepelijcken ende quellijcken wegh is / doch by verre soo ghebaerlijck niet als den anderen ober 't gheberghte.

De Spaegniaerden remarqueeren dat van de hooghte van dyp-en-twintich graden by zupden de linie ofte daer ontrent / tot aen de strate van Magallanes toe / meest waepen dypderlep winden / te weten den zupden-windt in de lente ende somer / ende eenighe andere daghen dat het klaer weder maect; den noorden-windt des winters ende eenighe tijden dat het veel reghent; ende de weste-windt als den noorden-windt komt op te houden / welke somtijden groote slag-reghenen veroorsaect / ende is contrarie windt op de kuste van Chile.

De provincie van Chile wordt gheregeert by een Gouverneur / de welke staet onder den Vice-Kop van Peru, ende de audientie van los Reyes, ende wordt by den voorsz. Vice-Kop ghesteldt: daer zyn twee Biscoppen by de Spaegniaerden op-gheerecht / ende elk sieden ofte woon-plaetsen gheleght / die wy vervolghens sullen beschryven.

Het derde Capittel.

Van de valleyen COPIAPO, GUASCO, ende CHILE.

Her. d. 7.
l. i. c. 4.

A En het begin ende eerste aen-komen van Chile naer Peru toe / is ghelegghen de vallepe Copiapo, welck soo veel is te segghen in de Indiaensche tale / als acker van turquopsen / dooz dien daer in de selve vallepe een bergh leght / daer der seer beele in werden ghevonden / de welke seer goet zyn / al hoe-wel sy dooz de groote menighe wepnigh werden gheacht.

Dese vallepe is wel de alder-bruchtbaerste van 't gantsche landt van Chile, dooz dien daer Maiz-halmen wassen / so hoogh als lancen, ende de grootste apren zyn by naer een halve elle / ende de kleynste een vierendeel langh / soo dat sy gemeynlijcken wel 300 vooz een geben. In ghelijcker boegen soo wassen daer oock seer overbloedigh alle andere vruchten / soo wel die van Spaegnien daer zyn ghebracht / als die van den lande. Daer loopt een rievierken dooz dese vallepe / de welke van 't hooghe gheberghte komt af-loopen / ende loopt wel 20 leguen dooz dit landt / ende soo voert in de zupdt-zee / in een fraeye bape / de welke dient vooz een haven / daer de schepen kunnen ankeren; ende dese bape ende haven is ghelegghen op de hooghte van 26 graden by zupden den equinoctiael / naer 't segghen van Herrera.

Van dese vallepe ende haven van Copiapo, reeckent men naer des selfs segghen / 35 leguen tot de vallepe ende haven van Guasco, welke soude ghelegen zyn op de hooghte van 29 graden by zupden de linie; heeft insghelijcks een bape ende haven ofte veede / daer een kleyn rievierken upt-loopt in de zee / 't welck van het oosten upt de hooghe sneeuw-berghen af-komt / met het welke de in-woonders haer zaep-landen wateren / soo dat dese vallepe van Guasco, by-naer alsoo vruchtbaer is als de vooz-gaende vallepe ghenaemt Copiapo. In dese vallepe ende

andere /

andere / binde men menichte van perdyjen ende wilde schapen van de lande / ende secker asch-graewoe eekhoorentjens die seer schoone bellekens gheven om mede te boepere. Ten tijde dat dese provincien van Chile eerst wierden ontdeckt by de Spaegniaerden / onder 't belept van Valdivia, so was in dese vallepe van Guasco een woon-plaetse gheleght van Spaegniaerden / de welcke sy noemden St Iago de la neuva Estremadura, op een plaetse ende ghelegentheyt die by de in-woonderen wierdt ghenaemt Mapocho, veerthien leguen verscheyden van de zuydt-zee / daer een bequame haven leght / hoe-wel kleyn; sy bouwden daer oock een fortesse tot haer-lieden bescherminghe tegen de Wilde van de lande. Van dese stadt ende fortesse wierdt daer naer weder verlaten / ende de stadt elders gheleght / gelijk wy hier naer sullen verhalen.

Olivier van Noort stelt de haven van Guasco op de hooghte van acht-en-twintich graden ende dertich minuten / ende seght dat het een goede reede is voor schepen achter eenighe klippen die bukten aen legghen; ende daer komt een rievierken van versh water af-loopen / welck oock ghenaemt wordt Guasco, dan 't water is daer quaed te halen; daer en staen geen huplen dan te landtwaert in; ende daer wassen alderhande vruchten / hoewel daer weynigh gheboomte is ontrent de kulle.

Naest de vallepe van Guasco, volghet de vallepe Chile, welck wel een van de voornaemste is van 't gantsche geweste; soo dat het schijnt / het gantsche landt zyn naem daer van heeft verkregen; hier waren in voort-tijden de goudt-rijcke mijnen die sy noemden de Quillota; upt de welcke Valdivia in synen tijdt so grooten rijckdom heeft ghetrocken; sy bouwde daer een fortesse tot bescherminge van 't volck / welck in de mijnen wortchte.

Lopez Vaz ghetupghet dat aen de haven van Copiapo leght een kleyn haven / welcke is bewoont by Indianen die ten dienste staen van de Spaegniaerden / ende dat den Gouverneur van dese plaetse daer heeft een supcker-Ingenio, daer goet supcker wordt ghemaect.

Het vierde Capittel.

Beschrijvinghe van de Steden LA SERENA, ende St IAGO.

De eerste stadt van Chile, ofte de naest-gheleggenste aen Peru, wordt by de Spaegniaerden genaemt la Serena, was ghebout by Valdivia, Gouverneur van Chile, in den jaere 1544. niet verre van de zuydt-zee / in de vallepe van Coquimbo; waer doot dese stadt ooc by wijlen Coquimbo by de Spaegniaerden wiert ghenaemt: is ghelegen naer 't segghen van Herrera, op de hooghte van 30 graden by zuyden de linie; den langhsten dagh is daer van 14 uren / den elfsten December; ende den langhsten nacht den elfsten Junius; hoe-wel dat Herrera in syn Descripcion de las Indias seght dat de haven van Coquimbo leght op de hooghte van 32 graden / waer in sy hem abusert; want de vopagie van Olivier van Noort stelt die op 30 graden / ende die van Thomas Candisch op 29 graden 30 minuten / soo dat syn rechte hooghte moet wesen ontrent de 29 en een half / ofte 30 graden by zuyden de linie. Leght 60 leguen van de stadt St Iago naer 't noort-noort-oosten toe / ghelijck Herrera ghetupghet. Heeft een seer bequame haven / weseende een in-ham ofte groote bape / al waer de schepen ontladen worden twee leg. van de voort-schreven stadt; heeft een kleyn rievier / waer mede alle de blacke landden ghewatert worden / soo dat daer alle soorten van vruchten ende krupden overbloedigh voort-komen; men heeft daer goede visscherije / voorts bleesch / broodt ende wijn / ende ander nootdruft tot onderhondt van 's menschen leven. Ten reghent daer niet veel / dan twee ofte dymiaels des jaers; ende men heeft daer veel schoone jaep-landen. In de limiten van dese stadt wordt veel goudts vergadert; ende seiden leguen van de stadt is een bergh ghelegen / daer de Spaegniaerden oortnaerlijck veel goudts upt-halen.

Lopes Vaz seght in syn beschryvinghe van dese quartieren/dat in dese stadt van la Serena wel 200 huysen zyn; ende moet al een tamelijcke wel betwoonde stadt wesen/dooz dien in de vopagie van Sir Francis Draeck wort verhaelt/ dat de Engelsche daer landende om versch water te halen / de Spaegniaerden af-quamen wel met 300 peerden/ ende 200 te voedt / ende de Engelschen verjaeghden. Het verhael van den Spaenschen piloot bp Olivier van Noort getupgt/dat de Spaegniaerden alle de Indianen hier ontrent hebben upt-gheroept / soo datse nu daer geen volck meer en hebben om de goudt-mynen te bearbeyden/hoe-wel daer noch seer rijcke mynen zyn van goudt ende koper.

De stadt St Iago, welck is de principaelste stadt van 't gantsche landt van Chile, is gelegen op de hooghte van 34 graden bp zupden de linie/ ende op de lenghte van 77 graden van den meridiaen van Toledo, naer 't seggen van Herrera: 15 leguen van de zupdt-zee/ende 10 leguen van de vallepe Chile booz-noemt. Den Gouverneur van 't gantsche koningryck van Chile, houdt hem ordinaris in dese stadt; ende daer is een kathedrale kercke/ ende eenighe kloosters van Nonnicken van S. Dominicus ende S. Franciscus ordze; ende naer dat Lopes Vaz getupght in syn beschryvinge van dese gewesten/ soo zyn in dese stadt wel 800 huysen: leght in een geweste daer grooten overbloet is van tarwe/wijn/ ende andere lijf-tochten; ende men heeft daer ontrent seer rijcke gout-mynen; ende in haer jurisdictie woenen wel tachtentich duysent Indianen/die verdeelt zyn in 26 Repartimientos, gelyck de Spaegniaerden die noemen.

Het verhael van den Spaenschen piloot bp Olivier van Noort ghetupght / dat ontrent dese stadt seer veel peerden zyn / soo datter vele in 't wildt loopen. Diego Fernandez seght dat R. Daule passeert dooz het geberghte ende boorts dooz St Iago tot in de zupdt-zee.

Dese stadt wordt gediend van de haven Valparayso, aen de mondt van de riviere Topocalma, welc booz-bp de stadt St Iago loopt. Dese have van Valparayso is ghelegen op de hooghte van 33 graden ende 40 minuten bp zupden de linie/naer 't seggen van de vopagien van Sir Francis Draeck ende Candisch. In dese haven worden de goederen komende van Lima, ontladen; ende 't gout dat hier ontrent valt/wederom gelscheept. Sir Fr. Draeck komende in dese haven/berraste daer een schip/in 't welck hy vondt 25000 Pezos van sijn gout van Valdivia, ende veel wijn van Chile; was mede aen landt/ende vont daer een kapelleken/ende 9 oft 10 huysen/welck syn volck beroofden ende verbranden. Den Generael Spilbergen was mede in dese haven/ende vont daer een scheepken leggen/ welc de Spaegniaerden/ de onse getwaer werdende/in bzant staken/so dat de onse 'tselbe niet en konden bekomen; daer was veel volcks te voet ende te peerde aen landt/die oock eenige wepnighe huyskens die ontrent strant stonden/in bzant staken; sonder dat de onse hies yet anders konden upt-rechten. Deerthien leg. van dese plaette loopt de riviere welc de Chilezen noemen Gachapool. Aen dese vallepe paelden mede de provincie van de Parmacanes, van welke men comt aen de riviere Maule ende aen de dorpen van Guelec ende Tara, ende soo boorts te Quilacura.

Het vyfde Capittel.

Van de Stadt CONCEPCION, ende van 't Eylandt Ste MARIA.

DE stadt van la Concepcion, is ghelegen aen de strandt van de zupdt-zee/met een bequame bape ende haven; haer limiten beginnen van de riviere Maule, ende strecken tot de riviere Ytaten toe / welke sy noemen de Ytataya, ende de zee-kuste loopt booz 23 leguen zupdt-zupdt-west / tot de boorz. riviere Ytaten, naer 't seggen van Herrera op de hooghte van 36 graden ende 15 minuten bp zupden de linie. Van Herrera misgrijpt hem in 't stellen van de limiten van dese stadt/ want alsoo de selbe light eenige leguen bp zupden R. Ytaten, soo en kan dese riviere geen zupdt-

zupdt-limit zijn vooz dese plaette/maer wel R. Biobio. Van de riebierre Ytaten tot de haben die sy noemen de la Harradura, zijn dyp leguen, ende de kuste streckt zupdt-zupdt-west/ ende dese haben leght op 36 graden ende een half/naer't seggen van Herrera; is een wel-beschutte haben/ ende van't fatsoen van een hoef-pler/ daer sy de naem van heeft vercreghen: van hier tot de bape van Penco zijn 4 leguen, ende de kuste loopt zupden/ ende hier leght de voorsz. Stadt la Concepcion, op de hooghte van 36 graden en 45 minuten by zupden de linie: (Herrera steldt die op 37 graden in syn Descripcion de las Indias:) In de bape komen twee klepne riebierkens ofte beken/ waer van't klepnste gaet midden dooz dese Stadt/ ende het ander loopt naer't zupden van de selve/ welck woort ghenaeint Rio de Llandalien, naer den naem van de vallepe/ welck ghenaeint woort Andalien. Van het enge strandt daer de Stadt is gheleghen/ strecken sich seckere heubelen/ die de haben ghenoeghsaem beschermen/ de welcke haer openinghe heeft naer't noorden/ ende de Stadt leght naer het zupden in't binnenste van de voorsz. bape. Dese heubelen ende voozder ghestalte van't landt en is niet seer aen-ghenaem/ hoe-wel het daer nu soo vol hoben ende frupdt-boomen is/ dat het een lust is om te sien. In de zee woort seer veel visch ghevanghen/ ende aen strandt is een mijne van swarte steen/ de welcke byandt als kolen: de schepen en konnen niet wel secker legghen in dese baep/ als de windt waept upt den noorden/ soo dat se in sulcken geballe gaen legghen achter een Eplandeken/ welck leght aen het in-komen van de bape om daer beschut te wesen teghen den noorden-windt. Van de upterste mondt van dese bape tot het Eplandt welck sy noemen de Santa Maria, zijn naer het segghen van Herrera dertien leguen. Van dese Stadt de la Concepcion tot de riebierre Biobio reekent men twee leguen; de welcke seer breedt is ende diep/ soo dat men daer gheen wedde en heeft/ ende woort oock niet bebaren. Van dese riebierre Biobio tot de riebierre Labapi zijn vyfthien leguen, ende de kuste loopt naer het zupdt-westen/ ende in't midden is een groote in-ham/ alwaer de provincie van Arauco is gheleghen.

Dese Stadt de la Concepcion, leght sebentich leguen van de Stadt van St Iago, naer't zupden toe; de Gouverneurs hebben daer haer ghewoonlijcke residentie/ sints dat de audientie is af-ghelchaft/ de welcke daer ghecontinueert hadde in den jare 1567 tot den jare 1574. In de Stadt zijn eenighe kloosters van Nonnicken van S. Dominicus ende S. Franciscus ordre.

In de limiten van dese Stadt zijn veel goudt-mijnen/ daer eertijts grooten rijckdom is upt-gheshaelt/ soo dat't eertijds een seer rijcke plaette is geweest; dan Lopez Vaz ghetupght in syn beschrijvinge van dese gewelten/ dat het nu maer een arme Stadt en is/ dooz dien sy wel vier-maels van de Chilezen is verrast ende af-gebrant/ ende soude ontrent de 200 hupsen hebben; ende dooz dien dese Stadt soo naer is gelegen de plapuen van Arauco, daer de strybaerste Indianen wonen van dit gantsche landt/ soo is de Stadt om-ringelt met een stercke muer/ ende heeft dicht by/ een sterck fort/ daer dooz-gaens wel 500 Spaegniaerden in guarnisoen leggen. Vier leguen van dese Stadt legghen de mijnen die sy noemen de Quilacoya, daer den Gouverneur Valdivia niet lange vooz syn doot/ seer grooten rijckdom upt-haelde. Olivier van Noort verhaelt in syn vopagie in het jaer 1600, dat daer wel 700 Spaegniaerden van Lima waren gebracht in dese Stadt de la Concepcion, wegen de nieuwe revolte van de Chilezen/ die tot vooz de Stadt liepen/ ende streupten. Den Generael Spilbergen was mede in dese haben/ in den jare 1615; sy sette het achter't Eplandeken welck leght aen de mondt van de bape/ welke sy de naem gheeft van Quiriquina: ende om dat de windt niet en diende/ en quam sy de Stadt niet naerder/ doch verstonde van de ghevanghens dat daer in dese Stadt wel twee hondert Spaensche soldaten laghen/ ende oock veel Indianen.

Het Eplandt Santa Maria is gelegen op de hooghte van 37 graden ende 20 minuten by zupden de linie/ naer't seggen van Herrera: De vopagie van Candisch

stelt 't selfde op de selve hooghte; ende Olivier van Noort vijf minuten minder: is ghelegghen recht ober de provincie van Arauco, daer 't landt een grooten in-ham maect/met een hoogh strandt van de baren van de zee af-gegeten/soo dat 't schijnt dat dit Eplandt in vooz-tijden aen het landt vast is gheweest/ ende allenghskens daer van ghesepareert/ leght nu wel dyp leguen in zee. In dit Eplandt wast veel tarwe ende gerste/ende daer woꝝdt wonderlijcken veel visch gebangen: ende onder andere een als kuttel-visch/welck in 't latijn woꝝdt ghenaeint Sepia, upt welckers oogen sekere wꝝtten woꝝden ghetrocken/welcke blincken als sijne peerlen/ ende woꝝden in ghelijcker voeghen by de vrouwen ghedꝝaghen: in dien sp/ghelijcke de glants ende dooꝝ-luchtigheyt hebben/ oock de hardigheyt hadden van de peerlen/ souden meer gheestmeert woꝝden als de peerlen: In de schelpen van sekere andere visschen/welck sp noemen Choros, woꝝdt mede veel Alyofar ghebonden/ghelijck als kennip-zaet ende seer wit /dan dooꝝ dien sp daer gheen wetenschap en hebben om die te gaten /soo en woꝝdt daer gheen vooꝝder acht op-ghenomen.

Sir Thomas Candisch was aen dit Eplandt/ende anckerde met syn schepen aen de west-zijde in ses bademen waters / schoone grondt: vondt daer seer schoone tarwe/en veel Potatos-woꝝtelen: De in-gebooꝝne sijn seer subiect aen de Spaegniaerden/soo dat sp niet een vercken ofte hinne en derven selfs eten/hoe-wel daer so grote menighte is op't Eplandt: De Spaegniaerden hebben die na hare wijse al Christenen gemaect/soo dat daer een kapelle is / met een altaer ende syn toe-behooꝝte: Daer wast oock Maiz, ende veelderhande goede fructen; soo dat men hem daer van alderhande verberchinghe ghenoech kan vooꝝ-sien/ als men daer meester is.

Den Generael Ioris Spilberghen was hier mede in den jare 1615 ende nam 't selve in met gheweldt/ bequamen daer wel 500 schapen/ vooꝝts hoenderen /ende alderhande verberchinghe; ghetupghen daer van dat het een ghelondt ende seer vruchtbaer Eplandt is / ende van alderhande lijf-tocht overbloedigh vooꝝ-sien.

Het selte Capittel.

Van de provincien van ARAUCO, TUCAPEL ende PUREN.

Tussen de vooꝝsz. stadt de la Concepcion, ende de stadt Imperial daer wy hier naer sullen van sprecken / sijn ghelegghen de volck-rijcke provincien van Arauco, Tucapel ende Puren, van de welke de in-gebooꝝne seer strydt-baer sijn/ ende hebben de Spaegniaerden dapper weder-staen/ ende stryden noch daghelijcks om hare vruchte: sullen eenighe dinghen daer van al hier verhalen / upt de historie van Herrera ende andere.

In den jare 1551 naer dat de Gouverneur Valdivia gebout hadde de stadt Imperial, ende noch vooꝝder die van Valdivia, weder-keerende na de stadt de la Concepcion, vont goetd in dese landen vooꝝ-noemt/te leggen 3 forten/ontrent 8 leguen elck van den anderen/een in de provincie van Tucapel, een ander in die van Puren, en de derde in die van Arauco, om die stoute Indianen die by de Ingas, Koningen van Peru, noyt en waren t' onder-gebracht/onder slavernije te brengen ende houden. Daer naer veel schoone gout-mijnen ontdeckt hebbende/op de plapnen die sp noemen de Ongol, soo boude sp daer noch een stadt welck sp de naem gaf van los Confines, die daer naer weder is op-gebroocken/ende aen een ander oort verlegt.

De in-gebooꝝne van de lande haer verstaert bindende met dese vreemde natie van Spaegniaerden/ende 't slock niet kommende dꝝagen/hebben naer diverse dꝝaderlinge ende secrete by-een-rottingen/te samen geresolbeert in alle manieren haer dese moepelijcke gassen quijt te maken; vielen op syn onverschienste eerst op 't forten welck geleght was in de provincie van Puren, ende daer naer op 't tweede / welck lagh in Tucapel; de Spaegniaerden die in Tucapel lagen/haer te onsterck bindende om een groote menighte van strydtbare Indianen tegente staen/verlieten 't selve fort / ende voeghden haer by die van Puren, soo dat de Chilelen het fort van Tucapel

Tucapel gantsch verbranden ende verdestruerden/soeghen het secours welck die van Arauco toe-sonden / soo dat de Spaegniaerden ghenootsaecht waren haer heel te retireeren naer het derde fozt / welck lagh in Arauco.

Den Gouverneur Valdivia hier van verwitticht zijnde/ quam op 't spoedighste naer Arauco toe/ ende van daer voorts teghen den raedt van de ghene die in 't fozt van Arauco in guarnisoen laghen / met 53 man naer 't fozt van Tucapel, ende ghekomen zijnde tot aen een ghebweste welck sy noemen Coton, soudt een van syn Capiteynen voozt upt met thien soldaten / om kondtschap te halen van de gheleghentheyt van de vanden; dan dese werden van de Wilde verrast/ende alle gheslaghen: De Gouverneur Valdivia en liet daerom niet voorts te trecken / doch werdt mede by de Chilezen soo dapper aen-ghetroffen / dat hy daer al syn volck liet / upt-ghenomen veerthien / met de welcke hy hem op de vluchte begaf / ende geraeckte tot aen de passagie van de rieviere Lebo, alwaer hy met de reste van syn volck van de Wilde werdt ghedoodt / soo dat daer niemant af en quam / als een Chilese jonghen die Christen was gheworden / de welcke de tijdinghe van desen ongheluckighen slagh brocht/aen die van 't fozt Arauco. (Enighe verhalen/ende onder andere Lopez Vaz, dat de Gouverneur Valdivia levendigh in handen viel van de Chilezen/ende dat sy hem ghelintolten goudt in de mondt goten/legghende dat hy hem epndelijcken eens van het goudt soude versadighen.)

De Spaegniaerden die op 't fozt Arauco laghen/ghen ander upt-komste ziende / verlieten dat selve / ende vertrocken naer de stadt Concepcion; ende die van 't fozt Puren, naer verlies van een deel volcks/naer de stadt Imperial. De Lieutenant van Valdivia ghenaeamt Francisco de Villagra, trock daer naer op met hondert ende sestig wel-ghewapende mannen/verhopende de doodt van de Gouverneur te wreucken/dan de rieviere Biobio ghepasseert zijnde / ende ghekomen in het ghesichte van Arauco, aen een punt landts daer de zuydt-zee aen-slaet / welck sy noemen la Raquetta, ghemoeten hy een groot leghev van Chilezen die hem seer moedigh aen-vielen; ende soo langh al strydende vervolghden / tot dat sy hem ses-en-tneghentich man hadden af-gheslaghen; waer dooz hy maer vier-en-sestig man weder-brochte in de stadt Concepcion,ende die noch seer qualijcken ghestelt: dooz dese neder-laghen d'een naer d'ander / ende de vzele van de Chilezen/soo verlieten de Spaegniaerden de stadt Concepcion, ende de in-woonders retireerden haer naer St Iago; ende werden mede verlaten de stadt Rica, ende de los Confines, ende sochten alleen de stadt Imperial te behouden.

Dele Indianen en stryden niet als andere Wilden ende barbaren / maer houden seer goede ordze in alle haer vooz-nemen / werpen forten op/ daer sy upt en in trecken/ende soecken soo gelegentheyt van de Spaegniaerden haer steden/huplen ende andere gelegentheden op syn onversienste te belyngen/ ende te verbranden; hebben oock geleert de wapenen die speerft van de Spaegniaerden hebben genomen ende verobert/te ghebruycken als haer eyghene. Sints die tijdt soo hebben de Spaegniaerden by-naer continuele oorloghe ghehadt met de Chilezen/ende veel volcks verlozen;en oock wel somtijts veel van de Chilezen verslagen/gelijck 'tselbe by de spaensche historien te sien is; welck wy alleen in 't vooz-by-gaen aen-roeren / om dat ons vooz-nemen alleen is de gheleghentheyt van 't landt te verhalen.

Don Alonso de Erzilla in syn Araucana, seght dat de provincie welck sy noemen el Estado de Arauco, maer een klepne provincie en is van begriyp/ontrent 20 mijlen langh ende 7 breedt/ weynigh meer ofte min. De Indianen van 't gheberghte werden genaemt Pulches, welck seer licht ende strydtbaer volck is/doch van minder verstant/ als die op de plapnen woonen. De wapenen die de Araucanen ghebruycken/ zijn lange pijcken/helbaerden/bogen ende pijlen: maken haer selks wapen-rocken/ ende oock helmen van robben-bellen; 't scherp van haer pijcken was in vooz-tijden koper/dan nu hebben sy piers genoegh van de Spaegniaerden bekomen: weten haer slagh-ordze te ordineren ghelijck de Christenen / ende de selve

aen te voeren ende te beleiden/met mannelijcke couragie ende dapperheyt; soo dat sy in voegen als boozen/ Valdivia, die anders een ervaren krijghs-man was/wel hebben weten te slaen; ende hoe-wel daer naer de sone van den Vice-Kon van Peru, Don Garcia de Mendoza, de Chilelen weder tot ghehoorsaemheyt bracht/ soo duerden het selve eenen korten tijdt/ ende zijn voorts meest tot noch toe in oozloge ghebleven. Soo dat de Spaegniaert dooz de groote kosten/ wegghen het onderhouden van de soldaten/ seer wepnigh boozdeels upt Chile treckt.

De bopagie van Candisch, seght dat de provincie van Arauco seer rijck is/ende vol van goudt-mijnen/ende dat de Spaegniaerden de selve noot en hebben konnen vermeerteren: ende upt seker verhael van een Spaenschen piloot/ by Olivier van Noort ghevangen ende geexamineert/ blijkt dat de Spaegniaerden wel een fortjen hadden aen't begin van Arauco, daer 80 soldaten op laghen/ dan dat sy wepnigh vyzhepts hadden bupten 't fort/ soo dat sy de neus qualijck dozsten upt-steen/ upt vzele van de Chilelen van Tucapel, die haer kort hielden. Den Generael Spilbergen verhaelt by naer 't selve/dan dat hy seght dat daer wel 500 Spaegniaerden in 't fort van Arauco, ordinaerlijck in guarnisoen legghen.

De provincie van Arauco en heeft gheen ander haven ofte reede als de bloote kuste/daer men ghenoech mach ankeren sonder eenigh ghebaer; dit ghetwete begint op de hooghte van wat meerder als ses-en-dertich graden ende vijftich minuten by zupden de linie.

Het lebende Capittel.

Van het Eylandt LA MOCHA, ende de Eylanden die sy noemen
DE IUAN FERNANDES.

Tot de vallepe van Arauco ghehoort 't Eplandt welck sy noemen la Mocha, welck by het selve volck noch werdt bewoont/ die gheblucht zijn van 't vasse landt/ vooz de wreetheyt van de Spaegniaerden/ende onderhouden haer hier in hare vyzhept. Is ghelegghen op de hooghte van acht-en-dertich graden ende twaelf minuten/ naer 't legghen van Herrera, dan naer 't legghen van de bopagie van Sir Francis Draeck, ende Fuller in syn memoziel/op acht-en-dertich graden ende dertich minuten; ende naer 't legghen van de bopagie van Olivier van Noort, op acht-en-dertich; welck alles wel kan twelen/ naer de ghetweten daer de hooghte is ghenomen. Leght van de rievriere Lebo ses leguen naer het west-zupdt-westen/ ende vijf leguen van 't vasse landt; (de gront tusschen beyden is meest 12 bademen diep/ en heel black:) ende van den hoeck van de stadt Imperial 5 ofte 6 leguen naer 't westen toe; achtien leguen van 't Eplandt Santa Maria noozdt-noozdt-oost/ ende zupdt-zupdt-west. Het is een groot Eplandt/ hebbende in het midden een hoogh gheberghte met een keep in 't midden dooz-gaende/ daer een verlich rievierken komt af-loopen/ ende van de voet van dit geberghte tot aen de zee-kandt/ is voorts black en een effen landt. Het is eenen vyzucht baren bodem vooz alle soozten van ghelaeye/ ende seer bequaem tot wepden vooz 't bee. Men magh daer onder ankeren in een bapedie 't Eplandt maectt in seven oft acht badem waters/ende de noozdt-ooste windt is daer de quaetste.

Sir Francis Draeck was aen dit Eplandt/ende kreegh van de in-woonderen eerst eenighe verbershinghe by manghelinghe; dan des anderen daeghs twee man aen landt sendende om water te halen/ sloeghen de Wilde dese twee doot/ nemende die vooz Spaegniaerden/ als ghedacht word.

Thomas Candisch was daer naer mede aen 't selve Eplandt/ende vont daer by naer ghelijcke bejeginghe/ want sy en wilden syn volck niet laten te lande komen.

De onse hebben 't daer beter gebonden/want Olivier van Noort was daer aen/ende handelde vzedelijcken met de in-woonderen/ ruplede bijlen en melten tegen schapen ende andere virtualie; kregghen vooz elke bijle een schaep/ ende vooz een mes

mes een hoen/ende somtijts oock wel twee; en boorts Maiz, Baratas, pompoenen ende andere vruchten ende verberchingen die op't eplandt vallen. De inwoonders hadden daer een dorp van ontrent de vijftich huysen van strop gemaect/ ende lanck-werpig van maeckel/met een portael in't midden; sy en wilden niet toelaten dat 't volck daer soude in-gaen ofte by haer vrouwen komen/ de welke altemael buptens huys quamen/ ende op secker gheroep dat de mans maecten/ op haer knien ginghen sitten in dyp ofte vier hoopen. Dese Indianen nemen alzo veel vrouwen als sy kunnen voeden/ende die veel dochters heeft/ die wordt rijck geacht/ want die de dochters begheert/ moeste van de ouders koopen vooz ossen/ schapen ofte pets anders naer dat sy konnen verdzaghen; gaen ghekleedt met rocken onder ende boven/ de welke sy maecten van de wolle van de groote schapen/ daer top hier bozen van hebben ghesproken: de mans laten 't hant langh by 't hooft neder hanghen/ maer de vrouwen binden ende vlechtten 'tselbe op achter in den necke.

Den Generael Spilbergen was mede hier aen in den jare 1615 en bequam met goe gemoepe alle verberchingen van 't volck: De beschrijver van syn vopagie ghetupghet dat het eplandt aen de noordt-zijde/leegh ende seer breedt landt heeft/ ende aen 't zuyden veel rodten/ tegen de welke de zee met groot ghedruys op loopt.

De wijle top nu in de Eplanden zijn gheraect/ sal het wel te passe komen hier mede te spreken van die sy den naem gheben van Iuan Fernandes: Dese zijn twee in 't ghesal/ ende ghelegen op de hooghte van 33 graden ende 48 minuten by zuyden de linie/ naer de bevindinghe van Le Maire; beyde heel hoogh landt/ doch het westelijckste is 't kleynste/ een dorp ende bar Eplandt/ niet van kale bergen ende klippen; dan het oostelijckste is 't grootste/ oock seer bergigh/ dan vol schoon gheboomte/ ende vruchtbaer in 't aen-schouwen; daer is op 't landt menichte van bocken ende verckens/ ende aen de kuste in zee onuytspreckelijcke menichte van visch/ soo dat de Spaegniaerden daer somtijts komen visschen van 't beste landt/ ende in korten tijdt haer vercken vol vanghen/ die sy naer 't landt van Peru voeren. De reede leght by den oosten hoeck/ soo datmen daer by oosten moet aen-komen/ anders soo drijft men om de west licht vooz-by/ door de stilen/ ghelijck als het Willem Schouten ghebeurde: aen de west-zijde is dicht onder 't Eplandt 30 ende 40 vadem waters/ zandt-grondt/ welck allengskens op-drooght tot dyp vadem toe/ wel bequaem om te ankeren/ neffens een schoone ende groene vallepe die vol groene boomen staet/ seer lieflijcken om aen te sien.

De Passavische blote was hier in den jare 1624. quam daer den vijften April; naer datse daeghs te bozen het oostelijckste Eplandt in't ghesicht hadden ghekre-gen w. ten n. van haer/ ankerden daer in een bape wiens punten n. w. ende z. o. van den anderen liggen; daer is een groene vallepe. 't Journael schrijft daer van aldus: De Eplanden van Iuan Fernandez zijn twee/ waer van het oostelijckste welende het grootste licht op 33 grad. ende 40 minuten/ ontrent 70 duysent mijlen van 't beste landt Chili; het ander volgens 't leggen van de spaense piloten w. ten n. van het eerste 20 mijlen. De Spaegniaerden noemen het oostelijckste Isla de tierra, ende het westelijckste Isla de fuera, soo dat het een groot abups is/ de klippe die na 't zuydt-westen van 't oostelijckste eplandt licht vooz het tweede eplandt te nemen; daerse 20 mijlen van den anderen liggen/ en het uiterste mede sulcke klippen heeft. Het oostelijckste daer top met de blote onder-lagen is in syn om-gangh ontrent ses mijlen groot/ meest o. ende w. ghestreckt/ twee ofte derde-halve myle langh/ ende heeft syn reede aen de noordt-oost zijde/ daer eenighe vallepen zijn met klaver ende gras bewassen: de bape heeft stepl op-gaende gront eensdeels rudligh en vuyt/ eensdeels swart sandt: men heeft om de groote diepte veel moeyte eermen op 34 en 40 vadem/ een half mulquet scheut van landt ten anker kan komen. Dit Eplandt heeft oberbloedt van versch water/ ende daer is menichte van goede visch/ die sonder moeyte ghevangen werdt. Zee-leeuwen ende robben zijnder met duysenden; bocken met menichten/ maer niet soo smakelijck als die van 't eplandt S. Vincent.

ende

ende weghen 't kreupel-bosch quaedt om banghen: ander ghedierte hebben hier niet vernomen. Op 't gheberghte staen veel palmiten/ ende ontrent de reede dyp quee-appel-boomen: dit Eplandt is rijck van sandelen-houdt/ dan niet soo goedt als dat van Timor: heeft oock een soorte van hardt en vast-houdende houdt/ als ipen-hout; bequaem tot ghen/blocks en schyben: oock is hier houdt dat bequaem is om te verwercken: dan hooghe boomen tot masten/ en hebben hier niet vernomen. Certijds plachten hier thien oft twaelf Indianen haer te onthouden om traen te maecten van zee-robber / dan nu woonter niemandt. Men dit Eplandt zijn dyp boort-gezellen ende dyp soldaten moet-willens ghebleven/ dooz diense de blote niet wilden volghen.

Het achtste Capittel.

Van de Stadt DE LOS CONFINES, ofte VILLA NEUVA DE LOS INFANTES, ende van de Stadt IMPERIAL.

De Stadt de los Confines is eerst-mael so genaemt dooz den Gouverneur Villagran, ende daer naer dooz Garcia de Mendoza her-naemt Villa neuva de los Infantes; is gelegen binnen 's landts/ ende ontrent de 18 leguen van de zee/op de hooghde van 37 graden ende 30 minuten by zupden de linie/naer 't leggen van Herrera, op de plapnen /welcke sy noemen de Ongol, ende de rievier die van de Sierras Nevadas, welck oock zijn de Andes, af-komt/loopt neffens dese Stadt/ende noch een ander beecke loopt daer vooz-by aen de noozdt-zijde / op de welke de water-molens zijn gheleght: 't landt daer ontrent is seer vruchtbaer ende bequaem tot weyden vooz het vee / als mede tot jaep-landen; de vruchten worden daer seer wel rijp/ ende vallen daer seer goedt; soo dat daer goede wijn wordt gheperst/ ende rolijnen ende vijghen gedrooght. De Stadt is ghelegen tusschen beyden de gheberghten/ te weten/ acht leguen van de sneeu-berghen/ ende twee leguen (Herrera seght oock elders vier) van 't gheberghte dat naest de zee-kuste loopt / ende dit zijn de palen van dese Stadt oost ende west: haer palen strecken haer noozdt ende zupden upt achthien leguen, de acht leguen tot aen de rievier/ welck sy noemen de la Laxa, dooz dien het water op een plaetse wel twintich bademen neder stozt: de andere thien leguen, streckende naer 't zupden langhs den hooghen wegh / welck loopt naer de Stadt Imperial. Men vindt daer groote menichte van cipres-boomen/ daer men wel-riekendt hout van kozt/ ende men meynt dat van dien boom oock komt het lack daer men de brieven mede zegelt/ ghelijck dat van Oost-Indien wordt ghebzacht. Dese Stadt is ghelegghen twintich leguen van de Stadt de la Conception, (Herrera seght elders selthien leguen) naer 't zupdt-zupdt-oosten toe; den langhsten dagh is daer veerthien uren en een half. In dese Stadt zijn twee kloosters van Dominicanen ende Minne-broeders. De Indianen die als noch oozloghen met de Spaegniaerden / palen aen de limiten van dese Stadt: dooz de welke de rievier Biobio passeert neffens andere die in de selve komen; als mede een andere rievier die sy noemen Nivequeten. 't Verhael van den Spaenschen Piloot by Olivier van Noort noemt dese Stadt Ongol, ende seght dat daer wel twee hondert Spaensche soldaten in guarnisoen legghen; dat daer veel Indiaensche kleekens worden ghemaect; ende goede mijnen van goudt worden ghevonden/ doch niet ghemineert dooz den oozloghe met de Wilden.

De Stadt Imperial is ghelegghen op de hooghte van acht-en-dertich graden ende veertich minuten by zupden de linie (Herrera seght elders op neghen-en-dertich graden) naer 't west-zupdt-westen van de vooz-schreven Stadt de los Confines, ofte Infantes, vier leguen van de zee / neffens een rievier die sy noemen Cauten, (Herrera noemtse oock Vten) de welke van 't Incentu-gheberghte komt af-loopen/ welck naer 't oosten ghelegghen is/ende loopt vooz-by de zupdt-zijde van dese Stadt/ ende daer komt noch een ander rievierken neffens de west-zijde van dese Stadt/ soo

soo datse in 't midden van dese riebieren komt te legghen op een punt/welck hoogh is/ende moepelijck om op te komen/aen de oost-zijde van de Cordillera van 't gheberghte dat langhs de kuste henen loopt. Dese Stadt is de hooft-stadt van 't tweede Wildom/welck is int' Koningh-rijck van Chile;hare palen strecken thien leguen naer't noorden/ende naer't zupden tot een riebier die sy noemen Queule, welck leght op de hooghte van negen-en-dertich graden ende een half/naer't seggen van Herrera; soo dat de limiten van dese Stadt zijn noordt ende zupden achtthien leguen, ende oost en west van de zee-strandt af tot aen de Sierra Nevada, twintich leguen. Daer is seer goede grondt voor koozn/dan niet voor wijnen/door dien de dypden daer niet en willen rijpen/hoe-wel de muscadel-dypden daer eenighsints rijpen. Daer zijn goede weyden voor de koepen/dan eventwel en wordt daer gheen kaes ghemaect/door dien het melck niet seer goet en is. De barcken konnen de riebier op komen tot aen de Stadt/dan en heeft gheen haven/door dien het een black strandt is met sandt-bancken van dyp bademen tot een half badem toe. Naer't legghen van Herrera, soo zijn daer wel tachtentich dupsent Indianen in dat quartier/ende al byanden van de Spaegniaerden. Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghebanghen/meynde dat dese Stadt gantsch by de Wilden ghedestruert was/door dien men doen in een ganstich jaer daer gheen nieuws en hadde van vernomen/ende te voozen seer benout was gheweest. In dit quartier valt anders veel goudts/als men 't met ghemoepe van de Wilden mocht vergaderen ende onder-mineeren.

Nessens dese Stadt loopt de riebier Cauten, die wel bebaven wordt tot aen de zee/dan syn haven is niet goet noch secker voor schepen.

Het neghende Capittel.

Van de Stadt welck sy noemen VILLA RICA, ende de Stadt VALDIVIA, ende de gheleghentheden daer ontrent.

VAn de Stadt Imperial, die by in 't voor-gaende Capittel hebben beschreven/tot de Stadt Villa Rica, reekent men selstich leguen, ende de wegh die streckt derwaerts zupdt-oost ten oosten: dese Stadt is ghelegghen op de hooghte van negen-en-dertich graden by zupden de linie/naer't legghen van Herrera; by-en-twintich leguen ofte daer ontrent van de zupdt-zee/ende dyp leguen van de Sierra Nevada, ofte sneeu-gheberghte naer't westen; daer leght een groot lack ontrent/welck heeft in de lenghte oost ende west dyp leguen, ende in de breedte zupden ende noorden twee leguen ende een half/welck sy noemen Mallabauquen, ende aen 't west-eynde van dit lack is dese Stadt ghebout/nessens de water-loosinghe van het selve lack/welck daer voor-by loopt/ende is tamelijcken diep/ende wordt ghenaemt Rio de Tolten. Dese Stadt heeft een fonteyne/welck haer oorsprongh heeft aen de voet van eenen Volcan, welck leght aen de oost-zupdt-oost zijde van 't voor-schreven lack van Mallabauquen, en komt met syn voet tot aen 't selve lack/dese fonteyne gheeft twee springhen/die elck soo groot zijn als een man in syn middel/ende maken een beke die stracks haren loop neemt in 't lack. Dese Stadt is ghelegghen op eenen vruchtbaren bodem van witte aerde/van de welke goede hardt-steen ende byicken worden ghebacken; heeft wepnigh blacke grondt/de welke vruchtbaer is/de reste zijn meest berghen/daer wepnigh vruchten vallen. Hier wassen sekere pijn-boomen/de welke by de Spaegniaerden worden ghenaemt Pinnonnes de Libano; 't zout wordt daer gebracht van de andere zijde van de Cordillera, van de sneeu-bergen: aen de voet van 't selve geberghte woont een wildt en arm volck/welck sy noemen Pulches, welck haer selven onder-houden met de jacht/welck sy doen met haer boghen en pijlen. Alle de reste van 't landt welck men siet by oosten van de voorz. Sierra Nevada, zijn woeste plapnen ende drooghe landt-gronden/soo verre als men beoogen kan. De palen van dese Stadt zijn tusschen haer ende de

Stadt Imperial, aen de passagie van de rievier Tolten, acht leguen van dese Stadt, ende tusschen dese Stadt en de Stadt Valdivia tot de valle/die sy noemen Mariquina, andere acht leguen; ende nae' toosten tot aen de Sierra Nevada d'p leguen, daer de voozsz. pijn-boomen groepen; de verckens voeden op de vruchten van dese boomen/ende laden daer soo delicates speck by/datter niet licht speck en kan ghebonden worden van soo goeden smaeck ende voetsel als van dese verckens. Het is anders tamelijck koudt landt/ende ghebreckigh van kooyn ende wijn. Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghetupghet/dat in dese Stadt seer veel lynwaerts wordt ghemaect/ende andere Indiaensche kleekens/die daer in't landt worden verhandelt/ende elders vervoert.

d.7.1.6.
*7.

De vermaerde Stadt Valdivia leght by-naer in't midden/tusschen't beginsel van de landen van Chile ende de strate van Magallanes, in een provincie/welck sy noemen Guadalanquen, twee leguen ofte daer ontrent van de kuste van de zupdt-zee/ende op de hooghte van veertich graden schaers by zupden de linie/naer't segghen van Herrera, de welcke seght dat't verschil tusschen den meridiaen van Sevilla in Spaegnien/ende den meridiaen van dese Stadt Valdivia sulcks is/dat als't middagh is in Sevilla, soo ist te Valdivia ses upzen ende twee derde van een upze smogghens/soo datter noch vijf upzen ende een derde ghebreken/om middagh te wesen te Valdivia; den langhten dagh is daer van wat meer als veertien upzen.

d.8.1.7.
c.10.

De Stadt Valdivia heeft naer des selfs segghen een goede haven/welck haer openinghe heeft naer't noorden/de schepen komen daer in/ende baren den grootsten arm van de rievier op tot de Stadt van Valdivia, twee leguen; ende de Stadt is gheboort aen den kleynsten arm van de rievier/op een blacke hooghte/ontrent de vijf bademen hooger als gemeyne hooghte van de rievier; welck is een stille ende klare rievier/ende't ghetje komt van der zee af op/tot aen een playn met heubelen om-ringelt/welck sy noemen Guadalanquen. De palen van dese Stadt strecken haer upt naer't noorden/ ofte naer de steden Imperial ende Villa Rica, acht leguen tot Marequina vooz-noemt; ende thien leguen naer't zupden/soo dat sy noorden ende zupden begripen achtthien leguen; naer't oosten tot de Sierra Nevada toe/zijn seftthien leguen; ende met de twee leguen naer de zee toe/ ofte naer't westen/heeft sy insghelijcks oost ende west achtthien leguen. In dit quartier zijn uptermaten rijcke goudt-mijnen/soo dat een Indiaen daeghs konde op-brenghen vijf-en-twintich ende oock dertich Pezos sijn gout; want dit goudt van Valdivia wordt boven alle ander in sijnte verheven/gelijck wy elders hebben aen-gheroert. Daer is veel effen ende blacke grondt/daer tarwe ende gerste wordt ghezaept/ende geeft op't alderminste twintich vooz een/ende veel tijds wel dertich ende veertich; daer wassen beelderhande goede vruchten; dan de d'ruppen en willen daer niet wel rijpen.

Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort verhaelt/dat dese Stadt in den jare 1599 in November by de Chilelen was overballen/ende alle de Spaegniaerden die daer woonden/doodt-gheslaghen; dan dat de Spaegniaerden daer weder waren ghekomen/ende daer woonden met haer twee honderden/onder't ghebiet van een Gouverneur.

Het thierende Capittel.

Van de Stadt OSORNO ende CHILUE ofte CASTRO, ende de ghelegghentheden van de landen daer ontrent; ende de provincie van CHUCUITO.

DE Stadt Osorno (seght Herrera) is gelegen 60 leguen en meer van de Stadt la Concepcion, naer't zupden/ende de strate van Magallanes toe/7 leguen van de kuste van de zupdt-zee; in een kout geweste/welc gebrekelijck is van alderhande lijf-tocht; dan daer wort seer veel gouts gebonden/en in haer limiten wonen wel 200000 Indianen die onder de Spagniaerden zijn verdeelt tot haren dienste.

Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghetupghet/dat Osorno een grooter

grooter stadt is als Valdivia, te landt-waert in ghelegghen op de hooghte van 42 graden / ende datter veel lijn-waten worden ghemaect / ende wollen kleederen.

De stadt Castro (seght Herrera) welck in de Indiaensche tale wordt ghenaemt Chilue, is de laetste van de steden ende woon-plaetsen die by de Spaegniaerden in dit gheweste zijn ghebout ende betwoont: is ghelegen op een van de Eplanden / die daer zijn in 't lack / welck sy noemen Ancud ofte Chilue, (De Archipelago van dese Eplanden leght op de hooghte van 43 graden by zupden de linie) 42 leguen van de boorz. stadt Osorno, naer 't zupden: in haer limiten wonen wel twaelf dupsent Indianen die onder de Spaegniaerden gerepartteert zijn / weseende een Eplandt wel 50 leguen langh / ende van twee tot neghen leguen breedt / welcke de zee maect met noch veel andere Eplanden / alsoo 't gantsche landt hier van de zee gebroken wordt tot aen de groote Cordillera van de Andes toe; het is berghachtighe ende besloten landoutwe / vruchtbaer van Maiz ende tarwe: ende daer zijn mijnen van goudt in stof tot by het strandt / een dingh welck selden ghelien is.

Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort stelt dese plaetse op vier-en-beertich graden by zupden de linie / ende seght mede dat het een groot Eplandt is / legghende in een in-ham van veele Eplanden / dat rontom is betwoont by de Spaegniaerden / die daer een Gouverneur hebben: dat daer veel wolle valt van de schapen van dat landt / daer sy haer kleederen van maecten / de beste van Peru.

Dese plaetse is (gelijck 't selve by de vopagie van Ioris Spilberghen wordt aengheroert) by de onse in-genomen gheweest onder 't beleyt van Theunis Theunisz. alias Swarte Theun, met wepnigh volcks / dan wierdt de selve daer naer weder quijt. Van de hystorie en is my niet ten vollen bekent: alleen soo hebbe ick ghelien seker af-teeckeninge van dese plaetse by den selven Theunis Theunisz. verbozder: by de welke blijkt dat dese plaetse is gelegen op de hooghte van 43 graden by zupden de linie / ende dat 't Eplandt daer de plaetse op ghelegghen is / in de lenghte leght langhs de zupdt-zee / streckende by-naer noorden ende zupden. De plaetse en leght niet ober een mijl ofte twee van 't strandt / dan om daer aen te komen moet men een grooten wegh om-zeplen: want aen het noozdt-eynde van 't Eplandt leght een kanael / welck oost ende west ten naesten by in-streckt / ende is in de mondt by de twee mijlen ende een half breedt / ende loopt binnen rondt toe / al waer maer een engen dooz-tocht en is / ende dan komt men weder in een wijde zee / daer veel klepne Eplanden in leggen: dan om naer Castro toe te loopen / moet men de oost-wal van 't groote Eplandt naest by houden / streckende by-naer zupdt-oost wel soo zupdelijcken in / tot een smal punt landts / welck hem keert naer 't zupdt-westen / ende wepnigh boozder noozdt-west op met een bape tusschen 't landt in / tot booz de stadt Castro, welck is ghelegen tusschen twee klepne beken ofte kreen / met een klepnsortjen aen de water-kandt. Ende boozts de huplen hier ende daer verstroyt / booz soo veel wy upt de af-teeckeninghe hebben konnen sien.

Beneffens dese steden van Chile, soo zijnder noch twee die mede tot het Gouvernement van Chile behooren / hoe-wel de selve ghelegghen zijn aen de oost-zijde / ende ober de Cordillera van de Andes, in een provincie welck sy noemen Chucuito, (Herrera noemt dese provincie elders Cuyo) weseende een kout ende onvruchtbaer landt: te weten de stadt Mendoza ende St Iuan de la Frontera; die beyde daer ghebout zijn by Don Garcia de Mendoza. d. 8. l. 7. c. 9.

De stadt Mendoza is ghelegghen by-naer op de selve streeck van de stadt St Iago boozen beschreven / by de veertich leguen van de selve naer 't oosten toe / dooz eenen seer moepelijcken wegh weghen de menighte van 't sneeu / welck daer leght in de Andes ofte Cordillera van de sneeu-berghen die men passeeren moet.

De andere stadt is genaemt St Iuan de la Frontera; leght noch wat boozder naer 't zupden als de stadt Mendoza: naer van een neder-lander ben onder-richt die in Rio de la Plata ende Peru is gheweest; soo soude St Iuan de la Frontera maer 110 mijlen leggen van Buenos Ayres, dooz een rechten doch seer eensamen wegh; so dat men

men meest derwaerts reyft over Corduba, de wegh dan eens soo langh vallende; de selve getuyghet dat Chile ontrent St Iago op syn breedste is; ende dat van St Iago tot aen de bygge in't geberghte over een rieviere gelegen zijn 60 mijlen; soo dat St Iuan al verder van de zuydt-zee moet ligghe als wel ordinaris in de kaerten staet. De voordere ghelegentheyt ende hooghte van dese steden heb ick tot noch toe niet ghevonden by eenighe schyibenten van dese ghewesten / soo dat wy het hie by sullen laten berusten.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinge van de zee-kuste van CHILE, havenen, reeden, kaben, bayen ende rievieren, van de ses-en-twintich graden af, tot de dry-en-dertich toe.

De kuste van Chile neemt haer beginsel van de baeye ende vallepe van Copiapo, de welke leght op de hooghte van ses-en-twintich graden by zuyden den equinoctiael: Pedro de Cieça seght / dat een wepnigh meer naer 't zuyden als de haven van Copiapo, een seker punt in zee steekt / ende aen het eynde van 't selve een baeye / daer twee klepne Farallones op-staen / ende aen 't eynde van de baeye een rievier van seer goet water / welckes naem is Guasco: dit voorsz. punt leght naer syn segghen / op de hooghte van acht-en-twintich graden ende vyftien minuten by zuyden de linie / ende dat de kuste daer streckt zuydt-west ende nooydt-oost. Herrera die stelt van de vallepe van Copiapo tot de vallepe van Guasco vijf-en-dertich leguen, ende seght / dat de kuste streckt zuydt-zuydt-west ende nooydt-nooydt-oost / ende dat Guasco soude legghen op de hooghte van neghen-en-twintich graden by zuyden de linie. Olivier van Noort stelt die op de hooghte van acht-en-twintich graden ende dertich minuten; ende seght dat het een goede reede is voor schepen / achter eenighe klippen die bukten aen legghen / ende dat daer een rievierken loope van versich water / ghenaeamt la Guasco, doch dat daer quaedt water halen is: dat daer gheen huylen en staen dan te landt-waert in / daer oock alderhande vuychten wassen / dat het anders een landt is van wepnigh gheboomten.

Van daer loopt de kuste naer 't zuyden tot de haven van Coquimbo, welck legghet op de hooghte van dertich graden naer 't segghen van Herrera, ende bevingh van Sir Richard Hawkins; dan Pedro de Cieça seght / dat thien leguen van het voorsz. punt een ander punt in zee steekt / welck goet beschut geeft voor de schepen die daer op de reede komen / dan daer en is noch water / noch houdt te bekomen: ontrent dit punt (seght hy) leght de haven van Coquimbo, te weten / seben leguen daer van verscheyden / ende dese haven soude legghen op neghen-en-twintich graden ende een half by zuyden de linie. (op de selve hooghte wordt Coquimbo mede ghestelt by Thomas Fuller; ende seght dat de kuste van Copiapo tot Coquimbo streckt nooydt-nooydt-oost ende zuydt-zuydt-west vijf-en-vyftich leguen.) Sir Richard Hawkins puyt de haven van Coquimbo, voor een van de beste van de zuydt-zee; is beschut voor alle winden / ende seer wijdt: de ordinaris plaets daer de schepen laden ende ontladen / is tusschen een rodse / ende 't vaste landt aen de west-zijde ontrent een half legue binnen de mondt / welck streckt 3. ende 3. ten oosten ende n. ten westen: op 't binnen-landt / recht ober de haven leght een ronden steylen bergh als een supcker-hoedt / ende aen 't in-komen aen de zuydt-zijde licht een rodse een wepnigh af in zee. Thien leguen voordere op de selve streeck (naer des selfs segghen) steekt weder een punt upt / ende maect een groote baeye die den naem boert van Atongayo; vijf leguen voordere leght de rieviere van Limara, ende neghen leguen voordere op de selve streeck een ander baeye / daer gheen versich water en is te bekomen / welck ghenaeamt wordt Choapa, op de hooghte van een-en-dertich graden by zuyden de linie / ende noch een-en-twintich leguen voordere op de selve streeck een goede haven / welck ghenaeamt wordt Quintero op de hooghte van 32 graden. Herrera seght / dat van Coquimbo voordere naer 't zuyden leght de haven van Cigua, in de rieviere; ende dat de haven Quintero is ghelegghen aen de

de mondt van de riebierre Concagua. De vopagie van Thomas Candisch steldt dese haven op de hooghte van dyp-en-dertich graden ende vyftich minuten; ofte soo Thomas Fuller ghedenckt in syn memoziael / twintich minuten; in de bape leght een kleyn Eplandeken daer Penguins ende andere voghelen haer op onthouden.

Den Generael Ioris Spilbergen was met syn blote in dese haven van Quintero, ende anckerden daer op 20 bademen waters; ghetupght daer van dat het is een schoone ende plapfante bape / hebbende eene wel-gheleghene reede / in de welcke de schepen in sulcken verlekertheyt legghen / dat gheenighe winden ter werelt haer eenighe schade soude kunnen aen-doen / ende daer en boben soude men geen beter ghelegentheyt kunnen hebben om water te halen / zijnde 'tselbe seer klaer ende soet van smake; sy wierpen daer een halve mane op / tot bescherminghe van het volck die 't water bulden aen een riebierken / welck leght aen de zuydt-zijde van de bape; vonden op de selve plaetse noch een andere riebierre / in de welcke sy groote menighe te van alderley versche visch vinghen; daer en boben was daer goede ghelegentheyt om houdt op te doen / alsoo dat dese plaetse moet ghehouden worden onder de alderbequaemste om hem te verberschen ende noodighe provisie te doen. In het landt saghen sy van verre veel beesten / welck sy daer naer bevonden wilde peerden te wesen / komende aldaer dzycken upt een kleyn riebierken / waer in 't versch water liep upt de hooghte van het gheberghte. Dese peerden en hadden ons volck soo haest niet vernomen / ofte namen de blucht met groote snellicheyt / sonder opt weder te komen soo langhe sy daer laghen. De Spaegniaerden verthoonden hun wel van verre met eenighe peerden / dan en dorsten ons volck niet aen-tasten / dan hielden haer stil in een vallepe / aen den hoeck van een boschken dat daer leght.

De onse die daer waren in den jare 1600 met Olivier van Noort, te weten met het schip van den Vice-Admirael / ghetupghen neffens de hooghte van 33 graden ende 41 minuten / ghebonden te hebben tamelijck slegt landt / sonder boommen / maer dat te landt-waert in legghen hooghe bergghen / ende dat daer by schijnt een riebierken te wesen met een haven ofte reede / ende dat het een grooten in-wijck is; ende dat de kuste daer streckt van punt tot punt nooydt ten oosten ende nooydt-nooydt oost / ende datter diverse in-hammen komen / de welcke soo men wilde in-zeplen / men wel nooydt-oost ten oosten ende nooydt-oost soude moeten aengaan; ende dat het voorts een schoone ende supbere kuste is.

Van Quintero tot de haven van Valparayso, zijn seben leguen, naer 't segghen van Herrera, dan Pedro de Cicca seght 10 gelijk oock Sir Richard Hawkins, op de hooghte van 32 graden ende twee derde; doch leght op de hoogte van 33 graden ende 40 minuten naer de bebindinge van Thomas Fuller, en de kours is naer syn segghen nooydt-oost ten nooyden ende zuydt-west ten zuyden. Olivier van Noort steldt die maer op 33 graden / waer in sy schijnt te missen. Fuller in syn memoziael steldt mede tusschen Quintero ende Valparayso seben leguen, ghelijck Herrera. Den Generael Ioris Spilberghen was mede in dese haven / ende ghetupght dat daer goede reede is voor veel schepen / dan sy en vonden daer maer een / welck de Spaegniaerden selfs in brandt staecten.

Ontrent een legue by zuyden de bape / light een kleyn Eplandeken ofte klippe dicht by de wal / daer men by noodt onder magh setten: Ten bloeyet noch en ebbet in dese bape niet / noch al de voordere kuste langhs tot Guayaquil toe / als by Sir Richard Hawkins werdt aen-gheteekent.

Het twaelfste Capittel.

Vervolgh van de Chilese kuste van VALPARAYSO af, tot op de hooghte van wat meer als twee-en-veertich graden.

Van de haven van Valparayso voorder naer 't zuyden komt men aen de haven van Topocalma in de riebierre van Maypa, naer 't seggen van Herrera: Pedro

de Cieça seght dat van Valparayso tot Topocalma zijn vier-en-twintich leguen, ende een-en-twintich leguen boorder een punt landts / ende daer by de riebiere Maule. (Welc de riebiere Topocalma komt in de haven van Valparayso, gelijk top cap. 4 hebben aen-ghewelen; soo moet hier in de aen-wijsinghe van Herrera ende Cieça eenigh mis-verstandt zijn.) Van dese riebiere Maule beginnen de lymiten van de stadt la Concepcion; van waer tot de riebiere Ytaten zijn dyp-en-twintich leguen, op de hooghte van ses-en-dertich graden ende vyftchien minuten naer 'tleggen van Herrera: van Pedro de Cieça en reekent van de riebiere Maule tot Ytaten, maer veerthien leguen, ende van daer zupdt ten westen de riebiere Biobio, op de hooghte van acht-en-dertich graden schaers: van Herrera seght dat van de riebiere Ytaten tot de haven de la Herradura zijn dyp leguen, ende dat de kuste loopt zupdt-zupdt-west/ende van daer tot de haven van Penco vier leguen; ende dat de kuste streckt zupden: alwaer de stadt Concepcion leght/ende van daer tot de riebiere Biobio twee leguen. Thomas Fuller, als mede de vopagie van den Generael Spilberghen stellen de bape van Concepcion op de hooghte van ses-en-dertich graden ende veertich minuten. De selve waerschout/dat men in dese bape magh ankeren achter een kleyn Eplandt in neghen vadem waters; ende dat de noozdt-noozdt-weste windt de slimste is in die bape.

Van de onle die daer waren in den jare 1600 verstaen/dat aen 't in-komen van de bape is dertich vadem waters/ en binnen heel leegh landt / ende dat by zupden den hoeck leght de riebiere Biobio, ende dat neffens den hoeck leght een groot rif/welck dwers af in zee streckt/ende bupten dat een klippe ontrent een half myle van landt/welck kleyn is / ende hoogh boven water / daer men boven om moet loopen; dat boorder dese haven van Concepcion goet is om in te zeplen / ende datter niet te schoutwen is/dan dat men siet by den hoeck een kleyn Eplandeken dat men aen kier-boordt laet leggen; is ontrent een myle langh/ende geen half myle breedt/streckt meest noozdt-noozdt-oost ende zupdt-zupdt-west; aen de noozdt-zijde wat vupl van klippen/doch boven water; is wel een myle wijt tusschen 't Eplandeken ende het vaste landt: men magh achter 't Eplandt zeplen dat men geen zee en siet / op dit Eplandt is water ghenoech/ende ghemackelijck om te halen; vonden daer veel gerst ende boonen / ende erten / oock veel Potatos, hoenderen ende menigh-te van klepne schapen; lagh naer haer bevindinghe op de hooghte van ses-en-dertich graden ende twee-en-vyftich minuten by zupden de linie.

De selve vonden neffens de hooghte van vier-en-dertich graden ende acht-en-dertich minuten/dyp dubbelt landt; het binnenste 't hooghte / met sneeu bedeckt/seer heubeligh/ende ettelijcke spitzen; het middelste oock hoogh / maer niet soo veel sneeuws daer op / bol boomen; het buptenste niet seer hoogh aen de water-kant/sonder boomen oft seer wepnigh/ ende slecht landt in 't aen-sien.

Van de bape van de stadt Concepcion tot aen 't Eplant van Sta Maria, rekent Herrera 13 leguen naer 't zupdt-westen ten zupden: Van Cieça schryft dat van de riebiere Biobio, tot een groot Eplandt vijf leguen van 't vaste landt gheleghen/ zijn vyftchien leguen, ende dat het Eplandts naem is Luchengo. Thomas Fuller in syn memoriazel steldt het Eplandt Santa Maria op seven-en-dertich graden ende vyftchien minuten/ende Olivier van Noort ghetuyght 't selve mede op de selve hooghte ghebonden te hebben. Den Generael Ioris Spilberghen vermaendt dat aen de noozdt-noozdt-oost zijde van dit Eplandt een rif leght/welck hem wel dyp mylen langh in zee streckt; ende Olivier van Noort, dat dit Eplant van la Mocha verseyden is achthien leguen, ende de kours noozdt-noozdt-oost ende zupdt-zupdt-west. Van Thomas Fuller in syn memoriazel seght dat de kours van 't Eplandt la Mocha tot het Eplandt Santa Maria is noozdt ende zupden / ende de distantie vijf-en-twintich leguen.

d. 3. 1. 7.
cap. 9.

Van de riebiere Biobio tot die van Labapi (seght Herrera) zijn 15 leguen, de kuste loopt zupdt-west/en in 't midden leght Arauco in een groote in-ham; ende de riebiere

rieviere Labapi soude naer syn segghen legghen op de hooghte van seven-en-dertich graden ende een half / binnen in den in-ham van Arauco, aen de west-zuydt-west zijde van het fort dat de Spaegniaerden daer houden. De zee stijght de riviere op met de bloet / ende daer konnen bercken op-baren / ende daer is veel visch te bekomen / ende oock zoudt / welck hem daer set van 't zoudt water.

Van 't punt van Labapi tot de riviere van Lebo zijn ses leguen, ende de kuste streckt zuyden naer 't segghen van Herrera: de riviere Lebo, soude ghelegghen zijn op de hooghte van acht-en-dertich graden schaers / ende op dese riviere wiert door Don Garcia de Mendoza de stadt Cannete gheleght / die daer naer van wegghen den oorlogh met de Chilefen / weder is verlaten.

Van de riviere Lebo tot 't Eplandt la Mocha, zijn ses leguen, naer 't segghen van Herrera; ende leght van dese riviere west-zuydt-west; op de hooghte van acht-en-dertich graden ende een half / naer het segghen van Thomas Fuller in syn memoeriael.

Naest de riviere Lebo volghet de haven / welck sy noemen del Carnero, van waer men te landt-waert in treckt naer de stadt de los Confines.

Daer aen volghet Cabo de Cauten, van welcke Cabo tot aen de riviere Cauten, welck de haven maect voor de stadt Imperial, reket Herrera vier leguen, ende soude ghelegghen zijn op de hooghte van acht-en-dertich graden ende veertich minuten by zuyden de linie.

Van de riviere Cauten tot de riviere Tolten recket sy by-naer ses leguen, de welcke soude legghen op de hooghte van neghen-en-dertich graden by zuyden de linie / ende daer moghen schepen in-komen.

Van de riviere Tolten tot de riviere van Queule zijn acht leguen, ende is ghelegghen op de hooghte van 39 graden ende 30 minuten / heeft haer openingh ofte mondt naer 't noorden / ende daer konnen barcken in-komen / hoe-wel sy kleyn is.

Van de riviere Queule tot die van Valdivia zijn neghen leguen, ende de kuste loopt zuyden naer 't segghen van Herrera, ende is ghelegghen op de hooghte van veertich graden schaers / ende van Queule tot Valdivia loopt de Cordillera van 't gheberghte neffens het strandt.

Van de riviere Valdivia tot die van Chabin zijn dyp leguen, daer moghen groote schepen in-komen / ende van daer tot Punta de Galera zijn twee leguen; ende van dit punt tot een riviere die sy noemen Rio Bueno zijn seven leguen; in dese riviere komen wel vijf rivieren te samen / ende een die al van Valdivia af-komt.

Van Rio Bueno tot 't punt de Villiva zijn thien leguen, op de hooghte van een-en-veertich graden by zuyden de linie; ende van Villiva tot het punt van St Marcelo zijn seven leguen. Van een weynigh onder de riviere Valdivia; streckt de Cordillera van het gheberghte dicht langhs de zee / ende de kuste is diep / ende super van d'oochten ofte klippen / sonder havenen / ofte soo daer eenighe zijn / zijn van kleynder importantie.

Van 't punt St Marcelo tot de Cabo van Chanqui, zijn acht leguen, op de hooghte van een-en-veertich graden ende een half by zuyden de linie; ontrent een halve legue aen de nooydt-zijde van dese kape leght een bebout Eplandt / ende daer aen noch dyp andere / die woelt legghen / al in 't begriyp van een legue; ende dese Cabo is ghelegghen aen derene zijde van de Golfo, welck sy noemen de los Coronados, de andere Cabo aen de zuydt-zijde wordt genaemt de la Vallena; ende dese twee caben zijn vier leguen van den anderen verscheyden / naer het segghen van Herrera; ende tusschen beyden leght de boorz. Golfo de los Coronados.

Van dese Cabo de Vallena tot de Cabo St Felix zijn neghen leguen, op de hooghte van dyp-en-veertich graden ende thien minuten by zuyden de linie; de kuste loopt wat krom / ende maect een in-ham / ende daer wordt in dat ghetwelle veel goudts ghebonden; ende hier eyndicht de kuste van Chile, voor soo veel die tot noch toe by de Spaegniaerden is bewoont.

T V C V M A N.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de binnen-landsche provincie TUCUMAN, ende de principaelste stadt St IAGO DEL ESTERO.

DE provincie ende 't Goubernement van Tucuman is gantsch binnen 'tants gelegen/gelijc die van Sta Cruz de la Sierra; daer woonen in de selbe provincie dyp natien van Indianen/ Tucumans, Iuries, ende Diaguitas, van welcker voornaemste de provincie den naem boert van Tucuman. Neemt haer begin aen het eynde van de provincie der volkeren die men noemt Chicas, welc is een natie van Indianen die behooren tot de Keyserlijcke stadt Potosi, ende woonen in diverse blecken / welck ghenamt worden Moreta, Chocinoca, Sococha, ende Cafabindo; ghereyft komende dooz dese voorsz. dorpen van de Chicas, treckt men dooz de woestijne die 15 ofte 20 leguen duert / van seer koude landt / welck eyghentlijck de Cordillera wordt ghenamt / dan daelt men stracks naer warmer ende ghetempert landt / daer den wegh dooz-loopt die naer Tucuman leydt / een weynigh verschepden van de dorpen en woon-plaetsen van de Wilde / om de sekerheyt van de reysende-lieden die naer ende van het Goubernement van Tucuman komen. Dit Goubernement ende provincie van Tucuman, paelt aen d'een zijde met het Goubernement van Chile, ende daer dooz met de zuydt-zee / ende aen d'ander zijde met de provincien van Rio de la Plata, ende soo met de nooydt-zee; aen de derde zijde met de Koningsrijcken van Peru; ende insonderheyt naer 't oosten met de provincien die sy noemen del Rio Bermeio, welck een machtighe rieviere is / ende loopt in de rieviere la Plata, (welck veel groote ende machtighe rievieren ontfanget) heeft haer doorszprongh in de vallepe die sy noemen Iuiuy, ende de Indianen noemen die in haer tale Xibixibé, ende van een ander rieviere welck loopt neffens de Cordillera die sy noemen de Esteco, ende nu werd't de selbe ghenamt de Ciancas, dooz dien dat Iuan de Ciancas daer wierdt doodt gheslaghen; ende oock anders word't sy ghenamt Rio Grande. Naer de provincien van Chile toe / is seer veel welbewoont landt; ende oock veel dat noch te ontdecken is naer de strate van Magallanes toe / daer men groote kundschap van heeft in de stadt van St Iago del Estero, ende word't by de Spaegniaerden aldaer ghenamt la Trapalanda, ende die van Chile noemenle la Sal. De provincie van Tucuman is een wel-ghetempert landt / ende tamelijcken vruchtbaer: doch daer en zijn tot noch toe (seght Herrera) geen mijnen van silver ofte goudt ontdeckt. Daer zijn diverse steden by de Spaegniaerden gheboort / die wy hier verbolghens sullen beschrijven.

De voornaemste stadt van dese provincie word't ghenamt Sant Iago del Estero, wierdt eerst ghenamt del Varco; is ghelegghen / naer 't segghen van Herrera, op de hooghte van acht-en-twintich graden by zuyden de linie / hondert en vijfen-tachtentich leguen van de Keyserlijcke stadt Potosi, naer 't zuyden / een weynigh af-wijckende naer 't oosten: ende naer dat veel piloten segghen (seght Herrera) van de haven van Buenes Ayres op Rio de la Plata hondert en tachtentich leguen, ende eenighe segghen oock minder; ende van Rio de la Plata, op het naeste schaers 80 leguen; van de zuydt-zee op 't aldernaeste 120 leguen, op de kuste van 't Koningh-rijck van Chile: De Gouverneur van de provincie heeft syn gewoonlijcke woon-plaets alhier / ghelijck oock de andere Officiers van den Koningh / ende den Bisschop / alsoo hier de Cathedrale kercke is van 't Bisdom van Tucuman. De gestalte van de lucht in dese stadt is heet / hoe-wel gelont / de grondt is sandigh ende sul'tigh / waer dooz hier geen goede huysen en konnen gemaect worden / dooz gebreck van steen; sy hebben een goede weteringh / daer sy veel hoven en wijnberghen mede wateren: ende men heeft daer begonnen wollen-draperijen aen te stellen /

Siet hier
van
breeder
in Rio de
la Plata.

stellen/om de wolle te oerberen/ende men maect daer swarte ende gekouleurde lakenen/sapen/bapen ende frisladen. ende men bereydt daer oock leder/ende maect daer goede corduanen; dan daer en zijn geen silber ofte goudt-mijnen/als booren.

De in-geboorne van de lande gaen gekleedt/ende is seer sedich volck/ende woenen by twee maghtighe rievieren/van welcker een neffens de boorsz. stadt loopt/welck sy noemen el Estero, uyt-oorlake dat de op-wateren komende/de selve overloopt/ende haer verdeelt in veel armen ende tochten/ende dewyl't seer black landt is/soo wordt het moeralligh/ende daer loopt veel landts onder; ende als't water wederom af-loopt/soo worden op't natte landt groote ackeren bezaept met tarwe/Maiz, gerste ende veelderhande andere zaden; waer dooz dit landt overbloedigh is van lijf-tocht: want al waer't lake dat den reghen quame te ontbrecken/soo wordt het landt vochtigh van dese over-loopinghe van de rieviere.

De tweede rieviere wort genaemt el Salado, dooz dien syn water brack is; loopen beyde van het westen naer't oosten dooz heel black landt/ende ontrent 10 ofte 12 leguen van den anderen; daer is veel visch/groot en kleyn in beyde dese rievieren/soo dat sy een seer overbloedigh en goet voetsel geben dooz de in-geletene. Tusschen beyden dese rievieren wordt veel honighs ghewonnen ende was; oock wast daer cottoen ende Caroben, die goet voetsel gheben/ende't gantsche jaer dueren; men heeft daer oock Cochenilla ende Annil om de wolle mede te verwen: De boogers hebben seer veel vee/groot ende kleyn; daer is seer goede jacht van harten/ende ander wiidt: veel ghebogelte als perdylen/ringh-dupven ende andere dierghelijcke; oock eenighe verslindende dieren/als tigren ende leeuwten: ende eyndelijck soo zijnder goede zout-pannen. Doch de principaelste koopmanschap daer de Spaegniaerden daer woonende haer mede gheneeren/ is laecken ende cottoene-lijntwaet/welck sy daer ghebruycken in stede van ghemunt gelt/ende de Vara ofte Spaensche elle is ordinaerlijck ghetaxeert op een halve Pezo, ofte vier realen/ende dese koopmanschap wordt by groote menighe vervoert naer de stadt Potosi.

Het veertziende Capittel.

Van de steden SAN MIGUEL DE TUCUMAN, NUESTRA SENNORA DE TALAVERA, ende CORDOUA.

De tweede stadt die by de Spaegniaerden in de provincie van Tucuman was ghebout/wordt genaemt San Miguel de Tucuman; is gelegen op de hooghte van seven-en-twintich graden (ofte als Herrera elders seght in syn historie/op de hooghte van ses-en-twintich graden ende dertich minuten) by zuden de linie: acht-en-twintich leguen van de stadt S. Iago del Estero, in de wegh welck daer loopt naer de audientie van los Charcas; is ghelegghen aen de voet van een woerd ende woelt gheberghte/op een bequame ghelegghentheyt/ende heeft een weteringh daer de hoben/wijn-berghen/ende zaep-landen met ghewatert worden: neffens de eene zijde loopt daer een rieviere welck komt van la Quebrada de Calchaqui, ende daer ontrent zijn noch meer andere rievieren die van twee tot ses leguen van dese stadt loopen; de welcke van't gheberghte af-komen/ende maken eyndelijck de rievier die dooz S. Iago del Estero loopt. 't Landt ontrent dese stadt is overbloedigh van tarwe/Maiz ende gerste; daer wordt wijn gheperst; sy hebben daer menighe van alderhande vee/ende schoone jacht. Daer wordt veel cottoen vergadert ende blas ghewonnen/daer sy goet lijntwaet van maecken: gheniet wel de ghesondste lucht boven alle andere plaetsen van dit Goubernement/ende heeft oock beter houdt tot de timmeragien/ende het schijnt dat daer eenighe kondtschap soude wesen van goudt-mijnen.

De derde stadt die daer by de Spaegniaerden is gebout/wordt by haer-lieden genaemt Nuestra Sennora de Talavera, ende in de tale van't landt wordt sy eygentlijck ghenamt Esteco, is gheleght aen den oever van Rio Salado, vijf-en-veertich leguen

leguen van Sant Iago del Estero naer het noorden toe/ ende veertich leguen van de Stadt Potosi (waer in hem Herrera hondert leguen moet mis-grippen / dewijl dat Sant Iago del Estero hondert ende vijf-en-tachtentich leguen is van Potosi, gelijk als in syn Descripcion de las Indias ghedruckt staet.) De Stadt heeft een van de alderbeste weteringhen van dat gantsche Goubernement / daer seer veel landts mede ghewatert wordt: ende daer wordt seer veel cottoen versamelt / van 't welcke sy veel lijnwaets maerken; sy hebben daer voorts veel honigh / was / ende diuersche verwen om de wollen mede te verwen; seer goede jacht ende visscherije; dan daer en zijn gheen mijnen; ende dese Stadt leght op de hooghte van ses-en-twintich graden by zuden de linie / naer 't segghen van Herrera.

De vierde Stadt by de Spaegniaerden bewoont / wordt genaemt Cordoua, is ghelegen op de hooghte van twee-en-dertich graden ende dertich minuten by zuden de linie; daer is een wel-getemperde lucht; heeft haer winter ende somer op syn tijt; daer zijn seer groote blacke velden ende goede weyden / daer alderhande vee wonderlijck vermenighfuldicht: aen d'een zijde loopt daer een rievier vooz- by daer goede visch in wordt gebangen: ende alderhalf myle van daer leght een geberghte met veel bewoonde vallepen / daer eenighe silber-mijnen zijn: daer wast veel tarwe / Maiz, ende ander granen; wordt oock wijn ghewonnen; ende daer is goede jacht / ende eenighe bequame zondt-pannen. Dese Stadt is in een seer bequaem ghewest ghebout / want heeft naer 't oosten de Stadt Santa Fe, welck tot 't Goubernement van de Paraguay behoort / ende is vijftich leguen van Cordoua vercheyden; ende naer 't westen heeft sy de Stadt St Iuan de la Frontera in de p^{ro}vincie van Cuyo, ende van het Goubernement van Chile, die oock vijftich leguen van dese leght. Dese Stadt is een aen-komste vooz beele quartieren / insonderheyt om naer Rio de la Plara te reysen / ende van daer voorts naer Castilien / dooz dien dit een korter ende sekerder wegh is / ende onkostelijcker / dooz ghesonder landt / ende dat beter vooz-sien is van lijf-tocht als wel andere ghewesten van Indien. Ick ben onder-recht van een Nederlander die vooz eenighe jaren in dese quartieren heeft gewest / dat dese Stadt by de 300 in-woonders heeft / die haer meest geneeren met landt-bouwerije ende cottoene-lijnwaeten te weven / dooz de abundantie van cottoen die daer balt / pavillioenen van wolle te maerken / ende veelderhande snuysterije / welck al naer Potosi wordt ghesonden; soo dat dit wel de beste bewoonde Stadt is van 't gantsche Goubernement van Tucuman. In dit Goubernement (seght Herrera in syn Descripcion de las Indias) waren ten tijden dat Don Garcia de Mendoza hem hier onthielt (welende syn vader de Marquis van Canette, Dince-Kop van Peru) noch dooz de Spaegniaerden gebout een Stadt / welck sy noemden Neuva Londres; ende een ander Stadt in Calchaqui, welck sy noemden Neuva Cordura, in de p^{ro}vincie van de Iurias ende Diaguitas, de welcke naer wepnigh jaren weder verlaten wierden. **T** volck van de lande gaet ghekleedt in wolle / ende wel bereydt leder: sy queecken veel bees aen / om de wolle wille / daer sy haer mede geneeren; de dorpen legghen dicht by den anderen / dan zijn kleyn / om dat in elck dorp by-naer een gheslacht en woont / legghen in 't ronde / ende zijn met doornen-boomen om-ringht dooz de oorloghen die sy met den anderen boeren; is arbeydtsaem volck / ende dat hem soo niet dzoncken en dzinckt als wel ander volkeren van Indien: daer zijn in de p^{ro}vincie wel seben machtighe rievieren / ende meer dan tachtentich beecken van goet water.

Het vijftiende Capittel.

Van noch eenighe andere steden, ende ghelegentheden van dese provincie van TUCUMAN.

l. f. c. 9.

O **D** de ghelegentheden van dese vooz-sepde p^{ro}vincie noch wat naerder te verstaen / soo sullen wy hier voorts in-boegen 't gheene Herrera daer van leght in syn

syn achtste Decade van syn Historia de las Indias Occidentales alwaer hy aldus schryft:

Daer zijn seer wepnigh Spaegniaerden in dit Gouvernement van Tucuman, en indien daer het volck ware 'twelck daer wel van noode soude wesen/men soude veel Indianen konnen bezedighen/ die nu in oorloge zijn/waer dooz dit een van de rijckste provincien soude wesen; ende indien de Indianen die gheconquesteert souden worden/mochten booz dyp oft vier lijben geencommendeert worden/als de Spaegniaerden dat noemen/ dat is/ tot dienste ende slavernije van de Spaegniaerden ghegheben/ daer soude veel volcks Peru verlaten/ ende in dit Gouvernement komen wonen om syn groote vruchtbaerheyt; ende men soude noch twee steden konnen bouwen ende met volck booz-sien: Een in de vallepe van Salta, welck een van de grootste ende beste vallepen is van gantsch Indien; van een wel ghetemperde lucht/ ende op de hooghte van 25 graden by zuden de linie/ hebben de seer bequame landouwe/ ende goede weyden booz 't vee/ schoone rievieren ende veel beecken ende weteringhen booz 't ghezaepe; dese stadt soude in 't midden legghen van de in-gheboorne/ die daer eensamentlijck souden konnen haer resort nemen met die van de vallepe van Calchaqui, ende 't volck van de vallepen van Iuiuy, ende Omaguaça, ende alle de andere die daer wonen tot aen den pas ober de rievier Esteco; ende de dorpen van Casabindo, Sococha, Cochinea, Moreta, ende de Indianen die sy noemen Apatamas; ende met het legghen van dese stadt waer het landt tusschen Peru ende Tucuman soo verseeckert/ dat een man alleen soude konnen reysen van Peru naer Tucuman, Rio de la Plata, ende tot aen de noozdt-zee. Dese vallepe leght ontrent hondert leguen van Villa Imperial de Potosi, ende seltich leguen van St Bernardo de la Frontera, in de vallepe van Tarya ghelegghen/ ende vijftich leguen van de stadt Nuestra Señora de Talavera.

Ick en bevinde niet dat Herrera erghens elders ghewagh maect van dese plaets St Bernardo de la Frontera, noch en gedenckt des selfs niet in syn Descripcion de las Indias; nochtans schijnt dese plaetse mede te behooren tot het Gouvernement van Tucuman, ofte wel tot de audientie de los Charcas; ende naer by een Nederlander ben onder-richt die dese ghewelsten heeft bereypt/ soo licht de selve ses-en-dertich leguen van Potosi.

De tweede woon-plaetse (leght Herrera) legghen sy soude konnen geleght worden aen een oort daer booz desen gheleght was Neuva Londres, in de wegh van 't Gouvernement van Tucuman, naer 't Gouvernement van Chile, welck weder is op-gebozen gheweest/ dooz dien daer soo wepnigh volcks was; dese was ghelegghen in de vallepe van Quimibil, in een vruchtbaeren bodem booz tarwe/Maiz, ende andere grappen/ in een wel-ghetemperde lucht/ daer wijngaerden wiessen/ ende alderhande gheboomte; de in-gheboorne zijn van de natie van de Diaguitas, een volck welck ghekleedt gaet/ ende veel vees heeft van de lande/ ende veel mijnen van silver ende goudt; ende by dese middel soude dese provincie ende het Gouvernement van Tucuman wel ghenoech betwoont zijn/ ende de wegghen verseeckert/ beyde naer Peru ende Chile.

Naer dat ick onder-recht ben van een van onse Nederlanders/ soo is al booz eenighe jaren een woon-plaetse van Spaegniaerden gheleght in de boorz. vallepe van Salta, de welke sy den naem hebben ghegheben van Ciudad de Lerma; ende noch een ander in de vallepe van Iuiuy, die sy noemen Ciudad del Salvador; soo dat ghenoechslacm vol-trocken is het ghene hier by Herrera by maniere van een booz-slagh wordt booz-ghegheben.

Herrera leght boozder op de selve plaetse boozen aen-gheroert. Men de andere zijde van 't gheberghte van de vallepe Tarya, ende de vallepe van Omaguaça, op de plappen die daer neder-dalen naer de rieviere Paraguay, neffens de rieviere die sy noemen Rio Bermeio, soude noch wel een woon-plaetse van Spaegniaerden dienen

dienen te legghen/de welke soude ghenieten beyde blacke landen ende geberghte; is een vruchtbaer landoutwe ende wel-ghetemperde lucht; daer woondt veel volcks dat ghekleet gaet / ende daer is veel bees; ende komt te legghen in het midden tusschen de provincien van Peru ende die van Rio de la Plata; ende dese stadt soude komen te legghen in het midden tusschen San Bernardo, in de vallepe van Tarya ende Nuestra Sennora de Talavera, seltich leguen van peder van dese verschepden/ende insghelijcks seltich leguen van de stadt Assumtion by den Paraguay ghelegghen; ende vijftich leguen van de vallepe van Salta, ende de in-gheboorne van de lande / loo van allen zijden om ringht zijnde van diverse steden ende woon-plaetsen van Spaegniaerden / en souden niet kunnen laten het Christen-gheloobe aen te nemen / ende met gherustheyt onder de selve te verkeerren: Dese plaetse soude mede legghen hondert leguen van Potosi. In somma / men soude kunnen reysen te water de riviere Bermeio af / ende voorts langhs de Paraguay, ende de riviere de la Plata, tot in Spaegniën toe; welck een seckeren ende korten wegh soude vallen / dooz seer ghelonde havenen / ende van alderhande lijf-tocht wel voorsien: Dese stadt soude met de minste kost kunnen ghebout worden van de zijde van het Goubernement van Paraguay ende Rio de la Plata, dooz dien daer beter voors-raedt is van volck / peerden ende wapenen / om dat het een blacke grondt is; ende oock om dat daer haer-lieden meer aen ghelegghen is / als die van Tucuman, een haven te openen voors die van Peru dooz eenen naerderen wegh / sonder verre om te trecken dooz het Goubernement van Tucuman, ofte het Goubernement van Santa Cruz de la Sierra; dooz het welck men anders ghelwoon is de onder-handelinghe met 't Koninkrijck van Peru te onderhouden.

Woerde onder-recht van den Nederlander vooren verhaelt / dat daer oock al een woon-plaetse van Spaegniaerden gheleght is voors eenighe jaren aen de riviere Bermeio, de welke de selve naem voert / ende dat men van daer eventuel sijn wegh neemt naer Sant Iago del Estero, welck souden tachtentich leguen weeghs zijn / meest dooz wildernisse: dan dese plaetse en schijnt niet gheleght te wesen in sulcker voeghen als Herrera hier vooren voors-gheeft; de voordere gheueghentheyt van dese provincien ende plaetsen / sal noch naerder blijcken upt de beschrijvinghe van Rio de la Plata, daer den leser ghelieve sijn kours toe te nemen.

RPJCB

59 58 57 56 55 54 53 52 51 50 49 W

- 1 Abra de San Victoriana
- 2 Roca partida
- 3 Puerto de S. Amaro
- 4 C. de Sta Catalina
- 5 C. de la roja
- 6 P^{to} de S. Augustin
- 7 P^{to} de los inocentes
- 8 P^{to} de los Reyes

N I E

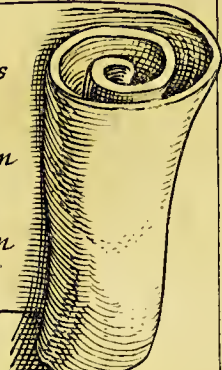
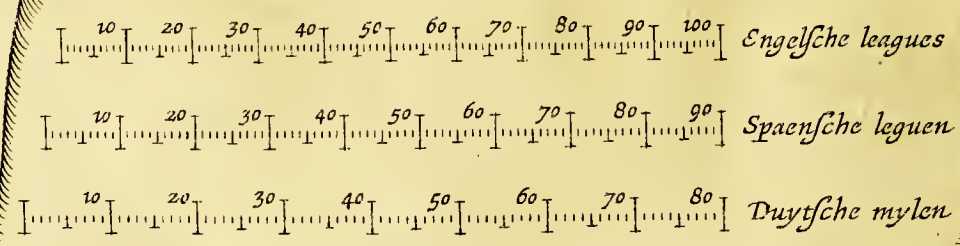
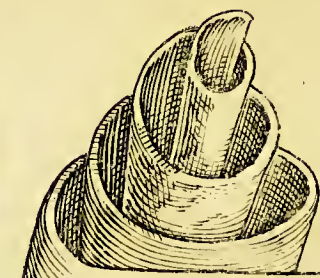
W E

Z V Y D

Z E E

Z V Y D T

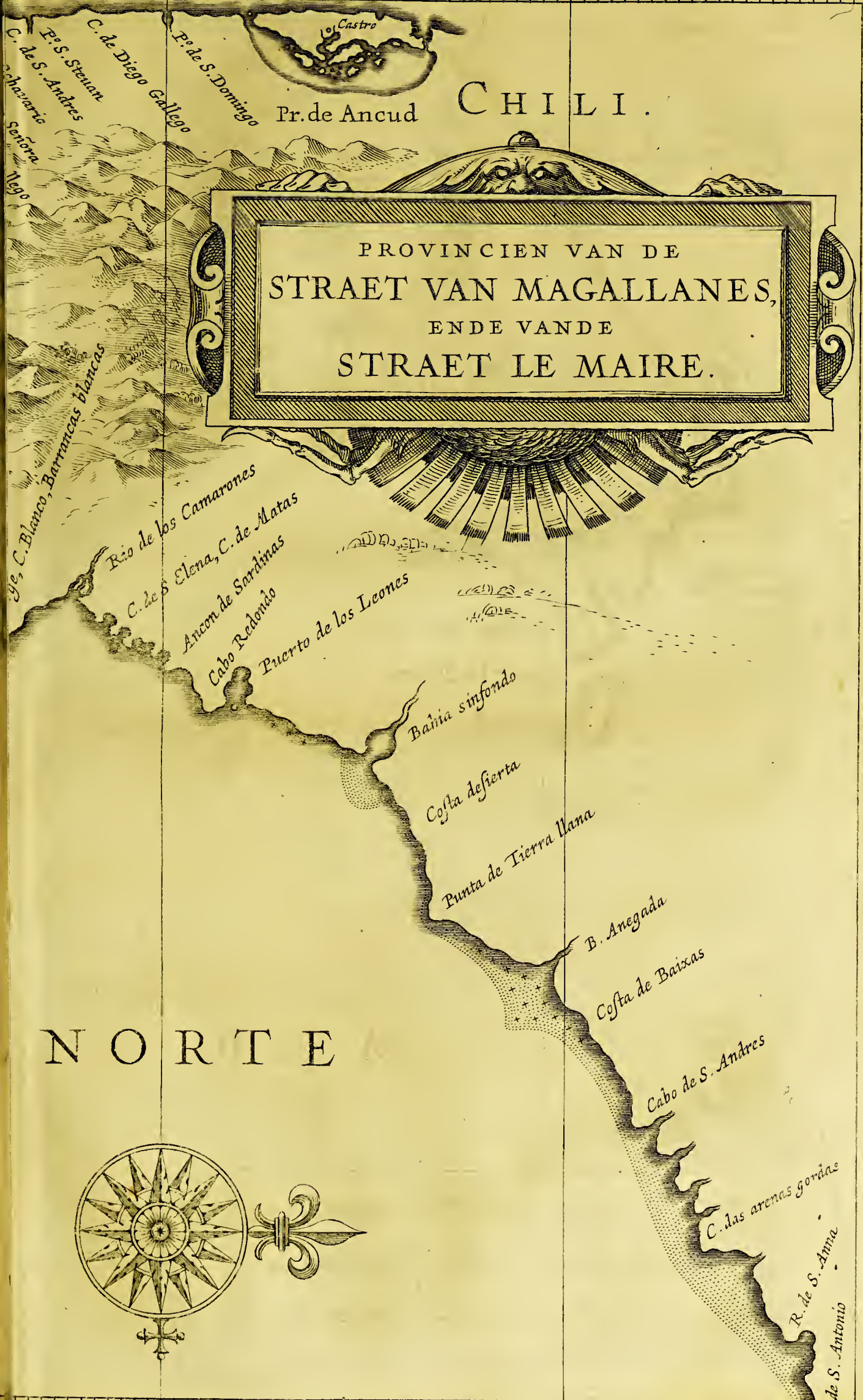
M A R D E

59 58 57 56 55 54 53 52 51 50 49 0

47 46 45 44 43 42 41 40 39 38 37

47 46 45 44 43 42 41 40 39 38

RPJCB

BESCHRIJVINGHE
Van
WEST-INDIEN.

Het twaelfste Boeck.

MAGALLANICA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de Provincien van de STRATE van MAGALLANES
in 't ghemeyn, ende haer limiten.

De Provincien van de Strate van Magallanes (seght Herrera) werden genaemt alle de landen welcke daer legghen vooz- by de rieviere Rio de la Plata, aen de noozdt-zee tot aen de Strate; ende in de zuydt-zee van het upterste van Chile tot de voozschreven strate/ welck zyn by de twee hondert leguen van de twee oft dyp-en-beertich graden tot de twee-en-dyftich ende meer graden by zuyden de linie; welcke landen/ hoe-wel men daer verscheyden reysen langhs beyde de zeeen vooz-by heeft ghebaren in 't gesichte van de kuste/ende oock eenigh volck daer op ghelien tot in de strate van Magallanes selfs/ soo en heeft men die tot noch toe niet bezyedicht / ofte eenighe woon-platsen daer in gheleght/ upt-ghenomen die by Diego Flores in de strate selfs was gheleght / daer wy hier naer van sullen spreken.

Om tot volkomen kennisse te komen van dit quartier / vooz soo vele het nu bekend is/ sullen wy ghenootsaecht zyn hier by te brenghen de bevindingen van dyp verscheyden natien/ die dese landen en de strate hebben bevaren en ondersocht/ dooz dien sy al diverse namen hebben gegeven aen de plaetsen daer sy hebben aen-geweest, want hoe-wel het schijnt wy ons souden kunnen vergenoeghen met de aenteekeninghen van onse Nederlanders/ dooz dien sy wel de laetste zyn die de strate hebben besocht/ ende op 't neerstichste beschreven/ soo sal nochtans de verscheydenheyt haer ghebruyck vinden by de ghene die hier naer dese quartieren naerder souden willen onderzoeken.

Wy sullen ons oogh-merck nemen op dyp dinghen; eerst op 't landt ende de kuste die daer leght tusschen Chile ende de strate; ten tweeden op de strate van Magallanes selfs met het ghene daer aen-kleeft / als namentlyck de nieuwt-ghebondene strate van le Maire; ende ten derden op het landt ende de kuste van de voozschreven strate af/ tot aen Rio de la Plata.

Wat belanght de ghelegghentheydt van de landen ende kuste van Chile voozder naer 't zuyden / ick vinde de selve puntuelijcken beschreven by de Spaegniaerden alleen/ vooz soo vele wy noch bekend is/ alsoo sy tot meer reysen getracht hebben langhs de selve strate upt de zuydt-zee naer de noozdt-zee te komen; daer de Enghelsche ende de onse wel langhs de strate in de zuydt-zee zyn ghekomen/ maer niet sonderlingh getracht om dooz de selve wederom te rugghe te komen. De eerste van de Spaegniaerden die getracht heeft upt de zuydt-zee naer de noozdt-zee te komen dooz de Strate van Magallanes, is gheweest Capiteyn Ladrillero, dooz last ende bevel van den Gouverneur van Chile, Don Garcia de Mendoza; de welcke wel van de zuydt-zee dooz de Strate van Magallanes is ghekomen tot aen de noozdt-zijde/ maer en heeft de selve niet derben upt-baren

om de stormen die hem daer ghemoeten / alsoo het nu daer begonde te winteren: soo dat hy van daer wederom keerde naer Chile toe. Daer naer soo heeft den Vice-Kop van Peru, Don Francisco de Toledo, (uyt occasie dat Sir Francis Draeck dooz de strate was ghekomen in de zuydt-zee / ende veel schade hadde ghedaen in den jare 1579) twee schepen uyt-ghelonden / onder 't bewindt van Pedro de Sarmiento, de welke met syn schip naer veel luckeligh / in een Archipelago van Eplanden / (waer hy vermoede de openingh van de strate te wesen / doch te bergheefs) de strate is ghepasseert / ende soo in Spaegniën ghekomen; het tweede schip dooz groote storm van 't ander verstecken zynde / is dooz de windt ende tempeest ghezeven gheweest tot op de 56 graden: ende hoe-wel de windt continuelyck op de wal waepde / soo en hebben sy doch op 't landt niet gedzeven gheweest; waer uyt men dan wel heeft kunnen af-nemen dat het landt booz-by de strate daer al anders moest strecken / als men wel vermoede: ende daer naer wel bevonden is gheweest by ons volck / in de ontdeckinghe van den nieuwen dooz-gangh / die men noemt de strate van le Maire. De storm cesserende / is 't selve schip weder keerende naer 't noozden / wel een openinghe naer de strate komen te erkennen / doch en zyn de selve niet in-ghebaren dooz de ontwilligheyt van 't volck / maer zyn terugghe ghekeert naer Chile ende Peru. Ghelyck dan dese voyagie byeder beschreven werdt dooz Acostam in syn derde boeck ende elfste Capittel / ende by Leonardo de Argensola, in boeghen als hier in 't korte volght.

Het tweede Capittel.

Kort verhael van de voyagie uyt *Pedro Sarmiento*, van de zuydt-zee door de strate van *MAGALLANES* naer Spaegniën, uyt *CONQUISTA DE LAS MOLVCCAS*, van *Leonardo de Argensola*.

N Aer dat Sir Francis Draeck de strate van Magallanes was dooz-ghekomen / heeft den Vice-Kop van Peru, Don Francisco de Toledo twee schepen doen ghereet maecken / ende daer ober als Commandeur ghestelt Pedro Sarmiento, met last om Sir Francis Draeck te vervolghen. Pedro Sarmiento is met dese twee schepen van Callao de Lima gheschepden den 11 October des jaers 1579: quamen des nachts ten ancker onder een Eplandt / twee leguen van Callao, op de hooghte van twaelf graden ende een half. Den eersten November liepen sy in 't ghesichte booz-by seecker Eplanden die de Spaegniaerden noemen Desventuradas, op de hooghte van vijf-en-twintich graden ende een derde / by zuyden de linie: welke in den jare 1574 van den piloot Iuan Fernandes, varende naer Chili, by gheval waren ontdeckt; ende worden nu ghenamt San Felix ende San Ambor. Op de eerste onbekende plaette daer hy daer naer aen-quam / hadde hy de hooghte van neghen-en-veertich graden ende een half: bondt daer gheen volck / dan wel eenighe teekenen van volck datter gheweest was / als boet-stappen / pijlen / riemen ende nettjens: klaverden met groote moeyte op berghen die wel twee leguen waren op te klimmen; ende van den top ontdeckten sy diversche groote kanalen / in-hammen / riebieren ende habenen; ende alle 't landt dat sy konden sien / scheen al ghebroken landt / soo dat sy het een Archipelago oordeelden te wesen / ende bereeckenden wel 85 Eplanden / soo groot als kleyn; ende saghen dat het kanael seer breedt ende langh / open ende schoon was; soo dat sy haer verseeckerden datter dooz dese plaette een uyt-komste was in de zee by de strate; namen de hooghte op vijftich graden by zuyden de linie. Noemde de haben Nuestra Sennora del Rosario, ende het Eplandt la Sanctissima Trinidad; ende nam possessie van dit landt den 22 November des booz-schreven jaers: boer van daer met de sloupe om de kanalen te onder-soecken / volghende de Golfo die naest de kuste lagh / en diepten de habenen / de welke hy bysondere namen gaf; nam acht op de boomen / krupden / ghebogelte; ende bondt aen seecker strandt boet-stappen van menschen: quam by een riebier-

rievierken van soet water / 't zandt roodachtigh / soo dat hy 't selfde noemde Bermeio, ende de haven daer 't in-komt / Puerto Bermeio: saghen menichte van visch / ende in 't zee-kroos ontallijcke oesters / ende in eenighe van dien welck op de klippen boven water waren blijven legghen / groote ende klepne peerlen / sommighe gheel / ende sommighe blanck. Keerde van hier weder naer de schepen / hebbende in 't gaen ende komen ghevaren meer dan seventich leguen, ende besocht veel schoone doch onbewoonde Eplanden / ende van een hooghte ontdeckt 't principael kanael dat in zee gaet; ende andere beele ende diversche kanalen ende ontelbare klepne Eplanden. Van Puerto Bermeio verbolghden haer kours en quamen in een in-ham / welck sy noemden de San Francisco, ende aen d' ander zijde van desen in-ham een bergh / welck sy noemden Punta de la gente, dooz dien sy daer volck vonden die 't lichaem root ghelchildert hadden met seckere aerde: kregen een van dit volck / die sy met geweld mede namen / en boozts varende naer dyp Eplandekens die in een dyp-hoek lagen / sy onghese Wilde over boozt / ende ontswom haer: quamen aen menichte van Eplanden al onbewoont / upt-genomen een welck sy noemden la Roca partida, daer sy boet-stappen van menschen vonden: van daer quamen sy met storm dooz seer eenlijcke plaetsen / in een in-ham welck sy noemden Nuestra Sennora de Guadalupe: van daer gekomen zijnde aen een ander punt / daer sy meynen meer volck te vinden / vonden sy daer alleen een leegh hutten van staecken ghemaect / in 't ronde / ende ghedeckt met schoosen van boomen ende robbe-bellen.

Quamen van hier weder naer het groote schip / ende soo boozts in een haven welck hy noemde Puerto de la Misericordia: verwachtten hier / ende in een ander haven welck hy noemde Nuestra Sennora de la Candelaria, dyp leguen boozder / 't schip dat daer ontbrack / welck al weder-ghekeert was naer Lima. Van hier quamen sy aen een Eplandt welck sy noemden Isla de Santa-ynez; daer sy vijf Wilden vonden die haer soo veel te verstaen gaven / als dat daer twee schepen gelaghen hadden naer 't zuydt-oosten toe / daer ghebaert volck op was / ende van de selve ghesalte ende kleedingh als de Spaegniaerden: dit was de eerste kondtschap die sy kregghen van de Engelsche schepen. Verbolghden van hier haer kours naer 't zuydt-oosten een legue, ende soo boozts tot een Eplandt welck de Wilden noemden Puchachailgua; ende een ander welck sy noemden Cayrayxaxylgua; ende werden 't kanael getwaert / welck begint van de mondt ghenaemt Xaultegua, ende brychtse in een rupme zee vol van ontallijcke Eplanden; voeren langhs een welck de Wilden noemden Tinquichigua; ende Sarmiento, gaff de naem van Isla de la Cruz: quamen aen het derde Eplandt / welck 't grootste is; ende van daer in een schoone haven; van waer sy saghen een schoone stadt / ghebouwt op de maniere van die van Europa, ende veel volcks in de wapenen.

Verboozderde sy reys tot op de vier-en-vijftich graden aen een punt welck hy noemde San Isidoro: van de dyp-en-vijftich graden en twee derde / liep hy langhs de kuste / welck acht leguen boozder black wordt / ende een boet-strandt maect van wit zandt. Van te boozen ontdeckte hy een seer hooghe Volcan vol sneewos legghende. Dit kanael brycht hem tot het punt van Santa Ana, op dyp-en-vijftich graden ende een half; nam daer possessie / ende leyde aen de boet van een krups een bryef / in welcke hy alle natien waershoude / dat alle dese landen ende zeen den koningh van Spaegniën toe-behoorden / ende de reden waerom / welende sy recht ghesondeert op de Bulle van den Paus Alexander de VI. Boozts soo noemde de Sarmiento de rivier die nebens 't punt in zee komt Rio de San Iuan; ende de strate van Magallanes, die tusschen dese Eplanden dooz komt / gaf hy de naem van la Madre de Dios. Boer boozts de strate dooz / ende de meeste enghte noemde hy nuestra Sennora de Gracia; op de hooghte van dyp-en-vijftich graden en een half. Aen een ander punt wat boozder lagen sy weder 't volck dat daer om-her woont / ende werden van de selve bestreden / dan sloeghen die in de blucht. Sarmiento

Gingh 't landt besichtighen / ende gaf den naem van *nuestra Sennora del Valle* ; ende ontdeckte by de ooghe tusschen twee af-gaende gheberghen / seer schoone plapnen / ende menighe van dorpen / seer hooghe geboutwen ende thoozen / ende naer hem dochte / kostelycke tempelen / ende van sulcken excessive aen-sienlyckheyt / dat hy syn ooghen qualijck seifs gheloof gaf / ende oordeelde het eer een stad in de lucht te wesen : (ghelijck andere wel licht sullen ghelooven die maer een wepnigh van de ghelegentheyt van dat quartier hebben ghehoort.) Om kort te maken / hy passeerde de strate die hy van Cabo de la Virgin Maria tot Cabo del Spiritu Santo, soo hy die noemt / hondert ende thien leguen langh maect. Dooz de strate zijnde / stelde hy syn kours langhs de kuste van Brasil, was aen het Eplandt Ascension. ende maecte daer naer syn besteck soo / dat als hy meynde seltich leguen oost ende west van Pernambuco te wesen / soo verbiel hy op Sierra Liona, &c.

Het derde Capittel.

Beschrijvinghe van dese kuste van CHILE af, tot aen de strate van MAGALLANES.

In de booz-gaende Capittelen elf ende twaelf / hebben wy de kuste van Chile dooz-gaens verbolght tot de Cape van San Felix. Van dese kape / naer 't leggen van Herrera, tot het punt van St Cyprian, zijn veerthien leguen, ende de kuste streckt zupden; van dit punt tot het punt van Santa Clara zijn vier leguen; van Santa Clara tot Cabo de las Illas (dat is 't hooft van de Eplanden) zijn thien leguen; van dese Cabo tot aen het Eplandt van *nuestra Sennora del Socorra*, zijn achthien leguen, ende de kuste streckt zupdt-zupdt-west; dit Eplandt leght by-naer ghehecht aen 't vaste landt; van dit Eplandt van *nuestra Sennora*, ses leguen naer 't oosten / is ghelegghen de haven van San Domingo, ende van dese haven tot aen de Cabo van Diego Gallego, zijn neghentien leguen, is ghelegghen op de hooghte van ses-en-veertich graden: van dese Cabo tot de haven van San Stevan, zijn twaelf leguen, ende de kuste loopt zupden; ende van daer tot de Cabo van Sant Andres, zijn ses leguen, op de hooghte van seven-en-veertich graden / van waer de kuste recht zupden loopt: van Sant Andres tot de Cabo van Ochavario, zijn acht leguen; van Ochavario tot de vallepe van *Nuestra Sennora*, zijn thien leguen; ende is een bape die tusschen twee heubelen ofte berghen in leght / op de hooghte van acht-en-veertich graden schaers. Van dese vallepe van *Nuestra Sennora*, tot de havenen van Hernan Gallego, zijn achthien leguen; de kuste die streckt naer 't zupden een quart naer 't zupdt-westen / en zijn ghelegghen op negen-en-veertich graden schaers: van dese havenen van Gallego, tot de Abra de San Guillen, zijn vijftien leguen, op de hooghte van neghen-en-veertich graden ende twee derde van een graedt: van de Abra van San Guillen, tot de Punta del Gada, zijn ses leguen, en is ghelegghen op de hooghte van vijftich graden; ende daer aen is ghelegghen de haven de los Reyes, op de hooghte van vijftich graden ende een derde.

Ses leguen boozder aen / is ghelegghen de haven de los Innocentes, ende daer aen het punt van St Augustijn ende Cabo de la Roia, ende die van Santa Catalina, op de hooghte van een-en-vijftich graden ende twee derde; ende stracks daer aen de haven van Sant Amaro, ende de Abra van San Victoriano, welck is ghelegghen op de hooghte van twee-en-vijftich graden ende een half schaers / ende leght tusschen Eplanden die seer hoogh zijn / welck zijn hooghe berghen / ende een deel met sneeuw bedeckt; ende aen het zupder-punt van dese Abra ofte openinghe zijn dyp klepne Eplanden / legghende in een dyp-hoek / welck zijn merck-teekenen van de strate van Magallanes, ofte haer openinghe in de zupdt-zee.

Herrera stelt dese gelegentheden wat different van 't booz-gaende in syn dyp-entwintichste Capittel van syn Generale beschrijvinghe van de West-Indien: De kuste (leght hy) van Chile af tot de strate van Magallanes, welke van Valdivia af-loopt

af-loopt by de hondert leguen west-zuydt-west / heeft de Cabo van Sant Andres, op de hooghte van seven-en-beertich graden / waer de kust haer wendt naer het zuyden / recht naer de strate / vooz by de Cabo van San Roman, op de hooghte van acht-en-beertich graden; ende daer neffens 't Eplandt van Santa Catalina, neffens de groote bape die sy noemen del Alcarhofada, ende daer binnen de bape van nostra Sennora, ende 't Eplandt van Santa Barbara, ende voozder de havens van Hernan Gallego, op acht-en-beertich graden ende twee derde; ende de bape van los Reyes, achtchien leguen van de voozs. havens van Hernan Gallego, ende de bape van San Iuan, op vijftich graden en een derde: de Cabo van San Francisco op de hooghte van een-en-vijftich graden / van waer eenighe kanalen te landt-waert in-strecken; ende het Eplandt la Campana, elf leguen van San Francisco, mede met eenighe kanalen te landt-waert in / die niet bebaren en zijn; (Acosta l. 3. c. 11. seght dat dit Eplandt de la Campana, soo ghenaemt om dat het de forme heeft van een klokke / groot is / ende dat het leght vooz de mondt van de strate.) Ende de bape van St Lazaro, op de hooghte van twee-en-vijftich graden / met ses kanalen aen syn zijden / die seer langh ende breedt in-loopen / naer d' een ende d' ander quartier / die oock niet en zijn bebaren / ende een Archipelago van Eplanden / welck men althijds ghelept heeft te wesen aen de zuydt-zijde van de mondt van de strate van Magallanes; 't welcke Don Richardo Aquines lochent / door dien hy leght / dat hy aen dese mondt van de strate naer de zuydt-zijde toe / maer en vondt vier Eplandekens en een in 't midden / van de ghedaente als een supcker-broodt / en datse ten minsten ses leguen verscheyden zijn van de mondt van de strate / ende dat de Archipelago aen een zijde leght / ende houdt vooz secker dat het is 't ghene andere noemen 't vaste landt aen de zuydt-zijde van de strate / ende dat daer gheen vast landt aen die zijde en is. 't Welck nu in der daedt soo is bevonden by de onse / hoer-wel de Spaegniaerden het niet en hebben willen gelooben / maer hebben het ghehouden vooz een upt-gheben van de Engelsche; sy-lieden het daer vooz houdende dat het aen beyde zijden van de strate vast landt was / als Acosta verhaelt in de plaetse hier vooren aen-geroert: doch dit sal hier naer klaerder blijcken / dat de Spaensche haer hier in hebben gheabuseert. Ghelijck wy hier vooren hebben aen-ghewesen de varieteyt die daer is in 't verhael van Herrera selfs / belanghende de namen ende hooghten van plaetsen van dit getwiste van Chile af / tot aen de strate van Magallanes; soo bevinden wy noch andere namen by een kaertjen welck in Spaegniën is upt-ghegheben / weghen secker ontdeckinghe by de Spaegniaerden vooz-ghenomen in den jare 1618, daer wy hier naer op syn plaetse noch sullen van sprecken; in het welcke wy bevinden op de hooghte van wat meer als vijf en-beertich graden / ende aen 't eynde van los Coronados, een rieviere die sy noemen Rio de los Barbudos, ende op de ses-en-beertich graden ende een half schaers Rio sin Fundo; ende tusschen de seven ende acht-en-beertich graden eenighe in-wijcken met de aen-teekeningh Aqui se perdio Diego Gallegos, dat is / Diego Gallegos, is hier ghebleven; ende op de hooghte van neghen-en-beertich graden ende een half Cabo Corca; ende van daer voozts een groote in-wijck vol Eplanden / welck sy de naem gheben van Ancon sin Salida.

Het vierde Capittel.

De gheleghentheyte van de strate van MAGALLANES selfs, naer de beschrijvinghe van de Spaegniaerden.

Dese vermaerde strate is eerst gebonden geweest van een Portugeelschen Rid^{d. 2. l. 9.} der / met namen Fernando Magallanes; de welcke de selve tot eeuwigher ghe^{c. 14.} dachtenis oock syn naem heeft ghegheben. Desen dan met syn schepen over-wintert hebbende in de bape van San Iulian; op de hooghte van neghen-en-beertich graden en seven-en-beertich minuten / is van daer t' zepl ghegaen den vier-en-

twintichsten des maendts Augusti, in den jare vijftien hondert ende twintich/daer aen landt latende tot een straffe eenen Iuan de Cartagena, ende een franschen klerck ofte geestelijck persoon: en voer van daer naer de rievier van Santa Cruz, al-waer hy vertoefde de maenden van September ende October, vangende groote quantiteyt van visch. Voer van daer in't eynde van October langhs de kust naer't zuyden/hoewel met groote moeyte / dooz het quaet weder / ende quam tot aen de Cabo de las Virgines, de welcke hy 30 noemde om dat hy die ontdeckte op St Vrsula dagh. Het scheen hem eerst een groote kreecke te wesen / 30 dat hy goet vonden die te doen besoeken dooz twee schepen: waer van het eene weder-keerende / niet veel bescheets en bracht; maer het tweede seer groote apparentie / dat hier een doozganck soude mogen wesen. Een myle van de strate waren sy aen landt / ende vonden daer een hutte / daer meer als twee hondert begravinghen in waren van Indianen / dooz dien sy in de somer gheboon zijn te komen aen de kust / ende daer haer dooden te begraven; en s' winters houden sy haer te landtwaert in: vonden oock een groote walvisch doodt / ende veel gebeente van de selve; zoo dat wel was te oordeelen / dat het een quartier was welck veel stormen is onder-woyden. Den acht-en-twintichsten October vonden sy haer by westen de Cabo Sant Severin, ses leguen op de hooghte van twee-en-vijftich graden ende vijf-en-vijftich minuten: om dat sy by nacht veel vperen lagen noemden sy dit landt Terra del Fuego. Passerden voort dooz de strate vijftich leguen, hebbende aen beyde zijden seer schoon landt / ende was naer haer legghen in sommighe plaetsen een goteling-schoot breedt / ende op sommighe plaetsen schoone baeyen. De vijftich leguen ghepasseert zijnde / quamen tusschen beyden hooghe berghen met sneeuw bedeckt / ende beset met boomen van beelderley soorten; verslaghen haer van water ende houdt/welck in het branden seer wel roock. Naer dat sy twintich daghen in de enghte hadden gebaren / quamen sy den ses-en-twintichsten November daer dooz tot in de wijde zee; ende stelden haer kurs naer het noorden / om de koude te ontgaen.

d. 3. l. 9.
c. 4.

Daer naer wiert in den jare 1525 de tweede reyse vooz-genomen by den Commandeur Garcia de Loaysa, welcke aen de Cabo de las Virgines quam / ende de strate in-voer den seften April; den achtsten passeerden sy de eerste enghte met koudt weder; ende daer naer de tweede / daer sy goede havenen vonden; ende insonderheyt een welck sy noemden San Iorge, daer sy groen caneel vonden / welck sy aeten / hoe-wel het wildt is; aen de zuydt-zijde vonden sy eenighe havenen / daer de schepen sonder touw seker moghen legghen: den twee-en-twintichsten kregghen sy twee Canoas met Wilden ontrent het schip / de welcke haer schenen te dreyghen; seer groot van lichaem / soo dat eenighe die noemden Gigantes, dat is Keulen / andere Paragones.

Den vier-en-twintichsten May, waren in een ander haven die sy noemden Puerto Frio, obermidts de groote koude die wy vernamen / daer oock eenich volck van stierf.

Den vijf-en-twintichsten passeerden sy de strate / en quamen in de zuyt-zee. Naer het relaes van de gene die weder-quamen in Spaegniën / onder eede gedaen / 300 soude de strate langh wesen hondert ende thien leguen, van de Cabo de las Virgines aen de noort-zijde / tot de Cabo desseado in de zuydt-zee; ende dat sy vonden d'p in-hammen / in de welcke men de breedte heeft van seben leguen van d' een landt tot het ander / weynich min ofte meer: ende in de enghten een halve legue, oft daer ontrent; ende dat de eerste enghte een legue, de tweede twee leguen langh is / ende de derde streckt tusschen de bergen aen beyde zijden van de kust / tot dat ghy de strate upt-komt / ende dat die so hoogh waren dat sy aen de lucht schenen te repcken; waer dooz het daer seer fel koudt was / ende het sneeuw scheen blauw te wesen van ouderdom. Gheboomte dat daer walt / zijn epcken / ende wildt-caneel; daer is goet water / ende veel visch: in het principaelste canael vonden sy groote diepte.

De

De derde vopagie naer de Strate wierdt vooz-ghenomen in den jare 1534, by ^{d.5.l.7.} Simon de Alcazova, de welcke schepdende van de Gomeza den achtsten October, ^{c.5.} ende sach gheen landt tot dat hy quam aen de rievriere de Gallegos, vijf-en-twintich leguen vande Strate/als alleen Cabo de Abreio; alwaer hy arriveerde den 17 Januar. 1535, hielent in de Strate al aen de rechter-handt/ om dat het landt aen de linker-zijde al verdroncken landt is/en quamen tot aen de twee Eplanden daer hy haer van ghevoghelte vooz-saghen; dan dooz bedwanck van syn volck/ keerde hy weder naer de haven de Leones, ende quamen daer deerlijcken om.

De vierde reple wierdt vooz-ghenomen inden jare 1539, in Augusto, by ^{d.7.l.1.} dyp ^{c.8.} schepen die upt-ghereedt waren by den Bisschop van Plafencia, ende quamen den 20 Jan. 1540 aen de Strate/ alwaer des Admirael's schip verginck/ doch 'tvolck wiert gheberght; het ander schip quam daer dooz/ ende arriveerde te Arequipa; het derde naer dat het verwintert hadde in een haven binnen de Strate (die sy noemden de las Zorras, om dat sy daer veel bossen bonden:) keerden weder naer hups. 'Tgantche landt ontrent Puerto de las Zorras is black/sonder gheboomte/ ende seer windich en koudt: den somer en duert maer vier maenden/ ende in Mayo begint de forse van den winter/ ende het sneeut daer tot het eynde van December. Dit zijn vast de vopagien by de Spaegniaerden gedaen dooz dese Strate/ vooz den tijt dat Sir Francis Draeck 't selfde mede attenteerde/ als wy hier naer sullen hoorzen.

Tot een besluyt sullen wy hier by voegen de beschrijvinghe van de Strate/ gelijk Acolta die heeft ghestelt in syn derde Boeck/ aen het 13 Capittel. De Strate (seght hy) is ghelegghen op de hooghte van 52 graden schaers aen 't zupden/ heeft in de lengte van d'een zee tot d'ander 90 ofte 100 leguen, zijnde op haer smalste wepnich min als een legue breedt/ alwaer sy pretendeeren dat de Koninck een sterckte soude doen leggen hebben/ om de passagie te beschermen/ is op eenighe plaetsen soo diep dat men daer niet kan gronden/ ende op ander oozden heeft men grondt/ zijnde op sommighe plaetsen maer 18 ende 15 badem diep. Van de 100 mijlen die sy in de lenghte heeft/ kan men klaerlijcken onderschepden dat de 30 daer van de zupder zee bellaende is/ makende met syn golven teekenen tot hoe verre sy in-loopende is; zijnde d'ander 70 leguen, vooz de noozdt-zee af-ghelondert: eben-wel soo heeft men dit onderscheyt dat de 30 leguen van 't zupden/ loopen tusschen upt-nemende hooghe steen-klippen/ welcker opperste toppen met sneeu bedeckt zijn/ schijnende dooz de groote hooghte aen malkanderen vast te komen/ waerom de Strate aen de zijde van de zupdt-zee soo qualijcken te kennen is. In dese 30 leguen is upt-nemende diepte/ sonder dat men daer ankeren kan: niet teghenstaende mach men de schepen daer wel op't landt halen dooz de bequaemheyt der oebzen die daer is. In d'ander 70 leguen die de noozdt-zee in-loopt/ bindt men grondt/ hebbende aen beyde zijden groote blacke velden/ ende slaep-laeckens/ ghelijck men die noemt. Daer komen in de Strate veel en groote rievieren van excellent water upt-loopen/ en men heeft daer seer wonderlijcke geboomten/ zijnde ettelijcke der selver van upt-ghelosen ende wel-rieckenden houte/ heeft groote velden te landt-waert in/ ende midden in de Strate legghen verschepden Eplanden. d'Indianen die aen de zijde van 't zupden woonen/ zijn wepnich/kleyn van stature ende quaet/ zijnde die van de noozdt-zijde groot ende kloeck van personen.

Het vijfde Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Strate, selfs by de Spaegniaerden.

Hetwel de Strate (seght Herrera) gepasseert is geweest dooz bevel van Don Fran- ^{Her. del.} cisco de Toledo, Vice-Kop van Peru, van het zupden naer het noozden/ by Pedro Sarmiento, en Antonio Paulo Corso, en dat men weet dat sy leght van de 52 tot de 53 graden/ daer sy meest naer het zupden streckt/ ende dat men haer lenghte ende breedte oock ten naesten by weet/ soo en heeft men niet vervolght de

*Argenfo-
la noemt
Sir Iohn
Haw-
kins, Iuan
Aquines;
soo dat
Herrera
voor Sir
Richard
Haw-
kins vvel
mach
schrijven
Don Ri-
chardo
Aquines.*

selbe te bebaren van de zupdt-zee naer de noozdt-zee toe / noch te oock de andere natiën diele dooz zijn gebaren; van 't noozden naer het zupden / en zijn die niet weder te rugge dooz gekomen / soo veel men noch heeft kunnen verstaen. Don Richardo Aquines, daer wy voozen noch hebben van gesproken / welck langen tijdt in de strate gestwartt heeft / ghetuyght dat alle 't landt dat aen de zupdt-zijde van dese strate leght / gheen vast landt en is / maer veel Eplanden / welcke repcken tot de hooghde van 56 graden toe; 't welck hy konde weten / dooz dien hy liep tot op sulcken hooghte dooz 't midden van dese Eplanden / ende siende dat hy niet dan zee en vondt / keerde weder / om syn kours dooz de strate te volgen. seght oock dat 't selbe noodigh soo moet wesen dooz de differentie van de zeen / welcke de verscheyden dooz-gangen tusschen de Eplanden veroozsaecken / welcke Eplanden betwoont worden van volck de welcke daer komen van de noozdt-zijde van de strate / om daer te visschen / en keeren weder op syn tijdt naer d'ander zijde; ende dat hy het selde giste by veel teekenen / doch insonderheyt om dat hy daer gheen vaste wooningen gebonden en hadde / dan alleen eenige hutjens die sy daer te loop op-werpen. (hoe andere dit ghebonden hebben / sullen wy hier naer segghen / uyt 't welck sal blijcken / dat dit aen-gheben van Aquines warachtigh is.)

Tot naerder verstandt van 't ghene hier by Herrera wordt gheseght van Don Richardo Aquines, soo is te weten dat in den jaere 1594 dooz de strate van Magallanes, in de zupdt-zee quam een Engelsch schip daer vooz Generael op voer Sir Richard Hawkins; ende werdt by Don Beltran de la Conna ghenomen / naer dat wel d'p dagen haer mannelijcken hadden ghetweert / tegen een Spaenssch galioen met twee-en-dertich metaelen lepel-stucken daer wel vier hondert man op was / ende een ander schipken met acht oft thien metaele stucken; daer dit Engelsch schip maer tachtentich ghesonde mannen hadde. Zijn vopagie dooz de strate sal hier naer volghen.

De principaelste plaetsen van dese strate aen 't in-komen van de zupdt-zee / zijn de Cabo Deseado, op de hooghte van 53 graden; ende 't kanael van todos Santos 22 leguen van de mondt / seer breedt ende langh / ende daer vooz-by de haven die sy noemen de Traycion; ende daer naer een ander groot en langh kanael / welck loopt naer het noozdt-wellen / ende la Campana de Roldan, welck is een groote klippe in 't midden van het beginnel van een ander kanael. Het punt van Possession vier leguen van Cabo de las Virgines, aen het in-komen van de strate aen de noozdt-zee / op de hooghte van twee-en-vijftich graden ende een half.

Doen Pedro Sarmiento (als voozen verhaelt is) de strate van het zupden naer 't noozden was dooz-ghekomen / ende dat meest om te onder-soecken oft dese vaert ghereeder was om 't silver ende goudt naer Spaegniën te brenghen / als over Panama ende Nombre de Dios, soo namen sy meest acht op twee engheten / welcke men heeft van de noozdt-zijde in-komende / ende Sarmiento oordeelde dat d' een enghete soo naeut was / dat men se met gheschudt soude kunnen bewaren / en persuadeerde den Koningh van Spaegniën het soo verre / dat (hoe wel den Hertogh van Alva althijts seide dat 't onmogelijck was) men daer sondt een armade onder 't beleydt van Diego Flores, die onbzychbaerlijck af-liep / (als wy hier naer sullen verhalen;) ende op 't eynde vondt men dat het een seer dangereuse vaert is; ende dat de bloedt van beyde de zeen / welck op een plaette te samen komen / haer weder retireeren met sulcken furie / het water op sommighe plaetsen ballende meer dan sellich bademen / dat / al waert dat de schepen niet dan met kabels gheladen waren / om te houden / en niet weder over stier te d'ijven / loudē gendeugh te doen hebben.

Als men de Cabo de las Virgines ghepasseert is / ende komt aen het leege landt in thien ofte twaelf badems / soo zijt ghy recht over la Purification, ende een half legue binnen 't landts was een stadt gheleght ghenaemt Nombre de Iesus, oock ende west met de voozsepe kape recht over een klif / welck komt van de voozsepe kape / ende loopt binnen de strate.

Het selte Capittel.

Voordere beschrijvinghe van de strate van MAGALLANES, ghelijck die by de Engelsche is ondervonden.

In den jaere 1577 is de vaert dooz de strate van Magallanes booz-ghenomen Voyag.
Draeck.
by Sir Francis Draeck; welck upt de haven van Plymouth schepden den dertiensten Decemb. ende quamen den vijftden April 1578 op de kuste van Brasil op de hooghte van dyp-en-dertich graden by zupden de linie. Den twee-en-twintichsten Jun. quamen sy in de haven Sant Iulian. Schepden van daer den levendhien- den van August. ende den twintichsten dito quamen sy aen de strate. Den een-en-twintichsten boeren sy daer in/ ende bonden datse hadde diverse keeren/ende ghelijck als op-schuttinghen / ghelijck als ofter gheen dooz-gangh en waer ghe- weest/ waer dooz sy dickmaels teghen-windt hadden; ende als het eene schip een hoeck te boben was ghekomen / soo wierdt het ander wel te rugghe ghedzeben / ende ghedwonghen ten ancker te komen daer het kost. Den vier-en-twintichsten August. quamen sy aen dyp Eplanden / op welcker een sy wel dyp duplent vogels dooden/ende noemden dit Eplandt St Bartholome, ende 't ander St George: boe- ren van daer boozts naer de mondt van de strate / aen de zupdt-zee / alwaer sy an- kerden onder een Eplandt / ende sonden een sloupe om de kanalen te diepen: dese sloupe ghemoete in 't weder-keeren eenighe Wilde in een kanoë seer fraep ghe- maect van basten van boomen / ende te saemen ghenaept met nestels van rob- ben-bellen / booz en achter op-gaende met een kromme steven: dit volck was kozt van statuere / wel gheset van leeden / de aensichten met secker verwoe gheschil- dert / hadden op het Eplandt een hutten van staecken ghemaect / ende met bel- len ghedeckt: bonden daer byer in / versch water / doode robben / mosselen ende dierghelijcke spijle / haer water-baten ende dzyck-koppen waren van ghelijcke basten ghemaect: haer messen ende andere ghereetschap daerse dese baten met maecken / waren groote mossel-schelpen / diese op secker steenen soo weten te scher- pen datse daer mede niet alleen hardt houdt maer oock been mede beknijden. Den 6 September quamen sy in de zupdt-zee neffens de kape. Den levendsten wierden sy dooz een groote storm van de mondt van de strate ghedzeben wel twee hondert mijlen in de lenghte / en een graedt zupdelijcker als de hooghte van de strate; in welke hooghte sy den eclips van de mane hadden den vijftiensten September ten les upzen des nachts. Dese storm duerde wel twee-en-vijftich daghen / soo datse in groot ghebaer waren om alle te vergaen / ende een van de schepen ver- dwaelde van haer af / welck sy noyt weder en saghen. Wierden daer-en-tusschen ghedzeben tot op de hooghte van leven-en-vijftich graden ende quamen den le- venden October op die hooghte ten ancker in een bape: dan wierden dooz de windt weder van haer ancker ghedzeben / ende den Vice-Admirael gheraecte hier van haer. Van dese bape / welck sy noemden The baye of severingh of friends (dat is / de verstopinghe van vrienden /) waren sy te rugghe ghedzeben op vijf- en-vijftich graden en een derde by zupden van de strate / daer sy aen ancker qua- men tusschen Eplanden / hebbende goet versch water ende verschepden krupden van sonderlinghe krachten. Niet verre van daer quamen sy in een andere bape / daer sy volck bonden beyde mans ende vrouwen / sittende in haer kanoas heel naeckt ende varende van het eene Eplandt tot 't ander om haren kost te soecken; sy handelden met dit volck / ende verkreghen van haer sulcke dinghen als sy had- den. Van daer keerende naer het noorden toe / bonden sy den derden October dyp Eplanden / in welcker een sy sulcken menighte van voghelen bonden / dat het qualijck ghelooflijck is. Weder ghekomen zijnde op de hooghte van de strate van Magallanes, bonden sy dat de kuste streckte noozdt-oost ten oosten / contrarie als booz dese in de kaerten was ghesteldt gheweest / het zy onwillens dooz mis- verstant

verstant ende onwetentheyt / ofte willens dooz bedryf van de Spaegniaerden / om te bedrieghen: dus veel van de vaert van Sir Francis Draeck, belanghende de strate van Magallanes. Van eer top hier van schepden / sullen top hier mede stellen de sonderlinghe observatien van Mr Iohn Winter, welck een van de selve vlote was. Den twaelfden May waren sy met haer schepen op de hooghte van leven-en-veertich graden / welck landt den Generael Draeck noemde Cape de Hope. Daer naer in Port Sant Iuliaen als vooren verhaeldt / daer sy eenighe Wilden vonden / doch by verre soo grooten volck niet (naer het segghen van de Engellschen) als de Spaegniaerden wel hebben upt-ghegheven. De kape aenden mondt van de strate ghelegghen noemden sy Cape de Victorie, ende bevonden die te legghen op de hooghte van twee-en-vijftich graden en een half by zupden de linie.

In de strate selfs en vonden sy gheen current / als sommighe imagineeren / welck soude volghen het primum mobile, van oosten naer het westen; maer een ordinaire bloedt en ebbe / het water daer dooz-gaens wallende vijf vademen. De bloedt rijst upt den Occaen, ghelegghen naer het oosten / ende repckt soo verre in de strate / dat sy ghemoet de bloedt welck komt upt de zupdt-zee / by-naer in 't midden van de strate / daer de strate haer om-kromt als een el-boogh / streckende van daer west-noozdt-west / naer de zupdt-zee toe / daer het oosterlijcke ghedeelte van desen el-boogh van de noozder-mondt van de strate af / tot aen dese kromte streckt zupdt-west ten westen ende zupdt-west / tot de hooghte van dyp-en-vijftich graden en een half. Vertich mijlen binnen de strate bevonden sy te legghen dyp Eplanden / waer van sy het een noemden Elizabeth, het ander Sant Bartholome, ende het derde Sant Georges. Den sesten September passeerden sy by de Cape Deseado, in de zupdt-zee / ende liepen noozdt-west by de seventich mijlen; ende sy saghen daer den eclips aen de mane den vijftienden dito ten ses-upzen des nachts / welck in Enghelant werd ghesien den sestienden / booz een upze naer midder-nacht / welck is ontrent ses upzen differentie (naer haer legghen) accorderende op een vierde-part van de werelt / verschepden van den meridiaen van Enghelant naer het westen. Den laetsten van September, (alsoo sy de windt van den vijftienden September booz schreven teghen kregghen / met extraordinaaris vuyt weder van reghen / haghel / sneeuw / ende dicke mist / ende duerende by de dyp tweecken / soo dat sy gheen zepl konden voeren / ende waren ghedreven tot op de leven-en-vijftich graden by zupden de linie;) sy stelden haer kours weder oost naer de wal toe / ende kregghen het landt in 't ghesichte / den seveden October, verballende in een seer dangereuse bape / vol van klippen / ende wierden daer van de compagnie van Draeck verstecken. Den dagh daer aen quamen sy weder in de strate van Magallanes, swaerlijck haer ghereddert hebbende upt de klippen / ende anckerden daer in een open bape / booz twee daghen; van daer quamen sy op een ander reede / daer sy dyp tweecken vertoefden / ende noemden se de haven of Health, dooz dien 't volck daer weder ghesondt wierdt.

Sy gaben de reple ober / ende keerden doen van hier wederom naer hups den elfden November; by de Cape Victorie, de strate van Magallanes wederom upt-loopende.

Het sevende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de strate van MAGALLANES by de Engelsche, volghens de voyagie van *Thomas Candisch*.

In den jaere 1586 wierdt de tweede reple naer de strate booz-ghehouden by Mr Thomas Candisch, de welke met dyp schepen schepde van Plimmouth den een-en-twintichsten Iulii; ende den thierenden September schepden sy van de Eplan.

Eplanden van Cabo Verde, ende den eersten November liepen sy tusschen het vaste landt van Brasil, ende het Eplandt San Sebastiaen.

Den seven-en-twintichsten van December quamen sy op de hooghte van acht-en-veertich graden by zupden de linie / ende liepen in een haven die sy noemden Port desiré. Schepden wederom van daer den acht-en-twintichsten Decem-ber, ende voeren aen een Eplandt wel dyp mijlen daer af-ghelegghen naer het zupden.

Den derden Januar. 1587, quamen sy aen een groote witte kape ghelegghen op de hooghte van twee-en-veertich graden ende vijf-en-veertich minuten.

Den sesten des selven maendts voeren sy de strate van Magallanes in.

Den sevensten / wesele tusschen de mondt van de strate ende het eerste naeuw- kregghen sy een Spaegniaert ghebanghen / die daer was met noch dyp-en-twin- tich andere alleen ober-ghebleben van vier hondert / welck daer ghelaten waren dyp jaeren te booren / ende tot soo naer van hongher ghestorven; (dese Spaeg- niaerdt sal getweest zijn van de stadt Nombre de Iesus, daer wy in 't vijfde Capitel van hebben ghesproken;) ende den selven dagh passeerden sy het eerste naeuw- welck is van de mont van de strate naer haer reeckenigh veerthien mijlen / ende streckt west ten noorden; van dese enghete tot het Penguins Eplandt / zijn naer haer reekeningh thien mijlen / ende leght west-zupdt-west wat zupdelijcker; dit Eplandt heeft syn naem bekomen van het ghevoghelte welck men noemt Penguins / wesele van ghedaente als hier neffens; want alsoo ghenoech nu by andere zijn beschreven / sullen het selve hier boor- by gaen.

Zepende van daer zupdt-zupdt-west na de stadt die de Koningh van Spaegnien Philips de II daer hadde doen legghen. Welcke stadt hadde vier forten / ende op elck fort hadde ghelegghen een stuck ghelchuts / welck doen waren begraven / ende sy groeven die weder upt: De stadt was gheleght aen de bequaemsten oordt van de strate om wa- ter en houdt te bekomen: (de Spaensche directie van kourfen seght dat punta de Santa Anna leght op de hooghte van dyp-en-veertich graden en een half / ende dat naer het noordt-westen daer af / in een hoeck was gheleght la Ciudad de Don Philippe, ende dat men moet ten ancker komen noordt-waert daer van / als ghy 't kasteel ghepasseert zijt / ende een grooten boom die daer staet tot een lichtecken.) Dese Spaegniaerden waren hier ghebracht (als booren oock is aen-gheroert) om de strate te bevyiden ende te beletten dat daer gheen ander natien door en souden moghen passeeren; dan het schijnt dat Godt sulcks niet en heeft ghelieft / want gheduerende den tijdt welck sy daer waren / en konden sy daer gheen ghewas heb- ben / soo dat de victualie haer manckeerende / sy allenghskens van hongher stier- ven / ende de ober-gheblebene den stanck niet langher konnende verdraghen / re- solveerden het ghene daer oberich was te begraven / ende met haer roers ende toe- behoorte ober landt naer Rio de la Plata te marcheeren. Candisch noemde dese plaetse Port Famine, is ghelegghen op dyp-en-veertich graden. (naer dat men ver- staen kan upt een Spaenschen brief ghelchreven upt Potosi in den jare 1590, soo schijnt dat de Spaegniaerden oock ten deele ghestorven zijn van een sieckte die doen ter tijdt gantsch Indien door regneerde / ghelijck de kinder-pocrkens. Ende dat den Generael Don Diego de Aboles ordze had van den Koningh om in de strate dyp forten te legghen.)

Den veerthienden Januar. Schepden sy van Porto Famine, ende voeren zupdt- zupdt-west tot Cape Forward, welck is het zupderlijckste ghedeelte van de gant- sche strate / ende ghelegghen op de hooghte van vier-en-veertich graden, van daer liepen

Cap. 20.

Engel-
sche
voyagie.

liepen sy west ten noorden tot een bape aen de zuydt-zijde van de Strate welck sy noemden de Mossel-baye.

Den een-en-twintichsten dito liepen sy nooydt-west ten westen thien mijlen/tot een fraye zandt-bape aen de nooydt-zijde van de Strate die sy noemden Elisabets-baye. Twee mijlen voorder is een riebier van versch water / daer sy met den boot op-boeren ontrent dyp mijlen / en heeft leer goede en lustighe grondt daer aen legghende / leegh landt en veldigh als daer gheen en is in de gantsche Strate / welck voorts klippigh ende berghachtigh hoogh-landt is. Op dese riebieren woonden veel Wilden / menschen-eeters / ende op raewt vleesch voedende / ende andere vuple dinghen : welck oock eenighe van de Spaegniaerden hadden vernielt / want de Engelsche bonden onder haer stucken van messen ende rapieren. Van daer zeyden sy naer het kanael van Sant Ieronymus, het welck is twee mijlen verder. Van hier liepense dyp oft vier mijlen west-waert tot een kape welck is aen de nooydt-zijde ; ende van dese kape tot de mondt van de Strate aen de zuydt-zee is de kours nooydt-west ten westen ende nooydt-west ; tusschen dese kape ende de mondt laghense by-naer een maendt in een haben dooz contrarie windt / ende extraordinaire storm / haer onder houdende met mosselen ende flecken / ghevogelte / ende sulcks als sy aen landt konden bekomen. Daer is by-naer hier alle mijl ofte twee mijlen / een haben aen beyde zijden van de Strate. Ende van de riebieren St Ierome tot de zuyder-mondt zijn by gissingh vier-en-dertich mijlen. Soo dat de gantsche lenghde van de Strate is ontrent neghentich mijlen.

Ende dese mondt van de Strate aen de zuydt-zee leght op de selve hooghte / ghelijck als die aen de nooydt-zee / welck is ontrent twee-en-veertich graden ende twee derde by zuyden de linie.

Den vier-en-twintichsten Februarius quamen sy in de zuydt-zee ; aen het upt-komen aen de zuydt-zijde is een schoone hooghe kape met een leegh punt daer aen / ende aen de nooydt-zijde zijn vier of vijf Eplanden / die ses mijlen van het vatte landt legghen / ende veel ghebroocken ende ghesoncken grondt daer om-her.

Wat de lenghte van de Strate is belanghende / Thomas Fuller een van de Schippers van Candisch blote / steldt in zijn Memoriael de lenghte van hondert ende vijf mijlen ; welck beter met andere accordeert. De Engelsche hebben daer naer noch op verscheden reysen de selve vopagie dooz dese Strate vooz-ghenomen / doch met slecht succes / ghelijck dan desen Candisch selfs de tweede reys derwaerts doende / achter is ghebleven. Ende Sir Richard Hawkins is daer dooz zijnde van de Spaegniaerden ghenomen. Syn vopagie volghet hier aen.

Het achtste Capittel.

De voyagie van *Sir Richard Hawkins* door de Strate van
MAGALLANES.

Sir Richard Hawkins nam syn reysle vooz in April des jaers 1593. Syn wederbaeren tot op de hooghte van Rio de Plata en sullen wy hier niet roeren : hadden daer een storm upt de zuyden / welck acht-en-veertich uren duerde / daer naer kregghen weder goeden windt tot datse waren ghekomen op de hooghte van neghen-en-veertich graden ende dertich minuten / daer de windt west liep ; welen de aldan naer haer reeckeninghe vijftich mijlen van het landt. Den tweeden Februarij 1594 smorghens ontrent ten neghen uren werden sy landt ghewaer / welck zuydt-west van haer streckte / niet konnende bedencken wat landt het mocht welen ; want waren onghebaerlijck op de hooghte van acht-en-veertich graden / ende gheen zee-kaerten en hadden eenigh landt op die hooghte soo streckende als dit dede ; soo dat sy af-wenden ende ginghen nooydt-oost aen / al dien dagh ende nacht / ende de windt blijvende van de westelijcker handt / ende een goede

goede stoccker hielden sy het al langhs de kuste den naesten dagh ende nacht; in welke tijdt sy gissen wel seltich mylen kusts ontdeckt te hebben; is een supbere kust ende en verthoont gheen ghebaer. **T**landt is black ende schoon ende bewoont want saghen veel vieren / doch konden het volck niet te spraecke komen. Heeft verscheyden riebieren in zee upt-loopende als by de veranderingh van 't water te sien was. **S**y merckten daer aen / dat het weste-punt daer sy eerst op vervielen / het westelijckste is van al dit quartier / byenghende 't selbe zupdt-west / soo rijst het op met dyp ronde heubels; maer naer dat het westelijcker is ghebracht / soo schynen in een te komen; ende oostelijck ghebracht zynde / verthoonen maer twee heubelen: Noemden dit punt Point Tremontaine. **T**waelft oft veertien mylen by oosten dit punt legh een leegh black eplandt dicht by strandt ontrent twee mylen langh welck sy noemden Faire lland, want het was soo groen ende effen als eenighe weyde in de maendt van May. **O**p ofte vier mylen meer naer 't oosten is een openingh ghelijck van een riebier ofte arm van de zee / met schoon landt daer aen liggende: acht oft thien mylen van dese openinghe / ontrent dyp mylen van 't landt legh een groote rodde / welck van verre een Schip scheen te wesen / met syn volle zeplen / noemden het Conduit-head: **A**l dese kuste soo verre sy beooghen konden streckt hem oost ten noorden / ende west ten zupden. **T**landt noemden sy Hawkins mayden-land, om dat het dooz hem ende op zyn kusten was ontdeckt ten tijde van de Koninginne Elizabeth hooghloflijcker gedachte. **T**wintich ofte dertich mylen eermen op dit landt komt te verballen soo gemoeten veel kroos drijvende op de zee met witte blommekens daer op / welck een goet tecken is dat het landt naer by is / van welck het westelijckste deel ontrent seltich mylen legh van 't alder-naeste landt van America. **D**e windt goet woordende om dooz de strate van Magallanes te loopen en dedengeen boorder ondersoock vandit landt / maer stelden haer kours naer de Strate toe: den thienenden Februar. hadden de Noordt-kape in 't ghesicht op twee-en-vijftich graden ende veertich minuten / welck hem verthoont als 't noordt boord-landt van Kent in Enghelant: ende naer weynich upzen zeplden sy de Strate in / welck in de mondt ontrent ses leguen breedt is: **H**et eerste rack is ontrent acht mylen langh / ende streckt west-noord-west. **V**an dit rack quamen sy in een schoone bape welck veel mylen noordelijck aen te landt-waert in loopt. **V**an 't eynde van dit eerste rack moeten west-zupd-west aengaen / want 14 oft 15 mylen boorder legh de naeute plaetse van de Strate; welck leydt tot een ander rack streckende west ten noorden by de ses mylen; in 't midden van dit rack kregghen de wint upt den noord-westen / soo datse twee oft dyp daghen ghenootlaeckt waren aen ancker te liggghen; waren aen landt / ende bonden aen stier-boord-zijde een redelijcke plaetse om een kleyn schip ober te halen ende kalfaten / 't water wast daer neghen oft thien voet. **S**agen hier van verre eenige berckens / doch konden niet onderscheyden oft van die van 't landt waren / ofte by de Spaegniaerden daer ghebracht. **Q**uamen daer naer aen de Penguins eplanden 4 mylen van dit rack zupdt-west ten westen; eenighe leggen dat dit dyp Eplanden zyn / dan sy en konden daer maer twee onderscheyden: men mach zeplen tusschen beyden de eplanden dooz / ende oock tusschen dese eplanden ende 't vaste landt aen bagh-boord; tusschen 't boord-seyde rack en dese eplanden loopt een schoone bape te landt-waert in noord-waert op: 't landt aen bagh-boord is leegh ende sandich / sonder twyfel meest eplanden / dooz dient veel openingh heeft / aen stier-boordt ist al berghachtigh / sonder boomen aen weder-zijden. **S**y ankerden onder 't grootste eplandt / om boord-radt te maken van penguins ende ander ghevogelte. **S**eyden boords met een noord-westen windt / welck maer kan dienen tot het eynde van dat rack / welck ontrent 12 mylen langh is / ende dyp oft vier breed / ende streckt tot de Cap Agreda: zupd-west van dese kape tot Cap Frovard streckt de kuste west-zupd-west / welck legh op 54 graden ende meer. **H**ier rupmde de wint / en sy berbolghden haer kours tot Elizabeths Eyland,

welck legt van Cap Forward ontrent 14 mijlen west ten zuyden. Dit rack is vier of vijf mijlen breedt/ende heeft veel kanalen ofte openingen in zee/want al't landt by zuyden de Straet is gebroken ende eplanden/ ende van't begin van dit rack tot het eynde van de Strate al hoogh ende bergich landt aen weder zyden/meest met sneeu bedeckt al't jaer dooz; tusschen Elizabeths Eylandt ende't vaste landt is de nauste passagie van de heele Strate/ende niet ober twee musket-scheuten wgt. Van dese enghete tot Elizabeths baye, zyn vier mijlen ende de kours noozd-west ten westen. Dese baye is al sandich en schoone gront aen de oost-zyde/maer eer ghy daer aen komt leght een punt landt dat wat ghevaerlijck is; ende in't rack ghelijck in meest alle deelen van de Strate loopt een ras getije; inde baye wast het water acht oft negen voeten: de noozd-zyde van de baye is vupl ende herft veel blinde klippen. Van Elizabeths bay tot de rievier Ieronymo, zyn vijf mijlen de kours west ten noozden ende west. De windt hier keerende/waren ghenootsaeckt een haven te soecken ende bonden een redelijcke/recht teghen ober de rievier Ieronymo, daer een ander kanael is welck men wel dooz soude konnen loopen/dan sy en doysten het niet bestaen om datse gheen pinas ofte jacht en hadden/noemdent Blanches baye, ende de windt rupmende keerden weder in't oude kanael/letten het daer ende deden provisie van water ende houdt/waren daer vier daghen met besich; daer naer de windt goedt zijnde/stelden haer kours naer demondt van de Strate. Van Blanches baye tot het langhe rack/zyn vier mijlen west-zuyd-west: 't lange rack is 32 mijlen langh/en streckt ten naesten by noozd-west. Dooz der sonnen onder-gangh lagen sy de mond van de Strate ende hoopten't sander-daeghs in de zuyd-zee te loopen; maer ontrent ten seuen upzen's avonts/saghen sy een groote wolcke rijlen upt den noozd-oosten welck subhtelijck boozt-gaf grooten donder ende blixem/en seplende met een harde noozdt-ooste windt/soo kregghen die subhtelijck van voren in/ende waren in ghebaer: ende wierden eyndelijck te rugghe ghedzeven in haer bozighe haven: dyp oft vier daghen daer naer hadden de windt weder goedt/ende quamen booz de tweede reple ontrent de mond van de Strate dan wer den weder te rugghe gedzeven dooz contrarie windt/tot verre binnen't breeder rack/ende ankerden in een baye vier mijlen by westen Cap Forward, welck sy noemden Engelsch baye, bonden daer een verliche rievier/ende twee ofte dyp van de Wilden hupskens/gemaectt in forme van een oven/seven oft acht voeten breedt/van tacken van boomen/die haer onghetwijfelt maer inde Sommer en dienen wanneer sy komen visschen: want's winters vertrecken sy diep in't landt daer het warmer is. Maer datse hier seven oft acht daghen hadden gheleghen/werden sy van de landt-windt ghedzeven tot in't kanael ende alsoo sy de baye niet weder konden bekomen/waren sy te rade Tobias coue upt te soecken/welck leght ober Cap Frio aen de zuydt-zyde van de Straet; want van de Penguins Eylanden tot het eynde van de Straet en is geen ankeren in't midden van't kanael: sy stieten op een klippe/dan met de bloet gheraecten sy weder af/ende gheraecten met het ghetije weder in de Engelsche baye: ende daer naer met groot ghebaer in Blanches baye: Het begon seer scharp te waepen met jacht-sneeu/soo dat het volck weder de Straet upt wilde. Sy vergaderden hier de bast ende vrucht van secker boomen diemen alenthalben in de Strate vindt/waer boomen groepen; desen boom draeght sy vruchten in kliffers als de haegh-doozn/dan datse groen is/ende van de groote van een peper-koozn elcke besie/met vier ofte vijf korreltjens daer in/als mostertzaedt/welcke ghebzoken binnen wit zyn/ende bijten stercker als de peper: den bast heeft by naer de smaeck van alle specerijen te samen/seer gesont booz de mage: 't bladt van den boom is bleek groen/ende niet onghelijck de bladeren van de aspen ofte swarte populieren: Doctor Turner (seght Sir Richard Hawkins) heeft daer van gheschreven onder de naem van Cortex Winteranus; ghelijck oock den vermaerden Carolus Clusius in syn Boeck van de upt-heernsche boomen krupden ende vruchten/in't vierde boeck aen't eerste Capittel. Maer datse hier beerthien

veertien daghen hadden ghelegghen/ kregghen sy de windt goet/ ende zeyden met goeden voort-ganck tot aen Cape Desire welck is het westelijckste eyndt van de Straet aen de zuydt-zijde / ende los voorts in de zuydt-zee: Ontrent vijf leguen nooydt-west van dese kape ligghen vier heel klepne eplandekens/ ende het middelste is ghelijck een supcker-broodt. Saghen voorts geen landt weder voort datse aen 't Eplandt la Mocha quamen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinge van de Strate van MAGALLANES, ghelijck die by de Nederlanders is bevonden in den Iare 1598.

De vaert op dese Strate is by onse Nederlanders voort-ghenomen in den Iare 1598 eerst by vijf schepen / onder den Admirael Jaques Mahu, ende Vice-Admirael (ende daer naer Admirael by sterben van den voort-gaenden) Simon de Cordes; welcke uyt het Goereelsche gat zijn ghescheepden den 27 Junij des voort-schreven jaers; ende naer diverse teghen-spoeden die haer onder-wegghen zijn ghemoedt / den sesten April 1599 ghekomen aen de mondt van de Strate; ende quamen daer naer aen een kleyn Eplandt/ welck leght veertien mijlen binnen de Strate/ ende is het kleynste van de twee Pinguins Eplanden. Den 13 liepen sy aen de nooydt-zijde in een lustighe bape/ die de Engelschen genaemt hadden de Mossel-baye, leggende een-en-twintich mijlen binnen de Strate; aen de west-zijde is een schoon rievier van versch water/ ende daer by menichte van mosselen ende brandt-houdt/ insonderheyt op een Eplandeken midden in de bape. Den 17 ginghen sy wederom 't zepl met een oosten windt/ loopende zuydt-west aen/ daer naer west-zuydt-west ende west ten nooyden/ seplende tusschen het hooghe landt; doort welck scheen oft daer gheen doort-gangh soude te vinden ghevoest hebben/ midts de hooghte van de berghen die soo doort malkanderen liepen / ende zijn boven meest met sneeuw bedeckt. Van daer loopende met een oosten-windt ontrent een mijle nooydt-nooydt west aen/ wierden doort contrarie windt ghe-nootlaeckt te setten in een bape aen de nooydt-zijde / ghelegghen op veertien vadem goede kleyn-grondt. Dese bape legghende op de hooghte van vier-en-vijftich graden/ is ghenaemt de groene bape, streckt haer met een kromte om den nooyden/ heeft in 't midden d' Eplandekens / waer van het kleynste oostelijck leght. Hier souden de schepen als het noot dede/ schoon gemaect konnen werden/ want het over al schoon wit zandt is / waer op het passelijck hoogh bloeyt / geciert met groene boomen / den laurieren niet onghelijck/ doch onghelijck hoogher / altydt groen/ de basten so bitter als peper hebbende: hier leydt oock een rievier van versch water; men vindt daer mede menichte van mosselen/ waer van de sommige wel een span langh waren/ also dat de d' ghekoockt zijnde / wel een pont woeghen; sommige eyndt-vogheis ende gansen: ten kortsten gheleyt/ 'tis wel de beste bape die in de ganische Strate van Magallanes ghelegghen is; want men de gheheele bape doort op 12, 15, 20, 30 ende 45 vadem ankeren magh. Hier laghen sy/ midts den windt gantsch niet dienen en wilde tot den 23 Augusti, sonder nochtans opt de zeylen van de reede tenemen/ daghelijcks hopende ende verlangghende met den eersten bequamen windt 't zepl te gaen; doch also het winter wierde/ ende de windt gantsch niet wilde dienen/ hebben sy daer onghelooftijcke armoede gheleden/ ende over de hondert man daer verlozen/ want sy den eenen storm op den anderen hadden/ so dat de schepen dickmaels voort vier ankers doort gingen. Dewijle sy daer laghen voeren sy met de sloepe naer een Eplandt om den zuyden / recht teghen over de groene bape legghende / om zee-robber te soecken; al waer komende / sy seben Canoas met Wilden vonden/ die soo veel men konde mercken / wel thien oft elf doet langh waren / de leden naer advenant hebbende; ros-achtigh van couleur/

ende het hooft lanck ghehapyt; welck dese floepe siende / met grooter haest naer 't landt liepen; waer van sp soo gheweldigh met steenen wierpen / dat de floepe 't landt niet en doyste ghenaecken; het welcke dese Wilden merckende / zijn ghelijcker-handt in haer Canoas gheballen / ende naer de floepe toe ghekomen / dan alsoo de onse daer onder schoten / soo dat daer vier oft vyf doodt bleven / zijn sp weder aen landt gheloopen; al-waer sp met gheweldt eenighe boomen / die van verre wel een span dick schenen te wesen / upt der aerden trocken / om haer te beschancken; doch ons volck schepden daer van. Dit volck was al naeckt / upt-ghe-nomen dat den eenen een oudt Robben-vel om den hals hadde: haer ghewepz waren stilsen van hardt hout / die sp upt der handt seer fel ende recht schoten / de vooyste punt was harpoens ghewijse gemaect / met senutwen van zee-robben aen de lange stilsen ghebonden: Sp ober-vielen eenige daghen daer naer eenigh volck / ende doodender dyp / ende quetstender twee / die genesen wierden met groote moeyte / dooz dien de harpoenen so diep in 't lijf staecten; waren aen den eenen dooz vier packen kleederen tot in de boyst ghegaen. De onse noemden dese groene bape de Cordes baye. Den 23 Aug. zijn sp van daer 't sepl ghegaen met een nooydt-oosten windt / nooydtten westen aen / doch meest met stulte / also dat sp daeghs daer aen in de mozghen-stondt / de seplen aen de mast hangende / weder setten moesten / ende anckerden op 28 badem / aen de zupdt-zijde; doch des avonts hebben sp de anckers weder ghelicht / ende met de booz-ebbe laten drijven tot den thien upzen des nachts / dat sp in een groote bape / aen 't zupden legghende / qua-men; alwaer sp aen de oost-zijde van de bape anckerden op 20 badem klep-grondt / ende aen de west-zijde achter een kleyn Eplandeken / op 16, 24, 30 en 40 badem. Hier ist veel bequamer booz de schepen te legghen / want men eenen woyp van 't landt brenghende / van hier met alle winden 't sepl kan gaen / welck men van de oost-zijde niet doen en kan. Noemden dese bape de Ridders baye, dooz dien sp hier een societept ofte broederschap van den onthonden leeuw / met ridderlijcke ceremonien aen-stelden. Den 28 ginghen sp van hier weder 't sepl met een zupdt ten oosten windt west-nooydt-west aen / ontrent een groote half mijle langhs de nooyt-zijde / een gotelingh-schoot van 't landt; hier leydt een drooghje daer men licht een schip op verliessen soude / midts daer ober een badem waters niet en is; alsoo dat het schip 't Gheloove hier by naer op-komende / in groot ghebaer was / doch kregen het daer boben op beertich badem klippige grondt ankerende; ende also de schepen heel qualijck laghen soo den nooydt-westen windt hadt be-staen te waepen / kregghen sp de anckers weder op / loopende midts den tegen windt om den zupden / in een kleyn baepken / een groote half mijle van de Ridders baye ghelegghen / daer sp op twintich badem anckerden. Hier vonden sp versch water / ende aen de oost-zijde laghen vier Eplandekens / daer op sich naer vermoeden des somers veel zee-robben onthouden. Den 2 September zijn sp van daer weder te sepl ghegaen met een oost-zupdt oosten windt / nooydt-west ten westen aen: Ende den 3 met een nooydt-oosten windt ende meerder koelt / ende zijn in de booz-nacht de strate van Magallanes ten eynde gheseylt / komende met seer fraey weder in de zupdt-zee. Doch twee van de schepen dooz storm van de andere verstecken zijnde / verbielen eerst op 't landt by nooyden de strate / ende daer naer weder in de strate; alwaer het eene weder dooz quam / als in 't langhe te sien is by het journael daer van in druck upt-ghegheben / daer top den begheerighen leser toe wijlen / om hier niet te langhe te wesen. By welck journael oock gheboeght is een seer pertinente af-teeckeninghe van de strate / dooz lan Outgerfz. verbooydert / die wel de exactste is van alle de ghene die tot noch toe zijn booyt-ghekomen; so dat onse natie de volkomen kennis van dese strate dooz de industrie van desen man bekomen heeft / ende anderen mede ghedeelt.

Het thiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Strate van MAGALLANES, naer dat die by de Nederlanders is bevonden.

In het selve jaer 1598 zijn andere vier schepen onder den Generael Olivier ^{Oliv. van Noordt.} van Noordt van Rotterdam naer de selve strate tzepl ghegaen; schepdende upt het Goereesche gat den 13 September: ende naer veel luckelinghen quamen sy den 20 Septemb. 1599 in Porto Desire; ende schepden wederom van daer den 29 October, ende den 4 Novemb. quamen sy in de strate / ende dooz storm upt en in-gejaeght zijnde / quamen den twee-en-twintichsten aen de eerste enchte: ende den vijf-en-twintichsten aen 't kleynste Pinguins Eplandt / daer sy eenighe Wilden bonden / van de welcke sy vele doodt-schoten / ende kregghen daer eenighe jonghers ghevanghen. Verstonden de ghelegghentheyt van haer-lieden landt / welck was in de volghende maniere.

Dit gheslacht van volck is ghenaemt Enoo, bewoonende een landt welck sy noemden Cossi; maer dit Eplandt is ghenaemt Talcke. Het andere welck het grootste is / ghenaemt Castemme, al-waer veel Pinguins op zijn / daer sy haer / meest mede geneeren. Van de bellen maken sy haer mantels / die sy om 't lijf hebben / ende zijn voorts naeckt / woonende in hollen in de aerde ghemaect.

Naer ons duncken (leght den Schryber van de vopagie) waren sy van het vaste landt op dit Eplandt ghekomen; want wy sagghen noch veel volcks op het punt van 't landt / datter geen halve myle af leght / halende Pinguins van dit eplandt vooz haer eeten. Gock zijn daer noch ander ghedierten die sy noemen Cassoni, wy vermoeden dat het harten ofte rheen zijn. Dit volck houdt hem al met gheslachten by den anderen / dies wy vermoeden dat daer veele zijn / houdende elck syn woon-plaetse apart: want sy hadden kennis van noch vier geslachten; Kemenetes bewoonende een plaetse ghenaemt Karray: Kennecas woonende in een plaetse ghenaemt Karamay: Karaike woonende in een plaetse ghenaemt Morine. Dit is al volck van statueren gelijk die van Enoo, die wy bekomen hadden; van de groote als een man van ons landt / dan zijn seer breedt ende hoogh van borste / schilderen haer in 't aenlicht en vooz-hoof met eenighe vertwen. De mans hadden haer schamelheyt vooz met een draetjen toe ghebonden / ende de vrouwen hadden een lap van Pinguins-bellen vooz de hare. Het hapt dat de mans aen 't vooz-hoof ober-hangt / is de vrouwen af-ghelmeden. Sy gaen al naeckt / alleenlijcken hebben een Pinguins oft ander voghels vel om het lijf / dat sy noemen Oripoggre, ende de Pinguins, Combogre; welck zoo wel aen malkanderen waren ghenaemt / ghelijck als of het een peltier gedaen hadde. Noch is daer een gheslacht te landt-waerdt in / ghenaemt Tirimenen, de welcke een landt bewoonen / ghenaemt Coin. Dit zijn groote menschen als reusen / zijnde thien oft elf voeten lanck / ende komen teghen dese andere gheslachten oorlogghen / verwijten haer datse Strups-eeters zijn / daer dooz schijnt dat sy beter spijle moeten hebben als d'andere / dan wy vermoeden dat het menschen-eeters moeten wesen. Den tweeden Ianuarius 1600. legghende in een bape die sy noemden Mauritius bape, zijn sy de selve met twee sloepen in-ghevaren / om te belien hoe verre de selve soude strecken / bonden 't al zupdt-oost op loopen met dibernsche canalen ende groote meeyen van versich water / daer sy upter-maten veel ps bonden / welck naer haer duncken daer altydts legghet / want men met een lijn van 10 vadem niet en konde gronden / het was nu middert in de somer; en zijn met de sloepen daer voorts dooz-gekomen / tot weder in de strate / upt-gaende teghens Cape Galanti, ende de Eplanden die daer gelegen zijn; zo dat sy te recht vermoeden dat dit al gebroken-landt moet wesen. Den 14 dito quamen sy aen een kape die aen de noozd-zijde legghet / genaemt Capo Boluto, van daer streckt hem de strate recht west-noozdt-west / ende men liet ghelijck oft men in

zee lagh / het gat upt / maer is noch wel twintich mylen langh; de wydte van de strate is hier ontrent twee mylen. Naer veel luckelingh quamen sy eyndelijcken den lesten Feb. in de zuydt-zee / neffens de Cape Desleado. Aen de nooydt-zijde ontvalt hem 't landt seer om de nooydt-zoo datter gheen kennelijcke kape is / maer daer legghen vier ofte vijf Eplanden / vier oft vijf mylen van 't landt / de welke legghen acht mylen nooydt-nooydt-west van de Cape Desleado, ende de strate is hier wel seiven mylen wydt. Die meerder particulariteyt van dese vopagie begeert te weten / kan het journael daer van upt-ghegheven lesen.

In den jare 1614, is den Generael Spilberghen upt Texel ghescheyden den achtsten Augustus, ende den tweeden Martij 1615, aen de strate ghekomen met groote perijckel / want dickwils d'in-komste van de strate hem belet wierdt dooz beele stormen / quaet weder / ende contrarie winden / doch zijn den derden April de eerste enghte ghepasseert / ende den sestiende in de Cordes baye gekomen / daer sy haer van water / houdt / ende anders verlagen; ende zijn soo met groote moepte in de zuydt-zee ghekomen den lesten May 1615 vooz-schreiben / welck wel een van de spoedichste reysen is ghetweest die opt dooz de strate zijn vooz-ghekomen; soo dat het vele daer aen ghelegghen is / dat men op het rechte saploen daer komt / welck by veelen werdt gheacht te wesen in Ianuario ende Februario, alsoo het dan daer somer is.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de nieuwe Strate van LE MAIR.

E Er wy voozt-baren tot de beschrijvinghe van 't landt aen de nooydt-zijde van de strate Magallanes tot Rio de la Plata toe / soo verseycht de ordze / hier te sprecken van de nieuwe strate de welke lof-weerdichlijck ghebonden ende ontdeckt is by onse natie. Wy hebben hier vozen ghelien / soo in de relatien van de Spaegniaerden / als van de Engellsche / ende de onse / dat het ghemeyn ghevoelen is getweest / dat het landt aen de zuydt-zijde van de strate maer gebroken landt ende Eplanden en zijn / ende dat daer een rupme zee achter loopt. Dit is klaerlijc bebonden by de vopagie aen-gestellt op Terra Australis by Isaac le Maire ende Willem Cornelisz Schouten van Hoorn; de welke een schip ende een jacht tot dien eynde hebben upt-ghemaeckt: welck van Texel zijn 't zepl ghegaen den veerthienden Jun. 1615, wesende opper-schipper van dese twee schepen Willem Cornelisz. Schouten, en opper-koopman Iacob le Maire sone van Isaac le Maire voornoemt. Wat haer wederbaren is op de gantsche reyse / sullen wy hier niet aenroeven / alsoo haer journael ghedruckt is; dan sullen beginnen haer weder-baren te verhalen van Porto Desire af / alwaer sy den seviden Decemb. arriveerden / ende verlozen daer haer jacht by ongheluck van den brandt. Den 13 Ianuarius 1616 zeplden sy weder upt Porto Desire, ende lagen den 18 Seboldts Eylanden, op de hooghte van een-en-veertich graden. Den 20 bebonden haer op dyp-en-veertich graden / ende gisten haer twintich mylen van landt by zuyden de strate van Magallanes. Den 23 dito voeren sy met een nooydelijcken windt in bleeck water zuyden ten westen aen: ende ontrent dypuren naer de middagh lagen sy landt in 'twesten ende zuyd-westen / ende openbaerde hem oock kortz daer naer in 't zuyden sy hadden sabonts een nooydelijcke windt / ende ginghen oost-zuydt-oost aen / om boven 't landt te blijven. Den vier-en-twintichsten des mozghens vzoegh werden sy het landt aen stier-booydt ghewaer / en lagh niet meer als een groote myl van haer; hadden grondt op veertich badem / ende een westelijcke windt; het landt streckte hier oost ten zuyden / met seer hoogh geberghte / dat al wit met sneeu bedeckt lagh. Zeplden al by dat landt langz / en ontrent de middagh quamen dat ten eynde / ende saghen een ander landt daer by oosten / dat oock seer hooghende hackelijc aen

aente sien was. Dese landen laghen naer haer duncken ontrent acht mijlen van den anderen; ende haer scheen tusschen beyden dooz/een goede passagie te wesen/ ende sy vermoeden het te vaster/ om dat sy merckten dat daer een harde stroom om de zupdt tusschen beyden in liep; hadden doen de hooghte van vier-en-vijftich graden ende ses-en-beertich minuten: naer de middagh kregghen sy een noozdelijcke wint/ende liepen naer de openinghe toe; maer het wierdt teghen avondt stil/ ende sy dzeben dien nacht met harde stroom ende wepnich wints henen. Sagen daer ontelbare menichte van Pinguins oock walvisschen by dupsenden/ soo dat sy die qualijck konden mijden. Den vijf-en-twintichsten waren sy dicht by het oostelijckste landt/ dat was seer hoogh ende hackeligh/ ende streckt op de noozdzyde oost-zupdt-oost heen/ soo verre sy sien konden; gaben het den naem van Staeten Eylandt: maer het landt daer by westen noemden sy Mauritius de Nassauw. Sy vermoeden dat men aen beyde zijden goede reeden ende sandt-bapen soude vinden/ want 't was aen beyde zijden met schoone sandt-stranden ende mope op-gaende sandt-gronden. Visch/ Pinguins ende zee-robber zijn daer ghenoech te bekomen; oock gheboghelte ende water; dan boomen en konden sy niet sien. Hadden een noozdelijcke windt in 't gat; gingen zupdt-zupdt-west aen; hadden 's middaeghs de hooghte van vijf-en-vijftich graden ende ses-en-dertich minuten/ ende setten haer kurs supdt-west aen: sagen het landt by zupden het gat van 't westelijcke eyndt van het landt Mauritius af strecken west-zupdt-west/ ende supdt-west heen/ soo verre sy beooghen konden al hoogh ende hackeligh landt. Des avonts de windt zupdt-west loopende/ liepen sy zupdt-waert ober met holle dijninghen upt den zupdt-westen/ en seer blauw water; waer upt sy oozdeelden/ dat sy groot ende diep water te loef-waert hadden: saghen uytter-maten groote zee-meewen/ ende grooter als swanen; die dooz de ongetwoonte van menschen te sien/ op 't schip quamen sitten/ en lieten haer van 't volck doot-slaen. Den ses-en-twintichste dito hadden sy de hooghte van leven-en-vijftich graden/ ende hadden een storm upt den westen ende zupdt-westen/ ende lieten zupdt-waert ober-slaen/ saghen in 't noozt-westen noch hoogh landt/ ende wonden 's nachts noozt-west-waert ober. Den leven-en-twintichsten dito hadden sy de hooghte van ses-en-vijftich graden een-en-vijftich minuten/ koudt wedet ende hagel-bupen/ de wint west ende west-supdt-west/ liepen eerst zupdt-waert daer naer noozdt-waert met schober-zepfen. Den acht-en-twintichsten dito hadden sy holle dijninghen upt den westen; liepen met een noozdt-oosten wint west ende west ten zupden aen/ en hadden 's middaeghs de hooghte van ses-en-vijftich graden ende acht-en-beertich minuten. Den negen-en-twintichsten dito met den dagh hadden sy een zupdt-oosten wint/ ginghen zupdt-west aen. Naer de vzoegh-kolt saghen sy vooz upt twee Eplanden west-zupdt-west van haer/ daer sy ontrent de middagh by quamen/ ende liepen die by noozden om/ waren doze grauwe klippen/ met noch eenighe klepne klippen die daer om laghen/ op de hooghte van leven-en-vijftich graden: noemden se de Eplanden van Barneveldt; zepden al west-noozdt-west aen/ ende saghen teghen den avondt weder landt in 't noozdt-westen ende noozdt-noozdt-westen van haer/ dat was het landt by zupden de strate van Magallanes, ende streckt al zupdt-waert henen/ al hoogh gheberghte met sneeuw bedeckt/ eyndende met een scherpen hoeck/ diese noemden de Cape van Hoorn, op de hooghte van leven-en-vijftich graden acht-en-beertich minuten. Kregghen 's avonts een noozdelijcken windt/ en hadden holle dijninghen upt den westen/ deden haer kurs al westelijck aen/ en bevonden dat daer stercke stroom om de west ginck. Den dertichsten dito van gelijcken/ende hadden 's middaeghs de hooghte van leven-en-vijftich graden vier-en-dertich minuten. Den een-en-dertichsten hadden sy de wint upt de noozdelijcker handt/ ende gingen west aen/ hadden 's middaeghs de hooghte van acht-en-vijftich graden; naer de middagh liep de windt west/ ende west-zupdt-west; waren de Cape van Hoorn

doen ghepasseert/ende en konden gheen landt meer sien/maer hadden holle dijninghen upt den westen/ende seer blautw water; welc haer versekerde nute wesen in de zupdt-zee. Doeren soo diverse koursen sonder meer landts te sien/ende quamen op de hooghte van neghen-en-vijftich graden / tot dat sy den twaelfden Februar. haer bevonden de Strate oost van sich te hebben. Hebben dese nieuwe ghevonden dooz-baert in de zupdt-zee naer haer opper-koopman ghenaeint de Strate van le Maire.

Het twaelfde Capittel.

Voyagie vande Spaegniaerden door de Strate van LE MAIRE.

DE Koningh van Spaegniën naerder-handt van dese nieuwe strate ghehoort hebbende / heeft in den jare 1518 twee karveelen af doen veerdighen om dese strate naerder te onderzoeken; dese zijn den seven-en-twintichsten van September 't zepl ghegaen van Lisbona, onder 't beleyt van Bartolome Garcia de Nodal; ende naer dat sy dooz de selve strate waren gheweest tot in de zupdt-zee / zynse weder-ghekeert te St Lucar den neghenden Jul. 1619. Daer is een kaerte van upt-ghekomen / ghemaect dooz den Cosmographus van den Koningh van Spaegniën/Pedro Texerra Ealernas; in de welcke de zupdelijcke kape van de noozdelijcke mondt van de strate van Magallanes wort genaemt C. del Spiritu Santo; ende op de streeck naer de nieuwe strate toe/Punta de Arenas, op de hooghte van ontrent de vier-en-vijftich graden/ neffens een dooz-tocht die in de oude strate van Magallanes upt-komt/ welck sy noemen Entrade de St Sebastiaen, ende een wepnigh boozder Cabo de Pennas, ende noch wat boozder naer het oost-zupdt-oosten Cabo de St Ines. De westelijcke Cabo van de nieuwe strate noemen sy Cabo St Vincente, ende de oostelijcke Cabo de Setabence, ende de andere Cabo St Bartholome, beyde aen Staten Eylandt gheleghen. By zupden de Cabo St Vincente aen 't landt welck confineert met de strate van Magallanes, stellen sy eerst Puerto del buen successo, ende noch boozder Monte Gordo, ende daer by een eylandt / welck sy noemen Isla de S. Gonçalo, ende boozts vijf kleyn Eplandenkens de St Ilesonso; ende wat boozder van 't zupdelijckste punt van dit landt Isle de Diego Ramires.

Hebbe ghesien een seer pertinent journael van dese reyse / beschreven dooz Valentijn Iansz. van Statijn, ghewesen supz-man op een van dese bercken; de welke verhaelt hoe dat sy eerst liepen tot in de mondt van de Strate van Magallanes ende van daer zupdt-oost aen ginghen ende op de hooghte van dyp-en-vijftich graden ende vier-en-twintich minuten quamen booz een groote openinghe die meer als dyp mijlen van de noozdt tot de zupdt-zijde wydt is/ ende open soo verre men beooghen kan sonder landt; de zupdt-ooste gangh leyde haer binnen een hoeck daer beschut was te vinden booz de selve windt: liepen boozts al langhs de wal zupdt-zupdt-oost ende zupdt-oost ten zupden aen / op selthien ende vijftchien badem/ bonden haer in een bocht die heel scharpe grondt heeft; 't landt in de bocht zijn veel hooghe bergghen die vol sneeu laghen / hadden daer de hooghte van vier-en-vijftich graden ende vijf minuten / ende wat boozder is 't landt betwassen met boomen; ende op de hooghte van vier-en-vijftich graden ende vijftchien minuten verthoont hem 't landt met veel hoecken / ende daer zijn veel bapen daer men met scheepen soude kunnen ligghen/ de wal streckt hem hier zupdt-zupdt-oost wel soo oostelijck: op de hooghte van vijf-en-vijftich graden ende neghentien minuten/ bonden een bape daer twee eylanden in liggen/de strandt thoonde hem wit/gelijck oft zandt-stranden waren / dan zijn de klippen van 't water wit af-ghespoelt: sagghen 't sabonts de strate / ende kregghen sulcken stroom teghen / dat die met een moepe koelte ende alle de zeplen by qualijck konden doodt seplen/ kosen de noozdt-wal ende liepen daer by in op seven-en-twintich / vijf-en-twintich / twintich / jae selthien/

felfhien / vijftien ende veertien vadem / faghen een klepne bape / dan niet om
 met fchepen in te ligghen / want lagh vol fteenen : liepen een myle binnen / daer
 bonden fy een fchoone landt-bape / ende fetten daer op veertien vadem fwarre
 landt-grondt met fchelpkens ghemenght : 't beffe ligghen is midden in de bape
 ofte aen de nooydt-zijde : het is daer in de Strate vol pinguins ende ander ghebo-
 ghelt / soo groot als eyndt-boghels / ende oock veel groote meulwen ; waren aen
 landt om houdt / ende bonden daer een verfch riebieken ende houdt's ghenoech :
 daer quamen van de zuydt-zijde by haer vijftien mannen / naeckt / ghebertwet
 met roodt / ende booz 't hooft ende op de wanghen met wit : een deel hadden van
 haer fchepen vellen om 't lijf met de felve vertwe ghebertwet ; ende onder haer wa-
 ren twee oude / welke om hadden vellen van andere beeffen feer fijn van graeu
 hap / ende hadden op 't hooft vellen van groote cogmeulwen / de beeren uyt-ghe-
 pluckt / ende den dons daer op ghelaten / hadden boghen die niet langh en waren /
 ende witte flitsen ghelijck van haelaren houdt / de harpoentjens waren van graeu
 fteen / ende van fultcken fteen hadden fy oock meffen by haer ; om den hals hadden fe
 fnoeren van klepne witte ende blinkende hoozentjens / fraep op een riemken vaff
 gemaect / ende om 't lijf een riem van leeder / ende hadden by haer wit garen van
 fchepen wolle ghesponnen / en konden haer niet verftaen ; als fy pet legghen wil-
 den ofte pets begheerden / en leyden niet dan Hoo, ho, hoo ; en wilden met haer
 niet eten ofte dzyinken / dan pluckten ende aten krupdt van 't veldt / welck waren
 geele boter-blommen die daer met heel groot loof waffen / fmaect wat bitterach-
 tigh : fy hielpen water en houdt laden / ende als fy by 't volck quamen / soo leyden fe
 haer boghen ende knodsen neder / leerden het Pater nofter ende Vader onfe naer
 legghen : aen d'ander zijde van de bape faghen wel vijftich perfoonen / ende leeghe
 hutjens van rieden ende gheboghen ftaecken ghemaect / ende met gras gedeckt /
 soo leegh datter een man qualijck over-eynde in ftaen konde / bonden daer niet in
 dan ydele mollet-fchelpen. Dyt dese bape weder 't zepl gaende / wierden wel vier
 mylen bupten de strate by de froom gheboert / al om de ooft naer 't ooft-landt toe /
 faghen daer twee eplanden in den bocht ligghen ontrent twee mylen by oofften het
 gat : de froom keerende / dreef haer weder naer 't gadt : faghen daer mede een ofte
 twee fchoone bapen / dan was daer diep / een half myl bupten de wal geen grondt ;
 quamen weder in 't gat dicht by de ooft-wal / daer liepen mede baepen in / inson-
 derhepdt dicht by de zuydt-punt / dan was dicht aen landt meer als vijf-en-beer-
 tich vadem diep fcharpe grondt : in 't midden van de Strate zijnde / verthoont hem
 de zuydt-punt leegh / maer daer by komende is heel ftepl / ende ghelijckt van verre
 oft zant-ftand ware / maer aende nooydt-zijde inden bocht is het ooft-landt bene-
 den groen bewaffen ende 't felve ooft-landt is aen de zuydt-zijde barre klippen /
 daer ftaen wel ses oft feven klippen in zee van 't water af-ghelpeelt oft toorns wa-
 ren / ende op 't hooghe light het vol sneeuw. Setten haer kours van daer zuydt-
 weft aen / ende quamen ontrent dzy mylen van de weft-wal vande strate / bonden
 gheen grondt / ende daer loopt een groote boerde weft-nooydt-weft in het landt /
 hebbende aen de nooydt-zijde hoogh-landt ende 't gheberghete vol sneeuw / ende
 't beneden-landt vol gheboomte ; aen de zuydt-weft zijde is 't landt leegh ; bonden
 daer veertich ende vijftich vadem fcharpe grondt ; ende een groot ftuck inde boerde
 light een eplandt : ginghen daer naer weder zuydt-zuydt-ooft aen / ende dzyeven
 daer naer dooz de gheweldighe windt ende sneeuw ooft ende ooft ten zuyden aen ;
 dit was den laetften Januar. Den tweeden Februar. bevonden haer op vijf-en-
 vijftich graden ende acht-en-veertich minuten / ende met den weft-nooyd-welken
 gangh kreeghen het ooft-landt van de Strate weder in 't ghelicht nooydt-ooft ten
 nooyden van haer / ende felden haer kours weder zuydt-weft wel soo zuydelijcken
 aen / ende daer naer weft-zuydt weft / ende faghen daer allent halben landt ; ende
 daer naer in 't fuydt-weft ten weften een Eplandt / ende bonden haer in een groote
 bocht die achter de Kaep Hoorn loopt / ende daer ligghen een deel eplanden / doz
 landt :

landt: 't landt in den bocht is vol hooghe bergghen / hadden de hooghde van ses-en-vijftich graden ende twee-en-twintich minuten / ontrent vijf mijlen van de kaep. Dese kaep licht aen de oost-zijde vol Eplanden / recht by de punt liggen seven eplanden / ende bet om de noozdt dyp groote ende vier klepne; aen de west-zijde is de kaep sleght / ende de wal streckt west-noozdt-west hoogh-landt vol sneeuw ende daer licht een schoone haven: op dit gheweste hadden veel haghels ende sneeu met groote koude: saghen mede een groote boerde noozd-noozd-oost in 't landt gaende / ende in 't zupdt-zupdt-westen saghen een eplandt / thien mijlen bupten de wal naer gissingh / waren wel vijftien mijlen by westen de kaep / dan wierden alle weder te rugghe ghedreven / soo datte de kaep wederom saghen seven ofte acht mijlen noozdt-oost van haer. Daer naer kregghen seer quaedt weder soo dat tot op de hooghde van neghen-en-vijftich graden dyp-en-beertich minuten quamen / saghen een wal-bilch ghelijck by 't noozden ghejaeght worden: gingen weder west-noozd-west aen vijftien mijlen / ende daer naer achthien mijlen noozdt-west / soo dat den negenthienden Febr. haer bonden op ses-en-vijftich graden dertich minuten: ende den een-en-twintichsten op vijf-en-vijftich ende vier-en-dertich minuten. Den twee-en-twintichsten op vier-en-vijftich graden seshien minuten. Den dyp-en-twintichsten op dyp-en-vijftich grad. vier minuten / waren al meest n. w. ende n. n. w. aen-gegaen / ende daer naer weder oost / so dat de zupd-kaep van de Strate van Magallanes in 't gelicht kregen. Den vijf-en-twintichsten liepen de strate in / ende vier oft mijlen binnen zijnde vonden een goede haven / settent op seven vadem zand-grondt. Zijn so de Strate van Magallanes weder deur ghekomen naer Spaegniën / te Pernambuco aen-loopende om te verberfchen.

Het derthiende Capittel.

De voyagie van den Heer Admiraël Jaques L'Hermite door de Strate van LE MAIRE.

In den jaere 1623, in 't leste van April verbroeck de Nassause Vlote, bestaende uyt elf schepen; onder den Admiraël Jaques L'Hermite, uyt het Goereesche gadt; ende naer veel luckeligh die wy hier vooz-by gaen als byeder te lesen in 't journael daer van uyt-ghegehen / bevonden haer den dertichsten Januar. 1624, op de hooghde van twee-en-vijftich graden ende dertich minuten by zupden de linie.

Den een-en-dertichsten een wackere oost-noozdt-oosten windt ghekregghen hebbende.

Den eersten Februar. saghen landt zupdt-zupdt-west van haer / liggende ontrent vijf mijlen / welck was de Cabo de Pennas, hem verthoonende met hooghe bergghen / boven met sneeu bedeckt; ende haer kours zupdt-oost ende zupdt-oost ten zupden aen-settende.

Den tweeden met den daghe verbielen vooz de mont van de Strate le Maire de welke by Valentijn Iansz. Hier-man op het schip de Eendracht, (de welke daer in jare 1619, met de Spaensche Carabellen / als voozen verhaelt gheweest was) verkent zijnde by de bergghen die aen de west-zijde van de mondt liggghen / hielent dragghende om de Strate in te zeplen. De mondt van de Straet is seer kennelijck / dooz dien het oost-landt van de Strate / Staten-Landt ghenaemt / hoogh heubeligh ende hackeligh is / ende op het west-landt / Mauritius-landt ghenaemt / verthoonen haer ettelijcke hooghe heubelen dicht aen strandt ghelegen. Inde Straet komende sagghen twee schepen liggghen in een baeye naer-maels Verschoors-baye ghenoemt / ende alsoo de windt seer oostelijck liep / waren in twijfel oft in Valentijns-baye (die van by noozden af te reekenen tusschen den tweeden en derden hoec aen de west-zijde van de Straet legt) wilden in loopen / doch ghewaer-

ghewaerfchout tot zijnde van de chaloupe van 't schip datter in lagh/ hebben naer 't midden van de Straete ghehouden ende de rest van de schepen in-ghewacht; op de middagh doen. de zuydt-hoeck van het oost-landt van de Straet oost van haer was / bevonden haer op de hooghde van vijf-en-vijftich graden ende twintich minuten.

Den derden de windt nooydt-west/ op de middagh de hooghde van ses-en-vijftich graden/ naer middach heel stil; de Schout by nacht I. W. Verschoor quam by haer/ verhalende hoe hy met twee schepen 't landt aenghedaeen hadde op vier-en-vijftich graden.

Den dertichsten Januar. de Straet willende in loopen / dooz de stroom belet waren/ ende 't eene schip in Valentijns baye hadden ghesonden/ ende selfs in Verschoors baye lupten de Strate gheset: een rievierken 't welck sy van de schepen saghen in-gheroept daer wel klepne/ maer gheen groote schepen vooz alle winden beschut konden ligghen; hadden met de in-woonders ghehandelt / eenighe robben-vellen gheruylt/ maer gheen verberschinghe ofte beesten konnen bekommen; vinghen veel visch van ghedaente ende smaeck als schel-bis.

Den selsten met den daghe saghen Caep de Hoorn, dyp mijlen nooydt- nooydt-west van haer/ dan mits de stijve west-zuydt-westen windt konden daer niet boven komen ende wonden 't om de zuydt.

Den achtsten hadden noch alle harde storm upt den westen / ende bevonden haer des middaeghs op de hooghde van seven-en-vijftich graden ende twintich minuten.

Den thienden op de middach de hooghde van acht-en-vijftich grad. en een half.

De volghende daghen noch hardt weder vande westelijcker handt.

Den veerthienden bevonden aen den op-gangh der sonnen vijf-en-twintich graden nooydt-oosteringh / andere hadden maer dyp-en-twintich ende eenighe een-en-twintich/ soo dat de af-wijckinghe extraordinaris groot bleef: op de middach hadden ses-en-vijftich ende een derdendeel graden/ ende saghen weder Caep de Hoorn seven mijlen west-nooydt-west van haer / waer upt bevonden dat de stroom haer gheweldich om de oost gheset hadde.

Den vijftienden 's middaeghs kregghen eerst Caep de Hoorn nooyden van haer. In 't vooz by zeplen saghen tussche de Caep de Hoorn, ende de naeste by westen / een groote in-wijck die hem soo verre te lande in streckte als men beoogen konde/ soo dat men verhoopte daer eenighe goede bapen te vinden / ende om dat de wint na de middagh west liep/ soo sondt den Admirael de jacht vooz upt/ ende liep met syn schip tusschen beyden de kape in / hoopende daer een goede reede te vinden/ dan alsoo het 's avonts stil wiert ende 's nachts een nooydelijcke windt kregghen / liepen de baeye weder upt / ende stelden haer kours langhs de wal.

Den selsthienden was de windt nooyd- nooyd oost / tot op de middagh / kregen de hooghde van ses-en-vijftich graden thien minuten / de Caep Hoorn oost van haer: saghen twee Eplanden die ontrent veerthien ofte vijftien mijlen by westen Caep de Hoorn, ligghen: inde kaerte noch niet bekent: vonden dat de stroom om de nooydt-west gingh; des avonts de windt zuydt-west.

Den seventhienden 's mozghens was de windt west-nooydt-west / ende alsoo vreedden weder beneden de Caep de Hoorn te verballen / namen haer kours de voerde in die daer naer de Nassause voerde ghenomt hebben / ende hebbent daer gheset op vijf-en-twintich a dertich badem kalck grondt.

Den achtthienden voeren aen landt ende vonden bequaemheyt om binnen de barninghen te ligghen / ende lichtelijck water ende houdt te halen: dit was inde derde bape van de zuydt te tellen / die naer den naem van den Vice-Admirael Schapenhamis-baye ghenomt hebben.

Den neghenthienden kregen subytelijck een storm upt den west-zuydt-westen/ dan hielt teghen den avontt weder op.

Den

Den twintichsten weder stormt upt den westen.

Den een-en-twintichsten voer de Vice-Admirael met 't jaght de windt-hondt de boerde in/ om te belichtighen.

Den twee-en-twintichsten hadden seer variabel weder; de Wilden quam haer verthoonen aen de water-plaetse / ende handelden met ons volck in alle vziendtschap.

Van den dyp-en-twintichsten liet het schip den Arendt neghentien man aen landt staen / de storm haer verhinderende aen boordt te kommen.

Den vier-en-twintichsten de boots aen landt kommende bonden bande neghentien man maer twee levende / de reste waren 's avonts te voyen by de Wilde met knodsen / singhers ende piecken om-ghebraght; aen strandt werden niet meer dan vijf dooden ghevonden / seer deerlijcken ghemartelt / de reste hadden se met ghenomen om te eeten; naer die tijdt en hebben daer gheen Wilde meer vernomen.

Den vijf-en-twintichsten wert de windt noordt-oost ende oost-noordt-oost / ende de Vice-Admirael quam weder inde Blote / verhalende datse eerst waren geloopen recht naer een bape de Windt-hondts baey ghenaemt / daer verscheyden huttekens van Wilden hadden ghevonden / ende met haer minnelijcken ghehandelt; van daer om de oost zeplende een groot kanael ghepasseert waren / ende by oosten Caep de Hoorn vervallen / ende achter een Eplandt Terhaltens Eylande genaemt gelet gelegen / tot datse weder by de blote doord den oosten windt waren ghebraght. Hy verklaerde dat Terra del Fuego (ghelijcker wijs als de kaerte sich verthoont) in veel Eplanden verdeelt was / ende datmen om in de zupdt-zee te geraecken Caep de Hoorn niet behoefte te passeeren / maer datmen de selve by zupden latende ligghen / doord de Nassauwe Voerde wel by westen Caep de Hoorn weder in zee kan upt-kommen / ende alsoo sich ober al veel bochten ende inhammen verthoonen die soo wijt te landt-waert in strecken allmen beooghen kan / dat wel te presumeeren is / datter passagien zijn waer doord men in de Magallaensche strate kan gheraecken.

Terra del Fuego is meest berghachtich / dan heeft ober al schoone vallepen ende lustighe beemden / die bebloeyt worden met schoone af-wateringhen upe het gheberghte spruytende ende verchieret met schoone krupden; heeft tusschen de Eplanden verscheyden schoone reeden daermen een blote schepen niet seckerheyt soude konnen berghen / met overbloet van versch-water / houdt ende steen tot ballast. 't gheberghte dat upt der zee schijnt doord ende bar te wesen / is gheheel met gheboomte beset / al te samen naer 't oosten overhellende / om de gheweldighe westelijcke winden die in dese contrepen ordinaris domineeren. De aerde van 't gheberghte daer dese boomen in wassen is veenachtich / bol ende niet ober twee ofte dyp boeten diep / onder ist steen. De lucht in dese contreye is seer windigh ende veel tempeelsten onder-woyden / ende dat om de groote exhalatien die upt de wateren rijlen / ende met groot gheweldt van de west om de oost ghedreven worden. De In-woonders van Terra del Fuego zijn van natueren blanck als die van Europa, ghelijck bleeck upt een jongh-kindt 't welck sy saghen / dan sy bestrijcken haer lichaem met roodtsel / ende schilderen haer op menigherhande wijle: eenighe zijn roodt van aensicht / van beenen / armen / handen ofte andere leden; de reste van 't lichaem wit / plackerich / beschildert oft bestreecken; daer zijnder oock eenighe die half roodt half wit zijn / soo dat peder op een bysondere wijle ghebertwet is. Sy zijn kloeck van persoon ende van leden wel gheproporzioneert / van groote ende statuere als die van Europa; sy draghen langh ende dick swart hay / om te vzeelijcker te schijnen / ende hebben scharpe tanden als een mes; de mans gaen heel naeckt sonder haer schamelhepdt te bedecken / de vrouwen bedeckent met een sturcken leers / zijn gheschildert als de mans / ende verchieren haer hals met een snoerken schelpkens ofte hoornkens. Eenighe wep-

righe hebben een robben-bel over de schouderen hanghende/ 't welck wepnich beschut teghen de koude by-bzenght/ soo dat te verwonderen is hoe sy's winters de koude deur-staen. Haere huttekens zijn van eenighe boomen te samen gheset/ beneden rondt/ ende boven spits toe-gaende/ op de wijze van een tente/ daer boven eenighe openinghe in is om den roock te passeeren; zijnde binnen twee ofte dyp voeten diep in de aerde upt-ghehoort/ ende bukten met aerde besedt. In haere huttekens is niets van huyf-raedt te vinden/ als alleen eenighe biele koytkens die sy weten te byeden/ daer haer visch-tuygh in is/ hebben oock lijnkens ende steenen-hoerckens/ daer sy mosselen aen weten te hanghen/ ende daer soo veel visch mede vanghen als sy willen. Haer gheweer zijn booghen ende pijlen vooz met steenen harpoentjens seer konstigh ghemaect; langhe spiessen/ met een scherp beentjen aen de punct vooz sien/ welck tanden heeft om beter in het vleesch te hechten; oock knodsen ende slingers daer sy gheweldigh mede wozen/ ende steenen gheslepen messen die seer scherp snijden: hebben altyds haer gheweer by haer/ dooz de continuele oorloghe die sy voeren teghen andere Wilden/ die om de oost woonen/ ende haer met swart schilderen/ ghelijck de dese met roode doen. Haer schuytjens/ zijn seer aerdigh ghemaect ende ghesatoneert; nemen een gheyeelen bast van de alder-dickste boomen/ die sy soo weten te bugghen/ sommighe riemen daer upt-snydende/ ende dan die weder te samen naepende dat het ten laesten de forme krijght van Veneets-gondeltjen: als de bast nu bestoven is/ soo over-legghen sy den bodem van vooren tot achteren met houtjens om de stijvicheydt wille/ die sy dan weder belegghen met basten van boomen/ ende hecht te samen binden. In dese schuytkens die sommighe thien/ twaelf/ veerthien ende seltchien voedt langh/ ende ontrent twee voeten breedt zijn/ konnen seuen ofte acht man beguaemlijcken sitten/ roepen daer mede soo sterck als met een chaloupe. Dit volck is anders den beesten meer ghelijck als de menschen/ want beneffens datse rauw menschen-vleesch eeten/ ende in 't minste niet een boncrken van religie ofte politie en hebben/ soo zijnse soo onbelchaemt dat sy dickwils haer water een ander op 't lijff souden maecten/ ten sy men haer selfs ontweeck; zijnde een seer boos ende schelmachtich volck; thoonende met den eersten de vzeemde niet dan vziendtschap/ onder-tusschen nieuwers meer op denckende als om de selve op het onversienste te over-vallen.

Ontrent de bape van Schapen-ham en is gheen visch te vinden/ als mosselen die daer over al overbloedigh zijn. Het schijnt dat daer eenighe beesten op Terra del Fuego moeten wesen/ dooz dien men den dreck van de selve daer heeft ghebonden/ ende pelericken van stieren ghelien. Oock is de Vice-Admirael onder Goecree (een bape by Terhaltens Eylandt) ten ancker liggende van een Soldaet die sich wat wijder te landt-waert in begheben hadde/ aen ghedient/ dat by hem menichte van beesten in een groene beemde ghelien waren. Hadde hier daghelijcks veel stormen/ soo dat sy den seuen-en-twintichsten met een noozdelijcke windt upt de baep vertroocken; doch kregen weder een seer stercken windt upt den westen/ soo dat sy de marl-zepels niet en konden ghebruycken.

Den eersten Martij noozdelijckte de windt/ ende sy maecten de marl-zepels weder by/ ende gingen west-noord-west aen: hebbende op de middach de hooghte van acht-en-vijftich graden; de windt liep weder west.

Den tweeden hadden de hooghte van neghen-en-vijftich graden.

Den derden Martij hadden neghen-en-vijftich graden ende vijf-en-beertich minuten.

Den vierden was de windt west-zuydt-west.

Den vijfden kregen de hooghte van acht-en-vijftich graden ende veertich minuten.

Den seveden de hooghte van seltich graden vijftien minuten.

Den

Den achtsten een-en-estich graden.

Den neghenden/ thienden ende elfden de windt zupdt-west / ende zupdt-zupdt-west.

Den twaelften ende derthiensten de windt noordelijck.

Den veerthienden de hooghte van acht-en-vijstich graden.

Den vijftienden/ sesthienden ende seventhienden den windt zupdt-west.

Den achthienden / neghenthienden ende twintichsten zupd-zupd-oost / dooz-gaende koelte.

Den een ende twee-en-twintichsten noozdt-noozdt-oost.

Den dyp-en-twintichsten storm upt den zupdt-westen.

Den vier-en-twintichsten op den avondt de hooghte van leven-en-beertich graden/ de windt west-zupdt-west.

Den vijf en twintichsten de hooghte van vijf-en-beertich graden ende een half; ende krijghende epndelijck den zupdelijcken windt / gheraecten sy d'een voor d'ander naer aen het Eplandt van Iuan Fernandez, daer top elders van sprecken.

Het veerthiende Capittel.

Verhael ende beschrijvinghe van de voyagie van *Diego Flores*, ende het bouwen van de Steden in de STRATE van MAGALLANES.

Eer top een epnde maecten met de beschrijvinghe van de strate van Magallanes, soo sal t de pijnne weerdit zyn hier in te voeghen den tocht van de Spaegniaerden onder 't beleydt van *Diego Flores*, upt de beschrijvinghe van *Lopez Vaz*; dese wierdt van den Koningh van Spaegniën ghesonden om in de strate eenighe Colonias te planten onder het Gubernement van *Pedro Sarmiento*; op wiens verhael / ende om dat daer op nieuws schepen in Engelandt wierden toe-gherust/ de Koningh van Spaegniën sondt desen *Diego Flores de Valdes* met dyp-en-twintich schepen / ende dyp dupsent ende vijf hondert man / ende een nieuwen Gouverneur naer Chili met vijf hondert oude soldaten/ die nieuwigck upt Nederlandt waren ghekomen.

Dese schepen hadden leer quaedt gheluck / want eer sy konden gheraecten van de kulle van Spaegniën/ verlozen sy by storm vijf schepen/ende wel acht hondert man/ende quamen weder te rugghe voor Cadiz. Eben-wel boeren sy weder dooz bevel des Koninghs af/ met alleen sesthiens schepen; by de welcke *Pedro Sarmiento* wierdt ghesonden om Gouverneur te wesen in de strate van Magallanes; ende nam met hem alle soorten van werck-lieden / met veel gheschuts / ende andere behoefden van oorloghe. Dese blote om dat sy wat laet upt-liep / ober-winterde aen de kulle van Brasil, in de haven van *Rio de Ienero*. Van daer voortz zepende / kregghen sy op de hooghte van twee-en-beertich graden sulcken storm/ dat sy wel twee-en-twintich daghen ghedwonghen waren aen en af te houden/ ende verlozen een van haer beste schepen / met dyp hondert man ende twintich vrouwen die in de strate soude gaen wonen/ en een groot deel van de ammunitie die derwaerts ghedestineert was: soo dat sy ghedwonghen waren weder te keeren naer 't Eplandt *Santa Catalina*. Daer hoorde sy van twee groote Enghelsche schepen (dese waren van de blote van *Mr Fenton*) ende vermoedende ghelijck de waerheyt was / dat sy naer de Strate van Magallanes wilden; soo koos *Diego Flores* thien schepen om daer mede derwaerts te loopen; ende sondt dyp te rugghe met het onbequaemste volck ende de vrouwen / naer *Rio de Ienero*; ende twee af-ghevaren schepen liet hy daer. De dyp schepen vielen in han-

den van de booz-sepde Enghelsche / de welke daer een van in de grondt scho-
ten / ende hadden de reise soo mede konnen doen / hadden sy ghewilt.

Diego Flores varende naer de Strate in 't midden van de maendt Februario,
quam eerst aen Rio de la Plata, ende sondt daer van hem den Gouberneur van
Chile met dyp schepen / op naer Buenos Ayres, om soo voorts met syn volck
over landt naer Chile te trecken. Van welke dyp schepen / de twee op de rie-
vier verginghen / menschen ende goetd ghesalveert zynde / ende het derde keerde
weder naer Spaegniën. Diego Flores voer voorts naer de Strate van Ma-
gallanes; dan alsoo hy daer aen quam in 't eynde van Martio, welck daer is het
eynde van de somer / was 't landt vol van sneeuw / ende haer quam daer soo on-
verwachten storm over / dat hy Sarmiento ende syn volck niet en konde aen het
landt setten / maer was ghenootsaecht booz de tweede reyse weder naer Brasil
te loopen / ende in Rio de Ienero weder te keeren; al-waer hy nieuws hoorde
van de Enghelsche / by de twee schepen die de selve Enghelschen als booz-en/had-
den ghenomen / ende weder laten baren. Op welck nieuws hy daer liet synen
Lieutenant Diego de Ribera ende Sarmiento, op dat sy mochten het naeste
sajloen wederom keeren naer de Strate van Magallanes. Ende hy Diego Flo-
res met vier van syn schepen / ende noch andere vier die de Koningh van Spaeg-
niën noch hadde ghesonden tot zyn secours / naer latende syn booz-ghenomen
reysse naer de Strate / gingh de Enghelschen soecken; welke hy niet vindende /
voer naer Paraiua, daer hy vijf Fransche schepen bondt / van welke hy dyp
verbzande; ende namder twee / als mede 't fort dat de Francospen hadden be-
gonnen te maecken; ende keerde soo weder naer Spaegniën. Terwylen hadt
Ribera ende Sarmiento soo goetd ofte quaedt gheluck / dat sy het naeste jaer in de
Strate van Magallanes quamen / ende setten daer vier hondert man en dertich
vrouwen aen landt / met de noodighe lijf-tocht ende andere provisien booz acht
maenden / verlozen daer oock een schip / ende Ribera voer met dyp schepen te rug-
ghe naer Spaegniën / latende daer alleen een schip tot dienste van de colonien.
Sarmiento boude een stadt ontrent de mondt van de straedt / aen de noozdt-zijde /
legghende daer hondert ende vijftich man: (dit was de stadt Nombre de Iesus.)
ende gingh van daer over-landt / ende sondt het schip vijftich mylen binnen de
Strate tot het aldernauwste van de selve / daer een goede haven is / ende bouwde
daer noch een ander stadt / welck hy noemde Ciudad del Rey Philippe; ende soude
daer oock een fort hebben geleght / ende gheschut gheplandt om de passagie van de
strate te verhinderen / maer de sneeuw ende de winter waren soo onlijdelijck / dat
hy het niet en konde naer syn booz-nemen tot perfectie brengen: waer dooz ne-
mende vijf-en-twintich boodts-lieden in syn schip / stelde synen kours weder
naer de eerste gheleghde plaetse / ende bleef daer eenighe daghen legghen / dan
daer naer hem ghelatende als oft hy van syn ancker ghespoelt was (hoe-wel
daer eenighe legghen dat hy de kabel seifs hadde doen af-kerven) quam weder-
om te rugghe in Rio de Ienero; ende daer gheen nieuw secours vindende /
zeyde boozts naer Pernambuc; daer hy provisie ende secours kreegh; ende ver-
looz daer naer het selve schip tusschen de Cape Sant Augustin ende de Baya: In
dele booz-sepde Baya wierdt hem weder een nieuwe barcke ghekocht ende met
alle noodighe provisien toe-ghesteldt booz syn colonien; dan met dese barcke
komende op de hoogijde van ontrent vier-en-veertich graden / was hy dooz leec
grootte storm ende ontweer ghenootsaecht de provisie meest over-boozdt te setten /
ende quam weder in Rio de Ienero, ende wierdt daer naer van de Enghel-
sche ghenomen / wesende in groote ongenade van den Koningh ghekomen / dooz
syn slecht aen-gheven / alsoo Ribera die daer-en-tusschen weder in Spaegniën
ghekomen was / den Koningh gheinfozmeert hadde / dat ter booz-sepder plaet-
sen daer Sarmiento gheleght hadde de strate heel engh te wesen / de selve wel een
Spaensche

Cap. 7.

Spaensche mijl breedt was / ende dat al 't gheschut van de werelt niet bastant en was een eenigh schipte keeren / welck vooz windt ende stroom aen-guam. De upt-komste van dit miserabel volck in de strate van Magallanes gheplantet / hebben wy hier voozen verhaelt upt het relaes van de vopagie van Sir Thomas Candisch ; alsoo deselve daer noch eenighe wepnighe van vondt / die swart van hongher waren / de reste al vergaen zijnde van ghebreck ofte oock van de Wilden doodt-ghelieten : De andere Strate by de onse nu ghevonden zijnde / en is niet apparent dat dese veel meer sal bevaren worden / door dien sy soo sozghelijck ende onbequaem is / soo dat wy de beschrybinghe van de selve hier sullen slaecten : ende voozts baren tot de beschrybinge van de naest-volgende provincien / conform de ordze hier voozen by ons beraemt.

BESCHRIJ

RP. JCB

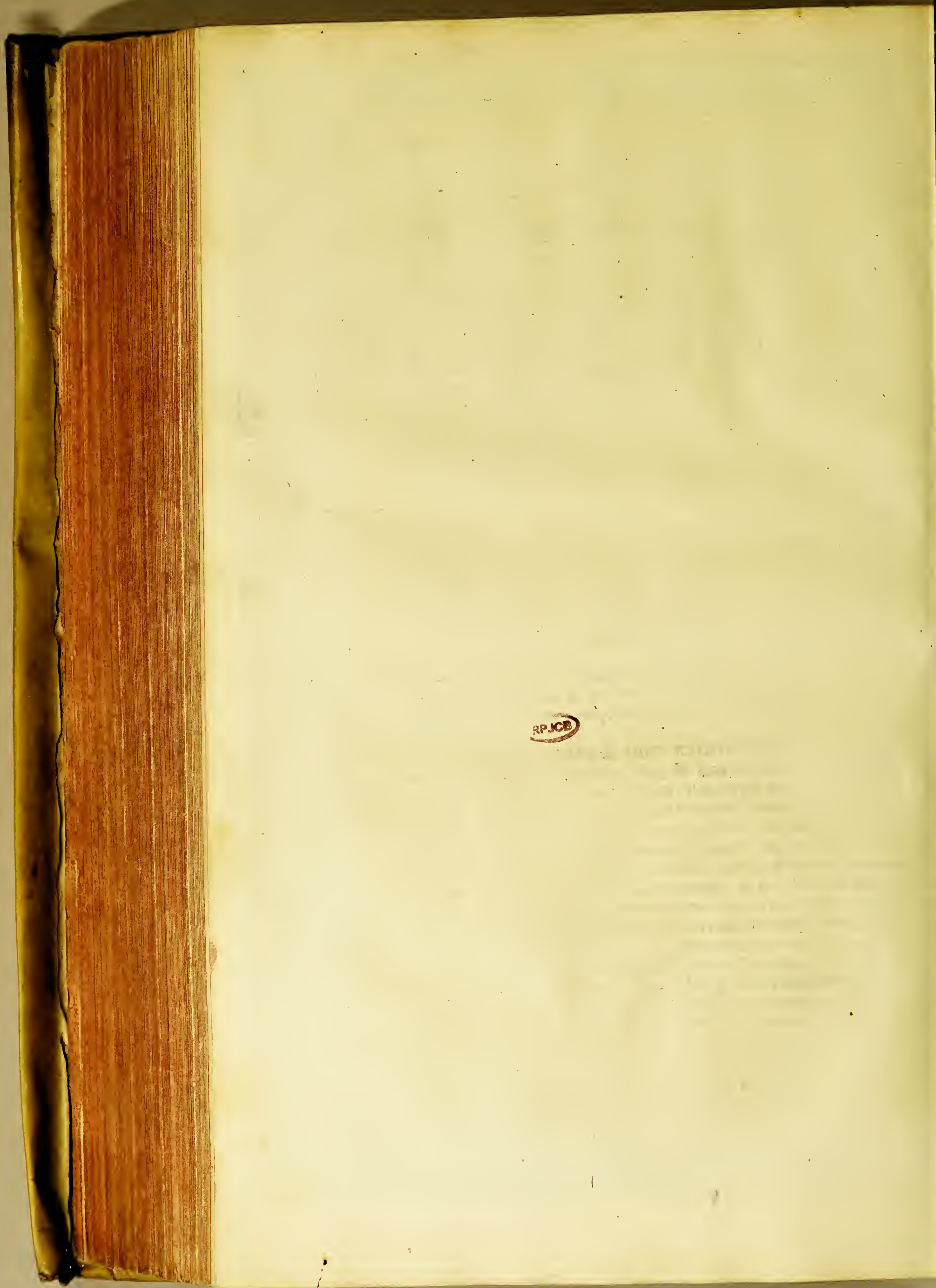

RPJCB

BESCHRIJVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het derthienste Boeck.
RIO DE LA PLATA.

Inleydinghe.

Volghens de verdeylinghe in 't voorgaende Boeck gemaect, soo hadden wy daer noch te spreekken van de gelegentheyte van de Landen die daer legghen by noorden de Strate van Magallanes, tot aen Rio de la Plata, alsoo de selve ghemeenlyck onder Magallanica vvorden ghereeckent, ende oock daer toe behooren, doch ons heeft bequaemer ghedocht, de beschrijvinghe van de selve Landen te hechten aen de beschrijvinghe van Rio de la Plata, om dat sy eenigh licht den anderen kunnen gheven, ende de ordre van de Navigatien van onse Landen naer die quartieren daer door te beter sal verstaen vvorden.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de Landen ende Zee-kuste ghelegen tusschen de Strate van MAGALLANES ende RIO DE LA PLATA, volgens de observatien van de Spaegniaerden.

De Provincien ende Landen ghelegghen tusschen de Strate van Magallanes ende Rio de la Plata, welck een groote streeck is/ te weten/ van de 36 graden ende een half/ tot de 52 graden ende een half by zupden de linie/ sijn tot noch toe weynich bekent/ als alleen langhs de kuste; ende de bekende plaecten worden mede verscheyden namen ghegeven van de verscheyden natien die de selve kuste hebben bebaeren ende besocht / soo dat wy volghende de voorgaende ordre die wy in 't voorgaende Boeck hebben ghehouden/ eerst sullen daer van spreekken naer de aen-teekeninghen van de Spaegniaerden/ ende daer naer volghens de bevindinghen van de Enghelsche/ ende eyndelijcken 't ghene de onse daer van hebben onder-bonden.

Wat de ondervindinge van de Spaegniaerden belanght/ de selve binden wy wat verscheydenlijcken vooz-gestelt; Herrera in syn Descripcion de las Indias siet de selve in 't gros ende kort vooz/ als volghet:

In de distantie van vierhondert leguen (segt sy) strandts/ welck daer is tusschen de mondt van de strate ende Rio de la Plata, welck d'een dooz d'ander te reeckenen/ streckt noozdt-oost ende zupdt-west; heeft men Rio de St Ilesonso, twaelf leguen van Cabo de las Virgines; voozts Rio Gallego, en Bahia de St Iago, 14 leguen van de riebriere Santa Cruz op de vijftich graden by zupden de Linie/ ende aen de mondt een eplandt/ welck sy noemen de los Leones; ende Puerto Iulian op de

hooghte van neghen-en-beertich graden/ ende de riebriere van Iuan Serrano, naer 't zupden van de eplanden de los Patos, op de hooghte van seven-en-beertich graden; Rio de Cananor op de hooghte van vijf-en-beertich graden; Cabo de S' Domingo eermen komt aen Cabo de tres Puntas ende Tierra de los Humos, op de hooghte van 38 graden; het punt S' Elena ende van Santa Polonia, op de 37 graden eermen komt aen Cabo Blanco, welck is aen de zupdt-zijde van 't in-komen van Rio de la Plata.

Een ander beschrijvinge/ ende wat wijtloftiger vinden wy in de spaensche kourlen by de Enghelesche upt-ghegeven: dese noemen de Cabo aen de zupdt-zijde van de mondt van Rio de la Plata, Cabo de S' Antonio, ende seggen dat van de kape S' Antonio tot de Cabo de Arenas Gordas, zijn 48 leguen, ende de kulle streckt haer noord-oost ende zuyt-west/ ende by oost ende by west/ ende in de eerste 18 leg. hebt ghy de riebriere genaemt Rio de Santa Anna, welck heeft in 't in-komen seker ondiepten ende sanden / soo dat men af moet houden ende in de veertich badem waters blijven om seker te gaen. Van de Cabo de Arenas Gordas tot de Cabo de S' Andres zijn een-en-dertich leguen; ende strecken noord-oost ten oosten / ende zupdt-west ten westen van den anderen/ als ghy recht in 't midden zyt tusschen beyde dese plaetsen; daer zijn veel baepen ende riebieren tusschen beyden / maer al vol sandighe platen.

Van de Cabo Sant Andres tot de bape die sy noemen Anegada zijn 30 leg. oost-noordt-oost ende west-zupdt-west; op de hooghte van veertich graden/ eer min als meer. Van Anegada tot Punta de Tierra Llana zijn 25 leguen noordt-noordt-oost ende zupdt-zupdt-west; dit punt leght op de 41 graden ende een half. Van dit punt tot Bahia Sin Fondo zijn 35 leguen oost-noordt-oost ende west-zupdt-west; ende dese Bahia leght op 42 graden ende een half/ eer min als meer.

Van Bahia Sin Fondo tot Cabo Redondo ende Puerto de los Leones, zijn seven-en-dertich leguen noordt-noordt-oost ende zupdt-zupdt-west / weynich naer 't noordten ende zupden. Van Rio de la Plata af tot hier toe / en is niet een goede haben voor groote schepen: De kulle van dese plaetse tot Puerto de Leones is supber / ende men magh het landt wel ghenaken; is leegh landt met witte klifs. Puerto de Leones leght op vier-en-beertich graden; die derwaerts loopt moet voor hem sien / achter dat hy op de hooghte van wat meer als dyp-en-beertich graden komt / want daer legghen seer klepne rudsen dicht by het landt / ende by noordten dese haben.

Van dese haben tot Cabo de Matas zijn dertich leguen noordt ende zupden / een halve streeck naer 't oosten ofte westen; ende tusschen beyden is een groote ende langhe bape / ende naer 't noordt-westen achthien leguen van Cabo Redondo is een riebier / streckende oost ende west / welck sy noemen Rio de Camarones; ghy sult de riebriere kennen aen de menichte van de witte stippen die ghy in het water siet / welck zijn klepne sterckens. De kulle leght van dese riebriere tot Cabo Redondo noordt-west ten noordten ende zupdt-oost ten zupden / ende dese Cabo leght op vijf-en-beertich graden ende een half rupm.

Van Cabo Redondo tot Cabo Blanco ende Barrancas Blancas zijn twee-en-dertich leguen, op de hooghte van seven-en-beertich graden / ende de kulle streckt noordt ten oosten ende zupdt ten westen. Van dese kape naer de noordt-zijde streckt de kulle noordt-west ontrent dyp leguen, al vol steple witte klifs; ende de laetste is de grootste beyde inde hooghte ende lenghte / ende schijnt een zepl van een schip te wesen: dese klifs zijn ses in ghetal / ende dese kape heeft in het aensien een secker rondt landt / welck van verre schijnt een Eplandt te wesen / ende heeft dicht by eenighe punten van rodtsen; ende twee kabels lenghte van het landt is vijf-en-twintich badem waters; boven dese klifs is het landt effen ende black / ende heeft secker gheboomten; daer is veel volcks in het landt / daer men hem voorzichtiglyck voor moet wachten: Aen de zupdt-zijde van dese kape

kape is een goede haven ende veede / ende een bape in het midden. (de vopagie van Magallanes stelt hier ontrent een fraepe bape / engh in het in-komen / ende wijt binnen / die hy om 't onghemack daer gheleden by storm / noemde Bahia de los Trabaios.) Van dese Cabo tot Puerto de San Iulian zijn leven-en-dertich leguen op de hooghte van neghen-en-beertich graden. De kuste leght nooydt ten oosten ende zuydt ten westen: dese haven heeft in 't in-komen sekere hooghe bergen / welck schijnen van verre tooys te wesen. Men de zuydt-zijde van het in-komen is het kanael diepste in 't midden / en ghy moet naerder de nooyt-zijde komen als de zuydt-zijde. In de haven zijn twee Eplanden / ghy moet dicht daer onder ankeren. Tusschen Cabo Blanco ende dese haven legghen de Eplanden van Ascension, welck zijn acht. (Magallanes overwinterde in de haven van San Iulian; ende dede executie over eenighe gemuptineerde; ende bebont die op de hooghte van neghen-en-beertich graden en leven-en-beertich minuten.) Van dese haven tot Morro de St Ynes, op vyftich graden ruytm / zijn vyf-en-dertich leguen; de kuste streckt nooydt-oost ende zuydt-west / is leegh ende effen grondt / ende heeft alleen een bergh. Van desen bergh van Sant Ynes tot Rio de Cruz syn acht leguen, nooydt-oost ende zuydt-west; aen de nooydt-zijde van de rievier is seer hoogh landt / en op den top is effen / twee leguen breedt / nooydt en zuydt / ende in het dalen aen beyde zijden heeft het ghelijck zadels. (Magallanes vondt dese rievier te legghen op de hooghte van wat meer als neghen-en-beertich graden; bleven daer twee maenden; kregghen daer volck van 't landt aen booydt / daer van de kleynste langer was als de langhste man van Spaegnen / hadden mantels van pelterije / haer wapenen waren boghen ende pylen met punten van scherpe steenen.) Van dese rievier tot Rio de Galegos zijn vyf-en-twintich leguen nooydt-oost ende zuydt-west / op de hooghte van twee-en-vyftich graden ende een seste deel. Heeft seker hoogh landt / en 't hooghste is effen landt / en aen 't nooydt-oosten is daer een pijcke op met seker witte kliffen / ende op den topen nederwaerts is swart; aen de boet van 't hoogh landt naer 't oosten heeft het seker treden als een leere / en na de zee heeft het een scherp punt / welck leght van dese kape by naer een half mijle. Naer 't zuyden van dese kape is een klepne bape / welck is het in-komen van dese rievier de Galegos, bloeyt ende ebbet twaelf badem. Van dese rievier tot de strate streckt de kuste nooydt-nooydt-west ende zuydt-zuydt-oost / acht leguen tot Cabo de las Virgines, welck is de mondt van de strate.

d.2.1.9.
cap.11.

d.2.1.9.
cap.12.

d.2.1.9.
c.13.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van 't voorschreven Landt, ghelijck 't selve by de Enghelsche is bevonden.

S Ir Francis Draeck die de eerste is gheweest van syn natie / de welcke dese quartieren heeft bebaren ende besocht / heeft wel op dese kuste aen gheweest / doch weynighe plaetsen besichticht / ende meest ghelaten by haer oude namen; van Rio de la Plata schepdende / quam hy in een Baye ontrent ses oft leven leguen by zuyden de booyde rievier onder een kape die hy noemde Cape Ioye, ende daer naer twaelf leguen booyder in een ander bape op 36 graden 20 minuten by zuyden de linie / daerle een bequamen haven bonden / en seylde een rievier op tot datle maer dyp badem waters en bonden: van daer booyt-barende en konden gheen bequame haven vinden booyde schepen; ende ankerden op de hooghte van dyp-en-beertich graden / ende noemden die plaetse Cape de Hope, ende boeren daer in een bape die redelijcken goedt was: sagen daer eenigh volck met hetwelcke sy oock handelden; waren fraep ende sterck van lichaem / rap te boet / ende schenen seer actief te wesen. Gelyck oock 't volck welck sy bonden in een haven wat booyder; liggende op de hooghte van 47 grad. ende 30 minut. die hadden 't aengesicht geschildert met diversche vertwen / en haddē alleen een bel met 't hapy daer aen / om de middel.

Dit volck handelde met de Enghelsche / dan en wilden niets van haer aenbeerdigen dan dat eerst neer-ghelegt was op de aerde; ghebruyckten het woord Zuffus vooz manghelen / ende Toytt vooz neder-legghen op de grondt; ende in dien spets niet en begheerden / soo riepen sy Coroh, Coroh. In 't zupderlijckste deel van dese bape is een versche rivier met veel profitable eplanden / waer van sommige wonder veel robben hebben / andere zijn over-goten met menichte van voghelen van allerley soorten. Sy noemden dese bape om de menichte van robben die sy daer vonden / Scale Baye. Van daer quamen sy aen Port Sant Iulian, op de hooghte van 49 graden 30 minuten; de Enghelsche ghetuyghen dat Magallanes niet al bedrogen was dit volck reusen te noemen / dooz dienle deur-gaens veel langer / grover ende stercker syn van leden als de ghemeyne soorte van menschen; doch niet soo oft men vindt selfs in Enghelandt die also langh zijn als eenige van dese; ende soo voozts in de strate.

Thomas Candisch doende de selve vopagie eenighen tijdt daer naer / quam aen de kuste van dit gewest op de hooghte van leven-en-beertich graden ende een derde; ende liep soo langhs de kuste tot de acht-en-beertich graden; ende liepen doen in een haven welck sy noemden Port Desire, in de welcke een Eplandt ofte twee was / daer menichte van robben op was / ende voghelen op een ander Eplandt.

Dese Robben zijn wonder groot ende monstreus van ghedaente / ende wat het voozste deel van haer lichaem belanght / en konnen niet beter gheleken worden dan by leeuwten; haer hooft / neck / ende voozste deel van het lichaem hebben langh hape; haer pooten zijn als binnen / ende niet onghelijck een menschen handt / sy broepen alle maenden / ende voeden hare jonghen met melck / halende niet te min al haer voetsel upt de zee; de jonghen zijn seer goet om te eeten / ghebraden oft gheloden zijnde / soo dat men het vleesch qualijck van schapen vleesch soude onder-schepden. Daer zijn oock veel Pinguins die in holen leven / ende haelen haer voetsel in 't water. Dese haven is seer bequaem om schepen om hoogh te brenghen ende schoon te maken / want 't bloept ende ebt daer seer. Sy saghen hier Wilden van seer groote statuere / dan soo schoutw / dat men se niet en konde ghenaken. In den jare 1589 was in dese haven een ander Engellsch schip / welck vondt daer twee klepne springhen van versch water op 't noozdt-west deel van 't landt. Op de hooghte van acht-en-beertich graden ende een half leyt een klippe vijf mijlen van 't landt / niet onghelijck Edistoone by de haven van Plimmouth. Op de hooghte van neghen-en-beertich graden ende een half is een klepplandt ontrent ander-half mijl van de strandt. Daer zijn noch andere Enghelsche schepen naer der handt in dat quartier geweest / dan en hebben niet bysonders meer gheobserveert.

Thomas Fuller die met Candisch was in syn eerste vopagie / getuygt dat Porto Desire vooznoemt / leght op 47 graden ende 50 minuten / oft oock op 48 graden; ende dat daer aen de noozdt-zijde een rif leght van klippen ontrent een legue van het strandt; ende aen de noozt-zijde van de mont van de haven twee klippen die met half bloet onder zijn / soo dat men de zupdt-wal best dient te kiesen / waer geen ghevaer en is; ende men sal niet minder als ses badem binden met leegh water / legghende met de haven oost ende west. Ende men sal de haven kennen by een klepplandt dat zupdt-oost legt van de haven 4 leg. als mede by een hooge rodde / welck leght aen de zupdt-zijde van de haven / ende is een wacht-toorn gelijk. Het bloept daer zupden ende noozden / ende met de springh walt het water daer dyp badem ende een half; van Porto Desire tot Seales bay zijn twaelf leguen zupdt-zupd-west ende dyp leguen meer naer 't zupden is heel leegh landt; ende leven leguen van Seales bay, op de hooghte van acht-en-beertich graden ende veertich minuten / het landt streckende zupdt-west ten zupden / sult ghy een klippe sien vijf leguen van strandt; en op de hooghte van negen-en-beertich graden ende een half suldy een plat eplandt sien / ontrent ander-half legue van 't landt / welck daer streckt zupdt-west ten

ten zupden/ ende van hier tot op de hooghte van vijftich graden streckt het landt zupdt ten westen/ en is hoogh landt. Van de 50 grad. tot 50 graden ende 40 minuten / streckt het landt zupdt- west ten zupden; ende van daer tot de 52 graden en 17 minuten zupdt ten westen ende noozdt ten oosten: ende op dese hooghte leght een haben / welck te kennen is by een lanck rif/ welck leght aen de zupdt-zijde van de haben; van dese haben tot Cap loy op twee-en-vijftich graden ende veertich minuten/ zijn twaelf leguen; ende 't landt streckt zupdt-zupdt-oost ende noozdt-noozdt-west.

Het derde Capittel.

De beschrijvinghe van 't selve landt by Suyden RIO DE LA PLATA, naer de bevindinghe van onse Nederlanders.

Ome Nederlanders in haer eerste voyagie en hebben in dit ghetweste niet bplonders aen-gemerckt/alleen dat Sebaldt de Weert in 't weder-keeren upt de strate/dy Eplandekens gewaer is geworden/ die in de kaerte booz desen niet bekent en zijn geweest/ ende derhalven Sebalds Eplanden zijn ghenamt; laghen van haer soop upt de strate quamen zupdt-oost ten zupden/ naer gillinghe ontrent sestich mylen van 't vaste landt/ op de hooghte van vijftich graden ende veertich minuten; lagen daer menichte van Pinguins op/ dan by ghebreck van een boot ofte schuyte en konden sy daer niet aen landt gheraken. Olivier van Noort in syn reple bevont tusschen de hooghte van vijf-en-veertich graden/ ende de hooghte van seven-en-veertich graden / dat het landt daer in liep met een grooten in-ham streckende oost-zupdt-oost ende west-noozdt-west; tis een seer leegh effen landt / witachtigh om aen te sien als Enghelandt/ daer en staet strupck noch boom/ is een supbere kuste om by heen te zeplen/ met verscheyden hoecken ende in-hammen. Quamen daer naer in Porto Desire; dan bonden daer gheen volck/ maer wel graben daer sy haer dooden in legghen / welck stonden op hooghe heubelen van klippen / alwaer sy veel steenen op het graf leggen/ die al root ghebertwet zijn / hebbende haer graben met eenigh cieraet besteecken / als pylen / veeren / ende andere vyeem-dicheden. Sy laghen daer sommighe wilde buffels ende harten/ met veel strups-boghelen; welckers eperen sy wel tot neghentien toe / in eenen nest bonden. Meer inne-waerts zeplende bonden sy een Eplandt welck sy noemden Konings Eylandt, ende setten het daer achter / zijnde een goede klep-grondt; ende daer en gaet gheen ofte weynigh stroom; sy hebben haer schepen daer schoon ghemaeckt ende gheroet. Doeren met twee sloepen een gantsch ghetje op-waerts/ soo dat sy ten lesten op droogh bleven sitten / vernamen daer gheen volck / dan wel graben als bozen / ende op een der selver twee groote staven pfer/ welck Spaensch pfer scheente zijn: Saghen daer naer aen de noozdt-zijde volck/boeren daer naer toe/ ende dewyl sy daer komende gheen volck en bonden / trocken sy te landt-waert in/ middeler-tijdt wierden de sloepen van de wilden bespronghen/ ende dy van 't volck doot gheslaghen/ ende een ghequetst. De wilden waren ontrent dertich sterck/ seer groot van ghestalte/ hebbende lanck hapy/ ende 't aenghesicht ghelchildert/ taneyt van hupdt/ hebbende klepne boghen met pylen daer harpoenen van steen seer subtyl aen-gemaect zijn/ waer mede sy seer sel schieten. Het gat is seer goet om in en upt te zeplen/ en ontrent een half myl byedt/ dan booz aen by-naer in 't midden van 't vaer-water liggen twee blinde klippen/ die men met hoogh water niet sien en kan. Aen de zupdt-zijde legghen oock eenige drooghten die zupdt-oost in zee strecken. Sy bonden Porto Desire op de hooghte van seven-en-veertich graden min vijff minuten. Willem Cornelisz Schouren quam mede in Porto Desire, welck sy stelt op seven-en-veertich graden ende veertich minuten: Om te myden de klippen daer Olivier van schryft/ die dooz het hoogh water onder waren / soo hielden sy het by zupden/ ende alsoo sy daer

eenighe klippen saghen/boeren daer by zupden boven/ ende by zupden het rechte gat/in een verkeerde in-ham in een sack/ al-waer sy het setten met hoogh water op vijf- t'half badem; dan met leegh water en behielden sy maer veertien voet waters/ soo dat het Schip de Eendracht met het achter-schip vast op de grondt sat/ ende was klippighe grondt/ hadden tot haer gheluck de windt westelijck/ anders hadden groot perijckel gheloopen: vonden daer op de klippen veel eperen/ ende vinghen schoone mosselen ende visch/ onder andere spieringen van selshien dupmen lanck/ daer ober sy het de Spieringh-baye noemden. Quamen daer naer by 't Konings Eylandt, welck by-naer heel met eperen bedeckt was. Konden in 't eerste geen versch water vinden/ hoe-wel sy hier en daer kuplen groeben veertien voeten diep. Aen de zupdt-zijde saghen sy eenighe beesten/ als harten/ met seer langhe hallen/ dan waren seer schoutw. Vonden eenighe graben/ ende daer in ghebeenten van menschen wel thien oft elf voeten langh. Daer naer vonden se aen de nooydt-zijde een goet stuck te landewaert in eenighe kuplen daer versch water in stont/ dan was wit ende heel dick/ daer sy daghelijcks water haelden. Sy vonden daer oock de zee-leuwen hier bozen beschreven. In somma/ dese hebben een perfecte af-teekeninghe van dese haven ghemaect/ende in druck verbeerdicht. Een Nederlander die gevaren heeft met de twee bercken van Lisbona om de nieuwe ghevonden Straet te gaen belichtighen/ ghetupght by zupden Porto Desire op de hooghte van seven-en-veertigh graden twee-en-veertich minuten/ geweest te zijn in een bape die west ten noorden in gaet/ ende daer ligghe vijf eplanden in/ vol van zee-leuwen ende ghebogelte/ welck is swart op den rugge ende wit onder den buyck/ ende andere gantsch swart/ met langhe becken/ wel viermael soo groot als raven: de bape is wijt ende breecht/ de hoecken legghen zupdt ten westen ende nooydt ten oosten van malkanderen/ daer is goet ligghe op vijf ende ses badem heel schoone zandt-grondt. Voorts by noorden Rio de Cruz, op de hooghte van een-en-veertich graden vier-en-dertich minuten bevonden gheen drooghte/ vooz de rievierelijck-grondt/ het landt is daer slecht sonder gheberghte/ hier en daer maer een heubel. Van hier voorts naer Rio de Galego ist al schoone grondt/ 't landt hoogh doch boven black sonder berghen/ ende wit als oft krijtbergen waren; ende als ghy komt aen den hoeck die de nooydt-zij maect van dese rievier/ soo bindt ghy een drooghte t'zee schietende/ van vier/ vijf/ ses ende seven badem diepte sijckachtighe grondt/ met groote steenen daer in; ende de rievier loopt west ten zupden in/ in 't aen-komen verthoonen sich seven berghen aen de zupdt-zijde/ ghelijck oft boeren-huppen waren/ ligghe op slecht groen landt; maer recht vooz de rievier komende krijght men der meer in 't ghelicht. Dit is alle het ghene wy tot noch toe hebben konnen vinden van de ghelegentheyt van dit landt tusschen de strate van Magallanes ende Rio de la Plata.

RIO DE LA PLATA.

Het vierde Capittel.

Generale beschrijvinghe van de ghelegentheden van de Provincien die onder RIO DE LA PLATA worden gherekent.

DE provincien van Rio de la Plata hebben haren naem van de vermaerde rievier/ daer wy in onse beschrijvinghe nu zijn toe-ghekomen: en hebben gheen vaste ende seckerelimiten/ als alleen op de kuste van de Nooydt-zee: naer het zupden beginnende van de rievier de la Plata selfs/ op de hooghte van ses-en-dertich graden by zupden de linie/ ende eyndighende naer 't noorden aen het landt van Brasil, ontrent daer den Tropicus Capricorni passeert/ ende voort soo worden sy aen de oost-zijde by de linie daer de landen de kroone van Castilien ende Leon toe-gheepghent/ van de landen van de kroone van Portugael mede verscheyden

fchepden worden/van Brasil, gelijk af-ghesneden; als hier naer in de beschrijvinghe
 van de kuste ende de binnen-landen breeder sal blijcken: Naer het westen soo
 strecken sy sich upt tot aen de provincie van Tucuman, ende op andere quartieren
 tot aen Peru toe/ ende de landen die noch ten deele niet besocht en zijn/ ghelijck oock
 zupden ende noorden binnen s'landts sy haer wijdt ende breedt upt-strecken son-
 der volkomen kennisse daer van te zijn. Alle dese provincien zijn seer vruchtbaer
 van tarwe/wijn/suicker/ende alderhande zaden ende vruchten van Castilien; heb-
 ben groote weyden voor alderhande vee/ die seer vermenichfuldicht zijn/ ende in-
 sonderhepdt de peerden; (Lopes Vaz verhaelt dat de Spaegniaerden verlatende
 de plaetse van Buenos Ayres; daer lieten haer meeren ende henghsten/ de welke te
 weten dertich meeren ende leven henghsten / in de tijdt van veertich jaren soo
 vermenichbuldichte/ dat het landt twintich mijlen int ronde/ van de selve gantsch
 was verbult.) Daer zijn dypsoorten van wildt ofte herten / d'een soo groot als
 klepne koepen met seer groote hoozen/ welke haer houden in de moerallen ende
 riedt-landen: andere wat grooter als groote bocken/ die haer op de velden onthou-
 den/ de derde als cabziten van een half jaer/ die in 't gheberghte haer houden: daer
 is oock menichte van depnen/ veel wilde berckens met den navel op den rugghe/
 die van goede smaekc zijn/en men gheefse oock de seecken te eeten: de berckens van
 Spaegnien zijnder oock seer vermenichbuldicht/en vallender seer groot: men heeft
 daer meer-katten met groote steerten/ende gebaert/ van de groote van een mensch/
 soo dat het schier schijnen menschen te welen; schreeuwen seer als menle wil schieten;
 trecken de pijlen upt het lijf ende werpen die naer de ghene die sel geschoten hebben;
 hebben handen met vijf vingeren; daer zijn noch andere wat klepnder die geen baer-
 den hebben. Men vindt daer oock bosken als die van Castilien/ ende ander dieren
 soo groot als cabziten van twee maenden/ die soo klepnen muyltjen hebben dat sy
 niet meer als een miere konnen in haelen/en doen gheen quaet. Men heeft daer
 oock tigren/ leeuwten/ende andere soorten van weede dieren. Van benijnige die-
 ren heeftmen daer slangen die vier bademen langh zijn/ de welke men heele harten
 met hoozen en al int lijf bindt/en doen anders gheen quaet; ende diverse soorten
 van haegh-dissen: In de rievieren ende in de lacken bindtmen Lagarten, van de
 lenghte van acht oft neghen boeten/en doen geen quaet/ ghebraden ende ghegeten/
 zijn vet en smaekelijck. Men vindt daer Kameloens/ soo groot als middel-
 baere Lagarten, aen de zijden d'zaghens sy ses oft leven jonghen/en hebben den beck
 altyt open te windt-waerts/en doen geen schade. Hoe wel men veele jaren van dat
 gheboelen is gheweest/ dat daer gheen mynen en waren van goudt oft silber / soo
 heeftmen nu seer goede monsters daer van ontdeckt/ als mede van koper ende pfer/
 ende een mijne van seer perfecte amatisten. Alle de Provincien zijn van een gou-
 vernement met koninghlijcken tijtel/ghesubordeneert aen de Vice-Roy van Peru
 als aenlegghende; met een bisdom/ daer de woonplaetsen van de Spaegniaer-
 den onder resozteeren/en groote menichte van in-gebozenen van groote licha-
 men ende wel gheconditioneert. De verschepden volckeren sullen wy hier naer
 beschrijven.

Die naer dese rieviere voorspoedelijck begheert te varen / en magh niet van de
 kuste van Spaegnien schepden naer den vijftienden van Augustus, om daer
 te moghen welen teghen het eynde van November, wanneer 't somer is in dat
 landt / ende de Brisas regneeren / welck zijn noordt ende noordt-ooste winden;
 want soos later van Spaegnien varen / soo zijn sy secker der rieviere niet te kon-
 nen bekomen voor Martio voort-waerts / als wanneer de Vendavalen waepen/
 welck zijn zupden ende zupdt-ooste winden / welck groote alteratie causeeren
 in dese zee / soo dat men in sulcken gheval ghenootsaeckt is te gaen verwinteren
 aen het Eplandt Santa Catalina oft elders.

Het vijfde Capittel.

Beschrijvinghe van de Rievier LA PLATA in het gros; met haer eerste ontdeckinghe.

Her. def. **D**e rievier wordt by de Indianen in hare tale genaemt Paranaguazu, ende gemeynlycken Parana; Is naest de rievier van de Amazonas wel de grootste van de weerelt; heeft haer mondt aen de nooydt-zee / naer het zupden toe gheleggen / tusschen de hooghte van vijf-en-dertich ende ses-en-dertich graden by zupden de linie / (andere segghen ses-en-dertich graden en een half) tusschen de Cabo van Santa Maria, welck leght naer het nooyden / ende de Cabo Blanco, welck van andere oock ghenaemt wordt Cabo de Sant Antonio; naer het zupden van d'een Cabo tot de andere zyn dertich Spaensche mylen; en leggen van malkanderen nooydt-nooydt-oost / ende zupdt-zupdt-west; ende binnen-waerts is sy thien leguen breedt / met veel Eplanden in het midden / ende veel groote rievieren die daer in komen van het oosten ende het westen tot de haven de los Reyes toe / welck is een groot lack welck sy noemen de los Xarays, weynigh min als d'yn hondert leguen van de mondt van dese rievier; in welck lack veel rievieren komen van 't gheberghte van de Andes, en moeten de rievieren zyn die haer oorsprongh hebben in de provincie van de Charcas ende Cusco, welke loopen naer het nooyden; aen de nooydt-zijde van dit lack komt een ander rievier / welck heeft oorsaecke ghegeven om te dencken / dat sy ghemeynschap heeft met de rievier van Sant Iuan de las Amazonas; ende andere leggen dat sy voort-komt upt het lack van El Dorado, welck vyfthien dagh-reysen soude wesen van dat de los Xarays; hoe-wel datter zyn van dat gheboelen dat daer gheen Dorado en is.

d.2.1.1. cap.7. Dese rievier die nu ghenaemt wordt dooz-gaens Rio de la Plata, was eerst ontdeckt in den jare vyfthien hondert ende vyfthien by Iuan Dias de Solis, van welck sy oock den naem kreegh Rio de Solis: hy voer de selve op tot aeneen Eplandt / op de hooghte van vier-en-dertich graden ende twee derde. Saghen daer veel hutten van Indianen aen 't landt; 't volck haer lieden aen landt lockende / dan alsoo Iuan Dias de Solis hem onverschietelijck onder haer begaf / wierdt van de selve met een deel volck doodt-gheslaghen / ende van de Wilden ghegeten.

d.3.1.9. cap.3. Daer naer inden jare vyfthien hondert ende ses-en-twintich wierdt Sebastiaen Gabot Enghels-man ende opperste pilote van het contractatie-hups van Sevilla ghesonden om dooz de strate van Magallanes te loopen naer de Eplanden van de specerijen: dan dooz ghebreck van victualie / ende ontwillicheyt van syn volck liep hy in dese rievier / ende voer de selve op ontrent dertich leguen, tot aen een Eplandt welck hy noemde Sant Gabriel, ontrent een legue groot / ende een half legue van 't vaste landt naer Brasil toe / anckerde daer met de groote schepen; ende met de booten seken leguen voorder varende / ontdeckte hy een rievier / welck hy noemde San Salvador, hebbende een seer diepe ende bequame haven vooz schepen / ende naer de selve zijde van Brasil toe ghelegghen / daer hy syn armade berghde / ende ontlade de schepen / dooz dien daer gheen diepte en was op de rievier vooz groote schepen. Wierp daer een foztresse op / ende leyde daer eenigh volck op / ende nam vooz met de sloepen ende een carveel de rievier voorder te onder-soecken.

d.4.1.1. cap.1. Daer dertich leguen weeghs vondt hy een ander rievier de welke wordt ghenaemt Zarcaranna, ende volck van goet vernuft / ende maecte daer een ander fozt / welck hy noemde Santi Spiritus, ende oock anders het fozt van Gaboto; van daer voer hy voorts de rievier Parana op / daer hy veel Eplanden ende rievieren in ontdeckte / ende volghende het meeste canael / naer dat hy by de twee hondert leguen op was ghebaren / quam aeneen ander rievier die sy noemen Paraguay, liet de groote rievier doen aen de rechter-handt legghen / hem in-beeldende dat de selve

selve te seer declineerde naer 't quartier van Brasil toe; d'ander rieviere dan ontrent vier-en-dertich leguen op-ghevaren zijnde / vondt hy volck dat hem met de landt-bouwerije wist te behelpen / welck hy tot noch toe niet ghesien en hadde. Dese deden hem groote tegen-weer/ soo dat hy veel Indianen doot sloegh/ ende sy sloeghen hem oock vijf-en-twintich Spaegniaerden af.

In den jare 1527 quam den Portugeeschen piloot Diego Garcia op dese rieviere aen de Capo Santa Maria, ende buypen de selve is een Eplandeken/welck sy noemen de los Pargos, daer goede visscherije is; binnen de Cabo leght het Eplandt de las Palmas, is een goede haven / ende wel ghelegghen vooz de ghene die naer de strate van Magallanes willen/hoe-wel dat daer aen de kape / noch oock aen de kuste hem gheen volck en vertoont: dan een wepnigh meer innewaerts/ is een natie van volck welck men noemt los Chaurruaes, die by de visscherije ende de jacht leven: sy boeren van daer naer de Eplanden de las Piedras, de welcke legghen seltich leguen binnen de kape. Aen dese Eplanden de las Piedras maecten sy een brigantin op/ de welcke sy in stucken hadden mede ghebracht/waer mede dat sy de rieviere op boeren/ ende vonden merck-teecken van Christenen/ ende boozts varende noozdt ende noozdt-oost aen vijf-en-twintich leguen, vonden twee schepen van Gaboto. Van daer nam Diego Garcia syn wegh de Parana op/welck streckt noozdt-west ten noozden: ende ontrent tachtentich leguen ghevaren hebbende / vonden sy een sterckte by Gaboto ghebout / ende ghenaemt Santo Spiritus. Van heplighe bypdagh af verbolghde hy syn reple/ ende boer in vier-en-twintich dagen daer Gaboto veel maenden hadt met beligh geweest/ende quamen aen de Paraguay; ende boozts aen het fort Santana, daer hy Gaboto vondt/ende quamen 't samen te rugghe tot daer de schepen waren blijven legghen. Vooz dien sy eenigh silber van de Indianen hadden bekomen / welck 't eerste was dat upt Indien in Spaegniën wierdt ghebracht / verkreegh dese rievieren den naem van Rio de la Plata, dat is van 't silber. Naer de weder-komste van Gaboto bleef de ontdeckinghe van dese rieviere achter tot in den jare 1535, doen boer derwaerts met elf schepen ende acht hondert man/ Don Pedro de Mendoca; ende quam aen 't Eplandt San Gabriel, ende houde een woon-plaetse aen de zupdzijde van de rieviere/welck hy noemde Nofra Sennora de Buenos Ayres; ende verloo; daer veel volcks by gebreck van victualie. Verhalven sondt hy Iuan de Ayolas om victualie te gaen soecken / die de selve vondt by een lack/ daer hy eenigh volck liet / ende keerde naer Buenos Ayres; volghden daer naer weder haer ontdeckinghen te landt-waert in / doch met groote moeyte / ende wepnigh boozdeel: ende Mendoca keerde naer Spaegniën/ ende sloz onder-wegghen. Dan om dat ons boornemen alleen is de ghelegghentheyt van de landen te beschrijven/en sullen wy de gheschiedenissen niet boozder verbolghen. Dan alleen hier by boegghen dat in den jare vijftien hondert en veertich derwaerts boer Alvar Nunnez Cabeça de Vaca, ende dat sints dese provincien eerst van deghe zijn begost te ontdecken/ ende met volck te beslaen.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe, van de Rieviere by *Martin del Barco* in syn *Argentina Canto, II.*

Rio de la Plata wordt by de Indianen ghenaemt Parana, welck is te legghen zee / wegghen haere groote; loopt vooz het meesten-deel noozdt ende zupden/hoe-wel sy veel keeren heeft/ ende komt upt in de zee naer het oosten / in boegghen dat de zupden windt komt ober 't landt van Buenos Ayres, ende de noozden windt van de zijde van Brasil; komt met een snelle stroom af: ende heeft in de mondt meer als dertich leguen van de Cabo de Santa Maria, welck is aen de zijde van Brasil, op de hooghte van vier-en-dertich graden en een half/ tot de Cabo aen de zijde

zijde van Buenos Ayres op de hooghte van seven-en-dertich graden; beyde de kusten van de rievriere zijn dangereus / door dien de eene seer leegh is ofte black / ende d'ander wordt seer ghequelt van den zuyden windt / ende beyde worden gheinfesteert by de vanden / te weten / de Indianen / welke seer strydtbaer zijn; de meeste schepen zijn ghebleven op de zijde van Brasil, soo van Spaegniaerden als Enghelschen / ende het volck al doodt-gheslaghen van de Wilden.

De Cabo naer't noorden is ghenaemt Santa Maria, niet verre van de Eplanden de Castillos; d'ander Cabo wordt ghenaemt Cabo Blanco, welck rechter in zee loopt / ende ondieper is / soo dat men meest vaert aen de ander zijde. Aen de Cabo Santa Maria zijn twee Eplanden / die men noemt de Lobos; ende wat verder in / twee Eplandekens die men noemt de las Flores, ende dertich leguen van daer de Puerto San Gabriel, welck zijn seven fraeye Eplanden daer de schepen geladen van Spaegniën abordeeren; ende teghen over naer't zuyden leght de stadt Buenos Ayres. De rievriere is hier negen leguen oft weynigh meer breedt; ende tot hier toe diep ghenoech / upt-ghenomen dat daer twee oft d'yn ondiepten zijn: met namen een by het Eplandt Maldonado; ende een ander by het Eplandt van Iuan Ortiz: maer van dese Eplanden boorder is de rievriere seer dangereus van ondiepten: dese Eplanden van St Gabriel legghen van de noordt-zijde ander-half legue, ende eenighe minder; ende meest acht leguen van Buenos Ayres, zoo dat men se van daer sien kan / des avondts als de lucht klaerste is. Twaelf leguen boorder is het Eplandt van Martin Garcia, vol gheboomte / ander-half mijle langh ende een halve breedt: daer is goed zaep-landt: 't volck van Don Pedro de Mendoza hadde hier een woon-plaetse / ende daer naer't volck van Iuan Ortiz de Carate.

Tot hier toe quam Mr Eduard Fenton Enghell man / met syn blote / in 't jaer 1582, ende Buenos Ayres was twee jaren te booren weder met in-woonders beset / soo dat hy daer groote schade hadde konnen doen / indien hy daer ghekomen hadde.

(Nota. De gantsche bloodt van Fenton en quam op de rievriere niet / maer alleen Iohn Draeck met syn schip welck hy daer verloor / ende leefde wel vijftien maenden onder de Wilden.)

Vier leguen verder zijn de Eplanden van St Lazaro een half mijle van 't vastelandt; een half mijle van daer leght de vermaerde rievriere Vrayg, welck een half mijle breedt is in de mondt; daer komt een ander rievriere in / die Gaboto noemde Sant Salvador: twee leguen boorder leght de rievriere Hum ofte Rio negro, door dien sy swart water heeft / komende upt moerassen / loopt soetsjens ende is diep / heeft veel visch: van hier begint de groote rievriere / hebbende wel elf armen / die elck groote wijde hebben; ende vol Eplanden die sommighe wel twaelf ende meer leguen groot zijn / vol fraeye krupden ende bloemen / ende alleen betwoont by de natie van de Guaranys. Van dese Eplanden keert de rievriere tot haer boorder gaende groote / wesen aen beyde zijden wel betwoont van volck. Van hier hondert en twintich leguen de rievriere op-waerts / zijn noch andere Eplanden wel betwoont / insonderheyt by de Cherandyes; ende in de twintich leguen is ghelegen de stadt Santa Fé. Tachtentich leguen boorder komt de rievriere Paraguay in de Parana, welke van daer syn kours wendt naer het oosten; ende de Paraguay streckt naer het noorden / ontfanghende de rievieren die van 't gheberghte van Peru af-komen.

Aen de Parana boorder leght Santa Ana, een provincie wel betwoont by de Guaranys, seer goet ende black landt / ende ten deele oock verdroncken. Penna pobre, leght boorder op / welck is een hooghe rodse; ende wat boorder zijn de meulen-wateren daer meenighe Canoen versopen zijn; ende weynigh boorder is daer de rievriere met groot ghedruys en gheweldt valt van hooghe klippen; ende daer

daer ontrent leght de Stadt Guayra: ende beertich leguen voorder leght noch een ander blecke.

Keerende tot de Paraguay, aen de linker-zijde heeft men de vermaerde riebierē Ypiti, die seer soetelijck dooz een plapn komt blieten; daer naest volgt Parannamiri, welck naer de Parana toe loopt/makende een dyp-hoekigh eplandt by de twaelf leguen groot. By Ypiti is een lack welck sy noemen de los Mahomas, dooz dien de selve natie op de boorden woont/welck komt in Rio Vermcio, alwaer peerlen ballen. De riebierē maect een enghete eer ghy komt aen de Stadt Assumcion, ende hier komt de riebierē Pilco mayo in de Paraguay, komende van de Charcas af / ende vier leguen onder de Stadt in de Paraguay blietende / wordt hier ghenamē Araquayg. Vier leguen voorder leght de Stadt Assumcion, dus verre upt Martin del Barco.

Het lebende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de Rievierē LA PLATA, ghelijck die by de Spaegniaerden vverdt beschreven.

De Spaensche kourlen sprecken seer verscheyden van de ghelegentheyt van dese riebier / ofte haer eerst in-kommen tot Buenos Ayres, ofte de Eplanden van St Graviel toe; want het Ruttier welck Mr Hackluydt in syn Enghelsche vopagien heeft in-ghevoeght/ende welck mede wordt ghevonden int Roteiro van Figueredo, leght dat de kape van Santa Maria kan bekend worden by een Eplant welck ander-half mijle daer af leght in zee; men kan daer tusschen beyden seplen dooz dien daer acht tot neghen badem waters is. De kape heeft op 't punt eenen kleenen bergh welck leght over het Eplandt Isla de Lobos. Van dese kape moet ghy al langhs de nooydt-zijde van de riebierē varen. Van de kape tot de Rio de Solis, zijn thien leguen, de kuste streckt oost ende west. Van daer tot los tres Mogotes zijn dyp leguen, ende van daer tot het Eplandt St Graviel zijn acht oft neghen leguen, al streckende oost ende west: welck een slechte aenwijlinghe is/want naer dese reeckeninghe en soudē de Eplanden van St Graviel maer 22 leguen ligghen van de mondt van de riebierē: doch Figueredo in 't selve Roteiro op een ander plaetse gheeft heel ander aenwijlinghe; als namentlijck dat van Isla de Lobos tot Isla de Maldonado syn vier leguen nooydt-west ende zuydt-oost/ende dat de kuste van daer streckt oost ende west vier leguen tot een punt landts; ende boozts west-zuydt-west thien leguen tot Isla de Flores. Van dit Eplandt tot Monte Vedio vijf leguen west/ende dan noch vijf leguen west ten nooyden/ende boozts west-nooydt-west tot lhas St Graviel. Stelt mede tusschen Isla de Lobos ende Isla de Flores selthien leguen. De Eplanden van St Graviel, zijn vijf kleyn Eplanden: om hier te ankeren moet ghy wat naer 't vaste landt blyven een musquet-schoot af/een halve mijle eer ghy aen de eplanden komt/en ghy sult een kruys op 't landt sien staen/waer haben is vooz sommighe winden. Naer een Nederlander ghetupght die in dese ghewesten langh heeft verkeert/soo moet men in 't opvaren van de riebierē naer Buenos Ayres toe/de Eplanden van St Graviel aen de rechter-handt laten ligghen; ende kommende vooz by 't leste eplandt van St Graviel, soo leght aen 't vaste landt een bekenden bergh/welck sy noemen Monte de St Isidio; van welke men syn kours set naer Buenos Ayres. Van dese eplanden tot de riebierē van San Iuan, langhs de selve kuste zijn dyp leguen, is wel te kennen by een ghebroken heubel welck wit is. In-komen van dese riebierē is seer dāgereus / dooz dien 't ondiep is/ende niet dan vooz kleene schepen/het kanael leght aen de west-zijde onder het landt.

Van dese riebier tot het Eplandt van Martin Garcia, (welck ghenamē wort Minga) zijn dyp leguen, 't is een Eplandt alleen: ende ghy moet langhs de nooydt-kuste loopen/en als ghy neffens 't eplandt zyt sult ghy dyp badem waters hebben/
aen

aen de west-zijde heeft het een klepne kreeck daer ghy mooght rijden. Die de riebierre begheert te kruppen naer de riebierre van Buenos Ayres toe/ moet zyn kours van de Eplanden van San Graviel setten zuydt-west: ende is seshien leguen, ober-komende aen de zuydt-zijde van de riebierre moet ghy een kanael soecken van dyp badem waters/ ende dan loopen langhs de kuste tot dat ghy komt aeneen ghebroken kliff/ende een punt ghelijck vast landt/welck leght van 't kanael dyp oft vier mijlen/ ende als ghy dit kliff komt te sien soo blijft daer een mijle af. De riebierre van Buenos Ayres leght seer verholten: dooz dien sy niet gesien en woordt/ is ondiep by het leeghe water/ sood dat men die by 't hooghe water moet aen doen.

Van 't Eplandt van Martin Garcia, tot de klepne Eplandekens van S' Lazarus, (welck eer doorchten zyn) zyn twee leguen; men moet al langhs de nooyd-kuste houden met klepne barcken en goede vooz-sicht.

Van 't voozschreven Eplandt tot de monden van de riebierre Parana zyn acht leguen: Maer ghy behoeft wel eerst te ankeren in een bape/ ende verwachten 't hooghe water. Ende in dien ghy valt in de mondt van de riebierre welck werdt ghenaeamt Vruay, soo moet ghy die aen de rechter-handt laten legghen; ende voozt-baren naer het westen/ ende de eerste mondt in-baren/ hoe-wel sy naeuto schijnt; ofte eenich van de monden/want sy komen al weder in de groote riebierre Parana.

Die van het Eplandt Martin Garcia begheert te wesen aen de riebierre de Palmas, welck de beste mondt is van allen / moet west aen-loopen ende komende aen d'ander kuste/ende de selve langhs zeplende nooyd-nooyd-west / sal hy dese mont van de riebierre ontmoeten; ende moet in-baren recht neffens los luncales, welck leggen aen de zuyt-zijde. binnen is goede diepte; alle vyf de monden zyn vol van ondiepten naer 't oosten toe/ despacie van twee mijlen: soo dat men voozlichtich moet baren.

In dien ghy by ghebal ghepasseert waert de Cape Santa Maria, ende ghekomen teghen ober aen Cabo Blanco, neemt acht dat het is effen en black landt / soo dat men het qualijck een mijl daer af zijnde kan sien/ten waer met heel klaer weder; ende dese kuste leght soo al leegh tot by Buenos Ayres, ende van daer leghtse wat hoogh tot aen 't in-komen van Rio de Palmas. Twaelf leguen by oosten Buenos Ayres, leght op dese zuydt-kuste een Eplandeken welck sy noemen de Fernando Ortiz, naer 't legghen van Figueredo in syn Roteiro. Al die kuste langhs is seer quaedt-volck / die eeten de gheene die sy kunnen krijghen / ende daer zyn oock veel tigren. Van het Eplandt van Martin Garcia, tot San Salvador zyn neghen oft thien leguen; is een Eplandt ghelegghen twee mijlen binnen de eerste mondt/ daer Sebastian Gabota possessie nam vooz de kroone van Castilien ende Leon, ende dit landt is wel bewoont by een volck ghenaeamt Carios; dan men moet daer hem van wachten / want sy zyn doodt-ypanden van de Spaegniaerden; de zuydtlijckste mondt van Parana genaemt Rio de Palmas, is seshien leguen langh / en heeft veel keeren / en veel palm boomen daer aen groepende / ende ten eynde van de seshien leguen komt sy in Parana. Al de ander al men zyn insghelijcks seshien leguen langh / upt ghenomen een klepne en engen arm / welck is ghenaeamt Rio de los Beguaes; welck is veertich leguen langh. Van hier moet ghy in-baren by de mont van Rio de Palmas, naer Santo Spiritu, welck zyn vyftich leguen weegs; ende moet dooz-gaens langhs de stranden baren. Als ghy dese riebierre op vaert aen de sincker-handt / welck is aen de west-zijde / so hebt ghy veel Eplanden laken ende klepne riebierkens / en veel Indianen die u vanden zyn. Van Santo Spiritu tot een volck welck genaemt woordt los Tenbuis, zyn vyftien leguen. Dit is den enghen arm op/langs de welke de Indianen komen aen de riebierre Parana: van de Tenbuis tot de Quiloacas, welck is een ander natie / zyn twintich leguen; ende alle dese riebierre langhs is veel volcks. Van de

de Quiloacas tot een plaetse daer de Spaegniaerden nu een stadt hebben ghe-
boudt / zijn vijftien leguen. Van dese stadt tot een volck ghenaemt Mequaretas,
zijn twintich leguen, hier zijn veel drooghten die dertich leguen dueren / en is al
verdroncken landt / daer zijn veel Eplanden en volckeren / byanden van de
Spaegniaerden: dooz dese dertich leguen komt men tot aen de Mepenes; en van
hier hebt ghy (upt-ghenomen noch acht leguen verdroncken grondt) al vasse
kuste tot de rievier Paraguay toe; ende van de Mepenes tot de mondt van Pa-
raguay zijn dertich leguen. Het is een rievier die niet kan ghemist worden / hoe-
wel sy veel armen heeft / Eplanden ende dangieren; heeft een marck twee le-
guen beneden de mondt aen de oost-zijde / te weten: een hoogh landt daer seuen
punten zijn / die wy noemen de seuen currenten; naer ick verstaen van die in dit
landt bekent zijn / soo hebben de Spaegniaerden aen dese plaetse een stadt ghe-
legt die sy noemen los Siete Corrientes; ende recht boven dese currenten is een
Eplandt / gelijk ghy de rievier op-baert / ende recht ober dit punt is de mondt van
de rievier Paraguay; van dese mondt is de rievier Parana verdeelt / welck is een
groote riviere / ende loopt tot de stadt Piquiri, welck zijn hondert ende seventich
leguen, ende loopt al dese wijl zuyden ende noorden / en in den wegh zijn veel
ondiepten; en veel volcks / welck een quade race is / hoe-wel verdeelt. Van de
plaetse daer dese twee rievieren verdeelt zijn / dat is te segghen / van de mondt van
Paraguay zijn seftich leguen tot de stadt Assumption; dit is een goede rievier ende
beter op te zeplen dan alle de reste. Van dese stadt tot los Xarayes zijn twee hon-
dert leguen, seer wel bewoont van volck die de Spaegniaerden dienen / ende
onderdaen zijn.

Het achtste Capittel.

Beschrijvinghe van de rievier LA PLATA, ghelijck die by de
Nederlanders is onder-socht.

DEse rievier ofte altydts het begin daer af / werdt ons mede beschreven by
de vopagie van Laurens Bicker, welck eertijds ghedruckt is; beginnende
van het Eplandeken de Castillas, welck legt byten de rievier op de hooghte
van vier-en-dertich graden ende een half by zuyden de linie; is in het aen-sien
ontrent twee mijlen langh / effen landt sonder gheboomte; aen de nooyt-zijde
heeft het eenen heubel / ende de strandt schijnt roodt te wesen; oock heeft het aen
de nooyt-zijde een klippe / de welke schijnt een vervallen kasteel te wesen / ende
aen de zuydt-zijde zijn noch twee andere klippen / ende by 't westen legt het
vaste landt / ober het Eplandt heenen te sien. Het vaste landt legt twee mij-
len van 't Eplandt / sich streckende zuydt-west ten westen / insghelijck sonder
boomen.

Isla de Lobos legt vooz aen in Rio de Plata, op de hooghte van vijf-en-der-
tich graden / en is anders niet dan een gheduerighe steen-grondt / daer niet an-
ders op te vinden is als zee-wolven; het streckt sich oost ende west op zijn langhst
ontrent een half myle / ende het oost-eynde is het hooghste alsmen upt der zee
komt / van het selve oost-eynde loopt oock een rif van steen af / ontrent een roers-
scheut in zee / die men ghenoech mach sien ravelen al ist stil; noch legt daer
een groote klip aen de zuydt-zijde / het selve Eplandt legt ontrent derde-half
myle van het vaste landt / daer men wel sonder vzele tusschen beyden dooz-loo-
pen mach / hebbende de diepte van beerthien ende vijftien badem waters steck-
grondt.

Dit Eplandt legt neffens de Cabe van Santa Maria, welck is een blacken
steenighen-hoek wel om bekennen / overmidts dat sich het vaste landt van de
Castillas af / tot de kaep toe zuydt-west ten westen ende nooyt-oost ten oosten
streckt / zijnde al eenparigh landt sonder boomen / dan de kaep vooz-by zijnde
D h volgter

volgher hoogh landt / het welck sich van de kape inne-waerts aen / ontrent vijf mijlen oost ende west streckt. Het Eplandt Maldonado nooydt-west ontrent dyp mijlen van Isla de Lobos, ontrent een halve mijle in het om-gaen / hebbende aen beyde de zijden een goede in-komste / doch best aen de west-zijde: daer is versch water / ende een goede reede / byz vooz alle winden / uyt-ghenomen den zuydt-westen windt / in een klaer zandt-strandt: is een laegh Eplandt met een leeghe wildernis / 't soet water leght tusschen de klippen / rontom buyten het Eplandt; nefens 't Eplandeken streckt hem het vaste landt met een ronden bocht / een gotelinghscheut verscheyden van 't Eplandeken.

Aen het vaste landt nooydt-nooydt-west van 't Eplandt is een bzaeck van versch water ontrent een vierendeel van een mijl langh / ende een steen-woyp van strandt. Van Maldonado af vijf mijlen inne-waerts / streckt sich het landt oost en west / ende dan begint 't hoogh-landt te worden / ende sich te strecken west-nooydt-west-waerts aen. Ontrent twintich mijlen inne-waerts van de kape Santa Maria voozsz, leght 't Eplandt Flores, ontrent dyp mijlen van 't vaste landt / zijnde ontrent een kleyn mijltjen langh / het doet hem in twee heubelen op / ende daer en wast niets op het Eplandt.

Van daer zeyle men naer Monte Sredo, welck is eenen hooghen bergh. Ontrent de dyp-en-vijftich mijlen / binnen de rievier leght een drooghte by de ander-half mijle van 't landt / een mijle langh / ende een gotelinghscheut breekt / men mach wel tusschen de drooghte ende het vaste landt dooz-vaeren. Daer is al gheboomte aen de zuydt-zijde / tot dat ghy komt by Buenos Ayres, welck effen ende slecht landt is al oft gheschaeft ware / men moet het niet naerder komen als een ander-half mijle / tot dat de huplen zuyden van u zijn / dan mach men recht op de huplen aen-loopen / ende setten een geutelinghs-scheut dwers van de huplen / op de dyp bademen diepte; daer is weecke grondt. De rievier is daer acht mijlen breedt / ende aen de nooydt-wal ontrent twee mijlen af / leght het Eplandt Sant Gabriel. Een ander Nederlander die hier verkeert heeft seght mede dat het landt aen de zuydt-zijde seer leegh is / soo dat de boomen schijnen in 't water te staen; daer is maer twee badem waters / ten bloeyet ofte ebbet daer niet / maer de zuydt-ooste-windt doet het water daer hooghen / ende den nooydt-westen windt doet het vallen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van diversche Natien van Wilden, die ontrent dese rievier woenen.

d. 5. l. 9.
c. 10.

AEn de zijde van Buenos Ayres, welck is aen de zuydt-zijde van Rio de la Plata, hebt ghy een natie van Indianen welcke sich noemen Quirandies, is een volck welck woont in hutten ende plaetsen / die sy van tijdt tot tijdt veranderen als de Alarabes, is weedt volck ende menschen-eeters / licht ende seer strydbaar / de welcke de Spaegniaerden in vooz-tijden qualijck hebben ghetraecteert / ende een deel volcks af-gheslaghen.

d. 5. l. 10.
c. 15.

De rievier op-waerts aen een lack / hebt ghy secker natie van Indianen die haer met visschen gheneeren: van de natien die men noemt Timbues ende Carcares, daer de Spaegniaerden goet onthael bonden in de tijden van Pedro de Mendoza; ende bouden daer ontrent een woon-plaetse die sy noemden de Buena Esperança.

Aen de rievier welck men noemt Paraguay, hebt ghy de natie van de Ame-guaes, welck insghelijcks leven van de visscherijen: ende voozder de Caroes, die men in andere contreyen van Indien noemt Caribes, welck is een volck welck hem selven onder-houdt ende gheneert met vee te voeden / ende het landt te bouwten.

Ende

Ende noch voorder woonen de volckeren die men noemt Payaguaes, welck zijn by de hondert leguen.

Van daer voorder te landt-waert in / woonen de volckeren die sich noemen Chanes, ende die men noemt Chemeneos ende Carcaraes, by de welke veel goudts ende silbers werdt ghebonden: Iuan de Ayolas weder-keerende van de Chanes, wierdt van de Wilden (die vzienden waren van de Payagoaes) met alle syn volck doodt-gheslaghen. Dese natien wierden van de Spaegniaerden ontdeckt in den tocht van Ayola, onder 't ghebiet ofte Goubernement van Pedro de Mendoza.

In den jare 1541 werdt Gouberneur van dit quartier Alvar Nunnez Cabeça de Vaca, de welke niet konnende komen om 't contrarie laeploen op de rievriere de la Plata, nam syn wegh over landt / beginnende aen de rievriere Itabucu, twintich leguen van het Eplandt Santa Catalina. Van waer hy trock over heoghe berghen / ende tusschen dichte bosschen / de wegh met bylen openende / neghentien daghen langh: ende quam als doen aen het verste bewoont landt / welck sy noemen del Campo: al waer sy vonden het ghebiet van de Armiriri; ende een dagh-reple voorder de heerlichappige van Cipoyay, ende stracks daer aen die van Tocanguazu. Dat volck worden gheuoemt Guaranies, sy zaepen ende bergaren Maiz twee-maels 's jaers / ende altydts Cazabi; hebben hoenderen ende gansen / en houden veel papegaven in haer huplen: eeten menschen-bleesch / ende zijn strydtbaer en wraeck-gierigh. Alvar Nunnez noemde dese provincie Vera. Hy quam daer naer aen de rievriere Yguazu, ende 's ander-daeghs passeerden sy met groote moepte de rievriere Tibagi.

Den selten December quamen sy aen de rievriere Taquari, op welckers kant leght een vleckte ghenaemt Abangobi; daer naer quamen sy aen een ander vleckte ghenaemt Tocanguzir, welck sy bebonden te legghen op de hooghte van vier-entwintich graden en een half by zupden de linie; al dat landt is seer vruchtbaer ende fris / met groote blacke velden / rievieren ende gheboomte. Daer aen volght een woestijne van berghen / moerassen / riedt-velden / ende dichte bosschagien. Welcke ghepalleert zijnde / komt men weder in 't landt van de Guaranies, daer Maiz ende ander granen / Batatas ende dierghelijcke vruchten werden ghebonden. Crocken soo al voort naer het westen / tot dat sy quamen aen een snelle rievriere op de hooghte van vijf-entwintich graden / ghenaemt Piqueri. Al dit landt van de Guaranies is seer vruchtbaer en aen-ghenaem / ende bequaem om supcker-Ingenios te maeken; ende daer is groote apparentie van silver-mijnen / dan 't volck is seer wildt ende eeten menschen-bleesch. Daer naer achthien daghen langher gherepft hebben de / quamen weder aen de rievriere Iguazu, de welke loopt oost ende west / ende komt in de rievriere Parana, aen de welke sy daer naer quamen op de hooghte van vier-entwintich graden; ende van hier zijn neghen dagh-replen tot de stadt Assuncion.

Aen de rievriere Paraguay woonde een natie ghenaemt Agazes; die groot van lichaem zijn / en sterck; baren op den roof langhs de rievriere sonder te zaepen ofte te maepen. Martin del Barco leght in syn Argentina, dat dese Agazes soo zijn verniet by de Spaegniaerden / datter by-naer gheen van zijn ober-ghebleven. Een ander natie is daer ontrent die sy noemen Guaycurues, is groot volck / strydtbaer / ende rap te been.

De selve rievriere Paraguay op / legghen de Cacoues, die het landt bouwen ende hoenderen voort-teelen; in dat landt zijn monsters van goudt ende silver. Voorder de rievriere op / volght het landt van de Guaxarapos, welke legghen aen een rievriere welck loopt naer 't oosten / op de hooghte van neghentien graden ende een derde / en komt soo in den Paraguay: 't volck van dit landt / als 't water van de rievriere leegh is / komt aen den oever van de Paraguay, om de visscherije te ghenieten; ende als 't water begint te wassen / welck is in Ianuario, trecken se te

landt-waert in/dooz dien 't water wel ses badem hoogh wast buyten zyn oevers/ en verspreyt hem over 't blacke landt meer als hondert mijlen / ende dat alle jaer wanneer de sonne van den Tropicus Capricorni af-scheyt om naer den Tropicus Cancrī te keeren. Daer naer komt men aen een lack daer de rievriere Paraguay, haer in verliest / ende daer komen ander rievieren upt 't selve lack / ende by namen Yguatu, op welke rievriere de Xacoacs, Xaquesses ende Chanesses woonen: ende boozts dooz eenigh verdroncken landt komt men aen de provincie van de Xarayes, welck een wel ghestelt volck is / zaepen Maiz ende andere dinghen / dooz-boozen haer lippen / de mans zaepen ende bearbeyden 't landt / ende de vrouwen maepen ende versamelent; zyn groote spinsters van kottoen. Daer aen volght een seer dichte wildernis / tot dat men komt aen een plaetse ghenacmt Tapuaguazú, daer de wooninghen weder beginnen; ende 't volck daer ontrent werden ghenacmt Tarapecocies, daer veel victualie/hinnen ende gansen werden ghebonden; ende noch bozder zyn de Payzunoos, welck is een ander natie van Indianen / noch wepnigh bekend.

d. 8. l. 2.
cap. 17.
d. 8. l. 5.
c. 1.

En ander wegh op van Assumcion af/woont een natie van Indianen / die sy noemen Mayas, en is op de wegh naer Peru toe. Men komt in de provincien van dit volck dooz een plaetse die sy noemen puerto de San Fernando: dese Mayas ghepasseert zynde / komt men dooz diverse landen ende natien / al-waer groote apparentie is van silber-mijnen / tot de provincie van de Tamacoas; ende soo boozts komt men tot de provincien de los Charcas. De eerste die desen wegh dooz is ghetrocken/is gheweest Nufle de Chaves, ter tijdt dat de Licentiaet de la Gasca in Peru resideerde: in synen tocht worden volckeren ghenacmt Taguamacis, welke de selve schijnen te wesen met dese Tamacoas, ende inwoonders vande provincie Sta Cruz de la Sierra; siet boeck 10 cap. 35.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de steden in dese provincie gheleghen, ende eerst van de stadt BUENOS AYRES.

d. 5. l. 9.
c. 10.

Hec. def.

Lopez
Vaz.

De eerste plaetse van dese provincie in 't aen-komen / is de stadt Nuestra Senora de Buenos Ayres, eerst ghebout by Don Pedro de Mendoza in den jare 1535 by een rievierken / aen de zuydt-zijde van de groote rievriere / teghen over de Eplanden van St Gabriel; in de provincie van de Wilden die sy noemen Morocotes. 't Landt is dooz den bandt heel black / upt-ghenomen eenighe wepnighe heubeltjens / ende de Cordillera van 't gheberghte welck loopt langhs de kuste: Dese plaetse dooz quade ordze verlaten zynde / is weder met volck beset by Cabeza de Vacca, in den jare 1542. Doch is daer naer weder verlaten gheweest / ende weder op nieuws met volck beset ontrent het jaer 1582. De vopagie van Laurens Bicker seght dat dese plaetse leght ontrent seltich mijlen binnen de rievriere / op een black oozdt sonder gheboomte. (Andere segghen vier-en-seltich mijlen; de stadt leght op een hooghe Barranca als de Spaensche die noemen.) Een Spaenschen briez by de Engelsche gheintercipieert / schijft in den jare 1590 upt Potosi: Van de haven van Buenos Ayres, de welke is aen 't in-komen van de machtighe rievriere la Plata, worden alderhande Spaensche ende Portugaelsche koopmanschappen geboert naer dese stadt van Potosi met karren ende peerden / want ten is maer thien oft twaelf dagh-reylen (waer in hy hem moet abuseeren / dewyl het by de vier hondert mijlen weeghs is) ende een bequame wegh om met karren te varen. Ick werde van een vriendt onder-recht van onse natie / die eenighe jaren daer ghewoont heeft / dat de stadt van Buenos Ayres, anders ghenacmt Ciudad de la Trinidad, is van wepnigh consideratie / hebbende twee hondert inwoonders / wepnigh meer ofte min / haer geneerende met landt-boutwerije / doch hebben al te met permissie van den Koningh te moghen nabigereen ettelijcke quintalen bisscupt/

biscrupt / ende meel / als oock ghelouten ende ghedrooght vleesch / naer de kuste van Brasil, in retour van welkes sy weder eenighe koopmanschappen brenghen in haer stadt tot haer behoef; het welck veroorzaekt dat by wijlen eenighe Peruleros van Potosi af-komen met realen van achten / om die daer te emploeren / doch niet perijckel; dooz dien de Koningh niet en wil toe-staen datter eenigh silber dien wegh ghebracht wordt. **T** landt ontrent Buenos Ayres is seer vruchtbaer ende ghesondt; daer wassen allerhande vruchten in overbloet / als tartwe / Mayz, dypben / meloenen / pompoenen / komkommers / etc. te landt-waert in is wepnigh gheboomte / meest weyden ende sleghte grondt / het gras wasser seer hoogh; gheen bergghen noch steen-rodsen: men vindter veel strupf-boghelen / seer groote padysen / wilde gansen / epndt-boghelen / groote menighe van herten / doch niet soo groot als die van Europa. **D**e huppen sijn al van aerde ghemaect / die tusschen twee berders ghestampt werdt; de Spaegniaerden noemen dese mueren Tapias. **D**e rievier heeft veel visch. **D**e Wilden gaen meest naeckt / ofte met vier-kante mantels van otterf-bellen / die hier veel worden ghevanghen; maecten hutten van riedt met matten bedeckt; onder-houden haer meest by de jacht ende visscherij; maecten veel wercks van de honden; is boozts fraep volck / wel ghemaect ende tamelijck langh. **D**it stedeken is heel onsterck / alleen het hups van de Gouverneur liggende op 't water / heeft een toorn daer vier klepne stucken op-ligghen. **V**an Buenos Ayres tot Cordua sijn aen de kandt van hondert en twintich mijlen / (andere segghen twee hondert:) is een wildernisse ofte Despoblado, daer onder-wegen hups noch hof en staet / sonder boschagie / dan een schoon en effen landt / seer bequaem om bee te boeden / waer haer menigh hondert duplent peerden gheneeren / die in het wilde loopen; onder-wegghen sijn ettelijcke rievieren / als Luchan, los Arrechos, Arreca, Carcaranna ende andere / die alle in Rio de la Plata blieten; de rievier Carcaranna (naer het segghen van de onse die daer gherepft hebben) leght recht half-weeghs tusschen Cordua ende Buenos Ayres, sestig mijlen van beyde vershepden. **D**ese rievier heeft des somers soo wepnigh water dat men daer met een karre magh doozrijden. **D**e Wilden die daer sijn / sijn van wepnigh consideratie / doch booz twee oft dyp alleen te replen is niet sonder perijckel / dan wort meest met grooter geselschap berepft: is volck dat geen seker woon-plaetse en houdt / dan vertrecken nu hier nu daer; hoe men boozder repft van Cordua naer Peru, sullen wy hier na verhalen; van Buenos Ayres tot Peru, is over de 400 mijlen weeghs / naer eenighe segghen.

Het elfste Capittel.

Van de stadt ASSUMCION, welck de voornaemste is van dat gheweste, ende de gheleghentheden daer ontrent.

De voornaemste stadt van dit landt is Neustra Sennora del Assumcion, ^{Herr. de script.} (welck by andere ghenaemt wordt Ascension) gheleghen op de hooghte van vijf-en-twintich graden en een half by zuden de linie / naer het segghen van Herrera. **H**eest aen de oost-zijde Brasil, van welck sy vershepden is twee hondert en tachtentich leguen, ende tusschen beyden in de distantie leght de stadt Ciudad Real, die de Indianen noemen Guaira, tachtentich leguen van de stadt Assumcion: aen de west-zijde naer Peru toe / is sy gheleghen dyp hondert en tachtentich leguen van de stadt la Plata, ende twee hondert en tachtentich leguen van Santa Cruz de la Sierra; (Herrera seght elders ghelijck wy in het thiende boeck aen het vijf-en-dertichste capittel hebben ghealleghert maer dyp hondert leguen van de Charcas ende twee hondert van Santa Cruz de la Sierra; welke distantie beter schijnt te accordeeren met de brede van het landt) naer het zuden / welck is naer de strate van Magallanes toe / heeft seer groote ende rijcke landen / ende is gheleghen dyp hondert leguen ofte soo Herrera elders seght

Dy hondert en vyftich leguen van de mondt van de rievier de la Plata; is gebout neffens de rievier Paraguay aen de oost-zijde; daer zyn wel vier hondert burgers Spaegniaerden / ende noch wel dy duplent die daer in het landt zyn ghebooren / die sy noemen Mestizos: Den Gouverneur woont hier met andere officiers van den Koningh: in de jurisdictie zyn wel vier hondert duplent Indianen / de welke noch daghelijcks vermenichfuldighen. Martin del Barco seght in syn Argentina, dat in de stadt Assumcion veel meer vrouwen zyn als mans / dooz dien de continuele oorlogen de mans seer consumeeren. Daer is groote abundantie van victualie / broodt / wijn / vleesch / visch / ende alderley vruchten van 't landt ende van Spaegniën. De tempze van 't landt ontrent dese stadt is lustich / een klare ende heldere lucht / des winters koudt / ende des somers heet / ende 't isser meest alchts groen. De natien daer ontrent woonende / zyn veel ende verscheden / doch voornamentlijck de Cheriguanes, de welke de Christenen onderdanigh zyn / ende en eeten nu gheen menschen-vleesch meer / dan by sonderlingh geval. Hier ontrent woenen oock de Guatataes, die vrienden zyn van de Spaegniaerden; als mede de Mogolacs ende Connanequacs, die alle naest-gheleghene zyn van de stadt Assumcion, ende komen dienst doen aen die van de stadt / hoe wel sy niet ghereparteert en zyn. Ontrent de stadt Assumcion leght een vermaerden bergh / ghenaemt Lambare, de hoogste van alle de berghen van dit landt / ende de rievier op-waerts is een vermaert lack / welck de Indianen noemen Ytapua; in welckers midden is een rodise van een harde klippe hondert bademen hoogh / ende seer recht. Vier leguen onder dese stadt komt de rievier Pilcamayo ofte Bilcamayo, in de rievier Paraguay; dese rievier Pilcamayo komt af van de Charcas in Peru; ende wordt hier onder ghenaemt Guapayg, ende passeert twaelf leguen van Chuquisaca, ende wort daer ghenaemt Rio grande.

De stadt Ciudad Real, anders ghenaemt Ontiveros is gheleghen hondert leguen van Assumcion, naer het noordt-oosten / ende naer Brasiliën toe / neffens de rievier Parana. Is gheleghen in een goet quartier / ende overbloedigh van victualie; daer zyn wijngaerden / ende seer goet koper / ende veel Indianen die seer aen-wassen: In de rievier Parana dicht by dese stadt / is een groote val ofte stortinghe van water / daer niemant by twee hondert passen derf aen gheraecken dooz 't groot ghedruys ende slach van 't water / ende gheen Canoa ofte barcke en derf daer by een myle verre ontrent komen / dooz dien de stroom van 't water de selve wegh voert / dooz de val welck wel twee hondert bademen hoogh is / ende al steen-klippen; en is zoo engh ende 't water zoo besloten / dat 't schijnt men die met een boogh soude ober schieten. Martin del Barco seght in syn Argentina, dat veertich leguen de rievier op-waerts noch een ander stadt is ghebout / die sy niet en noemt: ende dat de stadt Ciudad Real die sy noemt Guayra, een swacke ofte onghelonde plaets is / ende continuelijcken dooz de oorloghen met de Cheriguanas in onrust.

Het twaelfde Capittel.

Beschrijvinghe van de andere Steden ende plaetsen van dese Provincie, te weten, SANTA FE, SAN SALVADOR, ende andere.

Bneffens de dy vooz-genoemde steden by Herrera ons beschreven / worden noch andere by andere auteurs aen-gheroert: als namentlijcken Santa Fé; welck is gheleghen naer 't zuiden van Assumcion. (hondert en vyftich leguen naer 't legghen van Lopes Vaz,) op een blacke landoutwe / de welke paelt aen Tucuman ende de stadt Cordoua: dese stadt is ghebout aen de kandt van een rievier. De natien van Wilden die daer ontrent woenen / worden ghenaemt Calchinos, Mepenes ende Chiloacas.

Van dese Stadt streckt een hooghe wegh tot Peru toe/ende is gelegen sebentich mijlen van de Stadt Cordoua in de provincie van Tucuman, (ofte wel vijftich/ghelijck top in de beschrijvinghe van Cordoua hebben ghestelt/) ende van dese Stadt Santa Fé zijn hondert en twintich mijlen (naer het segghen van eenighe) tot de Stadt Buenos Ayres, de eerste aen't in-komen van Rio de la Plata. Desche-
pen van den Grave van Cumberlandt kreghe eenighe gebanghen op de rieviere die sy examineerden/ende verstonden upt haer-lieden/dat op dese rieviere vijf steden waren ghelegghen/sommighe van sebentich familien/ende sommighe van meer. Dat de eerste Stadt ghenaemt Buenos Ayres was vijftich mijlen de rieviere op/ende d'andere veertich en vijftich mijlen vanden anderen/ zoo dat de laetste ghenaemt Tucuman, twee hondert en dertich mijlen was van de mondt van de rieviere: (dan dese en is geen Stadt van dit Gouvernement/maer een provincie op hem selven/als vozen verhaelt) dat in dese steden groote abundantie is van koren/vee/wijn/ende bysondere fruyten/maer gheen silver ofte gout: daer wordt seker slecht laken ghemaect/dat sy in Brasil vermanghelen tegghen supcker/rijs/ende anders: dit was in den jare 1586. Maer een portugees Francis Suares schryft aen zijn broeder woonende tot Lisbona, upt Rio de Iencro in Brasil, in den jare 1596; dat dooz de ghelegghentheyt van deserieviere de la Plata, een seer profitablen handel ghedreven werdt met die van Peru: de welcke met veel silvers af-komen na Rio de Genero toe/om alderhande koopmanschappen te koopen; ende dat het wel een van de naeste ende bequaemste weghen is om met die van Peru te handelen/dooz dien men dooz desen wegh kan trecken te lande naer de rijke mijnen van Potosi. Worde van een vriendt die langhe in die landen heeft verkeert/ onderrecht/dat van Buenos Ayres tot Santa Fé zijn ontrent vijftich mijlen/ende dat men daer te water ende te lande naer toe kan reysen; ende dat het een Stadt is by na van de selve conditie ende groote als Buenos Ayres: Die van Santa Fé naer Peru reysen willen/komen van daer oock op Cordoua, welck leght op een dyp-sprongh/ zoo dat men van daer syn wegh kan nemen na Chile, ende oock na Peru, ende naer de Paraguay, daer de Stadt Assumcion aen ghelegghen is. Om naer Peru te reysen neemt men de wegh naer Sant Iago del Estero, vier-en-tachtentich (ofte soo andere segghen tachtentich) mijlen boven Cordoua ghelegghen; ende van daer naer een Stadt ghenaemt nostra Sennora de Talavera, vijftich mijlen van daer: ende noch vijf-en-twintich mijlen boorder leght een plaetse die sy noemen las Iuntas, om dat daer verscheden weghen in een komen; want men reysst oock van Sant Iago del Estero dooz een anderen wegh/naer een ander plaetse welck leght vijf-en-twintich mijlen daer af/ghenaemt Sant Miguel, van waer men veel tijds by somer-dach den wegh neemt naer las Iuntas voornoemt/dooz dien men des winters dien wegh qualijck kan ghebruycken/wegen het op-wateren van de rievieren. Van las Iuntas neemt men syn wegh naer Salta, een ander Stadt/ofte oock naer een ander ter zijden af ghelegghen/ghenaemt Iuyu ofte Ciudad de Sant Salvador, veertich mijlen af/welck is de uperste Stadt van Tucuman, ende is van las Iuntas ontrent dertich mijlen/ende van Potosi hondert mijlen: ende is te noteeren dat onder wegen veel rievieren zijn/by op-wateringh seer ghebaerlijck om te passeeren: van Iuyu naer Potosi neemt men syn wegh dooz de vallepe van los Amoaguacos, tusschen het gheberghte dooz/ende van Salta dooz een anderen wegh ghenaemt la Quebrada; doch dese twee weghen versamelen weder dertich mijlen onder Potosi.

Andere reekenen desen wegh aldus: van Buenos Ayres tot Corduba twee hondert leguen; van Corduba tot Sant Iago del Estero seftich leguen: van daer tot Esteco tachtentich leguen, ende van hier tot Potosi hondert ende seftich leguen; dan daer zijn noch twee plaetsen tusschen bepden: ende soo waer de gantsche wegh vijf hondert mijlen.

Martin del Barco spreekt in syn Argentina van noch een ander plaetse / die hy noemt San Salvador, ghelegghen aen de rievriere met een goede haven. Ende noch van een ander plaetse / ghelegghen by de mondt van de rievriere Parana, de welcke hy noemt Santa Ana, in de Provincie van de Guaranis, het welck is goet ende black landt / ende loopt op vele plaetsen onder als de rievriere komt te wassen. Van de Stadt Assumcion de rievriere op-waerts / is ghelegghen Puerto de la Candelaria, op de hooghte van een-en-twintich graden min een derden-deel / daer eertijds Iuan de Ayola met tachtich man verradelijck van de Wilden wierdt doot-gheslaghen. Noch boorder de rievriere op / boor by een lack daer veel verscheden rievieren in ende upt loopen / is ghelegghen Puerto de los Reyes, van welcke plaetse men treckt naer de Provincien van de Xarayes.

d.7. cap.
14.

Het derthiende Capittel.

Van de Havenen, Eylanden ende punten, op de kuste van dese Provincien.

Her.def. **O**p de kuste van dese provincien van 't landt van Brasil af / tot aen Rio de la Plata, zijn eenige bekende havenen / die redelijcken goet zijn; de haven van Sant Vincent teghen over Buenabrigo, daer de linie van het scheepstel tusschen de kroone van Castilien en Portugael over passeert: ses leguen boorder naer het zuden is de rievriere Vbay. Ende veertich leguen van Sant Vincent leght de haven ende het Eplandt Cananea; de kuste streckt noort-oost ten oosten ende zupdt-west ten westen. Linschoten leght dat Canavea (soo hy het noemt) is een Eplandt twelck een goede haven heeft / en ghelegghen is op de hooghte van vijf-en-twintich graden en een half / heeft vande zupdt-zijde twee rodflighe Eplandekens / waer van 'teen wat langh werpich rondt is; recht teghen over 't boorz, Eplandt is ghelegghen Rio de Canavea, al waer men met klepne schepen mach in-loopen. Wat boorder hebt ghy de rievier de la Barca; Van de rievriere Canavea tot de rievier ende haven van Sant Francisco zijn vijftien mijlen / ende de kuste streckt noort-oost ende zupdt-west. Daer is een klepne Eplandeken welck heeft ghelijck twee bapen / ende een goede reede op de hooghte van ses-en-twintich graden ende een quart / ende naer het vasse landt toe / is het hoogh en hackelich landt. Van San Francisco tot Boca de Overniron zijn ses-en-twintich leguen, ende de kuste leght noort en zupdt: 'tis aen te mercken dat de rievier San Francisco heeft een groote in-komste / en dyp klepne Eplandekens / ende te zee-waert heeft sy een goede reede; ende 't vasse landt is hooghende hackelich. Van Boca de Overniron tot Ilha de Arvoreda, en zijn gheen sonderlinghe mercken om op te letten / dan dat dese Boca een groote bape is / en diep in 't landt streckt / en een goede reede heeft / en veel Eplandekens / en is ghelegghen op de hooghte van acht-en-twintich graden naer 't noorden van dit Eplandt; onder het punt is een goede reede / ende daer is gheen ander hier ontrent / ende sy is onder het Eplandt. Van hier liet men het Eplandt Santa Catalina, welck is een groot Eplandt ontrent acht of neghen leguen langh en leght noort en zupdt: aen de oost-zijde en heeft het geen reede / maer een klepne Eplandeken dat aen het zuden leght / ende een ander aen de noort-zijde / het Eplandt van Arbusa ghenamt / het welck hem ver-toont als een groote bape die tusschen 't Eplandt Santa Catalina en 't vasse landt leght / in welke bape ghy meught ankeren; aen de zupdt-zijde heeft het een ondiep van klippen / die verborghen legghen dicht by de punt van 't Eplandt. Op dit Eplandt is veel gheboomte / heeft veel versch water / vilch ende jacht. De hooghte daer dit Eplandt op leght en wordt niet eenparigh ghestelt:

Enghel-
sche vo-
yagie.

Her.def.
Engel-
sche vo-
yagie. En
Linscho-
ten.

ghestelt: Herrera steldt het op meer als neghen-en-twintich graden; Linschoten op acht-en-twintich ende een half; ende de beschrijvinghe van distantien der plaetsen achter de voyagie van Candisch gheboeght / steldt het nooydt-point van dit Eplandt op acht-en-twintich graden. Dicht by dit Eplandt is de haven die sy noemen Porto de Patos, welck leght op de hooghte van neghen-en-twintich graden / twintich leguen van Santa Catalina als Herrera betuyghet / ende thien ofte elf leguen van Porto de Patos, als de kourlen legghen / is gheslegghen Porto de Don Rodrigo, ende de kuste is streckende nooydt en zuydt. Van Porto de Don Rodrigo tot Laguna zijn vijf leguen; en dit is een goede haven voor alle winden / uyt-ghenomen de nooydt-oosten windt. Dese wordt oock ghenaemt Biaca, men moet hier niet in-komen dan met hoogh-water / om eenighe drooghten wil / die in de mondt legghen / ende het wordt bekendt by een Eplandt / welck leght een myle af in zee / ghenaemt Isla de Reparo, daer men ontrent ankeren moet / om het kanael te soecken; Herrera steldt vijf leguen van Porto de Don Rodrigo, de haven van Porto Cerrado, welck de selfde moet wesen. Van dese plaetse af / tot aen de rievier la Plata, en is niet een haven om met een groot schip in te loopen. Ende Rio Grande heeft veel drooghten aen de mondt / soo dat daer niet dan smalle barcken in kunnen komen; dese rievier schepdt de volkeren ghenaemt Carios van die Guanaes: ende van hier af is het al leegh en black landt / tot Rio de la Plata toe / welck zijn tachtentich leguen, ende men moet al twee of dyp mijlen van de kuste seplen / tot dat ghy komt by seecker Eplanden / welck legghen twaelf leguen van Rio de la Plata; ende dese Eplanden wesende dyp / werden bekendt by twee punten / ghelijck als de ooren van een konijn / (men mach ankeren tusschen de selve ende het vaste landt.) Van dese Eplanden tot de Cape Santa Maria streckt de kuste nooydt-oost ende zuydt-west. Andere stellen van Laguna veertich Engellsche mijlen tot Rio de Martin Soufa; ende van daer tot Rio de San Pedro twee-en-vijftich mijlen; ende van daer tot Cabo Santa Maria twee-en-veertich ghelijcke mijlen. Herrera steldt van Santa Catalina tot Porto Cerrado vijf leguen, tot Rio Poblado vijfthien/ende van daer noch vijfthien tot Bahiahonda; ende de rievier Tiraqueu, op de hooghte van twee-en-dertich graden ende een half; ende Cabo de Santa Maria op vijf-en-dertich graden.

Engel-
sche vo-
yagie.
Her.def.
Engel-
sche vo-
yagie.

Voyagie
Candisch.

Her.def.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de selve kuste ghelijck die by *Figueredo* in syn *Roteiro*,
ende by *Dirck Ruyters* is uyt-ghegeven in syn
Toortse van de zee-vaert.

Tot naerder verstandt van de ghelegghentheyt van dese kuste / soo hebben wy goet ghebonden in het korte hier in te voeghen 't ghene des-halven is uyt-ghegeven by *Figueredo* in syn *Roteiro*, ende *Dirck Ruyters*. *Figueredo* reeckent van Cabo Santa Maria tot Porto de Sant Pedro seventich leguen, ende en noemt gheen ander plaetsen tusschen beyden; maer *Dirck Ruyters* steldt van Cabo de Santa Maria tot eenen hoeck welck hy noemt Spaegniaerts punt; thien mijlen / daer twee Eplandekens legghen / die haer verthoonen als twee konijns ooren: een van dese Eplanden wordt oock ghenoemt *Ilha des Castilhos*, ende is naer syn legghen ghelegghen op de hooghte van vier-en-dertich graden ende veertich minuten. Van *Ilha de Castilhos* zijn ses-en-twintich mijlen tot mar Manse, ende de streckinghe is nooydt-oost ende zuydt-west: van mar Manse tot Rio Grande, welck oock anders wordt ghenaemt Porto de Sant Pedro, zijn mede ses-en-twintich mijlen / ende de streckinghe nooydt-oost ten noorden ende zuydt-west ten zuyden; het isser ober al black ende effen grondt / de kuste vol dupnen
ende

ende bergh by bergh; soo dat D. Ruyters hier maer en reeckent 62 mijlen: ende leght voorder dat dese Rio Grande is een schoone rievier / het in-kommen aen de zee is naeuw / maer binnen komende is heel wijdt / ende loopt nooydt-nooydt-west op tot het landt van de Patos toe; als men daer in-komt / soo is aen bagh-vooydt goede reede. De kuste is buyten over al schoon / soo dat men die wel sonder sorghe ofte perijckel mach aen doen. Van beerthien mijlen by zupden dese rievier / begint een blackte die wel twintich mijlen in zee streckt / ende by het landt langhs / de kuste is over de vyfthien mijlen breedt; begint met de dyp-en-dertich graden / ende duert tot de vier-en-dertich aen het landt: ende in de zee tot de vyf-en-dertich graden; het landt van de kuste is leegh dupri-landt / soo dat men komt op acht ende neghen bademen sonder eenigh landt te kunnen sien; dyp mijlen van de wal is het thien bademen diep / ende twaelf ofte derthien mijlen van het landt vyf-en-twintich bademen; mar Mansse vooz-schreiben leght aen de zupdt-zijde van de vooz-sepde blackte. Naest Porto de Sant Pedro steldt Figueredo de Rio Tamarandahu, sonder de distantie upt te drucken / ende derthien leguen ende een half voorder Rio Iboipetinh, ende thien leguen voorder Ararangua, ende vyf leguen voorder Rio de Lagoa: maer Dirck Ruyters leght dat van Porto de Sant Pedro ofte Rio Grande tot Taramandahu, zijn thien mijlen; ende van daer tot Ararangua, daer Iboipetinh leght / beerthien mijlen / ende van daer tot Rio de Lagoa neghen mijlen: dese rievier word oock ghenaemt Porto de Biaça, is alleen vooz klepne schepen; die daer in wil wesen moet wachten naer het tije; een zupdt-west ende nooyd-ooste maen / maect daer hoogh water; daer leght een Eplandeken vooz de rievier aen de zupdt-zijde / ghenoemt Reparo, daer men het onder moet setten in een bape / want voorder gheen goede ancker-grondt en is: het Eplandt leght op neghen-en-twintich graden ende veertich minuten. Figueredo reeckent van Rio de Lagoa tot het landt van Vpaba acht leguen, ende dat men maer een badem diepte en heeft in het in-komen / ende ghenoemt word Barra de Ibnasup, ende hier epndicht het landt van de Patos; alle dese vooz-schreiben rievieren hebben quade reeden ende hoogh berghachtigh landt. Maer Dirck Ruyters leght dat van Rio de Lagoa tot Rio Vpaba zijn ses mijlen / welck maer ses voeten diep is in het in-komen / dan binnen is het een fraepe rievier. Figueredo leght: thien leguen voorder langhs de kuste leght Ilha de Santa Catharina, ende de kuste streckt dese thien leguen nooyden ende zupden / ende aen het landt leght Rio dos Patos op neghen-en-twintich graden: Dirck Ruyters leght dat van Vpaba tot Rio dos Patos zijn seven mijlen / zupden ende nooyden langhs de kuste: ende dat dese rievier recht open licht met het zupd-epnde van Ilha de Santa Catharina. Men moet hem wachten vooz de Wilden die op dese kuste woenen / want sy zijn noch heel wildt / ende die met de Wortu-geelen eens zijn / moet men noch naeuwer wachten. Oock en dient men dese plaets niet aen te doen / dan by noodt van Maert tot August, dooz dien 't aldaer winter is in die tijdt / ende heel onghestadigh weder maect van windt / koude ende reghen. 't Eplandt Santa Catharina is acht mijlen langh zupden ende nooyden / buyten op de oost-zijde en is gheen reede / als alleen onder een kleyn Eplandeken / ghelegen aen 't zupd-epnde van Santa Catharina, welck by de Spaegniaerden wordt ghenaemt Ilha de Arvoredo; dooz dien het vol gheboomte staet ende thoont derhalven grooter als het is naer 't seggen van Figueredo. Van Santa Catharina, tot het Eplandt Gale zijn dyp leguen, aen de zupdt-zijde van den hoeck Mandivi, aen 't vaste landt is ghelegghen den bocht van Tojuqua; men sepldt derwaerts langhs de nooydt-zijde van Santa Catharina, latende Gale ende Mandivi nooyden af-legghen; desen bocht leght vol Eplanden / soo dat men over al reede kan maken. Den hoeck leght op acht-en-twintich graden ende vyfthien minuten.

Figue-

Figueredo seght: Langhs het punt van Mandivi loopende naer het noozdt-noozdt-westen/ soo ghemoetmen de Enseada de Garoupas ende het dubbelt landt tot aen de Rio Tajahug, ende de distantie is ses leguen: ende van dese rieviere tot Rio de Sant Francisco streckt de kuste recht noozden ende zupden by de seven-en-twintich leguen, ende in het midden leght de rieviere Tapuca ghenaemt. Dirck Ruyters seght dat van Mandivi tot de rieviere Tajahug, zyn vyf leguen noozdt-noozdt-west ende zupdt-zupdt-oost: ende tusschen beyden is een grooten bocht / die sy noemen Enseada de Garoupas: de Rio de Tajahug leght op de acht-en-twintich graden. Men Tajahug volghet de rieviere Tapuca, die noch weynigh besocht is: de kuste tusschen beyden ghelegghen is recht ende schoon/ ende stelt gheen distantie.

Van Tapuca tot Rio San Francisco, zyn twaelf leguen noozdt ten westen ende zupdt ten oosten: de rieviere Sant Francisco heeft twee in-komsten / ende is by de zee twee leguen wydt / ende daer legghen dyp Eplanden recht vooz in de mondt / ende men zeyt by zupden ende by noozden de selve in de rieviere; het kanael by zupden de Eplanden ghelegghen / wordt ghenaemt Aracari, ende het noozdelijckste kanael Bopitanga; dese rieviere en wordt niet veele bebaren ofte gheacht. Figueredo seght dat Rio Sant Francisco een groote mondt heeft / streckende oost ende west / ende datse dyp eplandekens heeft t' zeewaerts ligghende / ende een goede reede onder de wal van 't vaste landt / welck is hoogh ende hacheligh; dese rieviere komt in de zee dooz twee geulen / dyp leguen van den anderen verschepden.

Van Rio Sant Francisco tot Lagoa de Parnagua zyn twaelf mijlen / (ofte naer het legghen van Figueredo vyfthien leguen) op de hooghte van vyf-en-twintich graden ende thien minuten / (naer 't legghen van Figueredo vyf-en-twintich graden ende veertich minuten) is ghelegghen in 't gheberghte van Parnapiacaba, ende is vyf groote mijlen (Figueredo seght ses leguen) wydt langhs de kuste/ende heeft dyp bysondere in-komsten; de zupdelijckste wort ghenaemt Ibopupetuba, is ses badem diep in 't in-komen/ ende een mijle binnen is een goede reede; twee groote mijlen (Figueredo seght een legue) voozder naer 't noozden is het middel-diep / welck sy noemen Baylagafuy, ende heeft vyf badem waters in 't in-komen: ende noch ontrent twee klepne mijlen (Figueredo seght een halve legue) voozder leght het noozdelijckste diep / welck ghenaemt wordt Suparabu, men heeft daer ontrent ses bademen waters / ende men mach daer allent-halven letten ende ankeren. Dit voozsepede ghetwesse ghehoort aen het landt welck ghenaemt wert Cananea.

Van Lagoa de Parnagua tot Ararapira zyn vyf mijlen / (Figueredo stelt ses leguen) is een rieviere die men mach in-komen op vier bademen waters. Op dit landt is veel verberchinghe van frupten/ menichte van hoenders/ ende water: ende de Wilden van dit quartier zyn doodt-byanden van de Portugeesen/ soo dat men hem moet wachten van daer vooz upt te gheben / maer veel eer te thoonen byanden te zyn van de Spaegniaerden ende Portugeesen / om alles van haer te krijghen wat men van doen heeft. Dese rieviere leght aen de zupdt-zijde van het Eplandt Cananea, ende de kuste tusschen Parnagua ende dese rieviere streckt meest zupden ende noozden een weynigh oost ende westelijcker: het Eplandt Cananea leght in een bocht/ende aen zyn noozdt-zijde seplmen in naer de rieviere Itacuatira, welck is de principaelste reede van Cananea, daer is vyf bademen waters in het in-komen. Figueredo reeckent tusschen Ararapira ende Itacuatira twee leguen ende een half/welck is de reede van de woon-plaette die de Portugeesen hier hebben aen Cananea.

Van Itacuatira streckt de kuste noozdt-oost ten oosten ende zupdt-west ten westen (ofte soo Figueredo seght noozdt-oost ende zupdt-west) thien mijlen tot de

de riebierc Vguaa , daer men op vijf bademen in-loopt / ende daer loopt een blic
zuden op in't landt.

Van de riebierc Vguaa , tot Capiuarii zijn thien mijlen (Figueredo seght
twaelf) nooydt-oost ten oosten ende zuydt-west ten westen / welck een riebierc
is ontrent twee klepne mijlen van Sant Vincente , welck is recht oost ende
west in-streckende / ende heeft vooz in de mondt een doypel van dyp bademen
diepte .

Figueredo leert ons dat by Rio Capiuarii een nieuwe woon-plaetse leght
van Portugeesen / welck sy noemen Nuestra Sennora de Conceição , ende dat
de reede wordt ghenamt Itantiaen , streckt oost ende west / ende heeft dyp bade-
men diepte.

RPJCB

MARAGNAN. R. Miary

Cap de Siara o' Ciara

CAP. DE LA BAHIA

CAP. DE PERNAMBUCO

CAP. DE RIO GRANDE

NOORDT

Vigia
Ilha de Fernão de Noronha

RPJCE

BESCHRIJVINGHE
Van
WEST-INDIEN.

Het veerthtende Boeck.

B R A S I L.

Het eerste Capittel.

Generale beschrijvinghe van 't Landt van BRASIL, syn eerste ontdeckinghe, ende andere ghelegheden.

Alle de Landen van de Riebiere. La Plata voorder naer het noorden / worden in 't ghemeyn Brasil ghenoemt / de welke naer gheboelen van de voorz-gaende Schrybers volghens de schepdinghe by den Paus ghemaect / tusschen de twee kroonen van Castilien ende Portugael, beginnende van den neghen-en-twintichsten graedt / lenghte van den meridiaen van Toledo, ende epndighen aen den neghen-en-dertichsten graedt;

ende in de breedte nooydt ende zupden van Cabo de Humos tot het Eplandt Buenabrigo. De Portugeesche Jesupten in haer verhalen / strecken de palen van Brasil wat voorder upt / te weten: van de riebiere Maranhon, tot de riebiere de la Plata, waer in sy haer misgripen / alsoo kennelijck is / dat het schept by de Paus tusschen de twee koninghen ghemaect / soo verre niet en komt.

Dit landt was eerst (naer 't legghen van Herrera) ontdeckt dooz last van de Catholijcke koningen by Vincent Iannez Pinçon, ende daer naer by Diego de Lepe; in 't jaer 1500: ende ses maenden daer naer quam aen dit landt by ghebal Peralverez Cabral Portugees; de welke met een armade varende naer oost-Indien / om de kuste van Guinea te mijden / hem so diep in zee begaf / dat hy dit landt ghemoete / ende noemde het Santa Cruz, om dat hy 't selve op dien dach ontdeckt hadde.

Hoe-wel dit landt gheleghen is op de selve distantie van de linie als Peru, niet teghen- staende soo is Brasil ende de gheheele kuste van dien een upt-nement heet landt. Het is daer 't gantsche jaer dooz seer heet / ende reghenachtich: besloten van gheboomte ende wolcken / ende der-halven seer onghesondt en vol van venijnich ghedierte. Acoft. l. 2
c. 11.
Her. def.

Maffeus seght: Dat het landt ten deele black is / en ten deele heubelachtich / van vette en vruchtbare grond / welke dooz de vochticheyt syn vruchten voort-brenghet in groote abundantie; en insonderheyt ist seer overbloedich van supcker-riet / welck de principale neeringh is van de Portugeesen / als hier naer breeder sal blijcken.

Herrera beschrijft dese landen in 't ghemeyn aldus: De Portugeesen van dese landen hebben veele houtwerijen / die sy beneficieren dooz Slaven van het landt / welck ordinaris wegh loopen / 't welke indien men konde beletten / soo souden sy seer rijck worden. 't Supcker / cottoen / ende bresilie-houdt / zijn de waren daer sy haer meest van profiteeren. Het vee dat sy hebben zijn ossen ende koepen / van de welke daer groote menichte is; schapen zijn daer weynighe / ende de gepten tieren daer beter / ende krijghen twee ende dry jonghen t' elcker reple; de peerden willen daer wel voort: Sy hebben oock veel verckens ende hoenderen / ende met d. 4. l. 8.
c. 12.

dese profijten onder-houden de Portugeesen haer onder malkanderen/ende leben in overbloet. De somer is van September tot Februario, ende de winter van Martio tot Augusto; in de winter waeyt de windt meest zuydt ende zuydt-oost / ende inde somer nooydt-oost ende oost-nooydt-oost. Het is daer altyt warm; de windt komt in/wepnigh vooz de middagh/ soo koel dat de menschen daer dooz verquickt worden / ende duert tot op de mozghen-stondt / als dan begint sy te stillen/ upt ooz-saecke van de dampen die upt der aerden op-trecken / ende met het rijzen van de sonne is de lucht met wolcken bedeckt / ende meesten-deel reghent heet des smozghens/ ende de aerde wordt met damp bedeckt dooz de menichte van de boomen/ die de vochticheyt naer haer trecken; ende van 't landt waeyt een soet windeken tot dat de warmte van de sonne het selbe consumeert / ende de lucht klaer ende luyber blijft tot 's middachs / wanneer de ghewoonlijcke windt aen-komt. De landt-windt is periculeus / ende in dien sy veel daghen duert / soo sterft het volck; dan de oude bevinden haer daer wel by. Het landt is soo slaeto / dat die daer eerst komen / haer gantsch verballen vinden; maer daer toe ghewennende/ verhalen haer voozighe krachten / ghelijck oft sy daer ghebooren waren. Sheben aen de siecken vercken-bleesch / ende oock visch: 't is een plaplierigh landt met seer hoogh gheboomte / welck altydts groen blijft dooz den overbloet van reghen / ende insonderheyt om dat daer gheen koude en is diele kan beschadighen. 't Water dat daer ghedroncken wordt / is seer smakelijck.

In somma 't is daer seer ghetempert / soo dat men daer noch excessive hitte noch koude en gheboelt. Het broodt wordt ghemaect van den wortel van Mandioca ghebrocken / ende het sap wel upt-gheperst / welck benijnigh is / wordt ghekoockt ende ghegeeten / ende vooz goet boedtsel ghhouden: daer zyn noch ander wortelen daer sy broodt van maecten/ende haer wel mede vinden: hebben veel koepmelck / rijst / boonen / erten / batatas / ende ander vruchten die men met der handt leest: ende veel visch op de gantsche kuste. Hebben diversche jacht van wilddt van veelderhande soorten / die de in-gheboorne vanghen met stricken ende pijlen / als daer zyn harten ende wilde verckens van veel soorten. Depnen soo groot als koepen ende van ghelijcke smaeck / met dicke hupden en sterck: De konynnen hebben klepne ende ronde oozkens: Pacas een ghedierte grooter als halen/ die smakelijck bleesch hebben: daer zyn klepne meer-kattjens die men eet / soo groot als konynnen / ende 't bleesch wordt seer smakelijck ghhouden: Daer zyn oock Armadillos, die sy gaerne eeten; ende groote abundantie van bergh-hoenderen ende andere soorten van ghevogelte welck men eeten magh. 't gantsche landt is vol van groote ende klepne mieren / die groote schade doen aen de wyngaerden ende ozagnie-boomen.

Het tweede Capittel.

Van de vier-voetighe ghedierten van dese provincie.

De In-gheboorne van de lande noemen de harten Cuacu, worden hier soo groot gebonden als peerden / met seer groote hoozen/insonderheyt in de Capitanie van St Vincent, ende aen de oevers van de rievier St Francisco: de Wilde die men noemt Carioes gheben die de naem van Cuacuapara; andere vallen klepnder/ende zyn van verscheden maeksel. Iean Lery noemt een soorte Seonafsou, die klepnder hoozen heeft/ ende 't hapt by-naer als de gepten.

Tapyrete ofte Tapyrossou, is een dier de muplen niet onghelijck/ met een lange snabel / welck upt-steekt ende op-schoyt naer ghebal/ sonder hoozen / met langhe ende hangende oozen/korten hals/ende steert/dunne beenen: syn bleesch is 't offen-bleesch niet onghelijck kan wonderlijck wel swimmen ende dupcken: dese dieren zyn hier met menichte.

Daer zyn veel wilde verckens/die den nabel hebben op den rugge/daer swaren reuck

reuck upt komt by-naer als van bossen; soo dat de honden die licht op den reuck ontdekken: de Wilden eeten haer vleesch seer gaerne.

Daer zyn der ander van dit gheslacht die heel groot vallen/welck sy noemen Tayacutirica, met vreeselijcke tanden/ daerle andere ghedierten mede verbaeren. Alsmede diese noemen Tayacupitas, een heel fel dier/ende dat menschen ende honden verblint/ soo dat de Wilden die seer vreesen/ende die vluchten op de boomen klimmende.

Acuti ofte Agonti syn macke dierkens/de konijnen niet onghelijck; haer hant treckt op den geelen/ ende haer vleesch is goet om eeten.

Paca is een dierken als een biggelken/ wordt meest ghebonden ontrent de rivier S. Francisco, haer vleesch is swaer om verteeren.

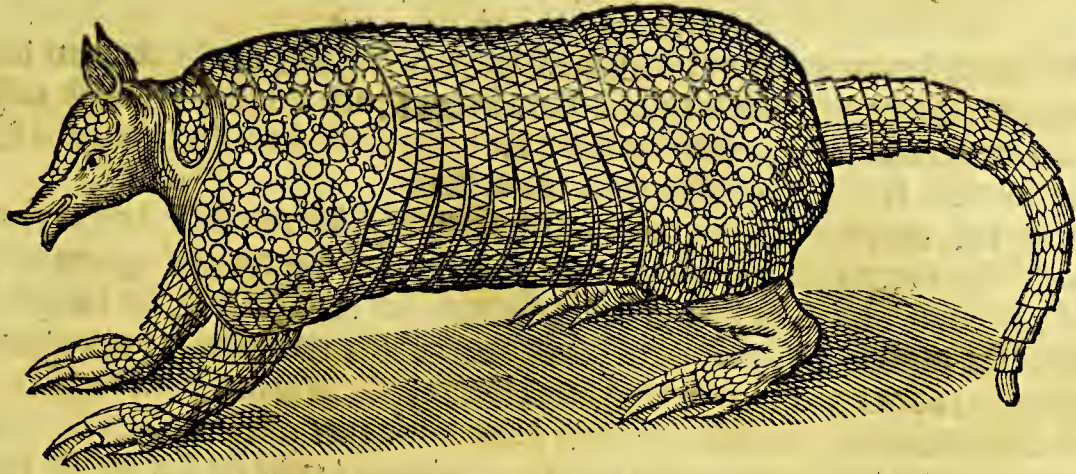
Pag ofte Pague is van maecksel ende hooghe als een windt hondt/ met een mis-maect hooft/schoon vel/gheplackt met witte ende swarte plecken/syn vleesch smaect by-naer als kalk-vleesch.

Den winter mede veel luypaerts/insonderheyt in de Capitania van St Vincent, seer schoon ghepleckt/ een wreedt ende verblindende dier; niet te min soo vindt men onder de Wilde die dese dieren derben aentasten ende dooden/welck haer onder den haeren soo grooten eere is / als ofse een vbandt in den slaggh hadden vermeestert.

Canigua ofte Sarigoy is een dierken als een vos/ doch wat klepnder ende van quaeder reuck; draeght syn jonghen in een sack onder de borste/tot datse selfs konnen de kost soecken; is een schadelijck dier vooz de hoenders.

Tamandua is een wonderlijck dier/ de groote van een hondt/ kort ende inghesdronghen/ met een seer langhe ende happyghe steert daer het syn gantsche lichaem mede deekt/kleyn hooft ende smalle snabel/ engher mondt ende langhe tonge/ daer het de mieren welck syn kost is/mede in-haelt; heeft seer scharpe nagels ende is seer verbaerlijck vooz menschen ende andere/ oock wreede verbaerlijcke dieren: syn vleesch is onnut ende het dier en doet gantsch gheen goedt/ dan dat het de mieren nesten verstooyt.

Hier is oock seer ghemeen het dier Tatou, welck de Spaegniaerden noemen Armadillo, wiens af-beelsel wy hier in-boegen/ is van groote als een biggesken/

ende het gantsche lijf met harde scobben bedeckt/ by-naer als een Rhinoceros; leeft onder de aerde/ ende onder-graeft de selve ghelijck de mollen/ soo dat het quaedt te vanghen is/ dan met water in de holen te gieten: syn vleesch is wit ende van goede smaect; sy worden somwijlen ghetemt/ ende in de huppen op-gehouden.

Hebben daer mede veel pfer-verckens/ noemen de groote Canduacu, ende de klepne Candumiri, zyn de Africaensche gantsch ghelijck. Van dese isser noch een

klepnder soorte / welckers schichten geel zijn / ende de punt swart / de Wilde ghe-
bypcken die om de ooren te dooz-booren.

Daer werdt mede een groote verscheydenheyt gebonden van apen ende meer-
katten / ende voornementlyck een grooter soorte die de Wilde noemen Aquiqui,
die swart hape hebben / ende een langhen baerd: upt dese komt somtijden voort
een manneken graewt ofte blammigh van kouleur / met een wit aen-sicht / ende
een baerdeken soo aerdigh als of het gheschooren ware / de Wilde noemen die de
Koningh van de apen / ende verhaelen dat hy somtijden op een boom klimt / ende
daer een ghelupdt maect dooz seker holligheyt / die hy onder de tonghe heeft / ghe-
lyck als oft hy een aen-spraecke dede aen syn onderdanen: De Petivares die on-
trent Pariba wonen noemen dit gheslacht van apen Wariva.

Niet minder / menichte werdt hier ghevonden van wilde katten / ende immers
soo grooten verscheydenheyt in 't koleur van haer vellen / een schadelijck dier soo
vooz 't ghevogelte als vooz de menschen.

Iguamcu is by haer ghelijck by ons de honden / byten schendigh / ende leven
by de jacht / ofte oock bychten van boomen.

Iguaracin is van koleur ende groote by-naer als de vossen / haer boedtsel zijn
krabben ende kreeften / oock wel supcker-riedt / tot groote schade van de supcker-
landen; is anders een slaperigh dier / soo dat hem licht laet vanghen.

Biarataca is van de groote van een kat ende ghedaente van een frette; is een ver-
vaerlijck dier / niet om syn woedyheit / maer om dat soo onghedelijcken stanck
over hem heeft / dat de menschen die niet en kunnen verdragen / soo dat de
Wilde die schoutwen ende blieden als de peste / ende oock wel van wooninghe
del halven veranderen.

Spndelijck soo hebben hier een dier welck sy noemen Hay ofte Haüchi, de
groote van een hondt / ende 't hooft als een meer-katte met een dicken ende han-
ghende bypck / langhe steert ende seer scharpe klaulwen; werdt by de Wilden in
haer huplen onderhouden ende ghetemt; eet seer wepnigh / soo dat eenighe heb-
ben ghelooft dat het van de lucht leefde.

Het derde Capittel.

Van 't ghevogelte, ende kruypende ghedierte van dese provincie.

Alloo dese landen met seer dichte bosschagie beset zijn / soo vindt men daer een
een ontallijcke verscheydenheyt van seer schoone voghelen; ende insonder-
heyt veelderhande papegaepen / die wonder schoon zijn van veeren / ende seer ver-
nuftigh om der menschen taelen naer te boesken.

Onder dese muypen upt in groote en-schoonheyt / diese noemen Araras ende Ma-
caos, welcker veeren op de borste purper zijn / na de steert toe geel / groen of blaeu /
ende de rest van 't lijf wonderlijcken ghebigarreert; hebben een seer langhe steert.
Naer dese volghen de Anapuru, die de veeren het gantsche lijf over van veele
kouleuren / roodt / groen / geel / blaewt / swart ende graewt vermenght hebben;
welck daer deur seer gheacht worden / om datse niet alleen licht ghetemt ende
gheleert worden / maer oock haer jonghen krijghen / ende op-brenghen binnens
hups. Doozts de Ararunas die wel swart zijn van veeren / doch met groen soo
aerdigh vermenght datse een wonder glans hebben als de sonne daer op schijnt;
dese worden selden ontrent de zee ghebonden. Het ware te langh alle de soorten
van papegaepen te beschrijven / ende byten ons vooz-nemen.

Onder de klepne vogelijens spant de kroone Guacariga, welke is te legghen
sonnen-straele; de Spaegniaerden noemen die elders Tomineos, dooz diense
soo kleyn en licht zijn / datse maer twee tominos, dat is vier-en-twintich grey-
nen en weghen: inde beschrijvinghe van Nova Hispania hebben wy het beeldt
daer

daer van een upt-ghedrukt / ghelijck den vermaerden Carolus Clusius het selve booz desen hadde verbeer dicht; dan hebben nu het bogheltjen selfs bekomen ende daer by ghesien dat het een heel langh beccken heeft / ende recht upt-gaende / daer dat beeldt een krom ende korter beccken heeft; de glants ende verschedentheyt van syn beerkens is wonder om sien / voornementlijck om den hals. De Indiaanen noemen dit bogeltjen Guaiminibique.

Tangara is van de groote als een mus / swart van beeren / upt-ghenomen aen het hooft / welck geele plupmen heeft / ende en singht niet; de Wilden en eeten die niet / om datse meynen dat dit bogheltjen de vallende-sieckte onder-hevigh is.

De Wilden maecten groot werck van 't bogeltjen Quereiva, welck seer schoone roode beerkens heeft op de borste / de vleughelen swart / ende de reste van 't lijf blaew.

De vzeemdtste van allen is de Tucan, de groote van een exter / geel op de borst / ende boozts swart ofte graeuw / met een ober-groeten beck boven de proportie van 't lichaem / die buyten geel is / ende van binnen licht-roodt.

De Guirapanga is heel wit / ende hoe-wel sy maer kleyn is soo heeft sy soo helderen stemme / datmen se seer verre hoorst.

Macucagua schijnt een gheslachte van perdyzen te wesen / hoe-wel 't grooter is als een hinne / is wel ghebleest / ende by-naer als een saplant / soo dat de Portugeesen haer die naem gheben / loopt meest langhs de grondt / ende vlieght wepnigh van der aerden.

Sy hebben hier meede een soorte van hinnen welck sy noemen Mutu, welck seer groote eyzen legghen / met soo harde schelle datse qualijck te bryken is / soo dat de Wilden haere Tamaracas daer van maecten. Daer is oock groote menightheit van Indiaensche hinnen / welck de Wilde noemen Arignasori, ghelijckle de onse noemen Arignou-nuri.

Men heeft mede veele perdyzen die de Wilde heeten Vru; ende toztel-dupben welcke de Touvoopinambaulti noemen Paicaca: boozts dupben / ringh-dupben ende dierghelijcke.

In de middel-landtsche provincien heeft men veel strups-boghelen; by haer ghenaemt Andugoacu.

Onder de roof-boghelen munt upt de Anima, welck is een seer groote boghel / ghevende een groot ghelupdt datmen seer verre hoorst; heeft swarte veere / schoone ooghen / krommen beck / daer een krommen hoozn boven op wast wonder groot; men geloofst dat desen beck aen den hals gedraghen / sonderlingh helpt de gene die belemmert zijn van sprake. Daer en ghebryken oock gheen arenden / valcken ende grijp-boghelen / ende andere dierghelijcke jacht boghelen / doch soo woest ende wildt datse niet kunnen ghetemt worden.

Men vindt in dit landt seer veel serpentes / onder welcke zijn eenighe wonderlijcken groot. Booz eerst een vier-boetigh / welck sy noemen Giboya, somtijds wel vier-en-twintich boeten langh / schoon van aen-sien / ende sonder fenijn / welck somtijds wel een heel hardt in-swelght.

Daer naer de Guiraupiaguara, langh / op den rugh swart / ende geel aen den buyck / welck ober de boomen seer snel heenen rups / ende de eyzen rooft upt der boghelen nesten / daer het by de Wilde de naem van heeft verkregen.

Canina een langhe ende dicke slanghe groen van verwe ende fraey. Boyhapua langh ende ranck / alleen vorssen eetende; de Wilde gheloben dat de onbruchtbare vrouwen komen te ontfanghen / soo men haer lendenen met dese slanghe aen-strijckt.

Daer zijn vierderley slanghen die seer fenijnigh zijn / die sy alle den naem gheben van Iararaca; de grootste zijn Iararacucu, die dickwils thien boeten langh ballen / hebben seer langhe ende scherpe tanden; haer booz-nemenste fenijn

is in secker saffraen verwoigh nat welck sy in haer hebben / byenghen seer veel jonghen voort / soo datter gheopent zyn die der derthien in 't lijff hadden : de naeste laracoaypitiuga by naer als bipsen van Spaegniën ende wel soo venijnigh : de derde lararaepeba graewt van verwe met een roode linie in maniere van een ketentjen hem over den rugh ende bypck loopende. De minste ballen selden groo-ter als een vingher ende zyn van een aerdis koulour met upt-puplende aeders aen 't hooft als de adders diese ghelijck zyn.

Curucaca is mede een ghebaerlycke slanghe ende seer langh / syn meeste venijn light in 't hooft : waer dooz de Wilde dat stracks af-houwen alle dese slanghe konnen verrasschen.

De wonderbaerlyckste van allen is de Boycinga die aen 't upterste van de steert ghelijck een klater ofte ratel heeft die gheluydt gheeft in het voort kruppen ; welck de goede Godt dese slanghe schijnt by ghevoeght te hebben / op dat de menschen soudē moghen ghewaerschoutwt zyn van syn komste ; want 't is een snel dier ende upter-maten venijnigh ende doodelijck ; valt dickwils wel twaelf ofte derthien voeten langh ; dan daer is een klepnder soorte van dese / swart van verwe ende wonder venijnigh welck sy noemen Boycingpeba.

De Ibiracua is soo venijnigh / dat soo sy pemant komt te blyten / stracks het bloedt upt alle deelen des lichaems / coghen / oozen / neuse / etc. upt-jaeght / ende soo ombrenght / indien niet dadelijck eenighe kragtige tegen-weer wort gedaen.

Spndelijck soo is de Ibiboboca wel de traepste slanghe / het gantsche lijff over met verscheyden kouleuren ghebigarreert / ende wel mede de alder-venijnichste / doch kruppt seer langhsaem voort.

Men heeft hier oock verscheyden ongedierten ; eerst een welck sy noemen Ton, de groote van een bloo / in 't stof groepende / ende soo het pemant tusschen de thee-nen in komt / allenghskens toe-nemende / soo dat het niet dan met groote pijn kan wegh-ghenomen werden ; is als de Nigua, daer wy in 't eerste boeck van sprecken. De Wilde ghebrypcken daer teghen seckere olie upt een byuchte gheperst diese noemen Courocq : ende belmeeren daer de leden mede / daer dit ghedierte aen vzeelen. Ten anderen een specie van muggen (noemense Yetin,) die wel heel kleyn zyn doch stecken soo fel dat het schynen naelden te wesen. Ten derden een soorte van kreeckels / die mede naer de heerten komen / ende doen groote schade aen alles wat sy maer knaghen konnen / insonderheydt aen spysen ende leeder.

Spndelijck een soorte van Spinnen die seer groot ende verbaerlyck is / del-weghen wy het af-beessel upt de schriften van den vermaerden Heer Carolus Clusius hier hebben by ghevoeght : dese was ghelien in de Bahia, ende was wel dyp dupmen langh / ende wel een dupm breedt / gantsch harygh ; hebbende aen elke zijde vijf beenen in veel gheleden verdeelt / ende insghelijcks harygh ; op den rugghe heeft het een merckelijck gat als een navel : wort seer schadelijck ende venijnigh ghehouden.

In somma dit gheweste is seer onder-hebigh van venijnighe ende oock schadelijcke ghedierten / soo dat den replende man hier wel voorzichtig moet zyn / om alle perijckel te schoutwen.

Het vierde Capittel.

Van de boomen, vruchten, ende ghewassen van dese Provincie.

Onder de vruchten werdt seer gheacht de Acaious, welck wast aen een boom soo groot als een granaet-boom / met bleecke groene volghighe bladeren / witte bloemkens als ozagnie-bloemen / doch van meerder blaederen en van geenen reuck; upt welcke bloeme voort-komt / eerst een groote boone / welck wy hier nevens hebben doen af-beelden; tusschen de welcke ende de steel een ander vrucht upt-groept van de gedaente van een appel ofte peere / de groote van een ganzen epe / ende oock wel grooter; welck de vorchtichept van de boone allenghskens naer sich treckt: beyde dese vruchten werden Caious ofte Accaious ghenaemt / ende is de ronde vrucht / vol sappighmergh als een citroen / boos ende spongieus / sonder saet / soetachtigh doch wat toe-treckende / is goet voor de maeghe. De boone die onder aen de vrucht blijft hanghen / is van ghedaente als een halsnierken / kalkanie-berwigh / met twee schellen bedeckt / tusschen de welcke een boos mergh is vol olie; welck ghepzezen wordt teghen de kraebwagie / ende als balsam ghehouden; daer onder schuypt een witte kern soo goet om eeten als de Pistacien, te weten als het vliesken daer af is / ofte alle gheroost zijn / ghelijck de Brasilianen die eeten.

Den boom Manhaba, welck meest werdt gebonden in de Capitania van de Bahia de todos los Sanctos, heeft een bast ende bladeren als de elschen / is altyt groen; draeght vruchten twee maels 's jaers / eerst seekere Tubera ofte aerdt-buulen sonder bloemen; daer naer bloemen die seer wel riecken als de Iasmin, upt welcke een vrucht voort-komt als Apricocs, van buyten geel met swarte stippen / van binnen zijn eenighe keernen die te samen ghegeeten worden; zijn lieflijck van smaek ende seer gelondt; balt ghemeynlijck af eerste rijp is / en wort gemuyckt; de Wilde perlen daer een lieflijcken dranck upt.

Mucuruge is een hooghen boom / ende de peer-boom niet onghelijck / de vrucht heeft een lange steel / ende alle rijp werdt is seer goet van smaek / ende wert voor ghelondt ghehouden.

De Araca is van veelderley soorten / sommighe draeghen geele / sommighe roode / ende oock groene vruchten als appeltjens / die een supzen ende seer aen-ghe-namen smaek hebben.

Ombu is een leeghe ende wel ghetackten boom / syn vrucht is als een witte pypm / dan vonder ende geelder / is schadelijck voor 't ghebit; de wortelen van desen boom zijn heel soet / worden by de Wilde ghegheeten / ende oock de koozlighe voor een medecijne ghegheben.

Iacapucaya is een seer hooghen boom / draeght syn vrucht in seekere kelcken met een decksel / welck af-valt als de vrucht rijp wort / wesende als de castanien; die ghezaden moeten werden / want raebu ghegheeten doen 't hay van het lichaem upt-vallen: het houdt van desen boom is seer hard / soo dat de allen van de supcker-meulens daer van ghemaect worden.

Araticu is van groote als den ozagnie-boom / heeft bladeren als de citroen-boom / ende een vrucht als een pijn-appel / wel-rieckende ende smaeklijck / ende niet onghelondt; syn houdt is licht als korek / soo dat het in dier stede by de Wilde werdt ghebeficht.

De Pequea is tweederley; de eene draeght een vrucht als een ozagnie-appel / met een harde bast / syn sap is melckachtigh ende seer soet / met eenighe keernen vermenght;

vermenght; de andere heeft seer swaer houdt ende onberderlijck/ de Portugeesen noemen het Setim.

Den vermaerden Carol. Clusius beschrijft ons twee boomen upt de onderbin-

dinghe van Ian van Vffele, welck de Portugeesen bepde noemen Mamoura, wese-
sende van ghedaente als hier ne-
bens / dan dat de eene gheen vruch-
ten en draecht / wel halben hp / de
eene noemt Manneken ende d'an-
der Wijkken: het wijcken is alleen
vruchtbaer dan en heeft gheen bloe-
men / ende en krijght oock gheen
vruchten / soo wanneer het manne-
ken daer te verre van is. De trupck
is by de twee voeten dick / ende ne-
gen hoogh: soo groot zijnde / krijgh-
tet tacken met seer veel vruchten ge-
laden / dicht by een ghevoeght / de
selve noch wel neghen voet hoogh
om-cingelende: dese vrucht is bal-
rondt / van ghedaente ende groote
kleyn pompoen ghelijck / met geel
bleesch / alle rijp is / welck de Wilde
eeten om den trupck weeck te maec-
ken; daer in schuplen veel keernen
als erwetkens swart ende blincken-
de / nergens toe nut. Tusschen de
vruchten kommen de blaederen op
lange steelkens / de grootste Platanus
blaederen ghelijck. Het ander ghe-
slacht draecht bloemkens (ende geen
vrucht /) die aen langhe steelkens
druyf-wijs hanghen / upten witten
geelachtigh / anders de blier-bloe-

men gelijkende / doch nergens toe nut. De Portugeesen noemen de vrucht Ma-
maon, dese boomen worden meest gevonden ontrent de Bahia de todos los Santos.

Cabucriba is eenen schoonen boom ende seer gheacht / dooz dien upt den bast
blijt seker olie dese de naem geben van balssem / ende heeft oock de selve krachten;
syn houdt is hardt ende swaer / ende seer dienlijgh tot ghebouwten. Wast meest in
de Capitania van S. Vincent.

De Cupayba is een rechten ende dicken boom / wiens bast mede een olpe upt-
gheeft / die nu seer bekent ende geacht is / wordt gemeynlijck Copal-yva genaemt;
den vermaerden Car. Clusius beschrijft die breeder.

Ambaigtinga geeft mede seckeren balssem upt / die by Monardes werdt beschre-
ven; de welke seght dat die vergadert wort upt seckere blaeskens die aen 't upt-
te van de toppen wassen: dan een Portugees die onlanghs hier van gheschreven
heeft / ghetuyghet dat de Wilde den bast ende bladeren van desen boom / by de
sonne drooghen / ende dan stampen ende in water op lieden / tot dat de vetticheyt
boven drijft / welck sy af-schuppen; prijst dese olpe seer tegen de swackheyt van de
maghe / van buypen daer op ghestrecken.

Igcigca is een boom wiens bast open gesneden zijnde een wit sap upt-geeft / welc
hard wort ende wel rieft als mastick / ofte wierooch. Daer is noch een ander soorte
van desen boom welck sy noemen Igraigica, wiens herst soo hardt ende dooz-
schijnende is als glas; daer de Wilde haer potten mede verglaesen.

Iequintinguacu draeght een vrucht als een aerdt-besie met een ronde steen / die swart ende blinckende is als gette ; syn vleesch wordt ghebruyckt in plaetse van seep.

Daer zijn noch meer vruchtbaere boomen hier te langh om te verhalen / veel cocos-boomen / veel pijn-boomen ende dierghelijcke.

Onder de wilde boomen is de booz-naemste daer het Basil-houdt van komt / welck met groote menichte wert over-gheboert naer Europa.

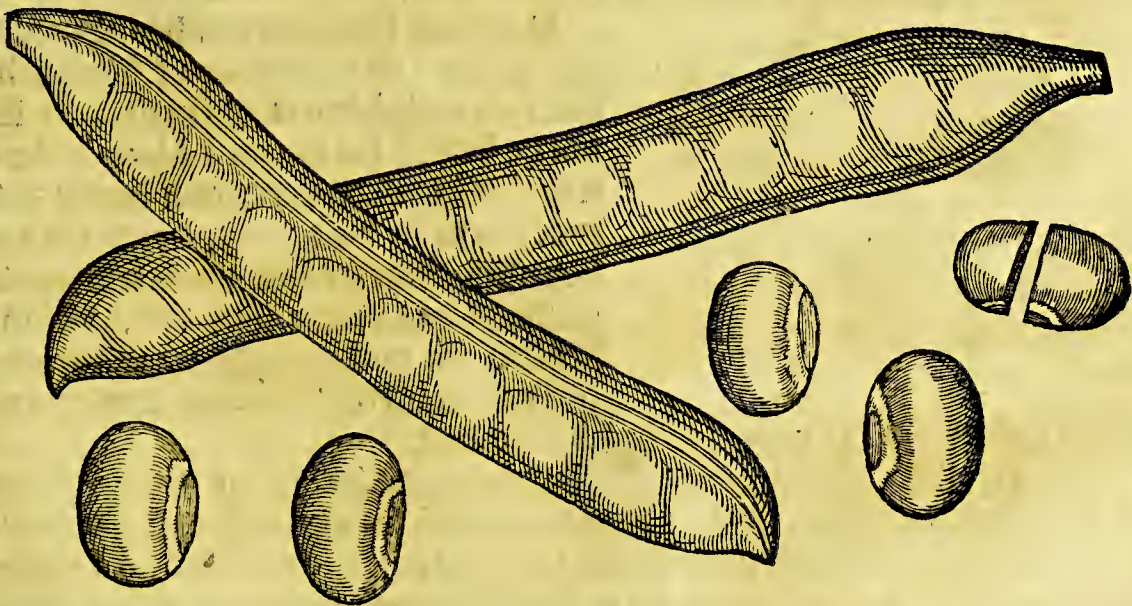
Het vijfde Capittel.

Van de Kruyden, Wortelen, ende andere ghewassen.

DE nuttigste ende alder-ghemeenste wortel van dese Provincie is de Mandioca, ofte Manyouca, als de Portugeesen die noemen / welck is als een karote ofte pastinake / doch langher ende dicker ; welck een hooghe staeck upt-gheeft / teer / met witte mergh / ende knoopigh ; welck af-ghelmeden / ende in de aerde ghescecken weder wortelt / ende in ses oft neghen maenden tijds weder bequaem is om te ghebruycken. Van dese wortel maecten sy haer meel / ende backen daer koecken af. Daer zijn verscheyden soorten van dese wortelen / doch alle eetelijck ; naer dat het sap daer upt-gheperst is / welck luttel beter is als venijn. Van desebe wortelen maecten sy mede verscheyden drancken die se Mingaes noemen / seer smaekelijck ende ghelondt oock booz de siecken. Onder andere soorten isser een die se Aypim noemen / welck oock rauw sonder leffel ghegeten wort / daer de Wilde een dranck van maecten / seer dienstigh teghen de heete lever / soo dat se daer selden met ghequelt sijn. Dese plante wordt oock Iuca ghenaemt / daer top elders van sprecken.

Men heeft noch veel andere eetbaere wortelen als Potati, Mangaræ, ende Caræ, als rapen / ende dierghelijcke.

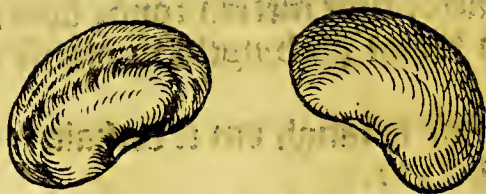
Daer wassen verscheyden Boonen die in groote ende schoonheyt de onse verre te boven gaen ; ende booz eerst een slagh van Turcxsche boontjens / by den vermaerden Carolus Clusius upt-ghedruckt als hier onder ; de welcke hy beschryft in deser voeghen :

De haeuwte was thien dupm breedten langh / ende een dupm breedt / in den rugge met vier senuwen beset in-houdende thien boontjens / elck in een bysonder vliessen besloten / een dupm breedte langh / ende half soo breedt / bruyt / met een witte plack.

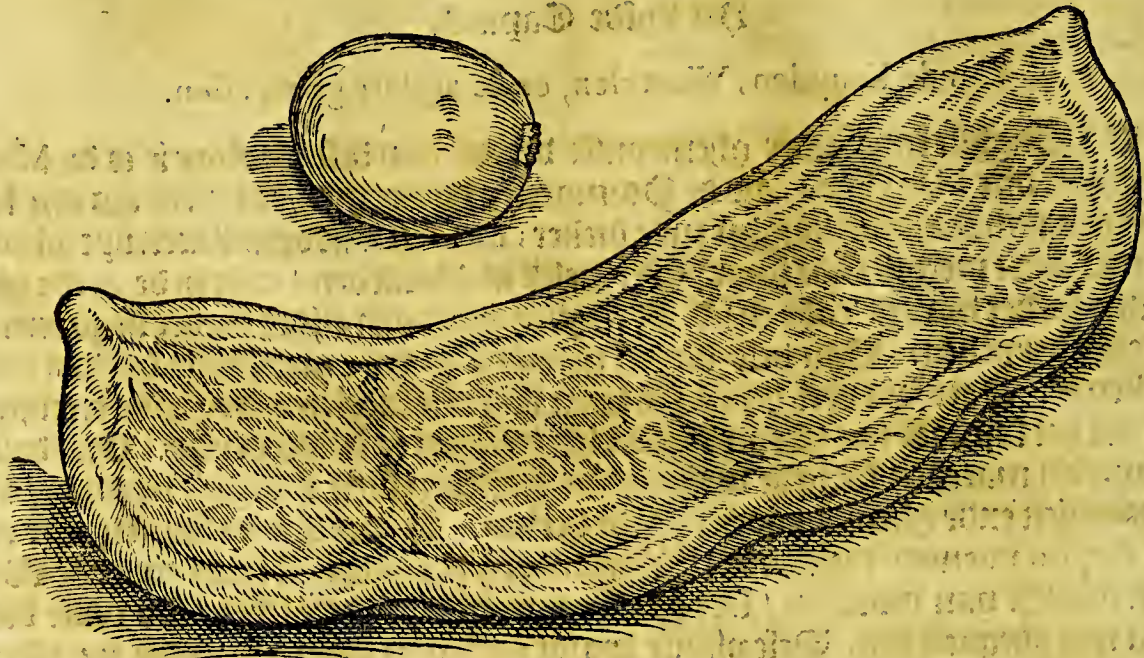
Doorts

Voorts een soorte van Roomische boonen / die platter zijn als de onse/ende wit/ met sommige geele strepen seer aerdigh ghebigarreert/die wy hier neffens hebben doen af-beelden.

Noch een soorte van Turcsche boonen upter-maten groot/dewelcke ick hier hebbe doen af-beelden; de haetwe is een halve voet langh/ende twee duym-breedt

den breedt / graeuw ende by naer swart van kouleur / ende met secker dons bedekt; heeft vier boonen / van den anderen dooz tusschen-schotten verscheppen/dese hebben groote lappen/ende zijn by naer rondt / in 't om-gaen roodtachtich/ende op 't hooghe bypn-roodt upten swarten; eenighe hebben oock swarte strepen / hebben een dicken ende harden bast: ick gheloofde dat dit de boonen syn die de Wilde/soo lean Lery seght / Commenda-ouassou noemen: hebben oock erweeten die wit zijn ende graeuw/welck sy noemen Commenda-miri.

Hier was mede een vrucht onder de aerde ghelijck de Tubera ofte aerdt-buplen/welck hier neffens hebben af-ghebeelt; Lery schryft dat de Wilde die noemen Manobi, de Portugelsen maecten daer groot werck af / dan wat naem sy die gheben is my noch onbekent: dese aerdt-buplen zijn aen den anderen ghehecht met dunne ende langhe senubwen / hebben een as-vertwighen bast/rompelachtich ende onsterck/ende van binnen een keest

als een hale-note / by naer van de selve smaek.

Iean Lery beschryft noch een anderen wortel/die sy Hetigh noemt / ghemeenlijck twee buylen groot; ende in 't koocken zijnse verscheppen van kouleur/eenighe wit/eenighe ros/ende purpur/ende eenighe goudt-geel / welcke de beste zijn/ende smaecten als een gebzaden peere; haer blaederen kruppen langhs de grondt/ende zijn de komkommers-bladeren niet onghelijck: werden hier meest in alle ghetwelten ghebonden: worden voorts gheteelt als de Yuca.

't soude te langh vallen alle de andere krupden te beschryven/soo sullen wy 't hier by staecten.

Het selste Capittel.

Gheleghentheyte van de volckeren ende in-gheboorne van 't landt
van BRASIL in 't ghemeyn.

DE menichte van 't volck van Brasil is wonder groot / (seght Herrera) Her.d.4. l.8.c.13.
dat niemant te landt-waert in en kan reysen / sonder woon-plaetsen te vinden van Indianen die in de wapenen zijn / alsoo dit volck in groote oneenicheyt met den anderen leven / welck de oorlaecke is dat de Portugeesen 't landt moghen houden / het welck haer anders onmoghelijck soude zijn. Doen de Portugeesen daer eerst begonden te nestelen / bonden sy groote teghen-stant / doch verjaeghden 't volck allenghskens van de kust; de spraecke was eenparich de gantsche kust langhs. 't Volck gingh naect / beyde de mans ende de vrouwen / sonder eenigh deel van 't lichaem te bedecken: sy leven in hutten / elck ghebuerte heeft eenighe / acht ofte neghen / vol van volck; met haer netten ende Hamacas, welck zijn haer hanghende bedden daer sy in slapen. Sy en hebben gheen Koningh / alleen een Oberste in elcke ghebuerte / welck sy ghehoorlamen by-willens ende niet upt bedwangh / ende de selve sterbende komt de soon in de plaetse / en ghebruycken die niet dan om haer ten strijde te voeren / ende te raden hoe sy vechten sullen; sy en krakke niet / noch en ghebiedt haer niet teghen haer wil: heeft d'yn ofte vier wijven / waer van de eerste meest gheestimeert werdt: en bidden gheen dingh aen / noch en ghelooben niet dat daer een ander leven is naer het dese / maer dat het al sterft met het lichaem / waer doo? sy seer beestelijcken leven.

Dit volck is seer strydtbaer / ende zijn deur-gaens met den anderen in oorloge: ende 't is haer onmoghelijck dat sy vrientschap houden met den anderen. Sy vechten met boghen ende pijlen / ende zijn seer gheneghen tot stryden: het is een dinghen vzeemdt om sien / d'yn oft vier duplendt man van de een ende de ander zyde / naect malkanderen met pijlen schietende / ende dat met groot ghekrifsch; ende gheduerende desen strydt met groote raddicheyt van d' een zyde tot d' ander springhen om niet gheraecht te worden; sy zijn seer onvertsaecht ende vzeelen wepnigh de doodt / ende laten haer altydt vooz-staen dat de victorie vooz haer is: en nemen gheen ghevanghens / maer slaen al doodt ende eetense; ende die ober-blijven / nemense met haer: doen de ghevanghen een grooten bast om den hals / op dat sy niet wegh en loope; gheben hem een Hamaca om in te slapen / ende een jonghe dochter van de schoonste om by te legghen / die hem bewaert ende te eten gheeft / ende naer vijf maenden als sy hem slachten willen / stellen sy een groote feeste aen / ende maecken veel drancks ghereet / daer sy haer droncken in drincken / ende dooden hem voozts in manieren als by Leri ende andere in het langhe is beschreven. In dien de vrouwe die hem bewaert heeft / van hem swangher is / soo houden sy het vooz een van de grootste waecken ober haer vbandt / het nieuwt-ghebooren kindt mede te eten: doch het ghebeurt dat dese vrouwen soo gheaffectio-neert worden op de ghevanghen / dat sy die los laten ende met hem wegh loopen / ghelijck sommighe Portugeesen doo? desen middel zijn ontkomen.

Dit volck is seer vzeedt / oneerbaer ende gheneghen tot vleeschelijcke lusten / ende alle gebzecken; hoe-wel dat de mans en de vrouwen in haer by-een-komsten eenighe schaemte verthoonen. Speeten al menschen-vleesch van haer vbanden; ende wat sy oock eten / noodighen alle de om-standers daer toe / welck is al haer liefde die sy thoonen. De mans hebben de onderste lippe doo? boort / ende daer een ghesteente in om de fraepicheyt: ander hebben 't aenlicht vol gaten / ende daer steentjens in / waer doo? sy seer hestelijck zijn om aen te sien: trecken den baert upt / ende en lijden gheen hap? aen 't gantsche lichaem / als alleen het hooft. De vrouwen hebben groote p?acht in haer hap? / en draghen het seer langh: eenighe
Schilde:

Schilderen het gantsche lichaem; ende die eenighe vroomicheden hebben bedzeben/ draghen daer seckere teekenen af. De vertwe is het sap van secker vruchte / walsende aen den boom Ianipaba; welck is van ghestalte als oragnie-appel / ende geeft onrijp zijnde een wit sap dat allenghskens swart wordt / en vergaet niet dan naer den negensten dagh. De vrouwen zijn haer mans getrou / ende konnen geen over-spel lijden; ende eenighe vrouwen beloben kupsch te leven / ende souden liever sterben als de beloften te breecken. Dit volck leeft sonder sorghe / anders als om te eeten ende te dinccken / ende volck te dooden / soo dat sy bet en gladt zijn / doch worden van een kleyn onlust verflaghen ende ter neder ghebracht: de vrouwen als sy ghebaert hebben / wassen haer en gaen daer henen / ende de mans gaen te bedde legghen / ende werden besocht als oft het de kraem-vrouw waer. En vergaren gheen goet; hoe-wel dat sy begeerigh zijn naer eenighe goederen van Spaegnien / als hemden ende pser-werck / welck sy groot achten: in manghelingh van welckes sy gheven slaven / die sy op den roef gaen halen van haer vanden: dan de Jesuiten hebben dit af-ghebracht / als mede de excursien die de Portugeelen ghetwoon waren op dit volck te doen / gheen slaven toe-latende / dan die by rechtveerdighe oorloghe verobert worden. Dus verre upt Herrera.

De Jesuiten ghetupghen in haer verhalen in druck verbeerdicht / dat het volck welck ontrent de kuste placht te woonen / by de Portugeelen meest is om-gebracht / ende de rest verjaeght binnen 's landts.

Wp sullen hier by voegghen de ghelegenthept van diversche natien van Wilden / ghelijck de selbe by een Engell-man die veel jaren onder de selbe heeft verkeert / ende meest alle de contrepen heeft dooz gheswermt / zijn aen-gheteekent.

Purchas
Pilgri-
mag.
l. 9. c. 4.

De Petivares en zijn soo barbaris niet als de andere / haer lichamen zijn met sijn werck ghepickeert; hebben gaten in de lippen / ende daer een steentjen in / als oock andere Mexikanen: hebben gheen religie / houden veel vrouwen / maer de vrouwen zijn aen een man ghebonden; de vrouwen draghen al de provisie als de mans ten krijghe gaen / voeren veel Tobac met haer / en hebben ghemepnlijck een bladt daer van booz in de mondt. Oorloghen teghen de Portugeelen ende alle andere: eeten menschen-bleesch / ende houden dat het selve haer robust en sterck maect. Woonen ontrent Parayba.

De Maraquites woonen tusschen Pernambuco ende de Bahia, andere India-nen noemenle Tapoyes, dat is wilde menschen te legghen / welke naem alle ander natien upt-genomen dese en de Vaanasses, die dese seer gelijk zijn / booz een smaet achten. De mans zijn van goede statuere / ende de vrouwen proper en fraep / ende vechten met booghen als de mans. Ende hebben gheen secker woon-plaecten / noch religie / noch vrientchap met eenighe natien; dan waren doen in vrede met de Portugeelen: hebben oock gaten in de lippen / dan en snijden haer lichaem niet; zijn snel / ende komen nimmermeer op 't blacke veldt om te vechten / maer houden haer in 't gheberghte; eeten menschen-bleesch.

De Topimanbazes woonen van Rio de San Francisco tot Bahia de todos los Santos toe / zijn in spraecke ende anders de Petivares ghelijck / dan de vrouwen zijn van beter complexie / ende de mans laten haer haerden langh groepen.

De Waymoores (veellicht Gaymures, daer wy boozen van hebben ghesproken) woonen van Bahia tot Ileos toe / groote lieden van stature / ende snel als een peerdt / vijf ofte ses van haer derben een supcker-hups aen-vallen daer hondert man in is: draghen langh haps / hebben gheen vaste woon-plaecte / en vraghen niet waer sy komen / betrouwende op haer raddichept: eeten geerne menschen-bleesch / zijn altdits bestoben ende beslijckt / om dat sy op de grondt legghen.

De Tomonymenos woonen ontrent Spirito Santo; hebben vaste woon-plaecten / met groote steenen daer om gheset / tamelijck hoogh / en van binnen wallen van klep ofte steen: ende haer hupsen hebben ronde gaten om dooz te schieten; bedecken 't lichaem met bederen / schilderen haer swart ende root. De Portugeelen namen

namender wel 16000 ghevangen/ende sloegen thiende-deel daer van doodt/ende de rest verdeelden sy; ende destrueerden 't gantsche landt by de rievier Parayva.

De Waytaquazes woonen aen de zuyt en nooyt-zijde van Cabo Frio; zijn grooter van stature als de Waymores; haer vrouwen bechten mede met boghen; leggen op de grondt als verckens/ een vier in 't midden/houden met niemant vrede/dan eeten al die sy krijgghen kunnen. De Wayanasses houden haer in Isla Grande, zijn kozt/met groote bupcken/bloodt/niet ghepickeert/ende vanteren haer van geen menschen-bleesch te eeten; de vrouwen zijn hestelijck met groote lijben/ roodt gheschildert met Vrucu, welck in een haebuwaast als een boone; zijn beyde mannen ende vrouwen de krupt gheschozen als Munnicken/de velle van't hapt langh.

De Topinaques hebben haer wooninghen ontrent St Vincent, zijn van goede stature ende complexie: de vrouwen gheschildert met diverse koulouren: eeten menschen-bleesch/bidden niets aen: alleen als sy een man slachten/soo vertwen sy haer met een vruchte ghenaeamt Ianipano, en met beeders op 't hooft/groote steenen in de lippen/ratels in haer handen/dansen d'p daghen aen den anderen/dzinc:kende een vupl nat/daer by segghende dat Tabac haer sterck maect. Onder haer is veel goudts in veel bergghen ontrent de zee.

De Pories woonen hondert mijlen binnen 's landts/ zijn kozt als de Waynasses, leven op pijn-nooten/ende kleyn Cocos als appelen/met schellen als walnooten/maer harder; noemen die Eyrires: stryden met niemant/eeten geen menschen-bleesch soo sy ander eeten hebben; slapen in netten van baken; hebben gheen huppen/als twee oft d'p tacken van boomen te samen ghebonden/ende bedeckt met palm-bladeren: vooz een mes ofte kam sullen sy v'ij oft les kroopen balsemolpe gheven. Naer 't segghen van Antoni Kniver die langh in die landen heeft gheswarmt/soo woonen dese Pories ober de rievier Pareyva, welck leght op de een en-twintich graden twee derde by zuyden de linie.

De Molopaques woonen by de rievier Paradiva, zijn soo groot als Duytschen/raep van complexie/ghebaert/civil/decken haer schamelhepdt: haer woon-plaessen zijn bewalt met aerde ende groote balcken: daer is abundantie van goudt/welck sy niet en achten noch en ghebruycken/dan om aen haer netten te hanghen; dits de rievier Paradiva, tachtentich mijlen voozder als Parayva; vergaderen gheen dan het ghene den reghen van 't gheberghte af-waast/welck is van swarte aerde sonder boomen. De vrouwen zijn schoon ende fris als Engelsche vrouwen/modest; men en siele niet lacchen/ende zijn van goet vernuft: sy binden het hapt om haer middelt met bast/ende decken haer naeckthept daer mede; haer hapt is van diverse koulouren; ende die gheen langh hapt en hebben/decken haer met wilde voeperingh: eeten menschen-bleesch; onderhouden des middaeghs ende 's abonts te eeten; (welck seer seldtsaem is in dit gheswete) hebben gheen religie soo veel desen Engels-man konde mercken; zijn seer puntich ende klaer.

De Motayas zijn kleyn en bruyt volck/kozten haer hapt in 't ronde om het hooft/op andere plaessen trecken sy het upt; zijn menschen-eeters.

De Lopos ofte Biheros, als de Portugeesen die noemen/houden haer in het gheberghte daer pijn-boomen wassen/de nooten zijn haer eenighe spijse; hebben gheen huppen/dan tacken van boomen te samen ghebruycht; daer zijn seer rijcke mijnen van goudt ende ghesceenten; gheen deel van America is voller daer van/dan is verre binnen 's landts/ende vol volcks/soo dat noch Spaegniaerts noch Portugeesen daer dueren moghen; is kleyn ende bruyt volck/de vrouwen vupl ende onbeschaemt als beesten.

De Wayana wafons woonen in kleyne blecken by de kant van een rievier/ zijn de simpelste van alle andere; zijn anders groot ende lanck/wel ghemaect. Den Nutheur met twaelf Portugeesen onderstontt van hier sy wegh te nemen ober landt naer de zuydt-zee; quamen aen veel gheberghten daer sy goudt bonden

ende veel kostelijcke ghesteenten: reysden twee maenden dooz dit landt/ tot dat sy quamen aen een grooten bergh van kristal/ welck een grooten toorn gelijck was/ die sy om de steplheyt wille niet konden passeeren/ saghen dien thien daghen eer sy daer aen quamen; passeerden daer twintich daghen vooz-by/ eer sy eenighe dooz-komste konden binden/ en quamen ten lesten aen een rieviere die daer onder liep; maecten provisie van water ende wildt/ ende trocken zoo dooz de vaulte/ daer 't water groot ghedruys maecte/ ende gheraecten in twee oft dyp daghen daer dooz. De naeste Wilden die sy recontreerden was een gheslacht van Tamoyes, welck is zoo fraepen volck als eenigh in Europa, met beeren op het hooft; de vrouwen lanck en proper/ dun in de middel/ schoon/ met fraepe handen ende aensichten/ de bozst ghepickeert / en achten gheen gout ofte gesteenten; sy bleef hier achthien maenden/dooden ende aten al syn compagnons/maer spaerden hem om dat sy sepe een Fransman te wesen/ met de welcke sy eertijds handelingh hadden ghehadt.

De Tocomans woonen tusschen Rio de la Plata ende St Vincent, is kleyn volck en woonen in kabernen. De Caryoghs gaven vooz dyp glaekens oft spiegheltjens/ en een kam/ de weerde van vier oft vijf dupsent kroonen in goudt ende ghesteenten; de vrouwen zijn schoon; de mans verwen haer selfs swart.

De Taymoes verlieten haer wooningh in de dertich dupsent sterck/sochten nieuwe woon-plaecten; quamen in 't land van de Amazons die de Indianen noemen Maridiocnyfyams, maer en dozsten daer niet teghen stryden / namen een plaecte van de Caryos in/ ende atender dyp hondert af/ de reste vluchte naer de rievier de la Plata, ende verkregghen hulpe van de Portugeesen / die thien dupsent van de Tamyoes doot-sloegghen/ende de reste vooz slaven hier en daer verdeelden / ende soo quam den aetheur weder onder de Portugeesen. Een Portugeeser Nonninck die pertinentlijck al dit landt beschryft/ stelt noch meer andere volckeren; als Ararape, Apigapigtanga, Viatan; ende van de Tapuyás reeckent sy welses-ensebentichsoorten / alle different van tale / doch meest van eender maniere ende woreedthepdt.

Het lebende Capittel.

Van de Capitania van SANT VINCENT, ende de Steden der Spaegniaerden daer in legghende.

De oorloghen die de Portugeesen gheduerigh hebben gheboert met de ingeboorne van 't landt/ en hebben haer niet toe-ghelaten eenighe woon-plaecten te maecten/dan op de kuste. Deselbe bestaen in negghen Gubernementen; welck de Portugeesen Capitania's noemen. Naer 't segghen van Herrera, hoe-wel sy Her. def. der maer acht en noemt: dan andere tellender beertien/ te weten: Sant Vincent; R. de Ienero; Porto Seguro, Spirito Sancto, Ilheos, Bahia, Seregipe, Pernambuco, Tamaraca, Parayba, Rio grande, Ciara, Maranhaon, Para: van welcke eenighe verre loopen buypen de limiten van Brasil.

Lo. Vaz. Wy sullen beginnen van de naest-ghelaghene aen Rio de la Plata; welke is de Capitania van San Vincente, gheleghen op de hooghte van vier-en-twintich graden by zupden de linie: in dese Capitania zijn dyp steden ofte woon-plaecten van Portugeesen; waer van de principaelste wordt ghenaeamt Santos; welck naer 't segghen van Lopes Vaz heeft by de vier hondert hupfen/ ende daer zijn dyp suycker-Ingenios ontrent.

Een van onse natie die niet langh gheleden daer is ghetweest/ ghetuyght dat de stadt Santos is gheleghen veertich leguen by zupden Rio de Ienero, dyp ofte vier mijlen van de zee; dan dat daer schepen van twee hondert lasten bequaemelijcken vooz konnen komen/ ende haer volle ladinghe in-nemen/ ende dat het een stadt is van sebentich oft tachtentich hupfen: Dese werde by den Ridder Thomas

Thomas Candisch in-ghenomen / ende wel twee maenden in-gehouden in den jare 1591, doen hy vooz de tweede reys naer de Strate van Magallan trock. Vondt daer eenigh goudt / daer ghebracht by de Wilden van een plaetse Mutinga, daer de Portugeesen nu een mijne louden hebben.

De tweede is San Vincent, welck een fraep steden is; naer het segghen van den vooz-schreben Nederlander / soo leght het dyp oft vier mijlen meer naer 't zupden / ende is onbequaem vooz groote schepen / ende niet soo groot ofte wel bewoont als Santos.

Acht oft neghen mijlen voozder naer het zupden legghen twee vlekken / Tanse ende Cavane, beyde oberbloedigh van lijf-tocht / ende is het upterste dat by de Portugeesen is bewoont: ende de derde is ghenaemt Hirauhacin, by leguen voozder naer 't zupden. Twaelf mijlen voozder in 't landt is een dorp ghenaemt San Paulo, by de Jesupten ghebout / ende ghepopuleert meest van de in-geboorne ofte Mestizos. De vooznoemde Nederlander ghetupghet / dat de vlekke Sant Paulo is van seventich ofte tachtentich hupsen / ende dat men daer henen reysst vooz een quaden ende moepelijcken wegh / vol bergghen ende bosschagien: dyp mijlen van daer legghen rijcke goudt-mijnen / in een gheberghte streckende oost ende west ontrent dertich mijlen. Anthoni Knivet Engellman / langh in dit ghewest verkeert hebbende ghetupghet dat S. Paulo is twaelf leguen van S. Vincent, ende dat daer een goede silver-mijne is / ende voozder in 't landt goudt-mijnen / ontrent een plaets ghenaemt Etapusick.

Tot bescherminghe van dese haven van Sant Vincent, is een casteel ghebout naer 't noorden / op een Eplandt legghende aen 't vaste landt / ghenaemt Britio-ga. Dit casteel leght opeen landt-bape daer goede reede is. Naer dat de Enghel-sche in dese haven in den jare 1582, een Spaenssch schip hadden in den grondt ghelchoten / ende twee andere verjaeght / soo is daer noch een ander fort gemaect om 't in-komen te beletten / als Lopes Vaz ghetupghet. Des niet teghenstaende soo is Candisch in syn leste vopagie in den jare 1591, niet alleen hier in-gekomen / maer heeft oock Santos in-ghenomen / ende Sant Vincent verbrandt. Vooz de mond van de rieviere ende haven van Sant Vincent, leght het Eplandt San Sebastian, 't welck tamelijck groot is / ende naer 't zupden een ander Eplandt / welck seer hoogh is / ghenaemt Isla de Alcatrazas, daer men af moet blijven / vooz dien het dangereuse ondiepten heeft; ende om te loopen in Sant Vincent, moet men dit Eplandt te west-waert laten legghen.

Tusschen 't Eplandt van S. Sebastian en het vaste landt / is een seer goede reede / beschut vooz alle winden / want men besloten in 't landt leght; daer zijn veel schone landt-bapen / alwaer veel visch is / maer wepnigh ander verberchinghe / want 't Eplandt is vol wildt gheboornen / dat men niet magh in-waert gaen; water is daer genoegh te bekomen / ende aen de zee-kant wast wat petercelie. Men kan daer weder upt-zeplen by oosten / ende oock by westen; alwaer 't streckt zupdt-zupdt-west upt / ende het Eplandt van Alcatrazas leght; aen de oost-zijde leght oock een Eplandeken / ende daer is een Eplandt ghelegghen op de hooghte van vier-entwintich graden. De vopagie van Candisch leght dat dit Eplandt is ghelegghen twintich Engellsche mijlen van Sant Vincent.

En Engellsch-man ghetrouwt in Santos met namen Iohn Withal schryft in den jare 1578 aen syn vrienden te London aldus:

Ick heb dese daghen sprekende met de Capiteyn, van hem verstaen, dat daer seker mijnen van silver ende goudt ontdeckt zijn, ende dat sy daghelijcks wercklieden verwachten om de selve mijnen te openen. Maer de Engellsche die daer waren met haer schip in den jare 1580, verklaerden dat de Portugeesen van den Koningh verboden was de mijnen te bewercken.

Tvolck van de lande / die vrienden zijn van de Portugeesen / noemen sich Tupinikins, haer wooninghe is in 't gheberghte; ende naer dat Stadius verhaelt / soo

strecken haer palen wel tachtentich mijlen binnen 'slandts / ende veertich langhs de kuste; dese hebben haer vpan den aen alle kanten; naer 't zupden de natie van de Carioes, ende naer 't noorden de Tupin Imbas, welke leste veel schade hebben ghedaen aen de Portugeesen: dese voorsz. Tuppinkinfi hebben oock continuele oorloge met het volck / welck streckt naer Peru toe.

De Jesupten ghetuppen in haer verhalen dat ontrent Sant Vincent woont een natie van Indianen die sy noemen Miramumins, een wildt ende barbarisch volck / dat gheen vaste woon-plaetsen en houdt / maer van d'een plaetse op d'ander vertreckt; de welke de Portugeesen eerst wel schade hebben ghedaen; dan nu dooz de Jesupten bekeert zijnde / ist wat beter met haer te handelen / ende laten haer by wijlen by de Portugeesen ghebruycken; des niet teghenstaende soo is dese plaetse seer verballen / naer 't legghen van de Jesupten / ende dat meest om dat de Portugeesen soo ontrouwelijck ende wreedelijck met de in-gheboozene handelen; want hoe-wel de Jesuiten (naer haer seggen) soo hier als elders seer soecken te verhinderen / dat men de in-gheboozne tot gheen slaven en make / soo zijn de Portugeesen qualijck daer van te onthouden / oock soo verre / dat sy de kleedinghe van de Jesupten misbruycken om dit armende slecht volck onder 't deksel van dien te bedrieghen / waer dooz de Jesupten dagelijcks minder ende minder credijts by de Wilden bekomen.

Sant Vincent leght naer 't legghen van Iarricus veertich leguen van Rio de Ienero; de Jesupten die hier wonen / doen diversche tochten te landt waert in / ende booznamentlijck naer de Carioes die by de tachtentich leguen van daer naer 't zupden wonen / langhs de kuste tot by de mondt van Rio de la Plata toe; ende is een fraey ende bequaem volck / meer als eenigh ander dat in dit geweste woont / wit / ende kleeden haer met bellen van beesten: wonen om de Laguna die sy noemen de Patos, waer dooz dit volck oock selfs wel somtijts Patos worden genaemt: de Portugeesen hebben eenigen handel met dit volck dooz fabeur van de Jesupten / dan dooz haer loofe handelighen als vozen / en willen de Wilden haer niet wel in haer landt laten komen.

Het achtste Capittel.

VAN RIO DE IANERO, ende de ghelegheden daer ontrent.

Thever.
Lefcarb.
l.2.c.1.

DE naest-gheleghene Capitania aen Sant Vincent is Rio de Ianero, soo by de Spaegniaerden ghenaemt / om dat in die maendt ontdeckt was by Iuan Dias de Solis, in den jare 1515, de welke de selve stelt naer syn reekeninghe op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een derde. Maer de Fransche welke dese plaetse eerst hebben bewoont / noemden die Ganabara. De Francoplen voeren naer dese plaetse in den jare 1555 onder het goubernement van Villegagnon, met twee wel-ghemonteerde schepen / en quamen daer in de maent van November; Villegagnon maecte op 't in-komen / welck ontrent een half mijle breeet is / en van beyde zijden besloten met twee hooghe berghen / een forstelle van hout / op een roddele welke hondert voeten lanck is / ende seltich breeet / daer hy een deel van syn gheschut plante / om de in-komste te versekeren. Deriebier is van binnen seer breeet / ende daer in veel fraeye Eplandekens / met boomen beset die altydts groen zijn; op welcker een / welende een canon-scheut van 't fortjen voorsz / hy syn volck ende de reste van syn gheschut lande / dooz breefe van de Wilden / niet derbende aen 't vaste landt syn woon-plaetse legghen. Dit Eplandeken was ses hondert passen langh en hondert passen breeet / legghende verscheyden van 't vaste landt aen d'een ende d'ander zijde / een geutelinghs-scheut; daer en was gheen versch water / soo dat sy haer moesten behelpen met een cisterne die sy maecten. De twee-de blote welck ober-voerde die van de religie / op 't begeeren van Villagagnon, onder het beleyt van le Sieur du Pont, schepde van Oranckrijck in de maendt van November in het jaer 1556, in welcker gheselschap was Iean Leri, die dese

stweede

tweede vopagie heeft beschreven / ghelijck Thevet de eerste. Dese blote is naer
 veel luckeligh in Rio de Ienero ghekomen in Martio 1557, ende het volck
 ghelandt aen tfozt Villagagnon op t'voorzschreven Eplandeken / welck hy ghe-
 naemt hadde terereen van den Ammirael van Franckryck / Fort de Colligni.
 De Francoplen stellen dese rievier op de hooghte van dyp-en-twintich graden by
 zuden de linie / ende wozt by haer-lieden beschreven in manieren als volght.
 De in-wyck van de zee is vier-en-twintich dupsent passen breedt / en in som-
 mighe plaetsen breeder / tot dat hy op veerthien oft seshien dupsent passen komt.
 Ende hoe-wel de berghen die daer om leggen niet seer hoogh en zyn / als wel die
 om t'lack van Geneve legghen / magh nochtans niet qualijck by t selbe lack
 worden vergheleken. De mondt van dese in-wyck is seer sorgelijck / want men de
 zee verlatende / vooz-by dyp klepne onbewoonde Eplandekens varen moet /
 daer de schepen in dangier zyn / om daer op aen rucken te snoten; daer naer
 moet men varen door een strate / gheen dyp hondert passen breedt / twelck sincks
 af daelt van een spitlighen bergh als een pyramide / die niet alleen seer groot is /
 maer oock van verre schijnt by konst ghemaect te wesen. De Fransche noemden
 hem om syn rondthept ende gelijckenis van een groote toorn le Pot de Beure, dat
 is / boter-pot: Een weynich voozder inwaerts is een rodse / effen / ende ontrent
 hondert-en-twintich passen groot: diese noemden le Ratier, welck Villagagnon
 eerst meynde te fortificeren / dan wierdt van de golven daer af ghedreven. Twee
 dupsent treden voozder leght het Eplandt dat de Francoplen bewoonden / ende
 was vooz haer komste woest; heeft in de lenghte dupsent treden / en is by het selve
 deel soo breedt niet als het langh is / rondtom beset met klippen ghelijcks het wa-
 ter legghende / soo dat de schepen by een gotelingh-scheut daer af moeten blij-
 ven / uytgenomen aen een plaetse daer de haven is / soo dat hier uyt is te verstaen
 dat dese plaetse licht te beschermen is tegen de vbandt; van beyde de zijden verheft
 sich een heubeltjen / daer Villagagnon syn hutte op ghestelt hadde; ende op de rodse
 die midden in t Eplandt / by de seltich voeten hoogh leght / het raedt-hups; de re-
 steerende hupsen lagen op tblacke belt / welende al klepne huttekens / uyt-genomen
 t raedt-hups vooz noemt / ende eenighe fortificatien. Thien dupsent treden vooz-
 der leght een seer vruchtbaer Eplandt / welck by de twaelf dupsent treden in het
 ronde is / ende derhalven by de Francoplen Ile grande wierdt ghenaemt. Dit
 was bewoont by de Wilden die Tououpinambaulty worden ghenaemt / die in
 verbondt stonden met de Francoplen. Noch soo zyn daer diversche andere onbe-
 woonde Eplandekens / daer seer excellent oesters worden ghevonden / vast zijnde
 aen groote steenen / soo dat men se qualijck daer van kan rucken / die ghekoockt
 zijnde seer smakelijck zyn / ende eenige klepne peerltjens in hebben. Dese rievier is
 vol van veelderhande visch / die de vooz-schreven Leri beschrijft. In t upterste van
 dese in-wyck zyn twee rievieren / welck aen beyde zijden van de Wilden bewoont
 zyn. Veertich oft seltich dupsent passen voozder langhs de kuste naer Rio de la Plata
 toe / is een ander groote in-wyck die de Francoplen Vassarum noemen / daer de
 Fransche te met aen-liepen. Dit is de standt gheweest van Rio de Ienero, ten tij-
 den dat de Francoplen daer woonden / dan door de rebolte van Villagagnon, ende
 andere incidenten / soo hebben het de Fransche schandelijck verlozen / ende is by
 de Portugeesen berobert onder t beleydt van Manuel de Sa, Gouverneur van de
 heele kuste van Brasil. Is nu de tweede Capitania van de Portugeesen / van Rio
 de la Plata af-rekenende; ofte de achtste beginnende van boven; De stadt is ghe-
 heeten San Sebastian, ende heeft naer het legghen van Herrera twee hondert bur-
 gers / ende een collegie van Jesuyten: Lopes Vaz leght dat daer ontrent dyp hon-
 dert hupsen zyn / cride dat daer zyn twee supker-Ingenios; doch den handel staet
 meest op Basilie-houdt ende cottoen; daer is abundantie van victualie. De stadt
 is ghebouwt aen de zuydt-zijde van de enghte (daer wy in de beschrijvinghe
 van de Francoplen hier vooren van hebben ghelproken) ende teghen ober aen de
 noordt-

Leri.c.7.

d.4.1.8.
c.12.

Olivier
van
Noordt.

noordt-zijde leght het kasteel / ende binnen is het een ruymte zee / daer eenighe riebieren in-loopen; ghelijck te sien is by de figueren daer van upt-ghegheben. De hooghte van dese plaetse wordt by Olivier van Noort gheskelt op dyp-en-twintich graden en vijftien minuten. De in-geboozne van dit landt ontrent Rio de Ienero worden ghenaeamt Tououpinambauty, ende haer manieren ende doen wort in 't langh beschreven by Iean Leri, die daer onder eenighen tijdt gheconberleert heeft; en komt meest ober een met het ghene wop hier boozen in 't generael hebben aengheroert van de manieren ende ghestalte van dese natien.

De Jesuyten ghetuyghen in haer verhalen / dat daer in haer collegie welck sy hier hebben wel vijftich personen zijn / ende dat hier wel twee oft dyp stercken zijn ghemaect dooz haerlieder toe-doen / met hulpe van de in-geboozne van de lande / sonder dat de selve den Koningh van Spaegnen yet hebben ghekost.

De stadt licht wijt ende breedt / versprept aen dyp gedeelten / soo dat de huplen in dypen zijn verdeelt; d'een is boven / daer de boornaemste parochie-kercke staedt / en 't klooster van de Jesuyten; d'ander licht beneden in de vallepe genaemt el Barrio de St Antonio; ende de derde langhs de zee-strandt / beginnende ontrent het binnen kasteel / ende streckende tot aen 't klooster van St Bento. Hier komen van Rio de la Plata eenighe karbeelen in May ende April met de Generays, dat zijn zupdt ende zupdt-weste winden / ende brengen veel tarwe / meel / kaelsen ghesouten-bleesch / schaeps-wolle ende veel stucken van achten / ende komen daer mede goederen ende slaeben koopen.

Iarricus ghetuyghet dat Rio de Ienero tachtentich leguen naer 't zupden leghe van de Bahia de todos los Santos, en dat de Jesuyten daer een collegie hebben daer sy Theologie lesen / ende de jeught de Latynsche tale leeren. Dese plaetse wierde by de Francoplen in den jare 1581, soo Iarricus verhaelt / met een blote aen-getast; doch te vergeefs / hoe-wel daer naer syn legghen wepnigh volcks in stadt was.

Dirck Ruyter ghetuyghet / dat de stadt leght twee mijlen de riebierre op / in een bocht / welck sy meest beslaet / ende leght maen-wijs / met een slechte landt-strandt / sonder berghen ofte heubelen / dan op beyde de eynden leght 't gheberghte heel stepl op-gaende / doch de heele stadt leght slecht langhs 't water / soo langh dat men die qualijt in een half upze kan ten eynde gaen / dan de breedte is maer thien oft twaelf huplen. In den jare selthien hondert en achtien en waren de straten noch niet gecalfjet / en hadt oock gheen wallen noch poozten: al haer sterckte beslaet in vier kasteelen / waer van het principaelste is ghelegen op de oost-zijde in de mondt van de riebierre op den oever van eenen hooghen rodt-steen / daer noch loof noch gras op en wast: het tweede kasteel leght wat meer innewaert opeen Eplandt dat aen de west-kandt van de riebierre leght / soo dicht aen 't landt dat men daer niet gheen schips-boot dooz en kan varen; dit Eplandt is aen het zupdt-oost-eynde heel hoogh / met een bergh die de ghedaente heeft van een supcker-boym; aen de noordt-west-zijde is het leggher daer het tweede kasteel staet: het derde leght op 't zupdt-oost-eynde van de stadt op een klippe aen den hoeck in 't water: het vierde leght aen de noordt-west-zijde op een bergh. De principaële macht die de Portugeelen daer hebben zijn de Brazilianen selfs / die de Portugeelen soo ghehoorsaem zijn / dat sy booz haer dooz een byer souden loopen

In dese Capitania komt Cabo Frio, ontrent de welke seer groote crocodilen werden ghebonden / ende in het landt een soorte van wildt ghevogelte welck sy noemen Mutas ofte Mudaz, soo groot als kalkoensche-hanen ende groote menichte van wilde swijnen. 't gheberghte is daer vol plat-luplen / dat men ghenoech te doen heeft hem daer van te repnighen. In dese Capitania licht mede een stedeken onlanghs ghebouwt / welck sy noemen Angra dos Reyes, twaelf leguen by westen Rio de Ienero, teghen ober Isla Grande, ende anderhalf legue van een kleyn-der Eplandt Ypoia ghenaeamt / naer het noordt-oosten / als Figueredo ghetuyghet.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania die by de Portugeesen wordt ghenaeamt SPIRITO SANTO, ende haer gheleghentheden.

De naest-gheleghene Capitania is die van Spirito Santo, welck is de sebenste van boven aen-reeckenende. Is gheleghen op de hooghte van twintich graden by zuden de linie / vijftich leguen van Porto Seguro, ende seltich leguen van Rio de Ienero; daer en is maer een Ingenio van sucker / (seght Herrera) dan daer valt veel cottoens ende Brasilie-houdt; daer wonen ontrent de twee hondert huys-ghesinnen; ende daer is een huys van Jesupten; ende aen het in-komen van de rieviere aen de rechter-handt leght een kasteeltjen / doch van kleyn ghelwelt.

Her.d.4.
l.8.c.12.

Lopes Vaz verhaelt dat dese Capitania bestaet upt twee steden / ende dat sy te samen ontrent dyp hondert huysen hebben. Dese Capitania is de vruchtbaerste / ende best vooz-sien van victualie van gantsch Brasil, dooz de abundantie van visch / ende de diversiteyt van jacht die daer valt weghen de goede ghelegentheyt van de rieviere ende boschagie daer ontrent. De in-gheboorne van 't landt hier ontrent worden ghenaeamt Margayas, ende zyn nu bont-ghenooten van de Portugeesen; de gheskulte ende manieren van dit volck wordt by Iean Leri beschreven in syn vijfde Capittel / dan alsoo 't selve accordeert met de beschrijvinghe in 't ghemeyn hier vooren ghestelt / soo en sullen wy hier niet op-staen.

Popel.
lin.

Tusschen dese Capitania ende de vooz-gaende van Rio de Ienero, leght een rieviere die sy noemen Parayba op de hooghte van een-en-twintich graden (de kourlen stellen die op een-en-twintich graden ende veertich minuten) welck is een schoone ende groote rieviere / ende seer visch-rijck.

't Volck welck ontrent die rieviere woont worden insghelijcks Paraibes ghenaeamt; wonen in hutten als back-obenem.

Beschrijvinghe van de kuste van Brasil achter de vopagie van Candisch gheboeght / seght dat het noozdt-oost punt van Spirito Santo heeft een rye van rodt-sen; van den punt ontrent twee mijlen te landt-waerts in / liet men eenen hooghen ronden bergh / de welcke alleen op hem selven staet / ende wordt ghenaeamt den bergh van Heester Alve, ende men kan van hier een groote wegh in zee sien. Dat Spirito Sancto een groote bape is / ende veel klepne Eplandekens in het midden heeft / ofte in de mondt daer van / ende dat de rieviere leght noozdt-oost ende zupdt-west.

Iaricus seght / dat Santi Spiritus is gheleghen seventich leguen van Rio de Ienero. Ende de Jesupten ghetuyghen in haer verhalen dat dese plaecse seer toeneemt in handel ende volck / dooz dien de Gouverneur de Wilden beter handelt / als wel op andere plaecsen / ende der Jesupten hulpe ghezuyckt om de Wilden aen te locken. Men treckt van hier naer een dozp van Indianen welck sy noemen dos Reyes Magos, daer de Jesupten naer haer segghen veel Wilden ghedoopt / ende tot het Christen-gheloove hebben ghezacht; dan om derwaerts te varen / rept men dooz het landt van seckere Wilden / die sy noemen Tapuyas, ende haer ghebueren de Apiapctangas, die noch heel wildt zyn / ende vbanden van de Portugeesen / soo dattet ghebaerlijck is dooz haer landt te trecken.

Linsch.

Sir Iean Hawkins die hier was in den jaere 1593, seght dat de haben van Spirito Santo, wel is te kennen by eenen grooten hooghen bergh / liggende op de haben die hem verthoondt als een klokke / ende wat naerder aen landt komende liet men een witten thoozn / gheleghen op een hooghen bergh dicht by de zee; ontrent een quartier binnen de haben licht een dozp / ende dyp mijlen hoogher de Stadt met twee forten aen weder-syden van de haben; in 't dozp ende in den witten thoozn ligghe ordinaris hondert soldaten. De barre van de haben en heeft met

't hooghe water niet boven 17 oft 18 voedt waters; streckt haer in'naer het zupde-
welken / men moet de wester-wal naest houden / want aen de oost-zijde licht een
steenigh rif / daer de zee op-breekt ende somtijds en barnt oock niet; dan klepne
bercken konnen tusschen het punt ende 't rif deur-loopen.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania PORTO SEGURO, ende de woon-
plaetsen der Portugeesen daer aen gheleghen.

d. 4. l. 8.
c. 12.

Engel-
sche vo-
yagie.

De selte Capitania is ghenaemt Porto Seguro, hebbende die naem behou-
den van de eerste ontdeckinghe by Peralvarez Cabral, die daer eerst
aen-quam / ende bequaeme ende seekere haben bondt; ende noemde het gant-
sche landt Terra de Santa Cruz, als booren verhaelt. Is gheleghen dertich
leguen van los Illeos naer het zupden / ende vijftich leguen van Spirito Santo,
naer het noorden / op de hooghte van selthien graden ende een half by zup-
den de linie / heeft dyp woon-plaetsen van Portugeesen; waer van de eene is
ghenaemt Santo Amaro; de andere Santa Cruz, ende de derde Puerto Segu-
ro; heeft eenighe twee hondert ende twintich familien / ende vijf Ingenios van
suycker (naer het segghen van Herrera.) ende een hups van Jesupten. De
stadt Porto Seguro leght op den top van een bergh / welck is een witte rodtse;
ende aen de noordt-zijde van dese rodtse is seer hoogh landt; maer aen de
zupdt-zijde is het een groote ende effen kuste langhs de zee. Als men komt te
welen oost ende west met de booz-scheyben rodtse / soo moet men noordt-waerts
upt sien / en men speurt secker klippen legghende twee mijlen af in zee / daer
de zee op-breekt; ende zupdt-waert daer van is goet ankeren recht ober de
stadt / ende daer is goet legghen in derthien badem waters / in het ghesicht van
de stadt.

De Beschrijvinghe van de kuste van Brasil hier booren verhaelt; seght dat de
haben Seguro heeft groote roode kliffen / die aen de voet van het dorp staen / ende
dat die booz-ghenomen heeft daer in te loopen / hem moet begheben oost ende west
van de kliffen / ende dan recht met de selve stueren tot dat men komt binnen 't punt
van de rodtten / ende dan moet hy stueren zupdt-waerts door dien de noordt-
zijde van de riebiere ondiep is.

Van de riebiere ofte haben van Porto Seguro tot Santa Cruz zyn dyp Spaen-
sche mijlen / ende het is een bequame plaets om klepne schepen te berghen; dan
men moet hem wachten booz 't perijckel dat men liet.

Lopes Vaz seght dat dese Capitania van Puerto Seguro bestaet upt vier klepne
stedekens / welcke in alles niet ober de dyp hondert hupsen en hebben; ende dat
de in-woonders haer gheneeren met victualie te voeren langhs de kuste / ende
dat de plaetse is toe-behoorende den Hertogh van Avero, ende dat dicht by dese
haben beginnen de ondiepten die Abrolhos worden ghenaemt / welcke vijf-en-
twintich mijlen in zee strecken.

Iarricus schryft / dat Puerto Seguro is gheleghen vijftich leguen van de Bahia
de todos los Santos naer 't zupden / ende twintich leguen van los Illeos. Ende
dat de Wilden welck sy noemen Aymures ende Gaymures, soo grooten schade
hebben ghedaen aen dese plaetse / dat het stedeken van S. Amaro gantsch verlaten
is / ende dese gantsche Capitania soo verballen / datter in Puerto Seguro qualijck
twintich in-woonders zyn ober-ghebleven die haer teghen den aen-loop van dese
Wilden qualijck konnen beschermen.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania van LOS ISLEOS, ende de geleghentheden van dien.

De vijfde Capitania wordt ghenaemt los Isleos, is ghelegghen 30 leguen van ^{Her.d.4.} Porto Seguro naer 't noorden/ende insgelijck 30 leguen van de ^{l.8.c.12.} Bahia de todos los Santos naer 't zuyden op de hooghte van 40 graden ende twee derde by zuyden de linie/naer 't leggen van Herrera, die hier in varieert van Iarricus, als, wy in het booz-gaende Cap. hebben aen-gheroert. Heeft 200 huys-gelinnen met een riebiereloope neffens de Stadt; daer zijn 8 supcker- Ingenios, ende de Jesuyten hebben daer een huys. Lopes Vaz seght dat dit maer een kleyn stedeken en is/ende niet ^{Lopes} over 150 huysen en heeft/ende maer dyp supcker- Ingenios, ende dat de in-woon- ^{Vaz.} ders haer meest geneeren met landt-boutwen / ende victualie te voeren in klepne barcken naer Fernambuc, ende dat de plaetse toe-behoort Lucas Giraldo.

Seben leguen van dese plaetse te landtwaert in is een lack van soet water/^{d.4.l.8.} sende dyp leguen langh ende breedt insghelijcks/en is meer dan vijfthien bademen ^{c.12.} diep; daer komt een riebiereloope uyt- blieten/ doch dooz so enge mondt dat daer qualijck een barcke dooz magh/ende dat men daer dooz zijnde qualijck kan onderscheyden waer sy dooz ghekomen is; ende als het waept soo verheft hem 't water soo gheweldigh als in de zee; heeft veel visch/ insonderheyt van die men Manati noemt/die soo groot zijn/ dat sommighe beertich Arroben weghen /ende zijn seer smakelijck: daer zijn oock crocodilen in /ende haeyen /ende andere visch. In dese Capitania wordt oock ghebonden een boom/daer seer excellenten balsam van getrocken wordt van seer soeten reuck/ende groote kracht; snijdende eenighe sneden in den boom/ soo distilleert dit liqueur allenskens daer uyt. In dese Capitania is een generatie van Indianen die seer wit zijn/ ende soo groot / dat sy Keusen schijnen te wesen/ ende hebben daer een tale die men niet en verstaet/ zijn booz wepnigh jaren daer ghekomen / van haer byanden vervolght zijnde; en hebben gheen huysen / maer leven op 't blacke veldt als beesten; hebben groote boghen ende pijlen/ ende hebben groote schade ghedaen onder de in-gheboorne van 't landt/ende oock eenighe Portugeesen doodt-gheslaghen; eeten menschen-bleesch ende zijn seer woedyt; ende bechten niet in troupen / noch en gheben haer niet bloot / dan als sy pemandt alleen sien /ende onberliens /ende daerom en kan men die niet betrappen dan met groote moeyte ende perijckel.

De supcker- Ingenios legghen aen de voet van een hoogh landt by naelt in het ^{Linisch.} midden van de bave / legghende west-zuydt-west van u als ghy om 't noorden komt aen de bave daer dese plaetse in leght.

Iarricus ghetuyghet mede dat Isleos is ghelegghen 30 leguen van de Bahia naer 't zuyden; ende dat niet verre van daer te landt-waert de Aymures boozen verhaelt wonen/welck welde wreedste natie is die in gantsch Brasil wort gebonden/soo dat men seght dat sy oock haer eegen kinderen souden eeten/ende is 't selve volck daer Herrera hier bozen van spreekt/hoe-wel hy die niet en noemt: de Jesuyten seggen in haer verhalen/dat dit volck eertijts plagh te wonen langhs de zee-kuste van Rio de Sant Francisco af tot Cabo Frio toe; dan dat sy van daer zijn verjaeght by de Tupinambas ende Tupinachins, ende gedwongen haer dieper in 't landt te begeben/van waer sy nu oberlast doen aen de Wilde die 't met de Portugeesen houdē/ende aen de Portugeesen selfs/so dat sy veel van haer Ingenios hebben moeten verlaten/dooz dien dese Wilden op syn onberliensde de slaven van daer quamen wech halen; ende naer dat Iarricus verhaelt/ soo lede dese Capitania selve groote last om gantsch verlaten te worden /ten ware daer ghebracht waren de reliquien van S. Ioris, dooz welckes teghentwoordicheyt de Portugeesen nu beter kants hebben tegen de Wilden/die de macht van den draeck-stecker niet en konnen weder-staen.

Het

Het twaelfde Capittel.

Beschrijvinghe van DE BAHIA DE TODOS LOS SANTOS,
welck is de voornaemste wel van dit gant-
sche quartier.

d.4.l.8.
c.12.

DE vierde Capitania (soo daer neghen zijn / als Herrera seght) ofte derde / ghe-
lijck Herrera die teldt in syn Decade vier / maeckende een sprongh tusschen
dese / ende los Illeos; (top sullen pooghen dit erreur hier naer te rechten;) wordt ge-
naemt Bahia de todos los Santos; is ghelegghen van los Illeos dertich leguen naer
't noorden / ende hondert leguen van Pernambuco naer 't zupden / op de hooghte
van dertien graden; ende hier hout hem ghemejnlijck de Gouverneur van de
gantche kuste van Brasil; dooz dien als Lopes Vaz ende andere betuyghen / dese
plaetse de Koningh toe-behoort; dese plaetse is oock onder alle de plaetsen van Bra-
sil aldermeest betwoont; heeft dyp woon-plaetsen ofte steden; de eene aen 't in-ko-
men van de bape ofte by het kanael / die sy noemen Villa Veia, ende was de eerste
ghebout in dese Capitania; de andere San Salvador ghebout by Thome de Soufa;
de derde / vier leguen te landt-waert in / ghenaeamt Paripe; in welcke dyp wel duy-
sent oft elf hondert huys-ghesinnen sullen wesen. De stadt S. Salvador licht op een
hooghte van dyp oft vier-en-lestich bademen / is wel bebout ende bestraet / doch niet
wel bewalt gheweest doen de onse daer quamen / ende de stadt in-namen. De stadt
is versien met dyp kasteelen ende dyp forten / onder langhs het strandt. Het eerste
kasteel genaemt S. Antonio op een bergh aen het in-komen van de bape; het twee-
de onlanghs ghebout onder de stadt in 't water; het derde S. Philippe een groot
stuck van de stadt / aen d'ander zijde mede aen 't water / heeft een heel nauwe toe-
gangh / ende is heel wel met wallen vooz-sien / van binnen met aerde ghebult /
heeft oock binnen een schoone water put. Heeft achthien supcker-Ingenios;
hoe-wel het volck hem meest gheneert met cottoen; in de stadt zijn vijf kercken /
ende een collegie van Jesupten. Lopes Vaz seght dat daer wel beertich sup-
cker-Ingenios zijn / ende veel cottoens / doch gantsch gheen Brasilie-houdt. Daer
is in dese Capitania een in-wijck ofte bape / welck men beerthien oft vijftien
leguen in-waerts kan baren / ende heeft veel seer lustighe Eplandekens / die on-
tallijck veel cottoens upt-gheben; is in veel deelen verdept / ende heeft veel
armen ende in-wijcken / daer de in-woonders haer van dienen / om met barcken
hier ende daer te baren. Lopes Vaz seght dat hier in dese in-wijck op sommighe
jaeren veel Ambregris wordt ghebonden ende vergadert. Het Journael van
de reyse van Laurens Bicker op Rio de la Plata beschrijft de ghelegghentheyt van
de Bahia aldus.

De Bahia van Todos los Santos is ghelegghen op dertien graden by zupden de
linie / ende is ontrent derdehalf mijle wydt / ende in 't midden van de bape is
het van twaelf tot achthien badem toe diep / de welcke noozdt-noozdt-oost inne-
waerts ende zupdt-zupdt-west upt-waerts streckt / ende een west-zupdt-weste
maen maectt vooz de stadt volle zee / welcke stadt aen de noozdt-zijde van de
bape op het hooghe ghelegghen is / ontrent een mijle van den hoeck / daer het ka-
steel Sant Antonio ghenaeamt / is gheboutwt; van den selven hoeck loopt een
banck van ses badems een mijle zupdt-oost in zee; als het hardt waept / soo rab-
belt 't water op de selve bancke wat / dan men moet daerom niet schyomen / want
het is daer diep ghenoech. Die de bape op wil soecken van Martio tot October,
die loope op dertien graden / ende soecke het landt alsoo aen / soo sal hy recht
op het gat verballen / het landt streckt sich by zupden de Bahia, zupdt ende
noozdt / ende is een vuple kuste: dan soo pemant de Bahia aen-soecken wil
van October tot Maert toe / die soecke het landt aen op twaelf graden ende
een half om des strooms wille / want van de maendt October tot Martio gaet de
stroom

Stroom om de zuydt / ende soo men binnen die tijdt by zuyden verbiel / soo soude men qualijck de Bahia kunnen krijghen; het landt streckt hem by noorden de Bahia zuydt-west ende nooydt-oost. Het is een schoone kuste om de Bahia aen te soecken / ende oock seer kennelijck; van verre verthoont het hem als ofte daer een deel webben op den bleyck laghen / soo wit ist; ende ses maenden loopt de stroom om de zuydt / ende ses maenden om de nooydt / als de son mede doet.

De Jesuyten ghetuyghen in haer verhalen dat sy in het collegie / welck sy hebben in dese stadt ende eenighe andere huylen daer ontrent / wel tachtentich personen sterck zyn / ende dat aen haer meest hanght de conservatie van dese plaetse / ghelijck daer van Iarricus een exempel verhaelt in den jare vijftien hondert achtentachtich / dat de Engellsche daer quamen / ende trachten te landen / ende dooz de groote vlijt ende aen-lepdinge van de Jesuyten verhindert wierden / soo dat de Engellsche onberrichter saecken moesten vertrecken. De selve verhalen mede dat thien oft twaelf leguen van de Bahia naer 't zuyden een plaetse leght ghenaemt Cachoeira, een rijcke Portugees toe-behooyende / wesende frontiere met de Aymures, ende dat dooz syn toe-doen ende hulpe van de Jesuyten veel van de Wilde tot stilte ende het Christen Gheloobe waren ghebracht / soo dat den Gouverneur gheraden vondt een deel van dit volck te brynghen op het Eplandt Tapira; om naerder by der handt te wesen ende minder quaedt te kunnen doen; dan dat het selve niet wel heeft willen ghelucken dooz de onghelontheyt van de plaetse / waer dooz 't meeste volck storf ende vergingh. Dit Eplandt welck andere noemen Taperico; is een tamelijck groot Eplandt / ende heeft een vruchtbare grondt / daer wast veel tabac / ende daer is veel beestiaels / ende een supcker-molen / doch wordt van elders van supcker-riedt booz-sien; daer wordt veel traens ghemaect van de walvischen die daer aen-komen / soo dat sy de gantsche kuste van Brasil daer mede booz-sien; leght by-naer west van Ciudad de Salvador.

De stadt San Salvador was by de bloote van de Gheoctropeerde West-Indische Compagnie / daer Admirael ober was Iacob Willekens, ende Vice-Admirael Pieter Pieterz. Heyn; ende Colonel ober 't krijghs-volck den Heere van Dorth, in de maendt May des jaers 1624, seer mannelijck verobert ende beset; doch alsoo kortz naer de veroberinghe den Manhaften Heere van Dorth, by de Wilde werde verrast ende deerlijcken vermooydt; ende daer naer des Koninghs van Spaegnen maghtige bloote / onder 't beleydt van Don Frederico de Toledo daer quam ende de stadt belegerde / soo is de selve stadt by het Guarnisoen seer schandelijck weder in 't lest van April 1625, by apointment overghegheven; sonder eenighe noodt; als breezer in de historien sal werden verhaelt.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania van PERNANBUCO, ende de gheleggheden daer ontrent.

DE derde Capitania (ofte tweede / als Herrera seght / doch teghen syn eyghen reeckeninghe) is die van Pernanbuco, als de Portugeesen ende Wilden die noemen / ofte Fernanbuc, als de Fransche ende wy ghemeynlijck segghen; is ghelegghen vijf leguen van Tamaraca naer 't zuyden / ende hondert leguen van de Bahia de todos los Santos naer 't nooyden / op de hooghte van acht graden by zuyden de linie. In dese Capitania zyn (naer 't segghen van Herrera) twee stedden ofte woon-plaetsen van Portugeesen; de principaale wordt ghenaemt Olinda, d.4.1.8. c.12. ende de andere Garasu, welck vier leguen van den anderen zyn ghelegghen; in beyde zyn dyp-en-twintich supcker-Ingenios, welck op sommighe jaren hebben uyt-ghelevert vijftich dupsent Arroben supcker / daer valt veel Brasilie-houdt ende kottoen: de haven is ghelegghen een mijle van de stadt; dienen haer van de strandt ende een kleyn rieviercken.

Lopes

Lopes Vaz seght dat dit de grootste Stadt is van alle de kuste / ende dat sy ober de dyp dupsent huplen heeft / ende seventich supcker- Ingenios; maer dat daer groot gebreck is van victualie / alsoo sy die al moeten krijghen oft van Portugael ofte van ander plaetsen op de kuste. Dat de haven een besloten haven is / ende alleen bequaem voor klepne barcken. De supcker-molens legghen hier en daer / sommighe twee mijlen / sommighe vier van de Stadt verscheyden; te Popitango, ende aen Rio de Estremo.

Engel-
sche vo-
yagie.

En ghedeelte van dese plaetse was by de Enghelsche in-ghenomen onder het belepdt van Mr James Lancaster in den jare vijftien hondert en vijf-entneghentich / upt wiens vopagie dese naer-volghende poincten / dese plaetse aen-gaende / te bemercken sijn.

Eerst / dat Lancaster maer en hadde in syn blote een schip van twee hondert en veertich tonnen / een van hondert en seventich tonnen / ende een van seltich; ende twee hondert ende vijf- en- seventich mans ende jonghers: welck hy onder- weghen versterckte met dyp oft vier ander schepen die hy nam. Waer by noch quam een Capiteyn Venner met vier soo schepen als jachten.

Ten tweeden / dat daer een fort leght op de mondt van de haven / op 't welck aldoen laghen seiven metalen stucken / welck fort de Enghelsche eerst in-namen / recht daer op aen-vallende / ende haer gallepe ende boots al teghen het strandt in stucken loopende / om dat 't volck gheen upt-komste siende / te couragieuser souden aen-vallen / hoe-wel daer wel ses hondert man ghekomen was van de Stadt om dit kasteel te defendeeren / die het al op een loopen stelden / doen sy de Enghelsche soo resoluut saghen aen komen.

Ten derden / dat de principale Stadt leght op een hooghte / ende datter leeger aen 't water een booz- Stadt leght van ontrent hondert huplen / daer alle de pack-huplen van goederen sijn / ende daer doen ter tijdt al de goederen waren van een karake die daer verongheluckt was: welcke neer- Stadt de Enghelsche niet de eerste aen-komste in kregghen sonder slach oft stoot.

Dese plaetse is al om- ringht aen de eene zijde van de zee / ende aen d'ander zijde by een rievier die daer achter loopt / soo dat men om by landt daer aen te komen moet passeeren een enge wegh / welck by het hoogh water gheen veertich passen breedt en is; aen dese passagie maecten de Enghelsche een fort / ende seyden daer vijf stucken op van die sy verobert hadden in 't fort booz-noemt.

Ten vierden / dat de hooger Stadt is van dese leeghe ghelegghen by de vier Engelsche mijlen / op een bergh.

Ten vijften / dat in de klepne Stadt gheen versch water en is / maer dat men het ober de rievier aen 't vaste landt moet gaen halen.

Ten laetsten / dat de Enghelsche hier waren een- en- dertich daghen / ende van daer quamen met vijftien gheladen schepen / te weten / dyp Hollandsche die sy daer bonden ende bezarhten; vier Fransche schepen / ende acht Engelsche.

Maer dat de Enghelsche dese plaetsen soo hebben verobert / is de selve noch meerder ghesterckt / ende noch een casteeltjen gheleght op het Recif, soo dat men nu om in dese haven te komen / tusschen twee casteeltjens moet dooz-loopen / welck al wat ghevaerlijck is / te meer om dat het in- komen selts weghen de steenen ende klippen sozghlijck is / ende al wat naeuw moet ghepast worden: ghe-lijck dan 't selve te sien is by de directien van kourlen / ende by de Ruyter in syn Toortse der Zee-vaert. Daer naer zijnder noch twee fortjens gheleght op 't selve reliff / ende een trenchement ghetrocken langhs den oerber. De schepen ontladen aen 't Doorp welck leght op 't eynde van 't reciff / ende wordt gemeynlijck Povo ghenoemt; de goederen worden daer gheladen in barcken ofte lichters / die binnen 's landts het rievierken op-baren tot voor den bergh daer de Stadt leght; tusschen dit rievierken ende de zee en is maer een smalle reep sandigh landt / ontrent een spaensche mijl langh van 't boorz doorp tot aen de Stadt. Twee mijlen om de
zupdt

zupdt is een kleyn rievierken vooz barcken / ghenaemt Popitango, alwaer veel
 supcker-meulens staen; ende wat meer als een legue by noorden de stadt een rievierken
 Rio Dolce; ende noch een legue voozder Rio de Pao Amorello.

Tusschen beyden dese Capitania ende de Bahia, is ghelegghen Sergippo del Rey,
 (wozdt by de Portugeesen oock een Capitania ghenoemt) welck is een kleyn Re-
 deken binnen 's landts ghelegen / ende heeft een kleyn rieviere die in de zee loopt /
 daer met het springh derthien ende veerthien voet waters is. Dese plaetse is van
 Rio Sant Francisco seiven mijlen langhs de kuste zupdt-zupdt-west / ende van Rio
 Real elf groote mijlen. Tot Sergippo del Rey is veel vee van stieren ende koepen /
 die in 't wilde loopen in de bosschen; ende daer souden oock in dit ghetweste eeni-
 ghe mijnen van goudt ende silver wesen.

Dese stadt Pernambuco is by de vloote van de West-Indische Compagnie
 onder 't belept van den Manhaften Generael Hendrick Loncq; ende den E. leer
 Manhaften Colonel Diederich van Waerdenburgh, in-ghenomen den tweeden
 Martij deses jaers 1630. Den Generael vertrock den 27 Junij 1620, met acht sche-
 pen upt het Goereesche-gat; ghelijck oock ten selven tijde noch meer schepen hem
 volghden upt Texel, de Maese ende Zeelandt; by gheraecte met syn acht sche-
 pen den 23 Augusti ontrent Teneriffe onbetiens onder de vloote van Don Fre-
 derico de Toledo, bestaende in ontrent veertich schepen / ende bejegghende eenighe
 van des vbandts schepen soo vromelijck / dat sy hem niet voozder en dozden aen-
 treffen / maer hielen haer kours ende lieten hem vaeren / in dit treffen alleen ver-
 loozen hebbende twee mannen; hy quam met syn by-hebbende schepen den vier-
 den September in de bape van St Vincent een van de Caboverdische Eplanden;
 alwaer de resteerende schepen verbolghens by hem quamen / ende eyndelijck den
 neghen-en-twintichsten November den Colonel Waerdenburgh, upt Texel te
 sepl ghegaen zijnde den twintichsten October: soo datse doen sterck waeren 54 soo
 schepen als jachten / twee veroverde schepen ende derthien groote chaloupen;
 seiven dupsent twee hondert ende tachtentich man; waer onder waeren dyp dupsent
 ende vijf hondert soldaten de reste boots-gheellen. Van 't Eplandt Sant Vin-
 cent t^e sepl ghegaen zijnde / kregghen 't landt van Brasil in 't ghelicht den tweeden
 Februarij 1630, op de hooghde van seiven graden ende vier minuten by zupden de
 linie / ende den derthienden der selver maendt de Cabo St Augustin aen-ghedaen
 hebbende / is aldaer geresolueert dat den Colonel met selthien soo schepen als jach-
 ten / souden loopen naer Pao Amorello, twee mijlen by noorden Pernambuco;
 ende aldaer landen met 2100 soldaten ende ontrent de 700 matrosen; ende dat
 de Generael met de resteerende schepen / ende volck soude loopen naer 't recif. Zijn
 desen volghende den vijfthienden met schoon weder ende een stille zee / naer haer
 ghedestineerde plaetsen versepl. Den Heere Generael vooz de Barra ghekomen
 zijnde / heeft op 't fortjen welck licht op het bupten recif / als mede d' ander fortjen
 die op 't landt ligghen / seer gheschooten tot den avondt toe / doch de vbandt wep-
 nigh schaede ghedaen dooz 't roeren van de schepen; ende alsoo de ses schepen ende
 elf jachten die met het hoogh water (welck verwacht wierdt teghen dyp upzen naer
 noen) belast was in-waerts te loopen / haer verhindert vonden dooz de schepen die
 de vbandt te voozen in 't gat hadde doen sincken / soo in de Poco als de Baretino;
 zijn beyde genootsaect geweest des avondts af te koyten. Onder-tusschen lande de
 Colonel met syn volck ende twee kleyne stuyckens die dyp pondt pser schoten / in
 't ghelicht van de vbandt; die hem te voet ende te peerde op strandt liet sien; ende
 alsoo den avondt haer ober-viel / logeerden haer op strandt: ende haer verdepl
 hebbende in dyp regimenten / ende een troupe vier-roers / waer van de avant-gar-
 de ghelepdt wierdt by den Oversten Lieutenant Eltz; het bataillon dooz den
 Oversten Lieutenant Steyncalenfels, ende de arrieregarde dooz den Major
 Honx; is des morgghens de avantgarde daer den Colonel selvs by was voozt
 ghemarcheert / hebbende aen de reene zijde een dicht kreupel-bosch / sonder eenighe
 23 aen-stoot /

aen-loodt / tot datse quamen aen Rio Dolce, daer de vbandt ontrent duplent ende acht hondert man sterck hem ghetrencheert hadde; alwaer een harde scher-
muttinghe ontkont / ende hoe-wel ons volck tot aen de middel dooz het water
molte / hebben de vbandt mannelijck terugghe ghedzeben / met wepnigh dooden
aen onse zijde.

Van daer is den Colonel sonder rusten voort ghemarcheert naer de stadt /
heeft het klooster van de Jesupten beklommen / de poozte met gheweldt ghe-
pent / ende den vbandt met groot verlies die plaetse doen rupmen: de vbandt
die in de retrenchementen onder de stadt lagh dit ghewaer wordende / ende
siende dat de arriere-garde op haer aen-quam / is daer upt-geblucht: ende
naer dat de Generael twee compagnien soldaten ende eenigh boodts-volck
by de Stadt hadde doen landen; zijn de onse des naer-middaghs ten vier
upzen volkomen meester gheworden van de stadt; met verlies alleen van vijf-
tich ofte sestig soldaten. Daer naer hebben den tweeden Martij de forten op
het landt ende zee-reciff by appointement in-bekomen / als byreder te leesen is
in de historie.

Het veertziende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania TAMARACA, ende die van
PARIBA ende RIO GRANDE.

Nest aen Pernambuco volght het Eplandt Tamaraca, doch wepnigh van
t vaste landt verscheppen / hebbende in de lenghde dyp ende in de breedte twee
mijlen; welck wel een is van de oudste Capitania's, ende eertijds by de Fran-
copsen beset / tot dat de Portugeesen haer daer van hebben ghedzeben: daer zijn
eenighe supcker-molens / ende daer valt veel Brasilie-houdt ende cottoen; doch
wordt heden-daeghs wepnigh gheacht / dooz dien Pernambuco haer soo naer licht
aen d' een / ende Pariba aen d' ander-zijde.

Pariba is een heel nieuwe Capitania, gheleghen boozder by noozden Tamaraca,
ende ontrent 20 mijlen van Pernambuc, op de rievriere Pariba, (welck oock anders
ghenoemt wordt S. Domingo) in een wijde doch ondiepe bape; het stedeken licht
wat inne-waerts / ende heeft tusschen de 5 ende 600 huysen; daer licht een fortreffe
die sy noemen Cabo Delo, niet verre van 't in-komen van de rievier aen de zupdt-
zijde / welck dese boozleden jaren op nieuws gefortificeert is / en meer stucken daer op
ghebracht / soo datter nu in alles 15 souden op-ligghen; oock soo is het stedeken dat
te boozen open lagh / met een trenchee oft muer om-ringht tegen den aen-loop; ende
een bol-werck op strandt ghemaecte daer leven stucken op-ligghen. Daer zijn
verscheppen supcker-Ingénios, die tot dese plaetse behooren.

Volght op de kuste die naer 't noozden liet de Capitania van Rio Grande, op-
gherecht sints den jaere 1597, als wanneer de Portugeesen van Pernambuc ende
Pariba, upt last des Koninghs van Spaegnen de Fransche van dese rievriere ver-
dzeben hebben / de welcke te boozen daer jaerlijcx een goede partijc Brasilie-houts
hadden ghehaelt; ende naer dat Feliciano Cicça de Carvalasho Gouverneur van
Pariba verhaelt / soo hadden de Fransche met hulpe van de Petivares een silver-mij-
ne ontdeckt in een plaetse ghenoemt Copaoba, die seer rijck wierdt bevonden.
De Portugeesen hebben daer een groot fort gebout aen de zupdt-oost-zijde van
de rievriere op een reciff / welck noozdt-west ten noozden van den hoeck af-schiet:
ende nocheen ofte meer elders / dooz dien niet alleen de Fransche van bupten / maer
oock de Wilden van binnen te vzeelen hadden. Want de Petivares die in dit ghe-
weldt wonen meer genegen zijnde tot de Francopsen / quamen noch in den jare 1601
de Portugeesen met een groot legher beslooten / soo dat de Gouverneur Feliciano
Cuello genootsacckt was hulpe te verfoecken aen den Gouverneur van Pernam-
buc, die hem quam ontsletten met 400 Portugeesen ende 3000 Wilden en Negros,
ende

ende sloegh den obersten van de Petivares met naemen Piraiuwath (welck is bin van een visch te legghen) soo datter wel vijf dupsent Wilde doodt bleven; waer op den Obersten van de Petivares bzeede maecte met de Portugeesen / ende hem op secker conditien begaf / onder de subjectie van den Koningh van Spaegnen; daer wierden doen noch twee stercke forten ghebout / ende wel beertich gotelighen gheplant / die van Pernambuc waren ghebracht.

Men soude hier by tijden veel Ambergris vinden / welck de Wilde in hare taele noemen Pierapoim-Arepoly.

De riebier daer dese forten op ligghen wordt by haeren eyghen naem ghenoomt Poteingi; eenighe legghen dat sy in de mondt wel twee mylen wijdt soude wesen / andere datse naebu is / ende ghelijck 't gat van Vianen in Portugal.

Het vyfthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van 't landt van BRASIL, van SANT VINCENT tot DE BAHIA DE TODOS LOS SANTOS.

Wij sullen nu komen tot de beschrijvinghen van de kuste / in welke wy meest sullen volghen het Roteiro van Figueredo ende de onlanghe bevindinghen van de onse / beginnende van de Capitania van Sant Vincent.

Dier leguen by zupden Britioca, welck is 't noozdelijckste gat van St Vincent, licht het Eplandeken Muella soo Figueredo dat noemt / welck is kleyn / ende licht een legue van 't vaste landt.

Van Britioca vooznoemt tot het Eplandt Monte de Trigo, is anderhalf legue west-noozdt-west ende oost-zupdt-oost / ende van Monte de Trigo tot Isla de Alcatrazes dyp leguen noozdt-west ende zupdt-oost; van dit Eplandt tot Porto de Castellanos, welck leght aen de zupdt-zijde van 't Eplandt S. Sebastian, vier leguen west ofte zupdt-west. Het Eplandt S. Sebastian is een groot Eplandt / ligghende naer het legghen van de onse op vier-en twintich graden by zupden de linie; aen de zee-kandt wassen eenighe wilde ertweten die seer benijnigh zijn. Van S. Sebastian anderhalf legue zupdt-oost licht Isla dos Bufios, ende dyp leguen ende een half zupdt-zupdt-oost Ilha de Vittoria, welck onbewoont zijn / ende men vindt daer verch water ende houdt.

Van Ilha S. Sebastian tot Ilha dos Porcos zijn vier leguen oost ende west / daer is een seer goede reede tusschen 't Eplandt ende het vaste landt. Van Ilha dos Porcos tot het west-eynde van Ilha Grande zijn acht leguen. Men 't vaste landt by Ilha dos Porcos licht een in-ham die se noemen Watuba. Twee leguen by westen Ilha Grande, aen het vaste landt hebt ghy Punta de Caroslu. Dit Eplandt licht vooz Angra dos Reyes ende tusschen beyden licht een kleyn Eplandt Ipoia ghe-naemt / een half legue van het vaste landt / ende naer het noozdt-oosten leght de woon-plaeste van Angra dos Reyes, ende by zupden Ilha Grande, een quart van een legue af licht Ilha de George Grego. By oosten Ilha Grande licht Morenbaya; van waer tot Garatuba (welck is maer vooz klepne barcken) zijn vier leguen; ende van daer tot Toiuqua (mede vooz bercken) ghelijcke vier leguen. Van Toiuqua tot de Gauca, welck is een hoogh bergh met een af-gehouten spits / twee leguen ende van daer tot het in-komen van R. de Ienero noch twee leguen; soo dat van Morenbaya tot R. de Ienero zijn twaelf leguen, ende van Sant Vincent tot R. de Ienero twee-en-beertich leguen naer eenighe reeckenen.

Van R. de Ienero tot Cabo Frio reeckent met achthien leguen. Te weten naer het legghen van Antoni Knevet Engels-man die langhe in dit getweste heeft verkeert / van R. de Ienero tot Pirateninga dyp leguen, is een bape tusschen twee bergen / een myl ende meer te landt-waert in-streckende; daer licht een Eplandeken vooz / ende is bewoont by Portugeesen: vijf leguen voozder Etioca, anders ghenaemt Casa de Piedras; een legue voozder Saquarema, welck een riebierken

is daer de Franſche ſchepen plegghen te handelen met de Tamyoes; aen de zupdt-zijde van 't rievierken licht eenen hooghen bergh / die de Wilde noemen Boipera. Cabo Frio licht op d'p-en-twintich graden by zupden de linie / berthoont hem als een rodſe / met veele witte ſtrepen / men mach ankeren ſonder ſozghe aen de weſt-zijde.

Van Cabo Frio tot de bape van S. Salvador, reeckent men neghen ofte meer leguen, is een groote in-ham ende aen de zupdt-zijde ligghen eenighe Eplandekens: het vaſte landt ſtreckt noorden ende zupden tot aen 't Eplandt S. Anna (welck eenighe oock noemen St Iago) twaelf mijlen by noorden de vooznoemde Cabo; ende twee mijlen van 't vaſte landt; heeft twee Eplandekens dicht aen ligghende / ende daer is goede reede tuſſchen 't Eplandt ende het vaſte landt. Dit Eplandt S. Anna licht op twee-en-twintich graden ende twintich oft dertich minuten by zupden de linie; is een goede toe-blucht om onder te ankeren als men Cabo Frio dooz contrarie winden niet kan bekomen; men vindt daer verſchepden frupten / en onder andere een ſoorte van kerſten / waſſende aen boomen als p'ypm-boomen / roodt van berwe / ende ſeer goet van ſmaeck / de ſteen ghehackelt; dan daeren is gheen goet water.

Van 't Eplandt Santa Anna tot de Cabo S. Thome zijn acht leguen, de kuſte ſtreckt noordt-ooft ende zupdt-weſt / de Cabo licht op twee-en-twintich graden ſchaers.

(De Engelliſche maecten ghewagh ontrent dit ghewelt van Cabo Blanco, welck is leegh / ende ſandigh / hebbende eenighe ſanden ende bancken vier mijlen af in zee / daer men hem van moet wachten.)

Van Cabo St Thome tot Pareyva zijn acht leguen, 't landt ſtreckt noordt-ooft ende zupdt-weſt / deſe rievier licht op een-en-twintich graden en ontrent 40 minuten. Van daer tot Manage zijn vijf leguen, op de hooghte van een-en-twintich graden. De onſe ſtellen op een-en-twintich graden ſchaers Rio Dolce, daer veel Portugeeſen woonen / ende op een-en-twintich graden thien minuten 't Eplandekens Santa Clara, een half mijl van de wal / daer veel palmiten op waſſen / ende Percelie de mar, ende eenighe ampere p'ypmkens / goet teghen ſcheurbuck / doch wepnigh verſch water; dan men dient hier niet aen te loopen dan by noodt.

Van Manage tot Itapemerim zijn vijf leguen, ende van daer tot Glenetebe vier oft vijf; dit punt heeft een rive van rodſen anderhalf mijl in zee / ende licht op twintich graden 45 minuten. Van daer tot Guarrapare oft Sierra de Gariparim zijn ſeven leguen, daer licht een Eplandt voozghenaemt Iſla Saluage, anderhalf mijl van de wal / ende op twintich graden dertich minuten. Daer aen volghen d'p Eplandekens / van welke tot Spirito Santo ghereeckent worden twaelf leguen.

Ober 't noordt-ooft punt van de Bahia van Spirito Santo, ontrent twee leguen te landt waert in berthoont hem la Sierra de Meſtre Alvaro, welck is een ronden hooghen bergh / alleen op hem ſelven ſtaende; ende is 't merck-teecken vooz die van by noorden komen naer deſe plaette. Van Spirito Santo tot Rio des Reyes Magos zijn ſes leguen, op de hooghte van neghentien graden ende veertich minuten. Van daer tot Rio Dolce ſeven ofte acht leguen, op neghentien graden ende twintich minuten; 't landt is aenden oever black / ende binnen 's landts leght eenen hooghen bergh. Van hier tot Cratere ofte Criqueare op achthien graden ende 45 minuten / zijn ſeven leguen; deſe rieviere berthoont ſich met vier openinghen / welcker twee hoogh ende twee leegh landt berthoonen / ende zijn den anderen ſeer ghelijck: de rievier is niet over neghen oft thien voet diep; de onſe hebben daer wel ſeventien mijlen op gheweelt / met de chaloupe / vernamen geen volck / maer wel eenighe huttekens met bladeren ghedeckt. Van daer tot Maranepe ofte Mocuripe op achthien graden ende vijfthien minuten / zijn thien mijlen; deſe rieviere en heeft niet leegh water maer ſes oft ſeven voet diepte. Vandele tot

Parawepe ofte Perteripe, zijn vijf leguen, men liet van hier de ondiepten van de Abrolhos, ende is hier ontrent mede black. Van dese tot Rio das Caravelas, zijn dyp leguen; is ondiep/ ende heeft eenige sandt-platen 't zee-waerts.

De Abrolhos zijn ghebaerlijcke drooghten/ doch by veelen niet soo ghebaerlijck als men die vooz desen wel heeft gehouden/ noch soo verre upt-steekende: ontrent 6 mijlen van 't vaste lant loopen daer dyp kanalen dooz/diemen met klepne schepen mach bepleen; daer liggen vier eplandekens Monte de Pedras, Ilha Seca, Ilha dos Passeros, ende de Meo; het eene diep loopt beneffens de west-zijde van de twee oostelijcke eplandekens Ilha Seca ende Monte de Pedras: het tweede langhs de oost-zijde van de twee westelijcke eplandekens; ende het derde langhs de west-zijde van de selve tusschen de klippen van 't vaste landt ende dese eplandekens. De maniere om bequaemlijck hier dooz te seplen bindemen by Dirck Ruyters.

Van Rio das Caravelas tot Barreiras Vermeilhas zijn vijf oft ses mijlen; ende van 't eynde van dese Barreiras tot Corebabo twee leguen, op de hooghde van 17 grad. en een half; men moet hier niet ober anderhalf mijle van de wal houden. Van dit punt tot Porto Seguro zijn 18 leguen, aen de zupdt-zijde van dese haben verthoont sich Monte Pasqual eenen hooghen langh-werpijghen bergh; de riebier van Porto Seguro licht op selthien graden ende een half.

Van Porto Seguro tot Santa Cruz, daer de Stadt eerst was gheleght/ zijn dyp leguen; is een bequame haben vooz klepne schepen. Van daer tot Rio grande zijn 9 oft 10 mijlen/ op 15 graden ende 30 minuten; men moet de wal niet naerderen op dyp leguen, want in dese streeck ligghen de ghebaerlijcke Baixos de St Antonio. Van dese riebier tot los Ilheos zijn achtien leguen, dan by zupden dese plaetse ligghen las Sierras de Aymores, welck zijn leer hooghe bergen repckende tot aen de wolcken; de kuste van hier tot Ilheos is supber; ende naer 't zupdt-westen van Ilheos licht de in-wijck Tambepe; ende een legue van Ilheos naer 't noozden Barra de Tepe.

Van Ilheos tot Rio de Contas, zijn acht oft neghen leguen op veerthien graden vijf-en-twintich minuten; dese riebier heeft een naeuw gadt/ ende met leegh-water en is op de dreppel maer elf oft twaelf voedt diepte; is met leegh-water versch tot aen de mondt; binnen ist dieper: de Portugeesen hebben binnen de riebier een supcker-Ingenio.

Van dese riebier tot Camamu zijn ses leguen: is black landt/ ende al beledt met Mangues boomen/ heeft een wijde mondt; van 't punt van de noozdt-kuste liet ghy 't Eplandt Cayepe, welck veel blackten heeft; vandaer tot Quepena oft Boypena, zijn dyp leguen; ende van Quepena tot Tinhare vier/ op de hooghde van derthien graden; heeft aen de zupdt-zijde Morro de San Pablo een leer hooghen bergh. Daer begint een bocht aen den hoeck van dos Castilhanos, twee mijlen by zupden Boypena, ende by dese Morro de Sant Pablo is sy op het grootste; ende heeft in de bocht by noozden de Rio Tinhare een drooghte die wel een mijle in zee steekt / Baixos de Jaguaripe ghenaeemt; maer vooz Tinhare ende Morro Sant Pablo is goedt ancker-grondt; Rio Tinhare loopt by den hoeck van Morro in / aen de noozdt west-zijde; ende heeft in de mondt ses tot seven badem diepte/ binnen ist noch dieper. Dese bocht eyndicht aen den hoeck van Taperico.

Het selthiende Capittel.

Vervolgh van de kuste van Brasil, van de BAHIA DE TODOS LOS SANTOS tot RIO GRANDE ofte POTEINGI.

V An de Bahia de todos los Santos, tot Rio Real, zijn ses-en-twintich leguen; 't landt streckt noozdt-oost ende zupdt-west/ ende tusschen beyden zijn noch

eenighe rievieren ende plaetfen daer wepnigh ghebraght woꝛdt van ghemaeckt: Rio Real is een groote rievier / dan daer en woꝛdt noch gheen sonderlingh handel ghedreben / hoe wel gheleght woꝛdt datter een silver-mijne ontrent soude ligghen. Van dese rievier tot Sergippo del Rey zijn elf groote mijlen / de rieviere van dese plaetse is kleyn / ende tusschen beyden licht een groote in-wijck; Enseada de Vafabaris gheuoemt / op de hooghte van elf graden ende vijftien minuten / als by de onse is onder-bonden / welck een ghebaerlijcke plaetse is / weghen de klippen ende ondiepten; ende om dat t' allen tijden 't water met groot gheweldt naer sich treckt / ende insonderheyt als de windt teghen is. Van Seregippo tot Rio de San Francisco zijn seuen mijlen / dit is een groote rievier / soo dat haer water wel twee mijlen in zee ghespeurt woꝛdt. Men Rio San Francisco volghet de rieviere San Miguel, ende tusschen beyden zijn noch eenighe kleynder / als Casuays, vier leguen by zuden Sant Miguel ende Vpanasou, een legue by zuden Casuays, daer goet versck water te bekomen is.

Maect Sant Miguel volghet de rieviere Sant Antonio, op neghen graden ende vijf-en-veertich minuten / soo Figueredo schijft; is maer voꝛ bercken: ontrent dese rievier wonen de Carayas, een woꝛede natie daer men hem wel voꝛ moet wachten: de rievier is diep / maer naeuw / ende loopt verre te landt-waert in. Van dese rieviere tot Rio Camarigibi zijn dyp leguen, ende tot Porto Caluo neghen; de kulle streckt noꝛdt-oost ende zupdt-west. Porto Caluo licht naer 't segghen van Figueredo op neghen graden ende twintich / naer de bevindigh van de onse neghen-en-veertich minuten; daer en moghen maer schepen in van ontrent neghentich lasten.

Van Porto Caluo tot de Enseada Huna zijn dyp leguen, heeft een kleyn rievieren / ende maer bequaem voꝛ bercken. Van Huna tot Rio Fermofo zijn dyp leguen; ende daer en konnen gheen schepen in komen. Van Porto Caluo tot Isla San Alexio zijn elf leguen noꝛdt-noꝛdt-oost ende zupdt-zupdt-west.

Het Eplandt San Alexio licht zuden ofte zupdt ten westen van de Cabo Sant Augustin vijf ofte ses mijlen: is een fraey Eplandt om schepen te setten ende schoon te maecten: 't zupder-gat is goet om in te komen dicht by 't recif in / heeft ses / seuen / acht ende thien badem waters / al schoone grondt / ende men lichter beschut voꝛ alle winden; het recif streckt zupdt-zupdt-oost van 't Eplandt af. Het noꝛder-gat heeft maer twee badem ende derthien voet waters / ende is al recif. Op het Eplandt is wepnigh versck water / dan brandt-houdt ghenoech / ende daer woꝛdt veel visck ghevanghen: heeft een schoone bape / daer men de schepen magh setten op twaelf ende derthien voet waters / ende schoone landt grondt. De rievier Macaripe licht recht west van 't Eplandt een vier-en-deel mijls / ende Rio Fermofo anderhalf mijl van 't zupdt-punt van het Eplandt / men moet die langhs de noꝛdt-wal in-loopen / is kennelijck by eenen steplen hoeck / ende op de zupd-hoek staen hooghe boomen. Een zupdt-west ten westen-maen maecter hoogh water.

De Cabo Sant Augustin licht op de hooghte van acht graden ende dertich minuten / verthoont sich als een leegh half rondt Eplandt / waer van noch twee kleyne heubeltjens in zee af-stecken ghelijck klippen: het gheberghte by zuden de Caep woꝛdt ghenaemt Mercaripe, ende by de onse sadel-bergh; wanneer de Cabo west-zupdt-west van u is / soo komt den sadel-bergh recht teghen 't upterste puntjen van de Cabo. Figueredo steldt by noꝛden dese Cabo, op de hooghte van acht graden ende vijftien minuten / een punt van grof landt / welck sy noemen Cabo de Pero Cabarigo, ende by zuden dit punt ontrent een legue Rio de Estremo, die niet en is dan voꝛ kleyne bercken. Van dit punt begint een groote in-wijck / welck streckt tot Punta de Marim, daer de Stadt Olynda by leght; ende men reeckent van de voꝛ-noemde Cabo Sant Augustin tot de haben van dese Stadt neghen leguen.

Van Pernambuco tot Pao Amorello zijn twee mijlen nooydt-nooydt-west/ende van daer tot Maria Fuerinha dyp mijlen; de kuste is vol riffen ende klippen. Daer aen volght het Eplandt Tamaraca, welckes in-komen by eenighe van de onse wordt ghesteldt op seven graden ende vijftien minuten.

Naest Tamaraca volght Porto de Franceses by de rievier Gojana; dese rievier is kleyn ende heeft een groote rodtse in de mondt / daer hem dooz-gaens veel zee-ghebogelte op onthoudt / is twee bademen diep in de mondt; een vierendeel mijls binnen de selve is versch water te bekomen / ende menighte van beesten aen de zuydt-west-zijde; daer zijn veel supcker-molens op dese rievier / ende daer komen dooz-gaens veel klepne karbeels om te visschen / ende 't supcker naer Pernambuco te voeren; men vint daer oock Basilie-houdt / gember / cottoen ende Indiaensche-nooten; de Petivares woonen daer om-her. Wat meer naer 't nooyden licht Pedra Furada; ende daer aen Cabo Blanco op de hooghde van ses graden ende vijf-en-beertich minuten; ende vier leguen meer naer 't nooyden Rio Pariba; dese licht vol bancken / ende heeft op 't diepste met leegh water maer dyp badem waters; ende is binnen de dooghten naebro; ende het kanael loopt recht op 't fortjen aen / streckt eerst meest zuydt-west in / recht op een wit kercken / ende dan meest zuydt-oost op / ende dat moet op-ghewopen wesen om by het fortjen te komen.

Vier oft vijf leguen van Pariba licht Punta de Lucena; ende 2 leguen voozder Mongoangapi, welck is een klepne rievier / met een groote mond / vol bancken / ende een Eplandeken ober-dwaers welck sy noemen Ilha de Mangues. Een legue voozder licht de bape de Trayceon; de onse die daer waren in den jare 1625, stellen de selve seven mijlen by nooyden Pariba op ses graden ende een derde; heeft een leeghen hoek / alwaer een recif af-steeckt / welck de bape beslupt / licht met leegh water boven / ende beschut de bape vooz 't schieten van de zee; 't isser tamelijck goede ligghen vooz twaelf ofte vijftien schepen / daer is in 't in-komen van dyp tot ses badem waters; binnen is de grondt modderigh ende steenigh / soo dat de kabels daer veel te lijden hebben; aen landt en bindtmen niet dan een deel kreupel-bosch / met een groot binnen-water ontrent een vier-en-deel van een mijl breedt / streckt hem tusschen het hooghe landt ende den oever ontrent twee mijlen verre; ober dit water licht een dozp daer de Portugeesen een kercken hebben.

Naer dese bape een legue voozder hebt ghy Gromataim, een kleyn rievierken; daer aen volght een punt landts / welck de Portugeesen noemen Punta de Pipa, ende de Wilde Tacoatira, op de hooghde van ses graden. Ses leguen voozder licht een in-ham welcke sy noemen Enseada Tambanti, op ses graden schaers / ende vier leguen voozder Porto dos Busios, ende wat voozder Porto dos Touros op vijf graden veertich minuten; tusschen beyden dese habens die dicht by een ligghen komt Rio Perangi upt. Van Porto dos Touros tot Rio Grande ofte Potengi zijn ses leguen, op vijf graden ende dertich minuten / als Figueredo ghetuyght.

Het lebenthiende Capittel.

Vervolgh van de kuste van Brasil van RIO GRANDE tot
de MARANNON.

In 't eerste Capittel van dese beschryvinghe van Brasil, hebben wy aen-ghewelen dat de Portugeesen de limiten van dese provincie upt-strecken tot de Marannon toe; De onse noemen dit gantsch ghewest welck volght aen Pariba, ende hem om-keerd naer 't nooydt-westen ende westen / Nooydt-Brasil: doch in de af-beeldingh van dit landt ende in de naemen van de plaetsen / wordt seer groote verschedentheyt ghelpeurt in de kaerten van de Portugeesen ende andere natien / dat de selve qualijck zijn ober een te brenghen: wy hebben in onse kaerte nu d'een nu d'ander ghevolght / tot dat de onse 't selve naerder ontdecken. Ende om dit gheweste te beschryben sullen wy hier in-voeghen de aen-wijlinghe van Figueredo,

mitsgaders het ghene dat by de onse ende by andere natien is onder-bonden gheweest.

De Baixos van Sant Roque seght by te ligghe op vijf graden by zuden de linie / ende thien oft twaelf leguen af in zee (andere segghen dat op sommighe plaetsen maer vijf mijlen af-ligghe.) Ses leguen by zuden de selve drooghten / ende ontrent op de vijf graden en een half / licht aen 't vaste landt de rievier Rio Grande, ende by eyghen naem Potengi, (ick gheloove dat dit de rievier is die de beschryber van Lancasters vopagie noemt Potajou, daer de Francospen haer een wyl hebben onthouden / tot datse van de Portugeesen zijn verdreven;) hier hebben de Portugeesen een fortesse op de mondt van de rievier / aen 't punt teghen over een rif / welck men in 't in-komen moet myden; het punt werdt ghenoeemt Punta Negra, daer licht een drooghte recht vooz de barre.

Van Rio Grande tot Punta de Siara zijn twee leguen noozdt-noozdt-welt / ende van daer tot Enseada de Peritigua neghen oft thien leguen, is een groote bape ende wel beschut; daer aen volght Omarco vijf-en-twintich oft dertich leguen van Rio Grande, ende noch vijftien leguen voozder Guamare, 't landt tusschen beyden is black met eenighe sandt-bupntjens / ende aen 't eynde van het leeghe landt te landt-waert in / liet men het hooghe gheberghte van Buturuna, wat voozder hebt ghy een in-wijck daer leeghe verdroncken landt leght / met eenigh gheboomte van Mangues, hier ontrent ligghe de Salinas van Guamare, daer groote menighthe van wit soudt woort ghevonden / ende daer steekt een sandt-banck af wel twee leguen in zee sonder barninghen; twee leguen voozder licht de Enseada Mareruba, welck vier monden heeft; van hier is de kuste hoogher met leeghe boschagie beset tot een punt landts ghenaemt Punta do Mel, waer een soude kreecke upt-komt / ghenaemt Geararahu: twee leguen voozder licht Rio Vquaiguara; ende acht leguen voozder Rio Hupanema; van hier vervolght een blacke kuste met palm-boomen / aen welckes eynde beginnen eenighe roode kliffen ende de Enseada van Vbarana; van waer tot Iaguaribe zijn thien leguen, hier begint weder hoogh landt / vol boomen tot Iguape toe twintich leguen, welck is een bape / daer geen versch water is te vinden; van dese tot de bape van Mocuripe rekenen sy acht leguen, seer hoogh landt / ende men liet te landt-waert in 't gheberghte van Aquimume ofte Camume; ende vijf leguen van Iguape komt een rievier upt / ghenaemt Ypocaru, die gheen haben heeft ofte beschut; ende twee leguen voozder Rio Coco. De bape van Mocuripe licht op dyp graden ende veertich minuten by zuden de linie. Van hier loopt men naer de Barra van Siara, daer de Portugeesen nu een woon-plaette hebben / welck oock een Capirania woort genoemt by Olyveira. Van Siara tot de Enseada Paramiri zijn ses leguen, in welke eenighe rievieren upt-komen / ende vooznaemlijck de rievier Paramiri, die seer goet water heeft / ende aen de oevers wassen veele Carous; de Wilde die daer woenen zijn Tapujas, daer men hem moet vooz wachten. Van 't westelijckste punt van desen bocht tot een punt landts / welck de Wilden noemen Tatajuba ofte Itajuba zijn acht leguen. In 't midden van dese distantie licht Rio Tiraira, die ghen Barra en heeft. Vier leguen voozder van Tatajuba hebt ghy de rievier Mondahug liggende achter een punt landts. Daer aen volght Satahuba, ende vooz de bape van Ieruquacuara, daer goet water te bekomen is / dan men moet hier wachten vooz de Wilde Tapuyas ende Tabaxares; hier hebben seventich Portugeesen ghewoont / in een plaette ghenaemt Nostra Sennora de Rosario, van den jaere 1613 tot 1614, in welcker jaer in October dese plaette verlaten is / ende het volck ghehaeren naer de Maranhaon. Van hier tot de Barra van Camusi zijn acht leguen. Van hier tot Rio Guasipuirá vijf leguen, ende voozders tot Rio Iofara dyp leguen. Daer aen volght een in-bocht verre in-streckende naer 't zuden / in welke de machtighe rievier Para upt-komt / doch ondiep in de mondt. Van dese rievier tot de Maranhaon zijn vijf-en-twintich leguen, meest leegh landt sonder boomen:

boomen: ende aen het eynde van 't leeghe landt komt de rievier Maripe upt; van welck 't landt vooz ses leguen al bekleet is met Mangues, ende 't strandt is wit landt/ende aen 't eynde hebt ghy een seer schoone rievier Perea gheuoemt/wel een legue breedt in de mondt/ende woꝝt vooz de oostelijckste in-komste van de Maranhaon ghehouden/ende daer binnen licht S. Iago, d' eerste plaetse daer de Portugesen haer neder-sloeghen inden jaere 1614.

Hy maect oock elders ghewagh van Ototoy, twintich leguen by oosten Maranhaon, op de hooghte van twee graden ende veertich minuten/ welck is een groote bape met veel Eylanden in de mondt.

De voozere kuste tot aen Rio das Amazonas, is black ende vol bancken/ende seer ghebaerlijck. Dus verre upt Figueredo.

Hoe de Francoplen hier hebben ghebaeren/sullen wy strax verhaelen: Wat de onse belanght/ick hebbe verscheyden aen-teeckeningen van de kuste ghesien/doch gheen perfectte journaelen tot noch toe konnen bekomen:wel eenighe aen-merckkinghen/doch soo wat van den anderen verschillende; sal hier in-voeghen upt twee/'t ghene dient tot kennis van dit gheweste. Een seer pertinente aen-teekeningh van de op-doeninghe van de kuste/seght datse 't eerste landt saghen op de hooghte van vier graden by zupden de linie/ende 't landt streckte aldaer west-nooꝝt-west tot aen de reede van Muccere, welck sy bevonden te ligghe op de hooghte van dꝝ graden ende dꝝ en-twintich minuten/ende meynen dat dese reede ofte bape woꝝt by de Francoplen genoemt Tres Tortugas, waer in sy haer bedꝝeghen/als hier naer upt de reple van Ravendiere sal verstaen woꝝden. Een ander van de onse steldt Muccero op dꝝ graden ende twee-en-vijftich minuten; dan den eersten steldt twaelf leguen meer om de west/noch een ander bape/welck de andere vooz Muccere schijnt ghenomen te hebben/want steldt van Muccere tot Cabo Blanco vier-en-twintich mijlen/ende soo veel mijlen steldt de eerste mede tusschen de tweede bape ende de vooz-sepde Cabo; ende tusschen Muccero ende Cabo Blanco ses-en-dertich mijlen/soo dat d' een oft d' ander hem moet misgripen in de naem van dese twee bapen.

Den eersten steldt Cabo Blanco op twee graden ende acht-en-dertich minuten/welck by-naer de hooghte is van Cabo de la Tortue ofte Tres tortugas, soo by de Franche gheuoemt/soo dat my in-beelde dat de onse van de selve Cabo sprecken/hoe-wel sy die een ander naem gheben.

Van Cabo Blanco reeckent den eersten seven ende den anderen ses mijlen tot Rio de Cambostip ofte Campocip; de Francoplen noemen naest Cabo de la Tortue de rievier Camusi. De tweede seght die bevonden te hebben op de hooghte van twee graden ende twee-en-vijftich minuten/ ofte upterlijck dꝝ graden by zupden de linie. Naer ons den tweeden aen-wijst/soo hadde een Frans-man te dier tijdt een kleyn forstjen op de mondt van de rievier Cambostip, ende een schip daer onder liggende; maecten beyde ghewagh van een rooden hoeck aen de west-zijde/ende dat de rievier tamelijck ondiep is. De eerste steldt thien mijlen van dese rievier/een andere ghenaemt Rio de Cruz; de tweede acht mijlen ende een half van Cambostip, een fraepe in-wijck nebens een hooghen langhen bergh streckende zupdt-zupdt-oost in: de upt-werpinghe van de eerste heeft by westen Rio de Cruz, recht op de mondt van de rievier een langhen hooghen bergh; soo datse van een selve plaetse sprecken; daer licht een banck vooz dese rievier/die met leegh water droogh loopt; anderhalf mijl bukten de wal is met leegh water maer dꝝ badem/ende vuple grondt: in de rievier en vonden sy maer ses/seven ende acht voer waters met een springh.

Van Rio de Cruz tot Rio Grande steldt den eersten neghen mijlen: dese rievier is quaet in te komen/dooz de barninghen die aen de mondt ligghe/hier wonen veel Wilden. Vier mijlen van hier nooꝝt-west steldt hy een rif/welck een goet stuck in zie steeckt/van eenen swarten hoeck/ende daer binnen legghen
dꝝ

dyp witte dypnen/ontrent een mijl langh by de strandt/soo datmen 't swarte landt daer ober heenen liet. Sy seylde voorts langhs de kustte nooydt-west vier mijlen/ ende west ten noorden dyp mijlen/ ende saghen een openinghe als van een riebier/ dan barnde soo gheweldigh dwars booz 't gat / datse de selve niet doysten ghe-naecken; twee mijlen boozder west ende west ten zuden / saghen een ander openinghe/ met een sandt boven water dwars booz 't gat/ ende gheweldighe bancken bupten die vzeelselijck barnden. Daer aen volght een steplen hoeck/ daer sy onder meynen te setten / dan was black ende sonder beschut / soo datse het niet bestonden; Van hier voorts streckt de wal west ende west ten noorden / soo ver alsse sien konden / dan vonden soo onessen gronden / datse het niet langher by de wal en doysten houden; vonden acht mijlen bupten de wal maer vijf badem waters. De andere maect ghewagh van een groote riebier by oosten de Maranhon, welck de Francoplen noemen de Baye van Alderheylighen. Dits soo veel als wy tot verklaringhe van dese kustte upt de onse hebben kunnen mercken.

MARANNON ofte MARAGNAN.

Het achtthiende Capittel.

Eenighe generale aen-merckingen op de Provincien van den MARANNON, ende de rechte gheleghentheyte der selver.

Ghelijck de Spaensche ende Portugeelsche kaerten seer verscheyden ende onseker syn in't aen-tekenen van de plaetsen tusschen Parayba ende Maranhon ofte Maranhon, gelijk de Portugeelen die noemen; soo zijn oock de Spaensche schryvers ende andere die haer volghen / seer los in 't gheben van desen naem van Marannon, aen riebieren die gantsch verre van den anderen verscheyden zijn; want geben den naem van Marannon niet alleen aen de riebier St Iuan de las Amazonas ofte Orellana, maer oock aen den Orenoque; ghelijck 't selve (op dat wy veel andere exempelen booz-by gaen) klaerlijcken is te sien by Acofta in syn tweede boeck ende seste capittel: al waer hy seght dat de groote riebier die hy daer beschrijft/ van eenighe Rio des Amazonas, van andere Marannon, ende van ettelijcke Orellana werdt ghenamt; ende datse by-naer recht teghen ober 't Eplandt Trinidad in zee loopt. Die maer een wepnigh kennis en heeft van de gheleghentheyte van dit gheweste / kan dese mis-sach licht mercken / de welcke alleen daer upt schijnt te spruyten / dat de Spaensche schryvers den naem van Marannon aen soo veel ende diverse riebieren hebben ghegheben / ende den selve soo generalijcken ghebruycken / dat Herrera selfs spreekende van de provincie van Quito sal segghen / sulck ofte sulcke provincie streckt naer den Marannon toe / daer nochtans sulcken groote spatie van landt / ende soo groote riebieren daer tusschen beyden zijn. Om dan eens dese confusie van namen wegh te nemen / soo sullen wy dese dyp verscheyden riebieren onderscheyden / wegghen haeren oorsprongh / loop / ende mondt. Wat de Marannon belanght / die ons oorsaecke heeft ghegheben om hier van te spreken / ende daer wy teghentwoordigh de beschrijvinghe van hebben booz te nemen / hoe-wel wy hier naer sullen hoorzen van de Francoplen dat het eyghentlijck gheen riebier en is die soo ghenamt word / maer wel een Eplandt; soo ist nochtans dat de riebieren die ontrent dit Eplandt upt-wateren / ende insonderheyt de middelste welck sy noemen Taboucourou, ofte de westelijckste die sy noemen Miary, den naem van Marannon wel kan mede ghedeelt worden; ende in sulcken ghevalle soo heeft den Marannon zijn oorsprongh verre naer 't zuden onder den Tropicus Capricorni, booz soo vele bekend is / ende loopt achter Brasil heenen / ende komt tot in de groote baye tegen ober 't Eplandt Maragnan, ende daer booz in de zee; soo dese eyghentlijck moeten ghehouden worden booz de Maranhon, daer de Portugeelen

geelen ende Spaegniaerden ghemepnljck het schept legghen tusschen de Kroon van Castilien ende Portugal. De Orellana ofte Rio des Amazonas is een goet deel mijlen van dese verscheppen naer 't westen toe; dese heeft haer principalen oorsprongh (hoe-wel sy ontallijcke armen daer beneffens heeft) upt 't gheberghte van Peru, niet verre van de provincien van Quito, want Pizarro begon syn tocht van Quito, welcken tocht occasie heeft ghegheven tot de eerste bevindinghe van dese rieviere / ghelijck wy hier naer breeder sullen verhalen; ende dese rieviere loopt meest oost ende west / ende komt in de noordt-zee met een seer wijde mondt / ende dooz veel armen / tusschen veel Eplanden / op de hooghte van twee ende d'p graden by noorden de linie.

Den Orenoque die eertijts oock genaemt wiert Vyapari, heeft syn oorsprongh by oosten 't gheberghte van Popayan, ofte wel Neuvo Reyno de Granada, ende loopt in zee teghen ober de Trinidad, ende langhs den hoeck van Paria. Soo dat het een groote mis-slach is van Herrera, te schryven dat den Marannon syn oorsprongh heeft onder Popayan, ende 't district van Neuvo Reyno de Granada, ghelijck de selve hem beter bedenckende op de selve plaetse beter dese verscheppen rievieren onderschept; hoe-wel hy hem daer in mis-grijpt / dat hy de Orellana syn beginsel geeft ontrent Cusco, directelijck teghen syn epgen verhael van den tocht van Pizarro ende Orellana; ende 't ghene hy in besondere andere plaetsen schrijft / namentlijck dat de rievieren die haer oorsprongh hebben boven ende beneden de valleje Xauxa haren loop nemen in de Paraguay, ende dooz Rio de la Plara haer upt-wateringhe hebben in de noordt-zee. Om dan dese confusie van namen eens wegh te nemen / ende in de selve niet weder te vallen / soo sullen wy de beschrijvinghe van Marannon aen die van Brasil hechten / als een ghedeelte van de selve provincie (delwijl de Portugeesen die besitten / ende oock booz een Capitania wort ghereeckent by Olyviera) ende de selve nemen booz het uiterste ende westelijckste ghedeelte van de kuste van Brasil, ghelijck dan dese Maragnon oock booz een schept tusschen Castilien ende Portugal is ghehouden gheweest / volghens de repartitie tusschen dese twee Koningh-rijcken by den Paus ghemaect.

Wy en vinden gheen sonderlinghe beschrijvinghe van de landen ghelegghen tusschen de Capitania van Parayba ende 't Eplandt Maragnan, als alleen van een deel van de kuste / ende eenighe weynighe plaetsen binnen 's landts by de Francoplen beschreven / ende verbaet in de historie die een Capuchin te Parijs daer van heeft upt-gegeven in den jaere 1614, upt de welcke wy hier sullen in-boegghen 't ghene dient tot ons booz-nemen; ende daer naer sullen wy hier oock by-boegghen eenighe gheleggheden van de kuste / ghelijck die by onse Nederlanders zyn aen-ghetepkent.

Het neghentiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden van FERNAND DE NOROHNA, ghelijck die by de Françoysen worden beschreven.

Tot dit quartier van Brasil behooren de Eplanden die eenighe noemen de Fernando Lorohna ofte de Norohna; ende de Francoplen noemen die Fernando de la Rogne; dese zyn ghelegghen op de hooghte van d'p graden ende vijf-en-veertich minuten by zuden de linie; ende het compas varieert daer acht graden ende een half / volghens de bevindinghe van de Francoplen in de booz-noemde historie. Figueredo in syn Rotcero steldt die op d'p graden ende dertich minuten. Dit Eplandt (seght Claude d'Abbeville Capuchin) heeft vijf oft ses mijlen in 't ronde / ende is een schoon ende seer vermakelijck Eplandt / sterck van natueren / wonderlijcken vruchtbaer ende bequaem om eenigherhande vruchten op te brenghen. De onse ghetupghen dat het twee mijlen en een half langh is / ende een ofte weynigh meer breedt. Men vindt daer seer goet versch water; fraeye meloenen / Gyromons, Patates,

Patates, groene erten / boonen / ende andere vruchten; groote quantiteyt van Maiz ende cottoen; oock eenighe stieren ende koepen / ende menighe van bocken / ende wilden gepten / doch seer quaedt om krijghen wegghen het kreupel-bosch ende rupghete die daer is: hoenderen grooter als hier te lande / ende boorts een ontallijcke menighe van ghebogelte / welck hier te lande onbekent is / goet om te eten / ende seer licht om vanghen / want laten haer in haer nesten met de handt grijpen. Ghelijcke menighe van voghelen was daer op een ander Eplandt / welck hy noemt Isle de Feu, niet verre van 't Eplandt de la Rogne, welck soo groot waeren als gansen ende kapoenen / ende andere wat klepnder ende ghelijck onse dupben; de meestendeel van dit ghebogelte sadt syn eperen bzoepende in 't krapdt ende op de grondt / van waer sy niet en weken / al stiet men die schoon met de voet / om haer niet op 't lijf te treden. Onder dit ghebogelte is een soorte welck sy noemen Fourcades, van wegghen de ghedaente van haer steerten / de welke haer ordinaris verre van landt houden (hy seght twee ende dyp hondert mylen) ende trecken daer op de jacht om de vliegghende visschen te vanghen.

Onder andere boomen die daer wassen isser een seer sehoon ende aenghenaem om te aen-schoutwen / met heel sehoon groene bladeren / ende de laurieren ganlsch naer komende; dan in dien men dese bladeren aen-gheroert hebbende / syn handt komt te strjcken over de ooghen / soo verwecken sy groote pijn in de ooghen / ende beletten 't ghelichte voor dyp oft vier upzen. Daer teghen vindt men daer een anderen boom welckes bladeren sulcken kracht hebben / dat men de ooghen daer mede strjckende / de selve pijn weder vergaet / ende 't ghelichte gheholpen wordt.

Figueredo in syn Roteiro seght dat 't principael Eplandt licht vijftich leguen van het vasse landt van Brasil, streckende noozdt ende zuydt / en is dyp leguen langh ende een breedt; heeft een haven aen de west-zijde daer acht oft thien schepen konnen ligghen / op ses ende seven badem sehoone landt-grondt: om dit Eplandt (seght hy) en zyn geen dzooghten / als aen de oost-zijde / soo ver af dat men sulcken beyden deur magh met groote schepen sonder ghebaer. Op dyp graden / rym twaelf leguen van dit Eplandt naer 't noozdt-westen seght een dzooghte van landt wel een quart van een myl groot / daer de zee op spoelt.

De onse die dit Eplandt onlanghs hebben besocht / ghetuyghen dat het 70 oft 80 mijlen louden legghen van Brasil, ende alsmen het eerst upter zee komt te sien / hem verthoont als een thoon / en daer naerder komende als een kerck met haer thoon / door dien daer een spitsen bergh aen landt staet / met een anderen groben bergh daer nebens / de welke een kercke niet qualijck en ghelijckent / ende werden oock soo by de onse ghenaemt: het noozdt-oost-eynde van 't Eplandt is ghebroken aen vier oft vijf stucken / by welke Eplandekens veel steen-braem ende andere visch is te vangen. 't beste ankeren is ontrent een gotelingh-scheut by oosten de kerck / ende oock soo verre van de wal in 16 tot 17 badem waters landt-grondt. Aen landt dwars van de reede is goet versch water / loopende insonderheyt in de reghen-tijdt van April tot September, doch 't water heeft een salpetrighe smaek naer de grondt. Benekens dese zyn der noch meer fonteynen.

De Francospen vonden op dit Eplandt maer eenen Portugees / met leventhien oft achthien Indianen / soo mans als vrouwen ende kinderen / die daer in bal-linghschap waren ghelonden van die van Fernambuc, de welke sy daer doopten / ende op haer verfoeck mede voerden naer 't Eplandt Maragnan. Sy schepden van daer den achtsten lulij, ende den elsten kregen sy 't vasse landt van Brasil in het ghelichte / ende teghen de middagh vonden sy haer een halbe mijle van Moucoufu.

Dese plaetse wordt by de onse ghenaemt Muckeroe, ende gheleghet op de hooghete van dyp graden ende twee-en-vijftich minuten; alwaer goede verberchinghe is te bekomen van Patates, hoenderen / kaplanten / etc. ende versch water / dan is wat verre te haelen; men vindt daer geel houdt / ende oock somtijds Ambergris te ruylen.

Het twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van 't Eylandt MARAGNAN, ghelijck de selve
by de Françoysen is uyt-ghegeven.

De Geographische beschrybers van 't landt van Brasil (seght de historie de la mission des Peres Campuchins en l'Isle de Maragnan) en maecten geen vermaen van dit Eplandt Maragnan; dan spreken alleen van een riebriere die sy noemen Maragnon, de welcke in dat gantsche quartier niet en wordt ghebonden/ ten zy dat sy den in-wyck ofte de bape van Maragnan, nemen vooz de riebriere daer sy van sprecken / ofte eenighe van de riebieren die in de selve bape upt-wateren; het welck nochtans wepnigh bescheets heeft/ dooz dien elcke riebriere haer eppen naem heeft / ghelijck wy hier naer sullen segghen. Beneffens dat de Indianen van dat ghetwelste geen riebriere en erkennen van desen name/ maer wel het Eplandt welck sy noemen 't groote Eplandt van Maragnan tot een onderschept van andere klepne Eplanden die daer ontrent worden ghebonden. Dese in-wyck heeft meer dan vyf-en-twintich mijlen breedte in de mondt: van de eene kape tot de andere/ ende oock soo veel mijlen in 't om-gaen binnen 's landts; ghelegghen by-naer in 't midden tusschen Cap de la Tortue, ende de mondt van de groote riebriere des Amazonas, tusschen welcke twee plaetsen ontrent twee hondert en twintich leguen distantie is langhs de kuste van de zee.

Aen 't in-komen van dese groote bape naer 't oosten toe / ende by een kape die sy noemen Cap des Arbres Secs leght een kleyn Eplandt / welck de Francoplen eerst den naem hebben ghegeven van Islette, ende wordt nu by de selve genaemt l'Islette Sainte Anne: de Indianen noemen 't Vpaonmiri. Twaelf mijlen van dit Eplandeken binnen de bape / leght een groot Eplandt welck men noemt Maragnan, welck wel vyf-en-beertich mijlen is in 't om-gaen: op de hooghte van twee graden ende dertich minuten by zuden de linie equinoctiael.

In 't binnenste van de bape zijn d'yschoone riebieren / de welcke in dese bape loopen recht teghen over dit groot Eplandt / welck gantsch om-ringht is van de zee / die aen d' een zijde vyf oft ses mijlen / ende aen d' ander zijde twee ofte d'ry / ende op d' andere plaetsen min oft meer mijlen breedt is. De eerste van dese riebieren naer 't oosten toe wordt ghenaeamt Mounin, welck ontrent een half quart van een myl wydt is in de mondt/ hebbende haer oorsp'ongh beertich oft vyftrich mijlen van daer. De tweede/welck in 't midden leght/ wordt genaemt Taboucourou, ontrent een halve mijle breedt in de mont/ ende wel 4 oft 500 mijlen verre af-komende. De derde die naer 't westen leght / wordt ghenaeamt Miary, ende is wel vyf oft ses mijlen breedt in de mondt / ende heeft haer beginnel onder den Tropicus Capricorni, van waer wel eenighe dese riebriere zijn af-ghekomen tot hier toe.

Daer is noch een ander riebriere ghenaeamt Maracou, die haer verliest in die van Pinaré; ende die van Pinaré valt in die van Miary eenighe lebentich oft tachtentich leguen van de mondt van de vooz-schreven riebriere Miary. Ende noch hoogher is noch een ander riebier genaemt Ouaioup die upt de bosschen komt loopen in de riebriere Miary: Waer dooz dese riebriere Miary seer groot valt / ende wonderlijck snel loopt in de mont, gelijk oock die van Taboucourou, de welcke engh is in de mont/wegen twee rotten die daer leggen/ende haer beel enger maken als sy wel binne-waerts is/ soo dat de bloedt op ende af komt met groot geweldt / welck dit Eplandt versterckt beneffens de bancken ende blacten die 't aen alle zijden heeft/ en insonderhept aen 't in-komen van den im-bocht/so dat het daer niet sonder gebaeren is in te komen vooz de gene die 't kanael niet wel en kennen. Dit Eplandt is ghelijck de sleutel van dit landt/want langhs de kuste is het beswaerlijck te aboerdeeren. Van by oosten Cap de la Tortue tot Cap des Arbres Secs zijn al bancken ende blacten / die vier / vyf / ses / leven / jaehien mijlen in zee strecken; soo

dat men het vaste landt niet en kan ghenaecken. Inghelijcks ist mede gheseldt tusschen beyde de kapen van dese bape: Men de ander zijde van Cap de Tapouytapere af dicht by Maragnan tot Rio des Amazones, legghen soo veel Eplanden langhs de kuste/ dat het onmoghelijck is daer aen te komen aen het vaste landt / dooz dien sp gantsch verbult zijn van seckere boomen welck sp noemen Apparituriers, (zijn Mangues) welckes tacken veel upt-wassels gheben die weder ter aerde komende / wortelen / ende soo voort-setten; waer dooz sp soo dicht in een gheblecht ende ghewassen zijn / dat men soude legghen dat het maer een boom en ware / ende maecken dat het by na onmoghelijck is daer dooz te komen; beneffens dien isser soo veel dzyft-sandt / daer men by wijlen soo diep in schiet / dat men daer niet weder upt en kan gheraecken.

Daer en zijn maer twee aen-komten om aen dit groot Eplandt te komen: een tusschen Cap des Arbres Secs, ende het Eplandeken Sante Anne, de welcke hoc-wel sp ghenoech bekent is by de ghene die daer eenighe reflen hebben gheweist / soo zijn even-wel eenighe belchzeumt een schip daer in te brengen; oock soo en kan men niet verder met de schepen komen dan aen't booz-scheyden Eplandeken / ende om aen't groot te baren moet men klepne barcken ghebrupcken. De ander in-komte is aen d'ander zijde/daer de alder-grootste schepen kunnen dooz in-komen tot het fozt van't grootte Eplandt / dan dese wegh is eerst onlanghs ghebonden / ende is wat swaer te binden.

De in-woonders van dit Eplandt noemen haer dozpen Oc ofte Tave, welck zijn maer vier logien / ghemaect van groote boomen ofte tacken van boomen / die van boven tot beneden ghedeckt zijn met blaederen van palm-boomen / welck sp noemen Pindo, van welcke boomen daer veel wassen op het Eplandt / soo dat de bosschen daer gantsch vol van zijn; dese bladeren gheben een goet beschut teghen den reghen: dese logien zijn ses-en-twintich ofte dertich voeten wijt / ende twee / dyp / vier en vijf hondert passen langh naer't ghetal van de in-woonders / ende in't vier-kant gheleght als een klooster / soo datter een fraepe plaetse in't midden blijft; dese dozpen zijn d'een grooter als d'ander ende sulcke zijnder leben-en-twintich in dit gantsche Eplandt.

Het eerste dozp ghelegghen aen't begin van het Eplandt / soo men daer aen-komt van het Eplandeken Sante Anne, wordt ghenaemt Timbohu: het tweede wordt ghenaemt Itapary, welck is te legghen het parck ofte visscherije / dooz dien in dit dozp twee ofte dyp goede visscherijen zijn: het derde wordt ghenaemt Carnaupiop: het vierde / Euayne: het vijfde / Ira-Endave: het sesste / Arosouy-leuve: het lebende / Pindorunc: het achtste / Ouá-timbooup: het neghende ende het grootste van allen Iuniparan: het thiende / Toroiepeep: het elfste / Ianouärem: het twaelfste / Ouarapiran: het dertthiende / Coycup: het veerthiende / Eussa-ouap, welck een van de grootste dozpen is van het Eplandt: het vijfthiende wordt ghenaemt Maracana Pisip: het sesthiende / Taperoussou: het lebenthiende / Torouupe: het achtthiende / Aketeuve: het neghenthiende / Carana-uve: het twintichste / Ieviree, welck de Franchoplen noemen Yueret: het een-en-twintichste / Eucaton: het twee-en-twintichste / het klepne Ieviree: het dyp-en-twintichste / Oury-Ouassueupé: het vier-en-twintichste / Mayane: het vijf-en-twintichste / Pacoury-Euve: het ses-en-twintichste / Euapar: het leben-en-twintichste / Meruouty-Euve. Dit zijn de boornaemste dozpen van de Wilden: in welcker eenighe twee oft dyp / ende in andere vijf oft ses hondert perloonen meer oft min woonen / soo dat in dit Eplandt wel thien oft twaelf dupsent zielen zijn / naer't legghen van de Franchoplen.

Het een-en-twintichste Capittel.

Ghestalte van de lucht in 't Eylandt MARAGNAN: ende vruchtbaerheyt van den bodem.

MEn soude (seght de selve historie) geen schoonder ende helderer weder konnen wenschen / als men ordinaerlyck heeft in dit gheweste; want men en heeft nimmermeer eenighe groote koude ofte drooghte; geene misten ofte schadelijcke dampen; geen tempeesten ofte excessive winden; gheen sneeuw ofte haghel; ende wel selden eenighen donder/ende dat ten tijde dat het daer reghent; het weer-light daer wel somtijds des avondts ende des morgghens met een heldere lucht.

De sonne keerende van den Tropicus Capricorni naer den Tropicus Cancrici toe/stiert ghemeynlyck in alle dese ghewesten den reghen booz haer upt/ongebaerlyck ses weecken eer sy boven 't hooft komt/welck booz twee maenden/ ofte twee maenden ende een half dueren/naer dat de son ober 't hooft ghepasseert is/naer de gheleghentheyt van elck ghewest: ende naer desen reghel soo begint het te regenen in dit Eplandt Maragnan ontrent Februarius, ende duert tot het eynde van May ofte half jun: ende ter contrarie / als de sonne weder vertreckt naer den Tropicus Capricorni, soo verweckt sy de winden die sy noemen Brises, de welcke rijlen met de sonne ofte met de hitte ontrent ten seben oft acht upzen des morggens; ende hoe de sonne hoogher komt op de middagh / hoe dese winden haer meer verheffen; ende hoe de son naerder komt aen haer Zenith, hoe dat dese winden stercker waepen/ ende hoe dat de sonne verder vertreckt van haer Zenith hoe sy flaeuwer worden; ende als de sonne onder gaet / soo houden sy gantsch op; dooz dese middel wordt de groote hitte van dit climaet seer ghebroken: want in dit Eplandt / ende de aen-gheleghen landen er waeyt gheen anderen windt als den oosten-windt / welck wel de ghelondste windt is van allen. Dooz dien dit Eplandt soo naer onder de linie leght / soo heeft men hier meest eenparigh weder / sonder groote veranderingh: soo dat het een heel fraey ende ghewenst quartier is booz de ghelondtheyt van 's menschen lichaem.

Doozts soo is dit Eplandt Maragnan wonderlijcken vruchtbaer; ende hoe-wel 't selve gantsch van de zee om-ringht wordt / soo heeft men daer niet teghenstaende seer schoone fonteynen van soet ende klaer water / seer ghelont om te drincken. De grondt is seer draeghtsaem / hoe-wel sy nimmermeer ghemest ofte ghebzaeckt wordt: naer dat men het Maiz heeft ghezaeyt (welck sy daer noemen Avatty) soo vergadert men het weder ten langhsten in dyp maenden met een wonderlijcken aen-was; ende dat kan daer dyp ofte vier maels 's jaers gheschieden.

Den wortel Maniot daer sy haer broodt van maecken/wast daer seer grof/ende kan daer alle dyp ofte vier maenden / ende oock eer ghepluckt worden: de meioenen worden rijp ses oft acht weecken naer dat sy ghelet zijn / ende zijn goet al 't jaer dooz; insghelijcks ist van alle andere aerdt-vruchten.

De waeren die men tegenwoordigh kan trecken upt dit Eplandt/ende 't landt daer ontrent / is Brasilie-houdt: geel houdt ende ander dierghelijcke: cottoen / Roucou, welck is een roode verwe die daer overbloedigh wordt ghebonden: Als mede een soorte van verwe die roodt is / ende een specie van lack; men vindt daer oock soo goeden Balsam als die van Arabien: daer wast oock seer goeden Tobac, ende peper / ende dierghelijcke.

Die den bodem van 't landt van Maragnan hebben onder-socht / verklaren de selve seer bequaem te zijn om supcker-riedt te planten / welck een grooten handel geeft: men vindt oock ordinaris op de kuste Ambregris; daer valt een specie van Iaspis; daer sy de groene steentjens van maecken die sy in haer lippen dragen; oock rodfen van roodt ende wit cristal / welck harder zijn als de diamanten die sy noemen d'Alençon; ende andere meer vzeemdheden.

Daer en ghebreecken gheen materialen om te bouwen; want beneffens het schoone houdt dat daer walt / soo bindt men daer oock fraepe steenen om te belighen; ende bequaeme stof om de steen te backen / ende om kalck ende cement te maecten.

In dit Eplandt en zijn gheen groote velden; oock en zijn daer gheen groote ofte hooghe berghen / maer klepne heubelen / aen welckers voet men schoone fonteynen bindt / ende klepne riebierkens die dit eplandt dooz-loopen ende seer aenghenaem ende plaplant maecten; ende eenighe van dese riebierkens zijn soo groot / dat men die met canoen kan bevaren van 'teen doorp tot het ander. Doozts is 't landt vol schoone bosschen die meestendeel beset zijn met palm-boomen ende andere / als wy hier naer sullen verhalen; waer dooz hier seer goede jacht valt / hepde van vier-voetighe dieren ende van voghelen.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van diversche Fruyt-boomen die in dit Eylande
MARAGNAN wassen.

In Oost-
Indien
noemen
sy die
Caious.
Siet Lin-
schot. 8.
2.

Onder de Fruyt-boomen die in dit Eplandt groepen / is wel de voornaemste de Accayou, welck ghemeynlycken grooter ende grover walt als de appel oft peer-boomen van Europa; syn bladeren zijn die van de note-boomen ghelijck; den bloessem klep / roodachtigh ende wel-riekende / soo dat men den reuck van verre ghewaer wordt. De vrucht wordt ghenaeamt Acayau, ende wordt van veelderley soorten ghebonden; de eerste de peeren niet onghelijck / ende heel geel van buyten als sy wel rijp is / van binnen wit ende vol saps / welck seer soet ende delicaet is / ende draeght een note die van 't selve fatsoen is als een schaeps niere / met een harde schelle over-toghen / ende het ofte ospachtigh van binnen / soo dat se ontsteken zijnde licht brant; ende de pit is alsoo goet als een amandel. De tweede soorte is wat rooder van couleur / ende 't sap wat suerder. De derde zijn heel klep ende bequaem om azijn van te maecten. De vierde soorte is heel groot / welck sy noemen Acaiou Ouassou, ende is seer aenghenaem om t'eten; dese beginnen rijp te worden in Mart ende April, ende dueren tot het eynde van Jun; de ander in August, ende dueren tot het eynde van December ende Ianuar. De Indianen persen daer een dranck upt / welck sy noemen Accaiou Caoum, is wit ende seer lekker om drincken; men perst upt een vrucht wel soo veel nats als upt een goeden tofsch druppen. Daer is groote menichte van dese boomen in dit quartier / want wassen licht van de keerne / ende draghen vruchten twee jaren naer dat sy gheplant zijn. Wy hebben in 't voorgaende boeck ghewach ghemaecte van Cayoux.

Bannanas, welck is eenen hooghen boom / met groote bladeren die wel een vadem lanck zijn / ende twee voeten breedt: de vruchte is wel een halben voet lanck / doch niet soo groot als een komkommer; de schelle is gantsch geel / ende 't vleesch wit als een appel.

Mangaa is een vruchte ghelijck een Apricock, doch grooter ende sonder steen / soet ende seer aenghenaem van smaeck / ende smelt in de mondt.

Iaracaha is een boom die seer breedt van kroone is / hebbende by naer bladeren als de Digghe-boomen / ende geele blommekens / de vruchte ghelijck de peeren met een geele schelle / ende haer keernen binnen in / is seer delicaet ende voetsaem.

Ouäierouä is een grooten en hooghen boom / hebben de bladeren als de epcken-bomen / doch grooter; den bloessem bleek-geel; de vrucht een voet langh / ende als de grootste meloenen: van binnen ende buyten geel; met klepne ende swarte keernen van binnen; soo wel-riekende / dat men den reuck van verre ghewaer wordt.

Junipap

Iunipap is mede een grooten en hoo-
ghen boom/van fatsoen als de Epcken-
bladeren / doch twee-mael grooter/wit-
ten bloessem / ronde vrucht ghelijck de
grootste appelen; welcker beeldt wy goet
gebonden hebben hier in te voeghen upt
den vermaerden Car. Clusius. Groen
zijnde / is sy heel bitter: de Indianen
kaetwen die om 't sap daer upt te treckē/
welck schoon ende klaer is/en nochtans
soo men sy aensicht ofte handen daer
mede bestrijct / so sullen die in minder als
vier uren also swart worden/gelijck als
oft ghy die met inckt bestreken hadt; en
gaet oock niet af met wasschen/dan naer
acht oft thien daghen. De Wilden ghe-
brypckent om haer lichamen mede te
schilderen: als de vrucht rijp is/soo wort
sy van binnen ende van buyten geel/ en-
de is seer aenghenaem om 't eeten / ende
smelt in de mondt.

Agoutiréva is een grooten boom/heeft
bladeren als den ozaegnie-boom/en seer
breedt/rootachtigen bloessem/de vruchte
twee buyten dick/met een groenachtige
schelle/ende van binnen vol grainen als
een granaet-appel/soet ende aengenaem
van smaeck.

Araticou is van bladeren ende bloes-
sem de vooz-gaende seer ghelijck / dan
de vruchte valt wel wat grooter / ende is seer goet van smaeck / ende wel-riec-
kende.

Caoup is een appel-boom seer ghelijck van bladeren/dan dat syne wat breeder
zijn/den bloessem geel met roodt ghemenght; de vrucht als een ozaengie/soo van
fatsoen als van smaeck/ met keernen.

Euuaurap een grooten ende hoogen boom / hebbende klepne bladerkens ende
roodachtige bloemkens/ ende een klepne vruchte wat grooter als stekel-bespen/
ende van 't selve maecksel.

Ama-uve is den vijghe-boom in vruchten ende bladeren seer ghelijck.

Goyauc ofte Morgoya is een soorte van heesters / welck hem om de boomen
windt/hebbende bladeren van ghedaente als de kloekens/een schoone bloeme/
so groot als de palm van een handt/hebbende veel spitse bladerkens als een sterre/
van een purpurachtigh kouleur: de vrucht soo groot als een ey/doch ronder/ vol
graintjens/ende buyten geel met groen ghemenght; is goet om te eeten als sy ghe-
koockt is/ende seer bequaem om te constyten.

Van palm-boomen bindt men in dit quartier vijf soorten; de eerste ghenaemt
Ouacoury, welck is den rechten palm-boom daer de Pindo van komt/daer de
Wilden hare logien mede decken; brenghet langhe ende grove noten voort/ghelijck
als ganlen-eperen/ met een harde schelle/daer vier oft vijf pitten in zijn/soo langh
als een klepne vingher/ seer goet om te eeten/ende de Indianen maecken daer soete
ende goede olve van. Binnen de slam van den boom bindt men een wit mergh/
soo groot als de dieje/naer de proportie van den boom/welck de Wilden noemen
Ouacoury-rovan; welck seer goet is om te eeten ghekoockt ende rauw.

Meuruty-vue is een ander soort van palm-boomen/ de vrucht is soo groot als een ep/ roodachtich van schoffe met swart ghespizickelt/ binnen roodt met een pit die soet ende bequaem is ghegeten.

Ynaia is de derde soorte/ van bladeren ende strupck de boozighe ghelijck/ dan brenge sy vrucht boozts in tolsen/ daer wel twee oft dyp hondert van dese vruchten aen zyn/ soo groot als olyven/ soo dat een man ghenoech aen een heeft te draghen.

Carana-vue de vierde soorte/ heeft bladeren als de waepers die de jonck-vrouwen ghebruycken/ de vrucht is ghelijck een pypme van damast.

Toucon-vue is van bladeren de twee eerste soorten ghelijck/ dan vol steekelen/ ghelijck oock de strupck/ soo dat men die moet wachten: t herdt van thout is swart ende seer hardt/ de Wilden maecten daer haer boghen ende swaerden af: de vruchten wallen mede in forme van tolsen ende worden ghenamt Toucons, rondt ende geel van buyten als sy rijp zyn/ de pit van binnen is seer wit ende soet van smaect/ ende goet om te eeten.

Pacoury een grooten ende hooghen boom/ met bladeren als den appel-boom/ ende witten bloessem/ ende een vruchte twee buyten groot/ met een schelle een half duym dick/ die ghekoocht ofte gheconfijt seer goet is om te eeten: ende twee ofte dyp goede keernen daer in.

Vuaouassouran een grooten boom/ heeft bladeren als een peer-boom/ ende witte bloessem/ de vrucht soo groot als van Pacoury, met een geele schelle/ soet van smaect/ met een steen ghelijck de persen/ met een pit wat grooter als ons amandelen: ende van de selve smaect.

Wamembec, van groote/ bladeren/ ende bloeme/ ende oock vrucht den appel-boom ghelijck/ geel van kouleur ende seer excellent: de pit en wordt niet gegeten weghen sy groote bitterheyt.

Copouih Ouassou is de peer-boom van bladeren ende bloessem seer ghelijck/ dan de vrucht valt wat langher ende geelder/ met dyp seer harde steenen.

Copouih-aioup, van groote als een pypm-boom/ ende bladeren als een castanie-boom/ witte bloem met geel gemenght/ de vrucht als een kleyn geel appeltjen/ met een kleyn steen daer binnen/ die goet is om te eeten.

Acaia is seer groot/ van bladeren de peer-boom niet onghelijck/ met roodachtige bloemkens/ de vrucht als een kleyn appeltjen/ doch langer en suer van smaect.

Yacaranda de pypm-boom seer ghelijck/ dan dat de bladeren breeder zyn; witten bloessem/ ende de vrucht twee buyten groot/ goet om te eeten als sy gekoocht is: de Wilden maken daer Manipoy af/ welck is een soorte van pottagie die seer goet voor de maghe is / ende boedtsaem.

Onbou is de Mangaa van bladeren ghelijck/ draeght een vrucht als een perse/ van buyten ende binnen seer geel als sy rijp is/ men moet die van rijpte laten vallen/ anders en is sy niet bequaem dan om verjups van te maecten.

Paioura draeght een vrucht als Apricocs, hoe-wel den boom niet soo groot is.

Vua-Caue is soo groot als een appel-boom/ de bladeren als een ozaengnie-boom/ de bloessem geelachtigh/ de vrucht langh als een ep/ heel geel/ goet om eeten.

Pitom, van grootte/ bladeren ende vruchte de pypm-boom seer ghelijck/ dan dat de vrucht soeter is.

Avenonbouich Acaiou is den appel-boom seer ghelijck/ dan sy vruchten zyn ghelijck pypmen/ doch soeter/ ende geel met een kleyn steentjen.

Yachicha den pypm-boom seer ghelijck/ met geele bloemkens/ ende vruchten als pypmen/ gantsch geel/ met een witte ende soete pit.

Boozts Cayouen, Maukaievue die weynigh verschillen van de boozgaende.

Ouagirou welckes vrucht mede is als een groote pypm/ ende roodt/ wast meest langhs de zee-kulle in t sandt/ ende en wast niet hoogh.

Morecy wast mede in t sandt/ ende sy vrucht is wat suer van smaect.

Amyiou heeft bladeren als een peer-boom/ doch wat langher/ witte bloessem/ de

de vrucht als groote appels / ghelijck komkommers ghebult / is van smaeck als de perlen.

Mourouré is de pypm-boom eenighlints ghelijck; heeft geele bloemkens / ende de vruchten als kersten / met langhe stelen / ende een klepne steen / geel ende soet.

Vua-vyiou heeft langhe bladeren / blautwe bloemkens / ende een vrucht ghelijck een ozagnie-appel / dan soeter van smaeck.

Vua Pirup is een steekenden boom / heeft bladeren als de note-boomen / den bloesem van dyp kouleuren / geel / blaewt ende roodt / de vrucht rondt als een appel / ende goedt om te eeten; ende komt niet voort dan ten tijde dat het reghent.

Onmery heeft een vrucht als een groote peere: Arasa als een klepnen appel / een van de beste vruchten als sy rijp is.

Pekey is soo grof dat twee oft dyp mans die qualijck konnen om-batten / syn bladeren ghelijcken den pypm-boom / de vrucht is twee vuyten groot / heeft een harde ende dicke schelle / ende daer binnen dyp oft vier vruchten seer geel / van 't maecksel van een niere / wel-riekent / ende goedt om eeten / dan heeft van binnen een steen die seer steekende is / soo dat men hem moet wachten in 't eeten.

Daer zijn noch andere meer die wy om niet langh te maecken / sullen voort-by gaen; wat dese hier by de Francospen verhaelt / belanght / achte ick dat de namen verandert zijn / door dien sy in de Fransche taele niet soo wel en konnen upt-ghedruckt worden / by ghebreck van de W. die dese natien familiarer schijnt te wesen.

Het dyp-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van eenighe sonderlinghe kruyden ende aerdt-vruchten die op dit Eylandt groeyen; ende van 't ghevogelte.

Onder de kruyden ende aerdt-vruchten die seer beele in dit Eylandt en de landen daer ontrent worden ghebonden / is wel de voornaemste de Ananas, de welke by anderen ghenoech is beschreven. De Karouata is de Ananas ghenoechsaem ghelijck / heeft bladeren die wel een elle langh zijn ende twee dypmen breedt / seer dick ende dylteligh aen beyde zijden; in 't midden van de plante / ontrent twee voeten van de grondt / zijn vier oft vijf doufijn vruchten / d'een teghen d'ander aen-ghesperst / een vingher langh / van 't fassoen van een dyp-kantighe Pyramide, van binnen ende vuyten geel / ende seer delicaet om te eeten.

Yarammacarou is een seer vyeemde ende monstreuse plante / dicker als de dieje / ende thien oft twaelf voeten hoogh / hebbende twee ofte dyp tacken by-naer van de selve dicke ende grootte; is soo teer datmender wel twee ofte dyp teffens met een swaerdt soude af-houtwen; van vuyten groen ende van binnen wit / en heeft gheen bladeren dan doornen soo langh als een vingher; de bloem is carmosijn-root met blaewt ghemenght / daer een vrucht upt-komt die soo groot is als een vuyt / vuyten gantsch roodt / binnen wit / vol klepne koyreltjens die men mede eet / ende is seer soet ende aenghenaem / hebbende by-naer de smaeck van de aerdt-bespen van ons landt.

Gyromon is een plante die 't bladt ende de bloem heeft ghelijck de citrullen; de vrucht is wat plat in 't ronde / en groot; de schelle is seer tender ende delicaet / ende is een goede kost als sy ghekoockt zijn.

Taker ofte Kaker is by-naer als de voort-gaende plante / dan dat de vrucht langher is ende grooter / ende de schelle harder.

Vua-éen is een soorte van meloenen grooter als een hooft / gantsch groen van vuyten ende massif van binnen / wit van spijse met swarte koyreltjens vermenght / vol van seer soet ende aenghenaem sap / soo datmense vaeuw eet ghelijck als de appelen: ober midden ghelmeden smelt gantsch wegh / en verandert in water; ende als men daer een gat upt-holt / soo wordt 't selve strax met water verbult / welck soo soet is als sucker / ende verbercht seer.

Commanda Ouassou zijn seer groote boonen/dan plat/men vindter daer veel/ ende van allerhande kouleuren.

Commanda Miry zijn haer eerten die achtien ende twintich in een haetwe was- sen/ zijn langhende niet rondt / en beter van smaeck als de onse.

De Patates noemen sy daer Yeteuch, die ghenoech bekent zijn / ende wassen daer seer overbloedigh van veelderhande kouleuren.

Cara zijn mede wortels / dan zijn vaster als de Patates, ende niet soo goet.

Taya Ouassou is rondt / wit ende ghelijck een groote rape / ghekoockt zijnde is seer goet ende smaeckelijck.

Mandouy is een kleyn wortel / welck in de grondt wordt ghebonden / langh ende dick als een dupm/ende klepne nooten daer men dyp oft vier pitjens in vindt die goet zijn om te eeten.

Manioch welck is de wortel van een plante die sy noemen Manieup; welck de bladeren heeft als een vijghe-boom; is een dicke wortel; de Indianen maec- ken daer meel af / welck haer dient vooz broodt: Macachet Maniochete, ende Manioch-cave, zijn al wortelen die weynigh verschillen / ende al tot het selve ghebruyckt worden: ghelijck oock Usenpopouitan, welck roodt is ende van het selve ghebruyck.

Lery die mede een deel van dit ghevo- gelte be- schrijft, seght dat de Bra- lianen met een alge- meynen naem de vogelen noemen Oura.

Neffens de krupden ende wortelen vooz- schreven is aen-merckens weerdigh de groote menichte ende verscheydenheyt van 't ghevogelte/welck in dit Eplandt ende de landen daer ontrent worden ghebonden; van welcke wy eenige hier koz- telijck sullen aen-roeren. Eerst soo heeft men hier veel ghevoghelte welck op den roof leeft / onder de welck upt-munt een soorte welck sy noemen Ouyra-Ouassou, is tweemaels grooter als een arent / schoon van beeren / ende soo machtich dat sy een schaep wegh- nemen ende verscheuren / ende de menschen ter aerden vellen/ ende de harten ende hinden aen-tasten; ende noch een soorte die niet minder en is van grootte ende krachten / welck sy noemen Ouyrata Ouyran; ende een derde die sy noemen Ouyra Ouassou Pouytan; ende andere meer / die sommighe soo groot zijn als arenden ende eenighe wat klepnder / al van sonderlingh fatsoen ende schoon kouleur van beeren.

Van papegaepen isser een wonderlijcke verscheydenheyt in grootte en schoon- heyt van plupmen; waer van eenighe heel groot zijn ende andere kleyn / ende al seer bequaem om te leeren sprecken / soo dat het te verwonderen is. Alle dese zijn meest goet om te eeten; voozts soo hebben sy daer een vogel die sy noemen Moy- ton, soo groot als een paelw / met een hoogh top op 't hooft / ende het gantsche lijf met swarte ende witte plupmen bedeckt / seer schoon om te sien ende oock be- quaem om te eeten; van dese zijnder oock eenighe soorten. Andere die de saplan- ten ghelijck zijn / die sy noemen Iacou ende Iacou Oubouyh ende Aracouan, al met beeren van sonderlinghe kouleuren. Andere die de ghelijckenis hebben van perdyjsen / dan onghelijck grooter als de onse / als daer zijn Nanbou, ende Nan- bou Ouassou, soo groot als een kapoen / met blaetwe plupmen ende eperen / Nanbou-Im, Macoucaouâ.

De Toucan is van de groote van een ringh-dupbe / dan heeft een beck die wel acht oft thien dupmen langh is ende wel dyp vingheren breedt; draeght vooz de bozste een krop / die wel dyp oft vier vingheren breedt is van een schoon oragnie kou- leur / met schoon carmesijn-roodt om-ringht; de rest van de bozst schoon wit / ende op den rugghe schoon roodt / de vlercken ende steert heel swart / soo dat se seer schoon om sien is / ende van de beste om te eeten: van dese isser noch een ander soorte die sy noemen Ouaycho, wat verscheyden van kouleur van beck / welck root ende geel is.

Ourou is van de grootte als een perdyjs / met een kam op 't hooft als de ha- nen / de plupmen roodt / swart ende wit / ende een ander van de selve naem / de quac- kelen seer ghelijck / dan wel tweemaal soo groot. Daer zijn oock eenighe van de grootte van de dupben / van sonderlinghe beeren / als de Tata Ouyra Ouassou, ende

Tata Ouyra Miry, ende Aroumara ende diergelijcke. Men vindt daer oock eenige die gantsch kleyn zijn ende niet veel grooter als de pepels/welck sy noemen Iapyy ende Ouenonbouyh, die sonderlingh zijn van veeren ende beck. Eenighe nacht-bogelen / ende onder andere Andheura, welck zijn vleer-mupfen/dan grooter als de onse/die groot geluydt maken/ende 's nachts de lieden komen bijten en 't bloedt upt-suygen/soo dat men 't qualijck kan stelpen. Van water-vogels heeft men daer oock veelderhande; Ouara, Tamatian ende Ouacara-on, die al de gedaente hebben van windt-vogels / die de Francoplen noemen Corlieu, dan datse van verscheyden en schoonder veeren zijn; dese vintmen niet menichte ontrent den oever van de zee/en veel andere soorten meer. Men heeft oock eenige vogels die meest langhs der aerde loopen/gelijck daer is welck sy noemen Yandou, een soorte van strupsvogels grooter als een man/ die hoe-wel sy niet en vliegen/niet-te-min soo snel in't loopen zijn/ datmense niet en kan onder-halen. Salian soo groot als een kalkoenschen-haen/ met langen beck ende beenen als een opebaer / die niet over 12 oft 15 passen kan vliegen/maer loopt soo snel dat de honden die niet konnen volgen. Men heeft kalkoensche-hanen ende hinnen die sy noemen Araignan; ende menichte van ghemeyne hoenders de onse niet onghelijck / die sy noemen Ouirá Sapoukay. De gansen noemense Upéc, ende zijn schoonder ende beter van vleesch als de onse. De eenden noemense Potiry, zijn grooter als de onse / ende schoonder van veeren. De ringh-duppen noemense Picassou, ende de ghemeyne Picassoutin.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de visschen die in de zee ende rievieren worden gevonden by 't Eylandt MARAGNAN ende daer ontrent.

DE zee ende soete wateren zijn seer visch-rijck in dit quartier/van welcke visschen wy eenighe hier sullen verhalen. Men vindt daer seer groote zee-kalveren die men elders in Indien Manati noemt/en dese Wilden noemen die hier Ouárouá. Pyraon is wel ses voeten langh/ende grover als een ton/heeft heel swarte schobben ende soo groot als een handt; is seer goet om te eten.

Pirapem ofte Camouroupouy is van ghelijcke grootte ende maecksel / dan syn schobben zijn nergens naer soo groot. Ouyry dyp oft vier voeten langh / met een breedte hooft; met twee scherpe pinne op den rugghe die wel een half voet langh zijn / ende seer steekende / de steek is sozghelijck / is anders een van de beste visschen; Men vindt van de selve soorte in de rievieren die naer muscus riecken.

Oury-Iouue is de vooz-gaende ghelijck dan datse heel geel is.

Ouacara is den elft seer ghelijck / dan is soo graetich niet / soo datse beter is.

Ouatoucoupa is een schelp-visch/2 voeten langh/geel op't hooft/ende goet eten.

De Paraty ende Pira Couaue zijn ghelijck die de Francoplen noemen Mulets.

De Camboury Ouassou is een visch ontrent vier voeten langh / ende 't hooft als een vercken / met een geele steert ende vol schobben.

Yauebouyre is een plat-visch / 't fatsoen van een roch / dan veel grooter / is wel twee bademen langh ende breedt / ende wel een voet dick / met een steert wel anderhalf badem langh / met een scherpe pinne in het midden meer als een vingher langh; de wonde daer met ghegheben / is soo ghebaerlijck dat men dickwils ghenootsaeckt is de ghewonde partije af te setten.

Narinary is een plat-visch als de vooz-gaende / ses voeten langh ende breedt / met een steert wel een badem langh / met een scherpe pinne een grootte voet langh / ende alsoo sozghelijck als de vooz-gaende / heeft swarte ende witte strepen.

Ouara is een plat-visch twee voeten langh ende breedt / argentin van kouleur met geele binnen.

Acara Ouassou is een ander plat-visch dyp voeten langh/ende breedt naer adbenant / swart ende vol schellen; Acara Peue is wat klepnder ende ghelijck de vooz-gaende:

gaende: ende Acara Poytan ghelijck de booz-gaende/dan met roode ende witte strepen / ende Acara Pourourou met geele strepen / anders swartachtigh: ende Acaraiou een voet langh vol schellen / ende een groen hooft / boven geel ende onder aen den buyck wit.

Aramassa een plat-bilch ghelijck een tonghe / twee voeten langh / ende bzeedt naer adbenant / dyp vingheren dick / den buyck wit ende den rugghe swart / goedt eeten.

Araouaoua is wel acht voeten langh / met een harde huydt ende een swaert aen den kop wel twee ofte dyp voeten langh/daer hy d'andere bilch mede doodet. Ende Panapan ghelijck de boozgaende met een swaert twee voeten langh.

Pacamo sonder schellen / grijs van kouleur / twee voeten langh / met een seer groot hooft naer proportie van 't lichaem / wordt onder de rodtsen ghebonden.

Caramourou ghelijck palinck/ander-half badem langh / wordt mede onder de rodtsen ghebonden; syn beet is sozghelijck / is anders goet eeten.

Tinmocou Ouassou ghelijck een palinck / dan wit ende wel twee badem lanck / ende dick naer adbenant / met een beck als de snoeck een voet lanck.

Panyanaiou ghelijck de boozgaende / dan dat syn hovenste van syn hooft langher is als 't onderste.

Onder de riebier-bilch is aen-merckens weerdigh de Pourake, welck wel vier voeten langh is / ghebigarreert van kouleur met blaew / roodt / groen ende wit / ende ontkelt hem van gheen slaghen met een rappier door dien het hem niet en quetst; dan soo hy hem in 't slaen verroert / soo veroorzaect hy de gheene die hem slaen sulcken pijn in den arm / dat men daer van ter aerden valt.

Caurimata is de karpel seer ghelijck / dan langher ende bzeeder / ende is een van de beste bilchen die men in dese landen soude kunnen eeten.

Yaconda is wel dyp voeten langh / vol schelpen / ende met geele / roode ende witte strepen. Pyrain een voet langh ende een half bzeedt / sonder schelpen / geel ende root van vertwe / met seer scherpe tanden die als een schaer sijnden; ghelijck oock Opean.

Tarehure is ghelijck de Paraty, dan dat hy graetigher is / en heeft oock scherpe tanden; ghelijck oock de Ierou, dan dat sy een blaew ende vonder hooft heeft / ende een roode steert.

Tamoata is maer een halbe voet langh / vol schelpen; geel van bilch / ende van goede smaek.

Sarabo is de lampzeppen niet onghelijck / dan is wat bzeeder en langher van knuyt.

Men vindt daer oock diverse krabben ende kreeften / noemen die Ouegnoin, die heel blaew zijn / met langhe scheeren: andere noemen sy Oussa, met ruyghe beenen / ende roodt / men bindtse aen de wortel van de Apparitures.

Ouca Ouassou zijn groote kreeften die men vint op de klippen onder d'oesters. Aouara Oussa zijn witte kreeften / ende grooter als een buyste / die seer begeerigh zijn naer 't Ambergris, welck sy in haer holen draghen met groote stucken.

Ouraraup zijn kreeften die men niet en bindt dan in de riebieren.

De crocodilen noemen de Wilde Yacare, ende men bindt heel groote.

Men heeft daer oock veel oesters / grooter als de onse / ende smaekelijcker: sy noemen die Rery: wassen daer oock aen de tacken van de boomen / die aen strandt staen / welck sy noemen Apparitures: de mosselen noemen sy Xerourou, zijn grooter als de onse / ende een ordinaire voetsel van de Wilden.

Ten tijde dat het daer veel reghent / soo komen daer veel staende poelen van reghen-water / daer seckere bilchkens in groepen / ontrent een voet langh / die seer goet zijn om te eeten / ende worden by de Wilden op-ghevangen teghen dat dese poelen verdzooghen / welck gheschiet alle jaer als 't reghenen op-houdt; ende dese bilchkens groepen elke reys als 't water komt / weder van selfs aen.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de vier-voetighe Dieren die op 't Eylandt
MARAGNAN ende 't vaste Landt worden ghevonden.

HEt ghetal van de vier-voetige dieren is wonder groot/ wy sullen alleen eeni-
ghe van de vzeemste hier aen-roeren: harten ende hinden zyn daer gelijck als de
onse, sy noemen die Souassou Aper: menichte van wilde gepten: een soorte van wilde
berckens/ welck sy noemen Taiassou, klepnder als de hier-landtsche/ met een gat
op den rugge/ als een tocht-gat daer goedē reuck upt-komt zyn daer by menichten:
daer zijnder oock grooter als de onse/ die sy noemen Tayassou-ete.

Lery be-
schrijft
ooc den
meesten
deel van
dese
beesten
in syn
10 cap.

Men vindt daer menichte van pser-berckens diese noemen Coendou, met lan-
ghe schichten/ ende groot van lijf/ by naer als een wildt-swijn.

Tamandova is een dier soo groot als een peerdt/ met een hooft als een bercken/
oozen als een hondt/ met een snabel seer spits ende wel een voet lanck/ lange ende
smalle tonghe/ 't hayz als een peerdt/ voeten als een os; leeft op mieren die 't weet
te vanghen met syn tonghe te stecken in de holen van de mieren: en wordt by de
Indianen niet gaern ghegeten.

Tapiyre-ete zyn ghelijck wilde koepen/ dan hebben langher oozen/ korter bee-
nen en steert/en scherper tanden / ende gheen hoozen: men vindt daer Bezar in.

Tatou heeft 't hooft ende voeten ghelijck een biggelken / de oozen ghelijck een
halewint/ de steert langh/ al gewapent met groote schelpen van wit ende swart
kouleur: van dese zijnder diverse soorten/ als Tatou Ouassou, welck soo groot
is als een schaep/ ende Tatouete ghelijck een volch: Item Tatou Apar, Tatou
Ouainchun ende Tatou Miri, welck al wat verschillen in groote ende in hardic-
hept van schellen.

Couaty is gelijck onse vossen/ dan dattet soo grooten ende dichten staert niet
en heeft.

Pac is wat grooter als de booggaende/ is gantsch rondt met een kort en dicken
kop/ klepne oozen/ de steert een vingher lanck; kort hayz/ swart en wit geteekent.

Agoury ghelijck een biggelken/ dan 't hooft treckt meer naer een radt / korte
steert/ ende seer dicht hayz van rolachtich kouleur.

Tapity zyn de halsen ende konijnen van ons landt seer ghelijck; daer zyn diverse
soorten/ als Ponnare die een steert hebben een halbe voet langh/ ende Amoco en
Sauia die gantsch gheen en hebben.

Onder de wzeede dieren munt de Ianouare upt/ welck een soorte van lossen is
soo groot als een Enghelschen dogh/ met een schoon vel ende fraep geteekent:
Souassovaran een soorte van lupards van de selve groote ende fraep gheteekent/
ende Margaia, welck is een soorte van wilde katten/ die een seer schoon vel hebben.

Unau is een monstreus dier/ heeft een rondt hooft by naer gelijck een mensch/
grof ende grjs hayz; vier beenen daer 't hem weynigh met behelpt/ dyp klautwen
aen elke voet een vingher lanck/ dicht by een/ daer 't mede klabert: anders kruppt
het ober de aerde/ ende eet oock aerde; als het op een boom is gheklabert en komt
daer niet af booz dat het al 't loof heeft af ghegeten: is soo traegh in syn kruppen
ende klaveren/ dat men het daerom de naem van lupichept heeft ghegeven.

Men heeftter veel soorten van apen ende meer-katten / groot en kleyn / van
verscheyden kouleuren / ende eenighe seer aerdigh; noemen die Ouarive; Cay
Ouassou; Cayon die swart zyn/ ende een langhen witten baert hebben. Cay-miry
ende Sapaïou, die seer aerdigh zyn. Tamary heel kleyn ende aerdigh; Marikina;
Ioupara; ende Sagovy van een argentin kouleur/ de kleynste ende aerdighste van
alle de reste.

Daer honden die sy noemen Ianovare zyn ghelijck ons hale-winden/ dan wat
klepnder/ ende zyn seer bequaem tot de jacht.

Onder

Onder de kruppemde dieren hebt ghy daer Boy-ete, welck wel twee badern langh is/sonder beenen/met een fraep ghelchilderde hupdt; heeft maer vier tanden/dan wel scherp/met twee piltjens aen de tonghe/daer't gheweldigh mede steekt/ghelijck oock met de steert; maeck een sozgelijcke ende by naer doodelijcke wonder: aen't eynde van de steert heeft het een blaesken welck ghelupdt maectt gelijk als oft volerten was/soo dat men daer dooz gewaerschout wordt om hem te wachten.

Doozts zyn daer noch eenighe andere slanghen ende serpenteen/die sy noemen Iouboy, Tara-gouyboy ende Tarchuboy, welck de Indianen somtijts wel eeten: ghelijck sy oock doen de padden/welck sy noemen Courourou, ende vallen daer heel groot.

Men heeft hier oock die soozten van blopen die sy in Hispaniola noemen Nigua, ende hier noemen de Wilden die Ton; dese doen de menschen groote quellinghe aen/als men die niet by tijds hem quijt en maectt; de Wilden gebuycken daer den olpe van den palm-boom teghen/ende Roucou ende Ouroucou verwoe.

Het ses-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van't volck van de lande, haer af-komste, ghestalte ende manieren ende andere qualiteyten.

DE Indianen van de Maragnan verhalen dat daer ontrent den Tropicus Capricorni een fraep landt leght/welck sy noemen Cayeté, welck is te segghen groot sozest/dooz dien daer een groote boschagie is van seer hooghe ende groote boomen/daer sy eertijds hebben ghewoont; ende voerden den naem van Toupinambas, dooz dien sy van de strydbaarste volckeren waren van dat heel ghewest/welcken naem sy tot noch toe behouden. De Portugeesen haer meester ghemaectt hebbende van de Cayeté, deden haer beste om dit volck mede onder slavernije te brengen/dan dese Toupinambas't selve niet konnende verdraghen/retireerden haer booz eerst in de boschen; dan haer selven daer mede vervolght bindende by haer vanden/zyn soo verre boozt ghetrocken tot dat sy ghekomen zyn tot aen de zee/alkwaer eenighe haer hebben neder-gheslaghen langhs den oever van de zee; welck om dier oorsaeck haer noemen Paranan Eugouare, dat is bewoonders van de zee; andere hebben haer wooninghe ghenomen op den grooten bergh Ibouyapap, die haer noemen Ibouyapap Eugouare; andere in't groote Eplandt Maragnan, welck Maragnan Eugouare worden ghenaemt: andere langhs de riebiere Taboucourou, welck haer noemen Taboucourou Eugouare; ghelijck die langhs de riebiere Miary woonen/Miary Eugouare, ende soo boozts eenighe te Para naer't oosten toe/ende te Para naer't westen toe/ende te Cayeté aen den oever van de zee; behoudende niet te min al'tamen de naem van Toupinamba. Eenighe van de oudste ghedencken noch/datse naer haer komste in dit landt een groote feeste aen-rechten/welck sy noemen Caoven, alwaer de booznaemste vergadert zijnde/ende nu dzoncken gheworden zijnde/een vrouwe heeft een van de compagnie komen slaen/waer dooz sulcken ghebecht onder haer is ontsaen/dat sy gantsch onder den anderen verdeelt zyn/ende groote vanden gheworden/soo dat sy malkanderen daer naer ghenaemt hebben Tobaiars, welck is soo veel te segghen/als/ghy zyt mijn vbandt ende ick ben de utwe: ende zyn soo op malkanderen verbitert/dat sy malkanderen eeten ende verblinden.

Dese Toupinambas zyn doozgaens van middelbare stature/hoe-wel men der oock bindt die heel langh ende vroom zyn: zyn meest Camuz van neuse/welck komt by de vroe-vrouwen die dat soo maken in de gheboorte: gaen recht op haer leden/ende zyn seer sterck/soo dat sy seer sware lasten konnen dragen: zyn wepnigh siekten onder-worpen/dooz dien sy matigh zyn in haer eeten/ende ghenieten een gelonde lucht/soo dat sy ghemeynlycken oudt worden sonder dat sy grijs ofte kael worden: ende de vrouwen kinderen daer tot haer tachtentich jaeren ende overde kinde-

Kindereen worden wit ghebooren / dan dooz het strycken met olpe ende Roucou worden sp bypyn / ende van een olj-berwigh kouleur; zyn anders van leden wel ghemaect / ende traep van aensicht; hebben een ghewoonte van 't hapy allenthalben upt te trecken / upt-ghenomen op 't hooft; welck gladt is / ende niet ghekrult / als dat van de **Booren**: de mans kozen haer hapy booz / ende latent tamelijck langh aen de ooren ende achter; de vrouwen draghen langh hapy tot haer middel / ende zyn curieus in 't selve te kemmen / ende te strycken met Roucou, welck sp weder wassen met Ouapacari water / welck een wortel is die een schupm van hem geeft ghelijck de zeep. Hebben een vzeemde maniere van de onderste lippe dooz te booren ende een gat in te maecten / daer sp een groen steentjen oft pets anders in draghen: eenighe maecten oock gaten in haer neus / ende draghen daer beentfens ofte houtfens in. De vrouwen en dooz-booren de lippe niet / maer wel de ooren / ende draghen daer rollekens van houdt aen / daer sp wonder mop mede zyn: De **Toupinambas** gaen gantsch naect / sonder eenighe schaemte te hebben: schilderen haer lichaem met diversche kouleuren ende figueren; ende de beenen maecten swart met 't sap van Iunipap.

Enighe mans graveeren haer huydt met pet scherps / ende weten daer wat in te strycken / soo dat het graveersel nimmermeer en vergaet / ende is onder haer een tecken van groote couragie.

Op haer feestten verciereen sp haer met plupm-werck van diversche kouleuren / welck sp seer aerdigh weten by den anderen te byenghen: maecten daer bonetten af die sp noemen **Acangoap**, ofte **Acan Assoyave**; ende kroontjens die sp noemen **Akan getar**; ende kragen die sp noemen **Aiouacara**: ende heele mantels die sp noemen **Assoyaue**; ende kouffe-banden die sp noemen **Tabacoura**: maecten die oock van cottoene gaern / ende hangen daer secker noten aen / daer sp steentjens ofte pet anders in doen welck gheluydt geeft / ende noemen dese banden **Aovay**, maecten oock arm-ringhen van plupmen die sp noemen **Mapouygh Couay Chovare**, ende groote plupmagien op 't hooft / welck sp noemen **Yandou-ave**.

De ghetroude mans / ende insonderheyt de oude lieden decken oock haer schamelheyt met een lapken roodt oft blaewt laecken / welck sp om haer middel binden met een cottoenen draet / noemen dat **Caraiove**.

Dit volck houdt hem soo naer de zee als sp pmters kunnen / om der visscherijen wille / ende veranderen alle vyf oft ses jaren van plaetse / behoudende eben-wel de naem van haer doorp; de mans mogen wel veel vrouwen hebben / dan de vrouwen moeten haer houden by eenen man; ten zy datse van een schepden / welck sp om lichte oorlaecke dickwils doen.

Sp hebben haer bedden van cottoen / welck sp noemen **Yni**, ende worden tusschen twee staecten ghehangen / soo datter maer een in kan leggen. Onderhouden groote vziendtschap onder den anderen / ende tracteeren haer gasten wel op hare wijse; dan zyn teghen haer byanden wonderlijcken wreedt ende wraeck-gierigh; ende voeren dooz-gaens oorloghen met haer gebueren / alleen om haer te wreecken over d'een oft d'ander leet dat haer oft haer booz-ouders is gedaen; haer booznaemste wapenen zyn bogen die sp noemen **Ouyrapar**; ende de pylen **Oouue**, ende oock **Tacouart**: dooden ende eeten haer ghevanghen / naer dat sp die ghemest hebben.

Haer ordinaire voetsel welck sp gebrypcken in stede van broot / is secker meel / welck sp maken van de wortels van **Manioch**, **Macachet**, ende **Manioch-etc**, ende noemen 't selve **Ouy**; van 't sap maken sp een potagie / welck sp noemen **Manipoy**; ende van 't grondt-sop seckere koecken die sp noemen **Cassave**: maecten van de selve wortelen noch een ander meel / welck sp noemen **Cayman**: boozts eetenle alderhande visschen / voghelen / ende vier-boetige dieren / meest gheroost op haer **Boucans**, ende byncken water. Haer boozdere manieren ende doen kan men lesen by **Lery**, ende insonderheyt in de historie van de **Capuchins**, daer wy 't booz-gaende upt hebben ghetrocken / op dat wy hier het niet te langh en maecten.

Het leven- en-twintichste Capittel.

De ghelegentheyte van TAPOUYTAPERE ende COMMA, welck zijn aen't vaste Landt ghelegghen.

T Apouytapere is een andere woon-plaetse van de boozschreven Topinambas, aen't vaste landt/by het Eplandt Maragnan ghelegghen naer't westen toe / soo datmen't selve quartier sien kan van't fort Sant Louis, welck de Franchoysen hebben gheleght op't Eplandt Maragnan, wesende niet over dyp oft vier mylen van't Eplandt vercheppen door de zee die tusschen beeden leght. Het en is wel gheen Eplandt/doch even-wel als de zee heel hoogh loopt/soo is het mede gantsch met water om-ringht; maer als't water af is ghelopen/soo en isser gheen water dan aen de boozschreven zyde/ende voorts ist vast landt ofte zandt/welck men drooghs voet kan over gaen. Den hoeck van dit landt maect de westelijcke kape van de Baye van Maragnan, welck der-halven by de Franchoysen werdt ghenaeamt Cap de Tapouytapere, ende verbolght met syn kuste tot in't binnenste van de hape van Maragnan. Dit landt en is wel soo sterck niet als't eplandt/maer is lustigher ende oberbloedigher. Daer zyn in dat gheweste vyftthien oft twintich dorpen/van welcke wy de voornaemste hier sullen noemen.

De vermaetste ende eerste blecke wordt ghenaeamt Tapouytapere naer de naem van de gantsche provincie / ende is in haer tale soo veel te segghen als de oude woon-plaetse van de Tapouys. De tweede wert ghenaeamt Sery-ieu: de derde/ Ieneupa-eupé: de vierde / Meureutieupé: de vyfde / Caagouire: de sesse / Pindotuve: de lebende / Aroueupe: de achtste / Tapouy-tingue: de neghende / Eugareté quitave: de thiende / Oroboutin eugouave. Ende in alle dese Dorpen woont meer volcks als wel in de dorpen op het Eplandt Maragnan.

Wat boorder van Tapouytapere naer het westen toe is een rievier ghelegen die sy noemen Comma; het landt daer ontrent is seer schoon ende aen-ghenaem/ ende onghelyck vruchtbaerer ende oberbloedigher als het groote eplandt van Maragnan: ende is oock beter bewoont van de selve natie van Indianen die te Tapouytapere, ende op't Eplandt Maragnan woenen; ende heeft oock vyftthien oft sesstien dorpen/van welcke de naer volghende de voornaemste zyn. Het principaelste dorp daer de gantsche provincie naer wordt ghenaeamt / is Comma, 't welck by haer soo veel is te segghen als plaetse om te visschen: het tweede wordt ghenaeamt Ianovacovare: het derde, Tauapiap: het vierde / Couy-Ieup: het vyfde / Arouypé: het sesse / Tacuouaio: het lebende / Pacouripanam: het achtste / Aouayeuve: het neghende / Maecan: het thiende / Couremaeta; welck is soo veel te segghen als de rievier van de Couremans, welck is de naem van't in-komen van de rievier van Comma: het elfde, Yapiouve. Alle dese dorpen zyn veel beter bewoont als die van't Eplandt Maragnan; ende alle dese volckeren van dese dyp provincien Maragnan, Tapouytepere ende Comma, zyn vrienden ende bondt-ghenooten teghen alle andere natien die haer byanden zyn.

Van Comma tot Cayete toe (welck leght dicht by de groote rievier Para, ontrent de tachtentich mylen ofte meer van het Eplandt Maragnan) legghen noch veel dorpen van dese Indianen Topinambas, die op't vaste landt woenen langhs de kuste van de zee. In de provincie van Cayete woenen mede de Topinambas, ende hebben daer wel twintich oft vyf-en-twintich dorpen die vol volcks zyn.

Het acht-en-twintichste Capittel.

Kort verhael van't ghene eenighe jaren gheduerende by de Françoysen is voor-ghenomen in dit quartier; ende van den bergh IBOUYAPAP.

EEr wy van hier schepden/sullen wy in 't kort verhalen 't gene by de Franchoy-
len is vooz-ghenomen in dit quartier / ghelijck 't selbe wordt beschreven by den
Capuchin Claude d'Abbeville. In den jare 1594 hadde een Franlman met na-
nem Capiteyn Riffaut dyp schepen toe-gherust om yet sonders upt te rechten op de
landen van Brasil, daer toe ghenoot zijnde van een van de Wilde van 't landt ge-
naemt Ouyrapive, die daer in 't landt veel vermocht; dan dooz oneenichept van
syn volck/ ende verlies van syn principaelste schip gediscourageert zijnde/keerde hy
weder naer Wanckrijck/ ende was ghenootsaect eenigh van syn volck daer aen
landt te laten/ en onder andere een jongh Edel-man Monsieur de Vaux, de welc-
ke hem met andere onder de Wilden soo droegh / dat sy groote gheneghenthept
kregghen tot de Franchoylen/ ende verlochden dat een persoon van qualitept upt
Wanckrijck mocht ghelonden worden om haer teghen haer vanden te bescher-
men/presenteerende ober sulcx het Chyristen-gheloobe aen te nemen. Monsieur de
Vaux in Wanckrijck weder gekeert zijnde/verhaelde de gantsche gheleghenthept
aen den Koningh Hendrick de Grootte, de welcke om seker van alles onder-recht
te worden/ Sr de la Ravardiere met desen de Vaux sondt naer 't Eplandt Marag-
nan, met belofte op syne kosten de saecke vooz te nemen/ in geballe de geleghenthept
sulcks wierdt bevonden als die by de voozsz. du Vaux was vooz- ghegeven.

La Ravardiere nam de reple aen/ ende naer dat hy ses maenden hadde vertoest
op 't Eplandt Maragnan ende de landen daer ontrent/ ende alles neerstich onder-
locht/ keerde wederom naer Wanckrijck om syn Majestept van alles te onder-
rechten. Van also de Koningh daer en tuschen vermoort was/ so bleef dit werck
stecken tot in den jaere 1611. Ravardiere nam eerst in Compagnie Monsieur de
Rasilly, ende daer naer mede den Baron van Sansi; ende verlochden van de Konin-
ginne Moeder eenighe Capuchinen om die te ghebypcken tot het bekeeren van
de Wilden: ghelijck haer dan vier wierden by den Provinciael van Pariis toe-
ghesteldt/ daer desen Claude d'Abbeville een van was.

Sy vertrocken van Cancalle een haven van Brytaignien den 19 Mart 1612, met
dyp schepen; dan dooz extraordinaire ontwoeder waren ghenootsaect in Enghe-
landt aen te loopen; schepden weder van Plymouth den 23 April; passeerden tus-
schen Fortaventura ende groot Canarien den lebenden May; ende den elfsten qua-
men sy aen Rio del Oro onder den Tropicus van Cancer, ende liepen soo voozts
langhs de kuste van Africa tot onder de linie; den lebenthienden Junius waren sy
op de hooghte van vier graden by zupden de linie: ende den dyp-en-twintichsten
saghen sy de Eplanden van Fernand de Lorohna, ende setten het daer: Bleven
daer tot den achsten Julij; den elfsten begonnen sy 't vaste landt van Brasil te sien/
ende quamen op de middagh ontrent den in-bocht van Moucouru, ende loopende
langhs de kuste/saghen den twaelfden smozghens een hooghen steplen bergh/ende
loopende langhs 't lant quamen sy aen Cap de la Tortue, welck van desen bergh
verschepden is vijftien mylen/ op de hooghte van twee graden ende twintich mi-
nuten by zupden de linie: 't kompas varieert daer thien graden ende een derde.
Laghen daer tot den vier-en-twintichsten Julij, ende quamen den ses-en-twin-
tichsten aen het Eplandt van Santa Anna, ende soo voozts aen het Eplandt Ma-
ragnan, al waer sy om andere dinghen vooz by te gaen/ een fort maecten aen een
seer bequaeme plaeste / op een hooghen bergh ende by de principaelste haven van
dit Eplandt / ende neffens twee diepe viefieren die onder desen bergh in de zee
loopen: ende vonden middel om twee-en-twintich stucken gheschuts daer op te
bryngghen tot de beschermingh van de plaeste: noemden dit fort Sant Louys.

De Capuchins deden haer debitoir omde Wilden te bekeeren / ende doopten daer eenighe; ende Claude d' Abbeville keerende weder naer Franckrijck namder eenighe mede die te Parijs seer solemnelijcken wierden ghedoopt: de laecken van dese colonie ginghen eenighen tijdt heel wel/ naer dat schijnt: dan daer naer soo zijn de Portugeesen meester gheworden van dit quartier / fort ende al; de circumstantien en zijn my niet al te wel bekend/ dan 't schijnt gheschiet te wesen in 't jaer 1614, als wanneer de Gouverneur van Pernambuc een vloote herwaerts heeft ghelonden onder 't ghebiedt van Gironymo d' Albuquerque; de welke in October hier aen-quam/ ende vooz eerst in-liep in de rievier Pereja, welck de oostelijste Barra maectt van de Maranhaon, ende ten selven tijde werden de Portugeesen die wepnigh tijds ghewoont hadden in Nostra Sennora de Rosario, oock herwaerts verplaetst; dese eerste woon-plaetse wordt ghenaeamt S. Iago; de Portugeesen hebben voorts hier noch S. Ioseph, S. Luis ende 't fort S. Maria, niet verre van de mondt van de rievier Tapecoru, ende hebben dit gheveest tamelijck wel beset.

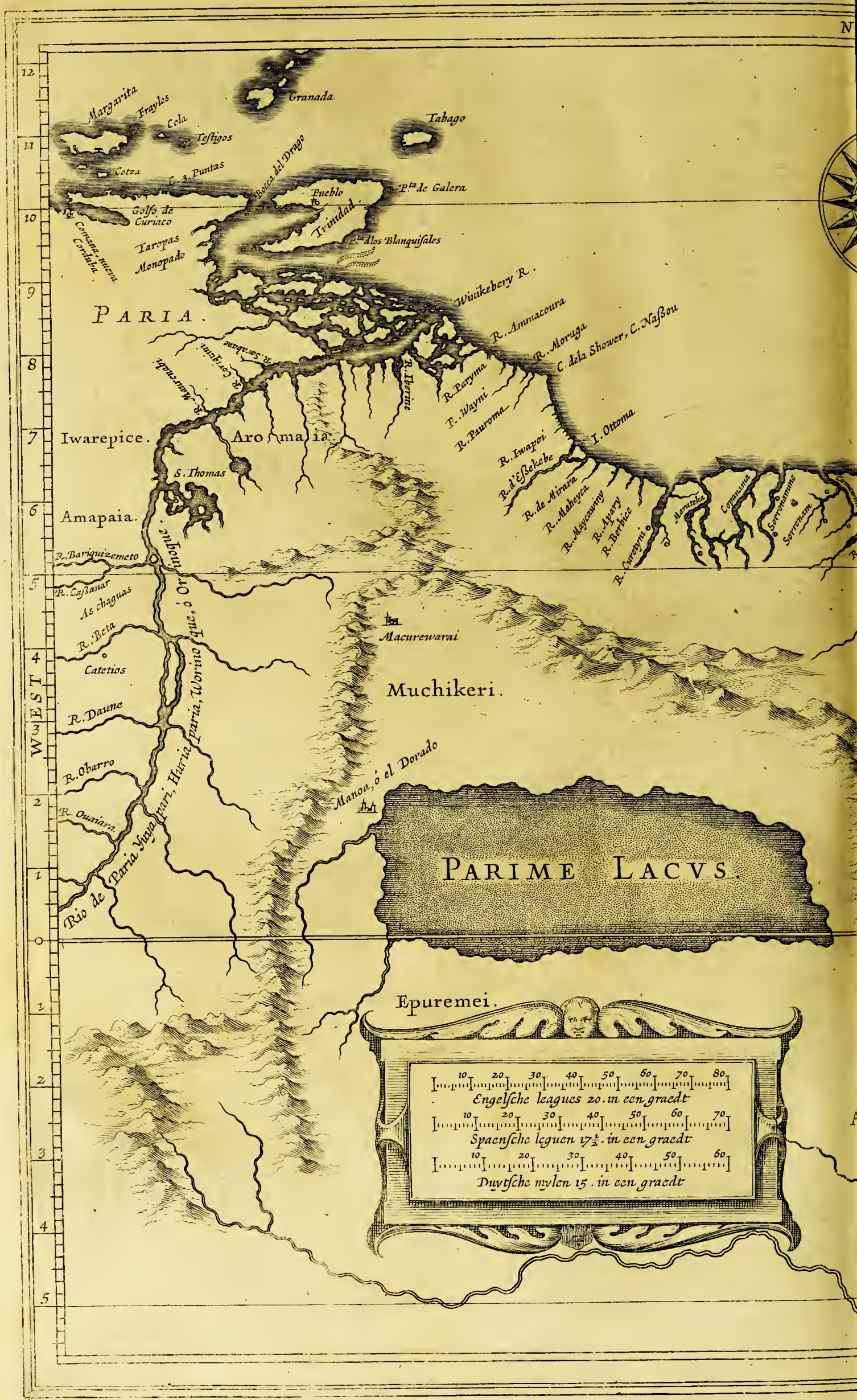
De Franchoylen hadden oock eenighe jaren te bozen haer geboeght by de Wilden die op den bergh Ibouyapap waren/ dan zijn neffens de Wilden insghelijcks van daer verjaeght by de Portugeesen: desen bergh Ibouyapap ghelegghen ontrent de rievier Camoufi, soo de Franchoylen die noemen / is een seer hooghen bergh wel vier upzen gaens in 't op-klimmen/ dan boven heeftse een groote blackte die seer schoon ende plaplant is/wel vier-en-twintich mijlen langh en twintich breedt/ waer door sp den grooten bergh wordt ghenaeamt. Daer zijn veel schoone fonteynen ende rievieren van versch water / vol van alderhande visch hier te lande onbekent: daer zijn seer groote velden/ veel bosschagien / ende een seer ghelonde lucht/ soo dat desen bergh seer betwoont was / ende daer waren wel twee hondert Indiaensche dorpen. Ontrent desen bergh leght noch een klepnder die sp noemen Cotiua, daer sesoft seben dorpen van Indianen waren.

BESCHRIJ.

RPJCB

12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0
1
2
3
4
5

WEST

Margarita
Frayles
Cela
Isthmos
Cotza
C. 3 Puntas
Boca del Drago
Granada
Tabago
P. de Galera
Pueblo
Trinidad
Los Blanquifales
Golfo de Curiaico
Comandancia
Cordoba
Tarepas
Monopado
Winikebery R.
R. Annacoura
R. Moruga
C. de la Shower, C. Nafsou
R. Paruma
R. Wayni
R. Paruma
R. Iwapi
R. de Sckebe
I. Ottoma
R. de Mirara
R. Maheya
R. Meyawiny
R. Ayary
R. Berhica
R. Curaym
S. Thomas
Aro ma la
Iwarepice.
Amapaia.
R. Bariquizemeto
R. Cabana
As chaguas
R. Beta
Catetios
R. Daine
R. Obarro
R. Onaiara
Macurewarai
Muchikeri.
Manoa, o el Dorado
PARIME LACVS.
Epuremei.

10	20	30	40	50	60	70	80
Engelsche leagues 20. in een graedt							
10	20	30	40	50	60	70	
Spaensche leguen 17½. in een graedt							
10	20	30	40	50	60		
Duytsche mylen 15. in een graedt							

GVAIANA

ofte
de Provincien tusschen
RIO DE LAS AMAZONAS
ende
RIO DE YVIAPARI
ofte
ORINOQVE

RPJCB

Van

WEST-INDIEN.

Het vijftiende Boeck.

Wilde Cufte, ofte Guaiana.

Inleydinghe.

De voorgaende boeck zijn wy met onse beschrijvinge gekomen tot het uysterste eynde van Brasil, ende de rievierē ofte 't Eylandt Maragnan daer in begrepen, ende hebben nu te vervolghen een groote streeck landts, welck veynigh op de kuste, ende by naer gantsch niet binnen s' landts bekent ende ontdeckt is: Soo dat wy ons beschrijvinghe meest sullen nemen op de kuste alwaer sich oock gheen kleynē svaricheyt en verhoont, door de groote verscheydenheyt van namen die soo in 't ghemeen als in 't particulier aen dese landen vorden gheghen, by diversche natien die de selve hebben ontdeckt ofte besocht; welcke verscheydenheyt wy zoo veel ons mogelijcken is sullen sien over een te brengen. Wat den alghemeynen naem van dit ghevveste belanght, vinde by Herrera dat hy 't gantsche ghedeelte van 't vaste landt van America siende naer 't noorden, van 't Eylandt Margarita af, ende noch voorder by vvesten 't selve Eylandt, tot aen de rievierē Marannon (die hy 't scheyt maect tusschen de landen de Kroone van Portugal by den Paus toe-gheeyghent, ende de landen van de Castilianen) begrijpt onder den naem van Nova Andaluzia ofte 't Gouvernement van Serpa; welck hy seght in de Indiaensche tale te vvesen Guaiana; begrijpende in de lenghte dry hondert leguen: In welck resort (seght hy) zijn begrepen de volkeren die men noemt Omagues ende Omigas met de provincie El Dorado binnen s' landts. Andere noemen een groot deel van dit ghevveste de Wilde Cufte; andere Guiana ende Wiana, ende soo voorts. Het sy met den alghemeynen naem soo het vvil; om dit ghevveste met goede ordre te beschrijven, soo sullen wy 't selve verdeelen in dry deelen, ende onder het eerste deel begrijpen de groote rievierē das Amazonas, met de rievieren ende provincien by oosten de selve rievierē ghelegghen; onder het tweede de verscheyden rievieren tusschen Rio das Amazonas ende den Oronoque ghelegghen; ende in 't derde den Oronoque selfs.

TOBO ofte RIO DE LAS AMAZONAS.

Het eerste Capittel.

Gheleghentheyte van de kufte van de MARANNON af tot aen de groote rievier DES AMAZONAS.

De gheleghentheyte van dese landen beter te verstaen ende de kufte beter aen te brengen / soo sullen wy contrarie 't ghene wy in de vooz-gaende boecken hebben ghedaen / hier beginnen met het verbolgh van de kufte van het Eplandt Maragnan af / tot de groote rievier.

In het vooz-gaende boeck hebben wy ghetracht te woeren de confusie van de namen die wy by de Spaegniaerden bevinden / insonderheyt in den name van Marannon, die wy nu naer ons gevoelen zijn rechte plaetse hebben ghegeven: Herrera in syn Descripcion de las Indias erkent de selve faulte in andere / hoe-wel hy die selfs diekwils begaet in syn historie; ende steldt tusschen de rievier Marannon ende Rio Sant Iuan de las Amazonas tachtentich oft hondert leguen. Linschoten stelt mede hondert mijlen tusschen dese beyde rievieren. Van de onse die eenighe jaren gheleden die kufte hebben bebaren / ghetuygen / ende haer bestecken ende reeckeningen wijlen upt dat de west-hoeck van Maraguan van den oost-hoeck van de rievier des Amazonas nergens naer soo verre van den anderen konnen verscheyden zijn / ende apparentlyck niet ober de vijftich mijlen. Doozts soo varieeren de kaerten gheweldich in de namen van de plaetsen tusschen beyden dese twee rievieren; welcker eenighe wy hier sullen in-boegen / te weten: upt de Spaensche kaerte die wy vinden in Descriptionis Ptolemaicæ augmento; ende die wy hebben in de kaerte by Linschoten, ende die wy vinden in de Engellsche kaerte by Mr Hackluydt:

<i>Spaens.</i>	<i>Linschot.</i>	<i>Engels.</i>
P. de Pracel	P. de Pracel	.
R. de Sant Marcau	R. de Sant Marcal	R. de los Esclavos
.	R. de Sant Paulo	.
Cabo de Baixos	C. de Baixos	C. Fundo
.	R. Douulho	.
B. de l'Isleo	R. de Ilheo	.
B. de Sant Iuan	B. de Sant Iuan	C. Blanco.

Hier sien wy dat de Engellsche kaerte niet een naem en heeft die de andere twee hebben: Ick hebbe een upt-werpinghe van de kufte ghelien tusschen dese twee rievieren; in de welke wy rievieren niet verre van den anderen verscheyden / waren upt-geworpen / te weten: Rio de Sant Paulo, ende Rio de Flaman, en Rio Douulho; van welke Rio de Sant Paulo west-zuydt-west in streckt / met veel zanden in de mondt. De Portugesche pal-kaerten stellen tusschen dese twee rievieren de volgende plaetsen van Marannahaon af:

Tapitafera	Dit slaet op Tapouytaperé, soo de Franchoplen het noemen; ende de onse noemen 't Tippattepera, ende houden 't een Eplandt te wesen / hebbende roodtachtighe hoeken.
Cuma	Dit is Comma ghelyck de Franchoplen ende de onse het noemen / welck wy in 't vooz-gaende boeck hebben beschreven.
B. Coma Huassum	Dese baye naer 't upt-wijlen van de kaerte gaet verre te landt-waert in / dan is seer ondiep.
R. Coma Ianiu	Ende daer aen volghende Costa Alagada.

R. Ioro-

- R. Ioroquo **W**elc een groote rievriere schijnt te wesen/doch ondiep aen de mont: waer aen volght Costa Baixa, ghelijck dan alle dese kulle vast black is.
- Paraouacoto **E**en ander rievriere niet diep te landt-waert in streckende; ende daer naer Suriname mede een rievriere; ende R. Suramu; R. Itata; R. Nama, al booz black ende vol sanden.
- PontaSaparara **D**aer een Eplandeken dwars teghen- over leght/een groote blackte af-steeckende naer 't noozdt-welsten / by welsten desen hoek ende 't Eplandeken is gheleghen de Barra van Para, ofte oostelijcksten arm van R. des Amazonas, op welcken arm de Portugeesen nu een fort hebben/ ghenaeamt Para, welckes in-woonders nu ettelijcke replen ons volck op de groote rievier des Amazonas verstoort hebben/ ende verhindert datse haer colonien met ruste niet konnen legghen.

Figueredo steldt noch andere plaetsen: van de westelijckste Barra van Maranhon, komt ghy eerst aen Punta de Cuma; van welcke 't landt boozder black is ende vol gheboomte tot Porto de Aippe; daer aen volght Ilha da Cumara; van welcke tot Ilha Suputuva zijn twee leguen, ende van dese tot Ilha Bianca, welck oock ghenoeemt wordt de S. Ioan, zijn vier leguen, op de hooghde van een graedt ende een vierde.

Hoe dat men naerder de groote rievriere komt/hoe dat men meerder zanden ende drooghten vindt/ soo dat het daer wel van noode is seer boozsichtelijcken te baren. Van dewijle wy geen particuliere beschrijvinghe van dese plaetsen hebben bekomen/soo sullen wy het hier by laten berusten/ende boozts baren tot de rievriere selfs.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de rievriere DE LAS AMAZONAS,
ende haer eerste ontdeckinghe.

DE groote ende machtige rievriere die de Spaegniaerden gemeenlijck noemen Rio de S' Iuan de las Amazonas, wordt by anderen oock ghenaeamt Tobo, ende Topoi Tapera; ende van de Spaegniaerden oock Para ende Orellana, hoe-wel sy desen lesten naem oock gheben aen den Oronoque, confondeerende desen naem in ghelijcker boeghen als dien van Marannon, ghelijck by Acosta ende Herrera te sien is in verscheden plaetsen. Den naem van Orellana heeft syn oozsprongh van den eersten ontdecker Francisco de Orellana: op dat het dan blijcke welcke van dese rievieren eygentlijck by hem eerst is ghebonden / is 't noodigh dat wy de replen van Orellana hier in boegen/ gelijk ons de selve by Herrera wort beschreven in 't achtste boeck van syn leste Decade in het leste capittel/ende soo vervolgens: De oozsaeck van syn vopagie dient in 't booz-by-gaen aen-gemerckt. Na dat Belalcazar meester was geworpen van Quito, ende de boozdere provincien socht te ontdecken / soo kreegh hy eenen Indiaen ghevanghen die byemdt was in dat quartier/ ende verklaerde te wesen gekomen van een lant welck hy noemde Cunduramarca, daer grooten rijckdom was te vinden / soo dat de lieden gantsch ghewapent gingen met goude platen; welck de oozsaecke gaf dat 't selve landt by de Spaegniaerden werdt ghenaeamt El Dorado; dit is gheweest in den jaere 1535. Gonzalo Pizarro daer naer in den jare 1540, het Gouvernement van Quito van syn broeder verkregen hebbende/ is begeerigh geweest dit Dorado te gaen soecken: syn Lieutenant was Francisco de Orellana. Sy trocken met haer volck in de Quixos, ende quamen ober 't sneeu-gheberghte in de vallepe van Zumaque, 30 leguen van Quito; bonden de Canela, ende keerden weder na Zumaque, ende Ampua; quamen daer naer ober een rievier aen een vleck Varco, daer sy een bercke tinuerden / ende Orellana werdt met de selve ende eenighe canoen de rievriere af

ghesonden om probiande te soecken/ daer 't leger groot ghebreck van hadde. Dus gheschepden zijnde van Pizarro, voer hy met de bercke eenighe daghen de rievier af/ twintich ende vijf-en-twintich leguen daeghs/ dooz de stercke stroom ende menighe van rievieren die van 't zuden in dese rievier komen loopen / sonder in't eerste eenigh volck te vinden; dan den achtsten Januar. 1541, bonden sy een vleeke van Indianen/welck sy vermeesterden/ende bonden daer probiande: 't volck hadde hier goudt ende andere juweelen.

Orellana niet konnende oft niet willende weder-keeren naer 't leger van Pizarro, welck hy in grooten noodt hadde gelaten (gelijck dan 't selve met groot verlies van volck weder-keerde naer Quito) maecte hier noch een bercke/ende nam booz de rievier boozts af te varen. Vertrock van hier op Vrouwen-Lichtmis, ende naer 20 leguen bonden sy een ander rievier die van de rechter-hant af-quam/ ende met sulcken ghetweldt viel in de dese/ dat sy daer groot ghebaer upt-stonden. Van daer voeren sy wel 200 leguen af / sonder eenighe woon-plaetsen te vinden; daer naer bonden sy verscheppen woon-plaetsen / ende volck die haer schildt-padden / papegaepen / perdylen / ende veel visch bereerden; quamen aen een doorp wiens Calique was ghenamt Aparia, die haer waerschoude booz de Amazonas; die sy in haer wegh hadden te vinden/ (welck sy in haer tale noemden Comapuyara) versagen haer daer van victualie/ en maecten haer bercke boozts op. Schepden van daer den 24 April, ende voeren 80 leguen af sonder eenighe teghen-standt te vinden; doen quamen sy weder aen woest en onbewoont landt/ende de rievier hadde aen beyde zijden soo steyle ende harde bergen/dat sy gheen ghelegenthepten bonden om te rusten ofte te visschen. Den twaelfden May quamen sy aen de provincie van Machiparo daer veel volcks woont/ende confineert met een ander Heer ghenamt Aomagua: werden daer naer sy de Indianen in haer canoen heftich bestreden/ende langh te water verbolght/sonder ruste te hebben twee nachten ende twee daghen; tot dat sy quamen aen een vleeke welck sy met ghetweldt in-namen / ende bonden daer veel victualie: van dese plaetse liepen veel hooghe ende gebaende weghen te landt-waert in; ende sy maecten reckenningh van Aparia af tot hier toe/ ghebaeren te hebben dyp hondert en veertich leguen.

Schepden wederom van hier des sondaeghs naer Ascensions dagh/ende twee leguen boozder bonden sy datter een machtiger rievier quam in-loopen/de welke in de mondt hadde dyp Eplanden/waerom sy de selve noemden Rio de la Trinidad, 't landt schein schoon ende vruchtbaer te wesen / ende daer quamen doozgaens soo veel canoen tot haer af/ dat sy ghenootsaect waren met haer bercke het midden van de rievier te houden. Des anderen daeghs bonden sy een kleyn doorp/welck sy in-namen / ende bonden daer veel probiande ende een lust-hups/ daer sy veel potten ende krupcken/ende ander aerde-werck bonden/welc gemaeckt/berglaest ende gheschildert met levende kouleuren; ende de Indianen ghetupghden dat des veel te landt-waert in was te vinden/ghelijck mede veel goudts en silbers / van welckes sy oock eenighe hier bonden.

Daer liepen van dese plaetse twee gebaende weghen te landt-waert in; dan om dat het landt allenthalven soo vol volcks was/ bonden sy gheraden boozts te varen; ende ontrent de hondert leguen boozts ghevaren hebbende al langhs 't midden van de rievier / quamen sy aen 't landt van een ander Heere genaemt Paguana, daer sy vriendelijck onthaelt wierden/ ende bonden daer van die schapen van Peru, ende 't landt leer lustigh ende overbloedigh van lijf-tocht ende veelderlep vruchten. Voeren boozts langhs een ander groote vleeke / en bonden allenthalven veel volcks; ende ten eynde ghekomen zijnde van 't landt van Paguana, quamen se aen 't land van een ander Heer/welckes naem sy niet en kondt leeren/daer se vbandelijck wierden bejagent/ende moften haer lijf-tocht met ghetweldt bekomen.

Veramen boozder aen de sincker hant een rievier/welckes water soo swart was als inckt/ende liep met sulcken getweldt in d'ander rievier/datse wel twintich leguen

leguen een swarte streeck maecte in d'ander riebierē / sonder haer betwete verlic-
sen; noemden die Rio Negro: saghen veele dorpen / hoe-wel niet groot / ende na-
men een in met gheweldt / daer sy veel visch vonden; ende boeren soo al voorts
dooz veel dorpen ende provincien / haer van noodighe provisie vooz-siende; de rie-
bierē was hier soo breedt / dat als sy de eene zijde hielden / de andere niet en kon-
den ghesien.

Quamen aen een vleckē daer sy een Indiaen ghebanghen kregghen / die haer
seyde datte nu waren in 't ghebiedt van de Amazonas, ende boeren voorts langhs
veele dorpen tot den lebenden Junij; landen doen / ende namen een dorp in sonder
teghen-standt / dooz dien sy daer niet en vonden als vrouwen / dan de mans qua-
men des avondts / ende sy gingen wederomt 'scheep / ende boeren al voorts neffens
wel bewoont landt / tot aen een groote vleckē daer sy seven hoofden op staecken sa-
ghen staen / waer ober sy dese provincie noemden de las Picotas; van dese plaetse
liepen gekallijde wegen met boomen aen beyde zijden beplant / te landt-waert in;
landen daer naer aen een ander dierghelijckē / ende versagghen haer van bibzes met
gheweldt / vonden daer Maiz, schildt-padden / gansen ende papegaepen: vertoef-
den daer naer aen een Eplandt / daer sy een Indiaensche vrouwe kregen van goet
verstant / die haer verhaelde datter te landt-waert in veel volcks was als de Spaeg-
niaerden / ende twee witte vrouwen by een Heer die de selve van beneden de rie-
bierē hadde ghebracht / soo dat sy haer in-beelden dat het Diego de Ordas ofte
Alonso de Herrera syn volck mocht wesen. (Van den tocht van dese twee sullen wy
hier naer sprecken.) Boeren al voorts vooz by veel dorpen / sonder daer aen te
gaen / tot datte naer eenighe daghen quamen aen een vleckē / van waer de In-
diaensche vrouwe vooz. seyde de wegh te zijn om by de Christenen te komen;
dan sy en onder-sochten het niet / maer boeren al voorts tot een vleckē van India-
nen / daer sy sonder teghen-weer landen / ende vonden daer Maiz ende haver als
die van Spaegniē; daer de Wilden dzanck van maecten als bier; veel cottoe-
ne lijnwaeten / ende een kercken daer haer waepenen in honghen / ende twee
mijters ghelijck die van de Bisschoppen / van verscheyden kouluren ghe-
weben.

Den twee-en-twintichsten Junij ontdekten sy vele dorpen aen de slincker-hant /
dan konden daer niet by komen weghen den stercken stroom van de riebierē: ende
in 't dubbeleeren van een punt landt / ontdekten sy seer veele ende groote woonin-
ghen / daer 't volck al op syn hoede was teghen haer komste / ende haer verhin-
derden te landen. Hier saghen sy eenighe vrouwen die de mans met groote moe-
dicheyt aen-leyden; waren groot van lichaem / ende wit / met seer langh hapy; dese
noemden de Spaegniaerden Amazonas, op een slecht fondament naer dat Her-
rera selfs oordeelt / dooz dien 't niet vzeemt noch nieuē is in die quartieren van
West-Indien / dat de vrouwen soo kloeckelijck bechten als de mans. Vonden
al voorts veel dorpen ende woon-plaetsen aen de zupdt-zijde van de riebierē
/ ende groote teghen-standt / soo dat het seer ghebaerlijck vooz haer was te lan-
den. Namen hier sonderlinghe acht op de ghestalte van 't landt / het welcke scheen
seer ghetempert ende vuchtbaer te wesen / noemden 't selve Provincie de San Iuan,
om datte op synen dagh daer eerst aen quamen; de berghen waren bewassen met
epcken van veelderley soorten / ende 't landt hoogh / met veel blacke woeste velden /
ende schoone jacht / ende duerde wel hondert en vijftich leguen, al wel bewoont
langhs den oever van de riebierē.

Hielen voorts al 't midden van de riebierē / tot aen veel Eplanden / die hoogh /
vuchtbaer ende lustigh waren / ende vol volcks / die haer met haer schuptjens (die sy
noemen Piraguas) quamen bebechten: 't grootste Eplandt was wel vijftich leguen
langh naer haer gillingh. Kusten haer daer in een bosch / alwaer een Indiaen die
sy ghebanghen hadden / aen Orellana veel wonderes verhaelde van de Amazonas,
hoe dat dese vrouwen seer machtigh ende rijck waren van goudt ende silber /
3 b b 3 dat

dat sy vier tempelen hadden van de sonne / al met goude plancken beleght / huplen van steen / ende bemuerde steden / ende meer onghehooflijcke dinghen die Orellana van desen Indiaen verstonde / dooz hulpe van een vocabulaer welck hy ghemaeckt hadde. Van hier voorts vaerende / bonden sy aen de sincker-handt van de rievier noch al woon-plaetsen / op hoogh ende schoon landt / daer sy niet aen en ginghen; dese streeck duerde wel hondert leguen, ende de voornoemden Indiaen seide 't selve te wesen van een Heere die hy noemde Caripuna, die veel silvers hadde; bebonden dat de Indianen schoten met venijnighe pylen; ende begonnen de bloedt van de zee ghewaer te worden.

Dit landt was wel bewoont onder den Heere ghenaemt Chipayo; wierden hier doozgaens van de Wilden heftich bestreden / soo datter twee doot bleven. Siende dat dit landt aen de rechter-zijde van de rievier / soo vol volcks was / soo wonden sy het na de sincker-zijde daer sy gheen volck aen de kandt van 't water en vernamen / hoe-wel daer veel woon-plaetsen binnen 'slandts scheenen te wesen: Van hier voorts bonden sy 't landt leger / ende veel Eplanden / soo dat sy 't vaste landt niet meer en konden ghenaecken aen geenen kanten tot aen zee toe; hoe-wel sy naer haer gissingh wel 200 leguen voeren dooz dese Eplanden; ende de bloedt van de zee quam al dese wegh en noch hoogher op met groot gheweldt.

Naer dat sy haer bercken hadden vooz-sien ten besten datse konden / schepden sy van de mondt van de rievier tusschen twee Eplanden dooz / die ontrent vier leguen van den anderen laghen / den 26 August 1541, ende voeren al in 't ghesichte van het landt / ende quamen den neghensten dagh in de Golfo van Paria, ende naer leven daghen dooz las Bocas del Drago, ende quamen soo eyndelijck aen het Eplandt Cubagua den 11 September; naer datse de rievier wel 1800 mijlen nae haer reeckeninghe waren af-ghekomen.

Het derde Capittel.

De tweede voyagie van *Orellana*, ende de voorder gheleghent-
heyt van dese rievier.

FRanciscus del Orellana dese groote rievier ontdeekt hebbende in boeghen hier vooren verhaelt / is naer Spaegniën ghekomen om aen den Kepler te verhalen alles 't ghene hem op desen tocht was weder-baren; ende de voorder ontdeckinge van de rievier ende 't Goubernement van de aen-ghelegen landen te versoeken; ghelijck hy dan 't selve opleekere conditien ende vooz-waerden heeft verkregen; en vier schepen ende volck ghereet ghemaect: Hy vertrock van St Lucar den elfsten May 1549, ende was aen 't Eplandt Teneriffe, daer hy dyp maenden vertoefde / ende aen Cabo Verde twee; hem sterven wel acht-en-tnegentich personen af / ende vijftich moest hy achter laten om datse onbequaem waren de reple te doen: In 't ober-stecken naer Brasil hadden sy het weder seer contrarie / soo dat sy al van doot hadden moeten versmachten ten ware de slagh-reghenen haer te baet hadden ghekomen; een van syn schepen met lebentich personen ende elf peerden bleef onder-weghen / soo dat men daer noyt meer van ghehoort heeft; de twee resterende schepen quamen te lande ontrent Los Baxos de St Roque, ende houdende langhs de kuste / passeerden in 't ghelichte van de Marannon, ende ontrent hondert mijlen voorder op de hooghte van een halve graedt (ghelijck Herrera schijft) ende 12 leguen van landt bonden versch water in de zee / welck Orellana seide de rievier te wesen die hy sochte: deden de rievier aen / ende op twee Eplanden die wel bewoont waren kregen sy victualie hy manghelingh; voeren voorts met beyde de schepen de rievier op wel 100 leguen; ende ontrent seckere hutten van de Wilden daer weynigh vooz-raet was van lijf-tocht / setten sy het om een jacht op te maken / en daer stozven hem 57 personen af: setten hier een van de schepen om 't selver werck te gebuycken tot de jacht; de welcke in dyp maenden vol-maect hebbende / voeren twintich

twintich leguen hooger / ende verloozen daer 't ander schip / soo datte daer een barcke timmerden van 't wack / daer dertich personen twee maenden ende een half met beligh waren. Onder tusschen voer Orellana met de jacht om den principalen arm van de rievriere te soecken / ende de selve niet hebbende ghevonden in dertich daghen / quamen weder / ende socht naer den vooz-schreven arm vooz de tweede reple / de reste van syn volck ghebiedende hem te volghen naer Punta de S. Iuan. De barcke vol-maectt zijnde / voeren sy de rievriere op tot het Eplandt Marribuique, ende voozts tot het Eplandt Caritan, ende dertich leguen hooger vonden sy dyp principaale armen van de rievriere / die daer naer in een quamen / soo dat de rievriere daer twaelf leguen breedt was; dan bindende haer te swack van volck / ende ghebzeckigh van alles / keerden sy de rievriere af / ende ontrent veertich leguen binnen de rievriere ghemoeten sy een hoogh landt / welck sy vast landt oordeelden te wesen; de Indianen noemdent Comao, daer sy alderhande lijf-tocht bequamen vooz koopmanschappen: hondert Spaegniaerden sloeghen haer daer neder (soo Herrera schrijft) om dat 't landt schoon ende vruchtbaer was: de reste voeren voozts de rievriere af tot datte quamen in de Margarita, daer sy de hupl-vrouw van Orellana vonden / die haer verhaelde hoe dat haer man in de rievriere ghestorven was van siekte ende rouw dat hy den rechten arm van de rievier niet en hadde kunnen binden. Dit is de upt-komste gheweest van beyde de tochten van Orellana, upt 't verhael van welcke seer wepnigh bescheets is te rapen.

Ick en bevinde by geen historien die ick tot noch toe hebbe gelien / dat niemant van de Spaegniaerden de ontdeckinghe van dese rievriere nader-hant heeft vervolgt met schepen de rievriere van onder op-varende; alleen schrijft Lopes Vaz dat 't selve is onderstaen by een Portugees / doch niet slecht succes / sonder de rievriere verre op gheweest / ofte yet bysonders ontdeckt te hebben.

Het vierde Capittel.

Ontdeckinghe van derievriere TOBO ofte DE LAS AMAZONAS by onse Nederlanders, ende eerst de ghelegentheyte van de oost-zijde.

Tot noch toe hebben wy verhaelt 't ghene vooz-genomen is by de Spaegniaerden in 't ontdecken ende onder-soecken van dese groote rievriere de las Amazonas; sullen nu vooz-varen tot het ghene van de selve is onder-vonden by onse Nederlanders / die al vooz-beele jaren hebben begonnen dese rievriere te bevaren; upt welcker verhalen wy bevinden de sonderlinghe ghestalte en ghelegentheyte van de oost-zijde van dese groote rievriere / die seer ghevaerlijck is om aen te doen / wegen de blackten ende sanden die sy daer hebben bejeghent; want komende van 't oosten na de groote rievriere toe langhs de wal henen loopen / vonden de kuste van ontrent achthien mijlen by oosten den oost-hoeck van de groote rievriere / meest streckende west ten noorden ende dede hem op met diverse hoecken ende in-bochten / ende meest eenparigh heel leegh landt / ende over al barningen tegen het landt aen; tot datte quamen ontrent ses oft seven mijlen by oosten den vooz-hoeck / alwaer se haer rondt-om beset vonden met ravelinghen ende sanden ofte platen; van welcker eenighe met leegh water op een springh gantsch droogh legghen / ende eenighe altydts / wiesende wit landt / ende binnen tusschen de selve sandt-platen ende het vaste landt is een oneffen grondt / doch al fraepe landt / ende goede ancker-grondt; het vaste landt is altemael wildernis / vol boomen / ende al ghebroocken landt / daer verschepden rievierkens ende kreecken upt-komen; de jonghe boomkens staen hier op veel plaetsen in het soudt-water ende op de gorzen en wassen / ende is over al een vette klep-grondt: dit is het gheboomte daer wy in 't vooz-gaende de Franchoplen hebben hooren van sprecken / welke die noemen Apparituriens, ende zijn Mangues. Om den oost-hoeck van de rievriere vonden de onse met haer jacht een rievriere die sy noemden Rio de Reygers,

om datse daer veel repgers laghen; 't landt streckt hem van den hoeck ontrent vier mijlen zuydt-zuydt-west ende nooydt-nooydt-oost/ ende wordt by de Wilden ghe-naemt Marapa; (ende daer laghen sommighe rudtsen ofte klippen die met leegh water boven zyn/ welck de onse noemden de Swarte Verckens, ende tusschen beyden dooy-seplende/hadden ses badem waters/landt-grondt:) ende dan booyts zuydt ten westen en nooydt ten oosten/ tot de booytscheyben Rio de Reygers toe/ de welke meest oost ende west streckt te landtwaert in/ ende heeft vijf verscheyden in-wycken die d'een meer d'ander min in 't landt in strecken/ ende ten lesten heel droogh worden; 't landt is meest van de selve ghestalte als het booygaende hier booyen aen-gheroert/ veel boomen/ doch wildt ende van gheender weerden; bonden daer eenighe canoen met Wilden/ waer van sommighe niet en hadden als boghen ende pijlen/ ende hamacken van cottoene garen; ende sommighe een woepnigh Tabac, ende van die groene steenen die sy in haer lippen zyn ghelwoon te draghen. Vijf mijlen van de mondt van dese rievriere west ende west ten zuyden verscheyden/ leght een Eplandt welck aen 't oost-eynde een groot rif ofte banck heeft/ wel een vierendeel mijls in zee streckende/ ende de wal streckt van hier zuydt-zuydt-west ende nooydt-nooydt-oost ontrent vijf mijlen; de ebben loopen hier veel stercker af als de bloeden op-loopen. Op de selve kours ende streck wordt men een rievier ofte kille ghewaer achter een hoeck landts; ende wat booyder legghen verscheyden Eplanden vol gheboomte/ doch van gheender weerden; ende is al vol vlackten ende drooghten aen die zijde van de rievier/ zoo datmen daer seer voorsichtelijcken moet varen. De booydere beschryvinghe van de oost-zijde van dese rievriere/ sullen wy moeten staecken tot naerder onder-richt; want hoe-wel wy wel eenighe uyt-werpfels van de kuste/ ende oock eenighe obserbationen van de gheleghentheden van dit quartier hebben ghesien/ zoo en zyn de selve noch sulcks niet dat wy daer op een vaste ende pertinente beschryvinghe souden kunnen in-stellen; verhopende dat by de onse metter tijdt de gheleghentheit naerder ende beter sal worden ondersocht ende bekent ghemaect. Daer en tusschen zoo kan de ghestaltenisse van dit quartier ten deele verstaen worden uyt het gheene wy in 't booygaende Boeck ende hier booyen uyt de aentwijssinghen van Figueredo hebben by ghebracht.

Het vijfde Capittel.

Vordere beschrijvinghe van de groote rievriere DE LAS AMAZONAS, ende de gheleghentheit van de selve.

Alle de ghene die tot noch toe van dese rievriere hebben gheschreven/ gheben de selve een groote wijdtte in de mondt/ eenighe vijftich/ eenighe seltich ende meer mijlen: hoe-wel eenighe van de onse die de selve van de ghedachten oost-hoek naerden west ofte nooydt-hoek hebben gekrupst/ meynen dat de wijdtte by verre zoo groot niet en is/ de selve nemende op een rechte linie; dan alsoo beyde de hoeken veel verschillen van hooghte/ zoo kunnen beyde dese opinien wel ghelijck hebben in haer reeckeninghe. Oock zoo schryben de Spaensche ende andere schrybers wonder van de machtighe stroom van dese rievriere/ waer dooy te passe komt datmen 't versch water veel mijlen in de zee ghewaer wordt: welck apparentelijck naer den tijt van het jaer meer ofte min is: want van de maent Marrio tot in September, soo geben dese rievieren geweldich water uyt/ dooy dien het aldan soo veel reghent in dat gheweste op 't gheberghte. Mr Harcourt in syn ontdeckinghe van Guaiana, verhaelt hoe dat hy op den neghenden May viel op 't current van de rievriere des Amazonas, ende dat de selve sulcken gheweldighen stroom van versch water uyt gaff/ dat sy dertich leguen van landt zijnde van 't water droncken ende bebonden 't selve soo versch ende goet als van een fonteyne ofte poel: hadden daer beertich badem diepte/ al sandt-gront; ende des anderen daeghs hadden sy veranderingh van water/ 't welck wit en drabbich wert/ ende hadden doen 'smiddaeghs dertien/

derthien / ende naer de middagh weder lebenthiën badem waters : ende den elften saghen sy landt in 't welken van haer / ende setten op vijf badem waters.

De west-hoek van dese rievierē welcke leght op de hooghte van twee graden by noorden de linie / wepnigh minuten meer ofte min ; wordt by eenighe ghenaemt C. Race, by andere Cabo de Nord, by de onse de Noord-caep, ende oock de west-hoek van de Amazonas: van desen hoek streckt hem een groote blackte af eenighe mijlen in de zee. Die op dese kaep verbalt / moet anckers en kabels ghereet houden want daer gaet een harde stroom op de wal / ende dwars in 't landt.

Van de noordt-kaep de rievierē op / tot aen een rievierē die in dese groote loopt / ende ghenaemt wordt Arewary, zijn neghen leguen naer dat by de onse is onderbonden / ende de kours zupdt-zupdt-west. Dit is maer een deur-tocht / een gedeelte van 't landt gelijck af-sijndende / soo dat men te leegh verballende om de west / hier door met een tamelijck schip kan komen op de groote rievierē ; de noordelijcke mondt light op anderhalf graedt / streckt eerst zupdt in ; daer naer zupdt-oost ten oosten / ende komt weder oost-noordt-oost upt. Die hier door naer de Amazonas soude willen / moeste alle ghetijen setten / insonderhept voer de plate daer thien ende twaelf badem diepte is / ende dan met hoogh water over de plate stecken / houdende de spde van bagh-voordt. Tusschen Arrowary ende Arrepoco, sijn twee mijlen zupdt-oost ende noordt-west / het is tusschen beeden ses badem diep / lichte grondt.

Van Arrawary tot het eerste ofte noordelijckste Eplandt in de groote rievierē / by eenighe ghenaemt Kaluarie, reekent men twee mijlen zupdt-zupdt-oost ; ende van Kaluarie tot Sapeno ofte Sapenou veerthien mijlen : welck de pertinentste kaerte ofte ontwerpinghe van dese rievierē die wy als noch hebben kunnen sien / stelt op de hooghte van vijftich minuten / wepnigh min ofte meer by noorden de linie / ende recht teghen over naer het oosten toe een bewoont Eplandt ghenaemt Coarien ; ende aen de selve west-zijde van de rievierē / een wepnigh boben Sapenou, een kleyn rievierken ofte in-let daer by noorden ghelegghen / is Arrowas, ende by zupden Paricores, twee plaetskens daer de Wilden haer onthouden : ende tegen over naer 't oost-zupdt-oosten Arrowais, ofte gelijck andere het noemen 't Eplandt Arrowen. Voorts aen de selve west-zijde by naer onder de linie / een rievierken met een dyp-hoekigh Eplandeken in de mondt / aen de welcke ghelegghen is een dorpen Mararem ghenaemt / ende dieper in 't landt Roakery ende Anarcaprock ; ende teghen over naer 't zupdt-oosten het Eplandt Sapanapock ; ende Matiana, recht onder de linie ; ende by zupden de linie by naer een halve graedt het Eplandt ende dorp Corropokery, welck andere noemen Corpecari ; die daer over aen de noordt-west-zijde van de rievierē teekenen Tockes Kille.

Voorder de rievierē op / ende by naer op de hooghte van een graedt by zupden de linie / kommen aen een anderen arm van de rievierē die noordt-oost waert ofte daer ontrent af-loopt / alwaer verscheyden woon-plaette legghen aen de oost-zijde / die de voorsz. kaerte noemt Aropoya, Corpopy, Capitan ; ende een andere kaerte noemt die Wayecorap, Mannetibi, Corpappi. Daer naer op de selve oost-zijde van de rievierē ende wepnigh hogher als Aropoya heeft de voornoemde kaerte Matorion, ende by naer op de hooghte van een graedt ende vijftich minuten Huaman, een woon-plaette van Indianen ; ende op de hooghte van twee graden ende twintich minuten by zupden de linie / Corropkery een dorp van Indianen van de natie Womian. Andere hebben aen de noordt-west-zijde van de rievierē het dorp Coegemynne ofte Coyminne : ende voorder de rievierē op veel klepne Eplandekens / en oock eenige klippen / ende eyndelijck een stotinge ofte val / soo dat men dien arm van de rievierē niet hogher op en kan varen / ende over sulckx wel te presumeeren is / dat dit de principale rievier niet en moet wesen.

Enighe van onse natie hebben eenighe jaren ghetracht de principale rievierē
upt

upt te binden / ende meynen oock de selve ghevonden te hebben / want naer dat ick by ghelooftweerdighe lieden ben onder-recht / soo hebben sy een kanaelghevonden welck seer verre streckt naer het zuydt-westen ofte die streck / houdende een groote breedte ende diepte sonder eenighe verhinderingh van stoztinghen ofte vallen; hebbe mede een Engell-man ghespoocken die ghetuyghde desen arm van de rievier met een bercke op-ghebaren te hebben naer syn legghen wel dyp ofte vier hondert mijlen.

Onse Nederlanders hebben eenighe jaren herwaerts dese groote rievier beginnen te frequenteeren / ende die van Vlissingen hebben op de selve twee stoztjens ende woon-plaetsen gheleght; van welck het eene ghenaeamt Nassau, is ghelegghen op Coyminne, welck gelijk een Eplandt is / achthien oft twintich mijlen langh / maer smal / ende ghelijck met een kreecke van 't vaste landt af-ghescheyden; ende werdt ghereeckent by de tachtentich mijlen de rievier op te toelen. Het ander ghenaeamt Oragnien, leght seiden mijlen neder-waerts / dan dese zijn vooz eenighe tijdt al weder op-ghebroken. Ghelijck oock andere naerder-handt daer gheleght. De Portugeesen van Para hebben 't volck seer verdoeben / ende woepnigh aen haer zijde ghelockt: soo dat de onse in den jaere 1629 de rievier soo verandert bonden / ende 't volck soo verlopen datse op de voornemste plaetsen schier geen huplen meer en bonden / ende 't volck datter noch was hadt hem gheretireert in kreecken ende moerassen / ver van de rievier af / daer men se qualijck kan binden.

Wat de ghestalte des lichts belanght / de selve woerd goetd ghehouden / ende den bodem van 't landt verscheyden naer de ghelegghentheyt van de plaetsen; daer is overbloedt van alderhande lijf-tocht / die de Wilden in sulcken overbloedt ons volck toe-boeren ende vooz snupsterjen verkoopen / datse dickwoils maer te veel en hebben: de Wilden zijn meest goetd volck / ende van de natie van de Yayos aen de west-zijde van de rievier / hoe wel daer noch andere natien woonen te landt-waert in / als de Cockettuway ende Pattecu, Tockyanen ende Arytiaen, Comoes ende Arwaccas, ende Wackehans. Daer vallen veel nutbare houten / diersehe berwen / gommen / cottoen / taback; men heeft daer supcker-riedt; ende Pita, welck alsoo goet ofte beter is als hennip / om netten / touwen / ende kabels van te maecten: veel boom ende aerdt-vruchten die tot sonderlinghe ghebruycken konnen dienen; Insonderheyt een boom welck de Wilde noemen Ademonie Totocke; ende de vrucht Totocke, welck seer groot is / ende by-naer rondt / de buptenste schelle dick / hardt ende houdtachtigh / doncker van berwe; is binnen verdeelt in ses verscheyden deelen / met tusschen schutfels verscheyden / in peder van welcke op malkanderen gheboeght licht / van acht tot twaelf ende meer noten / met een bysondere harde schoofse bekleedt / dyp-kantigh ende langhtwerpigh met dyp ghelijcke naeden / seer ghefronst / doch sijnder als de buptenste schelle / tusschen de twee en dyp dupm-breedt langh / ende ander-half breedt / dupster ros van berwe; in dese is een groote langhtwerpighe keerne met een rollachtigh vlies bekleedt; valt van substantie / de hale-noten van smaeck naerder komende als de amandelen / wit ende betachtigh / soo dat het by-naer alle de diensten kan doen / als de amandelen / ende oock olie gheben. Dese vrucht wast aen een uitermaten hooghen boom ende boven fraep ghekroont / syn bladeren zijn groot ende de ppen-bladeren niet onghelijck / doncker groen / doch onder witachtigh / draeght gheen bloeffem anders als seckere hottkens / van kouleur als de bladeren die allenskens swellen ende de vrucht voort-bzenghen; dooz dien dese vrucht soo hardt ende swaer is / ende de boomen soo hoogh / en derben de Wilde dooz de bosschen niet gaen als de vruchte rijp is / dan met een houte schildt ofte ander schutsel op het hooft / want anders soude dese vrucht haer op 't hooft vallende / haer licht verpletten. De binnenste note vindt ghy beschreven by Carolus Clusius lib. 2. exotic. cap. 18. Doozts verscheyden mineralen ende ghesteynten / ende veelderhande waeren daer men handel soude mede konnen dzyben; welck by

wy alles soo wat kort ober-loopen / dooz dien wy hier naer in 't ghemeyn wat
breyder daer van sullen spreken.

Het seste Capittel.

Vervolgh van de rievieren ende de landen van RIO DE LAS
AMASONAS, tot den hoeck van de Baye
van WIAPOCO.

O nu boozder te beschryben de landen ende ghelegghentheden by wessen de
rieviere de las Amazonas ghelegghen / sullen wy beginnen met een Eplandt
welck leght booz de rieviere booz-noemt / ende wordt by de onse ghenaeamt het
Conijnen-Eylant, ende is ghelegghen op de hooghte van twee graden ende
vijf-en-beertich minuten by noozden de linie / ende streckt in de lenghte zupden
ende noozden. Dertich mylen by wessen van dit boozschreven Eplandt leght
Crabbeboere, zoo de onse het noemen / ofte ghelijck als andere het selve heeten
Carripapoóri, zyn verscheyden Eplanden / ofte veel eer verdzoncken landen /
leght op de hooghte van ontrent twee graden ende acht-en-twintich minuten;
de eerste tyn mylen strecken recht noozden ende zupden / ende de andere twintich
mylen noozdt-noozdt-west ende zupdt-zupdt-oost / wel zoo westelijck ende zoo
oostelijck.

Ik hebbe een Nederlander ghesproocken dewelcke upt een schip / welck hier
berggingh / ontkomen zijnde / by de acht jaeren onder de Wilden hier had' ghe-
woont / dewelcke ghetuyghet dat dit al verdzoncken landt is booz veele mylen / en-
de dat de Wilden by de visch leven ende weynigh ander onderhout hebben. Van
hier booztswest-waert aen tot den hoeck toe van de baje ende rieviere van Wia-
poco, zyn diversche rievieren / de welcke allena de obserbatie van de onse tye-rie-
vieren zyn / die met het leegh water genoeghlaem droogh loopen. Mr Harcourt
stelt in dese distantie Arrapoco (een tack van de Amazonas) Arravvary, Micary,
Conavvini, ende Cassipurogh. Laurens Keymis noemt dese rieviere Arrovary,
Ivvaripoco, Maipari, Coanavvini, Caspurogh: ende seght dat Arrovari een schoon
rieviere is / legghende op de hooghte van een graedt ende beertich minuten; heb-
bende op de barre met leegh water ten minsten dyp badem waters / ende binnen
acht ende tyn badem waters / al byack; hy en vondt daer gheen volck ontrent
de zee-kuste wonen: Andere gheben dese rievieren noch wat andere namen / dan
sien meest op de boozgaende.

Onse Nederlanders stellen hier derievier Arikary op de hooghte van twee gra-
den ende seven-en-twintich minuten by noozden de linie / ende ghetuyghen dat
't gat van de selve rieviere streckt in 't uyt-zepden zupdt-oost ten oosten ende zupdt-
oost / ende datter een banck leght booz de rieviere die aen bagh-boozdt moet blijven
legghen in 't uyt-zepden / ende dat het landt aen stier-boozt streckt zupdt-zupdt-
oost. Vier mylen ende een half naer 't noozdt-noozdt-westen leght de rieviere Car-
sewinne ofte Cassewini, op de hooghte van twee graden ende vier-en-dertich
minuten; 't gat van de selve rieviere loopt oost ende oost ten noozden in / tusschen
twee bancken doo / al waer op 't ondiepste leven voert waters is; de rieviere in-ko-
mende streckt het landt aen stier-boozt zupden / ende aen 't bagh-boozdt noozdt-
noozdt-oost. Van den bocht van de rieviere Cassipurogh west-noozdt-west komt
men by eenen hooghen hoeck van de baje ofte rieviere van Wiapoco, desen hoeck
streckt west-noozdt-west twee mylen / ende daer is vier ende vijf badem waters /
weeke grondt.

Mr Harcourt insyn Discoverie of Guiana, beschryft de ghelegghentheydt van
dese contreye aldus: Den westelijcken arm ofte tack van de rievier van de Ama-
zonas, welck in de zee valt / is ghenaeamt Arrapoco, daer veel ende verscheyden
heer-

Siet
vooren
cap. 5.

heerschappijen van Indianen zijn ghelegghen. Van Arrapoco nooydt-waerts is de rieviers Arrawary, welck is een schoone rievier/ende ontdeekt een seer vermakelijck landt. Van Arrawary tot de rievier Cassipurogh streckt hem upt de provincie Arricary, welck onder sich begriypt de heerschappijen van Arrawary, Maicary ende Cooshebery, daer Anakyury het hooft van is/ een Yaio van gheboorte/ ende gheblucht van de landen ghelegghen ontrent den Orenoque, upt vzele van de Spaegniaerden/ de welcke hy doodt-vpandt is. Hy hadde hem neder-gheslagghen in de provincie van Arricary, ende woont nu te Morooga in de heerschappije van Maicary. Van dese plaetse naer 't nooydt-westen loopt de rievier Conawini in zee/ daer de heerschappije van Cooshebery aen paelt/ van de welcke 't hooft is eenen Leonard Ragapo, doch onder den voorsz. Anakyary: desen Leonard is ghedoopt ende heeft voorsz desen in Enghelandt gheweest met Sr Walther Raleigh, soo dat hy hem ende onse natie noch een seer goet hert is toe-draghende/ ende kan oock een weynigh de Engellsche taele sprecken. Gheduerende de tijdt dat ick te Wiapoco vertoefde/ door de kondtschap die ick hadde van hem ende syn landt/ ende van secker ghesteente datter wordt ghevonden/ welck men vermoede diamanten te wesen: sondt ick mijn coulyn Capiteyn Fisher om dit te onder-soecken/ ende eenighe van dese steenen te halen; desen Leonard onthaelde mijn coulyn heel wel/ ende gaf hem leydts-lieden om hem te brengen tot de plaetse daer dese steenen worden ghevonden/ weseude by de 50 mijlen zuydt-waert binnen 's landts. Van dese plaetse booywaerts berthoont hem eenen hooghen bergh/ genaemt Cowob, op welckes top (naer 't leggen van de Wilden) een groote poel is/daer seer delicate visch in wordt ghevonden. De landoutwe was soo schoon ende vermakelijck als men soude konnen sien; dan de steenen gheen diamant/ maer wel Topasen, welcke wel ghelmeden ende gheset zijnde/soo fraepen luyster (seght hy) hebben als eenighe diamanten; ends gheven goede hope/ dat men hier naer daer noch beter ghesteente soude moghen vinden; want daer in Oost-Indien dese Topasen worden ghevonden/ daer bindt men oock de meeste diamanten. Hebben eenighe van dese steenen ghehad/ dan zijn seer weeck/ ende de luyster en is maer matelijck.

De selve Harcourt verhaelt voozder dat hy de provincie van Cooshebery hadde bevonden te wesen een seer ghelondt ende schoon landt/meest eben grondt/ ende verschapden met schoone velden/ vzychbare weyden/ ende fraepe bosschen; benefens eenighe heubelen ende dalen die een seer lustigh prospect gaven.

Van de rievier Cassipurogh nooyt-west-waert tot de rievier van Arracow, ende boozder te landt-waert in naer 't westen ende zuydt-westen/ tot aen de rievier Arwy (welck in Wiapoco komt boven de ballen) strecken haer upt de provincien van Arracoory ende Morownia; welck al mede zijn van de selve ghesalte ende vermakelijckheyt als 't landt van Cooshebery. Het landt van Arracoory is wel bewoont/ ende haren oppersten Capiteyn is ghenaeamt Ipero. Ende hoewel tusschen dese Arracoories ende de Wiapocories gheen groote ende innerlijcke vrientschap en is/soo houden sy nochtans in upterlijck gelaet vzeede met den anderen. Morownia is mede vol volcks/ en is een vziendelijcke natie van Wilden. In die provincie leght een seer hooghen bergh van 't fatsoen van een Pyramide, ofte supcker-broot/van de welcke men verre ende wijdt 't landt daer om-her kan oversien. By zuyden de provincie van Morownia, op de palen van de rievier Arwy is de provincie Norrack ghelegen/welckes inwoonders zijn Caribes, ende vanden van de inwoonders van Morownia ende Wiapoco; welck al mede staen onder 't ghebiedt van Anakyury, de grootste Heer ofte Casique van alle de Yaos die op dese kust woenen tusschen de groote rievier des Amazones ende Deslequeke.

W I A P O C O.

Het lebende Capittel.

Beschrijvinghe van de Baye ende Rievieren van WIAPOCO, ende andere daer ontrent gheleghen.

In't booz-gaende Capittel hebben wy verhaelt hoe dat den hoeck van de bays van Wiapoco van de rieviere Cassipurogh af-streckt west-noordt-west; desen hoeck wordt by eenighe genaemt Cabo de Nort; by andere Cabo de Conde in de kaerte van Sir Walter Raleigh; Laurens Keymis noemde de selve Cabe Cecil; ende de onse noemen die gemeynlycken Cape d'Orange. De bays naer 't segghen van Keymis streckt haer dertich mylen naer het westen. Binnen de bays van Wiapoco, aen de oost-zijde loopt de rieviere Arracouw, ontrent een half myle naer dat de onse ghetupgen / ende in Arracouw valt binnen 's landts de rieviere Wats, soo Harcourt ghetupght; dan in eene kaerte vinde ick datter twee andere rievieren binnen 's landts in Arracouw komen / Rio Arrocauile ende Ycoripi. De rievier Arcovile wierdt by de onse besocht in den jare 1600, twee mylen binnen de selve / noemen de selve Ycoripe, ende noch dyp mylen boozder R. Tamyne, seer diep / maer niet breeidt / ende by-naer stil-staende water / ende vier mylen de rievier op 't doorp Sapyte, ende boozts dooz een bosch ende moerallighen wegh 't doorp Awarapata. Ghetupgen mede dat de rievier Arcoa in de mondt wijdt is een halve myle / ende dat de selve verre op in 't verdroncken landt woonen de Arrecooffen, vzienden van de laos; hebbende tot vbanden de Mayos. De rieviere van Wiapoco selfs (als Thomas Masham ghetupght / die daer was in den jare 1596,) is gheleghen by-naer op de hooghte van vier graden by noorden de linie; dan eenighe van de onse stellen die op de hooghte van vier graden ende een half. De selve Masham ghetupght boozder datse in de mondt heeft twee badem waters / ende ondieper is binnen de barre / alsoo daer niet boben ses ende leben voet waters en is / ende oock minder in beele plaetsen; is in de mondt by een myle breeidt / dan binnen niet ober een half myle / ende tot de groote val ofte stortingh van water zyn selstien mylen. Men heeft daer veel Eplandekens in de rieviere / ghelijck meest in alle dese rievieren. De Wilden die op de rievieren woonen zyn van dypderley natien / Yayos, Arrowan ende Arwaccas; is goet volck / welck de vzeemde die daer komen wel onthaelt; zedigh naer de wijse van de Wilden / gaen naeckt / dan schijnt wel klederensouden dzaghen indien sy die hadden: hebben een sonderlinghe bondt om de visschen te vanghen / met seker seer sterck-riekende houdt / ghenaemt Ayauw, in 't water te werpen / daer de visschen soo van beswijmen / dat sy met de handt ghevat worden. Haer broodt is Cassavi, daer sy oock haeren dzanck van maken / met de selve te kauetwen ghelijck de Wilden van Brasil, welck sy Pernou noemen / ende dzincken haer daer seer vol in. Wordt ghemaect van Cassavi heel swart ghebzandt / ghekaeutot ende dan gheloden / ende eyndelijck dooz een mande gheperst; is klaer ende van verwe als Lubs-bier / dan kan niet ober vier oft vijf daghen dueren. Worden daer seer ghequelt van een onghedierte ghelijck een bloop (welck sy Niguas noemen) dat tusschen de naghelen ende 't vleesch in-kruppt / ende groote pijn ende verderf veroorzaect. De gheleghentheyt van 't landt ontrent de zee wordt booz onghelondt ghehouden; hoe-wel Mr Harcourt contrarie ghetupght / die daer in den jare 1608, volck in 't landt liet / onder 't ghebiedt van syn broeder / die daer neder-sloeghen in een doorp by de wilden ghenaemt Caripo, op een klippighen bergh daer niet wel aen te komen en is / upt oozlake van de dichte boschagie ende steyle klippen / als alleen by sommighe weggen die naeuw ende steyl zyn / soo dat het op-komen licht kan belet worden. Van dertich die daer bleven dyp jaren langh / stozvender ses / ende dat meest by onghesbal. De onse die

Har-
court.

noch booz die tijdt op dese rievier hebben ghehandelt / ghetuyghen mede dat dese plaetse eer ghelondt is als onghelondt; dooz dien dat de siecken van elders komen- de hier haest weder ghenesen. Dese rievier heeft diverse af-ballen ofte stozingen van water / d'een hoogher als d'ander / welck men swaerlijck kan op-komen / ende niet als met groote moepte in de maendt van Augustus : een wepnigh boven de eerste val komt de rievier Arwy in Wiapoco loopen / ende eenighe dagh-reylen boven de ballen woont een seker natie van Caribes, welcke soo groote ooren sou- den hebben / dattet qualijck te ghelooen is / die de Indianen dit verhalende noe- men Marashe waccas, ende segghen dat sy onder haer een beeldt hebben / welck sy eeren ende aen-bidden als haren Godt / ende houden het in een huys tot dien eynde ghemaect; is van fatsoen als een man die op syn hielen sit / houdende de knyen open / de ellebogen daer op rustende / ende de handen op-houdende / met de palmen boozwaerts / siende om-hoogh / ende met open monde wydt gapende. Noozdt- noozdt-west van Wiapoco een mijle licht het rievierken Winipoco daer Arwac- cas woonen / daer syn soo veel tigren dat het af-grijselijck is / en men kan daer niet ghedueren van de Mosquitos, het landt daer om is berghachtigh ende de grondt harde roode aerde. Aen de noozdt-west-zyde van Wiapoco ontrent vierde-half mijlen op 't uiterste punt van 't landt leght een bergh die sy noemen Gomeribo, ofte Commaribo, welckes grondt seer excellent is om te planten Tabacco, Maiz, cottoen-boomen / Annoto-boomen / wyngaerden ende eenighe andere plantagie. Aen de selve zyde is mede een klepne kreecke / welck ghenaeamt woordt Wainary, streckende ontrent een dagh-reple te landt-waert in naer 't westen; eenighe hebben het booz een rievier gehouden / dan alsoo tgeen fonteyn ofte springh en heeft / hebben haer hier in herabuseert. Naer 't noorden ende noozt-westen van dese kreecke leght een rye van seer hoogh gheberghen / streckende naer de rievier Apurwaca toe (daer wy stracks sullen van spreken) welckes grondt is goet ende vruchtbaer om Ta- bac daer in te planten / ende daer waelt de beste van dit gantsche quartier; oock soo groepen daer de alderbeste supcker-rieden die men daer te lande vindt; ende alle het landt tusschen de twee rievieren Wiapoco ende Apurwaca woordt ghehouden de provincie van de Wiapocories, begrypende onder sich de heerlijckheden van Wia- poco ende Wainary. Het in-komen van Wainary is klippigh ende ondiep / ghe- lijck Laurens Keymis ghetuyghet: Ende de onse die daer waren in den jare 1598, ghetuyghen dat het moerachtigh landt is / daer gheen volck doen en woonde / ende datter veel crocodilen waten in de rievier.

Het achtste Capittel.

Voordere aen-merckinghe op de rievier WIAPOCO, uyt de onder- vindinghen van onse Nederlanders.

Tot boozder kennisse van dese rievier sal ick hier in-boeghen 't ghene ick ver- staen hebbe van een van onse natie die daer booz veel jaren verscheyden reylen heeft gheweest: de selve getuyghet; dat men in 't in-komen van de rievier bint beer- thien ende vijftien voet waters / ende dat men om in te loopen bagh-boozts zyde naest moet houden tot dat ghy de zuydt-rievier open siet / dan loopt men recht op 't hooghe landt aen / ende siet de hutten van de Indianen / als mede de west-rievier open / daer men met gheen schip in en magh / maer wel met booten ofte canoen / en loopt oock niet verde te landt-waert in : aen stier-boozdt legghen d'p dozpen daer Arwacas woonen / die haer geneeren met Cassavi te maecten / cottoen ende berwe te vergaderen / goet slag van volck / houden veel hoenderen / soo dat daer goede lijf-tocht is te bekomen : om met schip ten ancker te komen / moet men de sandt-baye van 't hooghe landt booz-by loopen / ende setten om den hoek op d'p badem ende een half; ende men kan oock met het schip op 't lijck loopen sonder sozghen; dese rievier loopt naer het groote val toe / heeft aen stier-boozde een

een doyp in een kreecke / daer handel valt / ende men heeft aen de selbe zijde noch twee rievieren eer men aen 't rechte val komt; in dese rievieren zijn noch leven doypen; in de eerste vier/ ende in de andere dyp/ daer al volck woont; ende by het val aen Stier-booydt legghen noch dyp doypen / in het op-baeren; ende aen bagh-booydt-zijde van het val over den bergh zijn vijf plaetsen daer Indianen woenen. Dese vallen en zijn niet te passeeren in de reghen-tijdt / maer op ander tijden varen de Wilden die op met canoen.

Van het val wederom keerende naer beneden toe/ heeft men aen Stier-booydt-zijde noch twee rievieren die in 't landt strecken/ daer sy in de eerste vijf plaetsen/ ende in de tweede dyp plaetsen bonden daer Indianen woonden.

Alle dese plaetsen ende ghelegentheden bonden sy in de West-rieviere/ soo sy die noemen. Voorts ghetuppen sy van de Zuydt-rievier/ dat de selbe ondiep is in de mondt / soo dat men daer met gheen schip in en magh / dan wel met een jacht dat dyp boet ende een half diep gaet; dan binnen is sy dieper/ soo dat sy daer by gilsinge wel acht-en-dertich mijlen op waren/ ende al diep water bonden; ontrent twaelf mijlen dese rievier op aen Stier-booydts zijde/ hadde een Dupitsch-man ghewoont/ de welke eyndelijck van de Wilden was dootd-gheslaghen om 't quaedt leven dat hy onder de Wilden boerde: sy bonden daer noch een groot vat met verwe het welke de booyt-scheyben Dupitsch-man hadde vergadert; noch selthien mijlen booyder aen de selbe zijde is noch een kreecke / daer sy mede dyp plaetsen bonden van Indianen/ ende kregghen daer veel verwe: eenige mijlen booyder en bonden sy gheen hupsen meer: aen bagh-booyt zijde van de selve rieviere bondense ontrent selthien mijlen van zee een ander rievier / die booyt aen de mondt / ende ontrent twee mijlen innewaert wat wijdt is/ dan wooydt daer naer smaller; daer zijn twee doypen / dan de inwoonders zijn Caribes ofte menschen-eeters: vijf mijlen naerder de zee is noch een ander rievier met fraep leegh landt / wepnigh kreupel-bosch/ veel Zabanen als men die noemt: dese strecken al zuyden ende zuyd-zuydt-oost ende wel soo oostelijck/ soo datse by alle apparentie naer de Amazonas streckt; binnen de selve rievier aen bagh-booydt-zijde so ghy die in-komt/ is een ander naeu rievierken daer oock volck woont/ welck sy verspraken / ende werden by de selve wel onthaelt. Al dit volck is leer bebbeest booyt de Cariben die te landt-waert in woonen / om datse dickwils op haer onversienste van de selve worden bespronghen ende wegh-gheboert. Al dit verhael is licht af te nemen dat de rieviere van Wiapoco verscheyden armen heeft die d'een berder als de ander in 't landt in-loopen; ende dat het volck dat hier woont wel mede te handelen is booyt sulcks als sy daer hebben; met ncerstigh ondersoecken soude hier wel wat meer te vinden wesen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van de Rievieren APURWAKA, Couwo ende Wia, by Westen WIAPOCO ghelegghen.

N Aer 't nooydt-westen van de bape ende rieviere van Wiapoco komt booyt eerst in zee gelooopen de rieviere Apurwaka, als Mr Harcourt die noemt/ ende meest onse kaerten: oft Caperwarka, als Laurens Keymis die heet; welck naer 't seggen van Harcourt een fraepe rieviere is/ ende wel betwoont; dan den booytscheyben Keymis seght dat hy dese rieviere wel veertich Enghelsche mijlen op boer / ende gantsch gheen volck en vernam (welc wel niet te verwonderen en is/ want niet alleen aen dese rieviere maer ooc andere gewesten van dit quartier vintmen d'een tijt volc en d'ander tijt weder niet/ dooyt dien 't volc dicmaels verandert van plaetse) en dat hy daer aen de boet van een bergh soo veel bysilie-hout velde als hy in syn boot konde laden. Bonden daer mede van de boomen welckes schoyse schijnt wildt kaneel te wesen / de welke veel in de straete van Magallanes wassen. Naer de

af-teekeninghen die ick ghesien hebbe van dese rievier / soo moeste al tamelijck wijdt zyn / ende heeft eenighe Eplandekens binnen in; ende daer komen eenighe klepnder rievieren in van by oosten ende zuden; den uitersten hoek van 't landt leght op de hooghte van vier graden ende twee oft d'p-en-twintich minuten / ende streckt zupdt-zupdt-oost in / een stuck weeghs / ende keert dan naer 't zupdt westen om. De onse die daer waren inden jaere 1598, ghetupghen datter in de mondt van dese rievier light een langhwoygh Eplandt puntigh; aen beyde zyden op de rievier (welck naer 't segghen van de Wilde ver te landwaert in loopt) zyn wonderlijck veel papgapen ende andere schoon vogelen; ende de boomen suten vol klepne merkatijens; daer wassen veel palm ende Cocos-boomen; light van Comaribo vijf mijlen.

Noordt-waert van dese rieviere ontrent ses mijlen leght een Eplandt welck eenighe Oncaiarie, andere Hocayari noemen; alwaer het doozgacns seer vuyt ende reghenachtich weder maect / upt-genomen in Solstitio hyemali, ende ontrent die tijdt / naer dat by eenighe is behonden.

Cauwo. Naest aen de rieviere Apurwaka leght de rieviere Cauwo ofte Couwa, alwaer de voozschreven Keymis in den jaere 1596 volck bondt van de natie van de Laos, de welke weynigh tijds te voozen herwaerts gheblucht waren vooz de tyrannie van de Spaegniaerden van Moruga, een van de naeste rievieren van Orenoque, ende hadden haer eyghen landt ten besten ghegheben vooz de Arwaccas, welck een bagabunde natie is; meest volghende de Spaegniaerden. De Laos (soo sy verhaelt) waren eertijds Heeren van al dit ghetwilt / ende om van andere natien onder-schepden te worden / soo teekenen sy haer aensicht ende lichaem met d'berche figueren / waer toe sy belighen de tanden van een kleyn dier als een rat / daer sy schabben mede maken / ghelijck oft met een spel gedaen waer / die nimmermeer upt en gaen. Naer 't segghen van Harcourt soo is dit volck al weder van hier vertrocken / ende hier en woont gheen volck meer; de rieviere en is niet seer groot; haer mondt leght ontrent op vier graden ende twintich minuten / ende streckt met een kromte meest zupdt ten westen in. De Wilden presenteerden aen Keymis een soorte van houdt / welck sy noemden Vrapo, ende de Enghele segghen dat het Basilie-houdt is / ende datter veel van daer ghebracht wordt naer de Trinidad, om met de Franchoplen te verhandelen. De onse die hier waren in den jaere 1598, ghetupghen dat op dese rievier seer veel Mosquitos zyn; de Wilde thoonden haer secker roodt-houdt / dan en was gheen Basilie-houdt; oock een ander houdt welck sy noemden Moura, van beter apparenctie. Light van Apurwaca twee mijlen noordt-west; aen de west-zijde van 't in-komen is ander-half ende derde-half badem waters / binnen d'p ende vier / aen de oost-zijde ligghen seckere d'zooghten die men moet mijden.

Wia.

De naest-gheleghene rievier wordt ghenaeamt Wia, welck is naer 't segghen van Mr Harcourt een fraeye rieviere / ende loopt seer diep in 't hooghe landt / ende ontdeckt een schoone landoutwe ende van groote hope: heeft een wijde mondt ghelijck een bape / op de hooghte van vier graden ende 40 minut. by noorden de linie. By westen van dese bape (naer 't seggen van Keymis) heeft men seer goede reeden onder klepne Eplandekens / van welke het groote ghenaeamt Gowateri, is bewoont by Shebaios; ende beneffens den oberbloet van ghebogelte / visch / vruchten / wilde verckens / ende ander wildt die men daer kan bekomen / soo geeft het daer de rieviere Caiana in zee valt (want dit Eplandt leght tusschen beyden de monden van Wia ende Caiana, naer sy segghen) een goede haven op vier ende vijf badem diepte vooz schepen van verschepden grootte. Op alle de kulle en is niet een lins ghelijck / soo dat Keymis het de naem gaf van Port Houward. De reede onder de Triangel-Eplanden / welck de westelijckste legghen van allen / op de hooghte van vijf graden / daer oock veel visch / ghebogelte / wildt / ende Iwanas zyn te bekomen / is mede goet / doch by de vooz-gaende niet te verghelijcken / daer

Daer de schepen met alle weder ende windt / al warender oock noch soo vele sekerlijck moghen legghen. Naer ick kan begripen upt het schryben van Keymis, soo streckt hy de bape / soo hy die noemt / soo verre upt / dat de rievieren Apurwaka, Cauwo, Wia ende Caiana daer in begrepen zijn; want hy seght dat de bape aen beyde zijden bepaelt is met hoogh landt / ende dat men oost-waert van de selbe gheen meer en siet / noch oock west-waert van een bergh die hy noemt Hobbergh: ende geeft booz een waerschouwwinghe / dat waer de bergen op houden / het bysilie-hout oock op houdt / ende te vergeefs boozder ghesocht wordt: dan dat men allenthalven vindt cottoen / peper / ynde ende balsem / ende menichte van woortelen van het krupdt wiapassa, welck de smaeck hebben van gember / ende zijn van sonderlinghe kracht / ende naer syn legghen goet booz de buyck-loop / ende de hooft-pijne.

Het Eplandt welck leght tusschen Wia ende Caiana, wordt hy Mr Harcourt ghenaemt Mattoory, is seer hoogh landt / ende hy de selstien mijlen groot; ende de ghelegghentheydt van dit Eplandt is sonderlingh bequaem tot bescherminghe van de haven van Caiana, gebende van natueren twee seer bequame ghelegghentheden om gheschut op te planten / dat men die niet beter hy konst en soude konnen maken.

En gheteekende kaerte die ick hebbe ghelien / noemt dit groot Eplandt Mayeri, ende stelt daer in booz aen 't in-komen van de bape die na de rieviere Wia toe-loopt een hoogh gheberghte op de kustte met namen Moriori; ende hy naer in 't midden van 't Eplandt ober dwars een ander geberghte met namen Matorwi, ende een dorp van Indianen booz op 't strandt: de Eplandekens die hy oosten 't selbe groot Eplandt in zee legghen / worden hy de selbe ghenaemt het oostelijckste / Sanna woni; ende het westelijckste / Epenesari; ende de twee noordelijckste / Epone regemera: andere geven die noch andere namen / ghelijck een peder natie daer syn curieusheyt in ghebypckt.

C A I A N E.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Rieviere C A I A N E, ende de ghelegghentheden van de Landen ende volckeren die daer wonen.

N West de rieviere Wia, volghet de rieviere Caiana, de welke ghelegghen is op de hooghte van vier graden ende acht-en-beertich oft vier-en-vijftich minuten / ghelijck hy de onse is onderbonden; de welke getuyghen dat vier mijlen hy oosten de selbe rieviere een klippe leght ontrent dry ofte vier mijlen van 't vaste landt / die de Wilden noemen Hocaiari, ende de onse noemen die Constapel, welke noch een klepnder klippe heeft ontrent een half mijle van haer gelegghen naer 't zuden; men magh daer wel tusschen beyden dooz loopen / want het is daer neghen ende thien vadem diep; ende wel een mijl hy noorden de groote klippe leght een drooghte daer 't seer op barnt als 't water hol gaet. Tusschen de Constapel ende 't klepne klippen dooz-komende / moet noch al nooyt-west ten noorden bestebent worden om boven het westelijckste van de vijf Eplanden te loopen / dooz dien de stroom seer hardt om de west loopt.

Van de vijf Eplanden neffens 't landt van Caiana ghelegghen / zijn de twee oostelijckste de klepnste / het westelijckste oock niet seer groot / dan de twee middelste zijn de grootste. Dese Eplanden van 't oosten booz-by komende / en is men niet verre van de rieviere Caiana; ende om de rieviere in te loopen / moet men de slach houden van de wal op vier ende vijf vadem diepte: ofte van het westelijckste Eplanden moet men west aen-gaen / ende altemet wat zuydelijcker tot dat men de rieviere open siet / de welke als dan ontrent zuydt-zuydt-west van u sal wesen / ende

daer naer toe roepende/ moet men de oost-wal houden. De riebierē is in 't in-komen wijdt / ende meest dyp ende een half badem diep. Ontrent een mijl van het landt leght een klipken een weynigh boven water; als men 't selbe aen stier-boozdt laet legghen / en ghemoet men gheen swaricheyt meer. Oost ende westmaen maect hier hoogh water; ende buyten 't gat loopt de stroom gheduerigh om de west. Dit is de ghelegentheyt van de riebierē ghelijck die by de onse is bebonden.

Mr Harcourt seght / dat aen stier-boozdt-zijde ghelijck als men de riebierē inkomt een Eplandt leght van leegh landt / by de Wilden ghenaeamt Muccumbro, ghelegghen tusschen d'riebierē Caiana ende Meccoria daer aen volghende; ende is ontrent de selshien mijlen in 't ronde. In dit Eplandt zyn twee berghen; de eene ghenaeamt Muccumbro, daer het Eplandt den naem van heeft / ende den anderen Cilicedemo; van dese berghen kan het meesten-deel van dit Eplandt oversien worden / welck heeft seer veel schoone velden ende weyden met eenighe boommen / ende is vol wildts.

De in-woonders van de provincie van Caiana (seght hy) zyn Caribes, haer boornaemste Oberste was ghenaeamt Arrawicary, welck woonde te Cilicedemo booz-noemt; bonden hem houtw ende troutw tot onse natie; soo dat hy daer bier oft byl van syn volck liet om de vrientschap met dese Wilden te onder-houden / ende haer tale te leeren / ende sien de vrede tusschen haer ende de laos ende Arwaccas te onder-houden. Zuydt-west-waert van dese provincien boven in 't hooghe landt zyn noch veel ander natien ende volckeren / die noch niet wel bekend en zyn; oock en zyn de inlandische provincien niet soo wel bewoont ende volck-rijck / alsoo 't meeste volck hem neder-slaet by ende langhs de riebieren / om met haer canoen van plaets tot plaets te varen. En hebben gheen vaste oft ghesette forme van regieringhe onder haer / erkennen alleen een ober-hoofd die sy gehoorlaemen soo ver ende langh als het haer lust; ende soo hebben sy in elcke provincie ende heerlichappijē een Casique die alles gouberneert / ende by-nae in elcke blecke ofte doorp; sy straffen ghemeenlijck doodt-slaghers ende ober-speelders metter doodt / dooz seecker lieden by haer ghestelt tot het straffen van dese sonden. Sy nemen veel wijfs / ende zyn daer wonderlijck jaloers over / ende verwachten groote kupsheyt van haer: want soo sy die in eenigh ober-spel bebinden / doen haer stracks de herstennen upt-slaen. Die van eenighe qualiteyt zyn onder haer / hebben al twee ofte dyp wijben / ofte meer; ende hoe sy meer wijben konnen onder-houden / hoe sy meerder gheacht worden. Haer wijben (insonderheyt de oudste) dienen de mans ghelijck haer knechts / want backen ende bereyden 't bzoedt / ende maecten den dranck / dienen haer ober-mael-tijdt ende doen boozts alle hups-diensten.

De Caribes, naer 't segghen van Harcourt, zyn de oudste in-woonders van dit gheweste; de Yaos, Sappaios, Arwaccas, Paragotos, zyn ofte van den Trinidad, ofte van den Orenoque herwaerts gheblucht vooz de Spaegniaerden; soo dat tusschen de Caribes die op de kust woonen / ende dese andere natien maer een ghebeynde peys; ende tusschen de Caribes die op 't hooghe landt woonen / continuele oorloge is; want komen op syn onberliens af / ende voeren een deel van 't volck wegh / ende slaen een deel doodt / verbranden ende destrueeren haer hupsen / ende doen haer alle ober-last die sy konnen; dan sints dat onse natien daer hebben begonnen te komen / soo hebben sy wat wapenen bekomen / waer mede sy haer nu wat beter teghen de Caribes konnen verweeren; ende soudē wel wenschen dat de Christenen daer quamen woonen om haer beter te beschermen teghen haer vbanden.

Alsoo wy nu bykants in 't midden zyn van het eerste quartier van ons verdelinghe / soo sullen wy de ghelegentheyt van dit gantsch gheweste hier in-boegen / ghelijck die by Mr Harcourt is upt-geghen: Ende by eenighe van de onse onder-bonden.

Het elfde Capittel.

Van de gheftalte des lichts ende weder, ende voorder gheleghent-
heden van het volck van de lande.

De saploenen van 't jaer op dese kuste ende in dit climaet zijn d'ibersch/ want in ^{Har-} de oostelijcke deelen van Guaiana, naer de Amazones toe/begint 't droogh we- ^{court.} der/welck wy haer somer noemen in Augusto; ende de gheweldighe winden ende reghenen/welck wy haer winter reekenen/beginnen in Februario. Maer in de westelijcke deelen naer den Orenoque toe/begint het droogh weder in October, ende de regen ende winter in April. Daer is weynigh onderschept van hitte ende koude/legghende dese landen soo naer den equinoctiael/ende de daghen ende nachten meest eben langh zijnde: doch verschillen dese saploenen somtijds een maendt; ende oock soo reghent het d'een jaer meer als d'ander. **T** volck en heeft daer gheen verdeelingh ofte reekeningh van tijden ofte ghetallen: reekenen alleen by de manen/als een/twee/dry/etc. manen/ende ghelijckwijs daghen/tellen maer tot thien/ende dan weder thien ende een/etc. ende om beter haer meyninghe upt te dzucken/reecken haer vingheren op; ende als sy twintich willen segghen/soo brenghen sy haer handen by haer voeten. Als sy belooven iets binnen een seckeren tijdt ofte soo veel daghen te doen/soo sulken sy een bondeltjen van ghelijck ghetal van storckens leveren/ende oock behouden/ende om haer bestemden tijdt te houden/alle daegh een storcken wech nemen/tot dat sy al die wech ghenomen hebben/als wanneer sy weten dat den tijdt die sy belooft hebben om is/ende willen dan haer belofte houden.

De Wilden die op dit gantsche gheweste woonen/loopen al meest naeckt/hebben swart hary op 't hooft/ende somtijds roodt ghebertwet/swarte ooghen/gaten in 't lelleken van de oore/ende de meesten-deel gaten in de neuse/ende oock in de lippen/ende 't gantsche lichaem uptten taneyten ghebertwet/met een bertwe die de Iaos ende Shebaios noemen Annoti,ende de Caribes Coutseuwe: 't schijnt datse dat van jonghs doen teghen 't steken ende branden van de sonne. Sommi-
ghe vrouwen ende insonderheyt de jonghe-dochters schilderen daer en boven seckere breeemde figueren met een swarte gum boven op 't taneyt; eenighe mans draghen een cottoene stettjen booz haer schameelhepdt/meer om de frapicheyt als om de schaemte. De vrouwen baeren seer licht ende zijn sterck van natuere: draghen haer jonge kinderen meest op haer heupen sittende ende oock in een cottoene bant/als sy verre te gaen hebben: zijn kleyn van persoon (insonderheyt op de Amazones) besneden van tronie ende ghebertwet als de mans/draghen alleen een vierkant stettjen booz haer schaemte; ende binden 't hary van het hooft op in een trosken. Hebben gheen religie soo veel men noch heeft konnen mercken/als alleen dat sy eenigh respect draghen aen sonne ende mane/meynende dat sy leven; maer en aen-bidden die niet/oste en offeren die gheenigh dingh; ten waer sy eenighe supersticie gebuycken in haer droncken seesten: want op sterben van haer Casique, Capiteyns ofte andere groote vrienden/houden sy een solemneele feestte (wesende de beste probitie van haer stercksten dranck/die sy noemen Parranow) booz dry oft vier daghen/oft soo langh als haren dranck duert/den tijdt om brenghende met dansen/singhen ende dzincken boven maten; in welke vitie sy alle andere natien te boven gaen/houdende de braefste quant die eerst droncken is; ende dewijl sy soo dzincken/staen eenighe vrou-persoonen van de naeste vrienden van den overleden gheweldighe en huplenende krijten. Oft sy hier eenighe supersticie in gebuycken is noch onbekent: dan dit is secker dat haer Dzielsters ende waerlegghers (die sy noemen Peeaios) op sommige tijden conferencie hebben met den dupvel/welck sy noemen Wattipa, ende worden by hem bedrogghen; niet te min soo haten ende breefen sy hem seer/ende legghen dat sy gueset is/ende niet sonder

groote reden; want worden van hem dickwils blaew ende swart ghelieten. Maer dat hy de onse is bevonden soo eeren sy mede Tamouco, die naer haer segghen hoven woont ende alles regeert: de Iaos bidden desen Tamouco hy-naer alle mozhens ende abondts aen. Sy ghelooven dat de goede Indianen na haer doodt op-waerts varen / ende wijfen naer den hemel / welck sy noemen Caupo; ende dat de quade neder-waerts varen / wijfende na de aerde / welck sy noemen Soy. Als een van haer Casiquen oft principalen sterft / soo hy eenighe slaef ofte ander gebangen heeft / soo sullen sy die mede dooden / so niet een van syn ander knechten / op dat hy in d'ander weercelt ghedient mocht zyn. De qualitept van de landen van dit quartier is diuersch; aen de zee-kant is het landt leegh / ende de hitte soude daer seer behement zyn / ten ware die ghetempert wierde by de versche ende koele Brisen, ofte oosterlycke winden / die op de meeste hitte van den dagh seer sterck daer op waepen: in veel plaetsen is dit leeghe landt seer onghelont / ende wepnigh bewoont / upt oorsaecke van het ober-bloepen van de wateren; maer booz de meesten-deel heeft het seer schoone riebieren / een vzychtbare grondt ende veel volcks / ende is een ghelonde wooninghe.

Op 't gheberghte is de lucht koudt / ende 't landt in sommighe plaetsen vzychtbare / ende in sommighe plaetsen oock niet: maer dooz-gaens is het vol mineralen / ende mynen van diuersche metalen / ende geeft der selven soo veel als eenige plaetsen van Oost ofte West-Indien / beyde van de beste ende slechtste soorte der selven; ende op het meeste van 't geberghte wierdt gebonden een seer gelonde wooninghe.

Daer is oock noch een middel-soorte van landt / welck is van een middelbaer hooghte / ende is seer ghetempert / ghelondt / vzychtbare / ende aldermeest bewoont; is overbloedigh van wepden en plaplante stroomen van wateren / dooz fraeye bosschagien ende ghenoeghlycke pleynen / tot profijt / plapsier ende recreatie / ende en is oock niet onberlien van mineralen. Men is daer te lande seer ghequest van de Mosquitos, die sy noemen Mapiery, stercken seer benigh; veel viers te stoocken is een goede remedie; hebben daer oock Niguas die sy noemen Sico.

Het twaelfste Capittel.

Van de lijf-tocht van 't landt ende andere dinghen die tot onderhoudt van 's menschen leven dienen.

DE probisien van dit landt tot lijf-tocht / zyn veelderhande: Erst de wortel van Cassavi, daer sy haer broodt van maecten in manieren als volght: sy breecken de wortel op een steen ende wzinghen het sap daer upt / welck rauw zynde / benigh is / maer gheloden zynde met guinee-peper / daer sy den overbloet van hebben / geeft een excellente ende gelonde sauce; dan droogen sy de gebroken wortel / ende backenle op een steen / als men de haber-koecken doet; dit broot is excellent / seer gelijck doch veel beter als haber-koecken / ende een bingher dick: Daer is een soorte van groote tarwe ghenaemt Maiz, ende by sommighe guinee-koozn / welcke graen een sonderlinghe probisie is booz dit landt / ende bermenichfuldicht seer / tot duplent ende vijftien hondert booz een / ende dickwils meer: geeft seer goede bloeme ende meel tot broodt; ende goet mout tot bier ofte aele / ende dient tot diuersche nootduften booz 's menschen onderhoudt. Van 't boozsz. Cassavi-broot ende dese Indiaensche tarwe / maecten sy dranck die sy noemen Passaw: welck moet in bier oft vijf daghen verbelicht worden: sy maecten oock een anderen dranck van Cassavi, welck sy noemen Parranow, goet ende sterck / seer ghelijck het beste maerts-bier in Enghelandt / ende dat kan thien daghen goet ghehouden worden: sy hebben daer verscheden soorten af / eenighe sterck / andere smal / eenige dick / eenighe dun / maer al goet / wesende wel bereypt / als sy ordinaris waren onder de Yaos ende Arwaccas, de welke de netste zyn van alle dese natien.

Daer

Daer is grooten overbloedt van honigh / ende hoe-wel die wildt is (wordende ghevonden in de boomen ende kuplen onder de aerde) is soo goet als eenigh ter weerelt; daer goede meede van ghemaect kan worden. Gheen wijngaerden en bindt men daer/maer alsoo de grondt vruchtbaer en vet is/endet' climaet warm/souden daer wel wassen indien sy daer geplant waren/ ende gheven goede wijnen/welck vooz dit quartier seer ghesont zijn.

Veel andere noodtlijckheden vooz' onder-houdt van des menschen leven worden hier ghevonden / namentlijck wildt van alle soorten / wilde verckens in groot ghetal / welcker daer twee soorten zijn / d' een kleyn / by de Wilden ghenaemt Pockiero, die de nabel op den rugghe hebben: d' andere ghenaemt Panigo, soo schoon ende groot als eenighe in Enghelandt. Daer is menichte van hansen ende konijnen / dan different van de onse: daer zijn tigren / luyppaerden / oncen / armadillen / Maipuries, die van smaect zijn als ossen-bleesch / en willen zout houden; Baremoes, welck smaecten als schapen; ende andere klepne beesten van de selve smaect/ van kouleur als de dainen; apen ende meer-katten van diverse soorten/ groot ende kleyn; van dese beesten zijnder ontallijck / ende worden by experientie al goet ghevonden om te eeten. Ende veel andere vreemde beesten meer. De onse verhaelen dat op de rivier Caparwaca ende elders harten zijn / die de Wilde noemen Osary; ende wilde verckens sonder speck/ diese noemen Abihera; oock isser van die leupe beestjens / (Waricory) rouw van hant / de voozste beenen coeter als de achterste; d'p teenen aen de voeten; 't hooft aepf-ghelwijs / met een kort steertjen; is seer slaperigh ende weynigh van eeten; wonder traegh in het verletten ofte klimmen.

Van ghevogelte heeft men daer wilde eynden / taelinghen / wilde gansen / repghers van diverse kouleuren / kraenen / opebaers / faplantzen / patrysen / dupben / luyffers ende meerlen / weer-voghels / sneppen / papegaepen van differente soorten / ende veel ander soorten van groote ende klepne vogels van exquisite kouleuren; be-nessens groote verblindende voghels / ende valcken van alle soorten.

Van visch is daer groote varieteyt; eerst van zee-visch zijn daer/ steen-brasem / meulenaer / tonghen / scharren / rochen / sweert-visch / steur / een visch als salm / dan ghelijck die roodt is van visch / soo is dese geel; garnact / zee-creeften / ende oesters / welck aen de tacken van de boomen hanghen. Daer is oock een rare visch / ghenaemt Casloorwa, die in elcke ooghe twee ghelichten heeft / ende stommende hout het d' een boben / d' ander onder 't water; de ribben ende den rugh zijn des menschen rugh en ribben ghelijck / hebben de eene rondt ende d' ander black met een rugh-been daer in; is wat grooter als een spieringh / maer verre beter van smaect; ende veel andere seer goede visschen. De onse noemen dese Accare, welck de crocodilen niet onghelijck en is / doch dunner / langher ende ghedronghender van hooft / komt op 't landt / doch boedt op visch / is goet om eeten / doch quaedt om vanghen / heeft goeden reuck / waer dooz men die ghetwaer wordt: O wanna de vooz-gaende seer ghelijck dan klepnder. Ayamare ghelijck een grooten elst / die in 't versch water woont ende is seer goet om eeten. Doozts van versche visch is daer veel / doch meest onbekent / maer al seer goet ende delicaet: Soo dat men onbeswaert magh legghen dat dit landt magh vergheleken worden met eenigh landt van de weerelt vooz varieteyt van excellente visch. Daer is oock een zee-visch welck ordinaris komt in de versche wateren / insonderheyt in de winter ende vochtigh sarloen / de Indianen noemen die Coiumero, ende de Spaensche Manati, ende wy noemen 't een zee-koe / daer wy vooz desen van hebben gesproocken; van dese visch kan een excellente olpe ghemaect worden tot veel ghebruycken: het meer is goet om visch oft vleesch mede te frigten: de huydt wil goet buffels maeken; ende wescende in de son ghedrooght / ende van 't nadt bewaert / is goet vooz schilden teghen de pijlen van de Indianen.

De vruchten zijn menigerlep / de Pinna, Plantana, Potato; mispelen / pypmen van

van dibernsche loozten/ noten van vzeemde fatsoenen. De excellentheyt van de Pina is groot / want men soude gheen beter vzych kunnen vinden; is van smaerck als aerdt- belpen met wijn ende supcker ghemenght. De Plantana smaect als een oude puppingh. De Potato is wel bekend. De mispelen zijn seer groot. De prupmen en zijn niet te pypfen / dooz dien veel ghegeten de loop cauleeren / welck in dese landen dangereus is. Naer de onse segghen soo is de ordinarie toespyle vandit volck Napi, welck de oosterliche reuben niet onghelijck en zijn / ende Coa, welck zijn krabben die daer zijn met menichte op de leeghe ende verdzoncken gronden / ende de gantsche kuste langhs.

Het derthiende Capittel.

Van de koopmanschappen die in het landt worden ghevonden, ofte ghemaectt kunnen worden.

De principaelste commoditeyt van dit landt zijn de supcker-rieden / van welke in dese quartieren groote menichte is; de grondt is daer toe soo bequaem als in eenigh ander deel des weerelts; wassen daer in korten tijdt seer groot; by planten ende op-boutwen van bequaeme plaetsen om 't supcker daer upt te trecken (welck in het begin veel soude kosten) konde men daer grooten rijkdom upt trecken; als men sien kan by 't gene by de Portugesen in Brasil ende elders woordt ghedaen.

De cottoen is een generale koopmanschap / seer nut booz de koop-lieden / ende booz ons landt/ om fustepnen/ bombalynen ende anders daer van te maken; ende tot ander ghebryucken / als Hamaccas van te maecten / welck zijn der Indianen bedden / seer noodigh in dese quartieren; ende sijn cottoene lynthwaten.

Daer is oock een soorte van hennip ofte blas / van groot ghebryuck / by-naer soo sijn als sijde/ ghelijck 't ghebryuckt kan worden; ende is seer excellent om lynthwaet van te maecten.

Men heeft daer sonderlinge vertwen; van welcker een is ghenaemt Annoto, een roode belpen / welck wel gheprepareert zijnde by de Indianen / vertwet een perfect en vast oragnie kouleur aen de sijde; heeft in Hollandt booz twaelf schellinghen Starlincks vercoft geweest; ende is noch op goeden prijs. Daer is een ander belpen die blaewen vertwet. Daer is oock secker gumme van een boom / welck aen laecken een perfect ende vast geel kouleur vertwet. Daer zijn bladeren van boomen / welke wel bereept zijnde / een hoogh roodt kouleur gheben. Daer is oock houdt dat purper vertwet / ende is van goede prijs; ende een ander dat geel vertwet. Daer is noch een ander houdt welckes sap purper vertwet als het heet is / ende carmosyn als het koudt is; ende meer ander dinghen zijn daer (onghetwijfelt) die noch niet bekend en zijn / welck by neerstighe onder-soeckinghe by tijden ende wijlen sullen upt-ghelvonden worden.

De wel-riekende gommen / van grooter weerden ende kracht in Medecijne ende Chirurgie zijn ontelbaer; geel amber / Gummi Lemni, Colliman ofte Carriman Baratta, ende andere meer. Colliman is een gumme swart ende brockeligh / seer ghelijck in 't aen-sien het ghemeyn peck; een weynigh daer van op kolen ghelegh / sal de plaette verbullen met seer soeten ende aengenamen reuck. Mr Walther Cary, een man die goet verstandt heeft en oordeel van Medecijns saken / seght dat men 't hooft houdende over den roock twee oft dymaels daeghs / wonderlijck geneest de swareheyt van 't hooft / ende dat een excellente remedie is booz koude / vochtighe ende rhumatijcke hersenen: Is oock een goede remedie booz de gheraektheyt / daer de swareheyt van het hooft veel-tijds een booz-bode van is. 'T is mede van sonderlinge kracht tegen de pijn die de vrouwen achter in de lendenen hebben / insonderheyt de ghene die kinderen hebben ghehad; ghelmolten zijnde op een kleyn vperken / woordt met een mes ghelmeert op een stuck leders /

ende

ende waer op dese plaette gheappliqueert; het conforsteert oock seer de zenuwen. Ende men houdt het oock voer een goede remedie teghen het stercyn: ende om wonden te ghenelen.

De Baratta is een seer heelsaem balsem / verre alle andere overtreffende; welck oock seer wonderbaerlijck versche wonden gheneest / ende op kolen gheroockt / is van een seer aenghenamen reuck. Daer zijn noch andere wel-riekende hersten die seer bequaem zijn tot parfumen; insonderheyt een welck een seer aenghenamen reuck geeft als van eel-magelepne. Excellente drooghen zijn daer voer de Medecijnen; als Spicanardi, Cassia Fistula, sene-bladeren; ende de aerde geeft oock Bolum Arnhem ende Terram Lemniam. Daer zijn noch ander drooghen in onse quartieren onbekent / ende van sonderlinghe kracht: van welcker een is een kleyn groen appeltjen / welck de Wilden noemen het slaep-appeltjen; welck soo violent is in syn werckinghe / dat een klepne beete daer af den doods-slaep veroorsaect; ende de minsten drop van 't sap daer af purgeert seer excessivelijck ende dangereuselijck. Doch alsoo de Medecijns de slaep-vertreckende qualitept / daer 't meeste perijckel in is / weten te remedieeren / soude dit appeltjen van gebuyck konnen wesen in de Medecijne. Daer is een bespe die de Indianen noemen Kелette, die seer nut is teghen den bloet-ganck. 't Sap van de bladeren ghe-naemt Uppee; gheneest de wonde van de venijnde pijlen. 't Sap van het bladt ghenaemt Icarj, is goet teghen de pijn in 't hooft; ende dierghelijcke drooghen ende Simplicia meer / al te langh om te verhalen.

Den boom daer sy haer visch mede vanghen is van sonderlinghe consideratie: waer ghemeynlijck ontrent haer wooninghen; als sy willen gaen visschen nemen sy eenighe tacckens daer van / ende varende in de kreecken / welck met hoogh water meest vol zijn van goede visch / nemende sterckens / eerst ghemoest op een steen / ende wijven die tusschen de handen in 't water op diverse plaetsen / welck doet de visch boben komen met den buyck om hoogh / soo dat sy der soo veel konnen vanghen als sy willen.

Daer is mede een roodt ghesprickelt hout / welck die van de lande noemen Pira Timinere, (in Nederlandt heet men het letter-houdt) welck is weerdigh dertich oft veertich pondt sterlinx de tonne ofte last; ende seer excellent tot alderhande schijn-werckens werck. Dese boom is meest recht en heeft een gladden bast / gheen bladeren dan boben aen de krupne / ende als onse peer-boom bladeren.

Daer vallen mede veel kostelijcke ende profitabele steenen / als Iaspis, Porphyr, &c. Eyndelijck soo is hier noch een profitabele koop-manschap / te weten Tobacco, welck nu in meest alle landen seer begeert wordt; wyt welckes plantingh in korten tijdt seer groote profijten konnen ghesamelt worden. De apparentie van seer rijcke mijnen is daer / dan en zijn noch niet wel onder-socht by de ghene die tot noch toe daer gheweest zijn.

Het veertigste Capittel.

Vervolgh van de kuste ende diverse rivieren.

Vervolghende de kuste van de riviere Caiana naer 't westen / heeft men eerst de riviere Meccooria, ofte soo ander de noemen Macuria. Daer na de riviere Courwo, soo Harcourt die noemt / ofte soo ander die noemen Cawroora, acht mijlen by westen. Caiane soo de onse ghetuyghen; welck heeft een naeuwe doch diepe mont / ende van binnen een seer goede haven; voer de mondt liggen dyp Eylanden / welck sy noemen de Eylanden van Caurara; de grondt ontrent de rivier is leemigh / ende daer waer riedt als supcker-riedt / doch seer vijnningh / doet de tonghe swillen ende beneemt de spraecke. Daer aen volghen de rivieren Manmanury, welck by de onse wordt gheseldt neghen mijlen van Caiane noord-west ten westen ende west-noordt-west; noorden daer van ligghen vier Eylanden /

van welcke tot de rievier Sinammari de kours is twest-noozdt-west seben mijlen/ is een klepne kille daer redelijck letter-houdt valt. Oorassawini, Coonannonia, soo Harcourt die noemt; ofte soo Keymis die noemt / Cunanamma, Vracco, Mawari, Mawarparo. Maer bebindinghe van de onse soo licht R. Synnamary acht leguen by welken Caurora, ende heeft een bape / de kuste streckt tot daer toe twest-noozdt-west ende noozdt-west ten westen: de rievier Vracco heeft aen de oost-zijde een rif / welck verre af-streckt / soo dat men langhs de west-zijde moet in-loopen / alwaer het dicht by de wal twee ende dyp badem diep is; de in-woonders zijn byanden van de Iaos. Maest is ghelegghen de rievier Amonna, welck naer 't seggen van Keymis heeft een wijdt ende diep kanael / en loopt soo snel dat geen barre en lijdt / en schepen kan laten van eenighe groote: Maer Thomas Masham seght dat Amano maer een klepne rievier opent; ende datse van bupten ondiep is. Maer bebindingh van de onse soo licht het op ses graden.

Hier aen volghet de rievier Marrawini, welck (naer 't rapoort van Tho. Masham) in de mondt wel vier mijlen breedt is / ende meer innewaerts een mijl / ende boozts meest een half mijl; vol van Eplanden ende diversche klepnder rievieren die daer in-loopen / ende is by de beertich oft vijftich mijlen langh / van de mondt tot de ballen / ende streckt meesten-deel zupdt-zupdt-west op / veranderende dyp strecken by-naer heel recht. Syn kanael heeft dyp / vier ende vijf badem waters / ende twee mijlen binnen de mondt / komt de rievier Cussewinne daer in. Mr Harcourt seght van dese rievier / dat het een schoone rievier is / dan ondiep op de barre / welke twee ofte dyp mijlen af in zee leght / hebbende maer twee badem waters / dan binnen is het kanael dyp / vier ende vijf badem diep. Vijf mijlen binnen de rievier legghen seker Eplanden die ghenaeamt worden Curewapory, niet bewoont / dooz dien sy met het ober-loopen van de wateren onder-loopen / als veel andere meer. Maer dat men de rievier ontrent twintich mijlen op is / soo bindt men die ghelijck op-ghestopt met rodfen daer 't water ober-balt met groot ghewelt; doch is noch eenighints te passeeren / dan daer naer ghekomen zijnde booz by den eersten bergh Sapparow ghenaeamt / ende in 't gesicht hebbende het hoogh gheberghte Matawere Moupanana, by-naer beertich mijlen de rievier op / soo valt de rievier soo ondiep / ende de stortinghe van 't water ober de klippen soo behement / dat men daer niet boozder op en magh. Onse Nederlanders noemen dese rievier Marwyn, ende stellen die op de hooghte van vijf graden ende ses-en-beertich minuten by noozden de linie; ghetuyghen daer van: Datter vijfderhande natien woonen / te weten booz in de rievier Percotten, Arwaccas ende Sebayos; ten halben in de rievier Caribes, die sterck zijn van volck / wildt ende niet te betrouwen / de mans zijn groot van lichaem ende vet / 't hapt op 't hooft gheschozen met een krupn / schilderen haer roodt; haer gheweer zijn boghen / houte sweerden / ende houte sehilden: de vrouwen zijn klepne / gaen heel naeckt / daer de mans een vierkant stettjen booz haer schaemte draghen, woonen in klepne huysen van bladeren ghemaect: haer voedsel is Cassavi, roode peper ende krabben; haeren dranck gekaewode Cassavi, heel drabbigh / diese Wocka heeten; haer oberste zijn de strydbaarste / noemen die Pave, dat is vaders: Doozts de Iaos een beter natie als de Caribes. De Iaos ende Sebayos woonen meest by den anderen / vershillende alleen van spraecke / haer dranck is Pernou; ghelijck mede de Arwaccas ende Percotten: op Amana welck booz aen dese rievier komt / woonen al Caribes. Het landt is booz in de rievier leegh gheboomte / de aerde roodachtigh / 7 oft 8 mijlen hoogh werdt het berghachtigh / al roode aerden / niet seer vet. Hier valt seer goet letter-hout. Den regen-tijt begint in Decemb. ende in Januar. Februar. Mart. regent het gheweldigh. Ontrent dese rievier vondt Harcourt een seker klepne boomken oft heester / welck schijnt ghevoelen te hebben / want soo haest men een van de bladeren aen-tast / soo schynckt dat in een / en hanght neder-waerts oft doodt waer: en indien ghy een van de bladeren met een schaercken af-snijt / soo sullen alle d'ander

d'ander toe-schyncken/ als booren / ende een half upze daer naer sullen sy haer weder op doen / ende staen als booren.

De naelt-gelegene rievier is Sewrano; welcke by de onse woxt genaemt Saername; ende getuygen dat de selbe zuyt-oost wel soo zuydelijck in-streckt/ ende datter 15, 16, ende 17 voet waters is met leegh water; light van Marwin 18 oft 16 mijlen/ deelt haer in twee als men ontrent dyp mijlen daer binnen is/ die de linker-hant op loopt/ woxt Icoteca, ende die de rechter/ Sername genaemt. In dese rievier woonen Caribes ende Parcotten: de Caribes zijn niet te vertrouwen; 't letter-hout dat hier valt is slecht. Men 't in-komen van de rievier ist leegh verdroncken landt/ ende binnen hoogh ende dorre grondt. Twaelf mijlen boozder light Sorame, als de onse die noemen/ by gissingh twee derde van een myle wijdt; doch onbequaem voor schepen/ wegen een drooghte die booz het gat light/ daer woonen Caribes.

Derthien mijlen boozder light Corretini; tamelijck wijdt in de mondt / doch droogh; light op ses graden by noorden de linie / bewoont by Caribes.

Tien mijlen boozder light Berbice, op ses graden ende twintich minuten; hier woonen Arwaccas, een seer goede natie; is maer booz jachten.

Elf mijlen boozder light Demarari, welck diep genoegh is; dan de Wilde woonen verre de rievier op / soo datter weynigh handel valt; light op seven graden.

Dier mijlen boozder Essequebe ofte Dessekebe, welck dyp lange Eplanden in de mondt heeft / haer verdeelende in soo veel kanalen; de schepen loopen by 't oost Eplandt in / doch met op-sicht / ende by 't hooge water door diender een bancke light. In dese rievier woonen Arwaccas, Caribes ende Waccewayen: de Arwaccas woonen booz aen / zijn goet ende vanden van de Spaegniaerden; hier valt seer goede vertwe. De Waccewayen woonen boozder te landt-waert in / oozlogen deurgaens met de Caribes, en houden haer vzeemt van de Christenen: de Caribes woonen meest boven de ballen daer de rievier een eynde neemt. De rievier is beneden al leegh landt en vol Eplanden / vol gheboomte / onbequaem omte bewoonen / maer 7 oft 8 mijlen hooger woxt het landt beter ende hooger / daer woont 't meeste volck: De rievier verdeelt sich boven in dypen / ende aen alle dyp de aeren light goet landt: hier valt slecht letter-houdt / dan goede vertwe. Laurens Keymis verhaelt op het rapport van de Indianen / dat men in 20 dagen van de mont van dese rievier vaert tot het hooft oft begin des selbes / ende dat van daer een dagh-reys gelegen is 't groot sack; welck de laos noemen Roponowini; ende de Chariben; Parime; welck soo groot is als een zee; ende woxt gesuspiceert dat de Stadt Manoa op de kant van dit sack is ghelegen. De Engelsche noemden dese rievier Devoritia, ter eeren van den Grave van Essex. De Spaegniaerden hadden hier eenigh volck in den jare 1591, naer 't verhalen van Thomas Masham, dan zijn weder tot niet gekomen.

Maer dese rievier Dessekebe volgen de rivieren van Caopici, Pawrooma, ende Moruga, oft so de onse seggen Ammegore, daer de Spaegniaerden van de Margarita en Caraccas de Wilden verdreven in 't jare 1596 met hulpe van de Arwaccas.

O R E N O Q U E.

Het vijfthiende Capittel.

Beschrijvinghe van dese rievier in 't ghemeyn, volghens 't ghene de Spaegniaerden daer van hebben uyt-ghegheven.

Wij zijn nu gekomen tot de groote rievier die nu meest bekend is by den naem van Orenoque: Van dese rievier hebben de Spaensche ende Engellsche wonder gheschreven / door dien men van dat gheboelen is / dat door dese rievier een toe gangh is tot het goudt rijcke landt van Guiana, ende de Stadt Manoa, ofte dat vermaerde Dorado welck veel Spaegniaerden soo veel ghekost heeft / en 't welcke sy door soo veel verscheyden weghen hebben ghelocht; doch insonderhent

langhs dese riebier: Om nu van dese riebier met goede ordze te fpreken / foo ful-
 len wy eerst hier in 't korte in-voeghen de eerfte ontdeckinghe van dit quartier /
 ende de byfondere tochten die op verfcheyden occafien by de Spaegniaerden zyn
 booz-ghenomen. Naer dat den Ammirand Columbus de West-Indifche Ep-
 landen in twee verfcheyden reysen hadde ontdeckt / foo heeft hy in fyn derde voya-
 gie in den jare 1498, fyn kours wat meer zupdelijck aen-ghelt tot op de hoogh-
 te van vijf graden by noorden de linie / alwaer hy een onlydelijcke hitte ontmoet-
 te in de maendt van Julius; ende van daer west aen-gaende tot den leften van de
 boozs. maendt / ende gheen landt vindende / leyde hy 't noozdt-noozdt-oost ober /
 ende werdt landt fiende in 't zupdt-oosten / welck was een Eplandt dat hy noem-
 de Trinidad; ende daer by zupden om-loopende naer 't westen / kregghen het vafte
 landt in 't ghesichte / welck hy een ander Eplandt oordeelden te welen / ende noem-
 dent Isla Santa, ende het hooghe landt van Paria noemde hy Ma de Gracia.
 De fchepen waren hier in groot ghebaer weghen de fubijte verheffinghe van 't wa-
 ter ende ravelingh van de froom; daer 't water welck upt de riebier Yuyapari
 met groot gheweldt af-komt / de bloedt van de zee ghemoedt; waerom hy dese
 plaette noemde Boca del Drago; ende is gheleghen tuffchen 't Eplandt Trinidad,
 ende den hoeck van Paria. Dese riebier (seght Herrera) welck loopt in de Golfo
 de la Vallena, komt van meer als vier hondert leguen af; ende dooz dien daer foo
 grooten water met fulcken gheweldt af komt / infonderfchepdt in de maenden dat-
 tet in 't gheberghende ende daer reghent / ende de Golfo daer sy in komt befloten is /
 tuffchen 't vafte landt ende het Eplandt Trinidad; foo geeft het een gheweldighen
 ftrijdt wanneer de wateren van de riebier ende de zee te famen komen. Waer
 upt wy sien dat Columbus de eerfte is gheweest die dit landt heeft befept / hoe-wel
 Americus Vespucius de eere heeft dat dit quartier naer fynen naem America
 wordt ghenamt. Dese befepte dit landt in den jaere 1499, in het gheselschap van
 Alonfo de Oieda, ende naer fyn legghen ontdeckte hy 't landt van by de twee
 hondert leguen by oosten Paria, tot Cabo de la Vela toe. Daer naer in den jaere
 1500 nam Vincente Iannes Pinzon, de selve ontdeckinghe booz die fyn kours
 foo verre zupden nam dat hy de linie paffeerde / de eerfte van alle Castilianen /
 ende ontdeckte een Cabo die hy noemde Cabo Confolacion; ende van daer
 langhs de kufte loopende naer 't westen veertich leguen, vonden foet water veel
 mijlen in zee / welck quam (seght Herrera) upt de riebier Marannon, (doch wordt
 nu des Amazones ghenoeemt) welck dertich leguen in de mondt breedt is / ende
 heeft veel luffighe Eplanden in de mondt / bewoont by volck dat haer lichaem
 fchildert / ende goet is om mede te handelen; voer van daer naer Paria, ende vondt
 in de wegh een ander machtighe riebier / hoe-wel niet foo groot als de booz-
 gaende / die hy noemde Rio Dulce, om datte veel mijlen in zee foet water upt-
 gaf: men heeft daer gheoordeelt (seght Herrera) dat het een arm was van de rie-
 bier Yuyapari, welck de Golfo Dulce maectt tuffchen 't landt van Paria ende
 Trinidad. Dyt dit verhael sien wy dat den rechten naem van dese riebier daer
 wy nu van handelen / eertijds is gheweest Yuyapari ofte Viapari: ghelijck van
 de tochten die daer op gedaen zyn by de Spaegniaerden / 't selve noch naerder ful-
 len aen-wijfen. Alfoo in de volghende jaeren by de Spaegniaerden wierden ont-
 deckt de peerle-viffcherijen van 't Eplandt Cubagua ende Margarita, ende booz-
 dere kufte van het vafte landt / foo en is naer dese riebier ende 't landt daer aen
 gheleghen niet boozder ghetaelt / booz in den jaere 1531, doen heeft Diego de
 Ordas van den Kepler verkregghen de conquefte van de landen van Cabo de
 la Vela af / twee hondert leguen langhs de kufte naer het oosten toe / ende foo
 verre boozwaerts als hy soude konnen ontdecken / fonder te roeren 't ghene be-
 hoorde aen de kroone van Portugal, met den titel van Gouverneur ende andere
 boozdeelen ghewoonlijcken te gunnen in ghelijcke ontdeckinghen. Hy nam
 met hem op fyn fchepen vier hondert soldaten met noodighe ammunitie ende
 andere

d.1.13.
c.10.

d.1.14.
c.6.

d.4.110.
c.10.

andere ghereetschap; ende quam eerst aen de Marannon, daer hy syn ontdeckinge
 mepnde te beginnen/ dooz dien sy eenighe daghen te voren daer hadden verrast
 vier Indianen in een canoa, by de welke sy vonden twee esmerauden/ waer van
 de eene soo groot was als een handt; de welke ghetuyghden dat de rieviere op
 waerts een klippe was van dese ghesteenten; ende veertich leguen binnen de selve
 rieviere een bergh die vol hooge boomen stont daer wierdoock aen groepde: doch
 de blacken ende calnten/ ende stercken stroom van de rieviere/ en lieten Ordas
 niet toe dese plaetse te ghenaecken: hy verloo; daer een van syn Schepen met een
 deel volcks; ende wende syn cours langhs de custe naer Paria toe, ende bondt daer
 een fortreffe die Antonio Sedeno, Gouverneur van 't Eplandt Trinidad, daer
 hadde gheleghet in't landt van de Casique Yuripari, ende met volck voorszien onder
 't ghebielt van Iuan Gonzalez: de welke hy vermeesterde/ vooz-ghebende dat Se-
 deno tegen de ordze van den Keyser bupten de limiten van syn Gouvernement
 dese fortreffe hadde gebouwt/ ende de inwoonders teghen het expres verbodt van
 den voorszreven Keyser ende Koningh van Spaegniën tot slaven weghgeboert:
 ende naer dat hy de fortreffe hadde beset onder 't gebielt van Martin Iannez Tafur,
 verbozderde hy syne ontdeckinghe op de rieviere Viapari, met groot ghebreck van
 bivres/ ende onghemack weghen de Mosquitos ende vler-mupsen; tot dat hy
 quam by de wooninghen van de Casique Viapari, daer de rieviere den naem van
 voerde; al-waer hy wel onthaelt wierdt/ ende ober-winterde teghen het verfoeck
 van den meekendeel van syn volck/ die liever ghesien hadden dat hy te landtwaert
 in hadde ghetrocken/ ende daer een woon-plaetse gheleghet. Daer naer verbolgen-
 de syn vopagie de riviere op/ verloo; syn principaelite schip/ welck stiet op 't droo-
 ghe/ soo dat hy ghenootsaecht was te landen met twee hondert man te voet ende
 veertich peerden; trock soo voozts langhs den oever van de rieviere/ sonder in veel
 daghen eenigh volck te vinden/ als alleen eenighe visschers/ seer arm ende wildt
 volck/ welck Caribes waren; en dozt niet dieper in 't landt trecken/ om dat hy soo
 swack van volck was: vijftich daghen vozder op-ghetrocken hebbende sonder
 eenigh volck te vinden met groot ghebreck van victualie/ghemoeten hy een ander
 rieviere die in Viapari liep: den Indiaenschen lepdil-man van de natie van Arwac-
 cas, raede hem de principale riviere te laten leggen ende dese op te trecken / hem
 verseeckerende dat hy daer rijck ende ghekleedt volck soude vinden/ dan hy en wil-
 de desen raedt niet aen-nemen/ dan verbolghde syn vozige cours tot een groote val
 in de voorszreven rieviere/ daer 't water met groot gheweldt ober de klippen af-
 stozte/ so dat het onmoghelijk was met de schepen vozder op te varen; ende keerde
 weder de rieviere af/ naer dat hy die by gissinge wel twee hondert leguen was op-
 ghevaren/ ende quam in korten tijdt weder by de plaetse daer hy de reste van syn
 volck hadde gelaten: ende keerde van daer naer de Golfo van Canaco, van mep-
 ninghe zijnde hem daer neder te slaen/ dan dooz contrarie weder en windt wier-
 den te Cubagua aen-ghedreven/ al-waer 't volck Diego de Ordas af-viel/ soo dat
 hy naer Hispaniola trock/ ende voozts naer Spaegniën/ ende bleef onder wegen
 ofte storf in Spaegniën/ naer dat eenighe segghen. Dit is den eersten tocht ghe-
 weest op dese rieviere; van de welke Sir Walther Raleigh hem veel beuselighen
 heeft laten wijs-naecken by de Spaegniaerden/ daer gantsch gheen blijck van
 wozt ghevonden in waerachtighe Historien.

Het sestiende Capittel.

Voorder ontdeckinghe van de Rieviere VIAPARI by *Geronymo de Ortal*, ende andere.

N Aer de doodt van Diego de Ordas, wierdt het Gouvernement van Paria
 ghegheben by den Keyser aen Geronymo de Ortal, in den jare 1533, de welke
 ghearriveert zijnde aen 't voorszreven fort/ maeckte syn Lieutenant Alonso de
 Herrera,

Herrera, die daer sints het vertreck van Ordas hadde ghegouverneert dooz commissie van de audientie van Hispaniola; ende sondt hem met twee hondert man in vijf sachten om de rieviere Viapari te onder-soecken. Herrera voer de rieviere op tot een plaetse die reede bekend was / ghenaemt Caroa, ende vertoefden daer om 't volck te verberchen: hy sondt eenigh volck te landt waert in / de welcke in veel daghen gheen volck en bonden / soo datse groot ghebreck leden / ende keerden weder naer de schepen; ende voeren met de selve op tot aen de rieviere Caranaca. Hier-en-tusschen voer Ortal selfs naer Cubagua om syn volck te halen welck daer versept was / dan dooz verscheyden incidenten en keerde hy niet weder naer Paria, dan nam syn ontdeckinghe elders vooz / als wy hier naer sullen verhalen. Herrera ghekomen zijnde aen de vooz-scheyden rieviere / ende ghelien hebbende datter aen de rechter-handt veel Wilden wonen / lande een deel van syn volck / ende hadde een harden strydt met de Indianen / doch verjoegh die eyndelijck / ende nam der veel ghevanghen; soo dat syn volck hier proviande kreegh om den hongher te verdrjben / ende verberchten haer in dese plaetse vijftien daghen: daer naer verbolghden sy haer weegh langhs de rieviere Caxavána, dooz woestijnen / soo dat het volck seer verzwakte; ghemoeten een deel Wilden in haer Piraguas, weseude Caribes, die van den roof quamen / de welcke sy meest verfloeghen / doch met verlies van eenighe van 't beste volck; ende werden by de ghevanghens ghewaerschoutwt / dat Guaiana achter af lagh / ende de provincie Meta voozen upt / daer alle 't volck seer rijck was ende ghekleedt ginck. Namen eenighe van de ghevanghens mede vooz leydts-lieden tot Caburuto toe.

d. 5. l. 7.
c. 1.

Antonio de Herrera voeght hier in by forme van digressie: Deeke ghelooven tot op heden / dat de rieviere die dooz de provincie van Meta passeert / de selve is die haer oorsprongh heeft in Neuvo Reyno de Granada; ende daer werdt genaemt Turmeque, haer meyninghe daer op bouwende / dat van de rievieren die haer oorsprongh hebben in Neuvo Reyno, eenighe haer loop nemen naer 't westen / ende eenighe naer 't oosten: doch dese opinie en wordt niet aen-ghenomen vooz secker; sints de ghene die dese quartieren veel hebben betwandel / segghen dat het is den Orinoco, tusschen de welcke ende den Marannon, soo veel ende soo groote provincien legghen / welcke zijn de ghene die men noemt El Dorado. Dan om hier met een woordt tusschen te spreken / dese reden en stoot het gheboelen van de vooz; niet om / want een ende selve rieviere kan by diverse volckeren wel diverse namen worden ghegheben / ende naer alle ghelijckenis / soo komt den Orenoque vooz 't meeste deel van Neuvo Reyno af.

d. 5. l. 9.
c. 6.

Dan Caburuto voozts treckende / vonden 't landt gantsch verwoest by de Caribes, ende quamen eyndelijck aen de water-stoztinghe / van welcke Ordas weder-keerde; dan Herrera met een sonderlinghe couragie / ontladen syn schuyten / ende kreegh die daer ober; dese val ghepasseert zijnde / vonden sy blacke velden / doch onbetwoont; ende quamen naer eenighe daghen aen de mondt van de bliedt die dooz Meta komt / alwaer sy haer schuyten verberghden / ende trocken te landt-waert in met groote moepte dooz moerasschen ende poelen / tot dat sy quamen aen de wooninghen ende zaep-ackeren van de Xaguas, welck zijn menschen-eeters / ende een seer strybaer volck: hadden een harden strydt met dit volck / doch sloegen die eyndelijcken op de vlucht / ende namen haer dozp in / en bonden daer eeten. Dasselenden daer naer een rieviere / ende namen een ander dozp in daer sy veel victualie bonden / ende onder andere eenighe stomme honden die de Wilden noemen Mayos ende Auries, soo smakelijck van bleesch als de wilde geypen: De Spaegniaerden maecten hier haer winter-leger / dan wierden op haer onversienste by de Wilden bespronghen ende veel ghequetst / ende vooznaemlijck Herrera selfs / die naer eenighe daghen van de questueren stoz / al rasende: Alvaro de Ordas quam in syn plaetse / die met het ober-ghebleven volck weder-keerde naer de schuyten / ende voozts weder naer Paria, alwaer sy de fortrecke op-ghebroocken vonden /

dooz

door dien Ortal van boornemen was verandert / ende trocken soo eenen anderen wegh. Dit was de upt-komste van den tweeden tocht op de rievier Viapari by Ortal, de welcke compagnie hadde ghemaect met Sedenno, ende weder verlaten naer dat hy van boornemen was verandert / ende wyder limiten van syn Gouvernement vanden Keyser verkregen. Dit is 't gheene daer is ghepasseert in de ontdeckinghe van de rievier Viapari, tot den jare 1536. Daer naer zijnder noch diverse tochten boornemen by verscheden Spaegniaerden langhs dese rievier / om de Guaiana ende El Dorado te soecken / welker succes wy niet particulierlyck en vinden beschreven; als alleen een wepnigh van Pedro Hernandez de Serpa, in de beschryvinghe van Sir Walter Raleigh: desen Pedro Hernandez de Serpa lande aen Cumana, ende trock te lande met dry hondert Soldaten ende veel Indianen ende Swarten / doch werdt met al syn volck verlagen / soo datter maer achtien af en quamen / by een natie van Wilden die sy noemen Wikiri, eer hy konde komen tot aen de rievier Orenoque. Acosta insgelijcks in syn derde Boeck in 't 18 Capittel naer de duppsche editie / ende 20 naer de Spaensche / verhaelt ons twee andere tochten. Onder alle de rievieren (seght hy) niet alleen van Indien / maer oock van de gantsche weerelt / heeft de rievier Marannon ofte de las Amazonas (de mis-neminghe van dese namen boornemen Orenoque hebben wy boornemen aenghewelen) de eerste plaetse: dese is op verscheden replen by de Spaegniaerden bebaren / soeckende landen te ontdecken / de welcke naer den gemeynen roep seer rijk louden wesen / insonderhepdt die sy noemen El Dorado ende El Paytiri. Den Adelantado Iuan de Salinas, dede een merckelijcken tocht op dese rievier / die tot wepnigh effect quam: heeft een passagie die sy noemen El Pongo; welck wel een van de ghebaerlijckste moet zyn van de gantsche weerelt / door dien de rievier tusschen twee seer hooghe af-ghebicke steen-rotsen benepen zijnde / een val maect van ongelooflijcke diepte / alwaer het water door de groote val zoodanige draepmolens ende mael-stroomen maect / dat het onmogelijck schijnt daer te konnen af-komen / sonder te gronde te gaen ende te verdincken: doch des alles niet teghenstaende / is de vermetenhepdt van de menschen door de begheerlijckhepdt van het vermaerde Dorado soo groot gheweest; datte hebben derben hier passeeren: lieten hun van boven af neder vallen / zijnde door de furie van de rievier ghedreven / ende haer vast houdende aen haer Canoen ende bercken die sy by haer hadden / ende hoe-wel de selve in 't af-ballen om-sloeghen / ende met het volck te gronde ginghen / quamen weder boven / ende eyndelijcken met list ende kracht daer door: soo dat het gheheele heyt / seer wepnighe upt-ghenomen die daer verdroncken / behouden door quam; ende dat meest te verwonderen is / ghebruycken ten list / dat sy al haer pulver ende ammunitie onbeschadicht behielden. In het weder-keeren (want naer groote moeyte ende ghebaer moesten daer wederom door) klaverden sy over een van de hooghe steenrotsen / haer behelpende met haer poignaerden die sy in de klippen vast staecten. Een anderen tocht (seght hy boorneder) isser op de selve rievier ghedaen by Pedro de Orsua, ende naer syn doot ende muptinatie van het volck by andere tot aen de nooyt-zee. Desen tocht gheschiede in den jaere vijftien hondert ende 't selstich / naer 't segghen van Iuan de Castellanos, van Peru af; soo dat eyghentlijck tot dese rievier niet en behoort / maer eer tot de rievier de las Amazonas.

Sir V Walter Raleigh verhaelt eenighe particularitepten van desen tocht in syn beschryvinghe van Guaiana, die men daer kan lesen: als mede Lopez Vaz, die daer een langh verhael van maect / hoe dat eenen Lopes de Agira desen Pedro de Orsua dede vermoorden / ende noch veel andere wreetheden bedreef soo op de rievier de las Amazonas, als mede op 't Eplandt Margarita daer hy selfs omquam.

Het leventhiende Capittel.

Vervolgh van de ontdeckinghe van dit gheuweste by *Don Gonzalo Ximenes de Quesada*; ende *Antonio de Berreo*.

Ghelijck Pedro de Orfua de rijcke landen van El Dorado ginck soecken van Quito af/ (gelijck Pizarro in booz-tijden hadde gedaen/) soo heeft insgelijcks Don Gonzalo Ximenes de Quesada 't selve begonnen upt Neuvo Reyno de Granada, langhs de riebierre Papamene, so Sir Walter Raleigh verhaelt/ doch met verloozen moepte ende kost. Hy besteede syn Dochter aen Antonio de Berreo, die den tocht verbolghde/ ende viel eyndelijcken in handen van Sir V Walter Raleigh, die hem gebangen nam op 't Eplandt Trinidad, ende verstonde de ordje ende upt komste van syn ontdeckinghe/ gelijck hy daer eenighe particularitepten van verhaelt/ die wy hier sullen in-voeghen. Berreo (seght hy) socht de inkomste van Guaiana upt Novo Reyno de Granada, langhs de riebierre Cassanar, delwelcke loopt in een ander groote riebierre ghenaeamt Pato; ende Pato loopt in Meta, ende Meta in Barraquan, welcke oock genaemt wordt Orenoque. De riebierre Cassanar heeft haer oorsprong in Neuvo Reyno upt het geberghte by de stadt Tunia, upt welcke berghen de riebierre Pato mede vliedt (in 't boozgaende hebben wy ghewach ghemaectt van de riebierre Pati in de beschrybinghe van Novo Reyno de Granada) ende vallen beyde in de grooteriebierre Meta (Herrera seght dat Pati loopt in de Madalena) welck haer oorsprong heeft by Pamplona in 'tselbe rijck van Granada. Dese/ als mede Guaiare, welcke vliedt upt het gheberghte by Timana, loopen al in Barraquan, ende en zijn maer hooft-springhen van de selve; want boozder komende/ verlielen sy haer naem/ ghelijck oock Barraquan neder-waerts wert vernaeamt/ ende Orenoque ghenaeamt. Berreo quam met syn volck de riebierre Cassanar af/ tot in Meta, ende so boozts in de riebierre Barraquan, replende met syn volck langhs den oever/ ende somtijts met bercken en canoen langhs de riebieren: dan gekomen zijnde in de groote riebierre/ verloor hy nu en dan syn volc ende peerden/ dooz dien de riebierre so ondiep is in vele plaetsen/ ende so snel loopt over scherpe klippen/ ende veel Eplanden heeft; ende hoe-wel dat hy een gantsch jaer desen wegh was af-gekomen/ en veel volcks verloozen in 't ghevecht met de Wilden/ insonderheyt die van Amapaia, en konde hy niet seckers hoozen van Guiana, tot dat hy quam op de upterste frontieren van Amapaia, acht dagh-reysen van de riebierre Caroli.

Dese provincie van Amapaia is mede op den Orenoque ghelegghen/ ende rijck van goudt (naer 't segghen van Berreo, ende de Wilden van Guiana.) Berreo vertoefde daer ses maenden/ ende verloor daer seltich van syn beste soldaten / ende meest al de peerden die hem noch waren over-gebleven: dan maecte daer naer byede met dit volck / ende verkreegh van haer thien beelden van sijn goudt / soo konstigh ghewoacht naer 't segghen van Berreo ende andere van syn volck / als men hier te lande soude konnen maecten; die by hem ghesonden wierden aen den Koningh van Spaegnen: 't volck daer hy dese beelden van kreegh worden Anebas ghenaeamt; de riebierre Orenoque is booz dese provincie 12 Engellsche mijlen byeedt/ ende is ontrent de leben oft acht hondert mijlen van daer sy in de zee komt.

Dese provincie van Amapaia is aen den oever van de riebierre leegghende moersich landt / ende 't water dat dooz de beenighe ende modderighe grondt met veele beeykens komt upt-blieten/ is roodt/ ende daer groepen veel benijnighe onghedierten in/ so dat het seer gevaerlijck ende schadelijck is daer af te drincken/ als Berreo met groot verlies van volck wel ghewaer wierdt. Van hier schepdende / soo socht hy langhs de zuydt-kuste van de riebierre een in-ganck naer Guiana, dan en konde daer gheen vinden wegghen het hooghe ende steyle gheberghte dat hem daer langhs henen streckt; hy ghemoete oock veel groote riebieren die beyde van

van 't zuyden ende noorden in den Orenoque quamen blieten / dan hy en hadde
 de namen van de selve niet gheleert ofte onthouden / als alleen van de rieviere
 Caroli, dooz dien hy naer 't segghen van Sir Walter Raleigh soo ontwetende was /
 dat hy het oosten van 't westen qualijck konde onderschepden. Berreo begon te
 despereren van 't succes van syn voyagie / tot dat hy quam aen de provincie van
 Emeria naer 't oosten toe ende naerder de zee / daer hy handtsaem volck bondt /
 ende veel lijf-tochts. Daer overste was een met namen Caripana, een man bynaer
 hondert jaer oudt / die eertijds in de Trinidad ende Margarita ende elders was
 gheweest / ende veel onderhandelingh met de Christenen hadde ghehadt; soo dat
 hy van haer hadde gheleert hoe hy syn landt best in ruste soude houden / ende had-
 de vrede met de Caribes syn ghebueren. Berreo ruste hem hier ses weken / ende
 ondersocht den rechten wegh naer Guiana; voer de rivier af naer Trinidad, ende
 soo voort naer Margarita, daer hy vijftich soldaten aen-nam / ende quamen met
 de selve weder aen de Trinidad, daer hy hem neder sette; ende sonde van daer zijn
 Sergeant Masoz met eenigh volck weder naer Carapana; die haer wees naer een
 ander Koningh ghenaemt Morequito, die haer best konde onder-rechten van de
 passagie naer Guiana, alsoo hy maer vijf dagh-reysen en woonde van Macure-
 guaras, de eerste stadt van Guiana. Van dese Morequito hadde hy oft vier ja-
 ren te voozen met veel goudts gheweest te Cumana ende aen de Margarita, ende
 een Spaegniaerd met namen Vides soo veel wijs-ghemaect van Guiana,
 dat dese Vides octrop verlocht van den Koningh van Spaegnier om die landen
 te gaen ontdekken; ende is te presumeeren dat hy in syn pretensie vooz-ghekomien
 zijn de van Berreo, dooz desen Morequito 't volck van Berreo heeft gesocht te belet-
 ten; want Morequito gaf de Spaegniaerden / by de welke oock een Monnick
 was / ghelept dooz syn landt; soo dat sy in elf dagen / naer 't segghen van Berreo,
 te Manoa quamen / ende daer veel goudts verkregen / (hoe wel / seght Raleigh, de
 Wilden seggen dat sy noyt soo verre en waren) dan in 't weder-keeren op de fron-
 tieren van Aromaia, wierden sy alle met de Monnick doodt-gheslaghen by die
 van Morequito, een alleen upt-ghenomen / die het ontbluchte / ende de tijdinghe
 aen Berreo brachte: De welke soo veel volcks sonde als hy mochte om dit te we-
 ken; soo dat Morequito sulcks wel vreesende / bloodt over den Orenoque, dooz de
 provincien van Saïma en Wikiri naer Cumana toe / meynende daer bedypt te zijn
 by den Gouverneur Vides. Van Berreo sont daer om hem in de naem van de Ko-
 nigh; en Vides om alle suspicie te ontgaen / en om datter een Monnick was doode
 ghebleven / en doozte hem niet wepgeren / hoe-wel Morequito dyz quintalen gouts
 presenteerde te geben vooz syn lijf / soo dat hy stracks wiert ober-gelevert in handen
 van Berreos gelanten / ende datelijck gedoot. 't volck van Berreo beroofden zijn
 gantsche landt / ende namen syn oom ghenaemt Topia wari ghebanghen; die hem
 selven daer naer ransoeneerden vooz 100 platen goudts / ende eenigh gheskeente
 welck de Spaegniaerden noemen piedras Hyadas, ende wiert daer naer Overste
 van Aromaia. Berreo maecte hem selfs leer stinckende by alle 't volck die aen den
 Orenoque woenen / dooz syn groote wreetheyt tegen desen Morequito, ende d'an-
 dere gepieeght / soo dat hy syn volck niet verder en doozte seyn den dan tot Carapa-
 na, dooz wiens hulpe hy de secreten van 't landt socht te ontdekken. Hy kreegh oock
 in syn macht een nebe van Morequito, die hy dede doopen en noemen Don Iuan,
 ende socht te stellen in de provincie van Morequito. Onder andere handelen die
 de Spaegniaerden daer drijben; is eene / met canoen te varen naer de rievieren
 van Barema, Pawroma ende Desequebe, ende daer te koopen vrouwen ende kin-
 deren van de Caribes, ende de selve met groot profijt weder te verkoopen in de
 Margarita. Berreo sonde oock veel goudts na Spaegnier / om soldaten te verga-
 deren; ende naer Neuvo Reyno ende ander quartieren tot den selven eynde: dan
 werdt by Sir Walter Raleigh verrast in 't Eplandt Trinidad, ende ghebangen ge-
 nomen / alwaer hy 't vooz-gaende upt hem verstonde / ende de werch leerde om syn

voornemen op Guaiana te verborjderen; daer wy hier naer fullen van fprecken. **N**aderhandt foo hebben de Spaegniaerden een woon-plaette gheleght op den Orenoque, welck fy hebben ghenaemt St Thomas, by de rieviere Caroli, daer wy by ghelegghentheyt noch fullen van fprecken / ende hier eerft in-boeghen den tocht van Sir Walter Raleigh.

Het achtthiende Capittel.

De eerfte voyagie van Sir *Walter Raleigh*, op de rieviere ORENOQUE, in den jare 1595.

N Aer dat Sir Walter Raleigh in manieren boorz, van fyn ghebanghen Antonio de Berreo hadde verlaen den ftandt van de landen ontrent den Orenoque ghelegghen / foo nam hy boorz fyn tocht naer Guiana te verborjderen: Hy fonde fyn Vice-Admirael Capiteyn George Gifford, met een jacht ende een bercke naer de mondt van de rieviere Capuri, welck hy al boozen hadde doen diepen en baerken/ende bevonden datter met leegh water vijf ende met hoogh water ontrent negghen boet waters was; dan deden hier verloozen moeyte / want konden qualijck foo verre ooft-waerts komen / ende 't water ontviel haer eer fy konden de landen te hoben komen. Hier van verfteecken zijnde / fonde hy een met namen Koningh in een boot / om een anderen arm van de rieviere te befoecken / ghenaemt Amana, ghelegghen in 't binnenfte van de bape van Guanipa, dan vonde de selve ondiep als de boorz-gaende: doch eenen Ian Dowglas die Sir *Walter Raleigh* naer fonde / vonde vier ander armen van de rieviere die elck leer wijdt waren / dan de bape om dertwaerts te komen / niet ober de les boet diep; foo dat fy ghenootlaeckt waren met den bodem van een oude galeaffe ende andere klepne booten de reple te boorzdereren. Sy dwaelden een tijdt langh tuffchen de Eplanden ende verfchepden armen van rievieren / die daer d'een in d'ander loopen / tot den twee-en-twintichften May; doen ghemoeten haer een canoa met Wilden op een rieviere / die fy de naem gheben van Red Crosse (dat is 't Roode Kruys) ende verfpaken de Wilde die aen landt waren; ende kregghen daer een ouden Indiaen ghebanghen / die haer wel te paffe quam om upt den dwael-tweegh tuffchen fulcken menichte van Eplanden te helpen; want haer piloot / een Indiaen / met namen Fernando, was hier gantsch onbedzeben. 't Volck (leght Sir *Walter Raleigh*) welck woont op dese gheboozcken Eplanden ende verdzoncken landen / worden in 't ghemeyn ghenaemt Tivitivas, ende zijn van twee loozten; de eene ghenaemt Caiwani, ende de andere *V*arra weere. De groote rieviere Orenoque ofte Barraguan heeft neggen armen die aen de noozdt-zijde van fyn principael canael upt-loopen/ende aen de zuydt-zijde heeft fy noch leven/foo dat fy 16 verfchepden armen in zee loope tuffchen Eplanden / van welcke eenighe foo groot zijn als *V*vigt, ende eenighe klepnder. Van den eerften arm naer 't noozden tot den leften naer 't zuyden / zijn ten minften hondert leguen, foo dat de mondt van de rieviere by de dyp hondert Engelfche mijlen wijdt is / welck verre wijder is als de Amazones. De Eplanden aen de rechter-handt ghelegghen / worden ghenaemt Pallamos, ende aen de lincker Horotomaka, ende de rieviere die binnen 's landts van Amana tot Capuri ftreckt / Macuri. De Tivitivas is een fraep ende mannelijck volck / hebben de mannelijckfte tale die men soude konnen hoorzen. Somers hebben fy haer wooninghen op de grondt / ende 's winters op de boomen; want tuffchen May ende September walt de rieviere Orenoque wel dertich boeten hoogh; foo dat de Eplanden / upt-ghenomen eenighe hooghe plaecten / wel twintich boet dan onder water legghen; fy leven by de toppen van de Palmitos ende andere vruchten / ende by de jacht / fonder eenighe moeyte te willen nemen met faepen ofte planten. Sir *Walter Raleigh* van dese plaette van de Ciawanas boorz-barende / quam naer vier daghen in een groote rieviere / ghenaemt de groote Amana, welck wat rechter

rechter liep als de boozgaende/ende voer de selve 30 verre op tot boven de vijf graden
 by noorden de linie / dat syn volck by naer gantsch mat was weghen de hitte/
 ende den arbeyd van op-roepen tegen stroom/ende syn victualie by naer ten eynde/
 30 dat hy soude genootsaecht zijn gheweest weder te keeren/ten waer den Indiaen-
 schen piloot hem gebzacht hadde een ander rievier op aen de rechter-handt/ daer
 sy naer groote moepte een deel victualie kregghen in een doorp van Indianen;
 dan dese provisie en duerde maer weynighe dagen/ 30 dat sy weder in 't vorighe
 ghebreck verbielen: boozts varende ghemoetten sy vier canoas, van welck sy der
 twee kregghen/ gheladen met vizes die naer de Margarita wilden; in de ander
 twee Canoen waren dyp Spaegniaerden/ 30 sy verstonde/ welcker een was een
 refineur/ als by de ghereetschap die sy daer naer bonden/ te sien was. Kregghen hier
 een ander piloot van de natie van de Arwaccas, die ghedoopt was ende Martin
 ghenaemt; die haer in vijfthien daghen bzacht in den Orenoque sels/ende in 't
 ghelichte van 't hooghe gheberghte van Guiana. Sy ankerden aen een plaetse
 daer dyp rievieren te samen komen/ende landen op een schoon landt-bancke/ daer
 menichte van Tortugas te vanghen waren: Daer quam by haer den heere van
 dat gheweste/ ghenaemt Toparimaca, ende bzacht haer alderhande verberschinghe/
 ende ghelepde haer aen syn doorp; welck was gheleghen op een kleyn berghe-
 ken met fraepe hoven ende schoon landt daer om: 't doorp wordt ghenaemt Aro-
 wocay, ende 't volck is van de natie van de Nepoios. Dese Casique gaf haer een
 ander piloot die op dese rievier heel wel erbaren was; hadden goet behulp van
 den oosten-windt/ want de rievier streckt van hier boozts meest oost ende west:
 300 dat sy de rievier op-seyden/ hebbende aen de sincker-handt een Eplandt/
 welck sy noemen Assapana, wesende ontrent 25 mijlen langh/ende ses breedt; de
 principale rievier loopt aen d'ander zijde van 't Eplandt: noch boozder leght het
 Eplandt Iwana, welck is tweemaels 300 groot als Wight, ende tusschen 't selve
 ende 't vaste landt van Guiana loopt een ander arm van de rievier/welc sy noemen
 Arrawopana, 30 dat de rievier met de Eplanden wel dertich mijlen breedt is. By
 westen het Eplandt Assapana aen de rechter-handt/ opent hem een rievier die
 van 't noorden komt/ genaemt Europa: booz- by dese rievier ankerden sy by een
 Eplandt genaemt Ocaywita, 6 mijlen langh/ende 2 breedt; en des anderen daeghs
 by een ander Eplandt genaemt Putayma, over 't welcke aen 't vaste landt een hoo-
 ghen bergh leght/ genaemt Oecope: voeren al west-waert op/ende aen de rechter-
 handt bonden sy 't landt seer effen en schoon; den Indiaenschen piloot verklaerde
 haer dat het waren de plapnen van Sayma, ende dat dien effen grondt repckte tot
 Cumana ende Caracas, 120 leguen naer 't noorden/ en dat daer vierderley natien
 woonden: eerst die van Sayma; de naeste Assaway; de derde ende grootste Wikiri,
 daer Serpa verslaghen was; de vierde Aroras, 300 swart als Mooren/ dan met
 gladt haz; een desperaet volck/ die seer benijnige pijlen gebzupcken. Den derden
 dagh ankerden sy aen de sincker-handt van de rievier tusschen twee berghen/
 Aroami ende Aio: s'ander daeghs seyden sy booz- by een groot Eplandt in het
 midden van de rievier ghenaemt Manoripano; ende quamen den vijfden dagh
 aen de provincie van Aromaia, ende ankerden aen 't west eynde van een Ep-
 landt thien mijlen langh ende vijf breedt/ genaemt Murrecolima; ende s'ander
 daeghs in de haven van Morequito, ende sonden om den oom van Morequito;
 de welke by haer quam van 14 mijlen verre/ hoe-wel hy een man was van hon-
 dert en thien jaren) ende bzachten haer verberschinghe van frupten/ hinnen/ ende
 ander gheboghelte/ ende visch: Dese verhaelde haer de ghelegenthept van Guiana;
 te weten/ dat dit gantsch geweste tot Emeria toe/ booz- Guiana werdt ghereeckent;
 dan dat sy haer selven noemden Orenoque Poni, tot aen 't gheberghte toe welck
 men van verre daer liet / ende ghenaemt werdt Wacarima: dat over 't selve ghe-
 berghte een ander plapn was/ welck sy noemden de vallepe van Amariocapana,
 daer mede Guianiatas woonen: dan dat boozder op booz- eenighe jaren ghekomen
 was

was een bzeemdt volck genaemt Oreiones ende Epuremei, die de oude in-woonders meest verjaeght ende vernielt hadden/upt-genomen de Awara waqueri ende Cassipagotos; ende dat de Epuremei daer een groote Stadt hadden ghebouwt met statelijcke huysen/ welck sy noemen Macureguaray. Sir Raleigh hoer de riebier boozder op/ ende anckerde den eersten nacht aen een Eplandt vijf oft ses mijlen langh/ ghenaemt Caiama; ende quam den naesten dagh aen de mondt van de riebier Caroli, dan konden de selbe in gheender manieren op-roepen; derhalben sondt hy eenighe van de Indianen naer Canuria, versoeckende dat sy by hem wilden komen: des anderen daeghs quam daer een Casique af met namen Wanuretona, ende veel volcks met hem / die alderhande lijf-tocht ende verberfchinghe mede brachten: Dese Casique ende 't volck daer ontrent waren niet alleen vbandt van de Spaegniaerden/ maer oock van de Epuremei; hy verhaelde aen Sir Walther Raleigh dat de riebier Caroli op/ by een groot lack / alwaer dese riebier Caroli haer oorsprongh upt heeft / dyp machtighe volckeren woonden/ ghenaemt Cassipagotos, Eparagotos ende Arawagotos, die al vbanden waren van de Spaegniaerden. Het lack wierdt ghenaemt Cassipa: Sir Walther Raleigh sondt eenigh volck te lande om dit ghetwelte te onder-soecken / ende verhaelt wonder van de apparentie van de rijcke mineralen. Aen de sincker-handt van de riebier Caroli woenen de Iwarawakeri booz-noemt. Wat boozder is noch een schoone riebier ghenaemt Aroi, welck mede upt het booz-scheyben lack komt. Naest Aroi (seght hy) zyn twee riebieren/ Atoica ende Caora; by welke laetste een natie woont / wiens hoofden wepnigh boven haer schouderen upt-steecken / die sy noemen Ewaipanoma; soo dat men seght dat haer ooghen staen in de schouderen / ende de mondt in haer borst. De vierde riebier van Caroli naer het westen/ wordt ghenaemt Casnero, welck aen dese zijde van Amapaia in den Orenoque komt vlieten / ende is soo groot als eenighe riebier van Europa.

Het neghenthiende Capittel.

Voorder verhael van den tocht van *Sir Walther Raleigh*, ende de gheghentheden van de riebier O R E N O Q U E.

DE eerste riebier (seght Sir Walther Raleigh) die aen de noozdt-zijde in den Orenoque valt / is Cari; ende by westen aen de selbe zijde de riebier Limo; tusschen dese twee woont een groote natie van Canibalis, welcker principaelste woon-plaetse wordt ghenaemt Acamacari, daer een daghelijckche merckt wordt ghehouden van vrouwen/booz dyp oft vier bijlen 't stuck/die daer gekocht worden by de Arwaccas, ende by haer verboert in veel deelen van West-Indien: by westen Limo is de riebier Pao, ende boozder Caturi, daer aen Voari ende Capuri, welck komt upt de groote riebier Meta, die Berreo af-quam van Neuvo Reyno de Granada. By westen Capuri leght de provincie van Amapaia, daer Berreo oertwintende / en soo veel volcks verloor by de venijnige waters van de Anebas. Boven Amapaia naer Neuvo Reyno toe/ vallen in Meta de riebieren Pato ende Cassanar. By westen dese riebieren naer de provincien van de Ashaguas ende Catetios toe/ zyn de riebieren Beta, Dawney ende Ubarro, ende op de frontieren van Peru legghen de provincien van Tomcamba ende Caxamalca. (Van dese hebben wy ghesproken in de beschrijvinghe van Peru, upt welck men by berghe-lijckinghe licht sal konnen af-meten hoe dit bestaen kan.) Niet verre van Quito in de noozdt-zijde van Peru, heeft men de riebieren Guiacar ende Goavar: ende aen d'ander zijde van 't gheberghte de riebier Papamene, welck loopt in de Marannon ofte Amazonas, dooz de provincie van de Mutyrones, waer Pedro de Orsua die by den verrader Agiri wierdt om-ghebracht/syn bercken maecte doen hy naer Guiana socht / by de wegh langhs de Amazonas.

Tusschen Dawney ende Beta leght een vermaerdt Eplandt in den Orenoque, daer ghenaeamt Barraquan (want boven Meta en is den naem van Orenoque niet bekend) welck wordt Athule ghenaeamt: hier boven en konnen gheen schepen van eenigh last passeeren/wegghen de stortinghen ende stercken stroom van 't water.

Alsoo het nu gheweldigh begonde te reghenen/ ende 't water van de rievriere daghelijcks hoogher te worden / soo resolveerde Sir Walter Raleigh weder te rughe te keeren; ende schepdende van de mondt van de rievriere Caroli, quam dien selven dagh weder te Morequito, daer hy weder conferentie hadde met Topiawari, die hem verhaelde dat Macureguaray de eerste stadt van de Epuremei, maer vier dagh-reysen en was van syn bleck: hy gaf syn sone aen Raleigh om mede te voeren/ ende Raleigh liet daer oock twee van syn volck/ beloobende het naeste jaer weder te komen met meerder macht.

Met hem quam af de Casique van Warapana, genaemt Putima, die haer aen een bergh braght in syn landt ghelegen/daer mijnen van goudt schijnen te wesen: hy leyde haer langhs de rievriere Mana; latende aen de rechter-handt legghen een doorp ghenaeamt Tuteritona, van de provincie van Tarracoa; (wat voorder leght de vallepe Amanocapana, ende oock een doorp van de selvighe naem / welke schoone vallepe haer wel selsich mijlen upt-streckt oost ende west.) Daer naer soo krupsten sy een ander rievriere / ghenaeamt Oiana, ende rusten haer by een sack in het midden van de rievriere / ende sochten voorder naer het tweede/ om soo voorts te trecken naer den bergh Iconuri, daer dese mijne soude wesen; dan alsoo Sir Walter Raleigh niet voorder konde gaen / soo sondt hy Capiteyn Keymis der-waerts / met ordze de vallepe door te trecken tot een rievriere ghenaeamt Cumaca, daer hy hem soude in wachten: Voeren voorts de rievriere af langhs de provincie Parino, tot Ariacoa toe / daer den Orenoque hem verdeelt in dyp schoone rievieren; waer van de eene ghenaeamt Cararopana leydet naer de provincie van Emeria, daer Carapana doen Casique van was / ende naer de oost-zee; welke Sir Walter Raleigh selfs af-voer om Keymis te ghemoeten. In dese rievriere legghen oock veel Eplanden / eenighe les / eenighe thien / ende oock wel twintich mijlen langh; sy voeren een andere rievriere in / die mede in Orenoque valt / ghenaeamt Winicapora, daer een kristal-bergh soude legghen / ghenaeamt Wacarina, daer sy niet by en quamen; dan verstaende dat Carrapana Heere van Emeria, gheblucht was; keerden sy met seer groote moepte weder van de rievriere Waricapana (welck leght aen het begin van Emeria, ende lieten by oosten legghen vier rievieren / welke al upt 't gheberghte van Emeria afkomen / te weten / Waracayari, Coirama, Akaniri ende Iparoma: ende meer neder-waerts zyn noch de naer-bolghende armen van de rievriere Orenoque, die alle in de noordt-zee vallen: eerst Araturi; daer aen volghet Amacura; ende dan Barima; voorts Wana; ten vijfden / Morooca; ten sesten / Paroma; ende eynelijck VVymi.) naer 't hooft van de rievriere Carerupana, ende namen Keymis weder in op de rievriere Cumaca, ende quamen weder langhs het Eplandt Assapana, in de haben van Toparimaca: ende van daer voorts de rievriere ghenaeamt Capuri af / welckes mondt wel ontrent soo verre by oosten van haer groote schepen lagh / als Grevelingen van Doevers is liggende; welke distantie sy passeerden met haer galey ende booten / ende quamen soo weder by haer schepen.

Het twintichste Capittel.

Derweede voyagie van de Engelschen naer GUIANA, onder 't beleydt van Laurens Keymis, in den jare 1596. Ende de derde beschreven by Thomas Masham: Ende de leste by Sir Walther Raleigh selfs, in den jare 1616 ende 17.

Sir Walther Raleigh 't hups ghekomen zijnde / sondt in 't jaer 1596 weder derwaerts Laurens Keymis, de welke syn kours van de Eplanden van Cabo Verde, wat zupdelijcker aen-stelde / soo dat hy quam aen de mondt van de riebriere Arrowari, ende liep soo boozts langhs de kust / ende besocht de riebieren die daer legghen tusschen de Amazonas ende den Orenoque; hy scheepde den ses-en-twintichsten Januar. van Portlandt, ende arriveerden den seften April aen de mondt van de riebriere Orenoque, die hy noemt Raleana. Seght dat het kanael van dese riebriere heeft ses en leven badem diepte / negen oft thien mylen 't zee-waerts; de barre leght verder upt / ende en heeft niet ober twee badem waters met het leeghe water: noch en waest niet boven vijf voet / ten ware met de springh. Hy seplde in acht dagghe de riebriere op tot de haben van Topia wari toe / sonder datter eenighe Indiaanen van kennisse aen haer boozdt quamen. Aen dese plaetse hadden de Spaegniaerden een Rancheria (soo sy het noemen) van twintich oft dertich huplen; het klippigh Eplandt welck leght in 't midden van de riebriere / teghen ober de mondt van de riebriere Caroli, is haer toe-blucht als sy pets vzeelen van de Wilde. Verstonden de gantsche ghestalte van der Spaegniaerden laecken in dit quartier / upt een Wilde / namentlijk dat de ghene die met Raleigh 't voorgaende jaer hadden aen-ghespannen teghen de Spaegniaerden / al gheblucht waren booz de Spaegniaerden / dooz dien Raleigh gheen volck en hadde ghesonden op den be-loofden tijdt; soo dat de Spaegniaerden hier nu sterck waren gheworden. In 't op-seplen boeren sy booz-by de haben van Toparimacko, welck op een plaetse seer ondiep is / 't diep legghende dicht onder de wal: dan in 't weder-keeren hielen sy de zupdt-zijde van de principale riebier / welck breecht ende diep is. Vonden in veel plaetsen twintich badem waters / ende op 't ondiepste twee badem ende een half / ende dat maer in een oft twee plaetsen. Quam boozts weder naer hups sonder pets upt te rechten / dan dat hy de rechte in-komste van dese groote riebriere ontdeckte / ende was maer vijf maenden upt.

Sir Walther Raleigh sondt noch een pinasse in 't eynde van het selve jaer / waer op boer een Mr Thomas Masham, die de voyagie heeft beschreven; dan sy deden het landt aen by Cap Cecil, op de hooghte van dyp graden ende een half / ende boeren in verscheppen riebieren / als Wiapoco ende andere / hier boozen by ons beschreven; doch en quamen niet boozder om de well als de riebriere Corretini, ende keerden van daer weder naer Engelandt.

Ick en bevinde niet dat by de Engellsche pet sonders op dese riebriere is booz-ghenomen / want naer dat de Koninginne Elizabeth Hoogh-lofflijcker ghedachte was ober-leden / ende den Koningh Iacobus tot de kroone ghekomen / soo werdt Sir Walter Raleigh van verraedt beschuldicht / ende veroordeelt ter doot; doch dooz sonderlinghe ghenade van den Koningh in een eeuwigh ghebanckenisse in den Cour van Londen besloten. Van naer dat hy daer veerthien jaren oft daer ontrent hadde geleten / is hem byphept vergunt om een voyagie te doen naer Guiana. Wat upt-komste dese voyagie heeft ghehadt / konnen wy alderbest verstaen upt Ralegs briez aen Sir Ralph Winwood, die hem meest behulpigh was gheweest in 't bekrighen van syne byphept / dese is by hem gheschreven upt het Eplandt St Christoforo, den een-en-twintichsten May naer den stijl van Engelandt / ende luydt als volghet; ghelijck de selve by Guilielmo Baudartio in syn hystorie is inghevoeght:

Mijn Heere / Ick en hebbe u noch gheen rekenſchap ghegheben van onſe reple naer Indien; ick en hebbe oock 't ſedert gheen ſtof ghehadt om te ſchryven/dan van 't grootſte ende ſcherpſte ongheluck dat een menſche ſoude konnen over-komen. Want daer men ghewoonlyck binnen den tijdt van vyfthien ofte twintich dagen ten langhſten beſigh is tuſſchen Cabo Verde ende America; ſoo hebben wy de winden alſoo teghen ghehadt / oock ſoo gheweldighe ſtormen ende kort-reghens / dat wy ſes volle weken zyn onder-weghen gheweelt. Hier op is ghevolght groote hitte ende ghebreck van verſch water / verlies van anckers ende kabels by 't Eylandt Brava ende Cabo Verde, daer wy meynden alle te vergaen. Ons over-vielen groote ſieckten ende ſterften van een groot ghetal van ons beide ende bequaemſte mannen beyde te lande ende ter zee. Den ſeventhienden Novemb. kregghen wy de kuſte van Guiana in 't gheſichte / ende anckerden vyf graden van de riviere Caliana, ende vertoefden daer tot den vierden Decembris. Wy brachten daer onſe krancken aen landt/ende ſetten onſe bargpen ende ſloepen op/die wy upt Engelandt mede ghebracht hadden / namen verſch water in / zynde by gheſtaen ende gheſpilt dooz de Caſique Henry Calliana, van mijn oude kenniſſe / met groot bewijs van eere ende liefde. Ick ſelbe ben ſes weken langh in de handen des doodts gheweelt ſonder my te konnen verroeren; men moeſte my in een ſtoel draghen. Ick gaf ordze dat Capiteyn Keymis met vyf ſchepen ſoude varen naer den Orenoque, ende het volck ghelepden naer de myne. In de vyf ſchepen waren vyf compagnien elck van vyftrich mannen onder het beleydt van Capiteyn Parker, Capiteyn Noorth (broeder van Milord Montaigle, ende Milord Noorth) beyde kloecke Edel-lieden / ende van ſeer groote patientie in 't verdraghen van onghemack / hongher ende hitte. Mijn ſone hadde de derde compagnie; Capiteyn Thornap upt Kent de vierde; Capiteyn Chudley dooz ſyn Lieutenant de vyfde; mijn Sergeant Major; Capiteyn Piggot ſtof op de ellendighe reple; ende mijn Lieutenant Sir Warran St Leger leydt ſoo ſieck datter gheen hoope van leven en is; ende den laſt ghegheben aen mijn nebe George Raleigh (die met grooten lof in Nederlandt langh ghedient heeft) en was niet ſoo wel ghehoorzaemt als d'entrepynſe vereplchte / overmidts mijn af-welen ende het af-welen van Sir Warran. Als sy deſe riviere op-ginghen / ſoo begoft den Spaegniaert de oorloghe / ſchietende eerſt naer ons met grof gheſchut ende met muſquetten / ſoo dat de onſe ghenootlaeckt waren op haer te ſchieten / ende kortz daer naer verjaegghden de onſe de Spaegniaerts upt de ſtadt: In den aen-loop wierdt mijn ſone verſlagghen / die meer trachte naer eere dan ſyn behoudenis / met wiens doodt (om de waerhepdt te ſegghen) alle het reſpect dat ick in de weereit hadde / met my een eynde ghenomen heeft.

De ander vyf ſchepen bleben te Trinidad, gheen bequamer haven bindende by Guiana. Het tweede ſchip wierdt ghecommandeert by mijnen Vice-Admirael Capiteyn Iohn Pemington, van wien ick met de waerhepdt moet bekennen / dat hy een van de bequaemſte mannen ter zee is die Engelandt heeft: het derde dooz Sir Warran St Leger, een treffelyck ende upt-nemende kloeck Edel-man: het vierde dooz Sir Iohn Fearn: het vyfde dooz Capiteyn Chudley. Het deſe vyf ſchepen verwachtte ick daghelycks de Spaenſche Armade. Indien de ſelve op ons ghevallen hadde (onſe macht verdeelt zynde / d'een helft in den Orenoque, hondert ende vyftrich mylen van ons) wy en ſouden niet alleen in ſucken verſcheurt zyn gheweelt / maer oock die welke op de riviere waren / sy en hadden gheenen zee-ſlagh konnen upt houden / ſoo dat wy ghereſolbeert waren nebens haer te ſerven ende te verbranden / indien de Spaenſche Armade ware op ons aen-ghekomen. Naer het ſchijnt dat sy ons vertoefden in de Margarita, daer sy wiſſen dat wy onſe paſſagie moeſten nemen naer Indien. Het belieſde ſyne Majestept ons ter zee weynigh te achten / ende my by eede te doen beloven / ende onder mijn handt neder ſtellen het

landt ende de riebierē die ick in most / het ghetal van mijn volck / de grootte van mijn schepen / ende wat gheschut dat elck schip voerde. 't Welck alsoo het den Spaenschen Ambassadeur werdt bekendt ghemaect / soo heeft hy syn brieven naer Madrid gheschickt eer ick upt den Thaems was / want synen eersten brief was ghedateert den veertzienden Martij 1617, over-ghelonden by een bercke d'abbijs / welcken brief hier in gesloten is: d'andere beware ick / niet wetende oft desen mocht geintercipieert worden. Den tweeden brief des Konings was gheschreven den lebentzienden May, ghelonden met een carbeel aen Diego de Palameque Gouverneur van Guiana, El Dorado ende Trinidad. Den derde door den Bisschop van Puerto Rico, ende ghelevert aen Palameque den vijftziende Jul. in de Trinidad; daer waren oock Commissarisen ghelonden om spoedelijck d'p hondert soldaten te lichten / ende thien stucken gheschuts van Puerto Rico te sepnden naer Guiana, &c. Nu/Heere/dewijle het alleen den geenen kennelijck is die in de Indien gehandelt hebben / sintes onses Konings regieringe in Enghelandt / dat de Spaegniaerden lebendigh ghebilt hebben alle die arme menschen die sy ghekreghen hebben / maer koop-lieden zijnde; wat doodt ofte tormenten hebben wy te verwachten / indien sy ons krijghen? welcker ghetal / tijdt van komste ende plaetse waer henen wy gaen / alreeds den Spaegniaert bekendt zijn. Ten laetsten / om te beantwoorden dat wy de mijne niet bearbeydt en hebben: Al hoe-wel ick wel weet dat ick niemandt (syne Majesteit upt-ghelondert) en behoefde meer satisfactien te gheben dan my selven / mijn soon verloozen hebbende / ende mijnen staet op dese entreprijs; soo is dit secker / dat de Spaegniaert meer zorghe droegh om den wegh gaende tot de mijne te bewaren / dan door de stadt selve; welck sy naer luydt van des Konings commissie licht konden doen / den wegh zijnde aspera & fragosa. Dit is oock waer dat Keymis de riebierē heel leegh vondt / ende niet wel aen den oever en konde gheraecken / maer moest wel een mijle van daer blijven / van weghen veele bancken die hy daer vondt; alwaer als hy een plaetse ghevonden hadde om te landen / soo quam daer een volck musquetten upt de bosschagie / die twee van onse roepers doorschoot / ende quetstender noch lesse / ende schoten Capiteyn Thornap in 't hooft / van welke wonde hy noch queelt. Door der soo wilde Keymis syn eyghen hooft volghen / segghende dat het te vergheefs was de mijne te betrachten / om dat de Enghelsche die in de stadt Sant Thome bleven / teghen het gheweldt dat de Spaegniaerden dach ende nacht aen-wenden met gheduerigh stormen / niet en souden kunnen upt-houden; dat men tot de mijne door dichte bosschen moeste gaen / daer seer qualijck was door te gheraecken; ende dat men de mijne ontdeckt hebbende / gheen volck by der handt en hadde om daer in te wercken / soo liet hy het daer om al heel verblijven. Daer het is secker dat de Spaegniaert twee goudt-mijnen heeft by de stadt van Sant Thome, de eenen zijnde in de besittinghe van Pedro Rodrigo de Parama; de andere van Herviano Frontino; de derde is van silver in de besittinghe van Francisco Fashardo. Daer ontbrecken Swarten om daer in te arbeypden / want de Indianen en konnen daer toe niet ghedwonghen worden / upt kracht van een wet des Keyfers Caroli V. ende den Spaegniaert en wil noch en kan dien arbeypdt niet verdraghen; Praggadocia den Spaenschen Ambassadeur magh segghen wat hy wil. Ick wil het bewijlen door de handt van den Propriador, door 't collupm-boeck / ende door 's Konings Quinto (waer van ick een Ingot ofte twee ghekreghen hebbe.) Ick wil het doen blijcken by eenighe Prince ofte Staet / hoe ghemackelijck dat dese mijnen / ende noch vijf ofte ses meer konnen verkreghen worden / meest in die plaetsen die noch noyt en zijn besocht by eenighe vryandt / tot de welke oock noyt passagie is ghevonden gheweest / noch door Enghelsche / Fransche ofte Duytsche. Daer als Keymis weder-keerde van de Orenoque, en ick synen raedt ende voornemen improbeerde / ende hem sepde dat hy

hy my geruineert ende ontdaen/ende mijn eere by den Koningh ghetwondet hadde/sonder hope van de selve weder te kunnen kryghen / soo heeft hy hem selven (gaende in syn Cabona) ghedoodt. Ick sepde hem/ dewijle mijn sone was doodt gebleven/ so en vzaeghde ick daer niet naer oster noch hondert gebleven hadden/ midts dat de mijne ware ontdeckt gheweest/ende ick also mijn credit hadde moghen behouden; want ick verclare voor den Heere/ hadde Capiteyn Whitmy (dien ick meer aensach dan alle de Capiteyns van mijn blote) van my niet wegh gheloopen tot de Granada, met hem noch nemende 't schip van Capiteyn Wallahcon, ick soude mijn lichaem met mijn soons lichaem te St Thome ghelaten hebben/ dat de Koningh wel soude bevonden hebben dat ick ghern pdele saecke en hadde voor-gheslaghen. Ick en weet niet wat van my nu sal worden; ick en heb mijn pardoen in Engelandt niet; mijnen armen staet is verteert/ende en weet niet oft eenighe Prince my sal willen broodt gheben. Ick bidde u mijn Heere/ houdt een goet gheboelen van my/ zijt mijnder ghedachtich by den Grabe van Arundel ende Pembrock, ende hebt doch medelijden met mijn arme hups-vrouw/ aen de welcke ick niet en derf schryven/ om niet te vernieuwen de droeffnisse van haer soons doodt. Ick bidde u/ wilt Milord Carewe dit mede deelen; want het is een verbzoken herte/ swack lichaem ende teedere ooghen/ een quellin-ghe veel brieven te schryven. Ick hebbe veel dinghen gebonden ende ontdeckt die van importantie zyn/ belanghende den standt ende onsterckte van Indien; waer van ick u mijn Heere/ indien ick in't leven blijve/ hier naer breeder verhael sal doen/ etc. Dit is de upt-komste gheweest van desen laesten tocht van Sir Walter Raleigh, de welcke in Engelandt weder-gheweert zijnde/ ghevangen/ veroordeelt/ ende ghedoodet is.

Het een-en-twintichste Capittel.

Gheleghentheyt van de rieviere ORENOQUE, naer de bevindinghe van de Nederlanders.

In de voor-gaende Capittelen hebben wy sommierlijcken verhaelt 'tghene by de Enghelsche meest onder het beleydt van Sir Walter Raleigh is voor-ghenomen op de rieviere Orenoque; doch beneffens dat / soo isser eenighe jaren herwaerts grooten handel ghedreven in Tobac, ende anders op dese rieviere / soo by de Enghelsche in 't particulier ende koopmans wijse / als by onse Nederlanders / soo datter jaren zyn gheweest dat daer acht/neghen/ende meer schepen op eenen tijdt upt de vereenighde Nederlanden op dese rieviere zyn gheweest; my is een Journael daer van ter handt ghekomen / welck tot naerder openinghe van de gheleghentheyt deser rieviere hier sommierlijck sal in-boeghen; voor-by gaende de ordinaire koursen naer de Eplanden ende voorts. Van Essequebe tot ontrent thien mijlen beneden de rieviere/ streckt het landt noorden/ ende men liet dan een bosch boomen die haer verthoonen ghelijck oft boeren-huplen waren: Voorts houdende langhs de wal op dyp ende een half badem waters/ liet men weder een rievier/ ende weynigh voorder een boschken / ende wat beneden een grooter bosch / ende de cours al noordt-west; op de hooghte van wat meer als acht graden ende vijftien minuten legghen dyp klepne Eplandekens dicht onder de wal. Langhs de wal ende om den hoeck in den bocht staen dyp heubelen ghelijck oft dyp hop-berghen waren/ ende een stuck leegher staen noch dyp heubelen / ende men liet daer een rievier daer een Eplandeken leght oft het een schants ware/ de wal is slecht landt/ende de streckinghe noordt-west/ende noordt-noordt-west/ende daer leght een blackte daer maer twee ende twee badem min een voet waters op is/ ende 'toster gheweldigh een groot stuck van de wal/ dit duert tot aen den hoeck van de rieviere Orenoque, welc hoogh is; als men die op de zijde

krijght ende de Eplanden vooz upt / moet men de wal houden om dat daer die-
 per water is / ende de Eplanden 't zee-waert van u laten legghen / want als men
 de Eplanden aen bagh-boozdt krijght / soo heeft men de groote drooghte / derhal-
 ven moet men by tijts bagh-boozts wal kiesen; men heeft daer eerst twee dan dyp/
 vier/vijf/les/leben ende acht vadem: men gaet al zuyt-west ten westen aen / tot dat
 men de Eplanden heeft gelijck oft een Eplandt ware / dan gaet men zuydt-zuydt-
 west in / ende men kan het by abondt setten onder een steplen hoeck die aen bagh-
 boozdt leght. De mondt van de riebierre Orenoque leght op de hooghte van acht
 graden ende vijftich minuten. Men gaet voozts al zuydt ende zuydt ten westen
 in langhs de bagh-boozdts-wal / tot dat men een rondt Eplandeken liet / dan
 moet men stier-boozdt-wal kiesen / ende 't Eplandeken aen bagh-boozdt laten
 legghen met een west-noozdt-westen gangh; ende men laet voozder een kleyn
 rondt Eplandeken vol hooghe boomen aen stier-boozdt legghen / ende aen bagh-
 boozdt leght dan leegh verdroncken landt / met leeghe boomen / ende is al ghe-
 broken landt; diep water dicht aen 't Eplandt; wat voozder komende / zijn twee
 gaten aen bagh-boozdt; dan 't tweede is naeuw daer men pleegh dooz te loopen;
 wat voozder is noch een gat aen stier-boozdt / maer men moet al west in gaen /
 soo komt men teghen een Eplandt aen / daer streckt aen beyde zijden ten gat /
 men moet het stier-boozdts gat in / west-noozdt-west / eer men by dit Eplandt
 komt / heeft men ander-half vadem water; daer naer ghemoet men een Ep-
 landeken aen stier-boozdts-wal / ende teghen ober komt een gat upt / ende men
 loopt van hier zuydt-west aen; ende zuydt-west ten westen; men liet noch een gat
 aen bagh-boozdt / ende komt daer naer aen een rondt Eplandeken met twee
 blacke punten aen beyde eynden / welck men aen stier-boozdt moet laten legghen
 ende dicht langhs loopen / is daer diep ghenoech; dan heeft men een wijdt gat /
 welck men aen bagh-boozdt laet / ende moet recht noozdt-west ende noozdt-west
 ten westen in-gaen: by dit groote gat liet ghy noch een gat / dat neer-waerts af
 streckt: als men 't groote gat vooz by is / soo liet men 't open / ende een dicken
 witten boom die den bast af is / die laet men aen bagh-boozdt staen / ende gaet al
 langhs de wal west-noozdt-west in / ende dan liet men stracks noch een wijdt gat
 aen stier-boozdt / maer men moet al de bagh-boozdts-wal houden; wat voozder
 sal men noch een gat aen bagh-boozdt sien / 't welck men moet laten legghen ende
 recht dooz-gaen: voozts liet men noch dyp oft vier gaten aen stier-boozt / dan gaet
 al recht dooz / west ende west ten noorden / ende west ten zuyden / naer dat de rac-
 ken loopen / ende men begint dan 't hooghe landt te sien een groot stuck weeghs te
 landt-waert in / aen bagh-boozt; aen stier-boozts-zijde heeft men voozts noch di-
 versche gaten welck Eplanden zijn; men gaet al west-noozdt-west aen / en gemoet
 een Eplandt aen bagh-boozdt / als mede een groot gat dat men laet legghen / ende
 terstont liet men aen stier-boozt een langh smal Eplandeken / en wat voozder een
 engh gaetjen dicht aen de wal aen bagh-boozt / ende men moet al recht upt loopen
 noozdt-west ten westen dan liet men een groot gat aen stier-boozt / welck men aen
 die zijde moet laten; wat voozder aen de selbe zijde hebt ghy een steplte / ghelijck
 oft een dijck waer / daer men dicht magh by langhs loopen / ende ten eynde hebt
 ghy een landt-baye; voozts hebt ghy een gat aen stier-boozdt / ende dat ghepal-
 seert zijnde / een black Eplandt aen bagh-boozt / vol leegh geboomte / ende stracks
 noch een gat aen bagh-boozdt / en komt dan teghen een kleyn Eplandeken aen /
 welck men aen bagh-boozdt laet legghen / ende terstont liet men het gat dooz
 welck men naer de Trinidad loopt / ghenaemt Mapure, men laet het aen stier-
 boozdt legghen: wat voozder liet men noch een gat aen bagh-boozdt / welck men
 laet leggen / ende gaet al recht dooz. daer naer liet men aen bagh-boozdt vier oft vijf
 hooghe berghen / is noch les oft leben mijlen van Sant Thome, ende passeert
 noch een gat aen stier-boozt / ende komt aen een Eplandeken van waer men te
 Sant Thome komt.

Het jaere 1629 is de riviere naerder onder-licht by de bloote van de Sheoc-
 tropeerde West-Indische Compagnie / onder het beleydt van den Banhaeten
 Admirael Adriaen Ianz Pater: Dyt welcker journaelen by de ghelegghentheit
 van de rivier in 't korten sullen by-boeghen. Ontrent een myl byten de rivier
 Ammagore ist diep van dyp ende een half tot vier vadem sachte grondt / dese rie-
 vier streckt recht oost in / ende 't isser byten verre black / de mondt is ontrent twee
 derde van een myl wydt ende heeft met leegh water maer acht voet: Van dese rie-
 vier tot den nooydt-hoek van Orenoque zyn vier mylen west / ende tusschen bep-
 den licht noch een rivierken insghelycks oost in-streckende. Den Orenoque is
 in de mondt seer vol Eplanden / van de welcke groote dzooghten af-strecken vier
 ende vier ende een half myle in zee oost ten nooyden / ende oost-nooydt-oost. Der-
 halven de gheene die op dese rivier willen / moet die by tydts ende een goet luck
 by oosten aen doen / ende loopen dan over de blackten / daer heestmen het slechte
 water. Van Ammagore seyltmen tot aen een kleyn rondt eplandeken / twelcke
 aen 't eynde van een grooter Eplandt leght / recht op de mondt vande riviere all-
 men tusschen 't kleyn ende groot Eplandt doozsiet / soo seyltmen west ten zupden
 naer een hoek die aen bagh-booydt leght by gissingh een myl van 't Eplandeken /
 welck hier is de wydtte vande rivier. Van desen hoek seylt men west in / een
 myl naer een ander eplandt, welck men aen stier-booydt houdende / heel dicht booy-
 by loopt / ende gaet booyts zupdt-west aen een half myl tot een ander kleyn eplan-
 deken welck men aen bagh-booydt laet ligghen / ende aen stier-booydt een ander /
 neffens veel ghebzoeken landts; van dese eplandekens seyltmen zupdt-west ten we-
 sten twee derde parten van een myl / daer wert de riviere heel naeuw op sommige
 plaetsen een quart van een myl wydt / met veel kromme racken / ende gaten / doch
 de meeste streckinghe is west ten zupden ende west-zupdt-west / tot St Thome toe;
 alleen zyn der twee raxkens / elck van ontrent een half myle / die nooyd-nooyd-oost
 ende nooyd-oost ten nooyden strecken / hier is de rivier op haer dzooghste / ende op
 sommige plaetsen maer twaelf / derthien ende veerthien voeten diep / ende men
 heeft daer gheen bloedt meer / soo datmen die moet dooz-werpen. Het vloeyt aen
 't begin van de rivier ses ende seven voeten; een oost ende wester-maen maecter
 'thooghste water. De mondt van de rivier licht op acht graden vyf-en-beertich
 tot vyftich minuten: ende St Thome licht op acht graden ende seftien ofte twint-
 tich minuten. Om leegh aen de rivier woenen de Tivitives een arm volcxken / die
 meest by visch leven ende secker noten van palmijt-boomen / de groote van een
 epe vyftich tot seftich aeneen bos groepende / hebben scharpe sehellen / ende zyn
 binnen als de cocos-noten. Daer blieghen oock op de rivier secker ghediertsens
 als groote ghestrepte mieren / hebbende vier vleugeltjens diese af-schudden soo
 haest sy komen pewers op neder te vallen / dese ghebruycken dese Wilden in stede
 van bettichedyt. Daer woenen oock Caribes dan ver te landt waert in / soo dat
 de rivier hier seer doot is van volck. Tot by naer twintich oft vyf-en-twintich
 mylen de rivier op is al leegh-landt dat in de reghen-tydt heel onder-loopt. Van
 van daer begint 't hooge-landt dat wel twee vadem uyt de water leght: ende all-
 men ontrent dertich mylen hoogh is / soo komtmen eerst uyt de Eplanden / ende
 in den rechten Orenoque, die daer een myl wydt is / met schoon / hoogh-landt
 weder-zydts; ende dan heestmen noch twaelf oft veerthien mylen tot St Thome,
 welck licht dicht op 't water in de lenghde wel een vier-en-deel van een myle: De
 boorschreven Heere Admirael quam by de stadt den elfden Decemb. 1629, dan
 de In-woonders hadden die sels in brandt ghesteecken / ende waren ghebluyt:
 daer waren 130 ofte 140 huysen gheweest armlyck getimmer / ende een kercke by
 naer in 't midden / ende een klooster van St Franciscus aen 't west-eynde. In dese
 rivier naer 't legghen van de Spaegniaerden heestmen den swaersten reghen in
 April ende May, soo dat de rivier in korten tydt wel dyp vadem wast: beneden
 in de rivier reghent het de meesten tydt / ende isser onghelont. Dese rivier / con-
 trarie

trarie van alle andere op dese kufte/ heeft beneden gheen molquiten/ ende boden
 feer vele: is feer vifch-rijc/ onder andere vindtmen daer een vifch als een congerael/
 dyp tot vier voeten langh/ geel aen den buyck/ met blacubwe fuppelen/ heeft een wij-
 den mond/ is de Torpedo niet onghelijck / want als men die met de handt ofte
 mes roerdt/ fo wordt men gelijck gheraect/ 'imes valt uyt de handt/ doch duert
 niet langhe/ ende de vifch is anders niet gvaedt om eeten. Van vogels heeft men
 daer veele/ onder andere groote menighthe van roode lepelaers/ die fo fchoon zijn
 van vederen dat men die met geen verwe soude konnen naer voeten: ende te lan-
 de zijn mede al de felbe dieren/ alleen 'tvolck is hier feer weynigh.

L A T R I N I D A D.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Befchrijvinghe van 't Eylandt LA TRINIDAD; als mede 't Eylandt TABAGO.

Het Eylandt la Trinidad is het grootste vande Eylanden die de Spaegniaer-
 den ghemeenlijcken noemen de Soravento, regard nemende op de courfen
 van hare bloten varende naer Terra Firma, ofte Nova Hispania, ende van die sy
 noemen de Caribes ofte Canibalen: Is ghelegghen op de hooghte van acht gra-
 den by noorden de Linie Equinoctiael aen de Boca del Drago, ende maect met
 het vafte landt van Nova Andalusia ofte Guiana een Golfo 'twelck sy noemen
 Paria, naer 'tlegghen van Herrera, die hem in de hooghte hier vergift: maer Ouie-
 do seght dat de zuydt-zijde van dit Eylandt leght op de hooghte van neghen gra-
 den/ ende de nooydt-zijde op thien graden: 'twelck beter met de rechte hooghte
 van dit landt ober een komt: hoe wel Sir Walther Raleigh seght dat Punta del
 Gallo ofte Curiapan ghelegghen is op acht graden ofte daer ontrent: Onse Ne-
 derlandtsche kaerten ende beschryvinghen stellen het oostelijckste punt/ ende de
 nooydt-zijde van 't Eylandt ontrent op thien graden ende een half: ende het zuy-
 delijckste punt op wat meer als neghen en een half. Komende van Amagore
 verbalt men met een nooydt ten westen cours op een punt genaemt punta blanca,
 van daer treckt het landt naer punta del Gallo vijf ofte ses mijlen west-zuydt-
 west: men moet dicht langhs de wal henen seplen: punta del Gallo is een leeghen
 hoeck: westelijck van 'tselbe punt by gillingh twee mijlen leght een hooghe klip/
 ende een gotelingh-scheut van de punt leght een steenigh rif/ waer op niet meer
 is als elf ende twaelf voeten waters; van dit punt tot de Bocas syn veerthien
 oft vijfthien mijlen ten noorden. De Bocas syn vier oft vijf Eylanden die tusschen
 't vafte landt ende 't nooydt-west punt van 't eylandt legghen/ wijdt by gillingh
 dyp mijlen: hier syn twee gaten die navigabel zijn/ te weten de klepne ende groote
 Bocas, dan heeft het noch twee gaten die niet bebaren worden; de klepne Boca is
 een gotelingh-scheut wijdt/ ende gheen grondt.

Is by de twee hondert leguen van 't Eylandt Hispaniola, ende sestich leguen
 van 't Eylandt Dominica zuyden ende noorden; 40 leguen van 't Eylandt Mar-
 garita ende Cubagua. Heeft in de lenghte oost ende west 50 leguen naer 'tlegghen
 van Herrera, (de welke oock seght 35 leguen ofte meer/) ende by de 30 leguen
 in de breedte/ als Herrera getuyghet: maer Ouiedo schryft dat het maer 25 leguen
 langh is/ ende 18 ofte 20 breedt; welck veel verschilt/ dan komt beter met de rechte
 grootte van dit Eylandt ober een. Heeft de forme by naer van een dyp-hoeck;
 welck de oorlake is dat de schrybers so verscheptelijck sprecken van de hooghte
 ende grootte van dit Eylandt. Van de qualiteyten ende ghesaltenis van dit Ey-
 landt schryft Herrera aldus: Men weet dat dit Eylandt gheen goet landt en is/
 hoe wel daer veel volcks in woont: het oostelijckste deel heeft een punt aen de
 nooydt-zijde/ welck sy noemen Punta de la Galera, ende naer 't noorden daer af
 een Eylandt met klepne Eylandkens om-ringelt / welck men noemt Tabago;
 ende

ende op de kuste naer 'tzijden een Cabo, welck sy noemen Punta Redonda, aen de oost-kant; ende Punta de Anguilla aen de west-kant in de Golfo van Paria, welck daer leght tusschen het Eplandt ende 't vaste landt/ ende mogen eenige acht leguen distantie wesen/ dooz dien het vaste landt een halben circkel maectt ghe-lijck als een kroone; ende dese distantie is te verstaen als ghy van by oosten in komt; naer 't westen is het seer engh ende diep; ende daer legghen twee Eplandenkens aen 't eynde naer 't westen; ende naer 't noorden legghen de Eplanden van San Vincent ende Granada.

Dit Eplandt is niet te min abundant van victualie; met groote velden/riebie-^{d. 5. l. 2.} ren/ boschen ende goede havenen; was eertijds verdeelt in twee ^{c. 1.} Provincien/ de eene noemden sy de Camucaraos, welcker Heer was eenen ghenaemt Baucumar; ende de andere los Chacomares, wiens Overste was Maruan.

Sir Walther Raleigh die daer was in den jare 1595, schryft daer van 'maer- volghende. Het Eplandt Trinidad heeft de figure van een schaep herders forcke/ en is smal/ de noordt-zijde is seer berghachtigh; de grondt is seer goet / ende wil voort-brengghen supcker-riet/ gember/ ende eenigh ander goet dat Indien voort-brenght. Daer is overbloedt van wildt/wilde verckens; frupten/ visschen ende voghelen; voort broodt heeft het ghenoech Maiz ende Cassavi, en alsulcke wortelen ende krupden als in Indien ghemeyn zijn; ende daer zijn eenighe beesten die elders in Indien niet en worden ghebonden: de Spaegniaerden bekenden dat sy in sommige van de riebieren hadden ghebonden grainen van goudt/ maer dooz dien sy 'thoofte hadden naer Guiana (welck het magasin is van alle rijcke meta- len) soo en was het haer niet de pijn weerdt ghetweest vorder daer naer te soecken. 't volck van de lande noemt het Eplandt Cairi; ende daer in zijn differente na- tien; ontrent Parico zijn ghenaemt Iaio; die by Punta de Carao zijn van de Arua- cas, ende tusschen Carao ende Curiapan worden ghenaemt Salvaios; tusschen Carao ende Punta de Calera zijn de Nepoios; ende die ontrent het Spaensche stede- ken noemen haer Carinepagotes. De Spaegniaerden haer stedeken leght by een riebierken ghenaemt Carone, ende wordt ghenaemt S' Ioseph; welck Sir Wal- ther Raleigh surpreneerde ende verbrande/ nemende de Gouverneur Antonio de Berreo ghevanghen; daer zijn in dit stedeken nu by de beertich huysen. In dit Eplandt is oock een punct welck de in-gheboozne noemen Piche, ende de Spaeg- niaerden Tierra de Brea, waer sulcken abundantie leght van steen-peck / dat men daer ontallijcke schepen mede soude kunnen laden / dan en is niet seer goet om de schepen mede te pecken/dooz dien het van de Sonne soo weeck werdt dat- men daer in treedt als kley.

Sir Robert Dudley welck wepnigh voort Sir Walther Raleigh was op dese kuste/ ^{Engel- sche vo- yagic.} seght; by het punt van Curiapan leght een bape welck is vol van Alcatrazzes ofte pellicaens/ soo dat sy die noemden Pelicans Bay. Ontrent d'yn mijlen oost-waerts van dese plaetse bonden sy een mijne van Marcazites, welck glinstert als goudt/ hoe-wel 't van geen weerde en is/ de in-woonders te vergeefs sulckinerende dat het is Caluori, soo sy 't goudt noemen. Dese Indianen is een wel ghemaectt volck/ loopende al naectt ende roodt gheberwet; haer Commandeurs vercierren haer met plupmen. Brochten aen de schepen hennen/verckens/ plantans/ Potatos, Pi- nos, tabac ende andere waren/ welck sy mangelden teghen bijlen/ messen/angels/ bellekens ende glazen knoopen. Van daer komt men neder-waerts tot een plaets ghenaemt Paracoa, daer een bequaeme plaetse is om water in te nemen ende de schepen te calsaten. Het Eplandt is meest beset met een seer dichte boschagie.

Een van onse Nederlanders met namen Isaac du Verne, heeft dit Eplandt in den jare 1606 aldus beschreven. De Trinidad ghelegghen op de hooghte van thien graden ende een half/ is hoogh ende berghachtigh/ ende niet van al te goeden tem- perature; dooz dien het meest met damp bedeckt is; de Spaegniaerts hebben 't selve gheincorpozeert/ hoe-wel daer noch eenighe Wilden op zijn/ doch onder de ^{daer.}

flavernije van de Spaegniaerden; dit Eplandt is tamelijcken vruchtbaer / de meeste hanteeringhe is in Tobac, die daer veel wast.

Het Eplandt Tabago welck de onse nu noemen Nieuw-Walcheren, is ghelegghen op de hooghde van elf graden ende seshtien minuten; seiven ofte acht mijlen zuydt-zuydt-west van de Trinidad; is aen de oost-zijde tamelijck hoogh; daer legghen twee Eplandekens aen/ende menichte van klippen; daer gaet een harde stroom om de west/heeft veele schoone bapen; dan alsoo het oost-nooydt-oost ende west-zuydt-west streckt in syn lenghde/en zijnder maer dyp reeden daer men bequaemlijck kan ankeren. Elandt schijnt goet te wesen/wesende swarte aerde. Daer wassen veel palmijt-boomen; Bannanas: oock een boom die geele prupmen draeght van seer goede smaek/welcke ghesoden zijnde ende ghepeest/een seer goeden dranck gheven: een vruchte die de onse noemen slijp-tonghen om dat veel geten de tonge doen bloeden/zijn anders goet vooztschur-but/zijn van de lenghde van een vingher/ende groepen op der aerden dyp ende vier hondert by den anderen in forme van een roole: ende eyndelijck Papas. Men heeft daer veel verckens klepnen ydel van bostels/met de navel op den rugghe; de wilde normen die Packieres, vallen seer vet. Veele konijnen; Yguanen ende armadillen diese normen Cassemans. Daer syn veel Dapegapen/toztel-dupben ende ander ghevogelte; insonderheyt zee-ghevogelte welck hier seer mack is;dooz diense geen volck gewoon zijn. De zee om-her is seer visch-rijck; ende de schildt-padden kommen hier van April tot September met menighen aen landt/ende zijn licht te vanghen.

BESCHRIL-

RPJCB

VEN
ende het West
NVEVA A

RPJCB

BESCHRIJVINGHE

Van

WEST-INDIEN.

Het tsehtende Boeck.

NOVA ANDALUZIA.

Inleydinghe.

WT zijn nu in onse beschrijvinghe ghekomen tot het reesteerende deel van 't zuyder ghedeelte van America, van het vvelcke 't oostelijckste ghedeelte paelt aen de rievriere Orenoque, ende de Golfo die daer vwordt ghemaecte tusschen het Eylandt Trinidad, ende de verscheyden Eylanden ende ghebroken landen die daer leggen voor de mondt van den Orenoque; ende steeckt met een punt uyt teghen over den noordt-vestelijcksten hoeck van Trinidad voor-noemt; vvelck beyde daer een enghte maecken, vvelck sy noemen el Boca del Drago; dit ghedeelte heeft in voor-tijden ghevoert den naem van Nova Andaluzia, ghelijck vvy in 't voor-gaende boeck hebben aen-gheroert, vvelck eenen ghemeynen naem is ghevveest; dan begrijpt onder sich veel particuliere provincien, vvaer van Cumana vvel de voornaemste is, ende daer legghen eenighe vermaerde Eylanden voor, als de Margarita, Cubagua, ende andere: dit quartier is eertijds seer vermaerd ghevveest door de rijcke peerlevisscherije die daer legghen van Punta de Ayara. Het vestelijckste ghedeelte is begrepen onder 't Gouvernement aen Venecuela: soo dat vvy dit reesteerende quartier in twee deelen sullen verdeelen, ende het eerste beschrijven onder den naem van Neuva Andaluzia, ende het andere onder den naem van Venecuela. Hoe-vvel dit ghedeelte voor soo veele jaren ontdeckt ende besocht is van verscheyden natien, soo vinden vvy nochtans 't selve vvel op het stordighste by de Spaegniaerden beschreven, ende andere hebben daer oock vveynigh van aen den dagh ghegheven: sullen ons beste doen om soo veel by te brenghen als ons moghelijck is, tot verklaringhe van de gheleghentheyte van dit ghevveste.

T EYLANDT MARGARITA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van 't vermaerde Eylandt MARGARITA.

Er wy komen tot de beschrijvinghe van het vaste landt/soo salt 't noodigh wesen hier te sprecken van de Eplanden die hier voer 't vaste landt zyn ghelegen / om verscheyden omstandigheden beter te kunnen verstaen / die hem aen het vaste landt veel tot dese Eplanden raporteeren; welcker voornaemste is la Margarita. Dit Eplandt wierdt eerst ontdeckt by den eersten Ammirand Don Christophor Colon in den jaere 1498.

d. 5. l. 3.
c. 11.

Komende upt Golfo Dulce, soo hy die noemde / dooz la Boca del Drago, vondt hy ses-en-twintich leguen naer 't noorden een Eplandt welck hy noemde del Asuncion, ende een ander la Concecion, ende dyp andere los Testigos, ende een ander daer aen ghelegghen el Romero, ende andere klepnder las Guardas, ende quam soo aen 't Eplandt welck hy noemde la Margarita, ende een ander daer neffens legghende el Mattinete: het Eplandt Margarita (leght Herrera) is vijftien leguen langh ende ses breedt / is seer groen ende luttigh / ende was vol volcks; leght ses oft seven leguen van het vaste landt / tusschen het welke een klepne Golfo is ghelegghen / ende in het midden twee Eplandekens naer 't oost-zuydt-oosten / beyde by den anderen legghende: het eerste is ghenaemt Cubagua, daer soo veel peerlen zyn ghevischt / ende het ander Coche; dese namen zyn dese Eplanden ghebleven ghelyck den eersten Ammirand die hadde ghegheben. Herrera leght in syn Descripcion de las Indias, dat het Eplandt Margarita is ghelegghen twintich leguen, van de Trinidad, naer 't westen / (naer dat by de onse is bevonden / soo soude wel acht oft neghen-en-dertich mylen wesen /) ende hondert en seventich leguen van het Eplandt Hispaniola, op de hooghte van elf graden by noorden de linie. Heeft in de lenghte oost ende west selthien leguen ende een half / ende oock soo veel in de breedte; soo dat het in 't om-gaen heeft by de vijf-en-dertich leguen naer dat Ouiedo ghetuyght. Daer is groot ghebreck van versch water / soo dat men het selve aen 't vaste landt te Cumana moet gaen halen. Is even-wel vruchtbaer van boomen / ende heeft goede weyden voer het vee / ende is bequaem om Maiz te zaepen / ende andere vruchten van Indien.

Engel-
sche vo-
yagie.

l. 19. c. 14.

Daer zyn naer 't segghen van Herrera twee woon-plaetsen van Spaegniaerden / een dicht by de zee / de welke staet aen de fortreffe / alwaer den Gouverneur hem onthoudt; de andere twee leguen binnen 's landts / welck sy noemen el valle de Santa Luzia; heeft een goede haven aen de nooydt-zijde. Aen de oost-zijde heeft het eenighe klippen ende Eplandekens die men noemt los Testigos. De onse ghetuygen dat dit Eplant is hooghen berghachtigh land aen beyde de eynden / te westen den oost ende west hoek / ende tusschen beyden meest leegh / doorende brackigh landt / ende over sulcks onvruchtbaer / soo dat het hem qualijck van broodt ende dranck kan voeden / dan moeten meest haer broodt ende water van 't vaste landt halen: rondtom 't Eplandt is menichte van goede visch te vanghen / welck het meeste voedsel is dat sy daer hebben: haer broodt is van Maiz, welck sy tot koecken backen: dan het Eplandt is seer rijck weghen de peerle-bisscherije die daer eertijds is gheweelt. De Spaegniaerden hebben aen den oost-hoek een kasteel ghebouwt / doch van klepne macht / naer dat de onse segghen / alwaer de Spaensche schepen haer reede nemen; dit kasteeltjen wierdt in den jaere 1626, by den Manhaften Boudewijn Hendricksz. Generael van de West-Indische bloote seer kloeckelijck in-genomen ende verdestruuert / bycht daer af vier metale stucken

Quicken ende leven andere. Haer principale woon-plaetsle leght te landt-waert in naer 't west-eynde toe; daer is oock een kleyn dorp welck de Spaegniaerden noemen Makanauw. Dit Eplandt heeft syn bysondere Gouverneur die daer gesleit wort by den Koningh van Spaegniën. Sy hebben in dit Eplandt veel barcken/waer mede sy alle daghen varen op de peerle-bancken om te visschen/waer toe sy ghebruycken Swarten / die daer ghebracht worden van Cabo Verde, Guinea ende Angola, welcke sy lieden koopen/ende worden alsoo van de Spaegniaerden het dupcken gheleert/ende dat met groot ghewelt van smijten/ende andere toymenten van eenighe heete substantie brandende op 't lijf te laten druppen / oock met gloepende piers op 't naeckte lijf te drucken / als sy onwilligh zijn / overmidts het een swaer werck om doen is : de peerle-bancken legghen op diverse diepten / als op vyf / ses / leven ende acht vadem onder water / daer de slaven na moeten dupcken / ende de oesters van de grondt met gewelt halen: ende weder boven komende / door de benaetheyt van langh onder 't water geweest te zijn / springht haer dickwils het bloet te neuse en te monde upt / krijgen dan gemeynlyc van haer meesters een piype tobac ofte een loopken wijns / om haer daer mede weder te stercken ende te verfrischen. Van de gebilchte peerlen krijght den Koningh van Spaegniën syn Quinto upt de grootste ende beste peerlen. Soo dat de Margarita niet bysonders en is sonder dese peerle-visscherijen. De Indianen van dit Eplandt hebben de Spaegniaerden by-willigh op 't Eplandt laten komen / ende haer schatten van peerlen ontdeckt / die sy niet en achteden / hebben haer oock de manieren van die te visschen geleert; waer over sy by den Koningh zijn verklaert vooz bype-lieden / ende syne vassallen; ende hebben haer altydts sints byziden ghehouden met de Spaegniarden / soo dat alle die daer noch oberigh zijn / seer ghespagnioliseert zijn.

Komende van 't Eplandt Granada, ende naer 't vaste landt toe-loopende met een west ten zupden gangh / soo loopt men by zupden de Eplandekens ofte klippen om; het zijn hooghe klippen / ende de zupdtlyckste legghen wat wijder van de Margarita, als die wel vooz desen in verscheyden van onse Neder-landtsche paskaerten zijn ghelegh gheweest / ghelijck 't selve noch laest by onse stier-lieden is gebonden. Ons volck bonden een rif ofte banck van ses / leven / acht / neghen / thien ende twaelf vadem waters / ontrent dyp mijlen by oosten ofte zupdt-oosten de Testigos; het water sagh groenachtich op de bancke / ghelijck oft daer wier op de grondt waer gheweest; de banck is wel een groote mijl langh / ende magh ontrent soo wijdt van 't vaste landt legghen als de Margarita; daer naer en hadden sy weder gheen grondt. Als men het eerste Eplandeken in 't gesichte krijght / wijckt men naer de Margarita toe / ende neffens dat Eplandeken schiet van Margarita een leeghen hoeck landts; sy liepen tusschen de Eplandekens door; zijn wel groot genoegh / maer niet hoogh / soo dat een onbekent man niet raedtlaem is daer by nacht naer toe te loopen. Dirck Ruyters seght dat de Testigos leggen 12 mijlen 3. w. van Granada, ende dat het 7 Eplandekens zijn / waer van de 2 middelste de grootste zijn / doch datse alle 7 leggen in 't begriyp van 4 mijlen / op de hooghte van 11 grad. schaers. Ende dat Margarita als men 't eerst upt der zee komt te sien / hem verthoont oft twee Eplanden waren: leght o. ende w. op syn langst gestreckt ontrent 15 mijlen / te weten van Monpater welende de principaelste reede daer 't kasteel licht: aen de oost-zijde mooght ghy dicht onder 't Eplandt ankeren op thien ende bysthiën vadem; zupd-west van de vyf klippen genaemt los Farillones, die ontrent twee mijlen van de Margarita ligghen noozdt-oost op: aen de zupdt-zijde zijn veel schoone reeden / als Punta de Mosquitos teghen over Coche; Punta de Mangles; de bape achter Punta de Piedras, ende eyndelijck by Punta de Macanao. Daer en zijn ontrent dit Eplandt eenige jaren herwaerts geen sonderlinge peerlen gebonden / soo dat schijnt dat de oesters moeten verlopen zijn / ofte door de groote gitsicheyt van de Spaegniaerden gheconsumeert / die geen respijt en hebben ghelaten om weder aen te groepen; sy hebben wel eenighe instrumenten gepactiseert om de

oesters in meerder diepte op halen/ doch en heeft tot noch toe niet willen gelucken/ ende is wel te gelooven dat daer in 't diepe gheen oesters en zijn te vinden: waer doo; dan dese plaetse van wepnich consideratie is/ ten sp om de naer-ghelegghent- heyt by de vermaerde zout-pannen van Punta de Araya, daer wy hier naer sullen van spreekken.

Het tweede Capittel.

Van de Eylanden CUBAGUA ende COCHE.

In 't boozgaende Capittel hebben wy verhaelt datter twee klepnder Eplanden legghen tusschen 't vaste landt ende 't Eplandt Margarita; waer van 'teene wordt ghenaeamt Cubagua, ende 't ander Coche, daer wy de ghelegghentheyt wat naer- der sullen van aen-wijlen doo; het sonderlingh regard dat in booz-tijden wegghen de peerle-bisscherije op dese Eplandekens is ghenomen.

l. 19. c. 1.

Het Eplandt Cubagua is naer 't legghen van Ouiedo 160 leguen van het Eplandt Hispaniola ofte daer ontrent/ende vijftich leguen naer 'tweiten van Punta de Salinas by de Boca del Drago aen 't vaste landt gelegen; heeft dry mijlen in 't ronde/ende leght by naer op de hooghte van thien graden naer 't leggen van Herrera, maer naer 't legghen van Ouiedo ende Benzo, op de hooghte van thien graden en een half een Spaensche mijle naer 't oosten van de Margarita, is gantsch barre ende onbzuchtbaer / sonder versich water / ende de grondt is salpeterachtigh / met eenige wepnige boomen van Guaiacan, ofte peck-hout; ende een doornen bosch / sonder gras ofte kruyt/ende sonder gebogelte / uyt-genomen zee-bogels / gantsch black; daer en worden oock gheen vier-voetighe ghedierten ghebonden/ dan een wepnigh konynen; de Wilden die daer woonden ten tijden dat de Spaegniaerden daer eerst quamen/ hadden 't lichaem seer gheschildert/ ende onder-hielen haer met de peerle-oesters / haelden haer versich water aen 't vaste landt van Cumana, welck seven leguen daer van verscheyden is / ende mangelden 't water het welck haer van daer ghebzacht wierdt teghen peerlen/ haelden haer hout van de Margarita, welck een mijl van daer leght/ ende dit Eplandeken om-ringht van 't oosten naer het noot-westen. Naer 't zupden (vier mijlen af naer 't leggen van Ouiedo) heeft het Punta de Araya; ende aen de noozdt-zijde heeft het een goede haven. De berckens die daer van Castilla worden ghebzacht/beranderden stracks/doo; dien de klauwen haer wel een halben palm om-wiecken. Daer is een fonteyn aen 't oostelijckste punt van wel-rieckent liqueur en medecinael/ naer 't legghen van Ouiedo, welck op het zee-water blottet. De peerle-oesters vielen daer ontrent in groote quantiteyt/ in welke de peerlen worden ghebonden; hebben in 't eerste maer een corveltjen soo wit als melck/welck met der tijdt grooter ende harder wordt. Daer zijn jaren gheweest dat de Quinto van den Koningh van Spaegnie alleen be- loopen heeft vijftien duplent ducaten / welende een wonder dingh / dat in soo kleynen begryp soo over-groote menighte van peerlen wierdt gebonden; hoe-wel te noteeren staet dat wel vier hondert mijlen weeghs van Golfo de Paria af tot Cabo de la Vela toe/peerlen in booz-tijden wierden ghebonden/soo dat de Spaegniaerden dese gantsche streck noemden Costa de las Perlas.

l. 19. c. 2.

c. 3. l. 2.
c. 5.

Doo; dese groote ghelegghentheyt van de peerle-bisscherije hadden de Spaegniaerden in booz-tijden in dit Eplandt een woon-plaetse ofte stedeken welck sy noemden Nova Cadiz. In den jare 1521 doen de Wilden van 't vaste landt het klooster van de Minne-broeders destrueerden / soo verlieten de Spaegniaerden doo; vzele booz; de Wilden dit Eplandt/ende vluchten na Hispaniola toe/hoe-wel sy wel 300 sterck waren. Van de audientie van St Domingo sondt weder vijf schepen derwaerts onder 't beleydt van Iacome de Castellon, welke de Stadt Nova Cadiz wederom op-bouden/ ende maecten daer nieuwe steenen huysen; doch de peerle-bisscherije een eynde nemende / is de plaetse verballen ende 't volck vertro-

vertrocken; soo dat het nu gantsch verlaten is / sonder dat daer eenigh regard meer op dit Eplandt wordt ghenomen.

In den jare 1529, wierdt een andere seer rijke peerle-bisscherije ghebonden aen 't Eplandt Coche, vier mijlen van 't voorsz. Eplandt Cubagua; en is naer het legghen van de onse dyp mijlen groot. Daer wierden in wepnigh meer als een maendt vijftien hondert marcken peerlen ghevischt. Onse schippers ghetuppen dat het is een leegh Eplandt; dan dooz dien de peerle-bisscherije daer oock al verlopen is / soo en wordt daer gheen achttinghe meer op ghenomen / dan dat het in de wegh leght van de ghene die naer 't punt loopen om zout te halen.

P U N T A D E A R A Y A.

Het derde Capittel.

Van PUNTA DE ARAYA daer de vermaerde zout-pannen zijn, ende de gheleghentheyte van 't landt daer ontrent.

T Vaste landt / welck wy hier vooz hebben te beschrijven / neemt syu beginsel aen Cabo de Salinas, welck leght op de Boca del Drago, teghen over het westepnde van 't Eplandt Trinidad, ende streckt tot aen de Punta de Araya, daer de vermaerde zout-pannen legghen: de distantie tusschen beyde dese plaersen is naer 't schryven van Linschoten seventich mijlen / ende tusschen beyden legghen de Caribes, ende Cabo de tres Puntas; ende alle dese groote streck landts en is niet seer bekent ofte besocht / noch en vinden daer niet bysonders van aen-ghetepkent by de Spaensche Schryvers / die wy tot noch toe hebben kunnen sien. De Cabo de tres Puntas wordt ghehouden te legghen half wegh tusschen 't Eplandt la Trinidad ende het Eplandt Margarita.

Punta de Araya, welck onse Schippers ghemeenlijcken abusibelijck noemen Punta del Rey, is een ghedeelte van 't vaste landt / leggende by-naer recht noorden ende zuden met den westelijcksten hoek van 't Eplandt Margarita; hier zijn de vermaerde zout-pannen / daer soo veel zouts continuelijcken wordt ghehaelt; want achter 't selve punt is een lack niet verre van den oever van de zee / gantsch zout ende althijds vol zouts onder 't water / ende oock boven 't water / wanneer het niet en is in den reghen-tijdt ofte winter van dat gheweste. Eenighe hebben ghemepnt dat de winden het zee-water daer in drijven om dat het soo naer aen zee ghelegen is / doch het komt dooz dien daer wellen zijn / ende gaten daer het zee-water dooz komt; het is seer goet zout / ende hier worden veel schepen daer mede gheladen. Dese plaetse is onse Nederlanders heel wel bekent / ende hebben daer grooten handel met het zout te halen ghedreven: een van onse Nederlanders / met namen Isaac du Verne, heeft de selve aldus beschreven: Punta de Araya is een hoek aen 't vaste landt / legghende ontrent zuden van den west-hoek van Margarita; ontrent vijftien mijlen van den hoek af streckt een rif in zee / ende by westen den hoek is een inbocht alwaer de zout-panne is / ende desen bocht is de reede daer de schepen legghen om haer ladinghe in te nemen: Te landt-waert in van de zee-strandt ontrent dyp hondert schreden / is een gheweldighe zout-panne; daer het zout met gheweldt wordt op ghebrocken / ende met pramen naer den oever ghebracht / ende van daer voorts met krup-wagghens op 't strandt / ende voorts met booten ende schuyten te scheep ghebracht.

Ontrent dese zout-panne is het altemael bergigh / ende seer doz ende brackigh lant / soo dat daer geen verberchinghe ofte versch water en is te bekomen / maer men moet het versch water elders gaen halen ontrent dyp mijlen van daer in den bocht van Comena, alwaer een versch rievierken is / komende van 't geberghte welck sy noemen Bordones, ende de verberchinghe van frupten ende anders moet men krijghen van 't dozp oft stedeken Comena. Op dit landt ontrent de zout-panne is

veel wildts/als harten en hinden/halen ende konijnen met meer ander vyeemdt ghedierte/ ende oock schadelijcken/ als slanghen ende tigren: hier ontrent is oock veel visch te vanghen met de zeeghen / welck de beste vernieuwinghe is die men in dit quartier vindt. Het landt is ontrent het strandt meest over-groeyt met seer seeckende heesters / soo dat het by-naer onmoghelijck is 't selve te ghebrupcken / ten zy ter plaessen daer 't selve af- ghehouwen ende upt-gheroept is. Daer is by het rif aen 't selve punt noch een klepnder panne / dan men en vindt daer altydts soo gheen zout in / ghelijck in de groote / ende oock maer weynigh ladinghe als het daer al is / ende seer quaedt 't sloop te krijghen / soo dat daer gheen reeckeninghe op en is te maecten.

Onse Nederlandtsche schepen hebben dese vaert om zout te halen veele jaeren ghebrupckt / meest onberhindert ofte met kleyn om-sien tot in den jaere 1605, doen heeft den koningh van Spaegnen derwaerts ghesonden achthien wel ghemonsterde schepen / soo galleons als andere / de welcke daer zijn ghekomen in November; ende quamen onse schepen soo onversiens op den hals / alsoo 't volck belich was met zout te halen om haer schepen te laden / legghende de schepen ongheredert / een deel van het volck aen landt / een deel met de booten op de vaert; soo dat sy alte samen vielen in handen van de Spaegniaerden / de welcke ons volck seer qualijck hebben gheractert / eenighe op-ghehanghen / andere vooz slaven wech gheboert naer Cartagena, ende daer op de galepen gheset; waer van daer naer eenighe weynighe noch zijn ont-komen.

Daer naer is de selve vaert by de onse weder her-bat naer 't maecten van den trebes met den koningh van Spaegnen / doch met meerder om-sicht als te voozen. Daer alsoo in den jare 1622 vooz-leden/een groot getal schepen upt de Middelandtsche zee derwaerts voeren om met een zout-ladinghe naer 't vader-landt te keeren (ende oock andere upt Noordt-Hollandt ten selven eynde derwaerts waren gebaren) daer komende den seven-en-twintichsten November, bonden sy dat den koningh van Spaegnen daer een sterck kasteel hadde doen legghen met guarnisoenen daer op / om de onse het zout-halen te beletten: de onse deden een aen-bal op 't selve kasteel / dan dooz de ontwillicheyt van 't meeste deel van het boots-volck / ende kleyne ordze ende wetenschap die onder haer was / met slechte upt-komste / want eenighe van de kloeckste bleven aen landt doodt / ende de reste moelsten 't sloop keeren. Soo dat alle dese schepen sonder ladinghe moelsten 't hups keeren.

Dit kasteel is soo gheleght / dat het den toe-gangh tot de panne commandeert / soo dat het niet moghelijck is dat het volck 't zout kan aen-halen / sonder van 't gheschut van het kasteel beschadicht te worden; de Spaegniaerden hebben het de naem ghegheben van S' Iago; de verhalen: wegghen de ghedaente van 't selve kasteel / het ghetal van de stucken die daer op legghen / ende 't volck dat daer in leght / zijn soo wat verscheyden / soo dat wy het voozder verhael daer van sullen upt-stellen tot meerder sekerheyt. 't schijnt dat de koningh van Spaegnen dit kasteel hier heeft doen legghen om de geotropeerde West-Indische Compagnie te verhinderen / de welcke ontrent dien tijdt haer langh ghewenste vooz-gangh heeft ghenomen.

C U M A N A.

Het vierde Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van CUMANA, ende de ghelegentheden van het landt ende volckeren.

DE provincie van Cumana is ghelegghen aen 't vasse landt van America, tegen ober het Eplandt Margarita, seven leguen daer van verscheyden; daer komt een groote rievliere in zee loopen / in de welcke menichte is van dat ghedierte / welck

welck de Indianen Caimanes, ende de Spaegniaerden Lagartos, noemen/ ende zijn de rechten crocodilen/ghelijck die van den Nilus in Africa. **B**oven Cumana streckt een Golfo inne-waerts (welck by de Spaegniaerden wordt genaemt Golfo de Cariaco, ende oock van Cumana) maeckende een groote in-ham van de zee wel veerthien leguen te landt-waert in; de welke in vooz-tijden placht rontom ^{d. 3. l. 4.} ^{c. 10.} bewoont te wesen by ontallijck volck / welke naeckte liepen / alleen deckten de mans-perloonen hare schamelheden met den hals van de cauwoerden ofte calabassen / ofte oock met eenighe schelpen / rieden ende goude kokerkens / ofte bonden die binnen-waerts met een cottoenen vlecht-snoer. **W**anneer sy naer den oozloghe op-toghen / soo deden sy mantels om / ende vercierden haer met alderhande schoone bederen van voghelen die sy daer hebben: op haer seeste sineerden sy haer met seckere seer klevende gomme / ende beplupmden haer met plupmkens van alderhande kouleuren; scheerden 't hapy af tot boven de oozen / ende crocken dat van den baerdt gantsch uyt; houden vooz een sonderlinghe frapicheyt swarte tanden te hebben / welck sy maken ende onderhouden met secker krupdt te kauwen / ende en hebben daer noyt geen pijn ofte stanck van in de mondt. **D**e jonge dochters gaen gantsch naeck / ende houden het vooz een schoonheyt de braepen ende dogpen vet ende dick te hebben / ende daerom binden sy de beenen seer tijf onder de knien; achten de maeghdom seer weynigh: de ghehoude vrouwen dragen broeckkens ofte vooz-schoten / ende leven dan voozts kupsch / vooz dien het in de macht van de mans is het ober-spel te straffen. **D**e Heeren nemen soo veel vrouwen als sy willen / ende gheben de schoonste ober aen haer gasten die haer komen besoecken / om by te slapen. **D**e vrouwen loopen / springhen / swimmen / schieten met den boghe soo wel als de mans; en klaghen niet seer in 't baren / binden de kinderen het hooft tusschen twee kullentjens van cottoen om smalle kaken te maken / welck sy vooz een schoonheyt houden. **E**ten alderhande levende dieren / tot de spinnen toe; hoe-wel sy anders goet broodt / vleesch ende visch hebben / ende oock goeden drank maken. **M**en seght dat het water van de rievriere Cumana dupiterheyt veroorzact aen de oogen vooz de gene die 't veel drincken / ende daerom siet dit volck seer quajijck: hoe-wel eer te gelooven is dat dit gebreck haer komt van 't quade voetsel dat sy nutten. **D**e vrouwen bearbepden de grondt / zaepen het Maiz, Axi, de calabassen ende andere vruchten; aten in vooz-tijden haer vbanden die sy in de krijgh vangen / ende oock haer slaven die sy kochten / die sy melken indien sy te mager waren. **M**en heeft daer eenighe boomen de welke ghequetst zijnde seker sap uyt-gheben ghelijck als melck / 't welck hardt wordt ende verandert in een witte gomme van seer goeden reuck: **D**aer zijn andere boomen daer een vochticheyt uyt bloept als gheronnen melck / welck goet is om te eeten. **E**en ander gheboomte iller wiens vruchte de moer-bespe niet onghelijck en is / ende daer wordt een syrope van ghemaeckt die seer dienstigh is teghen de heesheyt: met het hout als het droogh is / laet men vper ghelijck als met een keghele. **H**ebben daer een anderen wel-riekenden boom / welck cedren-hout schijnt te wesen / is fraey om kassen ende schrijnen van te maecken / dan 't broodt dat men daer in bergh / wordt bitter: tot scheeps-planken is het wonder goet: **O**ock eenighe boomen die seker lijn van haer gheben / 't welck sy gebuycken om voghelen mede te vangen / ende belmeeren haer lichaem met de selve om de beerkens daer op te hechten. **H**et aerdrvick brenghet van selfs Cannastola vooz / ende soo veel roosen ende andere wel ende sterck-riekende bloemen ende krupden / dat den reuck het hooft offenseert.

Beneffens leeuw / tigen / wilde berckens die hier vele worden ghebonden / soo heeft men in dit ghetweste eenighe vreemde dieren / als namentlijk een / het welck sy noemen in haer tale Capa, grooter als een esel / hapygh / swart ende seer wyedt / hoe-wel het wech loopt vooz de menschen / dan de honden sal't verwachten ende die verbolghen ende dooden / al warender oock twee ofte dyp by den anderen. **D**aer is noch een ander dier welck sy noemen Aranata, soo groot als een halsewindt /

windt / heeft een baert als een bock / ende huplt seer verbaerlijck; dan en eet geen vleesch / klimt op de boomen; dit ghedier te gaet meest met troupen. Men vanght daer een seckere soorte van wilde-katten / ghelijck als apen / welckes jonghskens seer aerdigh ende vermaeckelijck zyn / de moeders draghen die in haer armen van den eenen boom op den anderen: daer is noch een ander wyet dier / welck de Indianen seer vreesen / ende draghen daerom des nachts brandende houten in de handt als sy bupten 's hups gaen / want daeghs en wordt het niet ghesien; het huplt ghelijck als een jongh kindt / om 't volck upt te locken / ende pemandt vooz-komende om te sien wie daer huplt / soo verblindt het dien; en is niet grooter als een halsewindt.

Voozts soo heeft men hier alderhande fraepe ghebogelte / als papegaepen ende andere. De bleer-mupsen zyn daer heel groot ende bijten dapper / ende supgen veel bloets upt / soo men hem daer vooz niet en hoedt. Men heeft daer diuersche soorten van Mosquitos ofte muggen / dan de kleynste zyn de slimste ende hinderlijckste: dynderley soorten van honigh-bpen: spinnen veel grooter als in dese landen / ende van diuersche kouleuren / die soo stercke webben spinnen dat men se qualijck kan breecken. Daer is oock menichte van goede visch; soo dat het landt tamelijcken wel van lijf-tocht vooz sien is. Benzo verhaelt dat de Spaegniaerden al in synen tijdt / welck was in 't jaer 1541. 't volck van dit quartier soo gantsch vernielt hadden / dat daer maer wepnighe arme Casiquen waren over-gebleven / die de Spaegniaerden hadden ghelspaert om in haren dienste als slaven te ghebruycken.

Het vijfde Capittel.

Kort verhael van 't ghene by de Spaegniaerden in dit quartier van CUMANA in voor-tijden is aen-gherecht; ende van de stadt CUMANA.

d.1.9.
c.14.

In den jare 1513 versochten eenige Religieusen van de ordze van Sant Dominicus, om alleen de Wilden van Terra Firma te moghen gaen bekeeren; het welcke haer welende vergunt / wierden daer twee Nonnicken aen 't vaste landt aen-gheset ontrent Cumana; al waer sy by de Indianen wel wierden onthaelt; dan eenighen tijdt daer naer quam daer een Spaensch schip om peerlen van de Indianen te handelen / ende de Spaegniaerden waren seer verblijdt dese Nonnicken hier te vinden: doch alsoo de Wilden op 't wooydt ende vertrouwen van dese Nonnicken met de Spaegniaerden sonder achter-dencken conberseerden / soo hebben de Spaegniaerden den Heere van die plaetse op haer schip ghenoodicht / die met goet-vinden van de Nonnicken 't scheep is ghegaen met syn vrouwe ende seventhien van syn volck: maer de Spaegniaerden dit volck scheep hebbende / trocken haer anckers op / ende boeren met dese Wilden dooz; waer ober 't volck van de lande de Nonnicken wilden doot-slaen / de welcke haer beloofden haer Heere ende de ander binnen vier maenden weder te leveren; dan alsoo 't selve niet en volghde / dooz dien de Rechters van den Koningh op 't Eplandt Hispaniola de Wilden niet en wilden weder gheben / soo wierden dese arme Nonnicken ten lesten van de Wilden doot-gheslaghen.

Een andere notabele wreedthepdt wierdt by de Spaegniaerden ghepleeght in den jaere 1516 op het Eplandt Trinidad: landen daer onder decksel van vrient-schap / ende versochten de Wilden dat sy een hups vooz haer louden timmeren; 't welck ghedaen zijnde / riepen sy veel volcks van de lande te samen / ghelijck oft sy die wat wonders hadden willen thoonen / dan in 't hups ghekomen zijnde wel tot vier hondert toe / sloten sy 't volck met gheweldt in het hups / ende namender wel twee hondert en vijf-en-tachtich ghebanghen / ende dooden ende quetsender heele.

d.2.13.
c.7.

Des niet teghen-staende zyn weder in den jare vijftihien hondert ende achtihien diuersche Nonnicken van Sant Dominicus ende Sant Franciscus ordze in dit selve

felbe quartier ghelandt/ de welke elck op hun selfs daer kloosters bouwden/ om de Wilden in de Christen religie te onder-wijfen. Dese kloosters waren gheleght aen het vasse landt/ in de provincie van de Chiribichi, 7 leguen west-waerts van 't Eplandt Cubagua; 't klooster van de Dominicanen was genaemt St^a Fe. Dese plaetse is ghelegen twee leguen by welken Cumana, gelijk 't selve wert verhaelt by Mr Hackluyt, inde vopagie van Sir Iohn Hawkins, de welke dooz aenwijinghe van die van Cumana, hier syn water haelde; by ghetuyghet daer goet versey water ghevonden te hebben / ende oock goede ancker-grondt / op twintich badem. Daer in den jaere 1520, quam daer een schip Spaegniaerden onder het ghebiedt van Alonso de Oieda, 't welck de Indianen van dat quartier seer altercerde: de Spaegniaerden boeren met haer schip vier leguen boozder naer Maracapana; booz-ghevende dat sy daer waren ghekomen om Maiz te manghelen van de Tagarez, welck was een volck dat dyp mijlen in 't landt op 't gheberghete woonde. Van de Tangarez af-komende met vijftich Cargas Maiz, (dat is soo veel als vijftich man draghen kan) die men haer beloofte hadde aen den oever te betalen/ soo hebben de Spaegniaerden ses-en-dertich daer van vast ghehouden/ ende eenighe ghequetst: De Casique van dat quartier/ met namen Gil Gonzalez, hier dooz seer ontroert zijnde / ende het daer booz-houdende dat de Nonnicken hier mede schuldigh aen waren / resolveerde met de Casique van het gheweste daer het klooster lagh / ghenaeamt Maraguey, dat hy met de syne Oieda soude vermeesteren / ende dat Maraguey de Nonnicken soude om-brynghen/ waer op Oieda onbedachtelijcken aen landt komende met ses van de syne wierdt doot-gheslaghen; ende de Nonnicken oock kortz daer naer/ ende haer klooster verbrandt.

Dese tijdinghe ghekomen zijnde ter ooren van de Koninghlijcke Audientie te San Domingo ende den Ammirand, resolveerden sy een wreede rebenge daer ober te nemen/ ende 't landt ontrent Cumana te depopuleren / ende 't volck booz slaven ober te brynghen naer San Domingo; maecten tot dien eynde dyp schepen beerdigh/ endelonden daer mede dyp hondert man onder 't beleyt van Gonçalo de Ocampo: dit gheschiede in het jare 1520 naer 't seggen van Ouiedo.

Dewyl dit dus in Indien passeerde/ was den Licenciaet Bartholome de las Casas, volghens syn contract met den Koningh van Spaegniën ghemaect/ ghearribeert aen 't Eplandt Sant Iuan de Porto Rico, met eenighe syp-ghesimen van arbejds lieden/ om die aen 't vasse landt te planten onder het beschut van de kloosters ende Nonnicken boeren verhaelt; ende dit ongheluck verstaende/ dede syn upterste beste om den tocht van Ocampo te verhinderen/ doch te vergetts.

Gonçalo de Ocampo met twee schepen ghekomen zijnde in de haven van Maracapana, lockte de Wilden aen boozdt/ ende om haer beter te bedrieghen gaf upt dat hy nieuwelijcks upt Spaegniën quam/ ende niet van de Eplanden/ om haer soo alle vrese wegh te nemen: ende 't meeste deel van 't volck verberghende onder 't verdeck van het schip / kreegh een deel van de Wilden ober/ ende de Casique die hem noch niet vertrouwende in syn kanoe hieldt/ wierdt by een Spaegniaert verrast ende om-ghebracht / ende het volck welck op het schip was ober-ghekomen wierdt aen de reede op-ghehanghen; ende nam boozts haer doyp in ende destrueerde het / ende leyde een wooninghe van Spaegniaerden een halve mijle de riviere op/ welck hy Toledo noemde.

Den Licenciaet de las Casas en versupinde daer-en-tusschen niet/ maer sekere compagnie ghemaect hebbende met den Ammirand ende de Officiers van den Koningh op 't Eplandt Hispaniola, verbozderden syn reyse naer Terra Firma, ende vondt daer Gonçalo de Ocampo, in syn nieuwe gheboude stadt Toledo: dan 't volck niet wel te vreden zijnde met de commissie die den Licenciaet de las Casas mede bracht/ verlieten hem/ ende de stadt Toledo wierdt weder op ghebrouken:
Den

d. 2. l. 9.
c. 9.
ende 16.

Den Licenciaet de las Casas met eenighe wepnighe van syn vrienden) ende eenighe die hy in dienst hadde / sette hem neder by het klooster van de Franciscanen / welck lagh dicht op den oever van de zee by de rievier Cumana; ende begon in de mondt van de selve rievier een fortjen te bouwen / dan alsoo de inwoonderen van het Eplandt Cubagua 't selve seer ongaern saghen / dooz dien haer excursien op de arme Wilden van 't vaste landt daer dooz werden verhindert / soo ontrocken sy hem syn werck-meester / ende den bouw bleef achter. Waer over den Licenciaet resolbeerde syn klachte te doen over de Spaegniaerden van Cubagua aen de audientie van St Domingo, ende voer naer Hispaniola, latende syn volck onder het ghebiedt van Francisco de Soto: de welke teghen de ordze van den Licenciaet de las Casas de twee schepen (die hy hem hadde gelaten om in valdes noodts hem van te dienen/ende hem selven met het volck daer in te salveeren) sondt langhs de kuste om te handelen: de Wilden dese occasie waer-nemende/over-bielen Francisco de Soto, ende gaben hem een wonde daer hy daer naer van stozt / sloeghen een deel van 't volck doot/ende destrueerden het klooster ende de woon-plaetse van de Spaegniaerden; soo dat daer maer neghentien personen en ontquamen/ de welke haer selven salveerden met een canoe aen Punta de Aray. Den Licenciaet de las Casas dit vernemende / ende siende dat het hem alles qualijck gheluckte wat hy booz-nam tot bescherminghe van de Indianen/ begaf hem in een klooster van de ordze van St Dominicus, ende wierdt daer naer noch Bisschop van Chiapa; ende is de selve die alle de wooredheden van de Spaegniaerden in 't dooden ende mis-handelen van de arme Indianen aen den dagh heeft ghebracht in syn boeck/ welck in handen is van alle de weerelt.

Den Ammirand Don Diego Colon ofte Columbus, ende de Koninghlijcke audientie van Hispaniola, sonden in den jare 1522 eenen Jacome de Castellon, om dese daet van de Indianen te straffen/ en haer over de Wilden te wyken; de welke eenigh volck ghelaten hebbende op 't Eplandt Cubagua om de stadt Cadiz weder te bewoonen/ voer naer Cumana, ende nam daer syn residentie/ende sondt syn volck by troupen te landt-waert in om de Indianen te vanghen ende te dooden/ ende dede een notable straffe over de misdoenders: bouwde een sterckte aen de mondt van de rievier Cumana, om de wateringh booz die van Cubagua te versekeren: Sints welke tijdt daer altydts een woon-plaetse van Spaegniaerden is ghebleven. Dit stedeken Cumana ofte Comena licht twee mijlen binnen 's landts / ende men kan het niet sien wegghen de boomen die het bedecken/ alleen liet men 't Gouverneurs huys dat wat hoogh licht / heeft een goede reede in een bocht/boven twee roode heubels / liggghende in een halve mane/ men setter ontrent een gotelingh-scheut af op twaelf ende derthien badem schoone grondt.

Het selste Capittel.

Voorder verhael van 't ghene by *Ortal* ende *Sedeno* is voor-ghe-nomen in dit quartier.

d. 5. l. 9.
c. 7. **I**n 't booz-gaende boeck hebben wy verhaelt den tocht van Hieronymo de Ortal op de rievier Viapari, tot dat de selve booz-nam syn ontdekkinghe aen een ander oort te beginnen; 't welck alsoo gheschiet is aen dit quartier daer wy nu vast mede besich zijn: soo sullen wy 't selve kortelijcken verhalen.

Hieronymo de Ortal nam tot syn Lieutenant Augustin Delgado, ende sondt hem met het volck de rievier Neveri op/twee mijlen van Maracapana, ende belaste hem daer een sterckte te bouwen/ 't welck hy vlijtelijck dede: Ortal daer-en-tusschen mede daer by ghekomen zijnde met noch hondert man / openbaerden sich twee groote swaricheden; de eene / dat die van Cubagua teghens Ortal protesteerden/ als getreden zijnde in een anders ofte hare jurisdictie: de tweede ende booznaemste/ dat de soldaten van den booz-gaenden tocht seer naeckt ende bloodt waren / ende

ende gheen middel en faghen om haer te vooz-fien/ om dat den Keyfer fcherpelyck verboden hadde dat men de Indianen niet tot flaven en soude maecten; ende dat den Gouverneur van fchif felks gantsch gheen middelen en hadde om de noot-faeckelijckheden van 't volck te hulpe te komen: om dese laetste fwaricheyt te over-komen/ heeft Ortal op 't verfoeck van fyn volck/ haer toe-ghelaten alle die tot flaven te maecten die de Indianen felks onder haer vooz flaven hielden: waer dooz veel onfhepls onder de Indianen is ghevocht/ de foldaten onder dit pretext de arme Indianen mis-handelende naer haren appetijt.

Delgado upt eenighe die hy vooz upt ghesonden hadde om 't landt te befpieden/ verftaen hebbende dat daer feer veel volcks woonde te landt-waert in / en bondt niet goet langher tijdt te verlielen / maer trock op met vijftich mannen ofte daer ontrent/bondt in 't eerfte feer dichte bofchagien ende groote verhinderniffen/hoe-wel oock eenige woon-plaetsen hy paffeerde dooz Guacharuco ende Paripamotu, twee provincien die vol ftrijdtbaer volck waren; de welcke/om dat fy oorloge hadden met haer na-bueren die voozder aen woonden/ dese Spaegniaerden vrien-de-lijcken onthaelden/foo dat fy voozts trocken met goede leyts-lieden/ende quamen in een volck-rijck landt / ende wel vooz-fien van lijf-tocht; hier wierdt haer foo wat teghen-ftandts ghedaen / doch fy verjoeghen de Indianen lichtelijck; ende trocken foo voozts tot aen de riviere Unare, ende paffeerden die naer eenigh ge-becht met de Indianen / die haer de pas meynden te beletten / ende vonden daer een dorp met feer veel victualie/foo dat fy haer daer verberichten / ende eyndelijck vrede maecten met de Indianen daer om-her. Men meynt dat Ortal feer wel soude gedaen hebben hier een ftadt te bouwen/dan 't hooft hingh hem naer Meta; ende Delgado naer dat hy eenighe ghelchencken van de Cafiquen hadde ontfan-ghen / keerde weder naer de plaetfe daer hy den Gouverneur ghelaten hadde.

In 't vooz-gaende boeck hebben wy mede aen gheroert hoe dat Antonio Sedenno mede pretendeerde op dese ontdeckinghen / ende dat Ortal compagnie met Sedenno maecte / ende weder verbrack: Sedenno dan hoe-wel van Ortal ver-laten zijnde/hoozende 't goet succes van Ortal, ende de mare die daer liep van den rijckdom van dese landen / verweckte die van St Iuan de Porto Rico tot fyn hulpe / ende focht fyn volck twee leguen binnen 't Goubernement van Veneguela, niet verre van Maracapana; hoe-wel hem by de Audientie feer ftricktelijck was verboden niet te gaen in een anders Goubernement. Dooz dese ongheregeltheyt ende oneenicheyt tuffchen Ortal ende Sedenno, quam te paffe dat fy malkanderen fochten een voozdeel af te fien / ende nu d'een / nu d'anders volck ontwapenden ende debalileerden/tot groote verhinderinge van haer beyder vooz-nemen. Daer-en-tuffchen verbolghde Ortal fyn reple tot dat hy quam in 't landt van een Cafique Diego, (die eertijds ghedoopt was / ende foo ghenaemt by de Bonnicken daer wy voozen van hebben ghelproken) ende focht voozts naer de provincie van Meta, treckende dooz fraey ende wel bewoondt landt / welck hy gantsch verdozfe ende ruineerde / om te verhinderen dat Sedenno hem niet en soude volghen: hy rusten fyn volck in een plaetfe ghenaemt Guaniba, van welcke 't volck al verloo-pen was / doch vonden daer overbloedt van lijf-tocht / veel Maiz, ende goede jacht. Augustin Delgado wierdt hier by de Indianen in de ooghe ghelhoten / foo dat hy daer kortz daer naer van fozt: ende Ortal wierdt dooz muptenatie van fyn volck verlaten/welck hem meest voeghde by Nicolaes Federman, die van Coro was op-ghetrocken om 't landt te ontdecken; foo dat hy met thien foldaten alleen te rugghe quam naer fyn fozt/welck hy hadde/ghenaemt St Miguel de Neveri, dan vernemende dat Sedenno fterck op de kufte was / en dozde hy het hier niet hou-den / maer bloot naer Cubagua, ende van daer voozts naer St Domingo.

Het lebende Capittel.

Vervolgh van den tocht van *Antonio Sedenno* in dit gheweste van
TERRA FIRMA.

d. 5. l. 10.
f. 16.

ANtonio de Sedenno hem ontlafft bindende van Hieronymo de Ortal, ende ghebarighen ghenomen hebbende den Licenciaet Frias, die van weghen de audientie van St Domingo ghesonden was/ om Sedenno te verbieden dat hy niet en soude treden in een anders Goubernement; verbozderde synen tocht met vijf hondert man soo te boet als te peerde/ ende nam eerst synen wegh langhs de kuste tot Patigutaro toe/ ende van daer te landt-waert in met seer groote disordze/ sonder eenighe discipline onder syn krijghs-bolck te houden/ soo dat die van de lande/ de groote insolentie van de soldaten niet konnende verdraghden/ op verscheyden oozden eenighe van de Spaegniaerden doodt-sloeghen; ende wierden weder by groote menichten van de Spaegniaerts doodt gheslaghen ende ghebanckelijck wegh gheboert naer Cubagua, ende vooz slaven aldaer verkocht. Dooz dit ghe- doen soo verleckerden de tigren (die daer seer veele waren) soo op het menschen- bleesch/ dat de lebende oock dickwils groot perijckel liepen. sy bevonden de alder- beste remedie daer teghen te wesen/ des nachts veel brandende houten ontrent sich te houden.

In den jare 1537, trock Sedenno boozts tot de provincien van Anapuya ende Orocomay, daer hy wel onthaelt wierdt; passeerende van daer na 't landt van Gotoguaney, bondt 't selve in de wapenen/ ende aen 't in-komen een foztjen van hout ghemaect/ ende vol volcks om 't selve te beschermen: De Spaegniaerden bestozmden 't selve fozt/ dan werden by de Wilden tot twee replen toe af-ghesla- ghen/ ende veele ghequetst met venijnighe pijlen/ soo dat sy haer met gloepende piers 't venijn moesten laten upt-branden; dan de Wilden vermerckende dat sy veel van haer bolck verloozen/ ende epndelijck souden vallen in de handen van de Spaegniaerden/ verlieten de plaetse by nacht/ ende salbeerden haer met vrouwen ende kinderen op 't gheberghte een legue van daer/ welck seer dicht met boomen was bewassen. Naer dat de Spaegniaerden haer in dese plaetse eenige dagen had- den gherust/trocken sy boozts op de hooghte van twee graden by noozden de linie/ ober woeste velden ende veel rievieren/ hoe-wel met overbloedt van benesoen/ soo dat 't bolck begonde te muptineren; doch Sedenno strafte eenige van de p^rincipale/ ende stilde soo de reste. Quamen epndelijck in de provincie Catapararo, ghele- ghen in 't gheberghte/ daer sy soo veel Maiz vonden/ ende eenighe monsterkens van goudt/ soo dat sy daer overwinterden; dan Sedenno was eerst ghesozben/ ende in syn plaetse ghekoozen tot Oberste Iuan Fernandez: maecten reckenin- ghe dat sy tot hier toe hondert en vijftich leguen ghetrocken waren. Een wep- nigh voozder gherepft zijnde dooz veel moerasschen ende rievieren/ bonden weder een dozp ende victualie; hier stozt haren Generael Iuan Fernandez: doch en lieten daerom niet haer reple te verbolghen dooz wijde ende woeste velden; de pi- kooten haer leydende op 't compas/ bonden 't landt seer leeghende wepnigh volcks/ de welcke woonden in klepne huttekens/ ende vertrocken in de winter-tijdt op 't hooghe/ als wanneer dese landen gantsch onder-loopen: De Spaegniaerden vonden d'een swarichept op d'ander/want als sy dooz de moerasschen waren/ soo quamen sy weder aen dozre sandighe landen; tot dat sy ten laetsten dit suckelen moede zijnde/ ende oneenigh ghetwozden zijnde onder den anderen/ weder-keer- den met verscheyden troepen ende dooz diverse weghen/ ende een deel naer Ve- neçuela toe/ ende een deel naer Maracapana, ende soo boozts naer Cubagua, ende soo nam den tocht van Antonio Sedenno een epnde.

Wy hebben alreede diverse tochten beschreven/ende daer in niets gelien van sonderlinghe consideratie: waer upt men dan met reden soude mogen oozdeelen
dat

dat in dit landt niet te binden en is de moepte weerdigh; maer die wel let op de maniere van doen der Spaegniaerden op hare tochten / sal hem daer aen niet koften / want sy waren ghetwoon 't goudt ende het silber soo gherect te binden / dat sy het maer van de Indianen en behoefden te nemen; ende waer sy het soo gherect niet en bonden / daer en sochten sy niet seer / als meest in hare tochten te sien is.

V E N E Z U E L A.

Het achtste Capittel.

Beschrijvinghe van 't Gouvernement ende de provincie van VENEZUELA in 't ghemeyn, ende de verdeelinghe van dien.

De provincie ende 't Gouvernement van Venezuela op de zee-kuste van Terra Firma ghelegen / confineert naer 't oosten met het Gouvernement van Nova Andaluzia, welck oock anders ghenamt werdt Serpa ende Guiana; ende naer 't westen met het Gouvernement van Rio de la Hacha ende Santa Martha; tusschen welke beyde Gouvernemen ten hondert ende dertich leguen worden ghereeckent / ende tachtentich leguen te landt-waert in tot Neuvo Reyno de Granada. Herrera schrijft elders in syn Historia de las Indias Occidentales, dat dit Gouvernement volghens het contract van den Keyser met de Hoogh-duytschen / syn beginsel heeft naer 't oosten van Maracapana af / ende eyndicht aen Cabo de la Vela, ende heeft in de lenghte langhs de kuste van de noordt-zee / twee hondert leguen.

Dit landt is seer vruchtbaer ende overbloedigh van koozn / dooz dien men het selve tweemaels des jaers zaeyt ende vergadert; ende is wonderlijcken wel voorsien van vee van alderley soorten / soo grof als kleyn. Dyt dese provincie wordt seer veel meel naer andere quartieren vervoert / oock biscuyp / kaes ende speck / ende oock groote menichte van cottoene lijnwaedt; ende in de haven van Guayra, in de provincie van de Caracas worden veel hupden gheladen / ende Sarzaparilla. Men heeft in dit landt seer goede jacht van alderhande wildt; ende de riebriere Unare is oock seer visch-rijck: soo dat de Indianen van dit gheweeste eertijds seer sware oorloghen onder den anderen hebben ghevoert weghen de visscherijen. In dese provincien worden veel monsters van goudt ghebonden / van twee-en-twintich quilaten ende een half op-waerts.

Dese groote provincie was by contract te conquesteeren ghegheben aen de Velfers van Auxpurgh, in den jare vijftien hondert ende acht-en-twintich: de welke daer sonden haer ghesubstitueerde Gouverneurs. Het landt daer om-her was vol Wilden / ten tijden dat de Hoogh-duytschen dit Gouvernement eerst aenbeerden / dan dooz dien sy het in 't eerste niet seer en sochten te populereen / maer alleen een roof van daer te halen / soo is dit landt seer van syn in-woonders ontbloedt; waer toe de Spaegniaerden / insonderheyt die van Cubagua, niet wepnigh en hebben ghehoepen.

Dese provincie heeft den naem bekomen van Venezuela (dat is / kleyn Venetien) dooz dien in de aldereerste ontdeckinge by Alonso de Oieda in den jare 1499, sy daer bonden een woon-plaetse van Indianen / de welcker huppen in 't water ghebouwt waren op palen / ende men ginck over houten byugghen van 't een hups tot het ander / ende aen 't vaste landt.

Doch Herrera seght in syn Descripcion de las Indias, dat de Hoogh-duytschen doen sy dit Gouvernement eerst aen-beerden in den jaere vijftien hondert ende acht-en-twintich / vooz namen een stadt te bouwen aen het in-komen van 't lack Maracaybo, daer het selve in zee loopt / op een heuvel / welck sy noemden Venezuela, ende dat de provincie den naem daer van heeft behouden / hoe-wel de selve stadt niet en is ghebleven.

Het Gubernement van dese provincie van Venezuela is seer groot / ende be-
griipt onder sich veel groote provincien/soo op de kuste van de noordt-zee/als bin-
nen's landts/de welcke wy wel hier vervolgens souden beschryven/als Curiana,
Cuicas, Caracas, Bariquicemeto, Tucuyo, ende dierghelijcke; dan dooz dien wy
daer gantsch geen pertinent beschept van en binden/soo sullen wy de selve aen-roe-
ren by de steden die daer in ghelegghen zijn/onder de welcke die resorteeren/ 'twelck
meer lichts sal konnen gheben aen den aendachtighen leser.

Daer behoozen in dit Gubernement wel meer als hondert dupsent Indianen te
wesen die onder tribuut sinnen (daer onder niet en worden begrepen alle die onder
de achthien jaren ofte boven de vijftich jaren oudt zijn / welcke beyde by expresse
verklaringhe van den oppersten Raedt van Indien, exempt zijn van tribuut
gantsch West-Indien dooz) dan dooz dien het ghetal daghelijcks af-neemt ofte
vermeerdert / soo en kan men gheen secker ghetal segghen.

Daer worden in dit Gubernement ghevonden acht steden ofte woon-plaecten
van Spaegniaerden/die wy hier naer particulierlijck sullen beschryven; dan sul-
len hier vooren sommierlijck aen-roeren eenighe tochten die dooz dit quartier/soo
by de Hoogh-duytsche Gouverneurs / als andere zijn aen-gheleght / tot naerder
openingh van de ghelegghentheit van dese landen.

Het neghende Capittel.

Van de eerste ontdeckinghe van 't landt van VENEZUELA, by de
Hoogh-duytschen; ende 't gheene eenighe jaren
gheducerende daer is voor-ghefallen.

In 't vooz gaende Capittel hebben wy verhaelt / hoe dat den Keyser Karel de
vijfde, dit Gubernement op secker conditien hadde ghegheben aen de Velfers
van Auxpurgh, dooz onderhandelinghe met Ambrosius Alfinger, Hieronymus
Sayller, ende Ioris Euiger in voozsz. Velfers naem / niet teghenstaende dat Iuan
de Ampues dooz last van de Koninghlijcke Audientie van St Domingo, de ont-
deckinghe van dit landt hadde begonnen in den jare 1527, ende ghelant te Coro
ofte Coriano, ende vziendtschap gemaect met de Casique Manauré, die de mach-
tigste was van dat gantsch gheweste. Ambrosius Alfinger met syn Lieutenant
Bartholomeus Sayller brachten daer in den jaere 1529 vier hondert man / ende
meer dan tachtentich peerden / ende deden den voozsz. Iuan de Ampues rupmen/
de welcke vooz hem behieldt de dyp aen-legghende Eplanden/Curacao, Bonayre,
ende Aruba ofte Oruba. Alfinger socht eerst te bezedighen de Wilden die ontrent
het lack Maracaybo woonden / welck de Spaegniaerden noemden de nuestra
Sennora, ende socht meest naer goudt-mijnen / ende dede eenighe tochten te landt-
waert in / tot groote verwoestinghe van de in-woonderen / ende geen klepne scha-
de van syn eyghen volck. Hy nam synen wegh langhs Cupiare, ende quam tot
in de vallepe van Eupary, onaenghesien de selve van een ander Gubernement
was / te weten / van Santa Martha.

Alfinger dede voozder syn tocht in den jare 1530, nam syn wegh naer 't landt
van de Pocabuyes, die veel goudts verhandellden; quam tot de natie van de Al-
coholados, die insghelijcks veel goudts hadden; was goet landt ende bequaem
volck/soo dat hy daer wel hadde behoozen een woon-plaecte te legghen/want sou-
de daer dooz een rechten in-ganck gehadt hebben naer Novo Reyno de Granada.
Hy quam tot Rio Granada selfs / ende soo tot Tamalemeque, ende verdestruerde
't gantsche landt tot aen de rivièrre Lebrixa, van waer hy trock op 't gheberghte /
ende bondt daer koudt landt / ende veel volcks / daer hy qualijck van onthaelt
wierdt ende selfs ghequetst / soo dat hy weder-keerde naer Coro, ende stierf daer
van de quetsuere in den jare 1532. De Velfers souden in syn plaecte Ian Aleman,
die gheen tochten te lande en dede / ende quam oock haest te overlijden. In syn
plaecte

d. 4. l. 6.
c. 1.

d. 4. l. 7.
c. 6.

d. 5. l. 2.
c. 2.

plaetse fuccedeerde Iorgo de Espira, met fyn Lieutenant Nicolaes Federman, in den jaere 1535, de welcke van Coro op-trock in de maendt van May, met dyp hondert voet-knechten ende hondert peerden / naer 't zupden toe / volghens de directie van de ghene die met Alfinger waren gheweest / ende gaf fyn Lieutenant laet hem te volgen / naer dat hy een woon-plaetse foude gheleght hebben aen Cabo de la Vela. Espira nam vooz fyn Lieutenant mede / eenen Francisco de Velasco, de welcke hem 't volck meynde te muptineeren / naer dat hy by de twee hondert leguen waren ghetrocken / dan Espira wierdt het ghewaer / die dese Velasco daer liet sonder andere straffe. Federman volghens de commissie van den Gouverneur / voer naer Cabo de la Vela om daer een Stadt te bouwen / doch liet 't selve blijven / dooz dien hy bevondt dat het black landt was / sonder bergghen / droogh ende bar / sonder eenighe rievieren die in zee loopt / soo dat de in-gheboorne gheen Maizen hadden / maer haer alleen onthielden met de visch / ende 't wildt dat sy vingghen; ende secker zaedt van wildt krupdt / welck sy ghebuzpckten in stede van broodt. Federman trock van hier over 't lack van Maracaybo, ende quam in de vallepe van Tucuyo, welck een legue langh is / noozdt ende zupdt / ende een half legue breedt / rondtom besloten met bergghen / ende heeft fyn naem van een riviere die daer dooz passeert.

Ten selven tijde werdt mede by hem ontdeckt Bariquizemeto, neffens een riviere soo ghenaeert / om datse 't kouleur heeft van aschen / wantseer 't water troubel is. Federman over-wintert hebbende in Tucuyo, schepde van daer in December, ende liet daer vooz Gouverneur in fyn plaetse Francisco Vanegas, ende trock over 't geberghte / tot dat hy epndelijcken quam in 't Koningh-rijck van Nova Granada. Gheduerende desen werdt Federman in dese plaetse van Espira Gouverneur ghemaect / ende weder verlaten om de groote klachten die teghens hem quamen / ende Espira in fyn voozighe staet her-stelt: de welcke / naer dat hy dyp jaren hadde upt gheweest op den tocht / weder-keerde te Coro in den jare 1538, hy schreef aen den Koningh dat hy by de vijf hondert leguen te landt-waert in was gheweest / tot aen 't landt van een natie van Indianen die sy noemen Chiques, ende hoe-wel hy niet over de vijf-en-twintich leguen en was van de plaetse die hy sochte / dat hy niet te min ghenootsaect was gheweest weder te keeren om hem selven van alles op 't nieuws te vooz-sien: Van stopt sonder pets bysonders meer upt te rechten. De audientie van St Domingo stelde d'een ende d'ander om Venezuela te gouverneeren tot dat de Velfers pemandt souden stellen / van welke eenighe stozben / eenighe verlieden om haer quaedt Gouvernement; epndelijck in den jare 1545 stelden sy daer tot Gouverneur den Licenciaet Iuan de Caruaial, die het daer immers soo slecht maecte / trock op van Coro ende nam meest al het bestiael mede van die van de Stadt: Trock over de pleynen / latende 't geberghte aen de eene zijde leggen; quam soo epndelijck te Tucuyo, welck al bergigh is / en was doen vol volcks van een natie van Indianen / welke sy noemen Cuibas, seer bescheyden van talen / ende meesten-deel menschen-eeters. Van hier tot het nieuwe rijck van Granada, zijn naer 't segghen van Herrera 150 leguen, de hondert black ende buchtbaer landt / vol visch-rijcke rievieren / ende de vijftich leguen van seer hoogh gheberghte. Hy maecte het soo qualijck dat daer een Rechter wierdt ghesonden om hem van fyn dienst op te schozten / ende rekenschap te doen gheben van fyn doen; dan den Rechter vondt hem soo machtich dooz de groote licentie die hy 't volck hadde ghegheben / dat hy hem niet en dozste aen-tasten; Caruaial daer-entusschen continuerende in zijn ongehoorzamheyt / nam Felipe de Vten die Gouverneur was ghestelt by provisie / met fyn Lieutenant Bartholomeus Velfer ghevanghen / ende dede haer beyde het hooft af-slaen. Daer naer in den jare 1546 arriveerde te Coro een ander Rechter / den Licenciaet Iuan Perez de Tolosa, de welke met seventich soldaten die hy daer vondt / trock teghen Caruaial om hem te straffen over fyn misdaden. Nam fyn wegh over 't gheberghte / om te beletten

dat Caruaial niet en vluchte naer Neuvo Reyno de Granada; passeerde de playnen die sy noemen Los Llanos de Carora, de welke hebben seshien leguen in de lenghte ende ses in de breedte; ende naer d'yn dagh reysen voozder/ ghemoete eenigh volck van Caruaial, die hy met ghemack tot ghehoorzamheyt brachte/ ende verflondt van dit volck dat Caruaial van Tucuyo was op-ghetrocken / ende hem hielt te Quibore, vijf leguen van Tucuyo vooznoemt: soo dat hy haestich vooztrock / en verraste Caruaial met syn volck / ende nam hem ghebanckelijck mede naer Tucuyo, ende strakte hem naer syn groote misdaden.

d.8.1.6.
c.12.

In den jare 1550 rebelleerden de Swarten/ die in grooten ghetale in dit Goubernement waren ghebracht / dan wierden by de Spaegniaerden ober-vallen/ ende alle dat mannelijck was / om- ghebracht.

Daer naer in den jare 1552, gheschiede in dit Goubernement 't gene wy fullen verhalen in de beschryvinghe van de Stadt Segovia.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt CORO, ende de gheleghentheynt daer ontrent;
NOSTRA SENNORA DE CARUELLEDA; St IAGO DE LEON;
NOVA VALENCIA ende NOVA XEREZ.

d.4.1.6.
c.1.

DE eerste Stadt van dese provincie is Coro, die de Indianen noemen Corana, ende wordt ghemeenlijck ghenamt Venezuela. Leght op de hooghte van elf graden by noorden de linie; in een wel ghetempert quartier / hoe-wel daer ghebreck is van water / van riebieren ende fonteynen; is ghebouwt op een playn / 't landt is anders berghachtigh / daer is goede ende ghelonde lucht / soo dat men gheen medecijns van doen en heeft / oft andere medecinalen als de krupden van 't landt / daer beyde de Spaegniaerden ende in- gheboornen haer mede purgeeren: Daer is het selfde ghevogelte ende ghedierte als in andere ghewesten van Indien; ende de leeuwten zyn soo bloede dat een Indiaen met een hout die doodet; de tigren zyn seer wyedde / ende meer verflindende als elders. 't landt ontrent Coro geeft oberbloedt van supcker / honigh / gember ende peck; daer wast seer goede tartwe / doch eeten meest broodt van Maiz, welches blom sy menghen met het sap van supcker-rieden / ende maecten smakelijck broodt daer van / welck langh duert als twee-back. Maecten haren dranck van Maiz ende Potates, welck sterck valt / soo dat de Wilden haer daer in licht vol d'yncken. De Stadt heeft twee havenen / een aen de noozdt- zijde ende d'ander naer het westen; d' eerste is een myle van de Stadt / ende is de in-ham van de Cabo San Roman, ende de zee is stille ende ondiep van twee tot d'yn badem diep; d'ander aen de noozdt- zijde is een holle zee en diep. De havenen is niet goet / dooz dien sy weynigh beschuttingh heeft / ende de Stadt leght twee leguen ende een half van de haven; een legue van daer is een goede zoudt-panne; twaelf leguen van de Stadt maectt de zee een hoeck landts / welck by naer een Eplandt soude konnen ghenamt worden / wordt ghenamt Paragoana, ende de schippers noemen 't Cabo de San Roman; is vijf-en-twintich leguen groot / black landt / vol wildts / dan daer en is gheen riebier. De Indianen zyn seer tam ende domestiq; in 't midden leght een bergh / welck men liet in zee. Daer is een Gouverneur in Coro, ende de Cathedrale-kercke behoort tot het Artz-Bisdom van St Domingo. De Stadt was in den jaere 1595 in- ghenomen by de Enghelesche / ende verbrandt.

d.8.1.2.
c.19.

d.8.1.2.
c.18.

Ontrent Coro in de wegh naer het gheberghte legghen Los Llanos de Carora, welke seshien leguen langh zyn / ende ses breedte; ende zyn seer abundant van vizes / soo dat men hem daer kan versien van Maiz ende wildt- braedt. Van Coro reys men naer Bariquizimito, ober Xizaharas, naest- ghelegghen by Coro, ende zyn alle woelke velden / met eenighe berghen / op welke de Axaguas woonen die menschen eeten; ende men kan met haer gheen breedte houden.

De tweede plaetse van dit Gubernement is Nostra Sennora de Carvalleda in de provincie van Caracas, ontrent de zee-kuste / tachtentich leguen naer 't oosten van Coro; heeft een verballen ende quade haben. Op de zee-kuste hebben de Spaegniaerden een fozt op de wegh naer St Iago toe, welck ghemeenlijk wordt ghenoomt Caracas: 't Is wonder hoogh landt / soo hooghe als de pijck van Teneriffe; ende daer gaet een holle zee / soo datter quaedt is te landen / als alleen in een klepne kreecke recht booz 't fozt.

Her.def.

Engel-
sche vo-
yagie.

De derde plaetse van dit Gubernement is de stadt Sant Iago de Leon, in de selve provincie van Caracas, seven leguen binnen 's landts / oft soo andere segghen vijf van de kuste; ende dyp leguen van Carvalleda naer het zupden / ende se- benticich leguen van Coro, ende mede soo veel van Tucujó; de Gouverneur van de provincie resideert in dese tijdt meest alhier. Dese stadt was by de Enghelsche in-ghenomen in den jaere vijftien hondert vijf-en-twehentic; de welcke eerst veroverden het fozt / legghende op de kuste daer wy terstont van hebben ghespro- ken; ende bevonden datter twee weghen waren om van strandt naer de stadt bin- nen 's landts te marcheeren / een ordinaire wegh welck seer licht is te stoppen ende te beschermen / dooz dien in het midden van de wegh een hooghen bergh leght / ende de passagie daer maer vijf-en-twintich oft dertich voeten breedt is / ende aen beyde zijden steple berghen / ende de bosschagien soo dicht dat daer niet en is dooz te komen. Den anderen wegh werdt by de Indianen ghebruyckt / ende is oock seer moepelijck te gaen / ober seer hooghe berghen die seer stepl zyn om op te klim- men. Die ghepasseert zijnde komt men in een effen black veldt / daer de stadt gheleggen is.

Her.def.

d.6.l.r.
c.1.
Engel-
sche vo-
yagie.

De vierde stadt is Nova Valencia, seltich leguen van Coro, (en kan niet ober vijf-en-beertich wesen) ende vijf-en-twintich leguen van Sant Iago de Leon, ende seven leguen van de haben van Burburata.

Her.def.

De vijfde plaetse is de stadt Nova Xerez, vijftien leguen by-naer zupdt- waerts van Valencia booz schreven / en twintich leguen van Neuva Segovia; en seltich leguen naer het zupdt-oosten van Coro is een nieuwe stadt / ende on- langhs ghebouwt.

Her.def.

Het elfde Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt NIEU SEGOVIA, ende de ghe-
leggheden daer om her.

In den jaere 1552 vertrock den Gouverneur Iuan de Villegas upt de provincie van Tucujó, ende ontdeckte mijnen van goudt neffens een Cordillera ofte ver-
volgh van gheberghte / welck sy noemen de San Pedro, by de rieviere Buria, die men mede noemt de San Pedro, om dat sy op syn dach wierdt ontdeckt; dese mij- nen bewoghen hem te populeeren aen de rieviere / hoe-wel de stadt niet langh en bleef aen dese plaetse / dooz dien sy onghelondt was; en wierdt verleght aen de rie- viere Bariquicemeto, ende Nova Segovia ghenoomt. Het clima ende de ghesalte van dese contreye is ghelijck de reste van dese provincien: 't isser winter / als het in Spaegniën somer is / en ter contrarie somer als het in Spaegniën winter is; de blacke landen zyn heet / ende van de gheberghten waepen koele winden die de lieden verquicken / want leght tusschen twee gheberghten / in maniere van een vallepe; de Wilden die daer woonen zyn verscheyden van taele: daer is weynigh booz-raedt van grainen / ofte wortelen / ende het volck onder-houdt hem met secker stelen ghelijck de Cardoenen van Spaegniën / die sy noemen Co- cuy, waer sy secker substantie upt halen als sprope; sy hebben weynigh Maiz, en eenighe calabassen; daer is overbloedighe jacht van harten ende konijnen: in 't ander verbolgh van berghen aen de zupdt-zijde / valt veel Maiz en

d.8.l.8.

c.1.

Yuca, dooz dien 't landt daer bochtigher is / ende in de riebieren Hacarigua ende Borauté, en in ander beken vanghense veel visch / met een wortel die sy noemen Barbasco, welck sy ghestooten in de riebierre werpen / en maect de visschen soo dom dat men se met de handen grijpt: in de somer soo hebben sy haer jacht / dooz dien het gras ende krupdt dzoogh gheworden zijnde steekent aen brandt / ende het wildt retireert hem / alwaer sye dan schieten met haer pijlen; 't wildt dat sy vanghen / zijn harten / en berckens van 't landt / bocken / ofte depnen / konynnen / slanghen / Bobas, (welck zijn seckere groote slanghen) tigren en armabillen / ende op die wijse maken sy haer provisie vooz de winter. In de boomen die aen de riebieren legghen / is groote menichte van byen / die veel honighs gheben: alle dese riebieren ende beken loopen wel hondert leguen van dese plaetse / met meer andere die spruyten upt de zuydt-zijde van 't gheberghte / tot in de riebierre Viapari. In 't gheberghte aen de sincker-handt / welck is in de provincie van de Chicas, wordt goudt ghegraven / ende indien de in-woonders van dese stadt middel hadden / soudent seer veel goudts konnen versamelen. Daer was veel volcks van de in-gheboozne) maer de poeykens en andere disordzen hebben die vermindert. 't is volck van kleyn verstandt en kleyn couragie / gheneghen tot veel ghebzyken / insonderheyt tot dzycken / en dzycken zijnde vermoorden sy malkanderen; leben sonder sorghe / eeten op 't ghene sy hebben d'een dagh / en d'ander dagh ghebzyck hebende / soo gaen sy wilde wortelen soecken daer sy haer mede onderhouden tot dat het Maiz ryp wordt / welck op sommighe plaetsen gheschiet in veertich daghen / ende op sommighe in dyp maenden. Een halbe legue van de stadt Segovia passert een beke / die sy noemen Rio claro, om dat sy altydts klaer is / ende een wepnigh van syn oorsprongh soo sinckt het water in de aerde; in de winter geeft het wepnigh waters / en in de somer veel / als het minst behoorde te gheben; soo dat sy in de somer veel landts daer mede verberschen / ende dooz die middel veel Maiz en ander bychten versamelen. Daer is groote verscheydenheyt van gheboghelte / als quackelen en ringh-dupben: de peerden / hoozn-beesten / schapen / gepten en berckens bermenighfuldighen seer; soo dat het vee de meesten handel is van dese stadt; welck sy te koop byenghen naer Novo Reyno de Granada: De Indianen hebben gheleert cattoenen lijntwaet weben / welck van sonderlingh profijt is.

Her. def. Dese stadt dan leght twintich leguen van Xerez naer het zuyden / en thien leguen van Tucuyo, en tachtentich leguen van Coro naer het zuydt-oosten. Men rept van Segovia naer Tucuyo dooz een vallepe / welck is twaelf leguen langh.

Het twaelfste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt TUCUYO, TRUXILLO, LAGUNA, ende de gheleghentheden daer ontrent.

d. c. l. i. c. i. **D**e levensste plaetse van dese provincie / is de stadt Tucuyo, leggende in een vallepe van de selve naem: dese vallepe streckt zuyden en noorden / een half legue langh en breedt / rondtom omcingelt van bergen; ende heeft syn naem van een riebierre die daer dooz-loopt: 't is een seer gesondt landt / ende aen 't in-komen van veele berghen / overbloedigh van probiande / soo wel vooz de Spaegniaerden als vooz de in-gheboozne / met groote verscheydenheyt van fruyten. De stadt leght 50 leguen van de zee / sebentich leguen van St Iago de Leon, elf leguen van nieu Segovia naer 't zuydt-westen; 14 leguen van Portillo de Carora, vijf-en-twintich van Truxillo, en vijf-en-tachtentich leguen van Coro. Daer zijn eenighe supcker-Ingenios, ende daer wordt cottoen ghesamelt / soo dat de in-gheboozne haer hebben beginnen te kleeden; daer waest oock hoozn ende ander zaet van Spaegniën / ende

ende moes-krupden. Daer zijn veel tigren ende leeuwen; veel wildts/ als harten met menichte/ so dat sommighe van de inwoonders van dese Stadt / op de jacht gaende met peerden ende honden/ in twee maenden tijds somtijds wel vijf hondert dooden; ende in sommige worden Bezar-steenen gebonden. Men vindt daer mijnen van goudt/ doch en worden niet ghebeneficeert dooz ghebreck van volck; de Spaegniaerden boeden veel vee van ossen/ koepen/ schapen/ ende seer goede peerden. De Indianen van dit quartier/ zijn van de natie die men noemt Cuibas, doch diversch van tale onder den anderen: sy stryden met boghen en pijlen/ Macanas en seenen/ 'tis strijdtbaer volck/ en 'tmeeste deel eet menschen vleesch. Een deel is bevedicht/ en gheven dooz tribuyt Maiz, dooz dien sy niet anders en hebben. Tucuyo leght op de kant van de rievier van den selven naem/ van waer tot het nieuwe Rijk van Granada zijn hondert en vyftich leguen weeghs / de hondert dooz vlack landt/ dat wonder vruchtbaer is/ ende heeft seer veel visch-rijcke rievieren/ en goede jacht; de resterende vyftigh leguen zijn berghen.

De achtste Stadt is Truxillo ofte nostra Sennora de la Paz, in de Provincie van de Cuicas, by naer tachtentich leguen recht zuydt-waerts van Coro, een wepnigh naer 't oosten/ en vijf-en-twintich leguen van Tucuyo naer 'twelken. Dese Stadt naer de ghetuyghenis van een Nederlander die daer verkeert heeft / leght achtien leg. van 't lack Maracaybo, ende heeft aen 'tselve een Dorp/ al-waer van dese Stadt ghebracht wordt meel/ biscuyt/ hammen/ ende andere waren / die daer ghehaelt worden/ ende naer andere ghewesten van Indien verboert twee-maels 'sjaers/ in Mey ende in November.

Daer is noch een ander woon-plaetse van Spaegniaerden/ die sy noemen Laguna, veertich leguen van Coro, langhs de kuste naer 'twelken/ leght aen d'ander zijde van het Lack Maracaybo, naer Cabo de la Vela toe; hebbende ontrent sich een woest veldt daer veel wildts is/ perdylen/ ring-duppen/ konijnen/ en veel honigh; doch daer zijn soo veel tigren dat sy by nacht in de vleckte quamen om de Spaegniaerden ende Indianen te verblinden: leght aen een groote bape die diep in 't landt loopt/ en vol ondiepten en drooghten is.

Het dertthiende Capittel.

Beschrijvinghe van 't groote lack MARACAYBO; ende van MARACAPANA op de uysterste limiten van dit Gouvernement naer 't oosten.

HEt lack van Maracaybo, welck de Spaegniaerden noemen de nostra Sennora, loopt 40 leguen te landt-waert in/ (Herrera leght elders dat sy maer 25 leguen te landt-waert in loopt) van de zee af; ende is meer dan 10 leguen breedt/ ende is in 't om-gaen 80 leguen, (hoe-wel eenighe legghen minder) de mondt is een half legue breedt/ vloepet ende ebbet/ ende is onweder subject ghelijck de zee/ dooz dien sy daer in komt/ ende dooz de menichte van de rievieren die daer in vallen/ is het water drinckelijck/ hoe-wel wat brack / ende daer zijn veel Manati. In 't uysterste van 't lack komt een rievier welck af komt van het nieuwe rijk van Granada, dooz welke / als dooz het lack selfs/ de koopmanschappen derwaerts worden ghevoert. Eenighe van de in-ghebozene woonende ontrent dit lack/ hebben haer huplen op boomen/ staende in het water en op de kant; waer van de Provincie de naem van Venezuela schijnt ghekreghen te hebben. Ontrent dit lack en in dese contreye woonen de volckeren die sy noemen Pocabueys, die veel goudts verhandellden / ghelijck oock de Alcoholados een ander natie daer ontrent/ die mede veel goudts hadden; woonen in een seer goet landt/ en daer was abundantie van vitzes/ en 'tvolck seer vreedlaem: Tusschen het gheberghte ende het lack/ leght de Provincie van Xuruara op een vlack veldt; in 't gheberghte/ welck seer hoogh is / woonen de Coromochi, een strijdtbaer volck. Ende by de Culata van het lack/ de natie van de Bobures; dan dooz de menichte

van de moerassen is het landt onghelondt/ ende seer ghequest van de Mosquitos: Van Xuruara tot Coro toe zijn tachtentich leguen, met weynigh volcks / ende dat noch niet bebedicht/ arm volck.

Maracapana op het uiterste van dese Provincie naer het oosten is een seckere haven/ de beste van alle dese kuste; de Indianen woonden daer ontrent op twee/ ses/ ende thien mijlen van daer/ die men noemt Chiugotos, en is een tale/ woenen op 'tgeberghte/ en is strijdtbaer volck / ende houden qualijck vrede met de Spaegniaerden/ ende zijn menschen-eeters. Die van 't Eplandt Cubagua hadden hier eertijds een woon-plaetse daer meest krijghs-volck woonde/ welck onder decksel van het Eplandt te beschermen/ haer tochten deden in 't landt / ende veel slaven maecten; waer dooz / als mede dooz de Hoogh-dupfchen dit landt seer van volck is ontbloedt. Benzo seght / dat het een kleyn steden was van veertich hupsen oft daer ontrent. Van Maracapana tot Bariquisimito zijn hondert mijlen ober black landt/ daer goede jacht is ende visscherp/ dan alles is ghe-depopuleert/ en daer zijn nu veel tigren.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden die voor dese kuste legghen, te
vveten, I. BLANCA, TORTUGA, ORCHILLA,
ROCCA, I. de AVES.

Onder de vordere Eplanden die aen dese kuste legghen syn aenmerckens tweerdigh; eerst Isla Blanca, ghelegghen op de hooghde van twaelf graden/ (oft soo andere legghen) elf graden ende acht-en-veertigh minuten) ontrent veertigh mijlen van Granada west ten zupden / ende seshien mijlen van Margarita noozdt-west ten noozden/ wel soo noozdelijck: ontrent ses mijlen in 't ronde; ende aen de west-zijde zijn beste reede in een zandt-baye. Daer zijn weynigh berghen/ is ober al meest belet met gras daer men tot de knipen toe in-gaet; aen de west-zijde is weynigh gheboomte/ hier en daer een kleyn boschken ende eenighe pock-hout boomen: de oost-zijde vol boschagie / waer onder veel wilde salp-boomkens wassen/ seer goet van reuck; de grondt isser klippigh/ ende in dese boschagie onthouden haer de meeste bocken; ende ober al daer eenighe gheboomte staet is het belet met scherpe doornen/ die dooz de schoenen steken/ ende supghen so in 't vleesch datmense met ghelwelt moet upt-halen; daer is gheen oft weynigh versch water/ dan als het reghent: de grondt is doz en droogh als turf-mul / soo dat het seer dozstigh is / ende onbequaem tot cultuere; daer is veel ghebovghelte/ ende bocken by dupfenden: daer en woondt niemant op/ dan de Spaegniaerden ende de onle loopen daer aen om bocken te vanghen. Daer zijn oock eenighe zout-pannen.

Het Eplandt Tortuga is ghelegghen van 't west-eynde van Margarita, west ende west ten zupden ontrent twaelf oft veerthien mijlen / ende van I. Blanca zupdt ten westen/ wel soo westelijck vijftien oft seshien mijlen / ende op elf graden ende twaelf minuten by noozden de linie. Legghende onder dit Eplandt/ kan men by klaer weder 't vaste landt ende de Margarita sien; is langh oost ende west van dyp tot vier mijlen/ ende breedt ander-half mijle. Het oost-eynde ende meerderdeel/ is klippigh/ bar ende kael; de steen scherp/ oogigh ende ghebzoken/ quaedt om te betwandelen; naer het strandt toe is het boomigh / ende by de zee plattigh / waer in veel ondeughende krabben haer onthouden. Het west-eynde tot by naer 'tmidden van 't Eplandt staet vol gheboomte/ waer onder veel pock-houts is/ aen de stranden ende insonderheyt aen 't uiterste west-eynde is kreupel-bosch. Aen de zupdt-oost hoek leght een tamelijcke zout-pan/ daer in September, October, November, wel zout is booz drie oft vier schepen/ dan de reede en is niet seer bequaem. Op 't Eplandt zijn veel bocken / meest aen de west-zijde / quaedt

quaedt om te krijghen; uftermatn veel Yguanen; aen 't oost-eynde op 't doze landt/ magher; maer onder 't gheboomte/ vet: de heele zupdt-zijde is vuyl ende onbequaem om te setten. Om de noozd-oost-hoeck welck heeft een smallen hals/ is een bequame bape om schepen te berghen / ende oock by noodt/ schoon te maecten.

Orchilla licht van Tortuga noozdt-west ten noozden ontrent vijftien mijlen/ ende van I. Blanca by de neghentien west zupdt-west / eenighe maecten dese distantie klepnder. In de hooghde van dit Eplandt verschillen onse stier-lieden/ eenighe stellen het op elf graden en vijftien minuten/ eenighe op dertich minuten/ sommighe oock op vijftich; dan meyne dat de dertich minuten wel de rechste hooghde is: is heel leegh landt/ doch op het oost ende west-eynde is gheberghete/ al-waer de bocken haer op onthouden. De heele zupdt ende zupdt-west zijde is schoon/ maer seer steyl/ soo dat men soo naer mach loopen als men wil; aen de zupdt-west zijde is wepnigh gheboomte/ ende by naer gheen groente als peterseke de mar; dan aen de oost ende noozdt-zijde staet eenigh geboomte/ doch de grondt is ober al siltigh/ dat het onmoghelijck is datter pets soude groepen; daer en is gheen versch water; de boomen die daer wassen zijn heel doz en droogh; daer is wepnigh gheboghelte/ veel haeghdissen: op de noozdt-zijde ligghen eenighe ghebroken Eplandekens ende verdroncken gronden.

Rocca licht west ende west ten zupden van Orchilla ontrent ses mijlen; 'zijn veel klepne Eplanden ende drooghten by den anderen / met boomen beset; aen de noozdt-zijde leght een Eplandeken dat een hooghen witten bergh heeft / die van verre een dupn schijnt te welen; men kan de vaste kuste van dese Eplandekens sien; legghen in streckinghe oost ende west vijf mijlen/ ende breedt by de dyp mijlen; zijn aen de zupdt-zijde soo steyl/ dat men dicht aen gheen grondt bindt/ maer aen 't west-eynde is het black / men bindt daer eenigh zout in de drooghe maenden: daer is gheen ghedierte op; wepnigh boghelen: eenighe die sy noemen Flamencos, hebben langhe beenen by naer als de opevaers/ met roode beeren uyt den ozagnien/ met groote kromme becken: 'landt is steenigh ende meest laegh. I. de aves leght van Rocca west ten noorden thien mijlen / op de hooghde van twaelf graden naer dat eenighe legghen/ zijn acht oft neghen klepne leeghe Eplandekens/ by gissingh een myle langh/ ende van daer twee mijlen oost ten noozden/ ende west ten zupden leght het grootste/ leegh by het water met boomen beset/ ende al steenigh landt/ men magh daer dicht by langhs loopen/ het isser heel schoon sonder rudsen/ dan aen de noozdt-oost zijde legghen veel bancken/ twee ende dyp mijlen 't zee-waert/ sommighe wat boben water.

Het vijftiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden BONAIRE, CURACAO ende ARUBA.

Bonaire licht van I. de Aves west ten noozden ende west noozdt-west/ tusschen ses ende acht mijlen; op de hooghde van stijf twaelf graden: is een tamelijck groot Eplandt/aen de zupdt-zijde beset met heel leegh booz-landt tot aen de west-noozdt-west zijde toe / daer 't boozlandt een eynde neemt / ende aldaer heeft men de bequaemste reede / doch isser steyl/ dat men met een touw aen landt moet legghen; daer leght een klepnder Eplandt/ welck met het groot een bape maectt. Eenighe gissen het groot Eplandt wel fefthien oft seventien mijlen in 't om-gaen te hebben. Daer is veel bee op dit Eplandt/ als stieren/ koepen/ schapen ende geyten; oock verckens ende peerden. De in-woonders zijn meest Indianen die daer ghebraght zijn van S. Domingo, ende zijn Chyistenen / hebben onder haer een Spaenschen Gouverneur/ ende eenighe wepnighe Spaegniaerden; dese woenen in een ballepe ontrent het hooghe landt. 't Eplandt en is niet seer vruchtbaer; dan daer wast overbloedigh roodt hout/ welck nu eenighe jaren herwaerts by de onse

onse met groote menichte is ghehaelt / soo dat nu ontrent de reede niet veel is over-ghebleven. **T**kleyn **E**plandeken leght ontrent een mulquet-scheut van 't groote op sijn naerste / daer is reede onder de noozdt-west-zijde / doch niet seer bequaem / om dat de grondt klippigh is / ende men leght op 60 badem een steen-wozyp van landt; daer is mede roodt hout op / doch verre te halen; oock pock-hout ende eenighe cottoen-boomkens; de grondt is meest over al klippigh / ende op sommige plaetsen heel siltigh / soo dat daer qualijck versch water is te bekomen; is ontrent twee mijlen langh; ende dyp in 't om-gaen.

Curacao leght van Bonaire west-noozdt-west ontrent neghen mijlen / men kan't met klaer weder van Bonaire wel sien; is langh / streckende noozdt-noozdt-west ende zupdt-zupdt-oost vijf mijlen; leght op de hooghde van twaelf graden en de veertigh minuten; heeft wel neghen oft thien mijlen in den om-gangh; is vruchtbaer / ende daer woondt meer volcks als op Bonaire; die veel vee hebben / ende maecten daer jaerlijcks veel kaesen / die sijn aen 't vaste landt ende elders verboeren; daer groeyt mede roodt hout; heeft aen de noozdt ofte noozdt-oost-zijde een grooten bocht / dan daer en is gheen bequame reede / dooz dien het daer soo kleyn is.

Aruba leght van Curacao west ten noozden twaelf mijlen; streckt hem noozdt-west ende zupdt-oost dyp mijlen / de reede is aen de noozdt-west-zijde / dicht aen eenen hoek / by een **E**plandeken dat men aen de noozdt-west-zijde laet legghen / men leght op vijf badem sandt-grondt; boozts en heeft men rondtom het **E**plandt gheen grondt; is leegh landt / doch heeft twee kleyne bergghen / van welke de eene sich verthoont als een supcker-broodt; is ontrent vijf mijlen in 't om-gaen / ende is bewoondt by wepnigh **I**ndianen ende eenighe **S**paegniaerden; leght niet ober leven oft acht mijlen noozdt-noozdt-oost ende zupdt-zupdt-west van de Cabo San Roman.

Onse **S**chepen die in den jare 1623 aen Punta de Araya hebben gheweest / alsoo sijn daer vonden een fortreffe met **S**paegniaerden beset / welck haer het zoudt halen beletteden / ghenootsaect zijnde sonder ladinghe van daer te scheyden / zyn eenighe wepnighe van de selve **S**chepen van daer west-waerts op-ghelept naer 't **E**plandt Bonayre, ende onder anderen een **S**chipper van **E**nchupfen / wiens **S**tierman Simon Simonz. de ghelegentheyt pertinentlijck heeft aen-geteekent / die wy goet ghevonden hebben hier in te voegghen. **S**eylende van punta de Araya met een noozdt-westen wel soo noozdelijcken gangh / soo sult ghy in 't ghelicht loopen het **E**plandt Tortuga, maer westelijcker bestevende sal u de stroom by zupden het **E**plandt voeren. **D**it **E**plandt is van 't voorszeyden punct vyfthien mijlen / ghestreckt in sijn lenghte west ten noozden ende oost ten zupden dyp oft vier mijlen.

Van Tortuga seylende noozdt-west ten noozden (met ghemeenne **H**ollandtsche **C**ompassen) selthien mijlen / ghemoet men het **E**plandt Vrchila oft Orchilla, langh ontrent dyp oft vier mijlen / leeghachtigh landt / soo dat het niet verre gesien en woirdt. **V**an daer west ten noozden vijf mijlen hebt ghy Rocca, langh dyp mijlen / leegh en smal / gheen half mijle breedt / aen de zupdt-zijde schoon sonder ancker-grondt / maer aen de noozdt-zijde vol drooge platen / ende tusschen beyden van plaet tot plaet vol ondiepe blackten; het vermoeden is dat aen de noozdt-zijde wel ancker-grondt mocht wesen. **S**es mijlen boozder west-noozdt-west leght **I**lle de Aves, aen de noozdt-zijde loopt een rif af noozdt-noozdt-west / wel dyp mijlen in zee / daer men de barninghen van siet / so men by noozden daer booz by loopt / streckt hem oost ende west schaers 3 mijlen langh / een half mijle breedt / leegh ende boomigh. **V**an 't west-eynde van dit **E**plandt een mijle recht in 't westen / leght een **E**plandeken van ontrent dyp vierendeel van een mijle langh / met een rif daer van af-streckende wel een mijl in zee. **V**an **I**lla de Aves west-noozdt-west leven mijlen / leght het **E**plandt Bonayre, hem streckende noozdt-noozdt-oost / welck

welck wy hier bozen hebben beschreven. De Schepen lieten haer ancker vallen aen de oost-nooydt-oost-zijde onder de wal op dertigh badem/ gheen steen-werp van t landt/ ende dzeven grondt af/ waer ober sy de wal aen laberden/ ende maerden de Schepen aen de boomen vast: Sy velden hier seker roodt houdt/ dat dienstigh is om mede te verwen/ welck sy thups brachten. In den selven jare zyn derwaerts gelonden dyp schepen by de Gheoctropeerde West-Indische Compagnie/ die daer mede roodt houdt af brachten.

Het festschiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kust van t vaste landt van CUMANA
ende VENEZUELA.

Cumana ofte Comena leght verscheden van punta de Araya daer de zout-pannen zyn/ zuydt ende noorden ontrent vier mijlen/ de ghelegghentheyt van Cumana hebben wy hier bozen beschreven in t vijfde Capittel. Het landt by westen streckt hem eerst west ten zuyden ende oost ten noorden/ al-waer men heeft vervolghens R. de Canoas, ende R. de Bordonas: daer aen een besloten haven ofte in-wyck/ welcke sy noemen Moxina; ende een wepnigh bozder de in-wyck van Santa Fé: van daer bozder leght een klippe/ welck de onse noemen de Borats, aen den oost-hoek van de bape van Commenagod, men seylt tusschen de selve ende t vaste landt deur: aen t vaste landt leght een groven steplen bergh/ welck schijnt van verre een Eplandt te wesen/ dan is met een leegh strandt aen t vaste landt vast/ ende daer is een fonteyn by ghelegghen. Commenagod is een schoone bape/ legghende by westen Maracapana, heeft een black strandt/ ende goede ancker-grondt/ ende een rievierken van versch water by naer aen t west-eynde: daer en daer ontrent is Bahie/ letter ende geel-hout te bekomen. Van de reede van Commenagod tot de Eplandekens van Pirito zyn vier mijlen/ soo dat den west-hoek van Commenagod, den oost-hoek is van Pirito. Door Pirito legghen twee Eplandekens ontrent een myl van den anderen/ ende een myl van t vaste landt/ van welek een blaecte af-loopt/ dan aen dese Eplandekens is het diep ghe-noegh: de Eplandekens zyn leegh/ ende daer en woont gheen volck op: teghen over t vaste landt is een rievier/ doch gantsch brack/ wel dyp mijlen hoogh: ghe-naemt R. de Ermacito; de Indianen die daer ontrent wonen zyn Caribes. Den west-hoek van Pirito is den oost-hoek van Oythier, een andere in-wyck/ daer quade ancker-grondt is: boozts soo volghet hier el morro de Correbicho, legghende recht naer t zuyden van t Eplandt Tortuga, daer wy bozen van hebben ghesproken. Boozts Cabo de la Cordelaira ofte Caldera, welck leght zuydt-west ten zuyden van Tortuga ontrent vijftien mijlen; ende dese kabe is leegh/ doch daer aen begint het hooghe landt/ want met de selve zijnde zuyden ende noorden/ soo liet ghy thoooghe gheberghte van Carakas; by westen dese Cabo is het goet ankeren op twaelf badem waters/ ende daer is veel pock-hout aen landt te bekomen: leght op thien graden naer tlegghen van Figueredo, andere voegghen daer noch eenighe minuten boven. Ontrent vijftien mijlen by westen dese Cabo leght t Fort Carakas; hier bozen aen gheroert/ ende ontrent twee mijlen bozder C. Blanco, daer by westen goet ankeren is op neghentien badem/ een gatelingh-scheut van de wal/ men leghter beschut booz de baken. Dertien mijlen by westen dese Cabo leght Turiname, daer een versch rievierken is/ ende t strandt laet vol boomen: twee mijlen bozder leggen de Eplanden van Burburata: daer is een goede haven ende zout-pannen/ daer die kust mede wordt versien. Daer aen volghet Golfo Triste teghen ober Bonayre: ende bozder punta Seca, ende eenige andere wepnigh besochte plaetsen/ tot aen de Cabo San Roman, welck leght naer de bevindinghe van de onse op twaelf graden en ses minuten/ ende is tupperste van een neck landts die van de mondt van t lack af-streect naer zee/ ende by de Wilden

Wilden ghenaemt wordt Paraguana; is al black landt/ ende heeft alleen een hooghen bergh/ welck sy noemen St Anna, die van verre in zee ghelien wordt/ als men om de oost komt: van dese Cabo streckt het landt zuydt-zuydt-west/ seiven ofte acht mijlen/ dan ontvalt het hem met een boght recht zuyden/ naer Coro toe: De west-zijde van de Golfo is al hoogh landt/ streckende meest zuyden ende noorden/ daer valt een harde stroom upt; den tijdt dat de schepen daer varen is van May tot October, dan ist de rechte tijdt van de Vendavalen; de brise waepet van November tot April upt den nooydt-oosten/ ende oost-nooydt-oost/ ende maect in die tijdt op dese kuste seer quaedt weder. De west-hoek van dese Golfo wordt ghenaemt Coquibocoa, op de hooghe van wat meer als twaelf graden/ naer tlegghen van de Spaensche kourlen/ is leegh/ ende streckt met een blackte af; binnen s'landts leght een hoogh gehackelt gheberghte/ welck de Spaegniaerden noemen Sierras de Azieyte: by oosten van dese Cabo legghen de Monges, daer de kourlen worden naer ghericht by de ghene die van Dominica naer Cartagena willen: zyn dyp ofte vier Eplandekens by den anderen/ het zuydelijckste is hoogh ende met boghel-mest bedeckt; twee derdendeel van een myl nooydt-oost van dit/ leght noch een met een sadel/ de andere zyn kleyn/ ende niet dan klippen. Van desen hoek tot Cabo de la Vela zyn vyf-en-twintigh mijlen naer tlegghen van Figueredo, dan tusschen beyden leght Baya Honda, welck is een groote bape/ ober al black/ oock is tlandt vol binnen-wateren; het volck datter woont is leelijck ende mager/ gaen naect/ hebben haer mannelijckheyt in een calebassen steken/ op de maniere van een hoozle scheede; zyn seer vuyt ende groen in de mondt/ epstelijck om aen te sien. Dooxts el Portete vier leguen by oosten C. de la Vela, daer allenthalven black water is/ hoe-wel eenighe legghen dat wel een naeuw in-komen heeft/ maer binnen wijdt ende diep is.

Cabo de la Vela is een hoogen hoek/ en als men van by oosten komt/ so schijnt het van verre een Eplandt te wesen/ want is met een eben smal landt aen t'hooge vaste landt ghehecht: een weynigh by oosten de kaep hebt ghy een hooghe steen-klip ofte hoek/ by westen de welcke mede een baep is/ daer men met ghemeene schepen kan legghen/ beschut vooz oostelijcke winden; om de kape ist mede goet legghen/ beschut vooz de nooydt ende oostelijcke winden/ is daer ober al black water; het om-legghende landt is al doz ende vael landt/ sonder eenighe oft weynigh groente. Dus zyn wy nu wederom komen tot Rio de la Hacha die den bocht in leght/ daer wy het in t'achtste boeck hebben ghelaten; ende sullen onse beschrijvinghe hier mede epndighen.

B Y H A N G S E L,

By te voeghen in t'eerste Boeck, 10 Capittel, pag. 16.

O de ghelegghentheyt van t'west-eynde van Hispaniola wat naerder te verstaen/ soo sullen wy hier in-boegen t'ghene laest by de onse is bevonden. Van Cabo Tiburon, tot C. de Donna Maria zyn huyten s'landts ontrent seiven mijlen ende een half noorden. De Cab. Donna Maria is een leeghen hoek/ t'eynden steyl/ ende recht aen de zuydt om den hoek is een groote zandt-bape/ met een versche rievier/ daer reede is/ dan de grondt niet seer schoon; van dese Cab. tot het Eplandeken Caymito is de kours oost ten zuyden twaelf oft dertien mijlen. Die aen de C. St Nicolas wesen wil/ die labcort gemeenlijck soo verre in/ tot dit Eplandt/ ende daer aen zijnde/ seylt men ober naer t'Eplandt Guanabo, welck leght van Caymito nooydt-oost ten noorden acht oft neghen mijlen; is een langh Eplandt dat hem de Golf in-streckt/ is tamelijck hoogh/

hoogh / men magh aen 't weft-eynde wel dicht aen-loopen / want het ifter fchoon:
 De C. Sr Nicolaes licht van 't weft-eynde van dit Eplandt noo^odt ten oosten
 acht mylen. Dese Cabo licht op neghentien graden ende vyftich minuten / ende
 van dese Cabo tot de Tortuga, is de kours oost ten noorden ende oost-noo^odt-
 oost acht mylen; de Tortuga ftreckt meest oost ende weft vier mylen / fyn weft-
 eynde licht van Hispaniola ander-half / ende 't oost-eynde een myle.

In 't felve boeck cap. 19. pag. 34.

YNagua. Onlanghs is by een van onse curieuſte ſchippers bevonden dat ach-
 thien mylen noo^odt ten oosten van den oost-hoeck van de Tortuga, op de noo^odt-
 zijde van Hispaniola een groot Eplandt licht / van vyf oft ſes mylen in de lenghte /
 welck v^ouchtbaer is in 't aen-ſien / heeft eenighe klepne berg^hskens / ende ſandt-
 bapen / van den oost-hoeck ligghen eenighe klippen af; dit ſchijnt Ynagua te wil-
 len zyn / tot noch toe verlegt in de kaerten / oft ſoo het Ynagua niet is / ſoo iſt toe
 noch toe in de kaerten onbekent g^hweeft.

By te voeghen in 't tvveede Boeck aen het eynde van 't vierde Capittel.

LEere nu upt het boeck Traicté de la Navigation, & des voyages de Descou-
 verte, & Conqueſte Modernes, & principalement des Frnaçois, g^hedruckt te
 Parijs anno 1629, dat den Baron de Lery in den jaere 1518, een rep^le voo^o-nam
 naer Ile de Sable ende Campſeau om een wooninghe aldaer te planten / dan dat
 hy doo^o gebreck van verſch water wiert genooſlaecht weder te keeren onberrichter
 ſaecten / ende dat hy ſyn vee loſte op dit Eplandt / te weten koepen ende verckens /
 die daer ſints die tijdt ſoo zyn vermenighbuldicht / datſe den Baron de la Roche
 volck wel te paſſe quamen.

In 't felve op het eynde van het 25 Capittel.

VErſtaen nu upt het voo^oz. boeck: dat de Francoplen haer wooninghe heb-
 ben vervolght te Quebec, g^helijck naerder blyckt upt een brief van Charles
 l'Alemant Jeſuyt / g^helchreven upt de ſelve plaette in den jaere 1627. Van dat de
 Engellchen die de Koningh van Groot-Britannien 't landt van Cadie heeft ver-
 gunt onder de naem van Nova Scotia, haer de plaette begonden te diſputeeren;
 g^helijck dan van een Engell-man hoo^ore die daer mede g^hweeft is / dat de En-
 gellchen de Francoplen van Quebec ſouden ghelicht hebben: niet teghen-ſtaende
 dat in Franckrijck in den jaere 1626, doo^o toe-doen van den Cardinael de Ri-
 chelieu een kompagnie is op-g^herecht van hondert g^heſſocieerde / welck haer
 kamer ſouden houden te Morbihan in Britannien, de welke vergunt is Nova
 Francia ende Canada: by vervolgh van welckes macht is g^hegheven in den jaere
 1627 ende 1628, aen de Heere de Roquemont, Honel ende andere / aldaer mach-
 tige colonien te planten; ende daer is een kompagnie ghemaect van hondert
 perſoonen voo^o vyftien jaeren / in de welke ſy haer verbinden ober te b^ong^hen
 tot vier dupſent ſielen / alle Francoplen ende Catholiquen / ſoo in Nova Francia,
 als in Florida, ende alle de landen daer de Kroone van Franckrijck eenigh recht
 van oudts me^ont op te hebben.

By te voeghen in 't veerthiende Boeck aen het eynde van
 het derthiende Capittel.

DE juridiectie van Pernambuco ſtreckt ſich upt ontrent veertich mylen naer het
 zupden / te weten tot Rio S. Francisco, alwaer eenighe Portugeeſen wonen
 die haer alleen geneeren met beſten te w^oden / ende Farinha te maecten / welck
 ſy b^ong^hen te Pernambuco; daer valt mede Brazilie-hout. Van daer komende
 naer 't noorden ofte naer Pernambuco toe / heeftmen eerſt Alagoa, daer vyf oft ſes
 Ingenios zyn / die luttel ſupckers upt-g^heben; dan daer zyn veel beſten ende goede
 l^og^h-tocht.

lijf-tocht. Daer naer Porto Caluo, waer mede seven oft acht Ingenios zijn / doch luttel in-woonders; ende haren meesten handel is beesten ende Farinha: 't doorp licht by de vijf mijlen van de zee-kandt. Daer aen het doorp Vua, welkes in-woonders haer mede geneeren met bestiael ende Farinha; beneffens datter oock vier oft vijf Ingenios zijn; licht ontrent dyp mijlen van zee.

Doozts Serinhan, daer wel twaelf oft dertien Ingenios zijn/die 't beste supcker maecken van dit heel gebeste; 't doorp licht twee mijlen van zee / neffens een riebier die niet over seven oft acht voeten waters heeft. Naest daer aen licht het doorp Poiucar, een schoone ende volck-rijcke plaets / daer mede wel dertien Ingenios staen / die groote quantiteyt supckeren gheven; licht aen een riebierken van de selve naem / welck niet over acht voeten waters heeft. Daer aen volghet de Cabo Sant Augustin, ende 't doorp Sant Antonio do Cabo, liggende twee mijlen van strandt; dits mede een schoon ghelweste / al waer wel twintich supcker-molens zijn / die seer veel goet supcker maecken. Beneden de Cabo staet een kerckken ghenaemt Nostra Sennora de la Candelaria, van welcke een open wegh loopt naer de weyden die se noemen as Curcuranas, daer meenichte van beesten worden ghewept: is vijf mijlen van Pernambuc; ende in dat begryp staen wel twee-en-twintich Ingenios, die veel supcker maecken.

Garasu welck wy hier vozen legghen de tweede stadt te wesen van dese Capitania, en is maer een doorp (soo wy nu leeren) liggende vijf mijlen van Olinda, ende een mijl van 't eylandt Tamaraca; daer maer arm volck ende ambachtlieden wonen.

In 't selve Boeck in het veerthiende Capittel.

In de jurisdictie van Tamaraca zijn ontrent twintich Ingenios, ende de meeste ligghe op de riebier Goiana. Dit Eplandt ende zijn jurisdictie komt toe de Conde de Monsanto, woonende te Lisbona: upt dese Capitania komt oock veel Brasil-houdt.

De stadt van Pariba wordt ghenaemt Felippia; in haer jurisdictie zijn vijf-en-twintich Ingenios die jaerlijcks veel goet supcker maecken; licht vijf-en-twintich mijlen van Olinda. Van Pariba tot Rio grande zijn over de dertich mijlen; daer is een Ingenio te Camaratuba; en noch een in een plaets genaemt Cunhaon; ende noch een oft twee die twee oft dyp mijlen van 't Casteel ligghe: de meesten rijckdom niet te min van de in-woonders zijn beesten / weghen de goede weyde die daer is: 't Casteel genaemt de dry Koninghen, is 't beste van de gantsche kuste; 't stedeken is anders kleyn ende qualijck bewoont / dooz dien 't volck meest op haer landt-hupsen woont / ende daer niet komt dan om de misse te hooren.

R E G I S T E R.

Getgunstige Leser/ wy hebben tot uwen dienste
 in dese Tafel by een ghebraght de voornaemste
 Landen/Provincien/Steden/Alecken/Rievie-
 ren/Havenen/Reeden/Dieren ende Aychten;
 In dien wyse alle hadden aengheteekent / soo
 soude de Tafel te groot ghevallen hebben. De
 namen die beginnen met S^r ofte S^a hebben wy ghebracht op
 de naeste hooft-letteren/daer **A. E.** in't naer soecken sult ghe-
 lieben op te letten; ende verdacht zijn dat de Spagniaerden
 de **B** ende **V** d'een voor d'ander ghebruycken / soo dat ghy in
 beyde die Letters wel dient te soecken eer ghy der af scheyt.

A.

Bacoa Eplandt van de Lucaios.	31	Aguada haben Porto Rico.	3
S ^t Abad haben in California.	239.	Aguada Segura Californ.	268
Abancay rievier in Peru.	401	Aguapa benijnighen boom inde Mufos.	268
Abaque eplandt by Hispaniola.	15	Ahuquahutl boom in N. Hispan.	342
Abibe gheberghte.	321	Albion nova in California.	255
Abipi bergh van Esmerauden.	340	S ^t Alexio eplandt by Brasil.	530
Abisca provincie Peru.	406	Alezay eplandt by Terreneuf.	58
Abrolhos drooghten by Brasil.	529	Alkermes besien in Virginia.	93
Aburra valley in Popaian.	347	Almouchiquois volck N. Franc.	79
Acaia boom in N. Brasil.	542	Almaguer Stadt in Popajan.	354
Acaious vruchte Brasil.	507. 540	Altovelo eplandt by Hispaniola.	19
Acales schuytjens Mexico.	178	Amaguajo eplandt Lucaios.	32
Acapulco haben N. Hisp.	181	Amana eplandt Lucaios.	ibid.
Acaxutla haben Sonsonate.	286	rievier Guaiana.	584
Accadie ofte Cadie N. Franc.	70	Amandelen van de Chachapojas.	396
Accomack haben N. Engl.	94	Amapaia provincie Orenoque.	582
Accominticus haben N. England.	94	S. Amaro in Brasil.	520
Achalaqui in Florida.	145	Amatique in de Honduras.	290
Achecambey eplandt Lucaios.	31	Ambaigtinga boom Brasil.	508
Achusi haben in Florida.	144	Ameguaes volck R. de la Plata.	490
Acla in Terra Firma.	303	Ammegore rievier Guaiana.	593
Acos in Peru.	399	Amonna rievier Guiana.	576
Acuti ghedierte.	503. 547	Anapua provincie Guiana.	608
Adhothuys visch N. Franc.	64	Ancon de Luis Hispaniola.	17
Adives wilde honden.	188	de Sardinias Peru.	381
Adriaen Blocks epland N. Nederl.	102	Anckerbaye N. Nederlandt.	102
Agama hoeck Peru.	421	Andabaylas provincie Peru.	401
Agoutitreva boom N. Brasil.	541	Andalien vallepe Chil.	431
Agreda Stadt Popajan.	355	Andaluzia nova beschryvinghe.	597
Aguacates goede vrucht.	342	Andes gheberghte Peru.	359
Aguacolla krupdt.	375	Andresa punt Hispaniol.	18
		Anebas volck Guajana.	582
		Anegada eplandt Canibal.	34

R E G I S T E R.

Barbudos eplandt Canibal. 34
 Bariquicemeto riebier ende p̄obincie. 613. 611.
 S. Bartolome eplandt Canibal. 35
 Barraquan riebier Orenoque. 582. 587
 Baru eplanden Vraba. 326
 Bayamo p̄obinc. Cuba. 22
 Stadt in 't selve eplandt. 23
 Beata eplandeken bp Hispaniol. 19
 Beauport in N. Francia. 80
 Belen riebier in Veragua. 299
 Belez Stadt N. Reyno. 340
 Bell' Isle N. Franc. 59
 Berbice riebier Guiana. 577
 Bermudes eplanden. 40. 41. &c. 40
 S. Bernardo Tucuman. 447
 Beta riebier Guaiana. 587
 Biarataca dier Brasil. 504
 Bilcabamba Peru. 402
 Bilcas riebier en paleps Peru. 401
 Bilcaconga gheberghete Peru. 402
 Bimini eplandt Lucaios. 32
 Biobio riebier Chile. 431
 Blanc Sablon Terreneuf. 57
 Blocks eplandt N. Nederl. 102
 Boca del Drago bp Trinidad. 594
 Bogota p̄obincie N. Reyno. 334
 Bombon p̄obincie Peru. 397. 398
 Bonaventura haben Popaian. 351
 Bonayre eplandt. 617. 618
 Borriquen eplandt St Iuan. 1
 Boycinga slangh Brasil. 506
 Boy-ete slangh Brasil. 548
 Bracomoros p̄obincie Peru. 380
 Brasil generale beschrybvingh. 501
 in-woonderen gelegenthept. 511
 vierboetighe dieren. 502
 ghevogelte en serpente. 504
 boomen/ vruchten/etc. 507
 krupden/ wortelen/etc. 509
 Brion eplandt N. Franc. 54
 Britioga eplandt Brasil. 527
 Buenos Ayres Stadt la Plata. 492
 Burburata haben Venezuela. 619
 Buritaca p̄obincie S. Martha. 328
 Buritica goudt-rijcke p̄obincie Popa-
 jan. 344. 345

C.

C Ab de Raçe in Terreneuf. 49
 d' Espere ibidem. 49
 Sant Francois ibidem. 50

de Grat ibid. 51
 de Sainte Marie ibid. 51
 de Raye ibid. 52
 de anguille ibid. 52
 du chapt ibid. 50
 Sant Laurens cap Breton. 53. 54
 du prat N. Franc. 58
 Saint Louis N. Franc. 58
 Tiennot N. Franc. 59
 Pointu N. Franc. 57
 Royal N. Franc. ibid.
 Saint Louis N. Franc. 81
 Cab { Blanc N. Franc. ibid.
 Malebarre. 81
 Dauphin N. Franc. 64
 de Rabast. N. Franc. 59
 de Honguedo N. Franc. 60. 64
 de la Heve N. Franc. 71
 Forchu N. Franc. 72
 de Poutrincourt N. Franc. 75
 aux Isles N. Franc. 80. 81
 Francois in Florida. 153
 Lucerne in Florida. 154
 de la Tortue N. Brasil. 533
 des arbres secs ibid. 537
 del Enganno Hispaniola. 18
 del Cabron ibid. 18
 Tiburon ibid. 16
 Sant Nicolas ibid. ibid.
 Frances ibid. 18
 de Cruz in Cuba. 25
 de Corrientes ibid. 27
 Sant Anton ibid. ibid.
 delgado Iucatan. 216
 de Cotoche ibid. 217
 de Corrientes N. Hisp. 254. 267
 de Sant Lucar Californ. 253
 de Fortunas ibid. 252
 Cabo { Mendocino ibid. 253
 de la Cruz ibid. 251
 de Nieve ibid. 252
 de Martin ibid. 252
 de tres puntas Honduras. 291
 de Honduras. 292
 de Cameron Hond. ibid.
 de gracias a Dios ibid. ibid.
 Blanco Nicaragua. 296. 300
 de Aguia S. Martha. 331
 de la Vela Terr. Firm. 333
 de Corrientes Popaian. 355
 de S. Francisco Peru. 381
 de Passaos ibid. ibid.
 de S. Lorenzo ibid. 382
 H h h 3 Cabo

R E G I S T E R.

Blanco ibid.	384	Camoufi rievier Brasil.	533
de Cauten Chile.	443	Campeche in Iucatan.	215
de Chanquin ibid.	ibid.	Campseau haben N. Franc.	70.71
de la Vallena ibid.	ibid.	Canada in N. Franc.	62.65
Sant Feliz ibid.	ibid.	Cananea by la Plata.	496.499
de las Virgines Magallan.	454	Canas volckeren Peru.	411
deseado ibid.	454.456	Canches volckeren Peru.	ibid.
de Sant Antonio la Plata.	478	Cannaris volckeren Peru.	370
Santa Maria ibid.	484	Cannaribamba paleys Peru.	369
Cabo Blanco ibid.	484	Canela provincie Peru.	379
Frio in Brasil.	518.527	Canneta Stadt Peru.	392
Sant Thome ibid.	528	Cano eplandt by Nicaragua.	296
Sant Augustin ibid.	530	Canigua dier Brasil.	503
Blanco N. Brasil.	533	Canuria provincie Guiana.	586
de Nord.	561.565	Caoup boom N. Brasil.	541
de tres puntas.	601	Capaha provincie Florid.	149
San Roman Venezuel.	619	Capuri rievier Guiana.	584
de la Cordera.	619	Caracas in Venezuela.	613.619
de la Vela.	611.620	Caramanta Stadt in Popaian.	345
Caburuto provincie Guaiana.	580	Caranna herft N. Hisp.	174
Cabueriba boom Brasil.	508	Carangue in Peru.	366
Cacao byucht N. Hispan.	269	Caravaia vallepe Peru.	406
Cadie provincie N. Franc.	70	Carauaro in Veragua.	298
d'oragnie Guiana.	565	Carex eplandt by Cartagena.	324
Cod in Virginia.	81	Cariari in Veragua.	298
Sineamis N. Nederl.	96	Cari rievier Guiana.	586
Ack ibid.	102	Carioes volck by la Plata.	490
May ibid.	108	Carlos Stadt in Verag.	300
Caep Cornelis ibid.	108	Caroli rievier in Guian.	582.583
Hinlopen ibid.	108	Carpunt haben Terreneuf.	59
Henry Virgin.	118	Carrapa boom.	331
Charles ibid.	ibid.	Carrapa provincie Popaian.	348
Frovvard Magall.	459	Carrapapoori eplanden.	563
van Horn Magall.	467	Cartagena provincie Terr. Firm.	320
Caiama eplandt Orenoque.	586	hooft-Stadt van de selve.	321
Caiana rievier Guiana.	569	Cartago Stadt in Popaian.	347.349
Caimanes eplanden.	29	Cartama in Peru.	380
Caio Romano aen Cuba.	28	Carvalda Stadt in Venezuela.	613
de Nicolas ibid.	28	Caruma provincie Peru.	375
de Cruz ibid.	ibid.	Casnero rievier in Guiana.	586
Caiouz byuchte Brasil.	507.540	Cassanar rievier ibid.	582
Cairabon rievier Porto rico.	2	Cassewine rievier ibid.	563
Calchaqui vallepe Tucuman.	446.447	Cassine dyanck in Florida.	164
Cali Stadt in Popaian.	349	Cassipagotos volck in Gaiana.	586
California provincie.	232	Cassipa lack ibid.	586
Callao haben van Lima.	390	Cassipurogh rievier ibid.	564
Callo haben Peru.	382	Cassoorwa visch ibid.	573
Calongia punt Hispaniola.	15	Castro Stadt in Peru.	373
Camaguey provincie Cuba.	22	Virreyna Peru.	393
Camamu in Brasil.	529	Stadt in Chile.	439
Camana vallepe Peru.	394	d'austria costa rica.	297
Camarco ondiepten Cuba.	27	Casquin in Florida.	149
Camata in Peru.	406	Castilla del oro provincie.	301
		Cattiva	

R E G I S T E R.

Cattiva eplandt by Terr. Firm.	316.318	Chovacoet riebter N. Franc.	79
Cavannas haben Cuba.	27	S. Christoval eplandt Canibal.	35
Cauca riebter Popajan.	326.343	blecke in N. Reyno.	340
Cavinas volckeren Peru.	411	Chucuito p̄vincie.	439
Cauten riebter in Chile.	436.443	Chuli vallepe Peru.	394
Cauto riebter in Cuba.	22	Chulula by Mexico.	179
Cawo riebter in Guaian.	568	Chumbo p̄vincie Peru.	371
Cauwrora riebter Guaian.	575	Chunno kott van Peru.	360.412
Caxas p̄vincie Peru.	377.395	Chupas plapnen Peru.	401
Caxamalca in Peru.	395.396	Chuquiabo p̄vincie Peru.	414
Caycos eplanden Lucaios.	32	Chuquimaio riebter ende p̄vincie.	376
Cayete by Maragnan.	550	Chuquisaca in de Charcas.	416
Caymito eplandt Hispaniol.	16	Chuquina in Peru.	411
bycht in Popajan.	349	Cibo haben aen t eplandt Breton.	53
Cazma haben Peru.	388.407	Cibola p̄vincie ende stadt.	243.246
Cesar riebter S. Martha.	331	Cigateo eplandt Lucajos.	32
Chabin riebter Chile.	443	Ciguatlan riebter N. Galic.	227
Chalcala N. Galicia.	268	Cinalo p̄vincie N. Galic.	227
Chacama vallep Peru.	386.387	Cuito vallep in Peru.	386
Chachapoyas p̄vinc. Peru.	396	Real in Chiapa,	272
Chagre riebter by Panama.	312	de los Reyes S ^{ta} Martha.	330
Champton in lucatan.	216	de los Reyes Lima.	389
Chancas in Peru.	401	de Lerma Tucuman.	447
Chancos volckeren.	350	Cuidad del Salvador Tucuman.	447
Chancay vallep Peru.	388	de Don Felipe Magallanic.	459.475
Charcas p̄vincie Peru.	409	Real in la Plata.	494
Charles Fort in Florida.	154	de S. Salvador Brasil.	522
Chausarou visch N. Franc.	67	Coca krupdt in Peru.	360
Chechinquamins bycht Virgin.	115	Cochenilla hoe die walt.	171
Cheriguanaes volck Peru.	422	Coche eplandt by Margarita.	601
Cherinos p̄vinc. Peru.	376	Cochabamba in Peru.	406
Chefapeac baep Virgin.	118	Cocuy in Venezuela.	613
Chefchedeck riebter N. Franc.	61	Cofachiqui in Florid.	145
Chianchinoltepec N. Hisp.	184	Cogemynne in R. das Amazonas.	561
Chiametla p̄vincie.	225	Colima p̄vincie N. Hisp.	210
Chiapa p̄vincie.	270	stadt ibidem.	210
Chicacolla in Florid.	148	Collao p̄vincie Peru.	411
Chicoza in Florid.	148	Collas volckeren Peru.	412
Chichimecas Wilden Nov. Hisp.	208.	Colliman gumme in Guaiana.	574
231		Collique vallepe Peru.	386
Chiapo riebter by Panama.	313	Colymas volck in N. Reyno.	337
Chilca vallepe Peru.	391	Comajagua in de Honduras.	289
Chile beschryvinghe generael.	425	Comagre eplanden.	316.318
vallepe in dat rijck.	429	Comma by de Marannan.	550
Chimo vallep in Peru.	386	Commenagod.	619
Chinca vallep in Peru.	393	Compostela in Xalisco.	225
Chincilla dierken.	426	Conchos volckeren N. Mexico.	259
Chiquitos woon-plaets in Peru.	413	Conchucos volckeren Peru.	397
volck in Peru.	422	Confines stadt in Chile.	436
Chiribichi p̄vincie.	605	Concepcion de la Vega in Hisp.	11
Chocolate drack N. Hisp.	270	Concepcion de Salaja Mechuoacan.	210
Chocolocochoa stadt Peru.	393		
Chontales volck Nicaragua.	294		

R E G I S T E R.

Concepcion de Veragua.	299
Stadt in Chile.	430
Conciva eplandt Lucajos.	32
Cooshebery riebier.	564
Copal herst N. Hisp.	173
Copallen provincie Peru.	376
Copavacana in Peru.	415
Copey in Peru.	382
Copiapo vallepe Chile.	428
Coquibocoa in Venezuelá.	620
Coquimbo vallep Chile.	429
haben ibidem.	448
Cordes bape Magallan.	464
Cordia stadt Tucuman.	446
Coritini riebier Guaian.	577
Coro hooft-stadt Venezuela.	612
Costa Rica provincie.	297
Cotabamba Peru.	401. 406
Cotoche in Yucatan.	217
Cotuy stadt Hisp.	11
Cozcaquaulthli vogel N. Hisp.	206
Cozumel eplandt by Yucatan.	217
S. Cruz de la Sierra provinc.	422
de Mopox Cartagena.	325
Cuba eplandt.	20. 21. &c.
Cubagua eplandt.	600
Cubias rapen in N. Reyno.	335
Cuenca stadt Peru.	374
Culuacan provincie.	226
Cumana provincie.	619
Cumbi laken Peru.	362
Cumbibilcas volck Peru.	394
Cupaiba boom Brasil.	508
Curacao eplandt.	618
Curateo eplandt Lucajos.	32
Curiapan punt Trinidad.	594
Curucaca slangh Brasil.	506
Cusco hooft-stadt Peru.	403
Cussewine riebier Guaiana.	576
Cuyo provinc. Chile.	439

D.

D Arien riebier ende provincie.	313
Daule riebier Peru.	373
Dawney riebier Guaiana.	586. 587
Demarari riebier Guaiana.	577
Desseada eplandt Canibal.	36
Dessequebe riebier Guaiana.	577
Desuenturadas eplanden.	450
S. Domingo hooft-stadt Hisp.	9
Dominica eplandt Canibal.	36
Duoron eplandt N. Franc.	56
Durango mijnen N. Hisp.	231

E.

E Catepec windt-bergh Chiapa.	274
Elisabeths eplanden N. Nederl.	102
Emeria provincie Guaiana.	583
Endehe silbermijnen.	231
Eparagotes volckeren Guaiana.	586
Epuremei volckeren Guaiana.	586
Erena stadt Zacatecas.	230
Esquine boom Florid.	162
Essequebe riebier Guaiana.	577
Esteco in Tucuman.	444. 445
Estero stadt in Tucuman.	444
Esurgny N. Franc.	66
Ethechemins volck N. Franc.	77
Eupari vallep S ^{ta} Martha.	330
Europa riebier Guaiana.	585
S. Eustasio eplandt Canibal.	36
Euvanirap boom N. Brasil.	541
Ewaipanoma volck sonder hals.	

F.

F Arallones de Gaura Peru.	408
Santa Fe de Bogota N. Reyno.	336
de Antiochia Popaian.	344
stadt R. de la Plata.	486. 494
in de provincie Veragua.	299
St Felippe stadt Mechoacan.	209
Fernando Noronha eplanden.	535
Ferrol haeben Peru.	407
Flamencos vogels in Cuba.	21
Florida eerste ontdeckingh.	137
tweede ontdeckingh.	139
derde ontdeckingh.	140
vierde by Soto.	142
by de francoplen.	153
gheltalte van 't landt.	162
steden ende sterckten.	165
Floripondio boom N. Hisp.	172
Formosa haben Terreneuf.	49
St Francisco del Quito stadt.	366
de la Vittoria Peru.	405
de Campeche.	215
Francisco de Villosa vopagie.	234
Vasques de Cornado.	243
Gualle California.	253
Fricos konijnen N. Reyno.	335

G.

G Achepe haben N. Franc.	60. 65
Garasu by Pernambuco.	523
Gaura	

R E G I S T E R.

Navidad haben Mechoacan.	210	Opassom dier Virgin.	117
Nawaas volck N. Nederland.	104	Openauck woxtel Virgin.	129
Nequen krupdt.	302	Opon gheberghte N. Reyno.	333
Neveri riebier Cumana.		Opotari gheberghte Peru.	406
Neuvo Reyno de Granada.	333	Orellana syn repsen.	555. &c.
Nexapa valley N. Hisp.	201	Orenoque riebier Guaiana.	577
Nieves eplandt Canibales.	38	Spaegniaerden tochten.	578
{ Engeland.	81	riebieren daer in ballende.	586
Nicuw { Plymouth.	98	gheleghentheyt by de Nederlan-	
{ Nederland.	100 &c.	ders bevonden.	591
Nicaragua provincie.	293	Oristan stadt lamaica.	30
Nigua onghedierte.	6	Oropesa stadt Peru.	416
riebier Hispaniola.	13	Affiento de Guancavelica.	402
Nicoya provincie.	297	Ofachile in Florida.	144
Ninganis haben Cab Breton.	53	Osorno stadt in Chile.	438
Nizao riebier Hispaniol.	13	Otabalo in Peru.	366.368
punt van 't eplandt.	14	Otomies volck N. Hispan.	176
Nombre de Dios Terr. Firm.	308	Otzumba in N. Hisp.	191
bleck inde Zacatecas.	230	Onacoury boom N. Brasil.	541
Nombre de Iesus Magallan.	456.475.	Ovarerona boom N. Brasil.	540
Norembega in N. Franc.	76	Ovygoudy riebier N. Franc.	75
Nostra Sennora de la Paz Peru.	414	Ozama riebier Hispaniola.	12
{ de Carvalleda Venezuela			
{ de la Vittoria Tabasco.	218		
{ Scotia.	87		
Nova { Galicia.	221	P Acas ghedierte Brasil.	503
{ Vizcaya.	231	Pachacama vallepe Peru.	391
{ Albion Californ.	255	Pachami volck N. Nederlandt.	105
{ Mexico.	258	Pacos schapen Peru.	363
		Pacoury boom N. Brasil.	542
		Pag oft Pague dier.	503.547
		Paicanos volck Peru.	423
		Paita haben Peru.	378
		Palma in N. Reyno.	340
		Pamaunke riebier Virgin.	112
		Pamplona stadt N. Reyno.	340
		Panama de provincie.	302
		de stadt.	303.304
		Panches volck N. Reyno.	334.335
		Panuco provincie N. Hisp.	182
		stadt.	184
		Pao Amorello in Brasil.	531
		Pao riebier Guaiana.	586
		Papamene riebier.	582.586
		Para in Guaiana.	555
		Paracca haben Peru.	409
		Paracoa aen Trinidad.	595
		Paraguay riebier.	484.489
		Paraiba Capitan. Brasil.	526
		riebier.	519.531
		Parana riebier.	484.489
		Parannamiri riebier.	487
		Parcos palleps Peru.	400
		riebier.	399.400
			Paria

R E G I S T E R.

Paria provincie Peru.	415	Popaian stad.	342
Pariacaca gheberghte Peru.	391	Pomatambo in Peru.	405
Parilla stad Peru.	387	Pongo in Guaiana.	581
Parime lack Guaiana.	577	Popitango by Pernambuc.	524
Parinacocha Peru.	394.411	Porco silver-mijnen Peru.	416.419
Paripamotu provincie .	607	Pories volck Brasil.	513
Parmonga valley Peru.	388	<i>Port aux Anglois.</i>	53
Pascamayo valley Peru.	371	<i>de Brest N. Franc.</i>	57
Passaguates volck N. Mexico.	258	<i>St Helaine.</i>	71
Pasto provincie ende stad.	353	<i>de St Iehan.</i>	50
Pata riebier Guaiana.	582	<i>du Rossignol.</i>	71
Patawomeke riebier Virgin.	113	<i>au Mouton.</i>	72
Patiguararo by Cumana.	608	<i>du cap Negré.</i>	72
Paucura provincie Popaian.	348	<i>Royal.</i>	73
Pauhatan riebier Virgin.	111	<i>Sante Margarite.</i>	73
Koningh des landts.	120	<i>aux Mines.</i>	75
S ^t Paulo bleck in Brasil.	515	<i>Famin Magallan.</i>	459
Pawtuxunt riebier Virgin.	113	<i>Desire.</i>	480.481
la Paz in Peru.	414	Porto Seguro Capitan. Brasil.	520
S ^t Pedro stad Honduras.	290	Caluo Brasil.	530
Pedro Sarmiento hopagie.	450	Poteingi riebier N. Brasil.	527
Pehuame plante.	205	Potosi stad ende mijnen.	417
Pekey boom N. Brasil.	543	Pozo provincie Popaian.	338
Pemtougouet riebier N. Franc.	76	Pueblo de los Angeles.	190
Penguin voghels.	459	Pucara stercke plaetse Peru.	412
Eplandt Terreneuf.	51	Puerto Rico eplandt.	1
Pennoboscot N. Anglia.	92.93	stad.	3
Pequatoos volck N. Nederl.	103	<i>de Pinos.</i>	4
Pequea boom Brasil.	507	<i>de la Plata stad.</i>	12
Perico haven van Panama.	307	Hermoso Hispaniol.	15
Pernambuc Capitan. Brasil.	523	<i>de Mosquitos.</i>	17
Peru beschryvinghe in 't ghemeyn.	357	Real Hispaniola.	17
manieren van 't volck.	359	<i>Frances ibid.</i>	17
Verdeelinghe.	363	<i>de Marancas.</i>	27
Petivares volck Brasil.	512	<i>del Principe Cuba.</i>	23
Petockenock in N. Nederl.	102	<i>de Cavallos Hondur.</i>	290
Picara provincie Popaian.	348	Belo stad Terr. Firm.	309
Picoy in Peru.	399	Veio stad Peru.	372
Pilcomayo riebier.	487	Puerto de Sangalla Peru.	408
Pillotois waer-seggher N. Franc.	69	<i>de Hacari</i> Peru.	408
Pincos provincie Peru.	398	<i>de St Nicolas</i> Peru.	409
Piqueri riebier la Plata.	491	<i>de Ylo</i> Peru.	420
Pirito eplanden Cumana.	619	<i>de los Moxilones.</i>	421
Pisca riebier ende bleck Peru.	409	Bermeio Magallan.	451
Piscobamba provinc. Peru.	397	Iulian Magallan.	458.479
Pita ghelijck kennep.	354	<i>de Biaca.</i>	498
Piura valley Peru.	377	<i>de la Candelaria.</i>	496
Pizagua riebier Peru.	421	<i>de los Reyes.</i>	496
Plata stad in de Charcas.	415	<i>de Patos.</i>	497
Pockiero dier Guaiana.	573	<i>de Leones.</i>	478
Poechos valley Peru.	377	<i>de Biaca.</i>	497
Pola eplandt by Florida.	33	Pulches volckeren Chile.	437
Popaiian provincie.	341	Punta eplandt Peru.	383
		Punta	

R E G I S T E R.

	del Cannaveral.	166	Quires bolck N. Mexico.	262
	de Negrillo.	31	Quirepeys bolck N. Nederlandt.	104
	de S ^t Augustin.	166	Quita Suenno Honduras.	292
	de los Martyres.	166	Quitlavaca bp Mexico.	180
	de S ^t Helena.	166	Quito provincie Peru.	363
	de la Trinidad.	239	Hooft-stadt S. Francisco.	366
	de Ybueras.	291	Quiximies riebieren Peru.	381
	de Guerra.	300	Quixos provincie Peru.	379
	de Borica	300	Quymbaia provincie Popaian.	348
	de la Canoa.	326		
	de los Ycacos.	336	R.	
	de la Nao.	326	R Amada bp Santa Martha.	331
	de Manglares.	356	Ramea eplandt N. Franc.	55
	de S ^t Helena.	382	Raonoack in Virgin.	133
Punta	del Aguia Peru.	384	Rawocomenes bucht Virgin.	115
	de Parina.	384	Realeyo bleck Nicaragua.	296
	de la Nasca.	408	Redonda eplandt Canibal.	39
	de Chinca.	408	Renouze haben Terreneuf.	49
	de Tacama.	421	Rhiobamba in Peru.	369
	de la Galtera Chile.	443	Richard Hawkins reple .	460
	de Villiva.	443	Rio de la Hacha provinc.	332
	de S ^t Marcelo.	443	Rio de la Plata provinc.	477
	S ^t Cyprian.	452	riebiere beschreiben.	484. &c.
	de Zamba.	326	Rio de las Amazonas ontdeckingh.	555
	del Aguia Terra Firm.	331	bp de Nederlanders.	559
	del Gallo Trinidad.	594	beschrijvinghe in 't bpsonder.	560
	de Galera ibid.	594	Rio de Ienero in Brasil.	516
	de Salinas Paria.	600	Rio Grande Capitan. Brasil.	526
Punta de Araya	zout-pannen.	601	Rio de Reygers.	559
Puren	provincie Chile.	432	Rio de Montaines N. Nederl.	104
Putchamins	bucht Virgin.	115	Rio Grande de la Madalena.	327.343
Pyrahaia	bucht Popajan.	348	(de Limones Cuba.	26
			de Caute ibid.	26
			Tanne ibid.	26
			Ayz Florida.	166
			de Mosquitos ibid.	166
			de la Matanca ibid.	168
			de Pescadores.	168
			del Papagayo.	181
			de las Balsas N. Hisp.	181
			de S. Francisco N. Hisp.	182
			de las Palmas N. Hisp.	183
		Rio	de Alvarado.	196.201
			de Banderas.	196
			de Almeria.	197
			de Zempoala.	197
			de S ^t Pedro & S. Pablo.	197
			de los Cazones.	197
			de la Sal N. Galicia.	226
			de Mugerres ibid.	226
			Grande in Darien.	314
			de Santa Cruz.	316
			(de Francisca.	308.316
			Iii 2	Rio

Q.

Q Vaoque bucht N. Reyno.	358
Quaque gheberghte Peru.	382
Quebecq in N. Franc.	66
Quelenes bolck in Chiapa.	273
Quereiva vogeltjen Brasil.	505
Queretaro in N. Hispan.	181
Queule riebier Chile.	443
Quibey krupdt Porto Rico.	2
Quibira provincie .	245
Quibiri eplandt Veragua.	298
Quic-silver mijnen Peru.	402
Quilacoia goudt-mijnen Chile.	431
Quilca vallep Peru.	394
Quiloacas bolck la Plata.	488
Quimba zaedt Peru.	412
Quintero haben Chile.	440
Quinibequi riebier N. Franc.	77
Quiquixana Peru.	411
Quirandies bolck la Plata.	490

R E G I S T E R.

de Cruz N. Brasil.	533		
de Camboftip ibid.	533		
de Madalena.	343		
de S ^t Iago Peru.	381		
de Oconna.	394		
de Camana.	ibid.		
de Tolten Chile.	437		
de Chabin.	ibid.		
Bermeio Tucuman.	444		
el Salado.	445		
de las Palmas, la Plata.	488		
de los Beguaes.	488		
Sant Francisco la Plata.	496.499		
de Sant Illefonfo.	477		
Santa Cruz.	477.482		
de Santa Ana.	478		
de Galegos.	479.482		
Rio ^s San Salvador.	484		
de Lagoa.	498		
grande la Plata.	497		
de Martin Soufa.	ibid.		
de S. Pedro.	ibid.		
Vpaba.	498		
dos Patos.	ibid.		
dos Reyes magos.	528		
Tinhare.	529		
Real Brasil.	530		
Sant Miguel.	ibid.		
Dolce Brasil.	528		
das Caravelas.	529		
Grande Brasil.	529.532		
Pariba.	531		
des Contas.	529		
Sant Francisco Brasil.	530		
de Sant Paulo.	554		
de Bordones.	619		
<i>S. Marguarite N. Franc.</i>	62		
<i>de Caen.</i>	60		
<i>Sante Marie.</i>	67		
<i>Sante Susanne.</i>	67		
<i>Sant Antoine.</i>	73		
<i>Sant Iean Onygoudy.</i>	75		
<i>Riviere des Etechemins.</i>	75		
<i>de May Florid.</i>	153		
<i>Seine.</i>	ibid.		
<i>Somme.</i>	ibid.		
<i>Loire.</i>	ibid.		
<i>Charente.</i>	ibid.		
<i>de port Royal.</i>	153		
Roanoack Virgin.	134		
Rocca eplandt by Venezuela.	618		
Roncador by Iamaica.	31		
Roucou vertwe Maragnan.	539		
		S.	
		S Aaz ofte Sasse riebier Cuba.	26
		Saba eplandt Canibal.	39
		Sacatlan Stadt Chiapa.	274
		Sacque nummener ~~wo~~ rtel Virg.	130
		Sagadahoc riebier N. Franc.	95
		Saguenay riebier N. Franc.	63
		Saima provincie.	583
		Salamanca Stadt Yucatan.	216
		Sallicoques visch.	153
		Salta in Tucuman.	448.495
		Salualeon Stadt N. Hisp.	11
		Samana eplandt Lucayos.	33
		Golfo Hispaniol.	18
		Sandia in Peru.	406
		Sangalla in Peru.	393
		Sanhikans volck N. Nederlandt.	105
		San Salvador provincie Guatemal.	282
		de Stadt.	285
		San Salvador Stadt Brasil.	522
		Santa alias Parilla Stadt Peru.	387
		haben.	407
		Santa Martha provincie.	327
		hooft- ~~st~~ adt.	328
		Santa Cruz eplandt Canib.	39
		Santi Spiritus Stadt Cuba.	23
		Santi Stevan del puerto Panuco.	183
		Sant Iago de los Valles.	183
		Santos Stadt Brasil.	514
		eplandt Canibal.	39
		Saomoto eplandt Lucaios.	33
		Saona eplandt.	18
		Sapanapoock R. Amazon.	561
		Sapenou ibid.	561
		Sarrope in Florida.	157
		Safquesahanock volck Virgin.	113
		Sassafras hout.	162
		Schaepen van Peru.	361.362
		S ^t Sebastian in Chiametla.	126
		del Oro N.Reyno.	340
		de la Plata Popaian.	354
		eplandt Brasil.	515
		Sebalds eplanden.	481
		Sebo doyp in Yucatan.	215
		Seekanauck oft Sinock schelp-visch.	130
		Segovia Stadt Nicaragua.	295
		in Venezuela.	613
		Segura Stadt Hispaniol.	192
		Sequins volck N. Nederl.	103
		Serena Stadt Chile.	429
		Sergippo del Rey in Brasil.	525
		Sername riebier Guaiana.	577
		Ser-	

R E G I S T E R.

Serrana eplandt.	31	Tapyrete oft Tapyrossou dier.	502
Sesambre N. Franc.	71	Taquari riebier.	491
Sevilla Stadt Iamaica.	30	Tarapaca valley ende haben Peru.	421
del Oro in de Quixos.	379	Tararequi eplandt by Panama.	318
Sewrano riebier Guaiana.	577	Tarama provincie Peru.	399
Siara in Brasil.	532	Tarascos volck Mechoacan.	205
Siccanamos riebier N. Nederl.	103	Taria valley Tucuman.	447
Siete Corrientes Stadt la Plata.	489	Tarracoa provincie Guaiana.	587
Sierras de Cobre Cuba.	19	Tascaluza in Florida.	147
Silck gras Virgin.	130	Tatou Armadillo.	503.547
Sinammari riebier Guaiana.	576	Taximaroa in N. Hispan.	208
Sivvanois volck N. Nederl.	104	Tayacutigica verckens.	503
Skallapa Stadt N. Hisp.	185	Taymoes volck Brasil.	514
Sloep-baye N. Nederlandt.	103	Teca zaedt in Chile.	426
Smiths eplanden.	95	Tecomahaca herst N. Hispan.	174
Soconusco provinc.	275	Tecoantepec provincie N. Hisp.	200
Solana valley Peru.	377	Tecunapa in N. Hispan.	204
Sommer eplandts Bermudes.	41	Tempulla oft R. S ^t Iago Peru.	381
Sombrero eplandt Canibal.	39	Tenbuys volck R. la Plata.	488
Sorame riebier Guaiana.	577	Teneriffe Stadt Santa Martha.	330
Soras volck Peru.	401	Tepeaca provincie N. Hispan.	192
Soriquois volck N. Franc.	69.73	Tepeaquilla bergh by Mexico.	179
Souvocatuck Virgin.	92	Terreneuf eplandt.	46
Spiritu Santo Stadt Brasil.	519	Tescuco by Mexico.	180
Staten eplandt.	467	Testiogs eplanden by Margar.	589.599
Strate van Le Maire.	466	Texel eplandt N. Nederl.	102
Suchitepec provincie Guatemale.	275	Thecomates vrucht N. Hispan.	223
		Thomebamba Peru.	370
		S ^t Thomas de Castilla Hondur.	290
		Stadt op den Orenoque.	584
		Terra de Brea Trinidad.	505
		Tiguez N. Galicia.	248
		Timana Stadt Popajan.	354
		Timbues volck la Plata.	490
		Titicaca lack in Collao.	412
		Tiwitivas volck Guaiana.	584
		Tlaquartzin dier N. Hisp.	272
		Tlascala provincie N. Hispan.	187
		Steden der selve.	190
		Tobo oft R. das Amazonas.	555
		Tobosos volck N. Mexico.	259
		Tocayma Stadt N. Reyno.	336
		Tockawouge wortel Virgin.	116
		Tockwogh riebier Virgin.	114
		Tocomans volck Brasil.	514
		Toiuqua.	498
		Tolten riebier Chile.	443
		Tolu provincie Carragen.	325
		Tamahavi windt Charcas.	417
		Tomonymenos volck Brasil.	512
		Ton onghedierte Brasil.	506.548
		Totontec provincie.	248
		Topia provincie.	232
		Topo-	

T.

T Abago eplandt.	596
Tabasco provincie N. Hisp.	218
Taboga eplandt by Panama.	318
Taboucouru riebier Maragnan.	537
Tacana provincie Peru.	406
Tadouflac haven N. Franc.	62
Tagarez volck by Cumana.	605
Taiahug riebier Brasil.	499
Tairona gheberghte.	328
Talavera Stadt Tucuman.	445
Talamameque S ^{ta} Martha.	330
Tamandua dier Brasil.	503.547
Tamaraca Brasil.	526
Tambopalla valley Peru.	394
Tambos van Peru.	364
Tamoyes volck Brasil.	514.528
Tangara vogeltjen Brasil.	505
Tampice Stadt Panuco.	148
Tanne riebier Cuba.	26
Taperica eplandt Brasil.	523
Tapouytepere Maragnan.	550.554
Tappaans volck N. Nederlandt.	105
Tapuca riebier.	499
Tapuyas volck Brasil.	519

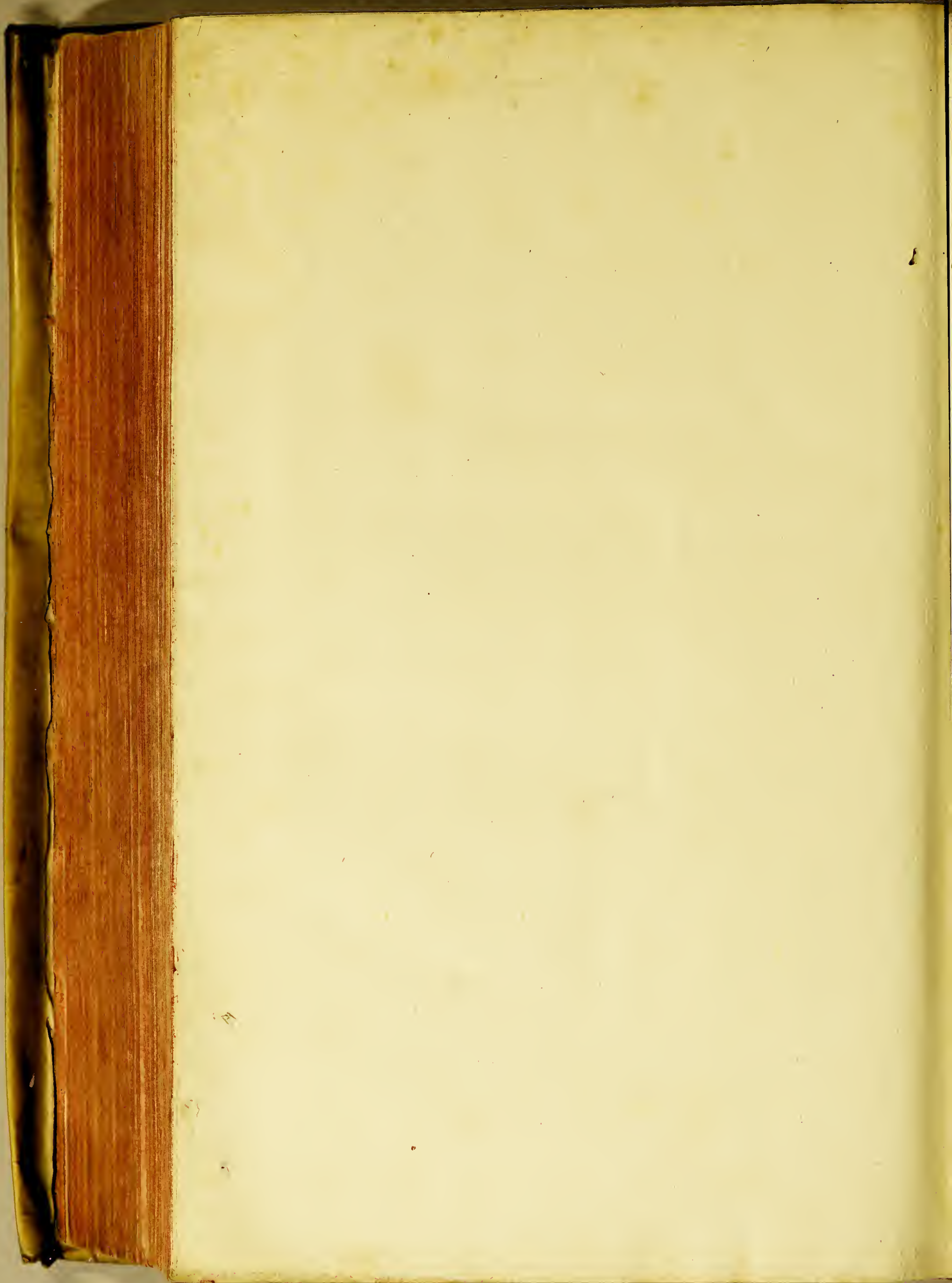

Introduction	1	1
Chapter I	10	10
Chapter II	20	20
Chapter III	30	30
Chapter IV	40	40
Chapter V	50	50
Chapter VI	60	60
Chapter VII	70	70
Chapter VIII	80	80
Chapter IX	90	90
Chapter X	100	100
Chapter XI	110	110
Chapter XII	120	120
Chapter XIII	130	130
Chapter XIV	140	140
Chapter XV	150	150
Chapter XVI	160	160
Chapter XVII	170	170
Chapter XVIII	180	180
Chapter XIX	190	190
Chapter XX	200	200
Chapter XXI	210	210
Chapter XXII	220	220
Chapter XXIII	230	230
Chapter XXIV	240	240
Chapter XXV	250	250
Chapter XXVI	260	260
Chapter XXVII	270	270
Chapter XXVIII	280	280
Chapter XXIX	290	290
Chapter XXX	300	300
Chapter XXXI	310	310
Chapter XXXII	320	320
Chapter XXXIII	330	330
Chapter XXXIV	340	340
Chapter XXXV	350	350
Chapter XXXVI	360	360
Chapter XXXVII	370	370
Chapter XXXVIII	380	380
Chapter XXXIX	390	390
Chapter XL	400	400
Chapter XLI	410	410
Chapter XLII	420	420
Chapter XLIII	430	430
Chapter XLIV	440	440
Chapter XLV	450	450
Chapter XLVI	460	460
Chapter XLVII	470	470
Chapter XLVIII	480	480
Chapter XLIX	490	490
Chapter L	500	500
Chapter LI	510	510
Chapter LII	520	520
Chapter LIII	530	530
Chapter LIV	540	540
Chapter LV	550	550
Chapter LVI	560	560
Chapter LVII	570	570
Chapter LVIII	580	580
Chapter LIX	590	590
Chapter LX	600	600
Chapter LXI	610	610
Chapter LXII	620	620
Chapter LXIII	630	630
Chapter LXIV	640	640
Chapter LXV	650	650
Chapter LXVI	660	660
Chapter LXVII	670	670
Chapter LXVIII	680	680
Chapter LXIX	690	690
Chapter LXX	700	700
Chapter LXXI	710	710
Chapter LXXII	720	720
Chapter LXXIII	730	730
Chapter LXXIV	740	740
Chapter LXXV	750	750
Chapter LXXVI	760	760
Chapter LXXVII	770	770
Chapter LXXVIII	780	780
Chapter LXXIX	790	790
Chapter LXXX	800	800
Chapter LXXXI	810	810
Chapter LXXXII	820	820
Chapter LXXXIII	830	830
Chapter LXXXIV	840	840
Chapter LXXXV	850	850
Chapter LXXXVI	860	860
Chapter LXXXVII	870	870
Chapter LXXXVIII	880	880
Chapter LXXXIX	890	890
Chapter LXXXX	900	900
Chapter LXXXXI	910	910
Chapter LXXXXII	920	920
Chapter LXXXXIII	930	930
Chapter LXXXXIV	940	940
Chapter LXXXXV	950	950
Chapter LXXXXVI	960	960
Chapter LXXXXVII	970	970
Chapter LXXXXVIII	980	980
Chapter LXXXXIX	990	990
Chapter LXXXXX	1000	1000

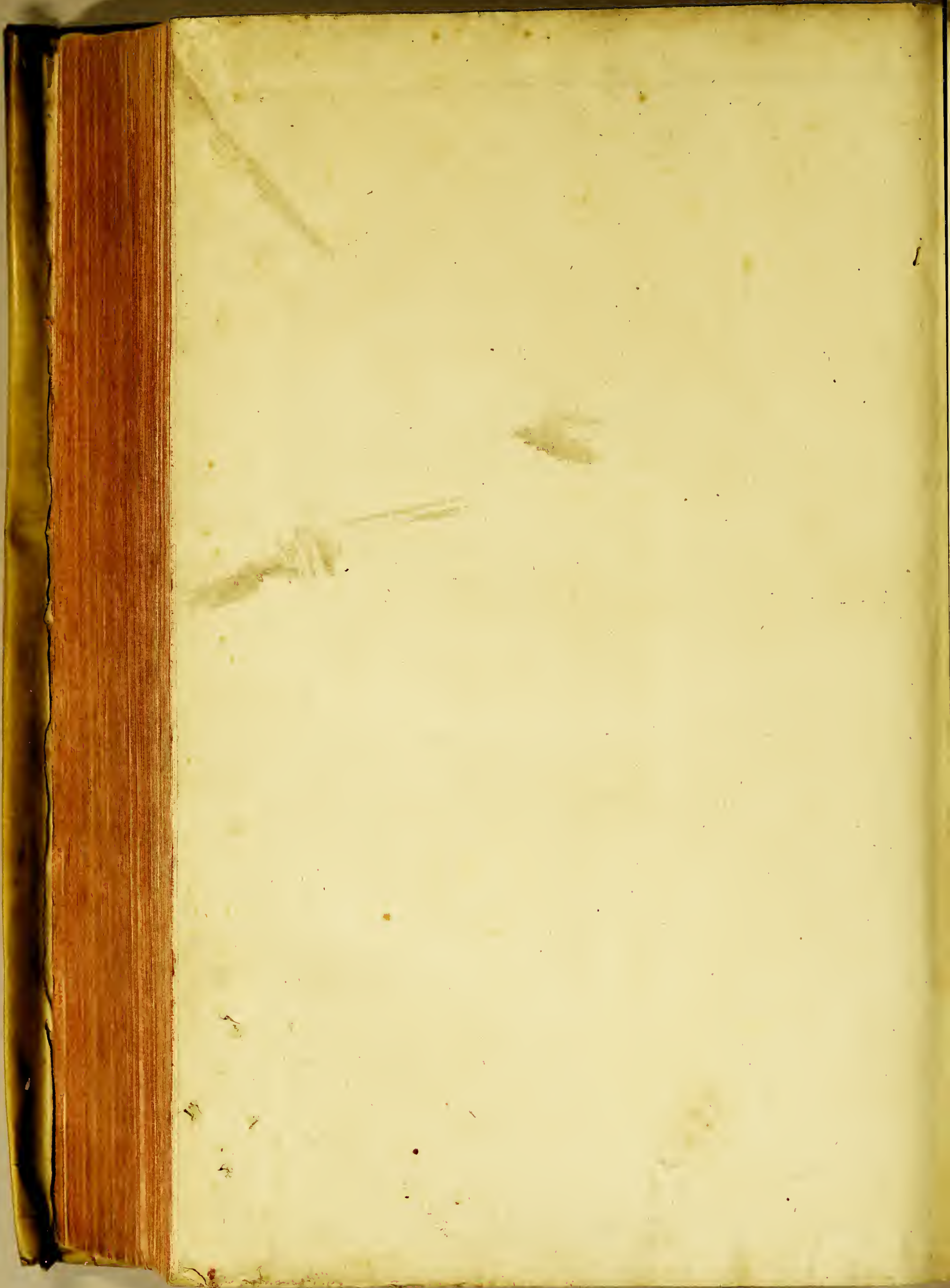

F630
L742 b
X-SIZE

F630
L158 b
1-312E
cop. 1

